ישראל

תעודות

ינואר - אוקטובר

1956

11

Israel

Documents

January-October

1956

שם תיק: תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, כרך 11, ינואר-אוקטובר1956

מזהה פיזי ג-18128/8

מזהה פריט: 001mfx1

כתובת 3-308-7-11-3

תאריך הדפסה 14/07/2020

מדינת ישראל
תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל

מדינת ישראל
גנזך המדינה

תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל

כרך אחד־עשר

ינואר - אוקטובר 1956

ערך, העיר והקדים מבוא:
ברוך גלעד

עורך הסדרה: יהושע פרוינדליך

ירושלים תשס"ח

ועדת המערכת

יושב ראש ועדת המערכת: **יהושע פרוינדליך**
עורכת כללית: **ימימה רוזנטל**
משנה לעורך הכללי: **חגי צורף**

צוות הכרך האחד־עשר

יעל רז, מחקר ביוגרפי
לואיז פישר, עוזרת מחקר (אנגלית)
נורית מדר, מזכירה
ליה בן־צבי, מזכירת המערכת

עריכה לשונית והגהות, דורית בונה
תרגום כרך הלוואי, דוד הרמן

©
הופק והודפס במדפיס הממשלתי, ירושלים
תשס"ח

ISSN 0334–1–1062
ISBN 978–965–279–027–9

תוכן

הקדמה

הכרך שלפנינו הוא האחד־עשר בסדרת הכרכים של תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל, והוא מוקדש לעשרת החודשים הראשונים של שנת 1956, עד למבצע סיני ב־29 באוקטובר. מבצע סיני ותוצאותיו המדיניות והצבאיות יתועדו בכרך נפרד שיראה אור לאחר פרסום כרך זה.

התעודות המופיעות בכרך זה הן רק מבחר מצומצם מתוך תיעוד רב העוסק ביחסי החוץ והביטחון של ישראל. בכרך לא הובאו תעודות העוסקות בענייני פנים, עניינים מפלגתיים וכלכליים של המדינה, אלא במקרים שלעניינים אלו הייתה חשיבות בהקשר של יחסי החוץ והביטחון של המדינה. גם מתוך התיעוד המדיני והביטחוני היה צורך לנקוט אמות מידה קפדניות של בחירה כדי לעמוד במסגרת המצומצמת של הכרך. כך הובא רק תיעוד מועט על יחסי ישראל עם מדינות מזרח אירופה, אמריקה הלטינית ומדינות רבות באירופה. לעומת זאת, היו פרשיות שתועדו כמעט במלואן, כגון המהלכים שהובילו להסכם סבר או יחסי ישראל עם ממשל אייזנהאואר. העורכים מבקשים לציין כי כל תהליך הבחירה והעריכה נעשה ללא כל הגבלות או איסורים בעלי אופי מדיני או אישי, ומתוך גישה חופשית לחלוטין למקורות.

התעודות המופיעות בכרך זה, רובן ככולן, שמורות בתיקי משרד החוץ בגנזך המדינה. מאחר שמשרד החוץ מודר באותה שנה משני אירועים מרכזיים - הרכש בצרפת וההכנות למבצע סיני - נזקקו העורכים לתיעוד משלים בארכיון צה"ל ובארכיון בן־גוריון, וכן השתמשו בספרים העוסקים באותה תקופה.

סדר התעודות. התעודות מובאות בסדר כרונולוגי. מברקים סודרו על פי התאריך הידוע המוקדם ביותר, בחלק הארי של המקרים - תאריך חיבור המברק. במקרים שתאריך זה לא נמצא הובאו על פי תאריך קבלת המברק. דיווחים על דיונים ושיחות סודרו לפי תאריך חיבור התעודה ולא על פי תאריך קיום הדיון או השיחה.

הטקסט. נוסח התעודות המודפסות הוא הנוסח המקורי, בלשון המקורית, להוציא את השינויים ותיקוני העריכה הבאים:

א. הושמטו המען של השולח ושל הנמען וגם התאריך בצורתו המקורית, ולפעמים גם כותרות או חלקי כותרות של דוחות, תזכירים ופרוטוקולים. פרטים אלו נכללו בחלקם במתכונת אחידה, בכותרת העורך (ראו להלן) או בהערה לתעודה. הושמטו גם רשימות המכותבים שאליהם שוגרו העתקי התעודות, להוציא מקומות מסוימים שלעורכים נראה שיש חשיבות לציין במפורש את תפוצת התעודה, ואז צוין הדבר בהערת שוליים.

ב. בתעודות אחדות הושמטו מילים או קטעים שאין להם זיקה ישירה לענייני מדיניות החוץ או הכוללים התייחסויות אישיות. כל ההשמטות הללו הוסברו בהערה.

ג. פליטות קולמוס, טעויות הדפסה זעירות ושגיאות כתיב תוקנו בלי שהדבר צוין; מלבד זאת לא נעשה כל ניסיון לתקן את שיבושי הלשון והתחביר - במידה שישנם.

ד. קיצורים מקובלים וקיצורים שמשמעם אינו מוטל בספק נכתבו במלואם בלי ציון מיוחד. במקרים שייתכן ספק נכתבו הקיצורים במלואם בסוגריים מרובעים. קיצורים של שמות אנשים ומקומות נכתבו תמיד במלואם בסוגריים מרובעים. קיצורים מקובלים בזירגון של משרד החוץ (כגון מחמ״ד - מחלקת המדינה, או מועבי״ט - מועצת הביטחון) נכתבו במלואם ללא ציון מיוחד. ראשי תיבות וקיצורים שנהוג להגותם על דרך הקיצור (לדוגמה - או״ם, צה״ל .U.S.A וכדומה) נכתבו תמיד כפי שהיו רשומים בטקסט.

ה. נוספו מילים החסרות במקור - אם על פי ההשערה (בסוגריים מרובעים) או על פי נוסח תואם אחר (בסוגריים מרובעים עם הערת הסבר).

ו. הכתיב העברי הואחד לכתיב מלא.

ז. פיסוק: הפיסוק המקורי נשמר, להוציא מקומות שבהם נפלו טעויות בעליל או שיש מקום לאי־הבנה. במברקים נהגו העורכים חירות רבה יותר בהוספת סימני פיסוק או בשינוי הפיסוק המקורי כפי שנדרש. בתעודות לועזיות נשמרה השיטה המקורית של האיות (איות בריטי או אמריקני בתעודות באנגלית) ושל כתיבת האותיות הראשיות.

כותרות העורך. בכותרת שבראש התעודה מופיעים שמות הכותב והנמען, סימול התיק שבו נמצאת התעודה, ושם המקום שאליו נשלחה. שם המקום לא צוין בתעודות שהופנו למקום מושבם הקבוע של משרד החוץ או רשויות אחרות של ממשלת ישראל. שם המקום שממנו נשלחה התעודה ותאריך כתיבתה או שיגורה מצוינים בראש הטקסט בניסוח אחיד.

הערות העורך. מאירות פרשיות או אירועים חשובים שאינם מוצאים ביטוים בתעודות. הן שובצו לפני התעודה שבה נזכר הנושא בפעם הראשונה או בתאריך שבו התרחש האירוע ומוספרו בסדר עוקב בשילוב עם התעודות שבכרך.

הערות השוליים. מסבירות ומרחיבות עניינים שאינם מובנים בטקסט, מפנות לתעודות אחרות המכילות מידע נוסף או מוזכרות בטקסט, וכן לספרות עזר. מידע ביוגרפי ניתן רק כאשר הדבר דרוש להבנת הטקסט, או שיש מקום לטעות. בשאר המקרים יש לפנות למפתח האישים, המציג מידע בסיסי על רוב האישים המוזכרים בתעודות.

כרך לוואי אנגלי. בכרך הלוואי מופיעים תקצירים באנגלית של התעודות העבריות, ותרגום שלם של הערות השוליים, הערות העורך, המבוא, רשימת התעודות והמפתחות לכרך הראשי.

מפתחות ורשימת תעודות. בראש הספר מופיעה רשימה של התעודות והערות העורך על תוכנן. בסוף הספר מפתחות נפרדים, אחד לאישים ואחד למקומות ועניינים. ציוני המקום במפתחות ניתנו לפי מספרי התעודות.

תודתנו נתונה לכל האנשים והמוסדות שסייעו בידינו בהכנת הכרך: לשגריר בדימוס דניאל מוקדי שקרא את כתב היד והעיר הערות חשובות, למיכל צור, מנהלת ארכיון צה״ל, ולחנה פינשאו, מנהלת ארכיון בן־גוריון, על עזרתן במציאת תיעוד משלים. לוותיקי משרד החוץ שתקצר היריעה מלפרט את שמותיהם, אתם התייעצו העורכים בנושאי התמחותם.

לשגריר בדימוס יואל שר על עזרתו הרבה בהגהה ובהבהרת עניינים בכל הנוגע לתעודות בצרפתית, לארנון למפרום על תחקיר התמונות לספר. למדפיס הממשלתי ועובדיו, על עבודתם המסורה והמדויקת; לדורית בונה על העריכה הלשונית וההגהה של הספר, לדוד הרמן, על תרגום הכרך האנגלי ולאלפרד ירו על בדיקת התרגום והגהת התעודות באנגלית. כל אלה, ואחרים, שטרחו בהכנת ובהדפסת הספר, יבואו על הברכה.

מבוא

שנת 1956 התחילה בישראל בתחושת מצור ובדידות. זאת כתוצאה ממספר אירועים שקרו בשנה שקדמה לה ואף כמה שנים לפני כן. חדירת ברית־המועצות למזרח התיכון הביאה לעסקת נשק בין בעלת בריתה, צ'כוסלובקיה, לבין מצרים (בספטמבר 1955), שהעשירה את צבאה של האחרונה בנשק חדיש, בעיקר מטוסים ושריון, וכך עורער מאזן החימוש במזרח התיכון לרעת ישראל. מצרים יזמה שורת בריתות כנגד ישראל: ב־19 באוקטובר 1955 נחתם הסכם בינה לבין סוריה, שלפיו התחייבה כל אחת מהן לחוש לעזרת רעותה באם תותקף. הסכם דומה נחתם ב־27 באוקטובר בין מצרים לסעודיה. באפריל 1956 נחתם הסכם צבאי מצרי-סעודי-תימני, ובאותו חודש נחתמו גם הסכמים בין מצרים לירדן ובין סוריה לירדן, על שיתוף פעולה צבאי בגבולותיהן עם ישראל. נמשך ההסגר על תעלת סואץ ומצרי טירן, נתיבי השיט הבין־לאומיים של ישראל. מדינות ערב, בייחוד מצרים וירדן, יזמו תקריות דמים בגבולותיהן עם ישראל ואף בעומק שטחה, באמצעות כוחות סדירים ולא־סדירים, שנקראו בתחילה "מסתננים" ולאחר מכן "פדאיון", וכך נהפכו החיים ביישובי הספר לבלתי נסבלים. ישראל הגיבה בפעולות תגמול, שלעתים הסתיימו באבידות כבדות במיוחד לצד הערבי, והדבר גרר גינויים חריפים לישראל בזירה הבין־לאומית.

על המצב החמור שאליו נקלעה ישראל התריע בן־גוריון כבר בראשית השנה, בעת דיון מדיני שנערך בכנסת ב־2 בינואר. בין השאר אמר: "נתחייב בנפשנו אם לא נראה בעיניים פקוחות סכנת המתקפה המתקרבת ובאה מצד מצרים - ואולי לא רק מצדה בלבד - ואם לא נתכונן בעוד מועד בתמצית יכולתנו המוסרית, המשקית והצבאית; אולם נעשה גם משגה כבד אם נניח כי המלחמה נגדנו היא גזרה שאין להימנע ממנה".[1]

ואמנם, ישראל פעלה בתקופה הנסקרת ברוח דברי בן־גוריון: מצד אחד היא השקיעה מאמצים נמרצים לרכישת נשק מגן, כפי שיפורט להלן, ומצד שני חיפשה בה בעת דרכים לשלום עם שכנותיה. בהקשר זה יש להזכיר את מאמציו של רוברט אנדרסון, שניסה, בשליחותו של הנשיא אייזנהאואר, לתווך בין ישראל ומצרים. הוא ביקר במדינות אלה בינואר-מרס ושוב באוגוסט. בשיחותיו עם נאסר בינואר, אמר לו הלה כי רצונו בשלום עם ישראל, אך כתנאי לכך דרש:

1. מתן "בחירה חופשית" לפליטים הערבים מארץ־ישראל בין קבלת פיצויים לבין חזרה לשטח ישראל.
2. יצירת רצף טריטוריאלי בין מצרים לבין ירדן (דהיינו ויתור מצד ישראל על שטח בנגב).

בפגישותיו עם בן־גוריון ושרת שמע המתווך על רצונה של ישראל בשלום, נוכח "היעדר ניגודים מהותיים בין ישראל ומצרים", אולם הם שללו את תביעותיו של נאסר. הציעו פגישה בין מנהיגים ישראלים ומצרים ללא תנאים מוקדמים, והועלתה האפשרות לחתימת חוזה אי־התקפה כשלב מעבר.

1. ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XIX, עמ' 671.

נאסר דחה (במרס) את רעיון הפגישה, בהביעו חשש לגורלו ולגורל ממשלתו (בשיחה עם המתווך הזכיר את רצח עבדאללה מלך ירדן). הביע נכונות להמשיך במגע עם ישראל באמצעות ארצות־הברית, וחזר על שתי תביעותיו מראשית השיחות. לכך הגיב בן־גוריון: "אם נו"ן [נאסר] נרתע מפגישה שמא יבולע לחייו, מי יערוב לנו שלא יראה הכרח להפר הבטחתו לשליח, ולפתוח במלחמה כדי לשמור על חייו מפני זעם עמיתיו הערבים", "נו"ן [נאסר] משחק להרוויח זמן כדי להשלים אימון צבאו וקליטת הנשק", "הדרך היחידה למניעת מלחמה היא מתן נשק מגן לישראל".[2] ובכך נכשלה שליחות אנדרסון.

ככל שגברה בישראל תחושת החנק והמצור, הועלו מחשבות על מלחמת מנע נגד מצרים, אם כי מנהיגיה של ישראל לא הודו בכך.[3] בהקשר זה, הורעו היחסים האישיים בין בן־גוריון לשרת, שהיו מתוחים מאז פעולת צה"ל בכנרת (בדצמבר 1955). בן־גוריון גרס כי מדיניות החוץ נועדה לשרת את צורכי הביטחון, ואילו שרת ראה את בעיות הביטחון כסוגיה מדינית לא פחות מאשר צבאית, והעדיף למצות את הפעולה המדינית לפני הפעולה בכוח הנשק.

לכך נוספה המחלוקת בין צה"ל לבין משרד החוץ על השליטה בוועדות שביתת הנשק, שנמשכה כמה שנים. בן־גוריון ושרת לא ראו עין בעין את הצעדים שעל ישראל לנקוט באזור המפורז של ניצנה. שרת התנגד לתכנית הצבא להקים באזור יישוב בנוסף לקציעות, כיוון שהדבר היה בניגוד להתחייבויות שניתנו להאמרשלד. לאחר ויכוח נוקב בישיבת הממשלה הוחלט לדחות את ביצוע ההקמה, אך להמשיך בעבודות הפיתוח להקמת היישוב בעתיד.[4] לאחר מכן התחילה התכתבות נזעמת בין השניים. בן־גוריון איים להתפטר מהממשלה מיד לאחר שתעבור "סכנת המלחמה", וטען כי שרת מצפה ממנו לבטל את דעתו כשר ביטחון ולפעול כיועץ לשר החוץ. שרת הגיב: "אין אני מוכן לשרת בממשלה אשר לא מקובלים בה הלכה למעשה מושגי יסוד אלה של עזרה הדדית, אחריות קיבוצית ומילוי חובה ראשונית".[5]

על רקע זה, כנראה, החליט בן־גוריון כי הגיעה העת ששרת יפרוש מהממשלה. בסוף מאי-ראשית יוני נודע לשרת כי בן־גוריון דורש את התפטרותו, ומאיים כי אם שרת לא יתפטר, הוא עצמו יפרוש מראשות הממשלה.[6]

בלית ברירה הגיש שרת את התפטרותו בישיבת ממשלה מיוחדת ב־18 ביוני, ובאותו יום הסביר לכנסת את הסיבות להתפטרותו. לדבריו, כבר עם הקמת ממשלת בן־גוריון, בנובמבר 1955, הוא חשש להצטרף אליה, כי היה לו "חשש מבוסס" כי שיתוף הפעולה בינו לבין בן־גוריון לא יעלה יפה, אולם בן־גוריון דחה את סירובו. במשך כהונתו בממשלה הועמד שיתוף הפעולה בין השניים "במבחנים לא קלים", אשר לנוכח מצב החירום במדינה, ובמאמץ לשמור על שותפות ארוכת שנים, התגברו עליהם. אולם בשבועות האחרונים התברר לו כי ההתפטרות בלתי נמנעת.[7]

2. ראו מס' 54 ו־144.
3. ראו, למשל, דברי בן־גוריון בכנסת ב־18 ביוני 1956: "מלחמת מנע היא טירוף דעת" - **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XX, עמ' 2069.
4. ראו סטנוגרמה מישיבת הממשלה ב־18 במרס, ישיבה מה/שטז, עמ' 11-38.
5. ראו **משה שרת, מבחר תעודות מפרקי חייו (1894-1965)**, מס' 146 וראו גם מס' 159 בכרך זה.
6. ראו **משה שרת**, שם, עמ' 565-566.
7. ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XX, עמ' 2042-2043.

בדיון בכנסת ב־19 ביוני על ההתפטרות הסביר בן־גוריון את הרקע לכך כדלהלן: "לאחר שענייני ביטחון המדינה החריפו באופן יוצא מהכלל, וגם נתרבו סכנות מדיניות החוץ יותר מאשר מקודם [...] הגעתי לידי מסקנה כי עכשיו יש הכרח לטובת המדינה שתהיה התאמה מלאה בין משרד החוץ ובין משרד הביטחון, ונחוצה עכשיו הנהגה אחרת למשרד החוץ [...] כל עוד יש סכנה ממשית של התקפה נגדנו מצד השכנים, יש עדיפות ראשונה לצורכי ביטחון. זאת אומרת גם מדיניות החוץ וגם מדיניות הפנים צריכה להיות מתואמת לצורכי ביטחון".[8]

במקום שרת, נתמנתה שרת העבודה גולדה מאירסון (מאיר), שהסכימה עם עמדותיו של בן־גוריון.

בקיץ 1956 התהדקו הקשרים בין מערכות הביטחון של צרפת וישראל, על רקע ראייתן בנאסר אויב משותף (צרפת בעיקר עקב תמיכתו של נאסר במורדי אלג'יריה). בספטמבר הודיעה צרפת לישראל על כוונתה לצאת למערכה נגד מצרים, יחד עם בריטניה, לאחר שנאסר הלאים ב־26 ביולי את חברת תעלת סואץ. צרפת הזמינה את ישראל להצטרף, ובן־גוריון, שראה הזדמנות לפתוח במלחמת מנע נגד מצרים בשיתוף עם שתי המעצמות, נענה לאתגר. ב־29 באוקטובר החלה ישראל במבצע, שכונה "מבצע קדש".

יחסי ישראל עם ארצות־הברית

יחסיה של ישראל עם ארצות־הברית בתקופה הנסקרת הושפעו, כבשנים קודמות, מדאגותיה לביטחונה עקב הפרת מאזן החימוש בינה לבין מדינות ערב. דאגות אלה גברו לאחר עסקת הנשק הצ'כית־מצרית בספטמבר 1955.[9]

ישראל קיוותה כי ושינגטון תוכל לעזור לה בשתי דרכים: חתימת חוזה ביטחון, ואספקת נשק. בשני תחומים אלה נחלה אכזבה מרה. בפברואר אמר דאלס כי למרות המשא ומתן לפני שנתיים, ארצות־הברית מעולם לא חשבה ברצינות לחתום עם ישראל על חוזה ביטחון.[10] בתגובה הבריק שרת לאבן כי "כל חילנו כיום לתביעת נשק", ואילו סִסמת חוזה ביטחון, אשר "אין אנו מתכחשים לה, מוצנעת לעת עתה".[11]

אך שיחות שניהלו אנשי שגרירות ישראל בוושינגטון, ואבן בראשם, במחלקת המדינה לא הביאו לתוצאות המבוקשות. בן־גוריון שיגר שתי איגרות בנידון לנשיא אייזנהאואר. הראשונה מ־14 בפברואר,[12] זכתה לתגובה מתחמקת.[13] בתגובה לאיגרת השנייה, מ־16 במרס,[14] זומן אבן למחלקת המדינה ב־28 במרס ושמע מפי דאלס דברים מפורשים:

8. ראו שם, שם, עמ' 2067–2068.
9. להלן סיכום ההתפתחויות בתחום הרכש מארצות־הברית, ממועד עסקת הנשק המצרית-צ'כית עד סוף 1955: שרת העלה את הנושא עם דאלס בפריז ב־26 באוקטובר (ראו אבן - מפריז - אל משרד החוץ, מברק ללא מספר מ־26 באוקטובר 1955, 130.02/2456/8) ובג'נבה ב־31 באוקטובר (ראו אבן - מג'נבה - מברק פ/32 מ־31 באוקטובר, 130.09/2310/16). בשיחה השנייה אמר דאלס כי "יבוא עיון אוהד בכל רשימה שישראל תגיש, ואם סוגי הנשק יהיו הגנתיים - הדיון יהיה אוהד יותר". אולם ב־13 בדצמבר 1955 נמסר לאבן במחלקת המדינה כי בגלל גורמים שונים, בעיקר תקרית הכנרת (בלילה שבין 11 ל־12 בדצמבר 1955) אין המזכיר יכול למלא את הבטחתו (ראו מס' 172, הערה 5).
10. ראו מס' 105.
11. ראו מס' 136.
12. ראו מס' 91.
13. ראו מס' 112.
14. ראו מס' 152.

ממשלת ארצות־הברית סבורה כי לטובת המערב וישראל, יש לקיים ולבצר את השפעתה בעולם הערבי, משום כך, היא מקווה כי ישראל תרכז את מאמציה להשגת נשק מגן בעיקר בארצות אירופה שמהן קיבלה נשק בעבר. ממשלת ארצות־הברית סייעה ב"עסקת המיסטרים",[15] ותתייחס באהדה לתכניות נוספות, "אינני סבור כי הכרחי שישראל תקבל את נשקה העיקרי דווקא מארצות־הברית". דאלס הוסיף כי הוא נאלץ לנקוט מדיניות שתמנע פיצול המזרח התיכון בין העולם הערבי שייתמך על ידי הסובייטים, לישראל שתיתמך על ידי המערב. כדי לקדם את השפעת ממשלת ארצות־הברית בעולם הערבי עליו להימנע מהזדהות מופרזת עם ישראל.[16]

בדבריו בעניין הנשק התכוון דאלס בעיקר לצרפת,[17] איטליה,[18] וכן לקנדה.[19]

בעקבות שיחתו המאכזבת של אבן עם דאלס, התקיימה ב־3 באפריל התייעצות בנושא הרכש, בהשתתפות בן־גוריון, שרת, דיין ופרס. דיין הציע, תוך שהוא מעלה על נס את פעולתו של פרס בצרפת, להעביר את הטיפול ברכש מנציגויות משרד החוץ למשלחות משרד הביטחון ולנספחויות צה"ל. שרת הגיב כי שום משא ומתן עם מפקדות והנהלות בתי חרושת לא יביאו תוצאות ללא הכרעה מדינית של משרדי החוץ, אשר הקשר אתם מתנהל רק באמצעות נציגויות משרד החוץ. בן־גוריון פסק: "יש להפסיק מיד כל שתדלנות נוספת בארצות־הברית, ואף לא לנצל את תיווכה להשגת נשק ממדינות אחרות, אלא לפנות אליהן במישרין". ושרת סיכם (ביומנו): "ההתייעצות יצאה מבולבלת, ונסתיימה ללא מסקנות. את השאלה העיקרית של הטכסיס כלפי ארצות־הברית לא פתרנו, ולא ראיתי [צורך] כלל לעוררה בנוכחות אנשי צבא שאין להם שייכות לעניין".[20]

למרות פסיקת בן־גוריון המשיך אבן בניסיונות להשיג נשק במחלקת המדינה, ניסיונות שלא צלחו.[21] גם בן־גוריון הגמיש את עמדתו, וכך סיכם בנאום בכנסת ב־15 באוקטובר את המצב בתחום הרכש מארצות־הברית: "ארצות־הברית [...] הכירה להלכה בצורך לתקן מאזן החימוש בין ישראל לארצות השכנות, ועודדה בעלות בריתה לספק לנו נשק מגן. אין אנו יכולים להסתפק בעידוד זה בלבד, ונוסיף לדרוש מממשלת ארצות־הברית נשק מגן באוויר, ביבשה ובים, שיהיה בו כדי להרתיע את האויב; אולם אין אנו מזלזלים גם בערך העידוד, שהיו לו גם תוצאות ממשיות".[22]

15. ראו מס' 1, הערה 1.
16. ראו מס' 165.
17. באמצע השנה הגיעו מערכות הביטחון של צרפת וישראל להסכם שלפיו פתחה צרפת לרווחה את מחסני הנשק שלה לישראל - ראו מס' 316, הערה 1.
18. ואולם בניגוד לדברי דאלס, הודיע משרד החוץ האיטלקי ב־7 באפריל לשגריר ישראל ברומא כי שגרירות ארצות־הברית מסרה להם כי ושינגטון איננה יכולה לאשר מכירת מטוסים מסוג F־86 לישראל - ראו מס' 165 הערה 9.
19. לאחר משא ומתן בין קנדה לישראל, בסיוע ארצות־הברית, הסכימה אוטווה ב־20 בספטמבר לספק לישראל 24 מטוסים מסוג F־86. עסקה זו הושעתה עקב פרוץ מערכת סיני. בדצמבר החליטה ישראל לראות בהשעיה עילה לביטול העסקה (ראו מס' 429, וקומיי אל לז'ה, 31 בדצמבר 1956, 93.08/391/2).
20. ראו מ' שרת, **יומן אישי**, כרך ה, עמ' 1385–1386.
21. לדוגמה, ב־9 באוגוסט אמר דאלס לאבן כי ארצות־הברית רוצה לשלול מנאסר את האפשרות להציג בפני העולם הערבי כאילו אספקת נשק לישראל היא פעולת תגמול על הלאמת תעלת סואץ (ראו מס' 375).
22. ראו **דברי הכנסת**, מושב שני של הכנסת השלישית, כרך XXI, עמ' 58.

נושא הסיוע להקמת מפעלי מים היה שני בחשיבותו במכלול היחסים שבין שתי המדינות. בשנת 1953 נתגלעו חילוקי דעות חמורים ביניהן לאחר שישראל התחילה (בספטמבר) בביצוע מפעל הטיית ערוץ הירדן, דרומית לגשר בנות יעקב (באזור המפורז בגבול סוריה), בשלב ראשון של תכנית המים הארצית להטיית מי הירדן לנגב. באותה עת עסקה ארצות־הברית בהכנת תכנית מים אזורית לניצול מי הירדן והירמוך, בהתאם לבקשת סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים של האו"ם. היזמה שנקטה ישראל, מבלי להתייעץ עם ארצות־הברית, התפרשה במחלקת המדינה כהתרסה כלפי המדיניות האמריקנית. ושינגטון הגיבה בזעם בהשעיית המענק לישראל, ואילו סוריה הגישה תלונה למועצת הביטחון. ישראל נאלצה להשעות את העבודה במפורז, ורק אז שחררה לה ארצות־הברית את המענק, בסך 26 מיליון דולר.[23]

על הכנת תכנית המים האזורית של ארצות־הברית הופקד אריק ג'ונסטון, יושב ראש המועצה המייעצת לפיתוח בין־לאומי, ומקורב לנשיא אייזנהאואר. בשנים 1955-1953 ביקר בישראל, סוריה, לבנון וירדן ודן עם ראשיהן בעניין תכניתו, שהציג בשנת 1955, וגרסה מתוקנת שלה ב־1956.[24] ישראל וירדן קיבלו את התכנית. סוריה ולבנון דחו אותה. נאסר קיבל על עצמו לשכנע את סוריה להסכים לתכנית, אך לא עמד בדיבורו. באוקטובר 1955 אמר שרת לג'ונסטון כי ישראל מוכנה להמתין בביצוע העבודות במפורז עד פברואר 1956. לפיכך, בראשית ינואר 1956 הורה שרת לאבן למסור לג'ונסטון כי ישראל רואה את עצמה חופשית לחדש את העבודה במפורז עם תום עונת הגשמים, זאת בנוסף לעבודות הנעשות מחוץ לאזור המפורז. אבן התבקש לבדוק אם ישראל תוכל לקבל סיוע כספי למפעלה, תמורת התחייבות מצדה שבמקרה שלא תתבצע תכנית ג'ונסטון היא לא תחרוג מכמויות המים שהוקצבו לה במסגרת התכנית. שרת הסביר כי הצגה כזו של עמדת ישראל היא תכסיס לנסות להביא את ארצות־הברית לכך שתציע לישראל סיוע כספי לביצוע תכנית המים שלה, בתנאי שתימנע ל"עת־עתה" מעבודה במפורז.[25]

במרס הגישה ישראל את בקשתה למלווה בסך 75 מיליון דולר, הן לבנק ליצוא וליבוא, הן למחלקת המדינה.[26] דאלס הבטיח לתמוך בפני הבנק בבקשת ישראל, ולהבהיר כי קיימת אפשרות להסכים עם ישראל על מפעלים הקשורים במי הירמוך שלא יסתרו את תכנית ג'ונסטון, ושאפשר יהיה לבצעם בנפרד, ובמקביל למפעל מסוים בממלכת ירדן.[27] באוגוסט דיווח אבן כי שמע מג'ונסטון כי הלה נשאל על ידי מנהלי הבנק ליצוא וליבוא אם הוא רואה סיבה כלשהי נגד הענקת המלווה, וענה כי איננו רואה סיבה, בתנאי שהעניין מבוסס מבחינה כלכלית.[28] בספטמבר התנהלו שיחות בנידון עם ראשי הבנק, בהשתתפות שר האוצר, לוי אשכול,[29] ובעקבותיהן, ב־9 באוקטובר, הודיע נשיא הבנק, ואו (Waugh), כי הבנק מוכן לשגר לישראל משלחת על מנת לבדוק את הנושא בְּמקום (עקב מצבה

23. על הפרשה והשלכותיה על יחסי ישראל עם ארצות־הברית, סוריה והאו"ם, ראו מבוא, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 8, עמ' ל-לג.
24. עיקרי תכנית ג'ונסטון: חלוקת מי הירדן והירמוך כדלהלן: לירדן - 56%, לישראל - 31%, לסוריה 10.3%, ללבנון - 2.7% (ראו א' סופר, **נהרות של אש**, עמ' 145-146).
25. ראו מס' 62.
26. ראו מס' 155.
27. הכוונה לתכנית "הע'ור המזרחי", שתכליתה להזרים מים מהירמוך לאורך בקעת הירדן, וממנה להעבירם בתעלות משנה להשקיית שדות באזור.
28. ראו מס' 404, הערה 5.
29. ראו מס' 415.

הכלכלי הקשה של ישראל באותה עת, התעוררו בבנק ספקות אם אכן תוכל ישראל לעמוד בהחזרת המלווה). הודעה רשמית בנידון פורסמה ב־11 באוקטובר, ונמסר בה בהבלטה כי בראש המשלחת יעמוד סגן נשיא הבנק, ל"א סטמבו.[30] בגלל מבצע סיני נדחה ביקור המשלחת, והוא התקיים רק ביולי 1957.[31]

יחסי ישראל עם בריטניה

התקופה הנסקרת התחילה כשבישראל מהדהדים עדיין דברי אידן "בנאום גילדהול" ב־9 בנובמבר 1955 שבו קרא בין היתר לקיצוץ בגבולותיה.[32] בתגובה הכריז בן־גוריון בכנסת ב־15 בנובמבר 1955 כי הצעת אידן חסרת כל בסיס חוקי או מוסרי, ואין להעלותה על הדעת.[33] שלא לפרסום אמר בן־גוריון: "מחוץ למזרח התיכון, אני רואה שתי מעצמות גדולות, ששליטיהן לא אכפת להם אבדן ישראל. מעצמה אחת היא ברית־המועצות, והמעצמה השנייה - אנגליה [...] לדעתי, לשתי מדינות אלה רכישת ידידים ערבים היא חשובה מעל הכול [...] ואידן אינו שונה ביחסו לישראל בהרבה מבווין".[34]

דברים אלה ביטאו את חשדנות ישראל כלפי בריטניה, שבאותה עת נמצאה בעיצומו של תהליך התפרקותה מנכסיה במזרח התיכון: במרס פוטר המפקד הבריטי של הלגיון הערבי, ליוטננט־ג'נרל ג'ון ב' גלאב. ביוני פונה הצבא הבריטי מאזור תעלת סואץ. בריטניה עשתה מאמצים להיאחז בעמדות שעדיין נותרו בידיה, בעיקר במדינות ההאשמיות: עיראק עתירת הנפט, וירדן שבה היו לה בסיסים צבאיים. מכאן יחסה הצונן לישראל, שהתבטא בכמה נושאים:

1. **כניסת צבא עיראקי לירדן.** בריטניה ובעלות בריתה ההאשמיות יזמו (באוקטובר) תכנית לכניסת צבא עיראקי לירדן, על מנת להצילה מהחתרנות הנאסרית. הדבר לא נראה לישראל (עיראק, שפלשה אליה ב־1948, סירבה לחתום עמה על הסכם שביתת נשק). בסופו של דבר, לא נתאמתו חששותיה של ישראל. הצבא העיראקי שנכנס לירדן בנובמבר ויצא בדצמבר, שהה רק בגדה המזרחית ולא יצר כל מגע עם צה"ל.
2. **המצב בגבול ירדן-ישראל.** לירדן היה הסכם עם בריטניה, שנחתם ב־1948, שלפיו הייתה בריטניה חייבת לחוש לעזרתה באם תותקף. ככל שהחמיר המצב בגבול ירדן-ישראל, ועקב כך עצמתן של פעולות התגמול הישראליות, גדלה הסכנה של התערבות צבאית בריטית נגד ישראל. לאחר פעולות התגמול של צה"ל בקלקיליה, בלילה שבין ה־10 ל־11 באוקטובר, שחרגה בהיקפה מפעולות קודמות, ועקב הסתבכותה נאלץ צה"ל להפעיל גם את חיל האוויר, ביקש המלך חוסיין סיוע צבאי בריטי. רק העובדה שהקרב הסתיים בינתיים, הצילה את צה"ל מהסתבכות חמורה עם

30. ראו מס' 475.
31. בסופו של דבר המלווה אושר במרס 1958, ובסכום קטן בהרבה ממה שביקשה ישראל: 24.3 מיליון דולר (ראו כרך 13, מס' 59, הערות 1 ו־2).
32. במחצית הראשונה של 1955 גיבשו ארצות־הברית ובריטניה תכנית להסדר כולל בין ישראל לשכנותיה, שקיבלה את שם הצופן "תכנית אלפא". במרכזה עמדה הצעה לוויתורים טריטוריאליים מצד ישראל, וערבות של מעצמות המערב לגבולותיה החדשים. "נאום גילדהול" נגזר מתכנית זו.
33. ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XIX, עמ' 325.
34. ראו פרוטוקול ישיבת הממשלה מ־4 בדצמבר 1955, עמ' 10-11.

כוחות הוד מלכותה.[35] לא לחינם התנה בן־גוריון את השתתפות ישראל במבצע הבריטי-צרפתי נגד מצרים בהתחייבות בריטית כי לא תבוא לעזרת ירדן אם זו תתקוף את ישראל.[36]

3. **הלאמת חברת תעלת סואץ.** במאמציה המדיניים בתגובה לצעדו של נאסר להלאים את תעלת סואץ (שלוש ועידות לונדון, הדיונים במועצת הביטחון) לא שיתפה בריטניה את ישראל - ראו להלן "ישראל ומשבר הלאמת חברת תעלת סואץ."

4. **המבצע הבריטי-צרפתי נגד מצרים** ("מבצע מוסקטיר"). בריטניה לא ששה לצירוף ישראל למבצע, והסכימה לכך כמי שכפאו שד רק לאחר שהתברר כי רק היא מסוגלת לספק את העילה שהייתה חיונית למבצע זה. בדיונים לקראת המבצע, השתדלה בריטניה ככל האפשר, להימנע מקיום מגע ישיר עם ישראל, וצרפת נאלצה לתווך בין שתי שותפותיה. אופייני למצב זה: האיגרת שבה הודיעה בריטניה על הסכמתה הסופית לקחת חלק במבצע מוענה רק לגי מולה, ראש ממשלת צרפת. זה האחרון הודיע באיגרת משלו לבן־גוריון על הסכמת צרפת ובנוסף לכך גם על הסכמת בריטניה.[37]

גם בתחום הרכש הביטחוני לא רוותה ישראל נחת מבריטניה. הפריט העיקרי שביקשה היו טנקים מסוג "סנטוריון", על מנת לאזן, ולו רק חלקית, את 230 הטנקים מסוג T־34 שקיבלה מצרים במסגרת העסקה הצ'כית. בקשותיה נדחו בנימוקים שונים: 1. פעולות התגמול של ישראל נגד ירדן;[38] 2. החשש שאספקת נשק לישראל הייתה מקלה על נאסר לאחד סביבו את כל מדינות ערב.[39] עם זאת הוחלט לספק לישראל כמות מצומצמת של כמה פריטים: מטוסים מסוגי "מוסקיטו" ו"מטאור", תותחים, נגמ"שים, מכשירי מכ"ם ומוקשים אנטי־טנקיים. כן נמכרו לישראל שתי משחתות.[40]

יחסי ישראל עם צרפת

בתקופה הנסקרת הפכה צרפת למקור העיקרי של הרכש הביטחוני הישראלי. עדות לכך נמצאת בדברי בן־גוריון בדיון המדיני בכנסת ב־15 באוקטובר 1956. בין השאר אמר: "אנו חייבים הוקרה רבה ותודה נאמנה לצרפת, שהייתה הראשונה לספק לנו 24 מטוסי סילון חדישים מסוג 'מיסטר A4'. ברמזו לפריטי הנשק הנוספים שסיפקה צרפת אמר: "לא אעמוד על פרשת מאמצינו להבטיח לצבא הגנה לישראל מינימום הציוד ההכרחי, כי פרשה זו לא נסתיימה עדיין [...] ואולי מן הראוי שאמסור לכם אחת החוויות כפי שהנציח אותה משורר אדיר ביטוי החותם בשם נתן א'". והקריא שיר שכתב המשורר אלתרמן, לאחר שהוזמן לחזות בפריקת נשק שהגיע מצרפת ("ברזל, הרבה ברזל, ברזל חדש נושא קנים מאורכים, רועם על שרשרות פלדים, מגיע מרחוק עולה על חוף [...] ועם נגיעתו הראשונה

35. ראו מס' 476.
36. ראו מס' 500.
37. ראו מס' 501 ו־505.
38. ראו מס' 319.
39. ראו מס' 367.
40. ראו מס' 389.

באדמה הוא נהפך לכוח יהודי"), והמשיך ב"פרוזה הדלה שלי אומר רק כי חל שינוי ניכר לטובה ביכולתו של צה"ל [...] אין אנו מחוסרי מגן כפי שהיינו בתחילת השנה".[41]

שיפור ביחסי צרפת-ישראל החל עוד ב־1954, עת הזמינה צרפת לביקור רשמי את רמטכ"ל צה"ל, רב־אלוף משה דיין. היא אף נענתה לכמה מבקשות הרכש של ישראל. ביסוד ההתקרבות בין שתי המדינות עמדו קשייה של צרפת בצפון אפריקה, בעיקר באלג'יריה, שהביאו אותה לעימות עם מדינות הליגה הערבית, ומצרים בראשן; התעלמותן של בריטניה וארצות־הברית ממנה בעת שארגנו בריתות להגנת המזרח התיכון, שנתפסו בעיניה כפוגעות באינטרסים שלה באזור (ל"ברית בגדאד" שנחתמה בעקבות הפעילות הזו התנגדו גם צרפת וגם ישראל); ורצונה של צרפת לעצב קו מדיני עצמאי במדיניותה הבין־לאומית. אולם היה שוני בין גישתו של משרד החוץ הצרפתי (ה"רציף" בלשון משרד החוץ הישראלי) לבין זו של מערכת הביטחון הצרפתית.

הדיפלומטים הצרפתים חשבו שניתן לפייס את מצרים, וחששו לקרע בינם לבין בעלי בריתם האמריקנים והבריטים, ומכאן הסתייגותם מקרבת יתר לישראל. לעומת זאת למערכת הביטחון לא היו כל אשליות בעניין היחסים עם מדינות ערב, והיא ראתה בישראל בעל ברית חשוב, העשוי לסייע במאבק נגד נאסר. לפיכך נענו, לעתים ללא ידיעת משרד החוץ שלהם, לכמה בקשות רכש של ישראל.

ביולי 1955 הסכימה צרפת למכור לישראל 12 מטוסים מסוג "מיסטר A4". אלה יוצרו בצרפת עבור נאט"ו במימון אמריקני, לפיכך נדרשה הסכמתה של ארצות־הברית לשם מכירתם לישראל. המכירה הייתה טעונה גם אישור "ועדת התיאום לחימוש המזרח הקרוב" של שלוש מעצמות המערב.[42] עקב כך חל עיכוב במסירת המטוסים. בספטמבר 1955 באה עסקת הנשק הצ'כית-מצרית, שבעקבותיה קיבלה מצרים 100–150 מטוסי קרב מסוג מיג, כ־50 מפציצי איליושין־28, וכ־70 מטוסי תובלה איליושין־14. לנוכח ההתפתחות הזו גבר עוד יותר הצורך הישראלי במטוסים.[43] בינתיים צץ מכשול חדש - עקב פעולת צה"ל בכנרת בליל ה־12/11 בדצמבר 1955, החליטו שלוש מעצמות המערב להפסיק את משלוחי הנשק לישראל עד אשר יסתיימו דיוני מועצת הביטחון בתלונת סוריה על הפעולה הישראלית. לאחר שדיונים אלה הסתיימו ב־19 בינואר 1956, ולאחר שקמה בצרפת ממשלה חדשה ב־31 בינואר, חידש השגריר צור את מאמציו להשיג נשק מצרפת, ובייחוד את המטוסים. לשם כך נפגש עם שלושת האישים המרכזיים בממשלה החדשה: ראש הממשלה, גי מולה, שר החוץ, כריסטיאן פינו, ושר ההגנה, מוריס בורז'ס־מונורי.

41. ראו **דברי הכנסת**, מושב שני של הכנסת השלישית, כרך XXI, עמ' 58–60.

42. ראו מס' 1, הערה 1.

43. לאחר העסקה הצ'כית-מצרית יצא שרת, עדיין ראש הממשלה, לשיחות שהתקיימו בפריז ובג'נבה עם שרי החוץ של שלוש מעצמות המערב ושל ברית־המועצות, על מנת לבקש נשק מגן לישראל. כן נפגש ב־26 באוקטובר 1955 עם ראש ממשלת צרפת אדגר פור, שאמר לו: "אדוני ראש הממשלה, אין חילוקי דעות בינינו [...] מה אוכל לעשות למענכם?" שרת מסר לו רשימת נשק, והוא העבירה לשר ההגנה. עם שר ההגנה ושר החוץ התקיימו שיחות נוספות, באווירה חיובית (ראו י' צור, **יומן פאריס**, עמ' 187–188, 190–191). כתוצאה משיחות אלה נחתם, בראשית נובמבר, הסכם בין צרפת לישראל, שלפיו עמדה ישראל לקבל "מיד" 12 מטוסי "אורגאן" ו־12 מטוסי "מיסטר A4". כמו־כן, 60 טנקים מסוג AMX ופריטי נשק נוספים. הצרפתים התחייבו לעשות מאמץ לספק לישראל עוד 60 "מיסטרים" כעבור שלושה חודשים (ראו מברק צור ופרס אל בן־גוריון, שרת ודיין, 42 ,4 בנובמבר 1955, 2346/4 /130.09).

פינו אמר לצור (ב־1 במרס) כי הודיע לאמריקנים ולבריטים כי צרפת תמסור את המטוסים לישראל ב־15 במרס, תהיה תשובתם אשר תהיה.[44] ב־6 במרס אמר שר ההגנה לצור כי קיבל הוראת ביצוע בעניין 12 המטוסים, והבטיח לתמוך בבקשות ישראל ל־12 מטוסים נוספים ולטנקים,[45] ואילו ראש הממשלה אמר לצור (ב־10 במרס) כי הוא מסמיך אותו להודיע לבן־גוריון כי צרפת תמשיך לספק נשק לישראל, בתנאי שהדבר ייעשה בסודיות, והנשק יגיע לישראל לשיעורין,[46] ואכן, 12 מטוסי ה"מיסטרים" הגיעו לישראל ב־11 באפריל.

יום קודם, ב־10 באפריל, התקיימה אצל בן־גוריון התייעצות בעניין הרכש בצרפת, בהשתתפות שרת, דיין, פרס והשגריר צור, שהגיע ארצה לרגל ביקור מתוכנן של שר החוץ הצרפתי. הביקור המיועד בוטל ברגע האחרון עקב תקריות חמורות בגבול עם רצועת עזה. צור סקר את יחסי צרפת-ישראל, וסיכם כי למרות יחסה החיובי של מדינה זו, עדיין צפויים לישראל מאבקים קשים, בייחוד בענייני אספקת המטוסים. הוסיף כי נדרש תיאום של כל המאמצים וכל זרועות הפעולה של ישראל לשם השגת המטרה. דיין שאל אם קיימת אפשרות להגיע להסדר עם משרד ההגנה, על מנת להתגבר על התנגדות משרד החוץ הצרפתי. צור השיב כי עם משרד ההגנה בלבד - לא. שר ההגנה אינו נמנה על מפלגת ראש הממשלה, שכוחו מכריע. עוד אמר שהוא בטוח שלא ייעשה דבר בלי הסכמתו וידיעתו של שר החוץ. ביומנו רשם צור: "נראה לי שמשהו מסתתר מאחורי שאלתו של הרמטכ"ל".[47]

לקראת שובו של צור לפריז ציידו בן־גוריון במכתב לראש ממשלת צרפת, גי מולה. במכתב תיאר את סכנת ההשמדה הנשקפת לישראל ממצרים החמושה היטב, וביקש מצרפת לסייע להחזרת מאזן הכוחות בין שתי המדינות. צור מסר את האיגרת ב־16 באפריל, בפגישה עם מולה, שבה השתתף גם פרס. מולה הגיב כי צרפת תעשה את כל שביכולתה, אך לצערו, "רק מה שביכולתה". עם זאת, חזר על הזדהותו עם ישראל ועל נכונותו לעשות הכול על מנת להחיש לה עזרה.[48]

לאחר מכן נפגש פרס, הפעם בגפו, עם שר ההגנה, בורז'ס־מונורי, וב־23 באפריל חתם אתו על הסכם למסירת 12 מטוסים נוספים מסוג "מיסטר A4".[49]

צור, מצדו, נפגש ב־24 באפריל עם שר החוץ, פינו, ומסר לו איגרת משרת. פינו מתח ביקורת על כך שתביעות הנשק של ישראל מגיעות אליו "בצינורות שונים". הוא אמר כי 12 "מיסטרים" נוספים יהיו מוכנים בסוף מאי, וביכולתו להבטיח כי ישראל תקבלם[50] (זאת מבלי לדעת כי עמיתו, שר ההגנה, כבר חתם יום קודם על הסכם עם פרס ...). הקשרים בין מערכות הביטחון של שתי המדינות הלכו והתהדקו, ונעשו יותר ויותר אינטימיים. ביוני נחתם הסכם ביניהן, שלפיו התחייבה צרפת לפתוח את מחסני הנשק שלה לישראל, מבלי לבקש את הסכמת ארצות־הברית ובריטניה. בתמורה התחייבה ישראל

44. ראו מס' 119, הערה 2.
45. ראו מס' 134, וכן י' צור, **יומן פאריס**, עמ' 230-231.
46. ראו מס' 143, וכן י' צור, שם, עמ' 244-245.
47. ראו י' צור, שם, עמ' 242-243.
48. ראו מס' 202, וכן י' צור, שם, עמ' 244-245.
49. ראו מ' בר־און, **אתגר ותגרה**, עמ' 145-146.
50. ראו מס' 216.

לשיתוף פעולה צבאי ומודיעיני, שיסייע לצרפת במלחמתה במורדים באלג׳יריה, ובמסייע להם - נאסר, זאת לאחר שצרפת שוכנעה שבידי ישראל לעשות זאת. נכונותה של ישראל לשלם תמורת הנשק במזומן ובדולרים, הייתה גורם נוסף להסכמת צרפת לעסקה.[51]

כתוצאה מהסכם זה, הודיע פינו לצור ב־3 ביולי, כי שר ההגנה והוא הסכימו על תכנית לספק בחשאי נשק לישראל, ללא ידיעתן של ארצות־הברית ובריטניה. הוא הוסיף כי הסידורים המעשיים ייעשו במישרין בין מערכות הביטחון של שתי המדינות. פרטים נוספים, אמר, אינו יכול למסור אפילו לצור. צור דיווח ארצה, ובתגובה קיבל הוראה לבוא מיד לירושלים. בשיחותיו עם בן־גוריון ומאירסון התברר לו כי המידע כבר נמסר להם באמצעות משרד הביטחון. צור ביקש לשמור על תיאום בין השגרירות לבין משלחת משרד הביטחון בפריז. עוד אמר כי למען סודיות המבצע חשוב שימשיך ל"מראית עין" בהשתדלותו לקבל נשק.[52]

משלוח הנשק הראשון הגיע ב־24 ביולי, באישון לילה, בנחתת צרפתית לנמל הקישון. נכללו בו 30 טנקים מסוג AMX13 ו־60 טון חלקי חילוף. המשלוח השני, של 30 טנקים וחלקי חילוף, הגיע ב־30 ביולי, באותה דרך. המשלוח השלישי - למעלה מאלף טון פגזים, הגיע ב־3 באוגוסט. המשלוח הרביעי הגיע ב־13 באוגוסט, והחמישי ב־30 באוגוסט. לאחר מכן הוחלט כי ישראל תביא את משלוחי הנשק באניות רגילות, מכיוון שהצרפתים הזדקקו לנחתות לצורכי ההכנה לקראת מבצע "מוסקטיר". כמו־כן הוטסו לישראל בידי טייסים מחיל האוויר הישראלי, בטיסות ישירות מצרפת, 36 מטוסים מסוג מיסטר A4.[53]

היחסים ההדוקים בין מערכות הביטחון של צרפת וישראל הביאו לכך שישראל שמעה לראשונה על תכניות הבריטים והצרפתים לתקוף את מצרים, כשישראל מספקת את העילה לכך, ממערכת הביטחון הצרפתית.[54]

יחסי ישראל עם ברית־המועצות ועם מדינות מזרח אירופה

יחסי ישראל עם ברית־המועצות בתקופה הנסקרת עמדו בסימן התעניינותה הגוברת של זו האחרונה במזרח התיכון והידוק קשריה עם מדינות ערב, כשהיא נוקטת קו אשר הדאיג את ישראל. בנאום בסובייט העליון ב־29 בדצמבר 1955, אמר כרושצ׳וב בין השאר: "ראויות לגינוי פעולות מדינת ישראל, אשר מן הימים הראשונים לקיומה התחילה לאיים על שכנותיה, ולנהל ביחס אליהן מדיניות בלתי ידידותית. ברור כי מדיניות כזו אינה הולמת את האינטרסים הלאומיים של מדינת ישראל. מאחורי גבם של אלה המנהלים מדיניות כזו עומדות מדינות אימפריאליסטיות ידועות לכול. הן שואפות לנצל את ישראל כנשק נגד עמי ערב במגמה לנצל בגסות את אוצרות הטבע של אזור זה".[55] עיתונות ברית־המועצות ודובריה הרשמיים חזרו בהזדמנויות שונות על גרסה זו. הנושא הועלה בפגישת שגריר ישראל במוסקבה, יוסף אבידר, עם שר החוץ מולוטוב, בפגישתם ב־1 בפברואר. השגריר סיכם את מצב היחסים בין שתי המדינות כדלהלן: "קשה לציין התקדמות כלשהי ביחסים

51. ראו מ׳ גולני, **תהיה מלחמה בקיץ ...**, כרך א, עמ׳ 129-140.
52. ראו מס׳ 316, הערה 3.
53. ראו מ׳ גולני, שם, עמ׳ 201-205.
54. ראו להלן.
55. שרת דחה את דברי כרושצ׳וב בנאום מדיני בכנסת, ב־2 בינואר. ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XIX, עמ׳ 677-678.

[...] קיימים קשרי מסחר מצומצמים, אך הניסיונות להרחיבם ולגוונם לא הניבו תוצאות חיוביות. קשרי תרבות כמעט ואינם קיימים [...] מכירת הנשק הצ'כי למצרים ועמדת ברית־המועצות בסוגיה זו פגעו קשות וישירות באינטרסים החיוניים של ישראל. הצגת ישראל בפני הציבוריות הסובייטית באור שלילי וחד־צדדי, ולאחרונה דברי כרושצ'וב בסובייט העליון מבטאים עמדה בלתי ידידותית כלפי ישראל". והשגריר המשיך: "ישראל מנהלת מדיניות עצמאית, אין בה בסיסים צבאיים למדינות זרות [...] היא שואפת לחיזוק יחסי הידידות והרחבת הקשרים עם ברית־המועצות. שאיפה זו לא זכתה להדדיות מצד ברית־המועצות".

מולוטוב השיב כי יש לזכור שברית־המועצות סייעה בהקמת מדינת ישראל. היא קיוותה כי יתפתחו בינה לבין ישראל יחסים ידידותיים, אולם השפעה זרה, "תוקפנית", החלה להיות מורגשת בישראל, ומנהיגיה החלו לנהל כלפי ברית־המועצות מדיניות אנטי־סובייטית קיצונית, "ברומה לחוגים הריאקציונריים והתוקפניים ביותר בעולם". "עמדה זו" אמר מולוטוב, "והופעות פומביות שנלוו אליה, הביאו ל'תקרית תל אביב' ולקרע ביחסים.[56] עם איחוי הקרע, החלו להתפתח יחסים תקינים, עד שבאו 'מדינות מסוימות' והחלו לנגח את עסקת הנשק הצנועה בין צ'כיה למצרים [...] הדברים שהושמעו בישראל בעניין זה היו חריפים יותר ממה שאמרו הקיצונים שבין 'בעלי האינטרסים האנוכיים באזור'". מולוטוב סיכם באמרו כי כרושצ'וב ניתח את המצב "ביושר לב" וכי אלמלא נרתמה ישראל לעגלה האנטי־סובייטית ודאי היו היחסים מתפתחים עוד ועוד.[57]

לקראת ביקור כרושצ'וב ובולגנין בבריטניה (באפריל), ומולה ופינו בברית־המועצות (במאי), פרסם משרד החוץ הסובייטי, ב־17 באפריל, הודעה על המצב במזרח התיכון,[58] שנועדה להגדיר את תחום השיחות, ולקבוע מראש לברית־המועצות מעמד של צד בכל הסדר במזרח התיכון. בהודעה זו היו כמה מרכיבים חיוביים מבחינתה של ישראל, כגון תמיכתה של ברית־המועצות בעצמאות ישראל, התנגדותה לשינוי בכוח של קווי שביתת הנשק, וקריאה להסדר שלום בין ישראל למדינות ערב. את ההודעה ניתח שרת בנאום בכנסת ב־23 באפריל, ובין השאר אמר כי היא עומדת בפני מבחן המעשה ויש בה "חידוש־מה" בהשוואה לדברים שנשמעו בחודשים האחרונים, אך גם כמה נקודות שליליות מבחינתה של ישראל, כגון: כשמדובר על הצורך בהסדר שלום בין ישראל למדינות ערב, לא נאמר כי יש להגיע להסדר זה בדרך של משא ומתן ישיר.[59]

ברית־המועצות התחמקה מהצעות ישראל לחתום על הסכם מסחרי והסכם תשלומים, במטרה להרחיב את יחסי המסחר ביניהן, אך הסכימה כי חברת הדלק שלה, "סויוזנפט אקספורט", תחתום (ביולי 1956) על הסכם עם החברות הישראליות "דלק" ו"ירדן", שלפיו היו החברות הישראליות אמורות לרכוש בשנת 1957 300,000 טון מזוט ו־220,000 טון נפט גולמי, ובשנת 1958 350,000 טון מזוט ו־270,000 טון נפט גולמי. במקביל, התנהל משא ומתן בין חברות ישראליות וסובייטיות לרכישת ציוד קידוח, שלא צלח.

56. ב־9 בפברואר 1953 הושלך חומר נפץ לחצר הצירות הסובייטית בישראל. נפצעו שלושה מאנשי סגל הצירות ונגרם נזק לבניין. מעשה זה שימש עילה לברית־המועצות לנתק את יחסיה הדיפלומטיים עם ישראל. היחסים חודשו ביוני באותה שנה.

57. ראו מס' 66.

58. עיקרי ההצהרה, ראו מס' 205.

59. ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XX, עמ' 1725.

לאחר שמדינות ערב הגיבו בכעס על עסקת הדלק עם ישראל, ניסתה ברית־המועצות להקל בחשיבותה: במסיבת עיתונאים ב־21 ביולי אמר שר החוץ, שפילוב, כי עסקה זו היא "הסכם מסחרי חסר חשיבות, אשר לרוע המזל מייחסים לה אנשים מסוימים חשיבות מופרזת. אין להדגיש כאן [...] צדדים מדיניים שאינם קיימים".[60] (בעקבות מבצע "קדש" ביטלו הסובייטים, באורח חד־צדדי, את קשרי המסחר שלהם עם ישראל).

בין הנושאים שהיו שנויים במחלוקת בין ברית־המועצות לישראל: תגובות מוסקבה להלאמת חברת תעלת סואץ, ולפעולות התגמול של ישראל. ברית־המועצות גרסה כי "עקרון חופש השיט, שנקבע באמנת קונסטנטינופול ב־1888 נותר לא פגיע, ונשמר במלואו". היא תבעה להזמין לוועידת לונדון, שנועדה לדון בהלאמת חברת תעלת סואץ, את מדינות ערב וארצות נוספות, אך ישראל לא נכללה ביניהן. היא גם לא תמכה בבקשת ישראל לאפשר לה להתערב בדיוני מועצת הביטחון בעניין ההלאמה.[61]

ברית־המועצות הגיבה בחריפות לפעולות התגמול של ישראל, וקשרה בין פעולות אלה לבין המתיחות במזרח התיכון עקב משבר סואץ.

בתקופה הנסקרת המשיכה ישראל לעקוב אחר מצב יהודי ברית־המועצות באמצעות ארגון שהוקם לשם כך ב־1954 - "נתיב". שליחיו פעלו במסגרת השגרירות במוסקבה, לשם הפצת מידע על ישראל בקרב היהודים, חלוקת חומר על ישראל, ובכלל זה ספרי תפילה, סידורים ומחזורים. כן יצרו קשר עם המתפללים בבתי הכנסת, ובעיקר - עודדום לעלות לישראל.

ב־1955 הוקם ב"נתיב" אגף בשם "בר", שתפקידו היה להביא את דבר יהדות ברית־המועצות ומזרח אירופה למדינות המערב. בין מבצעיו בשנה הנסקרת: ניצול ביקור כרושצ'וב ובולגנין בבריטניה למען הביא את דבר יהדות ברית־המועצות בפני המנהיגים הסובייטים על ידי אישים בריטים, כמו מנהיג "הלייבור" יו גייטסקל; כך פעלה גם משלחת רמת דרג של המפלגה הסוציאליסטית הצרפתית, שביקרה בברית־המועצות ביוני; בפברואר נשלח עיתונאי יהודי מניו יורק לברית־המועצות, ועם שובו פרסם את דבר היעלמותם של 68 סופרים ועסקני תרבות יידיש, שמחציתם הוצאו להורג ללא משפט באוגוסט 1952.

בסיכום ניתן לומר כי מאמציה של ישראל לשיפור יחסיה עם ברית־המועצות בתקופה הנסקרת לא צלחו, וכי זו האחרונה העדיפה להדק את קשריה עם מדינות ערב. להצדקת עמדתה, נהגו מנהיגיה להאשים את ישראל כי בהשפעה "זרה" ו"תוקפנית" היא נוקטת עמדה אנטי־סובייטית קיצונית.

לעומת זאת זכתה ישראל בהישגים צנועים ביחסיה עם מדינות מזרח אירופה, בעיקר בתחומי המסחר וקשרי התרבות.[62]

עסקות הנשק של צ'כוסלובקיה עם מצרים (ספטמבר 1955) וסוריה (פברואר 1956) הטילו צל כבד על יחסיה עם ישראל, שסבלו ממתיחות עקב הנעימה האנטי־ישראלית, אנטי־ציונית ואנטי־יהודית שנשמעה במשפט סלאנסקי. שחרורו של מרדכי אורן הביא לשיפור ביחסים, שהתבטא בין השאר בהעלאת דרג הייצוג בין שתי המדינות - ממונים קבועים לצירים. עם זאת, העובדה ששחרורו של אורן לא הביא לטיהור שמו של הנאשם,

60. ראו מס' 343, הערה 1.
61. ראו מס' 376 ו־455.
62. ראו **שנתון הממשלה** תשי"ז עמ' 136-137.

ולביטול ההשמצות נגד מדינת ישראל ואישיה, המשיכה להעיב על היחסים בין שתי המדינות. כמו כן, לא חלה תזוזה חיובית בנושאי העלייה ואסירי ציון.

בתקופה הנסקרת, התהדקו קשרי המסחר והתיירות בין פולין לישראל. ישראל השתתפה בפעם הראשונה ביריד המסחר הבין־לאומי שהתקיים בפוזאן. הורחבו קשרי התרבות, חל גידול בעלייה, הן במסגרת איחוד משפחות, הן עליית יתומים. השיפור ביחסים המדיניים הביא את ישראל למנות ציר בנציגותה בוורשה, לאחר שלוש שנים שעמד בראשה ממונה קבוע.

בהונגריה, תרם שחרור אסירי ציון לשיפור היחסים. ביוני נחתם הסכם מסחרי חדש. מספר העולים גדל לעומת 1955, אך בעיית העלייה, ובכלל זה איחוד משפחות, טרם נפתרה.

היחסים עם רומניה עמדו בצל הגבלת העלייה ואי שחרור אסירי ציון (חלק מאסירים אלה שוחררו במאי) כן הבטיחו השלטונות עיון אוהד בבקשות איחוד משפחות מפורדות. התקדמות־מה חלה בקשרי התרבות.

על היחסים עם בולגריה העיבה תקרית הפלת מטוס "אל על", שחדר בטעות למרחב האווירי של בולגריה ביולי 1955. תביעת הפיצויים של ישראל לא נענתה, והעניין הוסיף להיות נושא למשא ומתן בין שתי המדינות. בולגריה לא הערימה קשיים בפני העולים הפוטנציאליים, וקשרי התרבות, שהוחלשו עקב תקרית הפלת המטוס, החלו להשתפר בהדרגה.

בין יוגוסלביה לישראל היו בתקופה הנסקרת חילופי משלחות פרלמנטריות, וחילופי ביקורים של אנשי מדע. כמו כן התקיימו קשרים טובים בין האיגודים המקצועיים של שתי המדינות ובין תנועות נוער.

יחסי ישראל עם הרפובליקה הפדרלית של גרמניה

בתקופה הנסקרת המשיכה הרפובליקה הפדרלית של גרמניה (גרמניה המערבית) בביצוע ללא דופי של הסכם השילומים, שנחתם בספטמבר 1952 ואושר על ידי הבונדסטאג (בית הנבחרים הגרמני) במרס 1953.

אחרי חתימת הסכם השילומים הציע הקנצלר אדנאואר לכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל, אך בן־גוריון, שניווט את יחסי ישראל גרמניה מראשיתם, סבר שעדיין לא הגיעה השעה, משום שדעת הקהל בישראל לא הייתה בשלה לכך.[63] בהיעדר יחסים דיפלומטיים, התנהלו יחסי גרמניה-ישראל באמצעות משלחת השילומים בקלן, שבראשה עמד ד"ר אליעזר פ' שנער (בעת ההיא היה ציר בתוארו, ומאוחר יותר - שגריר). הגרמנים העניקו למשלחת זו מעמד דיפלומטי, היא הייתה כפופה לשר האוצר הישראלי, ומלבד מדור קונסולרי קטן לא היו בה פקידים מסגל משרד החוץ.

ככל שהתחזק מעמדה הבין־לאומי של גרמניה, השתנתה עמדתה של ישראל בעניין כינון יחסים דיפלומטיים אתה. אולם לגרמנים לא אצה הדרך. במשרד החוץ הגרמני חששו שמא כינון יחסים דיפלומטיים עם ישראל יביא להכרה מצד מדינות ערב ברפובליקה הדמוקרטית הגרמנית (גרמניה המזרחית) ולכינון יחסים עמה, צעד שהיה מחייב את גרמניה

63. ראו א' בן־נתן, "הדרך לכינון היחסים: ההיבט הישראלי" בקובץ **יחסים 'נורמלים' - יחסי ישראל-גרמניה**, עמ' 24.

המערבית לניתוק יחסים עם מדינות אלה, בהתאם ל"הלכת האלשטיין", שלפיה גרמניה המערבית איננה מקיימת יחסים דיפלומטיים עם מדינה שכוננה יחסים כאלה עם מזרח גרמניה, מלבד ברית־המועצות. חוגים רבי השפעה בקרב אנשי העסקים והכלכלה בגרמניה היו מעוניינים בשיתוף בתחום הכלכלי עם מדינות ערב, וחששו מתוצאות שליליות עקב כינון יחסים דיפלומטיים עם ישראל.

כתחליף לכינון יחסים דיפלומטיים הציעה גרמניה ב־1955, באמצעות ד"ר שנער, לשגר לישראל משלחת כלכלית־קונסולרית לפי המתכונת של משלחת ישראל בקלן. הלה דיווח ארצה, ובעקבות זאת קיימה ממשלת ישראל, ב־15 בינואר 1956, דיון על היחסים עם גרמניה. הצעה לפעול לכינון יחסים דיפלומטיים תקינים אתה נדחתה, ובמקומה הוחלט "להסמיך ידי שר החוץ לעשות כל הצעדים הדרושים שיביאו להקמת משלחת מסחרית־קונסולרית בישראל של הרפובליקה הפדרלית של גרמניה מיד".[64]

במקביל עשתה ישראל מספר מחוות כלפי גרמניה: חדלה להצביע נגדה בוועידות בין־לאומיות, לדיפלומטים ישראלים הותר לקיים מגעים עם עמיתיהם הגרמנים, הותר לנציגים גרמנים להשתתף בוועידות בין־לאומיות המתקיימות בישראל, ולנציגים ישראלים להשתתף בוועידות בין־לאומיות המתקיימות בגרמניה. כן החליטה ממשלת ישראל לבטל את הסייג "פרט לגרמניה" בדרכונים הישראליים.

במכתב מ־14 במרס 1956 הודיע שר החוץ הגרמני, היינריך פון ברנטאנו, לשנער על החלטתה העקרונית של ממשלתו להקים בישראל "לשכת שירות" (Dienststelle) במתכונת המשלחת הישראלית בקלן. כן נמסר לו בעל פה כי מועד צאתה לישראל נקבע לסוף מאי.[65]

אולם בראשית מאי דיווח שנער שיש דאגה רבה בגרמניה שמא שיגור המשלחת עלול להביא את הערבים להכיר ברפובליקה הדמוקרטית של גרמניה. לכך השיב שרת: "אם תיתקל בנטייה לדחות בוא המשלחת, אל תתווכח ואל תבקש טובות, אלא רק תציין האחריות שהם נוטלים על עצמם לעתיד היחסים, ותסיים השיחה". עוד הוסיף שרת, "בשום פנים לא ייתכן מצב בו ישראל מדברת על לב גרמניה כי תואיל לעשות חסד, ואילו זו מסרבת או מתחמקת".[66]

ואמנם, ב־14 במאי, הודיע המנהל הכללי (מזכיר המדינה) של משרד החוץ הגרמני, ולטר האלשטיין, לשנער, כי הוחלט לדחות "זמנית" את שיגור המשלחת לישראל, מחשש שברית־המועצות תנצל את התקרבות גרמניה לישראל בתעמולתה נגד גרמניה במדינות ערב, וכי אלה האחרונות יגיבו עליה בהכרה בגרמניה המזרחית. נאמר לשנער כי עדיף לחכות שיגיע מועד לקיום יחסים מלאים במקום התחליף של המשלחת.[67]

בתגובה הורה שרת לנציגי ישראל בחוץ לארץ כי מתחייבת נסיגה ביחסיהם עם עמיתיהם הגרמנים "איננו מפרסמים דבר, אך עלינו להגיב מיד בהפגנת התקררות [...] אין ליזום שום בירור, אך אם יפנו וישאלו מה קרה, יש לאמור כי לנו רושם ברור כי אינם מעוניינים

64. ראו החלטה מס' 215 של הממשלה מיום 15 בינואר 1956 (שמורה במזכירות הממשלה).
65. ראו מס' 150.
66. ראו מס' 245 והערה 1 שם.
67. ראו מס' 247.

[...] למען יפנו הם לגרמנים וישאלו מה הדבר שנפל בין בון לישראל, והכול למען ידווחו הללו לבון".[68]

יחסי ישראל עם איראן ועם טורקיה

בתקופה הנסקרת נמשכו מאמצי ישראל לשפר את יחסיה עם שתי המדינות המוסלמיות הלא־ערביות במזרח התיכון: איראן וטורקיה.

איראן הכירה בישראל, דה פקטו, במרס 1950, ובאותה שנה הקימה בה נציגות. זו נסגרה ביולי 1951, על רקע מאבקה של איראן בבריטניה בנושא הלאמת הנפט.[69] איראן העריכה כי צעד זה יקנה לה את תמיכת מדינות ערב במאבקה. על אף הנתק ביחסים, זכתה ישראל בשנת 1954 בהישג משמעותי: חברת הנפט הלאומית האיראנית הסכימה למכור לה דלק.[70] על מנת לקדם את היחסים, שיגרה ישראל במרס 1956 לטהרן נציג לא רשמי, ד"ר צבי דוריאל, שהופיע "בכיסוי" של נציג חברה מסחרית בשם IRIS - ראשי תיבות של Iran-Israel. המשימה הראשונה שהוטלה עליו הייתה לקיים את הקשר עם חברת הנפט הלאומית האיראנית, ולסכל את מאמצי נציגי מדינות ערב לחבל בקשרי ישראל עם חברה זו.[71]

במרוצת השנים הפכה נציגות ישראל בטהרן לשגרירות לכל דבר, ואף איראן פתחה נציגות בישראל, תחילה במסגרת שגרירות שוויץ, ולאחר מכן באורח עצמאי. נוצר תוכן מעשי רב ביחסים, שבהם רב היה הנסתר על הנגלה. עלייתו של חומייני לשלטון ב־1979 שמה קץ ליחסים אלה.

עם טורקיה, שהכירה בישראל "דה־יורה" ב־1950, קוימו יחסים דיפלומטיים בדרג צירות. בתחום המעשי התפתחו בעיקר קשרי מסחר וכלכלה. באותה עת, כלכלות שתי המדינות השלימו זו את זו; טורקיה קנתה בישראל בעיקר מוצרי תעשייה, ומכרה לה מוצרי חקלאות.

בתקופה הנסקרת היו כמה התפתחויות חיוביות ביחסי שתי המדינות: קשרי המסחר המשיכו לפרוח, חברות קבלניות ישראליות זכו בעבודות, עיתונאים טורקיים שביקרו בישראל (באפריל) פרסמו מאמרים חיוביים ביותר מבחינתה של ישראל. ראש ממשלת טורקיה ושר החוץ שלה, שיצאו לכנס ברית בגדאד שנערך באפריל בטהרן, לא השמיעו, כמנהגם, הצהרות פרו־ערביות. הפעם נפגעה מצרים מדברי ראש הממשלה מנדרס, שבנאומו בוועידה תקף את התנגדותה של קהיר לברית בגדאד, וטען כי ממשלת נאסר איננה מייצגת את העם המצרי, דבר שגרם לתגובה חריפה בעיתונות המצרית.[72]

בנובמבר 1956, מחוץ לתחום הסיקור של כרך זה, אירע משבר חמור ביחסי טורקיה-ישראל: מצרים ניצלה את "מבצע סיני" בתעמולתה נגד ממשלת עיראק, בטענה שהיא בעלת בריתה של טורקיה בברית בגדאד, ואילו זו מקיימת קשרים הדוקים עם ישראל, שתקפה את מצרים יחד עם בריטניה וצרפת. בישיבת הממשלה הטורקית ב־24 בנובמבר

68. ראו מס' 264.
69. ראו **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 6, מס' 268, הערה 3.
70. על פרשת מכירת הנפט האיראני לישראל, ראו א' ביאלר, "דלק מאיראן - שליחותו של צבי דוריאל בטהראן 1956-1963", **עיונים בתקומת ישראל**, מס' 8, עמ' 150-180, ומס' 9, עמ' 128-166.
71. ראו מס' 135.
72. ראו מס' 215.

1956 הסביר ראש הממשלה מנדרס לשריו כי "יש להביא קרבן" על מנת להציל את מעמדו של ראש ממשלת עיראק - לנתק את היחסים עם ישראל. הודעה זו נתקלה בהתנגדות רוב השרים, וכפשרה הוחלט להחזיר את הציר מתל אביב.[73] לאחר שציר ישראל באנקרה סיים את כהונתו בדצמבר 1956, התנהלו שתי הצירויות בראשות ממונים עד דצמבר 1991, עת הסכימו שתי המדינות להעלות את דרג הייצוג מצירות לשגרירות.

יחסי ישראל עם מדינות אסיה

בתקופה הנסקרת, עשתה ישראל מאמצים, שלא צלחו, לשפר את יחסיה עם שתי מדינות חשובות באסיה: הודו, והרפובליקה העממית של סין.

ב־27 ביוני נפגש שגריר ישראל בלונדון, אליהו אילת, עם ראש ממשלת הודו, ג'ואהארלאל נהרו, שבא לבירת בריטניה לרגל ועידת ראשי ממשלות חבר העמים הבריטי. נהרו הסביר לאילת כי בגלל שיקולים הקשורים ביחסיה של ארצו עם פקיסטן ועם מדינות ערב, אין אפשרות לקידום יחסי הודו-ישראל. הוא התחמק מהזמנה ששיגר לו בן־גוריון לבקר בישראל.[74]

שגריר ישראל במוסקבה, יוסף אבידר, שוגר לפקינג (בייג'ינג) במטרה לגשש מה כוונותיה של סין כלפי ישראל. ב־7 ביולי נפגש עם תת־שר החוץ הסיני, צ'אנג־הן־פו, שאמר לו כי אף שבנסיבות הקיימות אין הזמן בשל לכינון יחסים דיפלומטיים בין סין לישראל, הוא מקווה כי יחסי הידידות וההתעניינות ההדדית בין שתי המדינות ימשיכו להתפתח.[75]

המאחז המבוסס ביותר שהצליחה ישראל לרכוש באסיה היה בבורמה, שלמנהיגיה היו קשרים עם מנהיגי ישראל במסגרת הוועידה הסוציאליסטית האסיאתית. בייחוד תרם להידוק היחסים עם ישראל ראש ממשלת בורמה, או נו, שהיה ראש הממשלה המכהן הראשון שביקר בישראל (בשנת 1955). בורמה ראתה בישראל מופת לפיתוח דמוקרטי־סוציאליסטי של משק וחברה, ומדינה בעלת טכנולוגיה מערבית חדישה, אך ללא שאיפות כוחניות או אימפריאליסטיות, ושאפה להפיק תועלת מניסיונה בתחומי החברה, הכלכלה והמדע.[76]

ב־5 במרס 1956 נחתם ברנגון (יאנגון) הסכם כלכלי בין ישראל לבורמה, שלפיו יוקמו בבורמה מפעלים משותפים לשתי המדינות, מומחים ישראלים ישוגרו אליה, ומשתלמים יבואו ממנה לישראל.[77] שיתוף הפעולה בתחום זה היה דוגמה למדינות אחרות באסיה, ומאוחר יותר גם באפריקה.

ביוני 1956 הוחלפו אגרות בין ציילון (סרי לנקה) לישראל, שלפיהן הוסכם עקרונית על כינון יחסים דיפלומטיים בדרג צירות. ניתנה הסכמה למינויו של יעקב שמעוני, הציר ברנגון, כציר לא־תושב בקולומבו, אך מועד הגשת כתב האמנתו נדחה בגלל כמה סיבות, בעיקר מבצע סיני, והוא עשה זאת רק בספטמבר 1957. ציילון השהתה מנוי ציר לא־תושב

73. ראו פישר אל איתן מ־3 בדצמבר 1956 (בתיק 130.23/3125/5).
74. ראו מס' 306.
75. ראו מס' 329. סיכום ההתפתחויות ביחסי סין-ישראל ראו מס' 52.
76. על יחסי ישראל-בורמה ראו בפרק "בורמה מיאנמר"? בספרו של מ' יגר, **המסע הארוך לאסיה**, עמ' 113-139.
77. פורסם ב"רשומות" **כתבי אמנה**, כרך 7, עמ' 228, מה־12 באפריל 1957.

לישראל עקב חששה מתגובת מדינות ערב, שהיו לקוחות טובים לסוג מסוים של תה ציילוני שלא היו לו דורשים במדינות אחרות.[78]

העלייה לישראל מארצות מזרח אירופה וצפון אפריקה

מאז הקמתה ראתה מדינת ישראל חשיבות רבה בעלייה, הן מטעמים אידאולוגיים הן מטעמים מעשיים: הצלת יהודים בארצות שבהן נשקפה להם סכנה, והגדלת אוכלוסייתה של מדינת ישראל. מכאן שהעלייה עוררה התנגדות במדינות ערב, שעל כן עשו מאמצים להפסיקה, בהפעילם לחץ על מדינות כאלה שמהן באו העולים, או כאלה ששימשו תחנות מעבר לעולים בדרכם ארצה.

ישראל קיבלה עליה להעלות ארצה את יהודי ארצות המצוקה - מזרח אירופה וצפון אפריקה - לעתים בדרך לא דרך. מטבע הדברים היו למשרד החוץ ולנציגויותיו בחוץ לארץ שותפים נוספים בתחום זה: זרועות ממלכתיות שונות, הסוכנות היהודית, וארגונים יהודיים. לפיכך התיעוד בפרק זה חלקי בלבד.

מדיניות העלייה של ברית־המועצות וגרורותיה במזרח אירופה עברה תהפוכות, והושפעה משלושה גורמים עיקריים: א) ההכרה בזכות הרפטריאציה [השיבה] של יהודים למולדתם ההיסטורית; ב) שיקולים של מדיניות פנים (היפטרות מיסודות לאומיים לא מהימנים או לא רצויים לשלטון); ג) התחשבות בלחץ דיפלומטי של ישראל ובלחץ נגדי של מדינות ערב.[79]

למטפלים בנושא בישראל התברר כי אין אפשרות להבריח יהודים אל מעבר לגבולות ברית־המועצות (וגרורותיה), אולם קיימת אפשרות לפרוץ את "מסך הברזל" על ידי קבלת אישורים לעלייתם של הורים, בעיקר זקנים, במסגרת "איחוד משפחות" - מכאן שיש לעודד ולדרבן ישראלים שהיו להם קרובים בברית־המועצות לשלוח להם "ויזובים" (דרישה לעלייה, המאפשרת קבלת דרכון והיתר יציאה). ואכן, מסלול זה הוא שסלל את הדרך לעלייה רבתי ברבות השנים.[80]

בשנת 1956 נרשם גידול במספר העולים מרוב מדינות מזרח אירופה בהשוואה לשנה הקודמת: 753 עולים מברית־המועצות, לעומת 105; 3,635 עולים מפולין לעומת 206; 714 עולים מרומניה לעומת 235; 999 עולים מהונגריה לעומת 274. (יוגוסלביה ובולגריה לא הטילו הגבלות על העלייה). אולי נגרם גידול זה כתוצאה מההתחשבותן של ברית־המועצות וגרורותיה בדעת הקהל העולמית, שישראל הפנתה את תשומת לבה למצוקת יהדות מזרח אירופה, בעיקר באמצעות אגף "בר" של "נתיב".

התגברות העלייה, גם אם בממדים קטנים, לא נעלמה מידיעתן של מדינות ערב, שמָחו בפני ברית־המועצות. לפי מקורות ערביים, הודיעה זו לנשיא סוריה כי היא איננה מעודדת עליית יהודים מארצה ומיתר מדינות מזרח אירופה, וכי פולין התירה רק עלייתם של זקנים, ולא של אנשים בגיל שירות צבאי. גם פולין מסרה לליגה הערבית הודעה ברוח זו.[81]

78. ראו מס' 306, הערה 4.
79. ראו י' גוברין, **יחסי ישראל-ברית-המועצות מעת חידושם בשנת 1953 ועד ניתוקם בשנת 1967**, עמ' 128-137.
80. ראו נ' לבנון, **הקוד נתיב**, עמ' 137-138.
81. ראו מס' 427.

אזור מצוקה נוסף שגם משם ביקשה ישראל להעלות את היהודים היה בצפון אפריקה.

בשנים האחרונות לשלטון הצרפתי התנהלה העלייה ממרוקו לישראל ללא הפרעות, בהתאם להסכם שהושג ב־1949 בין שלטונות צרפת במרוקו (בתיאום עם משרד החוץ הצרפתי) לבין נציגי הסוכנות היהודית והפדרציות הציוניות בצרפת ובמרוקו, שהתיר לסוכנות היהודית להקים מנגנון עלייה (שקיבל את הכינוי "קדימה") שיפעל בדיסקרטיות. גוף זה הקים מחנה מעבר ליד קזבלנקה, ממנו שוגרו העולים לישראל דרך מרסיי. בשנות קיומה עלו לארץ באמצעות "קדימה" כ־90,000 עולים.[82]

ככל שקרב המועד לקבלת עצמאותה של מרוקו, גברו החששות לגורל העלייה (מפלגת השלטון באותה עת, "אל־אסתקלאל", היתה לאומנית, וקיימה קשרים הדוקים עם מצרים של נאסר). ישראל פעלה לקדם את פני הרעה בהפעילה כמה גורמים, כגון ממשלות ארצות־הברית וצרפת, וכן "הקונגרס היהודי העולמי", שראשיו קיימו יחסים טובים עם מנהיגי מרוקו עוד בתקופת השלטון הצרפתי.

החששות נתאמתו ביוני 1956, עת נאסרה העלייה רשמית. לפניות שגריר ישראל בצרפת, יעקב צור, מסרו הצרפתים כי הם מכירים בזכותם של יהודי מרוקו לעלייה, וצרפת מוכנה להביע דעה זו בפני שלטונות רבאט, אולם יש להם ספקות בנוגע להשפעת צרפת במרוקו, ואף ליכולתה של ממשלת מרוקו עצמה לעמוד בפני לחץ מדינות ערב. לנציג "הקונגרס היהודי העולמי" א' איסטרמן, שחש למרוקו, נמסר כי אין ממשלת רבאט מתנגדת ליציאת יהודים, אך היא "מתנגדת נמרצות" לפעילות של "מדינה זרה" בתוך גבולותיה, לתעמולה ליציאה ולקיום מעין "ממשלה בתוך ממשלה", המתנהלת בחסות השלטון הצרפתי. כל אדם הרוצה לצאת יגיש בקשה, ומשרד הפנים ידון בה לגופה, אך לא יינתנו רישיונות נסיעה קולקטיביים לפי דרישת "קדימה", כשם שהיה נהוג בעבר. לאחר דין ודברים השיג איסטרמן פתרון ביניים, שלפיו: א) יורשה למשרד "קדימה" ולשליחים מהארץ המשרתים בו להוסיף לפעול עוד שלושה חודשים, במתכונת שבה פעלו עד כה; ב) לאחר תקופה זו ייסגר המשרד סופית, וייקבע נוהל חדש, המתאים יותר למרוקו העצמאית (כוונת שלטונות מרוקו הייתה להפוך את עניין היציאה מארצם לבעיה אינדיווידואלית של הרוצים להגר, ולהתנגד לקיום מרכזי עלייה ישראליים בארצם).[83]

לאחר שישראל הפעילה לחץ בסיוע דעת הקהל העולמית, בייחוד בארצות־הברית, החליטה ממשלת מרוקו (ב־26 ביולי) להתיר את צאתם של כ־19,000 מועמדי עלייה שאוכסנו במחנה המעבר, בתנאי שיעזבו בחשאי, ללא פרסום, וכי יצאו בקבוצות של 200 עד 300 איש.[84]

נוכח נסיבות אלה הוחלט בישראל כי העלייה ממרוקו תתנהל במחתרת, באמצעות שלוחה ישראלית חשאית שפעלה במרוקו עוד מ־1955. כינוי שלוחה זו היה "המסגרת", ותפקידה היה לארגן את הנוער היהודי בשלוש מדינות צפון אפריקה להגנה עצמית. הסכם בנידון נחתם בספטמבר 1956 בין איסר הראל, ראש המוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים, לבין ש"ז שרגאי, ראש מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית.[85] סידור זה נמשך

82. ראו מ' לסקר, "העלייה החשאית ממרוקו", **פעמים** 63, אביב תשנ"ה, הוצאת מכון בן־צבי, עמ' 135.
83. ראו מס' 286.
84. ראו מס' 354.
85. ראו א' הראל, **בטחון ודמוקרטיה**, עמ' 304–306.

עד 1961, עת שינה המלך החדש של מרוקו, חסן השני, את מדיניות העלייה.[86] (בשנים 1956–1961 עלו ממרוקו בחשאי כ־18,000 יהודים).

תוניסיה העצמאית, בראשית דרכה, לא הערימה קשיים על יציאת יהודים ועל פעולות שליחי הסוכנות היהודית, בתנאי שהדברים ייעשו בצנעה. רק ב־1960 נסגר משרד מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית בתוניס.

יהודי אלג׳יריה, שכמעט כולם היו בעלי נתינות צרפתית, לפי חוק כרמיה, לא גילו עניין רב בעלייה, למרות מצבם הקשה, בהיותם לכודים בין הפטיש לסדן - בין הצרפתים מחד גיסא לבין האלג׳ירים המוסלמים מאידך גיסא (לאחר שאלג׳יריה קיבלה עצמאות ב־1962, היגרו רוב יהודיה לצרפת, ואילו לישראל מספר העולים היה זעום).

ישראל, האו״ם והמצב בגבולות

הידרדרות מצב הביטחון בגבולות בין ישראל לשכנותיה בתקופה הנסקרת הביאה להתערבות גורמי האו״ם השונים. המזכיר הכללי, מועצת הביטחון, מטה המשקיפים בירושלים וּועדות שביתת הנשק המעורבות.

המזכיר הכללי של האו״ם, דאג האמרשלד, ביקר במזרח התיכון שלוש פעמים: בינואר, באפריל-מאי וביולי. הביקור הראשון והשלישי היו ביזמתו, ואילו השני - בהתאם להחלטת מועצת הביטחון.[87]

בשיחותיו עם מנהיגי ישראל הטעימו בן־גוריון ושרת בעיקר את הצורך לקיים את הסכמי שביתת הנשק, בשלמותם וכמקשה אחת, על ידי כל הצדדים, תוך הדגשת ההפרה הערבית השיטתית של סעיף 1 בהסכמים אלה, השולל תכנון או ביצוע מעשי איבה של צד אחד כנגד האחר. כן השמיעו תביעה להחזרת חופש השיט בתעלת סואץ ובמצרי טיראן. הועלתה גם תביעה לביצוע סעיף 8 בהסכם שביתת הנשק עם ירדן (חופש הגישה להר הצופים ולמקומות הקדושים, פתיחת הכביש לירושלים במובלעת לטרון ועוד).[88]

לאחר שליחותו השנייה העביר האמרשלד למועצת הביטחון דו״ח (מסמך או״ם S/3596), שבו ציין בין השאר כי מדינות ערב וישראל קיבלו על עצמן לכבד ללא תנאי את הסכמי שביתת הנשק, תוך שמירת הזכות להגנה עצמית. מועצת הביטחון החליטה פה אחד לקרוא לישראל ולמדינות ערב לציית באורח מלא להסכמי שביתת הנשק, ולנקוט אמצעים להפגת המתיחות. סעיף הקורא לפתרון בעיית ארץ־ישראל על דעת כל הצדדים הושמט בלחץ מדינות ערב (מסמך או״ם S/3605).[89]

אולם תרומת גופי האו״ם לשיפור המצב בגבולות הייתה מזערית. בראשית אפריל הוחמר המצב בגבול רצועת עזה. לאחר כמה תקריות דמים הגיבה ישראל בהפגזת מוצבים מצריים ברצועה ובעיר עזה. נגרמו אבדות כבדות למצרים, ובכלל זה 42 אזרחים. בתגובה שיגרו המצרים לתוך ישראל כוחות בלתי סדירים, שבין השאר רצחו 4 תלמידי ישיבה בעת תפילה במושב שפריר, ליד רמלה, בלילה שבין 11 ל־12 באפריל. בתיווך האמרשלד, שכאמור לעיל שהה אותה עת באזור, הושגה הפסקת אש, שנכנסה לתוקף ב־14 באפריל,

86. ראו **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 14, מבוא, עמ׳ לה, הערה 118.
87. ראו מס׳ 179.
88. ראו מס׳ 56.
89. ראו מס׳ 277.

הופרה על ידי המצרים, נכנסה לתוקף שוב ב־19 באפריל, והופרה שוב על ידי המצרים כמה ימים אחר כך.[90]

בביקורו השלישי נפגש האמרשלד, ב־19 וב־20 ביולי עם בן־גוריון וגולדה מאיר, ולאחר מכן יצא לירדן ולמצרים.

המנהיגים הישראלים העלו בפניו בעיקר את בעיית הידרדרות המצב לאורך הגבול עם ירדן ואת חופש השיט בתעלת סואץ. בן־גוריון אמר שהוא מסכים לחכות עד למיצוי האמצעים המדיניים להפסקת התוקפנות הירדנית, אולם אם אלה לא ישאו פרי - תיאלץ ישראל להעניש את כוחות צבא ירדן, אשר מארגנים את ההתקפות נגד ישראל, או שאינם מונעים אותן. האמרשלד מתח ביקורת על פעולות התגמול של ישראל, קבע שאינן יעילות ואינן נותנות את התוצאות הרצויות, זאת בנוסף להיבט המוסרי. בן־גוריון הגיב כי הברירות האחרות הן מעשי תגמול של אזרחים ישראלים. ברירות אלה אינן עדיפות על פעולות עונשין מאורגנות ומוגבלות בהיקפן. בן־גוריון חזר גם על התביעה לכנס את הוועדה המיוחדת כדי לבצע את סעיף 8 בהסכם שביתת הנשק עם ירדן.

לאחר ביקוריו בירדן ובמצרים, כתב האמרשלד לבן־גוריון כי מצרים הבטיחה לו להפעיל את השפעתה על ירדן למען יצירת רגיעה בגבולה עם ישראל. הבטחה דומה קיבל גם מירדן. הוא דרש מישראל לנהוג איפוק בגבולה עם ירדן, ובן־גוריון מחה על כך שהאמרשלד מגלה יחס שווה לתוקף ולנתקף.

הסתבר כי האמרשלד הגיע לקהיר ביום שבו הודיעו ארצות־הברית ובריטניה על הסתלקותם מההתחייבות לממן את הקמת סכר אסואן. לא הייתה זו, אפוא, הזדמנות מתאימה לעורר את נושא ההסגר על השיט הישראלי בתעלת סואץ.[91]

כאמור, חלה בתקופה הנסקרת הידרדרות לאורך גבול ישראל-ירדן, במידה רבה עקב פיטורי המפקד הבריטי של הלגיון הערבי, לויטננט-ג'נרל ג'ון ב' גלאב. בפעולות נגד ישראל לקחו חלק הן כוחות ירדניים סדירים, הן כוחות בלתי סדירים, שביצעו רציחות, מיקושים, התגרויות לאורך הגבול, הפרעות לעיבוד קרקעות בתחום ישראל, ואף התקפות יזומות מצד צבא ירדן. בתגובה נקטה ישראל פעולות תגמול, בעיקר כנגד תחנות משטרה ירדניות בגזרות חברון ובית לחם. שיא פעולות התגמול היה בהתקפה על משטרת קלקיליה בלילה שבין 10 ל־11 באוקטובר, פעולה שהסתבכה וכמעט גרמה להתנגשות בין צבאות ישראל ובריטניה. ישראל הגיעה למסקנה כי שיטת פעולת התגמול איננה יעילה.[92]

בגבול עם סוריה שרר בדרך כלל שקט, מלבד תקרית חמורה ב־4 במרס: סירה של משטרת ישראל, שהייתה בסיור שגרתי בחוף הצפוני־מזרחי של הכנרת, עלתה על שרטון. הסורים פתחו באש על הסירה ועל הסירות שבאו לחלצה. ארבעה שוטרים ישראלים נפצעו מהירי. הסורים חצו את הגבול וגררו את הסירה עם הפצועים שבתוכה לעבר עמדותיהם. כל הפצועים מתו מפצעיהם, וגופותיהם הוחזרו לישראל כעבור כמה ימים.[93]

הגבול עם לבנון היה שקט בדרך כלל, פרט להתקפות בודדות של כנופיות שיצאו משטח לבנון.[94]

90. ראו מס' 181, 184 ו־232.
91. ראו מס' 344, 348 ו־357.
92. ראו מס' 476.
93. ראו מס' 125, הערה 1.
94. ראו **שנתון הממשלה תשי"ז**, עמ' 129.

ב־26 ביולי נשא נאסר נאום באלכסנדריה לרגל "יום המהפכה". בנאומו הודיע על החלטת ממשלתו להלאים את חברת תעלת סואץ, והוסיף כי בהכנסות שיתקבלו תשתמש מצרים למימון הקמת סכר אסואן, זאת לאחר שארצות־הברית נסוגה מהבטחתה לממן את הקמתו של הסכר.

בריטניה וצרפת, שהיו הנפגעות העיקריות מצעד זה, נקטו צעדים בשני מישורים: הצבאי והמדיני. ראש ממשלת בריטניה, אידן, רצה לפתוח מיד במהלך צבאי, אך הדבר לא בוצע עקב התנגדות ראשי הצבא. כחלופה, הוחל בתכנון משותף בריטי־צרפתי למלחמה מוגבלת ככל האפשר נגד מצרים, על מנת להפיל את נאסר ומשטרו ולהביא לשליטה בין־לאומית בתעלת סואץ. למבצע זה ניתן שם הצופן "Musketeer".[95]

במישור המדיני, כונסו בלונדון שלוש ועידות (באוגוסט, בספטמבר ובאוקטובר) שאליהן הוזמנו המדינות שעלולות היו להיפגע מההלאמה, במטרה להקים גוף בין־לאומי שיתאם את עמדותיהן וייצור לחץ שיאלץ את נאסר לחזור בו מצעדו. הוועידה הראשונה שיגרה משלחת לקהיר, לשכנע את נאסר להסכים להקמת סוכנות בין־לאומית להפעלת התעלה, אך הלה השיב בשלילה. הוועידה השנייה החליטה על הקמת "ארגון המשתמשים בתעלת סואץ", והוועידה השלישית קבעה את מוסדותיו של גוף זה וממלאי התפקידים בו. אולם היה ניגוד בין עמדת בריטניה וצרפת לבין עמדת ארצות־הברית לגבי האיגוד. ארצות־הברית רצתה בו על מנת לבלום את כוונות המלחמה של בריטניה וצרפת, ואילו שתי אלה ראו את המאמץ המדיני כחלק ממהלך שתכליתו להביא את נאסר לסגת מן ההלאמה, והאיגוד היה מבחינתן רק אחד הכלים במאבק. הכלי האחר היה מאבק צבאי.[96]

כצעד מדיני אחרון הביאו בריטניה וצרפת את הנושא לדיון במועצת הביטחון. גם מצרים ביקשה דיון כזה. הדיונים החלו ב־5 באוקטובר והסתיימו ב־14 בו ללא תוצאות.

תגובת ישראל להלאמת חברת התעלה הייתה זהירה: נציגיה בחוץ לארץ הונחו להימנע מתגובות פומביות, ומכל דבר העלול להחליש התנגשות חזיתית בין מצרים למערב על ידי הבלטת הגורם הישראלי, ומכל נימה העלולה לסבך את ישראל עם ברית־המועצות.[97] מאמציה של ישראל להתקבל כשותפה בוועידת לונדון הראשונה, בטיעון שהיא שוכנת בקרבתה המידית של התעלה, וכי ההסגר המצרי עליה מחזק את הצורך בשיתופה בוועידה - נכשלו. הוא הדין לגבי מאמציה להשתתף בדיוני מועצת הביטחון כצד מעוניין.[98] למעשה, בהלאמת חברת תעלת סואץ לא היה שינוי במצב בכל הנוגע לישראל, שהרי ההסגר המצרי עליה היה קיים כבר מעת הקמתה. אומות העולם, שלא נקפו אצבע לסייע לישראל לפרוץ את ההסגר, לא ששו לצרף אותה למאבקן נגד ההלאמה, מחשש שהדבר יחריף עוד יותר את יחסיהן עם מצרים ושאר מדינות ערב. אולם ככל שנכשלו המאמצים המדיניים וניכר היה שאין מנוס ממלחמה, צץ שמה של ישראל כגורם העשוי לספק את העילה (casus belli) למלחמה. צרפת, שמערכת הביטחון שלה קיימה יחסים הדוקים עם מערכת הביטחון הישראלית, החליטה להכניס את ישראל בסוד העניינים.

95. ראו מ' גולני, עמ' 297.
96. ראו שם, עמ' 160–162.
97. ראו מס' 356.
98. ראו מס' 369 ו־435.

הדבר נעשה (בספטמבר) בפגישה בין שר ההגנה בורז'ס־מונורי לפרס, ששהה אותה עת בפריז. השר הצרפתי אמר לאיש שיחו כי ממשלתו מוכנה לפעול נגד נאסר, בידיעת הבריטים ובהסכמתם. הצרפתים רוצים בשיתופה של ישראל, אף זאת בהסכמת הבריטים. הוא הוסיף כי אלה התנו את הסכמתם בכך שישראל לא תתקוף את ירדן. השר ביקש כי משלחת ישראלית, בראשות שר, תגיע לצרפת כדי לדון בשיתוף פעולה במבצע. בשובו לישראל דיווח פרס על השיחה לבן־גוריון, וזה הביא את הנושא לדיון בקבוצת שרים ב־25 בספטמבר. סוכם כי תשוגר משלחת לצרפת, שחבריה: גולדה מאיר - יושבת־הראש, שר התחבורה - משה כרמל, הרמטכ"ל - משה דיין, והמנהל הכללי של משרד הביטחון - שמעון פרס.[99]

לרגל צאת המשלחת, צייד בן־גוריון את מאיר בהנחיות, שעיקרן שאין ישראל מתחילה בפעולה לבדה, ושהיא משתתפת רק בהסכמת בריטניה. על זו האחרונה לערוב לכך שעיראק וירדן לא תפתחנה חזית שנייה נגד ישראל. ישראל רואה הכרח כי הפעולה תיעשה בידיעת ארצות־הברית.[100]

השיחות עם הצרפתים התנהלו בסן ז'רמן, ליד פריז, ב־30 בספטמבר וב־1 באוקטובר. התברר כי בניגוד לרצון ישראל בפעולה צרפתית-ישראלית בו זמנית, רואים הצרפתים את הפעולה הישראלית כעילה לכניסתם הם למערכה. התברר גם כי אין צרפת מוכנה לצאת למלחמה בלי בריטניה. לאחר דיונים ממושכים סוכם כי צרפת תספק לישראל נשק נוסף על זה שסיפקה לה, וכי סגן הרמטכ"ל, הגנרל מוריס שאל, יצא לישראל בראש משלחת שתבדוק במָקום את אפשרויותיה של ישראל לסייע לצרפת במערכה המשותפת. משלחת זו שהתה בישראל ב־3-4 באוקטובר.[101]

לאחר האכזבה מדיוני מועצת הביטחון, נפגשו ב־16 באוקטובר בפריז ראשי ממשלות בריטניה וצרפת ושרי החוץ שלהם, והחליטו עקרונית על יציאה למלחמה נגד מצרים, כאשר ישראל מספקת את העילה לכך. כוונתן הייתה כי ישראל תפתח במתקפה כוללת בחצי האי סיני. בתגובה תגשנה בריטניה וצרפת אולטימטום זהה לישראל ולמצרים, בדרישה לסגת 10 מילין מן התעלה, על מנת שכוחותיהן יתפסו עמדות באזור שיפונה, כדי להבטיח את השיט. במקרה שמצרים לא תיענה לאולטימטום - תפתחנה בעלות הברית, לאחר 72 שעות, בהפצצה אווירית עליה. בריטניה תבעה שפעולת ישראל לא תהיה כרוכה בהסכם מוקדם, שבו יש לה יד. לדעתם, צריך היה לדאוג לכך שבריטניה "תופתע" מיזמתה של ישראל, כדי שתוכל להופיע כלפי העולם הערבי כמי שבא לבלום את "תוקפנותה של ישראל". בריטניה גם עמדה על אי שיתוף פעולה, ולו גם עקיף, עם ישראל, מפני שהבסתו של נאסר לא הייתה בעיניה אלא צעד הכרחי לשקם את מעמדה במזרח התיכון, ושיתוף פעולה עם ישראל עלול היה להרוס סיכוי זה.[102] גישושי צרפת אצל ישראל העלו שזו איננה ששה לקבל על עצמה תפקיד של תוקפן ולעמוד במערכה לבדה במשך 72 שעות.[103] אי לזאת הזמין ראש ממשלת צרפת, גי מולה, את בן־גוריון לפריז, לשיחות בדרג גבוה בין הנוגעים בדבר.

99. ראו מס' 442.
100. ראו שם.
101. ראו מ' גולני, עמ' 259-274.
102. ראו מ' בר־און, **שערי עזה**, עמ' 269-270.
103. ראו שם, עמ' 279-280.

שיחות אלה התקיימו בסבר, ליד פריז, בין ה־22 ל־24 באוקטובר. בניגוד ליחסי האמון והידידות בין משלחות צרפת וישראל, שררו בין משלחות בריטניה וישראל יחסי חשדנות וחוסר אמון. התקיימה שיחה מתוחה בין בן־גוריון לבין שר החוץ הבריטי, סלווין לויד, שדרש כי ישראל תיזום פעולה צבאית בסיני בהיקף מלא, פעולה שיהיה בה משום סיכון ממשי לתעלה, מבלי שייראה שבריטניה יזמה את הפעולה או שהיא תואמה אתה. בן־גוריון דחה דרישה זו, והציע פעולה בהיקף מוגבל - הצעה שנדחתה על ידי לויד.[104]

לאחר משא ומתן ממושך, שבו מילאו הצרפתים תפקידי מתווך ומפשר, הושגה פשרה, כפי שמשתקף בפרוטוקול הוועידה: הוחלט כי ב־29 באוקטובר יפתחו הכוחות הישראליים בתקיפה בקנה מידה גדול נגד הכוחות המצריים. לאחר מכן יפנו בריטניה וצרפת למצרים ולישראל בדרישה להפסקת אש, ולהסגת הכוחות לטווח של עשרה מילין מן התעלה. אם ממשלת מצרים תסרב - יפתחו הכוחות האנגלו־צרפתים ב־31 באוקטובר בתקיפת הכוחות המצריים. כן התחייבה ישראל שלא לתקוף את ירדן בתקופת המבצע, ובריטניה התחייבה מצדה לא לבוא לעזרת ירדן באם זו תתקוף את ישראל.[105]

לקראת המערכה החלה ישראל בלילה שבין 24 ל־25 באוקטובר בגיוס מילואים נרחב. הדבר לא נעלם מידיעתה של ארצות־הברית, שאותה עת קיימה דו־שיח עם ישראל בקשר לתכנית הבריטית-עיראקית-ירדנית להכנסת צבא עיראקי לירדן.[106] ב־15 באוקטובר אמר דאלס לאבן כי הסכנות באזור, שהביאו את ארצות־הברית לחיוב התכנית, עדיין קיימות, והיא סבורה שגם טובת ישראל וגם ענייני ארצות־הברית מחייבים מניעת התפוררות ירדן וחדירה מצרית אליה. דאלס העביר מסר מהנשיא אייזנהאואר לבן־גוריון, שבו נאמר, לאחר כמה דברי ידידות לישראל, כי הנשיא יודע שהמצב במזרח התיכון סוער ומתוח, ומבין כי ישראל רגישה ללחץ. הביע את התקווה כי המצב לא יוחמר, ולא ייעשו מעשים שיציגו את ישראל כבלתי צודקת, ויעמידו את ארצות־הברית במצב קשה.[107]

בתשובת בן־גוריון (מ־20 באוקטובר) נאמר כי הוא שותף לנשיא ברצון לידידות בין שתי המדינות, והוא מבקש ממנו להפעיל את השפעתו כדי למנוע כניסת צבא עיראקי לירדן וסיכון ביטחונה של ישראל.[108]

בתשובתו מ־27 באוקטובר, כתב אייזנהאואר לבן־גוריון כי צבא עיראקי טרם נכנס לירדן, והוא מקווה כי בן־גוריון יראה בכך תרומה לשלום באזור. בהזכירו את הגיוס הנרחב בישראל הביע תקווה כי ממשלת ישראל לא תנקוט יזמה שתסכן את השלום ואת הידידות בין שתי המדינות.[109]

איגרת נוספת ששיגר אייזנהאואר לבן־גוריון נמסרה לו על ידי השגריר לאוסון בפגישתם ב־28 באוקטובר (ראו להלן). באגרתו מביע הנשיא דאגה מגיוס המילואים בישראל, ומבקש כי ממשלתה תימנע מנקיטת צעדים שיסכנו את השלום במזרח התיכון.[110]

104. ראו שם, עמ' 279–280.
105. ראו מס' 500.
106. על תכנית זו הודיע השגריר לאוסון לבן־גוריון ב־1 באוקטובר. השגריר התרשם משיחתו עם בן־גוריון כי ישראל מקבלת את התכנית בתנאים מסוימים, אך לאחר מכן הוסיפה ישראל סייגים מגבילים, שפירושם היה התנגדות למהלך, ראו מס' 453 ו־467.
107. ראו מס' 491.
108. ראו מס' 498.
109. ראו מס' 507.
110. ראו גם מס' 508.

באותו תאריך התקיימה שיחה בין דאלס לאבן, שגם בה הועלה נושא גיוס המילואים בישראל. אבן, שההכנות למבצע הבריטי-צרפתי-ישראלי לא היו נהירות לו, הגיב ברוח הודעה שפרסמה ממשלת ישראל באותו יום, שבה נאמר, בין השאר, כי "חידוש פעולות הפדאיון על ידי מצרים בשבועיים האחרונים, הקמת הברית הצבאית בין מצרים, ירדן וסוריה, המכוונת נגד ישראל,[111] הכרזות שליטי ירדן כי בראש דאגותיהם עומדת המלחמה בישראל, הכרזות דומות מצד שליטי מצרים וסוריה, גיוס צבא עיראקי על גבול ירדן - כל אלה מצווים על ישראל לגייס "מספר של אנשי מילואים, לשם זהירות וביטחון הגבולות ויישובי הספר. על מנת שישראל לא תעמוד בפני התקפות פתע ללא מגן מספיק [...] היה צורך לגייס גדודי מילואים אחדים [...] לבלום התקפה אפשרית של האויב."[112] במקביל ביקש השגריר לאוסון להיפגש עם בן־גוריון, אף הוא ב־28 באוקטובר. בן־גוריון התחמק, והפגישה נתקיימה רק בערב של אותו יום, לאחר שממשלת ישראל החליטה על יציאה למלחמה. בפגישה מסר בן־גוריון את תשובתו לשדרי הנשיא אייזנהאואר שצוטטו לעיל, והפעם שם את הדגש על "המגמות התוקפניות של מצרים", והתחמק מבקשת הנשיא להימנע מגיוס מילואים. כשטען השגריר לאוסון כי הנשיא איננו מודאג מאמצעי ביטחון לגיטימיים, אלא מהאפשרויות כי מתוכננות פעולות לא־הגנתיות, אמר בן־גוריון שאל לה לארצות־הברית לדאוג אם היא תצליח לשכנע את מדינות ערב לנהוג באיפוק. בדיווחו לשולחיו הביע לאוסון פקפוק־מה באמינות דבריו של בן־גוריון, בציינו כי לדעתו ממעיט בן־גוריון במתכוון בהיקף הגיוס בישראל. כן עמד על הזהירות הרבה שבה נוסחו הדברים, ועל סירובו של בן־גוריון להתחייב כי לא יפרצו מעשי איבה.[113]

ב־29 באוקטובר, כפי שסוכם בוועידת סבר, פתחו כוחות צה"ל בפעולה נגד מצרים, שכונתה "מבצע קדש", זאת בניגוד לרושם שנוצר כי הכנותיה הצבאיות של ישראל מכוונות נגד ירדן. לאחר קרבות שנמשכו עד ל־5 בנובמבר, נשבר כוחו של צבא מצרים, וצה"ל השתלט על כל חצי האי סיני (פרט לרצועה ברוחב 15 ק"מ ממזרח לתעלת סואץ) ועל רצועת עזה.

אמנם, פֵּרות הניצחון נשללו מישראל בלחצם של ארצות־הברית, ברית־המועצות והאו"ם, אבל היא זכתה לעשר שנים של שקט יחסי - עד למלחמת ששת הימים ביוני 1967, תקופה שישראל ניצלה להתבססות מבית ומבחוץ.

ברוך גלעד

111. בבחירות שנערכו בירדן ב־21 באוקטובר ניצחו יסודות אנטי־מערביים ופרו־נאסריים. שלושה ימים אחר כך נחתם הסכם להקמת פיקוד צבאי משותף לצבאות מצרים, ירדן וסוריה, בראשותה של מצרים.
112. ראו מס' 509, הערה 2.
113. ראו מס' 510.

רשימת ארכיונים וקיצורים במראי מקום

גנזך המדינה

.93 חטיבת משרד החוץ, נציגויות בחוץ לארץ.
93.01 מברקי צופן מנציגויות בחוץ לארץ
93.02 פריז
93.03 ניו יורק (הנציגות לאו"ם והקונסוליה הכללית)
93.04 לונדון
93.05 פראג
93.07 ורשה
93.10 בודפשט
93.13 רנגון
93.14 סופיה
93.18 אנקרה
93.20 רומא
93.22 בלגראד
93.23 האג
93.39 מוסקבה
93.43 קלן
93.52 טהראן
93.74 אוטווה
93.75 אדיס אבבה

.130 חטיבת משרד החוץ, המשרד הראשי
130.02 לשכת השר והמנכ"ל
130.03 המחלקה לארגונים בין־לאומיים
130.06 המחלקה הכלכלית
130.09 מחלקת הצופן
130.10 מחלקת מערב אירופה (מע"ר)
130.11 מחלקת מזרח אירופה (מזא"ר)
130.12 מחלקת אמריקה הלטינית (אמל"ט)
130.13 מחלקת חבר העמים הבריטי (מב"ר)
130.14 מחלקת אסיה ואפריקה
130.16 מחלקת שביתת הנשק (מש"ן)
130.20 מחלקת ארצות־הברית (מאה"ב)

ארכיון בן־גוריון (קיצור: אב״ג)

ארכיון צה״ל

ספריית הנשיא אייזנהאואר, אבילין, קנזס, תיקי מזכיר המדינה דאלס.

רשימה ביבליוגרפית וקיצורים במראי מקום

(ברשימה זו מובאים שמות הספרים והפרסומים הנזכרים בהערות, בהערות עורך, ובמבוא.)

א. מקורות

תרשומת ישיבות הממשלה השביעית, תשט"ז, פרטי־כל ישיבה י"ז/שטז של הממשלה, י"ט בכסלו תשט"ז - 4 בדצמבר 1955.

תרשומת ישיבת הממשלה השביעית, תשט"ז, פרטי־כל ישיבה כ"ה/שט"ז של הממשלה, כ"ד בטבת תשט"ז - 8 בינואר 1956.

תרשומת ישיבת הממשלה השביעית, תשט"ז, פרטי־כל ישיבה כ"ו/שט"ז של הממשלה, כ' בשבט תשט"ז - 15 בינואר 1956.

תרשומת ישיבת הממשלה השביעית, תשט"ז, פרטי־כל ישיבה מ"ה/שט"ז של הממשלה, ו' בניסן תשט"ז - 18 במרס 1956.

דברי הכנסת, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרכים XIX ו־ XX.

דברי הכנסת, מושב שני של הכנסת השלישית, כרך XXI.

מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 3, שיחות שביתת־הנשק עם מדינות ערב. ירושלים תשמ"ג (**קיצור**: כרך 3).

מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 4, מאי-דצמבר 1949; ירושלים תשמ"ו (**קיצור**: כרך 4).

מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 5, 1950; ירושלים תשמ"ח (**קיצור**: כרך 5).

מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 6, 1951; ירושלים תשנ"א (**קיצור**: כרך 6).

מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 7, 1952; ירושלים תשנ"ב (**קיצור**: כרך 7).

מדינת ישראל, ארכיון המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 8, 1953; ירושלים תשנ"ו (**קיצור**: כרך 8).

מדינת ישראל, גנזך המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 9, 1954; ירושלים 2004 (**קיצור**: כרך 9).

מדינת ישראל, ארכיון המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 13, 1958-1959; ירושלים 2001 (**קיצור**: כרך 13).

מדינת ישראל, ארכיון המדינה, **תעודות למדיניות החוץ של מדינת ישראל**, כרך 14, 1960; ירושלים תשנ"ז (**קיצור**: כרך 14).

ארכיון המדינה, **יצחק בן־צבי, הנשיא השני, מבחר תעודות מפרקי חייו (1884-1963)**; ירושלים תשנ"ח.

גנזך המדינה, **משה שרת, ראש הממשלה השני, מבחר תעודות מפרקי חייו (1894-1965)**; ירושלים תשס"ז.

שנתון הממשלה תשי"ז. ירושלים תשי"ז.
רשומות, כתבי אמנה מס' 228 (12 באפריל 1957).
הקונגרס הציוני הכ"ד, ירושלים י"ז-כ"ו באייר תשט"ז - 24 באפריל-7 במאי 1956, דין וחשבון סטינוגראפי, הוצאת הנהלת הסוכנות הציונית, ירושלים תשי"ז.
משה דיין, **אבני דרך, אוטוביוגרפיה**, תל אביב 1976.
יעקב צור, **יומן פאריס, המערכה הדיפלומטית בצרפת 1953-1956**, תל־אביב 1968.
משה שרת, **יומן אישי**, כרכים ה-ו, תל־אביב 1978.

Foreign Relations of the United States 1955–1957. Vol. XIV.
(קיצור: *FRUS 1955–1957*, Vol. XIV)
Foreign Relations of the United States 1955–1957. Vol. XV.
(קיצור: *FRUS 1955–1957*, Vol. XV)
Foreign Relations of the United States, 1955–1957, Vol. XVI.
(קיצור: *FRUS 1955–1957*, Vol XVI)
U.S. Information Service, *Daily News Bulletin,* Tel-Aviv, 4 April 1956.
United Nations, *Security Council, Report of the Secretary-General to the Security Council Pursuant to the Council's Resolution of 4 April 1956 on the Palestine Question*. S/3596 - 9 May 1956.
United Nations, *Security Council, Official Records, Fourth Year.*
(קיצור: *SCOR* 4th Year)
United Nations, *Security Council, Official Records, Eleventh Year*.
(קיצור: *SCOR* 11th Year)
United Nations, *Department of Public Information, Press and Publications Division*, Press Release S/G 497, 17 August 1956.
Keesing's Contemporary Archives, Weekly Diary of Important World Events, with Index Continually Kept Up-to-Date. Vol. X - 1955–1956.
(בקיצור: *Keesing's Contemporary Archives - 1955–1956*)

ב. כללי

חגי אשד, **מוסד של איש אחד ראובן שילוח: אבי המודיעין הישראלי**, תל אביב 1988.
אריה בועז, **עלום ונוכח בכל; סיפור חייו של שאול אביגור**, תל אביב 2001.
אורי ביאלר, "דלק מאיראן - שליחותו של צבי דוריאל בטהראן 1956-1963", **עיונים בתקומת ישראל, מאסף לבעיות הציונות, היישוב ומדינת ישראל**, כרך 8, עמ' 150-180, שדה בוקר 1998 וכרך 9, ע' 128-166, שדה בוקר 1999.
אשר בן־נתן, "הדרך לכינון היחסים; ההיבט הישראלי", מתוך מ' צימרמן וע' היילברונר (עורכים) **יחסים 'נורמליים' - יחסי ישראל-גרמניה**, ירושלים 1983.
מרדכי בר־און - **אתגר ותגרה, הדרך למבצע קדש - 1956**, באר שבע 1991.
מרדכי בר־און, **שערי עזה, מדיניות החוץ והביטחון של ישראל 1955-1957**, תל־אביב 1992.
מיכאל בר־זוהר, **בן־גוריון**, כרכים ב' ו־ג', תל־אביב תשמ"ז.
יוסף גוברין, **יחסי ישראל-ברית-המועצות מעת חידושם 1953 עד ניתוקם בשנת 1967**, ירושלים 1990.

מוטי גולני, **תהיה מלחמה בקיץ...**, **הדרך למלחמת סיני 1956-1955**, תל אביב 1997.
איסר הראל, **בטחון ודמוקרטיה**, תל־אביב 1989.
משה יגר, **המסע הארוך לאסיה**, חיפה 2004.
נחמיה לבנון, **הקוד - "נתיב"**, תל־אביב 1995.
מ' לסקר, "העליה החשאית ממרוקו", **פעמים**; יד בן־צבי, ירושלים, אביב תשנ"ה.
בני מוריס, **מלחמת הגבול של ישראל 1956-1949. ההסתננות הערבית, פעולות הגמול והספירה לאחור ולמבצע קדש**, תל־אביב 1996.
ארנון סופר, **נהרות של אש; המאבק על המים במזרח התיכון**, חיפה 1992.
פ' אליעזר שנער, **בעול כורח ורגשות בשליחות המדינה, יחסי ישראל-גרמניה 1951 עד 1966**, ירושלים תשכ"ז.
משה שרת, **משוט באסיה, יומן מסע**, תל־אביב 1958.
משרד החוץ, **חמישים השנים הראשונות**, ירושלים 2002.
Yaacov Ro'i, *The Struggle for Soviet Jewish Emigration 1948–1967*, Cambridge, 1991.

רשימת התעודות, הערות העורך ותוכנן

1 1.1.1956 **מ׳ שרת אל י׳ צור** (מברק)
רכישת מטוסי מיסטר בצרפת.

2 1.1.1956 **מחלקת מזרח אירופה אל נציגויות ישראל במזרח אירופה** (מברק)
פגישה עם אברמוב, שגריר ברית־המועצות: מחאה על דברי כרושצ׳וב שהגדיר את ישראל כמדינה תוקפנית.

3 2.1.1956 **הערת עורך**
דבריהם של ראש הממשלה ושר הביטחון ושל שר החוץ בדיון המדיני בכנסת ב־2 בינואר 1956.

4 2.1.1956 **י׳ הרצוג אל א׳ אבן ור׳ שילוח (מברק)**
שיחה עם לאוסון: בקשה שארצות־הברית תתמוך בשחרור 21 מטוסי מיסטר בצרפת; השפעת פעולת כנרת על בקשות ישראל לנשק בארצות־הברית.

5 2.1.1956 **מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון** (מברק)
שיחת שר החוץ עם לאוסון: בקשות הרכש של ישראל, התנגדות ישראל לצירוף ירדן לברית בגדאד.

6 2.1.1956 **א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
שיחת גזית עם הדו: איסור על אספקת נשק לישראל בשל פעולת כנרת; הצטרפות ירדן לברית בגדאד.

7 2.1.1956 **מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון** (מברק)
שיחת צור עם מרג׳רי: עיכוב באספקת נשק מצרפת בעקבות פעולת כנרת.

8 3.1.1956 **י׳ צור אל מחלקת מערב אירופה וש׳ פרס** (מברק)
שיחה עם רו: איסור על אספקת נשק לישראל עד להחלטת מועצת הביטחון בעניין תקרית כנרת.

9 3.1.1956 **מ׳ שרת אל אסמאעיל אל־אזהרי, ראש ממשלת סודן** (מברק)
ברכות לרגל הכרזת הרפובליקה הסודנית.

10 4.1.1956 **שר החוץ אל ראש הממשלה**
ניהול המשא ומתן עם משקיפי האו״ם.

11 5.1.1956 **מייג׳ור־ג׳נרל אל״מ ברנס אל ו׳ איתן**
פינוי כוחות צבא מהאזור המפורז של ניצנה.

12 6.1.1956 **א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
שיחה עם שגריר צרפת: יחסי ישראל-צרפת ויחסי ישראל-ארצות־הברית, אספקת נשק לישראל.

13 9.1.1956 **א׳ ארוך אל שגריר ישראל במוסקבה**
התייעצות במשרד החוץ על יחסי ישראל-ברית־המועצות.

14 **הערת עורך**
שליחות אנדרסון למזרח התיכון.

15 10.1.1956 **מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון** (מברק)
שיחת בן־גוריון עם לאוסון: שאיפות ההתפשטות של נאסר, התגרויות מצרים בגבול; שאיפת ישראל לשלום.

16 11.1.1956 **י׳ צור אל מחלקת מערב אירופה**
שיחה עם מאיארד: יחסי ישראל-צרפת ואספקת נשק.

17	12.1.1956	**י׳ תקוע אל שר החוץ** תכנית ישראלית בעניין האזור המפורז בניצנה.
18		**הערת עורך** יחסי ישראל-אתיופיה.
19	13.1.1956	**א׳ לוריא אל מ׳ אגאגילו** כינון יחסים קונסולריים בין ישראל לאתיופיה.
20	15.1.1956	**א׳ אבן אל מ׳ שרת** (מברק) הצעות לפעולה בעניין בקשת נשק מארצות־הברית.
21	15.1.1956	**מ׳ פישר אל מחלקת מערב אירופה** שיחה עם אראלפ: יחסי ישראל-טורקיה.
22	16.1.1956	**מ׳ שרת אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית** אספקת נשק לישראל.
23	17.1.1956	**מ׳ שרת אל א׳ אילת** (מברק) הנחיות לשיחה עם לויד: אספקת נשק לישראל, מדיניות בריטניה במזרח התיכון.
24	18.1.1956	**מ׳ שרת אל י׳ צור** (מברק) קווים לפעולה מדינית בצרפת בעניין אספקת נשק לישראל.
25	18.1.1956	**מ׳ קדרון אל מחלקת מזרח אירופה** (מברק) שיחה עם חבר הנציגות הסובייטית לאו״ם בעניין אספקת נשק סובייטי לישראל.
26	18.1.1956	**מ׳ שרת אל ד׳ בן־גוריון** החלפת שבויים ונידונים בין מצרים וישראל.
27	18.1.1956	**א׳ בן־חורין אל מ׳ גזית** יחסי ישראל-איראן.
28	18.1.1956	**י׳ צור אל שר החוץ** (מברק) עלייה ממרוקו.
29	19.1.1956	**הערת עורך** החלטת מועצת הביטחון ב־19 בינואר 1956 על תקרית כנרת.
30	19.1.1956	**א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק) שיחה עם לויד: יחסי ישראל-בריטניה; המצב במזרח התיכון.
31	20.1.1956	**מ׳ קדרון אל נשיא מועצת הביטחון** הפרות הסכם שביתת הנשק בידי מצרים באזור המפורז של ניצנה.
32	20.1.1956	**ר׳ שילוח אל מ׳ שרת** (מברק) שיחת אבן ושילוח עם ביירוד וראסל: פיוס נאסר, נשק למזרח התיכון.
33	20.1.1956	**א׳ אילת אל מ׳ שרת** (מברק) הערכה ופרשנות על שיחתו עם לויד.
34	20.1.1956	**מ׳ שרת אל י׳ צור** (מברק) הצעות לשבירת הקיפאון המדיני בין ישראל לברית־המועצות.
35	21.1.1956	**מייג׳ור־ג׳נרל אל״מ ברנס אל מ׳ שרת** הודעה על החלטת מועצת הביטחון בעניין מבצע כנרת והנחיות לביצועה.
36	21.1.1956	**מ׳ שרת אל א׳ אבן** (מברק) יזמה למשא ומתן עם ברית־המועצות על אספקת נשק לישראל.
37	21.1.1956	**א׳ אבן אל מ׳ שרת** (מברק) הסתייגות מהיזמה למשא ומתן עם הסובייטים על אספקת נשק.

38 21.1.1956 **ר' שילוח אל מ' שרת** (מברק)
מאמצים להשגת נשק בארצות־הברית; הסתייגות מהיזמה למשא ומתן עם הסובייטים על אספקת נשק.

39 22.1.1956 **ג' רפאל אל שר החוץ**
שיחת רפאל עם האמרשלד, הצעת רפאל שהצדדים לסכסוך במזרח התיכון יפרסמו הצהרה על הימנעות ממעשי איבה.

40 22.1.1956 **א' נג'ר אל שגריר ישראל בפריז**
שיחה עם ז'ילבר: עמדות המעצמות בסכסוך במזרח התיכון.

41 23.1.1956 **א' אבן אל מ' שרת** (מברק)
מציע שיחה עם לאוסון לפני הפגישה הקרובה עם דאלס במטרה שישגר מברק תמיכה בעניין אספקת נשק לישראל.

42 23.1.1956 **מ' שרת אל שגרירות ישראל בוושינגטון** (מברק)
נימוקים בעד פנייה לברית־המועצות לקניית נשק.

43 23.1.1956 **מ' שרת אל מ' קדרון** (מברק)
הוראה לשיחת בירור עם הנציג הסובייטי בעניין הצעת הנשק.

44 23.1.1956 **א' אבן אל מ' קוב דה־מירוויל**
איסור אמריקני לאספקת מטוסי מיסטר לישראל.

45 24.1.1956 **מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון** (מברק)
שיחה עם לאוסון: אספקת נשק לישראל מארצות־הברית.

46 24.1.1956 **א' אבן אל מ' שרת** (מברק)
שיחה עם ג'ונסטון: כוונות ישראל לגבי תכניות המים.

47 25.1.1956 **מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון** (מברק)
המשך השיחה עם לאוסון: נימוקים למען אספקת נשק לישראל, ביקורת על המדיניות הבריטית במזרח התיכון.

48 25.1.1956 **א' אבן אל מ' שרת** (מברק)
שיחה עם דאלס: אספקת נשק לישראל מארצות־הברית.

49 25.1.1956 **שיחת ר' איתן וי' תקוע עם מייג'ור־ג'נרל אל"מ ברנס וא' ויז'ייה**
סימון הגבול באזור ניצנה.

50 25.1.1956 **י' צור אל מחלקת מערב אירופה** (מברק)
תיאום מדיני בין מעצמות המערב בעניין המזרח התיכון, אספקת נשק צרפתי לישראל.

51 25.1.1956 **א' אשל אל ל' כהן**
דרישת שילומים מגרמניה המזרחית.

52 25.1.1956 **ר' איתן אל ע' יורן**
יחסי ישראל עם סין.

53 26.1.1956 **א' אבן אל מ' שרת** (מברק)
שיחה עם דאלס: עמדת ארצות־הברית בעניין הנשק תלויה בתוצאות שליחות אנדרסון; שיחה עם אלן דאלס: אינו מאמין ברצינות ההצעה הסובייטית לספק נשק לישראל.

54 26.1.1956 **מ' שרת אל א' אבן** (מברק)
שיחות עם אנדרסון, שליח הנשיא.

55 26.1.1956 **א' לבבי אל מחלקת מזרח אירופה** (מברק)
שיחה עם שר החוץ היוגוסלבי פופוביץ: גישת יוגוסלביה כלפי ישראל.

75	6.2.1956	**י' צור אל מחלקת מערב אירופה** (מברק) שיחה עם בורגיבה: יחס תוניסיה לישראל.
76	7.2.1956	**י' הרצוג אל א' אבן** (מברק) שיחות אנדרסון בישראל: הצעות נאסר למגעים ולהסדר.
77	7.2.1956	**א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק) שיחה עם אלן: אספקת נשק לישראל; התייעצות מעצמות המערב בוושינגטון.
78	7.2.1956	**א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק) שיחה עם שגריר צרפת בוושינגטון: התייעצות מעצמות המערב.
79	7.2.1956	**ש' קדר אל מחלקת מזרח אירופה** (מברק) שיחה עם מנהל מחלקת אסיה במשרד החוץ הצ'כי, קליצקה: שחרור אורן; עלייה מצ'כוסלובקיה יחסי תרבות ומסחר עם צ'כוסלובקיה.
80	8.2.1956	**תזכיר של מטה משקיפי האו"ם** הצעות להסדר היחסים בגבול בין סוריה לישראל.
81	8.2.1956	**י' צור אל מחלקת מערב אירופה** (מברק) שיחה עם רו: עמדת צרפת לקראת דיוני שלוש המעצמות.
82	8.2.1956	**פ"א שנער אל שר החוץ** שיחות בגרמניה על היחסים בין שתי המדינות.
83	10.2.1956	**מ' שרת אל א' אבן** (מברק) טיעונים לשיחה עם דאלס, הערכה של מכתב דאלס לסנאטורים.
84	10.2.1956	**א' אבן אל מ' שרת** (מברק) שיחת אבן עם דאלס: אספקת נשק לישראל.
85	10.2.1956	**י' צור אל מ' שרת** (מברק) שיחת צור עם פינו: שיחות שלוש המעצמות; אספקת נשק מצרפת; הערכת פינו על תכניותיו של נאסר; עמדת צרפת לגבי מפעל הירדן.
86	11.2.1956	**א' אבן אל מ' שרת** (מברק) סיכומי שיחות בארצות־הברית בעניין תכנית ג'ונסטון ושליחות אנדרסון; אספקת נשק מארצות־הברית.
87	12.2.1956	**א' אבן אל מ' שרת** (מברק) מאחורי הקלעים של התייעצות מזכיר המדינה בעניין ישראל.
88	13.2.1956	**הערת עורך** הצהרה סובייטית מ־13 בפברואר בעניין המזרח התיכון.
89	13.2.1956	**דין וחשבון של ב' דובדבני** מצב היהודים והעלייה ממרוקו.
90	14.2.1956	**איגרת מצירות ישראל בסופיה אל משרד החוץ הבולגרי** תביעות ישראל בעניין הפלת מטוס "אל על" בבולגריה.
91	14.2.1956	**ד' בן־גוריון אל הנשיא אייזנהאואר** הקשיים בשליחות אנדרסון.
92	15.2.1956	**מחלקת מערב אירופה אל שגרירות ישראל בפריז** (מברק) שיחה עם ז'ילבר: בקשה לעיכוב עבודות ההטיה; אספקת המיסטרים מצרפת.
93	16.2.1956	**י' צור אל שר החוץ** דרכים ומטרות בפעולה הציבורית למען יהודי ברית־המועצות.
94	17.2.1956	**מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון** (מברק) שיחה עם שגריר ארצות־הברית לאוסון: צמצום המענק האמריקני לישראל; ביקור אניות הצי השישי; אספקת נשק.

114 27.2.1956 **ש' בנדור אל שגריר ישראל בצרפת**
סיכום דברי שרת על יחסי ישראל-ברית־המועצות בהתייעצות שהתקיימה בישראל.

115 28.2.1956 **א' אבן אל י' הרצוג** (מברק)
שיחה עם אלן ממחלקת המדינה: פרשנויות להודעת דאלס.

116 28.2.1956 **מ' קדרון אל שר החוץ** (מברק)
שיחה עם מזכ"ל האו"ם ומסירת מכתב בעניין ניצנה.

117 29.2.1956 **י' הרצוג אל שגרירות ישראל בוושינגטון** (מברק)
שיחת ראש הממשלה ושר החוץ עם השגריר לאוסון: תגובה לדברי מזכיר המדינה בסנאט; דרישה להכרעה אמריקנית על אספקת נשק לישראל.

118 29.2.1956 **א' אבן אל י' הרצוג** (מברק)
עמדת ארצות־הברית לגבי חידוש עבודות ההטיה בערוץ הירדן.

119 1.3.1956 **י' צור אל מ' שרת** (מברק)
שיחה עם פינו: ביקורו בישראל; יחסי ישראל-הודו, תיווך צרפתי בעניין ערוץ הירדן; אספקת נשק צרפתי לישראל.

120 2.3.1956 **שגרירות ישראל בוושינגטון אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
שיחה עם דאלס: טענות דאלס נגד הפעילות הציבורית היהודית בארצות־הברית; חזרה על מדיניות ארצות־הברית; הבטחות לאספקת נשק לישראל אם ייכשל התיווך המדיני.

121 2.3.1956 **י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ** (מברק)
שיחה עם ברנס: הפרות ההפוגה לאורך הגבול; ביצוע המלצות המזכיר הכללי בעניין ניצנה.

122 3.3.1956 **א' אבן אל מ' שרת** (מברק)
מינוי ועדה על ידי מזכיר המדינה לבדיקת תכנית להבטחת ביטחון ישראל.

123 3.3.1956 **א' אבן אל מ' שרת** (מברק)
שיחת מזכיר המדינה עם משלחת צירים רפובליקאים: הבטחה לאספקת נשק לישראל.

124 4.3.1956 **מ' שרת אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ** (מברק)
ניתוח משמעות פיטורי גלאב.

125 5.3.1956 **א' אבן אל מ' שרת** (מברק)
שיחה עם הובר: בקשת מחלקת המדינה להימנע מפעולת תגמול על התקפה סורית על סירת משטרה בכנרת.

126 5.3.1956 **י' תקוע אל מייג'ור־ג'נרל אל"מ ברנס**
הוראות פתיחה באש לכוחות צה"ל ברצועת עזה.

127 6.3.1956 **מ' שרת אל שגרירות ישראל בוושינגטון** (מברק)
סיכום דרישותיה של ישראל לנשק מגן.

128 [6.3.1956] **ר' שילוח אל י' הרצוג** (מברק)
שיחה עם ראסל: התפתחויות בשיחות אנדרסון; חידוש העבודה בערוץ הירדן; בקשת ישראל לנשק.

129 6.3.1956 **א' אבן אל מ' שרת** (מברק)
שיחה עם מרפי: ספקנותו לגבי סיכויי שליחות אנדרסון; תכניות ארצות־הברית לגבי אספקת נשק.

130 6.3.1956 **א' אבן אל מ' שרת** (מברק)
שליחות אנדרסון כמכשול לאספקת נשק לישראל.

131 6.3.1956 **י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ** (מברק)
שיחת איתן עם ברנס: ניצנה, המצב בגבול עזה; תקרית כנרת.

132 6.3.1956 **מ' שרת אל שגרירות ישראל בוושינגטון** (מברק)
שיחה עם לאוסון: אספקת נשק; חידוש העבודות בערוץ הירדן.

133 6.3.1956 **מחלקת חבר־העמים הבריטי אל א' אילת** (מברק)
שיחה עם ניקולס: ביקור שר החוץ הבריטי בירושלים; חידוש העבודות בערוץ הירדן.

134 6.3.1956 **י' צור אל מחלקת מערב אירופה וש' פרס** (מברק)
שיחה עם שר ההגנה בורז'ס מונורי: אספקת נשק מצרפת.

135 6.3.1956 **י' קוזלוב אל א' מירון**
תדריך לדוריאל לקראת צאתו לאיראן: אספקת דלק לישראל.

136 7.3.1956 **מ' שרת אל שגרירות ישראל בוושינגטון** (מברק)
מבקש להצניע תביעת ישראל לחוזה ביטחון ולהדגיש בקשת הנשק.

137 7.3.1956 **ר' שילוח אל מ' שרת** (מברק)
הודעת נאסר כי אינו חופשי לפעול לבד וכי אינו יכול להיפגש עם מנהיגים ישראלים.

138 7.3.1956 **א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
שיחה עם קירקפטריק: אספקת נשק לישראל, עתיד ירדן.

139 7.3.1956 **פ"א שנער אל מ' שרת** (מברק)
כינון משלחת מסחרית קונסולרית גרמנית בישראל.

140 7.3.1956 **מחלקת מזרח אירופה אל צירות ישראל בבודפשט** (מברק)
שיחה עם הממונה ההונגרי בישראל: עלייה מהונגריה.

141 8.3.1956 **ר' שילוח אל מ' שרת** (מברק)
שיחה עם ראסל: הערכה מחדש של מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון.

142 8.3.1956 **י' צור אל מחלקת מערב אירופה** (מברק)
מצב היהודים באלג'יריה והעלייה משם.

143 10.3.1956 **י' צור אל מ' שרת** (מברק)
שיחה עם גי מולה: מכירת המיסטרים, מדיניות צרפת במזרח התיכון.

144 13.3.1956-12 **י' הרצוג אל א' אבן ור' שילוח** (מברק)
שיחה בין בן־גוריון ושרת לבין אנדרסון: דיווח אנדרסון על פגישתו עם נאסר, תגובת בן־גוריון ושרת.

145 13.3.1956 **מ' קדרון אל נשיא מועצת הביטחון**
הפרות שביתת הנשק בגבול המצרי, ריכוזי כוחות מצריים בסיני.

146 13.3.1956 **י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ** (מברק)
מחלוקת עם האו"ם בשאלת ניצנה.

147 13.3.1956 **מ' ברטור אל שר החוץ**
סיוע ישראלי לבורמה.

148 15.3.1956 **מ' קדרון אל ו' איתן** (מברק)
תכנית מזכ"ל האו"ם למסע פיוס במזרח התיכון.

149 15.3.1956 **מחלקת חבר־העמים הבריטי אל שגרירות ישראל בלונדון** (מברק)
שיחת ראש הממשלה עם סלווין לויד: המצב במזרח התיכון, כוונות נאסר.

150 15.3.1956 **פ"א שנער אל מ' שרת** (מברק)
הודעת גרמניה על הקמת שלוחת שירות בישראל.

151 15.3.1956 **המנהל הכללי של משרד החוץ אל נציגי ישראל בחוץ לארץ**
הנחיות לשיחות עם נציגי ברית־המועצות בחוץ לארץ.

152 16.3.1956 **ד' בן־גוריון אל הנשיא אייזהאואר**
סכנת נאסר.

153 16.3.1956 **א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
שיחה עם הובר: אספקת נשק לישראל.

154 16.3.1956 **א' אבן אל מ' שרת** (מברק)
שיחה עם ראסל: תכנית מדינית משוערת של ארצות־הברית.

155 16.3.1956 **א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
בקשת ישראל להלוואה מהבנק ליצוא וליבוא והקשר שלה לתכנית ג'ונסטון.

156 20.3.1956 **א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
הצעות אמריקניות בעניין המשך העבודות בערוץ הירדן.

157 20.3.1956 **מ' שרת אל ד' האמרשלד**
חילוקי דעות עם האמרשלד על פינוי כוחות ישראל ומצרים מהאזור המפורז בניצנה.

158 20.3.1956 **מ' שרת אל צ' היימן** (מברק)
מבקש לפתוח בפעולה ציבורית בעניין רצח אנשי רוח יהודים בברית־המועצות ב־1952.

159 22.3.1956 **ד' בן־גוריון אל מ' שרת**
חילוקי דעות בממשלה.

160 23.3.1956 **י' צור אל מ' שרת** (מברק)
ביקור פינו בישראל; שיחת פינו עם נאסר; שיחות בקהיר ובפקיסטן.

161 23.3.1956 **מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה** (מברק)
שיחת שרת עם אברמוב: כינוס מועצת הביטחון.

162 23.3.1956 **א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
אספקת נשק מבריטניה.

163 26.3.1956 **מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון** (מברק)
שיחה עם לאוסון: מדיניות ארצות־הברית; חששות ישראל מכינוס מועצת הביטחון.

164 26.3.1956 **מ' ברטור אל שר החוץ**
הצעה להרחבת יחסי המסחר בין ישראל לברית־המועצות.

165 28.3.1956 **ר' שילוח אל מ' שרת** (מברק)
שיחה עם מזכיר המדינה: הודעת המזכיר על בדיקה מחדש של מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון; המלצה לישראל לרכז מאמציה לרכישת נשק מגן במערב אירופה ובקנדה; תכניות המים של ישראל.

166 29.3.1956 **א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
שיחה עם שגריר קנדה: אספקת נשק קנדי לישראל בהסכמת ארצות־הברית.

167 30.3.1956 **מ' שרת אל א' אבן** (מברק)
אכזבה מתוצאות שיחת אבן עם דאלס והצעות לפעולה בעניין הנשק.

168 30.3.1956 **ט' קולק אל ראש הממשלה ושר החוץ** (מברק)
הערכה מתונה על הפתרון שהוצע על ידי מזכיר המדינה והצעות לניצול המצב לרכישת נשק במדינות מחוץ לארצות־הברית.

169 30.3.1956 **מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה** (מברק)
תדרוך לקראת שיחה עם מולוטוב.

170 31.3.1956 **א' אבן אל מ' שרת** (מברק)
חולק על תגובת שרת להודעת דאלס ומציע הצעות לפעולה בעניין רכישת נשק.

251 15.5.1956 **מ' אבידן אל מחלקת מזרח אירופה** (מברק)
ידיעות על עלייה מפולין.

252 17.5.1956 **מ' קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ** (מברק)
שיחה עם האמרשלד: כוונות המזכיר להמשך טיפול האו"ם בשאלת ארץ ישראל.

253 18.5.1956 **מ' קומיי אל מ' שרת** (מברק)
סיכום מצב בקשר לבקשת ישראל לרכוש מטוסים בקנדה.

254 18.5.1956 **שיחת מ' ברטור - ג"י זובקוב**
הדדיות במכירת ספרים ועיתונים בין ברית המועצות לישראל; השלכות אספקת הנשק הסובייטי לערבים על ישראל.

255 18.5.1956 **י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה** (מברק)
רשמים מביקור בבית הכנסת במוסקבה בימי החג.

256 18.5.1956 **מ' פישר אל מחלקת מערב אירופה**
שיחה עם שר החוץ האיראני: יחסי ישראל-איראן, ברית בגדאד וישראל.

257 20.5.1956 **י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה** (מברק)
שיחות במסיבות חברתיות עם בולגנין ומולוטוב.

258 21.5.1956 **א' אבן אל מ' שרת** (מברק)
נימוקים נגד רכישת נשק מברית־המועצות.

259 22.5.1956 **י' אילסר אל מנהל מחלקת מערב אירופה**
יחסי ישראל-גרמניה לאחר ביטול כינון משלחת מסחרית קונסולרית גרמנית בישראל.

260 23.5.1956 **מ' קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ** (מברק)
שיחה עם סובולב: הערכה של שליחות המזכ"ל, המשך טיפול מועצת הביטחון בהפרות שביתת הנשק.

261 24.5.1956 **א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
שיחה עם שאקבורו: מדיניות בריטניה במזרח התיכון, שיחות הבריטים עם מנהיגי ברית־המועצות, שליחות האמרשלד.

262 24.5.1956 **א' אשל אל י' אבידר**
ביקורי משלחות יהודיות בברית־המועצות.

263 27.5.1956 **ד' בן־גוריון אל א' אבן**
ביקורת על האמרשלד והדין וחשבון שלו.

264 27.5.1956 **מ' שרת אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ** (מברק)
הנחייה לצנן את הקשרים עם נציגים גרמניים בחוץ לארץ.

265 27.5.1956 **מ' שרת את המנהל הכללי של משרד החוץ**
הנחיות לשיחות במזרח אירופה: מדיניות ישראל; אספקת נשק; עלייה; משפט אורן; אסירי ציון.

266 28.5.1956 **א' אבן ומ' קומיי אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
מאמץ עליון להכרעה בקנדה בדבר מכירת מטוסים.

267 29.5.1956 **מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון** (מברק)
שיחה שרת עם לאוסון: אספקת נשק לישראל; מדיניות נאסר.

268 29.5.1956 **מ' שרת אל המנהל הכללי של משרד החוץ** (מברק)
האוריינטציה המדינית של ישראל.

269 29.5.1956 **שגריר ישראל במוסקבה אל מחלקת מזרח אירופה** (מברק)
הפעלת דעת הקהל העולמית בנושא יהודי ברית־המועצות.

287 11.6.1956 **מ' שרת אל א' אבן** (מברק)
תכניות המים של ישראל - הקשר בין הטיית הירדן לתכנית האמריקנית להטיית הירמוך.

288 11.6.1956 **י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה**
שיחת איתן עם סגן שר החוץ סמיונוב: השקפתה של ברית־המועצות על המצב במזרח התיכון.

289 12.6.1956 **י' צור אל מ' שרת** (מברק)
שיחה עם שר החוץ הצרפתי פינו: מדיניות ברית־המועצות במזרח התיכון; השקפתו לגבי נאסר; מדיניות אספקת הנשק למזרח התיכון ולישראל.

290 12.6.1956 **י' צור אל מ' שרת ומחלקת מערב אירופה** (מברק)
הגבלות על עלייה ממרוקו.

291 12.6.1956 **מחלקת מזרח אירופה אל י' אבידר** (מברק)
חשש מהידיעות הרבות בעיתונות על גידול בעלייה לישראל מברית־המועצות.

292 13.3.1956 **א' אבן אל מ' שרת** (מברק)
סיכום ודיווח על השיחות עם טרוקסל בעניין תכניות המים.

293 14.6.1956 **ראש ממשלת קנדה אל שגריר ישראל באוטווה**
מעביר שדר מראש הממשלה אל בן־גוריון ובו הסבר על העיכוב בהחלטה על מכירת מטוסי הסילון לישראל.

294 14.6.1956 **י' צור, נ' גולדמן וש"ז שרגאי אל מ' שרת** (מברק)
קשיים בעלייה ממרוקו ומתוניסיה.

295 15.6.1956 **ו' איתן אל מחלקת מזרח אירופה**
שיחה עם סמיונוב, שר החוץ של ברית־המועצות: עצמאותה המדינית של ישראל; עמדת ברית־המועצות במזרח התיכון.

296 18.6.1956 **הערת עורך**
חילופי גברי במשרד החוץ.

297 18.6.1956 **א' אבן אל ג' פ' דאלס**
בקשה להעלות את שיעור המענק שמקבלת ישראל.

298 20.6.1956 **מ' קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ וא' אבן** (מברק)
שיחה עם האמרשלד: עמדת המשקיפים בצפון הכנרת, ביקור המזכ"ל במזרח התיכון.

299 20.6.1956 **ממלא־מקום הנציג הקבוע של ישראל לאו"ם אל המזכיר הכללי של האו"ם**
הצהרת ראש ממשלת מצרים על קיום "צבא פלסטיני" ברצועת עזה.

300 20.6.1956 **מ' קומיי אל מחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
שיחה עם ראש ממשלת קנדה: היסוסי קנדה מפני אספקת מטוסים לישראל.

301 20.6.1956 **י' צור אל ג' מאירסון** (מברק)
הסדר להמשך העלייה ממרוקו.

302 21.6.1956 **ר' שילוח אל א' אבן** (מברק)
שיחה עם אלן: אספקת המטוסים מקנדה; הגדלת המענק לישראל.

303 22.6.1956 **מחלקת חבר־העמים הבריטי אל שגרירות ישראל בלונדון** (מברק)
שיחת שרת החוץ עם שגריר בריטניה ניקולס: אספקת נשק בריטי לישראל; מטרותיו המדיניות של נאסר.

304 22.6.1956 **י' צור וש"ז שרגאי אל ג' מאירסון** (מברק)
מצב העלייה ממרוקו.

305 26.6.1956 **מ' קדרון אל ו' איתן** (מברק)
הסברי האמרשלד לרצונו לבקר בישראל.

306 27.6.1956 **א' אילת אל ו' איתן וד' לוין** (מברק)
שיחת אילת עם נהרו: יחסי ישראל-הודו, תיווך הודי ביחסים בין ישראל לערבים.

307 27.6.1956 **מחלקת מערב אירופה אל י' צור** (מברק)
מצב הדברים בענייני אספקת נשק לישראל.

308 28.6.1956 **מ' קדרון אל נשיא מועצת הביטחון**
עיכוב האנייה "פאנגיה" בתעלת סואץ.

309 28.6.1956 **ר' שילוח אל י' הרצוג** (מברק)
שיחת שילוח עם אלן: דיווח על שיחות פינו בארצות־הברית; הערכות על ביקור שפילוב במזרח התיכון; בקשות המענק והלוואה של ישראל.

310 28.6.1956 **ד' בן־גוריון אל שרת החוץ**
הצעה להקים גוש מדינות קטנות שוחרות שלום.

311 29.6.1956 **מ' קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ**
הנסיבות והרקע לביקור המזכיר הכללי בישראל.

312 29.6.1956 **י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ** (מברק)
פגישת ראש הממשלה ושרת החוץ עם ברנס: המצב בגבול עם ירדן, ביצוע סעיף 8 של הסכם שביתת הנשק עם ירדן.

313 29.6.1956 **מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה** (מברק)
תוצאות מסע שפילוב במדינות המזרח התיכון.

314 29.6.1956 **פ"א שנער אל מחלקת מערב אירופה** (מברק)
יחסי ישראל-גרמניה.

315 2.7.1956 **י' צור אל ג' מאירסון** (מברק)
שיחה עם פינו: רכש ישראלי בצרפת; הערכות על הנעשה במצרים.

316 3.7.1956 **י' צור אל ג' מאירסון** (מברק)
הודעת פינו על כוונת צרפת לספק נשק לישראל בהליכים חשאיים ומחוץ למסגרת המדינית.

317 4.7.1956 **ג' מאירסון אל ג' פ' דאלס**
בקשת נשק מארצות־הברית.

318 4.7.1956 **א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
שיחה עם אלן: שיחה מקדימה לקראת פגישת אבן עם מזכיר המדינה - אספקת נשק, בקשת ישראל להלוואה; הצעות נאסר בקשר לבניית סכר אסואן.

319 4.7.1956 **א' אילת אל ג' מאירסון ומחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
שיחה עם קירקפטריק: אספקת נשק מבריטניה; דיוני ראשי ממשלת חבר־העמים הבריטי בשאלות המזרח התיכון; הודעת לויד בפרלמנט שלישראל עדיפות צבאית על שכנותיה.

320 4.7.1956 **י' צור אל ג' מאירסון ומחלקת מערב אירופה** (מברק)
כינון יחסים בין ישראל למרוקו.

321 5.7.1956 **ד' בן־גוריון אל א' ששון**
תשובה על טענות ששון שלא נעשית פעולה בתחום הערבי.

322 6.7.1956 **מחלקת העיתונות של משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ** (מברק)
הכחשת שמועות על ריכוזי כוחות ישראליים בגבול.

323 7.7.1956 **ר' שילוח אל י' הרצוג**
סקירה כללית על יחסי ארצות־הברית עם ישראל.

324 8.7.1956 **ג' רפאל אל שגרירויות ישראל בוושינגטון, פריז ולונדון** (מברק)
הנחיות לפעולה בעניין מעצר האנייה "פאנאגיה" בתעלת סואץ.

402 28.8.1956 **א׳ אילת אל ר׳ איתן** (מברק)
פגישה עם לוי הנדרסון: דרישת אילת להבטחת חופש השיט לישראל במשא ומתן של ועדת החמישה.

403 29.8.1956 **צ׳ דוריאל אל ס׳ רום**
שיחה עם שר החוץ האיראני

404 31.8.1956 **ר׳ שילוח אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
שיחה עם מרפי: חופש השיט; אספקת המטוסים מקנדה; מלווה מהבנק ליצוא וליבוא.

405 31.8.1956 **י׳ צור וש״ז שרגאי אל שרת החוץ ונ׳ גולדמן** (מברק)
קשיים בעלייה ממרוקו.

406 31.8.1956 **כ׳ כץ אל מחלקת מזרח אירופה** (מברק)
שיחת פרדה בבודפשט: עלייה מהונגריה.

407 1.9.1956 **ר׳ שילוח אל ג׳ מאיר**
מבקש ריכוז הפעולה בקשר לצינור הנפט.

408 3.9.1956 **י׳ תקוע אל מייג׳ור־ג׳נרל אל״מ ברנס**
הפעלת ה״פראיון״ על ידי מצרים.

409 3.9.1956 **י׳ צור אל שרת החוץ** (מברק)
שיחה עם פינו: תחזית של פינו לגבי התפתחות האירועים במזרח התיכון.

410 4.9.1956 **ד׳ בן־גוריון אל ד׳ האמרשלד**
משטר הסכמי שביתת הנשק.

411 4.9.1956 **י׳ תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ** (מברק)
שיחת ברנס–בן־גוריון: ענייני שביתת הנשק.

412 4.9.1956 **מ׳ קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ** (מברק)
שיחה עם המזכיר הכללי של האו״ם: סידורי הפיקוח על שביתת הנשק, מכתבו לבן־גוריון.

413 4.9.1956 **א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
שיחה עם לויד: אספקת נשק לישראל; עמדת האופוזיציה בבריטניה בשאלת המזרח התיכון.

414 10.9.1956 **א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
שיחה עם גייטסקל: תמיכה בעמדות ישראל בעניין חופש השיט ואספקת נשק.

415 11.9.1956 **א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
שיחה עם דאלס: משבר התעלה, חופש השיט לישראל; מלווה מהבנק ליצוא וליבוא; צינור הנפט; תקריות גבול.

416 11.9.1956 **מחלקת מערב אירופה אל שגרירות ישראל בפריז** (מברק)
פעולות לעידוד העלייה ממרוקו.

417 12.9.1956 **ד׳ האמרשלד אל ד׳ בן־גוריון**
משטר שביתת הנשק.

418 12.9.1956 **א׳ אבן אל ג׳ מאיר** (מברק)
שיחה עם האמרשלד: קשייו של המזכיר הכללי בטיפול במצב במזרח התיכון.

419 13.9.1956 **א׳ אבן אל שרת החוץ**
מציע לתקן את היחסים עם האמרשלד.

420 14.9.1956 **א׳ ליברן אל משרד החוץ** (מברק)
נוסח שדר מהמזכיר הכללי אל ממשלת ישראל.

421 14.9.1956 **י׳ צור אל א׳ לוריא ומ׳ ברטור** (מברק)
שיחה עם פיקו: הנחת צינור נפט אילת–חיפה.

422 15.9.1956 **י' מרוז אל י' הרצוג** מברק)
שיחה במחלקת המדינה: אזהרת מחלקת המדינה מהידרדרות המצב בגבול.

423 16.9.1956 **שגרירות ישראל במוסקבה אל מחלקת מזרח אירופה** (מברק)
התקהלויות יהודים בבתי הכנסת במוסקבה ביום הכיפורים.

424 17.9.1956 **מ' שניאורסון אל שרת החוץ**
שיחה עם וסטלייק: הקמת אגודת המשתמשים בתעלה.

425 18.9.1956 **מחלקת חבר־העמים הבריטי ומחלקת מערב אירופה אל שגרירי ישראל בלונדון ובפריז** (מברק)
הוראה להציג דרישה לפריז וללונדון לצירוף ישראל לקבוצת המשתמשות בתעלה.

426 18.9.1956 **א' אילת אל א' לוריא** (מברק)
הלכי רוח במשרד המלחמה הבריטי בעניין המצב במזרח התיכון.

427 19.9.1956 **מחלקת מזרח אירופה אל שגרירויות ישראל במוסקבה ובוורשה** (מברק)
פעולות הערבים נגד עלייה ממזרח אירופה.

428 19.9.1956 **א' אבן אל המחלקה למוסדות בין־לאומיים** (מברק)
בעיית ייצוגה של סין העממית באו"ם.

429 20.9.1956 **מ' קומיי אל ג' מאיר** (מברק)
החלטת קנדה למכור מטוסי קרב לישראל.

430 21.9.1956 **מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה** (מברק)
הוראה להגיש זיכרון דברים למשרד החוץ הסובייטי בעניין חופש המעבר בתעלת סואץ.

431 22.9.1956 **א' אילת אל מחלקת חבר העמים הבריטי וי' צור** (מברק)
רשמים ומסקנות מוועידת המשתמשות בתעלת סואץ.

432 24.9.1956 **י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ** (מברק)
שיחה עם ברנס: התקפת ירדן ברמת רחל.

433 24.9.1956 **מ' קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ** (מברק)
פניית בריטניה לכינוס מועצת הביטחון בעניין תעלת סואץ.

434 24.9.1956 **א' שלוש אל מחלקת מזרח אירופה** (מברק)
שיחה עם זורין במהלך מסירת איגרת מברית־המועצות לישראל: מצב הביטחון לאורך גבולות ישראל.

435 25.9.1956 **ג' רפאל אל א' אבן ומ' קדרון** (מברק)
הוראה לבקש השתתפות ישראל בדיוני מועצת הביטחון בעניין סואץ.

436 26.9.1956 **הערת עורך**
פעולת צה"ל בחוסאן.

437 26.9.1956 **מ' קדרון אל ג' רפאל** (מברק)
שיחה עם האמרשלד: כוונת האמרשלד לכנס את מועצת הביטחון לדיון במצב בגבולות.

438 26.9.1956 **ד' בן־גוריון אל ד' האמרשלד**
תפקיד האו"ם במזרח התיכון.

439 26.9.1956 **ד' האמרשלד אל ד' בן־גוריון**
התנגדות לפעולות תגמול.

440 26.9.1956 **מחלקת מזרח אירופה אל ציר ישראל בוורשה** (מברק)
הצנעת הפרסומים על העלייה מפולין.

441 26.9.1956 **ג' מאיר אל א' אבן** (מברק)
עלייה ממרוקו.

459 3.10.1956 **א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי** (מברק)
דיוני איגוד המשתמשים בתעלה.

460 3.10.1956 **שגרירות ישראל במוסקבה אל מחלקת מזרח אירופה** (מברק)
הרעה ביחסי ישראל-ברית־המועצות.

461 3.10.1956 **י' צור אל שרת החוץ וש"ז שרגאי** (מברק)
עלייה ממרוקו.

462 5.10.1956 **י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ** (מברק)
שיחה עם ברנס על תקרית בערבה בגבול ירדן.

463 5.10.1956 **ג' מאיר אל שגריר ישראל בוושינגטון** (מברק)
הנחייה לגייס מבקרים בברית־המועצות לטובת עליית יהודי ברית־המועצות.

464 7.10.1956 **י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ** (מברק)
תגובת ישראל להודעת ראש מטה משקיפי האו"ם בעניין תקרית הגבול בערבה.

465 7.10.1956 **ג' רפאל אל א' אבן** (מברק)
היערכות לקראת משא ומתן מחוץ למועצת הביטחון בעניין חופש המעבר בתעלה.

466 7.10.1956 **א' אבן אל ג' פ' דאלס**
הופעת ישראל במועצת הביטחון בדיון על חופש השיט בתעלת סואץ.

467 7.10.1956 **מחלקת ארצות־הברית אל נציגויות ישראל בוושינגטון, לונדון ופריז** (מברק)
שיחת ראש הממשלה ושרת החוץ עם לאוסון: כניסת כוח עיראקי לירדן.

468 7.10.1956 **ד' בן־גוריון אל א' אבן**
תלונות על התנהגות מפלה של האמרשלד; תשובה לבקשת אבן להודות לארצות־הברית על עזרתה בהשגת נשק.

469 8.10.1956 **א' אבן אל ג' רפאל** (מברק)
שיחה עם לויד: הופעת ישראל במועצת הביטחון, זכות ישראל למעבר בתעלה.

470 8.10.1956 **איגרת משגרירות ישראל במוסקבה אל המשרד לסחר חוץ של ברית־המועצות**
הרחבת קשרי הסחר בין שתי המדינות וחתימת הסכם סחר.

471 9.10.1956 **מחלקת ארצות־הברית אל א' אבן ור' שילוח** (מברק)
שיחת שרת החוץ עם לאוסון: דאגת ישראל מכניסת כוח עיראקי לירדן.

472 9.10.1956 **א' אבן אל ד' בן־גוריון** (מברק)
ויכוח על תרומת ארצות־הברית לזיון ישראל.

473 9.10.1956 **א' נג'ר אל ראש הממשלה**
שיחת הממונה הצרפתי עם שרת החוץ: עמדת ישראל במקרה של כניסת כוח עיראקי לירדן.

474 9.10.1956 **מ' קדרון אל ג' רפאל** (מברק)
דיוני מועצת הביטחון על חופש השיט בתעלת סואץ.

475 9.10.1956 **א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית** (מברק)
משא ומתן עם הבנק ליצוא וליבוא על הלוואה לישראל.

476 11.10.1956 **הערת עורך**
פעולת צה"ל בקלקיליה.

477 11.10.1956 **משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ** (מברק)
הנחיות הסברה בעקבות פעולת קלקיליה.

478 11.10.1956 **א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי וי' צור** (מברק)
שיחה עם קירקפטריק: פעולת קלקיליה, כניסת כוחות עיראקיים לירדן.

499 21.10.1956 **מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה** (מברק)
שיחה עם אברמוב: תגובה על התבטאויות שפילוב ומיקויאן על חופש השיט, עדכון בעניין כניסת כוח עיראקי לירדן.

500 24.10.1956 **סיכום דיון**
סיכום דיון בין ראשי בריטניה, צרפת וישראל שהתנהל בסבר ב־22-24 באוקטובר, הנחיות מבצעיות למבצע צבאי משולש נגד מצרים.

501 25.10.1956 **גי מולה אל ד' בן־גוריון**
אישור על סיכומי שיחות סבר, הודעה על הסכמת בריטניה למסקנות סבר.

502 25.10.1956 **תדריך של היועץ לעניינים מדיניים באו"ם**
קווי פעולה לדיונים אפשריים בנושאי ארץ־ישראל ונושאים גלובליים: הפליטים הערבים, ירושלים, שאלת ארץ־ישראל, בעיות קפריסין, צפון אפריקה, דרום אפריקה, ייצוג סין, שינוי במבנה האו"ם.

503 25.10.1956 **ו' איתן אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ**
בקשה לא לתת פומבי לעלייה ממזרח אירופה.

504 25.10.1956 **התייעצות על יחסי ישראל עם הוותיקן**
יחסי ישראל עם הוותיקן, שאלת ירושלים.

505 26.10.1956 **ד' בן־גוריון אל גי מולה**
הסכמת ממשלת ישראל להצעות שנוסחו בסבר.

506 27.10.1956 **א' אבן אל ראש הממשלה ושרת החוץ** (מברק)
מתריע על הרושם השלילי שנוצר מהחזרה בהולה של טייסים וקצינים המתאמנים בארצות־הברית ובקנדה ומבקש מידע על המצב.

507 27.10.1956 **שדר מהנשיא אייזנהאואר אל ראש הממשלה ד' בן־גוריון**
קריאת הנשיא למתינות ישראל והזהרה מפני יזמה התקפית ישראלית.

508 28.10.1956 **שדר מהנשיא אייזנהאואר אל ראש הממשלה ד' בן־גוריון**
דאגת הנשיא מהגיוס בישראל.

509 28.10.1956 **שגרירות ישראל בוושינגטון אל ג' מאיר וי' הרצוג** (מברק)
שיחה עם דאלס: מסירת שדרי הנשיא אייזנהאואר, הודעה על פינוי אזרחים אמריקניים מישראל וממדינות האזור, הסברי אבן על המתיחות באזור והגיוס בישראל.

510 28.10.1956 **שיחת ד' בן־גוריון - א' לאוסון**
מסירת שדר הנשיא אייזנהאואר; הסברי בן־גוריון על הגיוס בישראל.

תעודות

DOCUMENTS

1

מ׳ שרת אל י׳ צור (פריז)
M. Sharett to J. Tsur (Paris)

מברק מוצפן ל/51

נוסח יוצא: 130.09/2347/1

ירושלים, 1 בינואר 1956

התברר כי שג[רירות] צרפת בוושינגטון לא קיבלה שום הוראות לפנות לארצות־הברית בעניין המיסטרים ושום פנייה אחרת לא הגיעה בעניין זה למחלקת המדינה.[1] יש לברר מיד הפָנו הצרפתים או העומדים לפנות בדרך אחרת? לפי המצב הקיים נקבל מטוסים אלה רק בעוד חצי שנה, אלא אם כן ייאותו האמריקאים לאשר מסירתם קודם. עלינו לדעת ללא דיחוי אם פועלים הצרפתים להשגת אישור להקדמת המסירה, או לא אכפת להם.[2]

שרת

2

מחלקת מזרח אירופה אל נציגויות ישראל במזרח אירופה
East European Division to the Israel Missions in Eastern Europe

מברק מוצפן חוזם 349

נוסח יוצא: 130.11/2507/3

ירושלים, 1 בינואר 1956

בפגישה עם אברמוב לפי הזמנת השר ב־30 בדצמבר הביע השר את פליאתנו ומורת רוחנו על דברי כרושצ׳וב.[1] מאחר שאותה שעה לא היה עדיין בידנו נוסח מוסמך של הנאום ביקש

1

1. נסב על 12 מטוסים מסוג מיסטר IVA שצרפת הסכימה למכור לישראל ביולי 1955. מטוסים אלה יוצרו בצרפת עבור נאט״ו במימון אמריקני, ולפיכך נדרשה הסכמתה של ארצות־הברית לשם מכירתם לישראל. הסדר זה של ייצור או רכישה של נשק וציוד במימון אמריקני במדינות זרות נקרא בארצות־הברית off shore. המכירה הותנתה גם באישור ועדת התיאום של שלוש המעצמות (ארצות־הברית, צרפת ובריטניה) שהוקמה בהתאם להצהרת השלוש מ־1950 - ראו מס׳ 4 והערה 2 שם.
2. צור השיב כי נמסר לו במשרד החוץ הצרפתי שתגובתם הראשונה של האמריקנים שלילית, אך הצרפתים ביקשו דיון מחודש (ראו צור אל משרד החוץ וש׳ פרס, שפ/189, 5 בינואר 1956, 130.09/2346/5). ראו גם מס׳ 3 ו־7.

2

1. ראו מס׳ 3 (הערת עורך).

השר להמציא לנו הדברים כפי שנאמרו והוסיף כי אם נכונים דברי העיתונות הרי שהננו מעוניינים בהסברים בנוגע לשתי נקודות לפחות.

א) על סילוף האמת ההיסטורית מפי איש רם מעלה בשלטון הסובייטי. סילוף אשר לא נשמע כדוגמתו מפי שום מדינאי של ארץ אחרת. כרושצ׳וב התכחש לעובדה הידועה לכול על ההתקפה הערבית עלינו אשר באה לידי ביטוי בין היתר בדבריהם של הנציגים הסובייטים במועצת הביטחון בחצי השני של שנת 1948. השר הזכיר דברי גרומיקו ומנואילסקי האוקראיני אשר הציעו הצעות גינוי חריפות ביותר נגד הערבים התוקפנים.

ב) מוזר ביותר כי המדינאי הסובייטי מוסיף לטעון הטענה המיושנת והמופרכת כי ישראל משמשת מכשיר של המערב נגד הערבים. זאת בייחוד לאור העובדה הידועה שהננו נמצאים תחת לחץ מתמיד של דרישות המערב על ויתורים לטובת הערבים.

השר הדגיש כי הננו מעוניינים בתשובה עוד לפני פתיחת הוויכוח המדיני בכנסת ביום ב׳ הקרוב, כי בנאומו לא יוכל להתעלם מדברי כרושצ׳וב אשר עוררו הד חזק ומורת רוח בקרב הציבור הישראלי והציבוריות היהודיות בעולם. אברמוב, אשר טען כי טרם קיבל פרטים על דברי כרושצ׳וב, הסכים כי אמנם עלולים הדברים, אם יתאמתו, ליצור רושם קשה.

בסוף השיחה ניסה אברמוב להביע את דעתו האישית אולם השר הפסיקו והזכיר לו כי מדובר בהסבר רשמי של מוסקבה.

עם יציאתו היה אברמוב נבוך ביותר ופניו העידו כי הדברים אשר שמע קלעו למטרה.

מזא״ר

3

הערת עורך
Editorial Note

דבריהם של ראש הממשלה ושר הביטחון ושל שר החוץ בדיון המדיני בכנסת ב־2 בינואר 1956
The Prime Minister and Minister of Defence and the Minister of Foreign Affairs' Speeches at the Political Debate in the Knesset, 2 January 1956

ב־2 בינואר 1956 התקיים בכנסת דיון מדיני, שנפתח בדברי ראש הממשלה ושר הביטחון, דוד בן־גוריון, ושר החוץ, משה שרת. שני הדוברים שללו לחלוטין אפשרות של מלחמה יזומה מצדה של ישראל. בן־גוריון הטעים כי קיום השלום עדיף על מלחמה, הנושאת בחובה חורבן לשני הצדדים. מגמת ישראל היא שלום עם שכנותיה, אך לשם כך דרוש רצון טוב של שני הצדדים. לאחרונה הוטל על צה״ל בשני מקרים - ניצנה וכנרת - להבטיח את שלמות גבולותיה של ישראל ביבשה ובים. אמנם צה״ל צבא מעולה אך לא יוכל להתגונן בידיים ריקות. העסקה הצ׳כית־מצרית הֵרעה את מאזן הכוחות. בנוסף, מקבלת מצרים גם

נשק בריטי. הדבר מקנה לאיומי שליטי מצרים על ישראל משמעות מסוכנת. ישראל זכאית לקבל נשק מגן שלא ייפול באיכותו ובטיבו מזה המגיע למצרים. יש אמצעי בדוק אחד למניעת מלחמה במזרח התיכון: אספקה מהירה של נשק מגן לישראל. (ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XIX, עמ' 671-677).

שרת סקר את מאמצי ישראל לתקן את מאזן החימוש בינה לבין מדינות ערב, בייחוד מצרים. הוא הגדיר את המצב שאליו נקלעה ישראל לאחר העסקה הצ'כית כ"סכנה אשר כמוה לא נשקפה לה מאז סיומה של מלחמת הקוממיות". ארצות־הברית הבטיחה "עיון אוהד" בבקשת ישראל לנשק, אך ההחלטה העקרונית בוששה לבוא. בריטניה התעלמה מבקשותיה של ישראל, אך סיפקה נשק למצרים. ברמזו לצרפת אמר שרת כי "מצד מדינות ידועות באירופה" קיימים סיכויים להיענות מסוימת, אך יש לזכור כי הן כפופות למשמעת הברית האטלנטית. שרת התפלמס עם דברי כרושצ'וב בסובייט העליון ב־29 בדצמבר 1955, כי "ראויות לגנאי פעולות מדינת ישראל, אשר מן הימים הראשונים לקיומה התחילה לאיים על שכנותיה, ולנהל כלפיהן מדיניות עוינת", והזכיר כי בשעתו הגדירו הסובייטים את תקומת ישראל כ"תנועת שחרור לאומית".

שרת הביע התנגדות לברית בגדאד ולצירוף ירדן אליה, ולחוזה הסיוע הצבאי שכרתה ארצות־הברית עם עיראק, ולמשלוח ציוד צבאי מבריטניה למצרים.

שרת מתח ביקורת על הדרישות לוויתורים טריטוריאליים מישראל שהשמיעו מזכיר המדינה דאלס (באוגוסט 1955) וראש ממשלת בריטניה (נאום גילדהול, בנובמבר 1955), וציין כי ישראל אינה מוכנה לוותר על שטחים, ואין להעלות על הדעת הסתלקותה מאילת ומרציפות גישתה אליה. ישראל גם אינה מוכנה להחזיר פליטים, אך תהיה נכונה לפצותם על רכושם הנטוש בתנאים מסוימים. הוא הדגיש כי ישראל תנהל את מאבקה באמצעים מדיניים ולא צבאיים ו"אם פגענו לפני זמן־מה בסוריה, עשינו זאת כדי להדוף ולהשבית התנקשות מתמדת בביטחוננו, בשלמות שטחנו ובחופש פעולתנו בתוכו, ולא לאיזה מטרה אחרת". הוא סיים באמרו כי בשעתו הגישה ישראל לארצות־הברית תכנית להסדר עם מדינות ערב, ובכלל זה הקלות שהיא מוכנה להציע להן בתחומי הכלכלה, התחבורה והפיתוח, על יסוד הדדיות ויחסי שלום. במסגרת הסדר כולל מוכנה ישראל לדון על תיקוני גבול הדדיים "לטובת שני הצדדים". היא מוכנה למשא ומתן ישיר ללא תנאים מוקדמים, אך יש להישמר "מכל תחבולה להציג עצם הסיכוי להתקדמות כלשהי לקראת שלום כמצדיק לפי שעה אי־מילוי תביעתנו לנשק." (ראו שם, עמ' 677-681).

4

י' הרצוג אל א' אבן ור' שילוח (ושינגטון)
J. Herzog to A. Eban and R. Shiloah (Washington)

מברק מוצפן 421

נוסח יוצא: 130.02/2455/8

ירושלים, 2 בינואר 1956

אישי בתכלית

אמש שיחה ממושכת עם לאוסון בביתו. הפצרתי שיבריק תמיכתו ללא סייג לבקשת השר שארצות־הברית תאשר העברת 12 המיסטרים מצרפת ללא דיחוי.[1] על סמך מה ששמעתי מפרס סיפרתי לו מצב עניין המיסטרים בצרפת, שצרפת פנתה לארצות־הברית, ועל הצורך החיוני בהם למערכת הגנתנו. סיפרתי שעוד בינואר 1955 חתמנו הסכם עם צרפת למיסטרים מסוג "2", שמכירה זו אושרה על ידי ועדת השלושה,[2] וכיום יכולנו לקבלם. אולם לרגל אי־כושרם לעמוד בפני המפציצים והמיגים שברשות המצרים (לפי ידיעותינו יש כבר בידיהם כ־12 Ilyushins ו־30 מיגים, ואלו רק ראשית הזרם), החלטנו לא לקחתם. אמרתי שהערך הפסיכולוגי בקבלת 12 המיסטרים יהיה גדול לאין שיעור מערכם ההגנתי המעשי אולם בעצבנות השוררת אצלנו יתפרש הדבר כסימן להתחשבות במצבנו ויחזק ידי הממשלה, היוצאת חוצץ נגד התביעה למלחמת מנע המושמעת בחוגים שונים.

בתשובתו גילה לאוסון בקיאות במאמצי הרכש שלנו. שאל מה בדבר ה־night fighters שהובטחו לנו מאנגליה[3] וכן על עסקת ההליקופטרים.[4] הסכים שאין במיסטר 2 פתרון למצבנו. בדרך כלל מובאות בקשותינו בפני ועדת השלושה, אולם, העיר בקריצת עין, שאמנם היו התחמקויות. שאל אם בטוחים אנו שבקשר למיסטרים הצרפתים אינם חוששים מתגובות הערבים. אמרתי ששמענו שראש ממשלת צרפת פנה לארצות־הברית. לשאלתו מי הם בממשלה התובעים פעולות מנע השבתי שהשאלה מה צפוי לנו מעצמת מצרים מטרידה כל אזרח ואזרח.

4

1. ראו מס' 1.
2. מאז 1950 נהגה צרפת לתאם מכירות נשק למדינות המזרח התיכון עם ארצות־הברית ובריטניה, שותפותיה להצהרת שלוש המעצמות מ־24 במאי 1950. לצורך כך הוקמה ועדה שנקראה - Near East Arms NEACC - Coordinating Committee. השתתפו בוועדה נציג מחלקת המדינה ושגרירי צרפת ובריטניה בוושינגטון, והיא כונתה "ועדת השלושה" (בסוף 1955 צורפה לוועדה זאת גם איטליה, ומאז כונתה "ועדת הארבעה").
3. נסב על שישה מטוסים ללוחמת לילה מסוג מטאור שבריטניה אישרה מכירתם לישראל, אך מסירתם עוכבה עקב פעולת כנרת (ראו מס' 6).
4. אין בידנו מידע על עסקה זו.

לבקשתי אמר שיבריק, ובמקום רשם נקודות למברקו. עם זאת ציין שהוטל מעין אמברגו על משלוחים אלינו עד גמר [הדיון ב]מועצת הביטחון,[5] וודאי שמענו על כך. השאלה היא איך תוכל ארצות־הברית לאשר עכשיו לצרפתים ולנהוג מדיניות דו־פרצופית. השבתי שאין אנו מצפים להודעה רשמית מארצות־הברית ונסתפק ברמז בלתי רשמי ממנו שעם גמר מועצת הביטחון יינתן האישור לצרפת. שאלתיו למה התכוון כששאל את השר "איך חושב לחדש תביעתנו לנשק מארצות־הברית".[6] גמגם שכנציג זר אינו יכול להשיא עצות לממשלתנו. אמרתי שאינני שואל דעתו כנציג ארצות־הברית אלא כידיד ישראל הדורש טובתנו. אמר שעלינו להבין שתקרית כנרת גרמה זעזוע חמור לא רק בגלל טיבה מבחינות שונות, אלא גם משום שעוררה חששות שביום מן הימים עלולים אנו לפתוח במפתיע בפעולות מנע שפירושן מלחמה. הוא יודע שב[ן־] ג[וריון] מתנגד למלחמת מנע, אולם מחלקת המדינה חוששת פן ימיטו פזיזות וחוסר שיקול מצדנו שואה על האזור. קרא בעיתונות על הדיונים בדבר הגוף שיחליט מעתה על פעולות תגמול;[7] ברצונו להעיר שרצוי שמחלקת המדינה תתרשם שהדיונים יתנהלו תוך ראייה מקיפה [מ]כל הבחינות. אמרתי שאם חושב על התחייבות מצדנו להימנע מפעולות תגמול, אין שחר למחשבתו, שכן מדינה ריבונית לא תוכל להפקיר גבולותיה וזכויותיה. השיב שמבין שבנסיבות מסוימות אין מנוס מתגמול, אולם השאלה היא אם ידובר בהתגרות ובפגיעה מהצד השני שאותן יראה העולם כמצדיקות תגמול. מציע שבחדשו בקשתנו לנשק יוכל אבן להרגיע המזכיר בכיוון זה. כשהוא (לאוסון) יתרשם שאמנם כאלה פני הדברים, יעשה כמיטב יכולתו להביא להיענות חיובית ממחלקת המדינה. הודיתי על גילוי לבו והבטחתי שלא תהא התייחסות בכל צורה שהיא לדבריו.

על שיחת השר-לאוסון אבריק בנפרד.[8]

הרצוג

5. בתגובה על התקפות סוריה על סירות דיג וספינות משטרה בכנרת תקפה יחידת צה"ל בלילה שבין 11 ל־12 בדצמבר 1955 את מערך המוצבים הסוריים בגזרה הצפון־מזרחית של הכנרת. הייתה זו אחת מפעולות התגמול הגדולות של צה"ל עד אז, ומספר ההרוגים הסוריים עלה על 50. פרשת כנרת נדונה במועצת הביטחון באותה עת (על החלטת המועצה ב־19 בינואר - ראו מס' 29).
6. ראו מס' 5.
7. בישיבת הממשלה ב־1 בינואר 1956 דנו בין השאר בשאלה איזה גוף מוסמך לאשר מבצעים צבאיים מחוץ לגבולות המדינה. ההחלטה שהתקבלה (שאינה מופיעה בפרוטוקול הסטנוגרפי, אלא נשמרה אצל מזכיר הממשלה) הייתה בזו הלשון: "מחליטים (ברוב של עשרה קולות) כי לא יבוצע מעבר לגבולות המדינה מבצע צבאי יזום מראש, אלא על פי החלטת ועדת השרים לענייני חוץ וביטחון אשר תחליט בעניין על דעת הממשלה." (ראו גם מ' שרת, יומן אישי, ה, עמ' 1332).
8. ראו מס' 5.

5

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן IW425

נוסח יוצא: 130.09/2311/5

ירושלים, 2 בינואר 1956

לאוסון שתה תה אצל השר בביתו ביום שישי. נכחו המילטון והרצוג.

אחרי שסיפר השר רשמים מביקורו בארצות־הברית[1] חזר, לבקשת לאוסון, בפרוטרוט על מה שהשמיע באוזני המזכיר בדבר הערכתנו לשמועות על מפנה לטובה שחל כאילו בעמדת נאסר להסדר עם ישראל, ועל חוסר כל הצדקה לתביעת ויתור חד־צדדי של שטח מצד ישראל.[2] אין אח ומשל בתולדות העמים שבמו ידיה תחבל מדינה בגופה למען נוחותן של שכנותיה.

לבקשת נשק מארצות־הברית[3] אמר השר כי תקרית כנרת לא שינתה עובדות יסוד והדגיש החמרת הסכנה לישראל מצד מצרים, ובמיוחד הסכנה לערינו מהפצצה אווירית. במאבק הבין־לאומי עם ברית־המועצות קבעה ארצות־הברית שרק כוח ירתיע תוקפן בכוח. הנחה זו נתקבלה בהתחלה בביקורת ובספקנות; כיום הוכחה צדקתה. מדוע לא תכיר ארצות־הברית באמִתותה גם במקשור [בהקשר] חששות ישראל. איננו מציעים מאזן כמותי מוחלט בינינו למצרים. אנו מביאים בחשבון אומץ לבם וכושרם המקצועי והקרבי של טייסינו וחיילינו. אולם אין בשום פנים לסבול כי ברשות נאסר יהיה סוג מטוס החסר לנו כליל.

לאוסון שאל איך אנו חושבים לחדש תביעתנו לנשק מארצות־הברית. השר השיב שניתנה הוראה לבקש פגישה עם המזכיר כדי להעלות העניין מחדש.[4] לאוסון הציע שלא די לתאר באוזני מחלקת המדינה והפנטגון הנשק שאנו מבקשים כנשק הגנתי. התחום בין נשק לצורכי הגנה בלבד לבין נשק לצורכי התקפה מטושטש. עלינו לחזור ולשנן בוושינגטון לא רק טיבו ההגנתי של הנשק, אלא בעיקר המטרה ההגנתית שלמענה בלבד הוא מיועד.

לאוסון ביקש הסבר לידיעות בעיתונות הישראלית על כוחה הצבאי של מצרים וגודל ריכוזיו בגבולות ישראל, והעיר שהידיעות שהופיעו כנראה בהשראה רשמית עודדו חששות חמורים בקהיר, בלונדון ובוושינגטון. השר השיב שאין להסתיר מהציבור ממדי הסכנה מפאת אחריותה המוסרית של הממשלה להעמידו על המצב לאשורו, למען יישא

5
1. שרת ביקר בארצות־הברית ובקנדה בנובמבר-דצמבר 1955, בשליחות למען המגבית היהודית המאוחדת ומפעל הבונדס. הוא ניצל את ביקורו שם לשיחות מדיניות.
2. פגישת שרת עם דאלס התקיימה ב־6 בדצמבר 1955. ראו תרשומת מהשיחה בתיק 130.02/2455/8.
3. ב־16 בנובמבר 1955 מסר אבן למזכיר המדינה בפועל, הובר, איגרת המפרטת את בקשותיה של ישראל לנשק מארצות־הברית (ראו שילוח אל הרצוג, מברק 512, 16 בנובמבר 1955, 130.09/2311/4).
4. אבן שוחח על הנושא עם דאלס ב־25 בינואר (ראו מס' 48). על מנת להכשיר את הקרקע לשיחה שיגר שרת לדאלס מכתב ב־16 בינואר - מס' 22.

חלקו בהכנות לכל צרה שלא תבוא. לאוסון אמר שמבין, אולם עליו לציין החשש שעל ידי פרסום כזה תוגבר מתיחות בציבור, שעלולה להתבטא בדרישה למעשים שאינם הולמים קו הממשלה.

לאוסון שאל דעת השר להתפתחויות בירדן.[5] השר הסביר התנגדותנו לצירוף ירדן לנדבך הכרוך בחיזוקה המדיני והצבאי. ארצות־הברית נקטה קו שאין לזיין ארצות הגובלות עם ישראל כל עוד לא תפוג המתיחות. עיראק הוצאה מהכלל בטענת ריחוקה מישראל. אם תצורף ירדן לנדבך יבוטל עקרון זה ומשטר המאזן יתפורר כליל. ציין שאין פירוש התנגדותנו לצירוף ירדן שאנו מבכרים הצטרפותה למשולש מצרים-סוריה-סעודיה. לא היה רוצה במצב בו יצטרך לקבוע לעצמו מה בשבילנו הרע במיעוטו. בנסיבות הקיימות, מענייננו שלא יבוא שינוי במצב בירדן לכאן או לכאן. לאוסון טען שעל ידי צירוף ירדן לנדבך יועמק הקרע בקרב הערבים וירדן תובא תחת ההשפעה המתונה של חבריה הלא־ערביים של הנדבך. חזר ושאל כיצד לדעת השר יתפתח המצב בירדן. השר השיב כי אינו רואה סיכוי קרוב להכרעה לטובת ההצטרפות. להפך, מאמצים בכיוון זה יחדשו מהומות וסופו של דבר תתחיל התזת ראשים.

מאה"ב

6

א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/530

נוסח נכנס: 130.09/2321/2

לונדון, 2 בינואר 1956

א) הדו [Hadow], סגן מנהל מחלקת הלבנט, מסר לגזית שלפני התקרית בכנרת עמדו להודיע לנו [על] האישורים הבאים לנשק: 6 מטאורים, 200 חצאי זחלים, 25 תותחים סקסטון עם הנעה עצמית, 3 אווירוני מוסקיטו לצילום. בגלל התקרית גנזו החלטתם. הוא מצדו ינסה להשיג החלטה עקרונית בעניין הנמצא במישור של שרים לגבי סיכויי הבקשות האלה לאחר שוך העניין הסורי. הם סירבו לאשר הקנברות וסיכויי בקשתנו לסנטוריונים קלושים. באופן כללי אמר שהקושי במילוי בקשות הנשק שלנו הוא העובדה שביצוע כל

5. בדצמבר 1955 ביקר בירדן ראש המטה הכללי הקיסרי הבריטי, גנרל סר ג'רלד טמפלר. הנושא המרכזי בשיחותיו היה הצטרפותה של ירדן לברית בגדאד. על רקע זה התפטרה ממשלת ירדן, והפגנות אלימות פרצו כנגד התכנית ברבת עמון, בירושלים העתיקה ובערים נוספות בגדה המערבית. בסופו של דבר ירדן לא הצטרפה לברית.

משלוח נודע לערבים, שמוחים נמרצות ומנצלים הדבר בתעמולתם האנטי־בריטית. נתן כדוגמה הטסת האורגאנים עליה נודע למצרים באתונה.[1]

ב) הדיון במועצת הביטחון.[2] אמר שיתמכו בהמלצת גינוי בנו ולא יגנו הסורים בגלל חדירתם לתוך עשרת המטרים או הפרעתם לדיג. היה קיים אצלם חשש שברית־המועצות תזדהה עם הצעת הסורים ולכן החליטו לנסות להרגיע הסורים על ידי נוסח החלטה מערבית. דעתם מוסיפה להיות שלא קדמה פרובוקציה מספקת לתקרית והטענות החוקיות שלנו אינן מהוות פרובוקציה כזו.

ג) ירדן. אמר שאמנם נכון ששליחות טמפלר[3] חיבלה בסיכויי הצטרפות ירדן לאמנת בגדאד, אך אין הם סבורים שהמאורעות שם היו רציניים עד כדי פגיעה חמורה בעמדתם בירדן. הירדנים עצמם ביקשו מהבריטים שישלחו אישיות צבאית גבוהה לדון על בקשת ירדן בשטח ההגנתי, ולכן נשלח טמפלר. הבריטים קשרו דיון זה ברעיון ההצטרפות הירדנית לאמנת בגדאד; הוא אישית הטיל ספק בכך שיצליחו להניע ירדן להצטרף, אך ממוניו גרסו אחרת.

אילת

7

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן IW424
נוסח יוצא: 130.02/2455/8

ירושלים, 2 בינואר 1956

לידיעת אבן ושילוח בלבד.

ב־29 בדצמבר ראה צור מרג׳רי[1] בעניין עיכוב משלוח הנשק מצרפת.[2] מרג׳רי אישר שלאחר כנרת החליטו שלושת שרי החוץ בפריז[3] להפסיק כל משלוחי נשק למזרח התיכון

6

1. בנובמבר 1955 טסו דרך יוון מטוסי אורגאן שמכרה צרפת לישראל. בשל תקלה סטו ארבעה מהמטוסים ונחתו בשדה תעופה צבאי, במקום באתונה כמתוכנן. היוונים החרימו את התחמושת שהייתה במטוסים (הטסת תחמושת אסורה על פי אמנה בין־לאומית והחוק היווני), והביעו תרעומת גם על כך שהטייסים היו צרפתים (ראו הנציגות הדיפלומטית של ישראל באתונה אל מחלקת מערב אירופה, נ/200, 1 בדצמבר 1955, 130.09/2293/2).
2. ראו מס׳ 4 והערה 5 שם.
3. ראו מס׳ 5 והערה 5 שם.

7

1. רולן דה מרג׳רי, ראש האגף המדיני־כלכלי במשרד החוץ הצרפתי.
2. נסב על עשרה טנקי AMX13 וחמש מאות בזוקות, שנועדו להישלח מצרפת לישראל בראשית ינואר 1956 (ראו בנדור אל משרד החוץ, שפ/166, 29 בדצמבר 1955, 130.09/2342/3).
3. ג׳ון פוסטר דאלס, מזכיר המדינה של ארצות־הברית, והרולד מקמילן, שר החוץ הבריטי, נזדמנו לפריז בדצמבר 1955 לרגל כנס מועצת ברית נאט״ו. בהזדמנות הזאת דנו עם עמיתם הצרפתי, אנטואן פיניי, בנושאים שונים.

עד סיום דיון מועצת הביטחון.[4] פיניי התחייב בנוכחות עמיתיו ולא יוכל לזוז. צור מחה חריפות על החלטה שפירושה למעשה אמברגו על ישראל וזה שעה שהערבים ממשיכים לקבל נשק מהמזרח. הוסיף שיהא זה זעזוע קשה לממשלת ישראל אם ייוודע שגם צרפת שוללת עזרתה. דחייה זו גורמת לנו הוצאות מרובות כי הנשק מוטען ומוכן למשלוח. מרג'רי אמר שהוא יודע שהדחייה פוגעת אך קצרה ידו מהושיע. שאל אם אין צה"ל נותן לעצמו דו"ח שבפגעו בסוריה חיבל במאמצי צרפת וידידיה בדמשק למנוע יצירת חזית ערבית מאוחדת נגד ישראל. עם זאת הבטיח שהדחייה אינה אלא עד החלטת מועצת הביטחון ואין הכוונה להטיל אמברגו על ישראל.

בפגישה שנייה באותו יום אמר מרג'רי לצור שלפי ידיעתו אין בדעת ארצות־הברית למנוע נשק מישראל אחר הדיון במועצת הביטחון, תהא ההחלטה אשר תהא. כוונת מחלקת המדינה להיענות לבקשתנו.

מאה"ב

8

י' צור אל מחלקת מערב אירופה וש' פרס
J. Tsur to the West European Division and S. Peres

מברק מוצפן שפ/182
נוסח נכנס: 130.02/2455/8

פריז, 3 בינואר 1956

א) פנייה נמרצת אל רו[1] בעניין איסור הוצאת הנשק. אמרתי לו כי מדברי מרג'רי[2] הבנתי שהאיסור עד להחלטת מועצת הביטחון חל על המשלוחים למזרח התיכון כולו, ואילו מן הידיעות המרובות בעיתונות מסתבר שאנגליה שולחת דווקא בימים אלה כמויות רציניות למצרים. ידוע לי גם על משלוחים מצרפת. שום הסכם של מעצמות המערב אינו יכול להצדיק אמברגו החל למעשה על ישראל בלבד, ומה גם שהמשלוחים מצ'כוסלובקיה נמשכים והולכים.

רו אמר שלפי הידיעות שבידו חל האיסור הזמני על ישראל בלבד. הגבתי באמרי שהחלטה כזאת נראית לי חמורה עוד יותר, שכן פירושה עונש מראש נגד ישראל ללא דיון במסיבות. הוספתי שמתקבל הרושם כי מעצמות המערב מצטרפות לרוסיה בתהליך החלשתה של ישראל. תמיד היינו סבורים כי אין זו מדיניותה של צרפת, ואני שואל את עצמי אם שינתה פריז את הקו.

4. ראו מס' 4 והערה 5 שם.

8

1. אנרי רו, מנהל מחלקת אפריקה והלבנט במשרד החוץ הצרפתי.
2. ראו מס' 7.

תשובתו הייתה שאין כל יסוד לחשוש שהמדיניות הצרפתית כלפי ישראל נשתנתה ולו במלוא הנימה. איננו יודע מה בדיוק הבטיח פיניי לשני עמיתיו בפריז. הבירור קשה כרגע הואיל ואין למעשה שר חוץ, סגנו נכשל בבחירות,[3] ומסיגלי[4] נמצא בחופשה. עם זה מבין לחרדתנו, ידון בבעיה מחדש עם מרג׳רי, וישיב לי בימים הקרובים. סבור כי אם לא ניתנה הבטחה מפורשת תוכל צרפת לשחרר המשלוח.

הערתי לו כי גם אם ניתנה הבטחה כזאת יש כל הסיבות לכך שצרפת לא תעמוד בה לרגל ההפרות הברורות של הבטחות השותפות האחרות על איזון המשלוחים לארצות ערב. נראה כמשוכנע, וחזר על הבטחתו להיוועץ עם הממונים עליו.

ב) שאלתי לגורל המיסטרים. אמרתי שהגיעו אלינו ידיעות כי האמריקאים נתנו הסכמתם מבחינה טכנית בעניין off shore, אלא שצרפת ביקשה הבטחה פוליטית.[5] שאלתי אם הפנייה נעשתה באמצעות שגרירותם בוושינגטון למחלקת המדינה.

תשובתו הייתה ברורה: אין כל שאלה של בקשת הסכמה פוליטית מארצות־הברית. ברגע שתתקבל ההסכמה בעניין off shore יימסרו המטוסים לידינו, כמובן לאחר שיוסר האיסור הזמני. המדובר בהחלטת ממשלת צרפת שאינה זקוקה להסכמת שותפיה.

לאחר שעמדתי על כך שהידיעות שבידינו סותרות, צלצל בנוכחותי לעוזריו ול[מחלקה ה]כלכלית ומסר לי כרדלקמן: הרציף [משרד החוץ הצרפתי] פנה פעמיים לאמריקאים כאן, וכן פנה משרד ראש הממשלה כדי לבקש הסכמתם למסירה במסגרת off shore. כן נשלח מברק תקיף לשגרירותם בוושינגטון להחיש ההסכמה. ידוע לו כי השגרירות פנתה אך טרם קיבלה תשובה. המדובר ב־off shore בלבד.[6]

ג) רו חזר על הרושם הקשה שעשתה תקרית כנרת. מסרתי לו דברי השר בנאומו כי התקרית נגרמה על ידי שיקולי ביטחון ולא שיקולים מדיניים. כן סיפרתי לו על הפסקה בנאום המוקדשת להתנגדותנו לחימוש עיראק ולצירוף ירדן לברית בגדאד.[7]

על כך ענה שהוא מודה מאוד על דברים אלה, הואיל והרציף חשד בישראל שהיא עומדת להשלים עם ברית בגדאד.

שלחתי לרו הקטע המתאים מנאום השר.

צור

3. הבחירות לבית הנבחרים, שנועדו ליוני 1956, הוקדמו ונערכו ב־2 בינואר 1956. ממשלה חדשה, בראשותו של גי מולה, הוקמה ב־31 בינואר.
4. רנה מסיגלי, מזכיר כללי (מנהל כללי) של משרד החוץ הצרפתי.
5. ראו מס׳ 1 והערה 1 שם.
6. ב־5 בינואר הבריק צור כי רו הודיע לו שהתגובה הראשונה של האמריקנים בעניין מטוסי המיסטר הייתה שלילית. הצרפתים עומדים על שלהם וביקשו לדון בשאלה מחדש. נוסף על כך, נודע דרך השגרירות האמריקנית שבקשת הצרפתים הועברה למחלקת המדינה. זו הגיבה שהעניין פוליטי ויש להביאו לוועדת התיאום (ועדת השלושה). צור מוסיף שהוא מתקשה ליישב את הסתירות שבין הודעת הצרפתים למידע שמסרה השגרירות (מברק שפ/189, 5 בינואר 1956, 130.09/2346/5).
7. ראו מס׳ 3 (הערת עורך).

9

מ׳ שרת אל אסמאעיל אל־אזהרי, ראש ממשלת סודן (ח׳רטום)
M. Sharett to Ismail el-Azhari, Prime Minister of Sudan (Khartoum)

Telegram מברק
Outg.: 130.02/2454/14 :נוסח יוצא

Jerusalem, 3 January 1956

On this memorable occasion of the proclamation of the Sudanese republic I take great pleasure in conveying to Your Excellency in the name of the Government of Israel and in my own name our sincere congratulations as well as good wishes for a prosperous future and peaceful consolidation of the Sudanese nation.[1]

Moshe Sharett, Minister for Foreign Affairs

10

שר החוץ אל ראש הממשלה
Minister of Foreign Affairs to the Prime Minister

העתק: 130.02/2446/11

ירושלים, כ׳ בטבת תשט״ז
4 בינואר 1956

במכתבך מ־1 בינואר[1] אתה מודיעני כי לדעתך ״המשא ומתן עם משקיפי או״ם צריך כמקודם להימצא במשרד הביטחון ולהיעשות על ידי הצבא מתוך מגע מתמיד עם נציגי משרד החוץ״.

הנני לציין כי העניין הנידון אינו מצטמצם בתחום ״המשא ומתן עם משקיפי או״ם״, אלא הוא כולל בראש וראשונה את המגע המתמיד, בעל־פה ובכתב, עם ראש מטה או״ם. בזמן כהונתך הראשונה כראש הממשלה ושר הביטחון, ובייחוד בימי הגנרל ריילי, היה הטיפול המדיני בכל ענייני שביתת הנשק והמגע עם מטה או״ם בירושלים - להבדיל מהמגע עם המשקיפים בשדה - מרוכז במשרד החוץ ומקוים בעיקר על ידי איתן ושילוח, תוך שיתוף פעולה הדוק ביותר עם הרמטכ״ל יגאל ידין. הרמטכ״ל הנוכחי גרס הפרדה גמורה בין המשרדים בתחום זה, ועמד על ריכוז המגע עם הגנרל ברנס בידיו בלבד, פרט לפגישותיי אני אתו. הדבר גרם לסיבוכים בלתי פוסקים ולתקלות מיותרות.

9
1. מברק זה נשלח בעקבות קבלת העצמאות של סודן ב־1 בינואר 1956, אך נותר ללא מענה.

10
1. בתיק 130.02/2446/11.

כאשר חזרת למשרד הביטחון[2] הצעתי הסדר, שלפיו הטיפול בענייני ועדות שביתת הנשק היה צריך להתנהל תוך שיתוף פעולה הדוק בין הצבא לבין משרד החוץ. ההצעה כללה מגע ישיר בין הרמטכ"ל לבין ראש מטה או"ם אבל באה להבטיח כי משרד החוץ יהיה בתוך העניינים וישתתף בקביעת הקו. הַצעתי זו נדחתה והועמדתי בפני ברירה, או לרכז את הטיפול כולו בידי אנשי הביטחון או להעביר את כולו למשרד החוץ. בחרתי בשנייה.

לאחר שהועמדתי בפני ברירה חדה זו ובחרתי לרכז את הפעולה במשרד החוץ נתגבש במשך הזמן נוהג מסוים אשר אינני סבור כי גרם נזק כלשהו למדינה ולביטחונה. להפך, אני בטוח כי צמחה ממנו ברכה.

לא ידועה לי שום חבלה בענייני ביטחון המדינה שנגרמה במשך כל הזמן הזה על ידי טיפולו של משרד החוץ בענייני שביתת הנשק. לא ננקטה על ידי משרד החוץ שום עמדה בתחום זה שלא על דעת אנשי הביטחון המוסמכים, ובעיקרו של דבר, שלא על דעת שר הביטחון. לעומת זה שיטת פעולתו של משרד החוץ, אופן טיפולו האישי בראש מטה או"ם ובעוזריו, סגנון מכתביו והודעותיו, והידוק הקשר שנתאפשר על ידי טיפולו המתמיד בעניינים אלה עם נציגותנו באו"ם - שיפרו לאין שיעור את האווירה הבין־לאומית המקיפה את הופעתנו בחזית רגישה זו. הביטחון לא הפסיד ואילו המדיניות הרוויחה - זהו לדעתי סיכום הניסיון עד כה.

חוששני כי החזרת הטיפול למשרד הביטחון עכשיו תשנה את המצב הקיים לרעה. בין השאר, היא עלולה לפגום ביעילות הקשר בענייני שביתת הנשק בין משרד החוץ לבין נציגותנו בניו יורק, ואפילו לעורר בעיה בדבר סמכות מתן ההוראות לאותה נציגות ויכולתו או אי־יכולתו של משרד החוץ להיות אחראי לפעולתה בענייני שביתת הנשק - כלפי המזכירות הכללית של או"ם ובמועצת הביטחון. יש היגיון בהנחה כי המגע עם או"ם כאן ובניו יורק מהווה חטיבה אחת שאין בה חציצה.

לכן נדמה לי כי מוטב להשאיר את המצב הקיים ("אבקא מא כאן עלא מא כאן"[3] בלשון המֶגֶ'לֶה [קובץ החוקים העות'מני]). כמקודם, לא תינקט שום עמדה בעניינים שיעמדו על הפרק שלא על דעתך כשר הביטחון - והרי כראש הממשלה בידיך ממילא ההכרעה, אלא אם כן יהיה צורך להביא איזה עניין עקרוני לפני הממשלה.

מלבד השיקול הענייני, דומני כי עלינו להביא בחשבון את השתקפותו של השינוי כלפי חוץ. העברת הסמכויות מיד ליד לא תישאר סוד והיא תחזק את הגרסה המִמארת המתהלכת בארץ בדבר חילוקי דעות חריפים בצמרת השלטון, וגם תשמש נושא לפירושים ולניחושים בבירות הזרות שלא לטובת המדינה.

אני מקווה נאמנה כי לאחר שתשקול שוב את הדבר לאור הסברותיי אלה תמצא אפשרות להמשיך בהסדר הקיים.

ממילא מובן כי אם תחליט בכל זאת להציע שינוי - אהיה מוכן לכל בירור, אם בין שנינו או בממשלה או במסיבת חברים.

האמינה לי, מוטב לא לשנות.[4]

2. בפברואר 1955.
3. ערבית: "השארת מה שהיה כפי שהיה".
4. ביומנו כתב שרת כי מכתבו אל בן־גוריון פייס אותו, ו"יש לראות עניין זה כמחוסל" (ראו מ' שרת, **יומן אישי**, ה, עמ' 1333), ואכן הנושא נשאר במסגרת אחריותו של משרד החוץ.

11

מייג'ור־ג'נרל אל"מ ברנס אל ו' איתן

Major-General E.L.M Burns to W. Eytan

Orig.: 130.02/2440/11 :מקור

Jerusalem, 5 January 1956

Dear Mr. Eytan,

I have the honour to acknowledge receipt of your letter of 4 January,[1] in which you inform me that the Government of Israel accepts the proposals contained in the Secretary-General of the United Nations' letter of 3 November 1955.[2]

In order that I may be perfectly clear as to the Israeli position in the further discussion I wish to have as soon as possible with the Egyptian Authorities, I should be obliged if you would confirm the following, which is my understanding of the meaning and implication of your letter.

Subject only to Egypt's acceptance of the three proposals in the Secretary-General's letter, Israel will, at a time to be notified by myself after consultation with both Parties, withdraw all armed forces from the Demilitarized Zone, and remove all mines and all defence works and obstacles not existing prior to 21 September;[3] leaving only the personnel of the Kibbutz Ktsiot and not more than thirty (30) civilian police, with armament no heavier than rifles and sub-machine guns. United Nations Military Observers will be at liberty to check numbers and armament of these police at any time. Furthermore, it is understood that the reservation as to the legality of this police force, made in my letter of 29 September 1955,[4] still stands.

Israel also agrees to the first of the three points, i.e., the marking of the Western Boundary of the Demilitarized Zone by U.N.T.S.O. personnel alone, without the conditions specified in the paragraph numbered 3 on the second page of the Government of Israel Press Release of 27 December, which reads:

11

1. את מכתבו של איתן שיגר תקוע אל נציגות ישראל באו"ם, במברק 303, מ־4 בינואר 1956, בתיק /130.09 .2339/6
2. האמרשלד הציע: 1. לסיים את סימון קו הגבול הבין־לאומי בין מצרים לארץ ישראל המנדטורית לאורך הגבול המערבי של האזור המפורז; 2. להגביל את מיקום העמדות ונקודות הביקורת של מצרים לתחום שמעבר לגבול המערבי של האזור המפורז, ולהרחיק את הצוותים, המחסומים והמוקשים מכל העמדות בתחום האזור המפורז; 3. בד בבד על ישראל להרחיק את כל המחסומים והמוקשים, ולצמצם את הנוכחות הישראלית באזור המפורז לכלל תושבי קיבוץ קציעות ול־30 שוטרים אזרחיים, לשם הגנה על פעולות אזרחיות. ישראל התבקשה להודיע על הסכמתה לגנרל ברנס (המכתב בתיק 130.02/2440/11).
3. בתאריך זה נכנסו לאזור ניצנה כוחות צה"ל. לפי הודעת ישראל אמורים היו כוחות אלה להישאר באזור עד אשר תפנה מצרים את כוחותיה משם (בסוף ספטמבר הסכימו ישראל ומצרים לפנות את כוחותיהם מהאזור המפורז, לאחר שברנס הסכים להשארת משטרה ישראלית באזור).
4. בתיק 130.02/2439/4.

3. The Prime Minister had reiterated Israel's agreement in principle with the Nitzana proposals submitted by Mr. Hammarskjöld. He added that if Egypt agreed to ensure an effective cease-fire and to honour fully all provisions of the General Armistice Agreement, Israel would then agree, in a sincere desire to facilitate the United Nations Chief of Staff's task and without further clarification, that the international frontier in the Nitzana area be marked by the United Nations Truce Supervision Organization alone.[5]

Complaints by either party as to the breach of Articles VII and VIII of the General Armistice Agreement[6] will be dealt with subsequent to the putting into effect of the proposals in the Secretary-General's letter.

I am trying to arrange a meeting with the Egyptian Authorities for early next week. Therefore, it would be most helpful if I could have your confirmation of the above points with the least possible delay.

Sincerely yours,

E.L.M. Burns
Major-General
Chief of Staff

12

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן 683
נוסח נכנס: 130.02/2455/8

ושינגטון, 6 בינואר 1956

אישי בתכלית

שוחחתי שעה עם שגריר צרפת.[1] הביע דאגה על תוצאות הבחירות בארצו.[2] ציין כי התקלה אינה אי־יציבות כי אם יציבות מופרזת, כלומר, הבוחר הצרפתי שומר אמונים למפלגתו

5. התעודה שם.
6. סעיף 7 קובע כי בשטח המוגדר "החזית המערבית בשליטה מצרית" לא יוחזקו אלא כוחות הגנה מצריים בלבד, ואילו בשטח שהוגדר "החזית המערבית בשליטה ישראלית" לא יוחזקו אלא כוחות הגנה ישראליים בלבד. סעיף 8 קובע כי אזור עוג'ה (ניצנה) יהיה מפורז ולא יהיו בו כוחות צבא - לא של מצרים ולא של ישראל. יושב־ראש הוועדה המעורבת של שביתת הנשק ישראל-מצרים ומשקיפי או"ם הנספחים לוועדה הזאת יהיו אחראיים להבטחת ביצועו המלא של תנאי זה (ראו כרך 3, נספח ו, עמ' 692-693).

12
1. מוריס קוב דה מירוויל, שגריר צרפת בוושינגטון.
2. ראו מס' 8 והערה 3 שם.

ובוחר בה מתוך מנהג שמרני מושרש כך שאין מוצא מהקיפאון אלא על ידי שינויים במשטר הבחירות. הדגיש כי הבוחרים הקומוניסטים לא עלו במספרם אלא נהנו מחלוקה אזורית יותר נוחה.

בעברנו לענייני המזרח התיכון ביקש שאסביר לו את נימוקי התנגדותנו לגשר יבשתי בנגב.[3] פיתחתי את ביקורתנו המלאה והמפורטת. שאל בהפצרה אם באמת היינו עומדים בהתנגדותנו אילו היה זה המכשול היחיד בפני שלום. עניתי כי התנגדותנו היא מוחלטת ואילו עמדנו במצב שהוא מתאר היה המערב חייב להשפיע על נאסר לוותר על חלומו הבלתי הגיוני והבלתי צודק ולא ללחוץ עלינו לוותר על נכסים חשובים. שאל אם אנו מזדהים עם מחלקת המדינה לגבי עצם קיום הסיכוי להגיע לידי הסדר. אמרתי כי אנו מתייחסים בספקנות ואמנם יש משהו מלאכותי בוויכוח בין ישראל ואמריקה על תנאי שלום, שכן יש שלום בינינו לבין אמריקה. השאלה היא באיזו מידה כל הנושא הוא מעשי בשעה זו מול היעדר נכונות לשלום מצד הערבים. הסברתי כי נכונותנו לדון בשאלות אלה עם ארצות־הברית בגלל חשיבות יחסינו אתה אינה צריכה להתפרש כאילו אנו הולכים שולל אחרי הנחות מוטעות על העמדה הערבית. אמר שבמחלקת המדינה סבורים כי אין אפשרות כלשהי לייצב את האזור בלי הסדר ישראלי־ערבי. הקו הזה נקוט בפשטנות הדוגמטית האופיינית למחשבה המדינית האמריקאית. עצתו לישראל היא להיכנס לדיון זה אם תיתבע לכך הואיל וב־1956 אין להניח שהלחץ האמריקאי לוויתורים יהיה נמרץ ביותר. פיניי בשיחותיו עם דאלאס התרשם מנעימת הדאגה לישראל בדברי המזכיר. בזמן האחרון נתהדקו תהליכי ההתייעצות בין ארצות־הברית וצרפת בענייני המזרח התיכון. גורם אחד לכך הוא אי־שביעות רצונה של ארצות־הברית מכמה יזמות נפרדות של אנגליה, כגון הזכרת החלטת 1947 בנאום אידן,[4] הלחץ המסורבל של טמפלר בירדן ולחץ אנגליה להצטרפות ארצות־הברית לברית בגדאד.[5] בכל אלה יש קרבת מחשבה בין צרפת וארצות־הברית. השגריר אמר כי מנוי וגמור עם ממשלת ארצות־הברית לא להצטרף לברית בגדאד לפני שיהיה הסדר ישראלי-ערבי שיאפשר התקשרות ארצות־הברית גם עם ישראל.

הסברתי ציפייתנו וחרדתנו בעניין הנשק. ביקש ידיעות על המשלוחים הסובייטים למצרים וגילה תימהון וספקנות כשהבעתי הנחה כי העסקה תוגשם כולה עד ראשית הקיץ. אמר שהאורגאן הצרפתי שקול כנגד המיג 15, שהמלחים המצריים לא ידעו כיצד להפעיל צוללות והטנקים הבריטים שהגיעו למצרים מבלגיה אינם מסוכנים - pas dangereux. כמובן הסתייגתי מההנחות המפתיעות הללו.

אשר לדרישתנו לנשק בוושינגטון ופריז הביע סברה ועצה כי אנו עושים משגה בלחצנו על תביעות אלה לפני סיום מועצת הביטחון. דיונים אלה יסתיימו תוך שבוע או עשרה ימים ועד אז לא נתקדם בעניין הנשק. כששאלתי מה יהיה המצב אחרי סיום הדיונים אמר

3. בקיץ 1955 התקיימו דיונים בין ארצות־הברית ובריטניה למציאת פתרון לסכסוך הישראלי-ערבי. במסגרת זאת הועלתה מחשבה לאפשר רצף טריטוריאלי בין מצרים לשאר מדינות ערב. לפי תכנית זאת צריכה הייתה ישראל לוותר למצרים על שטח בנגב, שצורתו משולש, ובסיסו ישמש גבול בין ישראל למצרים. גם לירדן הייתה ישראל אמורה לוותר על שטח דומה, שבסיסו ישמש גבול בין ישראל לירדן. קודקודי שני המשולשים היו אמורים להיפגש בנקודה מסוימת, שבה, לפי המתוכנן, תהיה ריבונות לשלוש המדינות - ירדן, ישראל ומצרים, ושם תעבור דרך בין ירדן למצרים, וכן יהיה מַעבר לאילת משטח ישראל (ראו: *FRUS, 1955-1957*, Vol. XIV, No. 169).

4. ראו מס' 23 והערה 8 שם.

5. ראו מס' 5 והערה 5 שם.

כי גם בפריז, גם בוושינגטון, יתברר כי היחס אינו שלילי כל עיקר. קרוב לוודאי שיוחלט על היענות מתואמת, כלומר נקבל נשק זה מארצות־הברית ונשק אחר מצרפת. בקשר עם זה העיר שהתעופה הסילונית שלנו תהיה מגוונת (disparate) אם תורכב ממטוסים בריטים, צרפתים ואמריקאים. הבינותי כאילו יש ויכוח בין המעצמות לא רק על העיקרון המדיני כי אם גם על שווקים וספקים. אשר למיסטרים גם כאן לדעתו מוטב להתאזר בסבלנות עד לגמר דיוני מועצת הביטחון. ההכרעה היא בידי שלטונות ה־off shore בפריז ולא בוושינגטון. הביע תימהון עמוק על החלטתנו להעדיף את הבטחת הדיג בכנרת על פני סיום מבצעי הנשק בוושינגטון ופריז.

אבן

13

א' ארוך אל שגריר ישראל במוסקבה
A. Aroch to the Israel Ambassador in Moscow

העתק: 130.11/2507/3

ירושלים, כ"ו בטבת תשט"ז
9 בינואר 1956

כמוס - לנמען בלבד

הנידון: מדיניותנו כלפי ברית־המועצות

בימים אלה הגענו סוף־סוף לדיון מקיף על מדיניותנו כלפי ברית־המועצות. דיון זה אשר צריך היה להתקיים מיד לאחר הפגישה בברן[1] נדחה במשך כל השבועות האחרונים בגלל סיבות חשובות שונות ובעיקר בגלל היעדרו של השר מהארץ. גם עם שובו של השר לחצו עליו עניינים שוטפים בוערים ביותר ולא ניתן לו להקדיש זמן מספיק לישיבות עמנו.

אכן על הצורך בדיונים אלה עמדנו עוד לפני "הצלחתה" הגדולה של ברית־המועצות באזור, וברור כי השינויים מרחיקי הלכת של הזמן האחרון הפכו את הפרשה כולה לבוערת וחשובה ביותר לגבי כל פעולתו של המשרד.

לפני כשלושה שבועות הטיל המנכ"ל על מנהל מחלקת מזרח אירופה לקיים התייעצות מוקדמת עם כמה ממנהלי המחלקות על מנת ללבן ככל האפשר עמדה אחידה של גורמים שונים שלנו, וכן על מנת להכין נקודות טיעון ודיון עם הסובייטים במקרה שיוחלט על פעילות בכיוון זה בעקבות הצעותיך אתה.[2]

13

1. באוגוסט 1955 התקיים בברן כנס ראשי נציגויות ישראל במדינות אירופה המזרחית.
2. אבידר העלה רעיון של "גישוש מסוים אצל הסובייטים [...] על מנת לבחון ולדעת אם ועל מה היו מוכנים לדבר אתנו". להערכתו, אין התנאים במוסקווה מתאימים לזאת, והעלה את בלגרד כאפשרות. (ראו אבידר אל איתן, 17 באוקטובר 1955, 130.02/2403/16).

לישיבה הראשונה זימן מר בנצור את ליאו כהן, רפאל, הרצוג, שניאורסון, יובל, שק ואת החתום מטה.

כחומר לדיון הראשון הוגשו בעיקר הצעותיך אתה, סקירתו של קדר[3] וכן מכתבו של צור על שיחתו עם וינוגרדוב.[4] לא אעמוד כאן על פרטי הדברים שנאמרו, אך חשוב לציין כי כל המשתתפים, כמעט ללא יוצא מהכלל, חייבו בשלב זה, "דיבורים ברורים" עם ברית־המועצות. לכולם היה ברור כי שיחתם של צור-וינוגרדוב מחייבת המשך וכי יש לנצל המשך זה בעיקר למען שיפור יחסינו עם הגוש המזרחי ובמידה ידועה גם למען חיזוק ערכנו בעיני המערב. אולם כמובן שהגישות היו שונות ואף ההצעות אשר הושמעו התפזרו על פני שטח רחב ביותר.

בישיבה ראשונה זו הוחלט לעבד ולהכין לקראת הישיבה השנייה ראשי פרקים על רקע התמורות במדיניות ברית־המועצות בכלל, על מטרותינו אנו ביחסינו עם ברית־המועצות וכן נקודות אפשריות לשיחות עם הסובייטים כנ"ל.

להלן ראשי פרקים אלה כפי שהוכנו על ידינו והוגשו לישיבה השנייה, אשר השתתפו בה נוסף על הנזכרים לעיל גם נ'גר, מ' כרמיל וויטל:

1) **מגמות המדיניות הסובייטית.**

מאז מותו של סטאלין ניתן לראות את מדיניות החוץ של ברית־המועצות באור התופעות הבאות:

א) ניסיון לשפר את היחסים עם ארצות יריבות מובהקות אשר התבטא בוועידת ג'נבה[5] ובשינוי נימה כלפי תורכיה ופרס.

ב) התנגדות נמרצת לבריתות צבאיות של המערב ולזיון גרמניה.

ג) הסדרת היחסים עם מדינות העשויות להוות אזור נייטרלי בין הגושים: יוגוסלביה, אוסטריה, פינלנד וכדומה.

ד) ביצור וטיפוח של היחסים עם מדינות נייטרליות מובהקות, כגון: הודו, בורמה.

ה) גילוי גמישות יתר במזרח הרחוק באמצעות סין העממית.

ו) חדירה למזרח התיכון, הן לשמה והן לשם יצירת נקודות מיקוח נוספת במכלול הבעיות הבין־גושיות.

ז) הרחבת רשת המסחר והתרבות לשם העלאת הפרסטיז'ה הסובייטית בדעת הקהל המערבית.

2) **מטרותינו.**

א) שיפור כללי של יחס ברית־המועצות כמעצמה עולמית - אלינו.

ב) הפרעה לקשר של ברית־המועצות עם ארצות ערב ככל שקשר כזה פוגע בנו.

ג) עלייה וטובתם של יהודי ברית־המועצות.

3. בסקירתו מ־4 בנובמבר 1955 (בתיק 130.11/2507/3) כתב קדר כי איננו מאמין כי תיתכן ידידות אמת בין הסובייטים לישראל, אך קיימות אפשרויות רבות להקטין את הרוע ביחסים לישראל "עד למינימום".

4. בשיחה זאת הזכיר וינוגרדוב את סיועה של ברית־המועצות לתקומת ישראל וטען כי ישראל אכזבה אותם. "אתם נוהגים כאילו הייתם משועבדים לאמריקה". הוא המליץ שישראל תפעל להידוק קשריה עם ברית־המועצות ואמר כי ידידותה של זאת פתוחה לכל העולם (ראו צור אל איתן, 8 בדצמבר 1955, 130.10/2507/9).

5. ביולי 1955 נערכה בג'נבה ועידת פסגה בהשתתפות נשיא ארצות־הברית וראשי ממשלות ברית־המועצות, בריטניה וצרפת. הוחלט להטיל על שרי החוץ של מדינות אלה להתכנס בג'נבה באוקטובר, על מנת לחפש דרכים לפתרון הבעיות דלהלן: ביטחון אירופה, איחוד גרמניה, פירוק הנשק ויחסי מזרח-מערב.

ד) חיזוק מעמדנו במערב על ידי יצירת נקודות מגע ושיפור היחסים עם ברית־המועצות.

ה) הפרעה להשתלטות סובייטית על ארגון ארצות הגוש האסיאתי (באנדונג).

ו) ניצול האפשריות הכרוכות במגמה הסובייטית להעניק סיוע צבאי וטכני.

3) נקודות לדיון.

לאחר הישיבה הראשונה ועם קבלת מברקו של השגריר אבידר מיום 20.12.55[6] מתגבשות הנקודות הבאות לקראת אפשרות של הידברות עם הסובייטים:

א) שיתוף פעולה במלחמה נגד הנדבך הצפוני ובמניעת הרחבתו (ירדן).

ב) הודעה ברורה על התנגדותנו לבסיסים צבאיים של מדינות זרות.

ג) תמיכתנו בניטרול האזור בתנאי של הפסקת מרוץ הזיון.

ד) בעיית חוזה הביטחון.

ה) אפשרות של שיתוף ברית־המועצות בהצהרת השלוש.

ו) אפשרות של ערבות סובייטית לגבולות ישראל.

ז) שיפור היחסים עם הגוש הסובייטי ועם הגוש הנייטרליסטי על ידי תמיכה מוגברת בהם במוסדות הבין־לאומיים.

ח) הפעלת דעת קהל יהודית.

ט) שיתוף כלכלי ונכונות לקבלת סיוע כלכלי וטכני.

י) פיתוח יחסי תרבות.

לישיבה זו הוגשו על ידינו גם הערותיהם של לבבי ואבידן[7] להצעותיך. בישיבה בלטו שני קווי מחשבה:

(א) יחסינו עם ברית־המועצות אינם מהווים נושא בפני עצמו אלא אספקט אחד של מכלול יחסי החוץ שלנו שדמותו תיקבע לפי צרכיהם של אספקטים אחרים - זאת אומרת, של יחסינו עם המערב. ומכיוון שאסור לה לישראל להסתכסך עם ארצות־הברית בנקודה רגישה זו של המדיניות הבין־גושית אין לנו למעשה אלא להמשיך בתלם הנוכחי. נוכל לדרוש מהמזרח דרישות שונות, אולם בשום פנים לא לוותר לו.

(ב) הסובייטים יתרשמו - אם בכלל - רק מעמדתנו התקיפה ולא מוויתורים. מכאן שאסור לנו לבוא ולשאול אותם: "מה אתם רוצים, בעצם?" אלא להתקיף את ברית־המועצות בכל האמצעים הדיפלומטיים למען תדע כוחנו; ולא לחפש בגלוי דרכים ליישוב סכסוך אשר בלאו הכי איננו ניתן לפתרון אלא על בסיס שנוח להם ואיננו מתקבל כלל על דעתנו.

כתוצאה מכך הנטייה הכללית ואף האינסטינקטיבית היתה לצמצם ככל האפשר את רשימת הנושאים לדיון עם ברית־המועצות ולהרחיב את רשימת הדרישות. היו אשר אמרו שאין למעשה על מה לדבר וכי נוכל רק לדרוש עלייה. היו שאמרו כי אין מה לשתף פעולה עם ברית־המועצות נגד ברית בגדאד אולם אפשר להודיע להם כי גם אנו מתנגדים לה. היו

6. בסיפא של המברק (מס' 872, מ־20 ברצמבר 1955, 130.09/2326/4), נאמר כי אבידר משוכנע "כי לו יכולנו להגיע לידי הידברות עם הרוסים [...] לא היה זה מערער את מעמדנו במערב, אלא אולי מעלה ערכנו ומשפר כוח מיקוחנו".

7. לבבי כתב שעדיף לפעול מתוך "הישענות בלעדית על כושר השפעתנו בארצות־הברית: לכוון כל מעשינו בכל הזירות כך שיגבר כושר זה מתוך הזדהות מוחלטת עם מגמות ארצות־הברית במדיניות הבין־גושית". אבידן כתב כי איננו רואה שתצמח לישראל תועלת מההידברות עם הסובייטים (ראו לבבי אל מחלקת מזרח אירופה, 14 בדצמבר 1955, 130.11/2507/3; אבידן אל מחלקת מזרח אירופה, 16 בדצמבר 1955, שם).

אשר רצו להימנע מדיון רציני עם הסובייטים, והיו כאלה שרצו להמשיך ב"גישוש" מבלי ליטול יזמה. רבים ראו ברכה בשיחות, אולם הודו שלמעשה אין להעלות על הדעת שנוכל להגיע ל־modus vivendi עם הסובייטים. זמן רב הוקדש לדיון בצורת השיחות ובמקום בו תתנהלנה. איש לא האמין שיש אפשרות לשיתוף פעולה רציני עם הסובייטים. בסיכום אפשר לומר כי ניגודי הגישות הורגשו בישיבה זו עוד יותר מאשר בישיבה הראשונה ועל הכול האפילה ההכרה כי לא ניתן לקבוע קו ברור ליחסינו עם המזרח כל זמן שלא יתבררו לנו יחסינו עם המערב לאור ההתרחשויות האחרונות.

כתוצאה מישיבה זו השתנה הסעיף השלישי של הנייר הנזכר והנקודות לדיון עם הסובייטים סוכמו כך:

א) התנגדות לחוזה בגדאד.

ב) אישור מחדש של התחייבותנו במכתבי שרת־מולוטוב[8] - תוך הוספה של התנגדותנו לבסיסים.

ג) הפסקת מרוץ הזיון במזרח התיכון והחזרת האיזון המופרע.

ד) בעיית חוזה הביטחון כערובה לשלמותה הטריטוריאלית של ישראל.

ה) שיפור היחסים עם הגוש הסובייטי ועם הגוש הנייטרליסטי על ידי תמיכה מוגברת בהם במוסדות בין־לאומיים.

ו) הפעלת דעת קהל יהודית למען הפגת המתיחות הבין־לאומית.

ז) הידוק הקשרים המסחריים והתרבותיים ההדדיים (כולל תיירות).

ביום ה', 5.11.56 התקיימה התייעצות בראשותו של השר. נוסף על החברים הנ"ל השתתפו בהתייעצות זו גם המנכ"ל וארתור לוריא. כן נוכח אריה אשל (מר מ' כרמיל לא הוזמן).

לאחר שרוב המשתתפים חזרו והבהירו את עמדותיהם והמנכ"ל עמד בדבריו על החשיבות הראשונה במעלה אשר נודעת לבעיה כולה סיכם השר את הדיון בהתאם לנקודות הבאות:

(1) יש לקיים שיחות עם הרוסים.

(2) אפשר לקיים את השיחות במקומות שונים. בעיקר נזכרו ירושלים, מוסקבה, פריז, לונדון, בוקרשט. אך במקומות שונים יושם הדגש על האספקטים שונים.

(3 לשיחות אופי של הבהרת היחסים.

(4) יופץ תדרוך כללי לאנשינו למקרה של שיחות בלתי יזומות.[9]

(5) בראש טענותינו - בכל המקומות - ייזכרו פליאתנו ואף זעמנו על דברי כרושצ'וב.[10]

(6) יש לברר עם הרוסים מה הערבויות אשר קיבלו ממצרים שהנשק שניתן לה לא ישמש למטרות התקפה.

8. מכתבים אלה הוחלפו ביולי 1953 לרגל חידוש היחסים הדיפלומטיים בין ברית־המועצות לישראל. יחסי שתי המדינות נותקו בפברואר 1953 עקב פצצה שהושלכה בצירות הסובייטית בישראל (ראו כרך 8, מס' 288, 298). במכתבו של שרת נכתב המשפט הבא: "ישראל לא תהיה שותפה לכל ברית או הסכם שיהיה מכוון לפתוח במעשי איבה נגד ברית־המועצות".

9. ל' כהן שיגר לשרת רישום הפגישה שכלל הצעות תדרוך לנציגויות בחוץ לארץ (13 בינואר 1956, בתיק 130.11/2507/3) וכן, פעם נוספת, הצעת טיוטה למברק לנציגים בחוץ לארץ ולשגריר צור לקראת שיחה עם וינוגרדוב. שרת הסתפק בחתימה בראשי תיבות על מכתב הלוואי שצירף כהן לשתי הטיוטות (20 בינואר 1956, שם). טיוטת המברק לצור - מס' 34.

10. ראו מס' 3 (הערת עורך).

(7) ייאמר: לא מתוך אהבה יתירה הננו פונים לארצות־הברית ואנו שואפים לערבות מצדה. עובדה היא כי שלוש מעצמות המערב הן שיצרו את המסמך הקיים עד היום דהיינו, הצהרת השלוש. במסמך זה שני עקרונות:

(א) שמירה על הקיים הטריטוריאלי.

(ב) מניעת מרוץ הזיון.

(8) בהמשך השיחות עם הרוסים ובמקומות שעוד ייקבעו אפשר לשאול אותם:

(א) האם מוכנים אף הם למתן ערובות?

(ב) מה תהיה עמדתם במקרה שנפנה אליהם בעניין נשק?

לבסוף מינה השר ועדה בת שלושה - ליאו כהן, גדעון רפאל והחתום מטה - על מנת לעבד ביחד עמו הוראות בדבר ניהול השיחות עם הסובייטים במקומות אשר ייבחרו לשיחות יזומות וכן הוראות לשימוש חברינו במקרים של צורך או אפשרויות בלתי צפויים מראש. הוראות אלו טרם סוכמו.

בברכה,

א' ארוך

14

הערת עורך
Editorial Note

שליחות אנדרסון למזרח התיכון
Anderson's Mission to the Middle East

בעקבות נאום מזכיר המדינה דאלס ב־26 באוגוסט 1955, שבו הדגיש את הצורך בחיפוש דרכים להשגת יציבות במזרח התיכון באמצעות סיום הסכסוך הישראלי-ערבי, החלה מחלקת המדינה בגישושים בישראל, וכנראה גם במצרים, לבדוק אפשרויות של תיווך ביניהן, על מנת להבהיר את עמדות הצדדים ולחפש דרכי פשרה (ראו סקירת משרד החוץ "ארצות־הברית ויישוב הסכסוך הישראלי-ערבי", כנראה מראשית 1956, בתיק 130.02/ 2456/4).

בעקבות עסקת הנשק המצרית-צ'כית (ספטמבר 1955) עלה ביתר חריפות הצורך לסיים את הסכסוך הישראלי-ערבי, אשר בגינו התאפשרה חדירת ברית־המועצות למזרח התיכון.

במחלקת המדינה, בשיתוף עם סוכנות הביון המרכזית, החלו לחפש מועמד מתאים לשליחות תיווך בין מצרים לישראל. ב־9 בנובמבר אישר הנשיא אייזנהאואר את המלצת מזכיר המדינה בפועל, הובר, להטיל את התפקיד על רוברט אנדרסון, שהיה סגן שר ההגנה עד אוגוסט 1955 (ראו *FRUS 1955-1957*, Vol. XIV, No. 393).

ב־9 בינואר 1956 נשלחו לנאסר ולבן־גוריון איגרות בחתימתו של הנשיא אייזנהאואר, שדיווחו על המינוי. באיגרות נאמר כי הוא ביקש מאנדרסון לדון עמם בבעיות החמורות המעסיקות את מצרים, ישראל והמזרח התיכון בכלל, והביע תקוותו כי יושיטו לו סיוע כדי להסדיר בעיות אלה (ראו שם, Vol. XV, No. 12).

אנדרסון הגיע למצרים ב־19 בינואר, ולישראל ב־23 בינואר. הוא שהה לפרקים באזור במשך פברואר ומרס, ושוב באוגוסט 1956.

15

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 454
נוסח יוצא: 130.02/2455/5

ירושלים, 10 בינואר 1956

לאוסון הוזמן היום לראש הממשלה ולשר בצוותא, נכח הרצוג.

ראש הממשלה פתח שראה מחובתו להעמיד השגריר על חומרת ההתפתחויות. בחודשיים האחרונים שומעים אנו מאורחים בריטים ואמריקאים הבאים ממצרים כאילו קיים שינוי לטובה בעמדת נאסר לשלום. דברים לחוד ומעשים לחוד. עוד ב־5 בספטמבר ביקש ראש הממשלה מברנס להבטיח שמצרים תמלא הסכם שביתת הנשק ולכל הפחות תסכים להפסקת אש.[1] ברנס לא השיג הבטחה כזאת בקהיר. בשיחתו האחרונה עם לאוסון לפני חודשים מספר[2] ציין ראש הממשלה הסכנה לעולם המערבי בכלל ולישראל בפרט מהעסקה הצ'כית. מאז הוא משוכנע יותר ויותר באשר לחומרת הסכנה הן לישראל והן ליבשת האפריקאית כולה. אנו מודאגים גם כישראלים וגם כאזרחי העולם ואנו ערים לשיקולים מדיניים רחבים ולא רק למכלול יחסינו עם שכנינו. ברור כלפי מי מכוון הנשק שרוכש נאסר מרוסיה ומבריטניה כאחד. אילו קיבל רק מצד אחד אפשר היה לומר שהנשק מיועד נגד הגוש השני. בקבלו משניהם ברור שהנשק מכוון נגד ישראל בלבד. נאסר אינו מסתיר כוונותיו כלפי ישראל בשידורי קהיר ובהודעותיו. הסכנה הממשית היא התקפה אווירית עלינו. המפציצים הזורמים אליו יכולים לשאת 5 עד 6 טונות פצצות. מגביהים עד לעשרים ק"מ ומהירותם 900 ק"מ לשעה. מהירות המיגים 1100 ק"מ לשעה. בזמן קצר בלבד יוכלו להפציץ ערינו וכפרינו ומתקני ההשקאה שהם יסוד חקלאותנו. ראש הממשלה ציטט אבדותינו מהתוקפנות הערבית בסיכומים שנתיים בחמש השנים האחרונות בציינו שמאז 1953 הולך וגדל חלקה של מצרים עד שב־1954 מתוך 180 נפגעים נגרמו 80, וב־1955 מתוך 258 נגרמו 192 על ידי המצרים. בשנות התבססות נאסר בשלטון היה בכוחנו להביס הצבא המצרי ולא חסרו הזדמנויות לכך. שנה שלמה היו לו צרות עם בריטניה[3] ולאחר

15

1. הדברים נסבים ככל הנראה על פגישה שהתקיימה ב־5 בדצמבר 1955 (ולא כפי שכתוב, ב־5 בספטמבר), שבה ביקש בן־גוריון מברנס לברר אם מצרים מוכנה לקיים את הסכם שביתת הנשק, או לכל הפחות להסכים להפסקת אש. ב־11 בדצמבר חזר אליו ברנס בידיים ריקות (ראו דברי בן־גוריון בדיון המדיני בכנסת, 2 בינואר 1956, **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XIX, עמ' 673).
2. ב־17 בנובמבר 1955 - ראו *FRUS 1955–1957*, Vol. XIV, No. 41.
3. נסב על השיחות בין בריטניה למצרים על פינוי הבסיס הבריטי באזור תעלת סואץ, שהתקיימו בין אפריל 1953 לאוקטובר 1954, ולִוו מדי פעם בפעם בפעולות טרור נגד הצבא הבריטי החונה באזור.

מכן עם מדינות ערב אחרות. מחשבה כזאת לא עלתה על דעתנו, אם כי בוויכוח האחרון בכנסת[4] טענו נואמים מהאופוזיציה שאין הבדל בין מצב אי־שלום למלחמה הרי הממשלה לא גרסה ואינה גורסת גזרה שווה זו. לא התקפנו משום שקיווינו לשלום. עודנו מקווים לכך וכל עוד לא פרצה מלחמה הננו מאמינים שניתן למנעה. אולם הזרם הבלתי פוסק של נשק רוסי ובריטי למצרים (ובמידה מסוימת, סיוע ארצות־הברית לעיראק, שגם היא, על אף נטיותיה המערביות, מועדת לתוקפנות כלפי ישראל) יוצר סכנה קרובה ביותר אלא אם כן יובטח איזון באיכות הנשק. על אף עליונות חיילינו לא יוכלו לעמוד בידיים ריקות מול העדיפות המצרית המכרעת בנשק. אם לא נשיג נשק מאזן באיכותו בזמן הקצר שנותר ייתכן ויהיה מאוחר מדי ותתחולל התפוצצות שאין לדעת תוצאותיה. אין דבר יקר לנו יותר מחיזוק השלום והדמוקרטיה.

לשאלת לאוסון אם יהא זה נכון לומר שאם חוסר המאזן הנוכחי יימשך תהיה המלחמה inevitable השיב ראש הממשלה שאז היא תהיה very probable. אין לצפות אפילו מעם קטן כמונו שיתאבד. לשאלת לאוסון על מה מבוססת ההערכה שנאסר יתקוף השיב ראש הממשלה שהיא מסקנה הגיונית מהמצב ומהכרזות נאסר עצמו. הרי נאסר מיטיב לדעת שישראל לא תתקוף ושאנו מוכנים להיוועד אתו בכל יום ליישוב הסכסוך. מה אפוא תכלית הקצבותיו הגדולות לרכש? לבטח יודע הוא משמעות מעשיו מבחינת שלום העולם. אם למרות זאת נוקט דרך זו הרי כוונתו או להתקיפנו או להכתיב לנו שלום. לא נקבל שלום מוכתב. השלום יקום רק בין שווים. המחשבה על שלום מוכתב מקבלת עידוד מדברי אנשים שונים כגון מאידן בנאומו.[5] לשאלת לאוסון מתי משערים שנאסר עלול להתקיפנו השיב ראש הממשלה כעבור שישה עד שמונה חודשים. לשאלת לאוסון האין להניח שיבכר להתכונן כראוי שכן הזמן כאילו פועל לטובתו השיב ראש הממשלה שאנו יכולנו לאמן הטייסים למטוסים מסוגים חדשים תוך חמישה חודשים ומניחים שהמצרים יכולים לאמנם תוך קצת יותר זמן. נאסר עלול גם להעסיק זרים כגון גרמנים וצ׳כים כפי שעשו המצרים ב־1948. הוא עלול לחשוב שאם יחכה זמן רב מדי תקבל ישראל נשק וירדו סיכוייו. משום כך עלול הוא לחשוב שעליו להתקיף ביוני או ביולי. אין עליו להיות מוכן לחלוטין, מספיק שיהיה מוכן. האיש שטוף שאיפה לעמוד בראש עמי ערב ויבשת אפריקה (אינו יודע שבולגנין יקדימו). ידו במהומות ירדן[6] ובחתירות בעיראק ולצורך שאפתנותנו תובע רציפות עם ירדן על פני שטחנו. הוא עלול לחשוב שיוכל להשיג מטרותיו בדרך היעילה ביותר על ידי הכנעת ישראל בהקדם האפשרי. נוכח מצב זה מקיימת ארצות־הברית מעין הסגר על משלוחי נשק לישראל המופעל גם בצרפת. הסגר זה הנו בבחינת סנקציה עוד לפני גמר דיוני מועצת הביטחון.[7] עד מתי יימשך הסגר זה? הזמן דוחק ואף אם נשיג מיסטרים מצרפת או מטוסים מארצות־הברית יעבור זמן עד שנאמן הטייסים.

לאוסון העיר שכבר לפני יוני ויולי קיימת סכנת התפוצצות אם נאסר לא יקיים הבטחתו לג׳ונסטון וישראל תתחיל בעבודת בנות יעקב[8] (לאחר השיחה הסביר לאוסון להרצוג

4. בדיון המדיני לאחר דברי ראש הממשלה ושר החוץ בכנסת ב־2 בינואר - ראו מס׳ 3 (הערת עורך).
5. ב״נאום גילדהול״ - ראו מס׳ 23, הערה 8.
6. ראו מס׳ 5 והערה 5 שם.
7. בעניין התקרית בכנרת - ראו מס׳ 4 הערה 5 שם.
8. ראו מס׳ 46.

שכוונתו הייתה שאז בוודאי יגיבו הסורים ומצרים תתייצב לימינם לפי החוזה הסורי-מצרי).[9] ראש הממשלה העיר שיום יום יורים המצרים ורק בנס לא נגרמו אבדות. לשאלת לאוסון אם אין לחשוב על אפשרות משא ומתן עוד לפני ה־deadline השיב ראש הממשלה שהוא והשר מוכנים לכך בכל שעה, ביום ובלילה. לשאלת לאוסון אם איננו מציגים כל תנאים מוקדמים השיב ראש הממשלה - בהחלט לא. לשאלת לאוסון האם המגע צריך להיות ישיר מתחילתו הזכיר ראש הממשלה שאמר לסטרייברט שאינו עומד על פגישה בינו לנאסר והוא מסכים לפגישת נציגים.[10] כן הזכיר ראש הממשלה דבריו לסטרייברט על נכונותו למשא ומתן בשלבים דהיינו, הפסקת אש, קיום הסכמי שביתת הנשק ודיונים לקראת הסדר אם הצד השני אינו מוכן להסדר כולל מיד. לאוסון העיר שאמנם ידוע בעולם שאין ישראל רוצה במלחמה אולם הוא מסופק אם הודגש במידה שווה קבל העולם שנאסר אינו מסכים לפגישה ללא תנאים מוקדמים. לכך העיר השר שעובדת אי־היענות נאסר לקריאות ראש הממשלה בכנסת לשלום מוכיחה התכחשותו. דומה הדבר ליחסו להפסקת האש. אמנם אינו מודיע שלא יקיים הפסקת אש אולם להיעדר תשובה חיובית ממנו בנסיבות הנוכחיות משמעות ברורה.

ראש הממשלה חזר לתביעתנו לנשק בעוד מועד. להערת לאוסון שמניח שכוונת ראש הממשלה להיענות מידית או לפחות לצעד באותו כיוון, העיר ראש הממשלה שמאמין שאם ממשלת ארצות־הברית אומרת דבר גם תקיימו. ההתעלמות הנוכחית הנה בעיניו הפרת הודעת הנשיא בדנוור.[11]

במרוצת השיחה נגע ראש הממשלה במה שהאמריקאים מכנים תגמול בגבולות והנראה לנו כהתגוננות עצמית. הזכיר שבתשובה לשדר מסוים ממחלקת המדינה שהביא אליו דייוויס המנוח ובו תביעה שנחדל מפעולות תגמול אמר לו שמסכים אם מומחים צבאיים של ארצות־הברית ילמדו ישראל דרך אחרת להגן על אזרחיה.[12] עד עכשיו לא גילו לנו דרך כזאת. הוא, ראש הממשלה, שואל בכל הכנות אם נוכח התגרות מתמדת בגבולותיהם על ידי קבוצות צבאיות סדירות או צבאיות למחצה המאורגנות על ידי מדינות שכנות היו האמריקאים, הצרפתים והאנגלים מבליגים. או"ם מגלה חוסר אונים. אפילו החלטת מועצת הביטחון על חופש השיט[13] הופרה שיטתית על ידי מצרים מבלי שיינקטו צעדים נגדה. היא מוסיפה לקיים ההסגר בתעלה ובים סוף והחרם הכלכלי, לרבות הפעלת לחץ על חברות הסוחרות עם ישראל. מצודת הפדאיון פרושה בלבנון ובירדן. לבנון שמה קץ לכך וירדן מנסה למנוע התקפות משטחה. הוא שואל שאלה פשוטה: האם נגזר על אזרח בישראל שתישלל ממנו הזכות לחיות בשקט ובביטחון? נוכח חוסר האונים של או"ם מה עלינו לעשות? הוא, ראש הממשלה, מבין שאין זו שאלה שבין ישראל לערבים בלבד ושעלינו להתחשב בשיקולינו בגורמים מדיניים גדולים יותר. נניח ששגינו אי פעם - איננו עומדים

9. ב־17 באוקטובר 1955 נחתמה ברית צבאית בין מצרים לבין סוריה והוקם פיקוד מאוחד של כוחותיהן. ברית במתכונת דומה נחתמה ב־27 באוקטובר 1955 בין מצרים לסעודיה.

10. תיאודור סטרייברט, ראש סוכנות ההסברה של ארצות־הברית, ביקר בישראל בדצמבר 1955 ונפגש עם בן־גוריון (ראו הרצוג אל השגרירות בוושינגטון, 18 בדצמבר 1955, 130.09/2319/9).

11. ב־9 בנובמבר 1955 הצהיר הנשיא אייזנהאואר כי אמנם אין בדעתה של ארצות־הברית להוסיף על מרוץ החימוש במזרח התיכון, אך היא מוכנה לעיין בבקשות לרכישת נשק לצורכי הגנה.

12. לאמתו של דבר מדובר בתזכיר שנמסר לשרת ב־16 בפברואר 1953. בן־גוריון מסר את התגובה לדייוויס בפגישתם ב־20 בפברואר. על הפרשה ראו כרך 8, מס' 89, 90 ו־97.

13. מספטמבר 1951 - ראו כרך 6, הערת עורך בעמ' 593.

בכך, אך מכל מקום היינו זכאים לכך כאשר מטרתנו היחידה לקלוט נדחי ישראל לפתח מדינתנו ולהגן על אזרחינו. עלינו להתחשב בגורמים מדיניים גדולים ועם זאת אנו מבקשים שאותם הגורמים יתחשבו בזכויותינו היסודיות.

מאה"ב

16

י' צור אל מחלקת מערב אירופה[1]

J. Tsur to the West European Division

העתק: 93.02/194/3

פריז, כ"ז בטבת תשט"ז
11 בינואר 1956

סודי

שיחה עם מאיארד

הזמנתי את מאיארד לארוחה לשם בירור יסודי על מדיניות מחלקתו כלפי ישראל בעיקר בענייני רכש. כידוע לכם הגיעו אלינו ידיעות ממקורות שונים בדבר הלך רוח עוין במשרד החוץ וכל העקבות הוליכו למאיארד. מטרת הפגישה הייתה, אפוא, לנסות ולרדת לשורשי הדברים מתוך שיחה גלויה ככל האפשר.

פתחתי בעניין יחסה של ישראל לאמנת בגדאד. הבעתי את תמהוני על השמועות שרווחו במשך שבועות כי משרד החוץ הצרפתי חושד בישראל שהתרחקה מעמדת צרפת והיא מוכנה להשלים עם אמנת בגדאד. שאלתיו מניין הגיעו אליו ידיעות אלו שהונחו ביסוד שאלתו למר נג'ר בשיחתם בפריז.[2]

ענה לי כי אמנם במשך כל חודש דצמבר היתה מחלקתו מודאגת לנוכח שמועות שהגיעו אליה לא רק מישראל אלא גם "ממקורות אחרים", לכן קיבל בסיפוק מיוחד את דברי השר בכנסת בעניין אמנת בגדאד שהיו טובים מאוד ואפילו "טובים מדי".[3] שאלתי מה פירוש "טובים מדי". השיב כי אמנם ציפו לכך שממשלת ישראל תניח דעתם בעניין התנגדותה לברית עיראק-תורכיה, אך לא קיוו שהדברים ייאמרו בבירור ובגילוי כזה מעל במת הכנסת.

16

1. העתקים גם אל ו' איתן, המנהל הכללי של משרד החוץ, ש' פרס, המנהל הכללי של משרד הביטחון, א' אילת, השגריר בלונדון וי' אריאל, הציר בבריסל.
2. מאיארד טען כי עמדת ישראל כלפי ברית בגדאד איננה ברורה (ראו נג'ר אל בנדור, ח/1101/33, 28 בדצמבר 1955, 130.10/2539/16).
3. ראו מס' 3 (הערת עורך).

הערתי כי אמנם אישר נאום השר שהתנגדותנו היסודית לאמנת בגדאד בעינה עומדת, אך אין הוא, מאיארד, צריך להשלות עצמו לגבי פירושה של עמדה זו. אנו רואים בחיזוק עיראק ובהתפשטות השפעתה הצבאית על הארצות השכנות ובעיקר על סוריה וירדן משגה חמור וסכנה לביטחון מדינתנו. אך אין אנו שוכחים אף לרגע כי ישראל נתונה בשעה זו לאיום מצד הדרום. חיזוקה של מצרים יותר משהוא מאיים על העמדות הבריטיות במזרח מאיים במישרין עלינו. וכשם שנראה בהצטרפותה של ירדן לאמנת בגדאד סכנה חמורה לביטחוננו, כן נראה בחדירתה של מצרים לארץ זו איום לעצמאותנו לביטחוננו. אם אמנם רוצה צרפת לשמור על השלום במזרח התיכון ועל ביטחונה של ישראל בתוכו, היא חייבת למנוע ככל יכולתה הקמת בריתות כלשהן בין מדינות ערב ולהימנע מעידוד החתירה המצרית להגמוניה בעולם הערבי. ומכיוון שהוא, מאיארד, חרד כל כך שמא נשנה את הקו ונשלים עם אמנת בגדאד אני חייב לומר לו בגלוי כי ישראל רואה בדאגה את נטייתו של הרציף [משרד החוץ הצרפתי] לקבל את "קו דו שיילה"[4] שמטרתו להדק את הקשרים בין צרפת למצרים ולחזק עצמתו של נאסר.

תשובתו הייתה כי הוא מבין יפה את חרדתנו לגבי הגברת כוחה של מצרים ואין הוא מצפה מאתנו שנשלים עם זה. אך בל נשכח כי מבין כל מדינות ערב מצרים היא שתגיע בסופו של דבר להסדר שלום אתנו. וכי אין תקווה כזאת, אפילו לאורך ימים, לגבי עיראק וגרורותיה. אשר לקו "דו שיילה" אמר שהדברים שנתפרסמו על כך בעיתונים מוגזמים בהרבה. ברור שדו שיילה, בהיותו שגריר בקהיר, מעוניין להקים יחסים תקינים עם שליטי מצרים. עומדת גם בעיית צפון אפריקה שעל צרפת להתחשב בה. אף על פי כן תהיה זאת טעות לומר כי דעותיו של השגריר בקהיר התקבלו כהנחיה כללית על ידי הרציף.

כששאלתיו בגלוי אם אין "קו דו שיילה" מזדהה עם "קו מאיארד" ענה כי "קו מאיארד" הוא beaucoup plus nuancé. מכל מקום הוא מבקש ממני להאמין לו כי הדאגה לשלומה של ישראל היא יסוד מוסד במדיניות הצרפתית וכי כל שינוי לא חל בהשקפתם בנדון זה.

הגבתי על דבריו בעניין הקשר בין היחסים עם מצרים לבין המצב בצפון אפריקה והזהרתיו מפני הסכנה שמשטר נאסר יעסוק מעתה בסחיטה לגבי מדיניות הצרפתים במרוקו ובאלג'יריה. אמר כי זו היא גם דעתו ולא פעם הזהיר את הנהלת משרד החוץ על כך. הוא סבור כי אין פתרון לקשיי הצרפתים בצפון אפריקה אלא הסכמים עם מנהיגי שלוש הארצות ללא התערבות כוח זר. לצערו אין צרפת מסוגלת לנהל מדיניות של ממש בצפון אפריקה בגלל חוסר התמדה, חולשתה הפנימית וחילופי הממשלות המשתקים כל יזמה של ממש. הוסיף לזה כמה דברים חריפים על פיניי שאינו מבין בעניני מדיניות חוץ ולא כלום והביע את תקוותו שתקום סוף סוף ממשלה בעלת אומץ לב וכושר פעולה שתבצר את עמדתה של צרפת בצפון אפריקה ובמזרח התיכון.[5]

עם כל ההסתייגויות הללו, אמר, הוא רואה בהסכם בגדאד את שורש הרע. עוד לפני שנה הדגיש בתזכיריו לשר החוץ כי הסכם זה יגרור בעקבותיו גיבוש גוש שני במזרח התיכון שיתבסס על איבת ישראל בלבד ויגביר את ההתחרות בין מדינות ערב בהסתה וצחצוח חרבות. נבואתו זו נתקיימה ואפילו האנגלים חוזים מבשרם את תוצאות המשגה החמור

4. ארמן דו בלנקט דו שיילה (du Chayla), שגריר צרפת במצרים.
5. ראו מס' 8, הערה 3.

הזה. משום כך הוא משוכנע כי יש לשמור מכל משמר על סוריה וירדן לבל תצטרפנה לנדבך הצפוני.

אשר לסכנת מלחמה במזרח התיכון הוא משוכנע יותר ויותר כי מצרים איננה מתכוונת לפתוח בסיבוב שני, ואילו סוריה אינה יכולה לעשות זאת שהרי למעשה אין לה צבא כלל. שאלתיו מניין לו הביטחון שמצרים לא תתקיף. ציינתי כי בשיחותיי האחרונות עם מסיגלי[6] ניסה לשכנע אותי כי מעניינה של ישראל לחתור לקראת הסכם עם מצרים - כאילו בנו תלוי הדבר. הוספתי ושאלתי אם חושב מאיארד בכל הכנות כי נאסר יביע בגלוי רצונו לשלום שעה שהוא הולך והופך לילד הטיפוחים של המזרח והמערב גם יחד, טיטו ונהרו מספרים תהילתו ברבים ורוסיה ובריטניה מפטמות אותו במטוסים ורכב. אמר שהוא תולה תקוות בתכניות לבניין סכר אסואן שתעסקנה את מצרים ותכוונה את תשומת לבם של מנהיגיה למפעלים של בניין. (למחרת השיחה נתפרסמה בעיתונות הצרפתית הודעה רשמית למחצה של הרציף המשבחת את תכנית הסכר והפעולות לקידום הכלכלה המצרית.) מכל מקום איננו רואה תכלית במרוץ זיון.

מכאן עברנו לענייני הנשק. אמרתי למאיארד כי יש בזה משום היתממות אם מצדיקים מניעת נשק לנו על ידי אמתלה של התנגדות למרוץ זיון. אם נכונות הידיעות על כמויות הנשק שרכשה מצרים בצ'כוסלובקיה ובבריטניה הרי נסתיים לגביה תהליך החימוש. מה יתנו ומה יוסיפו עוד כמה תותחים או טנקים שירכשו על ידי מצרים? המערב חושש כביכול שאם יינתן נשק לישראל, יחזור נאסר ויקנה נשק בצ'כוסלובקיה ואינו שם לב לכך כי גם כוח קיבולו של הצבא המצרי מוגבל. ואילו לגבינו קיימת שאלה של המינימום הדרוש להתגוננותנו. הוא יודע היטב כי איננו חוששים להתמודדות עם המצרים ואפילו תהיה בידינו כמות נשק פחותה מכל סוג. אך אין להתעלם מן הסכנה לקיום המדינה אם נהיה חסרים לחלוטין סוגי נשק מכריעים במלחמה מודרנית.

בקשר לזה אמרתי לו כי נפגענו מאוד על ידי החלטתם להפסיק את משלוחי הנשק כתגמול על תקרית כנרת. כשציין שההפסקה היא זמנית בלבד, עניתי בחריפות שאיני יודע שיעורה של "זמניות" זו, ושממשלתנו נפגעה ביותר ממנהג זה "להעמיד אותנו בפינה" כילד שסרח. סבורים היינו תמיד שיכולנו לסמוך על צרפת. עתה מתברר שגם צרפת כשאר מעצמות המערב משחקת אתנו ואיננה ממלאה את התחייבויותיה.

מאיארד ענה כי מבלי להיכנס לוויכוח על פרטי התקרית ועל סיבותיה הוא חייב לציין באיזו מידה פגעה במדיניות הצרפתית ההתקפה נגד סוריה שחיזקה את עמדת הבריטים שם וחשפה את דמשק בפני הלחץ העיראקי. משום כך "לא התנגדנו להצעת האנגלים והאמריקנים להפסיק את משלוחי הנשק עד לבירור". אף על פי כן אין הפסקה זו אלא זמנית והוא מבטיח לי כי בעוד שבועיים־שלושה יחודשו המשלוחים. אין מצד משרד החוץ התנגדות למסירת הטנקים AMX13, הבזוקות ושאר החומר הנכלל במשלוחי ינואר.[7] לאחר ויכוח נוסף הסכים שהאיסור יוסר בין ה־20 ל־25 בחודש זה.

אשר למיסטרים ביקש להאמין לו כי מנוי וגמור אתם למסור לנו את ה־12 שביקשנו ואין העיכוב אלא ב־off shore. מעולם לא עלה על דעתם לבקש אישור פוליטי אנגלי ואמריקני למשלוח זה. ההחלטה היא צרפתית ותקוים.

6. ראו למשל מברק צור אל איתן ואחרים, 723, 28 בנובמבר 1955, 130.09/2346/3.
7. ראו מס' 7, הערה 2.

אשר לשאר כלי הנשק שביקשנו, אלה שאין עליהם חוזים ולא נכללו בהסכמי יולי,[8] הוא סבור שמשרד החוץ חייב לדון עליהם מחדש. קיימת אנדרלמוסיה מתוך שהמשא ומתן מתנהל מאחורי גבו של הרציף עם אנשי משרד הביטחון שאינם ידידים לישראל למעשה, אך מוכנים להעניק לנו נשק מכל הבא ביד. ראשית משום שהם מעוניינים ברווחים לתעשיית הנשק הצרפתית ושנית, מתוך שנאתם העיוורת לערבים. למעשה אין ההתקשרות הזאת עם אנשי הביטחון לטובת ישראל ואף איננה מקצרת את הדרך שכן בסופו של דבר, כפי שאני יודע מניסיוני, מגיעים הדברים למשרד החוץ להחלטה.

אמרתי שאני יודע שאנשי משרד החוץ נפגעו בגלל קשרינו הישירים עם משרד הביטחון ועם משרד ראש הממשלה. נענע בראשו לחיוב ואמר שזו היא אחת הסיבות להתקררות היחסים בינינו. השבתי שאינני מקבל את דעתו שאין בזה קיצור הדרך, והראיה שהוא עצמו מדבר על עסקות יולי כמוגמרות שעה שזכורה לי היטב התנגדותו להצעותינו אלו בשעתו. הודה שהצדק עמי אבל חזר והזהירני בפני התקשרות עם חוגים שהשפעתם על יחסי ישראל צרפת איננה לטובה. רמז כי בין ידידינו שעזרו לנו בעסקות הנשק יש אנשים שהצטיינו בעבר באנטישמיות.

השיבותי כי בוודאי היינו רוצים לנהל את המשא ומתן על הנשק בדרכים הרגילות ומתוך שיתוף פעולה עם מחלקתו אך אין עליו להתעלם מגורם הזמן. בימים כתיקונם היינו מוכנים להסתגל לאותם תהליכים ממושכים שהביאו בסופו של דבר להסכמת משרד החוץ לדרישותינו. עתה נשתנו הזמנים. חימושה של ישראל היא בעיית חיים ומוות בשבילנו. אני יודע שדעת הקהל הצרפתית כולה נוטה אהדה לישראל ומוכנה לעזור לה, ואילו משרד החוץ הפך לגורם מעכב. טעות היא בידו לחשוב שרק אנשי משרד הביטחון עומדים לימיננו. גם רבים מאנשי הממשלה וראשי מפלגות ימין ושמאל מוכנים להיאזר לעזרתנו. חובתנו, אפוא, לנצל את כל הגורמים הללו והשגרירות תחטא בפני שולחיה אם לא תגייס את כל הגורמים כדי למלא את המשימה שהוטלה עליה. אינני יכול, אפוא, להבטיחו שגם להבא נמנע מלנצל את אהדת החוגים השליטים בצרפת, יהיו אשר יהיו, כדי להשיג את מבוקשנו, ומה גם שאנו משוכנעים כי טובתה של צרפת עצמה דורשת את חיזוקה של ישראל.

ענה שהוא מבין את השקפתנו ואיננו בא בטענות על העבר. האשמה היא יותר באנדרלמוסיה הפנימית הצרפתית מאשר בדרכי הפעולה של השגרירות. טוב שאדע כי מחלקתו ומשרד החוץ בכלל אינם מתנגדים למכירת נשק לישראל. זוהי רק שאלה של כמויות ושל קצב. ומדוע מוטל על צרפת לספק לישראל את כל הדרוש לה מבחינת הגנתה ולתת על ידי כך אמתלה בידי אנגליה להסית נגדה את הערבים? גם מבחינה מוסרית מבהילות אותו כמויות הנשק העצומות שביקשנו. נמצא כאילו צרפת היא הדוחפת לקראת מלחמה במזרח התיכון.

אמרתי כי אני רואה בהשקפה זו אישור לחששותינו לגבי יחס משרד החוץ לדרישות הרכש שלנו. האם לא חשב מעולם על כך שעזרתם לישראל היא הקלף החשוב ביותר במדיניותם כלפי הערבים? מדינות ערב נוהגות זהירות בצרפת משום שהן יודעות שיש

8. המדובר בחוזי רכישה (חמישה במספר) שנחתמו ביולי 1955 לרכישת פריטי נשק שונים. בהסכמים נכלל סעיף המאפשר לצרפתים להפר את ההסכם במקרים יוצאים מן הכלל. הצרפתים עמדו על סודיות גמורה בעת חתימת החוזים. מתוך המידע שבתיקי משרד החוץ לא ברור לאילו פריטי נשק מתייחסים הסכמים אלה (ראו צור ופרס אל שרת, 695, 19 ביולי 1955; צור אל המנהל הכללי של משרד החוץ, 708, 19 ביולי 1955, שניהם בתיק 130.09/2346/3).

לה בסיס השפעה בישראל ויש בידה לחזק אותה לכשתרצה. הבאתי לדוגמה את חיזוק השפעתה של צרפת בתקופת מנדס פרנס שלא היסס לקבל רשמית את הרמטכ"ל[9] ודווקא משום כך עשו ממשלות מצרים וסוריה מאמצים למשוך אותה לצדן.

מאיארד הסכים לדבריי. חזר והבהיר שאין הכוונה להפחית במשהו את העזרה הניתנת על ידי צרפת לישראל אך הדגיש כי אין הדבר יכול להיעשות ללא כל חשבון מדיני וללא התחשבות בכלל התחייבויותיה וחובותיה של צרפת בעולם. הבטיח לדון בענייני הרכש שלנו מתוך הכרת חומרת המצב והצורך להחיש לנו עזרה, אך ביקש שנבין למגבלותיהם.

במשך כל השיחה הרגשתי בהתלבטותו של מאיארד למציאת דרך חדשה למדיניות הצרפתית במזרח התיכון שתהיה מכוונת למילוי תפקיד פעיל בהשכנת שלום ולהגברת השפעתה המדינית של צרפת. דרך כזאת איננה מסתמנת עדיין כפי הנראה. אם אמנם תעלה לשלטון ממשלה סוציאליסטית בהשתתפותו של מנדס פרנס יש לשער כי מחשבה מעין זו תעסיק אותה ביותר ואנשים מסוגו של מאיארד ישפיעו על כיוון מדיניותה. רצוי אפוא, שגם מצדנו נחשוב על הצעות בכיוון זה ונגיש לצרפתים רעיונות למדיניות שתבוסס אמנם על עזרה בנשק אך לא תסתפק בזה בלבד.

בברכה,

יעקב צור

9. רמטכ"ל צה"ל, רב־אלוף משה דיין, ביקר בצרפת באוגוסט 1954.

17

י' תקוע אל שר החוץ

Y. Tekoah to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2440/11

ירושלים, כ"ח בטבת תשט"ז
12 בינואר 1956

סודי

הנידון: תכנית ישראלית בדבר ניצנה

לפי כל הסימנים יֵעשה ניסיון לתקן הצעות האמרשלד בדבר ניצנה[1] ברוח התביעות המצריות.[2] סימנים לכך הבחנו בשיחות עם ברנס, בחומר כמוס שהגיע לידינו, ובידיעה שהבריק אתמול קדרון על התייעצות המזכ"ל עם נציגי המעצמות.[3]

הנני מציע לשקול הגשת תכנית ישראלית בשאלת ניצנה. התכנית תוגש לברנס ותתפרסם ברבים לפני בואו של המזכ"ל לאזור.[4]

בין היתר נראה לי כי: א) פרסום התכנית יבליט את סירובה של מצרים ואת גישתה הקונסטרוקטיבית של ישראל; ב) התכנית תהווה משקל נגד לכל הצעות או"ם מתוקנות שיבצר מאתנו לקבלן.

הצעתי הנה לבסס את תכניתנו על המצב הקיים כעת באזור ולהציגה כצעד ראשון לקראת פתרון יסודי יותר.

להלן כמה הצעות אפשרויות:

א) הפסקת אש מבוססת על הימנעות הצדדים מפתיחת אש מעבר לגבול הבין־לאומי.

ב) מגע בין המפקדים המקומיים באזור ניצנה.

ג) החלפת שבויים.[5]

17

1. ראו מס' 11, הערה 2.
2. העמדה המצרית להצעות האמרשלד: להצעה א - יש לסמן את כל גבולות המפורז, ולא רק את הגבול המערבי. להצעה ב ו־ג - מצרים אינה מוכנה לחזור למצב שלפני ספטמבר 1955 אם ישראל תמשיך להחזיק כוחות משטרה במפורז, שמצרים רואה בהם כוחות צבא לכל דבר. מצרים מתנגדת להימצאות קיבוץ קציעות באזור, אך אם תוצא המשטרה נכונה מצרים להשאיר שאלת מעמד הקיבוץ תלויה ועומדת, לערוב לאי־הפרעה לקיבוץ ולהגביל שלושת מוצביה לנקודות תצפית. אשר לכוחותיה בין אבו עגילה-אל קוסיימה והגבול הבין־לאומי תסכים מצרים להרחיקם רק אם ישראל תגביל את כוחותיה ב"אזור ההגנה" לאורך קו שביתת הנשק (ראו תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ־לארץ, חוזם 224, 16 בנובמבר 1955, 130.16/2951/8).
3. בהתייעצות נדונה בין השאר בעיית ניצנה, לאחר שהצעותיו של האמרשלד התקבלו בישראל אך נדחו בידי המצרים. פרט להחלטה שיש לחפש דרך לשים קץ למבוי הסתום לא הגיעו למסקנות נוספות (ראו קדרון אל משרד החוץ, X927, 10 בינואר 1956, 130.09/2332/12).
4. המזכ"ל היה צפוי לבקר במזרח התיכון בשבוע האחרון של ינואר 1956.
5. ראו מס' 26.

ד) הפעלת הוועדה המעורבת מחדש.

ה) אם יוחלט להפעיל סעיף 12[6] אפשר להציע לדון בשאלת ניצנה בוועידה שתכונס (ראה נא מזכרי בעניין זה מהיום).[7]

בברכה,

י׳ תקוע[8]

18

הערת עורך
Editorial Note

יחסי ישראל-אתיופיה
Israel's Relations with Ethiopia

ישראל ייחסה חשיבות רבה ליחסיה עם אתיופיה (שכללה גם את אריתריאה), בשל מיקומה באזור שהיה בעל חשיבות אסטרטגית רבה מבחינתה: בעורפה של מצרים, על חוף ים סוף, ובקרבת מיצרי באב־אל־מנדב. קיסר אתיופיה, היילא סלאסי, ראה כמו ישראל את הסכנה הגלומה בשאיפות ההתפשטות של נאסר, אך חשש להכיר בישראל. מדינות ערב, ובייחוד מצרים, הפעילו עליו לחץ כבד לבל יעשה זאת. על מנת לדון במצב היחסים בין שתי המדינות הוזמנה משלחת ישראלית לאדיס אבבה בנובמבר 1955. המשלחת הזאת קיימה שיחות עם הקיסר ועם שר החוץ, וסוכם כי שתי המדינות ייוצגו זו אצל זו על ידי קונסוליות כלליות, שלעומדים בראשן תהיה גישה למשרדי החוץ.

6. סעיף זה קובע כי לאחר שהסכם שביתת הנשק יעמוד בתוקפו שנה מיום חתימתו, יוכל כל אחד משני הצדדים לדרוש מהמזכיר הכללי של האו״ם לכנס ועידה של נציגי שני הצדדים על מנת לשקול מחדש, לתקן, או לבטל כל תנאי מתנאי ההסכם, פרט לסעיפים 1 ו־2. ההשתתפות בוועידה זאת תהיה חובה על שני הצדדים (ראו כרך 3, נספח ו עמ׳ 696-697).
7. מזכר זה לא נמצא.
8. בשולי התעודה רשם שרת: ״י[וסף] ת[קוע], נשוחח. מ[שה] ש[רת], 12.1.1955.״

19

א׳ לוריא אל מ׳ אגאגילו (ירושלים)
A. Lourie to M. Agagyellew (Jerusalem)

Copy: 130.02/2414/13 :העתק

Jerusalem, 13 January 1956

Dear Mr. Agagyellew,

As promised I am writing to confirm the conclusions which we reached in the course of our talk yesterday.

It is agreed between our two Governments:

1) That they will be represented by a Consul-General in Addis Ababa and in Jerusalem respectively.[1]

2) These representatives will submit their Consular Commissions in person to the respective Foreign Ministers from whom they will thereupon receive their exequaturs: (I would suggest that if possible this be done all on the same agreed date).[2]

3) No official communiqué will be issued in advance of such submission.
I would appreciate receiving your confirmation of the above.[3]
Yours sincerely,

Arthur Lourie
Acting Director General

19

1. ראו הערת עורך מס׳ 18 לעיל.
2. לאתיופיה הייתה קונסוליה כללית בירושלים, ירושה מתקופה המנדט, אך כמו שאר הקונסוליות בירושלים לא הכירה בשליטת ישראל על העיר. לפיכך היה צורך כי הקונסול הכללי האתיופי יגיש לשלטונות ישראל כתב סמכות, ויקבל כתב סמיכות.
3. בסוף פברואר 1956 הודיע הקונסול הכללי האתיופי למשרד החוץ כי קיבל אישור בכתב מהקיסר לסיכומים שהשיגה המשלחת הישראלית לאתיופיה בנובמבר 1955 (ראו לוין אל איתן, 27 בפברואר 1956, 130.02/2414/13).

20

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA708
נוסח יוצא: 93.01/2213/9

ושינגטון, 15 בינואר 1956

מבצע הנשק[1] עומד כדלהלן:

א) לא נפלה הכרעה והעניין עומד מוקפא עד שנחדש את המשא ומתן למחרת מועצת הביטחון. מחר אבקש שיחה לסוף השבוע שכן ברור כי מועצת הביטחון תסתיים ביום ג׳ או ד׳.

ב) בעוד שמשבר כנרת שיתק את התנופה שפותחה בג׳נבה[2] ובזמן ביקורך כאן[3] המתנגדים לא היו כבולים בשום סייג. להפך, בואם של ביירוד ושאקבורו[4] חיזקם, והראשון הוא מקור הדברים שהופיעו בשני העיתונים הגדולים לפיהם יש אסכולה הדורשת דחיית בקשתנו בכלל או לפחות השהיתה עד לגמר ביקור אידן.[5]

ג) במצב זה יש צורך במאמץ מיוחד להחזרת התנופה והגברתה לפני הפגישה עם המזכיר.[6] נוסף על הפעלת הקשרים שלנו והפגנת תסיסה רבה בוועידה היהודית[7] יש לנקוט כמה צעדים:

(1) היום במכתב לדאלס בו אבקש את השיחה לסוף השבוע הזה אציין את חומרת העניין ואביע דאגה חמורה על הדברים שנתפרסמו.

(2) יש להזמין את לאוסון לראש הממשלה לאותה מטרה.

(3) בשיחתי עם דאלס עליי להביא מכתב מראש הממשלה לאייזנהאואר שיסתמך על הצהרת דנבר[8] ויביע את החשיבות הגורלית והמכרעת של היענות לבקשתנו. העובדה שמזמן עלות אייזנהאואר לשלטון לא הפעלנו אמצעי זה, שהרבינו להשתמש בו בתקופת טרומן, תבליט את החשיבות המיוחדת של העניין.

(4) במשך השיחה, אם לא אבחין שום נעימה חיובית ברורה, אעלה בפני דאלס משאלה שאם יש איזו שהיא סכנה להכרעה שלילית אנו דורשים דחייתה עד שיספיק בן־גוריון לבוא הנה לשיחה עם אייזנהאואר. שוב תשמש פנייה זאת סימן לגורליות השעה. הממשל לא יתקשה לתפוס משמעות ביקור כזה שיקודם על ידי נהירת רבבות יהודים לפגישת ראש

20
1. ראו מס׳ 15.
2. ראו מס׳ 22 והערה 4 שם.
3. במהלך ביקורו בארצות־הברית נפגש שרת עם דאלס פעמיים, ב־21 בנובמבר וב־6 בדצמבר 1955.
4. שגריר ארצות־הברית בקהיר, ביירוד, ועוזר המנהל הכללי של משרד החוץ הבריטי לענייני המזרח התיכון, שאקבורו, הגיעו לוושינגטון להכין את שיחות אייזנהאואר־אידן.
5. על ביקור אידן - ראו מס׳ 65 (הערת עורך).
6. ראו מס׳ 48.
7. ראו מס׳ 57, הערה 5.
8. ראו מס׳ 15 והערה 11 שם.

הממשלה וליוויו בשליחותו. הממשל ירצה למנוע דבר זה אך לא יכול להתנגד לו ויבין כי רק הבטחה להיענות תמנע פתיחת כל סכרי הדאגה והחרדה בעם היהודי ובישראל.

הצעות אלה מבוססות על הנחה כי העניין באמת גורלי שלא נוכל להרשות לעצמנו לחלום על סיכוי של סירוב.[9]

אבן

21

מ' פישר אל מחלקת מערב אירופה

M. Fischer to the West European Division

Orig.:130.10/2536/14 :מקור

Ankara, le 15 Janvier 1956

Confidentielle

Entretien avec Orhan Eralp

L'objet principal de la visite que j'ai faite au Directeur du Deuxième Département[1] était d'attirer son attention sur le contenu et la signification des différents discours de MM. Ben-Gurion et Sharett à la Knesset lors du grand débat sur la politique étrangère.[2] La presse n'avait donné presque aucune publicité à ces débats (un récent voyage de Gilead à Istanbul a depuis partiellement comblé cette lacune). Il nous avait d'abord semblé que le silence de la presse turque pouvait être intentionnel ou même dirigé, mais une enquête approfondie nous a persuadés qu'il ne s'agissait que d'un simple accident, causé principalement par l'absence de tout télégramme circonstancié de Jérusalem à l'Agence Anatolienne.[3]

Orhan Eralp a pris connaissance avec beaucoup d'intérêt de l'exposé que je lui ai fait de notre "politique de paix" et a promis qu'il verrait le Directeur de l'Agence Anatolienne afin de lui faire part du désir des Affaires Etrangères qu'une bonne place soit donnée aux nouvelles concernant la politique israélienne, dans les bulletins de l'agence de nouvelles gouvernementale.

9. על השיחה עם דאלס ראו מס' 48.

21

1. מחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ הטורקי.
2. ראו מס' 3 (הערת עורך).
3. סוכנות אנטוליה, סוכנות הידיעות הרשמית למחצה של טורקיה.

Nous avons ensuite fait un tour d'horizon. Eralp m'a dit que les Turcs espéraient que le voyage à Washington de Sir Anthony Eden[4] aurait pour effet l'établissement d'un plan de paix entre les Arabes et Israël. J'ai naturellement rappelé toutes les réserves que nous formions au sujet des idées de Sir Anthony.[5]

A propos de la Jordanie, Eralp a reconnu que la partie était perdue "pour le moment". Une discussion s'étant engagée sur l'exacte signification du terme "pour le moment",[6] Eralp a fini par admettre, sans que je l'y poussasse trop, que ce qu'il fallait faire c'était empêcher la Jordanie de tomber sous la coupe égypto–syrienne, et non pas tenter de nouveau de la jeter dans les bras de l'Irak.

Concernant la Syrie, Eralp ne semblait pas croire beaucoup à la possibilité d'un changement de régime et ce n'est qu'avec beaucoup de réserve qu'il a avoué qu'un tel changement serait désirable, mais il s'est empressé de dire que toute action - surtout pas militaire, mais seulement financière - devrait être menée avec plus grande prudence.

Questionné au sujet de la conférence économique de Beyrouth et de celle de Baghdad, Eralp a réaffirmé concernant la première que le but de la Turquie était de ne rien faire aboutir; la Turquie avait joué un rôle très flatteur pour elle dans cette conférence, vu que le chef de sa délégation avait présidé presque toutes les séances. Quant à la conférence de Baghdad, on n'en connaissait pas encore les résultats; on savait cependant qu'au programme était principalement inscrite l'étude de la mise en oeuvre de grands projets communs dans les domaines de l'industrie et des communications.

Pour finir j'ai parlé à Eralp du refus du Gouvernment turc de permettre la venue en Turquie de l'orchestre et d'un claveciniste israéliens.[7] Le sujet que j'entamais là lui était manifestement pénible. Il a fini par dire: "Ne perdez pas courage. Ce qui est important c'est que dans nos relations la chose essentielle et fondamentale reste intangible".

M. Fischer

4. ראו מס' 65 (הערת עורך).
5. הכוונה ל"תכנית גילדהול" - ראו מס' 23, הערה 8.
6. רומז להצטרפות ירדן לברית בגדאד, ראו מס' 5 והערה 5 שם.
7. טורקיה סירבה לאשר ביקור התזמורת הפילהרמונית הישראלית, וכן את בואו של הפסנתרן פרנק פלג.

22

מ' שרת אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית (ושינגטון)
M. Sharett to the U.S Secretary of State (Washington)

Copy: 130.23/6451/3 :העתק

Jerusalem, 16 January 1956

Dear, Mr. Secretary,

I felt grateful for your letter of 23 December 1955[1] and appreciated your having written immediately after your return from Paris. My answer has been delayed by the knowledge that, crucial as was the loss of the intervening weeks, further progress on the issue of arms was blocked by the discussions of the Security Council.[2]

With this chapter now drawing to its close, I must renew, with all the earnestness at my command, the urgent plea I repeatedly put forward to you in our conversations in Paris,[3] Geneva[4] and Washington for the supply of arms to Israel. The delivery of Soviet armaments to Egypt is, according to all reports, proceeding apace and the Egyptians are training in the use of the new weapons, of which they already possess substantial quantities. Unless something drastic is done without delay to offset this menacing Egyptian superiority, a position will very soon be created in which Colonel Nasser will be undisputed master of the situation, free to attack whenever he chooses. Our information does indeed point to his intention to launch an offensive with the object of annihilating the State of Israel as soon as he considers himself ready. His knowledge that Israel does not dispose of weapons equivalent in effectiveness to those which he has secured appears to play a decisive part in his military thinking. We cannot conceive that the United States Government should contemplate with equanimity the development of so ominous a crisis, with all its incalculable consequences.

In this situation, to suggest to us that arms alone will not solve the problem is tantamount to telling a starving person that man does not live by bread alone. We are eager as ever to explore any possibility of a settlement, but we cannot pin all hopes on that extremely problematical chance whilst resigning

22

1. ראו דאלס אל שרת, 29 בדצמבר 1955, *FRUS 1955-1957*, Vol. XIV, No. 471 (על תאריך המכתב, ראו הערה שם). מכתב דאלס בא בעקבות שיחה בין השניים ב־6 בדצמבר ומכתב של שרת מ־12 בדצמבר (ראו בתיק 93.03/3071/6). במכתבו העלה שרת את סיכויי הסדר הסכסוך הישראלי-ערבי ואת בקשת הנשק של ישראל מארצות־הברית. בתשובת דאלס נאמר כי בעניין הנשק הודיע כבר עוזר מזכיר המדינה אלן לשגריר אבן כי מסיבות שונות, בעיקר תקרית כנרת, נבצר מארצות־הברית לקבל החלטה בנידון. אשר לסכסוך, דאלס הביע תקווה כי ממשלת ישראל תמשיך לתת את תשומת לבה לפתרון הבעיה. הוא משוכנע כי פתרון הסכסוך יביא לישראל תועלת רבה ביותר, ויסלק איום שעלול לגרום לדאגה לכל דורשי טובתה.
2. בעניין תקרית כנרת. ראו מס' 4, הערה 5.
3. הפגישה התקיימה ב־26 באוקטובר 1955. ראו אבן אל משרד החוץ, 26 באוקטובר 1955, 130.02/2456/8.
4. הפגישה התקיימה ב־31 באוקטובר 1955. ראו מברק אבן אל משרד החוץ, פ/32, 31 באוקטובר 1955, 130.09/2310/16.

ourselves to an imminent and mortal danger. Arms of the same quality as Egypt is now getting is our only anchor of safety – the only effective deterrent to Egyptian aggression.

I am authorised by my Government to state that, if given adequate arms, they will be used only for defensive purposes and that the avoidance of war and of any further deterioration in the stability of the area will be a primary consideration in our policy and action.

I earnestly trust that a sober appraisal of the peril confronting us will enable you to reach the conclusion that Israel's defensive position must and can be materially strengthened without further loss of time. That time is of the essence is something of a commonplace, but I can think of few circumstances in which it applies with greater force and validity than those in which we find ourselves today.[5]

With warmest personal regards, very sincerely yours,

23

מ׳ שרת אל א׳ אילת (לונדון)
M. Sharett to E. Elath (London)

מברק מוצפן ד/425

נוסח יוצא: 130.09/2321/1

ירושלים, 17 בינואר 1956

שלך 576[1] לשיחתך עם לויד.

א) שלנו 414[2] נשלח בלי ידיעתי ואיני גורס מכתב אישי אך כיוון שנתעוררה המחשבה תשקול אם כדאי להלביש עיקר הדברים צורה של שדר ממני שאתה מוסרו בעל־פה אגב מיטב הברכות.

ב) דגש חזק בעניין הנשק והאפליה לפני העסקה[3] ולאחריה.

5. שגריר ארצות־הברית בישראל אישר בשם דאלס את קבלת מכתבו של שרת. הוא הוסיף וציין כי דאלס מניח כי בינתיים נמסר לשרת על שיחת אבן עם עוזר מזכיר המדינה אלן ב־21 בינואר (אבן דיווח על שיחה זאת כי בדעת אלן להסתפק ברישום טענתה של ישראל ולעיין בקפדנות בדברים שאמר לו אבן - ראו אבן אל משרד החוץ, 21 בינואר 1956, 130.09/2311/7), ועל שיחת אבן עם דאלס ב־25 בינואר (מס׳ 48). שיחות אלה משקפות את עמדת ארצות־הברית בעניין בקשת הנשק של ישראל (ראו לאוסון אל שרת, 3 בפברואר 1956, 130.02/2414/28).

23

1. ראו אילת אל משרד החוץ, ל/576, 16 בינואר 1956, 130.09/2312/2. במברק זה מצדד אילת בשיגור שדר אישי משרת אל שר החוץ הבריטי.
2. במברק זה נאמר כי במשרד החוץ דנים בשיגור שדר אישי משרת אל לויד (ד/414, 13 בינואר 1956, 130.09/2321/1).
3. עסקת הנשק הצ׳כית-מצרית מספטמבר 1955.

ג) ודאי תסתמך על דברי האדו לגזית מ־2 בחודש זה כי היו מספקים לנו נשק אלמלא כנרת[4] ותיטיב דעת ממני אם מותר להישען גם על הודעת אידן לגייטסקל.[5] שאל אם יבצעו המכירות שעל הפרק מיד לאחר סיום מועצת הביטחון. אם יטען כי מכירת נשק טעונה הידברות בוושינגטון תשאל אם כך מדוע תלו העיכוב בכנרת.

ד) ציין כי אנו נתקלים בהשפעה בריטית נגד מכירת נשק לנו בצרפת ובשוודיה[6] וחוששים להשפעה כזו בארצות־הברית.

ה) הדגש הסכנה והאחריות שבמניעת נשק מישראל בשעה זו לפי (ד) במברקי 421.[7] לפי ידיעות מהימנות ממקורות שונים מנוי וגמור עם נאסר להתקיף כשיהיה מוכן וידע כי אין לנו נשק שקול נגדו.

ו) לגבי המדיניות הכללית תוקיע איפה ואיפה: מדיניותם כלפי מדינות ערב אינה מושפעת כלשהו מסירובן לשלום ואילו יחסם לישראל מנומק בהיעדרו. על ידי תלייתם הסדרים אתנו בהסדר בינינו לערבים הם דוחים השלום. הדרך לקרבו היא לנהוג כלפינו כאילו לא הייתה בעיית השלום קיימת.

ז) תזהיר מהרהורי לב - wishful thinking - לגבי נכונות נאסר לשלום מזה ואפשרות לסחוט ויתורים מאתנו מזה. אם ימשיכו בדרך זו ינחלו כישלון ורק יסבכו המצב. נאום גילדהול[8] כבר חיזק לאין שיעור נוקשות נאסר. הלכו אחרי הרהורי לבם בירדן[9] וירשו גיהינום.

שרת

4. ראו מס׳ 6.
5. אילת נהג לקיים שיחות סדירות עם מנהיג האופוזיציה גייטסקל. בשיחה שהתקיימה ב־3 בינואר מסר גייטסקל כי בשיחה שקיימה משלחת הלייבור עם אידן נדונה שאלת יחסי ישראל-בריטניה בכל היקפה. התרשמותו של גייטסקל הייתה שאין אידן אנטי־ישראלי בהכרתו ובמגמותיו וכי עמדתה השלילית של ישראל כלפי תכנית גילדהול (ראו להלן, הערה 8) הרשימה אותו. בעניין הנשק אמר אידן לגייטסקל כי ידון בשאלה בביקורו בארצות־הברית ויתמוך בעמדת ארצות־הברית בנידון (ראו אילת אל מחלקת חבר העמים הבריטי, ל/540, 4 בינואר 1956, 130.02/2457/3).
6. בנובמבר 1955 ניסתה ישראל לרכוש בשוודיה מטוסי ואמפייר וכן חלקי חילוף למטוסי מוסטנג שנרכשו שם בעבר בידי ישראל.
7. במברק זה (16 בינואר 1956, 130.09/2321/1) שלח שרת הנחיות להדרכת אנשי תקשורת, לפיהן הפקרת ישראל ללא נשק מוכרחה לדחוף אותה ל"עצת ייאוש", ואם תותקף בידי המצרים "תקום למלחמת מגן שתצית מדורה אשר המזרח התיכון לא ראה כמוה".
8. ב־9 בנובמבר 1955 אמר ראש ממשלת בריטניה, אידן, בעיריית לונדון רבתי ("גילדהול"), כי אם יושג הסכם על הגבולות בין ישראל לשכנותיה, בריטניה, והוא סבור שגם ארצות־הברית ומעצמות אחרות, יהיו מוכנות לתת ערבויות פורמליות לשני הצדדים. על מנת להשיג הסכם כזה יש למצוא פשרה בין מדינות ערב, הדוגלות בגבולות החלוקה, לבין ישראל הדבקה בגבולותיה הנוכחיים. ממשלת בריטניה והוא עצמו יהיו מוכנים להגיש את שירותיהם לעניין זה.
9. ראו מס׳ 5, הערה 5.

24

מ׳ שרת אל י׳ צור (פריז)
M. Sharett to J. Tsur (Paris)

מברק מוצפן ל/610
נוסח יוצא: 130.09/2347/1

ירושלים, 18 בינואר 1956

א) משימתנו הדחופה והמרכזית היא השגת נשק להרתעת התוקפנות המצרית שסכנתה עולה מחודש לחודש. מניחים שמשלוחי הציוד הכללי יחודשו בימים אלה אך עניין 12 המיסטרים טרם הוכרע וגם אם נקבלם אין בהם פתרון הבעיה. עיקר הסכנה הוא התקפת בזק באוויר שכיום לא נוכל לעמוד בפניה ונאסר יודע זאת.

ב) מלבד הפרעות ארצות־הברית ואנגליה יש לחשוש להסתייגות הרציף [משרד החוץ הצרפתי] עצמו שמקורה בפקפוקים לגבי מדיניותנו במזרח התיכון ושהתבטאה בהצעות לתיאום מדיני יותר ברור. מתחייב מאמץ יסודי להפיג ספקות אלה לפני פגישת אייזנהאואר - אידן,[1] הן למען הנשק והן להידוק הקשר עם צרפת לשמו. להלן קווים לשיחה:

ג) יש להפיק תועלת מהעובדה כי ארצות־הברית ואנגליה שיתפו צרפת באמברגו נגד ישראל[2] אך לא בהתייעצות על מדיניותן במזרח התיכון. יש להוקיע זאת או לפחות לשאול מה פירוש הדבר.

ד) נדגיש התנגדותנו המתמדת לחוזה בגדאד שמלבד סכנתו לנו הוא הגורם העיקרי להגברת המתיחות במזרח התיכון ולערעור חמור של מעמד המערב בו על ידי גירוי מצרים להתחבר עם ברית־המועצות, פתיחת שערי אפריקה לפניה ושילוח רסן מהנייטרליזם הלוחם בסוריה ובירדן. חוזה בגדאד נתן ביטוי לשאיפת ההתפשטות של עיראק בתמיכת אנגליה והתנגשות שאיפה זו בחתירת מצרים הנעזרת על ידי ברית־המועצות למשוך ארצות ערביות לצדה החמירה את המשבר. פייסנות ארצות־הברית ואנגליה כלפי מצרים בתגובה לחדירת ברית־המועצות היא רעה חולה נוספת בשרשרת עבירה גוררת עבירה.

ה) תומכי בגדאד והמחזרים אחרי קהיר מזרימים כאחד נשק לזו ולזו ומונעים אותו מישראל. היש לצרפת עניין כלשהו להידרדר במדרון מסוכן זה שלתחתיו פעורה תהום המלחמה?

ו) התחרות בגדאד וקהיר מאיימת בהבלעת סוריה, לבנון וירדן ובחורבן ישראל. עם כל היות שלוש אלו אויבות לישראל מעוניינת ישראל חיונית בקיומן הנפרד והעצמאי ככל האפשר לטובתה היא ולמען יציבות המזרח התיכון על פני הרקע הכללי של התנגדות משותפת לליכוד ערבי רחב. כאן נקודת שיתוף מיוחדת בין צרפת וישראל תוך ריסון יצרי בגדאד וקהיר. אנו מוכנים למלוא השיתוף במגמה זו באזור ובארצות־הברית. אפשר להסתמך

24
1. ראו מס׳ 65 (הערת עורך).
2. ראו מס׳ 7.

במקשור [בהקשר] זה על הסברת פשיטת כנרת בנאומי בכנסת.[3] אם רצוי לצרפת תוכל להסביר עמדתנו זו בבירות ובדמשק ולהציג זאת כהישג שלה.

ז) רק נשק יעיל בידי ישראל יבלום יצרי תוקפנות והשתלטות של נאסר. לאור הניתוח דלעיל הנחתנו היא כי בלימת נאסר היא עניין חיוני לצרפת וראוי לה לגלות עוז באספקת נשק חיוני לישראל במלוא הצורך.

שרת

25

מ' קדרון אל מחלקת מזרח אירופה
M. Kidron to the East European Division

מברק מוצפן XA961

נוסח יוצא: 93.01/2213/9

ניו יורק, 18 בינואר 1956

כמוס - אישי בתכלית - לתיק של השגריר בלבד

חבר הנציגות הרוסית (אותו האיש שהיה בקשר עם בראון)[1] אמר אתמול לברנע כי אם ישראל מעוניינת בנשק מרוסיה עליה לפנות והיא תקבל. ברנע[2] שאל אם הודעה זאת רשמית ואם מותר למסרה לנציגות. הרוסי השיב בחיוב. קבעתי שהקשר עם הרוסי יהיה ליברן אשר ייפגש אתו ב־24 לחודש. הבריקו נא הערות והוראות.[3]

קדרון

3. ראו מס' 3 (הערת עורך).

25

1. אין בידנו מידע בעניין זה.
2. יוסף ברנע, ישראלי, עובד משרד החוץ לשעבר, שהצטרף למנגנון האו"ם.
3. לתגובת שרת ראו מס' 43.

26

מ׳ שרת אל ד׳ בן־גוריון
M. Sharett to D. Ben-Gurion

העתק: 130.02/2387/9

ירושלים, ה׳ בשבט תשט״ז
18 בינואר 1956

סודי ביותר

אני מבין כי באחת מפגישותיך עם גנרל ברנס, שנתקיימה בזמן היותי בארצות־הברית, ביקשת ממנו לברר בקהיר אפשרות של החלפת כל השבויים המצרים הנמצאים בידינו תמורת השבויים הישראלים, יחד עם היהודים שנדונו במשפט קהיר.[1]

לא הייתי שלם עם גישה זו. היה ברור לי כי המצרים לא יסכימו למזג שבויי צבא עם נדוני משפט לחטיבה אחת. יתר־על־כן, היות וטיפול באנשים תושבי מצרים שנדונו על ידי בית דין מצרי אינו בסמכותו של ברנס, ומכיוון שאנו מקפידים עמו כחוט השערה שלא יחרוג מזכויותיו לפי הסכם שביתת הנשק לשם התערבות בענייננו, פקפקתי אם כדאי היה לנו להטיל עליו משימה שלא בגדר סמכותו כלפי מצרים.

ודאי ידוע לך כי שליח אחר קיבל על עצמו לטפל בהחלפת נדוני קהיר תמורת מספר מצרים שנדונו לתקופות מאסר על ידי בתי דין שלנו בעוון ריגול והנמצאים אצלנו במאסר.[2] עוד לא פסה תקוותי לפתור את הבעיה בדרך זו ועל כל פנים נדמה לי כי מוטב לנו להבחין בין החלפת שבויים בשבויים לבין שחרור נדונים כנגד נדונים, ולטפל בכל בעיה לחוד.

בינתיים נתקבלה התשובה השלילית של מצרים ביחס לנדוני קהיר. אני מבין כי על כך ניתנה התשובה כי אם לא ייכללו נדוני קהיר בתכנית השחרור ההדדי לא נשחרר את כל השבויים המצרים אלא רק מספר שווה לשבויינו. לאחר שניתנה תשובתנו זו נשתתק העניין ועד כה לא שוחרר איש. עכשיו הופיע אצלנו נציג הצלב האדום הבין־לאומי ובפיו שוב ההצעה כי נחליף את כל השבויים המצרים שבידינו כנגד כל שבויינו שבידיהם. אם נעמוד על התנאי של שבוי נגד שבוי, ברור כי לעת עתה לא ישוחרר איש וסבלם של אנשינו יימשך מי יודע כמה זמן. לדעתי מוטב לנו להסכים להחלפת כל השבויים והנני מבקש אישורך. הדבר עשוי אולי לשמש תקדים מסייע לאותו הסדר בינינו לבין סוריה, אשר אנו מעוניינים בו ביותר.

26

1. הפגישה התקיימה ב־5 בדצמבר 1955. דיווח עליה ראו במברק תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, חוזם 304, 6 בדצמבר 1955, 130.09/2339/5.
2. הכוונה לאלמור ג׳קסון, מזכיר לענייני חוץ של עדת הקווייקרים בארצות־הברית. הלה ביקר בישראל ובמצרים פעמים אחדות ביולי-דצמבר 1955. בישראל נמסרה לו רשימת שבויים ואסירים (לרבות אסירי משפט קהיר) שישראל הציעה החלפתם. ג׳קסון העלה את הנושא בשיחות עם נאסר, אך ללא תוצאות (ראו סקירה ״שיחות ומגעים לבירור אפשרות הסדר בין ישראל ומצרים, 1955-1949״, ללא תאריך, כנראה ינואר 1956, 130.15/3744/5).

נציג הצלב הבין־לאומי רואה סיכוי־מה לקדם גם את השחרור ההדדי של הנדונים אם יטפל בבעיה זו באופן נפרד. אינני יודע עד כמה אפשר לסמוך על הסיכוי הזה, אבל אין הדבר משנה את דעתי על החלפת השבויים לאלתר.[3]

27

א׳ בן־חורין אל מ׳ גזית (לונדון)
E. Ben-Horin to M. Gazit (London)

העתק: 130.15/2565/24

ירושלים, ה׳ בשבט תשט״ז
18 בינואר 1956

סודי

הנידון: פרס - לשיחתך עם מזכיר ראשון בשגרירות פרס בלונדון

עיכבתי את תשובתי למכתבך מה־23.12.55[1] כי דווקא בזמן האחרון היו אי־אלה דברים מעשיים קטנים בינינו לבין הפרסים, וחשבנו שמא יוסיפו להבנתנו.

זה זמן רב בוחנים אצלנו כל סימן אפשרי היכול לרמוז כביכול על מפנה לטובה ביחסה של פרס אלינו. בבירות שונות מקיימים נציגי ישראל מגע ידידותי, פחות או יותר הדוק, עם עמיתיהם הפרסים. פה ושם משמיעים הפרסים דברים ערבים ביותר באוזנינו. באנקרה למשל - וזו הבירה אשר בה יש ליחסים בין שתי הנציגויות גם אופי מעשי לגבי כל מיני סידורים קטנים - היו היחסים מן המצוינים ביותר. הדברים שהייתי שומע מפי הציר־יועץ הפרסי שם,[2] גם ביחידות ולעתים גם בנוכחות אחרים, הביאוני לפעמים אפילו במבוכה. איש זה שהיה פעם ממונה על ענייני המזרח התיכון במשרד החוץ הפרסי, חזר והצהיר באוזניי ששאיפתו הקרובה היא להיות צירה הראשון של פרס בתל אביב. השגריר הפרסי שם,[3] שהיה פעם ראש ממשלה, נהג לקיים קשרים קרובים עם מר פישר. יתר על כן, לא נתקלנו אף פעם - לפי זכרוני - בקשיים בסידורים מעשיים, שהיו ברובם קונסולריים באופיים. גם כאשר ביקשתי פעם־פעמיים שיבקשו מטהרן עבורנו חומר מסוים, השגנו את

3. לא נמצאה בכתובים תשובה של בן־גוריון למכתב זה.

27

1. גזית דיווח על כמה שיחות עם הדיפלומט האיראני סולטאן חוסיין סננדג׳י, שבהן אמר כי ״בקרוב״ יחול מפנה לטובה ביחסה של איראן לישראל. הוא הוסיף שבדעתו לכתוב בנידון לממונים עליו. לדבריו התרשם כי ישראל עשויה להסתפק בשלב ראשון בהקמת קונסוליה בטהרן, מבלי לצפות לצעד מקביל של איראן בישראל (ראו גזית אל מחלקת אסיה, 23 בדצמבר 1955, 130.09/2565/24).
2. ג׳משיד גריב, ציר־יועץ בשגרירות איראן באנקרה.
3. עלי מנסור, שגריר איראן באנקרה.

אשר ביקשנו. כן אמרו לנו אז בצורה הברורה ביותר שההכרה הפרסית בנו דה פקטו שרירה וקיימת וכי לא היה למעשי מוצאדק[4] תוקף משפטי של ביטול ההכרה.

גם בשטחים אחרים הבחנו ביחס טולרנטי לכל הפחות. לנציג הסוכנות בטהרן אינם נגרמים קשיים כל עוד הוא מכלכל את צעדיו בתבונה. וזאת על אף התערבויות מדיניות של ארצות ערב, גם שקטות וגם קולניות. לא זו בלבד כי אם אנו שומעים שממשלת פרס אף ויתרה על מעין מסי הגירה שנהגה לגבות מיהודים העולים ארצה.

ועוד, פרס מוכרת לנו נפט, על אף הדרישה הערבית לבטל את העסקה. נכון שכאן פועל אינטרס מסחרי חזק כי פרס מתקשה למכור אותן כמויות הנפט אשר היא מקבלת לשיווק לפי ההסכם החדש שלה עם חברות הנפט; ומטעמי פרסטיז'ה לא תרצה ממשלת פרס לוותר על זכותה זו בהסכם או לצמצמה.[5]

והנה עד כה פועל הקו לוד-טהרן-המזרח הרחוק ללא הפרעות של ממש (זהו קו חדש של "אייר פרנס"; טסים מעל לתורכיה ומחליפים מטוס בטהרן).

אשר להשפעת הצטרפותה של פרס לברית בגדאד ליחסיה עם ישראל, שמענו בשעתו באנקרה מפי השגריר הפרסי אשר ליווה את נשיא תורכיה[6] בביקורו בטהרן, כי השאה השיב לשאלתו במילים אלו: "לא נסתבך בהרפתקאות מתוך סולידריות דתית". אין לנו כל ספק שאכן אלה הן המילים שהשגריר הציל מפי מלכו, אבל ברור שאי־אפשר להפיק מהן עידוד מיוחד לגבי היחסים בעתיד הקרוב.

קיימים גם סימנים פחות משמחים. הנה, למשל, ביקשנו רשות חנייה עבור שני מטוסי "אל על" להבאת עולים. בעבר "אל על" הייתה מתקשרת במישרין עם טהרן, ולא נתקלה בכל קשיים. הפעם התשובה הייתה כי עלינו לפנות בצינורות דיפלומטיים. עשינו זאת באנקרה והתשובה הייתה שלילית. אמנם היא לוותה הסבר שברגע הנוכחי בו טרודה ממשלת פרס ב"פדאין־אל־מוסלמין"[7] עלולה חניית מטוסי "אל על" לגרום לסיבוכים. אך אין כל ביטחון שהסבר זה ניתן לפי הוראות מטהרן, וגם אם ניתן על סמך הוראות אין זה משנה הרבה מבחינתנו.

דבר חמור לעין ערוך הוא נאומו האחרון של נציג פרס במועצת הביטחון,[8] נאום קיצוני בחריפותו ומזכיר בנימתו התפרצויות של אנשים כשוקיירי או פאדל ג'מאלי.

הדברים דלעיל - להערכה נכונה של המציאות והסיכויים להתפתחויות חיוביות בעתיד הקרוב. אין פירוש הדבר שממשלת פרס עוינת אותנו בלבה, ואנו יודעים שלא מעטים הם האישים המתייחסים אלינו באהדה, בהבנה ובהערכה. וגם תוך הערכה פסימית במקצת של סיכויינו להתקדם במהרה ביחסינו עם פרס, איננו רוצים כמובן להזניח טיפוחם של אלה המציגים עצמם כידידינו או טיפוחם של אחרים היכולים ל[היו]הפך לאוהדינו. כמן כן טוב

4. הכוונה לסגירת הנציגות האיראנית בירושלים ביולי 1951, ראו כרך 6, מס' 268, הערה 3.
5. על פרשת מכירת הנפט האיראני לישראל ראו א' ביאלר, "דלק מאיראן - שליחותו של צבי דוריאל בטהראן, 1956-1963", **עיונים בתקומת ישראל**, מס' 8, עמ' 150-180, ומס' 9, עמ' 128-166.
6. ג'לאל באיאר, נשיא טורקיה בשנים 1950-1960.
7. הכוונה ל"פדאיאן-י-אסלאם" (המקריבים עצמם למען האסלאם). ארגון מוסלמי קיצוני שנוסד ב־1946 ושאב את השראתו ממסדר החשאשין של ימי הביניים. חבריו רצחו ב־1951 את ראש הממשלה עלי רזמארה, וב־1965 את ראש הממשלה חסן עלי מנסור. בעקבות רצח זה פעלו שלטונות איראן נמרצות נגד הארגון והצליחו לחסלו.
8. הכוונה לדברי נציג איראן ב־12 בינואר 1956 במועצת הביטחון בדיון על תקרית כנרת. הנציג, ג'לאל עבדו, איים בסנקציות על ישראל ודרש שתשלם פיצויים לסוריה על הנזקים שגרמה.

לעודד כל פרסי בעל משקל לטעון בפני ממשלתו בזכות יחסים תקינים אתנו, אפילו במסגרת וברמה צנועה, ובפרט כשהמדובר באיש מעמיתך אשר לפי כל הסימנים לא הטעה אותנו באינפורמציה ספציפית (למשל בשאלת הנכונות לתיווך).[9]

עמדתנו בדבר רמת הייצוג או הדדיותו היא שאנו מוכנים לדון בכל הצעה שאיננה בלתי מכובדת. זה כולל הקמת קונסוליה בטהרן או אף נציגות פחות רשמית. מובן שזה כולל הקמת נציגות דיפלומטית נוסח אתונה. במילים אחרות אנו מוכנים לכל פתרון (זמני) אשר ייתן לנו דריסת רגל מבלי שנידרש לשחק ב"מחבואים". לאור הדברים שכתבתי בחלק הראשון של מכתבי תבין שהיינו רואים התקדמות רבה אף בנכונות פרסית להקמת קונסוליה ישראלית בטהרן.

אנו מעודדים על כן את המשך קיום מגעך עם עמיתך גם לצורכי החלפת דעות בנושא זה.

לא היינו מייעצים שתיטלו בידכם היזמה להציע לו שיחדש את מכתבו בדבר הקונסוליה. אבל אם תתגלגל בקרוב השיחה לנושא זה תרצה אולי לשאול אותו מה נתחדש במאמציו. אין כל נזק בכך שמתוך תרעומתך בשיחתכם הקודמת הרגיש שטוב כי יתאזר למאמץ נכבד יותר, אבל אם הערכתו את המציאות בטהרן היא שיותר מקונסוליה אי־אפשר להשיג, אדרבה ינסה את כוחו בזה. כאמור נראה בזה הישג נכבד (וקצת בלתי צפוי).

דרך אגב, אני מניח שידוע לך כי קיימת חברה מסחרית פרטית [איראן]-ישראל בשם "איריס". יש לה משרד בתל אביב ומשרד בטהרן. בעבר מנהל המשרד בטהרן היה מר ברנס, ועתה יוצא לשם מר דוריאל־וייצמן.[10] לחברה יש שותף פרסי רציני והיא עוסקת בענייני מסחר בלבד. לעת עתה ממדי פעילותה צנועים.[11]

בברכה,

א' בן־חורין

9. גזית דיווח כי סננדג'י סיפר לו כי בדיוני מועצת ברית בגדאד בנובמבר 1955 אמר ראש ממשלת איראן כי ארצו מודאגת מהיעדר שלום במזרח התיכון והיא מוכנה לתרום ליישוב הסכסוך (ראו גזית אל מחלקת אסיה ואחרים, 2 בדצמבר 1955, 130.09/2569/4).

10. צבי דוריאל נכנס לתפקידו באיראן במרס 1956. ראו גם הערה 5.

11. גזית השיב כי עמיתו האיראני מסר לו כי לדברי הממונים עליו, מאז סירבה ירדן להצטרף לברית בגדאד קיים חשש כי הקמת נציגות ישראלית בטהרן תתפרש כמעשה פרובוקטיבי, מה עוד שלא מן הנמנע כי ירדן עשויה לחזור בה מסירובה להצטרף לברית (ראו גזית אל מחלקת אסיה, 9 בפברואר 1956, 130.09/2565/24).

28

י' צור אל שר החוץ[1]
J. Tsur to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/238

נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 18 בינואר 1956

ידיעות שהגיעונו ממרוקו מעידות על סכנה מחודשת לעלייה ולפעולה הביטחונית[2] שמקורה במרוץ ההתרפסות של המנהיגים היהודים בפני השליטים המרוקאים. בן־זקן,[3] השר היהודי בממשלת הקאדי,[4] אמר בשיחה כי לדעתו חייבים היהודים ליזום צמצום העלייה כדי למנוע שהדבר יבוא כגזרה מלמעלה. כן יעץ שתופסק מרצון הפעולה הציונית. נודע לנו כי נכבדי קהילת פס תבעו גם הם הפסקת העבודה הציונית ועמדו בין השאר על הרחקת קופסאות הקק"ל. נציג הקונגרס טולדנו[5] מטיף להוצאת ענייני העלייה מידי השליחים ומסירתם לאנשי המקום כדי למנוע לזות שפתיים של "התערבות מדינה זרה". נשקפת סכנה כי המרוקאים שנתחייבו בפני הקונגרס לבלי לפגוע בעלייה ובפעולה הציונית, יראו היתר לעצמם לחזור בהם מהבטחותיהם כביכול, תחת לחץ היהודים עצמם.

באנו בדברים עם אנשי הקונגרס כאן ותבענו שיאחזו מיד באמצעים לחזק יד הציונים ולמנוע בעד התפשטות הלכי רוח מסוכנים אלה במנהיגות. כן דרשנו שיבואו בדברים עם בן־זקן המקורב אליהם כדי להעמידו על חומרת עמדתו. עוד נתקשר גם עם גולדמן שיהיה בלונדון בישיבת האקסקוטיבה של הקונגרס בימים אלה. סכנה זו מחייבת דיון בין הקונגרס והסוכנות ולחץ היהדות האמריקאית שדבריה נשמעים בקהילות מרוקו. מצערת העובדה כי דווקא בימים אלה ולנוכח רצון ההמונים לעלייה לא עמדנו גם בהתחייבותנו המינימלית ל־4,000 עולים לחודש ממרוקו. המכסות לחודשים הבאים אינן עולות על 3,000 והמועמדים לעלייה עלולים להגיע לידי ייאוש ולהצטרף למחנה המתרפסים. חרף כל הקשיים אנו מצווים למאמץ עליון לשמור על רמת העלייה לפחות במסגרת שנקבעה.[6]

צור

28

1. נשלח גם אל המנהל הכללי של משרד החוץ, מחלקת מערב אירופה, וש"ז שרגאי מהסוכנות היהודית.
2. ערב קבלת עצמאותה של מרוקו התעורר בישראל חשש לגורל הקהילה היהודית שם לאחר שיסתיים השלטון הצרפתי. הוחלט להקים בה - וכן באלג'יריה ובתוניסיה - ארגון להגנה עצמית, שיתבסס על הנוער היהודי בשלוש ארצות אלה, בסיוע שליחים מישראל. שליחים אלה יצאו לצפון אפריקה באמצע 1955. לארגון ניתן הכינוי "המסגרת".
3. ליאון בן־זקן, שר הדואר בממשלת מרוקו.
4. סי מבארכ בקאעי, ראש ממשלת מרוקו, החל מ־7 בדצמבר 1955.
5. מאיר טולדנו, המזכיר הכללי של הסקציה המרוקנית של הקונגרס היהודי העולמי, התמנה בפברואר 1956 יועץ כלכלי בשגרירות מרוקו בוושינגטון.
6. בתגובת שרת נאמר כי יש קשיים בקליטת העלייה ממרוקו, ו"ככל שנאט הקצב נבטיח המשך ללא ביזיונות וזעזועים" (ראו שרת אל צור, ל/621, 22 בינואר 1955, 130.09/2347/1).

29

הערת עורך
Editorial Note

החלטת מועצת הביטחון ב־19 בינואר 1956 על תקרית כנרת
The Security Council Resolution on the Lake Tiberias Incident, 19 January 1956

ב־19 בינואר 1956 קיבלה מועצת הביטחון, פה אחד, הצעת החלטה שהגישו שלוש מעצמות המערב בעניין התקפת צה"ל על המוצבים הסוריים בצפון־מזרח הכנרת, בלילה שבין 11 ל־12 בדצמבר 1955.

ישראל גונתה על פעולתה, והוזהרה שאם לא תכבד את התחייבויותיה בהתאם להסכם שביתת הנשק עם סוריה, תיאלץ המועצה לשקול צעדים נוספים לשמירת השלום.

עוד נאמר בהחלטה כי אמנם היו הפרעות מצד סוריה לדיג הישראלי בכנרת, אך אין הדבר מצדיק את פעולתה של ישראל.

שני הצדדים נקראו לשמור על התחייבויותיהם שבהתאם להסכם שביתת הנשק ביניהם, ולכבד את קו הפסקת האש והאזור המפורז.

כמו כן, הוטל על ראש מטה המשקיפים של האו"ם, מייג'ור־ג'נרל ברנס, להמשיך במאמציו לשיפור המצב באזור הכנרת, ולהסדיר במהרה חילופי שבויים בין הצדדים.

החלטה זו מספרה S/3538.

להלן הנוסח המלא של ההחלטה:

The Security Council,

Recalling its resolutions of 15 July 1948, 11 August 1949, 18 May 1951, 24 November 1953, and 23 March 1955;

Taking into consideration the statement of the representatives of Syria and Israel and the reports of the Chief of Staff of the Truce Supervision Organization on the Syrian complaint that an attack was committed by Israeli regular army forces against Syrian army forces on Syrian territory on 11 December 1955;

Noting the report of the Chief of Staff that this Israeli action was a deliberate violation of the provisions of the General Armistice Agreement, including those relating to the Demilitarized Zone, which was crossed by the Israeli forces which entered Syria;

Noting also, without prejudice to the ultimate rights, claims and positions of the parties, that according to the reports of the Chief of Staff there has been interference by the Syrian authorities with Israel activities on Lake Tiberias, in contravention of the terms of the General Armistice Agreement between Israel and Syria;

1. *Holds* that this interference in no way justifies the Israeli action;
2. *Reminds* the Government of Israel that the Council has already condemned military action in breach of the General Armistice Agreements, whether or not

undertaken by way of retaliation, and has called upon Israel to take effective measures to prevent actions;

3. *Condemns* the attack of 11 December as a flagrant violation of the cease-fire provisions of its resolution of 15 July 1948, of the terms of the General Armistice Agreements between Israel and Syria, and of Israel's obligations under the Charter;

4. *Expresses* its grave concern at the failure of the Government of Israel to comply with its obligations;

5. *Calls upon* the parties to comply with their obligations under Article 5 of the General Armistice Agreement to respect the Armistice Demarcation Line and the Demilitarized Zone;

6. *Calls upon* the Government of Israel to do so in the future, in default of which the Council will have to consider what further measures under the Charter are required to maintain or restore the peace;

7. *Requests* the Chief of Staff to pursue his suggestions for improving the situation in the area of Lake Tiberias without prejudice to the rights, claims and positions of the parties and to report to the Council as appropriate on the success of his efforts;

8. *Calls upon* the parties to arrange with the Chief of Staff for an immediate exchange of all military prisoners;

9. *Calls upon* both parties to co-operate with the Chief of Staff in this and all other respects, to carry out the provisions of the General Armistice Agreement in good faith, and in particular to make full use of the Mixed Armistice Commission's machinery in the interpretation and application of its provisions.

30

א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי[1]

E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/594

נוסח נכנס: 130.09/2321/2

לונדון, 19 בינואר 1956

את שיחתי עם לויד היום, שארכה שעה, פתחתי במסירת ברכה מהשר והמשכתי באמרי כי הוא ייפה כוחי להבהיר לו עמדתנו בשאלות העלולות לשמש נושאים לדיונים בוועידתם בוושינגטון.[2] הוספתי כי הבהרה זו תהא מכוונת באותו הזמן למנוע ספקות מסוכנים בדבר

30

1. העתקים גם אל שר החוץ, המנהל הכללי וגדעון רפאל.
2. שיחות אייזנהאואר-אידן בוושינגטון בינואר 1956, ראו מס' 65 (הערת עורך).

תגובתנו כלפי החלטותיהם האפשריות בשאלות הנוגעות בצורה זו או אחרת בביטחון מדינתנו ובאינטרסים שלה בכל השטחים. והרי הנקודות שעוררתי בפניו:

1. בראש דבריי וטענותיי העמדתי אספקת נשק לצורכי הגנה עצמית. הדגשתי כי נדון יחסם אלינו קודם־כול לפי התנהגותם בשאלה זו. ציינתי כי מניעת נשק מאתנו תקרב המלחמה ולא יוכלו לשחרר עצמם מן האחריות הכרוכה בדבר.

2. הסברתי התנגדותנו המוחלטת להצעת אידן אשר הרחיבה הקרע בינינו לבין שכנינו והרחיקה סיכויי השלום.[3] הוספתי כי נדחה בשאט נפש כל ניסיון מצדם להפחידנו על ידי מניעת נשק מאתנו או על ידי שימוש באמצעי לחץ אחרים לאותה מטרה.

3. בהמשך דבריי אמרתי כי אין אנו מתעלמים אף לרגע מן הרקע הכללי של כל המתחולל באזור ומן הסכנות הנשקפות לו מבחוץ ומבפנים. אולם דווקא משום כך מדיניותם כלפי ישראל פסולה בעינינו, לא רק משום שהיא מסכנת עצם קיומנו אלא בהיותה באותו זמן חסרת סיכויים להשיג אף משימותיהם הם. הבאתי דוגמאות לחיזוק דבריי מן העבר ומן המאורעות האחרונים בירדן.[4] התעכבתי בייחוד על ניתוח המצב במצרים ובה בשעה הכחשתי בכל תוקף כוונות תוקפניות מצדנו כלפיה או כלפי כל מדינה אחרת.

4. הסברתי לו מהות מדיניותנו השואפת לשלום על מנת לבצע התפקיד ההיסטורי אשר הטלנו על עצמנו בפתרון הבעיה היהודית בעולם ובבניין חברה חופשית דמוקרטית בארץ אבותינו. אך כאשר נאסר, הנשען על עזרתה הפעילה של רוסיה מזה ועל מדיניות הפיוס של מעצמות המערב מזה, ימצא רגע בשל להתקיף את ישראל, נשיב מלחמה שערה בעוז ובכל האמצעים כפי שלחמנו ב־1948 וכפי שלחמו אחינו בגטו ורשה. אנו בטוחים כי העם היהודי לא ישב אף הוא בחיבוק ידיים כאשר חלום הדורות שהתגשם אחרי אלפיים שנה יהיה נתון בסכנה. במקרה של שואה כזאת ימצא אז המערב שלא רק מעמדו המוסרי יהיה נתון בסכנה אלא שיהיה בה גם כדי לקרב ניצחונה של רוסיה באזור.

5. סיימתי באמרי כי אין בכוונתנו להחמיר יחסי מעצמות המערב עם רוסיה ויחסיהן עם מדינות ערב, אף לא יחסי בריטניה עם ארצות־הברית בשל מלחמתנו על זכויותינו ודרישותינו הצודקות כאחת ממדינות האזור. פנינו לשלום ולשיתוף בין כל הגורמים השואפים להסדר צודק של השאלות הנתונות במחלוקת. אבל לא נסכים להיות קרבן לקנוניה נגדנו ומוטב כי ידעו כי עצמאותנו ושלמות מדינתנו יקרות בעינינו לא פחות מחשיבותם של מקורות הנפט בעיראק והבסיסים בירדן בעיניהם. מוטב כי יזכרו זאת בעת הדיונים בוושינגטון.

לויד הקשיב לדבריי ורשם לפניו, בתשובתו עמד על הנקודות כדלקמן:

א) מעולם לא קיבלו החלטה להפסיק באופן מוחלט אספקת הנשק לנו. אינם מאמינים כי יש טעם להתחרות ברוסיה בשטח זה, דבר שהיה מקל עליה ביצוע מזימותיה באזור ומגביר המתיחות ביחסי ישראל-ערב, מכירים בזכויותינו לקבל נשק מגן ועמדו לאשר לנו רכישת סוגי נשק שונים כאן ובעיקר אווירונים, אך התקפתנו בכנרת חיבלה בדבר וטרם תסיים מועצת הביטחון דיוניה לא יוכלו לחדש החלטתם, אולם הדבר עומד על הפרק. באשר למאזן הכוחות, בטוחים כי אין נשקפת לנו כיום סכנה מעודף נשק אשר בידי מדינות

3. ראו מס׳ 23, הערה 8.
4. ראו מס׳ 5 והערה 5 שם.

ערב כולן, אך ממשלתו מכירה בעובדה כי המאזן עומד להשתנות לרעתנו בגלל הנשק אשר מצרים מקבלת מרוסיה ושאלה זו תהווה אחד הנושאים העיקריים בדיוני הוועידה בוושינגטון.

ב) אין בכוונתם להפעיל כל לחץ עלינו ולהשתמש באמצעים אשר ציינתי כדי לאלצנו לקבל תיווכם לשם הסדר עם שכנינו, אין זה נכון כי יש להם תכנית או תכניות להסדר כזה. אידן התכוון לצורך בוויתורים משני הצדדים כדי שיושכן שלום ובנאומו בגילדהול תיאר המצב מבלי לקבוע עמדה לגבי גופו של עניין. ללויד למשל, נראה כי מבלי שנסכים לקבל חזרה "מספר כל שהוא" של פליטים, לא יהיו סיכויים להסדר והוא בטוח כי אולי מספר קטן ביותר מן הפליטים יחליט לחזור אך הנכונות מצדנו לקבל פליטים דרושה לערבים כפיצוי מוסרי יותר מאשר מעשי. זוהי דעתו הוא. עלינו להחליט אם תנאי כזה מתקבל על דעתנו. אם לאו - לא הוא ולא כל איש אחר מממשלת בריטניה אינם עומדים ללחוץ עלינו בנידון זה כשם שלא ילחצו עלינו כי נסכים לוויתורים טריטוריאליים. אולם לו וליועציו נראה כי ללא תיווך לא נגיע להסדר עם שכנינו וכל תכנית של שיתוף פעולה בינינו לבין הערבים לא תשיג בנסיבות הקיימות את המטרה העיקרית הקשורה בהכרח למנוע בעד רוסיה, ויהי מה, לנהל הסכסוך בין ישראל ומדינות ערב לטובתה. בהמשך דבריו הסביר כי אף על פי שיתמכו בתכנית ג'ונסטון, החשובה כשהיא לעצמה, אין הם מאמינים כי יש בה כדי לפתור בעיית יחסנו עם השכנים, ואף לא עם ירדן עצמה.

ג) לא נעלם ממנו כי אין לנו "אמון רב" בכוונתם לבוא לעזרתנו במקרה שנהיה אנו הנתקפים. אך גם הערבים, ובייחוד המצרים, טוענים כי להם אין אמון בכך כי המעצמות שחתמו על הכרזת השלוש תמלאנה את אשר הטילו על עצמן אם ישראל תתקוף אותן. מיד תיקן דבריו והוסיף כי ממשלות עיראק וירדן "סומכות כמובן" על החוזים שלהן עם ממשלת בריטניה. בקשר עם מעמדה הירוד של הכרזת השלוש בעיני ישראל והערבים גם יחד, יש הכרח להרים קרנה בעיני אלה אשר ביטחונם קשור בה. השאלה כיצד להשיג מטרה זו תהווה אחד הנושאים החשובים בדיוני ושינגטון.

במקום זה הפסקתיו והעירותי כי אין להשוות מעמדן של מדינות ערב הקשורות ביניהן על ידי חוזה ביטחון הדדי של הליגה, הסדרי ביטחון אחרים וכן על ידי חוזה [ברית] בגדאד והסדר ישיר בין בריטניה וירדן למערכות ביטחון אזוריות מקיפות, למעמדה של ישראל, התלויה בהכרזת השלוש, אשר בעינינו לא הייתה מעולם מכשיר יעיל להבטחת ביטחוננו, הואיל וכל מאמצינו בעבר להבהיר פירושה המעשי של הכרזה זו בשעת סכנה לנו עלו בתוהו. הוספתי כיצד נוכל להאמין כי ממשלת בריטניה תמלא אחר שאר סעיפי ההכרזה אחרי שהפרה סעיף כה חשוב וחיוני בשבילנו הקשור באספקת נשק מגן.[5] לויד ענה כי הוא מעריך הערתי גם אם אין הוא מסכים לכך כי לא מילאו אחר התחייבותם על פי הסעיף שציינתי.

ד) לבסוף נגע באופן כללי במצב באזור. הסכים לדבריי כי קרקע כל מדינות ערב רעועה וכי קשה לבנות בניין בטוח ואיתן, אך אין ברירה אלא לעשות האפשרי בכל התנאים כדי להציל האזור מנפילה בידי הרוסים. נראה לו כי ישנם "סיכויים לכך" הואיל ומספר הערבים המפחד מפני רוסיה גדל והולך ככל שמתבררות כוונותיה לחדור אל האזור ולהשתלט על כל שטחי חייו הרוחניים והחומריים. נטייה כזו מתחילה להכות גלים גם במצרים ונאסר אף

5. בהצהרת השלוש מדובר בין השאר על כוונת המעצמות לספק נשק למדינות המזרח התיכון לאחר מתן הבטחה שהנשק הזה לא ינוצל לתוקפנות נגד מדינות אחרות.

הוא שותף לה. ממשלת בריטניה משתדלת להרחיב נטייה זו ולהעמיקה ככל האפשר אם כי לא יושג הדבר ביום אחד הכרחי לקדמו. אין לממשלת בריטניה כוונות זדון נגד ישראל והיא אינה מתכוונת להשיג משימותיה באזור, החיוניות גם בשבילנו, על חשבוננו. זאת ביקשני למסור לשר יחד עם תודות על הברכה.

העיר שתוכן דבריי ימסור לראש הממשלה.

אילת

31

מ' קדרון אל נשיא מועצת הביטחון
M. Kidron to the President of the Security Council

Copy: 130.15/3744/5 :העתק

[New York], 20 January 1956

Sir,

I have the honour to refer to the letter dated 2 November 1955 from the representative of Egypt concerning the Nitsana (El Auja) area (S/3456).[1]

The facts of the of the situation prevailing in the Demilitarised Zone of El Auja are known to the representatives of the United Nations in the area and were also brought to the attention of the Security Council in my letter dated 1 November 1955 (S/3454).[2] The communication from the representative of Egypt, however, contains a number of inaccuracies which I have been instructed by my Government to correct.

At the 33rd meeting of the Egypt-Israel Mixed Armistice Commission held on 28 September 1950, the United Nations Chairman stated that the El Auja area was uninhabited at the time of the signing of the General Armistice Agreement. Hence it is clearly misleading for the Egyptian representative in his letter, to refer to certain Bedouin tribes as "the original inhabitants of the area". The status of these Bedouins, who had penetrated into the El Auja zone from Egyptian territory after the signing of the Armistice Agreement, was defined by the Chairman of the same meeting of the Mixed Armistice Commission in the following terms: " . . . they have to be considered as infiltrators, having no Israeli identity cards".

31

1. ראו Letter dated 3 November 1955 from the representative of Egypt to the President of the Security Council, U.N. Document S/3456.
2. ראו Letter dated 1 November 1955 from the representative of Israel to the President of the Security Council, U.N. Document S/3454.

These infiltrators established themselves in the Demilitarised Zone with the apparent purpose of harassing Israelis, and to this end engaged in such acts as mining the Beersheba-El Auja highway, opening fire on Israelis travelling through the Zone (in one instance wounding the Israel representative in the Mixed Armistice Commission), attacking Israel Bedouin and conducting forays against Israel villages. The records of the Mixed Armistice Commission show a number of Israel complaints lodged against these activities.

It was common knowledge that these activities were directed by the Egyptian authorities who supplied the Bedouin infiltrators with arms, ammunition and money.

The marauders were finally chased back across the frontier by Israel Bedouin, by the villagers of Kziyot and by Israel police in September 1953.[3]

Since then the Mixed Armistice Commission has dealt with a number of incidents in which attempts were made by the Egyptian Bedouin to cross the international frontier and penetrate anew into the Demilitarised Zone. These incursions have invariably been determined by the Commission to be violations of the General Armistice Agreement by Egypt.

On the other hand, the existence of an Israel settlement in the area is in complete accordance with the terms of the General Armistice Agreement, and an Egyptian complaint in the matter lodged before the Mixed Armistice Commission was disposed of on 2 October 1953 by the rejection of an Egyptian draft resolution proposing to declare the establishment of the Israel settlement a violation of the Agreement.

To correct the allegations contained in the letter from the representative of Egypt concerning the presence of Israel troops in the area it is necessary to describe briefly the course of events leading up to the clashes in that sector in October and November 1955.

For a proper appreciation of these incidents it must be emphasised that the basic tenet of the Egypt-Israel General Armistice Agreement is the inviolability of the Armistice Demarcation frontier (in the Gaza area) and of the international frontier (in the Southern Negev, including the El Auja zone) alike.

The numerous violations by Egypt of the international frontier in the El Auja area led Israel on 3 January 1955 to propose a joint marking of the border. This proposal was accepted by Egypt, only to be repudiated by her immediately afterwards. Israel then proceeded to mark the frontier on her own in agreement with the United Nations Truce Supervision Organisation, and with the participation of United Nations observers. The marking was, however, interrupted several times by attacks carried out by Egyptian armed forces, for which Egypt was condemned by the Mixed Armistice Commission. Egyptian interference turned into aggressive invasion when some of the Egyptian positions were moved across the international frontier

3. על פרשה זו ראו כרך 8, מס' 401, הערה 2.

into the Demilitarized Zone. Successive requests by the Chief of Staff to remove these positions (whose legality even on the Egyptian side of the frontier was doubtful) from Israel territory were ignored. Egypt crowned her encroachments of the boundary by destroying the border markers in a well organised and extensive operation. It was in order to meet this situation that on 21 September 1955 Israel introduced an Army unit into the Demilitarised Zone, undertaking to withdraw it as soon as Egypt withdrew her military forces and ceased to intervene with the marking of the frontier.

Under an arrangement effected by the Chief of Staff with the Parties, the Israel Army unit was withdrawn on 2 October after Egypt had promised to remove her forces into Egyptian territory, limit their presence in the vicinity of the frontier in accordance with the General Armistice Agreement and proceed the marking of the border under arrangements to be made by the Chairman of the Mixed Armistice Commission. The terms of the arrangement were, however, never implemented by Egypt, who refused to limit her forces in the Abou Aouigila–El Quseima area, as she was bound to do under Article VIII, paragraph 3 of the General Armistice Agreement, forbade United Nations observers to enter the area and refused to cooperate in the completion of the marking of the frontier.

On 26 October Egypt launched an unprovoked attack against an Israel police post, maintained in the Demilitarised Zone under the above arrangement killing one, wounding two and capturing two Israeli policemen. It is a misconstruction of facts to say that "the continuing existence of the Israel armed forces in the Demilitarized Zone is in contravention with the General Armistice Agreement and despite the several appeals of the Chief of Staff was the main cause of the incident of 26 October 1955 regarding the unprovoked Israeli attack carried out by its armed forces stationed in the Demilitarised Zone against the Egyptian Post." At no time after 2 October were there Israeli armed forces in the Demilitarised Zone and no appeal whatever had been made by the Chief of Staff on this matter to the Israeli authorities.* The attack on the Israeli post was unprovoked.

Following their attack of 26 October Egyptian forces remained in the Demilitarised Zone. At least five appeals were made by General Burns and his staff to Egypt to withdraw beyond the international frontier, to no avail. Israel

* On 12 June 1951, a Special Committee, whose decisions are final, examined in the course of the consideration of the Egyptian interference with the freedom of passage through the Suez Canal the interpretation of the term "armed forces" under the General Armistice Agreement. The Special Committee's decision in this case confirmed that Egypt's "armed forces" are her military land, sea or air forces only, and civilian forces such as coast guards which are not subordinate to the Ministry of War are not to be regarded as armed forces within the meaning of the General Armistice Agreement's provisions (Egypt–Israel Special Committee Protocol meeting held on 12 June 1951, page 16 ff; also General Riley's Report to the Security Council, S/2194). This interpretation applies equally to Israeli and Egyptian forces and therefore to the civilian police now maintained by Israel in the Nitsana area.

was left with no choice but to dislodge the Egyptian aggressors and to push them back into Egypt from Israel territory into which they had illegally penetrated.

The pretext adduced by Egypt to justify her attack on 26 October was the presence of Israel troops in the Zone. Allegations about the presence of such troops are as devoid of truth as the reference in the letter by the Egyptian representative to purported appeals made to Israel by the Chief of Staff of the United Nations Truce Supervision Organisation for their removal.

I have the honour to request that this letter be circulated to the members of the Security Council.

Please accept, Sir, the renewed assurance of my highest consideration.

Mordecai R. Kidron
for Permanent Representative of
Israel to the United Nations

32

ר' שילוח אל מ' שרת
R. Shiloah to M. Sharett

מברק מוצפן WIA725
נוסח יוצא: 93.01/2213/7

[וושינגטון], 20 בינואר 1956

אישי בתכלית

לפני ימים אחדים שוחחנו השגריר ואני עם ביירוד.[1] חזר בפנינו על התורה שהוא מפיץ בחוגים נרחבים על כוונותיו הטובות של נאסר. תיאר נאסר כעומד בין נייטרליזם לפרו־מערביות. דיבר בתוקף נגד היענות לתביעתנו לנשק, דבר אשר ידחוף נאסר והעולם הערבי כולו לזרועות הרוסים. הדרך האחת היא שלום, ולשם כך צריכה ישראל לוותר על חלק מהנגב ולא על חלק סמלי כי אם על שטח שיוכל נאסר להגן עליו. נאסר לא יעמוד דווקא על כך שהשטח יימסר לו ויסכים גם שיימסר לירדן. ביירוד שוחח מאה שעות עם נאסר ומשוכנע בכנותו וברצונו לשלום. ביירוד חזר והסביר לנאסר כי אין להעלות על הדעת שישראל תוותר על שטח בנגב אבל לנו הוא נאלץ לאמור כי בלי ויתור כזה אין כל סיכוי לשלום. הוא יודע על השליח[2] ומגדירו כאיש היותר טוב באמריקה לשליחות כזו אולם הוא מלא חששות כי אם נחזיק בעמדתנו תיכשל השליחות. הוא גם חושב למשגה את התביעה

32

1. ראו מס' 20 והערה 4 שם.
2. רוברט אנדרסון, ראו מס' 14 (הערת עורך).

להביא לידי פגישה בין נאסר לראש הממשלה כי נאסר אינו מאמין בכוונות השלום של ראש הממשלה. בהמשך השיחה הפציר ביירוד שלא נחשוד בו באנטי־ישראליות. הוא מטיף לדעותיו בפני חוגים שונים כי הוא רואה לעצמו חובה להציג את הטענה המצרית. הטענה הישראלית ידועה למדי. בתגובתנו הוקענו הקו המכשיל שנקט בו כל השנים בחוזה בגדאד, בלחץ על הפינוי הבריטי ללא תנאים וכו׳ וכו׳. סיפר לנו כי הוא יישאר בוושינגטון עד לאחר פגישות אייזנהאואר-אידן.

אתמול סעדתי עם ראסל, תיארתי בהרחבה החמרת המצב לרגל השהיית ההיענות לתביעתנו לנשק מגן והשהיית ההודעה על המענק. ניתחתי הודעתו של נאסר ביום מתן הקונסטיטוציה[3] ומסרתי לו פרטי שיחתנו עם ביירוד. ציינתי שביירוד מפיץ תורתו ברבים. הוא מדבר במסיבות עיתונאים סגורות, בפני אנשי קונגרס וסנאט, בפני חוגי פנטגון ואחרים. אמרתי כי אמנם אין לי הוכחות כי הוא מדבר באותו סגנון גם לנאסר אבל מתוך היכרותי את ביירוד אין לי ספק כי אינו יודע להעלים דעותיו. ציינתי במיוחד שבפני חוגים שונים הוא מרמז כי בימים אלה מתרחש איזה מעשה חשאי חשוב[4] והבעתי דאגה כי דברים אלה של ביירוד עלולים להביא לידי דליפה וחבלה במבצע. הוספתי כי מתקבל אצלנו רושם כי האדמיניסטרציה נכנעת ללחץ המשותף של הבריטים וביירוד. ציינתי גם כן כי דברי ביירוד הוכיחו לי כי הוא, ראסל, או שלא אמר לנו האמת או שנתפש להרהורי לב. אמנם דחינו בכל תוקף ונוסיף לדחות ההצעה על משולשים ומסדרונים אבל מדברי ביירוד ברור כי כל ההצעות הללו אינן מעשיות וכי תביעת נאסר, שביירוד תומך בה, היא ויתור ישראלי ניכר מאוד בנגב. אמרתי כי מצדנו נוסיף לעקוב בציפייה ובמתיחות אחרי פעולות השליח ונוסיף לתת לו כל הסעד אולם האם לא הגיעה השעה לתכנן מה יהיה כשיתברר כי השליחות נכשלה. האם לא הגיעה השעה להיענות מיד לתביעתנו לנשק מגן. אנו סבורים כי מעשה זה יחזק ידיו של השליח כלפי נאסר אשר יבין כי אין בדעת ממשלת ארצות־הברית להפקירנו או להכריחנו לקבל שלום מוכתב.

ראסל השיב כי אף הוא מדוכא מאוד ונדהם מהודעת נאסר. לגבי ביירוד טען כי אינו מבטא דעת המחלקה ובמחלקת המדינה יש תרעומת וסלידה לגבי התנהגות ביירוד. מסר לי בסודי סודות כי הזמנת ביירוד לוושינגטון בשעה זו דווקא באה כדי להרחיקו מקהיר בימי המבצע. חששו שהוא עלול לקלקל. אמנם המזכיר נאלץ להכניסו בסוד המבצע אבל אינו לוקח כל חלק בו. גם ראסל מודאג שביירוד מדבר יותר מדי. לגבי נשק מגן חזר על הטענות הידועות על תקרית כנרת וטען כי אינו מעלה על הדעת שייענו לנו עד עבור תקופה מתקבלת על הדעת דהיינו, שבוע-עשרה ימים לאחר מועצת הביטחון. אינו יודע מה תהיה ההחלטה אז אבל טיפול בעניין בימים אלה עלול לעורר סערה ולחבל בשליחות. מה יהיה אם תיכשל השליחות אינו יודע. ידוע לו רק שהמזכיר ער מאוד לאפשרות זו וכבר שוחח פעמים על כך עם הנשיא. ראסל סבור כי אם תיכשל השליחות יצטרכו לתת לנו נשק כדי שנוכל לעמוד נגד התקפת פתע ולהחזיק מעמד עד שתבוא עזרה מהחוץ ולהבטיח על ידי חוזים והסדרי ביטחון שעזרה זו תבוא. אין להעלות על הדעת חימושנו בממדים שווים למה שמקבלים הערבים מהרוסים. כמובן שמדיניות זו פירושה חלוקת המזרח התיכון

3. ב־16 בינואר הכריז נאסר על מתן חוקה חדשה למצרים. בנאומו אמר גם: "נילחם לחירות ערב מהאוקינוס האטלנטי עד למפרץ הפרסי. נילחם מאוחדים למען החירות. נילחם נגד האימפריאליזם." (ראו "ג'רוסלם פוסט", 17 בינואר 1956).
4. שליחות אנדרסון.

לגוש ערבי הנתמך על ידי הסובייטים וישראל נתמכת על ידי המערב. התפתחות כזו חמורה ומסוכנת מאוד ויש להימנע ממנה עד שלא מוצתה עד תומה בדיקת סיכויי השלום. השליח קבע לעצמו גבול קיצוני של חודש ימים לבדיקה, ובחודש זה אסור לנו לעשות דבר שיחבל בשליחותו. ראסל חזר והדגיש כי המדיניות המוצעת על ידו למקרה שתיכשל השליחות מבטא[ת] דעתו האישית. מה תהיה עמדת הנשיא והמזכיר אינו יודע.

בהמשך השיחה ציין כי השליח קיבל דעתנו שאין להיכנס בכל משא ומתן על בסיס של תנאים מוקדמים.

שילוח

33

א׳ אילת אל מ׳ שרת
E. Elath to M. Sharett

מברק מוצפן ל/596
נוסח נכנס: 130.02/2446/4

לונדון, 20 בינואר 1956

שלך ד/425[1] ו־430[2].

בשיחתי המקיפה עם לויד[3] השתמשתי במרבית הנקודות שציינת במברקיך. תוכן מברקך 43[0] גוללתי בפניו שעה שתיארתי מהותה החברתית ויציבותה המדינית של ישראל לעומת מדינות ערב הכוללות. אולם באווירת השיחה עצמה, ומגמתי להחזיק כל הזמן במרכזה בעיית הנשק, חשבתי שיהיה זה מן המועיל לפתוח שיחתנו בבעיה זו ואף לסיימה כדי לא להשאיר בלבו שמץ של ספק כי אכן העניין הזה היום בראש דאגותינו ולא יוכל להיות לו תחליף.

לא הרגשתי שדבריי על ישראל חזקה כמשענת למדיניותם באזור עשו עליו רושם מיוחד אף כי הסכים אתי בהעריכו המצב הרעוע של מדינות ערב; לא ציין אף במילה כי הוא מוכן להסיק גם המסקנות ההגיוניות. בעצם אף לא ציפיתי לכך. בוודאי זכור לך כי היה זה לויד שהעיר פעם באוזניי שהצרה היא שנפט ודרכי התחבורה מצויים בידי הערבים ולא בידינו.

התרשמתי מגישתו החיובית יותר לשאלת מאזן הכוחות באזור, אך מוקדם עדיין להסיק מכך מסקנות מעשיות. ייתכן כי הדברים נאמרו בקשר לוויכוח בפרלמנט בשבוע הבא[4]

33
1. מס׳ 23.
2. במברק זה ביקש שרת להזהיר מהאשליה שמא ישראל, הנתונה בסכנת חיים והמשוללת נשק מגן, תהיה מוכנה לוויתורים כדי להציל את עצמה (19 בינואר 1956, 130.09/2321/1).
3. ראו מס׳ 30.
4. הדיון בפרלמנט נקבע ל־24 בינואר, בעקבות "פרשת הגרוטאות" (ראו הערה 6 להלן). האופוזיציה, בתיאום עם שגריר ישראל, לא התכוונה להסתפק בדיון בפרשה זאת בלבד, אלא להעלות גם את נושא מאזן החימוש במזרח התיכון (ראו אילת אל משרד החוץ, ל/607, 21 בינואר 1956, 130.09/2321/2). ואמנם מנהיג האופוזיציה, גייטסקל, עמד בדבריו בדיון זה על דרישת ישראל לאספקת נשק מגן ללא תנאים (ראו אילת אל משרד החוץ, ל/670, 24 בינואר 1956, שם).

כאשר ידידינו יתקפו הממשלה בשאלה זו וחשוב היה ללויד, כפי שעשה זאת אידן בפגישת גייטסקל וחבריו עמו,[5] להדגיש כי אין בכוונת ממשלת בריטניה להטיל איסור מוחלט על אספקת נשק לישראל. כמובן, רק איכות וכמות הנשק שיהיו מוכנים למכור לנו היא אשר תוכיח כנות כוונותיה של ממשלת בריטניה בנידון.

נקודה חיובית אחרת בשיחתנו הייתה הערתו על חולשת הכרזת השלוש והצורך לחזקה. ייתכן כי היה הד להצעת גייטסקל לנהל שיחות מטה.

בקשר לפרסום הספר הלבן על סחר הגרוטאות[6] אשר אינו מזכיר כלל את הסנטוריונים[7] והוויכוח בפרלמנט, חשבתי למועיל לפרסם בשם השגרירות עיקר הדברים שמסרתי ללויד אגב הדגמה מיוחדת על עניין אספקת הנשק. ההודעה שודרה ברדיו ופורסמה בעיתונות. הברקנו לחוד תוכנה במלואו.[8]

אילת

5. על הפגישה הזאת ראו מס' 23 והערה 5 שם.
6. בחודשים דצמבר 1955-ינואר 1956 פורסמו בעיתונות בריטניה כתבות שלפיהן עודפי ציוד מלחמתי של הצבא הבריטי, בעיקר טנקים מסוג ולנטיין, יוצאו כגרוטאות לבלגיה, שם שופצו והועברו למצרים. האופוזיציה דרשה הסברים, ואכן ב־19 בינואר פורסם "ספר לבן" (Cmd9676) ובו פירוט של ייצוא עודפי ציוד מלחמתי בריטי החל משנת 1945. לפי הפירוט, 151 טנקים מיושנים מסוג ולנטיין יוצאו לבלגיה ומשם הועברו למצרים, ו־50 עד 100 טנקים מסוג שרמן יוצאו לצרפת ומשם הועברו לישראל. נטען כי נשק זה לא השפיע לרעה על מאזן החימוש במזרח התיכון. דברים דומים השמיעו דוברי הממשלה בדיון בפרלמנט ב־24 בינואר (ראו אילת אל משרד החוץ, ל/680, 25 בינואר 1956, 130.09/2321/2).
7. ישראל ביקשה טנקים אלה מבריטניה. בראשית ינואר 1956 נמסר לאיש השגרירות בלונדון כי הסיכויים לקבלם קלושים (ראו מס' 6).
8. הנוסח לא נמצא. מכל מקום, רוגזם של הבריטים יצא מאחר שההודעה לא תואמה אתם, ובייחוד כעסו על כך שבהודעה נאמר כי אילת האשים בשיחתו עם לויד את בריטניה ב"התעלמות שיטתית" ("systematic evasion") מהתחייבותה להתייחס לישראל בשוויון מוחלט עם מדינות ערב, מאחר שביטוי זה לא נאמר בשיחה עם לויד. אילת נקרא לבירור עם המנהל הכללי של משרד החוץ, קירקפטריק. הוא טען כי הביטוי systematic evasion מוסר בנאמנות את אשר גולל בפני לויד שעה שמתח ביקורת על האפליה בהספקת נשק לישראל. אילת הביע את צערו על שלא הודיע ללויד מראש על כוונתו לפרסם הודעה, אך חזר בתוקף על תוכן ההודעה עצמה (ראו אילת אל שרת, ל/601, 20 בינואר 1956, 130.09/2321/2). על תגובת העיתונות הבריטית לפרשה ראו אילת אל שרת, ל/606, 22 בינואר 1956, 130.02/2455/8).

34

מ' שרת אל י' צור (פריז)

M. Sharett to J. Tsur (Paris)

טיוטת מברק

העתק: 130.02/2418/3

[ירושלים], 20 בינואר 1956

תוך רצון לברר סיכויים של הידברות עם הרוסים[1] החלטנו להמריצך למצות אפשרות של קשר עם וינוגרדוב, בהמשך לשיחתכם 6 בדצמבר.[2] הצעתנו לך כי בהסתמך על דבריו האחרונים בשיחתכם תזמינו לפגישה נוספת ובפתיחת דבריך תעמוד על שלוש הנקודות הבאות:

1) משרד [החוץ] התרשם מהדו"ח המפורט של שיחתכם ומתוכן דבריו וקיבל ברצון את נכונותנו לתרום ליישור ההידורים הקיימים והידוק הקשרים לעתיד.

2) למעשה עמד משרד החוץ לסכם הנחיות להמשך השיחה בינך לבינו כאשר השמיע כרושצ'וב את נאומו המפתיע והפוגע.[3] נאום זה, ופעולת ברית־המועצות במועצת הביטחון[4] לאחר זאת, עומדים בניגוד בולט לרוח דבריו ומשרד החוץ תוהה על קיום נקודת אחיזה כלשהי לשיפור היחסים.

3) אתה באופן אישי סבור כי אלמלא הורע המצב עקב הגילויים הבלתי ידידותיים האלה של מדיניות ברית־המועצות כלפי ישראל לאחר שיחתך עמו היה משרד החוץ מטיל עליך להיכנס לבירור ידידותי ומעשי של הבעיות אשר עוררתם שניכם בשיחתכם הראשונה, בעיות אשר העיבו על יחסי ישראל-ברית־המועצות. לא הלך [אל תלך?] יותר רחוק מזה אבל אם ישאלך וינוגרדוב באותה שיחה או בהזדמנות מאוחרת באילו נושאים היינו מוכנים לדון יכול אתה למנות, כהשערה אישית, חוזר: אישית, את הנושאים כדלקמן:

א) אמנת בגדאד.

ב) ערבויות למען שמירת המצב הטריטוריאלי הקיים במזרח התיכון וערבויות נגד מירוץ הזיון במזרח התיכון.

ג) הידוק יחסי תרבות ומסחר.

ד) הפעלת ידידי ישראל בעולם למען הפגת המתיחות הבין־לאומית בהתאם ל"רוח ג'נבה".

זכור נא כי מגמת שיחתך - הבאת וינוגרדוב לדיווח מפורט וחיובי לממשלתו והמלצה כי יקבל תשובה ממוסקבה אשר תעודד את ישראל להיכנס לאותו בירור על פי הנושאים עליהם רמזת.[5]

34

1. ראו מס' 13.
2. ראו שם, הערה 4.
3. ראו מס' 3 (הערת עורך).
4. בדיונים במועצת הביטחון על פעולת ישראל בכנרת.
5. לצור ניתנה הזדמנות להיפגש עם וינוגרדוב רק באפריל - ראו מס' 183.

35

מייג'ור־ג'נרל אל"מ ברנס אל מ' שרת
Major-General E.L.M Burns to M. Sharett

Orig: 130.16/2954/7 :מקור

Jerusalem, 21 January 1956

Sir,

I have the honour to draw your attention to the resolution adopted by the Security Council on 19 January 1956, and particularly to the paragraph requesting me to pursue my suggestions for improving the situation in the area of Lake Tiberias without prejudice to the rights, claims and positions of the Parties, and to report to the Council as appropriate on the success of my efforts.[1]

In order to be able to fulfill the mission entrusted to me by the Security Council, I would appreciate receiving at your earliest convenience the assurance that your Government is ready to begin conversations with me for the purpose of implementing the following suggestions:

(a) Both Parties will give strict orders to their armed forces not to advance beyond or fire across the Armistice Demarcation Line.

(b) Pending an arrangement which might be arrived at with the assistance of the Chairman of the Mixed Armistice Commission, the Syrian Authorities will prevent the inhabitants of Syria from fishing in Lake Tiberias.

(c) The Israeli Authorities will not interfere with the inhabitants of Syria who water their cattle in or draw from Lake Tiberias.

(d) The Syrian Authorities will not interfere with Israeli fishing in Lake Tiberias.

(e) The Israeli police boats will not come closer than 250 metres from the shore of the Lake.

(f) Acceptance of the above suggestions will in no way prejudice the rights, claims and positions of either Party in an ultimate peaceful settlement.

I am sending a similar letter to the Minister for Foreign Affairs of Syria.

Accept, Sir, the renewed assurances of my highest consideration.

E.L.M Burns
Major-General
Chief of Staff

35
1. ראו מס' 29 (הערת עורך).

36

מ' שרת אל א' אבן (וושינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 511
נוסח יוצא: 130.02/2455/5

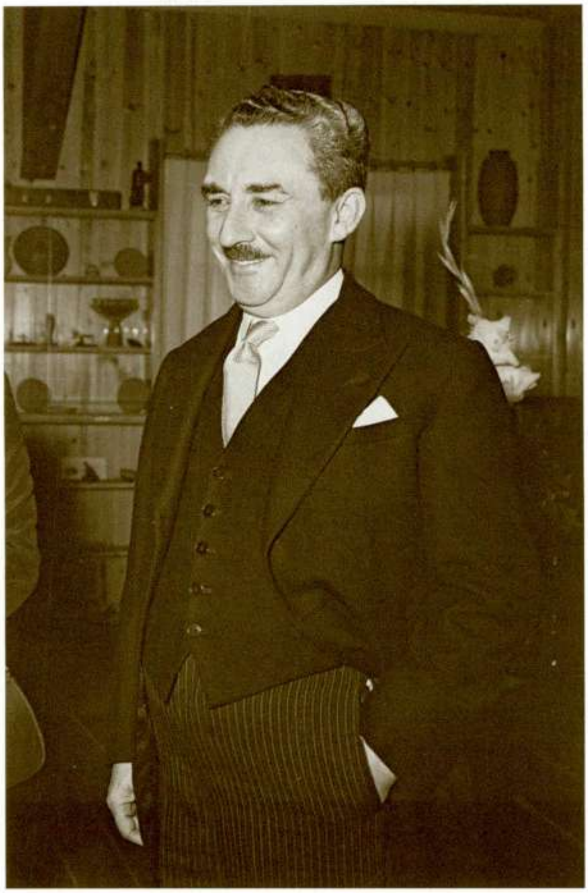
ירושלים, 21 בינואר 1956

אישי

ודאי שמת לב לחשיבות המכרעת של 961 מניו יורק.[1] ממילא חשבתי מיד לאחר שיחתך עם דאלס, ואם לא תינתן בה תשובה חיובית, לעורר בעיית נשק בשיחה עם הסובייטי. השדר שנמסר בניו יורק מסלק החשש לפנות פן יסרבו ונחלנו כישלון. עובדה היא עכשיו כי הם פנו אלינו תחילה. נותר חשש לתגובה מדינית של ארצות־הברית שאמנם אנו מחוסנים כלפיה על ידי הצהרותיי בארץ ובחו"ל כי בלית ברירה ניזקק לכל מקור. ראש הממשלה מחייב פנייה מידית לרוסים. נטייתי גם עכשיו להמתין לתוצאות שיחתך[2] ומכתבי.[3] שאלתי אליך הכדאי בשלב זה להוליך לאמריקאים רושם כי יש לנו סיכויים אצל ברית־המועצות כדי לדרבנם ואם כן, כיצד? דומני לאו דווקא במפורש לדאלס, המסוגל להיאחז בזה כתירוץ חדש לא להיענות. הברק מיד.[4]

שרת

36
1. מס' 25.
2. מס' 48.
3. מס' 22.
4. תשובת אבן - ראו מס' 37.

משה שרת, 1953. צילם משה פרידן, לע"מ.

דוד בן־גוריון משתתף בעבודות הביצורים בגבול רצועת עזה,
8 במרס 1956. צילם פריץ כהן, לע"מ.

שר החוץ הבריטי סלווין לויד מתקבל בארץ על ידי שר החוץ משה שרת,
13 במרס 1956. צילם דוד אלדן, לע"מ.

פגישה עם המזכיר הכללי של האו"ם דאג האמרשלד, אפריל 1956.
מימין לשמאל: משה שרת, דאג האמרשלד, דוד בן־גוריון
וראש מטה משקיפי האו"ם מייג'ר ג'נרל אידסון ברנס. אסושייטד פרס.

שגריר צרפת פייר ז'ילבר מקבל את פני פולה ודוד בן־גוריון
במעונו בחג הבסטיליה, שנות החמישים. צילם הנס פין, לע"מ.

تأميم شركة قناة السويس

الأهرام

الرئيس يعلن باسم الأمة :

أموالنا وحقوقنا ردت الينا

سنبني السد العالي معتمدين على سواعدنا واتحادنا ودمائنا

قرار رئيس الجمهورية بتأميم شركة القناة

כותרת העיתון אל־אהרם, 27 ביולי 1956: "הלאמת חברת תעלת סואץ,
הנשיא [נאצר] מודיע בשם האומה: כספינו וזכויותינו שבו אלינו,
נבנה את הסכר הגבוה בכוחנו, אחדותנו ודמנו".

שרת החוץ גולדה מאיר, יולי 1956. צילם משה פרידן, לע"מ.

שגריר ברית־המועצות אלכסנדר אברמוב עם הנשיא יצחק בן־צבי לאחר הגשת
כתב האמנה בירושלים, 10 באוגוסט 1954. צילם אילן ברונר, לע"מ.

הנשיא יצחק בן־צבי מברך את חברי הסגל הדיפלומטי לרגל שנת תשי"ז.
משמאלו שרת החוץ גולדה מאיר ומימינו השגריר האמריקני אדוארד לאוסון,
1 בספטמבר 1956. צילם משה פרידן, לע"מ.

שרת החוץ גולדה מאיר (מימין) בשיחה עם דיפלומטים ישראלים בכירים:
אליהו אילת, אבא אבן, יעקב צור ויוסף אבידר, 18 באוקטובר 1956.
צילם פריץ כהן, גנזך המדינה.

פעולת קלקיליה, ליל 10-11 באוקטובר 1956. אסושייטד פרס.

דוד בן־גוריון נואם בכנסת, 15 באוקטובר 1956. אסושייטד פרס.

37

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA728
נוסח יוצא: 93.01/2213/9

ושינגטון, 21 בינואר 1956

אישי בתכלית

שלך 511.[1] מודה כי אינני רואה עדיין את היזמה בניו יורק כבעלת חשיבות מכרעת, וספק רב אם באמת יש שם סיכוי כלשהו לנשק. עובדה היא כי לא נאמר דבר כזה על ידי נציג סובייטי לנציג ישראל ומי יודע אם יש יותר ממש בעניין מאשר בשיחות שנתקיימו עם קוזניצוב,[2] כץ־סוחי[3] ואחרים בסתיו.

אשר להצעתך מופתע שראש הממשלה כבר מציע פנייה מידית לרוסים. אמנם הסחבת היא חמורה אך האומנם בגלל זה וללא סיכוי מובטח של עזרה מברית־המועצות נסכן את הקשרים המערביים שרק הם בשעת פקודה עלולים לשמש לנו מבחן? מציע להמתין כמה ימים ולחשוב מחדש אחרי השיחה עם דאלס.

לגבי ניצול הסיכוי אני מייעץ שלא נספר דבר במפורש עד שיתברר אם באמת הסיכוי קיים. ממליץ שאדרוש שיחה עם האח,[4] בה אביע דאגה גוברת, אציין שבחלל הריק הזה התחילו שוב לצוף רמזים יותר ברורים מקודם על אפשרויות אחרות ושבמצב זה תגבר הנטייה לבדוק אפשרויות אלה אם לא נקבל תשובה ממשית בשיחה הבאה. אציג את העניין בצורה שבלי ספק תביא לידי ריצתו המבוהלת אל אחיו, אך בדרך זו אין אנו נוקטים עדיין אחריות ממלכתית לחיוב הצעד המרחיק לכת. לדעתנו בא דבר זה בחשבון רק עקב סירוב או ידיעה ודאית כי אין לצפות למאומה מהמערבים. אינני סבור כי הגענו עדיין לידי כך.[5]

אבן

37

1. מס׳ 36.
2. בשיחה נאמר לאבן כי עצמאות פירושה אי־הקמת בסיסים מערביים על אדמת ישראל. נושא הספקת נשק סובייטי לישראל לא עלה (ראו אבן אל משרד החוץ, 420, 17 באוקטובר 1955, 130.09/2311/4).
3. כץ־זוחי אמר דברים מעורפלים: מניח כי צ׳כוסלובקיה תהיה מוכנה לספק נשק לכל מדינה שלא תצטרף לברית אנטי־סובייטית, ובכלל זה לישראל (ראו קדרון אל משרד החוץ, XA509, 5 באוקטובר 1955, 93.01/2183/6).
4. אלן דאלס, מנהל סוכנות הביון המרכזית של ארצות־הברית (CIA), אחיו של מזכיר המדינה ג׳ פ׳ דאלס.
5. במברק נוסף הביא אבן נימוקים נוספים נגד הפנייה לברית־המועצות: היא תטיל נטל כספי כבד על ישראל, במיוחד כי קשה להעלות על הדעת כי ישראל תשלם עבור הנשק הסובייטי בכספי המגבית והמלווה של יהודי ארצות־הברית; יש חשש שהרוסים טומנים מלכודת, בסופה תמצא את עצמה ישראל ללא נשק מערבי ועם נשק סובייטי שיינתן על פי הסדר או תנאים ערביים. מסקנתו כי יש לנצל את היזמה הסובייטית רק להסביר למערב כמה מעיקים העיכובים באישור הנשק (ראו אבן אל שרת, WIA736, 23 בינואר 1956, 93.01/2213/9).

38

ר' שילוח אל מ' שרת
R. Shiloah to M. Sharett

מברק מוצפן WIA731
נוסח נכנס: 93.01/2213/7

ושינגטון, 21 בינואר 1956

למברק 511,[1] ומברקי 725.[2]

אף כי ראסל מסר המחשבה על חימושנו וחתימת חוזה ביטחון אתנו, במקרה שתיכשל השליחות,[3] כדעתו האישית, אין לי ספק מתוך היכרותי הממושכת אתו כי לא היה מעז לאמור דברים אלה אילו לא ידע כי כאלה הם הלכי הרוח במחיצת המזכיר. שיחת אלן היום[4] היא בלי ספק חלק מתכסיס הסחבת שנוקטת בה מחלקת המדינה על מנת למנוע משבר ביחסיהם עם העולם הערבי בעצם ימי השליחות ובעצם ימי ביקורו של אידן. לדעתי עלינו להמשיך הלחץ הגובר והולך על הממשלה להיענות חיובית ומאידך להימנע מכל מעשה שישמש להם עילה להצדקת ההשהיה. אני חושש מאוד שמגע עם הרוסים בימים אלה, בייחוד כשהוא מסתמך על ידיעה שהגיעה בצינורות כל כך פחותי דרגה, עלולה לשחק לידי מתנגדינו ולא לדרבן ממשלת ארצות־הברית. גם מבחינת השליחות יתפרש צעד כזה, אם ייוודע, כמכשול.

שילוח

38

1. מס' 36.
2. מס' 32.
3. שליחותו של אנדרסון - ראו מס' 14 (הערת עורך).
4. הכוונה לשיחת אבן, יחד עם שילוח ועם ג'ורג' אלן, עוזר מזכיר המדינה לענייני המזרח הקרוב. אבן הודיע שבא לחדש את בקשת ישראל לנשק, לאחר שהסתיימה פרשת הדיון במועצת הביטחון. אלן נהג תחילה בפורמליות, הודיע שירשום דברי אבן ויודיע למזכיר. אבן הגיב בתקיפות, אלן נרתע, וקבע פגישה לאבן עם מזכיר המדינה לשבוע הקרוב (ראו אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA729, 29 בינואר 1956, 130.09/2311/7).

39

ג׳ רפאל אל שר החוץ
G. Rafael to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.02/2404/3

ירושלים, 22 בינואר 1956

סודי

שיחה עם מזכ״ל האו״ם

ב־21.1 חנה אווירונם של המזכ״ל ופמלייתו בשדה התעופה בלוד במשך חצי שעה על מנת שגנרל ברנס יוכל להצטרף אליו בדרכו לקהיר.[1]

המנכ״ל והחתום מטה שוחחו אתו בשעת סעודה קלה. פתחתי את השיחה עם המזכ״ל בציינִי שתשומת לב רבה מוקדשת לביקורו באזורנו והוספתי שטבעי הדבר כי במקום שיש מתח גבוה גם התקווה גבוהה.

האמרשלד השיב שלא קבע לעצמו שום תכנית פעולה מיוחדת זולת לחץ על מצרים לקבל את הצעותיו בעניין אל־עוג׳ה.[2] נתתי לו להבין, בהערה קצרה, שאין לנו עניין להיכנס אתו לפרטים.

המזכ״ל המשיך באמרו כי הוא רוצה קודם כל למשש את הדופק אצל נאסר לפני שיקבע אם הוא יכול לעשות משהו למען הפגת המתיחות. אמנם הוא סבור שעצם ביקורו של מזכ״ל האו״ם יכול לשמש לצדדים הזדמנות מתאימה לבירור האפשרויות לשיפור המצב. על עמדתנו למד הרבה משיחתו עם שר החוץ בביתו.[3] שיחה זו העמיקה אצלו ההבנה לשאיפותינו ולצרותינו. שוב הדגיש שכמובן יעמוד לרשות הצדדים.

אמרתי שבניין שביתת הנשק ניזוק קשות בגלל המשך מדיניות האיבה של מדינות ערב נגד ישראל, וכללתי בפירוט האיבה ההסגר בסואץ ובאילת, ובגלל חוסר נכונות הערבים להתקדם לקראת ההסדר כפי שחוזי שביתת הנשק מחייבים. הטעמתי שהיינו רואים כבר התקדמות מסוימת אילו הצדדים החתומים על חוזי שביתת הנשק היו מתחייבים מחדש לכבד התחייבויותיהם על פי חוזי שביתת הנשק ועל פי מגילת האו״ם והזכרתי לו שבספטמבר 1951 הציעה ועדת הפיוס נוסחה של הצהרה לצדדים שישראל הייתה מוכנה לקבל ושהערבים דחוה (נוסח ההצהרה רצוף בזה).[4] ציינתי שהיה חשוב שהצדדים יאשרו נכונותם ליישב הסכסוכים הקיימים ביניהם בדרכי שלום, יימנעו משימוש בכוח נגד השלֵמות הטריטוריאלית של הזולת ויפסיקו כל פעולות האיבה על מנת לקדם התקנת

39

1. האמרשלד היה בדרכו מטורקיה למצרים.
2. ראו מס׳ 11, הערה 2.
3. השיחה התקיימה ב־5 בדצמבר 1955. שרת דיווח בקיצור כי היה דיון על ״שטח רחב, נשק, נאסר, תקריות, תגובות, תיווך אידן, נגב, מים, ירדן, פנייתו לרוסים״. ראו מ׳ שרת, יומן אישי, כרך ה, עמ׳ 1304.
4. הנספח עם נוסח ההצהרה מופיע בתיק אך לא פורסם כאן מכיוון שנראה שהוא משובש.

השלום ביניהם. הערתי שאילו היה יכול המזכ"ל להחתים הצדדים על הצהרה כזאת היינו מקבלים זאת בברכה אולי הייתה הצהרה כזאת יכולה לשמש יסוד להתקדמות מעשית לפתרון הבעיות השנויות במחלוקת. ציינתי שהצהרה בלבד לא תפתור את הבעיות. חשובה כנות הנכונות לביצוע ההתחייבות.

המזכ"ל הגיב בערנות, אף בהתלהבות, ואמר שרעיונות אלה הולכים בד בבד עם קו מחשבתו והוא מוכן לברר בקהיר הסיכויים להסכמת נאסר להצעה כזאת. אם ייתקל בעמדה חיובית הוא סבור שיוכל לקבל הסכמת יתר חותמי שביתת הנשק ובסוף סיורו במזרח התיכון יהיה מוכן להצהיר שהוא הוסמך על ידי חותמי חוזי שביתת הנשק להצהיר כדלעיל.

השבתי שנקבל בברכה את יזמתו זו והוא יכול להניח שישראל תשתף אתו פעולה אם יציע לנו נוסחה על פי הקווים שציינתי. כמו כן יכול להתעלם מכך שזוהי הצעה ישראלית ויכול לאמצה כהצעתו הוא. הודה על נדיבותנו ונכונותנו לשתף פעולה אתו וביקש אותי לרשום על נייר שהגיש לי את הנקודות העיקריות שצריכות להיות לדעתנו כלולות בהצהרה זו.

רשמתי:

1. נכונות להסדר בדרכי שלום של כל הסכסוכים.
2. אי־שימוש בכוח נגד השלֵמות הטריטוריאלית.
3. הפסקת כל פעולות האיבה.

כל זאת כדי לקדם התקנת השלום בין הצדדים החתומים על הסכמי שביתת הנשק. הראיתי את הנייר הזה למזכ"ל שהעיר כי זהו, כמובן רק שלד. הוספתי שזהו למעשה רק מינימום של שלד. אחרי זה גנז הנייר בכיס מעילו.

השמש והירק הקסימו אורחינו וגם נהנו מהסידורים המצוינים והאדיבים מטעם שלטונות שדה התעופה.

גר

40

א׳ נג׳ר אל שגריר ישראל בפריז
E. Najar to the Israel Ambassador in Paris

מקור: 93.02/193/1

ירושלים, ט׳ בשבט תשט״ז
22 בינואר 1956

אישי - סודי ביותר

הנידון: שיחה עם ג׳ילברט[1]

ביום שישי, ה־20 בינואר, סעדתי עם ג׳ילברט.

הוא פתח באמרו כי הוא מודאג ביותר מהמצב. עניתיו כי גם אני מודאג מהמצב בפריז. בשיחה מאוד יסודית בין שגריר ישראל ומאיארד, התרשמתי משאלת מאיארד - מדוע מוטל על צרפת לספק לישראל את כל הדרוש לה מבחינת הגנתה, ולתת על ידי כך אמתלה בידי אנגליה להסית נגדה את הערבים.[2]

אם המחשבות במשרד החוץ הצרפתי הולכות בכיוון זה, אזי אנגליה תכתיב לצרפת את מדיניותה במזרח התיכון. אותם השיקולים המביאים את אנגליה למנוע נשק מישראל, מביאים אותה לסלק את מעמדה של צרפת באזור. האם אין הצרפתים מבינים זאת?

למעשה, הוספתי, היחסים בין צרפת לישראל הם הם אשר הבטיחו מעמדה של צרפת באזור עד היום. ישראל מהווה גורם מרכזי במחשבה המדינית הערבית, וההתקשרות בין צרפת וישראל הכריחה את הערבים לא במעט להתחשב בצרפת. פיתחתי גם כמה מהנקודות המופיעות במברק השר אליך.[3]

בדברי תשובתו אמר לי ג׳ילברט כי על אף כל הספיקות, אשר אינם בלתי־נורמליים במצב המסובך של האזור, בטוח הוא כי נקבל הנשק מצרפת. ויש להמשיך בשיחות עם משרד החוץ אשר אינו עוין את ישראל.

אולם, הוסיף, מחובתי כידיד - ולא כשגריר צרפת - להזהירכם בפני סכנות חמורות מידיות העשויות לבוא בעקבות שיחות אייזנהאואר-אידן.[4]

בשלב הראשון של ההתייעצות הצליחו האנגלים לשכנע את האמריקנים כי קודם לכל שלב מדיני אחר - הכרחי למצוא פתרון מידי וסופי לסכסוך בין ישראל וערב. החלטה זו דורשת רק אישורו של אייזנהאואר. אולם נפלה ההכרעה ב־"State Department".

אם לא יחול כל שינוי בבית הלבן, עלינו לצפות ללחץ נמרץ לוויתורים - והמשכת האמברגו בענייני הנשק תהווה אמצעי לחץ עיקרי.

40
1. פייר אז׳ן ז׳ילבר, שגריר צרפת בישראל.
2. ראו מס׳ 16.
3. מס׳ 24.
4. ראו מס׳ 65 (הערת עורך).

תקרית כנרת - אשר הפכה במועצת הביטחון לנושא התחרות המדינית בין המזרח והמערב וריכזה את תשומת הלב סביב הסכסוך הערבי-ישראלי - הייתה לעזר רב לאנגלים.

גם המאמר האומלל של דאלס ב"לייף"[5] אפשר לבריטים להעמיד טענות משלהם כנגד טענות האמריקנים נגדם, והקל על תפקידם.

האנגלים נתנו לפתרון הסכסוך הערבי-ישראלי עדיפות על ניסיונות נוספים להרחבת חוזה בגדאד; הם הצליחו לשכנע את מחלקת המדינה כי אם תישבר התנגדות ישראל לוויתורים - שאר מדינות האזור תיפולנה בידי המערב כפרי בשל.

אם כי הצרפתים לא השתתפו כלל בשיחות בוושינגטון ראו האמריקנים לנכון למסור לצרפתים על מסקנות אלה ולבקש דעתם.

הרציף [משרד החוץ הצרפתי] פנה לג'ילברט, וכנראה גם לשאר שגרירי צרפת באזור. ג'ילברט ענה במברק חריף ומנומק כראוי.

ג'ילברט רואה במצב זה סכנות לישראל ויש, לדעתו, להגביר את הלחץ בוושינגטון. הוא דיבר כאילו אין בידי צרפת כל אפשרות רצינית להשפיע על מהלך הדברים.

שללתי גישה זו וציינתי לג'ילברט כי תמיכתם בסוריה ובמצרים - מיד לאחר חוזה בגדאד - הייתה גורם חשוב מאוד להתפתחות העניינים. עתה לפניהם אפשרות בלתי חוזרת להבטיח את מעמדם על ידי מסירת נשק לישראל.

נכון הוא כי אם ישיגו בכוח שינויים בסטטוס קוו בנוגע לישראל - תהיה הדלת פתוחה לכיבוש סופי של לבנון, סוריה וירדן. מכל הבחינות, האינטרס הצרפתי הנו לתמוך בנו בצורה ממשית, וברגע זה.

תקרית כנרת, אמרתי לג'ילברט, הייתה ביטוי לנכונותנו לשמור ולהגן על שלמותנו הטריטוריאלית. ברור כי אם סוריה, לבנון או ירדן היו לוחמות באותה צורה להגנה על שלמותן - מדינות אלה היו זוכות באהדתנו.

חושבני כי אם סוריה והלבנון ידעו להבין את זאת היטב - באמצעות הנציגים הצרפתיים במקום - פני הדברים עלולים היו להשתנות.

ג'ילברט קיבל את דבריי וענה לי כי יכתוב באופן מפורט לרציף, ביום שני זה (ה־23 בינואר 1956). הוא מסר לי כמו כן שקיבל שדר מהרציף אשר גילה התעניינות רבה באפשרות שצרפת תחזק מעמדה בתור מקשר חשאי בין סוריה וישראל. נאמר לו כי יקבל חוות דעת מפורטת ממשרדו.

עודדתי את ג'ילברט לחדש את פניותיו בנוגע לנשק, והוא מצדו עודד אותנו להיאבק בארצות־הברית במלוא אפשרויותינו.

במשך השיחה הדגיש ג'ילברט מספר פעמים את חומרת בעיית הפליטים, אשר הטביעה את חותמה על ירדן. מדינה זו הפכה למרכז השנאה כלפי ישראל; לדעתו - יותר מאשר סוריה, לבנון ואפילו מצרים.

5. המדובר במאמר שפורסם ב"לייף" בינואר 1956 על סמך ריאיון עם מזכיר המדינה דאלס. במאמר ציטטו מדברי המזכיר שאמר שארצו הרחיקה לכת עד סף מלחמה עולמית בקוריאה, בהודו סין ובפורמוזה, והמלחמה נמנעה רק בזכות מדיניות תקיפה, שכללה, בשני מקרים, איום בשימוש בנשק גרעיני (ראו "הארץ", 18 בינואר 1956).

ג׳ילברט ביקש באופן מיוחד שלא נסתמך כלל על דבריו בכל שיחותינו בארצות־הברית ובצרפת.

מכתבי זה עונה גם על מכתבך מה־11 בינואר (מס׳ 101) על שיחתך עם מאיארד.[6]

בברכה,

א׳ נג׳ר

41

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן 740
נוסח יוצא: 130.02/2455/5

ושינגטון, 23 בינואר 1956

בהול

מציע שיחה דחופה ביותר עם לאוסון על מנת שיגיע דו״ח ממנו לפני פגישת יום ד׳ ב־11:00[1] בה יבהיר כמה חמור יהיה המצב מבחינתנו, אם שיחה זאת לא תגלה התקדמות רצינית בעניין הנשק. רצוי לציין כי מתן התחייבות ברורה לנו על הנשק חשובה הרבה יותר מפרסום הודעה בנידון בשעה זו. קיבלתי רמזים כי דווקא מועד פרסום ההיענות הוא אצלם גורם יותר מעיק מההחלטה להיענות וזאת בגלל שיקולים ידועים שהזמן גרמם.[2]

אבן

6. מס׳ 16.

41
1. פגישת אבן עם דאלס, ראו מס׳ 48.
2. לאוסון אכן הוזמן לשרת, ראו מס׳ 45.

42

מ׳ שרת אל שגרירות ישראל בוושינגטון
M. Sharett to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 515
נוסח יוצא: 130.02/2457/1

ירושלים, 23 בינואר 1956

אישי - לשגריר ולציר

שלכם 728[1], 731[2] שימו לב:

א) דאלס הצדיק העסקה הצ׳כית פומבית כמעשה התגוננות מצד מצרים.

ב) הכרזתי מיד לאחר העסקה כי נפנה לכל מקור.

ג) בעוד שבוע יסתיימו שלושה חודשים מפנייתי האישית לדאלס.

ד) ראש הממשלה דורש מאז שובי פנייה לברית־המועצות וסבור כי אני מחמיץ.

ה) ההודעה בניו יורק[3] משונה מפאת הצינור אך אין לי כל ספק באופייה המוסמך ובהיותה מיועדת לתגובה.

ו) קדמו לה רמזים ברורים בפריז ובמקומות אחרים.[4]

ז) נוכח טענת המערביים הנשנית בעיתונות ובחדרים כי היענותם לנו תדחוף את הערבים עוד יותר לזרועות רוסיה תבוא היענות ברית־המועצות לנו ותשחררם מסיוט זה.

ח) לא ייתכן כי יחזיקו בשני ראשי החבל: מצד אחד ימנעו נשק מפחד ברית־המועצות ומצד שני יתנגדו למתן נשק סובייטי לנו.

ט) כל שבוע חולף ללא תוספות מחמיר האחריות ואנו עתידים לתת הדין.

אני מנסה עוד להמתין, אך שיקלו היטב.

שרת

42

1. מס׳ 37.
2. מס׳ 38.
3. מס׳ 25.
4. ראו מס׳ 13 והערה 4 שם.

43

מ׳ שרת אל מ׳ קדרון (ניו יורק)
M. Sharett to M. Kidron (New York)

מברק מוצפן YA967
נוסח נכנס: 93.01/2213/9

ירושלים, 23 בינואר 1956

אישי

שלך 961.[1]

ליברן יבקש איש שיחו לחזור על מה שאמר לברנע ושוב ישאל אם זה רשמי ולכשיקבל תשובה חיובית יאמר כי הדבר יימסר לתעודתו. אחר כך ייכנס בשיחה כמשיח לפי תומו ובשם עצמו ויתהה מה טעם יש להם להעניק מאסמיהם לזה ולזה כאחד וכלום לא מוטב היה למנוע משני הצדדים כדי שלא יוציאו חילם לריק וכן מה בצע להם להעניק לנו, כלום לא יאבדו על ידי כך את עולמם אצל השכנים ומה יהיה שכרם בכל עמלם? גם ישאל אם זוהי העמדה מדוע אין מודיעים לאבידר או מדוע אין אברמוב מוסר לנו כאן?[2]

שרת

43

1. מס׳ 25.
2. קדרון השיב כי ליברן שוחח עם בן־שיחו של ברנע, שאליו הצטרף גם רוסי מומחה לחוק בין־לאומי. הרוסי לא חזר על הדברים שנאמרו לברנע אך גם לא הכחישם. טען שאלה הרוצים לרכוש נשק מצ׳כוסלובקיה צריכים לפנות אליה. הצ׳כים מוכרים נשק בדרכים מסחריות כמו כל ארץ אחרת (ראו קדרון אל שרת, 24 בינואר 1956, 130.02/2457/15).

44

א' אבן אל מ' קוב דה מירוויל (ושינגטון)
A. Eban to M. Couve de Murville (Washington)

Copy: 130.02/2456/3 :העתק

[Washington], 23 January 1956

Personal

Dear Mr. Ambassador,

I refer to my conversation with you today during which I described an exchange of views which I have had with Assistant Secretary Allen at the Department of State on a matter affecting the Governments of France and of Israel.[1]

I now write to indicate at first hand, exactly what transpired.

On Saturday, January 21, I drew Mr. Allen's attention to the deep concern felt in Israel at the lack of equipment capable of defending the country against the type of aircraft now in the hands of other Middle Eastern States. In that connection, I referred to discussions recently held in Paris between the Government of France and the Ambassador of Israel on the subject of 12 aircraft of the (Mystère IV) type.[2] In these discussions, French representatives have indicated that the attitude of the Government of the United States would influence their capacity to secure early delivery of these aircraft, owing to certain relationships between France and the United States in matters of military procurement.

Assistant Secretary Allen informed me explicitly that if the French Government decided to make these aircraft available to Israel, "the United States would view such a decision with sympathy".

I enquired whether Mr. Allen would be prepared, if asked, to indicate his Government's view to the French Government in the terms which he had used to me. Mr. Allen replied in the affirmative.

Accordingly, I have felt entitled to convey this information to your Excellency, precisely as I received it.

With cordial wishes, Yours very sincerely,

Abba Eban

44

1. ראו מס' 38 והערה 4 שם.

2. ראו מס' 8.

45

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן IWA521
נוסח יוצא: 130.09/2311/5

ירושלים, 24 בינואר 1956

בהול

לאוסון הוזמן הערב לשר. נכחו המילטון, הרצוג.

השר פתח שהזמין השגריר דחופות כדי להשמיע באוזניו כמה דברים שמקווה שיגיעו לידיעת המזכיר לפני פגישתו עם אבן.[1] דברים אלו בבחינת תוספת למה שישמיע אבן.

אחרי שהשגריר קיבל מידי השר העתק מכתבו למזכיר[2] אמר השר שעניין הנשק מגיע עתה לשלב קריטי. זה שלושה חודשים שהעלה תביעתנו באוזני המזכיר בפריז ובג'נבה. התשובה שקיבל לא הבטיחה סיכוי שארצות־הברית או יתר מעצמות המערב יתנו נשק שיאזן כמותית העסקה הצ'כית אולם נאמר שאם נגיש רשימה צנועה של נשק מגן תזכה לעיון אוהד. מדברי המזכיר במסיבת עיתונאים בוושינגטון ב־18.10.55 השתמע שאם יתברר שהעסקה הצ'כית תשנה חמורות המאזן יהא מוטל על ארצות־הברית ועל יתר חותמי הצהרת השלוש לעשות לתיקון המאזן. הודעת הנשיא ב־9.11.55[3] - עצם מסירתה וניסוחה הקפדני - היה בה גם כן כדי ליצור רושם שאין הכוונה לדחות בקשתנו או לנהוג בה סחבת ללא קץ. תקרית הכנרת והדיון הממושך במועצת הביטחון עיכבו התשובה.[4] לא התקרית ולא גינוי מועצת הביטחון משנים המצב היסודי. בינתיים זורם הנשק הסובייטי למצרים, המתאמנים בשימושו הן במצרים בהדרכת מומחים סובייטים ובריטים והן בגוש המזרחי. לא בכדי נרכש נשק זה ונחטא בחוסר אחריות מחריד אם לא ניקח בחשבון מה עלול לעשות נאסר כשירגיש שבידיו עליונות מכרעת. איננו יכולים להתחשב בשיקול של התערבות חיצונית לטובתנו ביום פקודה משום שראשית אין התחייבות כזאת ושנית אפילו הייתה מטבע הדברים אין בכוחה להבטיח שלא תבוא שואה על ערינו מהפצצה אווירית בטרם תופעל ההתחייבות. נאסר יודע היטב שאין אנו מקבלים כל נשק מגן שישתווה במידה כלשהי לסוגי הנשק ההרסני המגיעים אליו. עוד מעט נצטרך להחליט היכן אנו עומדים ומה עלינו לעשות. השר בטוח שארצות־הברית חושבת לפעול באופן אחראי; זה מחייב אותה לא להשהות תשובתה.

אם ארצות־הברית מוכנה להשיב חיובית אך מסיבות שונות חוששת מפני תוצאות הפרסום יוכל השר להתחייב שהתשובה תישמר בסוד מוחלט עד שארצות־הברית תאשר

45

1. ב־25 בינואר, ראו מס' 48.
2. מס' 22.
3. ראו מס' 15 והערה 11 שם.
4. ראו מס' 29 (הערת עורך).

פרסום. חיוני ביותר שהממשלה, או לכל הפחות מספר שרים, ידעו שמובטחת לנו כמות מסוימת של נשק בזמן הקרוב. הזמן פועל נגדנו ועוד מעט לא תהיה אפשרות להדביק המצרים באימון טייסינו.

לשאלת לאוסון אם כוונת השר שההודעה המוצעת תימסר בצינור פורמלי או אם יסתפק בהבטחה אישית השיב השר שיקבל גם האפשרות האחרונה היינו, שלאוסון ימסור לו אישית, או המזכיר לאבן. הדגיש שלא די בהבטחה עקרונית ללא קביעת מועד ביצוע. לשאלת לאוסון אם התכוון השר שהתשובה תתייחס לרשימה שהגשנו השיב השר בחיוב והעיר שיוכל לתאר לעצמו שארצות־הברית תאמר שנקבל סוג מסוים מצרפת והיא תספק סוגים אחרים. קיימות כל מיני אפשרויות.

בסוף השיחה חזר והדגיש השר: time for decision arrived. אנו זכאים לדעת היכן אנו עומדים ומה צפוי לנו. מצב הממשלה יהיה חמור ביותר אם חלילה יהיה מקום להאשימה שהשלתה עצמה בתקוות שווא ובינתיים הפסידה זמן יקר. המשך יבוא.[5]

מאה"ב

5. ראו מס' 47.

46

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן 750
נוסח נכנס: 130.09/2311/7

ושינגטון, 24 בינואר 1956

ג׳ונסטון[1] וברנס[2] שוחחו אתי ועם ראובן [שילוח] על פי הזמנתם. ג׳ונסון אמר ששוחח עם שקבורו[3] ולרגל שיחה זאת ברצונו להבהיר שוב את עמדתנו וכוונתנו.

א) מה יהיה כשתסתיים תקופת ההמתנה שעליה הוסכם אתך.[4] הניגש מיד לביצוע ההטיה בבנות יעקב? האומנם הושלמו כל שלבי העבודה מחוץ למפורז וההותקנו המתקנים הדרושים לשאיבה או שמא אפשר להמתין עוד כמה חודשים? ואם הדחיפות נובעת משיקולי עבודה טהורים או משיקולי מדיניות פנימית?

ב) מה דעתנו לגבי הצורך להעמיד נאסר בפני חובתו למסור הכרעה סופית בסוף פברואר כפי שהבטיח לג׳ונסטון?[5] האם לפי מיטב תבונתנו יש ללחוץ להחלטה סופית במועד כה

46

1. אריק ג׳ונסטון, יושב־ראש המועצה המייעצת לפיתוח בין־לאומי של ארצות־הברית, הגיע באוקטובר 1953 למזרח התיכון כשליחו של הנשיא אייזנהאואר במטרה לגבש תכנית לניצול מי הירדן שתהיה מקובלת על המדינות הנוגעות בדבר: ישראל, ירדן, סוריה ולבנון. ביולי 1955 הציג את תכניתו בפני ישראל, שקיבלה אותה; באוקטובר 1955 הציגה בפני מדינות ערב הנוגעות בדבר; אלה העבירו את הנושא לליגה הערבית, שדנה בו ב־15 באוקטובר אך לא אישרה את התכנית (ראו סקירה של ש׳ כהנא, ״מפעל המים הארצי וארצות־הברית״, 24 במרס 1964, 130.02/3080/2).
2. ג׳ורג׳ א׳ ברנס, חבר הגוף המייעץ לפיתוח בין־לאומי של המנהל לפעולות בארצות חוץ (Foreign Operations Administration) של ארצות־הברית; עוזרו של אריק ג׳ונסטון.
3. אוולין שאקבורו, עוזר לתת־מזכיר המדינה (סגן מנהל כללי) במשרד החוץ הבריטי, שהיה בפמליית אידן לשיחות עם אייזנהאואר בסוף ינואר 1956.
4. שרת אמר לג׳ונסטון באוקטובר 1955 כי ישראל תהיה מוכנה להמתין עד פברואר 1956 בעניין חידוש עבודות הטיית הירדן - ראו מס׳ 62.
העבודות להטיית הירדן, כחלק ממפעל המים הארצי, החלו ב־2 בספטמבר 1953 באזור המפורז, דרומה לגשר בנות יעקב. התכנית הייתה לחפור תעלה באורך 2½ ק״מ במרחק 100 מ׳ מאפיק הירדן ובמקביל לו. המים שבתעלה אמורים היו להפעיל תחנת כוח מצפון לכנרת. סוריה הגישה ב־16 באוקטובר תלונה למועצת הביטחון, וב־27 באוקטובר הודיעה ישראל על הפסקת העבודה, זאת לאחר שארצות־הברית עיכבה את המענק לישראל. שליחות ג׳ונסטון גרמה להתארכות הפסקת העבודה.
5. נאסר קיבל על עצמו להסיר את ההתנגדות הסורית לתכניתו של ג׳ונסטון, אך לא עמד בדיבורו.

קרוב? אמרתי שנזמין את תגובתך המוסמכת אך אני רואה עצם השאלות כמדאיגות והסברתי:

א) אלמלא תכנית ג'ונסטון היינו זה כבר מוצאים פתרון למפעל בנות יעקב כפי שעשינו במפעל החולה בזמן ריילי.[6] בעיקר אחרי דו"ח דיקסון-אייספוגל אין להניח שבמשך שנתיים לא היינו מוצאים מוצא מהקיפאון.[7] דבר זה מחייב אותו מוסרית להזדהות עם עמדתנו לטובת חידוש העבודה. תמיד הייתה עמדתנו שדחיית החידוש אפשרית רק בגלל טעם משכנע וטעם זה היה הסיכוי להסכם על תכנית ג'ונסטון. בהיעדר טעם זה אין לממשלת ארצות־הברית זכות לתבוע דיחוי נוסף בעיקר לאחר שנתברר כי המפעל צודק גם לפי מושגי תכנית ג'ונסטון.

ב) הבענו דעה שייעשה משגה חמור אם נשחרר נאסר מהבטחתו המפורשת לומר הן או לאו לפני סוף פברואר.

סוכם שיראה אלה כתגובות ראשונות ואישיות ואשיב לו דבר בשמך לפני שיראה שאקבורו בשובו. לא פירש באיזו רוח הוא שואל אם תוך הזדהות עם שאקבורו אם כפי שהתרשמתי כדי להצטייד לקראת המשך כל תנאי דיקסון-אייספורגל ושכל עוד יישאר סיכוי לג'ונסטון לא נעשה שום פעולה שתבטל אפשרות זאת מבחינה טכנית.

אבריק שוב על כל הפרשה. חשוב שתהיה בידנו תגובתכם המוסמכת לפני התחלת השיחות הבריטיות-אמריקאיות.[8]

אבן

6. בשנת 1951, ראו כרך 6, עמ' 179 (הערת עורך).
7. דיקסון (מארצות־הברית) ואייספוגל (מהולנד), מומחי מים שביקרו בישראל במרס 1954 בשליחותו של האמרשלד, בהתאם לבקשת ראש מטה המשקיפים בארץ ישראל, בניקה, על מנת לבדוק את השלכות הטיית הירדן באזור גשר בנות יעקב על זכויות המים והקרקע של הערבים בחוות הבטייחה שלחוף הכנרת. לאחר שביקרו באזור ונפגשו עם מומחי תה"ל ומומחים סוריים הגישו דין וחשבון ב־3 באפריל 1954, שקבע כי זכויות אלה לא ייפגעו (דיווחים על פגישותיהם בישראל בתיק 130.02/3688/9, את עיקרי המלצותיהם ראו בכרך 9, מס' 241, והערה 1 שם).
8. ראו מס' 62.

47

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן IWA552
נוסח יוצא: 130.02/2455/8

ירושלים, 25 בינואר 1956

דחוף

בהמשך לשלנו 521.[1]

במרוצת השיחה נגע השר בנקודות הבאות:

א) טענת ביירוד, לפי עיתונות ארצות־הברית, שנשק לישראל ידחוף המצרים עוד יותר לזרועות הסובייטים. טענה זו פירושה שעל ישראל להפקיר עצמה מפני שנאסר עלול לבקש עוד מספר מיגים נוסף ל־200 לפי העסקה הצ'כית. אין אומרים לעולם שאם ישראל לא תקבל נשק מארצות־הברית תפנה היא לברית־המועצות. ההנחה היא שמאחר שהבריות חושבים שישראל לא תפנה לברית־המועצות יש הצדקה להשבת פניה ריקם על ידי ארצות־הברית. גישה זו נטולת ההגינות והמוסריות אין בה כדי לעשות רושם על ישראל. עודנו בוטחים בהגינות ובתחושת האחריות הגבוהה של ארצות־הברית כלפי מדינות קטנות שקשרו גורלן עם המערב, שתעזור להן להתגונן בפני איום על קיומן.

לגופה של טענת ביירוד - קשה לראות איך יוכל נאסר בעת ובעונה אחת להוסיף ולשחק עם הרוסים וגם לקוות להשיג מימון אמריקאי לאסואן. מה גם שנשק נוסף מברית־המועצות פירושו משכון נוסף של הכותנה המצרית לצורכי רכש. אם נכונה הערכת ביירוד, הרי לך הוכחה חותכת שפני נאסר להשמדת ישראל, שכן הוא יודע גם יודע שהנשק שנקבל יהיה הגנתי בלבד וגם לאחר קבלתו עדיין יישאר פער רב לטובתו. השר ציין שארצות־הברית נותנת נשק למדינות שונות ללא חשש שמשום כך יהדקו מדינות אחרות קשריהן עם הסובייטים.

ב) לפי השמועה יתבע אידן מהנשיא[2] להתנות היענות בעניין הנשק בנכונות ישראל לוויתורים ניכרים להסדר. הווה אומר, לנצל מצבנו הביטחוני החמור כדי לעשות קפיצת הדרך להסדר. השר מזהיר אלה הדוגלים בקו זה ואלה העלולים להיתפס לו שישראל לא תעשה ויתורים בלחץ האיום לביטחונה. נעמוד בשער במלוא כוחנו נגד מזימה זו. הננו עם קשה עורף כשעצם קיומנו והחזון הרוחני שהחיינו במשך הדורות מוטלים על הכף. ההזיות עדיין משמשות נר לרגלי המדיניות הבריטית. השר הרחיב הדיבור על כישלון בריטניה בפרשת ארץ ישראל ב־1947/48 מתוך אי־תפיסת כוח עמידתנו המדיני והמוסרי והצביע על הכישלון בירדן בחודשים האחרונים[3] כדוגמה חותכת לחוסר יכולתה להערכה

47
1. מס' 45.
2. בפגישתם בוושינגטון בסוף ינואר 1956, ראו מס' 65.
3. נסב על שליחות הגנרל טמפלר לירדן, ראו מס' 5, הערה 5.

מציאותית. אנשי משרד החוץ הבריטי מציגים עצמם כמומחים יחידי סגולה בענייני המזרח התיכון ואינם חשים כלל שכישלונותיהם מפריכים יומרתם זאת. השר פונה לארצות־הברית שלא תשגה חמורות ותקבל העצה הבריטית. דרך זו לא תביא ישראל לוויתורים אלא תדחוף אותה into exasperation וארצות־הברית תישא באחריות הכבדה ביותר של התעלמות מישראל במצוקתה.

ג) להערת השגריר כאילו דעת הקהל יותר שקטה בזמן האחרון הסביר השר שהקהל עודנו מצפה להיענות ארצות־הברית ועדיין מקננת בו התקווה that the worst will not happen. הציבור קרא בעיתונות שבגלל הכנרת התעכבה תשובת ארצות־הברית. משנגמרה פרשה זו תלך ותגבר המתיחות.

מאה"ב

48

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן 756
נוסח נכנס: 130.09/2311/7

ושינגטון, 25 בינואר 1956

שוחחתי ארבעים דקה עם המזכיר בהשתתפות שילוח ואלן. הורגש חיפזון מסוים בייחוד בסיום השיחה מאחר שהיה נאלץ לרוץ לבית הלבן להשתתף יחד עם הנשיא בקבלת זארובין.[1]

פתחתי בדברי אזהרה חמורה על הזמן העובר ללא תגובה מעשית על בקשתנו. זה ארבעה חודשים מתמלאים מחסני נאסר נשק סובייטי חדיש ואלינו לא הגיע מאומה שיש בו משום חיסון המדינה בפני הסכנות החדשות המאיימות עליה. מניתי את העקרונות הכלליים וההצהרות המיוחדות של ממשלת ארצות־הברית שעודדו אותנו להניח כי לא נושב ריקם אך בעיקר הבעתי אי־יכולת נפשית להאמין כי ארצות־הברית רוצה שידינו תהיינה כבולות מאחורי גבנו בעוד שיריבנו מתכונן להנחית מכה מוחצת בגופנו הבלתי מוגן. עתה נסתיימה פרשת מועצת הביטחון [2] ועלינו לדעת היכן אנו עומדים כדי שנתכנן מחשבתנו ופעולתנו על יסוד ידיעה ברורה של המצב. יותר חשוב שתובטח לנו היום היענות ממשית מאשר יפורסם משהו בצורה מצלצלת, וכאן סיכמתי דבריך ללאוסון.[3]

48
1. גיאורגי נ' זארובין, שגריר ברית־המועצות בוושינגטון.
2. ראו מס' 29 (הערת עורך).
3. ראו מס' 45 ו־47.

בתשובתו אמר כי שמירת מדינת ישראל in all its essentials היא מגמה מרכזית של מדיניות ממשלת ארצות־הברית. סכנה לקיומה של ישראל נוגעת יותר לממשלת ישראל מאשר לממשלת ארצות־הברית, אך סכנה זו אם תתגשם תהיה כישלון חמור ומכה עצומה לעם האמריקאי כולו על שתי מפלגותיו. כניסת הגורם הסובייטי לאזור חייבה ממשלת ארצות־הברית לבדיקה מחודשת של הדרכים להבטיח קיום ישראל. מתקיימות בימים הקרובים גם שיחות עם אידן. ממשלת ארצות־הברית עוד לא סיימה עיוניה ומשום כך אין ביכולתו להשיב לנו בשלב זה תשובה חיובית.

אמרתי שאעביר דבריו אך לא אמלא חובתי אם לא אומר מיד כי העיכוב החדש יתקבל על ידי ראשי ממשלתי כמהלומה קשה וייצור אחד הרגעים החמורים ביותר בתולדות יחסיה הבין־לאומיים. כאן הפסיקני בתימהון עמוק ובהזדעזעות קשה ואמר שדבריי מפתיעים ביותר ונבצר ממנו להבין את מגמתם שכן לא התכוון כל עיקר למסור תגובה שלילית וכל רצונו היה להסביר בגילוי לב מדוע דווקא היום לא הגיעה השעה להכרעה. אמרתי כי תגובותיו לקויות בחוסר הערכת גורם הזמן. ממשלת ישראל לא תסכים לוותר על שום מאמץ להשיג נשק נוסף. כיצד נסתכל בשוויון נפש במחזה איום זה של התגברות האויב בעוד שאנו קופאים על שמרינו. וכיצד אפשר להצדיק לשבוע נוסף אחד את הגברת סכנתנו כאשר בקומץ אווירונים ומכשירים אחרים יכולה ממשלת ארצות־הברית לשחרר אותנו ממועקה אכזרית זו ולהחזיר יציבות גם למעמדנו הצבאי וגם למצב רוחנו המעורער. אמר שוב שלא שלל מאומה אך הוא זקוק לזמן כדי להגיע לידי הכרעה. נראה כמודאג ביותר מתגובתי הזועמת ואף כמופתע. ברור כי לא היה שרוי לפני השיחה בהערכת החשיבות המכרעת והדחיפות הגדולה בהן אנו רואים הבעיה. כאן התחילה השעה דוחקת וביקש שנעמוד בקשר הדוק. אמר שטבעי שמדינה לא תרצה לבסס ביטחונה על גורמים רחוקים ונעלמים מהעין במקום להסתמך על דברים מוחשיים ובולטים כגון נשק בידיים. סיכום של דבר בעוד זמן קצר יגיע לידי מסקנות על הפעולה ההכרחית.[4]

אבן

49

שיחת ו' איתן וי' תקוע עם מייג'ור־ג'נרל אל"מ ברנס וא' ויז'יה (ב־25 בינואר 1956)
Meeting: W. Eytan and Y. Tekoah – Major-General E.L.M. Burns and H. Vigier (25 January 1956)

Report: 130.02/2439/5 דין וחשבון

General Burns declared that following the conversation on the previous day between Mr. Hammarskjöld, the Prime Minister and the Foreign Minister,[1] he had sent a message to the Egyptian authorities proposing to fix the date for

4. השלמות למברק זה ראו מס' 53.

49
1. ראו מס' 56.

starting the marking of the border in Auja area on 30 January 1956. He had also issued instructions to the Chairman of the Israel-Egyptian Mixed Armistice Commission to prepare for the work of marking, assuming that the proposed date would be satisfactory to Israel and Egypt.

The action necessary by Israel, apart from agreement on the suggested date, would be the issuing of the necessary instructions to the military to move out of the Demilitarized Zone. The removal of mines and obstacles may take a little longer but should start as soon as possible.

Mr. Eytan asked what is going to happen on the Egyptian side of the frontier under the implementation of the Secretary-General's proposals.[2]

General Burns replied that when the line will have been marked, he thinks there would be two places in which the Egyptian positions would be found to be a few metres inside the Demilitarized Zone, the Egyptians agreed that in such an event they would move the positions.

Mr. Eytan inquired what would happen with respect to the withdrawal of Egyptian forces beyond the Abu-Augeila – El Quseima line.

General Burns stated that this is another question [and] that it would be undesirable to start dealing with the second stage of the problem right away. He felt that one should proceed with the implementation of the three proposals and after that with the second stage. Egypt was prepared, he said, to withdraw to the Abu-Augeilla – El-Quseima [line] provided Articles 8 and 7[3] were observed in their entirety.

Mr. Eytan drew the General's attention to the difference between Articles 7 and 8, and that only the latter applied to the El-Auja area and its vicinity, while Article 7 affected an entirely different area. He also pointed out that proposal two in the Secretary-General's letter has a double sentence one part of which might be said to refer to the removal of Egyptian forces from the Demilitarized Zone and the other to the restriction of their positions to the west of the international frontier in accordance with Article 8,8.

General Burns did not think that was the right interpretation of the proposal.

Mr. Tekoah said he had several technical questions to pose. Firstly, what pillars would be used in the marking of the Line, and would the border markers pulled down by the Egyptians be restored.

General Burns observed that in principle he saw no objection to the same pillars being used now as in the past. They might have to be made more stable to prevent the recurrence of what had happened to them in the past. The Chairman of the Mixed Armistice Commission would contact the Israel Delegate to discuss these matters.

2. ראו מס' 11 והערה 2 שם.
3. ראו שם, הערה 6.

Mr. Tekoah then asked whether in accordance with the Secretary-General's letter of 3 November 1955[4] the Egyptians had given assurances to grant freedom of movement and observation to United Nations Military Observers. The Secretary-General's letter declared that such freedom of movement was necessary to supervise the implementation of the three proposals and to prevent further breaches of the Armistice Agreement. We are particularly interested in this because of our demand that Article 8,3[5] should be implemented.

General Burns said that this matter had not been taken up with Egypt but he will do so.

50

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן שפ/263
נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 25 בינואר 1956

שיחה עם מסיגלי.

א) לפי הידיעות שקיבל משגרירותם ובייחוד משובל[1] אין כל סיכוי להסכם אנגלי-אמריקאי בוושינגטון. מחלקת המדינה מסתייגת יותר ויותר מחוזה בגדאד, אינה מסכימה להצטרף אליו ולהרחיבו למדינות ערב אחרות. כן סירבה ממשלת ארצות־הברית בשלב ההכנה של השיחות להסכים להצעות האנגלים על "תכנית מארשאל" מזרח תיכונית מחששה להסתבך בשנת בחירות בהתחייבויות כספיות לגבי מדינות שאין שיעור לתיאבונן. אידן מקבל על עצמו סיכון גדול בנסיעתו לוושינגטון בתנאים אלה. אף אם יתפרסם בסופו של דבר קומוניקט מרגיע יהיה זה רק כלפי חוץ ואין לייחס לו משמעות. הזכיר מקרה דומה של נסיעות אטלי לארצות־הברית בימי מלחמת קוריאה.

ב) הודה על הגדרת עמדתנו להסכם בגדאד ואמר שהבין והעריך עמדה זו מתוך עיון בנאומו האחרון של שרת.[2]

ג) הוסיף שאינו רואה מוצא מהסבך אלא ניסיון להשכין שלום בין ישראל ומצרים. שאלתיו אם יכול אדם בר דעת לקוות להצלחת משא ומתן שעה שהמעצמות מפגינות בידודה של ישראל ומסרבות להביא חימושה לידי איזון. הסכים לצורך בתזוזה בכיוון זה אך חזר ושאלני בהדגשה אם אמנם אנו עומדים בסירובנו לתיקוני גבולות בנגב שיבטיחו

4. ראו הערה 2 לעיל.
5. פסקה זו קובעת כי "מעברו המצרי של הגבול, מול אזור אל־עוג'ה, לא תהיינה עמדות ההגנה המצריות קרובות יותר לאל־עוג'ה מאשר אל־קוסיימה ואבו עגילה (ראו כרך 3, נספח ו, עמ' 693).

50
1. ז'אן שובל, שגריר צרפת בלונדון.
2. ראו מס' 3 (הערת עורך).

חיבור בין מצרים וירדן. התפלא לשמוע כי אין חיבור כזה אפשרי אלא אם תנותק אילת מגוף המדינה. שאלתיו אם אמנם הוא סבור כי זהו המכשול היחידי לשלום. ענה בחיוב ולא הסתרתי ממנו תימהוני. הוספתי כי ההיגיון נראה משונה בעיניי שאין המעצמות יוצרות תנאים נוחים למשא ומתן אלא מציגות דרישות מוקדמות שאינן ניתנות לביצוע.
תוך כדי שיחתנו צייר לפניי שני המשולשים המחוברים בקודקודיהם כמתכונת ציורו של ראסל.[3] הוכחתי לו דמיונות פתרון כזה ושאלתיו אם אמנם מעוניינת צרפת, ואפילו שאר המערב, בחיבור טריטוריאלי בין מצרים ושאר מדינות ערב. אמר שאינם מעוניינים בכך אלא שהשלום חשוב להם יותר.

ד) בעניין המיסטרים אמר לכתחילה כי הדבר נדחה בגלל ישיבות מועצת הביטחון. שאלתיו אם נתקבלה תשובה אמריקאית וענה בשלילה. כשהזכרתי לו שיחת אלן-אבן[4] הגיב בהתרגזות ואמר: ״אם אמנם מתייחסת אמריקה בחיוב, למה לא תיתן היא נשק ולא תאלץ אותנו להבליט עצמנו על אף התסבוכת הערבית שאנו נתונים בה״. ציטטתי מכתבו[5] שבו נאמר כי המכשול היחיד למסירת המיסטרים היא החלטת ארצות־הברית בעניין off shore והוספתי כי אני מתפלא לשמוע ממנו שקיימים עוד היסוסים מדיניים. אמר כי בין כה וכה לא נתקבלה תשובה בעניין off shore ואם תתקבל, יביאו הדבר לדיון בסוד השלושה.[6] מחיתי על כך, אמרתי שאני רואה החלטה זו כמנוגדת להבטחות המפורשות של משרד החוץ וממשלת צרפת. סיכם הוויכוח באמרו כי אם יקבל ההסכמה - והדגיש שוב שלא קיבלה - יביא הדבר בפני שר החוץ החדש, יהיה אשר יהיה,[7] והוא שיכריע.

ה) יותר מבשיחות עם מאיארד[8] ועם רו[9] הבחנתי בדברי מסיגלי צער על חוסר אפשרות של תיאום מדיני עם אנגליה וכן, למרות הסיפוק על מה שכינה בשם ״קבורת ברית בגדאד״, דאגה לניגוד ההשקפות בין לונדון וושינגטון. עם זה לא הסתיר ממני כי העובדה שאין ממשלה בצרפת וחוסר היציבות הפנימית משתקים כרגע כל ניסיון לגיבוש מדיניות עצמאית צרפתית באזור.

צור

3. ראו מס׳ 29 והערה 3 שם.
4. ראו מס׳ 38 והערה 4 שם.
5. העתק המכתב, מ־9 בדצמבר 1955, בתיק 130.02/2522/21. ראו גם צור אל משרד החוץ, שפ/810, 13 בדצמבר 1955, שם.
6. ראו מס׳ 4 והערה 2 שם.
7. ב־31 בינואר מונה לתפקיד שר החוץ כריסטיאן פינו, איש המפלגה הסוציאליסטית.
8. ראו מס׳ 16.
9. ראו מס׳ 8.

51

א׳ אשל אל ל׳ כהן
A. Eshel to L. Kohn

מקור: 130.02/2418/3

ירושלים, י״ב בשבט תשט״ז
25 בינואר 1956

סודי-דחוף

השר מעיר לזיכרון הדברים הרצוף בזה, שנמסר ב־28.12.55 על ידי הממונה המזרח גרמני במוסקבה לשגריר אבידר:[1]

1. העובדה כי גרמניה המזרחית שלחה לנו תזכיר יש לה משקל בין־לאומי ומשתמעת ממנה הכרת ישראל כנציגת העם היהודי. עם זה יש כאן השתמטות גמורה הן מחובת שילומים לישראל והן מחובת פיצויים אישיים להמוני יהודים נפגעי הנאציזם.

2. לדעתי אין להניח מסמך מחושב זה ללא תשובה **ויש לגשת מיד לחיבורה**. לכשנגיש את התשובה - באותו צינור - נפרסם את שני המסמכים. ייתכן כי נצטרך לבקש הסכמת גרמניה המזרחית לפרסום.

המנכ״ל מבקש כי הטיוטה תוכן על ידך בהקדם האפשרי. ברצוני להסב את תשומת לבך לפסקה הבאה בזיכרון הדברים, אשר רצוי להיאחז בה: ״לקרבנות הפשיזם, המתגוררים בשטח הרפובליקה הגרמנית הדמוקרטית, ניתנו סעד ועזר באופן הנדיב ביותר״.

לפי הערכה זהירה חיו באותו החלק של גרמניה, כולל ברלין המזרחית, שהוא כיום גרמניה המזרחית, לכל הפחות 200,000 יהודים. כעת נמצאים בגרמניה המזרחית לכל היותר 2,000. אפשר לומר בהחלט שמתן סעד ועזרה לאחוז אחד בלבד אינו משחרר בשום פנים ואופן את מזרח גרמניה מהדאגה ל־99 האחוזים הנותרים.

בקשר לשאלת הפרסום של המסמכים עליי להציע כי בבוא הזמן נבקש את חוות דעתו של ד״ר פ׳ שנער. ייתכן כי לפרסום הסירוב המזרח גרמני יהיה הד בלתי רצוי לנו בחלק של דעת הקהל במערב גרמניה.

בברכה,

א׳ אשל

51

1. תעודה זו נמצאת בתיק, אך לא הודפסה כאן. היא מודפסת על נייר ללא כותרת ואינה נושאת מען, חתימה או תאריך. בתעודה מציינת ממשלת מזרח גרמניה את הסתייגותה מהפשעים והזוועות שעולל המשטר הנאצי, את פעולותיה למיגור הפשיזם ולחקיקה נגד פעולות פשיסטיות ואת מעשיה לטובת קרבנות הפשיזם, וביניהם גם ״אזרחים ממוצא יהודי״. התעודה גם מזכירה כי ממשלת גרמניה המזרחית מבטיחה פעילות חופשית של ״קהילות דת יהודיות״ ומסייעת לבניין בתי כנסת ולשיפוצם (ראו גם תקציר של התעודה, 26 בינואר 1956, 130.10/2544/1).

52

ו' איתן אל ע' יורן (האג)
W. Eytan to E. Yoran (The Hague)

העתק: 130.02/2414/3

ירושלים, י"ב בשבט תשט"ז
25 בינואר 1956

סודי ביותר

מר יורן היקר,

שיחתך עם הממונה הסיני מעניינת, אבל יכול להיות שהוא ביטא רק הרגשה כללית ואינו יודע את פרטי התפתחות השיחות בינינו לבין סין.[1]

א) כבר בשנת 1954 גילו הסינים בהזדמנויות רבות התעניינות ביחסים אתנו. ראש הממשלה, מר צ'ו אן לאי, הזכיר בנאומו בפתיחת בית הנבחרים שלהם באוקטובר 1954 יחסים דיפלומטיים עם ישראל כאחת המטרות של מדיניות החוץ הסינית.

ב) כתוצאה מכל הרמזים הסיניים יצאה בתחילת 1955 משלחת רצון טוב שלנו לסין. למשלחת הייתה הסמכות לברר, חוץ מענייני מסחר, גם את שאלת היחסים, אבל באופן כללי מבלי להתחייב. המשלחת הרגישה גם בשיחות אישיות שלה נכונות סינית ליחסים.[2]

ג) אחרי שוב המשלחת החליטה הממשלה, בהסתמך על הדו"ח שלה, להציע יחסים דיפלומטיים לסין. במכתב של מנהל מחלקת אסיה למר Chen Chia Kang[3] הועברה הצעה זו לממשלת סין. כחודש ימים לאחר מכן נתקבלה תשובה למכתב באותה הדרך בה נמסר, "כי הצעת ישראל הועברה לממשלה וזו תחליט על דרגת הנציגויות ועל מועד פתיחתן".

ד) מאז לא נתקבלה שום ידיעה נוספת. הזכרנו להם באורח זהיר את העניין שוב, הן במכתב אישי של מנהל מחלקת אסיה לאיש הנ"ל והן במכתב אישי של מר דוד הכהן לשגריר הסיני ברנגון, שהתמצא בכל התפתחות העניינים. התשובות היו נימוסיות, אבל ללא מעשה.[4]

ה) כעת איננו יודעים מהי הכוונה האמִתית של הסינים כלפינו. סברתנו היא כי הסינים פגשו בין ביקור המשלחת ובין מתן התשובה החיובית של ממשלתנו את הערבים, בעיקר את נאסר, גם לשיחות פרטיות ברנגון וכן בבנדונג, ואולי החליטו "להכניס למקרר" את שאלת היחסים עם ישראל עד אשר יגמרו סידורים נוחים עם הערבים. על כל פנים אין באפשרותנו כעת לנקוט באיזו שהיא יזמה, אלא יש להמתין לתשובה הסינית.

52

1. מכתבו של יורן אל איתן לא אותר, אך על שיחותיו עם עמיתו הסיני ראו מכתבו אל איתן מ־2 בפברואר 1956 (בתיק 130.02/2414/3). יורן כתב כי השגריר הסיני אמר שישמח לחילופי דעות ביניהם, וכי בעניין שיפור היחסים אמנם אינו מוסמך לנהל משא ומתן, אך יעזור בקיום קשר.
2. על שיגור המשלחת ומעשיה בסין ראו כרך 9, מס' 552 ו־579.
3. המכתב נשלח אל הציר ברנגון בשני העתקים. הוא התבקש להעביר עותק אחד לשגריר סין ואת השני להשמיד לאחר הקריאה. הוסבר כי בגלל סודיות העניין הודפס המכתב על ידי איתן (ראו לוין אל דוד הכהן, 2 במאי 1955, 93.13/226/3). המכתב עצמו לא נמצא.
4. מכתבו של דוד הכהן לא נמצא. העתק תשובת השגריר הסיני ברנגון מ־15 בנובמבר 1955 בתיק 130.02/2414/3.

ו) לאור העובדות הללו תוכל בהחלט להסביר לסיני שלך את ההתפתחות ואת נכונותנו לעמוד בהצעתנו שהעברנו אליהם במאי 1955, אבל שהצעד הבא צריך תשובה עניינית וסופית להצעתנו. חשוב לנו לדעת אם איש שיחך דיבר אתך על פי יזמתו הוא או על סמך איזה שהוא חומר שקיבל מממשלתו.

ז) אני מוסר לך ידיעות אלו רק לידיעתך וכמובן לשימוש בהן בשיחתך עם הסיני. החלטנו לשמור כלפי חוץ על סודיות המשא ומתן עד לסיומו החיובי והסופי.[5]

בברכה,

ר' איתן

53

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA759

נוסח יוצא: 93.01/2213/7

ושינגטון, 26 בינואר 1956

אישי בתכלית

מברקי 756[1] הוא לידיעת הכלל אך העיקר חסר בו. המזכיר אמר בפירוש כי הדאגה למבצע השליח[2] היא הסיבה לעיכוב בהכרעה בעניין הנשק. אמר שאין סיכויי המבצע ברורים אך ארצות־הברית תולה תקווה בהצלחתו ולא תעשה דבר מצדה שיכשיל אותו. אמר כי כלפי מצרים יש לארצות־הברית כמה קלפים חזקים כגון שאלת הצטרפות ארצות־הברית לאמנת בגדאד, דבר שיבטל את המנהיגות המצרית בעולם הערבי; יכולת להעניק או לשלול סיוע

5. יורן השיב ב־2 בפברואר כי בינתיים שוחח פעמיים עם הממונה הסיני במסגרת ביקורי נימוסים שערכו זה אצל זה. השיחות היו בנימה ידידותית ושני הצדדים חזרו על הרצון לקיים יחסים ידידותיים בין שתי המדינות, אך הקפידו לציין שהעניין איננו בתחום סמכותם. בינתיים התפרסמה ידיעה כי ראש משלחת עיתונאים מצרים שחזרה מסין ונפגשה עם צ'ו אן לאי, הצהיר בקהיר שצ'ו אן לאי כינה את ישראל "יצור מלאכותי". לדברי המצרי לא היו סימוכין נוספים, וההוראה ליורן הייתה להתעלם מהדברים ולנהוג כפי שהורו לו במכתב שלפנינו (ראו יורן אל המנהל הכללי של משרד החוץ, 2 בפברואר 1956; א' בן־חורין אל ד' לוין, 8 בפברואר 1956, 130.02/2414/3).

53

1. מס' 48.
2. הכוונה לשליחות אנדרסון, ראו מס' 14 (הערת עורך).

לסכר אסואן; יכולת להציל מצרים או להפך במדיניות הכותנה; הטלת משקל ארצות־הברית לכאן או לכאן בסכסוך בוריימי[3] וכו'. מתקיימת כיום שליחות חשובה והתקווה אינה אפסית אם כי אינו מגזים בה ועד שיקבל תמונה מפורטת אין ביכולתו למסור לי תשובה חיובית בעניין הנשק.

אמרתי שאין מדינתנו יכולה להשקיע כל מניות קיומה בסיכוי מפוקפק זה של הסדר. יתר על כן, אין שמץ של סתירה בין בדיקת סיכויי ההסדר מזה והגברת כוננותנו ההגנתית מזה. אמר שייתכן מאוד כי פתרון הוא במזיגת שני הגורמים וייתכן כי תגיע ממשלת ארצות־הברית לידי מסקנה זאת אך כל מה שהוא דורש הוא הזדמנות לבדוק את המצב לאור השליחות. כששאלתי כמה זמן ענה שתוך שבועיים יסיק מסקנה ממאמצי השליח לכאן או לכאן. הבעתי ערעור נמרץ על העמדת המבצע כמכשול לסיפוק צרכינו החיוניים.

באותו יום דיברתי עם האח. הזכרתי את השיחה אתך בביתי[4] ואת החשש שהבעת אז שמא כניסתנו למבצע תפגע בסיכויינו להתחזק. הנה נתאמת הסיכוי הזה לחלוטין והמצב חמור ביותר. בתגובתו הסתמך על האיגרת שהביא חיים[5] ירושלימה כהוכחה שלא הוליכו אותנו שולל. ניסה לנחמני שתוך שבוע או שבועיים יגיעו לידי מסקנה אם יש או אין סיכוי להצלחת המבצע כך שאין העיכוב ממושך. תיארתי את המצב בו נתונים אנחנו כשאין תזוזה פה ונזרקים רמזים ברורים ממקור אחר. בתגובתו הביע הנחה שהסובייטים ינסו לשדל אותנו להגיש פנייה על מנת שיסרבו לה באופן מצלצל ושוב יזכו באהדה ערבית. קיבלתי גם רושם שאילו הצלחנו לקבל נשק מהסובייטים היו בסיפוק מסוים באשר הדבר היה חותר תחת הברית בין הסובייטים והערבים. אך העיקר שאינם מאמינים בסיכוי וסבורים שלמרות לחצנו הזועם נמתין לסיום המבצע ונחפש סידור עם ארצות־הברית בשאלת הנשק ושאלות אחרות.

אבן

3. נווה מדבר בחצי האי ערב. לאחר שהתברר שעשוי להימצא בו נפט פרץ סכסוך על הבעלות עליו בין בריטניה, כבעלת החסות על הנסיכויות מסקט ועומאן ואבו־דאבי, לבין סעודיה. בשנת 1955 נכבש השטח בידי כוחות צבא של הנסיכויות, בפיקוד בריטי. סעודיה הגישה מחאה על כך לבריטניה. ארצות־הברית לא ראתה בעין יפה את מעורבות בריטניה בסכסוך זה.
4. האח – אלן דאלס. לא נמצא תיעוד על שיחה זאת.
5. חיים יערי, מזכיר ראשון בשגרירות ישראל בוושינגטון, שהביא אתו את האיגרת בעניין שליחות אנדרסון. ראו גם מס' 61, הערה 1.

54

מ' שרת אל א' אבן (ושינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IWA532
נוסח נכנס: 93.01/2213/7

[ירושלים], 26 בינואר 1956

אישי בתכלית

אמש חזר האורח [אנדרסון] לגושן [מצרים]. עשה כאן שלוש יממות. נתקיימו שש שיחות ממושכות, מהן חמש בביתי, שלוש [עם] ראש הממשלה, שר החוץ, טדי [קולק], יעקב [הרצוג] ובן.[1] אחת הנ"ל, פרט לראש הממשלה, אחת עם ראש הממשלה וטדי במלונו, אחת עמדי ביחידות בארוחה. בן ויעקב רשמו רובן. האורח גילה יושר לב רצינות ומידה רבה של חדירה, גם יחס רוחני לישראל.

ואלה עיקרי הדברים:

א) האורח סיכם עמדת נו"ן [נאסר] כנוקשה בעניין השטח. בלי רציפות[2] אפילו שהחיבור תחת ריבונות ערבית אין נו"ן רואה סיכוי להסדר.

ב) עמדתו יותר גמישה בעניין פליטים ודרישתו היא שיותן להם חופש בחירה ולא אכפת לו אם למעשה לא יחזרו אלא מתי מעט ובלבד שלא יואשם בהפקרת זכותם.

ג) הסתבר כי נו"ן מוכן לשקול אפשרות פגישה אך על כל פנים בשום אופן לא בפסגה עכשיו ולא ברור אם עכשיו גם בדרג יותר נמוך.

ד) נו"ן חזר והדגיש ששיקולו המכריע לשמור על מעמדו האישי בקבוצה, מעמד הקבוצה בגושן, ומעמד גושן בעולם מסביב. הזכיר אפילו סכנת התנקשות בחייו.

ה) נו"ן הזהיר וחזר על סודיות ושיתף בשיחות בידיעת העניין רק זכריה [מוחי אל־דין].

ו) האורח הדגיש לנון חשיבות מגע ישיר אך לא שאלו חותכות אם הוא מוכן לשלוח נציג גבוה לפגישה מיד יען לא היה בטוח אם אנו נסכים לפגישה למטה מהפסגה. עתה שאמרנו הן, יציג השאלה.

ז) האורח הצהיר כי אינו רואה עצמו כמתווך המציע הצעות ומביע דעות ולא כשופט התובע הערכת עמדת הצדדים אלא רק כמסייע ליצירת אווירה שתאפשר פגישה וכמברר מידת ה־negotiability של הבעיות ואפשרות קירוב הקצוות. ברור לו כי רק נציגים אחראים של הצדדים יכולים לנקוט עמדות ולחייב מדינותיהם.

ח) האורח העלה רעיון כי שני הצדדים יצהירו לנשיא בכתב נכונותם לקיים הפסקת אש גמורה ולהעניש מפיריה וכוונתם להתקדם להסדרת העניינים. הסכמנו להצעה לרבות להפסיק אש בפועל ונדע עליה גם אם לא תתפרסם. האורח קיבל על עצמו להציע זאת הענשת המפרים אך הסברנו כי אין בצע בהצהרה בלבד אם לא תינתן פקודה נמרצת לנו"ן

54

1. קרמיט רוזוולט, איש סוכנות הביון המרכזית של ארצות־הברית.
2. בין מצרים לירדן, ראו מס' 12 והערה 3 שם.

והסביר כוונתו לקבוע הענשה על ידי צד אחד במקום תגובה מהצד השני. הסכמנו גם לזאת בהסתייגות כי תיתכן התקפה מהצד השני שתחייב פעולה נמרצת מצדנו מיד ובמקום המעשה, דוגמת מפלסים.[3]

ט) האורח הרצה במפורט הסברת נו"ן לעמדתו כלפי המערב ולסיבת העסקה. נו"ן תלה הקולר כולו בחוזה בגדאד כאב נזיקין בהתאם גמור להרצאתי אני באוזני דאלס ומקמילן בפריז.[4] החוזה בעיני נו"ן [ה]קנה החדש של השתלטות זרה ובעיקר בריטית הננעץ במזרח התיכון.

י) היה ברור כי מלבד הסדר עם ישראל שימש עניין יחסי נו"ן לארצות־הברית נושא עיקרי בשיחות האורח עם נו"ן, מידת החדירה הרוסית ותוצאותיה תפסו כנראה מקום מכובד.

י"א) בדברינו הצהרנו והסברנו לא רק רצוננו בשלום אלא אמונתנו באפשרותו נוכח היעדר ניגודים מהותיים בין ישראל לגושן.

י"ב) תיארנו הסיכויים הגדולים של ברית הדוקה ועזרה הדדית בינינו לגושן ויתר השכנות ובייחוד לביצוע המהפכה הכלכלית והחברתית שבתכנית נו"ן.

י"ג) שללנו לחלוטין הרציפות בהנמקה הידועה.[5]

י"ד) שללנו חופש הבחירה וציינו אפשרות לקבל "x" אלפים במסגרת מורחבת של איחוד משפחות שתוכל לשמש לנו"ן צידוק כלפי הפליטים. הסברנו כי בדרך זו ישמשו הערבים הנמצאים כבר בישראל בסיס קליטה אך שום ממשלה לא תקבל על עצמה אחריות כלכלית וביטחונית לקליטה ישירה של משפחות ערביות חדשות. האורח הזכיר אפשרות זו לשבח בשיחת הסיום.

ט"ו) הצגנו פגישה ישירה כתנאי בל יעבור לכל התקדמות שכן רק בה ראשית אות נאמן לכנות הרצון להסדר, שנית התחלה של יישור ההדורים ויצירת אמון הדדי, שלישית אפשרות לעקירת מושגים מסולפים ונטיעת חדשים על ידי הצגת סיכויי השלום והשיתוף באור חדש תוך גילוי אופקים שלעומתם ירד ערכם של מניעי ההתנגדות הנפשית הפועלים כיום, רביעית אפשרות מאמץ יעיל מצדנו לעמוד על שורשי עמדת הצד שכנגד ולהציע סיפוק משאלותיו בדרכים אחדות.

ט"ז) הדגשנו כי פגישה היא ללא תנאים וללא קביעת היקף וסדר יום מראש. הנפגשים יסכימו על סדר יום והם חופשיים לקבוע בנושא הסדר כולל וסופי או הסדר חלקי והתחלי או פתרון בעיה אחת או שתיים בלבד או רק הכשרת התנאים למשא ומתן על ידי הפסקת פעולות איבה, הימנעות מתעמולה עוינת וכדומה. צוינה גם אפשרות חוזה אי־התקפה כשלב מעבר. ניסחתי מטרת הפגישה לאמור To explore possibilities of understanding.

3. באוגוסט 1955 תקפו המצרים בירִיות סיור צה"ל ליד מפלסים (סמוך לגבול רצועת עזה). בתגובה כבשו חיילי צה"ל זמנית את המוצב התוקף, הרגו שלושה חיילים מצריים ופצעו שמונה.

4. שיחות אלה התקיימו בעת שראשי מדינות המערב שהו בפריז לרגל כנס מועצת נאט"ו. על השיחות ראו אבן אל משרד החוץ, 26 באוקטובר 1955, 130.02/2456/8; אילת אל משרד החוץ והשגרירות בלונדון, 748, 26 באוקטובר 1955, 130.09/2346/3.

5. במברק לאבן (563, 29 בינואר 1956, 93.01/2213/7) ביקש שרת להוסיף לסעיף זה את הפסקה: "הן מבחינת ריסוק ישראל והן מבחינת הסיכון הכרוך למערב בפתיחת שער להתפשטות מרותו של הנייטרליזם המצרי הלוחמני".

י"ז) לאחר ההסבר לפי סעיף ז שאל האורח בשלב יותר מאוחר אם יש לנו הצעות מוקדמות שהוא יכול לזרוק לנו"ן בשמנו או כנובעות ממנו. הזהרנוהו והצענו להסביר כי אם נגיע לפגישה, חזקה עלינו כי במהלך המשא ומתן יופיעו מצדנו כל מיני הצעות.

י"ח) אמרנו כי גם אם לא תושגנה תוצאות לא נראה הפגישה ככישלון אלא כשלב בהתקדמות שכן כל צד ילמד משהו מחברו וייווצר קשר אישי.

י"ט) קיבלנו על עצמנו סודיות מוחלטת לעתיד גם אם ניפגש וניפרד ללא הסכם.

כ) הדגשנו חשיבותה המכרעת של פגישה בפסגה אך ציינו כאחת האפשרויות פגישתי עם אישיות מקבילה, לאו דווקא עמיתי אלא איש אמון נו"ן ללא הקפדה על חוקי טקס והזהרנו מהנמכת הדרג עד לפקידים נטולי סמכות. בארוחה אתי הסביר השליח כי נוכח החרדה העצבנית לסודיות הוא משער כי או יישאר זכריה לבדו בסוד העניין או ישותף עוד אחד ותו לאו, מכאן שלא תחול הנמכה יתרה אך מאידך גם זכריה ירא לפצות פיו בלי נו"ן ולכן יש לחשוש כי הנציג יבקש אישור לכל מילה מראש והדברים יתמשכו.

כ"א) בהמשך השיחות הפלגנו על כנפי הדמיון והבענו העדפתנו לפגישה בבירתם יען בזה יובטחו ראשית קשר תדיר ותכוף עם נו"ן שנית כמיסות גמורה אחר שרק שם השליטה המוחלטת בכל הסידורים שהיא בידי הצד המעוניין בה ביותר.

כ"ב) הזהרנו מתכסיסי סחבת ואף על פי שנעתרנו להפצרת האורח שלא לדרוש ממנו נקיבת תאריך לנו"ן תוך ימים ספורים לתשובת הן או לאו. תבענו הצגת העניין כדחוף ביותר בשביל הנשיא באשר עליו לדעת אנה פני הדברים מועדות ואיזו מדיניות עליו לנקוט לאלתר.

כ"ג) עם כל רצוננו ואמונתנו כבסעיף [-] הבענו ספקות מרחיקים לכנות נו"ן לגבי הסדר כלשהו ובאינטרס שיש לו לחתור אליו נוכח התחזקותו המסחררת בנשק מזה ובמימון מזה ושאיפתו המוצהרת לרודנות בערב ובאסלאם ובאפריקה המעבירתו על דעתו.

כ"ד) עמדנו בניתוח נוקב על חומרת הסכנה הנשקפת והחיוב המוחלט והדחוף להספקת נשק לנו כתריס יחיד בפני התקפה זדונית. היה רושם כי האורח נוכח בכורח זה וידווח לנשיא. לא הצגנו נשק כתנאי לפגישה אלא כצו מוחלט וכעניין בוער בפני עצמו. בשיחתי ביחידות סיכמתי לאמור: נשק הכרחי ופגישה רצויה ביותר. סיכום ראש הממשלה היה אם אין ביכולת ארצות־הברית להביא לידי שלום, חובתה לפחות למנוע מלחמה וזה רק על ידי מתן נשק.

כ"ה) אף במילה לא הזכיר האורח תקרית עזה,[6] אפשר שלא לפגוע ברגשותינו. כדי לפתור טענה זו השגורה בפי נו"ן הסברתי במפורט ההשתלשלות שקדמה וגרמה לאותו המבצע ודרשתי מאמץ להוכיח לנו"ן כי הייתה זאת תגובה על חדירות רצחניות ולא מזימה להתגרות מלחמה כדי להביסו ולמגרו.

כ"ו) סיפרתי פרשת המגעים הקודמים וחילופי השדרים האישיים בכתב בדצמבר 1954.[7] כן גיליתיו ניסיון שעשה נ[אסר] בימים אלה לעמוד ממקורות ערביים בישראל על כנות רצוננו בשלום כהוכחה על יחס רציני לשליחות האורח ובמגמה לעודדו.[8]

6. ב־28 בפברואר 1955 תקפו חיילי צה"ל מחנה צבאי ליד עזה, וכן את תחנת הרכבת ומכון המים של העיר. 36 חיילים מצריים ו־8 חיילים ישראליים נהרגו. תקרית זו שימשה תירוץ לנאסר להצדיק את כורח עסקת הנשק עם צ'כוסלובקיה.

7. על פרשת המגעים בין ישראל למצרים בדצמבר 1954, חילופי השדרים והניסיון שנכשל לארגן פגישה בדרג גבוה ראו כרך 9, מס' 509 ואילך.

8. אין בידינו מידע בעניין זה.

כ"ז) בכל הפגישות העיקריות היה ראש הממשלה ראש המדברים ופעיל ביותר. בין השאר הוסברה היטב בעיית הביטחון בגבולות בה גילה האורח עניין מיוחד.

כ"ח) האורח הבטיח לשוב אלינו כעבור ימים אחדים. הימים עברו במתח עליון תוך השתלבות שיחות רציניות ביותר אלה, שגזלו זמן בלי גבול, בביקורו של המזכ"ל,[9] בשיחה עם לאוסון,[10] בדיונים סופיים על תקציב המשרד, בשפע אכזרי של אורחי חוץ וצרות אחרות ולכן זה הרגע הראשון לדיווח.

שרת

55

א' לבבי אל מחלקת מזרח אירופה
A. Levavi to the East European Division

מברק מוצפן טמ/43
נוסח נכנס: 130.09/2298/11

בלגרד, 26 בינואר 1956

שלושת־רבעי שעה עם פופוביץ'.[1]

1. שאלתי להתרשמויות ומסקנות במצרים לגבי בעיותינו. ציינתי שמתייחסים בכבוד לדברי טיטו על מגמות השלום המצריות אולם החשש החמור בישראל ומחוצה לה פרי סירוב המצרים לדון על הסדר והתרכזותם בהזדיינות המכוונת רק נגדנו. השיב כי נאסר דיבר גם הפעם על פתרון בעיית ארץ ישראל על ידי הזמן וזה מעיד כי אינו חושב על פתרון בכוח. נאסר הוסיף שהמצב במזרח התיכון החמיר עתה בין ישראל וערב ובין מדינות ערביות ידועות. חששותינו בפני ההזדיינות המצרית מובנים - אולם ההזדיינות אינה רק נגדנו, היא גם פרי ההתהוות הכללית במצרים וגם כלפי מדינות ערב אחרות. מירוץ ההזדיינות עלול להימשך אם לא תעשינה המעצמות וגם ישראל וגם כל המדינות במזרח התיכון, והקשורות במזרח התיכון, למען הרגעה. כאן הטיף נגד ברית בגדאד. ברור כי מצרים זקוקה לכסף למטרות רבות שבינן ההזדיינות. במצב הנוכחי בעולם הערבי אין נאסר יכול לפעול למען פתרון פשרה. זה [-] יפגע בו ובמעמד מצרים. יוגוסלביה רוצה לעשות לפי יכולתה למען מתינות בכל ארצות המזרח התיכון ומאמינה שיש לה אפשרויות לפעול כך גם אצל הערבים. ברם פתרון יציב מותנה בשינוי מדיניות המעצמות. מזכיר או"ם ואחרים יכולים להשיג רק שיפורים במצב.

9. ראו מס' 56.
10. ראו מס' 45.

55
1. שר החוץ היוגוסלבי, קוצ'ה פופוביץ', התלווה אל הנשיא טיטו בביקורו במצרים בדצמבר 1955-ינואר 1956.

2. אמרתי כי ההזמנה לביקור טיטו בעינה עומדת.[2] ביקור טיטו בישראל לא יחייב יוגוסלביה לגישה חד־צדדית אולם הביקור עצמו עשוי לתרום לביצור השלום במזרח התיכון. הודה. שיקוליהם היו רק אפשרות לתרום לביצור השלום במזרח התיכון ובכלל זה גילוי מדיניותנו ורצונם לקיים הבטחת מדינות של הערבים.

3. אמרתי כי הצטערנו על גישת נציג יוגוסלביה במועצת הביטחון.[3] (א) היוגוסלבי טען לאחדות דעות אולם בהצעתו רוב הדרישות הסובייטיות. אחדות הדעות הושגה בלי לקבל דרישות אלו. לצערנו הגישה הסובייטית למזרח התיכון במועצת הביטחון עתה בסימן מלחמה קרה ורצון לרכוש הערבים, לדוגמה, מקרי הווטו הסובייטי.[4] לכן לא הפליאה קיצוניות ההצעה הסובייטית. למה להיכנע לה? מעמד מועצת הביטחון והשפעתה לשלום מותנית בהיעדר חד־צדדיות; (ב) לגופו ביקרתי סעיפי הפיצויים והשבויים. השיב כי אינו יכול להסכים לטיעוניי. הם כמובן לא מושפעים על ידי הסובייטים. שאפו לאחדות דעות דווקא למנוע ניצול מועצת הביטחון למטרות זרות. לדעתם ההצעה היוגוסלבית מילאה תפקיד בהשגת אחדות דעות. בעניין פיצויים ושבויים חשבו כי מוטב להתרכז במקרה שבדיון. שאיפתם לאובייקטיביות. אילו היה או גם יהיה דיון דומה במועצת הביטחון כשאנו מתלוננים ינהגו כאשר נהגו. במקרים כאלה אין להשיג הסכמת הצדדים שבסכסוך.

4. אמרתי כי הצמצום, כמעט הפסקה, בביקוריהם אצלנו.[5] תקוותי כי באביב נראה יותר יוגוסלבים בתוכנו. השיב כי אנו מופלים כי יש הרבה מדינות ערביות. כן עלינו לעזור להם. אין כוונתם לקבל תביעות דעת הציבור הערבית אך רצונם להתחשב בדעת ציבור זו כדי לשמור אפשרות להשפיע על מתינות במקרים כמו התקרית שנדונה במועצת הביטחון מכביד עליהם. אמרתי: אתם מחמירים כלפינו מאוד ומגלים הבנה יתרה כלפי הצד השני. השיב: אתם מפותחים יותר. מאת ממשלתכם ודעת ציבורכם תובעים כולם יותר. אמרתי: הנכם סבורים כי תוכלו להשפיע על הערבים לטובה? השיב בחיוב. אמרתי: התרחקותם של אלה שהתקרבו אלינו בעבר מכאיבה לדעת הציבור שלנו. השמיע קולות פיוס. ציין רצונם ליחסים טובים עם כל מדינות המזרח התיכון.[6]

5. בכל השיחה גילה נימוס רב והסברת פנים אישית אך חוסר נטייה להמתיק דברים לגופם.

לבבי

2. בפברואר 1955 הוזמן טיטו לביקור בישראל. באפריל נמסר לישראל כי טיטו אינו יכול לבקר "השנה" אך מוכן לשקול ביקור במועד מאוחר יותר (ראו לבבי אל משרד החוץ, 345, 20 באפריל 1955, 130.09/2298/11). במרס 1956 העריך לבבי כי הסיכויים לביקור טיטו בישראל "קלושים ביותר" (ראו לבבי אל שרת, 25 במרס 1956, 130.11/2510/7).

3. ראו, למשל, אבן אל שרת, מס' 707, 14 בינואר 1956 (בתיק 130.09/2311/7) על דרישתה של יוגוסלביה, יחד עם מדינות אחרות, לחייב את ישראל בתשלום פיצויים לסוריה בעקבות תקרית כנרת.

4. המקרה הראשון של וטו סובייטי במועצת הביטחון הקשור בסכסוך הערבי-ישראלי היה בינואר 1954 בדיון על הטיית מי הירדן באזור גשר בנות יעקב.

5. כך במקור.

6. הידוק יחסי יוגוסלביה עם מצרים בעקבות ביקור טיטו במדינה זאת, הגישה העוינת של יוגוסלביה בדיוני מועצת הביטחון בעניין תקרית כנרת, וידיעות שהגיעו לישראל כאילו נשק שקנתה מצרים בצ'כוסלובקיה מועבר דרך יוגוסלביה, שאפילו הסכימה לספק נשק לערבים, עוררו דאגה במשרד החוץ. הועלתה הצעה כי שרת יזמין לשיחה את הציר היוגוסלבי, וכי מנהיגים יהודים בחוץ לארץ ישוחחו עם שגרירי יוגוסלביה (ראו משרד החוץ אל הצירות בבלגרד, מס' 34, 30 בינואר 1956, 130.09/2398/11; אשל אל לשכות השר והמנכ"ל, 31 בינואר 1956, 130.11/2510/7).

56

שיחת המזכיר הכללי של האו"ם עם ראש הממשלה ושר החוץ
(בירושלים, ב־24 בינואר 1956)

Meeting of the U.N Secretary-General with the Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs (Jerusalem, 24 January 1956)

דין וחשבון: 130.02/2404/3

27 בינואר 1956

[.....][1]

מרבית השיחה נסבה על עניינים הנוגעים לנו באורח ישיר, והם שלושה: הפסקת אש מצד מצרים, הסדר ניצנה, נוסח גילוי הדעת של המזכ"ל.

א) כהקדמה לחלק זה של השיחה שימשה הצגת הבעיה על ידי ראש הממשלה אשר מסר על שיחתו הראשונה עם ברנס, בה הציע לו להשיג ממצרים תשובה ברורה אם הם מוכנים להפסקת אש ולהתחייבות על מילוי כל ההוראות של הסכם שביתת הנשק.[2] ברנס חזר ממצרים בידיים ריקות, מבלי שקיבל תשובה חיובית על שאלות אלו. השאלה היא אם או"ם מוכן להתפשר עם מצב כזה.

המזכ"ל סיפר על שיחותיו עם נאסר ועם פאוזי, בהם עמד על מילויו הגמור של הסכם שביתת הנשק. תשובת נאסר הייתה כי אין כמוהו מעוניין בקיום ההסכם ובהפסקת האש, אבל הצרה היא כי מצרים וישראל נקטו שיטות שונות של הגנה. השיטה המצרית היא הגנה נייחת ואילו הישראלית - ניידת. כאשר מופיע משמר ישראלי, נע לאורך הקו ופתאום הוא פונה בזווית ישירה כלפי המוצבים המצרים נעשים הללו עצבניים ופותחים באש. המזכ"ל ענה כי אין זו תשובה והשאלה היא אם יש פקודה לא לירות. נאסר טען כי אין תקנה אלא להגיע למצב שבו לא יראו הצדדים זה את זה ואז ממילא לא תהיה עילה לפתיחת אש. הוא חזר למעשה על הצעתו להרחיק את הכוחות של שני הצדדים עד ל־500 מטר מהקו. המזכ"ל שאל אם זוהי הצעה או רק הדגמה לאופן אפשרי של פתרון. הוא הבין כי נאסר התכוון להדגמה ולא להצעת שיטה מסוימת. המזכ"ל אמר לנאסר כי ברנס קיבל למעשה את עקרון ההפרדה בין הכוחות אבל הוא המוסמך לברר כיצד יוגשם עיקרון זה בכל גזרה וגזרה. הוא הוסיף ושאל את נאסר - מה בדבר התנפלויות (raids) שאין הפרדת הכוחות משמשת תריס בפניהן וטען כי ההפרדה מוכרחה להיות מלווה אמצעים יעילים למניעת התקפות וחדירות, שאם לא כן עלולה ישראל להגיב עליהן.

היה ברור כי שיחה זו בין המזכ"ל ונאסר נסתיימה ללא כל מסקנה. הדגשנו כי אנו עומדים שוב בפני סירובו הברור של נאסר לתת פקודה של הפסקת אש. המזכ"ל נחלץ ממיצר זה בציינו כי זהו עניין הנמצא ממילא בטיפולו של ברנס והוא לא ראה מתפקידו לפתור בעיה זו אגב הביקור.

56

1. בחלק הראשון של השיחה, שלא הודפס כאן, מסר המזכ"ל רשמים מביקורו בישראל והתנהלה שיחה חופשית על התפתחויות ומגמות חדשות באו"ם.
2. השיחה התקיימה ב־5 בדצמבר 1955. ראו פרוטוקול השיחה בתיק 130.16/2951/14.

ב) לעומת זה הוא היה סבור כי מכיוון שבעניין ניצנה הוצעו הצעות בשמו,[3] עליו לעשות מאמץ לחיסול הפרשה. לכתחילה חשב כי לסלק אבן נגף זו מעל הדרך בטרם יצא למסעו ולכן פנה לארצות־הברית ולאנגליה וביקש שישפיעו על מצרים בכיוון זה. התברר כי מצרים מעדיפה להגיש לו את התשובה החיובית עם ביקורו בקהיר, ואף אמנם כן היה. מיד כבואו הזמינו פאוזי לשיחה ועורר בעצמו שאלת ניצנה. התנצל על האיחור שחל בקביעת עמדתם ואמר כי עכשיו יש בפיו תשובה.

בעניין סימון הגבול הם נקטו נוסחה שיש בה למעשה קבלת עמדתנו בלשון המשמשת להם מוצא של כבוד. הנוסחה היא: ממשלת מצרים מסכימה לסימון קווי הגבול של האזור המפורז על ידי משקיפי או"ם "בכל מקום שיידרש סימון זה". ברור כי ברנס יקבע היכן דרוש הסימון וברור כי הוא יסמן רק את הגבול הבין־לאומי. שאלנו אם הדבר ברור גם למצרים וקיבלנו תשובה חיובית מוחלטת.

בעניין סילוק הכוחות המצריים מהאזור שמעבר לתחום טען פאוזי כי הם כבר ביצעוהו אבל הצהיר כי אם יתברר כי עדיין נשארו שם כוחות למעלה מן המותר, יקבלו את הפסק של ברנס ללא כל ערעור.

אשר לקציעות ולכוח המשטרה הישראלי באזור המפורז, אין הם רואים את העניין כנוגע להם ואין להם מה להעיר עליו.

כשמוע המזכ"ל את כל ההסבר הזה שאל: האם פירוש הדברים כי אתם מקבלים את הצעותיי? פאוזי ענה בחיוב. חזר ושאל: הנוכל לפרסם כי קיבלתם את הצעותיי? פאוזי ענה בחיוב. חזר ושאל: הנוכל לפרסם כי קיבלתם את הצעותיי? שוב נשמעה תשובה חיובית. אז אמר המזכ"ל כי מוטב לו לקבוע את הדברים שחור על לבן. נערך נוסח הודעה אשר פאוזי סמך ידיו עליו. בשלב זה של השיחה הוציא המזכ"ל נייר מכיסו, הניחו על השולחן לפנינו ושאל אם הנוסח מתקבל על דעתנו. ראש הממשלה חזר ושאל אם ברור כי סימון גבול האזור המפורז פירושו למעשה סימון הגבול הבין־לאומי בלבד. המזכ"ל ענה באופן נחרץ כי הדבר ברור לחלוטין והוסיף כי הסכמת מצרים בעניין זה ניתנה לו בנוכחות שני עדים. אז הביע ראש הממשלה את הסכמתו. המזכ"ל אמר כי עכשיו יבוא ברנס בדברים עם שני הצדדים לשם ביצוע ההסדר.

ראש הממשלה חזר כאן לשאלת הפסקת האש וביקש לדעת כיצד עלינו להבין את עמדת נאסר: אם ניתנה פקודה על הפסקת אש והוא רק מנסה להצדיק את הפרותיה בהסתמכו על שיטת הסיורים שאנו נוקטים או שהוא גורס כי כל עוד אנו נוקטים שיטה זו הוא לא ייתן פקודה להפסיק אש. תשובת המזכ"ל לא הייתה ברורה. הוא טען כי נאסר עומד כנראה בפני קושי להוציא פקודה על הפסקת אש ומנסה ליישב את אי מתן הפקודה ברוחק (emergency excuse). ראש הממשלה לקח את המזכ"ל אל מפת קיר, הצביע על תנוחת יישובינו לאורך הקו והסביר את הכרחיותה של שיטת הסיורים.

כשחזרנו אל השולחן שאל ראש הממשלה כיצד ינהג המזכ"ל אם נציע כינוס ועידה בינינו לבין מצרים לפי סעיף 12 של הסכם שביתת הנשק.[4] המזכ"ל ענה כי חובתו תהיה, כמובן, להיענות ולכנס את הוועידה אבל ספק אם תצמח מזה ברכה. יש לו רעיון – הוא נצנץ בראשו אגב מסעו וטרם הבשיל – לפנות לכל ארבע המעצמות ולבקשן להפעיל את השפעתן בקהיר לחיזוק שביתת הנשק. נדמה לו כי הכנה זו קודמת לכל יזמה רשמית.

3. ראו מס' 11 והערה 2 שם.
4. ראו מס' 17, הערה 6.

ג) המזכ"ל הניח על השולחן את נוסח גילוי הדעת שיש בדעתו לפרסם עם סיום סיורו במזרח התיכון.[5] הוא הזכיר את ההצעות שהובאו לפניו בעניין זה על ידי אחד הנציגים שלנו (ג' רפאל). המצרים אישרו את הנוסח והוא מבקש עכשיו את הסכמתנו. הנחתו היא כי גם ממשלות ערביות אחרות יסמכו ידיהן על ההודעה.

ראש הממשלה קרא את הנייר ואמר כי אילו הוא היה במקומו של המזכ"ל לא היה חותם על גילוי דעת כזה באשר איננו משקף את העובדות, אבל אין הוא מתנגד לפרסומו. אמרתי כי יש לי שתי קושיות על סעיף ג שהוא העיקר, אחת לגבי העבר ואחת לגבי העתיד. העבר פירושו הסכמת מצרים, והעתיד - הסכמת ירדן. האם היה ברור לשליטי מצרים, בשעה שהביעו הסכמתם לסעיף זה כלשונו, כי הם מתחייבים בזה להפסיק את האש, לשים קץ לחרם שהם מקיימים בניגוד למגילה [מגילת האו"ם] ולחדול מהפרעות לשיט ישראלי שהם מבצעים תוך הפרת המגילה, הסכם שביתת הנשק והחלטת מועצת הביטחון? וכן האם יהיה ברור לממשלת ירדן, כאשר תיתן אף היא את הסכמתה לסעיף זה, כי הסכמה זו מחייבת אותה להפעיל את סעיף 8 של הסכם שביתת הנשק, זאת אומרת להשתתף בכינוסה של הוועדה המיוחדת שמתפקידה להסדיר את חופש גישתנו להר הזיתים, להר הצופים, למקומות הקדושים, ללטרון וכו'?[6]

המזכיר ענה כי אין הוא יכול לאמור בהבטחה כי ההנחות שציינתי היו ברורות בקהיר או יהיו ברורות בעמאן. גילוי דעת זה דינו בעיניו, מבחינה מוסרית, כדין האקדמה למגילת האומות המאוחדות, המכילה עקרונות נעלים אשר כל מדינה ומדינה מוצאת דרך להתחמק מהם בכל עת צורך ולהצדיק את התנהגותה. כל מה שניתן לומר על מסמך כזה הריהו כי ערכו קצת יותר מאפס.

אמרתי כי עניין ההזדקקות לסעיף 12 יכול להופיע בהקשר זה. על יסוד גילוי הדעת יכולים אנו לבוא ולומר - מבלי חלילה להטיל חשד בכנות הסכמתן של הממשלות הערביות לתוכנו - כי שמחנו מאוד להיווכח כי הן מוכנות ומזומנות לחזור למוטב ולקיים את הסכמי שביתת הנשק באמונה ולכן אנו מציעים לכנס ועידות לפי סעיף 12 כדי לדון על אופן מילוי ההתחייבויות שטרם נתמלאו עד היום.

המזכ"ל הסכים כי אם רצוננו בכך נוכל בעתיד להסתמך על גילוי דעת זה כמחייב במידת מה את הממשלות הערביות אבל מוטב לנו לא לעשות זאת בעתיד הקרוב ביותר לבל יאשימוהו הערבים כי הוא הפילם בפח (tricked them).

בסיומו של פרק זה בשיחה שאלתי אם נכונה הנחתי כי שלוש ההתחייבויות הכלולות בסעיף ג של גילוי הדעת - להימנע מכל מעשי איבה, לכבד את שלמות השטח של הצד שכנגד וליישב כל סכסוך בדרכי שלום - נועדו להיות מבוצעות כחטיבה אחת (integral implementation). המזכ"ל אישר כי כן הדבר.

עם הפרידה הביע המזכ"ל שוב את קורת רוחו הרבה יותר מהביקור ואת התרשמותו החזקה ממה שראו עיניו.

ראש הממשלה סיים את השיחה בברכה למזכ"ל כבן העם השוודי אשר אנו חייבים לו הכרת טובה עמוקה על הצלת אלפי אחינו בימי השואה באירופה.

5. ראו הערה 8 להלן.
6. ראו כרך 3, נספח ח עמ' 717.

השיחה ארכה כשעה וחצי והתנהלה באווירה צחה - כאילו טוהרו השמים לאחר הסופה שפרצה בינינו אמש.[7]

* * *

למחרת בבוקר, כאשר ליויתי את המזכ"ל בנמל האוויר של לוד הוציא מכיסו את טיוטת גילוי הדעת ואמר כי הוא מוסיף להרהר בשאלות הנוקבות שהצגתי לו ביחס לסעיף ג ובא לידי מסקנה כי מוטב לתקנו כדלקמן: במקום שנאמר כי כל הנוגעים בדבר "אישרו מחדש - את נאמנותם להתחייבויותיהם בהתאם למגילה ולהסכם שביתת הנשק והדגישו כי מנוי וגמור עמם להימנע מכל מעשי איבה" וכו' - ייאמר: "אישרו מחדש - כי מנוי וגמור עמם להימנע מכל מעשי איבה" וכו'. אמרתי כי משמעות הסעיף מצטמצמת על ידי כך ונשמט ממנו אישור ההתחייבויות המוטלות על ידי המגילה והסכם שביתת הנשק. לעומת זה, אמרתי, יש בנוסח המתוקן מידה יותר גדולה של יושר לב והתאמה למציאות. המזכ"ל הצטרף להגדרתי זו ואמר שהוא התרשם מאוד מהקושיות שהקשיתי ובאמת ביקש לקרב את לשון גילוי הדעת לעובדות הקיימות. ניכר היה כי נפל עליו פחד פן לא יוכל להשיג הסכמת ממשלת ירדן לסעיף ג בניסוחו הראשון ולכן החליט להקל עליהם את הדבר. ודאי גם ביקש למנוע מעצמו את ההאשמה כי הוא בא בגילוי הדעת שלו לחפות על פשעי הערבים על ידי מליצות נאות.

בשעת הכתבת דו"ח זה לא ברור לי עדיין מה גורל המסמך גם בנוסחו המתוקן.[8]

מ' ש'

7. שרת בא לשדה התעופה לקבל את פניו של האמרשלד בהגיעו לישראל ב־23 בינואר, אך המזכיר הכללי האריך בהתייעצויות עם הגנרל ברנס (כנראה בשאלת ביקור המזכיר בירושלים), בהתעלמו משרת, אשר עזב את שדה התעופה בגפו. את האמרשלד ליוו לירושלים איתן ורפאל (ראו מ' שרת, **יומן אישי**, כרך ה, עמ' 1337).

8. בהודעה לעיתונות שפורסמה ב־30 בינואר נוסחו הדברים כדלהלן:

As a result of these exchange of views, I have, I believe, acquired a deeper understanding of the many and great difficulties with which the situation is fraught. These were not minimised. However, after my discussions, I feel I can say that all concerned recognised the importance of a settlement being reached and have reaffirmed not only their faith in the principles and purposes of the United Nations, but also their determination, in accordance with their obligations under the Charter and under the General Armistice Agreements, to abstain from any acts of hostility or aggression and above all to settle conflicts, when they may arise, by peaceful means.

לדיווח מפורט על ביקור האמרשלד ראו [חנן] סידור אל לשכת שר החוץ, 16 בפברואר 1956, 130.02/2404/3.

57

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן XA992
נוסח יוצא: 93.01/2213/7

ניו יורק, 27 בינואר 1956

אישי בתכלית

שקלנו את דבר הנשק הסובייטי[1] בהתייעצות עם ראובן [שילוח] וכתריאל [שלמון][2] והנה מסקנות השגרירות החמורות והאיתנות.

א) מתוך חקירה יסודית של ליברן של שיחותיו יש להסיק כי שיחת ניו יורק מגלה כי יש רצון לשדלנו להגיש בקשה ואין התחייבות כלשהי לספקה.

אורבת סכנה רצינית ביותר של מזימה לפרסם דבר פנייתנו אנו וסירובם הם. על ידי כך יעשו שירות גדול לערבים מקרובי לבם באשר גם יפגינו ידידות על ידי הסירוב וגם יקלקלו סיכויינו פה על ידי פרסום הפנייה.

ב) עצם הפנייה תסתום את הגולל על סיכויינו לקבל נשק מכל המקורות הסרים לסמכות ארצות־הברית לרבות צרפת וקנדה. אם כי כמה חוגים יהודיים יבינו לרוחנו חוגים רבים אחרים ייבהלו ויברחו מאתנו.

ג) מאחר שעוררתם את הבעיה אצל האורח[3] והבטיח הוא לדווח לנשיא תוך התרשמות חיובית תיחשב פנייתנו למזרח לפגיעה ישירה בנשיא ובשליחו.

ד) אין גזרה שווה בין יחס המערב לערבים כשהללו מניפים בפניו את ההתחרות הסובייטית לבין יחסו אלינו במקרה דומה. אפילו כלפי הערבים עובדה היא שמיום הסכמת מצרים לעסקה הצ׳כית נתבטלו סיכוייה לקבל נשק מכאן לאחר שהתלבטה זמן יותר ארוך מזה שעבר מ־16 בנובמבר[4] ועד היום. על כל פנים פנייתנו למזרח רק תשחרר את ממשלת ארצות־הברית מאחריות בלי להבטיח פיצוי כלשהו מהמזרח ונצא קרחים מכאן ומכאן.

ה) עם כל הסתייגויותינו מפני ההתחייבות במפורש על הסיכוי פה אין לי ספק שאלמלא הופסקה תנופת נובמבר ומחצית דצמבר[5] היינו ברגע זה קרובים מאוד לביצוע. אך גם עכשיו אין איש בקרבנו ואין איש מבין יועצינו וידידינו מוכן לראות את הסיכוי כמחוסל

57
1. ראו מס׳ 25.
2. אלוף־משנה כתריאל שלמון, נספח צה״ל בוושינגטון.
3. השליח אנדרסון - ראו מס׳ 56.
4. ראו מס׳ 5, הערה 3.
5. ב־7 בנובמבר 1955 דיווחה השגרירות כי לאחר שיחות עם מנהיגי יהודי ארצות־הברית סוכם על פעולה ציבורית בתביעה להעברת נשק מגן לישראל וחתימת חוזה ביטחון אתה. על הפעולה היה להימשך עד ינואר 1956, שבו תגיע לשיא בכנס נציגי כל הארגונים היהודיים בארצות־הברית, שנועד להתכנס בוושינגטון ב־18 בינואר. במהלך כנס זה היו אמורות לבקר משלחות במשרדי סנטורים וחברי בית הנבחרים כדי להמריצם לפעולה (ראו שילוח אל משרד החוץ, מס׳ 482, 7 בנובמבר 1955, 93.01/2212/1). פרטים נוספים על הפעולה בשטח זה ראו אבן אל משרד החוץ, X921, 9 בינואר 1956, 130.02/2446/4).

וגם המזכיר הופיע כנאבק על הרווחת זמן תוך ידיעה שבסוף יש רק תשובה אפשרית אחת אם לא נמציא שוב אליבי חדש. יש לזכור כי הנשיא והמזכיר רואים במבצע המתנהל כיום מאמץ ואפשרות היסטורית וכל הפוגע בניסיון זה לא יינקה.[6] אני יודע היטב כמה אכזרית היא השפעת הסחבת אולם המערכה על נשק כאן מגיעה לשיא וגם כוחות כסטיבנסון ואחרים, שפסחו עד עתה על שני הסעיפים, נכנסו למערכה זו. האומנם תייעצו לנו להפסיק את כל הלחץ והתנופה, את המודעות המברקים והפעולה בקונגרס ולהשליך כל יהבנו על פנייה לפראג? דעתנו נחושה כי אין כל טעם וסיכוי בהמשך המאמץ הזה פה אם תהייה פנייה לפראג. סיכומו של דבר אם הסיכוי לקבל פה והסיכוי לקבל שם שניהם בלתי יציבים הרי הראשון עולה לאין שיעור על השני ואין להקריבו אפילו תוך פקיעה טבעית של סבלנות מתוחה. מניסיוני עם האח [אלן דאלס] הסקתי כי אין ערך ניכר אפילו בניצול תכסיסי של הסיכוי הסובייטי לדרבון האמריקנים ועלינו לחזק אמצעי דרבון יותר יעילים. למשל פרסום המודעה עם החותמים הרבים הבוקר, החלטת סטיבנסון להכריז ב־5 בפברואר על תמיכה בתביעת הנשק והנאומים שיושמעו השבוע בקונגרס כולם מוכיחים כי לא הגענו עדיין לשיא האפשרויות. סיכומו של דבר בתקופת השבועיים שקבע המזכיר לעיונו עלינו להמשיך בשיתוף פעולה עם האורח להוסיף שמן בהתמדה על כל המדורות המודלקות פה ולהתאפק מצעד פזיז כלפי הסובייטים שיש בו חורבן ודאי ללא כל סיכוי של הצלה כלשהו.

אבן

58

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA774
נוסח נכנס: 130.09/2311/7

ושינגטון, 28 בינואר 1956

דחוף

סילבר ביקר בבית הלבן ושוחח עם שרמן אדמס[1] שאמר לו:

א) אין שחר להנחה כאילו ארצות־הברית תפקיר ישראל להתקפה ערבית. נתקבלה החלטה ברורה על ידי הממשל למנוע דבר זה ויהי מה.

6. ראו מס' 53.

58
1. שרמן אדמס, עוזר לנשיא אייזנהאואר.

ב) אשר לבקשת הנשק מתעכבת ההכרעה לרגל מאמצים המתנהלים כעת לברר אפשרויות יותר יסודיות לייצוב הביטחון באזור. אדמס סתם ולא פירש.

ג) אדמס הבטיח לשוחח עם דאלס. למחרת שלח פקיד מהבית הלבן לסילבר וסיפר כי נתאמתו הנחותיו לפי (א), (ב), לעיל. דאלס סיפר לאדמס על פגישתי אתו ביום ד׳[2] וכנראה חיווה דעתו כי אי־הסבלנות שגיליתי אינה מבוססת.

ד) אדמס הבטיח לשקול יחד עם דאלס פרסום הודעה על פי (א), ו(ב), לעיל. הזהרנו את סילבר נגד עידוד כל הודעה שאין בה משום התחייבות ממשית בעניין הנשק ושמירת הביטחון.

ה) אדמס אמר כי העיתונות מפריזה בחשיבות ביקור אידן. הבית הלבן אינו רואה את הביקור בסיפוק רב וחושד כי המניע של אידן הוא להיחלץ ממצוקתו באנגליה על ידי התבלטות במעמד בין־לאומי גדול בוושינגטון.

סילבר הבטיח לעמוד לימיננו בכל עת ושעה אך הביע כמה דעות אישיות כולל:

א) אינו סבור כי סכנתנו כה מבהילה שמתארים אותה וייתכן כי אנו מגזימים בערך שאנו מייחסים לנשק נוסף כערובה לביטחוננו.

ב) אינו מפקפק בכך שארצות־הברית תחת הממשל הזה תתערב ביעילות רבה אם נותקף.

ג) לדעתו הנזק של מבצע כנרת עודנו פועל לרעתנו כאשר שיתק את תנופת התנועה האוהדת בדעת הקהל שהייתה גלויה ומובהקת באוקטובר, נובמבר, וראשית דצמבר ושרק היא יכולה הייתה ועדיין יכולה להחיש את קצב פעולתה החיובית של הממשלה.

אתמול היה בלאושטיין אצל דאלס וטרם נודע לנו תוכן השיחה.[3]

אבן

2. ראו מס׳ 48, 53.
3. יעקב בלאושטיין, נשיא כבוד של הוועד היהודי האמריקני, לא נמצא דיווח על שיחה זאת.

59

פ"א שנער אל שר החוץ
F. E. Shinnar to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן 495
נוסח נכנס: 130.09/2354/4

קלן, 28 בינואר 1956

מידי

השיחה עם ברנטאנו התקיימה היום.[1] ארכה כשעה. אדווח בפירוט בדואר הדיפלומטי הבא.[2] להלן הנקודות העיקריות:

1. ציפה ומצפה להקמת יחסים תקינים מראשית תקופת כהונתו. סירב לקבל משלחת ערבית לפני אישור ההסכם מכיוון שאז יהיה מנוי וגמור עמו לא להרשות התערבות למי שאינו רשאי לכך.
2. הטעים שיחד עם זה חוששים אנשיו שמצרים ומדינות ערב תגבנה בהכרת גרמניה המזרחית, דבר שעלול לגרור אחריו צעד דומה על ידי מדינות אחרות. התפתחות כזאת מסוכנת ואינה רצויה לאור [-] לאיחוד גרמניה.
3. הדגיש כי מצדו אינו מוכן להעמיד שיקול זה מעל רצונו להגיע ליחסים תקינים עם ישראל אולם עליו להכשיר הקרקע ולהתקדם צעד צעד.
4. בכוונתו להציע לאדנאואר לקיים התייעצות מוקדמת עם אנגליה וארצות־הברית, לא מתוך התחייבות לכך אלא בהתאם להסדר הכללי ביניהן על חליפת אינפורמציה בצעדים העשויים להשפיע בבעיות שיש להן עניין משותף בהן.
5. ציין שגם צעד זה לא רצה לעשות ולא יעשה מבלי שיודיענו על כך תחילה. מתכוון להישאר במגע מתמיד אתנו בכל הנוגע לבירור המוקדם. למטרה זו הציע פגישות נוספות בעתיד הקרוב.
6. בתשובתי הערכתי גילוי לבו תוך תיאור הסכנות הצפויות מהתחשבות באיומי הערבים. הסברתי המצב שנוצר בעקבות עסקת הנשק בחזרי על הנקודות העיקריות בנאומו של ראש הממשלה ושל שר החוץ בכנסת.[3]

59

1. במהלך 1955 התנהלו בירורים בלתי רשמיים בדבר האפשרות להקים בישראל משרד אשרות גרמני. את הרעיון יזמו הגרמנים. שרת לא פסל אותו ואישר לשנער לנהל שיחות על הקמת משלחת מסחרית־קונסולרית גרמנית בישראל (ראו פ"א שנער, **בעול כורח ורגשות**, עמ' 97; שנער אל שרת, 8 בנובמבר 1955, 22 בדצמבר 1955, 93.43/304/9).
2. בתיק 130.02/2413/3.
3. ראו מס' 3 (הערת עורך).

7. הואיל ובדבריו הנ"ל התכוון להקמת יחסים דיפלומטיים ובהתחשב במברקך מיום 16 בינואר[4] הסתמכתי על השיחות בהם [-] האלשטיין והזכרתי את הרעיון של שיגור המשלחת כשלב מוקדם הקשור בביצוע הסכם השילומים, חוק הפיצויים ומטרות קונסולריות, מבלי להיכנס לפרטים.

8. סיכמנו שלאחר שייוועץ אם אדנאואר נמשיך בשיחה. הדגיש כי ברצונו להגיע לסיום בעתיד הקרוב, אם כי יהיה לדעתו צורך לחכות זמן מה עם פרסום כלשהו בהתחשב בגינוי מועצת הביטחון עקב תקרית כנרת, לשם מניעת סיבוכים נוספים.

התרשמתי:

א) נוכל לסכם המשא ומתן תוך ארבע השבועות הבאים ושיגור המשלחת יוכל לצאת לפועל באפריל-מאי.

ב) עמדת ברנטאנו כנה וחיובית ביותר לגבינו.

ג) הוא ינצל במרוצת 1956 את ההזדמנות הראשונה כדי להציע קיום יחסים דיפלומטיים.

ד) הבינותי מנחום [גולדמן] כי הוא יהיה כאן ב־7 וב־8 בפברואר ולפי סידוריו ייפגש כנראה עם ברנטאנו.[5] בהתחשב באפשרות זאת אודה על התיאום הדרוש עמו.[6]

שנער

4. שאלת היחסים עם גרמניה נדונה בממשלה ב־15 בינואר. הוחלט לדחות את ההצעה בדבר קשירת יחסים דיפלומטיים עם גרמניה ולהסמיך את ידי שר החוץ לעשות את כל הצעדים הדרושים שיביאו להקמת משלחת מסחרית-קונסולרית של הרפובליקה הפדרלית של גרמניה מיד. במברק מסר שרת את החלטת הממשלה והסמיך את שנער לגשת למשא ומתן מידי להקמת המשלחת (ראו שרת אל שנער, 653, 16 בינואר 1956, 93.43/304/4).

5. על פעילות גולדמן ראו מס' 102, הערה 3.

6. שרת השיב למברק זה כדלהלן: "מחכה לדו"ח שבכתב ולעת עתה מתקשה להבין תגובתו המכוונת כולה לקשירת יחסים דיפלומטיים בעוד שהצעתנו בשלב זה הייתה צריכה להיות משלחת מסחרית-קונסולרית. דבריו מלאים נקודות מדאיגות." (ראו שרת אל שנער, 672, 30 בינואר 1956, 2354/2).

60

מ' שרת אל א' אבן (ושינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 452
נוסח יוצא: 130.09/2311/5

ירושלים, 29 בינואר 1956

בהול

באנו כאן לידי מסקנה כי עם פתיחת שיחות אייזנהאואר-אידן[1] יש להגיש לממשלת ארצות־הברית תזכיר תמציתי אשר:

א) יבהיר עמדתנו לשם הנחיה בשיחות ולזיכרון לימים יבואו.

ב) יעמיד ארצות־הברית על אחריותה.

ג) יזהירה מהיתפסות למזימות הבריטיות נגדנו.

תזכיר זה טעון הגשה מחר, יום ב', לאלן לשם העברה למזכיר ולנשיא. בניסוחו יש להביא בחשבון אפשרות פרסומו, אם על ידי החלטתנו או בהדלפתם, ולכן בין השאר יש להימנע מפגיעה בסובייטים. התזכיר יכיל פסקת מבוא, שלושה סעיפים וסיכום כדלקמן:

1. יכיל משפט מעין: "בשלב חשוב זה בהתפתחות ענייני המזרח התיכון יש ברצון ממשלת ישראל לסכם לתשומת לב ממשלת ארצות־הברית השקפות שהובעו ועמדות שננקטו על ידי נציגי ישראל במגעיהם עם נציגי ארצות־הברית בחודשים האחרונים". אין להזכיר במפורש השיחות עם אידן לבל תשתמע הודיה בסמכות הפגישה.

2. מאזן הנשק: חובת קיום המאזן הכלולה ב[הצהרה] המשולשת. ערעורו החמור עקב העסקה אגב הזכרת הפרת העיקרון על ידי אספקת נשק בריטי למצרים ובמידת־מה אמריקאי לעיראק. פניות ישראל לארצות־הברית מאוקטובר ואילך לא נענו על אף הבטחת עיון אוהד בפריז ובג'נבה[2] והצהרות המזכיר לעיתונאים 18 באוקטובר[3] והנשיא מדנבר 9 בנובמבר.[4] זרם נשק בלתי פוסק למצרים מסכן קיום ישראל ומגביר סכנת מלחמה. אין תקנה לביטחון ישראל ואמצעי בדוק למניעת מלחמה אלא נשק בכמות ואיכות מתאימה לישראל. הפרכת הטענה כי מצרים תקבל אז נשק סובייטי נוסף וזיקתה לברית־המועצות תגבר. כאן יש להסתייע בשלנו 522[5] ולהוסיף כי הנשק המובטח בעסקה עובר כבר בהרבה על יכולת קליטתה של מצרים ולכן נשק נוסף לא יועיל לה כלום. הזכרת פסקת מכתבי למזכיר מ־16 בינואר[6] לגבי מטרת השימוש בנשק שיינתן לנו. הצבענו בשבועות האחרונים

60

1. ראו מס' 65 (הערת עורך).
2. ראו מס' 22 והערות 3 ו־4 שם.
3. ראו מס' 45.
4. ראו מס' 15 והערה 11 שם.
5. מס' 47.
6. מס' 22.

בירושלים ובוושינגטון על האחריות הכרוכה במניעת אמצעי מגן יעילים מישראל נוכח הסכנה המחמירה משבוע לשבוע. אין אח להפקרת מדינה קטנה נצורה ומאוימת שמדיניותה שלום ומשטרה מושתת על חירויות דמוקרטיות.

3. הסדר ישראלי-ערבי. חזרה על נאמנות ישראל להגשמת הסכמי שביתת הנשק בשלמותם, כלשונם וכרוחם ועל אדיר חפצה בשלום ונכונותה למשא ומתן לאלתר ללא תנאים מוקדמים. כאן יש להזכיר סירוב מצרים אפילו לתת פקודה להפסקת אש ולהתחייב על מילוי כל הוראות שביתת הנשק, ולהזהיר מתקוות מופרזות להסדר קרוב ומפני סכנת דו־פרצופיות. שלילתה וגינויה של כל מחשבה על ויתורים חד־צדדים כהתעללות בצדק, כחבלה בכושר קיומה של ישראל וכחוסר שחר מבחינה מעשית. אזהרה לפי שלנו 522 מהאשליה הממארת כי מניעת נשק מישראל והפקרתה לסכנת שואה יביאוה לידי כניעה להסדר מוכתב וחבלני. על המעצמות לחייב המציאות הטריטוריאלית הקיימת במזרח התיכון בכלל ובין ישראל וערב בפרט כערובה ליציבות וכתנאי ראשון לשלום ולהסכים כי שינויים יכולים לחול רק כתוצאה מהסכם חופשי בין הצדדים המעוניינים ישירות.

4. ביטחון האזור וביטחון באזור. התנגדותנו לחוזה בגדאד מתחילתו כמכשיר אנטי־ישראלי, כמקור לעידוד מגמות תוקפנות באזור וכגורם מערער יציבותו הפנימית. הצדקה ניצחת לאזהרותינו לאור:

(א) התחשבות יתר של טורקיה בעמדת מדינות ערב המנוגדת לשלום.

(ב) הכרזות נורי [סעיד] על היות נשק המערב המיועד לסילוק חשבון עם ישראל.

(ג) גירוי התקוממות נאסר ודחיפותו להרים קרנו על ידי התחזקות צבאית עצומה המאיימת על ישראל ועל שלום האזור.

(ד) הסתכסכות פנימית בירדן והפיכת ארץ זו לגיא מהומות ונרגנות.

(ה) חבלה בתהליכי גיבושה הפנימי של סוריה.

חוסר יעילות [ההצהרה] המשולשת להבטיח ביצוע העיקרון הנכון המוכרז בה והוא שמירת הסטטוס קוו לפי קווי שביתת הנשק באשר ראשית התייעצות בין מעצמות עלולה להשהות תגובה לתוקפנות ולשימה לאל בתנאי בזק של מלחמת אוויר בימינו. שנית, הצהרה חד־צדדית אינה מחייבת לחלוטין כמו שיכולה לחייב התקשרות לפי חוזה. שלישית, דרכי ביצוע של ערובת ביטחון שאינן נובעות מהסכם עם הנוגעים בדבר אין בהן לבצר ביטחונה של מדינה ריבונית. גם ערובה יעילה אינה תחליף לנשק מגן ואינה תריס בפני התקפת פתע לשם עשיית שמות תוך זמן קצר.

5. סיכום. ממשלת ישראל ממליצה כי המדיניות לגבי המזרח התיכון תכלול העקרונות הבאים:

(א) דאגה לקיום קפדני ומלא של הסכמי שביתת הנשק.

(ב) חתירה להחזרת מאזן הנשק שהופר ושמירה על קיומו ובצעד ראשון תיקון הפער המסוכן על ידי נשק לישראל מיד.

(ג) דרישת הפסקת מצב המלחמה, belligerency, ופעולות איבה והטלת האחריות לתוצאות על המתעקשים לקיים מצב זה.

(ד) חתירה למשא ומתן ישיר בין מדינות ערב וישראל ללא תנאים מוקדמים לשם הסדר שלם ובר־קיימא או לפחות לשם הכשרת התנאים לקראתו.

(ה) שמירה על המצב הטריטוריאלי הקיים ואישור מראש רק של אותם שינויים שיוסכמו חופשית בין הצדדים.

(ו) עזרה לפיתוחן הכלכלי של הארצות שאינן מחבלות בפיתוח זולתן ועידוד לשיתוף פעולה בין־ארצי לעקירת הנגעים החברתיים ולהעלאה כללית של רמת החיים.
צר לי להעמיס עליך מאמץ גדול זה תוך שעות ספורות אך מובטחני כי תבצעו בהצלחה גמורה כיד הניסוח הטובה עליך.[7]

שרת

61

מ' שרת אל שגריר ישראל בוושינגטון
M. Sharett to the Israel Ambassador in Washington

מברק מוצפן IWA545
נוסח נכנס: 93.01/2213/7

[ירושלים], 30 בינואר 1956

אישי

לפי ידיעות שהגיעונו אין כל התקדמות והאורח [אנדרסון] אמר נואש. עמד לשוב אלינו למסור תשובה שלילית והיה באמצע הדרך אך המזכיר החזירו לניסיון אחרון. ברור לי כי הוטעינו לחלוטין וללא כל אחריות בשדר הראשון.[1]

שרת

7. העתק התזכיר, מיום 31 בינואר 1956, בתיק 130.02/2480/9.

61
1. שדר זה לא נמצא. לפי מקורות אמריקנים הוא שוגר ב־23 בדצמבר ונאמר בו בין השאר כי גישושים אצל נאסר בימים האחרונים נותנים מקום לתקווה כי הוא יהיה מוכן להיכנס למשא ומתן (ראו *FRUS 1955-57*, Vol. XIV, No. 472, n. 2).
בשיחה חטופה שקיים שילוח עם ראסל, לפני שיצא לפגוש את אנדרסון באירופה, מסר ראסל כי אנדרסון סיפר לו כי הוא מאמין שהן מצרים הן ישראל מעוניינות בהסדר, אך נאסר טוען כי דרושים לו לפחות שישה חודשים להכשיר את דעת הקהל בעולם הערבי ועד אז איננו יכול להיכנס למשא ומתן מעשי, פרט לפגישות חשאיות מפעם לפעם, ועם אנדרסון בלבד. סידור זה לא נראה לאנדרסון ולדאלס, שהיו מוכנים לכל היותר לדחות פרסום ההסדר לשישה חודשים. שילוח השיב שישראל אינה יכולה להמתין ודרוש לה נשק מגן ומיד. ראסל חזר ואמר כי הם מביאים שיקול זה בחשבון, ודעת מזכיר המדינה ואנדרסון שיש לתבוע מנאסר לגלות בתוך שבוע עד עשרה ימים את עמדתו המעשית בכל הבעיות כגון: פליטים, פיצויים, הסגר סואץ וכיוצא באלה, כדי שיוכלו להגיע למסקנה ברורה מה הפער בין הצדדים ואם יש סיכוי לגשר עליו (ראו שילוח אל שרת, WIA781, 30 בינואר 1956, 93.01/2213/7).

62

מ' שרת אל שגרירות ישראל בוושינגטון
M. Sharett to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 547
נוסח יוצא: 130.09/2311/5

ירושלים, 30 בינואר 1956

שלכם 750.[1]

א) הערה עובדתית: אריק [ג'ונסטון] אמר לי באמצע אוקטובר (שלי 174)[2] כי נאסר הבטיחו להשיג הסכמת סוריה תוך חודשיים־שלושה. תגובתי הייתה הריני מוכן לתת לך ארבעה חודשים, ולמעשה עד סוף פברואר. תאריך זה נקבתי אני ואילו הוא נתכוון לינואר.

ב) עלינו לדרוש בכל תוקף לחץ נמרץ על נאסר כי יעמוד בדיבורו או תתגלה תרמיתו או אשלייתו. קו זה מתחייב לגופו וגם להעמדת נאסר במבחן מובהק של כנות.

ג) אנו רואים עצמנו חופשיים בהחלט לחדש עבודת ההטיה במפורז עם תום הגשמים ומתכוננים לכך. מעמדנו כלפי מועצת הביטחון בהחלט כשורה שכן נתבענו להפסיק לזמן קצר עד לעיון והנה התאפקנו שנתיים וחצי ובינתיים הייתה חקירה שהצדיקה טענותינו ונתונינו.[3]

ד) אין כל שחר להנחה כי חידוש העבודה במפורז מתחייב משיקולי מדיניות פנים. השיקולים הם: ראשית, מעשיים שכן זוהי התכנית החסכונית ביותר, שנית, מדיניים מבחינת מעמד המדינה וריבונותה, שכן הניסיון הוכיח כי עם חלוף הזמן גדל הקושי להגיע להסדר וגדלה הסכנה לאבדן זכויותינו.

ה) עם זה ודאי שנמשיך בעבודה מחוץ למפורז כשם שעבדנו שם בעונה הקודמת שכן זהו עיקר התכנית.

ו) אנו שואלים אם לא נוכל לקבל סיוע כספי למפעל זה שעליו סמכנו כל הזמן ונהיה מוכנים להתחייב כי גם אם לא יהיה הסכם לא נחרוג מתחום הכמויות הקצובות. עד כאן דבריכם לאריק.[4]

הצגה זו של עמדתנו מכוונת:

(א) לנפנף באיום חידוש העבודה במפורז כלחץ שכנגד לגבי סוריה.

(ב) להפגין כי אנו מוכנים לעמוד במבחן מועצת הביטחון ולהתעלם מאיומי סוריה ושותפיה.

(ג) לנסות למשוך אותם להציע לנו מיד סיוע כספי להגשמת התכנית בתנאי שנימנע לעת עתה מעבודה במפורז ואז נדון בדבר.

שרת

62
1. מס' 46.
2. המברק, מיום 14 באוקטובר 1955, בתיק 130.09/2310/16.
3. ראו מס' 46, הערה 7.
4. הדברים נמסרו לג'ונסטון בראשית פברואר - ראו מס' 68.

63

א' נג'ר אל שגריר ישראל בפריז
E. Najar to the Israel Ambassador in Paris

העתק: 130.02/2542/7

ירושלים, ט"ז בשבט תשט"ז
30 בינואר 1956

הנידון: מגע עם מדינאים מרוקאים ותוניסאים

קראתי בעיון רב מכתביך מה־20 וה־22 בינואר בנדון.[1] בינתיים הברקתי לך הוראות בנוגע לחשיבות שביצירת קשר עם אנשי השלטון במרוקו ותוניסיה.[2] השר התעניין ישירות בהוראות אלה וחייב אותן באופן מיוחד.

במה המדובר?

ארבע הצעות הכלולות במכתבך מה־20 בינואר חשובות ביותר ונפעל למען הגשמתן. אולם, פעולה זו תדרוש זמן מסוים, ובדרך עלולות להופיע כל מיני תקלות ואמתלות. הזמן הוא בעינינו גורם חשוב ביותר, כי קצב פעולות הערבים נגדנו הוא מהיר.

הקונגרס היהודי העולמי פיתח יחסים עם המנהיגים הצפון אפריקניים, ומילא משך תקופה תפקיד חשוב וראוי לשבח. עתה הגיע הזמן כי נציג מדינת ישראל - דהיינו, שגריר ישראל בפריז - יתחיל במגע עם אנשי השלטון בצפון אפריקה. הקשרים שדן אבני וכרוז יכולים לפתח אינם יכולים בשום פנים ואופן להיחשב כתחליף לשיחה בינך לבין מנהיגים אלה. בזמן שהותי בפריז מסרת לי על האפשרות שידידים משותפים יארגנו ארוחה או ארוחות עם סי בקאעי ואחרים. הנך מוסמך מעתה ליזום פגישות כאלה.

אין בכוונתנו לבקר את הקשר בין מדינות צפון אפריקה והמדינות הערביות במזרח התיכון; כוונתנו היא ליצור קשר בין ישראל ומדינות צפון אפריקה. הכרחי למנוע כי קשר עם מדינות הליגה הערבית יתבטא בשלילת כל קשר עם ישראל. הניסיון של הסודאן[3] צריך ללמדנו לקח. ואסור שהתהליך בצפון אפריקה יהיה דומה לזה של סודאן, בנוגע אלינו.

63

1. המכתב מ־22 בינואר לא נמצא. במכתב מ־20 בינואר מנה צור 4 הצעות לקירוב בין ישראל למדינות צפון אפריקה: (א) לצרף נציג מוסלמי למשלחת המרוקאית לוועידת פרי ההדר שתתקיים בישראל באביב 1956; (ב) לנסות להקים מחדש את המגעים בין ההסתדרות לארגוני עובדים במרוקו ובתוניסיה; (ג) להקים מגע בין המכון למדעי המזרח של האוניברסיטה העברית לבין המיניסטריונים לחינוך במרוקו ובתוניסיה; (ד) לנסות להקים קשרים בתחומי החקלאות והייעור (המכתב בתיק 130.10/2547/7).
2. ראו המחלקה למערב אירופה אל צור, ל/641, 27 בינואר 1956, 130.09/2347/1.
3. סודאן לא הגיבה למברק ברכה של שרת אל ראש ממשלתה לרגל קבלת עצמאותה, ראו מס' 9.

יש לראות במבצע זה פעולה מדינית ממדרגה ראשונה. הצרפתים יהיו בוודאי מעוניינים שמרוקו ותוניסיה לא תלכנה בתלם של מדיניות הליגה הערבית. עניינם, כמו ענייננו, הוא שצפון אפריקה תשפיע על המזרח הקרוב - ולא להפך.

לכן, נפתח בפנינו שדה פעולה רחב וחיוני.[4]

בידידות,

נג'ר

64

י' צור אל משרד החוץ ומשרד הביטחון
J. Tsur to the Ministry of Foreign Affairs and the Ministry of Defence

מברק מוצפן שפ/286

נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 31 בינואר 1956

מידי

א) ביום השני הודיעני רו ברורות שנתקבלה הסכמה אמריקאית על 12 המיסטרים מתוך off shore.[1] ההסכמה ניתנה בעל פה על ידי פקיד גבוה במחלקת המדינה לשגרירותם בוושינגטון.

ב) הרציף [משרד החוץ הצרפתי] מסר על הסכמה זו לשלטונות הביטחון הצרפתיים שימסרו לנו המטוסים לאחר שיסיימו הבירורים הטכניים עם השלטונות הצבאיים האמריקאיים כאן.

ג) ביקש ממני שנעשה כל המאמצים לשמור על סודיות המשלוח והבטחתי שהמטוסים יועברו ארוזים ולא בהטסה.

ד) ליתר ביטחון חזרתי ושאלתיו, בהסתמכי על שיחתי עם מסיגלי,[2] אם המסירה זקוקה עוד להחלטה פוליטית נוספת ברציף. אמר שאינו רואה מה עניין ההסכמה הפוליטית לכאן שכן ההחלטה נתקבלה. מכתבם מאשר המכירה בהסתייגות ה־off shore בלבד והחוזה נחתם.

4. צור השיב כי הוא מקבל את הדברים כהוראה לפעולה (ראו מכתבו אל מנהל המחלקה למערב אירופה, 3 בפברואר 1956, 130.02/2542/7).

64

1. ראו מס' 1.
2. ראו מס' 50.

ה) גישושים ראשונים של נחמיאס[3] במיניסטריוני ההגנה והאוויר אישרו דבר ההסכמה האמריקאית, אך נתקלנו בהיסוסים מסוימים לגבי פירוש הסכמה זו. ממשיכים בלחץ.

ו) אין מן הנמנע שעוד יעלו מכשולים ברגע האחרון. אך אין ספק שנעשה צעד חשוב קדימה.

צור

65
הערת עורך
Editorial Note

שיחות אייזנהאואר-אידן בוושינגטון בינואר 1956
The Eisenhower-Eden Meetings in Washington, January 1956

היזמה לקיום שיחות בדרג גבוה בין ארצות־הברית לבריטניה לתיאום עמדות בנושאים בין־לאומיים באה מראש ממשלת בריטניה, סר אנתוני אידן, שבשדר לנשיא אייזנהאואר מ־23 בנובמבר 1955 ציין כי מטרתן העיקרית של שיחות אלה "לדון ביחד על הזירה העולמית".

השיחות התקיימו בבית הלבן בוושינגטון ב־30 וב־31 בינואר 1956, וחלק ניכר מהן הוקדש לסכסוך הערבי-ישראלי.

ב־1 בפברואר נתפרסמה הודעה משותפת, ולהלן עיקרי הדברים בעניין הסכסוך הערבי-ישראלי:

א) יש צורך דחוף ביותר בהסדר בין ישראל לבין שכנותיה הערביות. הסדר יהיה אפשרי רק אם שני הצדדים יהיו מוכנים להתפשר על העמדות שנקטו עד כה.

ב) ארצות־הברית ובריטניה יהיה מוכנות לתרום להסדר באמצעות סיוע לפתרון בעיית הפליטים ומתן ערבויות לגבולות.

ג) ננקטו צעדים לקיום דיונים משותפים על מהות הפעולה שצריך יהיה לנקוט במקרה של שימוש בכוח, או איום בשימוש בכוח, או הכנות לפגיעה בגבולות שנקבעו בהסכמי שביתת הנשק. צרפת תוזמן להשתתף בדיונים אלה.

ד) ביטחון מדינות האזור איננו יכול להיות מושתת על נשק בלבד, אלא בעיקר על שלטון החוק הבין־לאומי ועל כינון יחסי ידידות בין שכנים. פעולת הגוש הסובייטי בעניין אספקת נשק הוסיפה למתיחות באזור והגדילה את הסיכון של פרוץ מלחמה. מטרת ארצות־הברית ובריטניה להקטין סיכון זה.

ה) מביעים תמיכה מלאה במאמצי הגנרל ברנס לשמור על השלום בגבולות. יעיינו בחיוב בהמלצות על הצורך להגדיל את הארגון שלו ולשפר את יכולתו.

הנוסח השלם של הודעה זאת בתיק 130.02/2455/9.

3. יוסף נחמיאס, נציג משרד הביטחון באירופה.

66

שגריר ישראל במוסקבה אל מחלקת מזרח אירופה
Israel Ambassador in Moscow to the East European Division

העתק: 130.02/2410/8

מוסקבה, י"ט בשבט תשט"ז
1 בפברואר 1956

ב־1.2.56 התקבלתי לפי בקשתי לשיחה אצל שר החוץ מולוטוב. השיחה התנהלה באווירה נוחה והייתה חמורה למדי בתוכנה. השיחה ארכה 50 דקות. היה נוכח אחד המזכירים שרשם סטנוגרמה. להלן השיחה:

אני: ביקשתי את הפגישה לפי יזמתי אני ולא על פי הוראות ממשלתי. הואיל והנני נוסע למספר שבועות לישראל[1] חשבתי לנכון ולמוצדק לפני זאת להטרידך על מנת לקבל מושג יותר ברור על כמה שאלות הנוגעות לשתי המדינות.

הגעתי הנה לפני כ־10 חודשים בכוונה לעשות כמיטב יכולתי לשם חיזוק יחסי הידידות וההבנה ההדדית ולשם הרחבת קשרי המסחר והתרבות בין ישראל וברית־המועצות. הייתה זו תקופה של אירועים חשובים ביחסים הבין־לאומיים, מאמצים להפגת המתיחות ופעילות נרחבת מצד ברית־המועצות - במעשים ובהצהרות - לשם הרחבת וחיזוק ידידות והבנה בין ברית־המועצות ועמים אחרים.

אני קיוויתי והאמנתי כי תקופה זו תביא גם לחיזוק הידידות והרחבת הקשרים בינינו. לצערי תקוותיי לא התגשמו. קשה לי לציין התקדמות כל שהיא ביחסינו. לעומת זאת אוכל לומר כי מאמצינו עד כה לא הוכתרו בהצלחה. קשרי המסחר המצומצמים מוסדרים בינינו, אולם כל הניסיונות להרחבתו ולגיוונו לא הביאו לפי שעה כל תוצאות חיוביות. קשרי תרבות כמעט ואינם קיימים. בעניין חילופי המשלחות הפרלמנטריות לא הייתה תגובה על תשובתנו לפניית הסובייט העליון.[2] עניין מכירת הנשק הצ'כי למצרים ועמדת ברית־המועצות לגבי עניין זה פגעו קשות וישירות באינטרסים החיוניים ביותר של ישראל.

הצגת ישראל בפני הציבוריות הסובייטית באור שלילי וחד־צדדי ולאחרונה דברי כרושצ'וב בסובייט העליון[3] מראים על קו מסוים ועמדה בלתי ידידותית לגבי ישראל.

אני הייתי רוצה לקוות שזו תוצאה של אי־הבנה מצערת לגבי מדיניותה של ישראל. ישראל מדינה שוחרת שלום ומדיניותה נקבעת מתוך אינטרסים שלה כמדינה עצמאית. השלום חיוני לנו, לחמנו לעצמאותנו והננו נאבקים לביצורו. אין אנו מאיימים על מדינות אחרות ואין אנו מכשיר בידי שום מדינה זרה. הייתי אישית אחראי לחלק מן האמצעים שנאלצנו

66

1. אבידר הוזמן להתייעצויות על יחסי ישראל-ברית־המועצות - ראו מס' 114.
2. ההצעה נמסרה לישראל ב־6 בינואר 1956. יושב ראש הכנסת שפרינצק מסר על כך במליאת הכנסת ב־28 בפברואר והביע תקווה כי "בקרוב" יוחלפו משלחות פרלמנטריות בין שני בתי המחוקקים (ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XX, עמ' 1182). תשובת ישראל הועברה באמצעות שגרירות ישראל במוסקבה אל משרד החוץ הסובייטי (ראו שלוש אל משרד החוץ, ט/50, 13 במרס 1956, (130.11/2492/18).
3. ראו מס' 3 (הערת עורך).

לנקוט לשם הגנת חייהם ואפשרות המשך עמלם היוצר של אזרחינו. אני יודע בדיוק כיצד אילצו פעולות הערבים וההכרח להגן על חיי אזרחים שלווים לאחוז באמצעים אלה. זה פשוט פנטסטי לטעון כי אמצעים אלה הוכתבו לנו על ידי זרים או על ידי אינטרסים של זרים. ישראל מנהלת מדיניות עצמאית, אין בה בסיסים צבאיים למדינות זרות ואיננה מתכוננת להעניק זכות כזאת לאף מדינה זרה. אדוני השר, בסוף השיחה בין מר שרת לבינך בג'נבה, כאשר עמדנו כבר ליד הדלת, אמרת כי לו רצינו ביחסים טובים עם ברית־המועצות היינו כבר משיגים אותם, אם אינני מדייק, נא תקן אותי.[4]

מולוטוב: זכור לי שאמרתי זאת אם כי אינני זוכר את המילים בהן השתמשתי אולם התוכן נכון וזה שריר גם כעת.

אבידר: אנו שואפים לחיזוק יחסי הידידות והרחבת הקשרים עם ברית־המועצות. שאיפה זו לפי סיכומי התקופה האחרונה לא זכתה להדדיות מצד ברית־המועצות. מדיניות ברית־המועצות הראתה סימנים של שאיפה נוגדת לזו. אני רוצה לנצל גם את נסיעתי הביתה בכיוון קידום שאיפתנו שהזכרתי, אולם "Dazu gehören zwei" [לכך דרושים שניים] (כאן התפתחה שיחה קצרה לחיפוש ביטוי רוסי זהה ולא גילינו). סבורני כי היה חשוב לו שיחתנו זו יכלה לתרום למאמציי אלה ולכן הנני פונה אליך בשאלה: מה יכול אני למסור לממשלתי לגבי הנכונות הקונקרטית של ברית־המועצות מצדה היא לתרום תרומה ממשית ולסייע בזאת להטבת המצב שנוצר כתוצאה מהאירועים של החודשים האחרונים?

מולוטוב: אני חושב שאין צורך לעמול ולהוכיח כי המדיניות של ברית־המועצות הנה מדיניות שוחרת שלום ומדיניות השואפת לפתח יחסי ידידות עם עמים גם כאשר משטרם שונה מזה שלנו. אתה חי עכשיו כאן, אתה קורא את העיתונות שלנו וודאי עוקב אחר הנעשה. אם לא מספיקות עובדות אחרות לגבי רצוננו וכוונתנו לשלום, הרי תכנית החומש החדשה שפירשה באופן גלוי את כל מה שברצוננו לעשות, ליצור ולפתח, משמשת הוכחה ניצחת לדבקותנו בשלום הואיל ובלי שלום אי־אפשר לבצע אותה בשום פנים. אנו מתקדמים מתכנית חומש אחת לשנייה והשלום - תנאי לביצועם. מכאן שאין כל מקום לפקפק בכוונות הכנות שלנו לגבי השלטת יחסי שלום וידידות בין העמים.

אשר לישראל והדברים שאמרתי על יחסינו עם ישראל: צריך לזכור כי אנו עזרנו להקמתה של ישראל ועודדנו את עצמאותה. ראינו בעין יפה את היווצר המדינה וקיווינו כי יתפתחו בינינו יחסים ידידותיים. אולם השפעה זרה ואגרסיביות החלה להיות מורגשת בישראל בחוגים שונים וגם בחוגים רשמיים והחלו לתפוס עמדה אנטי־סובייטית קיצונית כמו הקיצוניים ביותר בין החוגים הריאקציוניים והאגרסיביים בעולם. ישראל נכנסה לאפיק התוקפים את ברית־המועצות. העמדה האנטי־סובייטית הזאת וההופעות הפומביות באותו כיוון, יחד עם ההשפעה החזקה של גורמי חוץ על חוגים שונים בישראל, הביאו לתקרית בתל אביב ולקרע ביחסינו.[5] ודאי תסכים שברית־המועצות לא גרמה במאומה למה שקרה אז ויש לחפש את הגורם בהשפעות הזרות האנטי־סובייטיות בעיקר.

4. הפגישה התקיימה ב־31 באוקטובר 1955. לרישום השיחה ראו: מ' שרת, **יומן אישי**, כרך ה, עמ' 1274-1275.

5. בעקבות השלכת פצצה בצירות ברית־המועצות בישראל בפברואר 1953 ניתקה ברית־המועצות את יחסיה הדיפלומטיים עם ישראל.

הקרע הוסל[6] והיחסים בינינו החלו להתפתח באופן נורמלי, והנה בא הניפוח האיום על ידי מדינות מסוימות של עסקת הנשק הצנועה, בין צ׳כיה ומצרים. מאשימים אותנו בכוונות שונות שליליות, נאחזים בעניין בעל ערך קטן זה ומנפחים אותו עד ללא גבול ומפתחים מסע מחודש נגדנו. מה חושבים להם אלה, שהם לבדם ישלטו בחבל ארץ זה ולא יתנו לנו לעזור לאלה אשר זה עתה השתחררו מלחץ קולוניאלי ועדיין נאבקים קשות על עצמאותם? מה חושבים הם, הקולוניזטורים הללו, שישתלטו על שדות נפט נוספים וישעבדו את עמי האזור ואף לא יתנו לנו לעזור לאלה שמרימים ראש נגד שעבוד זה?

ישראל הצטרפה - הודות להשפעה הזרה האגרסיבית החזקה, על חוגים רבים וגם רשמיים בתוכה - לניסוח הזה של עניין מכירה מעט הנשק הצ׳כי למצרים. מה שנאמר נגד ברית־המועצות בישראל בקשר לעניין זה הוא קיצוני יותר ממה שאמרו הקיצוניים בין בעלי האינטרסים האנוכיים באזור, המנסים לשמור על עמדתם. ידוע לך שברית־המועצות לא התנגדה למכירת הנשק הצ׳כי למצרים ומדוע תתנגד? מצרים עוד לא די חזקה לעמוד נגד המזימות המסכנות עצמאותה.

אשר לדברי החבר כרושצ׳וב: אני סבור שזו הפעם היחידה שנאמרו כלפיכם דברים כאלה אצלנו. והרי אצלכם הביטויים הקשים כלפינו הם תדירים מאוד. כרושצ׳וב ניתח ביושר לב ונכון את המצב. המסקנה ההגיונית מהתנהגותכם היא כי יש השפעות חזקות זרות אצלכם, נגדנו. לא בנו האשם אם אין היחסים בינינו מתפתחים יותר. את השאלה שהפנית אליי מן הדין, בעצם, להפנות אל ממשלת ישראל. מצדנו אנו יש נכונות ליחסים ידידותיים הדוקים והדבר תלוי רק בכם. הנה פינלנד: מדוע יכלה היא לקבוע אתנו יחסים מצוינים והיא רק זכתה מזה. תראה: היו לנו בתולדותינו שלוש מלחמות עם פינלנד ולמרות זאת שוררים עתה יחסים מצוינים בינינו.

לישראל אין לנו כל תביעות טריטוריאליות ולולא הייתם רתומים בעגלה האנטי־סובייטית אשר איננה משרתת, בשום פנים, את האינטרסים שלכם, ודאי היו מתפתחים היחסים בינינו יותר ויותר. ואין ספק שזה לטובתכם. כדאי שהממשלה שלכם תיקח זאת בחשבון.

אבידר: אני מאמין שברית־המועצות מעוניינת בשלום ושביצוע תכנית החומש תובעת מצב של שלום בין המעצמות בעולם. תפיסתכם את ישראל כמדינה הקובעת מדיניותה כתוצאה מהשפעות זרות והמשמשת מכשיר בידי זרים ואינטרסים זרים, הנה מוטעית ביסודה. במידה שתמשיכו להחזיק בדעה כי מדיניות ישראל נובעת לא מתוך אינטרסים חיוניים אלה, אלא מכוונת על ידי משהו זר ומתוך אינטרסים זרים ועוינים לכם, לא יהיה בסיס להבנה הדדית. דוגמה לגישה המוטעית הזאת בדבריך אתה: אין ברצוני להיכנס לניתוח כל המניעים של מעצמות המערב להתנגדותם למשלוחי הנשק למצרים. אולם אתה בדבריך הדגשת את התנגדות ישראל למשלוחים אלה כשלילית בגלל זאת שהיא הצטרפה כאילו להתנגדות מעצמות זרות. לא שמת לב, כלל, כי לישראל ורק לישראל זוהי בעיה חיונית ביותר ואשר נוגעת לקיומה ממש. ייתכן כי בקנה מידה עולמי ביחסי הכוחות בין ברית־המועצות ובני בריתה, לבין מעצמות אחרות, כמות הנשק שנשלחה ונשלחת למדינות ערב היא פחותת ערך, אולם בשביל ביטחוננו ובשביל להבטיח קיומנו - היא עלולה להיות מכרעת. לכן התנגדותנו לזיון ארצות ערב - הממשיכות לאיים

6. היחסים חודשו ביולי 1953. על חילופי האיגרות בין מולוטוב לשרת בהקשר זה ראו מס׳ 13, הערה 8.

במלחמת השמד נגדנו והמתחרות ביניהן בשכנוע אזרחיהן כי כל מטוס וכל תותח וכל טנק יהיה קודש למלחמה נגדנו - נובע מתוך אינטרס חיוני ביותר וראשון במעלה שלנו. וכיצד יכול אתה לומר או אף לחשוב אחרת, הרי מאותו הטעם התנגדנו גם למשלוחי נשק לעיראק. האם גם זאת עשינו מתוך אינטרסים של השפעות זרות? הוא הדין בגישה לעניין תקריות הגבול. עמדתכם חד־צדדית היא הואיל והיא נובעת, כנראה, מאותה עמדה יסודית מוטעית. יכולתם להצדיק או לא להצדיק את פעולת הכנרת, אולם לעמוד על חוסר קשר בין מה שקדם לפעולה ובין הפעולה עצמה, זה חד־צדדי. ומכאן לאופן הצגת ענייננו בפני הציבוריות הסובייטית. אדגים דוגמה אחת, ודווקא בנוגע לתקרית הכנרת:

מ[ולוטוב]: הרי בעניין זה כולם היו פה־אחד נגדכם. גם דוח ברנס האשים אתכם.[7]

א[בידר]: בהחלטה, אולם לא בהצעות ההחלטה. והצעתכם התעלמה מעובדת הקשר עם הפרעת הדיג במימינו, בשעה שהדוח הדגיש זאת. כוונתי הייתה לאופן הבאת העניין לפני הציבוריות, כלומר, ברדיו ובעיתונות. כל ההודעות היו מבירות ערב ומכל ההודעות הישראליות בחרתם אחת מקוטעת אשר בלי האחרות ערכה בציטוט חלקי ואותה צרפתם לשורת ההודעות מבירות ערב. הודעה זו מודיעה על הפעולה.

מ[ולוטוב]: הרי זה מאשר את העובדה.

א[בידר]: לא. זו רק חצי עובדה, וחצי עובדה, לעתים, מסלפת את העובדה. לעתים אני חושש כי אין מגישים אפילו לכם, המנהיגים, עובדות שלמות ואינכם יודעים, לכן, את המצב לאשורו. אולי זה מסייע לקביעת העמדה המוטעית.

מ[ולוטוב]: אני מקבל יום־יום הרים של תרגומים מהעיתונות מכל העולם וחומר עצום אחר.

א[בידר]: אני בטוח שאינך מספיק לקרוא את הכול. והנה נוכחתי לאחר מקרה ניצנה[8] שמר ורושילוב לא ידע פרט קטן אחד אבל חשוב ביותר. שהמצרים ישבו על אדמתנו. (ראיתי סימני תמיהה בעיניו כאילו שאל: "האם באמת על אדמתכם"?) והנה לא רק לציבוריות אלא אף לכם סיפרו, כנראה, כי תקפנו את המצרים באדמתם.

מ[ולוטוב]: אבל אתם אינכם צריכים כך לחמם את האווירה אצלכם בהכנות למלחמה. מוטב שתסמכו על האו"ם. האו"ם מסוגל לדאוג לשלומכם.

א[בידר]: האם הנך סבור שאין אנו צריכים להתכונן למלחמת מגן כאשר למצרים זורם נשק והם מקימים דיוויזיות נוספות ועיראק מקבלת נשק וכעת מודיעים על סוריה. וכולן יחד מודיע[ות] כי הנשק מיועד להשמדתנו. האם הנך סבור כי עלינו לא להתכונן ולסמוך על או"ם בלבד? האם ברית־המועצות אינה מדברת על "כושר הגנה הכרחי" והיכן היה או"ם ב־15.5.1948 כאשר צבאות 7 מדינות התקיפו את ההגנה העצמית שלנו?

מ[ולוטוב]: מאז, אמנם, עברו הרבה מים, אבל נכון שצבא מסוים צריך להיות לכם. אבל למה מכריזים אצלכם על מלחמת מנע ומחממים את האווירה למלחמה? גם השר דיבר על מלחמת מנע.

א[בידר]: פנינו לשלום. הוכחנו זאת פעמים רבות וכעת אשתמש באופן הוכחה שלך: אמרת כי אתם זקוקים לשלום, סבורני שתסכים שתכנית הפיתוח וקליטת העלייה שלנו אשר הכפילה את האוכלוסייה מחייבת שלום ואינה ניתנת לביצוע, בתקופת מלחמה.

7. הדו"ח הוגש למועצת הביטחון ב־15 בדצמבר 1955 (ראו מסמך או"ם S/3516).

8. אור ליום 3 בנובמבר 1955 תקפו כוחות צה"ל יחידת צבא מצרי שהתחפרה באזור המפורז של ניצנה וגרמה לה אבדות כבדות. על השיחה עם ורושילוב ראו אבידר אל משרד החוץ, ח/818, 7 בנובמבר 1955, 130.09/2326/4.

מ[ולוטוב]: נכון, ללא ספק שהנכם זקוקים לשלום, אבל עליכם גם לדאוג שיהיה שלום.

א[בידר]: אמרתי בנאום בערב חג העצמאות לפני שנתיים כי מלחמה עלולה לפרוץ רק באותו זמן שמדינות ערב ומצרים בעיקר, תהיינה בטוחות כי כוחן עדיף במידה כזאת על כוחנו שהם יכולים להשמידנו. לא ידעתי אז שהיום אשוחח אתך והנה אספקת הנשק למצרים ולמדינות ערב אחרות מפירות את מאזן הכוחות ומקרבות את מדינות ערב לביטחון שיוכלו לנצחנו ולהשמידנו. מניעת מלחמה מותנה באי־עליונות הכוח הערבי. אם לא תהיה עליונות זו, לא תהיה מלחמה.

מ[ולוטוב]: לערבים גם דאגות אחרות ואתם, בכל זאת, מחממים יותר מדי את האווירה. אשר לנו: אין לכם כל מקום לפקפק ברצוננו הכן ליחסים טובים גם עם מדינות ערב וגם אתכם.

א[בידר]: אין ברצוני לגזול יותר מזמנך. מה אם כן יכול אני למסור בבית לגבי נכונות ברית־המועצות לתרום תרומתה הקונקרטית והמעשית לחיזוק יחסי הידידות וההבנה ההדדית ולהרחבת הקשרים בינינו?

מ[ולוטוב]: בעצם הסברתי לך בהרחבה עמדתנו. אנו מוכנים כידוע ועליי בעצם להחזיר לך את האמרה הגרמנית שאמרת: - "Dazu gehören zwei"

קמתי ואמרתי כי ניסיתי להסביר עמדתנו ונפרדנו.

בברכה,

י' אבידר

67

מחלקת מערב אירופה אל י' צור (פריז)
West European Division to J. Tsur (Paris)

מברק מוצפן ל/659

נוסח יוצא: 130.09/2347/1

ירושלים, 2 בפברואר 1956

השר קיבל היום את ז'ילבר לפי הזמנתו.

א) השר הביע הערכתו לאיגרת הצרפתית שהוגשה בלונדון ובוושינגטון בה ביטאה ממשלת צרפת דאגתה לזכויות ולביטחון ישראל.[1] השר הדגיש סיפוקנו שצרפת הוזמנה להשתתף בדיונים הבאים הנוגעים ליחסי ישראל-ערב.[2]

67

1. בתזכיר שהוגש לקראת פגישת אייזנהאואר-אידן הובאו עיקרי עמדת צרפת בנושא המזרח התיכון: דרישה לפעולה סולידרית של שלוש המעצמות, הסתייגות מברית בגדאד והרחבתה, חתירה לפיתוח כלכלי וחברתי של האזור במקום כריתת בריתות צבאיות, ולהקמת ארגון כלכלי קבוע שיהיה פתוח לכל מדינות האזור; לדעת צרפת, שלום ישראלי-ערבי הוא תנאי מוקדם לכל פעולה קונסטרוקטיבית. היא תצטרף לכל מאמץ של המעצמות להשגת שלום זה בתנאי שלא ייפגעו האינטרסים החיוניים והביטחון של מדינת ישראל (ראו צור אל מחלקת מערב אירופה, שפ/265, 30 בינואר 1956, 130.09/2346/5).
2. ראו מס' 65.

ז'ילבר הודה וענה שקיבל נוסח האיגרת הכוללת פירוט ההתנגדות לברית בגדאד; בקשה לשיחות משולשות; מילים חיוביות על הצעות דאלס לפתרון בעיית ארץ־ישראל;[3] ושלילת הצעות אידן[4] תוך ציון בין השאר כי תכנית שלום המבוססת על ויתורים חד־צדדיים אינה מציאותית. לאחר מכן נתן השר לז'ילבר פרטים על איגרתנו האחרונה לוושינגטון.[5]

ב) בעניין המיסטרים מסר השר כי כנראה יש הסכם אולם לא הבין מה הקשיים במשרד ההגנה. ז'ילבר הסביר כי במישור המדיני אלן אישר בעל פה לשגרירם בוושינגטון הסכמת האמריקאים. כנראה הפנטגון טרם נתן הסכמתו בכתב, ולכן לא נתנה מחלקת המדינה אישור בכתב. יש להחיש בוושינגטון תהליך האדמיניסטרטיבי למתן האישור בכתב במישור הצבאי כי ההסכמה המדינית היא מלאה.[6]

הצרפתים התרשמו כי מחלקת המדינה מאוד מעוניינת שצרפת תיקח על עצמה האחריות כלפי הערבים לחזק את כוחה הצבאי של ישראל.

השר ענה מיד כי אין בכוונתנו לשחרר ושינגטון מאחריותה לביטחון ישראל. מכל מקום מכירת המיסטרים תהווה פריצת גדר ראשונה וחשובה באמברגו שחל למעשה בשטח האווירי.

ג) השר הדגיש כי בקשתנו לאזן המצב הביטחוני באזור בעינה עומדת ובוודאי כי העובדה שההודעה האנגלו־אמריקאית[7] נותנת עדיפות ראשונה לפתרון הסכסוך הערבי-ישראלי אינה מחלישה אלא מחזקת את דרישתנו.

זיון ישראל מהווה הדרך היחידה לשכנע את נאסר כי חלומותיו לגדולה חייבים להתגשם רק בשלום ולא במלחמה.

ד) ז'ילבר עורר שאלת ערוץ הירדן אשר תופיע בקרוב כבוערת.[8] השר אמר לז'ילבר שקיימת עתה האפשרות לחדש שיתוף פעולה מוצלח בין צרפת לישראל ומדוע צרפת לא תשפיע על סוריה להסכים לתכנית ג'ונסטון. ואם שלוש המעצמות מוכנות לפעולה משולשת מדוע לא יפנו במשולש לדמשק ולקהיר כדי להסביר שאם לא תאושר תכנית ג'ונסטון ואם תחדש ישראל את העבודה בערוץ הירדן, הן לא תוכלנה לתמוך בערבים במועצת הביטחון.

ז'ילבר ענה שהם לומדים את הבעיה והוא מקווה שימצאו בעוד מועד איזו דרך נאותה.

מע"ר

3. הכוונה ככל הנראה להצעות הכלולות באיגרת דאלס לשרת, שנמסרה בפגישתם ב־21 בנובמבר 1955 - *FRUS ,1955-1957*, Vol. XIV, No. 424.
4. כפי שנמסרו בנאום "גילדהול" - ראו מס' 23 והערה 8 שם.
5. ראו מס' 60 והערה 7 שם.
6. ראו מס' 64.
7. מס' 65 (הערת עורך).
8. ראו מס' 46, 62.

68

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WA804
נוסח נכנס: 130.09/2311/7

ושינגטון, 2 בפברואר 1956

אתמול נפגשנו עם ג׳ונסטון ומסרנו דבריך.[1] קיבלם ללא הפתעה. המצב סוכם כדלהלן:

א) ממשלת ארצות־הברית משתכנעת שפנינו לחידוש העבודה. אינה נלהבת מהסיכוי וייתכן כי יהיו קשיים אם נתקל ביריות סוריות. במקרה זה מזדהה ממשלת ארצות־הברית עם ברנס והרבה תלוי בשאלה אם יפנה זעמו נגדנו בגלל חידוש העבודה או נגד הסורים בגלל היריות. על כל פנים חשוב חינוכו היסודי בכל הפרשה וכן נטפל במזכ״ל. אנו מכינים תזכיר כולל את כל החומר החיובי על המפעל לרבות דברים שנאמרו במועצת הביטחון.

ב) ברור שאילו ראתה מחלקת המדינה אפשרות לשדלנו לדחות את העבודה במפורז הייתה מוכנה לשלם עבור הישג זה. כלומר יש אולי סיכוי לקבל עזרה במימון תמורת דחיית הפעולה במפורז. מציע שתדברו עם שרמן[2] על הבעיות הללו. השקפתנו ידועה לו היטב.

אבן

69

מייג׳ור־ג׳נרל אל״מ ברנס אל י׳ תקוע
Major-General E.L.M. Burns to Y. Tekoah

Copy: 130.02/2439/5 :העתק

Jerusalem, 2 February 1956

Dear Mr. Tekoah,

I have received your letter of 1 February,[1] in which you complain of "numerous recent attacks by Egyptian positions against Israel land forces... and aircraft inside Israel", and enquire "whether the United Nations Truce

68
1. ראו מס׳ 62.
2. מאיר שרמן, הציר הכלכלי של ישראל בארצות־הברית.

69
1. העתק המכתב בתיק 130.02/2439/6.

Supervision Organization has been impressing on Egypt formally and in writing the grave responsibility devolving upon her for the incidents in which Egyptian forces have opened fire into Israel territory".

I would draw your attention to the enclosed copy[2] of the return of complaints by the two Parties placed before the Egyptian-Israeli Mixed Armistice Commission during the month of January, which, as you will see, discloses that the Egyptians claim that there have been violations of the General Armistice Agreement by the Israeli forces which would justify their firing. It is to be noted that the casualties in the month were: one Israeli and four Egyptians wounded.

Unless these complaints have been investigated and adjudicated upon by the Mixed Armistice Commission, it is not possible for the UNTSO to determine where the balance of fault lies. I would refer you to my letters of 1 December 1955, and 9 and 27 January 1956,[3] pointing out the necessity of using the Mixed Armistice Commission machinery, and that unsubstantiated complaints by Israel (or by Egypt) cannot be considered to have the same weight as those concerning which the Mixed Armistice Commission has formulated a decision.

However, I would assure you that I have been impressing on the Egyptian Authorities, both in writing and otherwise, and at every suitable opportunity, the necessity of enforcing orders to their troops not to fire across the Demarcation Line in contravention of the General Armistice Agreement.

You state that Egypt adopted a dangerous attitude when she "refused to accept a complete cease-fire". I should be glad if you would inform me of the official statement of the Egyptian Government in which they "refused to accept a complete cease-fire". My information from the Egyptian Authorities is that orders are in effect against firing across the Demarcation Line in violation of the General Armistice Agreement, but that some latitude has been left to the troops to fire in self–defence if they are under immediate danger of attack.

While they agree to abide by the provisions of the General Armistice Agreement, the Egyptian Authorities feel that incidents of firing can best be stopped by the separation of the armed forces of the two Parties, by both leaving a clear zone of 500 metres or thereabouts on either side of the Demarcation Line. This they consider necessary as, no matter what orders are issued, hostile troops in close contact will now and then open fire.

I should be glad to have the authority for your statements that "in rejecting the request for a cease-fire the Egyptian Government does not even allege that Israel forces are guilty of opening fire across the Demarcation Line", and that "it admits openly that it is unwilling to prevent Egyptian troops from opening fire against Israel forces inside Israel territory".

2. הנספח לא הודפס כאן. נמצא מצורף למכתב ברנס, שם.
3. מכתבים אלה בתיק 130.02/2439/5.

I believe that in developing these discussions, we should be cautious in the use of the term "cease-fire". A cease-fire was required last November after fighting had broken out in the El Auja area.[4] What is called for, in the present circumstances, is the strict observance by both Parties of the provisions of Article I, para. 2, and Article II, para. 2 of the General Armistice Agreement.[5]

It occurs to me that, as an approach to this problem, you might furnish me with a copy of the written standing orders to the Israeli forces in regard to opening fire. It might be possible to get the Egyptians to adopt similar orders, if something could be done to meet their views regarding the separation of forces of the two sides.

Mr. Hammarskjöld informed me of his conversation with Mr. Ben-Gurion relative to a "cease-fire",[6] and also of the conversation he had with Prime Minister Nasser on the same subject, and instructed me to seek an interview with Mr. Ben-Gurion[7] at an early date, and to attempt to follow up his conversations, so as to achieve a more secure situation along the Demarcation Line and the International Frontier. I would appreciate it very much if I could have an interview with Mr. Ben-Gurion for this purpose, at the earliest opportunity, subsequent to the putting into effect of the three proposals in the Secretary-General's letter of 3 November 1955.

Sincerely yours,

E.L.M. Burns
Major-General
Chief of Staff

4. ב־26 באוקטובר 1955 חדר צבא מצרי לאזור המפורז בניצנה והחל להקים שם מוצבים. ישראל הביאה את הדבר לידיעת האו"ם. נמסר לה כי מטה המשקיפים פנה למצרים ארבע פעמים וביקש פינוי הכוחות, אך לא נענה. לפיכך חדרו יחידות צה"ל, אור ל־3 בנובמבר 1955 לאזור ניצנה, תקפו את המוצבים המצריים, והביאו לנסיגת כוחות מצרים מהשטח.
5. סעיפים אלה קובעים כי שום צד מהצדדים החתומים על הסכם שביתת הנשק לא יבצע פעולה תוקפנית נגד האוכלוסייה או הכוחות המזוינים של הצד השני, וכי שום חלק מכוחות הצבא של כל אחד מהצדדים לא ינקוט פעולת מלחמה או איבה נגד כוחותיו הצבאיים או הצבאיים למחצה של הצד השני או כנגד אזרחים בשטח הנתון לשליטתו של אותו צד (ראו כרך 3, נספח ו עמ' 688-689).
6. ראו מס' 56.
7. לא נמצא תיעוד על פגישה כזאת וכנראה גם לא התקיימה.

70

ז' ארגמן אל מחלקת מזרח אירופה
Z. Argaman to the East European Division

מברק מוצפן במ/144
נוסח נכנס: 130.09/2297/3

בוקרשט, 2 בפברואר 1956

א) אתמול ב־31 הגשתי מחאתנו בפני סגן שר החוץ צ'ורויו נגד מסע ההשמצה נגד ישראל המלווה ידיעות כוזבות ומסולפות, בתוכן הכזב על ההרוגים והפצועים בתל אביב.[1] תוך כדי ויכוח שנמשך שעתיים עמדתי בפרוטרוט על פרשת יחסינו עם הערבים ועל התעלמותה המוחלטת של העיתונות הרומנית ממעשי הרצח והחבלה,[2] מהכרזות המנהיגים והעיתונות הערבית שציטטתי לפניו, משאיפתה של ישראל לשלום, הצעותיה להסדר וכו'. הצבעתי על הסילוף המכוון של האמת בהצגת ישראל כשואפת מלחמה ואת הערבים כרודפי שלום.

להלן עיקר דבריו: העיתונות הרומנית חופשייה ובלתי תלויה, שואבת ידיעותיה מכתביה, סוכני ידיעות ומהצהרותיהם של מדינאים בדיוני או"ם. מפרסמת חומר שרואה בו תועלת לציבור. אין הוא רואה בפרסומים שהצבעתי הוכחה למעשה בלתי ידידותי כלפי ישראל. קיימת אהדה לעמים הערבים הנאבקים בעד השלום ונגד ברית בגדאד. הכרזות ראשי השלטון הערבים ודברי העיתונות הערבית הם עניין העבר ואינו יודע מה כותבת העיתונות הישראלית, אבל החלטת מועצת הביטחון האחרונה אינה סוד.[3] אינו מתאר לעצמו שהעם הירדני למשל הנאבק על עצמאותו ומגלה התנגדות מפליאה לברית בגדאד רוצה לפגוע במדינה או עם אחר. האהדה לערבים אינה בשום פנים על חשבון יחסי רומניה־ישראל המתפתחים בדרך נורמלית ושאת רצונם לפתחם יותר גילו לא פעם הרומנים. לדעתו יכולתי להיווכח מדברי ראשי השלטון הרומני אתם שוחחתי רבות כי אין קיימות הרגשות בלתי ידידותיות לישראל. הוא ימסור מחאתי ותוכן דבריי לממשלה אשר אם תמצא לנכון תשיב עליהם. בסיום העיר שאם הדמארש [demarche] קשור עם עובדת מינוי צירים למצרים וסוריה[4] - הרי הוא מדגיש כי זו הוכחה על שאיפת ממשלת רומניה לקיים יחסים

70

1. ב־29 בינואר פורסמה בעיתונות הרומנית ידיעה מקהיר, שלפיה נהרגו בתל אביב 33 אנשים ורבים נפצעו ב"הפגנות אנטי־מיליטריסטיות". כמו כן פורסמה ידיעה כאילו משטרת ישראל תקפה אספה קומוניסטית, ורבים ממשתתפיה נפצעו (ראו הצירות בבוקרשט אל משרד החוץ, במ/139, 29 בינואר 1956, 130.09/2297/3). ידיעות דומות פורסמו במדינות אחרות במזרח אירופה, ובכלל זה בברית־המועצות. הידיעות נתנו מידע מסולף על אירוע באספה קומוניסטית שבו פרצה תגרה בין המשתתפים ונפצעו כמה אנשים.
2. בינואר 1956 החלה העיתונות הרומנית לפרסם כתבות פרו־ערביות, שהציגו את ישראל כתוקפנית וכמכשיר בידי האמריקנים. ארגמן ביקש שיאשרו לו להביא את מחאת ישראל בפני שר החוץ (ראו הצירות בבוקרשט אל משרד החוץ, במ/133, 17 בינואר 1956, 130.09/2297/3). משרד החוץ אישר "מחאה תקיפה בתוכנה, אך מרוסנת בצורתה" (ראו משרד החוץ אל הצירות בבוקרשט, מבב23, 19 בינואר 1956, 130.09/2297/1).
3. בעניין תקרית כנרת - ראו מס' 29.
4. ב־30 בינואר פורסם בבוקרשט שדרג הייצוג בין רומניה לבין מצרים וסוריה יעלה מדרגת ממונים לדרגת צירים (ראו הצירות בבוקרשט אל משרד החוץ, במ/140, 30 בינואר 1956, 130.9/2297/3).

ידידותיים עם כל המדינות, גם עם אלו שלא היו לה יחסים עד כה ורוצה בידידות והבנה הדדית ושיתוף פעולה לשמירת השלום נגד מלחמה, אבל אין זה אומר שהדבר נעשה על חשבון היחסים הקיימים עם מדינות אחרות.

אמרתי כי למחאתנו אין כל קשר למינוי הצירים ואין אנו, בניגוד למדינות הערביות, מפעילים לחץ דיפלומטי על מדינות המקיימות יחסים ידידותיים עם מדינות ערב.

ב) בשאלת איחוד המשפחות אמר כי אין שינוי בעמדת הממשלה ולפי ידיעותיו מוציאים השלטונות דרכונים במסגרת הודעת בוגיץ'.[5] ידוע לו כי אושרו 80 דרכונים, אבל אינו יכול להסביר מדוע טרם הגיעו למעוניינים.

ג) בשיחתך עם הממונה הרומני רצוי להצביע בין היתר:

1. על הביצוע האטי ב־1955 ומספר הדרכונים אינו עומד בשום התאמה למספר הבקשות בייחוד נשים, בעלים, הורים, זקנים, בנים ובנות בודדים.

2. הפסקת מתן רישיונות בכלל החל מסוף נובמבר.

3. ממשלת ישראל מתוך רצון לשמור על יחסים טובים עשתה מאמצים למנוע התפרצות הקרובים בארץ שסבלם הגיע עד קצה הסבלנות והבטיחה להם כי ממשלת רומניה תמלא הבטחתה.

4. אם לא יחודש מתן הרישיונות ובקצב יותר מהיר יתפרש הדבר כרצון ממשלת רומניה להסתלק מביצוע החלטתה שנתקבלה בזמנו בהערכה על ידי ממשלת ישראל, ותיאלץ להודיע על כך לציבור. פרטים בדואר.

ארגמן

5. בשיחת אקראי בין ארגמן לבין שר החוץ הרומני, סימון בוגיץ', ב־7 בנובמבר 1955, נאמר לארגמן כי "מתן הדרכונים רק התחיל, ובהיכנס הדברים למסלול יוגבר הקצב" (ראו ארגמן אל מחלקת מזרח אירופה, במ/72, 9 בנובמבר 1955, 130.09/2297/2). בשיחה נוספת במשרד החוץ הרומני ב־19 במרס שאל איש הצירות אם אפשר לקוות להחשת קצב איחוד המשפחות ולהגיע לאלפים, ונענה כי לאותה עת הקצב מהיר דיו, אם כי אפשר לשפרו. לממשלה יש רצון טוב, אך יש להבין נכונה את המושגים "משפחה" ו"איחוד" (ראו הצירות בבוקרשט אל משרד החוץ, במ/406, 19 במרס 1956, 130.09.2297/3).

71

א' אבן אל מ' שרת (ירושלים) וא' אילת (לונדון)
A. Eban to M. Sharett (Jerusalem) and E. Elath (London)

מברק מוצפן WTEA84
נוסח יוצא: 93.01/2212/12

ושינגטון, 3 בפברואר 1956

לקראת התייעצויות השלושה פה בשבוע הבא[1] אני מציע שנתבטא בזו הלשון:

א) הבעיה אינה קביעת צעדים שיינקטו בשעת תוקפנות אלא מניעת תוקפנות על ידי תיקון מאזן הכוחות וקביעת הסדרי ביטחון מוסכמים מראש.

ב) נודעת חשיבות מכרעת לעניין הנשק מאחר שגם הצהרת השניים מגדירה את ההזדיינות המצרית כמקור הסכנה הגוברת.[2] אין אנו מתנגדים לטיפול משולש בבקשותינו לנשק בתנאי שהמגמה היא להמציא דרך להיענות ולא דרך לשלול.

ג) אנו שוללים הפקדת האחריות לשמירת הגבולות בידי או"ם. אנו עומדים על הסכמי שביתת הנשק המטילים אחריות זו דווקא על הצדדים. מכאן התנגדות מוחלטת לכוחות משטרה בין־לאומיים והסתייגות גם מהגברת מספר המשקיפים מעבר לגבול טבעי ומתון.

ד) לגבי הרעיון של התערבות הכוחות הנמצאים באזור במקרה של תוקפנות יש לשמור על שני עקרונות. ראשית ריבונות המדינה, ושנית השתעבדות אנגליה וארצות־הברית לכללי מגילת או"ם, אפילו בפעולה שתינקט מחוץ למסגרת או"ם. לאור שני עקרונות אלה אין המעצמות רשאיות סתם להכריז על כוונה להגן על פלוני או לפעול נגד אלמוני. זכותן יכולה לנבוע אך ורק מהזמנת הצד הנתקף או העומד להיתקף. מכאן שהעיקרון הקונטרקטואלי מחויב להתעורר ברגע שיש מחשבה כלשהי על תכנון פעולה להרתעת תוקפנות: התעלמות ההצהרה המשולשת מעיקרון זה קובעת את חולשתה היסודית, וקשה להניח כי ב־1956 תימצא דרך להבטיח ביטחון האזור מבלי להזדקק לתהליכי הסכם עם הצד שיש לו עניין להרתיע תוקפנות. אם יש זכות למערביים כי צבאותיהם יתערבו במקרה של תוקפנות הרי קיימת אותה זכות בידי מעצמות אחרות. המעצמות יסתבכו אם מצד אחד יסרבו לדבר על ברית או חוזה ומצד שני ירצו לקבוע אפשרות של התערבות לשמירת הגבולות. מגמת הטיעון היא לשכנע כי למעשה אין דרך למערביים לפעול נגד תוקפנות אלא תוך הסכם אתנו, הן לגבי מגמת ההתערבות, הן לגבי צורתה ותהליכיה. אם

71

1. באותו יום דיווח אבן כי בראשית השבוע הבא יתקיימו בוושינגטון התייעצויות משולשות כהמשך לדיוני אייזנהאואר־אידן. הדיונים יתנהלו לא רק על עניין הפעלת ערובה נגד תוקפנות אלא גם בעניין הנשק, מכיוון שהאמריקנים רוצים שהטיפול בבעיה זאת, בעיקר לגבי ישראל, יהיה על אחריות שלוש המעצמות ולא מעצמה אחת בלבד (ראו מברק אבן אל מחלקת ארצות־הברית, א' אילת וי' צור, WEA108, 3 בפברואר 1956, 93.01/2212/12).
2. ראו הודעה על סיכום שיחת אייזנהואאר-אידן בינואר 1956 בתיק 130.02/2455/9.

לא נעמוד בתוקף על העיקרון הקונטרקטואלי יש לחשוש פעם מפני התערבות שנימוקה יהיה הדיפת תוקפנות אך מגמתה תהיה הטלת פתרון מוכתב.

הברק נא אם אתה כמוני מייחס חשיבות מכרעת לעיקרון זה.[3]

אבן

72

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן שפ/302

נוסח נכנס: 130.02/2455/9

פריז, 3 בפברואר 1956

1. מניח שאקיים בראשית השבוע הבא שיחות לקראת הפגישה המשולשת בוושינגטון. זקוק להנחיות.

2. נסתמך בוודאי על תזכיר אבן.[1] מציע לעמוד בין השאר על הנקודות הבאות:

א) הדגשת התועלת שהפיקו הצרפתים מעמדתם העצמאית ואזהרה בפני היגררות אחרי בעלי בריתם.

ב) תביעה לעמידה תקיפה על הצורך להשלים חימושנו לפני שיוחלט על חיזוק הצהרת 1950.

ג) אין לדעתי סיכוי להתנגדות לתכניות חיזוק ההצהרה הנ"ל, אך עלינו לתבוע כי התערבות המעצמות תבוא לא רק במקרה של פעולה צבאית אלא כל פעולת איבה חמורה כגון הסתננות שיטתית וחבלה, הסגר ימי, חרם וכו'. אף אם לא יתקבל טיעוננו בכל הנקודות הללו מוטב שנעמוד עליו וניאבק תוך נסיגה.

3. מה עמדתנו להסכם בין ארבע המעצמות לגבי המזרח התיכון וכן לכוח בין־לאומי על הגבולות?

מחכה להוראותיכם.[2]

צור

3. שרת השיב כי הוא מאשר את (א), (ב) ו־(ג). לגבי (ד) הוא מטיל ספק בכדאיותו הטכססיסית [המוצגת בסעיף זה] בשלב זה. מוטב להתרכז בשבועיים הבאים אך ורק בעניין הנשק (ראו מברקו אל אבן, 582, 5 בפברואר 1956, 130.02/2394/20).

72

1. ראו מס' 60 והערה 7 שם.
2. בתגובת שרת נאמר: "מאשר אחד ושניים (א) ו־(ב), שולל שניים (ג) ושלושה" (ראו שרת אל צור, ל/668, 6 בפברואר 1956, בתיק 130.09/2347/1).

73

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 403
נוסח יוצא: 130.09/2339/6

ירושלים, 4 בפברואר 1956

סודי ביותר

ברנס וויג'יה שוחחו ב־3 דנא עם איתן ותקוע בדבר החלטת מועצת הביטחון[1] ושני מכתבי ברנס מ־21 בינואר (עלון וש"ן 161)[2] המבקשים דעת הצדדים על חילופי השבויים ועל הצעות ברנס להפגת המתיחות בכנרת.

המנכ"ל פתח בשתי הערות כלליות.

ראשית, שמענו כי הסורים רוצים להקדים בירור הצעות כנרת לדיון בחילופי השבויים, ועלולים להתנות השחרור בהשגת הסדר ביחס להצעות. גישה כזו תסבך המשא ומתן ותחבל בסיכויי הסדר כלשהו. החלטת מועצת הביטחון קובעת במפורש כי השבויים ישוחררו מיד. עניין זה נסחב יותר משנה והגיוני לטעון שהשחרור צריך לבוא לפני דיון בדברים אחרים. אין אנו מתנגדים להיכנס מיד לדיון בהצעות כנרת אולם יש לראותן כנפרדות מעניין השבויים כפי שברנס עצמו הפרידן בכתבו שני מכתבים, ואת שחרור השבויים יש לראות כראשון במעלה.

שנית, הסורים עלולים לתבוע דיון בשאלות שאינן נזכרות בשני מכתבי ברנס, למשל ביצוע סעיף 5[3] בכלל. הסעיף נזכר בהחלטת מועצת הביטחון מאחר שכוחות ישראל חצו המפורז בפשיטתם על המוצבים הסורים ב־11 בדצמבר. בהזכרת סעיף זה לא הייתה כל כוונה לפתוח דיון כללי בשאלת האזורים המפורזים.

קיימות רק שתי אפשרויות, או שנדון בשאלות שברנס מפרט במכתביו או שניכנס לבירור כל סעיפי החלטת מועצת הביטחון הקוראת בין היתר לצדדים לקיים כל הוראות הסכם שביתת הנשק. פירוש הדבר נכונות לבצע סעיף 8 בדבר כנס ועידה ישראלית־סורית[4] ושאלות כגון השתלטות על אל־חמה.[5] הסורים אינם יכולים לבחור לעצמם שאלות הנוחות רק להם.

בהגיבו הסתפק ברנס בהערה שלדעתו יש לדון בשאלת השבויים במקביל לשאלות אחרות. אשר לבירור בעיות שלא הוזכרו במכתביו סבור שאין להתעלם מבעיית חידוש

73

1. בעניין תקרית כנרת בדצמבר 1955 - ראו מס' 29 (הערת עורך).
2. מכתב אחד עניינו החלטת מועצת הביטחון - ראו מס' 35. המכתב בעניין חילופי שבויים בין ישראל לסוריה בתיק 130.02/2406/13.
3. סעיף זה קובע בין השאר כי אין לפרש את ההסדרים שנקבעו לקו שביתת הנשק בין הכוחות המזוינים של ישראל וסוריה ובאזורים המפורזים כאילו יש להם יחס כלשהו להסדרים הטריטוריאליים הסופיים הנוגעים לשני הצדדים (ראו כרך 3, נספח ט', עמ' 725).
4. ראו שם, עמ' 729.
5. באפריל 1951 - ראו כרך 6, מס' 108.

עבודת ועדת שביתת הנשק ולשם כך דרושה הסכמת הצדדים להפעיל הוועדה לשם קביעת פירושים לתנאי ההסכם, דבר הנזכר גם הוא בדו"ח ברנס למועצת הביטחון ובהחלטת המועצה.

הסברנו הסיבוכים הקשורים בשאלה זו ויעצנו לא להעלותה. אפשר לחדש פעולות הוועדה מבלי להיכנס לסבך זה. יתר על כן, נכון אמנם שגם שאלה זו נזכרת בהמלצות ברנס למועצת הביטחון, אולם בין אלה נמצאת גם ההמלצה שעל הצדדים לשמור בקפדנות על קיום מלא של הסכם שביתת הנשק ולכן חוזרים אנו שוב לבעיה שאם נרחיב הדיון מעבר לעניינים המופיעים במכתביו מ־21 בינואר ייפתח השער לבירור כללי ומורכב של כל סעיפי הסכם שביתת הנשק.

אשר לשחרור השבויים הציע ברנס שנציגי ישראל וסוריה יפתחו במשא ומתן.

הדגשנו שאין צורך בדיונים כאלה העלולים לגרום להשהיה נוספת מצד הסורים. על ברנס לתבוע מהסורים לקבוע מיד תאריך השחרור.

ביחס להצעותיו על כנרת הבחין המנכ"ל בשני סוגים:

א) הצעות המבוססות על התנאים הנוכחים של הסכם שביתת הנשק כגון מניעת יריות מעבר לגבול, אי־הפרעות סוריות בדיג ישראלי, מניעת דיג סורי, ו־

ב) הצעות המחייבות שינוי בהסכם כגון מתן רשות לסורים לשאוב מים מהכנרת והגבלת שיט סירות משטרה ישראליות ל־250 מ' מהחוף.

אנו מקבלים כל ההצעות בקבוצה הראשונה מאחר שהן מבוססות על הוראות הסכם שביתת הנשק ומאשרות אותו, הסכמתנו לנקודה שכל עוד אין הסדר המרשה דיג סורי בכנרת, על הסורים לא לדוג בים, כוללת נכונותנו לשאת ולתת בעניין הסדר. אשר להצעות בקבוצה השנייה, מאחר שהן מחייבות שינויים בהסכם עלינו לעיין בהן בשיחות עם הסורים. לגוף ההצעות, מניחים אנו כי שאיבת המים מהכנרת על ידי הסורים משמעותה שאיבת המים לצרכים ביתיים בלבד ולא למטרת השקאה.

ברנס אישר כוונה זו אולם העיר שלפי מיטב ידיעותיו שאבו כפריי נוקייב מים גם למטרות השקאה.

נאמר לו שענייני נוקייב הנמצאת באזור המפורז מהווים פרשה נפרדת שאינה שייכת לסורים.

לגבי הגבלת תנועתן של סירות המשטרה העיר המנכ"ל שאם הסורים יתחייבו לא לירות מעבר לקו, הרי לא תהיה כל בעיה ביחס להתקרבות הסירות למוצבים. יתר על כן, אין כל היגיון במחשבה שסירת משטרה בת 4 שוטרים גורמת פחד במוצבים המבוצרים היטב של הסורים. ברור כי נטייתנו איננה לקבל הגבלות שאין להן כל הצדקה. זאת ועוד הסורים רואים בקביעת קו 250 מ' הרבה יותר מאשר הימנעות ישראלית מהתקרבות לחוף הצפוני־מזרחי של הכנרת. לפי כל הצהרותיהם טענת הסורים הנה שאסור לישראל להתקרב, וקביעת הקו תהווה הפרצה הראשונה בזכויות המוחלטות של ישראל בכנרת.

ברנס העיר שבזמנו השתתפו סירות משטרה מזוינות בתותחים בחילופי אש עם המוצבים הסורים ואף גרמו לאבדות. כוונתו בהציעו שהסירות לא תתקרבנה לחוף אינה להסכם שיפורסם או שירשם אפילו בכתב. הסכים שהתחייבות הסורים להצעותיו פירושה ביטול ההוראות שנתגלו במסמכים הסורים שנתפסו במבצע כנרת.[6]
הוא יהיה בדמשק ב־7 בפברואר.[7]

תקוע

74

מחלקת ארצות־הברית אל א׳ אבן (ושינגטון)
United States Division to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IWA591
נוסח יוצא: 130.09/2311/5

ירושלים, 6 בפברואר 1956

שלך 816.[1]
בהתייעצות אמש הוחלט:
א) לא לדחות המענק המוצע אך להתריע באוזני הממשל על האפליה שבו לעומת מצרים ולדרוש הגדלתו (מוכנים לקבל תוספת בת עשרה מיליון בחיטה).[2] יש לציין שאם יוסיפו לקצץ בחלקנו ללא יחס הוגן עם הניתן לארצות ערב תתעורר אצלנו השאלה אם כדאי לנו כל העניין. עם כל הערכתנו לסיוע הכלכלי מארצות־הברית לא נוכל להסתפק בפירורים.
אנו מקוים שלחצנו אולי יביא לתיקון־מה של המעוות ולפחות ירתיע הממשל מפני המשך האפליה במענק הבא.

6. בין המסמכים שנתפסו במוצבים הסוריים בעת פשיטת צה"ל בדצמבר 1955 נתגלתה תעודה שבה קובע ראש המטה הכללי הסורי כי רצועת 250 המטרים לאורך החוף הצפוני־מזרחי של הכנרת היא בתחום המים הטריטוריאליים של סוריה, ולפיכך פקד לירות בכל סירה ישראלית שתחדור לתחום זה (ראו דו"ח הגנרל ברנס, מסמך או"ם S/3516/Add/1, מ־30 בדצמבר 1955).
7. על שיחות ברנס בדמשק ראו מס׳ 80. נושאי ההסדרים בכנרת וחילופי השבויים עם סוריה נדונו בין שרת לברנס ב־21 בפברואר – ראו מס׳ 104.

74
1. במברק זה (3 בפברואר 1956, 130.09/2311/7) מגיב אבן למברק שנשלח אליו ממשרד החוץ (מס׳ 576, 3 בפברואר 1956, 130.09/2311/5), המודיע כי תתקיים אצל שר החוץ התייעצות בנוגע למענק הזעום של ארצות־הברית לישראל, ובינתיים מתבקש אבן להימנע מתגובות בנידון. אבן השיב כי לדעתו אין מקום לתגובה פומבית ויש דרכי פעולה אחרות.
2. שגריר ארצות־הברית בישראל זומן אל שר החוץ לשיחה בנידון, ראו מס׳ 94.

מקבלים (ב) ו־(ג) בשלך.

יש להגיש בקשתנו לבנק יציב [הבנק ליצוא וליבוא] בהקדם לא יאוחר מסוף פברואר אפילו אם לא יהיו הפרטים מושלמים עד אז.

ד) עלינו להכין פה להגשה למחלקת המדינה תכנית מפורטת למימון תכנית המים הארצית, לרבות הוצאות ההתיישבות. בינתיים הננו תובעים מארצות־הברית או שתשיג בהקדם הסכמת הערבים לתכנית ג'ונסטון או שתתמוך הן מדינית והן כספית בחידוש העבודה מצד ישראל.

אנו מקווים שאם מחלקת המדינה לא תיענה ל־(ד) תביא תביעה זו לכל הפחות להיענות ל־(ג).

מאה"ב

75

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן שפ/308

נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 6 בפברואר 1956

נפגשתי לשיחת היכרות בבית פרטי עם חביב בורגיבה. מסקנותיה:

א) הוא מתייחס באיבה למצרים ולנאסר בפרט ומאשים את מנהיגי הליגה והקיצוניים בארצו שמשתכרים מדברי הרהב של עצמם ומסרבים לראות את המציאות.

ב) עומד בהחלטתו להתמיד בשיתוף פעולה עם צרפת ובהערצתו למנדס פראנס.

ג) סבור כי יחס הערבים לישראל אינו רציונלי ועליהם להתפשר עם קיומה ולקבלה כעובדה. רואה הכרח בעמדה פשרנית בעניין הפליטים.

ד) יודע (במיוחד מפי שליח הסתדרות העובדים התוניסיים ו־Gauthier מן ה"[לה] מונד") על ההתקדמות בישראל ומעוניין עקרונית בשיתוף פעולה טכני ומדעי. אינו שולל רעיון של חילופי משלחות. שמע בעניין מיוחד על שיתוף פעולתנו עם בורמה.

ה) עם זה רמז שמעמדו הקשה לגבי מתנגדיו הקיצוניים מחייבו לזהירות.

ו) מבטיח שתוניסיה עצמאית לא תצטרף למחנה אויביה של ישראל. הוסכם שנחזור וניפגש לאחר שובו מחופשתו בשווייץ.

פרטים במכתב.[1] יש להימנע כמובן מכל פרסום.

צור

75

1. המכתב, מתאריך 6 בפברואר, בתיק 130.10/2541/26.

76

י' הרצוג אל א' אבן (וושינגטון)
J. Herzog to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IWA598
נוסח נכנס: 93.01/2213/7

[ירושלים] 7 בפברואר 1956

אישי בתכלית

השליח[1] הגיע ב־30 בינואר בלילה מאתונה וחזר לשם ב־1 דנא. התקיימו שתי פגישות, הראשונה בהשתתפות השליח ובן [קרמיט רוזוולט] מזה ובן[ן]־ג[וריון], שרת, טדי [קולק] ויעקב [הרצוג] מזה. השנייה בלי בן[ן]־ג[וריון] (השליח סעד ארוחת צהריים חברותית עם דיין וטדי). השליח הופיע ביתר בטחה מאשר בביקורו הראשון,[2] היה יותר חופשי במגע ובדיבור גילה הבנה הולכת [וגוברת?] והורגשה אצלו נימת תקווה מסויגת. סיפר שנפגש פעמיים עם נאסר ועם זכריה [מוחי אל־דין], כל פעם מאוחר בלילה. השליח מסר בפרוטרוט על פגישותיו אתנו. תגובות נאסר:

א) גילה התרשמות מהבנתם של בן[ן]־ג[וריון] ושרת למצבו.

ב) טען שאין בידו חומר בסיסי על הפליטים ועל האפשרויות ליישובם בארצות ערב ולכן אינו יכול להיכנס לדיון יסודי. אמר שיכניס בסוד את ראש לשכתו עלי סברי ויבקשו להכין בשבילו staff papers על הבעיות השונות.

ג) מוכן לדון בפגישה אולם טרם הגיע להחלטה סופית בגלל שני טעמים: ראשית עדיין לא גמר בלבו את מי עוד יכול להכניס בסוד ואיך להבטיח סודיות מוחלטת (למחשבה על פגישה בקהיר העיר שיצטרך לגלות את הסידורים לשירותי הביון והביטחון שלו ומכך נרתע). שנית, עוד לא נגמל מהאכזבה החמורה בה התנסה בפרשת המגע בסוף 1954[3] לדבריו הודיע אז לישראלים שינסה להשפיע על השופטים במשפט קהיר להקל בדין אולם אם על אף זאת יחרצו פסקי מוות לא ימצא אפשרות לבטלם. מתשובתנו התרשם שאם כי נמחה נמרצות ונקים צעקה בעולם על פסקי מוות הרי בגללם לא נסתלק מהמגע שהוקם. עזה[4] לדעתו הייתה תשובה על משפט קהיר ולכן הוא מאשימנו בהונאה. עזה באה עליו כהפתעה גמורה והכניסתו בסיבוכים פנימיים חמורים ביותר.

בסיכום נקבע בינו לבין השליח ששאלת פגישה נשארת פתוחה. בינתיים הוסכם שקרמיט [רוזוולט] יוכל להעביר אליו שדרים ישירים מאתנו, בפתיחה ייאמר כי קרמיט משיג שדעתה של ישראל היא כלהלן ולאחר מכן יופיע השדר במרכאות (הסדר זה יפעל גם לגבי שדרים מנאסר אלינו).

76
1. רוברט אנדרסון.
2. ראו מס' 54.
3. ראו שם, הערה 7.
4. ראו שם, הערה 6.

ד) קיבל הרעיון של מכתבים מקבילים ממנו ומבן[־גוריון] לנשיא. הראה לשליח טיוטה ראשונה בכתב ידו בעיפרון, בו מכחיש כל כוונות איבות כלפי ישראל ומציין נכונותו לעשות הכול כדי למנוע קשיים בגבולות. לדברי השליח הייתה הטיוטה רחוקה משלמות הן בסגנון והן בתוכן. נאסר הבטיח לתקנה, להרחיבה ולשפרה.

ה) מוכן לקבל הצעת השליח שסיורים ישראליים יניפו דגל לאות ארגעה עם התקרבם לתחום מוצבים מצריים, עם זאת חזר על מחשבתו למנוע תקריות על ידי הרחקת כוחות שני הצדדים מהגבול. גילה שכאילו ניתנו הוראות להפסקת אש אולם הצביע על הפרעות מצד הפליטים (כינה הפליטים ציבור ממורמר וקנאי שיתנגד לכל הסדר עד שיגיע למנוחה ולנחלה). לדברי השליח סיפר נאסר לקרמיט שלאחרונה היו פגיעות בחיילים מצריים ברצועה מצד פליטים. הפליטים מתריעים על חוסר פעולה מצרית נגד ישראל.

ו) הבטיח להוסיף ולהפעיל השפעה חיובית על מדינות ערב אחרות בקשר לתכנית ג'ונסטון. טען שהקושי נעוץ בסוריה שבגלל אי־יציבותה אין בה ממשלה המסוגלת לקבל הכרעות.

ז) העיר שאם יושג הסדר יבוטל האיסור למעבר אניות בדגל ישראל דרך התעלה וכן תהיה אפשרות למסחר בין ישראל למדינות ערב. את החרם הכלכלי יש לראות כתולדת היחסים הקיימים בין ישראל לערב ולא כנעוץ בסיבות אחרות.

השליח הציג לנאסר שלוש שאלות ישירות:

1. היש לו כוונות איבות כלפי ישראל? התשובה שלילית.
2. הרוצה בכנות להגיע להסדר בדרכי שלום? התשובה חיובית.
3. האם מאז התחלת מבצע זיקית [שליחות אנדרסון] חלה התקדמות לקראת הסדר?

לכך השיב נאסר שלאחר שיתבונן בהתנהגות ישראל בשבועות הקרובים יוכל לתת תשובה ברורה (השליח סיפר כי בשיחה בין נאסר לבין קרמיט אמר נאסר שזה שנים לא הרגיש כה אופטימי כעכשיו לגבי סיכויי הסדר).

בברכו את השליח על מאמציו הכנים והנמרצים אמר בן[־גוריון] שאם יצליח להביא השלום יירשם לזכותו אחד ההישגים הכבירים בתולדות ימינו. אמר שמוכן לצאת מההנחה שנאסר כן אולם מבחינת אחריות הממלכתית הוא, בן[־גוריון], אינו יכול להתעלם מהאפשרות שהוא נוהג במרמה, בייחוד לאור סירובו להורות על הפסקת אש. יתר על כן, אף אם כוונותיו רצויות ספק אם יכול לעמוד בפני חבריו ושאר הגורמים בתוך מצרים וביתר ארצות ערב שיתבעו להשתמש בעליונות הצבאית המצרית לסילוק החשבון עם ישראל. בתשובה לבקשת השליח שלא נחדש העבודה בערוץ הירדן אמר בן[־גוריון] שמבלי לנגוע בשאלת בנות יעקב הוא מבין שנתבקש לעשות דברים מסוימים במשך זמן מסוים למען יצירת אווירה לקראת הסדר. הוא יוכל לעשותם אם ארצות־הברית תיתן לנו הנשק שישחררנו מסכנת מלחמה. אם לא נקבל הנשק ותתחולל עלינו פורענות יואשם בפני כס ההיסטוריה שנתפס לאשליות ולא עמד על משמר קיום ישראל. לרגל המצב שנוצר ולרגל קשייו המובנים של נאסר הוא רואה ההתקדמות בשלבים הבאים:

1. הסרת סכנת המלחמה על ידי מתן נשק מגן לישראל.
2. הפסקת אש.
3. הקמת צינור לקשר.
4. פגישת נציגים.
5. פגישת ראשי השלטון משני הצדדים שבידם לקבל הכרעות.

בשאלת הנשק היה השליח מסויג במקצת בטענו כי בזמן הקרוב אין להרשות לכל שיקול שהוא לפגוע בחיפוש הדרכים להגיע להסדר.

בן[־]ג[וריון] ציין שלו היה מגיע לפגישה עם נאסר היה מעלה בפניו רעיונות לשיתוף פעולה שלעומתם היו נראות המחשבות הרווחות כעת כפעוטות וחסרות תוכן. לטענת בן[־]ג[וריון], שלפי ידיעותיו לא יחבל נורי [סעיד] בכל משא ומתן שינהל נאסר אמר השליח שגם לו רושם דומה.

שרת הפריך טענת נאסר על הונאה מצדנו במגע בסוף 54 בציינו שמהשדר האישי ששלח אז לנאסר לא יכול היה להתקבל הרושם שלטענת נאסר הוא קיבל על עמדתנו. השליח השיב שנאסר לא התייחס לשדר משרת אלא לידיעה שקיבל דרך המגע שהתקיים אז (הכוונה למגע בפריז).[5] שרת העיר גם שאלינו לא הגיעה הגרסה של נאסר כפי טענתו. יתר על כן פירושו את עזה אינו נכון. בשבועות שלאחר התליות היו חדירות מצריות מסוכנות לשטח ישראל שהגיעו לשיא עם רצח רוכב האופנוע ליד רחובות. בשבועות אלה ניסינו להעמיד [את] נאסר, דרך נציגו בוועדת שביתת הנשק, על חומרת החדירות לביטחון ישראל. בתכנון עזה לא הייתה מטרה לגרום אבדות חמורות. ההתפתחות הבלתי משוערת מראש של הקרב היא שגרמה לכך. שרת ביקש [מ]השליח בכל לשון של בקשה לנסות ולעקור ממוחו של נאסר רשמיו המוטעים. הניסיון המר של אי־הבנות בא ללמד כמה חיוני המגע הישיר שיוכל להבטיח מניעת אי־הבנות נוספות. שרת הצביע על הסכנה פן סחבת תשים לאל את המבצע - will degenerate into futility.

בפגישה השנייה הרחיב שרת הדיבור בנקודה זו בציינו שבדבריו על התקדמות אטית התכוון בן[־]ג[וריון] לומר שבלית ברירה נתפשר עם תהליך כזה אולם דעתו כדעת שרת שאם ארצות־הברית לא תשתמש בנסיבות ההיסטוריות למען הביא נאסר ללא דיחוי לנקיטת צעדים חיוביים של ממש יש לחשוש שמא יזמת הנשיא ומאמציו הכבירים של השליח יעלו חרס. פני נאסר לגדולות יש לשכנעו כעת כי גם השגת שלום היא הליכה בגדולות.

מצדנו הובעה נכונות מוחלטת להיענות לקריאת הנשיא. יזמת הנשיא צמחה על רקע הרגשת הדחיפות המפעמת בארצות־הברית לחפש דרכים להביא הצדדים למגע לקראת הסדר. בשיגור נציג אישי רם המעלה לאזור קבע הנשיא שהסדר בין ישראל למצרים מהווה אחת המטרות המרכזיות של מדיניות החוץ של ארצות־הברית. השליחות תחטא למהותה אם יסתפק השליח בדברים כלליים מנאסר בלי לקבל ממנו התחייבויות ממשיות.

בתשובתו הודה השליח על ששרת ביקש לסלק כל אי־הבנה שעלולה הייתה לצמוח מדברי בן[־]ג[וריון]. מבין את גורם הזמן, בעייתו היא לקיים הלחץ וה־momentum ועם זאת להיזהר מדחיפה מופרזת העלולה להביא לתוצאה הפוכה מהמקווה. הזכיר שוב סיוט נאסר מפני דליפה. נאסר פוחד שאם יטעה בבחירת יודע סודו יהיה חשוף לסחיטה.

שרת הציע שהשליח ינסה לשכנע את נאסר שהיענות ארצות־הברית לבקשת ישראל לנשק תהא אלא בחינת סיפוק צרכיה ההגנתיים המינימליים ולא יהווה כל איום על מצרים במהלך השיחות ציינו בן[־]ג[וריון] ושרת שהעובדה שלא הייתה כל דליפה מצדנו לגבי מגעים קודמים צריכה לשכנע נאסר שיוכל להתקשר אתנו ללא חשש. מתחייבים לשמור שתוסיף ליהנות מעליונות כמותית ניכרת.

5. על המגעים בפריז בדצמבר 1954 ראו כרך 9, תעודות אחדות, החל במס' 509.

על הסודיות אף אם המפגש יעלה חרס.

השליח הודיע שעד שובו לאתונה יחליט אם לבקר שוב במצרים, ואז יבוא משם לדווח לנו, או להמשיך ישר לארצות־הברית. הדגיש שבמקרה האחרון יחזור אלינו כעבור זמן קצר ביותר. מכיוון שבן המשיך לוושינגטון אנו מניחים שגם השליח עשה כך.

הרצוג

77

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA837
נוסח יוצא: 93.01/2212/12

[ושינגטון], 7 בפברואר 1956

א) בשיחה עם אלן אתמול הדגשתי בעיקר את עניין הנשק והוא הגיב לפי שלי 829.[1] בהדגישי את עניין הסכנה באוויר שאל אם נספחנו הצבאי בדק בפנטגון את האפשרויות של התותחים האנטי־אויריים החדישים. התבטא בעניין המיסטרים לפי שלי 828.[2] כשטענתי כי בארצות אחרות נתקלים מאמצי הרכש שלנו בקשיים בגלל האפסיות המוחלטת של התרומה האמריקאית הישירה ואי־הרצון של מערביים אחרים להתבודד בזירה, הודה כי זהו שיקול חשוב אך לא הסיק מסקנה ממנו. חזר והדגיש כי אין החלטה לשלול נשק מאתנו אך הדבר משולב בתהליכים אחרים של חיפוש הסדר, שטרם נסתיימו. כששאלנו מתי תהיו מוכנים להניח כי כל הנימוקים והאמתלאות לדיחוי חלפו אמר שזוהי שאלה נבונה וכל מה שיוכל להגיד הוא כי תנופת הבדיקה והשיקול הוגברה ולא תארך תקופת הציפייה. כבר הזהיר את שגריר ירדן כי לא תוכל ממשלת ארצות־הברית להצדיק זמן רב עמדה של אי־היענות על בקשת ישראל מאחר שעמדה בקשה זו לפניה ארבעה חודשים, ורמז לו כי בלי סיבה משכנעת המעידה על התקרבות הסדר ישראלי־ערבי לא תוכל ממשלת ארצות־הברית להתמיד בעמדה זאת. כל מאמציי להביאו לידי הבהרת המצב בדיוקו נתקלו

77

1. בעניין הנשק אמר אלן ש"נבחין תזוזה לחיוב בהצהרת דאלס שתפורסם הערב" (ראו אבן אל משרד החוץ, 829, 6 בפברואר 1956, 130.09/2311/7).
2. אלן אמר כי ארצות־הברית מסרה לצרפת בימים האחרונים הודעה חיובית בעניין המיסטרים "ועכשיו העניין כולו בידי ממשלת צרפת" (ראו אבן אל משרד החוץ, 828, 6 בפברואר 1956, שם).

בהסתמכו על איגרת המזכיר העומדת להתפרסם בעוד שעתיים.[3] אמר שהוא מייעץ אותנו לפרש את המכתב כהתקרבות לעמדתנו. ייתכן אפילו כי נגיע לידי מסקנה שהרשימה שהגשנו אינה מספיקה. סוכם שנחדש את המגע לאחר קריאת מכתב המזכיר, והיום ביקשנו שיחה או עם המזכיר או עם בא כוחו.[4] בשיחה על הנשק אמר אלן בהתרגשות כי כוח האש של הצי השישי עולה על כל כוח האש של צבאות בעלות הברית במלחמת העולם השנייה ולכן לשווא טוענים אנו כי ישראל נטולת מגן.

ב) בדיון על הצהרת השניים[5] אישר כי אין מחשבה רצינית על משטרת או״ם וגם ערכו של רעיון הגברת מטה המשקיפים הוגזם בעיתונים.

ג) מאידך ביקש את חוות דעתי על הרעיון המשמש נושא לדיון עכשיו, כלומר קביעת התחייבות המעצמות להפעיל כוחותיהם באזור במקרה של תוקפנות. אמרתי שנחשוב על הבעיה וטרם נתגבשו דעותינו אך מיד מתעוררת שאלת הסמכות הבין־לאומית לרעיון כזה אם לא יובע בצורה של הסכם עם אלה הטעונים הגנה. אם ישראל תותקף תתגונן על פי סעיף 51 של המגילה ורצוי שמדינות אחרות תבואנה לעזרתה ושדבר זה יובע בהסכם. אם לא תינקט גישה סדירה זאת מהו היסוד להבעת המגמה שהגדיר? ביקשתי שיתייחס לדברי תשובתי אלה כהרהורי לב ראשונים. אמרתי כי העובדה שהוויכוח הזה קיים בצורה כה ראשונית ולא בשלה מוכיחה כמה רחוקים אנו ממעשים ממשיים, ומגבירה עוד יותר את הרגשתנו כי עדיפות מכרעת ודחיפות לוחצת נודעת דווקא לבקשתנו לנשק. אפילו הייתה לנו ערובה יעילה לא היינו רואים אותה כתחליף להגנה עצמאית. מדינה כטורקיה, היודעת כי ארצות־הברית תחוש לעזרתה אם תותקף וזאת על פי ערובה ברורה, אינה מזניחה את כוח הגנתה, וממשלת ארצות־הברית ממריצה אותה להתחזק מתוך הידיעה שהיא תצטרך לספוג לפחות את המחץ הראשון של כל התנפלות עליה. ישראל היא המדינה השוחרת חרות ושלום היחידה עלי אדמות שאין ממשלת ארצות־הברית מעודדת אותה להתחזק ככל האפשר. אם ערובה יעילה אינה תחליף לכוח מגן עצמאי וסתם דיון על ערובה בלתי קיימת לא כל שכן. גם שלב זה של הוויכוח הסתיים בעצה לקרוא את הודעת המזכיר, אם כי גילה התעניינות בדבריי על בעיות ערובה ואמר כי ממשלת ארצות־הברית סבורה כי הודעה חד־צדדית על כוונה להתערב בכוח תעורר בעיות רבות שיש לפתור אותן ואינה מקבלת

3. ב־3 בפברואר שלחו 40 מחברי בית הנבחרים האמריקני, רפובליקאים, מכתב לדאלס עם בקשה לספק לישראל נשק מגן. תשובת דאלס ניתנה במכתב ב־6 בפברואר. נאמר בו, בין השאר, כי ארצות־הברית אינה סבורה כי את אי־השוויון במאזן החימוש בין ישראל למדינות ערב ניתן לתקן בצורה מספקת על ידי רכישות נשק נוספות בידי ישראל. הוא מנה גורמים העשויים לתרום לביטחון ישראל: האו״ם, הצהרת שלוש המעצמות מ־1950 והודעת אייזנהאואר-אידן. ארצות־הברית, אמר, אינה מוציאה מכלל אפשרות מכירת נשק לישראל, אך היא מאמינה שביטחון מדינות המזרח התיכון איננו יכול להתבסס על נשק בלבד, אלא על שלטון החוק הבין־לאומי ובניית יחסי ידידות בין שכנים (ראו נוסח שהופץ על ידי משרד החוץ לנציגויות ישראל בחוץ לארץ, 8 בפברואר 1956, 130.02/2455/5). מילואים למכתבו מסר דאלס בשיחה עם משלחת חמישה מחברי בית הנבחרים.
4. השיחה התקיימה ב־10 בפברואר - ראו מס׳ 84.
5. ראו מס׳ 65.

את דברי אידן כאילו הצדדים הנוגעים בדבר חייבים לקבל את אשר יכריזו המעצמות ולא לערער. בהקשר זה הציע שנתעניין בהחלטת העצרת 378 של נובמבר 1950.[6]

נגעתי בבעיית בנות יעקב כמוצע במברקך.[7] אמר שישקול אפשרות של פנייה בדמשק אם כי הממשל שם בלתי יציב. אמר כי ישראל חייבת לשקול היטב את דרכה. אפשר לבנות הצדקה קולעת לעמדת ישראל על סמך דברי נציגי מועצת הביטחון, דברי המומחים של או"ם וארצות־הברית והתאמת המפעל לכללים שקבע ג'ונסטון אך אפשר להיות צודק ולגרום להתלקחות, כפתגם העממי: Here lies Nell who lost her life exercising her right of way.

שוב טען כי וינר מוסר שבין כך אין לנו אפשרות קרובה לעבוד וזאת בגלל היעדר המתקנים.

אבן

78

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA839
נוסח יוצא: 93.01/2212/12

ושינגטון, 7 בפברואר 1954

שוחחתי עם שגריר צרפת ערב ההתייעצות המשולשת שתתחיל מחר.[1] אישר כי המגמה לקצץ את שטח ישראל נסוגה בזמן האחרון, בייחוד לאור התגובה הקרירה של דאלס ושני

6. החלטה זו עניינה כיצד על מדינה שהותקפה לנהוג על מנת להביא להפסקת פעולות האיבה. על כך העיר אבן בשני מברקים. באחד (אבן אל רפאל, 846, 8 בפברואר 1956, 130.02/2403/14) נאמר: "התייחסות אלן להחלטה זו באה בהקשר חשוב. הקשיתי מה תהייה מגמת ההתערבות המערבית במקרה תוקפנות. התסתפקו בהפסקת אש כשמצרים יושבת בחלק של הנגב, או תדרשו החזרת מצב שביתת הנשק לקדמותו? הוא וברגוס אישרו כי המגמה היא מניעת שינוי בגבול, ובהקשר זה הציע אלן שאקרא היטב את החלטת העצרת 387(V)". במברקו השני נאמר כי לדעת אלן "נמצא בה [בהחלטה 378] משען חשוב מבחינת הדיפת תוקפנות שבאה לשנות את גבולות שביתת הנשק". (ראו אבן אל רפאל, 832, 6 בפברואר 1956, 130.09/2311/7. ההחלטה מ־17 בנובמבר 1950 United Nations, Resolutions Adopted by the General Assembly during the period 19 Sept -15 Dec., pp.12-13).
7. שרת הציע כי אבן יעלה "כמהרהר בקול" את האפשרות של פניית שלוש המעצמות המערביות לממשלת סוריה להמריצה להגיע להסדר על פי תכנית ג'ונסטון (ראו שרת אל אבן, מס' 588, 6 בפברואר 1956, 130.09/2311/5).

78
1. ראו מס' 71 והערה 1 שם.

מנהיגי הסנאט.[2] דאלס טען לאנגלים כי בדק את הדבר הזה בשיחותיו אתך ואתי ונשתכנע כי עמדת ישראל אינה ניתנת לשינוי יסודי. מאידך סבור דה מירוויל כי אם נאסר יגלה מתינות כלשהי ונטייה להסתפק במעט שבמועט תתעורר הבעיה מחדש. אישר כי הנושא העיקרי יהיה קביעת התחייבות השלוש להתערב נגד שינוי גבול בכוח. הוא עצמו מסויג לגבי הרעיון וניחשתי כי צרפת מרגישה נחיתות לעומת הכוחות של שני יריביה הנמצאים במקום. הדגשתי נמרצות כי אנו חדורי ספקנות לגבי כל הרעיונות האלה, לפחות כתרופה מהירה לסכנה הקיימת, וכל הדגשתנו נתונה לעניין הנשק וכאן דורשים אנו את סיוע צרפת. אישר כי נושא זה כלול בסדר היום אך לא התחייב. הסברתי שגם אילו הייתה לנו ערובה משכנעת ביותר לא היינו רואים אותה כתחליף לכוח הגנה עצמאי, ודיון על ערובה בוודאי איננו תחליף כלשהו. מתגובותיו המסויגות הרגשתי כי טרם קיבל הדרכה מפורטת מפריז.

עבר לשיחה על בנות יעקב וייעץ נגד צעד נחפז.[3] היה ויכוח די ער בינינו והזכרתי כי משלחתו שיבחה את המפעל וטענה נגד התנייתו בהסכמת סוריה. נסוג במקצת ואמר כי זוהי עדיין עמדתם אך ראוי שחידוש העבודה ייעשה תוך מאמץ להשיג את תמיכת ברנס או, על כל פנים את השלמתו, אחרת נהיה במצב חלש. אמרתי כי קודם נבדוק את תוצאות מאמצי ג'ונסטון ואם ניווכח כי אין סיכוי לג'ונסטון נפנה פנינו לחידוש העבודה. ברור כי ננסה להשיג את התנאים המדיניים והאחרים הטובים ביותר אך העיקר הוא שיש לעבוד ואין לסבול מחנק סורי.

אשוחח מחר עם מייקינס.[4] מצד מחלקת המדינה ינהל מרפי את השיחות.

אבן

2. דברי ויליאם פ' נולנד, מנהיג המיעוט הרפובליקאי בסנאט וולטר פרנקלין ג'ורג', דמוקרטי, יושב ראש ועדת החוץ של הסנאט, נאמרו לעיתונאים אנגלים (ראו אבן אל שרת, 830, 6 בפברואר 1956, 93.01/2212/12).
3. ראו מס' 68.
4. אבן דיווח כי השגריר הבריטי מייקינס אמר לו כי בין השאר ידונו בתיאום התגובות על בקשות הנשק של ישראל (ראו אבן אל משרד החוץ, 841, 8 בפברואר 1956, 130.09/2311/7).

79

ש' קדר אל מחלקת מזרח אירופה
S. Kaddar to the East European Division

מברק מוצפן פ/783

נוסח נכנס: 130.11/2493/5

פראג, 7 בפברואר 1956

השיחה עם קליצקה נמשכה שעה וחצי ודנה בכל מכלול בעיותינו.

א) אורן: הסבתי תשומת לבו לכך כי איגרת זפוטוצקי האחרונה נכתבה ב־24 בינואר אשתקד ובה הודיע כי ניתנה הוראה לבדוק העניין.[1] הבעתי השתוממות על שלמעלה משנה חלפה ואין תשובה להוראת הנשיא. שיסע אותי ואמר אופן פעולת המוסדות שלנו הנו עניין פנימי ואין הרשות בידי נציג זר למתוח על כך ביקורת. אמרתי כי אינני מותח ביקורת אלא קובע העובדה כי אין עדיין המשך להתכתבות על אף הבטחת זפוטוצקי ובקשתי להעביר אליו השתוממותי זו. הבטיח לעשות כן.

ב) עלייה: בירנו רשימות על מועמדים. הסכום כעת: 94 אנשים קיבלו הודעה על עלייתם מהם נסעו 63, מ־31 הנותרים 17 כבר קיבלו דרכון ועומדים לנסוע, 14 עדיין מחכים לדרכון. הבטיח לברר. כמובן אמר כי פעולת איחוד המשפחות נמשכת ומקווה להודיע לי בקרוב שמות נוספים. בזמן האחרון חל עיכוב מסוים לרגל פעולות חשובות בהן היו עסוקים אנשי הממשלה.

ג) המשא ומתן המסחרי. בקרוב תימסר לי איגרת תשובה לאיגרתנו מ־29 בנובמבר.[2] באיגרת זו יציעו כצעד ראשון משא ומתן בתביעות כספיות על רקע מסחרי. רק לאחר סיום שלב זה יסכימו למשא ומתן על חוזה מסחרי חדש. הם רואים עדיין חתימת חוזה חדש כמטרת המשא ומתן אך מטרה זו לא תושג בשלב הראשון.[3]

79

1. הכוונה לפרשה של מרדכי אורן, וכן של אזרח ישראלי נוסף, שמעון אורנשטיין, שנעצרו בצ'כוסלובקיה בשלהי 1951. משפטם הסתיים בשלהי 1953. אורן נדון ל־15 שנות מאסר ואורנשטיין - למאסר עולם (על הפרשה, ראו כרך 7, מס' 51, כרך 8, מס' 344). בעניינם התנהלה חליפת איגרות בין נשיאי ישראל וצ'כוסלובקיה. באיגרת מ־16 בדצמבר 1953 ביקש הנשיא בן־צבי מנשיא צ'כוסלובקיה, אנטונין זפוטוצקי, להיענות לבקשות החנינה שהגישו נשות שני האסירים. בתשובת זפוטוצקי מ־1 בנובמבר 1954 נאמר כי אורנשטיין כבר שוחרר, וכי אין אפשרות להיענות לבקשה לשחרר את אורן. באיגרת שנייה מ־29 בנובמבר 1954 ביקש בן־צבי לעיין מחדש בעניין אורן. בתשובת זפוטוצקי, מ־24 בינואר 1955, נאמר כי לבקשתו של בן־צבי ניתנו הוראות לבחון את האפשרות להעניק חנינה לאורן, אשר "הורשע כחוק" (האיגרות בתיק 130.11/2513/5).

ב־12 במאי 1956 נמסר לממונה הישראלי בפראג כי התובע הכללי החליט לבטל את תקופת המאסר שנותרה לאורן וכי הוא יגורש עם צאתו מבית הסוהר (ראו קדר אל משרד החוץ, פ/823, 12 במאי 1956, 130.11/2513/5).

2. באיגרת זאת הציעה ישראל לדון על חוזה מסחרי חדש ועל בעיות כספיות כלליות (ראו קדר אל משרד החוץ, פ/742, 30 בנובמבר 1955, 130.09/2343/5).

3. העתק האיגרת, מ־13 במרס 1956, בתיק 130.11/2512/5. המשא ומתן, שהתנהל בפראג בספטמבר 1956, הסתיים ללא תוצאות (ראו מגדל אל משרד החוץ ואחרים, 4 באוקטובר 1956, 130.11/2512/5).

ד) יחסי תרבות. טען כי סירובנו לאשרות לרביעייה[4] הייתה מעשה בלתי ידידותי ובלתי מעודד. טענתי כי יחסי תרבות צריכים להיות מושתתים על הדדיות. לא ייתכן כי צירותם תפתח פעולה תרבותית צ׳כית בישראל בו בזמן שנשללת אפשרות זו מצירותנו. נהיה תמיד מוכנים לדון בכל העניין הזה ולהגיע להסדר דוגמת זה עם פולין. על כך השיב כי הסדרים כוללים יש להם רק עם מדינות ידידותיות כגון ברית־המועצות והעממיות. דחיית האשרות הוכיחה כי אין אנו רוצים ביחסי תרבות. הכחשתי זאת. התחיל לדבר על הפסטיבל המוסיקלי אשתקד וטען כי גם אז עשינו קשיים למשלוח אמנים ישראליים. אמרתי: לא פניתם אלינו. הממונה שלכם פנה באופן פרטי אל אנשים פרטיים ולהם לא היה כל קושי. הממשלה הישראלית, בניגוד לממשלות אחרות, לא הוזמנה. לבסוף הבטיח להביא כל השאלה מחר לדיון.

ה) ״יד ושם״. הבטיח כי בקרוב נוכל להתחיל פעולת הצילום.

קדר

80

תזכיר של מטה משקיפי האו״ם
Aide Mémoire by the Headquarters of the U.N. Truce Supervision Organization

Copy: 130.16/2954/7 :העתק

Jerusalem, 8 February 1956

Aide Mémoire

As a result of the discussion with the Syrian Authorities on 7 February, the following is the position with regard to the implementation of the suggestions put forward in my letter of 21 January:[1]

(a) Both Syria and Israel have agreed to give orders to their Armed Forces not to advance beyond or fire across the Armistice Demarcation Line.

(b) The Syrians have agreed to prevent their inhabitants from fishing in Lake Tiberias. Orders to that effect were issued before the incident of 11/12 December,[2] and remain in force.

(c) You agreed,[3] in principle, to discuss allowing the inhabitants of Syria living near Lake Tiberias to water their cattle in or draw water from the Lake.

4. בנובמבר 1955 דחתה ישראל את הצעת צ׳כוסלובקיה לשגר אליה רביעייה מוסיקלית צ׳כית בטענה שקשרי תרבות צריכים להיות הדדיים (ראו קדר אל משרד החוץ, פ/792, 30 בנובמבר 1955, 130.02/2345/5).

80

1. ראו מס׳ 35.
2. תקרית כנרת בלילה שבין 11 ל־12 בדצמבר 1955.
3. ראו מס׳ 73.

The Syrians agree that "drawing water" means drawing water for domestic purposes and does not refer to irrigation.

(d) The Syrians agree not to interfere with the Israeli fishing in Lake Tiberias.

(e) The suggestion that Israeli police boats would not come closer that 250 metres from the shore of the Lake was made in order to remove the fear or threat of attack which has caused incidents in the past. During the discussion there was no claim or implication by Syria that 250 metres would be considered as "territorial waters".

(f) Paragraph (f) would prevent Israel's acceptance of paragraph (e) from prejudicing in any way her position with regard to Lake Tiberias.

If it is possible to obtain agreement in principle to the above measures, the method of finalizing agreement would have to be discussed.[4]

81

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן שפ/319
נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 8 בפברואר 1956

להלן פרטים שנמסרו לי היום על ידי רו, ובהם תשובה לשלכם 675.[1] הברקנו ללונדון. העבירו נא תוכן סעיפים (א) ו־(ב) לאבן.

א) ההתייעצות בוושינגטון היא לבירור בלבד ואין בכוחה להחליט. ההוראות שנמסרו לשגרירים כוללות בין השאר:

1. הסתייגות מכל תכנית מוצהרת על פעולה משותפת של המערביים במקרה של סכסוך. אין צרפת מתנגדת שהשלושה יחליפו דעות ביניהם ויקבעו עמדה. אך כל הכרזה על התערבות תעורר סערה אצל הערבים, התנגדות אצלנו, תתפרש על ידי ברית־המועצות כהתקפה אימפריאליסטית חדשה על המזרח התיכון ותחזק משום כך עמדת הרוסים.

4. העניין נדון בשיחה בין שרת לברנס ב־21 בפברואר, ראו מס' 109.

81

1. משרד החוץ הורה לשגרירות ישראל בפריז לבקש ממשרד החוץ הצרפתי שיורה לשגרירים בוושינגטון להדגיש במהלך התייעצות שלוש המעצמות את עניין מאזן החימוש כתנאי ראשון לשמירת הביטחון במזרח התיכון, בין שתהיה ערובה מהמעצמות ובין שלא. השגרירות התבקשה גם לפעול לכך שהצרפתים יחישו את מסירת המיסטרים עקב הודעת האמריקנים כי הם מסרו "הודעה חיובית" לצרפת (ראו משרד החוץ אל שגרירות ישראל בפריז, 7 בפברואר 1956, 130.09/2347/1). ראו גם מס' 77, הערה 2.

2. אינם מאמינים בהתערבות צבאית במסגרת האו"ם משום תפקידה של ברית־המועצות במועצת הביטחון.

3. הגדלת מספר המשקיפים תיבחן רק מבחינת התועלת, ומירוויל נתבקש לנהוג בזהירות.

4. צרפת תעמוד בתוקף על החזרת האיזון (rétablissement de l'équilibre), בראש וראשונה בענייני הנשק. נציגם יתבע השלמת חימושה של ישראל כמשקל כנגד לחימוש מצרים על ידי הרוסים ועיראק על ידי הבריטים. חלק זה בהוראות אושר לי במפורש לאחר שאלות ותשובות.

5. אם יוחלט על אמצעים משותפים של המערביים במקרה של תוקפנות יש לעמוד על כך שהאמצעים לא יוכנו, או לא ייראו כמופנים נגד ישראל בלבד, ושיהיה ברור כי מדינות ערב תסבולנה במקרה של הפרת השלום.

ב) רו הבטיח לי כי תהיה אשר תהיה עמדתם של השלושה לגבי חימוש ישראל, יעמדו הצרפתים על זכותם לספק נשק לנו כי הם משוכנעים שרק הנשק שנמסר על ידם מנע הסכסוך עד כה.

ג) רו מציין בסיפוק השפעת התזכיר הצרפתי על הדיונים בוושינגטון.[2] בעצם קיבלו האמריקאים שלושת עיקריו: אי־הרחבת ברית בגדאד. העדפת הפעולה הכלכלית על צבאית. שיתוף צרפת בכל הדיונים.

ד) משיחותיו עם מדינאים ודיפלומטים ערבים כאן ובלונדון מגיע רו לידי מסקנה כי נשתנתה גישתם לעניין הסדר עם ישראל. בהבדל מעמדתם לפני חצי שנה מקבלים עובדת קיומה של ישראל וההכרח להסדר אתה. כאילו בהשראה אחידה מדגישים שני מכשולים: חוסר חיבור טריטוריאלי בין מצרים וירדן. חשש מפני עלייה מוגברת שתאיים בהכרח התפשטות המדינה.

צור

2. תוכן התזכיר נמסר לישראל ב־30 בינואר. הצרפתים דרשו בו פעולה סולידרית של שלוש המעצמות במזרח התיכון, הסתייגו מברית בגדאד ודרשו את הקפאתה, קראו לפיתוח כלכלי של האזור וקבעו כי שלום ישראלי־ערבי הוא תנאי מוקדם לכל פעולה קונסטרוקטיבית באזור (ראו צור אל מחלקת מערב אירופה, שפ/285, 30 בינואר 1956, 130.09/2346/5).

82

פ"א שנער אל שר החוץ
F. E. Shinnar to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.10/2539/4

[קלן], כ"ו בשבט תשט"ז
8 בפברואר 1956

סודי ביותר

בהמשך לדיווחי מיום 31 בינואר, בדבר המשלחת הגרמנית,[1] ברצוני להוסיף על ההתפתחות שחלה מאז את ההסברים הבאים:

1. בפגישה עם פרופ' בֶּהֶם ב־2 בפברואר, סיפר לי זה האחרון כי שוחח עם ברנטאנו בפרנקפורט (לרגל ישיבת מפלגתו) על בעיית היחסים עם ישראל. ברנטאנו תיאר בפני בֶּהֶם את המצב בקווים דומים לתיאורו בשיחתנו.

תגובתו של בֶּהֶם הייתה די ברורה, לפי דבריו, בהסבירו כי לא ייתכן היסוס כלשהו בעניין מוסרי כה חשוב לגרמניה המערבית. ברנטאנו השתדל לשכנעו כי אין חילוקי דעות בינו לבין מחייבי קַוו של בֶּהֶם, אולם עליו, כאחראי למדיניות החוץ, להכשיר את הקרקע ולעשות את הקרוב ללבו תוך שיקול זהיר ומתון בבחירת המועד המתאים לכינון היחסים הדיפלומטיים וקביעת יתר הפרטים.

בעניין שיגור המשלחת התרשם בהם כי יש הטוענים במשרד החוץ, כי מתן סמכויות קונסולריות למשלחת כזאת עלול להתפרש כהקמת יחסים באותו המובן שעליו היו מגיבים המצרים בהקמת יחסים דומים עם ה־ד.ד.ר [גרמניה המזרחית].

נדברתי עם בֶּהֶם (שהוא כידוע ביחסי ידידות אישיים עם האלשטיין, הרקטור לשעבר באוניברסיטת פרנקפורט, בה מכהן בהם כפרופסור, נוסף להיותו חבר הבונדסטאג), כי איוועד עם האלשטיין וגם הוא (בֶּהֶם) ישוחח אתו בהזדמנות ראשונה.

2. נועדתי היום עם האלשטיין במשרדו ושוחחנו כשלושת־רבעי שעה.

האלשטיין אמר כי ברצונו להוסיף - באורח אישי יותר - על ההסברים שנתן ברנטאנו (היו ידועים לו פרטי השיחה). למעשה חזר על דברי ברנטאנו, תוך הדגשת יתר של בקשתם להבין את מצבם ולא לפרשו בצורה בלתי נכונה באשר ליחסם אלינו.

הטעים כי במשרד החוץ שוררים יחס חיובי והבנה עמוקה ביותר למדינת ישראל ולמאבקנו, ומשום כך עלו בתוהו ניסיונותיהם של הערבים להסית נגד הסכם השילומים. סיפר לי כי הצירים והשגרירים של מדינות ערב המופיעים אצלם מדי שבוע פותחים את שיחותיהם: "ידוע לנו כי [אין?] ערך לדיבורים נגד הסכם השילומים, אבל... וממשיכים בטענות שונות על סטייה מסעיפי ההסכם, על ניצול לטובתנו המתבטא בהרחבת האפשרויות לקניות על חשבון השנים הבאות וכו' (כאן הדגיש האלשטיין שוב, כי מנוי עמם לא לתת לערבים להתערב במאומה).

82
1. בתיק 130.02/2413/3.

גם בעניין היחסים לא יתנו להשפיע על החלטתם, אולם בבעיה זו עליהם לפעול בזהירות רבה ובשיקול ענייני של כל הגורמים שיש לקחתם בחשבון. שאם לא כן עלול להיגרם נזק לשני הצדדים: להם על ידי פגיעה בנקודת המוקד של מדיניות החוץ שלהם (הכרה ב־ד.ד.ר.) ולנו (בעקיפין) על ידי החרפת היחסים ביניהם לבין ארצות ערב. בנקודה זו ציין כי מובן מאליו שאין לו זכות להתערב בענייננו, אך אין לו ספק כי נודעת חשיבות מסוימת לנכונותם לעמוד לצדנו בשעה שמתנהל ויכוח בזירה הבין־לאומית בבעיות הנוגעות בנו. בקו זה יוכלו לנקוט ביתר קלות אם היחסים ביניהם לבין הערבים יוסיפו להיות תקינים. טענה דומה לזו השמיע באוזניי בלאנקנהורן בשיחתנו בפריז ב־28 בנובמבר,[2] בה ניסה להסביר לי כי נקל להם להתערב לטובתנו שעה שהם נמנעים מלהתגרות בערבים.

מובן שהתנגדתי, כאז גם עתה, לטענה בלתי מבוססת וחסרת היגיון זו, המצטיינת בפייסנות לשמה.

הוספתי כי המדובר כרגע אינו ביחסים דיפלומטיים, מאחר שעניין זה עדיין אינו בשל אצלנו. ביקשתי ממנו תגובה ברורה לגבי שיגור המשלחת המסחרית והצעתי להכניס סידור זה לפרוטוקול שעליו אנו עומדים לחתום בזמן הקרוב בקשר לרשימת הסחורות ל־1956/57.

על כך הגיב כי זה מאוד נראה להם וכי העניין נמצא עתה בבדיקה אצל המשפטנים בנוגע לאופי המשפטי שיש לשוות למשלחת. בנקודה זו נקרא האלשטיין אל אדנאואר ונדברנו כי יודיעו לי בהקדם על המשך הדיונים.

בתום השיחה אמרתי לו כי לדעתי הגיע המועד לביקורו בארץ, בהיותו תומך נאמן בהסכם השילומים. הוא הודה בהדגישו כי לכבוד יחשב לו הדבר, אליו השתוקק זמן רב וכי ישוב לעניין בעוד מועד.

עשיתי זאת הואיל ועברו כשלוש שנים מאז אישור ההסכם, והגיעה אפוא השעה להביע את הערכתנו לעמדתו ולתרומתו החשובה לא רק לגיבושו של ההסכם אלא גם לביצועו.

3. הבחנתי בעמדתו של האלשטיין נימה של הססנות אף לגבי שיגורה של המשלחת, או ליתר דיוק, כי גם בצעד זה ירצו לנקוט רק לאחר בדיקה זהירה, בשיקול המסקנות הכרוכות בו. אף [כי] השיב על שאלתי הברורה מה עמדתם לגבי שיגור המשלחת בחיוב וללא הסתייגות, התרשמתי שעל כך מתנהל עוד ויכוח פנימי אצלם.

4 . כדאי לעמוד על שני פרטים נוספים שהאלשטיין הזכירם:

משרד החוץ הגרמני יערוך בקרוב כנס של שגרירים בארצות המזרח הקרוב. כאשר הוצע על ידי מספר שגרירים לבחור בבירות כמקום הכנס, התנגד האלשטיין מיד בציינו כי זה עלול להתפרש על ידי ישראל כצעד בלתי רצוי.[3] והערה שנייה: בדו"ח שקיבל מהשגריר שלהם בקהירו הודגש כי נאמר לו על ידי שליטי מצרים, שרק עתה נוכחו לדעת מה גדולה השפעת הסכם השילומים במלוא היקפו על ביסוסה הכלכלי של ישראל והם (הערבים) מרגישים כי יפסידו מערכה חשובה פי כמה משסברו תחילה על ידי אישור ההסכם וביצועו.

5. ד"ר גולדמן הגיע הנה אתמול ונפגשנו יחד עם שר הכלכלה. בין היתר העלה את שאלת המשלחת. ארהרדט אמר שאם העניין יובא בפני הממשלה יאושר ברוב גדול.

2. דיווח על שיחה זאת ראו במברק שנער אל איתן, 29 בנובמבר 1955, 130.10/2539/4.
3. ואכן, הכנס התקיים באיסטנבול באפריל 1956.

6. אחר הצהרים נועד ד"ר גולדמן עם אדנאואר (לא הצטרפתי אליו, מאחר שהיה זה ביקורו האישי במקום הביקור לרגל יום הולדתו של אדנאואר).

גם אתו דיבר ד"ר גולדמן על המשלחת. אני מצרף לכאן העתק מכתב שכתבו אחרי השיחה ואשר קראתיו רק לאחר הישלחו. הטענה: ש"משרד החוץ נוטה לדחות את שיגור המשלחת בהתחשב במסקנות העלולות לנבוע ממנה לגבי יחסי גרמניה-ארצות ערב"[4] ביסס ד"ר גולדמן על התרשמותו משיחה של עשר דקות עם האלשטיין בה הרגיש באותה הססנות בה הבחנתי גם אני.

לסיכום:

א) בראשית השבוע הבא אתקשר עם פון ברנטאנו ואבקש פגישה לסיום הדיון, כך שנדע תוך עשרת הימים הקרובים את המצב לאמתו.

ב) מובן מאליו שלא נוכל ולא נרצה ללחוץ עליהם, על מנת לזכות, כאילו כטובה, בשיגור המשלחת.

מאידך לא נוכל להסכים לסחיבה מתורצת, אם נראה כי בדעתם לנקוט בקו זה.

עליי להדגיש, כי לפי שעה מוקדם להסיק מסקנה כזאת ויש לחכות לשיחה נוספת עם ברנטאנו ולתשובתו.

ג) בינתיים הופיעה בעיתונות כאן ידיעה ("די ולט", 4 בפברואר) [-] בה צוין כי מחוגי הסוציאל־דמוקרטים נודע שעומדת להישגר משלחת מסחרית לישראל.

למחרתו הופיעה (ב"פרנקפורטר אלגמיינה צייטונג", 6 דנא) כתבה לפיה עונה משרד החוץ על שאלה זו, כי אינו מנהל משא ומתן על הקמת יחסים דיפלומטיים בין ישראל לבין גרמניה.

להכחשה זו הוסיפה סוכנות הידיעות כי בחוגי ממשלת בון מהססים להקים יחסים דיפלומטיים עם ישראל בגלל המסקנות הצפויות מצעד זה ליחסי גרמניה-ארצות ערב.

אין לדעתי לטעון נגד הכחשת משרד החוץ בדבר המשא ומתן על כינון יחסים דיפלומטיים, אולם אעלה את ההדים הללו מן העיתונות בשיחה עם ברנטאנו ואומר לו שעצם האפשרות של דיבורים על ההססנות מטעם הגרמנים בשאלת היחסים יש בה משום אבסורדיות ועליו להבין שהדבר מאוד למורת רוחנו.

אדגיש כי גם גורם זה דורש החלטה ברורה ומהירה על שיגור המשלחת אם לא נרצה לסכן את ההתפתחות החיובית שחלה בשלוש השנים של ביצוע ההסכם.[5]

בברכה,

4. ראו גם מס' 102, הערה 3.
5. תשובת שרת - ראו מס' 102.

83

מ' שרת אל א' אבן (ושינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IW616
נוסח יוצא: 130.02/2455/9

ירושלים, 10 בפברואר 1956

בהול

יש כמובן לחשוש לטענת דאלס כי חלף פחות מדי זמן משיחתכם האחרונה[1] כדי שיוכל להודיעך דבר ברור. לעומת זה חלפו השבועיים ואילו דאלס מדבר כבר באוזני אחרים על חודש נוסף[2] ואין לדבר סוף. איננו מוכנים להישאר תלויים באוויר לזמן בלתי מוגבל והמעט שאנו זכאים לדרוש זוהי הבהרת המצב. איננו מעלים על הדעת כי יתפרקו מאחריות לבוא לעזרתנו. בינתיים גמרו עניין אסואן[3] ללא כל תנאי לטובתנו לגבי חיסול ההסגר או משהו. פירושו עזרה כבירה של ארצות־הברית לפיתוח מצרים שעה שהיא מחבלת בפיתוח שכנתה. פעם שימש המשא ומתן על אסואן עילה לעיכוב החלטתם לנשק לנו. עכשיו גם תירוץ זה פקע. ודאי תמתח ביקורת על תשובתו לנבחרים.

בינינו: זה כבר לא ראיתי מסמך כה מלא צביעות וזיוף.

שרת

83

1. ב־25 בינואר - ראו מס' 48.
2. הדברים נאמרו בשיחה של המזכיר עם חבר בית הנבחרים הרפובליקאי יו סקוט, שעמד בראש קבוצת סנאטורים שפנתה אל המזכיר בבקשה להחיש את אספקת הנשק האמריקני לישראל (ראו אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WA838, 7 בפברואר 1956, 130.02/2455/9).
3. בדצמבר 1955 הסכימו ארצות־הברית, בריטניה והבנק העולמי לסייע במימון הקמת הסכר הגבוה באסואן (ביטול ההסכמה ביולי 1956 הניע את נאסר להלאים את חברת תעלת סואץ).

84
א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA855
נוסח יוצא: 93.01/2212/12

ושינגטון, 10 בפברואר 1956

אישי

המזכיר פתח ואמר כי בקושי רב הקציב זמן זה לפני צאתו מהבירה אך רצונו עז לקיים קשר הדוק ומתמיד. אמנם אין בינינו הסכמה לגבי המניעים לעיכוב הפעולה בדבר בקשתנו לנשק אך המגמה שלנו משותפת והיא: שמירת ישראל והבטחת ביטחון האזור מול הסכנות הגוברות. ברגע שתאמין ממשלת ארצות־הברית כי היענות לבקשתנו תגביר את סיכויי הביטחון ותפחית סיכוי המלחמה תפעל בהתאם. בשעה זו היא סבורה כי קיימים אמצעים חשובים ביותר וכולם מופעלים בשעה זאת וחבל לוותר על סיכוי להסדר כולל בגלל נשק שלא יקשה על ארצות־הברית לספקו אם וכאשר תיווכח כי זהו האמצעי היעיל לייצוב השלום. המזכיר סבור כי ממשלת ארצות־הברית יותר מסוגלת לשפוט מהם סיכויי האמצעים שהפעילה ומבלי לזלזל בדעותינו היא נאלצת לשמור לעצמה זכות ההחלטה אם ומתי להיענות לתביעתנו שכן מכירת נשק לנו אינה excluded. הוא מעוניין מאוד לפעול מתוך תיאום אתנו גם כשדעותינו על תכסיסים מנוגדות.

אמרתי כי באתי אליו להביע תחושת אכזבתנו הגוברת. התרעתי על הפער המתרחב בין כוחה התוקפני של מצרים והיכולת ההגנתית שלנו, בייחוד באוויר. הדגשתי כי כל תכנית שתתקבל על ידי שלוש המעצמות להדיפת תוקפנות אינה יכולה בשום פנים ואופן לבוא כתחליף לנשק מגן. הזהרתי כי כל דחייה נוספת בהיענות לתביעתנו תכביד על כל מאמץ לחפש דרכים לארגעת האזור. ציינתי כי אין דרך יותר בטוחה לחיסול כל סיכוי לשלום מהנצחת הפער והרחבתו. רק לגבי ישראל טוענת ארצות־הברית כי ערובות שאינן אפילו קיימות משמשות תחליף לנשק מגן בעוד שבכל מקרה אחר היא מעודדת מדינות ידידותיות להתחזק, אפילו אלה המוגנות על ידי חוזים חזקים וברורים. אמרתי כי ממשלת ארצות־הברית תקבל על עצמה מעמסה מצפונית כבדה מנשוא אם תכבול ידינו מאחורי גבנו כשאויבנו מתכונן להנחית בנו מכה ניצחת. מתחתי ביקורת מפורטת על מכתבו מ־6 בפברואר.[1] אמרתי כי מאזן המכתב הזה הוא שלילי בתכלית באשר אין עקביות כלשהי בין הנחותיו היסודיות לבין מסקנותיו. העיכוב הממושך דיכא אותנו, הפתיע גם את אויבנו ומפעיל השפעה משתקת על אחרים שאולי רוצים לעזור לנו. בהרצאתי שהייתה נמרצת בסגנונה ניצלתי את כל שאר הנימוקים המובאים במברקך.[2]

84
1. מכתב דאלס לחברי הקונגרס בעניין נשק לישראל, ראו מס׳ 77, הערה 3.
2. ראו מס׳ 83.

המזכיר אמר כי עוד לפני צאתו יקדיש שעות רבות לעיון ודיון בבעייתנו ויביא בחשבון כל השיקולים שהעליתי. עליו לציין כי אינו מאוכזב לחלוטין מהבדיקות שנעשו בזמן האחרון לגבי סיכויי ההסדר. נכון שייתכן כי הדבר כרוך בתהליך ממושך. הוא מבין מאוד הרגשת חוסר האונים שאנו נתפשים לה אבל אינו יכול לפעול אלא לפי הערכתו את ההתפתחות. אם הוא מסכם המצב הוא מגיע למסקנה כי בחודשים האחרונים פחתה במידה ניכרת הסכנה שישראל תותקף. לצערו אינו יכול לאמור יותר בשלב זה. ממשלת ארצות־הברית פועלת במרץ על מנת להבטיח קיומה של ישראל על כל יסודות מהותה. הוא סבור כי ממשלת ארצות־הברית התקדמה במגמה זו יותר משהייתה מתקדמת אילו נענתה לתביעתנו לנשק. כאן חזר על תורתו כי אין עתיד לישראל כשהיא מוקפת שכנים אויבים אשר כל מחסני הנשק הסובייטי עומדים לרשותם, ויש הכרח לחתור לקראת הסדר. יש להימנע מכל מעשה שיחבל בסיכויי ההסדר. אם יגיע למסקנה כי אין סיכוי להסדר או כי הדבר כרוך בדחייה ממושכת יבחן את האפשרות של נקיטת צעדי ביניים של סיפוק נשק מגן מסוים לישראל ואמצעי ביטחון אחרים.

לבסוף ביקש להעיר על עניין שהוא לכאורה אינו שייך לנושא השיחה אך מצא לנחוץ להעיר עליו. אינו יודע אם השגרירות או ממשלת ישראל אחראים לכך אולם התחילה פעולת לחץ פוליטי מוגבר בענייננו. הוא נאלץ להביא [ל]שיקולנו כי פעולה כזו מחטיאה המטרה ולפעמים מגבירה העקשנות של הממשל. הוא מפנה תשומת לבנו למצב העדין שיהיה קיים בארצות־הברית באחד־עשר החודשים הקרובים[3] שבתוכם תחול התקופה המכרעת למזרח התיכון. השבתי כי אינני יכול להביע דעה כלשהי לגבי הערתו האחרונה. ציינתי כי לא רק בארצות־הברית אלא בכל העולם הנאור מצויים המונים החרדים לקיומה וביטחונה של ישראל, והוא עצמו ציין דבר זה באוזנינו בפריז וג'נבה.[4] על כל אומה ולשון להחליט כיצד יביעו את רגשותיהם ודעותיהם.

אשר לדבריו על קיום ביטחונה של ישראל in all its essentials הערתי כי אני מבכר את המונח שבמכתבו מ־1 בפברואר[5] קיומה של ישראל כמות שהיא. אמר כי הוא מסכים, אולם ציין כי גם בהסכמי שביתת הנשק מדובר על אפשרות חילופי קווי שביתת הנשק בגבולות מוסכמים. אמרתי כי עכשיו ישראל היא ישראל של גבולות שביתת הנשק ואותה יש לשמור. אם פעם יחולו שינויים מוסכמים יהיה צורך לשמור את ישראל החדשה ההיא. נדמה לי כי קיבל הערה זאת.

חזרתי לעניין הנשק והסברתי כי לפי ידיעותינו לא רק ישראל אלא גם מדינות ערב תמהות שממשלת ארצות־הברית לא נענתה עדיין לתביעותינו וכי המסקנות שמדינות ערב מסיקות מאי־היענות זו חמורות ומדאיגות. הוספתי כי אם משום מה אינו יכול להיענות לפי שעה בפומבי לתביעתנו הכוללת האם אפשר כי נתחיל לפי שעה בביצוע שקט של תביעתנו הדחופה ביותר, בייחוד במידה שהדבר נוגע למטוסים? השיב כי יביא בחשבון הערה זו בדיוניו לפני צאתו.

אבן

3. בנובמבר 1956 היו אמורות להיערך בחירות לנשיאות ארצות־הברית.
4. הפגישות התקיימו ב־26 ו־30 באוקטובר 1955 - ראו מס' 22, הערות 3 ו־4.
5. צריך להיות: 6 בפברואר - ראו מס' 77.

85

י' צור אל מ' שרת
J. Tsur to M. Sharett

מברק מוצפן שפ/325
נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 10 בפברואר 1956

שיחה טובה עם פינו. לראשונה מצאתי ברציף [משרד החוץ הצרפתי] שר שמכיר פרטי העניינים ולומד התיקים בעצמו.

א) מאוכזב מהדו"ח שקיבל על השיחה הראשונה בוושינגטון.[1] הדיון לא גיבש הצעות חדשות לפעולה והוא סבור כי יהיה צורך לקרוא להתייעצות שלוש הממשלות על רמה גבוהה יותר.

ב) אישר שאחת ההוראות שנשלחו למירוויל היא לעמוד על חימושה של ישראל לשם החזרת שיווי המשקל. קבל מרות על האמריקאים שאינם עושים לפחות ג'סטה סמלית מצדם ומטילים על צרפת כל האחריות של האספקה לישראל, וזה בשעה שענייני צפון אפריקה מסתבכים כל כך וצרפת חייבת לנהוג זהירות במדינות ערב ובייחוד במצרים. אמרתי שהעמדה העצמאית שנקטה צרפת בתזכירה[2] כבר חיזקה מעמדה הדיפלומטי. הדגשתי כי אספקת הנשק הצרפתי לישראל עד כה עודדה והשקיטה הרוחות אצלנו, הרתיעה הערבים וסייעה ממילא להשלטת השלום. הוספתי כי גם כשיחודשו המשלוחים מארצות־הברית תיפול האחריות ברובה על צרפת שכן צבאנו מצויד בכלים צרפתיים ואנו מעוניינים באחידות חימושו. דיברנו על המיסטרים ואמר, נוסף לנאמר במברקי 324,[3] כי הוא מצלצל בכל בוקר למיניסטריון ההגנה כדי לברר אם הגיעה ההסכמה האמריקאית. ביקשתי אישורו לפריטים הנכללים בעסקת נובמבר[4] ושלא אושרו עדיין על ידי הרציף. הבטיח לעיין בתיק ולעשות כמיטב יכולתו כדי להחיש האישור.

ג) פינו סבור כי אין פני נאסר למלחמה. מתוך שיחות עם מנהיגים מצריים, ולאו דווקא דיפלומטים, שוכנע שדאגתו העיקרית היא סכר אסואן ולא יסכן עצמו במאבק עם ישראל. כמובן, הוסיף, אינני יכול לדעת אם ומתי עלול לפרוץ הסכסוך מאליו, למשל כתוצאה מהתנגשות בינינו לבין ירדן או סוריה. עניתי כי אינני רואה כרגע אפשרות של סכסוך עם ירדן ואילו בעניין סוריה סלע המחלוקת היחידי הוא מפעל הירדן. הדגשתי חשיבות התערבותן של שלוש המעצמות בדמשק כדי להביא סוריה להסכמה לתכנית משותפת. ענה שיש בדעתו להציע כי תיקרא ועידה ערבית-ישראלית בעניין תכנית ג'ונסטון. הבעתי ספקותיי לגבי הסכמת הערבים. אמר שאינו מתעלם מזה, אך המעצמות חייבות, לדעתו,

85

1. ראו מס' 71 והערה 1 שם.
2. ראו מס' 81 והערה 2 שם.
3. צור דיווח כי פינו התלונן לפניו כי האמריקנים נתנו הסכמה עקרונית למכירת המיסטרים אך עדיין לא סיפקו את הרישיון הטכני הניתן על ידי המחלקה המיוחדת של off shore procurement בפנטגון (ראו מברק צור אל מחלקת מערב אירופה, 10 בפברואר 1956, 130.09/2346/5).

לנסות ולהביא העניין לדיון משותף. מכיוון שהזמן קצר ביקש שלא נתחיל בעבודות באחד במרס אלא ניתן לו שהות לגבש הצעה מעשית. הבטחתי להעביר בקשתו לממשלה ואמרתי שהסכמתנו תהא ודאי מותנית בשני תנאים: שהדחייה תהיה לזמן קצר בלבד. שתוכר בצורה ברורה זכותנו היסודית להקים מפעל ההשקאה ללא תלות בהסכמת שכנינו. תשובתו הייתה שהוא מכיר בצדקת טיעון זה ושאין לערער על זכותנו היסודית להשתמש במי הירדן לפי צרכינו.

ד) עמדת צרפת היא שכל זמן שלא יושג הסכם אחר יש לשמור בהקפדה על הבסיס החוקי של משטר שביתת הנשק. גם כאן הוא סבור כי יש לעשות מאמץ להפגיש שני הצדדים לדיון על המצב בגבולות. וגם בעניין זה לא יירתע מעמדה שלילית מראש מצד הערבים.

ה) אשר לסיכויי שלום סבור גם הוא כי אשליה היא לחלום על הסדר שעה שהכול מחזרים אחרי נאסר והוא מקבל נשק מכל הצדדים, לרבות צרפת. הוסיף כי הוא עצמו קשור בהתחייבות קודמת לספק נשק למצרים ויצטרך להגשים זאת נגד הכרתו, אף כי בכמויות קטנות ביותר. שכן אינו יכול להסתכן בסכסוך עם מצרים בגלל המצב בצפון אפריקה. העמדתיו על הסכנה לראות הליגה הערבית כגורם בפתרון הסכסוך האפריקני. אמרתי כי כוחו של נאסר נופח מאוד על ידי התמיכה שהוא מקבל מכל הצדדים והמשלתי עליו משל לה־פונטיין על הצפרדע והשור. הוספתי כי ניסיון מוסוליני מוכיח שגם צפרדע מתנפחת יכולה להביא נזק לפני שתתפוצץ. ענה שהוא מסכים לדעתי ואמנם יש בדעתו למנוע ניסיונות לפיוס מצרים ועם זה לשמור על יחסים טובים עד כמה שאפשר. הרבה תלוי בעמדת ארצות־הברית וחשוב שלא תכביד על המדיניות העצמאית של צרפת.

ו) הדגיש שכוונתו לא לסמוך על דעת פקידי הרציף אלא ללמוד העניינים בעצמו. ביקש לשמור על קשר עמו אישית.

צור

86

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA857
נוסח יוצא: 93.01/2213/7

ושינגטון, 11 בפברואר 1956

אישי בתכלית

אתמול נוסף על השיחה עם יתרו [דאלס][1] הייתה שיחה של ראובן [שילוח] ושלי עם ג'ונסטון,[2] שלי עם אלן, של ראובן עם חנן [ראסל] ושל ראובן עם בן [קרמיט רוזוולט]. ביום ה' הייתה לשנינו שיחה עם חנן. הבוקר מתקיימת בבית יתרו התייעצות רבתי בה ישתתפו יתרו, הובר, האח [אלן דאלס], יונתן [אנדרסון], חנן, בן, אבשלום[3] ויש להניח גם אלן ואולי מרפי. לקראת הפגישה הזאת הייתה התייעצות אמש של אנשי הדרג השני, לרבות חנן ובן. מתכננים עכשיו שיחה שלנו עם יונתן.

השיחה עם אלן נגעה רק לעניין המיסטרים והבטיח לסלק את המכשול הטכני האחרון כלומר השגת אישור כתוב ממחלקת Off Shore.

מהשיחה עם ג'ונסטון התברר כי הוא רוצה לחדש את פעילותו כיזמה עצמאית ונפרדת. המניעים לכך הם: (א) התקרבות האביב וסכנת הסתבכות העניינים בבנות יעקב; (ב) ספקנותו המובהקת לגבי סיכויי השליחות המיוחדת באשר תנאיו המינימליים של סְנֶה [כינויו של נאסר בפי הישראלים] כפי שנתגלו ליונתן עולים הרבה על התנאים המקסימליים של ישראל. ג'ונסטון שנתקבל על ידי הנשיא אתמול מצפה שנתמוך במאמציו להשתחרר מהקיפאון שחל בעבודתו עקב השליחות המיוחדת.

משתי השיחות עם חנן, ומשיחת ראובן עם בן מסתמנת תמונה כדלהלן:

1. יונתן יצא מעודד יחסית ממגעיו עם סנה, אם כי הוא סבור שיש להביא את עניין המפגש לידי נקודת מוקד. על כל פנים אין לו ספק שעליו לצאת לסיבוב שני בשבוע הבא.

2. יונתן התרשם מאוד משיחותיו עם נתן [בן־גוריון] ואתך. מאידך נתאכזב מהסירוב לפרש עמדות בכמה עניינים שניים במעלה. עמדתו היא שאינו מתווך או בורר אך כדי למשוך סנה לפגישה עליו להניף נגד עיניו כמה סיכויים, לאו דווקא בעניינים הרגישים כגבולות ופליטים. התרשם עמוק מאמירתו של נתן כי במקרה של פגישה יגולל חזון רחב של אופקי השלום ויפתיע סנה בהצעות ורעיונות,[4] אך הבעיה היא להבטיח שהפגישה תתקיים ולכן תבע מכם פירוט עמדתנו בכמה עניינים על מנת שימסור עליו לסנה, או בשמנו או אפילו

86

1. ראו מס' 84.
2. ראו דיווח של שילוח על שיחה זאת, שבמהלכה גם מסר ג'ונסטון שהוא מקווה להשיג בתוך שבוע את תמיכת ממשלות ארצות־הברית, בריטניה וצרפת לתכנית פעולתו (ראו שילוח אל הרצוג, WIA859, 11 בפברואר 1956, 93.01/2213/7).
3. ראו מס' 87.
4. ראו מס' 76.

בשמו הוא. התווכחנו עם אנשי שיחנו ואמרנו כי עמדתנו בכל עניין ובכל נושא ידועה היטב ורשומה במסמכים, לרבות מכתבים ליתרו בדצמבר.[5] יונתן רוצה להסתמך רק על דברים שנאמרו לו במסגרת שליחותו הקיימת ולכן נתאכזב מהסירוב לענות על שאלתו המפורשת בעניינים אלה ועזה תקוותו שנהיה מוכנים לתקן את אי־ההבנה בקרוב.

3. נוצלה הזדמנות שיחת ראובן עם בן כדי למסור לאח תוכן מברקך 617.[6] אותם הדברים נאמרו גם לחנן והייתה השתמעות ברורה גם בשיחה עם יתרו. תהייה שיחה ישירה עם האח בהזדמנות קרובה ובשיחה עם יונתן נחזור לנושא זה בצורה מתאימה.

4. יונתן יצא מהאזור תוך הנחה כי יגיעו מכתבים מנתן וסנה אל הנשיא. מכתב מסנה בדרך ומצפים למכתב מנתן בו יבטיח שיתוף פעולה עם יונתן ויכתוב מה שירצה בקשר עם המבצע. הבטחנו להתקשר אתך בנידון.

5. נתקיימו דיונים נוקבים בשאלה אם יש לייחס לסנה כנות מסוימת או שמא הוא נוהג תרמית והשליה. הובר עומד בראש הספקנים וגם הבן וייתכן האח נמנים עליהם. מחלקת המדינה בכללה דוגלת בכנות סנה, ויונתן לפי שעה נוטה אחרי השקפה זו.

6. הדעה הכללית היא שבשלב עדין זה אין לזעזע את המפעל על יסוד מעשה גלוי, overt act, של מכירת נשק לישראל. בהתייעצויות היום תידון ההצעה שעלתה בשיחתי עם יתרו למצוא דרך להתחלת דיון שקט מעשי ומידי לפחות בסעיף הדחוף של רשימתנו, כלומר מטוסים. ראובן דיבר נמרצות עם חנן והבן על מנת שיתמכו הם בתכנית כזאת כדי שהקיפאון האיום שאנו נתונים בו יופשר.

מהנ"ל מתבקשת מסקנה דחופה. עלינו לקבל מכתב מנתן לנשיא[7] כפי שהוסכם בהיות יונתן בירושלים. אך לאור הקיפאון המתמיד בעניין הנשק על נתן להבליט בסגנון הנמרץ והחגיגי את חרדתנו וציפייתנו בעניין זה.[8]

אבן

5. ב־30 בדצמבר 1955 מסר אבן לדאלס מכתב משרת שבו מובעת הסכמתה של ישראל לשליחות אנדרסון. בין השאר נאמר כי בן־גוריון מסכים להיפגש למשא ומתן עם נאסר ללא תנאים מוקדמים (ראו *FRUS 1955-1957*, Vol. XIV. No. 472, n. 3).

6. מברק של שרת אל אבן (10 בפברואר 1956, 93.01/2213/7) שבו הוא מורה לו להיפגש ל"שיחה רצינית" עם אלן דאלס ולומר לו כי החשש שהיה בזמנו לישראל כי שליחות אנדרסון תשמש עילה לדחיית אספקת נשק מבלי להציע כל פתרון אחר, הולך ומתממש, ואם לא ייעשה מיד צעד נמרץ לאיזון החימוש תיאלץ ישראל לשקול מחדש את כל העניין.

7. ראו מס' 91.

8. במברק נוסף אל שרת שנשלח מיד לאחר המברק שלפנינו כתב אבן: "אין כל ספק על פי שיחותינו אתמול שיונתן [אנדרסון] מתנגד לכל תזוזה בעניין הנשק בשעה זו מחשש לפגיעה בשליחותו. זה נאמר לנו במפורש על ידי בן [קרמיט רוזוולט]. (WLA858, 11 בפברואר 1956, 93.01/2213/7).

87

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA861
נוסח יוצא: 93.01/2213/7

ושינגטון, 12 בפברואר 1956

אישי בתכלית

הבן [קרמיט רוזוולט] מסר לנו דו״ח מפורט על מהלך השיחה בבית המזכיר אתמול. להבנת העניין עליי לגולל פרשה אחרת. בשובנו מהשיחה עם המזכיר ביום ו׳[1] התייעצנו ראובן [שילוח] ואני על משלוח מכתב אישי אל המזכיר לקראת ההתייעצות בשבת בבוקר, בו אסכם את כל פרטי טיעוננו וארשום אזהרה חגיגית ונמרצת נגד נטייתו לקבל על עצמו אחריות מצפונית איומה. ניסחתי משהו באשמורת הלילה אך שנינו הגענו לידי מסקנה כי מוטב להתאפק שכן המכתב שפע זעם כבוש ושליחתו טעונה שיקול זהיר מבחינת היחסים הממשלתיים והאישיים. לכן נטשנו רעיון משלוח המכתב. בחצות הלילה נפגש ראובן לשיחה עם הבן כפי שהברקנו והקריא באוזניו כמה משפטים ממכתבי כסימן להלכי רוחנו. הבן התרשם עמוקות מתוכן הדברים וסגנונם וביקש רשות לקבל את הטיוטה לידו ולהקריאה באוזני האח [אלן דאלס] כדי לחזקו לקראת הפגישה בשבת. ראובן התקשר אתי טלפונית ושנינו הסכמנו לתביעת הבן, תוך הבנה משותפת כי אין למכתב שום מעמד רשמי ובעצם הוחלט לא לשלוח אותו ולא הופיעה עליו שום חתימה ואף לא נעשתה טיוטתו הסופית.

לפני הפגישה בשבת הקריא הבן את טיוטת המכתב באוזני האח שגם הוא התרשם והחליט על אחריותו להקריאו באוזני המזכיר.

בשבת בבוקר התאספו בבית המזכיר שבעה אנשים, דהיינו דאלס, הובר, יונתן [אנדרסון] האח, אלן, חנן [ראסל], והבן. המזכיר שיתף את הנוכחים בהלכי הרוח המאוכזבים שבאו לידי ביטוי בטיוטת המכתב. כנראה קיבל את הדברים באהדה. אמר כי אמנם אינו פוסק מלהתלבט בשאלת האחריות המצפונית שהוא מקבל על עצמו על ידי עיכוב היענות לבקשתנו בנשק. אם ישתבש החשבון ויחול Miscalculation כיצד ירים ראשו. כאן פנה ליונתן וביקש שיסביר לנו״ן [נאסר] כי האחריות הזאת מתחילה להכביד עליו עד לבלתי נשוא ובזמן הקרוב יצטרך להשתחרר ממנה על ידי צעד לסיפוק תביעתנו. אלן התערב ואמר כי אין ממשלת ארצות־הברית חייבת להעניק לנו״ן זכות וטו על היענות מוסרית והגונה לישראל. המזכיר תבע סילוק כל המכשולים על דרך ביצוע עסקת המיסטרים אך הוסיף שהוא מודה בצדקת טענתו שעד שממשלת ארצות־הברית תבטל את ההחרמה - taboo - על ידי מעשה משלה יהיו רוב השערים בעולם החופשי נעולים בפני ישראל,

87
1. ראו מס׳ 84.

ושוב הדגיש את הנטל המצפוני הכבד שהוא מתלבט בו. המילים שרשם הבן מפיו היו:
Sneh [Nasser] must be told that I have a heavy moral responsibility here which I shall have to translate into action.

הבן מסכם כי גם עכשיו לא יהיה רצון לספק לנו נשק עד שיונתן יקיים את סיבובו השני אך לדעתו הובעה עמדה חיובית מפי המזכיר שאף פעם לא באה לידי ביטוי, והדברים נשמעו היטב על ידי הנוגעים בדבר, ובעיקר אלן.

על נושאים אחרים מוסר הבן:

א) יונתן יגיע לאזור עד אחד במרס לאחר שיתייעץ פעם נוספת עם המזכיר שישוב מחופשתו ב־22 דנא.

ב) מצפים למכתב ראש הממשלה.

ג) יונתן מניח שלא תחודש העבודה בבנות יעקב עד שיגיע ורוצה לקבל הודעתנו הפרטית בנידון.

לגבי (ג) הרצה המזכיר על תולדות העניין לרבות המשבר ב־1953, הפסקת המענק, מאמצי ג'ונסטון ובירור המצב הטכני לטובת המפעל. לדעתו שייכת לישראל הזכות המשפטית והמוסרית לחדש את העבודה בתנאי שתשמור את הסייגים של תכנית ג'ונסטון מבחינת כמות המים וכו'. השיקול היחיד נגד החידוש הוא סכנת התלקחות בעיצומו של מפעל מדיני לחתירה לקראת הסדר. הוסכם שיחודש ויוגבר הלחץ על הערבים לקבל תכנית ג'ונסטון בדרך היעילה למניעת משבר.

במהלך השיחה התפרץ הובר וטען כי נו"ן איש תהפוכות ומשענת קנה רצוץ וכולו מכור לאויב ולמה חייבת ממשלת ארצות־הברית לדגול בו או בארצו. לעומתו טען המזכיר כי העובדות הגאו־פוליטיות קובעות מנהיגות מצרית בעולם הערבי ועובדה זו אינה ניתנת להתבטל. המזכיר אמר כי על יונתן להניף ביתר שאת את איום הצטרפות ארצות־הברית לאמנת בגדאד והזרמת כל הסיוע לעולם הערבי דרכו. התברר מדו"ח יונתן כי סנה מרכז עיקר תביעותיו בהבטחת מנהיגות לעצמו על חשבון העולם הערבי, כלומר הכרת ארצות־הברית בו כדובר העולם הערבי, הקמת צינורות סיוע כלכלי לעולם הערבי שיזרמו רק דרכו וכו'. מכאן שדאלס סבור כי לממשלת ארצות־הברית קלף חזק באיום שתשליך יהבה דווקא על נורי [סעיד].

הבן מסכם:

א) אמנם אין החלטות סופיות אך האווירה הייתה חיובית ואנו יותר קרובים לסיכוי הנשק משהיינו לפני הפגישה. לדעתו עניין המכתב מילא תפקיד מרכזי ויותר חזק מאשר אילו שלחנו אותו רשמית.

ב) נזרקה הסםמה כיצד לספק נשק לישראל בלי להרוס את המפעל ואולי נמצא פה איזה סדק.

ג) תסודר לנו פגישה עם יונתן, כנראה ביום ד'.

מצפים להודעתכם בעניין בנות יעקב.[2]

ברור שנרכז כל המאמצים בהזזת המזכיר, יונתן, ואחרים לפני צאת יונתן והמזכיר בראשית מרס.

אבן

2. ראו מס' 91.

88

הערת עורך
Editorial Note

הצהרה סובייטית מ־13 בפברואר בעניין המזרח התיכון
The Soviet Declaration of 13 February on the Middle East

ב־13 בפברואר 1956 פרסם משרד החוץ הסובייטי את תגובתו להודעה המשותפת האמריקאית־בריטית שהתפרסמה לאחר שיחות אייזנהאואר־אידן בוושינגטון (ראו מס׳ 71, הערה 2).

ההצהרה הסובייטית מציינת שהשיחות וההודעה המשותפת מצביעות על ניסיון לכפות על מדינות המזרח התיכון את רצונם של חוגים זרים, שאין להם כלום עם האינטרסים הלאומיים של מדינות האזור. מאמצי מדינות המערב להרחיב את ברית בגדאד מיועדים להרחבת התכניות הצבאיות של מדינות המערב באזור וגורמים להחרפת המתיחות. הטענה שחותמי ההצהרה רוצים ביישוב הסכסוך בין ישראל לשכנותיה אינה נכונה. לו היה הדבר כך, טוענת ההצהרה, מדוע התקבלו ההחלטות בלי השתתפותן של הארצות הנוגעות בדבר ומאחורי גבן. מדאיגות במיוחד הידיעות בעיתונות על הכוונה להכניס לאזור צבא של מעצמות מסוימות. יש לקוות כי יינתנו הבהרות בנושא זה שיפיגו את חרדתן של ארצות המזרח התיכון בשאלה זאת.

ההצהרה מסתיימת בלשון כדלהלן:

בהצהרת משרד החוץ הסובייטי מ־16 באפריל 1955 הוטעם שברית־המועצות אינה יכולה להתייחס בשוויון נפש אל המצב המתהווה באזור המזרח התיכון, באשר עניין זה יש לו שייכות ישירה לביטחונה של ברית־המועצות, שהיא שוכנת בקרבת האזור, שלא כמעצמות מסוימות אחרות.

משרד החוץ של ברית־המועצות מוצא לנחוץ להצהיר שוב שכל פעולה שתביא לסיבוכים במזרח התיכון ולהגברת המתיחות בו תגרום בהכרח לדאגה מוצדקת מצד הממשלה הסובייטית.

פעולה כגון הכנסת צבאות זרים לתחום מדינות המזרח התיכון בלי הסכמתן של מדינות אלה ובלי אישורה של מועצת הביטחון, בתורת מוסד הנושא בעיקר האחריות לקיום השלום, תהווה הפרה גסה של מגילת האו״ם ושל ריבונותן הממלכתית של שורה של מדינות.

הממשלה הסובייטית מקווה שעמדתה זו תמצא הבנה מלאה ותמיכה מצד כל המדינות שוחרות השלום והמעוניינות בשמירת השלום, הביטחון והשלמות הטריטוריאלית של ארצות המזרח התיכון.

אשר לממשלה הסובייטית, היא תוסיף, תוך נאמנות לעקרונותיה של מדיניות החוץ שלה, השוחרת שלום, להגן על עניין השלום, להגן על חירותן ועצמאותן של ארצות המזרח התיכון ועל אי־התערבות בענייניהם הפנימיים; כן תוסיף יחד עם מדינות אחרות הנוגעות בדבר, לסייע לביצורו של הביטחון באזור זה.

(ראו נוסח ההודעה ב״על המשמר״, 15 בפברואר 1956; גם בתיק 130.11/2505/23).
בתדרוך של משרד החוץ לנציגויותיו בחוץ לארץ, בתגובה להודעה הסובייטית, נאמר

כי היא איננה מכוונת נגד ישראל, ומהווה המשך לניסיון הסובייטי להתבסס במזרח התיכון.

העובדה שהכרזת אייזנהאואר־אידן שימשה עילה להודעה הסובייטית מחזקת את תביעת ישראל לנשק (התדרוך בתיק 2/3694/130.02).

89

דין וחשבון של ב' דובדבני
Report by B. Duvdevani

העתק: 130.10/2520/8

ירושלים, א' באדר תשט"ז
13 בפברואר 1956

המצב במרוקו:

המצב המדיני במרוקו כרגע לגבי שאלת העלייה וקיום המוסדות של הסוכנות היהודית שם אינו ברור. שמועות רבות סובבות על נקודות אלה אבל אף אחת אינה מתאשרת. בימים האחרונים קיבל שר הדואר היהודי, ד"ר בן־זקן, את מר אלפונסו סאבאח לשיחה ארוכה וכן גם לשיחה מיוחדת את מר עמוס רבל, מנהל מחלקת העלייה במרוקו, בהשתתפות מר בן־עזאראף.

בשתי השיחות, שהיו פחות או יותר דומות בצורתן ובתוכנן, הדגיש ד"ר בן־זקן שמעולם לא נדונה בישיבות הממשלה המרוקנית שאלת הגירת היהודים, וכן גם שאלת קיום המוסדות הסוכנותיים הציוניים שם. הוא נגד כל פרסומת וציין שאין דבר מזיק מפרסום שבקרבות ניצנה או כנרת, שבה השתתפו חיילים יהודים ממרוקו וכו', או הפרסומים הרבים של הקונגרס היהודי העולמי והוועד היהודי האמריקני, שאין לתת אמון בממשלת מרוקו וכו' וכו'. לדבריו זה מקלקל מאוד את היחסים ומהווה סכנה לעתיד. ד"ר בן־זקן ציין כמשגה חמור את העובדה שממשלת ישראל לא בירכה את השולטן לשובו למרוקו ומינוי ממשלה על ידו.[1] הוא ציין שחיכו שם לברכה והצטערו שלא באה.[2]

כן הציע לנצל הזדמנויות כאלה בעתיד ולהשתדל בכל הזדמנות לקשור קשר, גם אם הצד השני לא ייענה מטעמים מובנים. הוא נתן הסכמתו להשתתפות המרוקנית בכינוס הפרדסנים[3] וכן שליחת מומחה לביעור הבערות וכו'.

המצב בין יהודי מרוקו:

קיימת סכנה, אותה הדגיש גם השגריר בפריז, מר יעקב צור,[4] מקיום "ייבסקציה" [המחלקה היהודית במנגנוני התעמולה של המפלגה הקומוניסטית בברית־המועצות, פעלה בשנות העשרים] יהודית במרוקו. וזה העניין:

89

1. סולטן מרוקו, מוחמד בן־יוסף (לימים המלך מוחמד החמישי) הוגלה בידי הצרפתים למדגסקר ב־20 באוגוסט 1953. הוחזר לארצו ערב קבלת עצמאותה ב־16 בנובמבר 1955. ממשלתה הראשונה של מרוקו הוקמה על ידי סי בקאעי ב־7 בדצמבר 1955.
2. ברכת ישראל נמסרה בראשית מרס על ידי צור ליורש העצר המרוקני, מולאי חסן (ראו צור אל משרד החוץ, שפ/434, 5 במרס 1956, 130.09/2346/5).
3. במאי 1956 הייתה ישראל המארחת של כנס ארגון מגדלי ההדרים באזור הים התיכון. בכנס השתתפו נציגים ממרוקו.
4. ראו מס' 28.

מאז שובו של השולטן החלו להופיע בחצרות הארמון ובמשרדי הממשלה יהודים שונים המקווים לתפוס עמדה איזה שהיא בממשלה ולשכנע את הערבים כי העלייה היהודית לישראל וקיום המוסדות הסוכנותיים מונעים בעד השתלבותם (אינטגרציה) של יהודים במדינה המרוקנית העצמאית. לכן, יש לדעתם, לכוף את ההשתלבות ולסגור [את] העלייה והסוכנות היהודית.

פקידים צרפתיים גבוהים וכן גם מרבי הממשלה במרוקו רמזו על הסכנה הכרוכה בדבר זה, שביום מן הימים תוכל להופיע הממשלה המרוקנית ולאמור שהיא ממלאת כביכול "משאלה" של יהדות המקום בזה שהיא סוגרת "קדימה" (משרדי הסוכנות) ומצמצמת את העלייה.

למען זה רצינו שד"ר נ' גולדמן יצא למרוקו לכמה ימים להשבית את תעמולת הזוועה הזאת שמשתתפים בה גם כמה מאישי הקונגרס היהודי העולמי במקום.[5]

בפגישה בין שגריר ישראל בצרפת, מר יעקב צור, לבין ד"ר נחום גולדמן שעמדה להתקיים בשבוע שעבר (לאחר שעזבתי את צרפת) בוודאי נפלה החלטה על כך.[6]

המוסדות היהודיים:

ללא ספק, זכות היא זאת לקונגרס היהודי העולמי שהיה הראשון שקשר קשרים עם המנהיגים הלאומניים של מרוקו עוד באותה תקופה שאיש לא העלה על דעתו שהתמורה המדינית שם תהיה כה מהירה ודרמטית. ברור שבמידה שהמנהיגים הערביים הצהירו אלו שהן הצהרות לטובת היהודים היו אלה בהשראה של הקונגרס, אבל לדעת יודעי דבר במרוקו, הגדיש את הסאה והפך שלא במתכוון להיות גורם של סכסוכים ופילוגים בקרב היהדות המקומית. יש אומרים שהוא יעץ לממשלה את מי למנות לשר יהודי וגרם על ידי כך לרוגז בקרב אלה שאינם מזדהים עם הקונגרס. מועצת הקהילות - יצור חלש בלאו הכי - נתרסקה כמעט לגמרי וממילא נפלה לזרועות הוועד היהודי האמריקני, וכן ההתחרות שקיימת בין שני הארגונים באמריקה עברה גם למרוקו.

מוסדות חוץ יהודיים:

כידוע קיימים מלבד הסוכנות היהודית מוסדות חוץ אלו: "אליאנס", "אוזע", "אורט", "ג'וינט". בימים הראשונים לקום הממשלה המרוקנית הוזמנו הללו לשרים המיוחדים בשטחים השונים והנימה שבדבריהם הייתה מאוד תוקפנית. השרים דרשו מהם התנזרות מקבלת סיוע מהאמריקנים (הכוונה בוודאי לג'וינט).

בפגישה של ד"ר פאראג', שר הבריאות, עם אנשי "אוזע" שבראשות מר ז'ק סאבאח, אמר להם הלה במפורש: "אם נצטרך לקחת עזרה מאמריקה הממשלה המרוקנית תיקח ולא אתם. אתם קשורים רק אתנו". דבר זה גורם כמובן לאי־שקט גם בג'וינט כי אם תהליך זה יימשך יכול להיווצר מצב שהג'וינט יתקיים במרוקו כי הוא מוסד אמריקני, אבל שום גורם לא ירצה לקחת ממנו כסף. מר ברדוגו, ראש קהילת מקנס אמר לג'וינט, כי אינו יודע כמה זמן יוכל לקבל את הכסף עבור קהילתו מהג'וינט. בלי ספק שגם הקנאה מדברת מגרונה של ממשלת מרוקו בראותה את הרמה הרפואית של המוסדות היהודיים והיפוכה באוכלוסייה הערבית.

5. ראו שם, הערה 5.
6. לא נמצא דיווח על שיחת גולדמן־צור, ולא על ביקור גולדמן במרוקו, ויש להניח כי ביקור כזה לא התקיים. לעומת זאת נמצא דו"ח על ביקור איש הקונגרס היהודי העולמי ג' ריגנר במרוקו בין 9 ל־17 בפברואר (בתיק 130.02/2388/6).

עתידה של הסוכנות היהודית והעלייה:

שמועות רבות סובבות על עתיד העלייה והסוכנות היהודית במקום. יש האומרים שמיד כשמשרד הפנים יהיה בידי הממשלה המרוקנית היא תאט או תפסיק את הוצאות הדרכונים מבלי לתת כל הכרזה על סגירת העלייה. יש האומרים שהיא לא תפגע בעלייה מיד אלא תאסור עליית צעירים ובעלי הון. אין לשכוח שאחת הדרישות שלהם מהממשלה הצרפתית היא הקמת צבא מרוקני מיד. ואם קראנו בימים האחרונים שתוניס מקבלת את זה, אין להניח שמרוקו לא תקבל. משום כך היא תשמור את הצעירים בשבילה. מה גם שהלחץ של המדינות הערביות, ובמיוחד מצרים, המתיימרת להיות זאת שדחפה לשחרור המרוקנים מעול הצרפתים, אומרות לה בלי הרף שעליית היהודים לישראל מגבירה את הכוח הצבאי של צה"ל בישראל. אם כן צעירים ובעלי הון לא יעלו אבל זקנים וחלושים יוכלו לעלות. כמובן, שאין אסמכתא לשמועות הללו אך הפדרציה הציונית שם וכל עסקן בר־לב עמדו והתחננו לפנינו אם אין אתם יכולים להוציא כל יהודי מרוקו החפֵצים לעלות (ומספרם הוא 130 אלף) תעלו לפחות את הצעירים, את אנשי הכפרים הנידחים וכו'. ברור ששאלה זו מסובכת מאוד ומבחינת הביצוע שם ומבחינת הקליטה כאן אין הדברים פשוטים כל כך. ולא כאן המקום לעמוד עליה.

הוא הדין ביחס לסוכנות היהודית ולסגל השליחים הנמצא שם. אין איש יודע אם ייסגרו המוסדות של הסוכנות ויוציאו השליחים. גם בזה ניזונים מפי השמועה. והשמועה היא: שהצעד הראשון של הממשלה יהיה לשלוח השליחים בחזרה גם אם העלייה תימשך, בנימוק שיהודים מקומיים גם הם יכולים לעשות המלאכה ואין צורך באנשים מיוחדים מן החוץ. כל זה מחייב אותנו מהיום ולהבא רק שליחים בעלי דרכון זר (רצוי עד כמה שאפשר דרכון צרפתי) ולהחליף לאט־לאט השליחים בעלי דרכון ישראלי בבעלי דרכון זר. יש להדגיש שמצדנו לא צריך להיות פירוק עצמי ועלינו להחזיק במחלקות השונות ובעבודת הציונות הנעשית שם. רצוי להקפיד עד כמה שאפשר שהשליחים לא יתגוררו כולם במלון אחד ויתפזרו במרוקו בערים שונות כדי לא להתבלט לעיני האוכלוסייה.

חיסול כפרים:

אחד הדברים המדאיגים ביותר את העסקנים הציונים במקום וכן גם את השגרירות שלנו בפריז היא בעיית הכפרים הנידחים.

כידוע נמצאים עשרות כפרים מנותקים ומבודדים גם בהרי האטלס וגם במדבר סהרה וכן באזורים אחרים, על יד "הריף", ורמת חייהם, תנאיהם החברתיים (מלבד הסכנה הפיזית הנשקפת להם עקב ריחוקם מיישוב מאוכלס ושעבודם הנפשי והגופני לכל קאדי מקומי) ירודה עד למאוד. לא בית ספר, לא מרפאה, לא ספר יהודי, בקיצור: לא כלום. ניוון רוחני מוחלט. עד עכשיו הצלחנו על ידי הסכם עם הג'וינט להוציא כארבעת אלפים מיושבי הכפרים האלה. אולם, ישנם עוד לעשרות וברור שיש להחיש בכל הדרכים את תהליך עלייתם. בעיה זו היא מורכבת מאוד ולא כאן המקום לעמוד על כך. עלינו לראות את הפרובלמה הזאת כפרובלמה שאינה סובלת השהיה.

חברינו הפעילים בסוכנות שם מציעים הקלת הסלקציה לסוג מיוחד של יושבי הכפרים הנמצאים במקומות הנידחים ביותר, אחרת אין אנו רואים יכולת ואפשרות להתגבר על הבעיה הזאת. רצוי שתיערך פגישה לשם בירור עניין חשוב זה.

ב' דובדבני
מנהל מחלקת העלייה

90

איגרת מצירות ישראל בסופיה אל משרד החוץ הבולגרי

Note from the Israel Legation in Sofia to the Bulgarian Ministry of Foreign Affairs

Copy: העתק: 130/11/2512/9

Sofia, le 14 Février 1956

La Légation d'Israël présente ses compliments au Ministère des Affaires Etrangères de la République Populaire de Bulgarie et, sur les instructions de son Gouvernement, a l'honneur de Lui faire la communication suivante:

Le Gouvernement d'Israël a examiné avec la plus grande attention la teneur de la Note Verbale No. 42803 du 4 août 1955[1] par laquelle le Ministère des Affaires Etrangères de la République Populaire de Bulgarie, par ordre de son Gouvernement, lui a communiqué les conclusions atteintes par la Commission gouvernementale spéciale qui avait reçu mission, ainsi que mentionné dans la Note Verbale du même Ministère No. 41293 du 28 juillet 1955,[2] d'enquêter sur les circonstances de la destruction de l'avion "Constellation" 4X–AKC portant les couleurs israéliennes et appartenant à la Compagnie de navigation aérienne "El Al Israel Airlines Ltd."

2. Ainsi qu'il est à la connaissance du Gouvernement bulgare, le Gouvernement israélien avait également désigné aux même fins une Commission d'enquête, comme il y était tenu par la législation et les réglements en vigueur, et des copies du rapport de cette Commission ont été sans délai officiellement remises à la Légation de la République Populaire Bulgare en Israël.[3]

3. Le Gouvernement israélien estime inutile à ce stade d'initier une discussion détaillée des points de fait afférents à l'incident, tout en se réservant néanmoins de revenir ultérieurement sur le sujet s'il y a lieu. Il croit toutefois devoir prendre acte du fait que la Commission d'enquête israélienne n'a pu procéder, sur les débris de l'avion, à des investigations aussi complètes

90

1. נוסח האיגרת בנספח H בתזכיר שחובר על הפרשה במשרד החוץ ב־15 בנובמבר 1955 בתיק 130/02/2422/2.
2. ראו שם נספח E.
3. ועדת החקירה הישראלית מונתה כבר ביום הפלת המטוס - 27 ביולי 1955. הדו"ח שלה הוגש לשר התחבורה משה כרמל ב־18 באוגוסט 1955 (בתיק 130.04/1880/5). הוועדה קבעה כי הגורם להתרסקות המטוס לא היה הסטייה מנתיב הטיסה, כי אם "הפעולה התוקפנית של מטוסי הקרב הבולגריים שהפילו את המטוס".

qu'elle l'eût voulu, ainsi que du fait que le Gouvernement bulgare a jugé ne pas devoir accorder à cette Commission – ou même seulement aux trois de ses membres qui avaient reçu permission de procéder sur les lieux du désastre à une enquête limitée – l'autorisation d'entendre les nationaux bulgares qui auraient pu permettre de jeter une lumière plus complète sur les circonstances de la catastrophe.

4. Le Gouvernement israélien a pris note du fait que le Gouvernement bulgare, en sa Note Verbale du 4 août 1955, a fait siennes les conclusions de la susdite Commission gouvernementale spéciale sur les causes du désastre. Lex deux principales de ces conclusions ont été formulées de la façon suivante:

1. L'avion s'est écarté de son itinéraire, il a violé la frontière d'Etat de Bulgarie et, sans aucun préavis, a pénétré profondément à l'intérieur de l'espace aérien bulgare. Muni d'outillages de navigation aérienne parfaite, il n'a pas pu ne pas voir qu'il avait violé la frontière d'Etat bulgare. Même après avoir été averti, il ne s'est pas soumis, mais a continué à voler vers le Sud dans la direction de la frontière bulgaro-grecque.

2. 1. Les forces de la défense anti-aérienne bulgare ont fait preuve d'une certaine hâte et n'ont pas pris toutes les mesures nécessaires pour contraindre l'avion à se soumettre et à atterrir.

5. Le Gouvernement israélien ne voit pas lieu de contester l'assertion du Gouvernement bulgare que l'avion 4X–AKC aurait violé la frontière bulgare sans aucun préavis, quoique tous les avions israéliens ont des instructions formelles de s'abstenir rigoureusement de toute violation de la souveraineté aérienne de quelque pays que ce soit, aussi le Gouvernement israélien exprime ses regrets pour cette violation de la souveraineté aérienne bulgare par un avion israélien en relevant cependant qu'il existe à ses yeux des éléments suffisants pour établir qu'en tous cas cette violation a été faite insciemment, donc involontairement et sans préméditation.

6. Par contre, les assurances spontanément données par le Gouvernement bulgare d'identifier les coupables pour les punir et de prendre toutes les dispositions nécessaires pour prévenir la répétition de semblables catastrophes en territoire bulgare, montrent que les défaillances - dûment admises - des forces de la défense anti-aérienne bulgare étaient la cause de l'anéantissement de l'appareil avec les cruelles pertes qui s'ensuivirent.

7. Le Gouvernement israélien se plaît à prendre acte des regrets formellement exprimés par le Gouvernement bulgare dans sa Note Verbale du 4 août 1955, ainsi que des susdites assurances et apprécierait hautement de recevoir des informations sur les poursuites entreprises par le Gouvernement bulgare contre les coupables.

8. A la lumière des admissions aussi spontanées que nettes du Gouvernement bulgare, qui à cet égard a fait siennes les conclusions de la Commission gouvernementale spéciale, le Gouvernement israélien est amené à déclarer que la Bulgarie porte la responsabilité exclusive de la destruction

de l'avion de l'avion 4X–AKC au-dessus du territoire bulgare, à la date du 27 juillet 1955, et des pertes humaines et dommages qui en sont suivis.

9. Rien ne saurait alléger la douleur des familles des passagers et des membres de l'équipage qui furent les victimes innocentes de la hâte déployée en la circonstance par les forces de la défense anti-aérienne bulgare. Cependant, le Gouvernement israélien a le ferme espoir que le Gouvernement bulgare aura à coeur de remplir pleinement son devoir de réparer le préjudice subi par ces familles et par les autres sinistrés.

10. La réclamation du Gouvernement israélien pour le préjudice et les dommages encourus par ses nationaux s'élève à la somme de Dollars USA 2,656,858.– selon détail porté au mémoire dit "Particulars of Claim" communiqué au Gouvernement bulgare [avec] la présente Note. Les montants portés au dit mémoire ont été établis en tenant compte des dommages qui, comme le Gouvernement israélien en a été instruit, auraient été en semblables circonstances alloués par les Tribunaux israéliens, et les détails y relatifs sont à la disposition du Gouvernement bulgare.

11. Le Gouvernement israélien est d'avis qu'il est également en droit de présenter de son propre chef une réclamation additionnelle pour le préjudice subi par l'Etat d'Israël du fait de l'action des forces de la défense anti-aérienne bulgare aussi bien que pour avoir réparation des lourdes dépenses encourues en conséquence directe de la susdite action, Cependant, dans son désir de parvenir à un prompt réglement amiable qui permettrait de considérer ce tragique incident comme clos, le Gouvernement israélien envisage d'ores et déja l'éventualité d'un désistement de ce chef de réclamation.

La Légation d'Israël saisit cette occasion pour renouveler au Ministère des Affaires Etrangères l'assurance de sa haute considération.[4]

4. לאחר שמאמציה של ישראל לקבל מבולגריה פיצויים עבור קרובי נפגעי אסון המטוס עלו בתוהו, היא הגישה ב־18 באוקטובר 1957 תביעה נגד בולגריה לבית הדין הבין־לאומי בהאג. ב־26 במאי 1959 קיבל בית הדין את טענת בולגריה כי אין לו סמכות שיפוט בתביעה. נפתח שוב משא ומתן בין ממשלות ישראל ובולגריה, שהסתיים ב־20 במאי 1963, עת קיבל ציר ישראל בבולגריה המחאה על סך 195,000 דולרים כפיצוי למשפחות נספי המטוס.

91

ד' בן־גוריון אל הנשיא אייזנהאואר (ושינגטון)
D. Ben-Gurion to President Eisenhower (Washington)

Copy: 93.01/2213/7 :העתק

Jerusalem, 14 February 1956

Dear Mr. President,

I thank you for your letter dated January 9th introducing Mr. Robert Anderson, which through inadvertence in Cairo reached me only a few days ago.[1]

I feel that you could not have chosen a more fitting emissary for the noble mission you have initiated with a view to bringing about a lasting peace in the Middle East.

Mr. Anderson has doubtless reported to you on the conversations he conducted in Jerusalem and Cairo and I therefore will not trouble you with a restatement of our position in detail. We have declared our full and unqualified readiness to enter forthwith into contact with the head of the Egyptian Government or with such responsible representatives as he may designate, in order to explore possibilities for a settlement or of progress by stages towards an ultimate peace. We are prepared to engage in such negotiations without any prior conditions as to their scope or the terms on which a settlement might be sought.

Peace holds a paramount place in the national and spiritual aims of our people. It is a supreme imperative of the People of the Bible. It is a national interest of the highest order for a young state which must apply its main resources to the absorption of immigration and the rebuilding of a desolate land. As citizens of the free world, dedicated to democratic values and the freedom of man, we fully realize the significance of peace in this area for the peace of mankind as a whole.

Frankness impels me to say that the position taken thus far by the Prime Minister of Egypt, as conveyed to us by Mr. Anderson, has raised in my mind the following fateful questions:

(a) Does Col. Nasser sincerely desire peace or is he merely seeking to gain time until Soviet arms have been properly absorbed into the Egyptian Army and he will be militarily capable of striking down Israel? My doubts are unhappily strengthened by the fact that Col. Nasser has not undertaken to observe the Armistice Agreement between Israel and Egypt or even to give a cease-fire order to his troops on the frontier – two requests made to

91
1. מכתב זה לא נמצא, אך ראו מס' 14.

him by General Burns and by Mr. Hammarskjöld. Egyptian soldiers continue to shoot daily at Israel settlements and at Israel soldiers.

(b) Even if Col. Nasser's intentions vis-à-vis Israel are peaceful, and although he himself is clearly not a communist, has he not succumbed to Soviet influence and has Egypt not become a base for Soviet penetration to the African continent to such a degree that he no longer enjoys freedom of action in his foreign policy?

(c) Assuming that he does desire peace with Israel and is not a captive of Soviet policy, will he be able to withstand negative pressures from his own colleagues in the junta?

Despite these doubts we shall continue to extend to Mr. Anderson our fullest co-operation for the success of his mission.

Yet, Mr. President, I would not be true to my conscience and to my people were I not to use this opportunity to bring to your attention the grave peril in which Israel finds itself in face of the Soviet arms acquired by Egypt. In all Arab states – particularly Egypt, Saudi Arabia and Syria – radio, press and official statements forecast Israel's early destruction; the incessant flow of Soviet arms to Cairo lends these forecasts a grim and menacing significance. In the present circumstances our villages and towns are defenceless against air attack. The denial of defensive arms to Israel jeopardizes its very survival. In the absence of a positive response from the U.S. we find it well-nigh impossible to get arms from any other country in the free world.

If attacked we shall fight desperately and with our backs to the wall, for Israel today is the last refuge of our people even as at the dawn of history it was our first homeland. I feel however bound to say to you in all earnestness that the U.S. is assuming a very grave moral responsibility. Every day that passes without our receiving from your country or her allies planes and tanks, not inferior in quality to those supplied to Egypt from Soviet sources – brings the danger ever closer and deepens the feeling that we are being abandoned by our closest friends. Your declaration from Denver on November 9th regarding the legitimacy of defensive arms stirred in us the hope that the U.S. would not fail us.[2]

I repeat that my government and people will extend every possible co-operation to your invaluable initiative to bring about peace between Israel and Egypt. Should you succeed in your efforts, not only our people but the entire free peace-loving world will salute you. Yet even the great might of the U.S. cannot compel Col. Nasser to make peace. It is however within your power, perhaps within your power alone, to prevent a war in the Middle East by affording us adequate defensive means in proper time. It is highly probable that this will also contribute towards peace; no Arab country is ever likely to make peace with a defenceless Israel.

2. ראו מס' 15 והערה 11 שם.

I hope that you will excuse me for having set down frankly what is in our hearts here.

My cabinet colleagues and the entire people of Israel join me in sending you heartfelt wishes for health and strength for many years to come.[3]

Yours sincerely.

David Ben-Gurion

92

מחלקת מערב אירופה אל שגרירות ישראל בפריז
West European Division to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן ל/690
נוסח יוצא: 130.09/2347/1

ירושלים, 15 בפברואר 1956

נפגשתי אתמול עם ז'ילבר לפי בקשתו. מסר לי בכתב 5 נקודות ממברק שקיבל מפריז ב־12 בפברואר.

במסמך מביעה ממשלת צרפת הבנתה לחשיבות מפעל הירדן והערכה להתאפקותנו. לאור המצב המתוח באזור מבקשת כי ביזמתנו אנו נדחה חידוש העבודה. מדגישה ידידותה כלפינו ותקוותה לספק לנו בקרוב המיסטרים. ממשלת צרפת חושבת שגילוי תבונה זו מצדנו יעזור לה לפעול בסוריה ובעיקר בדיונים בין השלושה.

עניתי כי אעביר הבקשה אולם גיליתי הפתעה שהמסמך אינו מתייחס כלל להצעת השר בנוגע לפנייה של צרפת או של המעצמות בדמשק ובקהיר להחשת אישור תכנית ג'ונסטון.[1] הוספתי כי אני מניח שהעובדה שבעיית המיסטרים מופיעה במסמך אין פירושה קשר כל שהוא בין בעיית הירדן ומסירת הנשק. באותו הקשר שאלתיו אם ידוע לו שקיבלנו בקשה מהאמריקאים לאשר ביקור של 4 אניות מהצי השישי בנמלי ישראל בין 25 בפברואר ו־24 במרס. ז'ילבר לא ידע על פנייה אמריקאית זו. הידיעות שבידו הן על כוונת ארצות־הברית לביקורים של הצי השישי בכל נמלי המזרח התיכון. לפי הערכתו נובעת כרגיל הבקשה האמריקאית מרצון טוב המתבטא בצורה בלתי מוצלחת. לאחר מכן התפרץ ז'ילבר באמרו כי צרפת אינה כלי אמריקאי כלפי ישראל, ושהיחסים בין ישראל וצרפת צריכים להיות מושתתים על אמון הדדי ולא על חשד הדדי. צרפת הבטיחה לנו המטוסים ונקבל אותם ללא תנאי. אשר לעבודות ערוץ הירדן - לא מדובר על דחייה לאין סוף ואין בקשה שנפסיד את הקיץ. הבעיה היא לתת זמן מינימלי לפעולה דיפלומטית נוספת במדינות ערב וגם

3. תשובת אייזנהאואר ראו מס' 112.

92
1. ראו מס' 67.

להבטיח שחידוש העבודה לא יתפרש כעקשנות עיוורת למצב הרציני באזור - דבר אשר לא יעזור למאבקנו המדיני ולבקשתנו לנשק בארצות־הברית. השיחה נסבה על מספר בעיות יסוד. דו"ח מפורט בדרך.[2]

מע"ר

93

י' צור אל שר החוץ[1]

J. Tsur to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.11/2497/1

פריז, ד' באדר תשט"ז
16 בפברואר 1956

סודי ביותר

בשיחתי האחרונה עם שאול [אביגור] שהוקדשה לבירור שיטות הפעולה בקשר למבצע יהדות רוסיה,[2] נתגלו חילוקי דעות בינינו על דרכי הביצוע. מכיוון שהוויכוח לא הוכרע, הבטחתי לשאול לכתוב לך ולהביא לפניך את השקפתי.

השאלות השנויות במחלוקת הן:

א) מי צריך לשאת באחריות הפעולה כלפי חוץ? שאול סבור: השגרירות. דעתי: כל גוף יהודי אחר, אך לא הנציגות הדיפלומטית של ישראל.

2. בדו"ח הוסיף נג'ר כי ז'ילבר הדגיש שהשתתפות צרפת בשיחות בין השלוש נותנת לישראל אפשרות לייצג את עמדתה בצורה המעוררת אהדה, לכן חשוב להבהיר מה חושבת ישראל בדיוק על בעיות כגון הרחבת מנגנון האו"ם או השתתפות הרוסים בענייני המזרח התיכון. נג'ר השיב כי כל שינוי מהותי במנגנון האו"ם יחייב הסכמת כל הצדדים. אשר להשתתפותה של רוסיה השיב כי הדברים אינם תלויים בישראל אלא במעצמות עצמן (ראו נג'ר אל צור, 15 בפברואר 1956, 130.10/2530/3).
בתשובה על המברק שלפנינו ציין צור כי דברי ז'ילבר כי "צרפת אינה כלי אמריקני כלפי ישראל" מבטאים מגמה חדשה במשרד החוץ הצרפתי ובממשלה, הנותנת הזדמנות נדירה לנצל הלך רוח זה לביצוע תכניות הרכש ולהגברת ההשפעה הצרפתית על מדיניות שלוש המעצמות. לפיכך המליץ לדחות את העבודות בערוץ הירדן, וראוי לעשות זאת בתגובה לפנייה של פינו, לאחר שישראל תניח לו להכריז רשמית על הצעתו לזמן פגישה של מדינות ערב וישראל לדיון בבעיית המים (ראו שגרירות ישראל בפריז, שפ/348, 16 בפברואר 1956, 130.09/2346/5).

93

1. העתקים נשלחו אל א' הרמן, סגן המנהל הכללי; י' אבידר, השגריר במוסקבה; ש' אביגור, ראש "נתיב".
2. במחצית הראשונה של 1956 החליטה ישראל להקים ארגון שיביא לתודעת דעת הקהל במערב את דבר מצוקת היהודים בברית־המועצות וביתר מדינות מזרח אירופה, ואת הצורך להכיר בזכותם לעלות לישראל. ישראל לא רצתה שגוף רשמי, כמו משרד החוץ, יזוהה עם פעולה זאת, בגלל החשש שאם תיחשף מעורבות ישראלית רשמית, יצטמצם באורח ניכר מספר הגורמים במערב שניתן יהיה לרתום אותם לטובת המאבק הציבורי בנושא יהודי ברית־המועצות ומזרח אירופה. לפיכך הוטלה המשימה על אגף שהוקם במסגרת "נתיב", הגוף שטיפל בקשר עם יהודי ברית־המועצות ומזרח אירופה ובעלייתם לישראל. לאגף זה ניתן השם "בר" (ראו א' בועז, **עלום ונוכח בכול; סיפור חייו של שאול אביגור**, עמ' 292–293).

בהצגת הבעיה עליי להדגיש כי המדובר בניהול כלפי חוץ. אין חולקים על כך שנציגות ישראל חייבת ליזום, לדרבן ולפתח את הפעולה באמצעות כל הכלים העומדים לרשותה. אין אני מוציא מן הכלל גם את האפשרות הטבעית שהשגריר או נציגו יעוררו את בעיית יהודי רוסיה בשיחותיהם עם פלוני ואלמוני מאנשי הממשלה או הסגל הדיפלומטי שהם קשורים עמהם קשרי היכרות או ידידות. אך משפותחים במסע תעמולה ויש לעורר עיתונאים, סופרים, עסקנים מדיניים, חברי משלחות המתעתדות לבקר ברוסיה הסובייטית, בשם מי יפנה האיש המבצע? האם בשם השגריר או בשם ארגון יהודי דתי או מקצועי כל שהוא? לדעתי, רק אפשרות אחרונה זו מתקבלת על הדעת.

אסביר את דבריי:

דרך מחשבתם של שליטי רוסיה והקומוניסטים המקורבים אליהם אינה מכירה בגוונים. אין הם מסוגלים ואינם רוצים להבדיל בין ניסיון שכנוע ידידותי לבין מסע הסתה. אפילו חסיד של רוסיה הסובייטית שירשה לעצמו לבקר את הטיב האמנותי של התמונות המוצגות במוזאון של מוסקבה, למשל, יהיה מוכתם מיד כאויב ומחרחר מלחמה. אמנם דרך הסברתנו ותביעתנו מהממשלה הסובייטית תהיה מלווה ככל האפשר דברי אהדה והערכה לדאגת השלטונות לביטחונם האישי של היהודים וכו׳, אך בבואנו להוות לחץ על דעת הקהל ולדרוש מתן אפשרות לפיתוח התרבות היהודית, הוראת עברית, איחוד המשפחות ועוד, נהיה נאלצים להצביע על ליקויים במשטר הסובייטי. הפירוש שיינתן על ידי הרוסים שהדברים יגיעו לאוזניהם (וזוהי בעצם מטרת הפעולה) יהיה שמדינת ישראל מנהלת הסתה פרועה ובלתי מרוסנת נגד רוסיה הסובייטית ויימצא מי שיוסיף שהיא עושה זאת בפקודת בעליה האנגלים והאמריקנים.

זהות זו בין ישראל לבין הדאגה לשחרור יהדות רוסיה איננה מועילה לא לנו ולא לאחינו בברית־המועצות. להם - משום שאנו מצווים למנוע עד כמה שאפשר שעמדת הסובייטים במזרח התיכון תשפיע על גורלם של יהודי רוסיה; לנו - משום שנימצא מוסיפים עוד נקודת חיכוך לקשרים בינינו לבית לברית־המועצות המתוחים גם בלאו הכי.

יתר על כן: אין אנו משיגים את מטרתנו. כל כוונתנו להוכיח לרוסים שקיים לחץ דעת הקהל היהודית והכללית לטובת שחרורם של יהודי רוסיה. ההתחשבות בדעת קהל זו מצד שליטי מוסקבה מהווה את הסיכוי היחידי להצלחת הפעולה. ואילו אם נבוא ונגלה ברבים שחוטי התעמולה הזאת מובילים לנציגות הרשמית של ישראל, אנחנו פותחים פתח בפני הטענה שכל התגובה הזאת של דעת הקהל אינה אלא מלאכותית ושמקור "ההסתה" היא ישראל, הזועמת על ברית־המועצות מטעמים אחרים לגמרי.

לא כן הדבר אם הפעולה מתנהלת כלפי חוץ על ידי ארגון יהודי כל שהוא: הקונגרס היהודי העולמי, חיילים משוחררים, אגודת בתי הכנסת או סתם ועדה ציבורית מקומית. בעיני הנציגים הרוסים הרי כל מוסד כזה הוא חלק מאותה דעת הקהל שהם חייבים בה זהירות. טבעי שמוסד יהודי ידאג לגורל אחיו בברית־המועצות. אין בזה תמה שרבנים יהיו נרגשים על שאין סידורים בידי המתפללים במוסקבה וכדומה דוגמאות רבות. מכל מקום עובר הוויכוח לפסים שאינם מזדהים עם היחסים בין ישראל ורוסיה הסובייטית במזרח התיכון.

תאמר: ככל שתרבה הזהירות, סופו של הקשר שיתגלה ואין, אפוא, טעם להסתירו מלכתחילה. אך לפי היגיון זה צריכים היינו גם בשטחים אחרים להתריע ברבים על פעולות שהמחתרת יפה להן. ואין בזה היגיון כלל.

בשיחותינו עם הרוסים ועם בני בריתם לא נסתיר שגורל יהודי רוסיה הסובייטית נוגע אל לבנו באשר מדינת ישראל היא מדינה יהודית. אך רב המרחק מכאן ועד לקבלת אחריות גלויה על פעולת הסברה נרחבת הנעשית בכיוון זה.

ב) היש להציג את העלייה במרכז התביעות מהממשלה הסובייטית?

גם כאן יש להפריד בין ההסברה הנעשית במישרין על ידינו לבין זו הנתבעת מאישים וגופים יהודים ולא־יהודים.

העלייה היא חלק ממכלול הבעיות המדיניות המפרידות בינינו לבין מוסקבה. זוהי דרישה של מדינת ישראל, וכדי למלאה מוטל על רוסיה הסובייטית לפגוע באחד מעקרונות שלטונה. אינני סבור כי הדבר אינו אפשרי מלכתחילה. בשנים האחרונות שינתה מוסקבה ממנהגה לגבי בעיות גדולות וקשות במידה שלא הייתה עולה על הדעת לפנים (היחס לטיטו, הקשרים הדיפלומטיים עם גרמניה המערבית ועוד). היא עשתה זאת מפני שהמציאות המדינית אילצה אותה לכך. אין זה מן הנמנע שביום מן הימים יגיע הקרמלין לידי מסקנה שהאינטרסים שלו במזרח התיכון מחייבים הידוק קשרים עם ישראל דווקא וכל האמצעים, כולל עלייה חופשית, יפים לכך. אז ייפתחו השערים לרווחה ותימצא גם ההצדקה האידאולוגית הראויה. אפשרות זו רחוקה, כמובן, מאוד אך איננה בגדר הנמנע בנסיבות המתאימות.

כרגע, וכל זמן שנסיבות מדיניות כאלו אינן קיימות, התובע יציאה חופשית פוגע בעיקרון מקודש של ההנהגה המדינית הסובייטית. אדם שאיננו מייצג את מדינת ישראל, בין שהוא יהודי, בין שהוא נוצרי, יימנע מביקורת ברית־המועצות על שהיא נועלת שעריה בפני יציאה. מדינאים או משלחות מן המערב יכולים להתריע על האיסור שהוטל על היהודים לפתח את תרבותם העצמאית, להשתמש בלשונם, לבצר את פולחנם, שכן כל ההגבלות בשטחים אלה מנוגדות לעקרונות שהוכרזו על ידי השלטונות הסובייטיים עצמם (ההתפתחות הלאומית העצמאית של המיעוטים, חופש הדת וכו'). דעת הקהל רשאית גם לדרוש מטעמים הומניטריים גרידא להגביר את זרם היציאה מרוסיה של בני משפחה שהופרדו, ומה גם שזוועות ההיטלריות הפרידו ביניהם. אך לא יתקבל על הדעת - פרט למסגרת של הסדר מדיני, כאמור - שאנשי רוח או מדינאים זרים, ואפילו נציגי קהילות יהודיות יתבעו מרוסיה שתפתח שעריה בפני כל הרוצה לצאת.

בוודאי שמטרתנו הסופית היא יציאתם של יהודי רוסיה, אך עלינו לפעול בזה שלבים שלבים ולהסתפק בזמן הראשון בתביעות שאפשר להגשימן. שגיאה גדולה נשגה, לדעתי, אם נכוון את כוח המחץ - הדל מאוד לפי שעה - כלפי המבצר שקשה מאוד לכובשו. מכל מקום איננו רשאים לעשות זאת בזמן שהיחסים בינינו לבין ברית־המועצות מתוחים כל כך ובעיית העלייה יכולה להיהפך, חלילה, לכלי משחק במעגל החיזור של מוסקבה אחרי ארצות ערב.

מטעמים אלה אני עומד על כך שהבעיה העקרונית של העלייה לא תופיע בין השאלות הנשאלות על ידי ידידינו ובין הדרישות המוצגות לשלטונות הסובייטיים מטעם ארגונים ומוסדות. עלינו ללכת עד קצה גבול האפשרי: דרישה לגלות רוחב לב לגבי רישיונות עלייה לבני משפחות שהופרדו ושקרוביהם נמצאים בארץ, ואולי לאותם היהודים הקשורים לדתם ושאינם יכולים לשמור על אורח החיים הדתיים בהיותם ברוסיה.

השמעתי לך את נימוקיי ובוודאי יביא לפניך שאול את ההשקפה שכנגד. כדאי שהדברים יגיעו לבירור ולהכרעה. במציאות של צרפת, שבה מקיפה האהדה לסובייטים חוגים רחבים, נראה לי שיקשה להגיע למסקנות שונות מאלו שסימנתי במכתבי זה.

בברכה,

י׳ צור

94

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 641
נוסח יוצא: 130.09/2311/5

ירושלים, 17 בפברואר 1956

לאוסון הוזמן אתמול לשר. נכחו וייט והרצוג.

א) מענק.[1] השר התריע על ההחלטה להקציב לישראל 20 מיליון בלבד (ש־15 מיליון מהם במזון ורק 5 במזומנים) בכנותו ההחלטה כהפליה וכהתעלמות ממצבה הכלכלי של המדינה. לפני שנה הוקצב לישראל ולמצרים סכום שווה של 40 מיליון. השנה תועלה ההקצבה למצרים ל־55 ושל ישראל תופחת ל־20 מיליון. אם יחס זה לא ישונה יתפרש הדבר שסטייה לעבר הסובייטים נשכרת בעוד ששכר ידידות - הזנחה והתעלמות. המעוניינת ארצות־הברית שסיוע החוץ שלה ייראה באספקלריה כזאת?

מבחינת צרכיה הכלכליים של ישראל תמוהה לא פחות ההקצבה המוצעת. המשבר שירד עלינו בעקבות העסקה הצ׳כית-מצרית מכביד מעמסת הרכש על תקציב המדינה הזקוקה ממילא לתוספת עזרה כלכלית לקיום תכניותיה הכלכליות החיוניות.

אמנם קיבלנו עודפי מזון מארצות־הברית אולם גם מצרים נהנית. יתר על כן, עודפי המזון אינם מקילים על תקציב מטבע חוץ בהתאם למחירם הנקוב.

בציינו שלפני שנה הייתה ההחלטה הראשונה להקציב לנו 30 מיליון ושונתה ל־40 מיליון, ביקש השר עיון מחדש בהחלטה שנתקבלה השנה, בהביעו תקווה שתימָצא דרך לקבוע הקצבתנו בשיעור של 30 מיליון לפחות.

וייט טען שקיבלו ידיעה על 20 לישראל ו־5 לירדן אולם לא שמעו על הקצבה למצרים. השר השיב שהוא התייחס לידיעות שבידו.

ב) ביקור האניות. השר אמר שברצונו להציג שאלה ובקשה - השאלה היא אם אניות הצי השישי יבקרו גם בנמלים אחרים בשכנותנו; הבקשה היא שאם הביקור הוא ביקור נימוסין, יוגדר בהודעות האמריקאיות כן ורק כך. לאוסון הגיב בהדגשה שאין לייחס משמעות מיוחדת לביקורים, שהנם routine בלבד ושהחידוש היחיד הוא שבפעם הראשונה יבקרו

94
1. ראו מס׳ 74 והערה 1 שם.

אניות הצי השישי בנמלי ישראל. השר אמר שביקורי נימוסין will be welcome. עם זאת העיר שאם לא יבקרו אניות מהצי השישי גם במצרים, עלולים להתעורר כל מיני פירושים בלתי רצויים על רקע המצב באזור כאילו הכוונה ללחוץ עלינו למניעת פעולות מצדנו. כדוגמה לפירושים כאלה הזכיר השר שמועות השווא והסילוף שהופצו בגוש המזרחי, כאילו נהרגו ונפצעו עשרות רבות באספה קומוניסטית בישראל, דבר שלא היה ולא נברא. ידיעות כאלה, מחוץ לפגם לגופן מדכאות יהודי הגוש המזרחי. בסיכום הוא רוצה לקבל אישור שמדובר בביקורי נימוסין וכן לדעת אם יבקרו אניות הצי השישי גם בנמלי מצרים. לאוסון הבטיח לברר במחלקת המדינה.[2]

ג) נשק. השר תיאר את תוצאות הציפייה הנמשכת על הציבור מזה ועל הממשלה מזה. המשקיף מהחוץ עלול להתרשם כאילו פגה המתיחות בציבור; המכיר המצב מבפנים יודע שפירוש הדבר התאבנות והתקרבות להרגשת ייאוש, כאילו אבד סברנו להשיג נשק מארצות־הברית. לעומת זאת, בממשלה גוברות המתיחות והדאגה לצפוי לנו בחודשים הקרובים. באשר לערבים, תגובתם הראשונה לאי היענות ארצות־הברית לבקשת ישראל הייתה תמיהה ופליאה; מזה עברו להרגשת שמחה לאיד - דבר שאינו תורם לקידום השלום באזור. השר הזכיר הודעת הנשיא מ־9.11.55[3] שאין ספק שהייתה מכוונת לבקשת ישראל לנשק וכן העובדה שדאלס הצדיק העסקה הצ'כית בזמנה בגלל עקרון ההגנה העצמית. בהתייחסו להזכרת מגילת האו"ם במכתב דאלס לביטחונה[4] אמר השר שארצות־הברית לא דגלה ואינה דוגלת בהסתמכות זו מול האיום לביטחונה מצד הסובייטים; לגבי ישראל מתעלמת ארצות־הברית מדרך ההיגיון המשמשת נר לרגליה ביחסים הבין־לאומיים שלה עצמה. בהזכירו דברי אלן על סכנה המלחמה,[5] אמר השר שהדרך היחידה למנוע המלחמה היא לתקן המאזן. עוד מעט נגיע למצב בו נראה בפניות נוספות מצדנו מאמץ חסר תועלת הפוגם בכבודנו ובכבוד ארצות־הברית גם יחד.

להערת לאוסון שבציבור פגה במקצת המתיחות העיר השר שהציבור האמריקני לא היה מתוח לפני Pearl Harbour. לשאלת לאוסון אם הנטייה היא לראות בנשק נקודת המוקד של כל הבעיות, השיב השר בחיוב. לשאלת לאוסון אם הגדלת המענק תרגיע הציבור בשאלת נשק השיב השר שהחולייה הקושרת בעיית הנשק עם המענק היא יחס ההפליה הנקוט כלפי ישראל לעומת מצרים.

מאה"ב

2. הבקשה לאישור ביקור האניות הוגשה לישראל ב־13 בפברואר. לאחר בירור עם מחלקת המדינה הודיע השגריר לאוסון כי יהיה זה ביקור נימוסין, וכי אניות הצי השישי יבקרו ביקורי נימוסין גם בנמלים אחרים, ובכלל זה מצרים (ראו משרד החוץ אל השגרירות בוושינגטון, 642, 17 בפברואר 1956, 130.09/2311/5).
3. ראו מס' 15, הערה 11.
4. בתשובתו לחברי בית הנבחרים שביקשו אספקת נשק מגן לישראל - ראו מס' 77, הערה 3.
5. ראו מס' 77.

95

א' אבן אל י' הרצוג
A. Eban to J. Herzog

מברק מוצפן WIA883
נוסח יוצא: 93.01/2213/9

וושינגטון, 18 בפברואר 1956

אישי בתכלית

שוחחתי היום עם ג'ונסטון שבא לצהריים בלוויית ברנס. סיפר:

א) הנשיא המריצו לחידוש הפעילות בהביעו ספקנות לגבי כל סיכוי אחר להסדר בשעה זו.

ב) השגריר המצרי בקראו את הכתבה שהופיעה בעיתונות על כוונת אריק [ג'ונסטון] לבקר במזרח התיכון טלפן לנאסר ושאל להוראתו. נ[אסר] ביקש למסור לאריק כי אין השעה נוחה לביקור זה. אמנם מוסיף הוא לעמוד בהבטחתו להשפיע לטובת המפעל אך לא פילל, כשנפרד מאריק, שתבוא התקפה ישראלית על סוריה ובעקבותיה לחץ נפסד של אנגליה על ירדן.[1] עכשיו גברה המתיחות הן בדמשק והן ברבת עמון וידו קצרה מהושיע.

ג) היום יוצא מכתב מאריק בו תידחה התנצלות נאסר ותבוא פנייה נמרצת אליו שיעמוד בהבטחתו, שכן בטרם יחלוף האביב יש צורך להביא את העניין לידי גמר.

ד) לאור הנ"ל ולרגל תכנית הפעולה שהסביר לי בפירוט רב, רצוי מאוד לאריק שכל הגורמים יוחזקו במתיחות רבה ובציפייה שבאביב זה תחודש העבודה. לכן הצטער על הכתבה הראשונה של "ניו יורק טיימס", ואילו התנחם בהדגשה שבאה לאחריה כי רק בגלל סיכויי תכניתו תבוא השהיה וגם זה רק מתוך הנחה שהעניין יוברר תוך כמה שבועות.[2]

ה) עכשיו הוא מבקש שאעביר להסכמתכם תכנית פעולה כדלהלן:

(1) נעכב את העבודה במפורז עד שיגיע אלינו באפריל. מאידך רצוי שתהייה תכונה רבה לקראת העבודה אך בלי לעורר סערה בין־לאומית על ידי עבודה במפורז.

(2) בביקורו באפריל ידרוש תשובה סופית מלבנון, סוריה וירדן ויחייב את נאסר להפעלת השפעתו. יודיע להם כי הברר לאי־הסכמתם תהייה ממילא חידוש העבודה על ידי ישראל שכן לא תוכל ארצות־הברית לתמוך באי־ניצול המים הזורמים לבטלה באזור צחיח. הביקור הזה יהיה מכריע והוא יופיע באותות ומופתים, ביד חזקה וזרוע נטויה.

95

1. נסב על ביקור ראש המטה הכללי הקיסרי הבריטי, גנרל סר ג'רלד טמפלר, בירדן ועל השלכותיו - ראו מס' 5, הערה 5.

2. נסב על ריאיון שהעניק בן־גוריון לכתב "ניו יורק טיימס" ביגרט (התפרסם ב־15 בפברואר) לפיו תעכב ישראל את חידוש העבודות בערוץ הירדן כדי לאפשר לג'ונסטון ניסיון נוסף להשגת הסכמת הערבים. הפרסום עורר את זעמו של שרת, שטען כי ישראל משמיטה מידיה קלף מיקוח בכך שהיא מסירה את איומה שתתחיל את העבודות ב־1 במרס. מאוחר יותר סייג בן־גוריון את דבריו ותלה את חידוש העבודות בגמר קרוב של המשא ומתן עם הערבים (ראו מ' שרת, **יומן אישי**, כרך ה', עמ' 1350‏-1351).

(3) אם ייתקל בסירוב ערבי או במאמצי השהיה נוספים ימליץ במלוא השפעתו על תמיכת ממשלת ארצות־הברית בחידוש העבודה על ידינו בתנאי שנתחייב לא לפגוע בכללי תכנית ג'ונסטון ולקבל את כל הערובות המוזכרות בדו"ח דיקסון־אייספוגל.[3] על פי המלצה זאת תניע ממשלת ארצות־הברית את ברנס להסכים לחידוש העבודה ולתבוע מסוריה אי־שימוש בכוח, ואם יש לה ערעור תפנה היא למועצת הביטחון, בה תופיע ממשלת ארצות־הברית כתומכת בעבודה. עלינו להבטיח שאם תבואנה יריות סוריות נתגונן רק כדי להדוף תוקפנות ולא נכבוש שטח נוסף מעבר לגבולות שביתת הנשק. הדגיש כי הוא מתחייב כאן על המלצתו הוא, אך זאת לאחר ששוחח עם מרפי ואלן ונוכח כי עמדת המזכיר היא בכללה חיובית. לדעתו סיכויי הצלחת התכנית הזאת אינם פחותים מ־50 אחוז. העיקר שמחלקת המדינה סבורה כמוהו שהערבים יסכימו לתכנית אריק רק תחת לחץ ודחיפה של ברירה לא רצויה, ועל כן יתאר להם את הברירה הזאת בצבעים עגומים ביותר.

(4) בהבטיחי להעביר דבריו הדגשתי כמה חשוב לפי הערכתי שסעיף (3) לעיל יהווה מדיניות ממשלת ארצות־הברית הרשמית ולא רק המלצתו הוא, שכן לא אחת הבחנתי כי רצונו הטוב אינו משתקף בכל הדרגים והשכבות. כאן גילה כי שוחח עם מרפי ואלן ובדק את הלכי רוח המזכיר אך עיקר תקוותו הוא בנשיא ובגישתו האישית אליו. על כל פנים הוא סבור כי הסיכוי מצדיק כמה שבועות של השהיה, לא עוד אלא שאינו רואה אפשרות שנתחיל לפני אפריל בלאו הכי.

(5) שוב הדגיש כי לשם הצלחת התכנית הנ"ל רצוי מאוד שנחדיר אמונה כי באביב זה יש רק שתי ברורות: או קבלת תכניתו או חידוש העבודה. מאידך עליו לעמוד על תביעתו שלא נעבוד במפורז עד שיתברר דבר התכנית כולה.

(6) סידר שאעביר תגובתכם אליו דרך ברנס ולפני צאתו יבדוק אם בא בחשבון שאחד האנשים הרשמיים במחלקת המדינה ידבר לי בסגנון הנ"ל ובעיקר לפי (3).[4]

אבן

3. ראו מס' 46, הערה 7.

4. העניין שימש נושא לדיון במשרד החוץ, וכן בישיבת הממשלה, בה סוכם כי יש לחתור להנחיל למחלקת המדינה את עמדת ג'ונסטון כבמברקו זה של אבן, ולהבהרת המצב בשבועות הקרובים. איום חידוש העבודה בעונה זאת יעמוד בעינו, וביצועו יחייב החלטת הממשלה (ראו שרת אל אבן, מס' 697, 28 בפברואר 1956, 130.09/2311/54).

96

ר׳ שילוח אל מ׳ שרת
R. Shiloah to M. Sharett

מברק מוצפן WIA886
נוסח יוצא: 93.01/2213/7

ושינגטון, 19 בפברואר 1956

אישי בתכלית

שוחחתי עם ראסל אתמול ושאלתי מה יחס מחלקת המדינה לתכנית גולדמן[1] ואם אין חשש לכפילות. ראסל השיב כי לא עלה על דעתם לעודד שליחות מקבילה. יונתן [אנדרסון] ומחלקת המדינה מתלבטים מאוד בבעיית הפגישה ורוצים להכין רשימת מועמדים שיהיו מקובלים גם על ראש הממשלה וגם על סנה [נאסר], למקרה שיתברר כי הוא אינו מוכן או אינו יכול לפי שעה להיפגש אישית. מהסיפור על השיחה עם הנספח, המוכיחה כי סנה עלול להתייחס באהדה לנחום [גולדמן] כן התרשם מאוד מדברי נחום כי ראש הממשלה יתייחס בחיוב רב לשליחותו. לדברי ראסל סיפר נחום כי באחד מביקוריו בארץ לפני יותר משנה הסביר לו ראש הממשלה כי הרהר הרבה אם להטיל עליו שליחות לסנה. הרעיון קסם לו בייחוד לאחר הצלחותיו הגדולות של נחום במשא ומתן עם ממשלת ארצות־הברית שהביא לחלוקה[2] ובמשא ומתן עם אדנאואר שהביא לשילומים. ראש הממשלה מאמין מאוד ביכולתו של נחום אולם הוא סבור כי נחום מוכשר במיוחד למשא ומתן עם מערביים ואילו עם אישיות ערבית כסנה מוטב שייפגש עמו ראש הממשלה אישית. בשעת ביקורו האחרון של נחום בארץ צפה מחדש שאלת שליחות נחום לסנה בשיחה בין נחום לשר רוזן. רוזן תבע ממנו לקבל על עצמו שליחות זו וכאשר שאל אותו נחום אם שוחח על כך עם נתן [בן־גוריון] השיב רוזן בחיוב. הוא עצמו לא הספיק לברר אישית דעתו של נתן אולם אם תיראה ההצעה בעיני מחלקת המדינה יבריק ויוודא דעת נתן כאמור לעיל. עלה בדעתו של ראסל לאור כל זה הרעיון שמא כדאי בהסכמתנו להטיל השליחות למגע הראשון על נחום. ראסל מדגיש כי בשיחתו עם נחום לא גילה לו אפילו ברמז דבר מבצע זיקית [שליחות אנדרסון].[3]

שילוח

96

1. שרת רשם ביומנו ב־19 בפברואר: "נחום מציע עצמו כשליח לנאסר. פנה אליו בלונדון הנספח הצבאי המצרי בהצעה כי ייסע לקהיר. בבואו לארצות־הברית שאל ראסל כיצד לנהוג, והלה הציע לו להימלך בנו, והביע נכונותו להעלות העניין לפני דאלס." (ראו מ׳ שרת, **יומן אישי**, כרך ה, עמ׳ 1362).
2. נסב על מגעיו של גולדמן בקיץ 1946 שבהם העלה את רעיון החלוקה בפני מדינאים אמריקנים.
3. בן־גוריון הבריק לגולדמן כי בגלל נימוקים שיסביר בעל פה איננו יכול לייעץ לו לקבל את השליחות (ראו בן־גוריון אל גולדמן, באמצעות אבן, מס׳ 655, 20 בפברואר 1956, 130.09/2311/5).

97

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA885
נוסח יוצא: 93.01/2213/7

ושינגטון, 19 בפברואר 1956

אישי בתכלית

שוחחנו שנינו עם יונתן [רוברט אנדרסון] ביום ו׳ בהשתתפות הבן [קרמיט רוזוולט].
א) לאחר התייעצות עם יתרו [דאלס] בשבוע הבא יחזור לקהיר ומשם ירושלימה.
ב) יקדיש כל מאמציו הפעם לארגון פגישה[1] והרהר אתנו על אפשרויות שונות. הביע הנחה שאנו לא נשלול רמה מדינית גבוהה למטה מראשי ממשלות.
ג) גילה כי קיבל הוראה להדגיש לנ[אצר] כי ממשלת ארצות־הברית לא תוכל לשאת זמן רב באחריות המוסרית לשלילת נשק מגן מישראל. יונתן עצמו גילה הבנה די רצינית לעניין זה ואולי יש פה עקבות ההתייעצות בשבת.[2]
ד) אחרי השיחה הגיע מכתב ראש הממשלה[3] והעברנו העתק אליו. את המכתב אמסור להובר ביום שני.
ה) התברר משיחתנו עם יונתן כי הוא תולה תקווה גדולה מאוד בדברי ראש הממשלה, שאמר במקרה של פגישה עם נ[אסר] יפתיעהו ראש הממשלה בגודל מאמציו להשיג הסדר.[4] יונתן מפרש דברים אלה כמהווים רגע חגיגי היסטורי ומבשרים אפשרות של ויתורים רציניים מצדנו למען השלום. הרושם שלנו שהוא מאמין כי יש סיכויים שנוותר גם בנגב. ניסינו לגמול אותו מפירוש מופרז זה. היום סיפר לי ג׳ונסטון באופן עצמאי כי בדרוחותיו לנשיא וליתרו התרכז יונתן במימרה זו של ראש הממשלה ותיאר אותה כהישג המרכזי של נסיעתו. ג׳ונסטון משוכנע כי יונתן מאמין בכנות כי פירוש הדבר נכונות מצדנו להרחיק לכת בענייני גבולות ופליטים מעבר לתחומי עמדתנו המוצהרת. ג׳ונסטון מוסר כי הנשיא, לאחר שמיעת הדו״ח של יונתן, גילה התאכזבות מקלישות ההישג ומתקרב להנחה כי המאמץ מוצדק מבחינה היסטורית אך ספק אם יוכתר בהצלחה, והעדיפות תחזור לתכנית המים ולייצוב המצב כמעבר לשלום. ברור כי יש לקבל דברים אלה בהסתייגות מסוימת לרגל יחסו השלילי המובהק של ג׳ונסטון לשליחות החדשה. ג׳ונסטון גורס התרכזות במשך שלושה חדשים בתכנית המים, תיקון המאזן וערובה משולשת חזקה והחידוש יזמת השלום רק בסוף הקיץ או בסתיו לאחר ששלושת הצעדים הנ״ל ירחיקו את סכנת המלחמה. אמרתי כי היגיון זה מובן לי היטב אך יתרו לא נתן לנו ברורה זאת כשהבהיר בנובמבר ודצמבר

97
1. בין נאסר לבן־גוריון, ראו מס׳ 54.
2. ראו מס׳ 86.
3. ראו מס׳ 91.
4. ראו מס׳ 76.

כי בדיקת אפשרויות השלום קודמת לכל צעד אחר. ברנס גילה כי ההתייעצויות במחלקת המדינה הן די מתוחות באשר הובר ומרפי שוללים את סנה [נאסר] סיטונית בעוד שיתרו וחנן [ראסל] רואים בו יתד מרכזית להשקפת עולמם ואלן פוסח על שני הסעיפים.

אבן

98

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA896

נוסח יוצא: 93.01/2213/9

21 בפברואר 1956

אישי בתכלית

אתמול ביקרתי את הובר באורח סודי. נכחו שילוח, מרפי, ראסל. הגשתי חגיגית מכתב ראש הממשלה לנשיא.[1] מסרתי מילואים בעל פה בהם הדגשתי:

א) התרשמותי מיזמת הנשיא ומאישיות שליחו. מה שלא תהיה התוצאה יירשם המאמץ לזכות ארצות־הברית.

ב) ספקנותנו המושרשת לגבי כוונות נאסר הן מבחינת ישראל, הן מבחינת המערב ושלום העולם. אמרתי כי אין לו יחס נפשי ישיר לא לארצות־הברית ולא לברית־המועצות אלא יש לו גישה תכסיסית לפיה מתפתלת הדרך לארצות־הברית בנתיב מוסקבה ולהפך. קיצורו של דבר גישה סחטנית של איש תככים ומיקוח ולא גישה עקרונית בין־לאומית ליחסים עם ארצות־הברית כנכס עצמאי בעל ערך לגופו. התייחסתי לנאומו האחרון נגדנו[2] שהושמע לקול טרטור אווירונים סובייטיים שחגו בשמיים ממעל ואת התחמקותו מהבטחתו לג'ונסטון.[3]

ג) הדחיפות האכזרית של בקשתנו לנשק. הדגשתי את האמון שרחש ראש הממשלה להצהרת הנשיא מדנוור ב־9 שפורסמה בהקשר מובהק של בקשתנו.[4] נוסף על שאר הטעמים הלא נשללת כל דחיפה שתביא את נ[אסר] לידי הסדר אתנו. אילו הייתי יועצו בשעה זו הייתי מחויב לייעץ שימתין וישתהה שכן אם נשואות עיניו לשלום הרי בעוד כמה

98

1. ראו מס' 91.
2. ב־19 בפברואר נאם נאסר בסיום קורס פרחי טיס. בין השאר אמר כי מצרים איננה מפחדת מ"מתקפת האביב" של ישראל. היא תעמוד לימינה של סוריה נגד כל איום ישראלי, ותוקפנות כלפי סוריה תחשב כתוקפנות כלפי מצרים ("ג'רוסלם פוסט", 20 בפברואר 1956).
3. להשפיע על סוריה לקבל את תכנית ג'ונסטון, ראו מס' 95.
4. ראו מס' 15, הערה 11.

חודשים יישא וייתן על שלום מעמדה של כוח מכריע, ואם למלחמה בוודאי עליו להמתין ולהתחזק. לכן עיכוב הנשק מחבל בשליחות ואינו מסייע לה.

הובר קרא את המכתב העבירו לחבריו והגיב:

(1) קיבל ברצון את המכתב ואת המילואים בעל פה.

(2) ביקש רשות להעביר את המכתב למזכיר ולהמציאו לנשיא כשיחזור מחופשתו. קיבלתי רושם מובהק כי אין להטריד את הנשיא במצב בריאותו הקיים ושהמזכיר יטפל בדבר לפני הגיעו לנשיא. כמובן לא יכולתי להתערב בעניינים הפנימיים.

(3) הממשל מייחס חשיבות מרובה למאמץ הזה. אמנם המפעל כרוך בסיכונים חמורים אך אין ברירה. השאיר נקודה זאת סתומה ובלתי ברורה לי.

(4) השליח יצא בעוד שבוע ימים אם לא יחול שינוי בלתי צפוי עד אז.

(5) התעניין ביותר במה שנכתב במכתב ראש הממשלה ונאמר על ידי כהסברה לספקנותו ואי־אמוננו בנ[אסר]. הוא מניח שכל עדות על ההשקפה הזאת, כלומר כל חומר המאשר את הערכתנו השלילית יימסר על ידינו למוסדות הביון שלהם. כאן דיבר בלהט של צימאון לכל טיפת רכילות אפשרית על נ[אסר] כלומר, נתאשרו הדברים ששמענו על דעות ואסכולות במחלקת המדינה.

השיחה עברה לנושאי נשק וג׳ונסטון כמוסבר במברק נפרד לתפוצה רגילה.[5]

אבן

99

א׳ אבן אל י׳ הרצוג
A. Eban to J. Herzog

מברק מוצפן WIA895
נוסח יוצא: 93.01/2213/9

ושינגטון, 21 בפברואר 1956

אישי בתכלית

אתמול הוזמנתי על ידי הובר. ביקש שלאור התסיסה הציבורית הרבה, והואיל והמזכיר יחזור בעוד יומיים מוטב שדבר פגישתנו לא ייוודע ולא יתפרסם והגענו למשרדו בדרכים עקלקלות. השתתפו שילוח, מרפי, ראסל. בשיחה נגענו בעניין הנשק. אמר שלא היה

5. ראו מס׳ 99.

מנוס ממשלוח הטנקים לסעודיה[1] שכן אחרת היינו צפויים לעסקה סובייטית נוספת ולאבדן הבסיס האמריקאי בדהראן.[2] האם שקלנו את 18 הטנקים מול התוצאות האלה במאזני ביטחונה ושלומה של ישראל? עניתי שאם ישים לב לתגובות [ה]שג[רירות] ולדבריי הפומביים ייווכח כי אצלנו הדגש היה נעוץ כל הזמן לאו דווקא בטנקים של סעודיה אלא בהמשך הקיפאון בטיפול בבקשתנו אנו. משלוח טנקים לסעודיה בעצם ימי הקיפאון הזה זעזע את העולם כולו לאו דווקא מבחינה סעודית אלא מבחינה ישראלית. התברר כי ארצות־הברית, למרות התנגדותה למרוץ זיון, מוכרת נשק למדינה ערבית שאינה נתונה בסכנה ומתעלמת מהצורך החיוני למכור נשק למדינה שסכנה איומה מרחפת עליה. אמרתי שמיציתי כוחי בטיעון זה ואין מילים נוספות בפי. לי נדמה כי על ארצות־הברית להתלבט במאבק מצפוני עמוק והלוואי שתיפול ההכרעה לטובתנו ולטובת מצפון ארצות־הברית. הובר אמר שבעוד כמה ימים יחזור המזכיר ומיד יפנה לעניין הזה. הנשיא והמזכיר שניהם ערים לשיקולים שהבעתי. מרפי ציין כי קיימת תסיסה ציבורית גדולה בארצות־הברית ואין ספק שאנו נתבעים הרבה להביע את דעתנו בטלוויזיה ובשאר המכשירים. דבר זה מובן וטבעי אך לדעתו חלף הצורך בוויכוח הזה מאחר שמחלקת המדינה יודעת היטב את חובתה ולא תאחר בהגשמתה. שאלתי האם עליי להבין כי סכנתנו מובנת ואתם מתכוננים לפעול? השיב בחיוב נמרץ. אתמול והיום התחילה מחלקת המדינה לרמוז כי תבוא בקרוב הודעה על היענות חלקית לבקשת ישראל.

הובר התעניין בבנות יעקב והסברתי את עקרונות גישתנו: (א) יש לתת הזדמנות לג'ונסטון אם יפעל בקרוב; (ב) אין לתת למים להתבזבז ולכן עלינו לפתח את המים שלנו. לא ניקח מי זולתנו אך לא ניתן לאחרים לשתק את פיתוחנו; (ג) אין זכות למישהו להשתמש בכוח כדי להבטיח בזבוז המים שלנו. מתגובתו התברר רצון לעודד שליחות ג'ונסטון כעבור כמה שבועות. חקר אותנו האומנם משתלב מפעל בנות יעקב במושג של חלוקה אזורית הגונה והסברנו לו את דברי המומחים שהתבטאו בחיוב לעניין זה. שמרו נא דבר הפגישה עם הובר בסוד גמור.

אבן

99

1. ב־17 בפברואר עמדו להישלח לסעודיה 18 טנקים מסוג M41. עקב הסערה הציבורית שקמה עוכב המשלוח, וכן הוכרז אמברגו על משלוחי נשק למזרח התיכון (להוציא עיראק, שאינה גובלת עם ישראל). מחלקת המדינה, שחששותיה פורטו בתעודה שלפנינו, נכנסה לפעולה והאמברגו בוטל על ידי הנשיא ביום המחרת. הטנקים יצאו לסעודיה ב־20 בפברואר (ראו נספח צה"ל בוושינגטון אל אגף המודיעין בצה"ל וי' הרצוג, 17 בפברואר 1956, 130.09/2311/7; תזכיר הובר אל דאלס, 21 בפברואר 1956, Eisenhower Library (Dulles papers, Subject files, Box 10.
2. בסיס אמריקני בסעודיה, לפי הסכם משנת 1951 (פונה ונמסר לסעודים ב־1962).

100

מ' שרת אל א' אבן (ושינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 666
נוסח יוצא: 130.09/2311/5

ירושלים, 22 בפברואר 1956

אבקש דעתך לגבי צעדים שעלינו לנקוט כדי להביא עניין הנשק מארצות־הברית לידי הכרעה מהירה וברורה. פניותינו הנשנות ללא היענות יוצרות מצב של חוסר תכלית ואי־כבוד. על ארצות־הברית להבין כי הגענו למצב המחייבנו להפסיק כל פנייה אליה אם לא נקבל מיד תשובה של הן או לאו. סחיבת המשא ומתן מתוך דריכה על המקום עושה הממשלה לנאשמת באשליית עצמה והציבור ולמועלת באחריות הנוקבת ביותר.[1]

שרת

101

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן שפ/379
נוסח נכנס: 130.02/2457/8

פריז, 22 בפברואר 1956

הגשתי היום למאיארד מכתב ממוען לפינו על חתימת החוזה ל־60 מיסטרים חדשים.[1] נגענו גם בנושאים אחרים.

א) מאיארד מודאג מההתקפה החריפה של העיתונות הצרפתית נגד מצרים. סבור שאין בה תועלת, שלא תרגיע הרוחות באפריקה ותוסיף לנאסר הרגשה של עצמה שעולה לאין

100

1. אבן השיב שלמרות האכזבות יש לעשות מאמץ גדול להביא להכרעה בקרוב. יש סימנים של היענות חלקית בקרוב אך עדיין לא התקבלו ידיעות ישירות על כך. יש לנצל את מלוא כוחה של ישראל בדיונים הקרובים בין מזכיר המדינה ואנשי הקונגרס. אין לו נטייה להיפגש עם המזכיר אם לא יהיה סיכוי לתשובה חיובית, אך אולי ישלח אליו את אחד ממקורביה של ישראל. בנוסף הוא מציע שראש הממשלה יזמן את השגריר לאוסון ויבקש ממנו תשובה חד־משמעית אם נפלה החלטה, חיובית או שלילית בארצות־הברית (ראו אבן אל שרת, WIA897, 22 בפברואר 1956, 93.01/2212/2).

101

1. המכתב בתיק 130.10/2522/21.

ערוך על כוחו האמתי. לדעתו לא נכונה הסברה שפינו מחייב מדיניות תקיפה כלפי מצרים. לעומת זאת, ואף כי לא שוחח עם פינו עצמו, הוא סבור כי השר משתעשע ברעיון של תיווך צרפתי בינינו לבין הערבים, אולי בבעיית המים ואולי במסגרת רחבה יותר. הצרפתים מתייחסים ליזמה זו בספקנות.

ב) מודאג מהמתיחות בינינו לבין סוריה ואישר לי שצרפת עמדה בקשרים תכופים בדמשק כדי להרגיע הרוחות. הוסיף כי הסורים הם שביקשו מאת הצרפתים להשפיע על ישראל לבל תחריף המצב. סוריה חוששת להתקפה ישראלית. זה מאשר ידיעה שנמסרה לי ממקורות אחרים לפיה פנה שוקיירי לשגריר צרפת בדמשק וביקש עזרתו למניעת סכסוך. צרפת מוכנה להצטרף לפנייה משותפת של השלוש בדמשק, אך התוצאות מוטלות בספק.

ינסו לפעול אצל ממשלת סוריה. מאיארד שאל אם נוכל להציע לסורים, תמורת קבלת תכנית ג'ונסטון, איזה פיצוי סמלי כדי להציל את כבודם. אמרתי שאינני רואה מה הפיצוי שנוכל לתת. מסר לי כי ז'ילבר העביר לו הצעת ממשלתו לחוזה אי־התקפה עם סוריה בערבות צרפתית. אמרתי שלא ידעתי על הצעה כזאת אך היא נראית לי מתאימה לרוח מדיניותנו. אמר שיבדוק הקרקע בדמשק אך הדבר נראה לו רחוק.

ג) עדיין לא הגיע לכלל דעה על המדיניות הרוסית באזור, וזה המונע כל תכנית מדינית ארוכת טווח. ינסה לבדוק עמדת הרוסים באמצעות המשלחת הסוציאליסטית היוצאת למוסקבה. מכל מקום הוא משוכנע שהקו האנגלו־אמריקאי פסול ועשוי רק להחמיר המתיחות.

צור

102

מ' שרת אל פ"א שנער (קלן)
M. Sharett to F. E. Shinnar (Cologne)

העתק: 130.02/2413/3

ירושלים, י' באדר תשט"ז
22 בפברואר 1956

סודי ביותר

הנני בא להגיב על אשגריך מ־31 בינואר[1] ומ־8 בפברואר שנה זאת[2] ולהציע קווי טיעון בפגישתך הקרובה עם מר ברנטאנו.

102
1. בתיק 130.02/2413/3.
2. מס' 82.

1. עמדת ממשלת בון בשאלת התקדמות קשריה עם ישראל מסמנת נסיגה גמורה מהקו שנקטה לגבי אישור הסכם השילומים ומוכרחה לגרום לנו אכזבה עמוקה. אם באשגרך הראשון הנחת כי ההסתייגות חלה רק על ההתקשרות הדיפלומטית, הרי מהשני מסתבר כי ספק רב אם בון מוכנה כיום גם לשיגור משלחת מסחרית־קונסולרית. ספק זה הופך לוודאות לפי הדרו״ח שקיבלתי מד״ר נ׳ גולדמן על שיחותיו במשרד החוץ הגרמני.[3]

2. לכתחילה מוקשה היה בעיניי, לאור הדרו״ח המברקי שקיבלתי על שיחתך עם שר החוץ הגרמני,[4] מדוע הועמד במרכז השיחה עניין הקשרים הדיפלומטיים (להלן קשדי״פ), בעוד שההוראה שקיבלת הייתה להציע להם שיגור משלחת מסחרית קונסולרית (להלן ממס״ק). מהדרו״ח שבכתב[5] התבררה לי הסיבה. מר ברנטאנו הוא שפתח בעניין קשדי״פ כנושא העיקרי העומד על הפרק וממילא נסבה השיחה בחלקה הראשון על ציר זה. אולם מסתבר כי הוא נקט קו זה כטכסיס, שבא לא לקדם אלא לבלום את תהליך ההתקרבות בין ישראל לבין גרמניה המערבית. מצד אחד הוא הופיע כמזלזל בקטנות וכמבקש ללכת בגדולות. מצד שני, דווקא משום זה נקל היה לו להוכיח כי הצעד המרחיק לכת, שלכאורה הוא מוכן לקראתו עקרונית, נתקל למעשה במכשולים שאין בידו כיום להתגבר עליהם.

3. בשיחה הבאה תיטיב לעשות אם תסלק קודם כל מהדרך את ה״עקוב״ המיותר הזה, שיש להתאמץ ולעלות עליו רק כדי לרדת ממנו. זאת תוכל לעשות על ידי הודעה ברורה כי ההצעה העומדת על הפרק היא הצעת ממשלת ישראל, שבאה אמנם בתגובה להצעות שהתעוררו קודם לכן מצד אנשי ממשלת בון,[6] והיא כי ממשלת הקהילייה המאוגדת הגרמנית תשגר לישראל משלחת מסחרית וקונסולרית, על מנת שהמו״מ על קשרים דיפלומטיים יידחה לאחר שיגורה והפעלתה של משלחת זו.

4. אני מציע לך לא לחרוג ממסגרת זו במהלך השיחה כולה ולא לתת לאיש שיחך לבלבל ולערפל את העניין על ידי תפיסת מרובה מהשפה ולחוץ כדי לשלול אפילו את המועט שבמועט בפועל ממש. כעת מעניין אותנו נושא אחד והוא ממס״ק. זוהי הצעתנו ועליה אנו מבקשים תשובה ברורה. אל ינסו להסיח דעתנו מנושא זה על ידי ויכוח סרק על קשדי״פ, אשר זמנו ממילא טרם הגיע, קודם כל מבחינתנו אנו.

5. משקבעת ברור את הנושא עליך לפתוח מיד בהתקפה על גישתו הנפסדת של משרד החוץ הגרמני לכל עניין פיתוח הקשרים עם ישראל, בין אם מדובר על קשדי״פ או על ממס״ק בלבד. כאן יש להוקיע שוב, כאשר כבר עשית, את התכחשותם לעמדה האמיצה, התקיפה, הנבונה והמוצלחת מכל הבחינות שהתעקש עליה ד״ר אדנאואר נוכח האיומים הנבובים של מדינות ערב עֶרב אישורו הפרלמנטרי של חוזה השילומים.

6. בעקבות הוקעה זו יש לנתח יותר במפורט את אופייה הפסול, מבחינה מדינית ומוסרית כאחד, של המדיניות הגרמנית החדשה. לאחר האקדמה צריך ניתוח זה להוות את הפרק העיקרי הראשון של השיחה.

7. הקו החדש במדיניות החוץ של גרמניה לגבי ישראל פירושו למעשה אפליה מובהקת בינה לבין מדינות ערב, לרעתה של ישראל. אפליה זו פירושה כי היחסים עם ארצות ערב

3. במברק ששיגר גולדמן (מניו יורק) אל שרת ב־13 בפברואר נאמר כי ״משרד החוץ בבון רוצה לדחות הקמת המשלחת המסחרית לכמה חודשים. דיברתי עם ה׳זקן׳ [אדנאואר] והוא ייתן הוראה להחישה״ (המברק, מס׳ 15, בתיק 130.10/2539/4). ראו גם מס׳ 82.

4. מס׳ 59.

5. בתיק 130.02/2413/3.

6. ראו מס׳ 82.

יכולים להיות תקינים בתכלית ואינם צריכים להיות מושפעים אף כלשהו מסירובן של ארצות אלו לעשות שלום עם ישראל ואילו היחסים עם ישראל מוכרחים להיפגע ולהיחבל בגלל היעדרו של השלום. מדיניות כזו לא זו בלבד שהיא אויבת לישראל ופוגעת בכבודה, במעמדה ובענייניה החיוניים, אלא היא פסולה בתכלית מבחינת המוסר הבין־לאומי והשלום העולמי, שכן היא מעודדת את אויבי השלום במזרח התיכון ומרחיקה את סיכויי ההסדר בין ישראל לבין שכנותיה. זוהי מדיניות אשר בשום פנים לא תוכל ממשלת בון להתפאר בה ולראותה כמעלה את כבוד גרמניה החדשה בעולם הנאור.

8. אנו מתריעים על מדיניות אפלייתית זו בכל מקום ובכל מקרה שאנו נתקלים בגילוייה הממאירים. על אחת כמה וכמה נקדש מלחמה ברחבי תבל נגד התבלטותה מצד גרמניה - הארץ שרובץ עליה חוב מיוחד וכבד ביותר לפצות מבחינה מוסרית את ישראל ואת העם היהודי. לגבי גרמניה אין כאן רק סטייה מקו הצדק והתבונה בטווח ארוך, אלא יש כאן היפוכו הגמור של הכיוון אשר עליה לנקוט אם היא מעוניינת באמת ובתמים לכפר על עוונות משטרה הקודם ולפתוח דף חדש בתולדותיה.

9. טענתם כי יש לדחות את קביעת קשריהם עם ישראל עד אשר תבוא על כך הסכמת כל הגורמים המעוניינים היא עלבון לשכל. לתלות את ההתקשרות עם ישראל בהסכמת הערבים פירושו לדחות את ההתקשרות עד שיבוא המשיח (הנוצרי!). מדוע לא תלו את התקשרותם עם הערבים בהסכמת ישראל? ההתקשרות העצמאית והמלאה, הבלתי תלויה בהסכמת הערבים, של כל המדינות השוחרות שלום עם ישראל היא שתביא בסופו של חשבון לידי התפשרות הערבים עם קיומה ועל ידי כך לידי שלום ערבי-ישראלי, בעוד שקביעת ההתפשרות כתנאי להתקשרות מבטיחה ומשריינת את אי־ההתקשרות ואי־ההתפשרות כאחד.

10. לפיכך עשו משגה כבד, ממאיר בתוצאותיו, אלה שדאגו לפרסום הדו"ח של סוכנות הידיעות יו. פי. מ־5 בפברואר, בו לא רק הוכחשה כל כוונה להגיע לקשדי"פ עם ישראל, אלא נאמר במפורש כי קשדי"פ זה יפגע ביחסי בון עם מדינות ערב.[6] כך ניתן פתחון פה מצד בון עצמה ללחץ ערבי נגדה על מנת לחבל בקשריה עם ישראל. במקום לעקוף או לסלק מכשולים הקיימים ממילא על הדרך הזאת הקימה בון במו ידיה מכשול מיותר בתכלית. יש להוקיע איוולת מדהימה ומחפירה זו לבל תחזור.

11. יש לדחות בתוקף את הטענה, אשר בה בעיקר מנומקת ההתנגדות לקשדי"פ ואף לממס"ק, כי כל צעד כזה יביא לידי התקשרות ארצות ערב עם גרמניה המזרחית ולכן יש להישמר ממנו. מניין לחכמי בון כי בדרך התקרבותם לגוש הסובייטי לא יגיעו מדינות ערב להתקשרות זו גם אם תימנע בון מקשרים עם ישראל? יתר על כן, על ידי יצירת תקדים זה של הימנעות מצעד בין־לאומי המוצדק לגופו אך ורק מפחד פן הוא יגרור אחריו תגובה ערבית בלתי רצויה בצורת ההתקשרות עם מזרח־גרמניה, מתייצבת ממשלת בון בתחילתו של מדרון חלקלק ביותר אשר על פניו היא עלולה להידרדר מי יודע לאן. פירוש הדבר הודיה מראש ביכולתם של הערבים למנוע על ידי אותו איום כל הסדר מצד גרמניה המערבית אשר משום מה אין הוא לרצון להם. קשה להעלות על הדעת כי ממשלת בון תנקוט מדיניות כזו לאחר שתשקול את תוצאותיה הממאירות והמרחיקות לכת שפירושן כניעה לסחטנות ערבית בלתי מרוסנת. העתקת מרכז הכובד של המדיניות הגרמנית כלפינו מקוטב העמידה התקיפה בפני האיומים הערביים ב־1953, שהופגנה אפסותם עם אישור הסכם השילומים, אל קוטב הפחד מפני הערבים ב־1956 עד לשיתוק כל יזמה חיובית של

ממשלת בון כלפינו, היא התפתחות המורידה את קרנה של גרמניה ומחללת את כבודה. לעומת זה יהא נא ברור כי חשבון כזה מצד בון, המתיר לה להתגונן על ידי התכחשות לישראל, מוכרח לפתוח פתח לשחרורה של ישראל מכל התחייבות מדינית כלפי בון.

12. כלפי פנים הנני להעיר כי דווקא מכיוון שבידודה של גרמניה המזרחית הוא עניין חיוני ביותר וקו מנחה ראשי בשביל מדיניותה של ממשלת בון, עלינו לעשות מאמץ עליון כדי לעקור משורש את ההנחה המנסרת במשרד החוץ הגרמני כי שיקול זה מחייב הסתגלות לעמדה הערבית, על כל פנים לגבי ישראל. התגבשותה של הנחה זו למדיניות של קבע עלולה לסתום את הגולל על כל סיכוי של יחסי ידידות של ממש בין ישראל לבין גרמניה המערבית.

13. הסברת התוצאות המעשיות של קו ההתכחשות לישראל צריכה להוות את הפרק העיקרי השני של השיחה. גם כאן יש לדבר בלשון ברורה, ולא על דרך האיום אלא על ידי הצגת הדברים כפרי השתלשלות הנובעת באופן בלתי נמנע מתוך הגיונו הפנימי של המצב.

14. יש להזכיר ולהדגיש כי כפי שהם יודעים היטב הרי זיכרונות הזוועה עודם מסעירים את הציבור בישראל וחמת הזעם של העם היהודי כולו טרם שככה. ממשלת ישראל, בעזרת חוגים אחראיים וצלולי דעת, עושה מאמצים קשים להשכיח את סערת הרוחות ולהשליט תבונה מדינית וראיית הנולד על רגשנות המתפרנסת מבלהות העבר. כריתת חוזה השילומים ותהליך ביצועו הם, כמובן, לעזר רב לממשלה ולתומכיה בפרשת מאמצים אלה. עם זה יש לזכור כי אחד הדברים שסייעו לממשלה להשיג את אישור הכנסת לחוזה השילומים הייתה דווקא ההבטחה המפורשת וההגיגית כי אין חתימתו מחייבת או גוררת אחריה ממילא קשרי"פ עם גרמניה. נמצא כי קשרי"פ או אפילו ממס"ק יחייבו מאמץ מיוחד ונוסף של הסברה ושכנוע אשר ייתקלו במעצורים נפשיים רציניים.

15. במצב זה תלויה הצלחת המאמץ בראש וראשונה בהיענותה הערה והחמה של גרמניה עצמה ליזמה הישראלית. וכשם שההיענות תסייע להצלחה, כך ההסתייגות והדחייה יבטיחו את הכישלון. כישלון זה לא יהא פירושו רק אי־התקדמות, אלא פירושו נסיגה. הברירה איננה בין התקשרות נוספת - כיום ממס"ק, מחר קשרי"פ - לבין שמירת המצב הקיים. אם לא תבוא השתפרות מוחשית ורשמית של היחסים - אי־אפשר יהיה למנוע בעד הרעה חמורה של המצב. הידיעה כי גרמניה היא המעכבת את הסדרת היחסים תעורר מחדש ותלבה ביתר שאת את הנטירה נגדה והשנאה אליה. כיום אנו נתונים בתהליך בלתי פוסק של פירוק המתיחות ביחסים והתרת הרצועה של חרמות ואיסורים. חדלנו להצביע נגד גרמניה המערבית במועצות בין־לאומיות. אנו עוברים לאט־לאט לעמדה חיובית כלפיה. הורינו לנציגינו לקבל ביקורים של עמיתיהם הגרמנים ולהשיב עליהם. פתחנו שערי הארץ לאורחים גרמנים הבאים לביקורים בישראל או להשתתפות בוועידות בין־לאומיות המתקיימות כאן. היתרנו לנציגים ישראלים להשתתף בוועידות בין־לאומיות המתקיימות בגרמניה.[7] כל התהליך הזה מן ההכרח שייפסק ויוחזר אחורנית בהיוודע ברחבי ציבורנו כי השמועות שכבר נפוצו בעיתונות הן נכונות וכי אמנם כן מסרבת גרמניה מצדה להציב את יחסיה עם ישראל לפחות על אותו בסיס שעליו מושתתים קשריה עם ארצות ערב.

7. נוסף על כך, החליטה ממשלת ישראל ב־22 בינואר לבטל את הסייג "פרט לגרמניה" בדרכונים הישראליים.

16. ושוב יש להבין, כי כל מדינה שהיא, כזו שאין לנו אתה חשבון מיוחד בדומה לזה שבינינו לבין גרמניה, אילו נרתעה מלהתקין את יחסיה עם ישראל משום "מה יאמרו הערבים" הייתה מעוררת בישראל תגובה שלילית כזו. אבל לא הרי גרמניה כהרי שאר המדינות. אכן הבדל מסוים קיים גם לגבי אנגליה. אף כאן קיימת תצבורת של זיכרונות מרים, טינות חריפות וחשדנות עמוקה אשר כל שינוי לטובה באקלים היחסים מסייע להפיגם אבל כל מפנה לרעה מעוררם לתחייה ומגייסם מחדש כגורם מדיני פעיל. אבל אין כל השוואה מבחינה זו בין אנגליה לבין גרמניה יען אין כל דמיון בין הצרות שעוללה לנו מדיניות הספר הלבן לבין השמות האיומות בחיים היהודיים שעשה משטרו של היטלר. והנה נעשתה פעולה חינוכית רבה בישראל על ידי עצם קיומו וביצועו של חוזה השילומים ועל ידי מאמציה המחושבים והמתמידים של הממשלה והכוחות הציבוריים שהיא נשענת עליהם. מגמתה של פעולה זו הייתה להרגיל את הציבור לראות בגרמניה המערבית של זמננו הוויה חדשה, שונה בתכלית מזו של השנים 1933-1945. פעולה זו תושם לאל ותנחל כישלון מפוצץ אם ההירתעות מיצירה הדרגתית של קשרים תקינים עם ישראל תיהפך לקו רשמי ומוסמך של מדיניות החוץ הגרמנית. לעומת זה, על ידי שיגורה של ממס"ק וכעבור זמן קצר על ידי קשרי"פ תבצע ממשלת בון מעשה חינוכי כביר ערך כלפי העם הגרמני עצמו ותיתן הוכחה ממשית לכנות הצהרותיה על התנערותה מכל שמץ של מורשת הקלון הנאצית.

17. על קברניטי המדיניות הגרמנית להביא בחשבון את ההתמרמרות שתעורר מדיניותם השלילית כלפי ישראל דווקא בשעה זו, כאשר ישראל רואה את עצמה - יותר מבכל זמן אחר מאז נסתיימה מלחמת הקוממיות - כמדינה נצורה שנשקפת לה סכנת התנקשות בעצם קיומה. באווירה השוררת כיום קשה יהיה עוד יותר למנוע את התפשטות הרושם כי אחד הגורמים המניעים את המדיניות הגרמנית הוא מורשת האיבה לעם היהודי שלא נעקרה מנשמת העם הגרמני. המאמץ הגדול שהושקע עד כה בשלילת ההנחה הזאת יעלה אז בתוהו.

18. כהערה צדדית בהקשר זה אפשר לציין כי ממילא תתבקש השוואה בין התנהגותה המכובדת של אוסטריה כלפי ישראל, אשר בעצם הימים האלה הגיעה עמנו לידי הסכם על הקמת קשרים דיפלומטיים,[8] לבין הופעתה הפחדנית של גרמניה המהססת אפילו לשגר אלינו משלחת מסחרית וקונסולרית. כן יהיו מי שיערכו גזרה שווה בין עמדת גרמניה לבין זו של איטליה, אשר על אף איומי הערבים הסכימה להעלאת הנציגות האיטלקית בישראל והישראלית באיטליה לדרגה של שגרירות ושלחה את שגרירה להתייצב לפני נשיא ישראל בירושלים[9] (הנני לציין דרך אגב כי באותו דו"ח של יו. פי. נזכרת תל אביב כבירת ישראל). איש לא יוכל לטעון כי איטליה, כמעצמה ים־תיכונית, רגישה פחות מגרמניה לענייניה בעולם הערבי.

19. על יסוד כל הטיעון הזה עלינו להעמיד עכשיו את ממשלת בון בפני ברירה חדה: או הסכמה מצדם לממס"ק - או נסיגה מצדנו. אנו מבקשים תשובה על הצעתנו תוך הזמן הקצר ביותר. אם תבוא תשובה שלילית - או לא תבוא תשובה חיובית בעתיד הקרוב

8. בפברואר 1956 החליטו אוסטריה וישראל לקשור קשרים דיפלומטיים, והקונסוליות הכלליות שלהן הועלו לדרג צירות.

9. ציר איטליה בישראל, שהועלה לדרגת שגריר עקב החלטת שתי המדינות להעלות את דרג היחסים ביניהן, מצירות לשגרירות, הגיש ב־31 בינואר 1956 את כתב האמנתו כשגריר לנשיא ישראל בירושלים.

ביותר - ניקח את הצעתנו חזרה. אם אין הדבר נחוץ או רצוי לגרמניה - ויהיו הסיבות אשר יהיו - אין אנו מתדפקים על שעריה הנעולים. אנו חוזרים בנו אז מיזמתנו ומחכים עד שגרמניה תפנה אלינו. ממילא ישתלשלו ממצב זה כל התוצאות השליליות שנמנו בסעיפים הקודמים.

20. פעולתנו בשלב זה אינה יכולה להצטמצם במשא ומתן עם משרד החוץ הגרמני או אפילו עם ראש הממשלה בלבד. אין לנו לפתח פעולה תעמולתית רחבה, אבל עלינו לעשות מאמץ מרוכז של השפעה על כל כמה אישים בעמדות מפתח - בממשל, בפרלמנט, במפלגות ובעיתונות. אם בעקבות אותה הודעה מבישה שפרסם משרד החוץ על ידי יו. פי. לא הופיעה שום תגובה נמרצת בעיתונות, הרי זה עגום מאוד. שמחתי כי נתקיימה שיחה עם פרופ' בֶּהֶם,[10] אך אין להסתפק בזה. יש לחתור, עד כמה שהדבר ניתן לנו, להעמדת כמה אנשים מרכזיים על חומרת המפנה העלול לבוא מהתקדמות לנסיגה, מהתקרבות להתרחקות, מהתפתחות יחסים של הבנה הדדית מתגברת להתחדשות הזעם וההרשעה מצד דעת הקהל בישראל ובתפוצות העם היהודי.

21. הנני להדגיש כי אין לנו מנוס בשלב שהגענו אליו מנקיטת עמדה חריפה ומניסוחה בלשון שאינה משתמעת לשתי פנים. אמנם בחשבון קצר ועל פי גישה מעשית צרה אנו תלויים כיום בגרמניה הרבה יותר משהיא תלויה בנו. המשך ביצועו של חוזה שילומים הוא בנפשנו ואילו לפי הרוחות המנשבות בתוך גרמניה אין בשום פנים ביטחון מוחלט בדבר. אף על פי כן, במשא ומתן על ממס"ק אסור לנו לגלות סימן כלשהו של חולשה או אי־ביטחון מבחינת עתידם של השילומים. גילוי של חולשה פנימית במצב הקיים מוכרח להרוס את עמדת המיקוח שלנו. עלינו להופיע כבטוחים ממילא בקיומו המלא של חוזה השילומים ולהבחין בינו לבין בעיית היחסים אשר היא העומדת כיום על הפרק. רק הצגה כזו של העניין עשויה להרים קרננו ולהגביר סיכויי הצלחתנו הדיפלומטית. הסברתנו צריכה להיות מכוונת להוכחה כי בעיית יחסי גרמניה וישראל אינה מצטמצמת בחשבון הקצר והמעשי של השילומים, אלא זוהי בעיית עתידה המוסרי של גרמניה לאורך ימים.[11]

10. ראו מס' 82.

11. שנער השיב שיפעל לפי ההנחיות שקיבל. עוד לפני קבלת ההנחיות דיבר עם בלנקנהורן והעמידו על חומרת המצב, והלה הבטיח לדבר עם אדנאואר. בכוונתו לפעול אצל אולנהאואר באמצעות איש קשר, במגמה שאולנהאואר יפנה את תשומת לב ברנטאנו לעמדת המפלגה הסוציאל־דמוקרטית, שלא תסבול החמצת אפשרות להגיע להתקדמות בשאלת היחסים. הפגישה עם ברנטאנו עצמו נדחתה, אך בינתיים הוא עומד בקשר עם אנשיו (ראו שנער אל שרת, מברק 328, 25 בפברואר 1956, 130.02/2413/3).

103

י' צור אל ו' איתן ומחלקת אמריקה הלטינית
J. Tsur to W. Eytan and the Latin American Division

מברק מוצפן שפ/375
נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 22 בפברואר 1956

שגריר ספרד בא לראותני לפי הוראות שר החוץ שראהו בביקור במדריד.

בתשובה לפנייתנו[1] מודיע השגריר: ספרד מבטיחה לנו נאמנות שאין לה כל יחס שלילי לישראל וקיימת רוח אהדה אלינו המתבטאת בשיתוף פעולה בלתי רשמי בכמה שטחים. אולם שאלת הקמת היחסים "לא בשלה עדיין". ספרד נאלצת להתנותה בשני תנאים מוקדמים:

א) שיפור יחסים בינינו ובין שכנינו.

ב) הסכמתנו לבינאום ירושלים.

על דעת עצמו שאל השגריר מדוע מצאנו דווקא רגע זה כשר לנקוט יזמה זו.

בתשובתי הטעמתי כי:

א) אנו מקיימים קשרים עם כל מדינות אירופה ואמריקה הדרומית. כניסתה של ספרד לאו"ם תעמידה במצב קשה ותשלול מלכתחילה שיפוטה בענייני המזרח התיכון אם תהיה המדינה היחידה המקיימת יחסים עם צד אחד ואינה מכירה בצד השני.

ב) החמרת הסכנה לשלום העולם הנובעת מהמצב המתוח במזרח התיכון מחייבת רצון טוב מצד כל המעצמות החולשות על הים התיכון. ספרד מוציאה עצמה מן הכלל אם היא מזדהה עם צד אחד בסכסוך ואין זה נאה למסורת של מדינה גדולה.

ג) הוספתי שחדירת התרבות הספרדית לישראל וההערכה הגוברת והולכת ללשונם עקב העלייה מהבלקנים ומדרום אמריקה מצדיקה התקרבות.

אשר לבינאום ירושלים עניתי:

(1) התנגדות ירדן הכשילה הבינאום לפחות בה במידה כהתנגדותנו.

(2) אין לדבר על חזרה לתכנית הבינאום אך הודענו פעמים רבות שאנו מוכנים לתת כל הערובות לביטחונם של המקומות הקדושים ולחופש הגישה אליהם.

(3) רמזתי כי העובדה שספרד אינה מקיימת יחסים עמנו מפחיתה השפעתה על הכנסייה הקתולית בישראל ומחזקת עמדתן היריבה של צרפת ואיטליה.

103

1. על יחסי ישראל עם ספרד ראו כרך 9, מס' 44. בשנים הראשונות לאחר הקמתה נקטה ישראל גישה שלילית כלפי ספרד, היא לא ביקשה את הכרתה והתנגדה (ב־1949 וב־1950) להצעות בעצרת האו"ם שקראו לביטול סנקציות דיפלומטיות נגד ספרד. במרוצת השנים, עם עליית חשיבותה של ספרד, שינתה ישראל את טעמה. בדצמבר 1955 תמכה ישראל בהצעת החלטה בעצרת הכללית, שקראה לקבלת ספרד לאו"ם. ב־8 בינואר 1956 החליטה הממשלה לייפות את כוחו של שר החוץ לעשות כל הדרוש לקיום קשרים דיפלומטיים עם ספרד. בעקבות החלטה זאת התבקש צור לפנות לשגריר ספרד בפריז ולמסור לו כי ישראל מבקשת להקים יחסים דיפלומטיים עם ארצו (ראו איתן אל צור, ל/609, 18 בינואר 1956, 130.09/2347/1).

בהמשך השיחה שארכה כשלושת־רבעי שעה הרגשתי כי התקרבות אלינו אין פירושה החלשת הקשרים עם הערבים למרות איומיהם, והבאתי לדוגמה יוון, גרמניה, יפן ועוד. הוסכם בינינו שלא נראה התשובה כסופית. הבטחתי לנסח ולהגיש לו כמה מהטענות הנ״ל כדי שיוכל להשתמש בהן בתשובתו לממשלתו. כן הבטיח לברר במדריד אם רצוי ביקור פרטי של אחד מנציגינו לשם המשך השיחות.

שמעתי שבעיתונות הארץ הופיעו רמזים על כוונתנו להקים יחסים עם ספרד. כדאי שתוכחשנה הידיעות ותימנע דליפה נוספת.

צור

104

י׳ תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 449
נוסח יוצא: 130.16/2951/8

ירושלים, 23 בפברואר 1956

לבקשתו נתקבל ברנס שלשום על ידי השר. נכחו ויז׳ייה ותקוע.

א) **ניצנה.** שאל אם יכול לקבל תשובתנו בדבר ביצוע הצעות ניצנה.[1] השר השיב שמכתב נמצא כבר בדרך אליו. הוסיף שאם ברנס ירצה להבהיר הנקודות שבמכתב יהיה מוכן לפגשו ב־23.[2] ברנס הבין כי התשובה אינה חיובית ונראה מאוכזב ביותר. טען כי המזכ״ל יצא מכאן בטוח כי העניין מסודר. השר ענה כי ראש הממשלה גרס שיחתו עם המזכ״ל כקשורה בשיחתו עם ברנס.[3] ברנס הסתמך על מכתב איתן.[4] השר הסביר כי קבלתנו את הצעות המזכ״ל קיימת ועומדת אך אנו מבחינים בין קבלת ההצעות לבין ביצוען ולגבי הביצוע יש בעיות הטעונות בירור.

ב) **חילופי שבויים עם סוריה.** יום קודם לכן ביקר ברנס בדמשק. מסר כי הסורים טוענים שבידיהם רק 4 שבויים צבאיים ישראליים.[5] ברנס מציע להחליף השבויים ללא דיחוי ולהסכים להמשיך אחרי כן הבירורים ביחס לישראליים הנוספים שעל הימצאותם בידי הסורים הגיעונו ידיעות שונות ולא מוכח כי נפלו בידי הסורים אגב פעולה צבאית. השר הטעים כי לא נוכל להפקיר ישראליים אלה ולא לעמוד על שחרורם בהזדמנות זו של חילוף שבויים כללי. ברנס ביקש פרטים נוספים על האנשים.

104

1. ראו מס׳ 11 והערה 2 שם.
2. ראו מס׳ 111.
3. ראו מס׳ 56.
4. מ־4 בינואר 1956, בו מסר על הסכמתה של ישראל להצעות האמרשלד מ־3 בנובמבר 1955, ראו מס׳ 11 והערה 1 שם.
5. בלילה שבין 8 ל־9 בדצמבר 1954 יצאה חולייה של חמישה חיילים לטפל במתקן האזנה שקשור לקווי הטלפון בסוריה. חולייה זאת נפלה בשבי, ואחד מחייליה (אורי אילן) התאבד. על הפרשה ראו כרך 9, מס׳ 564 (הערת עורך).

ג) **כנרת**. ברנס שאל לעמדתנו ביחס לשתי ההצעות שנשארו פתוחות - שאיבת מים על ידי הסורים והרחקת סירות המשטרה מהחוף הצפוני־מזרחי. השר הסביר כי הגיוני שנפריד בין ההצעות המבוססות על שביתת הנשק והמחייבות ביצועו הנאמן ובין החורגות ממנו ומצריכות שינוי בהוראותיו. עקרונית היינו מוכנים תמיד לדון עם הצד השני בשינויים בהסכם או בתוספת עליו. ברור שהסורים יהיו חופשיים להציע במו"מ כזה כל העולה על רוחם ואף אנו כן. ללא נוהל כזה לא נוכל לקבל הצעות חדשות. השר הוסיף כי לפי זיכרונו לא נתעוררה שאלת שאיבת המים בעבר כבעיה ממשית, ובאשר לעניין הרחקת הסירות סוברים אנו כי כפי שישראל איננה תובעת מהסורים להרחיק מוצביה למרחק 250 מטר מהחוף, אין סוריה רשאית לתבוע הרחקת סירותינו. בנקודה זו שאל ברנס אם נסכים להגביל שיט סירותינו אם הסורים ירחיקו עמדותיהם. השר הגיב שהזכיר המוצבים הסורים כדי לקבוע ההפך. ברנס הטעים מרצונו שרואה קשר בין הצעתו בדבר סירות המשטרה לבין הרחקת הסיורים לאורך רצועת עזה, דבר בו דוגל מאז נכנס לתפקידו. הוא שולל כל הצדקה צבאית לסיורים ואינו מכיר עוד מקום בעולם בו ננקטת שיטה כזו. דיבר בזכות הרחקת הכוחות. השר הסביר הצורך בסיורים לרגל העבודה בשדות ושאל אם נאסר היה מציע הרחקת הכוחות אילו: (א) רצועת עזה הייתה שטח ריבוני; (ב) ישראל הייתה מארגנת הסתננות רצחנית וחבלנית למצרים. ברנס הזכיר טענת נאסר כי שינה ההוראות לגבי סיורינו לרגל תקרית עזה[6] ודומיה. השר הדגיש שבזמן האחרון שולחים המצרים צלפים לגבעות הסמוכות למוצביהם ופותחים אש במזיד גם על עמדות תצפית ישראליות קבועות ולא רק על יחידות ניידות. השר הוקיע תואנות נאסר ככוזבות וציין כי הואיל וסיורים ישראליים נעים שגרתית מבלי לפתוח אש, אין לו כל פתחון פה לראות בהם איום כל שהוא ולטעון כי מהם יכולה להתפתח התקפה. מותר לברנס לדרוש ממנו לעשות ניסיון של אי פתיחת אש ימים אחדים ברציפות ולראות מה יקרה. אז לא יוכל להתחמק ממתן פקודה על הפסקת אש מוחלטת.

ד) **חידוש פעולות ועדת שביתת הנשק ישראל-סוריה.**[7] ברנס הניח שמיד עם חילופי השבויים יוכל לכנס הוועדה ואנו אישרנו.

ה) **בנות יעקב**. ברנס ביקש לדעת עמדת ישראל בדבר חידוש העבודה. השר סקר השתלשלות הפרשה וציין כי אם קיים עדיין סיכוי שג'ונסטון ישיג בקרוב הסכם, נקדמו בברכה. ברם אם תוך שבועיים-שלושה יתברר שאין סיכוי כזה, שוב נראה עצמנו חופשיים לעבוד. ברנס טען כי עלול להיווצר מצב חמור. השר שאל אם עמדת או"ם היא כי יש להיכנע לאיומי הסורים ולמנוע מפעל פיתוח חיוני.

השר הדגיש שכל המעוניינים בהסדר מים של שלום חייבים להחדיר לסורים ההכרה שלא יוכלו לזכות בשני עולמות - להתנגד להסכם ג'ונסטון ולמנוע תכנית ישראלית עצמאית. ברנס שתק רוב הזמן וויז'ייה רשם כל מילה מדברי השר. לבסוף הזכיר ברנס צו בניקה להפסקת העבודה בערוץ, והעיר שייתכן ויש לראותו כשריר וקיים.[8] השר שלל בחריפות פירוש זה והזכיר שמועצת הביטחון לא אישרה הצו ורק רשמה לפניה בסיפוק הודעת ישראל על הפסקת העבודה עד לבחינה דחופה של העניין. בחינה זו נסתיימה כבר

6. ראו מס' 54, הערה 6.
7. ישראל החרימה את ישיבות ועדת שביתת הנשק ישראל-סוריה מאז סירבה סוריה לבצע את החלטת הוועדה מ־12 בינואר 1955 כי יש להחזיר לישראל "בהקדם" את החיילים שנפלו בשבי הסורי. ארבעת החיילים האלה וכן אזרח ישראלי הוחזרו לישראל ב־29 במרס 1956 תמורת 41 שבויים סוריים שהיו בידי ישראל.
8. חידוש עבודות ההטיה בערוץ הירדן - ראו מס' 95.

והמומחים אישרו עמדת ישראל. אילו נשאלו אף חברי מועצת הביטחון מה פירוש המילה "דחוף" איש מהם לא היה מעלה על הדעת שלוש שנים. אם או"ם יגרוס תוקף צו בניקה לצמיתות לא נקבל הדין וסוף שאו"ם ינחל אי־כבוד. ברנס העיר שלא התכוון לאמור כי זה הפירוש הסופי היות ובבעיה זו הוא כפוף להוראות הנמצאות בעיון מתמיד.

תקוע

105

הערת עורך
Editorial Note

הודעת מזכיר המדינה דאלס בוועדת החוץ של הסנאט ב־24 בפברואר על מדיניות ארצות־הברית כלפי המזרח התיכון
The Secretary of State's Statement on 24 February to the Senate Foreign Relations Committee on U.S. Policy in the Middle East

ב־24 בפברואר 1956 מסר דאלס הודעה לחברי ועדת החוץ של הסנאט על מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון, ובמיוחד כלפי ישראל.

להלן עיקרי הדברים:

ארצות־הברית איננה סבורה כי שלום אמתי (בין ישראל לשכנותיה הערביות) יכול להיות מבוסס על נשק בלבד. ביטחון ישראל לטווח ארוך יובטח באמצעות גורמים אחרים, כגון ארגון האו"ם, שבאמצעותו הוקמה ישראל, הצהרת שלוש המעצמות ממאי 1950 והודעת אייזנהאואר-אידן בתום שיחותיהם בינואר 1956. ארצות־הברית איננה מוציאה מכלל אפשרות מכירת נשק לישראל, כאשר זה יסייע לשמירת השלום, ואינה מוציאה מכלל אפשרות מכירת נשק למדינות ערב באותם תנאים. אשר למתן ערבויות לגבולות, חיוני להסכים קודם מהם הגבולות. דאלס הטעים כי גבולותיה של ישראל הנם זמניים.

דאלס חזר בקצרה על דבריו ב־26 באוגוסט 1955 כי לשם השגת שלום בין ישראל לשכנותיה יש לפתור בעיקר שלוש בעיות: פליטי ארץ־ישראל הערביים, הפחד של ישראל ומדינות ערב אלה מאלה, והיעדר גבולות קבע בין ישראל לשכנותיה הערביות.

לאחר דבריו השיב דאלס לשאלות הסנאטורים. נוסח דבריו וחלק מתשובותיו לשאלות שהוצגו לו - ראו ב"ידיעות לנציגויות ישראל בחוץ לארץ, מס' 1115, 28 בפברואר 1956 (בתיק 130.20/2475/5). דברים אלה מבוססים על סוכנות הידיעות האמריקנית USIS, אך מסתבר כי לא צוטטו דבריו, בתשובה לשאלה, בעניין חוזה ביטחון עם ישראל. לפי ה"ג'רוסלם פוסט" מ־26 בפברואר אמר כי למרות משא ומתן מלפני שנתיים, ארצות־הברית "מעולם לא חשבה ברצינות" לתת לישראל חוזה ביטחון.

106

א' אבן אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית (ושינגטון)
A. Eban to the U.S. Secretary of State (Washington)

Copy: 130.02/2456/3 :העתק

[Washington, 24 February 1956]

Dear Mr. Secretary,

I was glad to read that you had returned in good health and spirits to your heavy tasks.

On February 20 I submitted a letter from the Prime Minister to the President of the United States.[1] I had an earnest and useful talk with Mr. Hoover,[2] who told me that you would give your consideration to our arms request on your return.

I hope that you will consider that the Prime Minister's letter expresses our people's responsible attitude to its international problems, and its deep confidence in the United States.

I am asked to draw special attention to Mr. Ben-Gurion's appeal to the President to save the people of Israel from the alarming and avoidable vulnerability in which they are placed. The arrival of ships in Egypt bearing Soviet arms has been especially frequent in January and February. We have also read ominous accounts of the Egyptian dictatorship flaunting its deadly new air weapons in the sky, less than fifteen minutes flying time from our cities. Aircraft, tanks, guns, motor torpedo boats and submarines are reaching nearly all the Arab States, whether from the Soviet Union, the United Kingdom or the United States. At this moment, therefore, the combined effect of the arms policies of the three greatest powers is to provide aircraft, tanks and guns to the Arab States and to withhold them from Israel on the extraordinary grounds that an "arms race" is thus avoided. The sense of Israel's defencelessness is growing deeper, and any incentive for Egypt or its allies to seek peace with us is swiftly dwindling.

The request submitted on November 16, 1955[3] – as a direct result of your personal undertaking to Mr. Sharett at Geneva[4] – embodies a threatened people's reliance on its greatest friend for support and consolation in an hour of crisis. My Government frankly feels that this request now deserves the respect of a decisive and affirmative answer. Such anguish and suspense as Israel has borne with fortitude for five difficult months should surely not be prolonged.

Sincerely yours,

106

1. ראו מס' 91.
2. ראו מס' 98.
3. את הבקשה הגיש אבן למזכיר המדינה בפועל הובר, ב־16 בנובמבר 1955.
4. ראו מס' 84, הערה 4.

107

ד' הכהן אל מ' שרת
D. Hacohen to M. Sharett

מברק מוצפן 418
נוסח נכנס: 130.02/2415/22

רנגון, 24 בפברואר 1956

בשורת ישיבות צמודות הצענו:[1]

א) חקלאות. מפעל משותף עבור מיליון אקר חיטה, תירס, סויה במדינת שן. תכנון אזורי השקאה וביצוע באנשינו [-] הדרכת חמישים חקלאים ביישובים ובקיבוצים.

ב) בחרושת. מפעלים משותפים בהנהלתנו בצמיגים, זכוכית, קרמיקה וצבעים. הדרכת אנשיהם בחרושתנו והשאלת צוותות להנהלת מפעליהם העצמאית, תכנון והקמת מפעליהם על ידי צוותות שלנו.

ג) סקר גאולוגי.

ד) יסוד חברה משותפת לקבלנות.

ה) ספנות משותפת.

ו) עזרה כללית בטכנאים ושיתוף מדעי.

ז) מיפוי אוויר.

למרות קדחת הבחירות ונוכחות משלחות אחרות יש דיון נמרץ בהצעותינו המרחיקות הנועזות בהיקפן והסוטות מהשגרה והמכות גלים בצמרת השלטון והסגל לגווניו השונים. מצפים לתשובות קונקרטיות משך הימים הקרובים. הערכתנו המשותפת כי צפויה תשובה חיובית בחלק מההצעות ובחלקן תהא דחייה עד לעיון ודיון נוסף. דעתנו המשותפת כי בכוחנו בארץ לעמוד התחייבויותינו.[2]

דוד הכהן

107

1. בעקבות השיחות שניהל ראש ממשלת בורמה, או נו, בעת ביקורו בישראל ביוני 1955, הוזמנה משלחת מישראל לבקר ברנגון לדיון בשיתוף פעולה כלכלי בין שתי המדינות. המשלחת, בראשות חבר הכנסת דוד הכהן, הגיעה לבורמה בפברואר 1956, ובמרס חתמה על הסכם, הכולל בין השאר הקמת מפעלים משותפים והגשת סיוע טכני מישראל לבורמה (נוסח ההסכם, **רשומות, כתבי אמנה**, מס' 228, 12 באפריל 1957).
2. ראו גם מס' 147.

108

א' אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 921
נוסח יוצא: 130.09/2811/7

ושינגטון, 25 בפברואר 1956

הודעת דאלס בפני הוועדה[1] הורכבה משני קטעים כמעט מילוליים של הודעתו ב־6 בפברואר מזה[2] והודעת 26 באוגוסט מזה.[3] בחקירת שתי וערב עמד בעקשנות על העמדה שנקטה ב־6 בפברואר, כלומר יש מאמצים לברר סיכויי שלום ובירור אמצעים אחרים להבטחת ביטחון ישראל ולכן אין [ה]שעה נוחה למכירת נשק.

הלחץ הכביר שהופעל ועוד מתגבר לרגל עסקת 18 הטנקים[4] לא הזיז אותו עדיין אף שעל אחד קדימה.

רצוי שתבוא תגובה חריפה מירושלים על הטיעון של הפרש האוכלוסייה כמבטל כל אפשרות של התגוננות עצמאית של ישראל. אולי רצוי להזכיר עמידת 650 אלף נגד 30 מיליון ב־1948 ואת העובדה שלא כל מיליוני הערבים מסוגלים מבחינת כושרם הגופני האינטלקטואלי להפעיל נשק חדיש כך שעליונות המספרית הזאת היא דמיונית ואינה גורם צבאי מכריע. אילו היה רצון לחזק ישראל כדי שתתגונן לבדה בפני כל שכניה אין הדבר בלתי אפשרי. אני מציע התרכזות בטענה זאת: (א) מפני שזו הייתה למעשה היחידה שעליה הסתמך דאלס בהופעתו; (ב) מפני שהטענה הזאת עם כל סילופה וזיופה עושה רושם למראית עין ומביאה גם אנשים תמימים לידי שלילת יעילות הנשק כתשובה על הבעיה.

ברור כי ננצל את הופעת המזכיר להגברת המדורה. תהיינה עוד הופעות בשבוע הבא. אשוחח עם אלן בביתי היום.[5]

אבן

108

1. ראו מס' 105 (הערת עורך).
2. ראו מס' 77, הערה 3.
3. בנאום לפני המועצה האמריקנית למדיניות חוץ ב־26 באוגוסט 1955 דיבר דאלס על הסכסוך הערבי־ישראלי, וציין שלוש בעיות עיקריות שיש לפתור: בעיית הפליטים, בעיית הפחד ההדדי של הצדדים, ובעיית הגבולות. הוא אמר כי את בעיית הפליטים יש לפתור בדרך של יישובם במקומות מגוריהם, ובמידת האפשר בדרך של השבתם לארץ־ישראל. ישראל חייבת לפצות את הפליטים, לשם כך יש לגייס מלווה בין־לאומי שיסייע לישראל לשלם את הפיצוי, והנשיא אייזנהאואר ימליץ על תרומה ניכרת של ארצות־הברית למלווה כזה וכן להשתתפות אמריקנית בהקמת מפעלי מים והשקיה שיסייעו ליישובם מחדש של הפליטים. את בעיית הפחד ההדדי יש לפתור בהסכמים פורמליים בהשתתפות ארצות־הברית, מדינות אחרות והאו"ם, שבמסגרתם יתחייבו הצדדים לא לשנות את הגבולות בשימוש בכוח. אך לפני שמגיעים לערובה הדדית בנוגע לגבולות יש להגיע קודם לכן להסכמה על תיחומם, וכאן ציין שהגבולות הנוכחיים כפי שנקבעו בהסכמי שביתת הנשק לא נועדו להיות גבולות של קבע (נוסח מלא, בהוצאת שירות ההסברה של שגרירות ארצות־הברית בישראל, בתיק 130.02/2455/4).
4. ראו מס' 99, הערה 1.
5. ראו מס' 109, ראו גם מס' 115.

109

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA922
נוסח יוצא: 93.01/2212/12

ושינגטון, 25 בפברואר 1956

לרגל הופעתו המאכזבת של המזכיר[1] קיימנו שתי שיחות, אחת עם ראסל באישון הלילה והשנייה עם אלן בצהרים אצלי היום. התרענו על דברי המזכיר וניתחתי אותם בביקורת נמרצת. אמרתי שבכוונתי להבריק לממשלתי ולייעץ לה לחדול מתקווה בנשק אמריקאי ולתכנן פעולתה ומחשבתה על פי הנחה שקיבלנו תשובה שלילית. אמרתי כי נרתעתי מהעברת דעה כזאת (א) מפני שלא רציתי להאמין כי ארצות־הברית תפקירנו; ו־(ב) מפני שחששתי מהתוצאות המעשיות של התייאשות זו. אמנם יש גם יתרון גדול בידיעה ברורה וצלולה של עובדה שלילית. עם המבין כי הוא עומד יחידי במערכת חיים ומוות נטול עזרה מבחוץ מתרומם לשיאים לא משוערים של התאמצות והקרבה עצמית ושואב מקרבו מעיינות עמוקים של כוח גנוז. ראיתי אנגליה בבדידותה ב־1940 וחשתי כי עצם תחושת הבדידות מכפילה את תנופת המאמץ. דווקא בתולדות ישראל היו תופעות רבות כאלה ואם זהו המצב מדוע נשלול מעצמנו את היתרון הזה על ידי היאחזות בסיכוי חסר שחר. מאידך יש גם תוצאות שליליות של התייאשות מעזרה אמריקאית. תגבר הנטייה לחפש ישועה במקומות אחרים וגם הידיעה כי כל חודש מביא לנו החלשה מחויבת לעודד שיקולים של דחיקת הקץ בכל מיני בעיות. לא נעשה מלחמת מנע אך דחיקת הקץ יכולה להביא לידי תוצאות שאולי ארצות־הברית אינה רוצה בהן. סיכמנו כי יש לארצות־הברית שלוש עמדות אפשריות:

(א) ארצות־הברית מוכנה מיד למכור לנו נשק.

(ב) ארצות־הברית דוחה את בקשתנו ומחליטה לא למכור לנו נשק.

(ג) ארצות־הברית תמכור לנו נשק אך ברצונה לנסות משהו בשבועות הקרובים ואם יעבור זמן זה ללא שינוי מהותי במצב, כלומר מצרים מתחזקת ואנו עומדים בעיננו תפעל ארצות־הברית על ידי מכירת נשק.

מה שלא תהיה ההגדרה המדויקת של מדיניות ארצות־הברית חובה עליה לומר לנו האמת ואם האמת היא (ב) אסור לה להירתע.

ראסל התחנן לנו שלא נבריק כי נפלה בעצם הכרעה שלילית באשר הכרעה כזאת לא נפלה. ביום ד' התייעץ המזכיר עם שמונה פקידים בכירים ואחד מהם הציע שתימסר לנו תשובה כ־(ב) לעיל והמזכיר התנפל עליו בזעם ואמר כי לא יוכל זמן רב לשאת בעול האחריות לשלילת נשק מאתנו. אמרנו כי קשה לנו להתרשם מתמונה זאת בחודש החמישי לבקשתנו.

109

1. ראו מס' 108.

תגובת אלן הייתה יותר רצינית. אמר שיחס המזכיר למכירת נשק לישראל הוא יותר חיובי מזה שהתבטא בנאומו. ההופעה הפומבית והעקיצות של יריביו אילצו אותו להתגונן ולא לוותר אך למעשה המדיניות היא (ג) לעיל והגורם המעכב הוא מאמץ מסוים לבדוק אפשרות של הסדר. שאל אם ברצוני לראות המזכיר לפני צאתו ואמרתי רק אם יש דברים ברורים בפיו. אלן אמר שינסה לפני צאת המזכיר להשיג לנו משהו יותר חיובי ממה ששמענו עד כה ורמז כי יתאמץ להביא המזכיר לאמירת (ג) לעיל הואיל וזוהי למעשה ההחלטה והעמדה. אין ספק שאלן ינסה להבהיר בשבוע זה. אמרתי כי ייתכן שראש הממשלה או אתה תזמינו לאוסון ותדרשו הבהרה.[2] תביעתנו פשוטה מאוד שנדע בדיוק את המצב לאמִתו.

בין השאר הסברנו כיצד דברי המזכיר אמש מוכרחים להשפיע בשלילה על עמדות מדינות אחרות הרוצות לעזור לנו. אמר שאין ממשלת ארצות־הברית רוצה להרתיע מדינות אחרות לעזור לנו אלא דווקא להפך וייתכן כי ניסוח המזכיר לא היה מחושב מבחינת השפעתו על אחרים. חזר שלוש פעמים על דעתו כי מאורעות השבוע האחרון סייעו לישראל וכששאלנו כיצד ענה: (א) האהדה הציבורית לישראל ולתביעת הנשק גברה לרגל העסקה הסעודית;[3] (ב) עלינו לראות את פעולת ממשלת ארצות־הברית בעניין המיסטרים לא כצעד מקרי אלא כמשקף מדיניות שקולה. על הנושא האחרון אבריק בנפרד.[4]

אבן

110

מ' שרת אל י' צור (פריז)

M. Sharett to J. Tsur (Paris)

מברק מוצפן ל/726

נוסח יוצא: 130.09/2847/1

ירושלים, 26 בפברואר 1956

לשגריר. שלך 383 וקודמיו שמסיבות שונות טרם נענו.[1]

2. ואכן לאוסון הוזמן לשיחה עם בן־גוריון ב־29 בפברואר - ראו מס' 117.
3. ראו מס' 99, הערה 1.
4. אלן הכחיש ידיעה שהופיעה ב"ניו יורק טיימס", שהטילה על צרפת את האחריות לדחיות בביצוע עסקת המיסטרים והבהיר כי ארצות־הברית תומכת במכירת המטוסים. להערכתו של אבן מקור ההדלפה היה במחלקת המדינה והיא נועדה להעמיד את ארצות־הברית באור חיובי כדואגת לביטחונה של ישראל (ראו אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WPTA81, 25 בפברואר 1956, 93.01/2212/12).

110

1. צור הבריק כי אין להשתית את יחסי ישראל-צרפת על רכש בלבד וכי יש לחתור להרחבת המסגרת של שיתוף הפעולה בין שתי הארצות. הוא הציע הצעות אחדות: ניצול ביקור פינו בהודו לתיווך בין ישראל להודו; תיווך בין ישראל לסוריה ואולי בדיקת הרעיון של הסכם אי־התקפה שלדברי משרד החוץ הצרפתי הציעה ישראל; הזמנת פינו לישראל (ראו צור אל שרת, שפ/383, 23 בפברואר 1956, 130.09/2346/5).

א) בהחלט עניין גמר הסחבת בעניין השנים־עשר ואישור התכנית הגדולה בראש סדר היום.[2] יש להיזהר שמא הדיבורים על תכניות מדיניות יסיטו את המחשבה מהבעיה המידית והראשונית שהיא נשק. יש להחדיר את ההכרה כי הגורם הרוסי שולל אפשרות של התערבות חד־צדדית ממשית מהחוץ. הדרך היחידה לרסן מצרים ולמנוע התלקחות העשויה להתרחב לממדים עולמיים היא להחזיר במהירות את מאזן הכוחות. אנו רשאים לקוות שצרפת תגלה גם בעניין הרכש יזמה ועמדה עצמאית אשר יעלו את קרנה במזרח ובמערב כאחד.

ב) מחייב הצעת פנייתו לנהרו כבאה ביזמתו ולא על פי בקשתנו. התפלא בהיוודע לו כי אין קשרים תקינים בין הודו לבינינו. בעיניו מצב זה מסלף עמדת הודו ומציגה כמזדהה עם הסרבנות הנוקשה של הערבים להשלים עם ישראל ולכן כמרחיקה השלום מהמזרח התיכון ומפקירתו לקנוניות זרות ולהשפעת גורמים המנסים להיבנות מהסכסוך. בסעיף זה הדגש על השלום והיציבות ועל אופייה המתקדם והבונה של ישראל ולאו דווקא על השתלבותה באסיה שאין זו דאגתו המיוחדת של פינו.

ג) לגבי סוריה בכלל נשמח להשפעת צרפת למניעת התנגשויות ולליישור הדורים ובכלל נתחשב במעמדה של צרפת שם. לידיעתך, לא הצענו מעולם חוזה אי־התקפה בערבות צרפת. אין לי מושג מרעיון זה ואין להעלותו. ייתכן ומאיארד רצה לגשש, ייתכן וגם ז'ילבר ביזמתו־הוא ציין אפשרות כזו. אך אם פינו יחזור לאותו נושא יש לשמוע דבריו כהצעה צרפתית ולהבטיח העברתם.

ד) אם יעורר פינו רעיון הוועידה[3] יש להביע הערכה לרצונו הטוב להצעיד בעיית ירדן לפתרון חיובי אך להזהירו מהחטאת מטרתו. במשא ומתן של ג'ונסטון נעשה ניסיון חשוב להגיע לעמק השווה אך הסורים היו הסרבנים העיקריים. אם תמיד שללו פגישה ישירה אתנו ולבסוף דחו הסדר שכמעט הושג במשא ומתן לא ישיר מניין שייענו עכשיו להצעת ועידה? גם אם לא ידחו הצעת צרפת במפורש הם עלולים להיאחז ביזמה זו מהשפה ולחוץ ולעשותה עילה לסחבת ולהתחמקות. יציגו שאלות ויתנו תנאים ויגלגלו העניין עד שתחלוף העונה. על ידי כך ירוויחו זמן ויחבלו בפיתוחנו תחת מסווה היענות להצעה חיובית מבלי לזוז לקראת הסדר כלשהו. ברור כי אין דבר רחוק מפינו כסיוע לטכסיסי רמייה כאלה ולכן הדרך הנכונה היא לשאול תחילה בדמשק אם הם מוכנים לוועידה מיד וללא תנאים על מנת לברר העניין, נאמר תוך שלושה שבועות. על נציג צרפת להוסיף כי השהיית התשובה תיחשב כשלילה וכי נוכח סירוב סוריה להיוועד או להגיע להסדר עם ג'ונסטון לא תוכל צרפת להרשיע ישראל אם תחדש העבודה.

ה) בהחלט יש להזמין פינו לבקרנו בדרכו חזרה ואפשר להסתמך על ביקורי שר החוץ הישראלי בפריז.[4]

ו) בכלל יש להביע נכונות לשיתוף פעולה עם צרפת ולחילופי ידיעות ודעות.

שרת

2. בקשתה של ישראל למכירת 60 מטוסי מיסטר נוסף על התריסר שמכירתם אושרה - ראו מס' 101.

3. בשיחה עם צור ב־10 בפברואר העלה פינו את הרעיון של כינוס ועידה ערבית-ישראלית לדיון בתכנית ג'ונסטון - ראו מס' 85.

4. פינו לא ביקר בישראל. שרת ביקר בצרפת באוקטובר ובדצמבר 1955.

111

י׳ תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן: חוזם 458
נוסח יוצא: 130.16/2952/1

ירושלים, 26 בפברואר 1956

ברנס נתקבל ב־23 על ידי השר לשיחה בעניין ניצנה.[1] נוכחו ויז׳ייה, רוזן ותקוע.

ברנס מסר תזכיר[2] הסוקר שיחותיו והתכתבותו אתנו בדבר הצעות המזכ״ל. התזכיר מציין שקיבלנו ההצעות ללא תנאי ומציע שהן תבוצענה ב־1 במרס או מיד לאחר מכן. אשר למכתב המנכ״ל מ־21 בפברואר,[3] מטעים ברנס שביקש מהמצרים הבטחה לאפשר למשקיפי או״ם חופש תנועה ומחכה לתשובה. לגבי סימון הגבול, מאשר כי בכוונתו להעסיק פועלים מעזה שיישכרו על ידי ססו״ת [סוכנות הסעד והתעסוקה של האו״ם] ואילו מאתנו יקבל החומרים.

בתגובתו התייחס השר תחילה לשאלת סימון הגבול כלעניין צדדי והעיר כי לא ייתכן להעסיק פועלים ערביים בלבד אלא אפשר לחלק הקו לקטעים ולסמן אחד על ידי ישראלים ואחד על ידי פועלים משטח מצרי.

אשר לבעיית היסוד, הרינו מבחינים בין הסכמה ובין ביצוע. להבחנה זו תקדימים ביחסים בין־לאומיים, נכון שקיבלנו הצעות המזכ״ל במלואן,[4] לאחר שבתחילה התנגדנו לסימון הגבול על ידי משקיפי או״ם והסתייגנו מהגבלת מספר השוטרים במפורז. על תנאים אלה ויתרנו, אולם לא ויתרנו על תביעתנו להרחקת הכוחות המצריים מעבר לאבו־עגילה-קוסיימה. אף אם נסכים שהצעות המזכ״ל אינן דורשות במפורש נסיגת המצרים לפי סעיף 8(3),[5] הרי הוצעו ההצעות במסגרת סעיף 8[6] ואין לראותן כעומדות בחלל ריק. תלונתנו נגד ריכוזי כוחות מצריים באותו אזור ותביעתנו שיעזבוהו קדמו בהרבה להצעות האמרשלד ואיננו יכולים לסלקן תמורת ביצוע הצעות המזכ״ל. המצרים דורשים שנדחה הטיפול בסעיף 8(3) עד לאחר ביצוען, אולם אין לנו שום ביטחון כי לאחר שנוציא צבאנו מניצנה יסכימו הם לסגת.

יתר על כן הרקע כולו נשתנה. בניצנה שקט אך ריכוזי כוחות מצריים מוגברים בגבול ובייחוד ברצועת עזה מהווים מקור הסכנה. רדיו קהיר ו״טיימס״ הלונדוני הודיעו על הצבת הנשק הצ׳כי לאורך קו שביתת הנשק ולפי ידיעותינו מרוכזות ברצועה שלוש חטיבות. לא ייתכן שהתגובה היחידה של ממשלת ישראל לסכנה מחמירה זו תהיה הרחקת כוחות צה״ל

111

1. בהמשך לשיחתם ב־21 בפברואר, ראו מס׳ 104.
2. בתיק 130.02/2440/11.
3. בתיק 130.02/2440/6.
4. ראו מס׳ 11 והערות 1 ו־2 שם.
5. של הסכם שביתת הנשק ישראל-מצרים, שבו נאמר: ״מעברו המצרי של הגבול, מול אזור אל־עוג׳ה, לא תהיינה עמדות ההגנה המצריות קרובות יותר לאל־עוג׳ה מאשר אל־קוסימה ואבו־עגילה.״ ראו כרך 3, נספח ו עמ׳ 693.
6. על סעיף זה (וסעיף 7 המוזכר להלן), ראו מס׳ 11, הערה 6.

מניצנה והשארת המצרים in illicit possession of menacing advantages. לבצע המוטל עלינו לפי הצעות המזכ"ל, מבלי שהמצרים יקיימו התחייבויותיהם באותו אזור על פי אותו סעיף של שביתת הנשק ובשעה שהם מפירים את שביתת הנשק במקום אחר יראה height of eccentricity וציבורנו לא יישא בזה.

ברנס היה נדהם וטען כי זהו שינוי גמור של עמדתנו והצעת תנאי שוויתרנו עליו במשא ומתן אחרי שהמזכ"ל והוא עצמו ציינו שהכוונה לבצע בשלב ראשון הצעות ניצנה ורק בשלב שני לגשת לעניין סעיף 8(3). אשר לסעיף זה הרי הודיעוהו המצרים על נכונותם לקיימו בתנאי שישראל תקיים סעיף 7. כנראה נכון כי הוצב קצת נשק בקו אך לא נכון כי יש שלוש חטיבות ברצועה. המצרים מצדם טוענים כי הישראלים ריכזו כוח רב בגבול תוך הפרת שביתת הנשק וכוח זה מאיים עליהם.

השר ענה כי אפשר לברר טענות אלו. לפנינו שתי בעיות: ניצנה והגבול. אפשר לנקוט נוהל שפירושו קודם טיפול בבעיה (א), דיון, הסכם, ביצוע ואחר כך ב־(ב), דיון, הסכם, ביצוע, אך ייתכן נוהל אחר והוא: בעיה (א), דיון והסכם; בעיה (ב), דיון והסכם, ובשלב סופי ביצוע שניהם. המאמץ לגבי ניצנה לא היה לשווא יען הושג הסכם והוא במקומו מונח. עכשיו אפשר לדון על הכוחות בגבול על מנת להגיע להסכם ואז יבוא ביצוע כולל. גם אפשר לגרוס ביצוע בעת ובעונה אחת של הצעות המזכ"ל לגבי ניצנה והרחקת המצרים מעבר לאותו קו וכן הפחתת כוחותיהם בעזה.

בהמשך הוויכוח הקשה הסתמך ברנס על טענת המצרים שאנו ממילא מחזיקים כוחות בניצנה והם מתיישבים מזוינים ושוטרים ולכן מוצדקת מציאות כוחם ממול, כל שכן שלפי סעיף 8 אינם אסורים בהחזקת צבא שם אלא רק בעמדות מגן. אגב כך לגלג על אופייה החקלאי של קציעות. השר שלל הצגה זו של החזקתנו בניצנה ואמר כי אנו רשאים להקים שם יישובים ואם נביא מים נפתח גם חקלאות של ממש.

ברנס הודיע שעליו לדווח למזכ"ל ושאל אם מבין נכון כי מאחר שהמצב השתנה סבורה ישראל כי אין לבצע הצעות האמרשלד כעת ויש לעיין בביצוע סעיפי 8 ו־7. השר אישר. ברנס שאל אם נכון יהיה לומר כי ישראל שקלה מחדש עמדתה ביחס להצעות ניצנה ושינתה עמדתה לאור השינויים שחלו במצב. השר אמר כי אינו יכול לאשר זאת מאחר שלא שינינו עמדתנו והסכמתנו בעינה עומדת. ברנס הוסיף ושאל אם יוכל לדווח שאין אנו יכולים לבצע ההצעות שקיבלנו קודם לכן מאחר שהשתנה המצב. השר לא הסכים שישתמע כי קיבלנו ההצעות קודם לכן ונסוגונו והדגיש כי הסכמתנו המלאה נשארת בתוקפה אולם לא נוכל לבצע ההצעות כל עוד לא תבוצע תביעתנו בדבר סעיף 8(3) שקדמה להן.

הבטחנו תגובה בכתב לתזכיר שהשאיר ברנס.[7]

תקוע

7. תזכיר התגובה, מ־2 במרס, בתיק 130.02/2439/6.

112

הנשיא אייזנהאואר אל ראש הממשלה ד' בן־גוריון
President Eisenhower to Prime Minister D. Ben-Gurion

Copy: 130.02/5936/57 :העתק

Washington, 27 February 1956

Dear Mr. Prime Minister,

I wish to acknowledge with appreciation your letter of February 14, 1956.[1] My Secretary of State and I have had the benefit of a careful and detailed report by Mr. Anderson of his conversations, and we have discussed with him the steps which might next be taken in pursuit of the peaceful settlement of which you have written so earnestly.

Mr. Anderson's exploratory conversations in the Near East have not advanced as far toward a resolution of the issues confronting us as I had hoped, but a foundation has been laid on which we may hope to build. Meanwhile, the need for a solution has become even more pressing. It is my deepest wish that the United States make whatever contribution it can in this profoundly disturbing situation. With this desire in mind, Mr. Anderson plans to return to the Near East for further discussions within the next few days.[2]

I have taken full and sympathetic note of your statement of Israel's need for arms. Your request is being given the most careful consideration in light of the need both to ensure Israel's security and to create a situation which will be most conducive to peace in the area.

Permit me to renew my warmest good wishes and heartfelt thanks for your friendly cooperation.

With assurances of my deep personal regard,

Sincerely yours,

Dwight D. Eisenhower

112

1. מס' 91.

2. אנדרסון חזר למזרח התיכון בראשית מרס.

113

א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/717

נוסח יוצא: 130.09/2321/2

לונדון, 27 בפברואר 1956

לויד עורר מיד עם כניסתי לחדרו שאלת ביקורו בירושלים.[1] רמז שניקולס לא פירש נכון המברק שנשלח ממשרד החוץ הבריטי על הביקור, שעה שחשב שהמזכיר ופמלייתו יסרבו לעלות לירושלים. הוסיף שרעיון כזה לא עלה כלל על דעתו עד ש"הבחורים שלו" הפנו תשומת לבו למשמעות הבין־לאומית הנודעת לביקורו בירושלים במקרה שנרצה בהכרת ממשלת בריטניה בירושלים כבירת ישראל. הוא מוכן לעלות לירושלים לשם שיחה עם ראש הממשלה ושר החוץ, [אך] במקרה שיישאל על ידי עיתונאים, יצטרך להסביר עמדת ממשלתו בשאלה ויאמר שלא חל בה שינוי על ידי עצם הביקור. לפני שסיים דבריו אלה קרא לחדרו מזכירו הפרטי האנקוק וביקשו שיסביר בנוכחותי עמדת משרד החוץ לביקור. המזכיר ענה שמן הראוי שמזכיר חוץ בריטי ינהג כפי שנהגו לפניו דאלס והאמרשלד,[2] אשר לא סירבו לבקר, אך נמנעו להשתתף במסיבות רשמיות שאפשר לפרשן כמעשה מדיני. כאן שאלו לויד אם ירדן תהיה המדינה הערבית שתתמרמר יותר מהאחרות מביקורו בירושלים ובישראל. האנקוק ענה בשלילה והוסיף שממשלת ישראל אינה צריכה "לנצל" הביקור למטרותיה המדיניות. הפסקתי דבריו ופניתי למזכיר באמרי שאין אנו זקוקים "לנצל" אף ביקור חשוב כביקור שר חוץ של ממשלת הוד מלכותה כדי לזכות בהכרת ירושלים כבירתנו. זו הייתה בירת מדינתנו בתקופה שלא היה עדיין זכר לא לאנגליה ולא ללונדון. באותו הזמן אני רואה פגיעה בכבודנו להניח שעל ידי ההזמנה טומנים אנו לו מעין מלכודת על מנת לכרוך פרשת ביקורו במדינתנו בפרשת בעיית ירושלים, כפי שהיא נראית לממשלת בריטניה. האנקוק לא המשיך יותר ולויד חזר בנוכחותו על הדברים שאמרתי לו, והוסיף שאם ראש הממשלה ושר החוץ של ישראל מזמינים אותו לשיחות בירושלים, עליו להיענות, אך הואיל ובכל זאת קיימת הבעיה המדינית, הרי רוצה הוא בעקבות חילופי הדברים בין שלושתנו להביא השאלה בפני ראש הממשלה וישיבת הממשלה מחר בבוקר וינהג לפי החלטתם. ביקשני שאראה שיחתנו זו כבלתי מחייבת. האנקוק הבטיח להודיעני מיד לאחר ישיבת הממשלה.

113

1. ב־20 בפברואר הודיע שגריר בריטניה למנהל הכללי של משרד החוץ כי שר החוץ לויד מעוניין לבקר בישראל בדרכו חזרה מקראצ׳י, ונענה בחיוב (ראו משרד החוץ אל השגרירות בלונדון, ד/506, 20 בפברואר 1956, 130.09/2321/1). בפגישה עם שרת ב־24 בפברואר אמר השגריר כי קיבל ממשרד החוץ שלו הודעה "על ביקור בתל אביב", והוא מסיק כי בדעת לויד לא לעלות לירושלים. שרת אמר כי לא ייתכן ביקור רשמי בישראל ללא ביקור בירושלים (ראו משרד החוץ אל אילת, ד/518, 24 בפברואר 1956, שם).
2. דאלס ביקר בישראל ב־13 עד 14 במאי, 1953, וקיים פגישות הן בירושלים הן בתל אביב; על פגישת האמרשלד עם בן־גוריון ושרת בירושלים, ראו מס׳ 56.

לאחר שיצא מהחדר אמרתי ללויד שכל פרשת ירושלים מצערת אותי ומוטב שיחסל אותה, כדי שלא תפריע למשימות העיקריות של ביקורו בישראל המכוון בוודאי לשפר יחסי שתי המדינות ולנסות להגיע להבנה הדדית [ב]שיחות בכמה מהשאלות השנויות במחלוקת. לויד הביע הסכמה לדבריי ואמר שהגדרתי נכון מטרת ביקורו המיועד בראש ובראשונה להבנת בעיותינו מקרוב אגב "שיחות גלויות" עם מנהיגינו.

בסוף שיחתנו עוררתי שאלת הנשק והדגשתי אכזבתנו מהכרזותיו האחרונות בשאלה זו המתארות יחסי הכוחות בינינו לבין שכנינו בצורה מסולפת בהחלט. הזהרתיו: כל עוד לא ניווכח שאמנם קיימת מצדם הבנה כנה לבעיות ביטחוננו ונכונות לעזור לנו להגן על עצמנו, לשווא יהיו מאמציהם בכל יתר השטחים. הזכרתי שיחותיי עם קירקפטריק[3] ושאקבורו,[4] והבעתי צערי שטרם שמעתי מהם דבר על אף הבטחת קירקפטריק להודיעני בתום שבועיים מיום שיחתנו בראשית החודש. לויד אמר שלא יוכל להיכנס לדיון יסודי בשאלה זו עתה, כי עליו למהר לפגישה עם ראש הממשלה, אך לפני שיצא לדרך בעוד יום־יומיים יטפל בעניין זה. הציע שאפנה בהיעדרו לנאטינג או לקירקפטריק ואקבל תשובה קודם כל בסוגי הנשק שכבר הוחלט על מכירתם לנו, שעוכבו לאחר תקרית כנרת.

בשעה שליווני לדלת העיר שהצטער אישית על התקרית שקרתה לאחר שיחתנו הקודמת[5] ורוצה שאדע כי הוא ידידי ממש כפי שהיה עד כה. הודיתי על דבריו ואמרתי שאף אני לא ערבבתי התקרית שבין השגרירות למשרד החוץ ביחסים האישיים בינינו.

שוב ביקשני לחכות לתשובה בדבר ירושלים עד מחר ולא להודיעכם באופן סופי ומוחלט שום דבר. מציע שלא תמסרו דבר משיחתי זו לניקולס.[6]

אילת

3. ב־3 בפברואר אמר קירקפטריק לאילת כי בשובם של אידן ולויד מארצות־הברית יתקיים דיון באספקת נשק לישראל, וכי הוא מקווה ש"בעוד שבועיים" ישראל תדע את תוצאותיו (ראו אילת אל משרד החוץ, ל/659, 3 בפברואר 1956, 130.09.2321/2).
4. בשיחה עם שאקבורו דיווח הלה על החלטות הפסגה בין אייזנהאואר ואידן. לדבריו הושג תיאום מלא בין בריטניה וארצות־הברית בשאלת ארץ־ישראל. סוכם שהצהרת השלוש תשמש מכשיר למניעת תוקפנות, שיקנה ביטחון הן לישראל הן לערבים, ולשם ביסוסה ייוועדו שלוש המעצמות בוושינגטון. הוסכם שיש להביא את ישראל והערבים בדחיפות לידי הסכם, אך המשלחת הבריטית נמנעה מלהביא תכנית משלה לשם כך. בריטניה תמשיך לדון עם ארצות־הברית בשאלת הפיתוח הכלכלי של האזור, תתמוך בתכנית ג'ונסטון ותסייע להביא את מדינות ערב לקבלה. כשנשאל בסוף השיחה על בקשות אספקת הנשק של ישראל השיב כי העניין יידון, ותימסר תשובה עד 28 בחודש (ראו אילת אל מחלקת חבר העמים הבריטי, 13 בפברואר 1956, 130.02/2455/9).
5. ראו מס' 33, והערה 8 שם.
6. לבסוף הסכים לויד לבוא לירושלים - ראו אילת אל בן־גוריון, ל/738, 5 במרס 1956, 130.09/2321/2).

114

ש׳ בנדור אל שגריר ישראל בצרפת
S. Bendor to the Israel Ambassador in France

העתק: 93.02/192/35

פריז, ט״ו באדר תשט״ז
27 בפברואר 1956

סודי ביותר

יחסי ישראל ברית־המועצות

בזמן שהותי בארץ היה דיון במשרד על יחסי ישראל ברית־המועצות. הדיון נשתרע על שתי ישיבות ארוכות אשר רק בשנייה שבהן נכחתי.[1]

לצערי לא שמעתי את דברי השגריר אבידר או של אלה שנקטו עמדה שאני מכנה אותה יותר פרו־מערבית. רוב האנשים שהשתתפו בשלב השני של הדיון התווכחו עם הדוברים הראשיים בחלק הראשון של הדיון.

בסוף הדיון העיר השר את הערותיו. הוא הדגיש שאינו מסכם כי אם רק מעיר לנקודות מספר (הוא הטיל על חמישה חברים לסכם את הדיון ועל יסוד סיכום זה להציע הצעות). רשמתי את הדברים הבאים מפי השר:

א) **חוזה ביטחון עם ארצות־הברית.** (הבינותי מדברי השר שהיו כאלה שהציעו שנודיע לרוסים שאנו איננו מבקשים חוזה ביטחון עם ארצות־הברית). השר קבע שאסור לנו למכור לברית־המועצות את ויתורנו על חוזה ביטחון עם ארצות־הברית. הוא תיאר את השתלשלות הדברים שהביא לרעיון של ברית ביטחון בין ישראל לארצות־הברית. יש בציבור היהודי ובציבור הלא־יהודי כאחד בארצות־הברית כאלה החושבים שרק ברית כזאת עשויה להבטיח את קיומנו. הם הגו רעיון זה ואסור לנו לשלול אותו. מן הצד השני, אין אנו צריכים להעלות את ברית הביטחון על ראש תביעותינו ולמעשה זה מזמן שאנו חדלנו להזכיר אותה. דרישתנו היא לנשק.

ב) **הסכם בגדאד והעסקה הצ׳כית.** השר התווכח עם אלה שייחסו מידת סכנה שווה לישראל מברית בגדאד ומהעסקה הצ׳כית. הסכם בגדאד מעיקרו איננו מופנה נגד ישראל. יתר על כן, כמויות הנשק שסופקו לעיראק על סמך הסכם זה אינן בשום יחס לכמות הנשק שסופקה למצרים על ידי ברית־המועצות וצ׳כיה. הסכנה הממשית הצפויה לישראל היא איננה מבגדאד, כי אם מקהיר.

ג) **האם יש לבקש נשק מברית־המועצות?** השר קבע את השיקולים הבאים:

1. השיקול הכלכלי הכספי. נראה שרק מארצות־הברית נוכל לקוות לקבל נשק חינם או במחיר מוזל ואנו מצווים למצות אפשרות זאת.

114
1. פרוטוקול מהישיבה השנייה (ב־20 בפברואר), בתיק 130.02/2457/15.

2. אין הוא שולל את האפשרות שברית־המועצות תספק נשק גם לישראל, כי מטרת ברית־המועצות באספקת נשק למצרים איננה אלא המשך מאמציה לעקירת המערב מהאזור. אחרי שהיא תבטיח את השפעתה במצרים ובמדינות ערב אחרות יכולה היא להגיע למסקנה שאפשר להחליש את ההשפעה האמריקנית בישראל על ידי מתן נשק לנו.

השר הביע את הדעה שברית־המועצות מעוניינת בכך שאנחנו נבקש נשק ממנה. מלבד הראיות האחרות[2] הרי בזמן האחרון אמר השגריר אברמוב לשר ברזילי שברית־המועצות מחכה לפנייה מאתנו ואחד מאנשי הנציגות הצ׳כוסלובקית אמר לאיש שיחו בתל אביב שיבוא היום וישראל תבקש נשק מצ׳כיה. כמובן אין לדעת לאיזו מטרה תשתמש ברית־המועצות בפנייתנו. על כל פנים אין זה מן הנמנע שברית־המועצות תספק נשק גם לנו.

3. אין להניח שארצות־הברית תנהג כלפינו אם נבקש נשק מברית־המועצות כפי שהיא נוהגת לגבי מצרים, זאת אומרת, לא תציע לנו עזרה כלכלית חשובה כדי למנוע פנייתנו לברית־המועצות.

4. הוא מגיע למסקנה שאסור לפנות לברית־המועצות כעת - או כפי שאמר השר ״עוד לא״ כי הדבר יוכל להשפיע לשלילה בארצות־הברית, בעיקר על היהודים. אולם ייתכן שאם ניווכח שאין סיכויים לקבל נשק מארצות־הברית נדון בפנייה לברית־המועצות.

5. אם ארצות־הברית תמכור לנו נשק ייתכן ונוכל בכל זאת לפנות במשך הזמן גם לצ׳כיה.

ד) **הורדת המתח ביחסי ישראל-ברית־המועצות.** (הבינותי שהיו בין החברים כאלה שטענו שאנו מופיעים כאנטי־סובייטיים מובהקים ויש לעשות להורדת המתח). השר קבע שהורדת המתח אינה תלויה רק בנו. כל פעם שיש מעין הפוגה בינינו לבין ברית־המועצות, באה זו וטופחת על פנינו ואנו מחויבים להגיב.

ה) השר חייב משלחת פרלמנטרית לברית־המועצות.

ו) השר חייב אווירה של שיחות בינינו לבין ברית־המועצות.

בברכה,

ש׳ בנדור

2. ראו מס׳ 25.

115

א׳ אבן אל י׳ הרצוג
A. Eban to J. Herzog

מברק מוצפן WIA932
נוסח יוצא: 93.01/2212/12

וושינגטון, 28 בפברואר 1956

אישי בתכלית

בשיחה עם אלן בהשתתפות שילוח ובנוכחות ברגוס הבעתי דאגה על נאום המזכיר[1] ושאלתי כמה שאלות.

א) שאלה: היש לפרש את דברי המזכיר על בקשתנו לנשק כשלילת הבקשה. תשובה: הבוקר דיבר עם המזכיר ומסר לו כי אני נוטה לייעץ לממשלתי לראות את בקשתנו כנדחית. המזכיר מוסר כי הגדרה זו היא יותר מדי פסימית ושאין בכוונתו לראות את האפשרות של מכירת נשק לישראל כמחוסלת.

ב) שאלה: מה פירוש דברי המזכיר על חוזה ביטחון שכאילו לא נשקל רצינית אף פעם ושתנאו ההכרחי, essential, הוא שינויים בגבול. ב־26 באוגוסט[2] אמר המזכיר כי קביעת גבול סופי תהייה דבר רגיל normal, בהקשר של חוזה ביטחון והסביר כי לא התכוון לסגור את הדלת על חוזה ביטחון גם על הגבול הקיים ולכן נקט את המונח normal. הזכרתי דבריו בג׳נבה.[3] אלן אמר כי בכל מקרה של הבדל בין נאום 26 באוגוסט ודברי המזכיר בפני הסנאט הלכה כ־26 באוגוסט.

אישר כי במקרה של הצטרפות ארצות־הברית לאמנת בגדאד תתעורר שאלת חוזה ביטחון עם ישראל גם לפני שינויי גבול. אשר להערה שהעניין לא נשקל רצינית סבור אלן כי המזכיר לא דייק. העניין נשקל באופן מעמיק ונוקב ביותר. כוונת המזכיר הייתה לומר כי לא הגיע לידי מסקנה שצריך להגשים את הדבר בנסיבות הקיימות אך לא רצה לשנות מאומה ממה שנאמר ב־26 באוגוסט.

ג) התרעתי על ההשוואה בין העסקה הצ׳כית במצרים לבין קניותינו בפראג ב־1947-1948. אלן קיבל דעתי והבטיח להסביר למזכיר את השוני הרב. בסעיף זה ובסעיפים רבים אחרים גמגם הרבה על המצוקה המיוחדת של אדם העומד בפני מטר של שאלות נוקבות והנתבע להשיב בלי להתכונן.

ד) שאלה: מה עמדת ארצות־הברית לגבי קניית נשק על ידי ישראל במדינות המושפעות מארצות־הברית. תשובה: הסיבות המיוחדת החלות על ממשלת ארצות־הברית

115
1. ראו מס׳ 105 (הערת עורך).
2. בדבריו בפני המועצה האמריקנית למדיניות חוץ ב־26 באוגוסט 1955 - ראו מס׳ 108, הערה 3.
3. בפגישתו עם שרת ב־30 באוקטובר 1955 אמר דאלס כי יהיה "עיון אוהד" בכל רשימת נשק שישראל תגיש (ראו אבן [מג׳נבה] אל משרד החוץ, פ/32, 31 באוקטובר 1955, 130.09/2310/16).

לרגל היוזמה המיוחדת שהיא קיבלה על עצמה[4] אינן חלות על אחרים. כשאמרתי שדברי המזכיר מוכרחים להשפיע לרעתנו גם במקומות אחרים אמר באופן חלש כי זאת לא הייתה הכוונה.

ה) שאלה: מניין ההדגשה הנשנית של המזכיר על האופי הארעי של גבולותינו. מתחתי ביקורת על ציטוטו הבלתי שלם של המזכיר המתייחס לסעיף הקובע ארעיות ומתעלם מהסעיף הקובע כי רק בהסכם הדדי יחול שינוי כלשהו. אמרתי שמאזן ההסכם הוא לטובת סופיות ולא ארעיות שכן מספיק צד אחד להבטיח סופיות על ידי אי־הסכמה לשינוי בעוד שנחוצים שני צדדים מסכימים כדי להביא לידי שינוי כלשהו, כך שאחוז האפשרות מכריע לטובת סופיות הגבול. יש זכות לשנות אך אין חובה. תשובה: הטיעון נראה לו בכללו וישים לב לאזהרתי שהדגשת הארעיות מגרה יצרים ערביים לתוקפנות, או לפחות לתביעות מרחיקות לכת. הסכים שאם מצטטים סעיף אחד צריך לאזן את הציטוט על ידי התייחסות לסעיף XII בהסכם המצרי[5] והסעיף המקביל בשאר ההסכמים.

ו) מה כל העניין של משא ומתן כביכול בין לבואיס[6] וממשלת ארצות־הברית לקביעת מספר החוזרים לישראל לעומת מספר המקבלים פיצויים. תשובה: אין שום משא ומתן מיוחד. לבואיס ממלא תפקידו מטעם או״ם וממשלת ארצות־הברית עוקבת אחרי מאמציו.

ז) מה פירוש הודיית הובר כי קיים מצב מלחמה בין מצרים וישראל. היש פה סטיית ארצות־הברית מהתורה המשפטית המקובלת בעיקר לאחר החלטת מועצת הביטחון [מ־] 1951.[7] תשובה: הובר לא דייק. היה צריך לומר כי מצרים דוגלת בתורה זו אך אין או״ם וארצות־הברית מזדהים עם הטענה.

ח) הודה כי המזכיר טעה בתיאור המסורת הערבית על רצח מוחמד.

אחרי שיצאנו טלפנו ממחלקת־המדינה לאמור כי אלן דיבר עם המזכיר, שהבטיח להכניס כמה מתיקונינו בטקסט הרשמי של העדות שיודפס ביום חמישי.

אבן

4. שליחות אנדרסון.
5. בסעיף זה בהסכם שביתת הנשק עם מצרים (ומקביליו בהסכמי שביתת הנשק עם לבנון, ירדן וסוריה) נאמר כי הסכם שביתת הנשק יישאר בתוקפו עד אשר יושג "יישוב של שלום בין הצדדים, [אשר] [...] יוכלו, בהסכמה הדדית, לתקן את ההסכם או כל תנאי מתנאיו, להוציא סעיפים I ו־II". ראו כרך 3, נספח ו עמ' 697.
6. הנרי לבואיס, מנהל סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים הערביים.
7. בהחלטת מועצת הביטחון S/2322 מ־1 בספטמבר 1951 בעניין השיט בתעלת סואץ.

116

מ' קדרון אל שר החוץ

M. Kidron to the Minister of Foreign Affairs

Coded Tel. Y50 מברק מוצפן
Outg.: 130.02/2440/11 :נוסח יוצא

New York, 28 February 1956

Mazkal [Secretary–General] asked me transmit you two letters today's talk. One he described "pleasant" is letter thanks couched very warm terms such as "I can only repeat my expression admiration for strength courage which you have tackled problem building up happy people" and "I shall always be inspired by sincere sympathy for you, your people, and by willingness fully appreciate your problems". Letter concludes respectful good wishes president, premier. Full text diplomatic mail.[1]

Second letter[2] "unpleasant" as follows: "On my return H. Q. from journey Mid East Asia learned my disappointment and great concern that for several weeks you delayed and now raise difficulties in implementing the agreements on El Auja.

Through reports ex Gen[eral] Burns have learned re your objections.[3] I fail see that any thing has happened which invalidates your unconditional acceptance proposals Nov[ember] 3 again confirmed when I was Jerusalem. It's certainly needless me recapitulate various stages your contacts this issue with Burns and way in which ex your side, at stage when you had accepted proposals "in principle" severe criticism was directed by you against Egypt for its delay agreeing suggested arrangements. I feel that further difficulties raised ex your side this stage would have in light previous history this problem an importance beyond question El Auja as such and would influence possibility making other mutually acceptable arrangements between you and neighbouring states. In course my conversation with Mr. B[en]-G[urion], yourself, you stressed importance further efforts from U.N. get incidents between patrols, outposts, on two sides under control. Efforts are being made that direction and provided loyal coop[eration] forthcoming ex both sides I feel sure that an improvement conditions could be achieved. However with what authority could I or Burns discuss these matters with Egypt if you in El Auja case may be said to have backed down from commitments to us which were part of very background for Egyptian acceptance proposals. Thus your present attitude El Auja undermines our ability go ahead. When I say I believe in possibility getting border line situation under better control I have

116

1. מכתב זה לא נמצא.
2. בתיק 130.02/2440/1.
3. ראו מס' 104 ו־111; על ראשית הפרשה ראו גם מס' 11 ו־56.

in mind particularly a tightening up instruction on Egypt side in line your own thinking. I am however convinced such tightening up has to be combined with measures more effecti[ve]ly separating two sides. That is so because the new instructions should not be put to too severe a test at an early stage and because steps aiming at avoiding undue strain on instructions seem to me to be a prerequisite for a successful negotiation on tightened instructions. A willingness on your side for these reasons to adjust de facto your patrolling policy would be proof your honest desire pacify situation along A[rmistice] D[emarcation] L[ine]s. I wish stress seriousness with which I present these observations. They not been checked with reps U.S., U.K., France but I know my attitude would have fullest support all three gov[ernment]s." ends.

Mazkal [Secretary-General] elaborated verbally on second last para re instructions. He does not know for sure but assumes Egypt instructions are fire in defence against attack or threat attack. Threat parties cause difficulties and he firmly believes that he can get this deleted. He does not accept Nasser's proposal re withdrawal 500 metres either side A[rmistice] D[emarcation] L[ine]. He does not see why we should be called upon to give up any thing. His proposal does not ask us give up any thing, merely in spirit helpfulness withdraw patrols certain distance away, not necessarily 500 metres. This de facto adjustment would be done without formal agreement with Egypt and thus would not be legally binding upon us.

I told Mazkal [Secretary-General] would transmit full text tonight. Sar [Foreign Minister] who seeing Burns tomorrow[4] would no doubt reply soon and Mankal [Director-General] no doubt realized that letter would provoke sharp reaction Jerusalem. For my part I found language very stiff unwarrantedly so. Moreover, Second para did not reflect true position. Burns in Feb[ruary] 22 talk had tried without success get Foreign Minister to say we had repudiated or backed down from commitment. Sar [Foreign Minister] denied repudiation yet letter accuses us backing down which same thing. Your position is we accepted proposals and this stands, we however have certain queries concerning implementation. This not backing down. Mazkal [Secretary-General] interposed here to say he had cabled text letter to Burns yesterday for comment and received no objection to language used. My third comment concerned his proposal we withdraw patrols de facto. Whether de facto or de jure we were being expected withdraw under threat Egypt guns from positions where we had perfect right to be. I doubted his theory about language Egypt instructions. More likely orders were fire at all Israel patrols. Indeed latterly they had gone even further and were firing deliberately our fixed positions. Lastly what did shooting on patrols have to do with Nitsana? Were we expected to reward Egypt for ceasing violate Armistice Agreement? Mazkal [Secretary-General] said he could have anticipated every one my

4. ראו מס' 121.

comments: Had he been my place would probably have made them himself. Hoped however we would be helpful because he convinced that only settling border problems this way would progress be made.[5]

Kidron

117

י' הרצוג אל שגרירות ישראל בוושינגטון
J. Herzog to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן W706
נוסח יוצא: 130.02/2455/9

ירושלים, 29 בפברואר 1956

לאוסון הוזמן היום לראש הממשלה ולשר החוץ לשיחה. נכחו המילטון והרצוג.

בהביעו אכזבתו המרה ביותר מדברי דאלס בוועדת הסנאט[1] התעכב ראש הממשלה על הנקודות הבאות:

א) "We do not believe a true peace can be based upon arms alone" - יכולנו להסכים אילו קודם כל היה ניתן לנו נשק להגנה עצמית אולם מדברי המזכיר מסתבר כאילו אין מחשבה כזאת. הווה אומר, הנשק הניתן ממקורות שונים למצרים, סוריה, סעודיה, עיראק וירדן משרת השלום ורק שלום ישראל לא ייכון על נשק.

ב) "Acquisition by Israel of additional arms [...] might exacerbate situation" - הווה אומר רק נשק לישראל יחריף המצב.

ג) Reliance on U.N. - האו"ם התקיים ב־1948 כשהותקפנו (המזכיר דיבר על outbreak of hostilities) ולא נושענו על ידה. לו השלכנו יהבנו עליה כי אז ספק אם מישהו מאתנו היה היום בחיים. לא שמענו שמדינות ידידותיות או אויבות לארצות־הברית, או נייטרליות, מבססות הגנתן על האו"ם.

5. במברק נוסף הביא קדרון רשמים נוספים מהשיחה עם המזכיר הכללי. הוא שב מביקורו בישראל מלא רשמים ושופע אהדה למפעל הלאומי שלה. את נאסר הוא מגדיר כאדם פיקח וערמומי, שאפתן ובלתי בוגר בהשקפותיו הפוליטיות. יחד עם זאת אין לו, לדעתו, לפי שעה, "עד האביב", כוונות תוקפניות נגד ישראל. מתח ביקורת על מדיניות מעצמות המערב כלפי הסכסוך הערבי-ישראלי. ביקר את הנטייה לקשור את שאלות הגבולות, חוזה הביטחון והמים אלו באלו, ויש לדעתו לפתור כל שאלה לגופה. כאן הביע התנגדות לנטייה לאלץ את ישראל לוויתורים טריטוריאליים בנגב (ראו קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ, מברק 51, 29 בפברואר 1956, 130.02/2439/6).
תשובת שרת ראו מס' 157.

117
1. ב־24 בפברואר 1956, ראו מס' 105.

ד) הצהרת השלוש. איננו סומכים עליה. ראש הממשלה יאמר ללויד שבריטניה הפרה ההצהרה על ידי מתן נשק למצרים ושלילתו מאתנו.[2]

ה) "In speaking of guaranteeing borders, prior agreement on what borders are is essential" - אין לשער שהמזכיר התכוון להרחבת גבולות ישראל לתוך מדבר סיני, לתוך הלבנון ועד גדות הירדן. ודאי התכוון לצמצומם. לא תימצא ממשלה בישראל שתסכים לקיצוץ שטחנו. עמנו יילחם על הגנת גבולותיו כל עוד רוח חיים בו. נלחם כפי שאזרחי ארצות־הברית יילחמו על הגנת גבולותיהם. בהצביעו על מפת האזור שאל ראש הממשלה מה התועלת שתצמח לערבים מצירוף חלק משטחה של ישראל לשטחיהם העצומים; מצד שני, איזה קרבן יהווה לישראל ויתור אפילו על ק"מ אחד? אם כי המזכיר ודאי לא התכוון לכך הרי תוצאת דבריו אלה תהא עידוד שכנינו לתוקפנות. לשאלת לאוסון, אם לדעת ראש הממשלה התכוון המזכיר לשינוי יסודי בגבולות, השיב ראש הממשלה שמדברי המזכיר משתמע שינוי לטובת שכנינו ולרעת ישראל. אין ראש הממשלה שולל אפשרות של rectification לפי הסכם הדדי ולתועלת הדדית.

מזכותו של המזכיר לחלוק על עמדתנו בשאלות שונות. מטרת הזמנת השגריר היא לשאול ממשלת ארצות־הברית באמצעותו בשאלת הנשק. אם תרצה תוכל ארצות־הברית למען שלום העולם ומתוך ידידות לישראל לסרב מתן נשק לישראל בעוד שנשק רוסי ובריטי זורם למצרים ונשק אמריקאי לעיראק ולסעודיה. אולם מזכותנו לבקש ממנה תשובה ברורה הן או לאו לבקשתנו לנשק. המזכיר זכאי לגרוס שאנו מובטחים אולם אנו סבורים שאנו חשופים לסכנה חמורה ביותר בבחינת חיים או מוות. ישראל כאומה, שהנה ידידותית לארצות־הברית ותמיד תרחש לה ידידות, זכאית לתשובה ברורה. השאלה היא שאלת זמן. הנשק הרוסי למצרים מוסיף לזרום מדי שבוע בשבוע ואף הנשק האמריקאי לסעודיה עלול להיות מופנה נגדנו בתוקף ההסכם המצרי-סעודי.[3] אנו זקוקים לזמן לאמן טייסינו. אם נקבל הנשק לאחר שנותקף יהיה זה מאוחר מדי. עקב הודעת המזכיר גדלה אפשרות התקפה. ראש הממשלה קרא ההודעה על רקע ידיעתו את ארצות־הברית וערכיה ועל רקע ידידותו כל חייו לארצות־הברית; מאידך, נאסר ודאי קרא אותה לפי הבנתו הוא. אם כלה ונחרצה מאת ארצות־הברית to let us down עליה לאמור זאת במפורש. נעמוד בשער על הערכים המשותפים לשני העמים - החרות והדמוקרטיה. ראש הממשלה ציין שלא נעלמו מעיניו דברי המזכיר "does not exclude possibility arms to Israel at time when this will preserve peace." בנסיבות הקיימות ערך אפסי למלים אלה שכן השאלה היא אם בימים חמורים אלה נקבל הנשק אם לאו. ייתכן שהיו סיבות רבות לעיכוב התשובה עד כה. עכשיו כלו כל הקצין ואין עוד להשהות התשובה לכאן או לכאן.

ראש הממשלה דיבר בהתרגשות ובהדגשה ובסוף דבריו הביע צערו שנאלץ לדבר כפי שדיבר משום שמדובר בעצם קיומנו. אילו נמצאה בלגיה בסכנה דומה לא היו מפנים אותה לאו"ם. ודאי וודאי שלא היו מפנים בריטניה לכתובת זו.

השגריר הגיב שמבין חומרת המצב ושישראל חייבת לקבל תשובה. הוא יכול לאמור בביטחון מוחלט שבוושינגטון לא נתקבלה החלטה שלילית; הוא ינסה להשיב בהקדם האפשרי תשובה ברורה, ברצונו להדגיש שבביטוי "does not exclude arms" לא

2. ראו מס' 149.
3. ראו מס' 15, הערה 9.

התכוון המזכיר לתשובה שלילית. להערתו שהוא מבין שהעניינים מתקרבים לנקודה שבה יצטרך ראש הממשלה לקבל החלטות הגיב ראש הממשלה שאנו מגיעים לנקודה זו. בברכו על כך שלא היה ניסיון להעלות המתח בציבור אמר השגריר שיכול לתאר לעצמו הלחץ בתוך הממשלה, במפא"י ומצד האופוזיציה לדעת לאן פנינו. על כך הגיב ראש הממשלה שיש לחץ אחד בלבד והוא לחץ ההתפתחויות. לרגל דוחק הזמן אי־קבלת החלטה כמוה כהחלטה. אם אחרי שהיה סיפק בידי השגריר לברר המצב במחלקת המדינה לא תבוא תשובה חיובית נצטרך לעשות חשבון הנפש ולארגן מחדש את חיינו הלאומיים. תהא התשובה חיובית, הוא כמעט בטוח שלא נותקף, תהא שלילית, הוא כמעט בטוח שנותקף. האמברגו לסעודיה בוטל תוך יומיים.[4] אין הוא בא לבקר מדיניות ארצות־הברית, אלא אך ורק לבקש תשובה כדי לדעת באילו צעדים לנקוט להגנת המדינה. אנו מיטיבים לדעת מהמזכיר כיצד להתגונן, האחריות לקיום עמנו מוטלת על שכם העם. גבולותיה קדושים לנו כפי שגבולות ארצות־הברית קדושים לה.

השר הזכיר הבטחת המזכיר לו בג'נבה בסוף אוקטובר לעיון אוהד ברשימה צנועה של נשק מגן.[5] בשיחתם בוושינגטון בשבוע הראשון של דצמבר[6] הדגיש באוזני המזכיר הצורך החיוני שיביא עמו הביתה תשובה והמזכיר הבטיח למסרה לפני צאתו. עם תקרית כנרת נאמר לנו שיש לחכות עד לאחר מועצת הביטחון. בהודעתו מ־9 בדצמבר[7] לקח על עצמו הנשיא אחריות מוסרית שהייתה קשורה ברורות לבקשתנו לנשק. באין הכרעה נוצר מצב חסר כבוד הן לארצות־הברית והן לנו, שכן ארצות־הברית מגלה חוסר אונים לקבל החלטה בעוד שאנו הפכנו ממבקשים למתחננים. אין פה שאלת כבוד בלבד אלא שאלת הסכנה שאנו מלעיטים אזרחינו בתקוות שווא. מוטב שנקדים לדעת היכן אנו עומדים. לדברי המזכיר "does not exclude possibility arms to Israel when arms will preserve peace". אמר השר שהגדרה מרחיקה לכת ביותר זו פותחת פתח לסחבת אין קץ. הדבר מזכיר התניית חוזה ביטחון בהסכם על הגבולות.

לדברי המזכיר "permanent security will not rest primarily upon arms but upon friendly relations among neighbours" אמר השר שתורה זו אינה משמשת נר לרגלי ארצות־הברית בתכנון ביטחונה וביטחון המדינות שראתה לנכון לצרפן למערכות העולם החופשי. מושכל ראשון במדיניות החוץ האמריקאית שקודם כל יש לבסס הביטחון על כוח מזוין ולאחר מכן באות ערובות. קיימת סתירה שאין לתרצה בגישת ארצות־הברית לביטחון ישראל לעומת תפיסתה הדרך לביטחונה היא ולביטחון מדינות אחרות. על הערת לאוסון שמילת המפתח היא primar[il]y הגיב השר שאילו נתנה לנו ארצות־הברית נשק ואמרה עם זאת בואו ונבקש דרכים לשלום הייתה גישתה סבירה. לעיראק מושיטה ארצות־הברית סיוע צבאי אם כי טרם כרתה אתה חוזה הגנה. לאוסון העיר שהוא מבין כוונת השר לאמור שקודם כל עלינו להיות חמושים במידה מספקת כדי להתגונן עד שיושג הסכם. השר הגיב שכל עוד נשאר לערבים הסיכוי לפתרון בכוח הזרוע אין תקווה לפתרון מוסכם. כשיהיה ברור להם שבכוחה של ישראל להדוף התקפה ואף

4. ראו מס' 99.
5. ראו אבן (מג'נבה) אל משרד החוץ, פ/32, 31 באוקטובר 1955, בתיק 130.09/2310/16.
6. תרשומת השיחה, מ־6 בדצמבר 1955, בתיק 130.02/2455/8.
7. צריך להיות "9 בנובמבר" - ראו מס' 15, הערה 11.

להגיב ביעילות, ייראה לערבים פתרון השלום כמעשי יותר. ראש הממשלה הוסיף שתוך זמן קצר יצטרך למסור לכנסת על המצב לאשורו ולקרוא לעם להביא קרבנות גדולים.

לשאלת לאוסון בקשר לדברי ראש הממשלה לביגרט על בנות יעקב[8] השיב ראש הממשלה שאמר לביגרט שאנו רוצים בהסדר מים מוסכם אולם אם לא יושג בקרוב ניאלץ לפעול בעצמנו. עם כל החשיבות החיונית הנודעת להזרמת המים לנגב, שכן עתידנו תלוי בהתיישבות ובפיתוח, הרי לעת עתה דבר זה שני במעלה. כדי להגשימו עלינו קודם כל להבטיח חיינו. על הערת לאוסון שנכונותנו לחכות מלמדת שאין רצוננו במלחמה הגיב ראש הממשלה שהמזכיר יודע גם יודע כמה עז רצוננו בשלום ומה רבה נכונותנו לפעול למען השיגו.

הרצוג

118

א׳ אבן אל י׳ הרצוג
A. Eban to J. Herzog

מברק מוצפן WIA937
נוסח יוצא: 93.01/2213/9

ושינגטון, 29 בפברואר 1956

אישי בתכלית

שלך 701[1] אלן מסר לנו כי מחלקת המדינה מסבירה לנציגים הערביים את החשיבות המכרעת של תכנית ג׳ונסטון ואת התנגדותה הבלתי מסויגת של ארצות־הברית לשימוש בכוח בכל הנסיבות מה שלא תהיה הפעולה הישראלית. מחלקת המדינה מוסיפה שהיא תתנגד לחידוש העבודה על ידי ישראל במפורז שלא בהסכמת ברנס, אך אם ישראל תחדש את העבודה ותבצע רק את חלקה של תכנית ג׳ונסטון ותביע נכונות להבטיח את המים המגיעים לזולתה לא תמסור ארצות־הברית נפשה על התנגדותה עד כדי מניעת חידוש העבודה בכוח.

אבן

8. ראו מס׳ 95, הערה 2.

118

1. במברק זה מסר הרצוג כי שמע מלאוסון שמחלקת המדינה מנהלת שיחות נמרצות עם נציגים ערביים בוושינגטון, בקהיר ובדמשק בשאלת המים (המברק, מיום 28 בפברואר, בתיק 130.09/2311/5).

119

י' צור אל מ' שרת
J. Tsur to M. Sharett

מברק מוצפן שפ/421

נוסח נכנס: 130.02/2455/9

פריז, 1 במרס 1956

1. שיחה עם פינו.

א) ביקורו בארץ.[1] קיבל ברצון הזמנתנו אלא שאינו רוצה שביקורו יהיה תחנת ביניים בלבד בדרכו מקראצ'י. מתכוון, אפוא, לנסוע במיוחד לישראל בסביבות 4 באפריל ולשהות אצלנו כשלושה ימים. באותה הזדמנות יבקר גם בדמשק ובבירות. עד להודעה חדשה ידיעה זו אינה ניתנת לפרסום.

ב) שמע הסבריי על יחסינו עם הודו וסבור כמונו שעמדתו של נהרו מכבידה על המצב במזרח התיכון. יגע בשאלת יחסי הודו־ישראל בשיחתו עם נהרו ויעמיד הדבר כאילו בא ביזמתו הוא.

ג) ניסיונותיו לגשש בדמשק על תיווך בשאלת ערוץ הירדן עלו כנראה בתוהו. הסורים נוקטים "עמדה מוזרה" ומסרבים לדון על המים שלא בקשר לדיון מדיני כללי. עמדה זו נוגדת כמובן דרישתם המתמדת אל ישראל לדון בבעיית הפליטים מחוץ לכל הסדר כללי, אך אין לבקש היגיון במדיניות הערבית. מקווה להעלות בעיה זו בביקוריו בישראל ובסוריה באפריל.

ד) בעניין המיסטרים ראה מברק לחוד.[2]

ה) על הזמנה נוספת של 60 סיפר שקמה התנגדות למספר גדול זה במשרד הביטחון גם בגלל קשיי ייצור וצורכי הצבא הצרפתי. גם הוא סבור שהמספר גדול מדי כיוון שפרסומו עלול לעורר רעש גדול בעולם. הסכים שאשוחח עם בורז'ס־מונורי.[3] עם זה יעץ לנו, לפי שעה, להגיש הזמנה ל־12 נוספים והבטיח תמיכתו. לא שלל האפשרות על הסכם פנימי שישאיר מקום בלוח הייצור לכמויות נוספות.

ו) העליתי לפניו שאלת 60 טנקים 13 טון ו־40 השרמנים שבהסכמי נובמבר[4] והביע דעתו העקרונית בחיוב. הבטיח לדון בדבר עם השירותים.

ז) אמר שההתקפות בעיתונות הצרפתית ובבית הנבחרים על שצרפת כביכול אינה מספקת נשק לישראל מעמידות אותו במצב קשה. הוא מצדו אינו יכול לגלות האמת מחשש לגלות על ידי זה ממדי האספקה ולעורר מחאות הערבים והקומוניסטים, מצד שני אינו רוצה

119

1. ראו מס' 110.
2. צור דיווח כי פינו הודיע לו שלמרות הפצרותיו המרובות לא התקבלה עדיין התשובה הבריטית והאמריקנית בעניין המיסטרים ולפיכך הודיע לוושינגטון וללונדון שצרפת תמסור את המטוסים לישראל ב־15 במרס, תהיה אשר תהיה תשובת המעצמות האחרות (מברק צור אל שרת ופרס, שפ/420, 1 במרס 1956, 130.10/2522/21).
3. ראו מס' 134.
4. בראשית נובמבר 1955 נחתם בפריז הסכם בין מערכות הביטחון של צרפת לבין ישראל, לפיו התחייבה צרפת לספק לישראל פריטי נשק, ביניהם מטוסי מיסטר ואורגאן, 60 טנקים מסוג AMX ו־60 מסוג שרמן (ראו צור ופרס אל בן־גוריון, 4 בנובמבר 1955, 130.09/2457/4).

להעלים המשלוחים ולהיות מטרה לביקורת על קיפוח ישראל בבית הנבחרים, וגם בקרב חברי מפלגתו. משום כך ביקש ממני שנשתמש בקשרינו בעיתונות הצרפתית ונמנע ככל האפשר דיבורים ודיונים על בעיית הרכש של ישראל בצרפת.

2. לפני כן הייתה לי שיחה קצרה עם מוריס פור שהעמידנו על הלך הרוחות במשרד החוץ. פור משוכנע שפינו רוצה בכנות לעזור לישראל ולכוון מדיניותה של צרפת באזור לחיזוק מעמדנו.

צור

120

שגרירות ישראל בוושינגטון אל מחלקת ארצות־הברית
Israel Embassy in Washington to the United States Division

מברק מוצפן WIA960
נוסח יוצא: 93.01/2212/13

וושינגטון, 2 במרס 1956

שיחת השגריר עם המזכיר נמשכה חמישים דקות עד צאתו לשדה התעופה; נכחו הובר, אלן, ראסל, ושילוח. פתח המזכיר וציין כי אין לו לאמור לנו שום דבר מפתיע אולם הרגיש כי רצוי שנחליף דעות לפני צאתו,[1] בייחוד שהמצב באזור קשה ועלול להחמיר. יש לו רושם שלמרות מאמציו לשתף אתנו פעולה ידידותית לטפל במצב החמור אנו חושדים בו בחוסר כנות. השגריר הפסיק ואמר כי לא האשמנו בחוסר כנות אולם תמהנו על כך שהייתה נסיגה בעניין הנשק והגדרת העיון בחוזה ביטחון כבלתי רציני,[2] וזה שעה ששכנינו הולכים ומגבירים זינם משבוע לשבוע. המזכיר השיב כי לא הייתה כל נסיגה וכל החלשה במאמציהם להבטיח ביטחוננו אולם אנו מתעלמים כנראה מהמאורעות שקרו בחודשים אחרונים וממאמציהם לבחון ולהמציא דרכים להבטחת השלום ולייצוב ביטחוננו. הוא היה סבור שעלינו להגיע ליתר הבנה הדדית ושיתוף פעולה. ידוע לנו כי הבעיה בעיני ארצות־הברית הרבה יותר מקפת וכי גורל ביטחון נאסר תלוי בהתפתחויות באזור ואילו אנו במקום לשתף פעולה מרוכזים רק בעצמנו ומנהלים נגדו ונגד הממשל מלחמה פוליטית. הוא סבור כי יחסים כאלה מזיקים לעניין ולנו. עליו לציין בצער כי אנו מתנהגים כאילו אנו אויבים.

120

1. לוועידת שרי החוץ של חברות ברית דרום־מזרח אסיה (SEATO, South East Asia Treaty Organisation) בקראצ'י.
2. ראו מס' 105 בסיפא.

השגריר הגיב כי לא נכון לאמור שאיננו רואים חומרת המצב בהיקף מלא. דווקא מתוך ראייה מפוכחת של מלוא הסכנה איננו יכולים להרפות מתביעתנו לפעולה נמרצת. כאן תיאר השגריר המאורעות המוכיחים על ההידרדרות באזור. הזכיר המאורעות האחרונים בירדן,[3] התעמולה וההתרנות האנטי־מערבית של נאסר באפריקה וארצות ערב, המו"מ על העברת מרכז האיגודים המקצועיים מווינה לקהיר. כל אלה, נוסף על זרימת הנשק הסובייטי, מבשרים התגברות מתמדת של סכנתנו ועל כן נדהמנו כששמענו דבריו של המזכיר הן לגבי נשק והן לגבי סידורי ביטחון. הפנייתנו בימים אלה לחסדי האו"ם נראית בעינינו כהודעה כי אין לנו על מי לסמוך. איננו טוענים כי ארצות־הברית מחויבת להבטיח קיום כל מדינה בעולם אולם אנו זכאים לדעת אם המסקנה היא שאין ממשלת ארצות־הברית מוכנה לעשות מאומה להבטיח קיומנו. לאחר ההודעות המפורשות של דאלס לשרת ולנו[4] על עיון אוהד בבקשתנו לא יכולנו אלא לפרש דבריו האחרונים של המזכיר כשינוי עמדה.

דאלס הגיב כי לא סטה ביודעין מהבטחות קודמות. העובדה היא שלא הסתיר מאתנו בעבר כי מדיניות ממשלת ארצות־הברית היא להבטיח הגבולות לאחר שיוסכם עליהם בינינו לבין שכנינו ולא חזר בו ממדיניות זו. לגבי נשק הוא מחייב לשקול ולקבוע ואינו יכול להיענות לתביעתנו כל עוד הוא מאמין שקיים סיכוי להסדר כולל, והיענות בשעה זו עלולה להרוס התקווה הזאת. הוא יודע כי אנו איננו מאמינים בסיכויי הסדר וכל מעיינינו נתונים לנשק, בשעה שהוא עודנו מאמין שיש סיכוי להסדר, ואילו משלוח נשק, שלאורך ימים לא יוכל להבטיח קיומנו בעולם אויב שיקיף אותנו, עלול להרוס הסיכוי. כאן חזר לטענה שבמקום לעודד מאמציו ולשתף פעולה עמו אנו מנהלים נגדו ונגד הממשל התקפה מדינית. לא הוא ולא הנשיא קרוצים מחומר שייכנעו ללחץ פוליטי של בחירות. יתר על כן עתידה של ישראל תלוי בהסדר בינה לבין הערבים וזה לא יושג אם לא ייווצרו יחסי אמון בין ארצות־הברית לעולם הערבי ויחסים כאלה לא ייבנו אם יתמידו הערבים באמונתם כי בכל שנת בחירות עלולה ממשלת ארצות־הברית לשנות מדיניותה בשל לחץ בוחרים אחדים. הממשל והוא אישית עסוקים בימים אלה במאמצים לקבוע תכניות למען ביטחון ישראל והאזור. היו לו שיחות עם ג'ורג' וריצ'רדס[5] והוא משוכנע כי לא יוכל להעביר כיום בבתי הקונגרס החלטה על חוזה ביטחון. דבריו על האו"ם לא נועדו כדי לשחרר ארצות־הברית מאחריות. כדי לקבל תמיכת הסנאט והקונגרס להתחייבויות אמריקאיות עליו ליצור אווירה והכרה בעם האמריקאי שימוצו כל האפשרויות לפעולה באמצעות האו"ם. אם ייתקלו בווטו במועצת הביטחון יצטרכו המעצמות לפעול בעצמן, אך לפחות יצטרכו להוכיח כי ניסו דרך או"ם.

כאן חזר לטענה שאיננו מגלים כל הבנה למאמציו ושיתוף פעולה למאמצי השלום של ממשלת ארצות־הברית. כמובן שאם ייכשלו מאמצי השלום הנוכחיים ויגיע למסקנה כי אין דרך להבטיח קיומנו אלא על ידי מתן נשק יגלה יותר נטייה להיענות לתביעתנו למכור לנו נשק מגן. החלטה זו אנו מוכרחים להשאיר לו. חבריו הציעו לו שייתן לנו הבטחה מפורשת על מתן נשק אם ייכשלו מאמצי השלום אולם לאור נטייתנו לתפוס אותו בלשונו

3. פיטורי ליטננט־ג'נרל גלאב – ראו מס' 124, הערה 1.
4. ראו מס' 84 ו־115.
5. וולטר פ' ג'ורג', סנאטור דמוקרטי מג'ורג'יה, יושב ראש ועדת החוץ של הסנאט; ג'יימס פ' ריצ'ארדס, חבר בית הנבחרים (דמוקרטי) מדרום קרוליינה, יושב ראש ועדת החוץ של בית הנבחרים.

הוא מסרב לנקוט במונח הבטחה ומבכר לאמור כי הוא יהיה נוטה - disposed - להיענות בחיוב. אינו יכול להתחייב ליותר בשעה זו כי אין לדעת מה ילד יום. כאן הדגיש שלא חל כל שינוי במדיניותו וגם הצהיר שמכירת נשק לישראל אינה excluded. הוא יודע כי אנו נשאל כמה זמן יימשכו מאמצי השלום. אינו מוכן להתחייב על כך אולם חשוב שנדע כי בעצם הימים האלה הממשל בוחן תכניות רציניות לקיים ביטחוננו והיה רצוי שנגלה יותר נכונות וגמישות בבירור תכניות אלו תחת לנהל נגדו מלחמה פוליטית מאחורי גבו.

כאן מחה השגריר רשמית נגד האשמתו אותנו בניהול מלחמה פוליטית נגדו ותיאר כיצד מיליונים רבים של אנשים בעולם כולו ולא רק בארצות־הברית חרדים לגורלה של ישראל וחרדתם מגיעה לידי ביטוי בכל מדינה לפי דרכה. השגריר תיאר פניות אוהדות שהגיעו אליו מכל קצווי המדינה מאנשים הפועלים מתוך טוהר מצפון וללא חשבון מפלגתי כלשהו. מדוע אין המזכיר מודה כי הדאגה לישראל היא נחלתם של אנשי מצפון באשר הם שם? דאלס אמר כי אינו מאשים את השגרירות אלא המנהיגים הציוניים אשר הוא משוכנע כי אילו ידעו ואילו אמרנו להם כי למען ישראל מוטב להימנע מלחץ פוליטי כה חזק ודאי היו נמנעים מלכת בדרך זו. צריך להכיר כי הוא והממשל מקדישים מאמץ ומחשבה רבה להבטיח עתידה של ישראל. הוא משוכנע כי אם אנו וממשלת ארצות־הברית רוצים בקיום קבע לישראל עלינו להתגבר על האיבה כי בסופו של חשבון מה כוחנו מול ארבעים מיליון ערבים?

השגריר הגיב בציון הסילוף שבהשוואה המספרית כקנה מידה לכושר הגנתי והמזכיר התעניין וביקש שנמציא לו ולמחלקת המדינה הערכתנו בעניין זה ובעניינים אחרים. שוב עבר ל־plea שנגלה יותר אמון במחלקת המדינה ונרכז מאמצינו לדיון משותף בתכניות אפשריות למען השלום. השגריר הבטיח להעביר הדברים לידיעת הממשלה. כשנפרדנו ביקש שנודיע לממשלתנו כי הוא מקדיש מאמצים בלתי פוסקים לבעייתנו וכי העניין האחרון שדן בו לפני צאתו למסעו היה דבר ביטחונה ושלומה של ישראל. שעתיים אחרי השיחה פרסם המזכיר תשובתו לקבוצת הרפובליקאים שביקרה אותו בהנהגת סקוט וקיטינג.[6]

שג'

6. ראו מס' 123. במברק ששיגר אבן כהשלמה למברק שלפנינו (אבן אל שרת, מס' 963, 3 במרס 1956, 93.01/2213/7) נאמר כי עקב השליחות המיוחדת של אנדרסון דאלס איננו מוכן "בגלל רווח של זמן מועט בעניין הנשק לסכן אף ניצוץ קטן של סיכוי יותר גדול".

121

י׳ תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 467
נוסח יוצא: 130.02/2439/6

ירושלים, 2 במרס 1956

שיחה עם ברנס ב־29.

השר פתח בבעיית התוקפנות המצרית הבלתי פוסקת ברצועה. ערב השיחה נתקבל מכתב מברנס המציין שמ־15 עד 28 בפברואר הבחינו משקיפי או״ם שברצועה [ב]שלושה מקרים של פתיחת אש מצדנו ולכן לא נכון שרק המצרים פותחים באש.[1] ברנס ביקש הוראות חמורות והוסיף כי מכתב דומה נשלח למצרים על שפתחו אש פעמיים באותה תקופה. השר הגדיר המכתב כמתמיה ומחוסר כל הצדקה. הזכיר [ש]זה חודשים נמשכות היריות מהרצועה וברנס לא השיג מנאסר צו לא לפתוח באש, כבקשת ראש הממשלה עוד ב־5 בדצמבר.[2] לכן גם לו היה המכתב מדויק היה בו סילוף התמונה. אבל משלושת המקרים הרי ב־27 ירינו להניס קבוצת עשרות מסתננים שחדרה לשטחנו והגשנו תלונה ואילו ב־18 וב־24 הגבנו על יריות בלתי פוסקות ממוצבים מצריים. אפשר הגיע משקיף או״ם למקום דווקא בירות עמדה שלנו אך היה חייב לברר מה קדם. המצרים גם לא הגישו תלונות על שני מקרים אלה. גם מוזר כי אחרי חודשים של התקפות מצריות יום־יום מזכיר ברנס שתי תקריות בלבד מצדם.

מהתגובה למכתב עבר השר למצב עצמו ואמר כי בעבר לא נהגו כוחותינו להשיב תמיד על יריות מצריות אך לאור הגברת ההתקפות ניתנו הוראות להשיב בכל מקרה ומקרה ואם לא יחדלו המצרים ממעלליהם ניאלץ בעצמנו לנקוט פעולה להשתקת מוצביהם. השר ביקש להעביר זאת למצרים ולתבוע בכל תוקף הפסקת היריות אחת ולתמיד. הדגיש שהעניין דחוף ביותר ואין לזלזל בחומרתו.

ברנס ישב נבוך. הגיב כי מסר על מה שהמשקיפים דיווחו לו. בחודשים האחרונים פנה פעמים רבות למצרים על יריותיהם. נאסר הודיע לו כי ניתנה פקודה לא לפתוח אש אך סירב להצהיר זאת רשמית ולמעשה ברור כי הפקודה לא נתמלאה. נכון כי עד עתה רוב דוחות המשקיפים היו על יריות המצרים. הוא מניח כי אפילו בצה״ל יש חיילים לא ממושמעים אך אם בדקנו שלושת המקרים ומצאנו כי אין אשמה באנשינו הרי חסל. הודיע שמתכוון לבקר בקהיר ב־5.

להלן בשיחה חזר ברנס למצב בעזה והציע כי שני הצדדים (א) יתנו פקודות חמורות לא לפתוח באש וימציאו לו העתקיהן; (ב) ירחיקו כוחותיהם בשעות היום 500 מ׳ מהקו. השר אמר כי כבר הודענו רשמית על הפקודה לכוחותינו ומוכנים לאשר לו זאת בכתב.

121

1. המכתב מברנס אל תקוע מ־28 בפברואר 1956 בתיק 130.02/2439/6.
2. ראו מס׳ 56, הערה 3.

באשר להרחקת הכוחות עמדתנו ידועה. אין כל הצדקה לשלול מהישראלים העובדים בספָר הרגשת הביטחון הנובעת מהופעת כוחותינו בקו. אין יחס נאסר לרצועה שאיננה חלק ממצרים כיחסנו לאדמת ישראל הריבונית. יתר על כן, ההסתננות היא תהליך חד־צדדי הפוגע בישראל בלבד. לו נאסר במקומנו לא היה מציע הצעות כאלה ולא היה מקבלן אילו הציען ברנס. אין להבין מדוע נבצר להביא נאסר להפסקת אש גם מבלי שיורחקו הכוחות. היריות על עמדות תצפית ניידות שלנו והצבת צלפים בגבעות לפתיחת אש מחוץ למוצבים מפריכות התואנה של יריות עצבנות. ברנס טען כי בשום מקום בעולם אין נוהג של סיורי קבע לאורך הגבול וגם ערביי הרצועה עובדים סמוך לקו. לא ידע לתרץ יריות על תצפיותינו ופעולת צלפים ורק הפליט כי אלה הם חידושים מהזמן האחרון. אמרנו כי בגבול הירדני דווקא קרבת כוחות הצבא מזה ומזה הבטיחה שקט בשנתיים האחרונות. ברנס העיר כי לו הצבא המצרי בפיקוד קצינים בריטיים אפשר היה לגרוס כך גם לגבי רצועת עזה. השר ענה שבירדן אין בריטים ניצבים בקו עצמו. ברנס שאל אם בכל זאת נסכים שידון בהצעותיו בקהיר. השר חזר כי אנו מעוניינים שבביקורו במצרים ישיג מנאסר הוראות לא לפתוח באש על שטחנו.

ניצנה. זה היה הנושא למענו ביקש ברנס הריאיון. שאל לתגובתנו לתזכיר 23/2.[3] השר אמר כי תשובתנו בהכנה ותימסר לו השבוע.[4] עמדתנו כפי שהוסבר בשיחות קודמות. ברנס שאל אם עליו להבין כי השינויים במצב אינם מאפשרים לישראל לבצע ההצעות. השר העיר כי כבר נשאל זאת בשיחה הקודמת והשיב: (א) אין אנו חוזרים מהסכמתנו להצעות אך עומדים על הרחקת הכוחות המצריים לפי סעיף 8(3)[5] כדרישתנו לפני הגשת הצעות המזכ"ל[6] ובכל השיחות עליהן; (ב) גרסנו שיחת מזכ"ל ראש הממשלה ושר החוץ[7] לא כאופרטיבית כי אם כאינפורמטיבית ואין להפרידה מרקע המו"מ עם ברנס; (ג) הגברת ריכוזי הצבא המצרי בגבולות, שהיא לא רק הפרת שביתת הנשק כי אם גם סכנה חמורה לביטחון ישראל, מהווה גורם נוסף ומכריע. השר תיאר ריכוזי הכוחות המצריים וזרימת הנשק הצ'כי לגבול, המעידים על כוונות תוקפניות מצד מצרים. כמעט כל הצבא המצרי נמצא בסיני ובאזור הגבול. סך הכול כשמונה חטיבות ומספר גדודי שריון. ברצועה חטיבה מוגברת סדירה, חטיבה פלשתינאים וחטיבת משמר לאומי. שאר הכוחות באל־עריש, אבו עגילה, ג'בל לבני, פנים סיני.

ברנס שאל אם פירוש הדבר כי נהיה מוכנים לדון בביצוע סעיף 7[8] בהסכם והשר השיב בחיוב. כאן העלה ברנס בעיית חופש תנועת המשקיפים וטען כי לא די בחופש לחקור

3. בתיק 130.02/2440/11. בתזכיר זה נאמר בין השאר כי מהתכתבות עם איתן ותקוע הסיק ברנס כי ישראל מקבלת ללא תנאי את הצעות האמרשלד בעניין האזור המפורז בניצנה (ראו מס' 11 והערה 2 שם), אולם לדעתה יש לקיים דיונים בנוגע לדרך שבה יבוצעו הצעות אלה.
4. ב־2 במרס 1956, בתיק 130.02/2439/6. בתשובה הסבר לעמדת ישראל בפרשת ניצנה, בדומה למה שמתואר להלן.
5. סעיף VIII של הסכם שביתת הנשק ישראל-מצרים, בו נאמר: "מעברו המצרי של הגבול, מול אזור אל־עוג'ה, לא תהיינה עמדות ההגנה המצריות קרובות יותר לאל־עוג'ה מאשר אל־קוסימה ואבו־עגילה." ראו כרך 3, נספח ו עמ' 693.
6. ראו מס' 11, הערה 2.
7. ראו מס' 56.
8. סעיף VII של הסכם שביתת הנשק ישראל-מצרים קובע כי בשטח המוגדר "החזית המערבית בשליטה מצרית" לא יוחזקו אלא כוחות הגנה מצריים בלבד, ואילו בשטח שהוגדר "החזית המערבית בשליטה ישראלית" לא יוחזקו אלא כוחות הגנה ישראליים בלבד.

תלונה ביחס לסעיף 7 בהסכם אלא על המשקיפים להמשיך בפיקוח על המצב גם לאחר צמצום הכוחות בהתאם לסעיף הנ"ל. השר ציין שלפי הסכם שביתת הנשק יוצאים משקיפי או"ם לחקירת תלונות ובזה די למילוי תפקידיהם. הצעת ברנס החדשה מחייבת שינוי מרחיק בהסכם. ברנס אמר שכדאי בהחלט לשנות ההסכם כדי ליעל הפעלתו. השר השיב שאין ישראל מתנגדת עקרונית לדון בשינויים בהסכם לפי הנוהל שנקבע למטרה זו. השאלה אם המצרים מוכנים לכך. הסכם שביתת הנשק הוא יסוד מוסד ואם נתחיל לערערו אין לדבר סוף והכול יחזור לתוהו. אין הוראותיו קודש ומותר לשנותן אך רק בהתאם לנוהל המוסכם. ברנס הציע כי נכונותנו לדון בסעיף 7 תוזכר בתשובה שתישלח אליו להדרכתו בקהיר. ייתכן שהמצרים יסכימו להצעותינו אך אין לו תקווה לכך.[9]

122

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA962
נוסח יוצא: 93.01/2213/7

ושינגטון, 3 במרס 1956

בהול

למברקך הגלוי.[1]

ראסל הסביר לראובן [שילוח] אחרי הפגישה[2] שהמזכיר מינה ועדה בראשותו ובהשתתפות מחלקות אחרות שתפקידה להגיש בחודש זה תכנית להבטחת ביטחון ישראל שתכלול:

א) מכירת נשק לפי תכנית שתבליט את האופי ההגנתי של הזיון.

ב) דרכים לקביעת חובת ההתערבות של ארצות־הברית במקרה של תוקפנות.

בסוגיה זאת יש לפרש מה ייעשה באו"ם ומה ייעשה מחוץ לו. ראסל ביקש פגישה אתנו בראשית השבוע הבא.[3] ראובן כבר הספיק להביע דאגה על המגבלה המשתמעת מ־(א) לעיל.

ההנחה היא שהמדובר בצעדים שיינקטו אם השליחות המיוחדת תיכשל.

אבן

9. ראו מס' 126.

122

1. לא נמצא.
2. ראו מס' 120.
3. ראו מס' 128.

123

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA964
נוסח יוצא: 93.01/2213/9

וושינגטון, 3 במרס 1956

אמש נודעו לי פרטים על שיחת המזכיר עם סקוט[1] וארבעת חבריו שבאו בשם 50 צירים רפובליקאים מ־25 מדינות. דאלס רצה להעבירם להובר אך סירבו לקבל התנצלותו והביעו נכונות לבוא בכל שעה ביום או בלילה. אמרו שיראו את הדבר כחמור ביותר אם דאלס יעז לנסוע בלי להיפגש אתם. דאלס הזמינם לבוא מיד. בבואה למחלקת המדינה הזכירה המשלחת כי בשיחת 6 בפברואר[2] הבטיח דאלס כי כעבור חודש או שיהיה מִפנה לקראת שלום או שיתחיל להיענות לבקשת הנשק. המשלחת מתחה ביקורת נמרצת על סגנון הופעת המזכיר.[3] סקוט אמר כי המזכיר הקדיח תבשילו בציבוריות האוהדת לישראל ואולי לא יחזיר לעצמו את האמון שאבד לו אך הוא וחבריו יוסיפו לחיות חיים מדיניים בתוך הציבוריות הזאת ואינם מסכימים שהמפלגה תקלקל נכסים ומסורות שירשה ממצעי המפלגה במשך עשרות בשנים. לא עוד אלא שהמזכיר אישית לא עמד אף פעם בהצלחה במבחן של בחירות בעוד שהם נבחרו ויוסיפו לחתור לכך שייבחרו על ידי קהל שמרביתו אוהד את ישראל. בלי ניצחון המפלגה אין מעמד וסמכות לדאלס כמזכיר המדינה ומניין לו הרשות לסכן את המפלגה. כמעט מחצית הבית פנתה אליו לתמוך בנשק לישראל[4] ואין ספק שאילו הוצעה הצעה בפני המליאה הייתה מתקבלת ברוב גדול. הוויכוח בוועדת הסנאט הפגין אף הוא את בדידות המזכיר ואת אי־שביעת רצונם של רוב נציגי האומה מטיפולו בבעיה זאת. סקוט אמר שבדעתו לפרסם מכתב למזכיר למחרת היום בשם קבוצת החמישים בו יחזרו על תביעתם וירמזו כי הייתה הבטחה ב־6 בפברואר התובעת פירעון.[5] סקוט סיים באמרו שאלה שהוא מייצג מסוגלים לעזור או להפריע למזכיר ועליו להתייחס ברצינות לדברים.

דאלס הופיע כנדהם ממחץ ההתקפה הזאת. אמר שהמאמצים שדובר עליהם ב־6 בפברואר נמשכים והולכים ותוך שבועיים־שלושה יתבהר הסיכוי לכאן או לכאן. הוא יורה מיד להובר:

א) לבדוק בדיקה מפורטת את סעיפי הבקשה הישראלית על מנת שתבוא ראשית היענות אם כעבור שבועיים־שלושה מתברר כי אין סיכוי להסדר. השביע אותם בכל לשון של

123

1. יו סקוט, חבר בית הנבחרים, רפובליקאי, עמד בראש הפעילות בקרב סיעתו למען אספקת נשק לישראל - ראו מס' 77, הערה 3.
2. ראו מס' 83, הערה 2.
3. בהופעתו לפני ועדת החוץ של הסנאט ב־24 בפברואר 1956, ראו מס' 105.
4. ראו מס' 77, הערה 3.
5. מכתב דאלס לחברי בית הנבחרים שתמכו באספקת נשק לישראל, ראו מס' 77, הערה 3.

השבעה שלא ימסרו דבר זה לשגריר ישראל. אמנם ייפגש עם שגריר ישראל למחרת[6] אך לא יוכל להרחיק לכת אתו כפי שהלך עם חבריו למפלגה שכן ברצונו לרכז כל תשומת לבה של ממשלת ישראל בשלום ולא בנשק בשבועות הגורליים הבאים.

ב) לתמוך בשחרור המטוסים הצרפתיים אם כי אין ארצות־הברית מעוניינת להופיע כאחראי הראשון לעסקה זאת.

ג) להחיש את העיון ב־deterrent action על ידי כינוס הוועדה המשולשת שהפסיקה פעולותיה לפני עשרה ימים.[7]

גם הבטיח לפרסם מכתב שיבהיר כי שלילת הנשק עד כה אין פירושה שלילתו בעתיד.[8]

סקוט סבור כי לחץ קבוצתו מועיל ויש להתמיד בו. בקושי רב גילה את דברי (א) לעיל ועלינו לשמור אמונים לבלתי הכשילו.[9]

אבן

124

מ' שרת אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
M. Sharett to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 472
נוסח יוצא: 130.02/2455/9

ירושלים, 4 במרס 1956

סילוק גלאב ושות'[1] פירושו:

א) מפלה בריטית בירדן שלמרבה ההשפלה באה בהפתעה גמורה. כשוך הזעם ודאי יתפשרו הבריטים וימשיכו בהקצבה מחשש פן יבוטל החוזה ואז יפסידו בסיסיהם לחילות אוויר, ים ויבשה וינושלו כליל.

6. ראו מס' 120.
7. ועדה מורכבת מנציגי ארצות־הברית, בריטניה וצרפת, שקמה בעקבות פגישת אייזנהאואר-אידן לדיון בענייני המזרח התיכון - ראו מס' 71.
8. המכתב פורסם על ידי סקוט ב־2 במרס, בתיק 130.02/2455/9.
9. מברק זה, ששרת הגדירו כ״דרמטי״ הגיע לידיו בשעת ישיבת הממשלה. שרת קרא אותו בפני השרים, לאחר שהשביעם על סודיות מוחלטת, והשתמש בו בדיון שהתקיים באותה עת על אפשרות פנייה לברית־המועצות לקבלת נשק (ראו מס' 25). לדברי שרת מברק זה הכריע את הכף והוחלט לעכב את הפנייה לברית־המועצות בשלושה שבועות (ראו שרת אל אבן, IWA744, 6 במרס 1956, 93.01/2213/9).

124
1. ב־2 במרס 1956 הודיע המלך חוסיין על פיטוריו של מפקד הליגיון הערבי ליטננט־ג'נרל גלאב, וכן על פיטורי שני קצינים בריטיים נוספים. פיטורי גלאב לא נגעו ליחסים הרשמיים עם בריטניה, והמלך חוסיין הודיע כי אלה יישארו ללא שינוי, וההסכם הבריטי-ירדני משנת 1948 יישאר בתוקפו.

ב) כישלון מערבי נוסף במזרח התיכון. ארצות־הברית ודאי שמחה ברגע הראשון לאיד אנגליה אך לאחר עיון תיווכח בהפסד המשותף.

ג) ניצחון לנאסר, בין אם בהיסח הדעת או כפי שיש לשער במחושב, וזה אולי על פי הידברות מראש בין קהיר ו[רבת] עמון או כפי שיש יותר יסוד להניח, על ידי ארגון קבוצת קצינים בלגיון ועידודם להצגת אולטימטום למלך לסלק הצמרת הבריטית והפרו־בריטית או להסתלק מהכיסא. על כל פנים עד שאנגלים חורשים מזימות לפייס נאסר על ידי הבטחת רציפותו עם ירדן על חשבון ישראל הריהו דואג ומצליח להשתלט על ירדן על חשבון ישראל גם בלי רציפות, לפרוץ לו דרך למערב אסיה ולקדם כיתור ישראל.

ד) פתח לחדירה סובייטית נוספת על כל תוצאותיה החמורות למערב ולישראל.

ה) הורדת היעילות הצבאית של הלגיון מזה והגברת סכנתו על ידי הפיכתו מכוח ממושמע להרפתקני מזה.

ו) הרמת קרן הפלשתינאים בירדן שכן ראו בצמרת המסולקת[2] את אנשי חרמם בבחירות ובכלל, וכן ליכודם עם מצרים והיותם לכלי שרת בידיה.

ז) סכנת ניסיון בריטי ואמריקאי לתלות קולר התבוסה בישראל כמקוממת הערבים נגד המערב ולעשותה שעיר לעזאזל בעד כל חטאי הפייסנות הכושלת.

כל אלה בחשבון ראשון. בשיחות ובהדרכת הפרסום עלינו:

1. להוקיע שטחיותה וקוצר דעתה של המדיניות הבריטית שניסתה לתפוס מרובה על ידי רתימת ירדן לברית בגדאד ולא רק שנכשלה אלא הפסידה גם עמדה שהייתה לה.

2. להדוף ולסתור הטענה הנפסדת על אשמת ישראל ולהוכיח כי כאן תהליך היסטורי שאין לעצרו של השתחררות מעול המערב ללא קשר עם תקומתנו, ואלה המגוללים האחריות על ישראל מוכים בסנוורים ומסרבים לראות נכוחה את המתחולל.

3. לעורר לחשבון נפש וללימוד לקח מהניסיון על מנת להגיע להערכה חדשה של מעמד ישראל באזור כמדינה יחידה שייתכן שיתוף איתן אתה על יסוד השקפת עולמה וענייניה החיוניים.

4. לעשות מהעניין כולו נקודת מוצא חדשה למערכה על נשק לישראל.

שרת

2. בדצמבר 1955 פרצו בירדן הפגנות אלימות נגד הצטרפות לברית בגדאד. ראש הממשלה, הזאע אל־מג'אלי, שתמך בהצטרפות לברית, נאלץ להתפטר (ב־19 בדצמבר), וב־21 בדצמבר הושבעה ממשלת מעבר בראשותו של אברהים אל־האשם, שהודיעה כי ירדן לא תצטרף לברית. מרבית הפליטים הפלסטינים בירדן התנגדו לתלות הכלכלית, המדינית והצבאית בבריטניה והיו בעלי אוריינטציה פרו־מצרית ופרו־סורית.

125

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA966
נוסח יוצא: 93.01/2213/7

וושינגטון, 5 במרס 1956

אישי בתכלית

הובר הזמינני לשיחה סודית. השתתפו שילוח, מרפי, ראסל. הובר פתח בהבעת השתתפות עמוקה בצערנו על הקרבנות שנפלו בכנרת.[1] מובן היטב למחלקת המדינה כי תחושת האבל מכבידה על העם ומעוררת שיקולים טבעיים לתגובה. מאידך ממליצה ממשלת ארצות־הברית בכל הכנות שנבליג על נטיות אלה. השעה שעת גורל לאזור והגיע רגע חיוני בשליחות המיוחדת. אמר בקול חגיגי ביותר כי תגובה מצדנו בנסיבות הקיימות תהווה great world tragedy.

על סמך שיחתו הראשונה עם נו"ן [נאסר] מרגיש יונתן [אנדרסון] כי חלה התקדמות באשר נו"ן העלה הצעות שיונתן יכול לקבלן. לא פירש אם המדובר בהצעות נוהליות או ענייניות.[2]

הודיתי על הבעת ההשתתפות בצער אך הוספתי כי בזה לא סגי. מועצת הביטחון ציינה את הפרעות הסורים בים כנרת ובסיום הדיון הבעתי דאגתנו על שלא ננקטו שום צעדים למנוע התקפות סוריות בעתיד.[3] הדגשתי כי המדובר בים ובחוף שכולם ישראליים ושאין לסורים זכות כלשהי להתעניין בהם ולהפריע בתנועה עליהם. לא נוכל לשחרר ארצות־הברית מחובתה להתבטא נמרצות נגד הפרות רצחניות כאלה של הסכם שביתת הנשק. הובר אמר כי בהגיע דו"ח ברנס[4] תשמור ממשלת ארצות־הברית אמונים למסורת של תמיכה במסקנותיו. סוכם שאעביר אל ממשלתי את דבריו על השתתפות בצער ועל התקווה שלא תתלקח מדורה שתכשיל את השליחות בשעה עדינה זאת.

אבן

125

1. ב־4 במרס עלתה סירת משטרה ישראלית שהייתה בסיור שגרתי בחוף הצפוני־מזרחי של הכנרת על שרטון. הסורים פתחו באש על הסירה ועל סירות שבאו לחלצה. ארבעה שוטרים ישראלים נפצעו מהירי. הסורים חצו את גבול ישראל וגררו את אחת הסירות על הפצועים שבתוכה לעבר עמדותיהם. כל הפצועים מתו מפצעיהם וגופותיהם הועברו לישראל כעבור ימים אחדים.
2. ראו מס' 128.
3. החלטת מועצת הביטחון בעניין תקרית כנרת ראו מס' 29 (הערת עורך).
4. הדו"ח, מ־12 במרס 1956 (מסמך או"ם S/3558) בתיק 130.02/2440/5.

126

י׳ תקוע אל מייג׳ור־ג׳נרל אל״מ ברנס
Y. Tekoah to Major-General E.L.M. Burns

Copy: 130.02/2439/6 :העתק

Jerusalem, 5 March 1956

Dear General Burns,

I should like to refer to our conversation on 2 March[1] in which you explained that your request for information regarding the orders to Israel forces along the Gaza Strip does not reflect any feeling on your part that they are unsatisfactory, but a desire to be able to refer to them in your efforts to persuade Egypt to issue strict orders forbidding firing into Israel territory.

Until 1 March 1956 the orders to Israel forces in the Gaza area were:

1) Not to open fire across the Demarcation Line.

2) Not to return fire except by permission of highest army authorities, or in order to extricate oneself from danger.

In view of the growing intensity of Egyptian attacks, new orders were issued to the Israel forces on 1 March 1956. These are:

1) Not to open fire across the Demarcation Line.

2) When fired at to return the same kind of fire at the same place and time.

I am instructed to add that should the Egyptians persist in firing into Israel territory and continue to violate the General Armistice Agreement, we reserve the right to take all necessary measures to terminate their attacks.

Yours sincerely,

Y. Tekoah

126

1. ראו מס׳ 121.

127

מ׳ שרת אל שגרירות ישראל בוושינגטון
M. Sharett to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן IW738

נוסח יוצא: 130.02/2455/9

ירושלים, 6 במרס 1956

בבוא פרס התייעצו על כל היקף בעיית הרכש. בהנחה כי עד אז תיפול הכרעה הן או לאו ובתקווה להן. מנסה לחשוב כדלקמן:

א) נשיג מצרפת 12 מיסטרים ועוד 12. גם התריסר השני מוטב שיהא רח״ל [רכש חוץ לארץ] למען האחידות ויחייב אישור ארצות־הברית.

ב) כדי להגיע למינימום ההכרחי באוויר נדרוש 24 פ־86 מארצות־הברית וכבר הזכרתי ספרה זו ללאוסון.

ג) פרס מתכוון לברר השגת אלה מאיטליה[1] באישור ארצות־הברית אך לי קשה להיפרד מהשגת סילונים מסוג זה דווקא מארצות־הברית במספר צנוע ביותר בהשוואה למיגים ובשווה עם צרפת אבל חינם או בזול.

ד) מלבד זה נדרוש מארצות־הברית נשק אנטי־טנקי ומטוסי סיור שהם בלתי מזוינים ולחלוטין נשק מגן.

לפי פרס אלה הם שני הדגשים החזקים כלפי ארצות־הברית, אם אין תקווה לסילונים. כל זה לעיכול ואולי להכשרת לבבות.

שרת

127

1. על מפח הנפש שנחלה ישראל בעניין הרכש באיטליה ראו מס׳ 165, הערה 9.

128

ר' שילוח אל י' הרצוג
R. Shiloah to J. Herzog

מברק מוצפן WIA971
נוסח יוצא: 93.01/2213/7

ושינגטון, [6 במרס 1956]

אישי בתכלית

השגריר ואני סעדנו אמש עם ראסל. חקרנוהו לפשר דברי הובר על התקדמות שהבחין בה השליח בפגישות עם נו"ן [נאסר].[1] ראסל השיב כי נו"ן הודיע שאם תכריז ממשלת ארצות־הברית על מדיניות של אי הזמנת מדינות ערב נוספות להצטרף לברית בגדאד יהיה הוא מוכן להתנהג בהעזה - to act boldly - לגבי מפעל ג'ונסטון ולגבי פגישה עם ישראל. ראסל ניסח התשובה לשליח והורהו לענות כי בהיעדר המזכיר לא יוכל לחייב ממשלתו לתביעות נו"ן אולם אם ישתף נו"ן פעולה במפעל ג'ונסטון ובפגישה עם ישראל ימליץ השליח בפני ממשלתו לנקוט למעשה במדיניות של הימנעות מהרחבת ברית בגדאד. ראסל סיפר כי נו"ן יצא מאוכזב משיחתו עם סלווין לויד[2] אשר ניסה לשכנעו כי אין ברית בגדאד מכוונת נגד מצרים, אבל לא התחייב על אי הרחבת הברית. הגבנו חריפות על האשליה שמחלקת המדינה שוקעת בה והוקענו תכסיסי ההשהיה של נו"ן. חזרנו והדגשנו כי עם כל להטנו להסדר ונכונותנו לשיתוף פעולה לא נוכל לתת יד לסחבת ולהיגררות אחרי תכסיסי ההשהיה של נו"ן.

בירדנו גם עניין מפעל הירדן ולמדנו כי ממשלת ארצות־הברית לוחצת על ממשלות ערב בשבועות האחרונים ומאיימת כי אם תעמודנה בסירובן תיאלץ להסכים שישראל תחדש מפעלה העצמאי ותתנגד לכל ניסיון סורי להפריע בכוח. הובטח למחלקת המדינה כי הבעיה תידון בכינוס ראשי מדינות ערב שיתקיים ב־10 במרס.[3] נו"ן ישתמש בהשפעתו באותו כינוס למנוע החלטה מדינית נגד המפעל ולהשאיר ההחלטה לשיקול דעתן של הממשלות הנוגעות בדבר. אם תתקבל גישה זו יצא ג'ונסטון לאזור על מנת להביא לידי הסכם. לשאלתנו אם מוכנה ממשלת ארצות־הברית להתחייב כלפינו כי אם ייכשל ג'ונסטון יסייעו בידנו לחדש העבודה, השתמט מתשובה ישירה, ורק ציין שהם מדברים לערבים בכיוון זה כדי להגביר לחץ עליהם. חזרנו והדגשנו כי לא נוכל להשהות מפעלנו תקופה ממושכת והזהרנו נגד התוצאות הממאירות לגבי מעמדה של ארצות־הברית, אם לאחר שהיא נוקטת בקו תקיף כלפי הערבים תיסוג בפני האיומים והסרבנות הערבית.

עיקר השיחה כמובן הקדשנו לשאלת הביטחון ותביעותינו לנשק. הבענו תמיהה וזעם על טענות המזכיר בשיחתו האחרונה אתנו כי איננו מנהלים שיחות עם ממשלת ארצות־הברית

128

1. ראו מס' 125.
2. סלווין לויד ביקר בקהיר בראשית מרס, בדרכו לוועידת שרי החוץ של מדינות דרום־מזרח אסיה בקראצ'י.
3. בכנס, שהתקיים בין 6 ל־11 במרס השתתפו נאסר, נשיא סוריה שוכרי אל קוותלי וסעוד מלך סעודיה.

על תכניות להבטחת ישראל ותחת זה אנו מתרכזים בארגון לחץ מדיני עליו.[4] שאלנו מה תפקיד הוועדה שסיפר עליה לשילוח בפגישה האחרונה[5] והאם מוכנה מחלקת המדינה לשבת עמנו ולחבר יחד תכנית משולבת של חימוש ישראל להגנה והבטחת עזרה מבחוץ כתוספת ליכולתה ההגנתית של ישראל. ראסל השיב כי הוועדה היא פנימית ותפקידה להכין למזכיר עם שובו מאסיה הצעות מעשיות להבטחת ישראל מתוך התחשבות בצורכי המערב. לפי שעה הוא, ראסל, מוכן לקבל מאתנו באורח אישי רעיונות והצעות למחשבה. סירב לספר לנו הרכב הוועדה אך אישר כי מיוצג בה הצבא וכי הם דנים גם בבעיות נשק, גם בייחוד כוחות אמריקאיים שיופעלו אם נותקף וגם בבעיות השיטה לקבלת גושפנקה בין־לאומית להתערבות ארצות־הברית ובנות בריתה. חזר והזמין שנעביר אליו הצעות אשר יוכל לכללן בהמלצות הוועדה. לא התחייבנו לפי שעה להיענות אולם נראה לנו רצוי שנכין תזכירים אחדים:

א) על הסילוף בהנחה כי בגלל הפער הגדול באוכלוסייה אין בכוחה של ישראל להתמודד עם מדינות ערב;

ב) תיאור האופי ההגנתי של בקשתנו;

ג) הסכמתנו להנחה כי לא על הנשק בלבד נתקיים וההכרח בסידורים מוסכמים על עזרה מבחוץ כתוספת לכוח המגן שלנו וניתוח הבעיה של הסדרי ביטחון במסגרת סעיף 51 של המגילה.

בהמשך השיחה תיארנו כיצד נאסר בשיטתיות ובהתמדה מגביר החתירה באפריקה ובמזרח התיכון והולך ומגביר קשריו עם הסובייטים. הזכרנו ההסכם האטומי המצרי-רוסי; השידורים לאפריקה; המשא ומתן על העברת מרכז האיגודים המקצועיים מווינה לקהיר; החתירה בירדן ועוד. ראסל השיב כי גם במחלקת המדינה וצמרתה הולך וגובר אי־האימון בנאסר אך עוד לא התייאשו כליל. הערב נשוחח עם מרפי באותם הנושאים.[6]

4. ראו מס׳ 120.
5. ראו מס׳ 122.
6. ראו מס׳ 129. שרת השיב כי נראה לו שתנאי נאסר הגיוניים, שכן מוצדקת תביעתו לקבל תמורה בעד היענותו. אילו התנתה ארצות־הברית את עזרתה בהקמת סכר אסואן בעזרתו לתכנית ג׳ונסטון, הייתה זאת התמורה. כיוון שאסואן ניתן חינם הריהו משחר לרווח נוסף, הן בעניין ג׳ונסטון הן לגבי הפגישה עם נציגי ישראל. לפיכך חוסר היענותם של האמריקנים למשאלתו מכשילה אותם, מה גם שברית בגדאד מוקפאת. כל זאת כמובן בתנאי שנאסר כן בדבריו. אשר לתזכירים המבוקשים, הוא מוכן להכין טיוטה בישראל שתועבר לניסוח בנציגות, ואחר כך לאישור בישראל (ראו שרת אל אבן ושילוח, IWA760, 8 במרס 1956, 93.01/2213/7).

129

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M Sharett

מברק מוצפן IWA973
נוסח יוצא: 93.01/2213/7

ושינגטון, 6 במרס 1956

אישי בתכלית

הערב ביקרנו ראובן [שילוח] ואני אצל מרפי בביתו וגוללנו פרשת דאגתנו לאורכה ולרוחבה. הגיב:

א) יחסו לשליחות[1] ספקני בתכלית ואינו בודד בהערכה זאת. הדגיש כי ספקנות זאת מתייחסת לנאסר ולא לשליח. מאידך מחזיק המזכיר בנוקשות בדעה כי יש לתת לשליחות את מלוא ההזדמנות בשלב זה שהוא המכריע. איש לא יקבל תשובה מתחמקת מנאסר שפירושה סחיבת העניין לעוד כמה שבועות נוספים.

ב) שאלנו מה יהיה אם או כאשר תיכשל השליחות. ענה כי במקרה זה תבוא היענות אמריקאית על בקשתנו לנשק, לפחות בסעיפי האוויר, ועידוד מדינות אחרות לפעול בסעיפים אחרים. רמז כי יש אפשרות של הפשרת העמדה הבריטית לרגל מחץ המשבר בירדן[2] וביסס רושם זה על שיחה עם מאקינס. על כן התעקש המזכיר בסירובו למסור לנו תגובה שלילית למרות לחצנו עליו לומר הן או לאו.

ג) אמר כי סיכוי התערבות אמריקאית מזוינת במקרה של התקפה עלינו הוא ממשי ביותר ודווקא על ידי הצהרת 1950 ולאו דווקא על ידי פעולה באו״ם, אם כי יהיה צורך במעמד של דיון באו״ם בכל הנסיבות. כשאמרתי כי אין ערך מונע לסיכוי זה כל עוד איננו מובהר לשלושת הצדדים, כלומר ישראל, מצרים והעם האמריקאי, הסכים כי יש צורך לגבש כוונה זאת ולבוא אתנו בדברים. הדגשנו כי גם אם הכוונה תובהר במפורש חשיבות ראשונה נודעת לכוח התגוננותנו אנו.

ד) אמר כי ממשלת ארצות־הברית מנסה לרמוז לכמה מדינות ידידותיות כי אי היענותה נובעת מכמה נסיבות שהן מיוחדות לממשלת ארצות־הברית בשעה זו ושאינן חלות על אחרים. כשקמנו להיפרד הדגיש כי (ב) לעיל הוא הערכתו האישית אך גם דעתו שהוא נלחם לה בצמרת מחלקת המדינה. הפציר בנו שלא נראה את יחסו הספקני לשליחות כהסתייגות מהצורך לסייע לה אלא אך ורק כפרי ראייה קודרת של אופי נאסר.

אבן

129
1. שליחות אנדרסון.
2. עקב פיטורי גלאב - ראו מס׳ 124.

130

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA974
נוסח יוצא: 93.01/2213/7

וושינגטון, 6 במרס 1956

שלך 736.[1] אמתין כרבריך. הנקודה העיקרית שהיא בוודאי לנגד עיניכם יומם ולילה היא הצורך העליון להביא את השליחות לידי סיום מוחלט או על ידי פגישה או על ידי סילוק השליחות. אינני מוכן למסור נפשי על נבואות והערכות לגבי פעולת המזכיר שמתגלה כאישיות מסובכת ביותר אך גם ראובן [שילוח] גם אני סבורים בשעה זו כי אם תיכשל השליחות לרגל סירוב נו"ן [נאסר] להיפגש, נקבל נשק ואולי גם אמצעים אחרים לייצוב הביטחון. חלום הבלהות שלנו לגבי השליחות הוא סיכוי של תוצאה שהיא ספק חיובית ספק שלילית ושהמזכיר ייאחז בה כמחייבת או מצדיקה סחיבה נוספת. נגד דבר זה יש לשמור מכל משמר ונחוץ חשבון נוקב עם השליח. אם יבוא בתשובה שאינה חיובית ברורה עלינו לדרוש את חיסול השליחות ללא רחמים. הקו לא יהיה התייאשות משלום אלה הכרה מפוכחת כי איננו ניתן בשעה זו. אולי כעבור כמה חודשים של ייצוב המצב בנשק ובעניינים אחרים נאחל ונחייב את חידוש המאמץ ודווקא באמצעותו. ישנם במחלקת המדינה שגורסים תכסיס זה של הבאת העניין לנקודת המוקד המכרעת ולנו יש סכנת נפשות בכל תוצאה בלתי מוגדרת.

אבן

130

1. במברק זה יעץ שרת להמתין עד תום השליחות של אנדרסון (6 במרס 1956, בתיק 93.01/2213/7).

131

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 483
נוסח יוצא: 130.16/2954/7

ירושלים, 6 במרס 1956

1. **ניצנה.**

לקראת טיסתו לקהיר ב־6 שוחח ברנס ב־5 עם המנכ"ל. רצה להבהיר לעצמו כמה נקודות בתזכירנו מ־2 במרס המגדיר עמדתנו.[1] המנכ"ל אישר שתובעים הרחקת הכוחות המצריים המרוכזים ברצועת עזה בניגוד לסעיף VII ובאזור אבו־עגילה בניגוד לסעיף VIII(3).[2] גם מצדנו נהיה מוכנים להגביל כוחותינו על פי סעיף VII. תחילה טען ברנס שלדעתו כדאי לטפל בביצוע סעיף VII לפני ביצוע סעיף VIII מאחר שהאחרון דן בשטח מוגבל בעוד שהראשון מתייחס למצב לאורך הגבול כולו. המנכ"ל הטעים שיש לבצע שני הסעיפים באותו זמן וברנס לא עמד על שלו. שאל אם נסכים להרשות למשקיפים לפקח בתמידות על המצב "באזורי ההגנה" עליהם חל סעיף VII. לדעתו הפיקוח וחופש תנועה למשקיפי או"ם שלא למטרות חקירה בלבד הכרחיים למילוי סעיף VII ובכוונתו להציג הדבר כך בקהיר. המנכ"ל השיב שלא נוכל להסכים לבקשה. איננו תובעים פיקוח מתמיד של משקיפים על מערך [ה]כוחות [ה]מצריים בצדם ולמצרים לא תהיה לכן הצדקה לתבוע פיקוח כזה בשטחנו. ההצעה מחייבת שינוי בהסכם שביתת הנשק וחורגת מהבטחת ביצוע ההוראות הקיימות של סעיפי VII ו־VIII. העלאתה על ידי ברנס בקהיר תקשה על התקדמות לגבי שני הסעיפים הללו ועל הרגעת המצב בגבול. ברנס הסכים לבסוף לא להציג ההצעה בשלב ראשון אף כי סבר שהמצרים דווקא יתבעו הבטחת פיקוח מתמיד של או"ם.

בעת השיחה העיר שייתכן ויהיה צורך לאור אי ביצוע הצעות המזכ"ל[3] לבדקן מחדש ולשנותן. התקשרתי אתו במיוחד לאחר השיחה והודעתי שכל אשר נמסר על ידינו בעל פה או בכתב ביחס לפתרון הבעיות בגבול המצרי יהיה מבוסס על ההנחה שהסכמת הצדדים להצעות המזכ"ל כפי שנוסחו במכתב מ־3 בנובמבר שרירה וקיימת ואין לשנות ההצעות.

2. **המצב בגבול עזה.**

ברנס הציג שאלה בכתב באם נסכים להרחיק כוחותינו 500 מטר מהגבול לשעות היום בתנאי שהמצרים יסכימו לתת לכוחותיהם הוראות זהות עם הוראותינו, לא לירות מעבר לגבול וכן להרחיק כוחותיהם למשך היום מהקו. המנכ"ל הדגיש שאין לקשור שני העניינים. עמדתנו ביחס להרחקת הכוחות הוסברה כבר בפרוטרוט. יש לציין שלא רק רגישותנו לריבונות המדינה מניעתנו לשלול ההצעה. קיימים שיקולים יסודיים נוספים שתוארו

131
1. ראו מס' 121 והערה 4 שם.
2. ראו שם, הערות 5 ו־7.
3. ראו מס' 11, והערות 1, 2 שם.

בשיחות האחרונות עם שר החוץ ובשיחות קודמות. ברנס העיר שאינו משתכנע משיקולים אלה. המנכ"ל הטעים שקשירת הפסקת אש עם הרחקת הכוחות עלולה להתפרש על ידי המצרים כהצעה שעליהם להפסיק התקפותיהם רק אם ישראל תסכים להרחיק כוחותיה. לכן יעץ המנכ"ל לתבוע מהמצרים פשוט מילוי התחייבויותיהם לא לירות מבלי לקשור התביעות בהצעת נסיגת הכוחות.

3. **סימון הגבול לאורך רצועת עזה.**

ברנס הגיש גם שאלה בכתב אם נסכים לסימון הגבול ברצועה על ידי משקיפי או"ם בלבד. אמרנו שבעבר הבעיה לא התעוררה כלל. היינו מסמנים הגבול בעצמנו בהסכמת המצרים ואף בעזרתם. המצרים מצדם הקימו תמרורי גבול לאורך הקו. די בבעיות הנמצאות כבר בדיון ולא כדאי לסבכו על ידי העלאת שאלות חדשות.

4. **התקרית בכנרת.**[4]

עד לשיחה לא קיבל ברנס דו"ח מלא מהיושב ראש. אמר שהתקרית מצערת ביותר ועומד להוציא עליה הודעה לעיתונות. לדעתו לא היה קורה המקרה לו הסכמנו לקו 250 מטר. הערתי שיש החושבים כי דווקא ההצעה להרחיק סירות משטרה מהחוף הצפון־מזרחי השפיעה על יחס הסורים לשמירת השקט בהחדירם הרגשת הפקרות וחופש להתקיף סירות המתקרבות לחוף.

תקוע

132

מ' שרת אל שגרירות ישראל בוושינגטון
M. Sharett to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן IW741
נוסח יוצא: 130.09/2311/5

ירושלים, 6 במרס 1956

לאוסון בא להביע צער על רצח השוטרים[1] ותנחומים למשפחות. נצטווה למסור כי הם פונים נמרצות לסוריה ולהביע תקווה כי נבליג. אמרתי כי הייתה זו התנפלות בוגדנית ללא תקדים שכן שלחנו שוטרים תוך ביטחון, לאחר שהודענו על בואם על ידי או"ם, והנה דווקא משום זה נרצחו. עם זה נתחשב בהודעות המזכיר כי הוא רואה סיכוי־מה להסדר באזור שיתברר בקרוב, אף על פי שאין אנו שותפים לתקוותיו. אנו חוזרים ומדגישים כי

4. ראו מס' 125 והערה 1 שם.

132
1. ראו מס' 125, והערה 1 שם.

ארצות־הברית morally on trial בעניין הנשק והכרחית לנו תשובה בימים הקרובים ביותר. אמרתי כי יש לנו סיכוי לקבל מצרפת עד 24 מיסטרים ובסך הכול הכרחיים 50, והוקעתי אפסות הטענות הבאות להצדיק אי־היענות ארצות־הברית לישראל במכסת 25 סילונים נוכח המאתיים המובטחים למצרים ממזרח. לאוסון היה בלב ונפש אתי בכל תנועותיו וחיוכיו. אחרי זה הוציא נייר המביע: (א) סיפוק ארצות־הברית מכיבוש יצרנו בערוץ [הירדן] ומנכונות ראש הממשלה להמתין עד לבירור הסכם, הכולל הטיה בבנות יעקב; (ב) מודיע כי ארצות־הברית לוחצת על הערבים דרך שגרירויות בוושינגטון, בבירות ועל ידי ג'ונסטון למען יקבלו התכנית; (ג) מדגיש צורך בהמשך הסבלנות וקובע כי חידוש העבודה בלי הסכמת ברנס יהא בניגוד ל־UNTSO [מנגנון הפיקוח על שביתת הנשק של האו"ם] ומועצת הביטחון, אבל גם איומי הערבים וניסיונותיהם להפעיל כוח צבאי יהוו הפרת המגילה וזאת הם אומרים ברור לממשלותיהם.

עניתי בשאלות:

1. כמה זמן עלינו להמתין והאם לא ברור להם כי לאחר משא ומתן של שלוש שנים יש לדרוש מהערבים הן או לאו.
2. האם לא ברור כי החמצת עונה זו פירושה דחיית העבודה עד לביאת גואל.
3. לרגל ההסתמכות על UNTSO, זאת אומרת פקודת בניקה אשר מועצת הביטחון אישרה,[2] האם לא ברור כי תליית חידוש העבודה בהסכמת סוריה פירושה הקפאת המפעל לצמיתות?
4. לרגל הסתמכות על מועצת הביטחון האם לא ברור כי מועצת הביטחון רק ביקשה הפסקה קצרה עד לבירור ואילו מסקנות הבירור הצדיקו עמדתנו במאה אחוז?
5. האם נכון כי אמרו לסורים כי לדעתם פקודת בניקה בתוקפה עומדת, ואם נכון כלום אין בזה השמטת כל הבסיס מפעולתם?
6. ההיו מוכנים להשפיע על ברנס כי יאשר חידוש העבודה אם תוך שבועות אחדים לא יודיעו הסורים על הסכמתם להסדר?
7. מה תעשה ארצות־הברית אם נחדש לאחר שההמתנה העלתה חרס והאם יודיעו לסורים מראש כי במקרה זה יתמכו בנו?

לאוסון השתדל לרשום אך כיוון שבא לבדו מסופקני אם דייק ומיצה.

שרת

2. עניין העבודות בערוץ הירדן היה נושא למחלוקת בין ישראל לסוריה בשלהי 1953. עוד בראשית הסכסוך גרס ראש מטה המשקיפים דאז, בניקה, כי עבודות ישראל בערוץ הירדן פוגעות בזכויות המים של הערבים באזור המפורז ומקנות לישראל יתרונות אסטרטגיים, ומשום כך יש בהן הפרה של הסכם שביתת הנשק בין ישראל לסוריה, ועל ישראל להפסיקן. ישראל סירבה, והסורים הגישו תלונה למועצת הביטחון. במהלך הדיון הודיע אבן כי ישראל מוכנה להפסיק זמנית את העבודות באזור המפורז כדי להקל על דיוני מועצת הביטחון. בעקבות כך ניסחו מעצמות המערב טיוטת החלטה המאשרת את החלטת ראש מטה המשקיפים להפסיק את העבודות, אך מטילה עליו לבדוק דרכים לחידוש העבודה בהסכם בין ישראל לסוריה. החלטה זאת זכתה ברוב קולות במועצה, אך ברית־המועצות הכשילה אותה בעזרת זכות הווטו שלה (ראו כרך 8, מבוא, עמ' ל'-ל"ג, כרך 9, מס' 28).

133

מחלקת חבר־העמים הבריטי אל א' אילת (לונדון)
British Commonwealth Division to E. Elath (London)

מברק מוצפן ד/537
נוסח יוצא: 130.09/2321/1

ירושלים, 6 במרס 1956

ב־2 דנא נתקבל ניקולס לפי בקשתו לשיחה על ידי השר, נכח שניאורסון.

ביקור לויד[1]

ניקולס הודיע על הסכמת לויד לבקר בירושלים ולהיפגש שם עם ראש הממשלה ושר החוץ. העיר שבמברק שקיבל נאמר כי לויד רוצה להימנע מביקור רשמי לראש הממשלה, מכאן הסיק ניקולס שלויד לא ירצה לנהל שיחות במשרד ראש הממשלה. לפיכך הציע ניקולס התכנית הבאה:

ארוחת צהרים בבית השגריר והתחלת השיחות עם השר שם או, אם ירצה השר, בלשכת הקשר בתל אביב. לאחר מכן קוקטייל בביתו לאפשר ללויד פגישה עם נציגי קנדה ואוסטרליה ואולי גם לאוסון. בשעה מאוחרת אחר הצהריים יעלה לויד לירושלים, יערוך ביקור נימוסין אצל ראש הממשלה בביתו, יסעד על שולחן השר ואולי גם יערוך השר קבלת פנים בלתי רשמית בביתו. אם יהיה צורך, תימשכנה השיחות לאחר קבלת הפנים, לויד ישוב לתל אביב בלילה וימריא למחרת.

השר הגיב על התכנית בחריפות כדלקמן:

א) לא אנו ביקשנו לויד לבקר אצלנו; אין זאת אומרת שלא רצינו בביקורו, אך לא עוררנו השאלה. ואם נתעוררה, לא היה זה ביזמתנו.

ב) כאשר הביע לויד נכונותו לבקר, נענינו ברצון, אך לא היה לנו צל ספק כי ברור לו כי אנו הקובעים צורת הביקור ומקום הפגישה.

ג) מהות יחסינו עם ממשלת בריטניה אינה כיום מהמאושרות ביותר - not of the happiest imaginable ומן הסתם תתעוררנה בעיות קשות ובלתי נעימות שנצטרך לדוש בהן. לפיכך מוטב לא להוסיף למרירות על ידי סיבוכים מיותרים וקשיים מלאכותיים.

ד) הדרך הפשוטה והטבעית ביותר הייתה לנסוע מיד מלוד לירושלים ולנהל השיחות שם. אולם היות והשגרירות אינה בבירה, נסכים שייסע תחילה לרמת גן, אך השיחות עם אנשי הממשלה חייבות להתנהל בירושלים במשרד ראש הממשלה. השר עצמו מעדיף לפתוח בשיחות בנוכחות ראש הממשלה בירושלים. אין להכתיב לנו היכן נקבל את לויד. ביקור במשרד ראש הממשלה לא היווה מעולם בעיה: כך נהגו דאלס, האמרשלד ואחרים;[2] זהו הנוהל היחיד האפשרי. ואם אינם מוכנים לקבלו מוטב שייבדק מחדש כל עניין הביקור.

כאן העיר ניקולס שעמדתם הרשמית עודנה שאינם יכולים להכיר בירושלים כבירת ישראל. אף על פי כן הסכימו לפשרות מעשיות שיאפשרו מגע עם השלטונות. כל התקדמות

133

1. ראו מס' 113.
2. ראו שם, הערות 2, 3.

בכיוון זה באה מצדם כלפינו אך אין זאת אומרת שעמדתם העקרונית נשתנתה. לויד חשב תחילה לבקר בתל אביב בלבד. לאחר מכן קיבל הצעת ניקולס לעלות ירושלימה וראה צעד זה כפשרה אך בהנחה שיבקר אצל ראש הממשלה בביתו.

השר שיסעו שאין לויד יכול להתנות היכן יראה ראש הממשלה, ואם הצעה היא, לא נקבלנה. השיחות תתנהלנה בירושלים במקום שיקבע ראש הממשלה. די כי השר אינו עומד על ביקור שר החוץ הבריטי במשרדו הוא, הן אילו הוא בא ללונדון היה קודם כל מבקר את עמיתו במשרד החוץ הבריטי. יש גבול ל־reasonable susceptibilities. משונה כי משרד החוץ הבריטי כה בלתי בקי במצב העניינים בישראל שהוא מסוגל ב־1956 לבוא אלינו בהצעות כאלה. לפיכך התכנית היחידה המתקבלת שהשיחות תתנהלנה בירושלים אחר הצהרים. ולאחר מכן תיערך סעודת ערב ואולי קבלת פנים בבית השר. נימנע ממילא מלשוות לביקור חגיגיות־יתר.

ניקולס השיב: התחייב לשאול לויד אם יסכים לנהל השיחות במשרד ראש הממשלה ויודיענו תשובתו. הוא מבין כי תשובה שלילית פירושה ביטול הביקור.

העבודות בערוץ הירדן[3]

ניקולס אמר שהורה למסור לנו על עמדתם הרשמית.

מתקיימות עכשיו פניות מתואמות של הבריטים והאמריקאים למדינות ערב. מגמתן להניע הערבים לקבל תכנית ג'ונסטון. בעיתונות נתפרסמו ידיעות כאילו מפעילים הבריטים לחץ על ישראל שלא לחדש עתה העבודות בבנות יעקב. שמועות אלו נכונות רק בחלקן, שכן הם מפעילים לחץ חזק ביותר גם על הערבים למען יקבלו התכנית. עם כל זה, עמדתם היא שהוראת בניקה בעינה עומדת עד שתבוטל. לפיכך סבורים הם שישראל לא תצדק אם תחדש העבודה לפני ביטול ההוראה. הם הודיעו לערבים שאם כי זוהי עמדתם הרשמית, אין הערבים יכולים להניח כי מצב זה יימשך עד אין קץ. הוא כשלעצמו מאמין כי קיימים סיכויים טובים שניתן לשכנע הערבים לקבל התכנית. הם מבקשים במפגיע שלא נחדש העבודה עתה ולא נזכיר תאריך כלשהו לחידושה, לבל נחבל במאמציהם כלפי הערבים, שעמדת ישראל מצטיירת בעיניהם כאיום עליהם מה שמקשה על נסיגתם.

השר הגיב שמוקירים מאמציהם לשכנע הערבים לקבל הסדר מוסכם אך מתמיהה השקפתם על הוראתו האבסורדית של בניקה. בייחוד מצער שהודיעו השקפתם זו לערבים ובזה חיבלו בעצם מאמציהם ונתנו לערבים מחסה לסרבנותם.

ניקולס ציין כי הבהירו לערבים שאם יעמדו בסרבנותם ייאלצו הבריטים והאמריקאים לשנות עמדתם לחידוש העבודה.

לשאלת השר מה יקרה אם נחדש העבודה והסורים יפתחו באש, השיב ניקולס כי האשמה תיפול על שני הצדדים.

השר הגיב שפירוש הדבר כי לסורים ייאמר להפסיק היריות ולנו להפסיק העבודה; וכך ישיגו הסורים מטרתם ויזכו ברווח נקי, ואנו נימצא מפסידים. העניין יצא מידי בניקה והועבר בשעתו למועצת הביטחון, שלא אישרה הוראת בניקה ולא קיבלה כל החלטה בנדון, אלא פנתה אלינו בבקשה להפסיק העבודה pending urgent examination of the matter. משנענינו לפניית מועצת הביטחון, צוינה פעולתנו לשבח אך איש לא העלה על דעתו ש"בדיקה דחופה" תימשך למעלה משנתיים וחצי וכי ניאלץ כל אותו זמן לשבות.

3. ראו מס' 132 והערה 2 שם.

פסגת האבסורדיות היא לומר שהוראת בניקה, שקדמה לפניית מועצת הביטחון אלינו, עודנה בתוקפה. פירוש הדבר שאם לא יעשה ברנס דבר, תונצח הוראת בניקה והעבודה לא תחודש לעולם.

כוונת הודעת בן־גוריון[4] הייתה כי אם אמנם סבור ג׳ונסטון שקיימים סיכויים לשינוי עמדת הערבים, ניתן לו שהות נוספת מוגבלת לבדיקת המצב. אך אם שוב יתחמקו הערבים מתשובה ברורה, נשלול כל הצדקה מהמעצמות לתבוע מאתנו כי נדחה שוב חידוש העבודה.

מעולם לא קבענו תאריך מדויק לחידוש העבודה, שהיא שאלה התלויה במזג האוויר וכיוצא בזה. העיקר הוא שלא נפסיד שוב עונת עבודה, שהיא מאפריל עד אוקטובר. לא נוכל להמשיך בביצוע עבודות מחוץ למפורז ולהשקיע בהן כספים ומאמץ כל עוד לא נדע לבטח כי נוכל להשלים העבודה בגזרה החיונית שבמפורז. זאת ועוד: הזמן פועל נגדנו; כיום סוריה במצב של désarroi [אי סדר] נאסר עודנו מהסס אם להתערב, אולם בשנה הבאה עלול המצב להשתנות, וייתכן שאז יוכלו הערבים למנוע חידושה בכוח הזרוע. לפיכך איננו יכולים להחמיץ עוד עונה אחת. שאלת הזמן חיונית ביותר. לאחר שעברו שלוש שנים יש חשיבות לכל שבוע ולכל יום שחולף. נעמוד על כך שג׳ונסטון ישיב לנו תשובה ברורה בכל המהירות.

ניקולס חזר וטען שהם עושים מאמצים כבירים לשכנוע הערבים.

השר הגיב שאם ברצונם להביא לשינוי עמדת הערבים עליהם להזהיר הסורים כי הם יתמכו בנו אם הללו יעמדו בסרבנותם. שהרי כל עוד רואים הערבים מחסה בעמדת המעצמות, למה יסכימו להסדר זה? בגלותם לערבים עמדתם להוראת בניקה השמיטו הבריטים הקרקע מתחת רגליהם ונהגו בכל העניין בחוסר פיקחות מפתיע.

ניקולס טען כי דרושה להם שהות לפתח מאמציהם. השר השיב שהוא מוכן לתת להם שהות עד סוף מרס. יהא נא ברור שאם לא ישיגו תשובה בשלושה שבועות, לא ישיגוה כלל. הערבים חייבים לדעת כי עליהם לקבל החלטה ברורה בנדון.

לאחר השיחה טלפן ניקולס לשר והודיעו כי בדק הדבר ומסתבר שהם לא גילו לערבים עמדתם הרשמית להוראת בניקה.

כן נמסר טלפונית לניקולס כי ראש הממשלה נשאל והודיע כי יקבל את לויד אך ורק במשרדו.

מב״ר

4. ראו מס׳ 95, הערה 2.

134

י' צור אל מחלקת מערב אירופה וש' פרס
J. Tsur to the West European Division and S. Peres

מברק מוצפן שפ/448

נוסח נכנס: 130.10/2522/21

פריז, 6 במרס 1956

שיחה עם שר ההגנה Bourges Maunoury. אישר שקיבל הוראות ביצוע בעניין 12 המיסטרים.[1] הבטיח לתמוך בעמדתנו בעניין המטוסים הנוספים והרכב הכלול בהסכם נובמבר.[2] הודיע שעוד בהיותו שר הפנים תמך בנו וגם בממשלה זו נאבק לאישור דרישותיה של ישראל. ההתנגדות מצד הרציף [משרד החוץ הצרפתי] נחלשה, אך לא נתבטלה כליל. בעניין הרכב התנגד פינו וטען כי יש להטיל על ארצות־הברית חלק מן האחריות לאספקה לישראל, שלא תהיה צרפת מבודדת. הוא, בורג'ס, התנגד להשקפה זו בתוקף ותבע להמשיך במכירות לישראל. דעתו נתקבלה ופינו קיבל עליו הדין.

לקראת נסיעת גי מולה ללונדון ביקשתי מבורג'ס לשוחח עם ראש הממשלה ולהזהירו בפני כניעה להשקפה האנגלית על משלוח הנשק לישראל. תיארתי מצב רכישותינו וחשיבות המשך סדיר של האספקה הצרפתית, תהיה העמדה האנגלו־אמריקאית אשר תהיה. אמר שהוא משוכנע בכך ומכוון ברוח זו פעולות משרדו. אישר שבניגוד לדעתו נשלחו 30 טנקים AMX13 למצרים אך הדגיש שמשלוח התחמושת תלוי בו והוא מעכב ככל האפשר.

נחמיאס השתתף בשיחה ונקבע קשר בינו ובין אחד הגנרלים שבלשכת השר.

צור

134

1. ראו מס' 1 והערה 1 שם.
2. ראו מס' 119, הערה 4.

135

י' קוזלוב אל א' מירון
I. Kosloff to A. Miron

מקור: 130.15/2565/24

ירושלים, כ"ג באדר תשט"ז
6 במרס 1956

סודי ביותר

מצורף בזה תדריך למר דוריאל בקשר עם תפקידו בפרס.[1]

ברצוני להדגיש שאין להתיר למר דוריאל, לקחת את התדריך הנ"ל עמו לפרס - באילו נסיבות שהן; החשש שמא ייפול המסמך הזה לידי הפרסים או לידי אחת מחברות הנפט שולל כל צידוק להעברתו לפרס. לכן על מר דוריאל לעכל את תוכן התדריך ולהשאירו בארץ.[2]

בברכה,

י"ר קוזלוב
יועץ לענייני דלק

נספח
APPENDIX

Oil Assignment in Teheran

Objective supplies of crude oil to Israel constitute the bulk of our petroleum imports. Price differentials between Middle East oil and Western Hemisphere oil are substantial. Persia is our only source of Middle East oil. Both Persia and the U.S.S.R. – our two sources of cheap oil – cannot be regarded as politically secure and all attempts should be made to bolster our position in these two countries. The situation in Persia is further complicated by the fact that Shell and Socony Mobil may decide to suspend shipments from Persia because of Arab pressure and not because of difficulties in Persia itself. A direct commercial tie with N[ational] I[ranian] O[il] C[ompany] is thought to strengthen our position in Persia and make the withdrawal of supplies of Shell and Socony from that country more awkward.

135
1. בראשית 1956 התמנה צ' דוריאל לנציג ישראל בטהרן. בהיעדר יחסים דיפלומטיים בין איראן לישראל הופיע ב"כיסוי" של איש חברה מסחרית בשם "איריס", ראשי תיבות של Iran-Israel.
2. ראו גם מס' 27.

Duties of Government Representative in Teheran

1. Pursue the normal "commercial intelligence" on oil affairs in Persia. In particular reports on all the commercial transactions of the N.I.O.C. should be regularly dispatched. All sales of crude by either N.I.O.C. or any of the consortium members at below the posted price should be reported immediately by cable and then a detailed letter with all the particulars should follow.

2. Maintain close contact with N.I.O.C on behalf of Delek's Swiss subsidiary so they will not have the feeling of complete commercial aloofness. Current liaison with the operating people should also be maintained in connection with lifting dates, loading arrangements, payments and other commercial matters which require clarification. All efforts should be made to keep our contract in good standing, in spite of the uneven rate of our liftings.

At the appropriate time this summer further instructions will be issued as to whether we are willing to make further contracts with the N.I.O.C. after the expiration of the present contract in October.

Undoubtedly, an offer of crude at below the posted price will be a great inducement for an enlarged contract.

3. N.I.O.C. is currently building several tankers in Europe. It should be investigated whether N.I.O.C. will be willing to deliver crude on a c.i.f. basis.

4. Special watch should be kept over possible Arab pressure on the Persians to suspend oil shipments to Israel. Current reporting should be made on this subject.

I. R. Kosloff

136

מ׳ שרת אל שגרירות ישראל בוושינגטון
M. Sharett to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן IW750
נוסח יוצא: 130.09/2311/5

ושינגטון, 7 במרס 1956

אישי

את שלך 889[1] אישרתי בעיקרון כללי תוך ביטחון גמור, כמוכח מכל שיחותיך והופעותיך, כי כל חילנו כיום לתביעת נשק ואילו ססמת חוזה ביטחון אשר אין אנו מתכחשים לה מוצנעת לעת עתה. הודעת דאלס כי מעולם לא חשב ברצינות וכו׳[2] הייתה שפלה ככל עדותו אך אולי מוטב היה לדחות חשבון הצדק עתה מחשש להסחת הדעת מהעיקר. לכן מסופקני אם היה כדאי להפעיל בשלב זה את השותף[3] ולעורר בעיית חוזה ביטחון בשיחה עם דאלס עצמו ולתת לו אפשרות להסתתר מאחורי הסנאט בהצדקת דחיית העניין. המערכה כרגע היא על נשק ואל לנו להעלות עניין חוזה ביטחון ביזמתנו אלא ניזקק לנושא זה רק בתגובה לטענות אחרים ורק כדי להוכיח כי אין זה תחליף לנשק, כאשר עשית בטלוויזיה.

שרת

136

1. וזו לשונו: ״בכל תעמולתנו החיונית והמוצדקת להעדפת נשק על פני ערובות ביטחון חשוב שלא תהיה שרפת גשרים על ידי זלזול מופרז בערובות שיש בהן מעין סיכוי של התערבות המעצמות לשמירת קווי שביתת הנשק. נניח שכן נשיג הנשק ונשמח ונעלוז בו כראוי אך מיד נחתור לאמצעים נוספים לביצור ביטחוננו הרופף, כספינה החותרת לקראת אופק ובהגיעה אליו נפתח מיד אופק חדש. אני בטוח כי כאן אני מכוון לדעתך.״ (אבן אל שרת, 20 בפברואר 1956, 130.09/2311/7).
2. ראו מס׳ 105.
3. ארתור דין היה שותף במשרד עורכי הדין שבראשו עמד דאלס לפני שהתמנה למזכיר המדינה. הוא סייע למאמצי ישראל להשיג חוזה ביטחון ב־1955 (ראו ח׳ אשר, **מוסד של איש אחד**, עמ׳ 186-193, 195-196).

137

ר׳ שילוח אל מ׳ שרת
R. Shiloah to M. Sharett

מברק מוצפן WIA985
נוסח יוצא: 93.01/2213/7

ושינגטון, 7 במרס 1956

אישי בתכלית

לדברי עלי [מרפי] הודיע סנה [נאסר] ליונתן [אנדרסון] כי אינו חופשי לפעול יותר עצמאית בלי הסכמת שני עמיתיו הנועדים עמו בשבוע זה.[1] אינו רואה השעה כשרה בשלב זה לנקוט יזמה כלפי עמיתיו ועל כן אין פגישה עמנו בכל דרג שהוא באה בחשבון לפי שעה. יונתן מדוכא וכן מדוכאים אנשי משרד האח.[2] עלי סיפר הנ״ל ליערי לידיעתו האישית והפציר בו שלא ידווח כי עלי אינו יודע כיצד יסכם יונתן הפרשה בפגישותיו אתכם. ידיעה זו אפוא לידיעתכם האישית בלבד.

שילוח

138

א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/749
נוסח נכנס: 130.02/2455/9

לונדון, 7 במרס 1956

בשיחתי עם קירקפטריק הבוקר עוררתי שאלת הנשק בהדגישי שלמרות הבטחתו[1] טרם קיבלנו תשובה אם מוכנים הם למכור לנו נשק, או לא. הדגשתי שאנו רשאים לדרוש תשובה ברורה בשאלה חיונית זו בשבילנו ממדינה שחתמה על הכרזת השלוש ואשר ממשלתה מכריזה חזור והכרז על נאמנותה לאותה הכרזה ולנאמר בה. הוספתי שאנו מבררים עתה

137
1. נשיא סוריה שוכרי אל־קוותלי וסעוד מלך סעודיה - ראו מס׳ 128 והערה 3 שם.
2. סוכנות הביון המרכזית (CIA), שבראשה עמד אלן דאלס, אחיו של מזכיר המדינה ג׳ון פוסטר דאלס.

138
1. ראו מס׳ 113, הערה 4.

סיכויינו באותו עניין בוושינגטון כדי לדעת מה צפוי לביטחוננו בעקבות התשובות שנקבל. קירקפטריק התנצל על שלא קיים הבטחתו בהסבירו שהניירות הקשורים בנשק שביקשנו "התעכבו" במשרד ראש הממשלה. הכריז חגיגית שתוך יממה יודיעני דבר. הביע תקווה שהתשובה "לא תהיה שלילית", לפחות בדבר שחרור האווירונים שעוכבו לאחר הפשיטה בכנרת.[2] אמרתי שאם זו תהיה התשובה החיובית היחידה לכל בקשותינו, נראה בכך התעללות. מוטב כי יגידו לנו בפירוש כי אין הם רוצים למכור לנו נשק מגן וכי יהיה ברור לנו ולעולם כולו שממשלת בריטניה הפרה את ההתחייבויות שקיבלה על עצמה לפי הכרזת השלוש, ואנו רואים זאת כמעשה בלתי הוגן מצדם להכריז בכל הזדמנות על היותם שומרים כביכול שיווי המשקל הצבאי, שעה שאין הם נוהגים על פי כלל זה. לא נסייע בידיהם לצאת ידי חובה על ידי מכירת נשק לנו, שאיכותו נופלת מאיכות הנשק אשר מספקים לערבים, רק כדי שיוכלו להצביע על עסקה זו או אחרת כהוכחה על נאמנותם להכרזת השלוש. המשכתי באמרי שלאור ההתפתחות האחרונה בירדן והבעיות שעוררו פיטורי גלאב מבחינת ביטחוננו, באתי להביא בפניו בקשת ממשלתי שינתנו לנו חמישים סנטוריונים תחת השלושים שביקשנו. בקשה זו נובעת מחששנו שהלגיון הערבי יחדל מעתה ואילך לשמש גורם מעכב בעד הקיצוניים למיניהם בירדן הרוצים בסכסוכי גבול ומלחמה בישראל. לדעתנו חובה על ממשלת בריטניה להסיק מסקנות מהמצב הביש בירדן לא רק בכל הנוגע לאינטרסים הישירים שלה אלא אף בכל הנוגע לאינטרסים של ישראל ושלביטחונה צפויה עתה סכנה מוגברת גם מצד ירדן. הוספתי שחיזוקה הצבאי של ישראל אינו רק הכרח השעה בשביל ישראל עצמה אלא יש בה כדי למנוע תוהו ובוהו מוחלט באזור. לנו נראה שממשלת בריטניה צריכה הייתה, לתועלתה היא וכדי לשמור השלום במזרח התיכון, לסייע לישראל לחבל בכל תכנית וניסיון של תוקפנות ערבית תוך הישענות ממשלות ערב על נשק מעולה ורב כמות מזה המצוי בישראל. אנו מקווים שממשלת בריטניה תלמד לקח מהמאורעות האחרונים בראותה ששיטות פיוס אינן נושאות פרי. אך אם תמשיך בשיטות בהן נקטה בעבר, נראה שלא יעלה בידה להבטיח אוצרות הנפט שלה כשם שלא יעלה בידה לשמור על שלום האזור. סיימתי בשאלה כדלקמן: במקרה והלגיון הערבי, אשר אין לבריטים עוד כל שליטה עליו, יחפש מסיבות כל שהן אמתלה להסתבך במלחמה עמנו כדי לדרוש מבריטניה עזרה צבאית על פי תנאי החוזה[3] - מה יעשה הצבא הבריטי החונה בירדן. העירותי שבשבילנו אין זו שאלה עיונית. מקורה בתנאים החדשים שנתהוו בירדן בימים האחרונים ואנו מצפים לתשובה ברורה מממשלת בריטניה.

קירקפטריק היה מתוח שעה שגוללתי טענותינו נגד ממשלתו ובייחוד שעה שדיברתי על הפרות התחייבויותיה של ממשלת בריטניה. כשסיימתי אמר שימסור כל מה שאמרתי לראש הממשלה, כולל בקשתנו החדשה להגדיל מספר הסנטוריונים. השאלה שעוררתי בדבר תפקידו של הצבא הבריטי החונה בירדן במקרה של התקפת הירדנים עלינו כרוכה בדיון על עתיד מעמדה של ירדן, ולאמתו של דבר על עתיד מדינת ירדן בכלל. לקירקפטריק נראה שהמצב בירדן נושא בקרבו סכנת התפוררות מוחלטת למדינה. הגורם העיקרי ששמר על שלמותה היה הלגיון. לירדן לא היו מעולם יסודות קיום איתנים מבחינה אתנית, כלכלית ומדינית. מיסודה הייתה יצירה מלאכותית של נסיבות מסוימות וספק בעיניו אם

2. ראו מס' 6.
3. החוזה הבריטי-ירדני מ־1948.

תוכל לעמוד בסערה העוברת עליה עתה. דאגותינו מובנות לו וממשלתו תביאן בחשבון. הבעתי שביעות רצוני על העריכו חומרת המצב בירדן בשבילנו והוספתי שיהיה על כן נכון מצדם להודיענו החלטתם כדי שנוכל להסיק בהקדם מסקנות בדבר מדיניותם העתידה בירדן, שכן קשורה היא בביטחון מדינתנו. קירקפטריק השתמט ממתן תשובה ברורה.

יצאתי מהשיחה ברושם כי במשרד החוץ הבריטי מתבשלת כנראה תכנית על סיפוחה של ירדן על ידי עיראק, שאם לא כן לא מובן היה לי מדוע זקוק היה קירקפטריק להסבר המדעי הארוך על ירדן: "יצירה מלאכותית" ועל "התפוררות" שלה וכדומה. אין הוא איש המרבה בדברים או מפליט רעיונות של סתם. חושבני כי בדבריו שזורה הייתה כוונה נסתרת להכשיר הקרקע לעתיד לבוא.

בימים הקרובים אבקר אצל שאקבורו כדי לשמוע מפיו הערכת מצבה של ירדן. אבנר וגזית יפעלו בקרב עמיתיהם במשרד החוץ.[4]

אילת

139

פ"א שנער אל מ' שרת
F. E. Shinnar to M. Sharett

מברק מוצפן 535
נוסח נכנס: 130.09/2354/1

קלן, 7 במרס 1956

להלן תוצאות השיחה עם ברנטאנו מהיום:

1. סקרתי את המצב שנוצר בקווי הטיעון של תדריכך[1] ועמדתי בסיכום על מתן תשובה ברורה ובלתי מתחמקת.

2. ברנטאנו התנצל על הכחשת הידיעה בדבר שיגורה של המשלחת אשר הופיעה מטעם משרד החוץ בהדגישו כי לא ידע כל כך והגדירה כטיפשית ובלתי מותרת.[2]

3. הוא הציע לדחות מתן האישור לשיגור המשלחת עד לאחר הכנס של השגרירים הגרמנים המכהנים בארצות המזרח הקרוב שיתקיים באמצע אפריל באיסטנבול בראשותו של האלשטיין. הדגיש כי אין הכוונה להתנות האישור בהסכמת השגרירים.

4. דחיתי הצעה זו בטענה שלא נסכים לדחייה ללא מתן אישור עקרוני בכתב על הסכמה להקמת המשלחת ושיגורה. הצעתי כי אקבל אישור בלתי מותנה כזה לאלתר ובכתב בו

4. על שיחה נוספת עם קירקפטריק ראו מס' 162.

139

1. ראו מס' 102.
2. ראו מס' 82 וכן מס' 102, הערה 7.

יוכלו להציע כי המשלחת תשוגר זמן מה לאחר הכנס וכי עד אז יישמר האישור בסוד בינינו לביניהם.

5. ברנטאנו הסכים מיד מצדו תוך הדגשה כי לאור השתלשלות העניינים מאז שיחתנו האחרונה הוא מודה בצורך בהסדר המוצע. יחד עם זה רצה לדבר עוד הערב עם אדנאואר כדי לקבל הסכמתו בה אינו מטיל ספק.

6. הוא יוצא מחר בבוקר לביקור רשמי להולנד ומשם ביום ראשון לרומא לחגיגות יום הולדתו השמונים של האפיפיור ויחזור ביום שלישי, 13 במרס. הבטיח לעשות הכול על מנת שאקבל את המכתב מיד בשובו.

7. לא התחייבתי שהממשלה תקבל את ההסדר הנ"ל.

עד כאן תוצאות השיחה.

אדווח בפירוט בדואר הדיפלומטי.[3] דעתי ללא כל נימה אפולוגטית:

א) אם אקבל את המכתב בנוסח ברור ומחייב נראית לי הסכמה להסדר כהגיונית ורצויה. מניח שאז תוכל המשלחת להגיע ארצה במשך מאי.

ב) דחיית ההצעה ועמידתנו על ביצוע מידי עלולות ליצור מצב מסובך ביותר העשוי להשפיע על השילומים, בלי לקדם את העניין גופו.

ג) ביטחוני שאין בהסדר הנ"ל משום פגיעה בכבודנו.

ד) על אף התרשמותי החיובית מרצונו של ברנטאנו להגיע לסידור מהיר וחיובי אין לראות את קבלת המכתב כמובטחת עד שיהיה בידינו.

ה) הבהרתי לברנטאנו בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים שאם לא אקבל את המכתב, סקירת המצב על כל המסקנות העלולות לנבוע ממנו בעינה עומדת.

הברק נא הוראותיך.[4]

שנער

140

מחלקת מזרח אירופה אל צירות ישראל בבודפשט
East European Division to the Israel Legation in Budapest

מברק מוצפן 462
נוסח יוצא: 130.09/2295/11

ירושלים, 7 במרס 1956

לממונה. פגשתי הממונה ב־6 במרס לשיחה מפורטת.

א) **מסחר**.

הם כמונו קובלים על המצב הירוד ומעוניינים בשיפורו. מקווים שנציג מסחרי שלהם שהגיע ב־5 במרס ינסה לקשור קשרים עם אנשי עסקים כאן. ישתף פעולה עם [המחלקה] הכלכלית.

3. ראו שנער אל שרת, 7 במרס 1956, 130.02/2413/3.
4. רק מקצת הנחיותיו של שרת נמצאו. שנער הונחה לא להזכיר במכתבו את כנס השגרירים, שאינו נוגע לישראל, ולבקש שיוגדר מראש תאריך שיגור המשלחת (ראו שרת אל הנציגות בקלן, מס' 737, 12 במרס 1956, 130.09/2354/2).

ב) עלייה.

טוען שמתירים ככל האפשר ולמעשה לכל המעוניין אלא שהיהדות המתבוללת ביותר ולא מעוניינת בעלייה. אם אישרו ל־200 ב־1955 הרי זה משקף מידת ההתעניינות של היהודים. טענתי שיש אלפים המעוניינים והצעתי שירשו ב־1956 ל־2,000 במקום 200. אנו נראה בהרחבה אחד הדברים שיתרמו לשיפור היחסים אשר הכריז עליו כמגמת ממשלתו. ציינתי שהרחבת העלייה תעורר הד חיובי בכל הארצות בעלות ריכוזים יהודיים ותביא בכך תועלת מדינית ישירה להונגריה. כל זאת כהצעה ידידותית. הבטיח לדווח.

הזכרתי מקרי אסירי ציון ועובדי הצירות לשעבר. השיב שהתירו העלייה למי שיכלו אך הסכים אתי שאפשר לערוך בדיקה נוספת.

ג) תרבות.

הסכים שיש מקום להתקרבות ולמבצעים הדדיים. מעוניין בייחוד בספורט אך מצביע על הצורך בתכנון. מוכן להציג בקרוב תכניות.

ד) בסוף הביע עניין בחילופי דעות על הנעשה באזור ובקשר הדוק יותר עם משרד החוץ. קבענו פגישה לשבוע הבא.[1]

השיחה התנהלה בגילוי לב אך ללא פולמוס מיותר.

מזא"ר

141

ר' שילוח אל מ' שרת
R. Shiloah to M. Sharett

מברק מוצפן WIA990
נוסח יוצא: 93.01/2213/7

ושינגטון, 8 במרס 1956

אישי בתכלית על ידי אפרת

השגריר ואני סעדנו היום עם ראסל. מצאנוהו מדוכא ביותר. הודה כי השליחות נסתיימה בכישלון. ניצחונותיו והישגיו של סנה [נאסר] בעולם הערבי בעקבות העסקה הצ'כית עוררו אצלו שיגיונות גדלות, ואין לבנות עליו יותר. אמנם למחרת הפגישה השנייה עם יונתן [אנדרסון], בה חזר מכל הבטחותיו, שוחח סנה עם יונתן ארבעים דקה בטלפון וניסה להפיג הרושם, אך יונתן וראשי מחלקת המדינה משוכנעים כי סירובו של סנה לכל פגישה עמנו וסירובנו אנו לנהל עמו משא ומתן על פרטי הסדר באמצעות יונתן סותמים הגולל

140

1. בפגישה, שהתקיימה ב־13 במרס, התקיימה שיחה כללית על מעמדה של ישראל בעולם ויחסיה עם שני הגושים. יחסי ישראל–הונגריה לא נדונו (ראו מחלקת מזרח אירופה אל צירות ישראל בבודפשט, 14 במרס 1956, 130.09/2295/11).

על סיכויי מבצע זה. צמרת מחלקת המדינה מבינה כי יש לבחון מחדש, reappraise, מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון. המגמה היא מדיניות אשר תחזק יסודות פרו־מערביים בעולם הערבי, תבטיח שהנפט החיוני כל כך לקיום העולם המערבי לא יושמט מידי המערב וכמו כן תבטיח קיומה וביטחונה של ישראל. לגבי ביטחון ישראל יש לנקוט מדיניות משולבת של חימושה, כדי יכולת עמידה נגד התקפה עד בוא עזרה חיצונית, וקביעת סידורים יעילים של עזרה חיצונית. יש להימנע ממדיניות שתתפרש כשמירה על העיקרון של שוויון בין כוחה הצבאי של ישראל לכוחו של העולם הערבי כולו. מדבריו של ראסל מסתבר כי הנטייה החדשה היא להתחיל בהידוק הקשרים עם עיראק ועם ערב הסעודית, ובכלל לחזק אלמנטים אנטי־מצריים בעולם הערבי. ראסל סבור כי אם נגלה גמישות נוכל להגיע למדיניות מוסכמת עם ארצות־הברית באזור. הבעיה העיקרית היא כיצד למנוע חציית המזרח התיכון כשהעולם הערבי כולו מזדהה עם הסובייטים ורק ישראל קשורה למערב. בהמשך השיחה שאל ראסל אם נשתף פעולה עם יונתן או שליח דומה לו אם יוחלט לשים הדגש על משא ומתן עם עיראק. ביתר דיוק, הנסכים להיכנס לדיון על פיצויים לפליטים אם נורי [סעיד] יסכים לקלוט מספר מסוים של פליטים בעיראק? האם נעמוד דווקא על פגישה ישירה כפי שנהגנו לגבי סנה?

הגבנו חריפות והזהרנו נגד כל ניסיון חדש של אשליה והשהיה. תמיד גילינו נכונות לדון בכל הצעה קונסטרוקטיבית ואנו מניחים כי כך ננהג גם בעתיד אולם בשום פנים ואופן לא נשלים עם כל ניסיון להוסיף ולהתחמק מפתרון הבעיה המרכזית והנוקבת ביותר לנו ולמצפון העולם לאמור ביטחון ישראל. הזהרנו גם נגד חיפוש נוסחאות חדשות בענייני מכירת נשק לישראל. עצם הרשימה שהגשנו[1] מוכיחה כי פנינו להגנה ולא להתקפה. אדרבה יבררו המומחים שלהם עם מומחינו את הרשימה. ראסל ביקש להתייחס לפי שעה לדבריו כהרהורים אישיים שלו ולא כמבטאים מסקנות מגובשות של מחלקת המדינה.

שילוח

141

1. בנובמבר 1955 - ראו מס' 5, הערה 3.

142

י׳ צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן שפ/465
נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 8 במרס 1956

אלג׳יריה.

לנוכח תגובות הסוכנות לתזכיר השליחים באלג׳יריה,[1] ולאחר בירור עם המטפלים, עליי להדגיש:

א) המצב הכללי באלג׳יריה מסוכן מאוד.

ב) אין לפי שעה כל לחץ לעלייה ומספר הרשומים זעום.

ג) אזהרת השליחים מכוונת למקרה של התפרצות רצינית העלולה להביא לזרם פליטים יהודים. המדובר באפשרות לעתיד ולא במציאות קיימת.

מצב זה תובע מאתנו כוננות ועבודת הכנה אך לא פעולה מידית. לאור קשיי הקליטה והלחץ הגובר במרוקו אסור לנו לדעתי לעודד העלייה מאלג׳יריה בטרם זמנה. בהסכם עם בן־מנחם הורינו ברוח זו לנציג מחלקת העלייה באלג׳יר וביקשנוהו לרסן השליחים בתעמולתם. מסרו נא לסוכנות.

צור

142

1. בתזכיר זה, מ־22 בפברואר, נאמר כי ספורים ימיה של הנוכחות הצרפתית באלג׳יריה, ולאחריה יהיה מצבם של היהודים חמור. מחברי התזכיר מייעצים להתכונן לעליית חרום (התזכיר בתיק 130.10/2525/12).

143
י' צור אל מ' שרת[1]
J. Tsur to M. Sharett

מברק מוצפן
נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 10 במרס 1956

מידי

שיחה עם גי מולה. שיחתנו נתקיימה למחרת הוויכוח על אלג'יריה בפרלמנט בערב נסיעתו ללונדון.

א) רכש. אישר שממשלת צרפת החליטה למסור י"ב המיסטרים.[2] ניסו לקבל הסכמת האנגלים והאמריקאים אך ימסרו גם בלי הסכמתם. הצבעתי על הסכנות שבפרסום העסקה ואמרתי שככל שידחו המסירה כן יגבר הלחץ הערבי והאנגלו־אמריקאי. מוטב, אפוא, לסיים הפרשה מיד. הזכרתי לו הבטחת פינו על המסירה ב־15. אמר שעד אז יחזור שר החוץ ומצדו יראה להחיש הביצוע. דובר גם על המשך [אספקת] המיסטרים ואישר שממשלתו מתייחסת בחיוב למכירת נשק לישראל. שאלתי אם אוכל למסור זאת בשמו לבן־גוריון. אמר שאני רשאי להבטיח לו שצרפת תספק לנו נשק בשני תנאים:

1. סודיות.
2. מסירה בשלבים.

ב) אישר ששיחתו עם אידן אינה אלא מגע ראשון ולא ידונו בפרטים. ניסיון להגיע למדיניות משותפת יוטל על פינו בפגישתו הקרובה עם לויד. אמרתי שמפגישתו עם אידן יכולה לצמוח טובה אם ישכנעו להתקרב לקו הצרפתי ורעה אם האנגלים ינסו לשכנע את צרפת שתלך בתלם מדיניותם הנפסדת. השיב כי אין סכנה כזאת קיימת - המדיניות האנגלית במזרח היא שורה של כישלונות ויש הרגשה שגם האמריקאים ובייחוד האנגלים מתחילים להתפכח. תיארתי לפניו המצב באזורנו שמקורו בגידול המלאכותי של כוח נאסר שאינו נשען אלא על העזרה שבאה לו מכל צד. אמר שהוא משוכנע בצורך פעולה משותפת של המערביים להחלשת כוחו של נאסר. הוספתי כי הפגת המתיחות לא תוכל לבוא אלא אם יתקיימו התנאים הבאים:

1. החזרת איזון הכוחות על ידי חימוש ישראל.
2. איזון מעמדה של ישראל באזור על ידי הפסקת התמיכה הגלויה בעמדה הערבית.
3. עמידה נמרצת על סטטוס קוו כולל: אי הרחבת ברית בגדאד והתנגדות לכל הרחבת רשת הבריתות של קהיר.
4. הכרת הגבולות הקיימים בין ישראל וערב כמציאות בין־לאומית ואי העמדתם בספק.

143
1. נשלח גם אל אילת בלונדון.
2. ראו מס' 119, הערה 1.

הביע הסכמתו לניתוח והדגיש במיוחד שהחזרת איזון החימוש היא מדיניות קבע של צרפת. הבטיח לדבר ברוח זו בתקיפות עם אידן. כשהעמדתיו על סכנת המלחמה המתקרבת אמר שצרפת משוכנעת בחומרת המצב. אך בחזרו על דברי פינו ביקש למסור לממשלתי שלא נחיש ההתנגשות כדי לתת זמן לממשלת צרפת לקרב להשקפתה את האנגלים והאמריקאים ולהביאם לשינוי במדיניותם שגרמה למתיחות הקיימת.

בהיפרדו ממני ביקש למסור ברכה לממשלה והוסיף שכראש ממשלה סוציאליסטי גורל ישראל קרוב ביותר ללבו. אך כל ראש ממשלה צרפתי, תהיה השתייכותו המפלגתית אשר תהיה, יראה עצמו סולידרי עם ישראל כי אנו ניצבים מול אויב משותף.

השיחה נמשכה למעלה מחצי שעה. קדמה לה פגישה עם מסיגלי המלווה את ראש הממשלה בנסיעתו.

צור

144

י' הרצוג אל א' אבן ור' שילוח (ושינגטון)
J. Herzog to A. Eban and R. Shiloah (Washington)

מברק מוצפן IWA773,774
נוסח נכנס: 93.01/2213/7

ירושלים, 12-13 במרס 1956

אישי בתכלית

זיקית [שליחות אנדרסון].

התקיימה פגישה ביום ו' בבית ראש הממשלה בתל אביב. נכחו ב[ן]־ג[וריון], שרת, טדי [קולק] ויעקב [הרצוג].

1. פגישות עם סנה [נאסר] התקיימו, שתיים בהשתתפות זכריא [מוחי־אל־דין] ועלי סברי.

א) **גלאב.**[1] נו"ן [נאסר] אמר שמעמדו הלך וירד, אולם הופתע שסופו כה הקדים לבוא. קבוצת קצינים בלגיון חתרה תחת גלאב, והמלך ללא ידיעת ראש הממשלה הדיחו כדי לזכות באהדת העם. הידיעה הגיעה לפני פגישתו עם לויד[2] ונו"ן כה הופתע, עד שאמר ללויד כי ודאי יד האנגלים בדבר. לויד החזיר לו המחמאה. נו"ן אמר שלויד לא הביא הצעות מדיניות מגובשות והשיחות לא השכילוהו לגבי מדיניות הבריטים.

144

1. על פיטורי גלאב ראו מס' 124, הערה 1.
2. שר החוץ הבריטי סלווין לויד ביקר בקהיר בראשית מרס, בדרכו לוועידת שרי החוץ של מדינות דרום־מזרח אסיה בקראצ'י.

ב) **ג'ונסטון**. השליח הביע תקוות ארצות־הברית שנו"ן יפעל במרץ לקבלת התכנית ואמר שבזה יבחנו כנותו ורצונו הטוב. בהסכימו לחשיבות התכנית, אמר נו"ן שהוא דן עליה עם הסורים אולם בגלל אי־היציבות בסוריה אין ממשלתה מסוגלת להחליט. לרגל המאורעות בירדן יש לצפות להיסוסים גם מצדה.

ג) **פגישה**. בשיחה הראשונה הציע השליח שכדי להקל על הצד הביטחוני, תובא לקהיר אישיות ישראלית לא ממשלתית הנהנית מאמון הממשלה. תשובת נו"ן שנמסרה בשיחה השנייה הייתה שלילית והסתמכה בעיקר על דאגתו לביטחונו הוא ולביטחון ממשלתו. ארבע פעמים הזכיר גורל עבדאללה ואמר: Cannot gamble myself and gov[ernmen]t by this chance.

לעומת זאת, הביע נכונותו להמשיך במגע באמצעות ארצות־הברית. השליח הבטיח לברר יחסנו לתיווך, אולם הטעים דעתנו שהסדר אפשרי רק על ידי מגע ישיר. לשאלת השליח בדבר עמדת יתר ממשלות ערב למגע בין ישראל למצרים באמצעות ארצות־הברית השיב נו"ן שאינו שולט בשאר הממשלות, ויהא צורך להיוועץ בהן לגבי כל ההחלטות. הטעים כי בשאלות מסוימות עלולות ירדן ואחרות להיות יותר רגישות ממצרים. השליח חזר באוזני נו"ן על הסעיפים השונים שהוזכרו בפגישות קודמות, פליטים, רציפות,[3] טיסות ומעבר חופשי בתעלה כדי לבדוק אם לא חל שינוי בעמדתו. נו"ן חזר שאם יבוא הסדר יתייחסו לישראל כלכל מדינה אחרת. הדגיש ששתי הבעיות הקשות הן הפליטים והרציפות. נו"ן דיבר הפעם יותר מבפגישות קודמות על הפליטים, והשליח הסיק שהוא חושש עכשיו להתפרצויות. השליח הוסיף שגם לפי הערכת לבואיס נעשו הפליטים יותר restive לאחרונה.

ד) **המצב בגבולות**. השליח הטעים חומרת ראיית ארצות־הברית התקרית הסורית[4] והביע תקווה שנו"ן ישפיע על הסורים עוד באותו ערב להחזיר הסירה והאנשים. נו"ן הבטיח לעשות כן. חזר על הצעתו להרחקת הכוחות.[5] השליח הסביר שבגלל שטחנו המצומצם והצורך לעבד אדמות עד הגבול, אין ישראל יכולה להסכים. נו"ן הציע שהצעת הרחקה תבוא מאו"ם ושצוות או"ם יוגבר לשיטור הגבול. השליח אמר שייתכן והאו"ם תרצה review נקודות אחרות בהסכם שביתת הנשק. נו"ן לא דחה, אולם נשאר בשלו שבהרחקה טמון הפתרון.

ה) **מלחמה**. השליח ציין שפעמים מספר, הן בביקור זה והן בקודם, שמע מנו"ן שמצרים לא תצא להתקפה, אולם אם תפרוץ מלחמה, תגן על עצמה. השליח הביע דאגה מפני הידרדרות ללא כוונה תחילה כגון מתוך חילופי יריות. נו"ן הודה באפשרות כזאת, אולם חזר והדגיש שמצרים לא תפתח במלחמה.

השליח סיכם שעשה כמיטב יכולתו להביא למגע ישיר בדרג גבוה. לרגל דחיית כל הצעותיו על ידי נו"ן אין הוא מעודד, אולם הוא מוכן להמשיך במאמציו. בינתיים, ברצונו לשמוע עמדתנו לתיווך ארצות־הברית, אם אנו מסכימים עקרונית מה דעתנו על הנוהל.

2. **הנשיא והמזכיר**. השליח בירר תשובת הנשיא מ־24 למכתב ראש הממשלה מ־14.[6]

3. רציפות טריטוריאלית בין מצרים לירדן דרך הנגב.
4. ראו מס' 125 והערה 1 שם.
5. ההצעה להרחיק את כוחות הצדדים בשעות היום 500 מטר מקו הגבול ברצועת עזה כדי למנוע תקריות – ראו מס' 121.
6. ראו מס' 91 ו־112.

בציינו ששיחות הגישוש של השליח לא התקדמו לקראת פתרון הבעיות במידה שקיווה, אומר הנשיא כי בכל זאת הונח יסוד שעליו מקווה אפשר לבנות. אשר לנשק:

Have taken full and sympathetic note your statement Israel's need arms. Your request being given most careful consideration light need both insure Israel's security and create situation which will be most conducive peace in area.

השליח סיפר ששוחח ממושכות עם הנשיא והטעים באוזניו רצוננו העז בשלום ודברי ראש הממשלה שלוּ היינו מגיעים לפגישה היו המצרים מופתעים מסיכויי תועלתיות השלום שהיינו מציינים [כך במקור]. הן הנשיא והן המזכיר מקדישים מעייניהם לביטחון ישראל וחירותה. מכירים בדאגתנו העמוקה בשאלת הנשק certainly arms question is open.

ביקש במפגיע שנתייחס להודעות המזכיר כביטוי כן לדאגתו העמוקה למצב. המזכיר משוכנע שתקוות קיום ישראל תלויה בשלום וחושש שבמרוץ זיון יכריע פער האוכלוסין ברבות הימים.

3. **תשובת בן־גוריון ושרת**. בהביעו הערכתו המלאה ליזמת הנשיא ולמאמצי השליח, הטעים בן־גוריון שאם לא הושגה המטרה, הרי ודאי לא בהם הכישלון. אחרי שהרחיב הדיבור על רצוננו בשלום ומניעיו, אמר שבעוד שלשלום דרוש רצון שני הצדדים, הרי למלחמה יכול להביא צד אחד בלבד. לרגל נטיותיו המדיניות והרוחניות של נו"ן, ביטויי האיבה המצריים כלפי ישראל והתסיסה ביתר ארצות ערב, הטיל בן־גוריון ספק רב בסיכויי השליחות מראשיתה, אך מאמונתו שאסור לסמוך אך ורק על ההיגיון וייתכנו נסים, קיווה שאולי ההתערבות האישית ללא תקדים של הנשיא תישא פרי. מאז התחלת המבצע עשו שרת והוא הכול לעזור לשליח ומסרו הודעות ברבים שאולי ציבורנו התקשה להבינן. בן־גוריון הזכיר הודעתו לביגרט[7] ותשובתו לוויכוח בכנסת.[8] בנתחו בהרחבה הסכנה ההולכת וגוברת של התקפה מצד מצרים, ציין בן־גוריון שאם נו"ן נרתע מפגישה שמא יבולע לחייו, מי יערוב לנו שלא יראה הכרח להפר הבטחתו לשליח ולפתוח במלחמה כדי לשמור על חייו מפני זעם עמיתיו הערבים. לנו"ן שאיפות להשתלטות על האזור. סוריה וירדן מייחלות למוצא פיו וייתכן שאף התנגדות עיראק התלויה בנורי [סעיד] בלבד הולכת ונחלשת. נו"ן משחק להרוויח זמן כדי להשלים אימון צבאו וקליטת הנשק. בינתיים יוסיף לדבר סרק בצינורות דיפלומטיים. לא השליח ולא האמרשלד הצליחו להשיג ממנו פקודת הפסקת אש. היריות נמשכות ועלולות לגרום מלחמה. הזכות לחיות שמורה גם לנו ואם נו"ן יתחיל בהתגרויות רצחניות, לא תהא לנו ברירה אלא להשיב. שום איש הוגן המשיג המצב לא יכחיש התגברות הסכנה. המלחמה צועדת לקראתנו like unfolding Greek drama. אבל אין בן־גוריון שותף לתורת הפטליזם היווני. כמעט ואין סיכוי כעת להשיג שלום, אולם עוד נותר זיק תקווה למנוע מלחמה. אם תידחה המלחמה ייתכן והתפתחויות בין־לאומיות ברבות הימים יקרבו השלום. הדרך היחידה למניעת מלחמה היא מתן נשק מגן לישראל ולכך אין צורך בממשלה יציבה בסוריה או שנו"ן יחדל לחשוש לחייו. העניין

7. ראו מס' 95, הערה 2.

8. בדיון על התקציב בכנסת ב־29 בפברואר 1956 אמר בן־גוריון בין השאר כי ממשלתו נגד מלחמה יזומה, ותעשה הכול למנוע מלחמה. אם יש ברירה בין ניצחון לשלום, הוא בוחר בשלום, ועדיין השלום אפשרי (ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XX, עמ' 1238-1239).

תלוי בידי ארצות־הברית בלבד. אין בן־גוריון יכול להשיג איך ארצות־הברית ביודעה הסכנה מסוגלת מוסרית לסרב בקשתנו, אולם אין מענינו לדוש בציוויי מצפון ארצות־הברית. מכאן עבר להפרכת טענת פער האוכלוסין[9] והפניית ישראל לתקוות התערבות המעצמות לפי המשולשת.[10] בן־גוריון כינה העצה האחרונה כלעג לרש וכעלבון לכבודנו הלאומי.

השליח התעניין במיוחד בטענת בן־גוריון שמצרים הגיעה לגבול כוח קליטתה לזמן הקרוב בעוד שצה"ל רחוק מזה ויכולת קליטתו שווה כיום לזו של צבא מצרים. בן־גוריון המשיך שאם תשאל ארצות־הברית שמא תשתמש ישראל בנשק להתח[י]ל מלחמה, יהיה נכון לדון במתן ערובה, אם כי חושב שהבטחתנו והאינטרסים החיוניים שלנו צריכים לשמש הוכחה מעל לכל ספק.

אשר לתיווך השיב בן־גוריון שנוכל להיזקק לו, אך ורק אם תוסר מעלינו סכנת המלחמה הקיץ. אינו רואה סיכויים ממשיים לתיווך בזמן הקרוב שכן אם השליחות העלתה חרס, מה תועלת בתהליך הדיפלומטי הרגיל? ייתכן ברבות הימים תצמח תועלת מתיווכו. אם רוצה השליח להתמיד מאמציו תבוא עליו ברכה, אולם נוכל להשתתף רק אם ארצות־הברית תשחררנו מהאיום לעצם קיומנו.

בהביעו הזדהות עם ניתוח בן־גוריון על קרבת הסכנה, מנה שרת השיקולים העלולים לכוון מחשבת נר"ן אם תישאר ישראל נטולת נשק מגן שיש בו להבטיח לה לפחות שוויון איכותי. **ראשית**, בידו יהיה להמיט שואה על ערינו ומרכזינו תוך שעות ספורות טרם יספיקו המעצמות להחליט על התערבות. **שנית**, לרגל העובדה שהסובייטים הפכו בעזרת נר"ן לגורם באזור עלול נר"ן לחשוב שהמערב יירתע מהתערבות בגלל סיבוכים בין־לאומיים וסכנת תבערה עולמית. הצעת התערבות מועצת הביטחון תיתקל בווטו סובייטי, פנייה לעצרת נדונה לסחבת, התערבות מחוץ לאו"ם שלא על סמך חוזים עם המדינות באזור עלולה לעורר התערבות סובייטית. **שלישית**, עלול נר"ן לשלוח פדאיון תוך שיקול שאם לא נגיב יטיל אימתו וישבש חיינו, בעוד שאם נגיב יוכל לטעון שאנו הפותחים מלחמה ובכוח עדיפות נשק יכריענו. ייתכן שהצעתו להרחקת הכוחות מכוונת ליצור תנאים נוחים להסתננות. נר"ן יירתע מהצעד הראשון רק אם יהא ברור לו שבצעדו הסופי לא תהא ידו על העליונה, הווה אומר רק נשק מגן ימנע מלחמה. אולם, ההודעות האחרונות של המזכיר[11] והנשיא[12] לעומת הבטחת המזכיר לשר בג'נבה[13] והצהרת הנשיא מ־9 בנובמבר[14] מסמנות נסיגה במשך ארבעה חודשים. טענת פער האוכלוסין הופרכה בפרוטרוט על ידי השר והוקעה כנטולת היגיון צבאי ודמוגרפי.

9. כדברי דאלס לאבן בפגישתם ב־2 במרס - ראו מס' 120.
10. כדברי דאלס בוועדת החוץ של הסנאט ב־24 בפברואר - ראו מס' 105.
11. ראו מס' 120.
12. במסיבת העיתונאים השבועית שלו, ב־7 במרס 1956, אמר אייזנהאואר בין השאר כי אין אפשרות להבטיח את השלום על ידי החשת נשק לאומה בעלת אוכלוסייה קטנה כמו ישראל שאינה יכולה לקלוט יותר נשק ממה שיכולים לקלוט 1.7 מיליון בניה, בעוד שהערבים המונים 40 מיליון איש יכולים לקלוט נשק בכמויות גדולות (ראו "הארץ", 8 במרס 1956). ראו גם מס' 178, הערה 10.
13. באוקטובר 1955 אמר דאלס לשרת שיעיינו באהדה בכל רשימת נשק שישראל תגיש, ואם סוגי הנשק יהיו הגנתיים יעיינו באהדה רבה אף יותר (ראו אבן [מג'נבה] אל משרד החוץ, פ/32, 31 באוקטובר 1955, 130.09/2310/16).
14. ב־9 בנובמבר 1955 - ראו מס' 15, הערה 11.

השר הוסיף כי מלכתחילה כפרנו בכנות נו"ן, ועכשיו הוכח כי צדקנו. כשהבטיח נו"ן באוקטובר לסיים עניין ג'ונסטון תוך חודשיים־שלושה לא היה משטר סוריה מגובש מכיום. בתקופת השליחות הרוויח נו"ן בחיזוק מעמדו, באימון אנשיו, בקליטת הנשק, בגיבוש בריתו עם סוריה וסעודיה ובחדירה לירדן. גם אם לא הוא גרם לסילוק גלאב הוא הנהנה מזה.

לעומת זאת, אנו נחלנו רק הפסד שכן נקשרה בקשתנו לנשק בתוצאת השליחות ולא יכולנו להגיע להכרעת הן או לא. על ידי שמירת סוד השליחות אף מחבריהם בממשלה ובדחותם עריכת חשבון מצבנו בגללה נטלו על עצמם בן־גוריון ושרת אחריות חמורה ביותר. עכשיו כלו כל הקצין, לא נוכל עוד להביא השליחות כגורם בשיקולינו ולא נוכל לדחות הסקת המסקנות לגבי מצבנו. ארצות־הברית לא תוכל להשתמש בשליחות כאמתלה לאי־הכרעה ואנו זכאים לתשובה מידית לכאן או לכאן. תהא חיובית, יש לגשת לביצוע מיד, שכן הפסדנו זמן למעלה מהמותר, אולם אף תשובה שלילית רצויה מאי־תשובה, כי אז לפחות נדע היכן אנחנו.

השליח סיכם שמ[ס]ו[ק] שאין אנו נכונים להיזקק למשא ומתן נוסף, יהא הצינור אשר יהא, אלא אם נקבל נשק או אם יהיו נסיבות שיתנו לנו הרגשת ביטחון שלא תפרוץ מלחמה. אשר לנשק ביקש שוב לציין ולהדגיש שארצות־הברית מקדישה ותקדיש מלוא מחשבתה לקיום חירות ישראל, לה היא זכאית לא פחות ממדינות אחרות. אין אנו רשאים להתייחס לבקשתנו לנשק כלשאלה פשוטה וחסרת סיבוכים, כי הרי גם אנו כארצות־הברית ערים לסכנת החדירה הסובייטית לתוך האזור וליבשת אפריקה. עניין ארצות־הברית בשלומה וטובתה של ישראל הוא deep, passionate and vital וזולת ישראל עצמה אין מדינה בעולם מסורה לישראל כארצות־הברית. ארצות־הברית עמוסה אחריות בין־לאומית רחבה ביותר ולמען קיים תפקידה כמבצר העולמי נגד התוקפנות הסובייטית. נאט"ו זקוקה חיונית ל־resources של המזרח־התיכון. מבין הצורך שנדע הכרעת ארצות־הברית אולם מקווה שניקח בחשבון גם השיקולים הרחבים יותר which were not finally summed up.

ארצות־הברית קיוותה ששליחותו תחולל התפתחות שתנחיל לנו הרגשת ביטחון ותביא להפגת המתיחות ולהסדר. מן ההכרח שמלחמה תמיט אסון. יהיו סיכויי השלום גדולים או קטנים, הדבר החיוני הוא למנוע מלחמה ולשם כך על ארצות־הברית וישראל להיוועץ לא רק לגבי תביעתנו לנשק, אלא גם לגבי הסכנה לעולם החופשי כולו הנשקפת מהאיום הסובייטי, אין החירות ניתנת לחלוקה.

ברצונו להציג שאלה עדינה, האם עליו להסיק מניתוח מיכה [שרת] כי אנו מחכים בזמן הקרוב לפעולה מצרית שתביא למלחמה, אם על ידי התקפה ישירה, אם על ידי התגרות מכוונת. יונתן [אנדרסון] התייחס לאפשרות של התקפה מצרית טוטלית או הפצצת פתע ולכך העיר מיכה שמשלוח פדאיון יהיה בבחינה דומה שכן יהיה הכרח להגיב, אחרת יפיל סנה חתתו על המדינה.

נתן [בן־גוריון] השיב שאין לו צל של ספק שמצרים תפעל כשתרגיש שכוחה עמה, זוהי המציאות הנוקבת ורק נשק לישראל ירתיעה. אם נגזר עלינו, נילחם כפי שלא נלחם עם מעולם. אין הוא נואש, אולם נצטרך להקדיש כוחנו ומרצנו עד קצה הגבול שנהיה מסוגלים לעמוד בשער. נתן הוסיף שתי הערות:

1. אם לאחר דיווחו תהא התשובה שלילית או לא תהיה תשובה, בשבילנו אי־תשובה כמוה כשלילה, יעמוד בפני המדינה תפקיד אחד בלבד, הדאגה להגנתה. שום דבר אחר לא יעניין אותו עד שיהא בטוח שבכוחנו להגן על עצמנו ללא עזרה מבחוץ. אם תבוא עזרה, מה טוב, אולם עלינו להיות מסוגלים להגן על עצמנו. נחזק המורל, נבצר היישובים, נקים מקלטים בערים ונראה מה נוכל לעשות.

2. המשטר הנוכחי במצרים אינו קומוניסטי אולם נטול עקרונות לחלוטין ואין לו זיקה כלשהי לכאן או לכאן למאבק בין החירות לבין הקומוניזם. רוצה סנה בכך או לא, יודע או לא, הרי הסובייטים כבר תקעו יתד במצרים בעזרתו ועל ידו יחדרו לסוריה, סודן ועמוק לתוך יבשת אפריקה, שם פורייה האדמה לזריעה קומוניסטית. האנגלים לוקים בעיוורון ואם כי הוא מבין שבממשלת ארצות־הברית יש הערים לסכנה, הרי אין תחושתם תחושת הכלל. כאזרחי העולם אנו מודאגים מהסכנה לחירות האנושות. כמדינה יהודית יודעים אנו שאם הרוסים ישתלטו על מדינות האזור יעלה הכורת על קיומנו. לא הרי ישראל כהרי פולין וצ׳כיה. אלה נידונים לסבל אולם נשארים כיחידות לאומיות. כשם שבתוך ברית־המועצות אנו העם היחיד שלאומיותו ורוחניותו נמחקים, כן תחת משטר רוסי כאן יאבד סיכויינו להתקיים.

יונתן השיב שמעריך במלואה דאגתנו לביטחוננו וברצונו להדגיש שנשק is not and will not be precluded. חולק על צורת הצגת השאלה על ידי מיכה כאילו צריכה לבוא או תשובה חיובית היינו, שיסופקו כל צרכינו, או שלילית היינו, שלא נקבל כלום. אין פה עניין של כן או לאו ויוסיפו לשקול השאלה מבחינת קיום ישראל במשפחת העמים מזה ואחריותה הבין־לאומית של ארצות־הברית מזה. ארצות־הברית הוכיחה שאינה חסרת אומץ לקבל הכרעות והוא יודע שהן הנשיא והן יתרו [דאלס] אינם דוחים לשם דחייה אלא נתונים בעיון יסודי של כל צדדי הבעיה.

יונתן אמר שיגיע לוושינגטון ביום ג׳, אולם ישהה מסירת דוחו לנשיא עד שובו [של] יתרו.

לשאלת נתן, אם בתחילה התנה סנה מגעו עם יונתן בהבטחת ארצות־הברית לאי מתן נשק לישראל, השיב בשלילה. הוסיף שעניין נשק לישראל לא נדון עם סנה ורק העיר באוזניו שלרגל זרם הנשק הצ׳כי למצרים ודאי מ[ס]ו[ק] סנה שישראל מרגישה שהזמן פועל נגדה.

המשיך ואמר [ש]הדברים מגיעים למבוי סתום שכן הצעת ישראל לפגישה נדחית על ידי סנה בעוד שהיענות ישראל להצעת סנה לתיווך מותנית בנשק. אין בידו to evaluate הודעות סנה שלא יפתח במלחמה. אם יגיש סנה לו או למחלקת המדינה הצעות להסדר, יועברו אלינו, אולם הוא מבין לעמדתנו שלא נרצה להיזקק להן כל עוד לא נשתחרר מדאגתנו לביטחוננו. ביקש שאם יש לנו רעיונות, נעבירם אליו.

נתן הציע שסנה יורה על הפסקת אש ויקיים הסכם שביתת נשק.

בהיפרדו מיונתן אמר מיכה שלא הוציא זמנו לריק, שכן הבהיר המצב לאשורו והלא הבהרה וידיעת המציאות הן תנאי ראשון להערכת מצבים בין־לאומיים. מיכה הביע תקווה שהשליחות תהא בחינת פרק ראשון שיהיה [לו] המשך.

הרצוג

145

מ' קדרון אל נשיא מועצת הביטחון (ניו יורק)
M. Kidron to the President of the Security Council (New York)

Copy: 130.02/2439/7 :העתק

New York, 13 March 1956

In a letter of 8 December 1955 (S/3482)[1] I drew the attention of the Security Council to the grave situation which existed at that time on the border between Israel and Egypt at the Gaza Strip as a result of a policy of aggression pursued by the Egyptian Government. It is with regret and with urgency that, on instructions from my Government, I have the honour to inform you that the situation in the area has deteriorated sharply since then, that the Egyptian attacks have become more frequent and more brazen, that Egyptian troop concentrations, equipped with heavy armour and other modern weapons of offense, are being massed on the borders, that propaganda against Israel grows more warlike and more virulent with every passing day, and that in consequence the lives and safety of the people of Israel are endangered and the peace of the region imperilled.

In the three-month period between 7 December 1955 and 9 March 1956 close to 180 separate acts of aggression by forces under Egyptian control have been recorded in the Gaza Strip area, the vast majority by regular troops acting under orders. The average is thus two incidents every day along this 50 kilometre stretch of border. They include the mining of tracks and roads inside Israel (five civilians were injured when their motor truck passed over a road mine near Mivtachim on 21 February; one soldier was killed in the mining of an Army jeep south-west of Nir Yitshak on 6 March; two soldiers were wounded in the mining of an Army command car at the southern end of the Gaza Strip on 9 March); infiltration, marauding and armed penetration of Israel territory (one Egyptian scout was killed and two captured in the [H]atserim area near Beersheba, some 30 kilometres distant from the nearest point on the border); and firing from Egyptian strongpoints or by snipers on Israel aircraft, mobile patrols and fixed positions.

A feature of the latter part of this three-month period has been the weight of fire directed from these strongpoints and by snipers on Israel positions. A comparison of the statistics for three similar periods is illuminating: Between 15 December 1955 and 15 January 1956, fire was opened from Egyptian positions on mobile patrols in Israel 15 times and on fixed positions 9 times; between 16 January and 15 February, mobile patrols were attacked 6 times and fixed positions 26 times; between 16 February and 9 March, there were 9

145

1. ראו מס' 11, הערה 6.

attacks on mobile patrols and 45 on fixed positions. These figures demonstrate how little substance there is to the contention that the cause of the Egyptian attacks is the so-called provocation provided by the Israel Defence Army mobile patrols travelling up and down the border. The Egyptian troops do not only fire at these patrols which the Israel Government has every right to organize. They fire at everything in sight, moving or stationary, civilian or military, and they do so under orders. This practice is evidently designed to induce the withdrawal of Israel's forces from the border and the consequent abandonment of the farms and villages and their people to assault and plunder.

The Chief of Staff of the United Nations Truce Supervision Organization, Major-General E.L.M. Burns, has visited Cairo on a number of occasions during last year and this and has attempted to prevail upon the heads of the Egyptian Government and Army to take measures to put a stop to the indiscriminate firing by their troops in the Gaza strip. General Burns' efforts to secure this elementary compliance by Egypt with her obligations under the General Armistice Agreement have been, so far, wholly unsuccessful. The firing goes on, day after day. The Government of Israel is thus quite unable to accept Egyptian protestations of fidelity to the Agreement as having been made in good faith so long as one of its central provisions is so flagrantly violated. Israel is entitled to demand that the Egyptian troops in the Gaza Strip be kept under proper control, and must regard Egypt's attitude to this duty as the touchstone of her intentions in the future.

A possible indication of Egyptian intentions is to be found in the menacing build-up of Egyptian armed forces along the border. On 11 March Israel demanded that the Mixed Armistice Commission conduct an immediate investigation of the troop concentrations, equipped with heavy armour and other offensive weapons, which have been massing in recent weeks in the Gaza and El-Arish areas. These concentrations are far in excess of the defensive forces defined in Article VII and Annex II[2] of the Israel-Egypt Mixed Armistice Agreement, and constitute a direct threat to Israel's security.

The heightened tempo of Egyptian aggression on the borders and the troop build-up have been accompanied by an increase of Egyptian political activity against Israel. Official Egyptian propaganda has reached an almost unbelievable pitch of shrillness and venom. The central theme, repeated every hour of every day in public utterances, in the controlled press and over the controlled radio services, is the destruction of Israel. No more authoritative exponent of this theme may be found than Colonel Gamal Abd al-Nasser, the head of the Egyptian Government who, in presenting the new Egyptian Constitution at a public rally in Cairo on 16 January said:

2. נספח זה קובע את ההפרדה בין החזית המערבית לבין החזית המזרחית בארץ־ישראל - ראו כרך 3, נספח ו, עמ' 700. נראה כי נפלה טעות, והכוונה לנספח III, אשר מגדיר את כמות כוחות ההגנה שמותר לצדדים להחזיק, ראו שם, עמ' 700-701.

From the Atlantic to the Persian Gulf, there is but one Arab Nation, which no one will succeed in dividing again.

After World War II, part of the Arab heart was snatched from the Arab body. Today, Arabs from the Atlantic to the Persian Gulf will co-operate in restoring that part. Today's Constitution is the beginning of a structure toward this end.

(Quoted in the *New York Times* of 17 January 1956, in a dispatch from Cairo). These utterances find their political expression in the organization of aggressive Arab military alliances against Israel,[3] in blockade practices which still persist four and one-half years after the adoption of a Security Council resolution calling upon Egypt to cease such practices forthwith,[4] and in a campaign of political and economic intimidation directed against Israel and against nations trading with her.

I have the honour to request that the contents of this letter be brought to the attention of the Security Council.

M.R. Kidron
p.p. Permanent Representative
of Israel to the United Nations

3. כגון בהסכמים הצבאיים שחתמה מצרים עם סוריה וסעודיה באוקטובר 1955, ראו מס' 15, הערה 9.
4. בהחלטת מועצת הביטחון S/2322 מ־1 בספטמבר 1951.

146

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

טיוטת מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.02/2440/6

[ירושלים], 13 במרס 1956

לפי בקשתו נתקבל ברנס ב־12 על ידי השר.

ברנס הציג בשם המזכ"ל כמה שאלות בדבר ניצנה.[1]

א) האם ישראל מסכימה להצעות 3 בנובמבר ללא תנאי, ובאותו זמן מתנה ביצוען בביצוע סעיף 8(3) על ידי מצרים? השר השיב שאנו תובעים ביצוע סעיף 8(3)[2] וסעיף 7.[3]

ב) הברור לממשלת ישראל שמצרים יכולה באותה מידה להתנות ביצוע ההצעות ב"מילוי מלא" של סעיפים 7 ו־8? על זאת השיב השר שאמנם כך הדבר ושהלוא ישראל דורשת ביצוע סעיפים אלה. ברם, יש להשאיר בתוקף ההסדר לגבי הבעיות שמצאו פתרונן בהצעות 3 בנובמבר. אסור להרוס ההישג שבהסדר זה. עכשיו יש להתקדם להסדר ביחס לסעיפים 8(3) ו־7 ואחרי כן לגשת לביצועם הכללי. הסדרים אלה כולם נוגעים למסכת אחת - לריכוזי צבא בגבול בניגוד להסכם שביתת הנשק.

ג) בהנחה שהתשובות לשתי השאלות הראשונות חיוביות, מעיר המזכ"ל כי תנאי ישראל לביצוע ההצעות מחייבות אותו וברנס לנהל משא ומתן על ביצוע מלא של סעיפי 7 ו־8. סעיפים אלה לא זו בלבד שמכסים שתי הנקודות בדבר הרחקת הכוחות שבהצעות 3 בנובמבר, אלא מרחיקים לכת משתי הנקודות הללו. לכן, התנאי לביצוע הצעות ניצנה שולל כל תוקף מהסכמתנו המוקדמת להן. המזכ"ל שואל אם ממשלת ישראל מקבלת גישה זו. השר הגיב בתוקף שעליו להסתייג מהיגיון המסקנה. המשך המשא ומתן חייב להיות מבוסס על השארת ההסדר ביחס להצעות ניצנה בתוקפו. הסדר זה מהווה סיכום פשרות משני הצדדים. למשל מצרים התנגדה בכלל לסימון הגבול הבין־לאומי. ישראל התנגדה לסימון הגבול הבין־לאומי על ידי משקיפי או"ם. שני הצדדים הסכימו לוויתורים בעמדתם.

מדברי ברנס ברור היה שהמזכ"ל והוא מעוניינים להביאנו להודאה בשינוי עמדתנו המבטל הסכם הצדדים בדבר הצעות ניצנה, והמאפשר שינוי ואף ביטול ההצעות המקוריות.

146

1. ראו מס' 11 והערה 2 שם.
2. סעיף זה קובע כי "מעברו המצרי של הגבול, מול אזור אל־עוג'ה, לא תהיינה עמדות ההגנה המצריות קרובות יותר לאל־עוג'ה מאשר אל־קוסימה ואבו־עגילה" (ראו כרך 3, נספח ו, עמ' 693).
3. בסעיף זה נקבעת הפרדה בין החזית המזרחית (הירדנית-ישראלית) לחזית המערבית (המצרית-ישראלית), ונקבע כי ההסכם אינו חל על החזית המזרחית. כן נקבע בסעיף זה כי בחזית המערבית לא יהיו בשטחים הנתונים לשליטה מצרית או ישראלית אלא כוחות הגנה בלבד. ראו שם, עמ' 692. ראו גם מס' 11 והערה 6 שם.

השר הדגיש שלא חל שינוי ושביצוע סעיף 8(3) היה חלק המו"מ במשך כל הזמן. ריכוזי הצבא המצרי בגבול נותנים רק תוקף משנה לתביעתנו שיש לפתור בעיית הרחקת הכוחות והגבלתם משני הצדדים לפני שיוחל בביצוע הרחקת יחידת צה"ל מניצנה, לפי הצעות 3 בנובמבר.

שאלות המזכ"ל והסברי ברנס לא השאירו ספק ביחס לכיוון מחשבותיהם. המחשבה ש"ביצוע מלא" של סעיף 8 לפי הפירוש המצרי, שאו"ם כנראה נוטה אליו, מחייב ביטול הסכמת ברנס להחזיק משטרה באזור, ואף ערעור הזכות לקיים יישוב בו. פירוש זה מבוסס על הטענה המפוקפקת שסעיף 8 איננו מזכיר במפורש חיים אזרחיים באזור ניצנה.

ד) שאלתו הרביעית של המזכ"ל הייתה אם מסכימים אנו שהתנגדותנו לסמן הקו על ידי פועלים מרצועת עזה מאפשרת אף למצרים להתנגד לתכניות או"ם בדבר הביצוע הטכני של סימון הגבול, וכי התנגדות כזו מערערת גם היא הסכמתנו להצעות 3 בנובמבר. השר הגיב כי לו היה ברנס מחליט להעסיק פועלים ישראליים בלבד, היו בוודאי המצרים רשאים להתנגד לכך כפי שאנו מתנגדים להעסקת פועלים ערביים בלבד.

ברנס השאיר שאלות המזכ"ל בכתב.[4] השר הבטיח לכלול תשובותינו במכתב תגובה לאיגרת המזכ"ל מ־28 בפברואר.[5]

אשר להפסקת אש בגבול רצועת עזה, סיפר ברנס שעאמר מוכן לנקוט בצעדים למנוע יריות צלפים על עמדותינו אולם איננו יכול להתחייב שלא תיפתח אש על משמרות ישראליים. עאמר חזר והציג ההצעה להרחקת הכוחות מהגבול. ברנס אמר לו שהוא ממשיך ללחוץ על ממשלת ישראל להסכים להצעה אולם מאמין שאין כל סיכוי להצליח כל עוד ממשיכים כוחות מצריים להתקיף כוחות ישראליים. השר הדגיש כי תגובת עאמר מאכזבת ביותר. אילו היה חידוש כלשהו בסיורים הישראליים, ייתכן שאפשר היה להתרשם מהטענות המצריות אולם לא כשסיורים אלה מופעלים חודשים ואף שנים והתנהגותם הממושמעת ידועה היטב. ברנס העיר כי לפעמים רצוי להסתגל למסיבות אפילו לא מוצדקות והשר אמר שאמנם נאלצנו להסתגל לנוכחות כוחות מצריים ברצועת עזה ועל המצרים להסתגל לסיורינו. היריות מהצד המצרי אינן יכולות להימשך וקשה לקשור ידי חיילים מותקפים.

תקוע

4. המסמך, מ־12 במרס 1956, בתיק 130.16/2947/12.
5. ראו מס' 116. תשובת שרת - ראו מס' 157.

147

מ׳ ברטור אל שר החוץ
M. Bartur to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2415/22

[ירושלים], 13 במרס 1956

איני מתכוון למסור דו״ח על פעולת המשלחת בבורמה[1] - דבר שייעשה על ידי ראש המשלחת, אלא להעלות כמה התרשמויות ומחשבות הנוגעות להמשך פעולתנו בשטח שיתוף הפעולה הכלכלי.

נדמה שהיחסים עברו מגדר יחסי אהדה כלליים בין המדינות, תוך קרבה אידאית ואהדה הדדית בין מנהיגיהן, למישור של שותפות אינטרסים מוחשיים, בעיקר בשטח הכלכלי. אין ספק שחוגי השלטון הבורמני, השרים וגם הפקידות הגבוהה, מודרכים על ידי רצון חזק לפתח במהירות האפשרית משק מודרני ומדינת סעד סוציאליסטית. המכשול העיקרי העומד בדרכם הוא המחסור בשכבת מנהלים וטכנאים רחבה, והאינרציה המושרשת של אוכלוסייה בלתי מפותחת. ידועים היסוסיהם להיעזר במעצמות הגדולות מתוך פחד להשתלטותן עליהם. היסוסים אלה חזקים וקיימים למרות נכונותם לקבל עתה עזרה רוסית, ואולי דווקא אחרי החלטתם לקבל עזרה זו קיים רצון יותר לאזן השפעתה על ידי התקשרות אמיצה יותר עם מדינה שממנה לא צפויה סכנת השתלטות מדינית, כגון: ישראל. בינתיים הגיעו המומחים הרוסיים הראשונים. הרוסים יקימו כמתנה לבורמה טכניון גדול ויציידוהו אף במורים. במאי תגיע משלחת מומחים חקלאיים.

הפעולות אשר עשינו עד כה על ידי שליחת מומחים (נמצאים כיום למעלה מעשרים מומחים ישראליים בבורמה: בצבא, בחקלאות ובמסחר) וכן עזרה כלכלית אחרת שהגשנו בתכנון וייעוץ, יצרו רושם בקרב השלטונות הבורמניים שגישתנו מעשית ומתאימה לצורכיהם. אין כמובן לשכוח כאן את ההתרשמות העמוקה של או נו ויתר המשלחות הכלכליות והצבאיות הבורמניות שביקרו בארץ בשנים האחרונות. בקיצור, עד כה לא אכזבנו תקוותיהם והדלת פתוחה לרווחה להתקשרות יתר בשטח שיתוף הפעולה הכלכלי. זוהי, לדעתי, משמעותו של הסכם המסגרת שנחתם זה עתה, אשר אם נרצה בכך עשוי לשמש בסיס חשוב להגברת היחסים והאינטרסים ההדדיים. משלחתנו הייתה מוכנה לקונקרטיזציה יתרה של הסעיפים אשר נוסחו בהסכם, אך אין להסביר, לדעתי, את היסוסי המשלחת הבורמנית להיענות לרצון זה כהתנגדות לעצם המחשת הקשר, אלא כנובע מתוך גישה של פקידי ממשלה גבוהים שאינם ששים לקחת על עצמם אחריות יתר. בדרך כלל יש לציין שמתוך חוסר ביטחון עצמי מסוים, ואולי אף בהשפעת היועצים הכלכליים האמריקניים, שוררת בפקידות הגבוהה הכלכלית בבורמה הערכה מופרזת של תכנון וחקר, ואזלת יד בביצוע. אם נרצה לתרגם את ההסכם הנוכחי הלכה למעשה, חייבת הדחיפה והיוזמה לבוא במידה מרובה מצדנו, כי, למרות העניין הרב אשר מייחסת ממשלת בורמה לתכניות הפיתוח ושיתוף

147

1. ראו מס׳ 107.

הפעולה הכלכלי, לא יספיק רצון זה לבדו כדי להתגבר על האינרציה הקיימת. אגב, הצבא נראה כגוף מבצע יעיל, ודווקא הוא מעוניין ביותר בשיתוף פעולה אתנו, אף במפעלים כלכליים: בחקלאות, בספנות ובתעשייה.

ישנם סימנים רבים לכך שדווקא ברגע זה בו נאבק המערב ובמיוחד ארצות־הברית נגד החדירה הסובייטית הכלכלית לבורמה, ניתן לגייס עזרה כספית לשם ביצוע התכניות והמפעלים המשותפים. הקורפוס הדיפלומטי המערבי ברנגון גילה התעניינות רבה ביותר בדיוני המשלחת ובחבריה. במיוחד עליי לציין כאן שיחה עם פקיד גבוה של מחלקת המדינה, מר Howard Jones אשר הוצג בפניי במסיבה אחת כעוזר למזכיר המדינה לענייני כלכלה של דרום מזרח אסיה.

מר ג'ונס ביקר במשך יומיים ברנגון בדרכו מבנגלור, שם שימש ראש המשלחת האמריקנית ב־ECAFE.[2] האיש שלכבודו נערכה המסיבה לא שוחח עם אף אחד מהאורחים, אלא הקדיש את הזמן כולו לשיחה על נושא המו"מ שלנו עם הבורמנים והביע את התפעלותו הבלתי מסויגת מתכנית שיתוף הפעולה הכלכלי בינינו לבין בורמה, שנתפרסם כבר באותו מועד בחוגי החברה ואף בעיתונות הבורמנית. הוא רמז שנוכל לסמוך על עזרה אמריקנית לשם מימוש התכניות והדגיש מצדו את הצורך בהמשך המגע בעניין זה עם ושינגטון. לאחר מכן נודע על ידי היועץ הכלכלי של ממשלת בורמה, יהודי אמריקני בשם וולינסקי, שהשתתף למחרת יום המסיבה הנ"ל בישיבה עם H. Jones והשגריר האמריקני על נושא הפעולה האמריקנית בבורמה. תכניותינו שימשו אחד הנושאים העיקריים בדיון. סוכם שבין יתר המלצותיו של ג'ונס למחלקת המדינה, תהיה המלצה נמרצת לתמיכה בשיתוף פעולה כלכלי בין ישראל ובורמה כאמצעי המהיר והקרוב ביותר להגברת השפעה כלכלית מערבית. לפי הערכת האמריקנים נותרה שהות של חודשיים עד שלושה חודשים לפעולה כלכלית נגד החדירה הסובייטית המתגברת. שוקלים קניית כמות אורז על מנת להשתמש בתמורתו ל"ייבוא" מומחים אמריקניים לבורמה. כן הומלץ על מתן הלוואה ארוכת מועד בממדים של 70-100 מיליון דולר לשם פיתוח בורמה, ללא תנאים מדיניים או תנאי פיקוח כלכלי מכבידים (לפי אותו המקור).

אין ספק שבתנאים הקיימים נועד ערך רב ביותר לפעולתנו בבורמה. לא הייתי מהסס לומר שמימוש התכניות המשותפות עשוי להביא עמו רווח מדיני לא ישוער בביסוסנו בבורמה גופא וחיזוק מעמדנו במערב ובאסיה גם יחד. זה מחייבנו לפעול בלי השהיות ובהחלטיות כדי שלא להחמיץ שעת כושר בלתי מצויה. הנני מציע את הצעדים הבאים:

א) ניתן מיד להתחיל בביצוע כמה מן התכניות התעשייתיות, כגון: הקמת ביח"ר לצמיגים, לזכוכית, לצבעים ולקרמיקה, עליהם הוחלט בהסכם. דרושה קודם כל החלטה חיובית כללית של הממשלה אשר חייבת לקחת על עצמה לפחות את הסיכון המדיני ועזרה (אולי אף ערבויות) לגיוס ההון הדרוש למפעלים הנ"ל. הסכומים הדרושים בשלב ראשון של ביצוע התכניות התעשייתיות מסתכמים בממדים של כ־4 מיליון דולר.

ב) יש לגייס את הגורמים המשקיים החייבים להשתתף במפעלים חרושתיים משותפים אלה, כגון: מפעלי הצמיגים של שני הסקטורים על מנת שידאגו, בעזרת הממשלה, לגיוס ההון בחו"ל ויגשו לביצוע התכניות בבורמה.

2. ECAFE - Economic Committee for Asia and the Far East - הוועדה הכלכלית לאסיה ולמזרח הרחוק של האו"ם.

ג) פעולת גיוס ההון תיעשה בארצות־הברית ואולי אף בארצות אחרות. הצרפתים למשל פנו אלינו, באמצעות הנספחים המסחריים ברנגון ובישראל, והביעו רצונם לספק ציוד תעשייתי, אף בתנאי אשראי ארוכי מועד, למפעלים המשותפים שלנו עם בורמה.

ד) הזמנת ראשי הוועדה הבורמנית אתה קיימנו את השיחות, ואשר הייתה מורכבת בדרך כלל ממנהלי משרדים לדיוני אימפלמנטציה בישראל במאי-יוני. עז רצונם לבקר אצלנו ורצוי לנו שההידברות לא תיפסק.

ה) חיזוק צירותנו ברנגון על מנת שתוכל להתמסר לקידום הבירורים בנקודות שטרם סוכמו מעשית, כגון: קו אניות, שותפות הבניין והתכנית החקלאית, וכן לטפל בעניינים השוטפים הרבים בעקבות התחלת ביצוע המפעלים המשותפים.

ו) ריכוז הפעולה הארגונית בארץ והבטחת תקציב לפעולות. ההצעה היא שהפעולה תרוכז על ידי משרד החוץ אשר ייעזר על ידי ועדה לענייני שיתוף פעולה כלכלי עם בורמה, בראשותו של דוד הכהן, שתהיה מורכבת מחברי המשלחת בתוספת נציגים של האוצר ומסחר ותעשייה.

ז) בשלב יותר מאוחר, עם הבשלת כמה מן התכניות בבורמה, ייתכן שיהיה רצוי להבטיח תיאום וריכוז כל הפעולות הכלכליות של ישראל בבורמה, במסגרת חברת פיתוח נפרדת, אך הייתי מציע להשאיר עניין זה להתפתחות הטבעית ולהבטיח בינתיים תיאום הפעולה על ידי חיזוק הצירות. החלטת הממשלה דרושה בסעיפים א, ה ו־ו, כלומר: החלטה לחייב את ביצוע התכניות, נכונות לשאת בסיכון המדיני ומתן עזרה בגיוס ההון, אישור המסגרת הארגונית לשם המשך הפעולות והבטחת תקציב לפעולות הארגוניות (כולל הגברת הצירות לשם מילוי התפקידים המיוחדים הנובעים מהסכם שיתוף הפעולה הכלכלי).

התרשמות כל חברי המשלחת היא שפרט לערך המדיני המכריע אשר בשיתוף הפעולה, ניתן וצריך לבסס את המפעלים על חישוב כלכלי מפוכח. הדבר ניתן לאור האופי המשלים בכמה בחינות חשובות של המבנה המשקי והנתונים הטבעיים של שתי המדינות.

בברכה,

מ' ברטור

148

מ׳ קדרון אל ו׳ איתן[1]
M. Kidron to W. Eytan

מברק מוצפן NWT137
נוסח נכנס: 130.09/2338/23

ניו יורק, 15 במרס 1956

אישי סודי

להלן התכנית הטנטטיבית של המערב כפי שנמסרה לי הבוקר בסודיות על ידי אורדונו ואושרה ביתר פירוט והסבר על ידי המזכ״ל אחר הצהריים. התכנית בצורה בלתי מגובשת נמסרה על ידי האמריקאים[2] לצרפתים ביום ג׳, 13 דנא בבוקר ולמזכ״ל על ידי השלושה באותו יום אחר הצהריים. המזכ״ל הגיב בכתב לשלושה ב־14 דנא וסיכומו המשמש הבסיס לדיון השלושה נמסר לממשלות להכרעה סופית. הוא הראה לי העתק מכתבו.

פרטי התכנית כדלקמן: לכל המוקדם בסוף השבוע הבא, אך בכל אופן עד אמצע השבוע אחרי כן, תכונס מועצת הביטחון לפי בקשת המזכ״ל לדון במצב ההולך ומחמיר במזרח התיכון. בישיבה זו ימסור המזכ״ל סקירה כללית על המצב ויביע נכונות לסור לאזור למען (בניסוחו) Study and report on means of strengthening the U.N. machinery for dealing with (or resolving) the conflicts arising out of the present tensions.

הרוסים יקבלו פרטי התכנית מפי המזכ״ל בתחילת השבוע הבא ומניחים כי לא יוכלו להתנגד לתכנית לפיה יהיה המזכ״ל ולא מעצמות המערב הגורם הראשי. לפיכך מניחים כי המועצה תאשר הודעת המזכ״ל ללא ויכוח ותתפזר עד קבלת דיווחו. פרטי התכנית יימסרו גם לנו, למצרים ולעיראקים (לא לערבים האחרים) לפני הישיבה ולכן לא יוזמנו הצדדים לשולחן הדיונים.

באם תכנית זו תצא לפועל יצא המזכ״ל לאזור מיד אחרי הפסחא, בתחילת אפריל, לביקור של בין שבועיים לחודש ימים.

לודג׳ תומך בתכנית בכללה. הצרפתים אינם רואים צורך חיוני בכינוס המועצה אולם משלימים. הבריטים דוגלים עדיין, אך ללא תקווה רבה, בתכנית אחרת לפיה תתכנס המועצה על מנת למנות נציב עליון של האו״ם למזרח התיכון בעל סמכויות עצמאיות רחבות שתפקידיו למנוע מלחמה וגם להציע פתרון מדיני לסכסוך הערבי-ישראלי. משמיעים שם ברינגטון מבורמה כמועמד מתאים.

המזכ״ל מעיר כי אף הוא אינו רואה צורך בכנס המועצה כי בתוקף תפקידו יוכל תמיד לסור לאזור. כך התכוון לעשות בלאו הכי אך לא ברגע זה ולא למטרה שהוגדרה לעיל. אך הוא מבין למצבו האומלל של נשיא ארצות־הברית העמל עד השעות המאוחרות של הלילה

148

1. העתק המברק הועבר לאבן בוושינגטון.
2. על כוונות האמריקנים להעלות את נושא סכסוך ישראל-ערב במועצת הביטחון, ראו מס׳ 154.

ועל ידי כך יוצר ציפייה ציבורית להסדר מדיני בשנת בחירות. הוא מוכן אפוא לנסוע עכשיו ולנסות מזלו. מטרתו האמתית תהיה להכשיר את הקרקע למו"מ על שלום העתיד לבוא בסופו של דבר או במילים אחרות לעשות את ההכנות הראשוניות לוועידת השלום. הוא מסר דברים אלה למערביים ומוסר אותם לנו. לערבים יוגד רק הנוסח הרשמי של כתב סמכותו לעיל. הוא אינו משלה עצמו שהשלום יושג בקרוב אך מרגיש חובה לחפש ולגלות אנשי המפתח הבודדים אצל הערבים אשר מבינים המציאות ולעודדם על ידי שיתופם בהכנות מעשיות להסדר. מאחר שיודע כי שאיפתנו לשלום מניח שנסייע בעדו. שופך מים קרים על התכנית הבריטית באמרו כי הם שכחו כנראה שהמנדט אינו קיים יותר.

אני חוזר כי התכנית לעיל טנטטיבית והמזכ"ל מחכה עתה לתגובת המערביים להצעותיו.

ממקור אחר אני למד כי יוחלט במחלקת המדינה לקשור מסירת נשק לנו בצעד מדיני דרמטי שיבליע הנסיגה מעמדתם הקודמת וגם יוכיח פעילות לקראת הסדר. יש להניח שהתכנית לעיל או תכנית דומה תשמש הבסיס לעסקה כזאת. בהתחשב בעובדה זו אמרתי למזכ"ל כי אם יחליט לבקרנו שוב נַברכו לבואו הקרוב ולדיווחו הקרוב יען כי השהיה לא תשרת העניין.

קדרון

149

מחלקת חבר־העמים הבריטי אל שגרירות ישראל בלונדון
British Commonwealth Division to the Israel Embassy in London

מברק מוצפן ד/582

נוסח יוצא: 130.13/2595/7

ירושלים, 15 במרס 1956

סלווין לויד נתקבל על ידי ראש הממשלה והשר לשיחה שנמשכה כשעתיים ומחצה. מצדנו השתתפו: המנכ"ל, קולק ושניאורסון. מצדם: ניקולס, קצ'יה והנקוק. השיחה הייתה גלוית לב, בייחוד מצדנו, ואף על פי שנאמרו בה הרבה דברים קשים היא עברה ללא מתיחות יתירה. להלן תמציתה. פרוטוקול מפורט יישלח בנפרד.[1]

ראש הממשלה בירך את ס[לווין] ל[ויד] כשר חוץ בריטי ראשון המבקר בישראל וציין חלקו של העם האנגלי בהקמתה של הקהילייה העברית השלישית. שאל מה יש לאורח להגיד לנו.

ס[לווין] ל[ויד] פתח בסקירת המצב בארצות ערב והדגיש חוסר היציבות השורר באזור.

149

1. לא נמצא.

סוריה: סובלת מאי־יציבות מסוכנת. קיומה של קבוצה קומוניסטית קטנה אך מאורגנת ובעלת השפעה שמהלכים לה בחוגים שונים מעורר דאגה חמורה. לא ייפלא אם סוריה תהיה הגרורה הסובייטית הראשונה באזור.

ירדן: המצב לאחר הדחתו של גלאב[2] מעורר דאגה עמוקה. גלאב היה גורם מרסן, שהצליח במידה רבה למנוע הסתננות ולשמור השקט בגבול. סילוקו מגביר אי־היציבות.

עיראק: כל זמן שנורי [סעיד] מחזיק ברסן מהווה עיראק גורם מייצב באזור.

ערב הסעודית: מצבה מעורער ואומלל (miserable). ארץ זו עשויה להתפוצץ מבפנים או להיבלע על ידי מצרים שלוטשת עין עליה. אין להתעלם מאפשרות של הפיכה צבאית כדוגמת מיגור פארוק.

מצרים: היא סימן השאלה הגדול. לאן מועדים פני נאסר ומה כוונותיו האמתיות? נראה לס[לווין] ל[ויד] כי שאיפתו להיות לקיסר ערבי שהאימפריה שלו תשתרע ממפרץ פרס ועד לאוקיינוס האטלנטי. עם זה הוא מאמין בכנות רצונו של נאסר להכניס תיקונים חברתיים ולבצע תכניות כלכליות נרחבות בארצו.

אי־היציבות הפנימית של ארצות ערב כשלעצמה מערערת המצב באזור. הסכסוך הישראלי-ערבי הוא גורם נוסף באותו כיוון. קיימת סכנה רצינית של חדירה רוסית וקשה לראות באיזה קו לנקוט (how to play our hand) שימנע נפילתן של ארצות ערב בזרועות רוסיה.

המפרץ הפרסי הוא ה־Jugular vein של אנגליה, אשר כלכלתה תלויה בנפט של המזרח התיכון. חדירת רוסיה לאזור זה כמוה כעניבת חנק על צוואר בריטניה.

ס[לווין] ל[ויד] ביקש לשמוע דעת ראש הממשלה.

בתשובתו אמר ראש הממשלה כי אותנו מעניינת קודם כול הארץ שלא נכללה בסקירה. ישראל אינה רק ארץ מזרח תיכונית. תרבותנו ותולדותינו מקשרים אותנו עם המערב. תיאורו של ס[לווין] ל[ויד] נכון אך המצב רציני עוד יותר משתיאר. הבעיה העיקרית היא מצרים, שמאחוריה פועלת רוסיה. הסכנה מרחפת על כל היבשת האפריקאית, שנפתחה לחדירה סובייטית. נאסר אמנם אינו קומוניסט אך גם אינו חסיד הדמוקרטיה. הוא מקווה להיעזר ברוסיה להגשמת שאיפותיו אך אולי בלא יודעין הוא שפתח שערי אפריקה לפני ברית־המועצות וביבשת זו גדולה סכנת השפעתה אולי יותר מבכל חלק תבל אחר.

היו לפניו שתי דרכים. אחת קשה וארוכה - פיתוחה הכלכלי והחברתי של מצרים למען תשמש מופת ליתר ארצות ערב. הוא בחר בדרך הקצרה והמסוכנת של כיבושים ולשם כך פתח שערי ארצו והאזור לחדירה רוסית. מה שקרה בירדן[3] הוא פרי תככים מצריים. זוהי רק התחלה והתהליך לא ייעצר אם יתמיד הקו המדיני הנוכחי.

כדי להשיג מטרותיו חייב נאסר לחסל את ישראל שהיא מעצור לשאיפותיו. הוא יודע כי שום דבר לא יעלה קרנו בארצות ערב כהכרעת ישראל.

עיראק אינה גורם מייצב, אפשר לרצוח בנקל את נורי [סעיד] כשם שנרצחו מנהיגים ערביים אחרים בעיראק, במצרים, בסוריה ובלבנון.

2. ראו מס׳ 124, הערה 1.

3. רומז למהומות שאירעו בירדן בדצמבר 1955 בעת ביקור ראש המטה הכללי הקיסרי, הגנרל סר ג׳רלד טמפלר. ביקורו נועד לצרף את ירדן לברית בגדאד - ראו מס׳ 5 והערה 5 שם.

איננו יכולים שלא להעלות בראש דאגותינו את בעיית ביטחוננו. ראש הממשלה הזכיר ביקורו של גנרל רוברטסון,[4] הצעתו שלו [ל]ברית הדוקה על יסוד יחסי שוויון, חליפת המכתבים עם מוריסון ביקור המשלחת הצבאית והשתתקות העניין.[5] ציין כי לאחר ההפיכה במצרים נראה סיכוי כי שליטי מצרים החדשים יפנו כל מרצם לשיפור תנאי חייו של העם המצרי. לשם כך יהיו זקוקים לשלום. נאסר לא הלך בדרך זו. הוא אולי עושה רושם כן בדבריו אך מעשיו מדברים אחרת. ההישג הממשי היחיד שלו זוהי עסקת הנשק הצ'כי. נאסר מתכונן למלחמה. תוספת הכוח שקיבל על ידי אספקת נשק רב מרוסיה ומאנגליה והפער הגדול בין הציוד של צבאו לבין ציודנו מגבירים הפיתוי להתקיפנו. הוא מכבד כוח צה"ל אך משירגיש עצמו חזק למדי לאחר שיעכל הנשק שסופק לו, ויחשוב כי יוכל לנצחנו - יתקיף את ישראל אפילו עמו לא ירצה בכך יען לא יוכל לעמוד בלחץ קציניו. רודנים אינם אדונים למעשיהם ונאסר חייב להישען על הצבא כדי לשמור מעמדו.

לשאלת ס[לווין] ל[ויד] כמה זמן דרוש עוד לנאסר להיכון להתקפה, השיב ראש הממשלה כי גם שלושה חדשים יספיקו.

רק דבר אחד יכול למנוע ההתלקחות - תיקון מאזן הכוחות. אנגליה מסרבת למכור לנו נשק שהיא סיפקה למצרים. אף ארצות־הברית אינה נענית לבקשותינו בשל נימוקים משלה אך גם תחת לחץ (under impact) [של] אנגליה. לתיקון המאזן אין צורך בשוויון מספרי. גם אם נקבל חלק מן הנשק שסופק למצרים יהיה הדבר תריס בפני התקפה. אם נקבל הנשק לא תהיה מלחמה. אם לא נקבלנו סבור ראש הממשלה כי המלחמה בלתי נמנעת.

אין אנו סומכים על הצהרת השלוש:

א) משום שאם נתקיף ירדן יתערבו האנגלים נגדנו אך לא להפך. גם אם נתקיף מצרים אולי יתערבו, אך אם נותקף יחששו מפני התערבות רוסיה לצד הערבים. יירתעו מסכנת מלחמת עולם ולא יבואו לעזרנו.

ב) אותו שיקול חל גם על ארצות־הברית ונוסף לכך קיימת שם בעיה חוקתית המונעת התערבות מידית.

ראש הממשלה בטוח כי נאסר לא יצליח להשמידנו אך בכוחו לעשות בישראל שמות. ירדן וסוריה יצטרפו אף הן להתקפה. חובה מוסרית על ארצות־הברית ובריטניה למנוע ההתלקחות. אנו נילחם כאשר לא תוכל להילחם שום אומה ערבית והוא בטוח כי בסופו של דבר ננצח אך למה נקריב מיטב הנוער ונראה בחורבן ערים וכפרים? האחריות למניעת האסון מוטלת על המעצמות המערביות. אין פנינו למלחמת מנע. יש אמנם קבוצה הדוגלת ברעיון פסול זה אך העם ברובו העצום והממשלה כולה מתנגדים לו. אך סכנת התוקפ[נ]ות נגדנו הולכת וקרבה (is looming large). זכותנו היא לחיות חיי חופש ושלום וכל

4. בפברואר 1951, ראו כרך 6, מס' 68.

5. מוריסון, איש הלייבור, התמנה לתפקיד שר החוץ בחודש מרס 1951. ב־23 באפריל 1951 שיגר איגרת לבן־גוריון, שבה נאמר כי שמע מרוברטסון על ביקורו בישראל, והציע כינון שיתוף פעולה צבאי בין ישראל לבריטניה (ראו כרך 6, מס' 138). מסיבות שונות דחה בן־גוריון את תשובתו (ראו מ' בר־זוהר, **בן־גוריון**, כרך ב, עמ' 905-909). בינתיים חזרו השמרנים לשלטון בבריטניה, ותשובת בן־גוריון (מ־28 בנובמבר 1951) נשלחה לשר החוץ החדש, אנתוני אידן (ראו כרך 6, מס' 508). בן־גוריון לא חזר על ההצעה שהציע בזמנו לרוברטסון - התקשרות עם חבר־העמים הבריטי - אלא הציע שיתוף פעולה צבאי בין ישראל לבריטניה, כפי שהציע לו מוריסון. בתשובת אידן מ־30 בינואר 1952 (ראו כרך 7, מס' 38 ו־39) הוצע כי משלחת בריטית תבקר בישראל לבדיקת הנושא. המשלחת הגיעה באוקטובר 1952, אך לביקורה לא היו תוצאות מעשיות והעניין דעך (ראו שם, מס' 380 ו־385).

שאיפתנו להחיות שממה וליישב עם. אנו מסורים לשלום וזקוקים לשלום יותר מהרבה אומות אחרות. אם לא תשנינה ארצות־הברית ואנגליה מדיניותן תיפול עליהם האחריות למה שיקרה.

ס[לווין] ל[ויד] העיר שאם יספקו נשק מגן לנו תפנה מצרים לרוסיה לתוספת נשק, וכן ארצות ערב אחרות. נִמצא מוקפים ארצות מצוידות נשק סובייטי ומודרכות על ידי מומחים רוסיים. ברצונם למנוע מרוץ הזיון.

ראש הממשלה השיב כי בשל חשש סכנה אפשרית בעתיד הם מסרבים לסלק סכנה ממשית לאלתר. רק מצרים יכולה להעז להתקיפנו. ויכולת קליטתה מוגבלת בשל מצב הבריאות הירוד של האוכלוסייה וחוסר הכשרה טכנית. 90 אחוז מאנשיהם נפסלים בריאותית ו־90 אחוז מחייליהם אינם יודעים קרוא. ב־5-10 השנים הקרובות לא יוכלו לקלוט נשק יותר מאתנו. איננו יודעים מה יקרה לאחר מכן אבל לא פסה תקווה להגיע בינתיים לשלום.

איננו זקוקים לכמות שווה של נשק. גם אם נקבל מחצית מהניתן למצרים תימָנע המלחמה.

על הערתו של לויד כי הצהרת השלוש היא המניע הבטוח ביותר נגד התקפה מצרית העיר השר כי ההצהרה אינה התחייבות שבחוזה (contractual) ולא נוכל לתבעם על הפרת אמון (breach of faith) אם לא יקיימוהו. יתר על כן, ערך ההצהרה עתה איננו מה שהיה בשעה שניתנה. בינתיים חלה התערבות סובייטית ישירה במזרח התיכון והרוסים הכריזו כי לא יהיו אדישים נוכח התערבות מזוינת מהמערב. חשש המערב מפני התערבותם אם תופעל ההצהרה ידוע גם לנאסר. זאת ועוד. נאסר יכול לנקוט טכסיסים שימנעו יצירת מצב בו תתחייב הפעלת ההצהרה. אין הוא מוכרח להתקיפנו חזיתית (frontally) אלא יש ביכולתו לעשות חיינו לגיהינום על ידי תקריות גבול וחדירות פדאיון לעומק לשם רצח והרס. נעמוד בפני הבעיה להגיב צבאית ולהופיע כתוקפנים בעוד נאסר סומך על יתרון כוחו להכריענו במלחמה או להימנע מתגובה, זאת אומרת להשלים עם מצב שהוא ללא נשוא ולהיכנע למָרות נאסר על גורלנו.

הדרך היחידה למנוע התפתחות זאת היא נשק לישראל. אם ידע נאסר מראש כי אם ייגש למשחק שחמט זה "he will be check mated" אזי לא יעשה הצעד הראשון. זה אפשרי רק אם יהיה משוכנע שבהתמודדות עמנו ינוצח והדבר תלוי בידיעתו כי בידנו נשק שקול לשלו. אשר להצהרה, ידוע לנאסר כי היא מכילה שתי התחייבויות. הראשונה על שמירת המאזן הופרה לא רק על ידי העסקה אלא גם על ידי אנגליה עצמה מבלי שיעשו ארצות־הברית ואנגליה דבר לתיקון המאזן בהתאם לעיקרון. יכול אפוא נאסר להניח כי ההתחייבות השנייה על התערבות במקרה התקפה לא תקוים גם היא.

ראש הממשלה העיר כי נאסר יכול לשאול עצמו אם ארצות־הברית באמת מתכוונת למעשה בתוקף ההצהרה מדוע סירבה לחתום עמנו חוזה. כאשר רצתה להוכיח לסין כוונתה למנוע התקפה על פורמוזה חתמה חוזה עם צ׳אן קי שק. דומה לכך חוזה אנגליה עם ירדן.

ס[לווין] ל[ויד] השיב כי ארצות־הברית ואנגליה מתכוונות בהחלט להפעיל את ההצהרה במקרה הצורך. "We mean business". בשל קשיי התחבורה והאספקה אין להניח כי רוסיה תתערב אם תופעל ההצהרה. אף הוא סבור כי מאזן הכוחות עלול להתערער אך עדיין ישראל שקולה כנגד כל ארצות ערב (Militarily you are more than a match for

the whole bunch). ארצות־הברית ואנגליה אמרו ברורות לנאסר כי אם יתקיף ישראל יתערבו. יש להם כוחות גדולים באזור ולאמריקאים השייטת השישית. כוחות אלה יוכלו להיכנס לפעולה ולהשתלט על מצרים תוך שעות מספר. אמנם קיימת הבעיה התחוקתית בארצות־הברית, אך אינו סבור שנאסר will gamble on it. הנקודה שהזכיר השר חשובה וכדי למנוע התהוות מצב מעורפל בגבולות שיקשה להגדיר התוקפן חשב על אפשרות של שמירת השקט בגבול עם מצרים על ידי הרחבת פעולות או"ם.

ראש הממשלה אמר כי אנו עומדים בפני סכנת מוות. בטוח הנהו כי אם נותקף אזי בסופו של דבר ננצח אך הדבר יעלה לנו בהרס איום ובקרבות שהם אסון מחריד לעמנו.

כיצד נשים מבטחנו בהצהרה אם אויבינו מקבלים נשק בעל עצמה איומה בעוד שלנו מסרבים נשק מגן. איננו חפצים שחיילים בריטיים ואמריקאיים ייהרגו למעננו. אין שום הצדקה להשאירנו חסרי מגן.

השר הוסיף כי מדיניות המערב בעולם בנויה קודם כל על חיזוקן הצבאי של מדינות חברות NATO ו־SEATO. ארצות־הברית האיצה בהן ועזרה להן להזדיין. מגילת או"ם קובעת אמנם התערבות קולקטיבית לצד הנתקף אך היא מכירה קודם כול בזכותן של כל המדינות, ולמעשה מטילה עליהן חובה להגן על עצמן בכוחן הן. [אין] טעם לגרוס אחרת לגבינו. מניעת נשק מאתנו אינה מרימה כבוד המערב בעיני הערבים. היא מתפרשת על ידם כחולשה וככניעה לאיומים. לטובתם הם עליהם לספק לנו נשק. הדבר רק ירים קרנם.

ס[לווין] ל[ויד] העיר כי אילו סיפקו לנו נשק היו מאבדים כל ידיד שיש להם בארצות ערב. אמנם רשמיו ממסעו ועצתו לחבריו בממשלה יהיו כי יש לעשות הכול להקטין השפעת נאסר. הוא נוקט ביטוי זה בלשון רכה. אינו יודע אם דעתו תתקבל אך לדידו קיצוץ כנפיו של נאסר הוא אינטרס בריטי ראשוני. לא נראה לו כי אספקת נשק לישראל היא האמצעי להשיג מטרה זו.

השר הגיב כי העולם הערבי מלא הערצה להצלחותיו המפוצצות של נאסר. כל הישגיו - החוזה, העסקה והסכר - באו לו ללא ויתור כלשהו מצדו. אם רוצים בצמצום השפעתו אין להסתפק במילים אלא יש לפעול. אספקת נשק לנו היא צעד שכזה. הערבים לא האמינו כי ישראל תוזנח ועתה הם חוגגים את כישלון ישראל וחולשת המערב. ס[לווין] ל[ויד] טען כי פרט לישראל יש היגיון רב בביקורתו של השר.

ראש הממשלה העיר כי המערב חייב לומר ברורות וגלויות לנאסר כי עליו לבחור בין המערב לבין רוסיה. אילו הועמד בפני ברירה זו היה מהסס ואין ראש הממשלה סבור כי היה בוחר ברוסיה.

השר הזכיר אמנת בגדאד וטען כי היא שגרמה לחדירה הרוסית. ס[לווין] ל[ויד] דחה הטענה באמרו כי האמנה שימשה למצרים תואנה בלבד ולמעשה תוכננה הקנוניה עם ברית־המועצות עוד מקודם.

ס[לווין] ל[ויד] העלה הצעתו לפירוז רצועה לאורך גבול מצרים שרוחבה 500 מטר מכל צד. על הרצועה יפקחו משקיפי או"ם שמספרם יוגדל בכמה מאות. לאורך הרצועה יוקם מכשול פיזי. הוא מבין כי אין הצעה זו בת ביצוע לאורך גבול ירדן.

ראש הממשלה והשר טענו נגד ההצעה באמרם:

א) היא לא תמנע הסתננות. הא ראיה שצבאנו והמשטרה שלנו שכוחם ומספרם גדול מזה של משקיפי או"ם לא יכלו למנעה.

ב) מי יהיה האחראי להגנת המחסום (barrier)? מי יערוב כי לא יחובל?

ג) רצועה מפורזת כזו לאורך גבולותינו פירושה הוצאת שטח של 500 ק"מ מרובע (שהם כ־ 3% מכלל שטח המדינה) אשר בו לא נוכל להגן על יישובינו. לא נוכל להפקיר ביטחונם וחייהם של המתיישבים בידי כמה מאות משקיפי או"ם שוודאי לא יוכלו להגן עליהם באותה מידת יעילות כמו הצבא הישראלי.

ד) השטח בגבולות לא יובטח על ידי palliatives. אלא רק אם ייתן נאסר הוראה לאנשיו להפסיק ולמנוע תקריות. דוגמת ירדן בשנה האחרונה תוכיח. בהיעדר רצון טוב אין דרך למניעת תקריות.

ה) אם הכוונה להציב ברצועה המפורזת כוחות צבאיים של או"ם - תתעורר בעיה רצינית ומסובכת של החלטות מועצת הביטחון על כל הכרוך בהן. אם רק למשקיפים הכוונה, כיצד יוכלו להבטיח הגנת המתיישבים?

ו) רצועה מפורזת כמוצע רק תקל על הסתננות וחדירות פדאיון שכן יוסר מהם פחד משמרות צה"ל וייווצר אזור חופשי לתנועתם.

ז) המחסום הפיזי אינו תרופה כשלעצמו ללא הגנה עליו. בכוח צבאי אפשר להרסו.

ח) אם יחליט נאסר להתקיפנו לא ימנענו המחסום הפיזי ואף לא כמה משקיפי או"ם.

ט) לצורך קביעת המתקיף - מספיקים גם המשקיפים הקיימים.

ס[לווין] ל[ויד] שאל לסיכויי שלום ומה התרומה שאנו מוכנים לתרום להשגת הסדר. ראש הממשלה השיב כי אינו רואה אפשרות שלום עתה. הבעיה כרגע היא מניעת מלחמה. אם יצליחו בזאת ישתפרו אולי בעתיד סיכויי השלום. בטוח הוא כי יקומו לערבים מנהיגים אשר עיניהם לשיפור מנת חלקו של עמם ואלה יגיעו עמנו להסדר. מתי יקרה הדבר איננו יכולים לדעת.

אשר לתרומה מצדנו לקראת הסדר:

א) איננו תובעים ויתורי שטח מהערבים ולא נהיה מוכנים לוותר על אף שעל מאדמתנו. מוכנים להסדר על בסיס סטטוס קוו מבחינת שטח.

ב) לא נוותר בעניין ירושלים שהיא בירתנו זה שלושת אלפים שנה. אין ספק כי אף ירדן לא תוותר על העיר העתיקה ולא תסכים לבינאום.

ג) אילו נתבקשנו לקבל חזרה כל הפליטים היה הדבר [בלתי] הגיוני. אין איש תובע זאת מאתנו שכן פירושו של דבר הרס המדינה. אין כל היגיון לדרוש שנחזיר חלק מהפליטים. יש מקום ליישב כולם בארצות ערב. אך אין הממשלות רוצות בזה והן משתמשות בצרת הפליטים כבנשק פוליטי.

ד) נוכל לתרום מניסיוננו בהתיישבות, בקליטה, בפיתוח חקלאות ותעשייה.

השר הטעים כי אם יקום השלום תחודש התחבורה (through communication) ביבשה ובאוויר בין ארצות ערב. אפשר יהיה להסכים על תכניות מתואמות של תיירות. חיפה תוכל לשמש נמל לסחרה של ירדן. כל אלה כמובן על בסיס הדדיות ואם נשתלב במסגרת (framework) האזור.

אשר לפליטים אפשר יהיה להרחיב במקצת את מסגרת איחוד המשפחות. זהו רק צעד סמלי של החזרה ותו לא. המדובר במספר קטן של פליטים - אלפים אחדים ולא יותר - שייקלטו במשפחות היושבות כבר בישראל.

בשום פנים לא נקבל על עצמנו אחריות להחזרתן של משפחות חדשות ולא נישא בעול יישובם והגנת ביטחונם. מאז קום המדינה הרשינו שובם של קרוב ל־35 אלף פליטים. אנו הארץ היחידה שפתרה בעיית העקורים הערבים שבתוכה.

ניקולס העיר כי יש לעשות הכול כדי לחזק ולעודד אותם הערבים הרוצים בשלום עמנו. על כך הגיב השר באמרו כי מעמדם יתחזק אם ידעו שתמיכתם בשלום תזכם ברווח. כל זמן שאין הם רואים את מתנגדי השלום מפסידים אין לצפות מהם לפעולה כלשהי.

השר ציין שביחסים עם הערבים נוהגת בריטניה כאילו היה קיים שלום בעוד אשר יחסיה עמנו נקבעים על ידי היעדר השלום. החוזה עם ירדן החל גם על קווי שביתת הנשק, וסירוב לחתום חוזה דומה עמנו בתואנה כי קווי שביתת הנשק אינם גבולות מוסכמים הוא דוגמה ליחס זה של אֵיפָה ואֵיפָה.

נאסר הצליח להשיג פינוי התעלה, קיבל נשק מצ׳כיה ועתה עומדים להעניק לו הלוואה לבניין סכר אסואן ללא כל תביעה לתשלום או ויתור מצדו. המערב חייב לקחת calculated risk ולהביא את נאסר לידי ויתור לפני שיציע לו עזרתו הכלכלית. הערבים למדו שכדי לזכות ליתרונות מהמערב עליהם תחילה לפנות למזרח. הם מנצלים זאת ונהנים משני העולמות.

שוב העיר ס[לווין] ל[ויד] כי יש משקל לניתוח זה.

לשאלת הנפט. תלותו הכלכלית של המערב בארצות המפיקות נפט שווה לפחות לתלותן הכלכלית של ארצות אלה במערב. כל כלכלתן בנויה על תמלוגים ואין להניח כלל כי רוסיה שאינה זקוקה לכל הנפט הזה תוכל ותסכים להוציא 700 מיליון דולר לשנה. דבר זה ידוע היטב לערבים.

ס[לווין] ל[ויד] השיב כי אמנם נימוק חזק הוא זה אך חוששים הם מפני חדירה רוסית לארצות אלו שתסגור את ברזי הנפט בשביל המערב (turn off the tap).

השר הביע תקוותו כי סיור זה יוכיח ל[סלווין] ל[ויד] כי כדאי לו למערב להשקיע משהו בישראל (There is some virtue and wisdom in relying on Israel), שהיא התריס היחיד בפני נחשול הנייטרליזם הערבי הלוחם.

ראש הממשלה סיכם עצתו שייאמר לנאסר:

א) אשר לישראל - עליו למלא כל הוראות הסכם שביתת הנשק, אחרת ייחשב למתקיף. כל עוד אין שלום יש לחזק הסכמי שביתת הנשק.

ב) אשר לבעיה הכללית מבחינת העולם החופשי - יש להזהיר את נאסר שינער חוצנו מרוסיה - שאם לא כן יזנחנו המערב.[6]

מב"ר

6. במברק נוסף דיווח שרת על כמה שיחות נוספות עם לויד, שהתקיימו בהזדמנויות אישיות: בעניין הנשק אמר לשרת: "במקומך לא הייתי פסימי". בעניין חידוש העבודות בערוץ הירדן התחנן ממש שישראל לא תחדש את העבודות. שרת לא התחייב. לויד ביקש במפגיע שתוכן שיחותיו בישראל לא יימסר לאופוזיציה בארצו. שרת הבטיח לכבד רצונו. שרת שאל אם ההתנגדות המשותפת לנאסר לא תיצור רקע לשיתוף פעולה מסוים עם ישראל. לויד לא הבטיח דבר (ראו שרת אל אילת, ד/583, 15 במרס 1956, 130.09/2321/1).

150

פ"א שנער אל מ' שרת
F. E. Shinnar to M. Sharett

מברק מוצפן 538
נוסח נכנס: 130.09/2354/4

קלן, 15 במרס 1956

בהול

זה עתה קיבלתי את המכתב מברנטאנו מ־14 במרס בזו הלשון:

בהסתמך על שיחתנו משישה דנא[1] הנני להודיעך כי הממשלה הפדרלית מסכימה באופן עקרוני להקמת Dienststelle בישראל שתקביל בערך למשלחת ישראל. המועד להקמתה ותפקידיה ייקבעו על פרטיהם במועד מאוחר יותר במשא ומתן אתך. גם על תוכן הפרסום ומועדו יהיה עלינו לבוא לידי הסכם. מענייננו ההדדי יהיה לשמור על העניין בסודיות גמורה עד מועד הפרסום שעליו יוסכם. אסיר תודה אהיה לך אם תוכל להשתמש בהשפעתך בכיוון זה. ידיעות שהופיעו היום ב"פרנקפורטר רונדשאו" בכותרת "יחסים דיפלומטיים עם ישראל" שמקורן [ב]תל אביב מניעות אותי לבקשה זו. בטוחני שתסכים אתי שפרסומים כאלה במועד הנוכחי בלתי רצויים ביותר. בכבוד, ברנטאנו.

הערותיי:

א) בחלקו הראשון של המכתב חסר תאריך קבוע ולכן נשארה הסכמתם העקרונית בנקודה החשובה לקויה. אופי ה־Dienststelle מוגדר בצורה מספקת על ידי הזכרת משלחת ישראל כמקבילה.

ב) החלק השני בהחלט אינו משביע רצון. לכן בסך הכול המכתב על אף ההסכמה העקרונית בלתי מספיק.

ג) מציע שתסכים כי אאשר קבלת המכתב בציינִי שאשיב עליו לאחר התייעצות וקבלת הוראות ממשלתי.

ד) דאגתי לכך שעוזרו של ברנטאנו ידע תגובתי הראשונה שהמכתב מאכזב.

ה) מובן שמסרתי לעוזרו של ברנטאנו, לאחר קבלת מברקך מ־12 דנא,[2] על הצורך לנקוב בתאריך במכתבו ולא להזכיר כנס השגרירים. האחרון קוים, הראשון לא.

ו) מאחר שהיה בתכניתי המתואמת עם שר האוצר ושר המסחר לצאת ארצה להתייעצויות בגמר המשא ומתן על רשימת הסחורות ל־1956–1957 שאתמול חתמנו עליה, מבקש הסכמתך לצאתי מכאן ביום ראשון, 18 במרס, ואתן את התשובה העניינית לאחר התייעצות וקבלת הוראותיך על ידו[ך] או על ידי מי שתועיד למטרה זו.

150
1. מס' 139.
2. ראו שרת אל שנער, 737, 12 במרס 1956, 130.02/2354/2.

ז) לדאבוני הודעתו המקדימה של נחום [גולדמן] במברקו אליך ללא מגע אתי לא התאימה. קיבלתי אותה ידיעה מאותו המקור,[3] אולם מתוך מגע מתמיד עם אנשיו של ברנטאנו ידעתי כי נוסח המכתב ייקבע וייחתם לאחר שובו של ברנטאנו דהיינו, אתמול 14 במרס. בהתאם לכך הודיעו לי אמש ממשרדו שאקבל היום את המכתב כפי שהבטיח לי בשיחתי אתו ב־6 במרס. משום כך לא הברקתי קודם אלא המתנתי לקבלת המכתב.

ח) שומע שנחום יגיע לכאן ביום שני ומניח כי ידבר בנדון עם אנשי שיחו. אשאיר בשבילו העתק מכתבו של ברנטאנו אבל אינני מוצא לנכון לחכות לו ולהשתתף בשיחות אלה. אודה על תשובתך הדחופה בנוגע לשובי.[4]

שנער

151

המנהל הכללי של משרד החוץ אל נציגי ישראל בחוץ לארץ
Director-General of the Ministry of Foreign Affairs to the Israel Representatives Abroad

העתק: 130.11/2507/4

ירושלים, ג׳ בניסן תשט״ז
15 במרס 1956

סודי ביותר

יחסי ברית־המועצות-ישראל נדונו באורח יסודי בעת ביקורו בארץ של שגרירנו במוסקבה, אלוף יוסף אבידר. שר החוץ מינה ועדה בראשותו של היועץ המדיני פרופ׳ לאו כהן (יתר חבריה: מר א׳ הרמן, סגן מנכ״ל, מר ג׳ רפאל, היועץ לענייני המזרח התיכון לשעבר, השגריר י׳ אבידר ומר א׳ אשל, מנהל מזא״ר), והטיל עליה את ניסוח המסקנות שהסתמנו מתוך הדיונים, שבהם ישב ראש שר החוץ.[1]

ועדה זו עסקה בין היתר בניסוח הנחיות עבור פגישות נציגינו עם דיפלומטים סובייטים. רצוף בזה מסקנותיה שאושרו על ידי שר החוץ.

בברכה,

ר׳ איתן

3. ראו מס׳ 102, הערה 3.
4. מתוך תרשומת מ־16 במרס עולה כי שנער קיים שיחה טלפונית עם שרת, שבה קיבל הוראה לאשר לברנטאנו את קבלת מכתבו, וכי תשובה עניינית תבוא מאוחר יותר. שנער הוסיף כי נעשים מאמצים ל״תקן״ את מכתב ברנטאנו, אך כפי הנראה עלו מאמצים אלה בתוהו. סביר להניח כי באותה שיחה אישר שרת את בואו של שנער לישראל (התרשומות בתיק 93.43/304/4).

151
1. ראו מס׳ 14.

סיכום ועדת החמישה בשאלת יחסי ישראל-ברית־המועצות

הוראות לנציגים עבור פגישותיהם עם דיפלומטים סובייטים

א) על הנציגים - במקרה וייפגשו עם עמיתיהם הרוסים (ואין לחפש הזדמנויות כאלו במיוחד) - להפיג את הרושם כאילו ישראל מתקוממת ומקוממת את ידידיה נגד עסקת הנשק מפני שיש לה עמדה אנטי־סובייטית מקורית. עליהם להדגיש ולהבליט את הסיכון הממשי והחמור ביותר לקיום ישראל שנוצר עם העסקה הצ׳כית ושיוגבר על ידי כל הזרמה נוספת של נשק לערבים.

ב) יש להדגיש כי העסקה סותרת את אחד העקרונות המקובלים של מדיניות החוץ הסובייטית בו היא דוגלת ללא הפסק והוא התנגדות לבריתות תוקפניות. ברית־המועצות, על ידי מתן עידוד ואישור לעסקה הצ׳כית, אפשרה את הקמת הברית התוקפנית בין מצרים, ערב הסעודית וסוריה ולמעשה סיפקה את המלט להנחת יסודותיה.

ג) א. אחת המטרות העיקריות של שיחות הנציגים צריכה להיות הסברה יסודית ומקיפה של תורת המאזן כדי שהעמיתים הסובייטים ישוכנעו כי העסקה יצרה תנאים חדשים לגמרי ביחסי הכוחות בין ישראל וארצות ערב. הזיון החד־צדדי נוסח ברית־המועצות חותר תחת יסוד האיזון המקובל שסייע עד כה למניעת התלקחות מלחמתית. עקרון האיזון מהווה יסוד חיוני ביותר ולכן מחתה ישראל תמיד ובכל הדרכים האפשריות כאשר סטה המערב ממנו אפילו סטיות הרבה פחות חמורות מהעסקה, כגון העברת מתקני סואץ[2] למצרים ומשלוח חומר מלחמתי לעיראק.

ב. כאשר יישאלו הנציגים משום מה לא פנתה ישראל בדבר נשק לברית־המועצות עליהם לענות כי ברית־המועצות מיהרה להכחיש בעיתונות כל שמועה בדבר אפשרות של מסירת נשק מהגוש הסובייטי לישראל. ישראל פנתה למערב רק לאחר שמזכיר המדינה של ארצות־הברית גילה שארצו תבחן מתוך אהדה פנייה ישראלית שכוונתה להחזיר האיזון.[3] מול עידוד מערבי זה בלטה עמדה שלילית מוחלטת מצד ברית־המועצות. אם ציינו למעלה כי אין לחפש במיוחד הזדמנויות לשיחות עם הנציגים הסובייטים, אזי יודגש כאן במיוחד כי במקרה של קיום שיחות כאלו אין על נציגינו לכוון את השיחה דווקא לעניין של הספקת נשק סובייטי לישראל באשר עניין זה מכובד מדי מכדי לשמש נושא לשיחה מקרית. אולם עליהם לקטרג בכל התוקף על העסקה הצ׳כית באם תבוא טענה שהעסקה איננה מסכנת את ישראל באשר מצרים קיבלה את הנשק להגנתה בלבד - וגם אם טענה זו לא תבוא במקרה - על הנציגים לשאול באם ברית־המועצות קיבלה ערבויות מצריות לכך ובאם התנתה את מתן הנשק בערבויות כאלו. ואפילו התנו הסובייטים בהבטחות מסוג זה, באיזה סנקציות תנקוט באם המצרים לא יקיימו את הבטחותיהם. האם בכל העניין הזה ברית־המועצות נהגה כנאה למי שחבר קבע במועצת הביטחון ומופקד על שמירת השלום בעולם?

ג. יש להתקיף את דברי כרושצ׳וב[4] ולהוכיח לאור המסמכים שנשלחו אליכם כי דבריו על התוקפנות הישראלית מתחילת קיום המדינה עומדים בניגוד בולט לעובדות שהובלטו בשעתו על ידי נציגי ברית־המועצות באו״ם.

2. בהתאם להסכם הבריטי-מצרי מאוקטובר 1954.
3. ראו מס׳ 117 והערה 3 שם.
4. בדבריו בסובייט העליון ב־29 בדצמבר 1955 - ראו מס׳ 3 (הערת עורך).

ד. יש להסביר כי דברי כרושצ'וב מעודדים את התוקפנות הערבית.

ה. יש להדגיש מתוך הסתמכות על דברי השר בכנסת ובהזדמנויות קודמות, את התנגדותנו הנמרצת לברית בגדאד.[5]

ו. יש להוקיע את הסתירה בין המגמה המוצהרת של המדיניות הסובייטית למען השלום בעולם לבין פעולתה של ברית־המועצות במזרח התיכון המקרבת פרוץ מלחמה תוקפנית נגד ישראל.

152

ד' בן־גוריון אל הנשיא אייזנהאואר (ושינגטון)
D. Ben-Gurion to President Eisenhower (Washington)

Copy: 130.02/5936/57 :העתק

Jerusalem, 16 March 1956

Dear Mr. President,

I am deeply grateful for your reply dated 27 February[1] to my letter of 14 February.[2]

I feel an obligation to my people and to you, Sir, to set on record my appreciation for your noble and imaginative initiative to probe the possibility of a settlement between Israel and Egypt and for your having sent Mr. Anderson twice to the area as your personal envoy. If this mission has not produced the desired results, it should by no means be regretted for it may yet bear fruit sometime in the future.

The refusal by the head of the Egyptian Government to sustain his oft-repeated intimations that he was willing to work towards a settlement with Israel confirms – I am sorry to say – our presentiment from the outset, that he would merely utilise Mr. Anderson's mission to gain time for the absorption of Soviet arms by his army. He has made good use of the past months also to cement his aggressive pact with Syria and Saudi Arabia, to intimidate Jordan and to increase disturbances in North Africa. Soviet arms have built up Col. Nasser's prestige throughout the area. In return, he has opened to Soviet penetration the gates of the Arab world and, more dangerous still, of the African continent. The very existence of his regime is now closely tied up with the growing Soviet influence in this part of the world. Our

5. ראו שם.

152
1. מס' 112.
2. מס' 91.

apprehensions at this grave development have been frequently transmitted to your government during the past five months.

It would be presumptuous on our part to suggest to the U.S.A. how to safeguard the vital interests of world democracy in the Middle East and Africa. It is however our compelling duty to ensure our capacity to defend our land and our national revival. Most reliable information indicates that within the next few months the rulers of Egypt will feel in a position to strike at Israel. Even should Col. Nasser personally hesitate to take the plunge, it is difficult to see how he will be able to withstand the pressure of his colleagues within Egypt and of certain ruling circles in other Arab countries that he should use his overwhelming superiority of arms to fulfil the oft-declared objective of crushing Israel out of existence. I am in duty-bound to repeat our deepest conviction that only the immediate acquisition by Israel of defensive weapons – planes and tanks – of equal quality to those in the hands of Egypt, even if they be in a minimum number, can deter an Egyptian attack, save Israel from untold sacrifice and damage and the Middle East from a war pregnant with danger to mankind.

The disparity of population between Israel and the Arab States is and will remain for some years irrelevant to our capacity to face up to an Arab onslaught. The respective numbers capable of handling modern arms stand in no proportion to the population figures. The vastly diverse standards of education, health and skilled training in Israel, on the one hand, and in the Arab States on the other, have created a balance of actual and potential fighting manpower between the two sides which cannot be easily upset in the next few years to Israel's detriment. While Egypt for a long time to come can hardly absorb planes in greater number than those for which she has already contracted under the Czech-Egyptian deal of last September, Israel is yet far from the saturation point, being in a position to man and handle as many planes as Egypt has absorbed and can absorb. In 1948, with 600,000 inhabitants, Israel, having the essential minimum of arms, withstood successfully the combined forces of five Arab States.

An arms race is already in full swing in the area *but it is one-sided*. Egypt is receiving arms from the U.S.S.R. and Great Britain, Saudi-Arabia and Iraq from the U.S., and Iraq and Jordan again from Great Britain. Israel alone is denied the essential means for self-defence. This denial is contrary to the principles of international justice and morality and incompatible with the intent of the Tripartite Declaration, with your statement of 9 November[3] and with Mr. Dulles' statement to Mr. Sharett in Geneva in October last.[4]

We cannot rest our safety, indeed our very existence, merely on outside intervention. Egyptian planes may wreak havoc on our cities well before such intervention can become effective. Moreover, at the crucial moment intervention may have to be abandoned in view of the risk of counter Soviet

3. ראו מס' 15, הערה 11.
4. ראו מס' 144, הערה 13.

intervention. Arms to Israel will not only not increase the danger of war but will considerably lessen it. Egypt may become convinced of the futility of its present course and a psychological climate may develop in which your efforts for peace could be pursued with a better hope of eventual fulfilment.

From November to January we were informed that our arms request was being considered. From January till now we have been told that a decision on our arms request had to be deferred pending the outcome of Mr. Anderson's mission. During this entire period, peace has not been brought nearer but Egypt has been perfecting her war machine and the danger to our existence has heavily increased. I deeply appreciate your assurance in your letter that our request is being given the most careful consideration but time is running out.

We are now entering upon a phase of crisis and decision. At this fateful juncture it is in your hands, Mr. President, by swift response to our urgent appeal, to avert the tragedy of war!

With heartfelt wishes for your health and strength for many years to come,[5]

Yours sincerely,

David Ben-Gurion

153

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA23
נוסח יוצא: 93.01/2212/13

וושינגטון, 16 במרס 1956

אתמול קיימתי שיחה כמוסה עם הובר בהשתתפות שילוח, מרפי, ראסל. סיכמתי את תוצאות המאמצים האחרונים של ארצות־הברית לברר ולבדוק את כוונות נאסר ואת המסקנות שיש להסיק לגבי הסכנה המרחפת על ישראל שתרופתה היחידה והדחופה היא נשק להתגוננות. אמרתי כי למחרת העסקה הצ'כית הגענו אנחנו לידי אותה ההערכה למדיניות נאסר, הרווחת גם בחוגי ממשלת ארצות־הברית היום, ושהדיה מושמעים בעיתונות בהשראת מחלקת המדינה. שלום יישאר משאת נפשנו אך בשעה זו הצו הוא מניעת מלחמה ושמירת ישראל במקרה שתתלקח, ולשני צרכים אלה יש רק תשובה אחת והיא היענות על בקשתנו לנשק. הדגשתי בעיקר את המטוסים והנשק האנטי־טנקי ברוח שלך 738.[1] הזכרתי את

5. תשובת אייזנהאואר ראו מס' 228.

153
1. מס' 127.

דברי המזכיר ביום צאתו שאם יתברר כי אין סיכוי קרוב לשלום יראה באהדה גוברת את בקשתנו לנשק.[2] ציינתי את דברי הנשיא שיצא במרץ רב נגד ההנחה כאילו ארצות־הברית שוללת נשק לישראל עקרונית.[3] אמרתי כי מצפון העולם מתקומם נגד העוול הנעשה לישראל ולמרות עניין המיסטרים מחויבת התנהגות ארצות־הברית להשפיע לרעה על סיכויינו במדינות רבות אחרות. הצעתי שניגש מיד לבדיקה מפורטת של רשימתנו על מנת לשחרר את הפריטים הדחופים ביותר. הובר אמר שהמזכיר יחזור תוך שבוע ימים ואין ספק שירצה לראותי כמעט מיד. לאור ההתפתחויות האחרונות יצטרך לתת דעתו מיד על כל הבעיות שעוררתי.

היה ברור כי לאחר הניסיון של פברואר, כשהובר ומרפי כמעט התחייבו על היענות[4] עד שבא המזכיר והפך הקערה על פיה,[5] יסרבו הפעם לזוז עד שיגיע המזכיר. שוב מתחילים חוגי מחלקת המדינה להשרות אווירה כאילו תבוא היענות בקרוב אך אין לראות את הדבר כמוגמר או מובטח עד שישוב המזכיר ואעמוד על עמדתו. אלן הגיע היום ואתהה על קנקנו. אבריק בנפרד על שיחה עם ראסל שגילה כמה סתומות חשובות.[6]

אבן[7]

154

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA26
נוסח יוצא: 93.01/2212/13

ושינגטון, 16 במרס 1956

היום תיאר לי ראסל את המדיניות האמריקאית המתגבשת לקראת שוב המזכיר. בצאת דאלס למסעו מינה ועדה[1] שתפקידיה:

2. ראו מס' 120.
3. ראו מס' 112.
4. על השיחה עם הובר ראו מס' 99; בשיחה עם מרפי, שהתקיימה ב־16 בפברואר, הבטיח הלה שתוך כמה ימים תתקבל החלטה חיובית בעניין הנשק (ראו אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA876, 16 בפברואר 1956, 93.01/2212/12).
5. ראו מס' 122, 123.
6. ראו מס' 154.
7. במברק משלים (אבן אל שרת, WIA22, 16 במרס 1956, 93.01/2213/7) דיווח אבן כי הובר ניתח את תוצאות שליחות אנדרסון כדלהלן: מצרים מסרבת להיפגש וישראל מסרבת לעת עתה לקבל נוהל של תיווך. זוהי ההגדרה של ראסל. לדברי איש ה־CIA קרמיט רוזוולט אין אנדרסון עצמו מדווח ברוח זו של איזון מדומה והציע כי אבן יעורר בעיה זו עם אנדרסון כשייפגשו.

154
1. ראו מס' 122.

א) בדיקת האפשרות של מכירת נשק לישראל בתנאים שיבטיחו שהתגובה הערבית הזועמת תצומצם ככל האפשר.

ב) בירור האפשרויות של או"ם להפיג את המתיחות מיד ולשמש אמצעי לבלימת תוקפנות אם תקרה. המדובר בתוקפנות נגד ישראל, שכן במקרה אחר אין מפקפקים בנכונות הסובייטים לסייע בהפעלת או"ם.

ג) הנשיא והמזכיר קבעו שהתקפה על ישראל תצדיק מלוא השימוש בכוח ארצות־הברית, לרבות כוח מזוין. אם אפשר רצוי שהדבר ייעשה במסגרת או"ם, אם לאו - אז במסגרת המשולשת ואם לאו - אז על ידי ארצות־הברית לבדה. הנשיא מוכן לפנות לקונגרס במושב זה כדי להשיג את הסמכות שתאפשר לו לפעול בשעת הצורך. אך אין ברצונו או ביכולתו לפנות עד שיוכיח כי אין או"ם מספיק כדי להשיג את המטרה. מכאן הרצון לערוך מעמד באו"ם ולהעמיד את הסובייטים במבחן. ההנחה היא שיתברר כי קצרה יד או"ם מהושיע ואז תבוא פניית הנשיא לקונגרס.

על פי הנחיות אלה עומדים להמליץ למזכיר על פעולות אלה שתעשינה מיד ובמקביל:

1. ישיבת מועצת הביטחון שתבקש את המזכ"ל לבדוק אפשרויות או"ם למנוע מלחמה או לבלום אותה אם תפרוץ.[2]

2. שחרור נשק לישראל בלוויית הודעה על שחרור נשק מסוים גם לסעודיה ועיראק, שאין להן גבול משותף עם ישראל, שיש להם הסכמים עם ארצות־הברית ושלא מצאו מקור לנשק אצל הסובייטים. ישראל תתבקש להשלים עם זה מתוך הנחה שהזדקקות כמה ממדינות ערב לארצות־הברית בענייני נשק עדיפה על פני חדירת הנשק הסובייטי הבלתי מוגבל לכל העולם הערבי, לרבות סעודיה.

אם כצפוי יתברר מ־(1) לעיל כי אין ישועה באו"ם יפעל הנשיא בקונגרס להשיג סמכות לערוב לביטחון ישראל או לכל מדינה שתותקף.

היה ברור משיחתו כי הגיעו לידי מסקנה שאין מנוס מנשק לישראל ומנסים להבליע את הדבר בתכנית יותר רחבה.

הסתפקתי לפי שעה בתגובות אלה:

א) עניין הנשק דחוף וחיוני. לא נוכל לדעתי לשתף פעולה בשום מבצע שינוצל כדי להצדיק דיחוי נוסף בעניין הנשק. יש לקבוע בצורה ברורה שיימכר לנו נשק ורק אז נתפנה בלב שקט לבדיקת צעדים אחרים.

ב) הבעתי אישית ספק חזק בכדאיות כל המבצע של מועצת הביטחון והמזכ"ל. על או"ם לבדוק את ריכוזי הכוחות שעליהם הגשנו תלונה[3] ולטפל בדבר זה במפורש, אך קשה לראות צורך או תועלת בוויכוח כללי שישתרע על פני שטח רחב באפס תושייה. אמר שאין החלטה איתנה עדיין על פנייה לאו"ם אך יש נטייה חזקה לכך לאו דווקא לגופה אלא כתנאי מוקדם לפעולת הממשל בקונגרס. הבריקו נא הנחיות ברורות. שימו לב כי כל הנ"ל הוא בגדר המלצות ולא מדיניות מוסמכת וראסל מתייעץ בהתאם לדברי המזכיר

2. ראו מס' 148. ב־20 במרס דיווח אבן כי למרות ספקותיהם עמדו האמריקנים על הצורך לכנס את מועצת הביטחון (ראו אבן אל משרד החוץ, XA111, 20 במרס 1956, 93.01/2212/13). ב־21 במרס הגישו הצעת החלטה שעיקריה הם בקשה מהמזכיר הכללי של האו"ם לנקוט אמצעים שיביאו להפחתת המתיחות הקיימת לאורך קווי שביתת הנשק. המזכיר הכללי מתבקש לפי אותה הצעת החלטה לדווח למועצת הביטחון תוך חודש מאז קבלת ההחלטה ולסייע למועצה לדון איזו פעולה נוספת מתבקשת. את הנוסח הסופי של ההחלטה, כפי שהתקבלה, ראו במס' 179 (הערת עורך).

3. ראו מס' 145.

אליי בשיחתנו האחרונה כשביקש שנשתף פעולה בעיבוד תכנית כוללת לביטחון ישראל. ראסל הדגיש כי לדעת הנשיא אין ביטחון לישראל בלי נשק אך אין ביטחון בנשק בלבד. התסכימו שעלינו לעשות מאמץ לבודד את עניין הנשק ולהבטיח טיפול מידי ונפרד בו בשוב המזכיר לפני שניכנס אתם בוויכוח על או"ם וקונגרס וכו'?[4]

אבן

155

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA271
נוסח יוצא: 93.01/2212/13

וושינגטון, 16 במרס 1956

אתמול מסרתי להובר את בקשתנו למלווה 75 מיליון מאקסים [הבנק ליצוא וליבוא].[1] היום אמר לי ראסל שאחרי שיחה עם הובר ומרפי ברצונו לשאול שאלה בקשר עם בקשתנו זו. ארצות־הברית תוסיף ללחוץ על קבלת תכנית ג'ונסטון ואם תיכשל תתעניין באפשרות של ביצוע חלקי התכנית שאפשר לבצעם בנפרד תוך שמירת סיכויי ההסדר האזורי הכולל. אך במקרה של כישלון תכנית ג'ונסטון בשלב זה מודאגת ממשלת ארצות־הברית מהסיכוי שנחדש את העבודה בערוץ הירדן ותתלקח מלחמה כללית לפני שתסגל ארצות־הברית את תכניתה הירדנית לנסיבות החדשות. קיצורו של דבר מעוניינת ממשלת ארצות־הברית ברווח זמן נוסף אחרי כישלון ג'ונסטון אם ייכשל. שאלת מחלקת המדינה בפי ראסל היא אם אישור מלווה אקסים יאפשר לנו לדחות את חידוש העבודה במפורז לעונה נוספת כדי שיימצא פתרון פחות מסוכן. מחלקת המדינה מהרהרת שדעת הקהל בישראל מעוניינת בהשקאה והתיישבות ולאו דווקא בהתנגשות עם סוריה ואם תובטח מלאכה פורייה בתכנית אקסים יתאזר ציבורנו בסבלנות עונה נוספת לגבי מפעל הירדן. עניתי כי לנו דרוש ביצוע שתי תכניות המים ואין השנייה באה כתחליף לראשונה. יש גם שיקולים מדיניים כבדים לטובת הפעלת זכויותינו בבנות יעקב והדיפת הלחץ הפרוע של סוריה. לכן אין ביכולתי להשיב לו בלי התייעצות עם ממשלתי.

4. שרת הגיב ואמר כי היוזמה שננקטה עכשיו ונוסח ההחלטה מעידים על ניסיון חדש להסחת הדעת ול"דחיינות", תוך העתקת מרכז הכובד ממאזן הכוחות וסכנת המלחמה, לבעיית המצב בגבולות. למרות זאת הציע לנסות להכניס כמה תיקונים בהצעת ההחלטה האמריקנית (ראו שרת אל אבן, TNW354, 22 במרס 1956, 130.09/2312/9).

155

1. קדמה לצעד זה פגישת אבן עם נשיא הבנק ואו ב־9 במרס. השגריר מסר את מכתב הבקשה (בתיק 130.20/2486/5), ואיש שיחו אמר שיעלה את הנושא לדיון במועצת המנהלים של הבנק, ויודיע על כך למחלקת המדינה (ראו תרשומת מ־9 במרס, שם).

הגיב כי המדובר בדחיית הפעולה בירדן ולאו דווקא בביטול התכנית. סיכמנו כי נמשיך לדבר בשבוע הבא ואביא תשובת ממשלתי.[2]

ברור שמחלקת המדינה מאמינה כי אמנם נחדש את העבודה בערוץ השנה אם ג'ונסטון ייכשל ותהיה מוכנה להשיג התאפקותנו הנוספת תמורת אישור המלווה.[3]

אבן

156

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן XA103
נוסח יוצא: 93.01/2212/13

ניו יורק, 20 במרס 1956

הייתה שיחה נוספת עם ראסל בהשתתפות ראובן [שילוח].[1] ראסל שאל אם קיבלתי תשובה על ההצעה שהציע לי בענייני המים. חזר על ההצעה בניסוח זה:

א) אישור מלווה אקסים [הבנק ליצוא וליבוא].

ב) המשכת העבודה במפעל הירדן מחוץ למפורז.

ג) הבטחת ארצות־הברית לסייע למפעל הירדן ולהבטיח שתחובר בסופו של חשבון החוליה המקשרת בבנות יעקב.

ד) הסכמתנו לדחות עבודה במפורז לעונה אחת כדי שארצות־הברית תעשה מאמץ להגשים תכנית ג'ונסטון או לעבד תכניות אחרות לניצול מי הירדן בישראל וירדן.

רמז שאילו יכול היה למסור למזכיר תשובה חיובית ביום ד' היה הדבר משפיע לטובה בעניינים אחרים שכן המזכיר שרוי בתחושה של התקרבות משבר עולמי רציני הקיץ בבנות יעקב.[2]

אבן

2. ראו מס' 156.
3. המלווה אושר רק במרס 1958, ובסכום קטן בהרבה ממה שביקשה ישראל - 24.2 מיליון דולר (ראו כרך 13, מס' 59).

156
1. ראו מס' 155.
2. על שיחה זאת עם דאלס ראו מס' 165.

157

מ' שרת אל ד' האמרשלד (ניו יורק)
M. Sharett to D. Hammarskjöld (New York)

Copy: 130.02/2440/11 :העתק

[Jerusalem], 20 March 1956

Dear Mr. Hammarskjöld,

I have received your letter of 28 February in which you express disappointment and concern at our delaying the implementation of the agreements on Nitzana (El Auja).[1]

I fully understand your position, but I would ask you carefully to consider our point of view, we being the party whose vital security interests are liable to be most grievously affected by shifts to our detriment in the balance of military strength on our southern and south-western borders.

You will recall that when you originally formulated your proposals with a view to resolving the Nitzana deadlock on 3 November 1955,[2] you stated that they were meant for immediate implementation. Because of Egyptian prevarications the matter was allowed to drag on for months. In the meantime, the physical background of the problem had undergone a far-reaching and, from our viewpoint, most ominous change.

Even before this change had occurred or come to our notice, we were gravely concerned by the presence, in violation of the General Armistice Agreement, of Egyptian military positions in the zone between Nitzana and the Quseima – Abou-Aougeila line. You will be aware that we constantly referred to this disturbing feature of the situation and pressed for its removal. Even though we eventually made our acceptance of your proposals unconditional, we never desisted from urging the withdrawal of Egyptian forces from the area delimited as above, to come as a counter-move to our evacuation of the units of the Defence Army of Israel from the Nitzana Zone. In our letter to General Burns of 11 January 1956,[3] which was subsequent to our unconditional acceptance of your proposals, we expressly reserved our position as to their implementation.

But the main difficulty with which we found ourselves confronted arose from the overall change in the disposition of Egyptian forces, the full menacing import of which bore in upon us only after you left the Middle East.

You have to bear in mind that at the root of all our thoughts on what the near future holds for the security of Israel lies the conviction that Egypt is bent

157

1. ראו מס' 116.
2. ראו מס' 11 והערה 2 שם.
3. בתיק 130.02/2440/11.

upon renewed aggression against Israel; or that at least it is actively engaged in determined efforts to attain as quickly as possible a level of military preponderance which would enable it to launch an offensive against us at any moment it might judge convenient.

The nature and quantities of the weapons acquired by Egypt; the large-scale and intensive programme of training pursued by Egypt both locally and in countries of Eastern Europe; the virulent campaign of hatred and revenge against Israel relentlessly carried on by the Egyptian press and radio; the political machinations of Colonel Nasser aiming at the encirclement of Israel by a hostile and militant coalition dominated by him; the insidious devices to which Colonel Nasser has recently resorted in order to assuage the anxieties of the Western world whilst gaining time for perfecting his war-preparedness – all point cumulatively and unmistakably to the conclusion that war for the elimination of Israel is his supreme objective.

It is against this threatening background that we have had to assess successive reports and observations concerning the state of affairs on the Egyptian side of the border and beyond, which have reached us in the last few weeks. The total picture which has emerged from their study is sombre indeed.

The bulk of the Egyptian standing army – well over the strength of two divisions and, in addition, several armoured formations – has been concentrated within Sinai. Efforts are proceeding apace to make this force logistically independent of the bases west of Suez. The accumulation of supplies and equipment clearly indicates preparations for a long-range offensive campaign. Exercises and manoeuvres are conducted on the pattern of an attack against defined objectives in Israel territory.

This heavy massing of troops and equipment (including tanks of various descriptions, heavy artillery, etc.) has been carried out in cynical violation of the General Armistice Agreement. Apart from the contravention by Egypt of Article VIII (3),[4] the Egyptian infantry forces now stationed within the Defensive Zone – both along the Sinai border and in the Gaza strip – exceed at least threefold what Egypt is permitted to maintain there under the terms of Article VII [5] of the Agreement. An additional violation has been committed by the introduction into that Zone of heavy armour and other weapons proscribed by the above Article.

We have lodged an official complaint against this illicit concentration of forces[6] and expect General Burns to undertake an urgent examination of the facts. But I would point out that these violations of Article VII and VIII of the Armistice Agreement do not exhaust the menace which Israel is facing. Beyond the infringement of these provisions of the Armistice Agreement, the accumulation of forces even where it does not clash with the above Articles

4. ראו מס' 111, הערה 3.
5. ראו מס' 11, הערה 6.
6. ראו מס' 145.

is a feature of the situation which might well engage the attention of United Nations organs as an imminent threat to Israel and to peace generally.

In the face of all these facts and considerations I would ask you to place yourself in the position of the Government of Israel and ponder whether and to what extent it would be acting in accordance with its responsibility for the defence of its territory and the safety of its population if all it did in this critical situation was to lay bare Israel's front by withdrawal of its units now at Nitzana. Permit me to say that judging by all standards of common sense and practical expediency it would thereby be committing an act of folly.

It is in view of this crushing responsibility and the gravest risks involved in our failure to discharge it that we have been driven to the conclusion that we must insist not only on the removal of the unauthorized Egyptian positions from the area facing Nitzana in accordance with Article VIII (3), but also on the reduction of Egyptian forces in all parts of the defensive Zone to the maximum laid down in Article VIII, both these measures to be carried out simultaneously with the withdrawal of our military forces from Nitzana.

We have informed General Burns, and I take the opportunity of confirming to you, that the acceptance by us of your proposals regarding Nitzana stands; that we continue to regard your success in securing the consent of both parties to these proposals as a significant achievement; that in our view, however, the implementation of these proposals must in the given circumstances be deferred pending examination of the issues bearing on the size and nature of forces located in the Defensive Zone; and that once that examination was completed, its findings should be implemented concurrently with the Nitzana settlement.

In accordance with this position, I now propose to answer the series of questions addressed to me on your behalf by General Burns in our interview of 12 March[7] and recorded in his Aide-Memoire of the same date. In so doing I shall merely be repeating in writing what I have already told General Burns orally.

Your first question is whether the Government of Israel, while maintaining that it still unconditionally accepts the 3 November proposals, makes their implementation conditional upon the implementation by Egypt of Article VIII (3).

My answer is that the Government of Israel differentiates between acceptance and implementation. While its acceptance stands, it believes that the implementation of the 3 November proposals should be in conjunction with that of both Article VIII (3) and Article VII.

Your second question is whether the Government of Israel realizes that, with equal right, Egypt could make the full application of Articles VII and VIII a condition for the implementation of the (3 November) proposals.

My answer is in the affirmative. We concede Egypt's right to make the same stipulation.

7. ראו מס' 146.

Your third question is whether the Government of Israel realizes that its condition as to simultaneous implementation robs its previous acceptance of the proposals of all substance, since a direct approach to the second step, which is the full application of Articles VII and VIII, nullifies the acceptance of the proposals concerning the first step, which is the Nitzana issue alone.

My answer is that here the Government of Israel must differ from you. It does not accept the negative conclusion set forth in your question as to the status and fate of your own proposals concerning Nitzana. Our assumption is that the Nitzana issue was definitely and conclusively resolved when both parties accepted the Secretary General's proposals as formulated on 3 November. Hence in the examination of complaints concerning Articles VII and VIII, the Nitzana issue need not and, in our view, should not be reopened. The examination need not and should not extend over the ground already covered by the Nitzana settlement, but should concern itself with issues relating to other points of aspects of the border situation. In other words, the fact that action upon the 3 November proposals, which have been accepted by both parties, is to be deferred pending an agreement on other outstanding issues, by no means entails the nullification of those proposals. In international and other negotiations it is customary not to conduct the discussion of all the items on the agenda *en bloc* but to tackle them *seriatim*, i.e. having reached an agreement on the first, pass to the second and so on, on the understanding that when all items have thus been disposed of, action on all of them will follow simultaneously. While discussion and decision can be successive, implementation can be simultaneous, and there is absolutely no contradiction between the two procedures.

I hope that I have succeeded by this letter, for the length of which I must apologize, in dispelling any possible misunderstanding and in explaining our point of view both on the concrete merits of the issue and on its procedural aspect. I shall be happy to learn that our approach had commended itself to you and that we can, along the lines I have attempted to trace, envisage progress towards our common goal of the reduction of tension and the strengthening of peace through a faithful observance of the Armistice Agreement.

Yours sincerely,

M. Sharett

158

מ' שרת אל צ' היימן (ניו יורק)
M. Sharett to C. Hyman (New York)

מברק מוצפן 90
נוסח יוצא: 130.09/2331/18

ירושלים, 20 במרס 1956

אנו משתוממים על היעדר תהודה ציבורית לתגליתו המרעישה של קריסטול ב"פארוורטס" על הוצאתם להורג בבת אחת של כשלושים סופרים יהודים סובייטיים.[1] אין להעלות על הדעת כי הציבוריות היהודית ובראשה המרכז הגדול של הספרות והעיתונות היהודית בניו יורק יעברו לסדר היום על רצח משפטי קיבוצי מחריד זה שנתבצע לפני ארבע שנים ונתברר לחלוטין רק עתה. כל השנים האלו תבעו סופרים יהודים בעולם כולו לדעת מה קרה לאחיהם שנעלמו ברוסיה ועכשיו שנתגלה סופם הנורא האומנם יחרישו? אין בשום פנים להסתפק בהצגת הדרישה להחזיר ליהודי ברית־המועצות חופש הפעולה התרבותית והביטוי הספרותי, בחינת הוצאת מתוק מעז, אלא יש קודם כל להתריע באוזני העולם כולו על מעשה ההשמדה. שינוי הקו, אם באמת חל, ותליית כל הקולרים, תחילה בבריה ולאחרונה בסטאלין עצמו, אסור להניח להם לשמש חיפוי לעובדה המזעזעת כי משטר זה ביסודו מסוגל לחולל נוראות כאלה. במיוחד יש להוקיע אופיו האנטי־יהודי של רצח סיטוני זה, שכן בכל הפרשה הארוכה והעקובה מדם של טיהורים למיניהם לא נודע כי מספר כזה של סופרים ואנשי רוח יחוסלו במחי יד אחד.

יש לעורר את החוגים המתאימים לתגובה פומבית נמרצת תוך הצנעה גמורה של יזמתנו. לשם כך עליך או על אחד מעוזריך לבוא בדברים עם איש אחראי אחד, חוזר: אחד, אשר ייקח על עצמו את ארגון הפעולה ולשם כך יִכנס ביזמתו הוא קבוצת סופרים או יפעיל אחד הוועדים הקיימים.

158

1. בראשית 1956 הגיע לאנשי "בר", אגף בארגון "נתיב" שעסק בהסברה במדינות המערב בכל הקשור ליהודי ברית־המועצות ומזרח אירופה, מידע על הוצאתם להורג של למעלה משלושים סופרים ומשוררים יהודים בברית־המועצות באוגוסט 1952. כדי לפרסם מידע זה בצורה שלא יוטל בו ספק ולא יבואו בעקבותיו הכחשות והשמצות סובייטיות, הוחלט להטיל את המשימה על העיתונאי ליאון קריסטול, מעורכי ה"פארווערטס", עיתון יהודי באידיש בניו יורק, כלי מבטאם של אנשי ה"בונד", אנשי שמאל, וקומוניסטים יהודים. בנוסף, קריסטול עמד לצאת בפברואר 1956 לברית־המועצות כדי ללמוד על מצב היהודים שם. בכתבותיו הסביר קריסטול כי הגיע לידיו "מידע מדהים" בדבר גורלם המר של הסופרים והמשוררים היהודים (ראו נ' לבנון, **הקוד - נתיב**, עמ' 151-152).

אם יטען מישהו כי אין הוכחות מספיקות להמתת שלושים התשובה היא כי: א) זוהי הגרסה היחידה שהגיעה משם; ב) אין כל ספק לגבי המתת האריות שבחבורה ויש ללמוד מהפרט על הכלל; ג) נוכח השתיקה הנמרצת של ברית־המועצות אין מנוס מלהניח כי זוהי האמת ולהטיל יהב ההכחשה על הצד שכנגד.

כדאי להתייעץ על כל העניין עם רובינסון. הברק פעולתך.[2]

שרת

159

ד' בן־גוריון אל מ' שרת
D. Ben-Gurion to M. Sharett

מקור: 130.02/2446/11

תל אביב, י' בניסן תשט"ז
22 במרס 1956

למשה - שלום רב,

המסקנה שלי ממצב הדברים[1] היא, כי מיד לאחר עבור סכנת המלחמה - אם תעבור - אין לי מה לעשות בממשלה זו. הוחזרתי לממשלה בניגוד לתנאי שחשבתי לתנאי הכרחי כשר הביטחון, קיבלתי על עצמי הדין מטעמים שונים, ומפני שלא מצאת זמן לקרוא מכתבי[2] לפני הכרזתך בכנסת על צירופי.

2. תגובת היימן לא נמצאה. משרד החוץ הבריק את הדברים לנציגויות ישראל בחוץ לארץ, בליווי הוראות להפעיל את היהודים ואת הציבור לתגובה בעיתונות ובצינורות אחרים, מבלי שהם עצמם יופיעו בעניין זה (ראו משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, 7 במרס 1956, 130.11/2497/1).

159

1. הכוונה לחילופי דברים שהתקיימו בישיבת הממשלה ב־18 במרס בעניין המשא ומתן בין ישראל ובין האו"ם בניצנה. בן־גוריון, שעמדת משרד החוץ לא נראתה לו, הודיע שלהבא לא ישתתף בהתייעצויות בעניין זה מחוץ למסגרת הממשלה. הוא ישמע על הדברים רק כחבר ממשלה, במסגרת דיון בממשלה. שרת הגיב בכתב ואמר כי הוא איננו סבור "כי ראש הממשלה רשאי למנוע מאחד השרים את עצתו או את אישורו בעניינים דחופים המחייבים זאת לדעת השר, אלא אם כן חושב ראש הממשלה כי לגופו של עניין מוטב להביאו לפני הממשלה כולה." הוסיף גם כי הוא איננו מוכן "להסכים כי מותר לשר הביטחון, או לאיזה שר אחר, לסרב לבוא בדברים עם אחד מחבריו בעניינים המחייבים מגע הדוק ביניהם." וסיכם: "צר לי לקבוע כי פירוש עמדתך בעיניי הוא אי־שיתוף פעולה בין ראש הממשלה ושר הביטחון לבין שר החוץ. כדבר הזה לא ייתכן בשום ממשלה דמוקרטית תקינה." ראו ישיבת הממשלה, 18 במרס 1956, שר החוץ אל ראש הממשלה, 20 במרס 1956, 120.02/2446/11).
2. ערב כניסתו לתפקיד שר הביטחון, כתב בן־גוריון אל שרת ב־21 בפברואר 1955, בין השאר, כי אם יתברר לו בזמן הקרוב ש"משרד החוץ מתערב בענייני הביטחון [...] וראש הממשלה [שרת] יסמוך ידיו על התערבות שר החוץ ועובדיו, תצטרך כראש הממשלה לקבל מידיי את תיק הביטחון, או למנות איש אחר במקומי." (מצוטט בבר־זוהר, **בן־גוריון**, כרך ג, עמ' 1126; מ' שרת, **יומן אישי**, כרך ג, עמ' 748).

תכנית הממשלה החדשה הכרזתי על דעת כל החברים.[3] נעדרת מהארץ ושלחתי לך הטיוטה על ידי שליח מיוחד.[4] לא חלקת על התכנית. אני מניח כי הבינות ניסוחי על המדיניות, ואתה יודע כי איני אוהב להגיד דברים אם אינם מכוונים לביצוע. רוב החברים בממשלה, ובתוכם גם אולי רוב חברינו, מתנגדים למעשה לתכנית שאושרה על ידם.

ההסכמה לתכנית האמרשלד נתפרשה על ידך כהסכמה שבניצנה יהיה רק קיבוץ אחד. הסכמה זו יוחסה גם לי. מעולם לא הייתי מסכים לדבר כזה, וגם לא ידעתי שזו הייתה הכוונה. זהו דבר מכובד להיות יועץ למשרד החוץ, אבל לא קיבלתי על עצמי תפקיד זה, ואין אולי גם החברים והציבור הרחב סבורים שזהו תפקידי כשר הביטחון. איסור הקמת יישוב בניצנה - אפילו לא לפי דרישת ברנס או האמרשלד, אלא לפי החלטת ממשלת ישראל ביזמת משרד החוץ - איני מקבל אותו. אולם יש כרגע עניינים יותר חמורים, ועליי לשקול הכובד הסגולי של הדברים השונים, ואני לפי שעה מקבל על עצמי הדין. אם תפרוץ חלילה מלחמה - הרי כל דברים אלה אינם שווים קליפת השום. אם סכנת המלחמה תעבור, או יתברר לי שעברה - לא אוכל להיות שותף בממשלה זו. זוהי המסקנה.

ייתכן כי דבריי בממשלה ובמכתבי אליך פירושם אי־שתוף בין ראש הממשלה ושר הביטחון ובין שר החוץ - כדבריך במכתבך האחרון (מיום 20.3.1956). אבל איני גורס כי שיתוף פעולה בין ראש הממשלה ושר הביטחון פירושו קבלת דעתו של שר החוץ. איני גם נוטה לדרוש ממך שתקבל דעתי. ולכן עד עת מצוא - אביע דעתי בממשלה, אף אם תהיה דעת מיעוט, והרוב יחליט כאשר יחליט, אשא באחריות כל עוד הסכנה הגדולה לא עברה.[5]

בברכת חברים
ד' בן־גוריון

3. הממשלה בראשותו של בן־גוריון קמה ב־2 בנובמבר 1955.
4. שרת שהה באותה עת בג'נבה וקיים פגישות עם שרי החוץ של ארבע המעצמות בעניין אספקת נשק לישראל. ש' כהנא ממשרד החוץ הביא לשרת את נוסח הנאום שעמד בן־גוריון לשאת בכנסת וכן מכתב ובו שלוש שאלות: א) היש סיכוי כי ישראל תקבל נשק, וממי?; ב) היש סכנה כי יוסיפו לשלוח נשק למצרים, לסוריה וכו', ומי ישלח?; ג) מה יחס כל אחת מהמעצמות לנאסר? (המכתב, מ־28 באוקטובר, ותשובת שרת מ־30 בו, בתיק 130.02/2446/11).
5. שרת השיב כי ההתנגדות להקמת יישוב חדש באזור ניצנה תקפה בשבועות הקרובים בלבד, ואינה באה לכבול את ידי ישראל לזמן בלתי מוגבל. רוב חברי הממשלה קיבלו את דעתו והוא בטוח כי עמדת הרוב הזה לא הייתה אחרת אילו ענייני שביתת הנשק היו נתונים בידי בן־גוריון כשר הביטחון (המכתב, מ־22 במרס, שם).

160

י' צור אל מ' שרת
J. Tsur to M. Sharett

מברק מוצפן שפ/445
נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 23 במרס 1956

מידי

שיחה עם פינו שנמשכה כשלושת רבעי שעה.

א) ביקורו בארץ. אישר כי יצא לבירות ומשם לדמשק ולפי התכנון יגיע ב־9/4 בבוקר לקלנדייה ומשם יעבור לישראל. אין בדעתו לבקר בירדן. הבעתי חששותיי שהמעבר בטריטוריה ירדנית יעורר קשיים. ייתכן, אפוא, שישנה תכניתו ויגיע במכונית דרך ראש הנקרה. אינו נוסע באווירון מיוחד ויחזור ב־11 באפריל בלילה ב"אל על" מלוד. יבוא בלווית רעייתו, רו, מאיארד, מארזולן, יועצו הטכני (מומחה כספי ידוע והורוביץ מכירו יפה) ובאראדיק, ראש לשכת העיתונות של משרד החוץ. אמר לי שמעוניין לא רק בשיחות אלא גם במראה עיניים, במידה שניתן הדבר לדחוס לתכניתו. אל לשכוח, הוסיף, שהוא מעוניין במיוחד בענייני כלכלה. אשר לתוכן השיחות, אמר כי הבעיות המעניינות אותנו מעניינות גם צרפת. בין הנושאים מנה אמנת בגדאד, איזון החימוש שמירה על הסטטוס קוו במזרח התיכון. דמשק נכללת בתכניתו אך הוא רוגז ביותר על שחצנותם של הסורים וסיפר שהודיע לשגרירם כי באם ימשיכו המאמרים בעיתונות וההפגנות נגד צרפת שם, יוותר על ביקורו בסוריה ויבקר רק בלבנון ואצלנו.[1]

ב) שיחותיו בקראצ'י ובקהיר.[2] נהרו הסביר לו מדיניותו ואמר כי טעות יהא לראותה נייטרליסטית במכוון. כדי ללחום בקומוניזם במדינה בת מאות מליונים הנמקים בעוני, אינו יכול ללכת בקו האמריקאי, שכן התנאים בארצות־הברית שונים לחלוטין. הוא מחויב, אפוא, לשמור על יחסים תקינים עם המזרח ולעשות הכול להעלאת רמת החיים של האוכלוסין. בדברו על המזרח התיכון לא נגע אלא ברפרוף בישראל וכיוון חציו בייחוד נגד ברית בגדאד שהוא נלחם בה עד חרמה גם בגלל פקיסטן. פינו סיפר כי צרפת מכרה כמות מיסטרים להודו ולבקשת נהרו יועברו בים מחשש מעבר בפקיסטן. על שיחותיו עם סלווין לויד ודאלס סיפר פינו כי עמדתו של דאלס מתקרבת יותר לעמדת צרפת וישראל מזו של לויד. מצא מזכיר מדינה נוח יותר לישראל משחשב. לעומת זאת ממשיך לויד קו נוקשה ופסול, לדעתו. כל דאגתו נתונה לנפט הבריטי ושום שיקול אחר אינו משפיע עליו, אלא הבטחת מקורות הנפט ודרכי התחבורה. מכאן ברית בגדאד שלויד אינו מרפה ממנה. פינו גילה שעיקר כוונתו של אידן בהזמינו מולה ללונדרון הייתה לשכנעו לבל יפריע לברית בגדאד ובזאת נתרכזו רוב השיחות. בדברו על נאסר לא הוסיף הרבה למה

160

1. בסופו של דבר פינו לא ביקר בישראל, וגם לא בסוריה ובלבנון.
2. פינו ביקר בקראצ'י לרגל מועצת שרי החוץ של ברית דרום מזרח אסיה (SEATO) שהתקיימה בין 6 ל־8 במרס. הוא עצר בקהיר בדרכו מקראצ'י לפריז.

שידענו. הדגיש שנאסר השתדל להוכיח לו שהוא זקוק לעשר שנים שקטות לשם שיקומה של מצרים ולכן אין לו כל עניין במלחמה עם ישראל. עם זה הכחיש פינו שהבטחה זו ניתנה לו "על דברת חייל". בטענותיו נגד ישראל התרכז נאסר בוויכוח נגד מכירת נשק למדינתנו, בבעיית הפליטים ובהבעת חרדה לנוכח העלייה המוגברת של יהודים לישראל. פינו מסר בשמו כי מצרים חוששת שעם גידול האוכלוסייה של ישראל תאלץ להתפשט לארצות השכנות, שכן לא יהיה לה קיום. הערתי לו שאפשר להפוך טענה זו נגדו: החרם המצמצם אפשרויותיה הכלכליות של ישראל הוא המאיים עליה במחנק, ואם אמנם אין נאסר מעוניין בהתפשטותנו אין עליו להפריע לביצורנו המשקי. אמר שטיעון זה נכון ועוד ישתמש בו בשיחותיו. לגבי צפון אפריקה אמר לו נאסר שלא יפריע לכל משטר באלג׳יריה ואפילו לא תהא זאת עצמאות, בתנאי שיקום כתוצאה מהסכם בין צרפת והאוכלוסייה המקומית. הבטיח "בדברת חייל" לא לעמוד לשטן במרוקו ובתוניסיה[3] ואמנם הכרזותיו של עלאל אל פאסי מוכיחות שקיים הבטחתו. אף על פי כן נזהרים הצרפתים מלבטוח בו שמא יתנו לו דריסת רגל ישירה בענייני צפון אפריקה. התרשמותו האישית מנאסר טובה, אך מדבר עליו בהסתייגות וספק אם מאמין לו.

ג) ועידת שלושה וארבעה. פינו הציע לבריטניה וארצות־הברית לכנס בסוף אפריל התייעצות משולשת כדי לקבוע מדיניות משותפת של מכירת נשק למזרח התיכון. אמר שצרפת תביא להתייעצות זו הצעותיה, שעיקרן הגברת חימושה של ישראל וחזרה למאזן הכוחות. אם יגיעו לידי הסכם, מה טוב, ואם לא, תפעל צרפת על דעת עצמה כשם שנהגה בעניין י"ב המיסטרים.[4] הסכם כזה יכול לשמש, לדעתו, פתיחה לוועידה של 4 המעצמות כולל רוסיה. נוכחות ברית־המועצות באזור היא עובדה ואין להתעלם ממנה. הוא מטיל ספק אם אפשר להגיע לידי הסכם עם הרוסים בעניין מדיניות משותפת, אך סבור שיש תקווה להידבר עמהם בעניין תיאום מכירת הנשק, מכל מקום כדאי הדבר לנסותו. תנאי לכך שיהיה הקו משותף בין שלושת המערביים.

ד) רכש. אישר סופית מסירת י"ב המיסטרים וביטל ההתנגדות של מסיגלי להטסתם ואמר שאין עוד טעם להסתיר הדבר מאחר שהוא עצמו גילה המכירה בקהיר וכאן. אישר הסכמתו ל־12 מיסטרים נוספים וכן ל־12 מיסטרים 2 והציע להתקשר עם מיניסטריון התעופה כדי לחתום על החוזים. הדגשתי בפירוש שהסכים לזה כי המיסטרים 2 אינם באים במקום מיסטרים 4. לעומת זאת התנגד להמשך מכירת הטנקים עד לאחר ההתייעצות המשולשת בסוף אפריל. אמר כי באם צרפת מעוניינת בתיאום, אינה צריכה לחדש משלוחים לפני שתעשה ניסיון להגיע לידי הסכם עם בנות בריתה. חזר והטעים שאין בכוונתו להפסיק מסירת הנשק לישראל אך ביקש לדחות. אחרי ויכוח הגענו להסכם כי כדי שלא ליצור חלל ריק במשלוחים ימסרו לנו באפריל 10 טנקים [AMX13] או שרמנים לפי בחירתנו, מתוך הנחה שהמשכם יבוא לאחר מועד ההתייעצות.

במשך כל השיחה גילה הבנה רבה לקו המדיני של ישראל והביע ספקנותו לגבי כל אפשרות של הסדר קבע שלא יושתת על מאזן בנשק ועל תקופה מוקדמת של רצון טוב. כשסיפרתי שצרפתים רבים באים אליי בימים אלה להציע יזמתם בארגון אספות שתדרושנה מצרפת לתמוך בנשק בישראל, אמר: "תסביר להם שלגבי נשק לישראל אין אני זקוק לכל לחץ והשפעה כי אני משוכנע בעצמי".

צור

3. מרוקו ותוניסיה השתחררו משליטתה של צרפת וזכו לעצמאות במרס 1956.
4. ראו מס׳ 143.

161

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/931
נוסח יוצא: 130.09/2326/5

ירושלים, 23 במרס 1956

בפגישה עם אברמוב לפי הזמנת השר, בלשכתו בירושלים ב־20 במרס, השמיע השר באוזניו עמדת ממשלת ישראל לקראת אפשרות כנס מועצת הביטחון:[1]

א) הסתייגות מההצעה להרחיב סמכויות משקיפי או״ם כבלתי מועילה ובלתי אפשרית בלי שינויים בסעיפי הסכמי שביתת נשק שמהם נובעים סמכויותיהם, דבר המצריך הסכם הדדי של הצדדים, שספק אם יושג אפילו יסכימו הצדדים לשבת ולדון בשאלה.

ב) הגדלת מספר המשקיפים בלתי תכליתית, שכן למילוי תפקידי חקירה וקביעת עובדות אין בה צורך ואילו מניעת תקריות אינה תלויה במספרם.

ג) הרחקת הכוחות פירושה יצירת שטח הפקר שתוצאותיה הפסד שליטתנו על רצועה שלמה של שטחנו, חוסר הגנה על מתיישבים ועובדים בשדות והפקרת השדה למסתננים. נאסר מוכן להרחיק כוחותיו ברצועת עזה יען ראשית אינה שטח ריבוני של מצרים ושנית ההסתננות היא נשק מצרי חד־צדדי. הטענה כי קרבת הכוחות זה לזה גורמת להתנגשויות מוכחשת על ידי הניסיון בגבול ירדן, שבו דווקא הצבת הלגיון בגבול פנים אל פנים מנעה תקריות.

ד) אם תחליט מועצת הביטחון לשגר המזכיר הכללי או אישיות אחרת לחקור במצב באזור, רצוי לא להגדיר הגדרה מצומצמת את השליחות ולא לרתקה להצעות מסוימות מראש, כי אם לכוונה לחקירה כללית של המצב.

ה) כל עניין כינוס מועצת הביטחון לטיפול בבעיות ביטחון הגבול הוא הסחת הדעת מהעיקר, שהוא חוסר מאזן הכוחות וסכנת התוקפנות המצרית. אם יירתע נאסר מהתקפה הרי מיעוט המשקיפים לא יפריע לו להירתע ואם יחליט להתקיף אזי ריבויים לא ימנע בעדו מלהתקיף.

לשאלת אברמוב מי יוזם כנס מועצת הביטחון ומי יעלה ההצעות, השיב השר שכנראה בריטניה, המצדדת בהצעות הנ״ל, בהסכמת ארצות־הברית, בעוד שצרפת קרובה יותר להשקפותינו ומתייחסת בספקנות ליעילותן.

השר סיים באמרו שהזמין את השגריר כדי להשמיע באוזניו השקפותינו למען תדע ברית־המועצות כמעצמה את עמדתנו בטרם תרים יד להצבעה חורצת גורל עמים קטנים.

אברמוב שמע בהקשבה, רשם אך לא הגיב לדברים לגופם.

מזא״ר

161
1. ראו מס' 148 ו־154.

162

א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/808
נוסח נכנס: 130.02/2455/9

לונדון, 23 במרס 1956

דנתי היום עם קירקפטריק בשאלת שישה התותחים בשביל סירות טורפדו שקנינו כאן תמורת תשלום ואשר העברתם לידנו עוכבה על ידי משרד החוץ הבריטי. קירקפטריק ענה כי ידאג לסדר הדבר בעשרת הימים הקרובים. הודיע לי על שחרור 6 אווירוני קרב לילי. לשאלתי לגורל שאר סוגי הנשק שאושר ועוכב, ענה כי אין עדיין תשובה בפיו.[1] כששאלתיו בעניין הסנטוריונים אמר כי בקשותינו לנשק נדונות עתה בוושינגטון וההחלטות תתקבלנה אגב דיון בינם לבין האמריקאים. לא הזכיר את צרפת. בהמשך דבריו העיר כי עם קבלת המיסטרים מצרפת שופר מצבנו באוויר והוסיף כי חולשת המצרים באוויר עקב אי־יכולתם להשתמש באווירונים הרוסים ביעילות עלולה לשמש אף היא קלף לטובתנו. המצרים כבר הפילו מספר אווירונים חדשים. עניתי כי איננו יכולים להתנחם בכישלונות אלה של המצרים ולתביעתנו כי יסופק לנו נשק מגן באיכות ובכמות הדרושה אין לה תמורה. ככל שיזדרזו לספק דרישותינו כן יובטחו ביטחוננו ושלום האזור כולו.

ברצוני לציין כי זו להם הפעם הראשונה לאמור לי בפירוש כי אישור בקשותינו אינו עוד עניין שבינינו לבין ממשלת בריטניה אלא הוא תלוי בהחלטה שבינם לבין ארצות־הברית. דומני כי דברים אלה נאמרו בעיקר כדי להודיעני כי אין לנו תקווה לקבל נשק כאן בטרם תחליט ממשלת ארצות־הברית לספק לנו נשק. אולם אין פירוש הדבר כי הסכמתה של ממשלת ארצות־הברית תחייב גם את ממשלת בריטניה.

חוששני כי התלהבות סר ויקטור רייקס[2] נבעה מכוונת אידן לשחרר 6 אווירוני הקרב. הייתי נמנע לעת עתה מהסקת מסקנות סופיות והייתי מחכה עוד לפני שנפתח בהתקפה על מעשה מרמה זה של ממשלת בריטניה.

אילת

162

1. ראו מס׳ 6.
2. סר ויקטור רייקס, חבר פרלמנט בריטי, שמרני, נפגש עם אילת ב־20 במרס ואמר לו כי צפויים שינויים לטובה באספקת נשק לישראל. גם אם לא תקבל ישראל את כל מבוקשה, תקבל ״דברים חשובים״ אשר יחזקו את כושר הגנתה (ראו אילת את משרד החוץ, ל/797, 21 במרס 1956, 130.09/2321/2).

163

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNW362
נוסח יוצא: 130.02/2455/9

וושינגטון, 26 במרס 1956

בהול

אתמול הוזמן לאוסון לשר. נכחו המילטון, הרצוג.

1. **נשק**. השר סיפר על שני חלקי התכנית - נשק ומועצת הביטחון - ששמעתם as trend of thought מראסל, אליו הופניתם כאל מי שהוטל עליו להכין הצעה לשיקול המזכיר עם שובו.[1] הרושם הברור היה שתוכננה פעולה בשני כיוונים בבת אחת. אין השר מעלה על הדעת שארצות־הברית הכניסה מועצת הביטחון למכלול העניינים כדי למצוא אמתלה להוסיף לדחות ההכרעה בעניין הנשק ואמנם שמעו נציגינו ממחלקת המדינה שאין כוונה כזאת וכי שאלת הנשק נמצאת בע[יון] נמרץ ללא קשר עם מועצת הביטחון. לרגל הסחבת בטיפול בבקשתנו לנשק החלה בכל זאת העיתונות לפרש מועצת הביטחון כאמתלה להרוויח זמן. הטיפול במועצת הביטחון מטבע הדברים יהיה אטי ואם בינתיים לא תתקבל החלטה בעניין הנשק רושם האמתלה ילך וישתרש בדעת הקהל בישראל ובעולם. השר לא היה רוצה שארצות־הברית תואשם בשימוש במועצת הביטחון להתחמקות בעניין הנשק ומצפה בדריכות לשמוע דברים ברורים מפי השגריר בשם מחלקת המדינה.

לאוסון הגיב שמשוכנע שאין כוונה כזאת.

בסקרו ההתפתחויות מאז העסקה הצ'כית, כשנאסר מתעצם מזה וישראל מושבת ריקם מזה, הזכיר השר מה שאמר למזכיר בפריז[2] בנוכחות לאוסון על נאסר ועל תעתועיו ועל שלדעתו המערב היה צריך להעמידו בפני ברירה ברורה לכאן או לכאן בשאלת מזרח והמערב בבחינת - הלנו אתה אם לצרינו? השר לא ביטל הסיכון שבנקיטת דרך זו אולם הדגיש שבמצב החמור שנוצר תהא דרך זו פחות מסוכנת מאשר פסיחה על שתי הסעיפים ורפיון ידיים. המזכיר השיב לו אז שראה ההיגיון בדבריו אולם טרם הגיעה השעה להכרעות גורליות והוא זקוק לזמן כדי להעמיד נאסר במבחן. חלפו כששת חודשי המבחן ומדברי לויד,[3] משמועות מוושינגטון ומכיוון עיתונות ארצות־הברית לאחרונה, ניכרת התפכחות לגבי טיבו האמתי של משטר נאסר וכוונותיו המדיניות. אולם בינתיים צעד נאסר צעדים גדולים קדימה בכיתור ישראל על ידי גיבוש בריתו עם סוריה וסעודיה[4] ועכשיו על ידי

163

1. ראו מס' 154.
2. ב־26 באוקטובר 1955, ראו אבן (מפריז) אל משרד החוץ, 26 באוקטובר 1955, 130.02/2454/8.
3. ראו מס' 149.
4. ראו מס' 15, הערה 9.

הסכם ירדן־סוריה,[5] וכן בגיבוש הקו האנטי־מערבי באזור. סכנת המלחמה הולכת וגוברת וארצות־הברית לא תוכל עוד להשהות הכרעותיה. רק אם ידע נאסר שבידינו נשק בכמות ובאיכות הולמות, יירתע ממלחמה. סיכויי השלום קלושים ביותר, אולם עדיין ניתן להרתיעו ממלחמה. "למען השם אל תחכו עד שיהיה מאוחר מדי".

2. **מועצת הביטחון**. בציינו שעיקר ביקורתו נוגעת לעובדה שארצות־הברית ביקשה כינוס מועצת הביטחון מבלי לפעול במקביל בעניין הנשק, ביקש השר להעיר גם לגופו של עניין. **ראשית**, במחשבת ראסל הצטייר כנס מועצת הביטחון כאמצעי לבדיקת נכונות המועצה לנקוט קו ברור למניעת פורענות, ובהנחה שמועצת הביטחון לא תעמוד במבחן היה צריך להיות הכינוס בבחינת הכשרת דרך לפעולה על ידי הנשיא. הצעת ההחלטה האמריקאית אינה מעלה את מועצת הביטחון על פסים אלה אלא מעסיקתה בעניין צדדי של מצב שוטף בגבולות אשר עם כל חשיבותו אינו עומד בשום יחס עם הבעיה המרכזית של האיום על ביטחון ישראל. **שנית**, במקום להשאיר למזכ"ל חיפוש דרכים לתיקון המצב תוך התייעצות עם הצדדים באה הצעת החלטה ומכתיבה לו מראש רשימת תרופות. בכך יש prejudicing מראש. הצעת ההחלטה הייתה צריכה להסתיים במילים "would reduce existing tension" מבלי לפרט. עוד פסול חמור הנו היעדר התביעה לביצוע נאמן של הסכמי שביתת הנשק. אם מועצת הביטחון, שהיא אפוטרופוס להסכמים, לא תשתמש בהזדמנות זו לתבוע ביצועם, אזי מי יעשה זאת? הווה אומר, עברו על כל תגרע (ביחס להסכם שביתת הנשק) ועל כל תוסיף (פירוט חסר הצדקה לחלוטין). ביחס לשאלת הופעתנו אמר השר שלא רצינו לעמוד על כך למען לא לסבך הדברים אך החלטנו לשמור על זכותנו להופעה ולראות איך ייפול דבר בדיון. בינתיים שמענו שהסורים ביקשו השתתפות והברקנו לאבן שאם כן הדבר גם עליו להשתתף. מועצת הביטחון תיהפך אפוא לזירת ויכוחים וכל טענות הצדדים תדרושנה מחדש. אלה שביקשו כנס מועצת הביטחון היו חייבים לקחת בחשבון מראש אפשרות זו.

מאה"ב

5. ב־23 במרס 1956 הושג הסכם בין מפקד צבא ירדן, מייג'ור־ג'נרל ראדי עינאב, שביקר בדמשק, לבין מפקד צבא סוריה, בריגדיר שוכת שוקייר, על תכנית לשיתוף פעולה צבאי במקרה של התקפה מצד ישראל (ראו "הארץ" 25 במרס 1956).

164

מ' ברטור אל שר החוץ

M. Bartur to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.11/2512/8

[ירושלים], 26 במרס 1956

סודי

בשנים האחרונות עשינו מאמצים להגביר מסחרנו עם מזרח אירופה בכלל וברית־המועצות בפרט.[1] ואמנם עלה המחזור עם הגוש הסובייטי (יבוא ויצוא ביחד) מ־4.2 מיליון דולר ב־1953 ל־14 מיליון ב־1954 ול־15.5 בקירוב ב־1955. מגמת העלייה נמשכת לתועלתנו הכלכלית כלומר, הרחבת ייצוא פרי ההדר אך גם תוצרת תעשייתית שונה: צמיגים, רפואות ותוצרת תעשייתית אחרת מגוונת. שנת 1953 הייתה בכלל שנת שפל במסחר הגוש עם המערב אך בו בזמן ומאז עלה המחזור המסחרי בין הגושים בכלל ב־30%-40% עלה מחזורנו אנו כמעט ב־400%. יתר על כן, הוא כולל בצד יבואנו מצרך חיוני כדלק, והחיסכון בהשוואה למחירים ששילמנו ומשלמים לספקים אחרים מסתכם כבר במיליוני דולרים מבלי לקחת בחשבון את הגורם המרסן את המחירים אצל האחרים. מחזור המסחר עם המזרח הוא 3%-4% מכלל מחזור סחר החוץ הכללי שלנו או כ־7%-8% בקירוב אם נחשוב את היבוא במסגרת המסחר הרגיל בלבד (לא שילומים, מענק, עודפי מזון מארצות־הברית והעברות הון בצורת סחורות).

מבחינה אובייקטיבית כלומר, יכולת ייצואנו למזרח, יכולת ספיגת השוק, והזדקקותנו לייבוא משם אפשרית הרחבה נוספת. הדבר תלוי בעיקר ברצון ברית־המועצות לחתום אתנו הסכם מסחרי אשר קובע הרחבת רשימת ייצואנו (כעת למעשה כמעט רק פרי הדר). יכולת הקליטה שלנו לסחורות רוסיות גדולה מאוד. הרוסים התחמקו עד כה בטענות חסרות שחר שאין להם מה לקנות אצלנו (בו בזמן חתמו הסכמים עם סוריה, לבנון וכנראה אף תימן). התחמקות זו באה לביטוי גלוי בשיחות שקיימנו בג'נבה במסגרת ה־ECE[2] בסתיו 1955 עם כל ארצות הגוש ואשר הביאו להרחבת המסחר עם כל הגרורות. מתקבל הרושם הברור שהתפתחות נוספת של היחסים הכלכליים עם ברית־המועצות, ובמידת מה עם יתר הארצות, מותנה ודאי [ב]דירקטיבה מדינית לשלטונות סחר החוץ. ברור לכול שמדיניות סחר החוץ משמשת כלי חשוב בידי המדיניות הסובייטית וכל שינוי טכסיס וכיוון מוצא בה ביטויו. אין לי כמעט ספק שג'סטות מדיניות חיוביות כלפי ברית־המועצות עלולות להביא

164

1. יחסי המסחר בין ישראל לברית־המועצות התנהלו במסגרת של שני הסכמים אד הוק, האחד לקניית דלק גולמי ומזוט והשני למכירת פרי הדר ובננות. ההסכמים נחתמו בסוף 1953 ותחילת 1954, והוארכו ב־1955 ו־1956. הסכמים אלה בוטלו חד־צדדית בידי הסובייטים לאחר מבצע סיני.

2. הוועדה הכלכלית של אירופה (Economic Commission for Europe) הוקמה ב־1947. היא הייתה אחת מחמש הוועדות האזוריות שהוקמו על ידי המועצה החברתית והכלכלית של האו"ם. היו חברות בה כל מדינות אירופה, ארצות־הברית וקנדה. היא נועדה ללמוד את הבעיות הכלכליות והטכנולוגיות של אירופה ולהציע דרכי פעולה.

תוצאות מידיות בשטח היחסים הכלכליים. אם קיים רצון מצדנו מבחינת שיקולי מדיניות כלליים לעשות צעדים מסוימים (לא מרחיקי לכת עד כדי פגיעה בעניינינו המדיניים והכלכליים בארצות־הברית) בכיוון יצירת אווירה יותר נוחה בגוש הסובייטי הרי נראות כמה אפשרויות דווקא בשטח היחסים הכלכליים־מדיניים.

א) הזדהות פומבית מצדנו עם עמדת הרוסים הנוגדת את האמברגו על סחורות מסוימות (אסטרטגיות) אשר מקיים המערב נגד הגוש הסובייטי. ההנמקה הטבעית מצדנו התנגדותנו למלחמה הכלכלית הערבית, דיסקרימינציה כלכלית בימי שלום כנוגדות עקרונות האו"ם. הצהרה מעין זו עלולה למצוא הד חזק במזרח וניתן היטב להסבירה במערב. יש הזדמנות לכך בכנס הבא של ה־ECE באפריל.

ב) איגרת לברית־המועצות אשר מצביעה על רצוננו להרחיב את יחסי המסחר מעבר לקיים, הצעה להסכם מסחרי והזמנת משלחת למשא ומתן לישראל.

ג) הבעת נכונות מצדנו לקבל הצעות לאינסטלציות וציוד לאחד או שני מפעלי התעשייה אשר בתכנית פיתוח התעשייה שלנו ולהשתמש במידת הדרוש בעזרה טכנית רוסית בקשר להקמת מפעלים אלה.

ד) החלפת משלחות טכנאים במקצועות מסוימים, חקלאיים ותעשייתיים.

בברכה,

מ"ב

165

ר' שילוח אל מ' שרת
R. Shiloah to M. Sharett

מברק מוצפן WIA70
נוסח יוצא: 93.01/2212/13

[ושינגטון], 28 במרס 1956

אישי

בצהרי היום חזר המזכיר לוושינגטון ובשלוש קיבל לשיחה את השגריר. נכחו הובר, אלן, ראסל ושילוח. המזכיר פתח ואמר כי הזמין השגריר על מנת להביא לידיעתו דברים אחדים:

א) הנשיא עיין בכובד ראש באיגרתו החשובה של ראש הממשלה.[1] בקרוב ישיב הנשיא לאיגרת.[2] המזכיר שם לב לבקשתנו למסור האיגרת אישית לנשיא והוא מפציר שלא

165

1. מס' 152.
2. מתוך התיעוד האמריקני מסתבר כי דאלס מסר לנשיא כי מכתבו של בן־גוריון אינו מחייב תשובה מידית (ראו *FRUS, 1955-1957*, Vol. XV, No. 201 n.1) ואכן אייזנהאואר השיב לבן־גוריון רק ב־30 באפריל - ראו מס' 228.

נעמוד על תביעה זו. אין כל אפשרות לקיים פגישה חשאית בבית הלבן. הדבר יתפרסם ויגרום לתביעה מצד כל השגרירים הערבים להתקבל אצל הנשיא. השגריר הסביר כי ראש הממשלה הורהו למסור המכתב אישית בשל הערכתו השעה כחמורה והיסטורית ורצונו להחדיר הרגשה זו לנשיא על ידי מסירת האיגרת בתוספת דברים שבעל פה. המזכיר אמר כי הוא מבין ומעריך השיקולים אולם מבקש שלא נתעלם מהסיבוכים הכרוכים בפגישה זו כנ"ל. הוסיף כי יוכל להבטיחנו שהנשיא מתייחס במלוא ההחשבה והרצינות לדברי ראש הממשלה באיגרתו.

ב) ממשלת ארצות־הברית עסוקה בימים אלה בבחינת מדיניותה במזרח התיכון. כישלון המאמץ להביא את נאסר לידי מדיניות של שלום וחתירה להסדר הביאו ממשלת ארצות־הברית למסקנה כי נאסר אינו זכאי יותר ליחס מיוחד, preferential treatment, שממשלת ארצות־הברית הייתה מוכנה להעניק לו תמורת סיכוי של שיתוף פעולה מצדו במאמצי השלום. המזכיר אינו מוכן לפי שעה לפרש כיצד יתבטא למעשה המפנה במדיניות ארצות־הברית כלפי מצרים. הוא סבור בכל זאת כי ראוי שנדע כי התחיל בימים אלה תהליך של בחינת המדיניות האמריקאית באזור. אינו סבור כי המדיניות החדשה שינקטו בה תתבטא דווקא בהזדהות מלאה עם ישראל תוך איבה לערבים. התפתחות כזו איננה מעניינה של ישראל ולא תביא למטרה המשותפת הנכספת.

ג) ממשלת ארצות־הברית סבורה כי לטובת המערב וישראל יש לקיים ולבצר השפעת ממשלת ארצות־הברית בעולם הערבי. משום כך הוא מקווה שנרכז מאמצינו להשגת נשק המגן הדרוש לנו בעיקר, primarily, בארצות אירופה שמשם קיבלנו נשקנו בעבר. ממשלת ארצות־הברית כידוע לנו סייעה בעסקת המיסטרים ותתייחס באהדה לתכניות נוספות שלנו ממין זה. איננו סבור כי הכרח הוא שנקבל נשקנו העיקרי דווקא מארצות־הברית. זו דעתו ואינו סבור כי גם בעתיד יהיה נוטה שהנשק לישראל יבוא מארצות־הברית דווקא במישרין.

ד) ממשלת ארצות־הברית מודאגת מאוד מסיכוי חידוש העבודה בבנות יעקב. הוא פונה אלינו בבקשה רצינית ביותר שנימנע ממעשה זה בשעה הרת סכנות זו. מאידך הוא אוהד ללהטנו להמשיך במפעלי השקאה והתיישבות.

הגיע אליו דבר פנייתנו לבנק יציב [הבנק ליצוא וליבוא] בבקשת מלווה של 75 מיליון דולר למפעלי פיתוח והשקאה.[3] אינו יכול לחייב הבנק מבחינת תנאי המלווה וגודל הסכום. זה תלוי בשיקולים כלכליים ובנקאיים אולם הוא מוכן להודיע לנו כי מבחינה מדינית תהיה עמדתו ועמדת מחלקת המדינה חיובית ואוהדת לבקשתנו בהנחה שלא נסכן המצב במזרח התיכון על ידי חידוש העבודה באזור המפורז בשעה זו.

הוא מקווה שניעתר לבקשת ממשלת ארצות־הברית בשעה זו, כשהתחיל תהליך של שינוי, modification, במדיניות באזור, תהליך שיש בו כדי לקרב את עמדותינו.

השגריר פתח בשאלת הנשק.[4] תיאר הקצב המהיר של ביצוע העסקה המצרית. רוב הנשק שהובטח לנאסר כבר הגיע לתעודתו וגם האימונים מתנהלים בקצב מזורז. סקר ההידרדרות של מדיניות נאסר מימי העסקה, כיצד פתח האזור לחדירה הסובייטית, הפר

3. ראו מס׳ 155.
4. לפני השיחה עם דאלס קיבל אבן מברק בהול משרת, שמסר מפי מקור מהימן כי דאלס נוטה לדחות כל החלטה על נשק עד לאחר ביקור המזכיר הכללי של האו"ם במזרח התיכון. לפיכך הורה לאבן, במקרה שדאלס יודיע במהלך השיחה על דחייה נוספת, להגיב שישראל רואה בכך החלטה שלילית (ראו שרת אל שגרירות ישראל בוושינגטון, IW825, 28 במרס 1956, 130.09/2311/5).

כל הבטחותיו לגבי מים והסדר עם ישראל, חזר בו מהבטחתו לג'ונסטון והכשיל המאמץ העילאי של ממשלת ארצות־הברית להביא לשלום.[5] בשיחתו האחרונה עם השגריר ביום צאתו לקראצ'י[6] אמר המזכיר כי אם יוכח שהמאמצים להביא נאסר למדיניות של שלום הם חסרי סיכויים יהיה נוטה להתייחס ביתר חיוב לבקשתנו לנשק. לדאבון לבנו התאמתו חששותינו ונאסר הכשיל כל המאמצים האמריקאיים ואילו בעניין הנשק לא חלה כל תזוזה. כל מה שהשגנו עד עתה הם שנים־עשר המיסטרים, בשעה שהמצרים מקבלים 250 מטוסי קרב ומפציצים.

המזכיר שיסע בנקודה זו את השגריר והעיר כי ממשלת ארצות־הברית סייעה בעסקת המיסטרים כן הוסיף כי הוא מניח שנקבל יותר מ־12 מיסטרים.

השגריר אמר כי אנו מעריכים מאוד העזרה האמריקאית בעסקה זו אולם המצב הקיים הוא שבכל בירות המערב השתררה הרגשה כי מצד ממשלת ארצות־הברית קיים אמברגו בלתי מוכרז כלפי ישראל ואין לשער כי תחול תזוזה רצינית בבירות אלו אם לא תשתתף ארצות־הברית בפועל בהיענות לפחות לחלק מהרשימה שהוגשה על ידי ישראל. התנאים להגשמת כל תכנית להזרמת נשק מאירופה לישראל הם: 1) שארצות־הברית תודיע לממשלות מערביות אחרות על אהדתה למכירת נשק לישראל ו־(2) שהיא עצמה תמכור לנו משהו מהסעיפים המרכזיים של רשימתנו.[7] השגריר ציין העובדה כי לא הגשנו הבקשה אלא לאחר שהמזכיר אמר לשר החוץ במפורש כי אם נגיש בקשה שקולה וצנועה של נשק מגן ידונו בה באהדה.[8]

המזכיר הגיב כי הוא נאלץ לנקוט במדיניות שתמנע חציית המזרח התיכון בין עולם ערבי נתמך על ידי הסובייטים וישראל נתמכת על ידי המערב, ובייחוד על ידי ארצות־הברית. כדי לקיים השפעת ממשלת ארצות־הברית בעולם הערבי עליו להימנע מהזדהות מופרזת עמנו ואינו רואה אפשרות לפי שעה לשנות מהקו שתיאר בראשית דבריו.

השגריר אמר כי העיקר הוא הנשק ולא ארץ מוצאו אם כי אנו נעדיף שיבוא מאותו העולם שאנו שייכים לו מבחינה מדינית־רוחנית. אך דווקא תכנית כזאת לא תתגשם כל עוד ממשלת ארצות־הברית תגרוס שלילה נוקשה לגבי תרומתה היא. הזכיר לדוגמה את דברי פירסון לקומיי כשאמר כי על ארצות־הברית לחסל את רושם האמברגו על ידי מעשה משלה כדי שמדינות אחרות תסייענה לישראל. השגריר התרכז בעניין הנשק האווירי. אמר שקיבלנו 12 וייתכן כי נקבל עוד 12 אם צרפת תשוכנע כי ארצות־הברית מביאה תרומתה הישירה. קיימת בעיה של 24 [המטוסים]. הבה נפתור בעיה זאת בארצות־הברית וכן עניין הנשק האנטי־טנקי והוויכוח הממושך הזה שהסעיר לבבות ברחבי עולם יתקרב לסיומו המבורך.

המזכיר הביע חיוב לרעיון שארצות־הברית תסביר עמדתה החיובית למדינות אחרות אך התקשה בדבר התרומה האמריקאית. לבסוף כשלחץ השגריר על דבר זה כחיוני הסכים שנביא הצעות שונות למחלקה על הפריט שארצות־הברית חייבת לספק. שימו לב כי טרם

5. רומז להבטחותיו של נאסר ב־1955 שישכנע את סוריה להסיר את התנגדותה לתכנית ג'ונסטון ולשליחות התיווך של אנדרסון.
6. ראו מס' 120.
7. רשימתה של ישראל הוגשה ב־16 בנובמבר 1955 - ראו שילוח אל משרד החוץ, 512, 16 בנובמבר 1955, 130.09/2311/4.
8. הדברים נאמרו בפגישתם בפריז ב־26 באוקטובר 1955 - ראו אבן (מפריז) אל משרד החוץ, 26 באוקטובר 1955, 130.02/2456/8.

התחייב סופית בעניין זה. מאידך הבטיח לדבר עם פירסון באותו ערב לאחר ששמע מאתנו כי מטוסי F‏-86 מיוצרים גם שם.

כשיצאנו מהשיחה הוסיף אלן:

1. שעלינו לשים לב לאיטליה ונמצא כי אין שם קשיים רבים.[9]
2. לגבי הפריט האמריקאי הרי תותחים אנטי־טנקיים נראים כמתאימים לעומת עובדת מכירת טנקים לערב הסעודית.

כתום פרשת הנשק בשיחה פנה השגריר לענייני המים. אמר שיעביר לממשלתו את דברי החיוב של המזכיר על תכנית המלווה אך מה לגבי מפעל הירדן? לא בא בחשבון שנוותר על חלקנו במים אלה. אם ממשלת ארצות־הברית מציעה שנדחה את העבודה במפורז מה תכניתה והצעתה לגבי התכנית בירדן? המזכיר אמר כי אינו מציע שנשכח את מי הירדן. יש כמה רעיונות על זה והזמין את ראסל להרצות. ראסל אמר כי ארצות־הברית יכולה לסייע למפעלים ישראליים בירדן שאינם סותרים תכנית ג'ונסטון ושאפשר לבצעם בנפרד, ובמקביל לביצוע מפעל מסוים בצד הירדני. המזכיר אמר כי הוא בטוח שאפשר להגיע לידי הסכם אתנו על זה. אלן הציע שממשלת ארצות־הברית תתחייב לישראל חגיגית אך בלא פרסומת על הזדהותה עם עבודתנו מחוץ למפורז ועל עזרתה בחיבור חוליית המפורז בזמן המתאים. הובר אמר כי יש פעולות בירדן שאפשר להתחיל בהן מיד גם לפני השגת הסכם בין ארצי שלם.[10] השגריר אמר ששמענו כמה הצעות ולדעתו מוטב שממשלת ארצות־הברית תגיש לממשלת ישראל בירושלים הצעה מפורטת שתכלול גם דברי המזכיר על מלווה הבנק ליצוא וליבוא, גם הצעה מגובשת למדיניות אמריקאית-ישראלית לגבי העבודה במפעלי הירדן. המזכיר התנצל שראסל ניסה לחנכו בשעת הצהריים אך אינו שליט בפרטים והוא מקבל את הצעת השגריר הנוהלית. חזר והדגיש כי אפשר לעבד תכנית שתאפשר הגשמת תכנית הבנק ליצוא וליבוא וגם תבטיח עבודה בירדן מחוץ למפורז. סוכם שבשוב ג'ונסטון בעוד שבוע בערך תציע לנו ממשלת ארצות־הברית הצעה מפורטת ברוח דברי השיחה הזאת.[11]

מחר וביום ו' נקיים שיחות במחלקת המדינה שמטרתן להעניק צורה יותר ממשית לשני הסעיפים העיקריים של השיחה.[12] יש לפרט ברשימת הנשק את הסעיפים הנדרשים מממשלת ארצות־הברית ואלה שבהם אנו דורשים עזרת ממשלת ארצות־הברית כלפי אחרים. לעיתונאים אמר השגריר רק שנסקרו כל הבעיות וסירב לפרט.[13]

שילוח

9. אולם ב־7 באפריל 1956 נמסר ממשרד החוץ האיטלקי לשגריר ישראל ברומא כי שגרירות ארצות־הברית הודיעה להם כי ושינגטון איננה יכולה לאשר את מכירת מטוסי F‏-86 לישראל ומבקשת להפסיק את השיחות עם ישראל בעניין זה (ראו ששון אל שר החוץ, מפר/200, 8 באפריל 1956, 130.09/2357/5).
10. נסב על תכנית "הע'ור המזרחי" שתכליתה הזרמת מים מהירמוך לתעלה לאורך בקעת הירדן, שממנה יובלו המים בתעלות משנה להשקיית השדות באזור.
11. ראו מס' 229.
12. בשיחה שהתקיימה עם אלן למחרת הדגיש אבן שעל ארצות־הברית לעשות שני דברים: א) לעודד מדינות אחרות למכור נשק ישראל ובמקרה הצורך להעניק אישורים מתאימים; ב) להחליט על מכירה מידית של נשק מסוים מהרשימה שהגישה ישראל כדי שיובן בעולם מה יחסה של ארצות־הברית. אלן השיב שמבחינת ארצות־הברית הדבר הקל ביותר יהיה לאשר את מכירת הרדאר והציוד האלקטרוני האחר שביקשה ישראל. אם זה לא ישיג את המטרה הרצויה יש לחשוב על נשק אנטי־אווירי ואנטי־טנקי. חזר שוב לעניין ה־F‏-86 שמיוצר באיטליה. שלמון, הנספח הצבאי, ציין כי שום גורם לא יתרשם ממכירת הרדאר והציוד האלקטרוני שאפשר להשיגו בשוק הפרטי. בסיום השיחה נמסרה שוב רשימת הבקשות הישראלית לנשק (ראו אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA79, ‏29 במרס 1956, 93.01/2212/13).
13. תגובת שרת ראו מס' 167.

166

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA75
נוסח יוצא: 93.01/2212/13

ושינגטון, 29 במרס 1956

הערב שוחחתי עם שגריר קנדה Heeney במשרדו. אמר כי השתתף בשיחת דאלס-פירסון אמש ושמע כל מילה שנאמרה. על כן הרגיש עצמו מוסמך למסור מה שמסר לי בטלפון הבוקר. העיקר שדאלס היה חיובי מאוד, very forthcoming, לגבי הצורך לחזק את ישראל. אמר שרק בשבועיים האחרונים נשתכנע כי המאזן נתערער וכי נאסר מסוגל לכל מיני הרפתקאות בלתי אחראיות בתוקף מדיניותו הבין־לאומית הנפסדת. מאידך רצוי שארצות־הברית תשמור על יכולתה להביא פעם לידי שלום ולכן קשה לה להזדהות עם ישראל עד כדי אישור סיטוני של תביעותיה לנשק. מכאן תקוותה שמדינות ידידותיות כקנדה תעזורנה לארצות־הברית למלא שליחות העולם החופשי, free world interest, בעניינים כגון מכירת נשק לישראל. פירסון התרשם עמוקות מהעצה החיובית. אמר שבשובו לקנדה יביא בפני הקבינט הצעה למכירת 12 מטוסים F־86 ונשק אחר לישראל. אמנם העצה החיובית ששמע מדאלס תהיה חשובה בעיני הקבינט אך קנדה עוד תובעת שארצות־הברית עצמה תאשר בגלוי כמה סעיפים מהרשימה הישראלית. אחרת הוא חושש שתימתח בפרלמנט ביקורת קטלנית על הממשלה הקנדית על קבלת אחריות לסוג פעולה שארצות־הברית מתחמקת ממנה. פירסון אמר שאינו יכול לקום בבית הנבחרים ולומר שדאלס יעץ לי למכור נשק לישראל. אין דבר שייתקל בתרעומת יותר עמוקה במדינה כה רגישה לעצמאותה. הדרך היחידה היא שממשלת ארצות־הברית תשפיע על ידי דוגמתה ותשחרר משהו ואז מדינות אחרות תתרומנה כל אחת תרומתה. דאלס אמר שדבר תרומת ארצות־הברית נתון לעיון בשעה זו אך תקוותו שפירסון יעשה כמיטב יכולתו. פירסון אמר שיזמין קומיי בראשית השבוע הבא.[1]

השגריר אמר שקיבל הוראת פירסון להוסיף ללחוץ על שחרור נשק אמריקאי מסוים לישראל על מנת שקנדה תיענה לעצת המזכיר. על כל פנים אין לו ספק שממשלת ארצות־הברית מקבלת הערכת ישראל לגבי הסכנות והסיכויים, והפגישה אמש עם דאלס חיזקה את פירסון וידידי ישראל בקנדה לאין שיעור.

מסרתי כל הנ"ל לקומיי שיבוא הנה להתייעצות מחר.

אבן

166

1. הפגישה התקיימה ב־3 באפריל. קומיי ביקש אישור לאספקת 24 מטוסי F־86. פירסון מתח ביקורת על מנהיגי ארצות־הברית שממריצים אחרים לעשות מה שהם עצמם חושבים שיביך אותם. הבטיח להביא את הבקשה בפני הקבינט הקנדי (ראו קומיי אל שרת, מברק 158, 3 באפריל 1956, 130.09/2456/1).

167

מ' שרת אל א' אבן (ושינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IWA833
נוסח נכנס: 93.01/2213/9

[ירושלים] 30 במרס 1956

שלך 70.[1]

א) זהו סיום מאכזב ביותר לפרשת מאמץ דרוך מאין כמוהו מצד כולנו שנמשך חמישה חודשים רצופים.

ב) דאלס התכחש לכל הבטחותיו המקוריות שהחזיקונו במצב אסירי תקווה ודיבוריו בסוד מחלקת המדינה על מצוקתו המצפונית לא היו אלא צביעות.

ג) הבשורות הטובות של אנשי מחלקת המדינה נתגלו כאשליות וגם אם היו כנות הוברר כי אסור היה לסמוך עליהן.

ד) יש להימנע לזמן מה מפגישות עם ראסל כדי להפגין כי איננו מייחסים כל ערך לשיחות אתו.

ה) גם בפגישות עם אחרים צריך שיורגש כי אנו עכשיו לימודי ניסיון ומתייחסים בהסתייגות מרחיקה לכל גילוי אהדה והבנה מהשפה ולחוץ.

ו) מתעוררת באמת שאלה חמורה אם אפשר לנו לתת אמון כלשהו בדיבורים של ראש מחלקת המדינה ועוזריו.

ז) הניסיון של דאלס לזקוף התריסר הראשון בצרפת לזכותו הוא מצח נחושה שכן גם אם סחטנו ממחלקת המדינה הרשאה להחשת המסירה אנה היינו באים אלמלא רצונה העצמי של צרפת לבוא לעזרתנו?

ח) בדעתי להזמין לאוסון ולהדגיש הסיום האכזבה ומשבר האמון.[2]

ט) רק אחרי שידווח למחלקת המדינה ואודיעך תראה אלן להביע רגשותיך אתה על מנת שההפסקה תבטא הזדעזעותך וירגיש מהופעתך כי משהו נחרב ללא תקנה קרובה.

י) כמובן נדרוש החשת התריסר השני שהרציף [משרד החוץ הצרפתי] בכעסו על ארצות־הברית מתכוון לא לבקש שחרורם מרח"ל [רכש חוץ לארץ] אלא למסרם ביולי.

יא) כן נדרוש שחרורם של סילוני איטליה שחשיבותם ברום עולמנו.[3]

יב) כן נלחץ לקבלת פריטים מסוימים מארצות־הברית אבל כפרק לחוד ולא כחלק מפרשת דרישותינו המרכזית לנשק מארצות־הברית שנסתיימה בהכשלתנו אגב סחבת מחפירה. בדעתי לראות לאוסון ביום א'.[4]

שרת

167
1. מס' 165.
2. על השיחה עם לאוסון ראו מס' 178.
3. ראו מס' 165, הערה 9.
4. תגובת אבן ראו מס' 170.

168

ט' קולק אל ראש הממשלה ושר החוץ
T. Kollek to the Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן WIA80
נוסח יוצא: 93.01/2212/13

ושינגטון, 30 במרס 1956

עם כל המעקב הרצוף שעקבתי מן הארץ אחרי התפתחויות כאן בדעת הקהל הופתעתי מאוד לטובה ממידת ההתקדמות שעמדתי עליה על ידי תחושה בלתי אמצעית משך הימים האחרונים כאן. מראשית הייתי סקפטי לגבי הסיכויים הקרובים כי אמנם נקבל מארצות־הברית כמויות ניכרות של נשק במישרין. בשיחה האחרונה עם דאלס ובשיחות שבאו אחריהן אושר כי אם גם יכולים אנו לחכות להתקדמות גדולה בעזרה וסיוע מארצות־הברית לא נוכל להשליך מלוא יהבנו בנשק עליהם. מאידך נפתחו עתה כמה אפשרויות הנראות כמעשיות לקידום פעולות רכש מהמערב. ברור שלא נוכל להשיג התקדמות רצינית ממקורות מערביים באוויר ובשריון ללא סיוע פעיל של ממשלת ארצות־הברית. אולם דאלס פתח אפשרות קרובה ביותר של רתימת ארצות־הברית בהשגת נשק מקנדה, איטליה, צרפת וארצות מערב אירופה אחרות ואף התחייב לברר שחרור נשק מארצות־הברית במידה ושחרור נשק כזה הכרחי כדי לאפשר לבנות בריתה להתגבר על מעצורים שלהן להיות ספקי נשק לנו בלעדי ארצות־הברית. האווירה של התקרבות לעמדתנו קיבלה ביטויה באופן מכוון על ידי מחלקת המדינה בהדרכה לעיתונות ולאנשי הקונגרס. יש לחכות כי לחץ נגדי ערבי יתגבש תוך תקופה קצרה. הכרחי לכן, לדעתי, כי בטרם יגיע לחץ כזה לידי ביטוי ושממשלת ארצות־הברית עודנה פוסחת על הסעיפים, נסחוט ביטוי מעשי שאין לחזור ממנו. לשם כך טוב שנמשיך את כל הלחצים ושנביע אכזבתנו מהקצב האטי אולם אין להחמיץ אף יום אחד בחתירה להסדרים מעשיים ולא לבזבז עתה זמן בהתכתשות שאיננה מובילה מיד לפעולות. יש לדעתי לחתור מיד לכך שממשלת ארצות־הברית תסכים מה הוא "הפריט העיקרי" מדרישותינו אשר מוכנים הם למכור לנו שיהיה בו כדי לספק קנדה, איטליה, וצרפת כי אמנם שותפה ממשלת ארצות־הברית במאמץ לחימוש ישראל, ובעת ובעונה אחת צריכים אנו להשיג מממשלת ארצות־הברית הוראות ברורות ובלתי חוזרות לנציגיהם בארצות השונות לסייע בידינו ברכש בארצות הנ"ל, בייחוד באותם הפריטים שייצורם הוא מכספי רח"ל והמיוצרים תחת רישיון אמריקאי בדגמים אמריקאים.

קולק

169

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/938

נוסח יוצא: 130.09/2326/5

ירושלים, 30 במרס 1956

בהול

כתדרוך אחרון נוסיף:[1]

א) גם אם מולוטוב אינו מעורר את הבעיה תוכל לקבוע בתור הצהרה עובדתית ולא, חוזר: לא, כהצהרה תכניתית־מדינית כי מאז העסקה הצ'כית כל מאמצינו המדיניים בארצות־הברית מכוונים להשגת נשק המגן הדרוש ולא לחוזה ביטחון או לערובה.

ב) עליך לשאול מדוע ברית־המועצות אינה מכריזה כעל תכניתה המדינית כלפי המזרח התיכון משא ומתן ישיר בין ישראל לארצות ערב בלי תנאים מוקדמים ובלי התערבות זרה. ומשום מה אינה לוחצת על הערבים בכיוון זה.

ג) תוכל לשלב לתוך השיחה את הרשימה האחרונה ב"איזווסטיה"[2] כהדגמה נוספת לעמדה חד־צדדית מובהקת.[3]

מזא"ר

169

1. זאת כתשובה למברק אבידר למשרד החוץ (ט/71, 25 במרס 1956, 130.09/2326/7) בו ביקש מידע על פגישת שרת עם אברמוב (ראו מס' 161) והודיע כי ב־26 במרס יבקש פגישה עם מולוטוב, וכן ביקש להודיעו אם נוספו נקודות חדשות לקראת הפגישה.
2. ראו מס' 171, הערה 1.
3. הפגישה עם מולוטוב התקיימה ב־2 באפריל, ראו מס' 176.

170

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA84
נוסח יוצא: 93.01/2213/9

וושינגטון, 31 במרס 1956

אישי

ההתרגשות הזועמת המובעת במברקך 833[1] מובנת לי היטב. זה שבועות שרויים היינו במתיחות אכזרית בהיאבקנו על הנשק עד למיצוי הכוחות ופקיעת הסבלנות. היה בטוח כי בעבודת השגרירות ובמסע הציבורי לא נחסך מאמץ ולא הופג המתח אף לרגע קט. ובכל זאת אינני מאמין כי האחריות הלאומית מרשה לנו להסתפק בתגובתך הרוגשת ובהפגנת זעמנו בפני ממשלת ארצות־הברית. האומנם רשאים אנו לגרום סיום וניתוק דווקא בשעה שריח הנשק עולה באפנו בפעם הראשונה?

הבה נסקור בשקט את המצב שהגענו אליו. כשהחלטנו להגיש רשימתנו לממשלת ארצות־הברית לא עלה על דעתנו כי צפוי לנו פעם אישורה הסיטוני והישיר. אמרנו אל לבנו כי מבצע רכש כזה אפשרי רק בהשפעת ארצות־הברית, שבידה רוב המפתחות למחסני הנשק באירופה וביבשת אמריקה, בין על ידי שליטתה בתכניות רח״ל [רכש חוץ לארץ], בין על ידי מנהיגותה בעולם הפתוח. החלטנו אפוא להטיל עליה את מלוא האחריות ולהניח לה לחפש דרכים למילויה. לא פעם אמרנו כי לא אכפת כיצד תגשים אחריות זו העיקר שלא נוכל לשחררה ממנה. אמנם ידענו כי מצוי הנשק במדינות מערביות אחרות אך מבלי שארצות־הברית תפעיל השפעתה אין סיכוי שנשיגו. אמרנו שגם אם תירתע חזיתית לסיפוק תביעתנו תידחף להמציא פתרונות אחרים ולהקל עלינו בבירות אחרות, ואם במרוצת התהליך נשיג משהו ממנו במישרין הרי יהיה להישג זה ערך מוסרי כהפגנה למוכרים הרגילים, כי גם ארצות־הברית בעוזרנו ולמה יתמהמהו. זכורות לי שיחות כאלה בפריז בהשתתפות אנשי הביטחון כשהוחלט על פנייה לארצות־הברית. לאחר שדאלס אמר כי רשימתנו תיבדק באהדה היינו מתחייבים בהזנחה ורשלנות אלמלא הגשנוה.

בינתיים עברנו מבחנים והועברנו מדחי לדחי. באמצע חודש זה התחילו מבשרים לנו דרך מרפי, ראסל ואחרים[2] כי אמנם רצוי שנזדיין לפי הקווים של רשימתנו אך מחפשת ארצות־הברית דרך שתטשטש אחריותה המרכזית. לא היה סוד שבין התחבולות האלה יתבלט רעיון ההסתמכות על מדינות אחרות הסרות להשפעת ארצות־הברית ובעיקר אלה המייצרות נשק בזכותה ובמימונה ולעתים על פי אישורה הרשמי. מעולם לא ערערנו על רעיון פירוד החבילה לסעיפיה בתנאי שהנשק יזרום.

170

1. מס' 167.
2. ראו מס' 129, 141.

שלשום נתקיימו שיחות עם דאלס, עם שגריר קנדה[3] ועם חבר הקונגרס סקוט[4] בהן נתגלתה התכנית. היום קיבלנו מילואים המשלימים את התמונה. התכנית מתרכזת קודם כול בסעיף המטוסים שהדגשנוהו תמיד כעיקרי. מחלקת המדינה נאחזה בדבריך ללאוסון[5] ובדבריי להובר[6] כי העיקר הוא הגשמה מידית של מבצע המיסטרים, קניית תריסר נוספים והשגת 24 מטוסים מסוג F־86. פתרון דאלס הוא להיענות לדרישה לשחרור המיסטרים ממכסת רח"ל, להסתמך על צרפת ואולי לעודדה ל־12 נוספים, להפציר בפירסון למכור לנו 12 וכנראה מדברי אלן לעשות מבצע באיטליה שם מיוצרים F־86 על פי רישיון אמריקאי.[7] בשלושה לפחות מארבעת המבצעים הללו נחוצה יד מסייעת של ארצות־הברית, בין על ידי השפעה מדינית, בין על ידי מעשה רשמי של מתן רישיון. מבצע ה־F־86 התחיל בהסתערות ממש של דאלס על פירסון שהפתיעה את הקנדים אף עשתה עליהם רושם חזק. אל נכחד כי שעתיים לאחר שדאלס התווה לנו את התכנית התחיל בביצועה. כנראה יש להם תכניות מפוצלות כאלה לנשק האנטי־טנקי וייתכן כי ישתכנעו על ידינו ועל ידי הקנדים ואחרים, לרבות גורמים אמריקאים, כי אין מנוס מתרומה אמריקאית ישירה וגלויה. התכנית מחייבת אותם להופעה ציבורית מבולבלת ביותר. לערבים יצביעו על המוצא הבלתי אמריקאי של רוב הנשק שתקבל ישראל. לישראל ולידידיה בציבור ובקונגרס ילחשו כי מבלעדי ארצות־הברית לא היינו עושים את התושייה הזאת בתכניות הרכש. תוצאת התכסיס המפותל הזה תהיה שהערבים בכל זאת יאשימו אותם ביזימת חימושנו, אצלנו תצא זכותם מקופחת ומעורפלת ובעיתונות תשתרר אנדרלמוסיה. חסידי הממשל יטענו כי ארצות־הברית הושיעה לנו בדרך מחוכמת ביותר ומבקריו יאמרו להפך, כי ארצות־הברית הפקיעה לשווא את אחריותה וזכותה. אם רק נקבל הנשק האומנם אכפת לנו כל העניין הזה? התכנית מסורבלת ואפילו ילדותית מהרבה בחינות ומי יודע כמה מבחנים צפויים לנו עד לביצועה אך טעמם ונימוקם אתם וגמרו אומר לפתור בעיית נשקנו אם בכלל רק בדרך זו.

אני חושש כי מפאת הלחצים הרבים, הסותרים והמנוגדים המשפיעים עליה תהיה ארצות־הברית מסוגלת זמן רב רק לפתרונות מסובכים במזרח התיכון ועלינו להביא דבר זה בחשבון יחסינו אתה. שים לב כי זוהי לפי שעה רק תכנית, ונחוצה עבודת פרך כדי לתרגמה לנשק ממש. מגמותינו צריכות להיות:

א) להבטיח שידברו לספקים האחרים ובעיקר של ה־F־86 כפי שדיבר דאלס לפירסון.

ב) לשבת אתם על הרשימה ולהבטיח שתהיה דאגה מספקת לשאר הסעיפים.

ג) להבטיח שארצות־הברית תביא תרומתה הישירה כפי שתבענו אנו ותבעו הקנדים.

3. ראו מס' 166.
4. חברי בית הנבחרים סקוט וקיטינג נפגשו במחלקת המדינה עם מרפי ואלן. בפגישה הוסבר להם המצב לפי הקווים שנאמרו על ידי המזכיר לאבן. סקוט וקיטינג השיבו כי לא תיתכן תכנית שלא תכלול תרומה אמריקנית ישירה, מכיוון שהדבר נחוץ לא רק לעודד מדינות אחרות לסייע לישראל אלא גם משיקולי מדיניות פנים. אלן השיב שאולי ארצות־הברית תתרכז בסיוע ישיר לישראל בתחום ההגנה האנטי־טנקית. מרפי סיכם כי הממשל מנסה לחסל את המתיחות עם ישראל וברצונו לכוון את הדברים כך שבעוד שבועות מספר תוכל ישראל להודיע פומבית שהיא מעריכה את העזרה שארצות־הברית הגישה לה בצר לה (ראו אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WI74, 29 במרס 1956, 130.02/2455/9).
5. ראו מס' 163.
6. ראו מס' 153.
7. ראו מס' 165, הערה 9.

ד) לדאוג בצרפת ל־12 המיסטרים הנוספים. אם צרפת מוכנה דווקא בלי ארצות־הברית מה טוב אם לאו אז יש לעבור שבע מדורות הגיהינום שעברנו לגבי התריסר הראשון.

עד שהגיע מברקך היינו ראובן [שילוח] ואני דרוכים ומזומנים למאמץ הזה. לא פצחנו רינה אחרי השיחה עם דאלס אך אני מודה כי אחרי שיחה זו ואחרי מה ששמעתי מהיני ומסקוט התחלנו להאמין כי השגת הנשק הדרוש לנו לא תיבצר מאתנו ודווקא בעזרת ארצות־הברית אם רק נזיע ונתמיד. הגיתי רעיון שנמליץ בפניך על מינוי איש בעל רמה לשליחות מיוחדת להגשמת התכנית הכוללת שהתווה דאלס. איש זה יבוא בדברים עם האמריקאים כאן. בהשתתפותנו נגיע לידי הסכם עם מחלקת המדינה מה נבקש בקנדה מה באיטליה וכו׳. נשיג הבטחה מפורשת כי הרישיון האמריקאי יינתן. במקרה הצורך נבקש ממרפי ששגרירי ארצות־הברית באיטליה, קנדה, צרפת וכו׳ יקבלו הוראה לסייע במאמצי שליחנו והאיש יצא לדרכו כשבכוחו לומר כי שמע באוזניו כי ממשלת ארצות־הברית רוצה שנזדיין, אך מסיבות מיוחדות דווקא בדרך עקיפה ומפותלת זאת. היה ברור כי טדי [קולק] הוא האיש למילוי שליחות מדינית זאת, בשותפות עם נציגינו ועם אנשי משרד הביטחון שצברו ניסיון כה רב בדברים אלה. אך ברור שעיבוד תכנית כזאת וביצועה בימים הקרובים מחייבת שיחות עם דאלס, הובר, ראסל, מרפי, אלן, שגרירי קנדה, צרפת ואיטליה פה ופעולה מקבילה מצד[כ]ם כלפי הנציגויות בישראל וכן פעולה בשאר הבירות.

עליך להחליט אם רצוי לך שנעשה מלאכה זאת ונירתם לה במלוא התנופה. הנה מברקך דורש שנשיג 24 מטוסים אמריקאים F־86, מהם 12 באיטליה. כדי לבצע דבר זה ושאר סעיפי התכנית מוכרחים אנו לבוא במגע מתמיד אתם בכל המישורים ובשום פנים לא נוכל להחרימם. והסתערות זאת צריכה להתקיים דווקא מיד ואסור שיחלפו ימים ללא פעולה. ואל נשכח כי כבוד הנשק מונח במקום העדיפות הראשונה אך יש גם בעיה של מלווה אקסים [הבנק ליצוא וליבוא],[8] של הגדלת המענק, של ההסכם המוצע על פיתוח המים ושל רצונם למצוא נוסחה מוסכמת אתנו להפסקת המתיחות ולהחזרת אווירת השותפות. איני סבור כי בידנו להזניח כל אלה ולהסתפק בקריאת תיגר על אמריקה. מי עוד עלי אדמות ידאג דאגות מרובות ומגוונות אלה אתנו?

אני מציע בכל הרצינות שייבדק מחדש הקו התכסיסי המותווה ב־833. עלינו להתלכד מחדש ולהסתער על הסיכויים החדשים שנתגלו לנו ביומיים האחרונים.

אנו מציעים שבשיחה עם לאוסון תביע אכזבה על התחמקותם מפעולה ישירה וזקופת קומה אך תסיים בתביעה שאם אין להם מנוס מדרך מפותלת זאת לפחות ייגשו מיד לביצוע מוחש ויעיל בכל מקום ומקום.[9]

אבן

8. ראו מס׳ 155.
9. תגובת שרת ראו מס׳ 173.

171

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

טיוטת מברק
נוסח יוצא: 130.11/2507/8

[ירושלים, 31 במרס 1956]

בפגישת השר עם אברמוב ב־30 במרס בתל אביב לפי הזמנת השר השמיע השר נקודת ראות ממשלת ישראל לגבי עבודות בערוץ הירדן בתגובה לכתבת "טאס".[1]

א) אנו דוחים הטענה כי הטיית מי הירדן מהווה הפרת הסכם שביתת הנשק.

ב) הוא הדין לגבי הטענה שזה בניגוד להחלטת מועצת הביטחון בנדון.

ג) דוחים בתוקף הכוונה המיוחסת בכתבה לישראל שכביכול מיועדת להגביר המתיחות ולהביא לסכסוך צבאי עם ארצות ערב.

ד) הסכם שביתת הנשק אינו אוסר ביצוע עבודות באזור המפורז וקובע שהחיים האזרחיים בו צריכים להתנהל כסדרם. ההגבלה היחידה באיסור החזקת צבא באזור, כתקדים משמש ייבוש החולה באישור מועצת הביטחון ודחיית זכות סוריה להטיל וטו.[2]

ה) מועצת הביטחון לא קיבלה כל החלטה ורשמה בסיפוק הצהרת נציג ישראל להפסקת העבודה לבירור זמני.[3] הדגש על זמניות שפירושה ימים או שבועות. בינתיים עברו שנתיים ומחצית השנה וללא תוצאות.

ו) אם נגיע לידי החלטה לחדש העבודות אין בכוונתנו להחמיר המצב. אנו חופשיים לחלוטין וזאת זכותנו שאינה מוטלת בספק לבצע עבודות פיתוח חיוניות.

ז) התנגדותה של סוריה תוקפנית וריאקציונית. אין לסוריה כמדינה זכות להתנגד. זכות זו בידי בעלי הקרקעות הסורים.

אברמוב שאל אם אי־אפשר להגיע לידי הסכם כנהוג בין מדינות שיש להם נהרות גבול משותפים וסיפר על המשא ומתן בין ברית־המועצות ונורבגיה שנמשך 10 שנים ונסתיים זה עתה לניצול מי הנהר פאטצו־יוגי. על התנאים הקשים שהציגו הנורבגים וויתורי ברית־המועצות כדי למנוע סכסוך בין המדינות.

השר השיב לנמשל:

171

1. ב־27 במרס פורסמה ב"איזבסטיה" כתבת "טאס" בכותרת "היסטריה מלחמתית בישראל". בין השאר נאמר בה כי חידוש עבודות ההטיה בירדן באזור המפורז מהווה הפרה בולטת של הסכם שביתת הנשק ושל החלטת מועצת הביטחון, וכי ניסיונות אלה בשעה זאת מכוונים כפי הנראה להגברת המתיחות במזרח התיכון באופן מלאכותי, כדי לאפשר אולי סכסוך צבאי בין ישראל לארצות ערב (ראו השגרירות במוסקבה אל משרד החוץ, מברק 74, 28 במרס 1956, 130.09/2326/7).
2. למעשה החליטה מועצת הביטחון ב־18 במאי 1951 (החלטה S/2157) שעל ישראל להפסיק את עבודות ניקוז החולה שבאזור המפורז, וכי המשך הטיפול בעניין יופקד בידי הגנרל ריילי, ראש מטה משקיפי האו"ם. ישראל טענה בפניו כי החלטת מועצת הביטחון מתייחסת לעבודה בשטחים שבבעלות ערבית, אך לא לעבודה על אדמות בבעלות יהודית. לאחר דין ודברים קיבל ריילי את הגרסה הישראלית, והעבודה התחדשה (ראו כרך 6, מס' 372, 376).
3. ראו מס' 132, הערה 4.

1) הירדן נמצא בתוך שטחנו בעוד ששם מדובר על נהר עובר, נכנס ויוצא ממדינה למשניה.

2) הנורבגים אמנם תבעו תנאים מופרזים אך היו מוכנים למשא ומתן בעוד שהסורים מסרבים להיכנס לכל משא ומתן.

3) בהכירנו המדיניות הדינמית של ברית־המועצות ספק אם היו מוכנים לחכות 10 שנים לפתרון אילו היה העניין בעל אותה החיוניות כפי שבשבילנו ניצול מי הירדן.

אברמוב שאל על מועד הדיון בעניין החולה ועל שם ראש משקיפי או"ם בתקופה ההיא והעיר שזה עניין מורכב.

השר השיב שעם היותו מורכב הנו ברור בתכלית וסיים באמרו שאין אנו מעוניינים בשפיכת דמים אלא בהשקאת האדמה היבשה במים.[4]

172

מ' שרת אל א' אבן (ושינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 834

נוסח יוצא: 130.02/2456/1

ירושלים, 1 באפריל 1956

מידי

דחיתי שיחתי עם לאוסון ומצפה למברקך, אך בינתיים נבצר ממני להבין מה מתחולל.

א) בשיחה עם דאלס:[1] אם לאחר כל הדחיות וההבטחות והפרותיהן וחידושן ורמזי הבשורות לנו וליהודים ולקונגרסאים הוא נותן תשובה שלילית נחרצת לגבי אספקה ישירה של נשק כלשהו כי אז מה פשר הסכמתו הבלתי מחייבת הנסחטת בסוף השיחה לעיין ברשימה המונחת אצלו זה חמישה חודשים כאילו רק עכשיו הוגשה, זולת פתח מחזור חדש של הונאה והתחמקות?

ב) בשיחה עם היני:[2] האם לא ברור כי פסוקו האחרון של דאלס באוזני פירסון פירושו ניסיון לצאת ידי חובה כלפינו על ידי passing the buck לקנדה מבלי להתחייב על שום

4. זיכרון דברים משיחה זו, מ־9 באפריל 1956, בתיק 130.11/2507/4.

172
1. ראו מס' 165.
2. ראו מס' 166.

מתן נשק ישיר, זאת אומרת מבלי לעשות דבר לחיובה הממשי של קנדה שכן הנוסח הנתון לעיון הוא דיבור ריק ולכן טכסיס רמייה.

ג) בשיחה עם אלן:[3] ראשית האם לא ברור כי הנוסחה "המזכיר לא שלל" אינה שווה כלום לאחר שהוברר כבר כי נוסחת not excluded שהשמיעו המזכיר והנשיא[4] פירושה למעשה הוא not included. שנית לאחר שעוד בתחילת דצמבר שמענו מהמזכיר כי העיון ברשימה יוחש ותוך שבוע נקבל תשובה ורק הכנרת הפריעה,[5] איזה שחר יש ואיזו כנרת אפשר לייחס לשרשרת דיבורי סרק כאילו אנו עומדים כיום בתחילתה של כל הפרשה? קודם כול הוא מגלה כי הקל ביותר: רדאר ואחרי כן הוא מהרהר, חוזר: מהרהר, על אנטי־מטוסים ואנטי־טנקי ולאחר מכן הוא פתאום רואה אור ומודה כי סעיף המטוסים מעניין, חוזר: מעניין, ולבסוף הוא מבטיח לעיין ולהתייעץ ומקווה להגיע למשהו ומקבל לידו רשימתנו כאילו ראה אותה בפעם הראשונה. מה כל זה אם לא התעללות.

לי ברור כי עלינו לחתוך ולהודיע כי מצדנו סיימנו המשא ומתן והסקנו כי הם החליטו לא לנקוף אצבע שכן ההנמקה לאי־מתן ישיר מכשילה מראש פנייתם לאחרים ולכן התוצאה מבחינתם אפס וישאו באחריות וכך נודיע לכל ידידינו ושלום, ואז אם יניחו לעניין להיגמר כך נדעה ואם באמת ירצו לפייסנו לספקנו במידת־מה כי אז יקראו לנו ויוכיחו מעשיהם ולא שנמשיך בשידול משפיל וחסר יעל ונשלה עצמנו בהבטחותיהם הכוזבות.

לטדי [קולק]. בשלך 80[6] אתה קובע כי דאלס התחייב לברר אך לפי 70[7] הוא בפירוש לא התחייב. אשר להצעתך לחתור מיד לכך שממשלת ארצות־הברית תסכם הרינו חותרים לכך מיד זה חמישה חודשים והעלינו חרס והמשך החתירה פירושו המשך ההתחמקות. אילו רצו לסכם מיד יכלו לעשות זאת לפני השיחה עם דאלס והוא היה פותח בבשורה כפי שהתנבא נביא השקר ראסל.[8]

הצעתי החיובית היא כי נמשיך באוטווה וברומא ואם ניתקל בסירוב נודיע, חוזר: נודיע למחלקת המדינה.

שרת

3. ראו מס' 165, הערה 12.
4. ראו מס' 120.
5. ב־13 בדצמבר ביקש אלן מאבן להעביר לשרת את התנצלות דאלס על שאיננו יכול להודיעו על החלטת ארצות־הברית בעניין אספקת נשק לישראל בגלל סיבות שונות, העיקרית שבהן היא התקרית האחרונה בגבול הסורי (פעולת כנרת). ראו אבן אל משרד החוץ, WIA985, 13.12.1955, 93.01/2212/2.
6. ראו מס' 168.
7. מס' 165.
8. בפגישה שהתקיימה ב־26 במרס אמר ראסל כי ההכרעה בעניין הנשק קרובה; "[היא] לא תהיה כזו שתביא לריקודים בחוצות ירושלים ותל אביב אך ממשלת ישראל בוודאי תראה בה התקדמות ניכרת" (ראו שילוח אל הרצוג, WIA64, 26 במרס 1956, 93.01/2213/9).

173

מ׳ שרת אל א׳ אבן (ושינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן 838
נוסח יוצא: 130.09/2311/5

ירושלים, 1 באפריל 1956

שלך 84.[1] הזעם אינו לפורקן אלא הגענו לשלב בו יעיל הזעם מהשידול. סקירתך על העבר אינה מדויקת. נכון כי לא השלכנו כל יהבנו על ארצות־הברית אלא פעלנו ואף הצלחנו בצרפת, גם שוטטנו וחיפשנו ברחבי תבל אבל הדגש החזק בפנייתנו לארצות־הברית היה נשק מארצות־הברית ולא שירות מודיעין על מקורות אחרים. כאן דחונו בלך ושוב והבטיחו ולא קיימו וגרמו לנו אשליות והפסד זמן פלילי והכשילו המאמינים בהם. ושוב נכון כי חתרנו גם לעזרת ארצות־הברית ברכש מארצות אחרות אך בראש וראשונה עזרה על ידי מופת של הספקה ישירה ולא על ידי המלצות ואישורים. אין שום כוונה להקריב אפשרות רכש כלשהי למען הסיפוק שברוגז, ובוודאי לא להפסיק בכלל כל משא ומתן שהוא, אבל עלינו להפגין כלפיהם אכזבה והתערערות חמורה של אמון כאמצעי יעיל ביותר בשלב זה להישג כלשהו. לפיכך עלינו להצהיר כי לאחר כל מה שקרה, והלא הם יודעים היטב כיצד מעלו בנו ומצפונם מאוד לא נקי, איננו רואים שום טעם בבקשות ובהסברות נוספות מצדנו אלא נחכה למעשים ונדון לפיהם ואם לא יבואו - לא נפנה עוד. הם הבטיחו הודעות לקנדה ולאיטליה. אנו מסופקים אם המלצתם והיתריהם יועילו מבלי שהם עצמם ימכרו אך נראה מה התוצאות באוטווה וברומא. הם הבטיחו עכשיו בפעם השביעית לעיין ברשימה ולהודיענו מה ימכרו לנו. איננו סומכים עוד על הבטחותיהם אך בהם תלוי להחזיר אמוננו על ידי החלטה מהירה וממשית. בסיכום אנו סבורים כי הם מפקירים אותנו ועליהם ההוכחה כי לא כן הדבר. לדעתי רק זו הלשון ההולמת מצבנו והתנהגותם כלפינו ורק בה סיכוי־מה לתזוזה ולא בהמשך המשא ומתן כמקודם, אגב הבלעת המעל. לפי קווים אלה בדעתי לדבר עם לאוסון ביום ג׳. בהנחה כי ראש הממשלה יאשר הקו בשובו לבירה ישמש הדו״ח על שיחתי עם לאוסון[2] תדריך נוסף למקרה זה.

הערה:

א) אל תגעו בתריסר הצרפתי השני יען הוא במשא ומתן ישיר עם צרפת בלי עזרת ארצות־הברית.

ב) עניין 24 כיחידה. יש כמובן להסביר מיד אבל זאת אפשר לעשות גם בטלפון כתיקון עובדתי.

שרת

173
1. ראו מס׳ 170.
2. ראו מס׳ 178.

174

א׳ אבן ור׳ שילוח אל מ׳ שרת
A. Eban and R. Shiloah to M. Sharett

מברק מוצפן WIA424
נוסח יוצא: 93.01/2213/10

וושינגטון, 2 באפריל 1956

אישי

לשלך 838.[1] אנו שותפים לאכזבה ולזעם אולם מסקנתנו כי עלינו בשעה זו להסתער במלוא כוחנו להפוך הדברים ששמענו לאחרונה מפי דאלס ועוזריו לממש.

הגישה הכללית שנתגבשה במחלקת המדינה אפשר לנסחה כדלקמן:

א) האסון הגדול המרחף על המערב ועל ישראל הוא איום החדירה וההתפשטות הסובייטית.

ב) סכסוך ישראל-ערב מנוצל על ידי הסובייטים למטרה זו.

ג) מכאן המאמץ הגדול של ארצות־הברית להביא לשלום בין ישראל לנאסר אשר ארצות־הברית ראתה בו המפתח לעולם הערבי.

ד) ארצות־הברית סברה כי ראוי היה המאמץ לשלום שישהו בגללו ההיענות לתביעות ישראל לנשק מגן.

ה) סרבנותו של נאסר להיעתר ליזמת ארצות־הברית[2] יצרה מצב חדש באזור אשר מסקנותיו:

1. להבטיח יכולת עמידתה ההגנתית של ישראל.
2. ייאוש מנאסר אך לא התייאשות מכל סיכוי של השפעה בעולם הערבי.
3. הכרח חיוני למערב ולישראל לקיים ולבצר השפעתה של ממשלת ארצות־הברית בחלקי העולם הערבי שאינם אבודים.
4. לפיכך יש לתכנן סיפוק צרכיה הביטחוניים של ישראל בצורה שלא תתפרש כאילו ממשלת ארצות־הברית מזדהה הזדהות מלאה עם ישראל נגד העולם הערבי.
5. מכאן נכונותה של ממשלת ארצות־הברית לסייע לספק צרכיה של ישראל ממקורות מערביים מחוץ לארצות־הברית.
6. נוסף על עזרתה לישראל להשיג הנשק הדרוש ממקורות מערביים אחרים מוכנה ממשלת ארצות־הברית לסייע לה בדרכים מעשיות אחרות כגון הגדלת המענק, מלווה בנקאי לפיתוח ולהתיישבות ותמיכה בתנאים מסוימים בעבודה במפעל הירדן.

174
1. מס׳ 173.
2. שליחות אנדרסון - ראו מס׳ 144.

שיחת דאלס-פירסון[3] והודעתו של דאלס לנו על עמדה מדינית חיובית על המלווה[4] מהווֹת ראשית ביצוע התכנית הנ"ל. בשתי השיחות האחרונות[5] הזמיננו דאלס לשתף פעולה במדיניות המורכבת לפי דבריו משני יסודות:

א) שמירה וביצור השפעת ארצות־הברית במזרח התיכון.

ב) שמירה על ביטחונה של ישראל וחיזוקה הכלכלי.

לפי דאלס ואחרים המדיניות המתוארת לעיל יכולה להתקדם אך ורק בסודיות ובאווירה של חידוש האמון ולא במצב של מה שתיאר דאלס כאיבה בלתי מוצהרת - undeclared hostility.

למרות אכזבות העבר נדמה לנו כי חובת השעה היא להפוך התכנית הנ"ל למבצע חיובי דהיינו, לתבוע ולהביא להשתתפות אמריקאית ישירה בחימושנו [ו]להשיג, בעזרת ממשלת ארצות־הברית, הנשק מקנדה, איטליה וכו'; להחיש ההחלטה על המלווה ומפעל הירדן ולהגיע לשיתוף פעולה במדיניות המכוונת להחליש נאסר. הקשיים הכרוכים בהשגת הנשק בקנדה ובאיטליה גדולים מאוד וספק אם נתקדם בלי עזרה אמריקאית פעילה, ואנו חוששים שבאווירה של ריב גלוי בינינו ובין ממשלת ארצות־הברית לא נצליח.

איננו ממליצים שבפגישות עם לאוסון ומחלקת המדינה נעלים אכזבתנו אולם מגענו מוכרח לכלול גם יסוד פעיל של מאמץ להגיע לביצוע משותף של משימות חיוניות. הודעה לממשלת ארצות־הברית על משבר האמון ונקיטה בדרך של מגע פורמלי בלבד עד שיוכיחו במעשים כי הם ראויים לאמון לא יביאונו למטרה הנכספת. יש לזכור כי הכוחות והשיקולים הפועלים נגדנו עודם קיימים. ייתכן מאוד שנתבדה אולם לפי מיטב הכרתנו יש לרכז הימים הקרובים במאמץ עליון של ביצוע.[6]

אבן, שילוח

175

הערת עורך
Editorial Note

מסיבת עיתונאים של מזכיר המדינה דאלס ב־3 באפריל: מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון
Secretary of State Dulles' Press Conference on 3 April: U.S. Policy in the Middle East

ב־3 באפריל קיים מזכיר המדינה דאלס מסיבת עיתונאים בוושינגטון. הוא פתח ואמר כי אין שינוי במדיניות אספקת הנשק של ארצות־הברית לישראל. בקשותיה של ישראל לא

3. ראו מס' 166.
4. ראו מס' 165.
5. ראו שם, ומס' 120.
6. תגובת שרת - ראו מס' 190.

נדחו והן עדיין בדיון. בתשובה לשאלה ציין כי משלוחים קטנים של נשק לאזור על ידי מדינות אחרות יכולים לסייע לשמירת היציבות באזור. לארצות־הברית שתי מטרות במזרח התיכון: למנוע מלחמה ולשמור על עצמאותן של מדינות האזור. ביטחונן של מדינות האזור לאורך ימים יקום על כיבוד החוק הבין־לאומי ועל שמירה על יחסים ידידותיים בין מדינות שכנות ולא על נשק. ארצות־הברית כידידתם של שני הצדדים תפעל ליצירת אווירה כזאת במזרח התיכון.

(ראו U.S. Information Service, *Daily News Bulletin*, Tel Aviv, 4 April 1956)

176

שגריר ישראל במוסקבה אל מחלקת מזרח אירופה
Israel Ambassador in Moscow to the East European Division

מברק מוצפן ט/77
נוסח נכנס: 130.09/2326/7

מוסקבה, 3 באפריל 1956

פגישתי עם מולוטוב התקיימה ב־2 דנא וארכה שעה. רוב הזמן התנהל דו־שיח. פתחתי בהתאם לקווים שסוכמו בינינו.[1] מולוטוב למעשה לא הגיב על נכונותנו להטבת היחסים והרחבת הקשרים, אף לא הגיב על נכונות הכנסת לחילופי משלחות פרלמנטריות.[2] להלן קיצור הדו־שיח לאחר הפתיחה:

מולוטוב: עדיין מגיעים לידינו דברים קשים המתפרסמים בעיתונותכם נגד ברית־המועצות הנושאים אופי בלתי ידידותי. עיתונותנו מותחת לעתים ביקורת על מעשי ישראל אולם לא יותר מזה. מדינות ערב אינן מתכוננות לתקוף אתכם. אתה יודע שהנכם חזקים מהם. אתם באופן ברור מתכוננים למלחמה. ייתכן שאין זו היסטריה מלחמתית אולם זה דומה לה. הדבר לא יביא לכם תועלת. מעט הנשק שמצרים קונה מצ׳כיה או מפולין משמש עילה בידי המעוניינים למסע אנטי־סובייטי. מדינות ערב זה לא מכבר היו מדינות קולוניאליות, הן עדיין חלשות כלפי משעבדיהם הזוממים נגדן מזימות.

אני: דיברתי על יחסי כוחות בין ערב לישראל ולא בין ערב ומשעבדיה לשעבר.

מולוטוב: זה קשור. אתם קשורים, אולי לא פורמלית.

אני: לא פורמלית ולא עובדתית. שבירת איזון הכוחות ובעיקר על ידי הנשק הצ׳כי מסכן השלום באזור על ידי עידוד יצר התקפה ערבית. הכנותינו הנן להגנה. כעת הערובה הבטוחה ביותר נגד פרוץ מלחמה באזור היא במאה מטוסי סילון בעלי איכות גבוהה ונשק אנטי־טנקי בידי צה״ל. ישראל פניה לשלום.

176
1. ראו מס׳ 169.
2. ראו מס׳ 66, הערה 2.

מולוטוב: ברית־המועצות מעוניינת שהצדדים באזור יסדירו את הבעיות השרויות במחלוקת ביניהן בעצמם ואין מקום לטענות אלה בשטח זה. על ישראל לדאוג לכך שיהיה הסכם בינה לבין שכנותיה. ההכנות למלחמה מצד ישראל מדאיגות את שכנותיה ומגבירות חשדותיהן לגבי כוונות ישראל.

אני: ישראל הייתה מוכנה והנה מוכנה גם כעת לפתוח במשא ומתן ישיר עם מדינות ערב על הסכם שלום בלי כל תנאים מוקדמים אולם מדינות ערב מודיעות בגלוי על סירובן. אולי תסייע ברית־המועצות בהשפעתה עליהן לשינוי עמדתן זו. אספקת הנשק החד־צדדי רק הגבירה סירובן ומלהיבה תאוות ההתקפה על ישראל. האם במצב זה לדעתך תפקיד ישראל צריך להיות הימנעות מבניית מקלטים, מחפירת חפירות הגנה ביישובי ספר, ממאמצים להשגת נשק מגן ובכלל מהכנות להתגוננות?

מולוטוב: אם ישראל רוצה בשלום לא מספיק להכריז על נכונותה לפתוח במשא ומתן צריך להימנע מפעולה על דעת עצמה. הנה אתם עומדים להטות את מי הירדן בלי הסכמת הסורים וזה עלול לגרום למלחמה. היכן כאן רצונכם לשלום? גם מועצת הביטחון תבעה הפסקת העבודה.[3] והנה הרמטכ"ל הודיע שאם תהיה מלחמה תנצחו ותחדרו לארצות ערב.

אני: רצוננו בשלום אינו יכול להיות מוטל בספק. נתבקשנו על ידי מועצת הביטחון להפסיק את עבודת ההטיה לזמן־מה לשם דיון בשאלה, חיכינו שנתיים וטרם חידשנו. המים דרושים לפיתוח. האם נענו מדינות ערב לפניותינו לפתוח במשא ומתן ישיר? במקום לפתוח במשא ומתן פתחו בהזדיינות ובריכוז צבאותיהם על הגבולות, מי כאן שוחר השלום ומי מתכונן להתקיף?

מולוטוב: עליכם להבין כי מדינות ערב רואות עצמן כצד המקופח בסכסוך לכן עליכם ליצור תנאים שיקלו עליהם ויחלישו התנגדותם למשא ומתן. חלקכם כאן צריך להיות לא קטן מחלקם.

אני: למה כוונתך לצד המקופח בסכסוך? במה קופחו מדינות ערב? האם בזאת שהתנפלו עלינו ב־1948 או בזאת שמצרים השתלטה על רצועת עזה, ועבר הירדן על חלק משטחה של ארץ ישראל? האם לא היה בזכותנו להתגונן נגד התוקפנים שבאו להשמידנו וגם הפרו החלטות או"ם?

מולוטוב: אין זה מדויק שרק הם התנפלו עליכם.

אני: בזאת הכירו באֵי כוח ברית־המועצות באו"ם בדבריהם ב־1948.

מולוטוב: אין זה הדבר היחיד שבאי כוח ברית־המועצות אמרו בנידון. ומה בעניין העקורים שמספרם 800 אלף או 900 אלף. האם אין בכך קיפוח?

אני: מספרם לדעתי קטן מזה והם עזבו לפי צו מקהיר מתוך ביטחון לחזור תוך שבועות מספר ככובשים. האם למדינות ערב מגיע פרס על זה שהן עושות הכול למען מנוע יישוב הפליטים?

מולוטוב: אין זה פשוט כל כך ומה עם יתר השטח של פלשתינה?

אני: יתר השטח הנו מדינת ישראל ולא אנו התנפלנו על האחרים אלא צבאות מדינות ערב על ישראל, אנו הסכמנו בזמנו להחלטות האו"ם. מדינות ערב לחמו נגדנו וכנגד ההחלטות. לא אנו אחראים לתוצאות. לא אנו קיפחנו את מדינות ערב אלא הן ניסו להשמיד אותנו.

3. ראו מס' 132, הערה 2.

לא נתנו להכחיד עצמנו ב־48 ולא ניתן גם עכשיו, נילחם בעוז.

מולוטוב: למה אתה מדבר על מלחמה שוב ולא על שלום.

אני: כאשר בידי צבאות ערב מפציצי סילון איליושין ומטוסי קרב מיג 15 נוסף לטנקים וצוללות והם מתרכזים על גבולנו אנו חייבים לדבר על מלחמת מגן.

מולוטוב: "מיג 15" אינו סילון, אין להם סילונים.

אני: לפי מיטב ידיעותיי האיליושין ומיג 15 שהמצרים מקבלים מצ'כיה הנם מפציצים ומטוסי קרב סילוניים.

מולוטוב: תן לי רגע לברר, אני חושב שהנך טועה. המיג 15, ונדמה לי אף 17, אינו סילון. (הלך לשולחן עבודתו וטלפן, אולם לא הצליח להשיג את האיש הנכון).

אני: אם תצליח להוכיח לי כי המצרים לא קיבלו בעסקה מטוסי סילון אבטיח להפסיק את חפירת החפירות.

מולוטוב: ברצונך לומר שלא היו להם מטוסי סילון וכעת קיבלו מצ'כיה?

אני: היו להם מעטים גם קודם, ומפייר ומטיאור בריטיים.

מולוטוב: כאשר היו למצרים מטוסי סילון בריטיים לא אכפת היה לכם וכעת כאשר קיבלו מיגים הנכם מרעישים עולם.

אני: השינוי הוא מכריע באיכות וגם בכמות ונוסף גם מפציץ סילוני שלא היה להם כלל קודם.

מולוטוב: אתם צריכים למצוא דרך להטבת היחסים עם השכנים שלכם וליצור תנאים נוחים לכם.

אני: אני מצטער על שלא הצלחתי לשכנע אותך ועוד יותר הנני מצטער על כך שברית־המועצות רואה באור בלתי נכון כפי שהוברר מדבריך את מצב העניינים במזרח התיכון.

מולוטוב: בספק אם הנך אובייקטיבי אבל נקווה שתמצאו בכל זאת דרך לשלום.

אני: אין אתם מסייעים לכך.

עד כאן השיחה. השיחה הבהירה לדעתי כי בתקופה הקרובה יש לצפות לתמיכה מלאה מצד ברית־המועצות במדינות ערב וכן לחוסר כל התחשבות בענייננו. ברור לי כי עמדה זו מוציאה מכלל חשבון אפשרות של פנייה להשגת חימוש בתקופה זו.[4]

השגריר

4. דין וחשבון שלם מהשיחה ראו במכתב אבידר אל מחלקת מזרח אירופה, 15 באפריל 1956, 130.11/2507/4.

177

י' צור אל מ' שרת וש' פרס
J. Tsur to M. Sharett and S. Peres

מברק מוצפן שפ/591
נוסח נכנס 130.09/2346/5

פריז, 3 באפריל 1956

בשיחה עם Laforest, שר האווירייה, מתברר כי יש הסכמה לחתימת חוזה ל־12 מיסטרים אלא שפינו מבקש לדחות החתימה עד לאחר שיגיעו הראשונים לארץ.[1] המיניסטריון עושה לדבריו כל הסידורים כאילו היה החוזה חתום, אך ספק אם יוכלו למסור המטוסים לפני גמר off shore. מוכנים לנסות לאחר שיגיע התריסר הראשון.

יש הסכמה לשישה אורגנים נוספים.

מוכנים למכור לנו בזמן הקרוב ביותר 30 מיסטרים II בשני שיעורים בני 15. מתוך בירור עם השר ועוזריו הובהר לנו בהחלט כי לא ניתן להשיג אורגנים וכי אם נימנע מלרכוש המיסטרים II לא נוכל לקבל כל מטוס מסוג זה.

הובטח לנו להחיש מסירת חלקי חילוף לאורגנים.

שר התעופה [האווירייה] יוצא מחר לסיור במזרח הרחוק ויחזור באמצע מאי. הזמנתיו להתעכב בישראל בדרך חזרה וקיבל הזמנתי עקרונית. עוד נודיעכם פרטים בבוא המועד.

צור

178

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן IW846
נוסח יוצא: 130.09/2311/6

ירושלים, 4 באפריל 1956

מידי

לאוסון הוזמן היום לשר. נכחו המילטון, הרצוג.

השר פתח בתיאור ציפייתנו הדרוכה ביותר לקראת שיחת אבן-דאלס האחרונה.[1] אחרי חודשי ההמתנה, על עליותיהם ומורדותיהם, נדמה לנו כאילו ארצות־הברית לבסוף

177
1. מטוסי המיסטר הראשונים הגיעו לישראל ב־12 באפריל.

178
1. ראו מס' 165.

הרגישה עצמה מסוגלת ומחויבת מוסרית לקבל הכרעה ולהודיענו. מה שהודיע דאלס היה בשבילנו shattering blow. השר רואה בשיחה זו סיום מכאיב ביותר לפרשת חמישה חודשים. אחרי תיאור מאמציו באירופה ובארצות־הברית, ומאמצי השגרירות, ציין השר שאם כי תקוותו לא הייתה בלתי מסויגת הרי האמין שלבסוף יצמח דבר־מה ממשי ושלתשובת ארצות־הברית תהיה חשיבות משלוש בחינות:

א) חיזוק ביטחוננו.

ב) עידוד לישראל הנצורה, לעם היהודי העומד לימינה ולהמוני בני אדם ברחבי העולם הדואגים לשלומה ושהיענות חיובית הייתה מעלה קרנה המוסרית של ארצות־הברית בעיניהם.

ג) אור ירוק לבעלות ברית [של] ארצות־הברית המהססות למכור לנו נשק בהיעדר היענות אמריקנית בבחינת התוויית קו.

אמונתו לא הוצדקה ולא זו בלבד שמאוכזב אלא מדוכא ומסוכל ביותר. אילו נקטה ארצות־הברית מלכתחילה בלשון ברורה אזי לפחות היה נחסך מאתנו הסיכלון. מה ששמענו ביום רביעי שעבר יכול היה להישמע לפני חודשים. בתקופת הציפייה היה ניסיון רצוף לתלות לנגד עינינו תקווה כלשהי וטענתנו שכנראה פירוש הסחבת סירוב נתקלה בהתמרמרות ובהדגשה שפירושנו בלתי נכון ואין מתן נשק מוצא מכלל אפשרות. השר מנה דברי המזכיר בפריז ובג'נבה[2] על עיון אוהד, הבטחת המזכיר ב־6/12 - שיעשה מאמץ להשיב תשובה לפני צאת השר מארצות־הברית (מדבריו הסתבר שהעיון הטכני הושלם כבר אז),[3] דברי אלן ב־13/12[4] ומכתב המזכיר מ־23/12 (מהם הסתבר כאילו התשובה הייתה כבר מוכנה אלא שהכנרת עיכבה),[5] דברי דאלס ב־2/10[6] (מהם הסתבר שנפתח פרק חדש של סיכוי לקרב הסדר. עבר זמן ולא נתגשם הסיכוי), ודברי דאלס ב־3/2[7] (מהם הסתבר שהמונח disposed היה אצלו בבחינת understatement. מכאן עבר השר לצטט הודעת הנשיא מ־11/9[8] (מהם הסתמן סיכוי להיענות), שדרו לראש הממשלה מ־2/27[9] (שוודאי לא כלל

2. נסב על שתי שיחות בעניין הרכש בין שרת לדאלס באוקטובר 1955, הראשונה ב־26 באוקטובר בפריז (ראו אבן אל משרד החוץ, 26.10.1955, 130.02/2456/8), והשנייה בג'נבה ב־31 באוקטובר (ראו אבן אל משרד החוץ, 31.10.1955, 130.02/2310/16). בשיחה השנייה אמר דאלס כי: "יבוא עיון אוהד בכל רשימה שישראל תגיש, ואם סוגי הנשק יהיו הגנתיים - העניין יהיה אוהד יותר".

3. תרשומת השיחה ב־6 בדצמבר 1955 בתיק 130.02/2455/8.

4. ראו מס' 172, הערה 5.

5. במכתב זה אל שרת חזר דאלס על הדברים שמסר אלן בשמו לאבן ב־13 בדצמבר 1955, כי ארצות־הברית איננה יכולה לקבל החלטה בעניין בקשת הנשק של ישראל בגלל מספר סיבות, שהעיקרית בהן היא התקרית האחרונה בגבול הסורי (ראו סיכום שהוכן במשרד החוץ באפריל 1956 על הצהרות דאלס ואייזנהאואר, מתויק בין מברקים מ־8 באפריל ו־10 באפריל בתיק 130.02/2456/1).

6. ראו מס' 86.

7. ראו מס' 120.

8. ראו מס' 15, הערה 11.

9. ראו מס' 112.

סירוב) ודבריו ב־14/3[10] שלא ניתנו אלא לפירוש מעודד. מכיוון שנתבדו התקוות למצוא בסיס להסדר עם נאסר שבעטיין נתעכבה התשובה גברה תקוותנו שניענה, והנה ירדה עלינו מהלומה ביום רביעי שעבר.

בהזכירו שבתגובה לדברי המזכיר בוועדת הסנאט חיווה דעתו בכנסת[11] שפירוש הדברים הפקרת ישראל לגורלה אלא שמקווה שאין זו המילה האחרונה של ארצות־הברית ושל המזכיר עצמו, אמר השר שלאור התשובה נראה כאילו זהו באמת גיבוש סופי לעמדת ארצות־הברית. לא זו בלבד שאנו שרויים באכזבה ובחרדה אלא מתנסים במשבר אמון חמור. אנו מרגישים badly let down. איננו רוצים ללבות סכסוך גלוי עם ארצות־הברית ולכן נמנענו מהודעות פומביות וממתן השראה לעיתונות על המצב לאשורו. אילו היינו מפרסמים הייתה תגובת הקהל מגיעה לשיא מתיחות ומרירות. דא עקא, מכיוון שאנו שותקים, ומאידך גיסא כנראה מאחר שהושמעו דעות אופטימיות מפי סילבר וגולדמן,[12] נוקטת העיתונות בימים האחרונים באופטימיות־מה בניגוד משווע למצב האמִתי.

השר אמר שעתה אינו בטוח שאמנם רוצה ארצות־הברית שנקבל נשק, שכן אילו רצתה הייתה נוהגת אחרת. עם כל הערכתנו להיתר רח"ל [רכש חוץ לארץ], שאפשר מסירת המיסטרים יותר מוקדם, הרי לא בזכות ארצות־הברית נאותה צרפת לעצם העסקה, ועליה אנו חייבים תודה אך ורק לצרפת. דאלס הזכיר אפשרות מיסטרים נוספים מצרפת אולם הזמן הולך ופג וטרם הגיענו אף מיסטר אחד. באשר לדברי דאלס על קנדה ואיטליה ציין השר שגישת ארצות־הברית תתקבל כבלתי הגיונית על ידי בעלות בריתה. אם מודה ארצות־הברית שאנו זקוקים לנשק למה אינה נותנת משלה; אם אינה רואה עצמה מחויבת מוסרית למה יראו עצמם אחרים מצווים על כך? באיזה תוקף מוסרי יכולה ארצות־הברית להשפיע על אחרים אם הפה המתיר לאחרים אוסר על עצמו? באשר לנשק מארצות־הברית עצמה בראשית השיחה בא סירוב החלטי ובהמשכה הסכים המזכיר לעיין ברשימתנו (והרי העיון נמשך חמישה חודשים) ואחריו החרה אלן בשיחה נפרדת[13] לאמור שאין הנשק excluded (והלוא ביטוי זה אינו יכול אלא להתפרש אצלנו כ־not included. אחרי חמישה חודשים הוזמן אבן למזכיר לקבל תשובה. לא שמע שאם כי ארצות־הברית אינה מוצאת אפשרות להיענות ישירה הרי הפעילה איטליה וקנדה להיענות, ועלינו עכשיו לפנות אליהן כדי לגמור הסידורים הטכניים. במקום זה הפנה אותנו המזכיר למדינות אלו והרי איטליה מוכנה גם מוכנה למכור, אלא שזקוקה לאישור ארצות־הברית ובאשר לקנדה, עם כל ידידותה, אנו מניחים שתרצה קודם לראות דוגמה אמריקאית ישירה. מצד

10. במסיבת העיתונאים ב־14 במרס תיקן אייזנהאואר את דבריו ממסיבת העיתונאים שבוע לפני כן (ראו תעודה 144 והערה 12 שם) לאחר שאבן ושילוח מחו על דבריו באוזני מרפי. במסיבה השנייה אמר אייזנהאואר את הדברים האלה: I never said, and I am sure the Secretary of State never said, that we wouldn't furnish arms to Israel. We were hoping for a better solution. (ראו סיכום שהוכן במשרד החוץ באפריל 1956 הנזכר לעיל בהערה 5 וכן שילוח אל הרצוג, מברק 993, 9 במרס 1956, 93.01/2213/9).
11. ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XX, עמ' 1244-1245.
12. במסיבת עיתונאים ב־30 במרס אמר נחום גולדמן שאין ספק שארצות־הברית תיתן נשק לישראל.
13. ראו מס' 165, הערה 12.

אחד איננו שומעים דבר ברור מארצות־הברית באורח פנימי ואילו בהודעות ובדליפות לעיתונות נאמרים דברים שאין בהם כדי לעודד ממשלות אחרות. נפנה לקנדה ולאיטליה אולם מה יהיה אם ישיבו פנינו ריקם? האם עלינו אז להתחיל בסיבוב חדש של חודשים? מהלך הפרסומת מוושינגטון מדאיג ביותר. צרפת הייתה זכאית להחליט על פרסום דבר המיסטרים אולם הדליפה הראשונה באה מוושינגטון.[14] אם צרפת לא רצתה בפרסום לשם מה דליפה זו? בדברי המזכיר לעיתונות מאתמול לא נאמרה מילת עידוד למדינות אחרות והן עשויות להרהר שאם עמידה מהצד נראית כמעלה בעיני ארצות־הברית למה תמנענה מעצמן יתרון זה? השר הזכיר דרך אגב שהמזכיר תיאר נאסר ככולו תכלת הדואג לעצמאות האזור ושאל האם פירושה דאגתו גם על עצמאות ישראל שהיא חלק מהאזור?

בסיכום אמר השר שאין עוד מקום לעיון ברשימתנו אלא להכרעה לכאן או לכאן ואם ההכרעה חיובית, על ארצות־הברית להודיענו באשר לסוגים, כמויות ותנאים ואז נבדוק אם הם כדאיים לנו. בעינינו העניין shelved ואם אין ארצות־הברית רוצה שנתרשם כך עליה לבוא ולומר מה היא מוכנה לתת. אם תהא התשובה שלילית נחדל להטריד ונחסוך זמנם וזמננו. לאור היחס בו זכינו יסבו לנו הפצרות נוספות רק אי־כבוד. השר יכול היה להרחיב דיבור על הידיעות בעיתונות מוושינגטון אולם אין אצלו המבחן במה שארצות־הברית אומרת ותאמר אלא במה שהיא עושה ותעשה הן מבחינת רשימתנו אצלה והן מבחינת הפעלת השפעה על מדינות אחרות.

בתגובתו ביקש לאוסון להבהיר לעצמו שתי נקודות עיקריות מדברי השר: ראשית, האם הבין נכון שהשר רואה בדברי המזכיר לאבן משום סיום הפרק. לכך השיב השר בחיוב והוסיף שחידוש הפרשה בידי ארצות־הברית. לשאלת השגריר למה יראה בתום חמישה חודשים סוף הפרשה ולא יחכה לשישי, אמר השר שלא יטריח שוב השגריר בשאלת הנשק אלא אם יחול שינוי, ועל ארצות־הברית ליצור מצב בו יהא כדאי להוסיף ולשוחח על נשק.

הנקודה השנייה שביקש השגריר להבהיר הייתה אם הבין נכון השר לאמור שאנו רוצים היענות אמריקאית ישירה אולם בהיעדרה אנו רוצים שתשפיע על קנדה ואיטליה. השר השיב שמכיוון שכבר ברור לו שאפילו אם יחול שינוי בעמדת ארצות־הברית לא תספק לנו כל הנשק הדרוש, הוא דיבר על שתי הפעולות גם יחד - היינו היענות ישירה ופעולה באוטווה וברומא. נבחן פעולת ארצות־הברית באוטווה וברומא והוא מקווה שניווכח שארצות־הברית פעלה ביעילות.

השגריר הוסיף ושאל אם בשיחות עם דאלס ואלן לא ניתן הסבר מדוע קשה ביותר לארצות־הברית להיענות במישרין בגלל החשש להפסיד יכולת תמרונה בארצות ערב נגד ברית־המועצות. השר השיב שהודאה בפחד אינה מעלה קרן ארצות־הברית והיא צריכה לגלות אומץ לב לעשות הנכון. יתר על כן, תיאור התוצאה של מתן נשק לישראל כחלוקת האזור לערב הנתמכת על ידי ברית־המועצות וישראל הנתמכת על ידי ארצות־הברית אינו מדויק שכן אין לחשוש שאילו נתנה לנו ארצות־הברית 24 מטוסים הייתה עיראק

14. ב־25 בפברואר 1956 הופיעה ב"ניו יורק טיימס" כתבה בעניין המיסטרים מפי "פקידים אמריקניים". האחריות לעיכוב הוטלה על צרפת (ראו אבן אל משרד החוץ, NPT60, 26 בפברואר 1956, 130.02/2455/9).

מסרבת לקבל סיוע צבאי אמריקאי נוסף. כשנתנה ארצות־הברית נשק לסעודיה[15] הייתה לה הזדמנות מצוינת לכרוך במתן זה נשק גם לנו. לשאלת השגריר בדבר עמדתנו לפעולת ארצות־הברית בעניין המיסטרים חזר השר שהננו מעריכים שארצות־הברית אפשרה החשת המסירה אולם אף ארצות־הברית עצמה בוודאי לא תטען שהיא שיזמה העסקה. להערת השגריר שמקווה ששיחותיו בנדון עם השר לא תיפסקנה הגיב השר שגם הוא מקווה שתמשכנה ביזמת השגריר שיבוא ובשורות בפיו. לשאלת השגריר אם הכוונה להתפתחויות בקנדה ובאיטליה השיב השר שבוודאי גם זאת תהא בשורה.

השר הסביר שטכנית וצבאית מצויה היעילות רק בלהקים של 24 מטוסים ולכן אנו מבקשים 24 מאיטליה ו־24 מקנדה (שמענו שהמזכיר דיבר עם פירסון על 12). כן הסביר השר שכשנקב פעם באוזני השגריר במספר של 24 מארצות־הברית ו־24 מצרפת חשב שאם תיתן ארצות־הברית 24 ייפתחו לפנינו מקורות נוסף על צרפת. מטרתנו עכשיו 72 מטוסים מצרפת, קנדה ואיטליה, 24 מכל אחת. לשאלת השגריר אם יש צורך בהיתר רח"ל [רכש חוץ לארץ] ל־12 הנוספים מצרפת השיב השר שהצרפתים אומרים שלא יינתנו ממכסת נאט"ו אולם אין ספק, למילה אמריקאית טובה לצרפת תהא נודעת חשיבות רבה.

השגריר הפטיר שמציע לא לשים לב למופיע בעיתונות שכן ייתכן שהמזכיר מבקש לפעול בסודיות. לכך הפטיר השר שהוא אשר אמר - לא הדיבור קובע אלא המעשה.[16]

מאה"ב

15. ראו מס' 99, הערה 1.

16. אבן הגיב על שיחה זאת ואמר כי לא תהיה התקדמות במקומות אחרים אם לא תיעשה פעולה בארצות־הברית. יש להביא לכך שתהיה פנייה אמריקנית לאיטלקים, לדאוג שיהיה המשך לפניית דאלס אל פירסון, לדאוג שיוקדם משלוח התריסר השני של המיסטרים על ידי שחרור ממכסת נאט"ו בהשפעת ארצות־הברית. נוסף על כך יש ליצור לחץ ציבורי, כללי ויהודי, למען אספקה ישירה, מבלי שישראל תהיה מעורבת ישירות בהפעלת לחץ זה. שרת סמך ידיו על המלצות אבן (ראו אבן אל שרת, מברק 107, 7 באפריל 1956, 130.09/2311/8; שרת אל שגרירות ישראל בוושינגטון, מברק 861, 8 באפריל 1956, 130.02/2456/1).

179

הערת עורך
Editorial Note

החלטת מועצת הביטחון ב־4 באפריל על כיבוד הסכמי שביתת הנשק בארץ־ישראל
The Security Council Resolution on the Enforcement of the Armistice Agreements in Palestine, 4 April 1956

הדיון במועצת הביטחון על המצב בגבולות בארץ־ישראל הסתיים ב־4 באפריל בהחלטה שהטילה על המזכיר הכללי לבדוק את מצב כיבוד הסכמי שביתת הנשק ולנקוט צעדים, ביחד עם כל הצדדים, שיפחיתו את המתיחות הקיימת. בין הצעדים האלה נכללו הסגת כוחות מגבולות שביתת הנשק, מתן חופש תנועה למשקיפי האו"ם לאורך הגבולות, באזורים המפורזים ובאזורי הביטחון וחתימת הסכמים מקומיים למניעת תקריות ולדיווח מהיר על הפרות הסכמי שביתת הנשק.

החלטה זאת, שקיבלה את המספר S/3575 התקבלה פה אחד והיא סללה את הדרך לביקורו של המזכיר הכללי במזרח התיכון באפריל-מאי 1956.

להלן נוסח ההחלטה:

The Security Council

Recalling its resolutions of 30 March 1955, 8 September 1955, and 19 January 1956,

Recalling that in each of these resolutions the Chief of Staff of the Truce Supervision Organization and the parties to the General Armistice Agreements concerned were requested by the Council to undertake certain steps for the purpose of ensuring that the tensions along the Armistice lines should be reduced,

Noting with grave concern that despite the efforts of the Chief of Staff the proposed steps have not been carried out,

1. *Considers* that the situation now prevailing between the parties concerning the enforcement of the Armistice Agreements and the compliance given to the above-mentioned resolutions of the Council is such that its continuance is likely to endanger the maintenance of international peace and security,
2. *Requests* the Secretary-General to undertake, as a matter of urgent concern, a survey of the various aspects of enforcement of and compliance with the four General Armistice Agreements and the Council's resolutions under reference;
3. *Requests* the Secretary-General to arrange with the parties for the adoption of any measures which after discussion with the parties and with the Chief of Staff he considers would reduce existing tensions along the Armistice Demarcation Lines, including the following points:

(a) Withdrawal of their forces from the Armistice Demarcation Lines;

(b) Full freedom of movement for observers along the Armistice Demarcation Lines and in the Demilitarized Zones and in the Defensive Areas;

(c) Establishment of local arrangements for the prevention of incidents and the prompt detection of any violations of the Armistice Agreements;
4. *Calls upon* the parties to the General Armistice Agreements to co-operate with the Secretary-General in the implementation of this resolution;
5. *Requests* the Secretary-General to report to the Council in his discretion but not later than one month from this date on the implementation given to this resolution in order to assist the Council in considering what further action may be required.

180

א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/838
נוסח נכנס: 130.09/2321/2

לונדון, 4 באפריל 1956

ראיתי היום שאקבורו על פי בקשתי. מטרתי הייתה כפולה:
א) לשמוע תגובתם על דברי דאלס בדבר מתן נשק לישראל.[1]
ב) לברר מידת התנגדותם למדיניות נאסר, ואם הסיקו ממנה מסקנות חיוביות כלשהן לגבי מדיניותם כלפינו.

התחמק מתשובה ברורה בעניין (א). ממשפטים סתמיים אחדים השתמע רֶמז כי ארצות־הברית מוכנה להיות נדיבה כלפינו על חשבון אחרים. לשאלתי אם גברו סיכויינו לקבל נשק השיב כי אין לעת עתה בפיו חדש. שאלני לעיקר מבוקשנו בעניין נשק: סנטוריונים ושחרור מידי של כמה שאושר וטרם שוחרר.[2] רשם דבריי.

אשר ל־(ב), אמרתי כי הנני מעורר העניין לאור העובדה כי נאסר הוכיח בעליל כי שאיפותיו באזור מרחיקות לכת מהשמדת ישראל וכי כוונתו האמִתית להשתלט על מדינות ערב ולהרוס מעמד מעצמות המערב באסיה ובאפריקה. הוספתי כי בוודאי לא נעלם מעיניו כי נמנעתי בזמן האחרון מעורר בשיחתנו עניינים פרט לעניין אספקת הנשק שכן ראינו זכות מלאה לעצמנו לדרוש כי יקיימו המוטל עליהם על פי הכרזת השלוש בדבר שמירת מאזן הכוחות. לאחר שנקטו מדיניות שנשענה על פיוס מדינות ערב, ומצרים בכללן, על חשבוננו, לא ראינו טעם לחזור ולהסביר התועלת שבשיתוף הדוק יותר בין ישראל לבריטניה לשתי המדינות ולאינטרסים של העולם החופשי באזור. בינתיים הוכיחה

180
1. ראו מס' 165.
2. ראו מס' 210.

ההתפתחות באזור בעליל צדקת הערכתנו את נאסר, קודם כול לפי ספרו, שבו פורש תכניותיו כהיטלר בשעתו. ובמידה שהצליח עד כה בביצוע תכניותיו היה זה במידה רבה בזכות הסיוע המוסרי והחומרי אשר קיבל ביד רחבה מממשלות המערב, ובייחוד מממשלת בריטניה.

כשהעירותי כי המדינאים הבריטים, המכריזים השכם והערב [על] תלותם בנפט הערבי והמקווים להצילו למענם על ידי ויתורים לערבים על חשבוננו, עלולים בסופו של דבר להפסיד הנפט וידידות ישראל גם יחד, אמר שאקבורו כי יוגד למנהיגים הרוסים בעת ביקורם כאן[3] כי הניסיון לשלול מבריטניה הנפט במזרח התיכון עלול להביא מלחמת עולם.

שאלתיו אם אף הם כבר עמדו על כך שישראל הנה רק חלק מתכנית הרפתקאות וכיבושים נרחבת של נאסר ואם כן מהן המסקנות שהסיקו מהדבר במידה שהוא נוגע לנו. השיב שהוא מסכים להערכתי הכללית את נאסר ומגמותיו, אך "דוחה בכל תוקף" האשמה כי היה בדעת ממשלת בריטניה לפייסו על חשבוננו. ביקשני להביא עובדות להוכחת דבריי. ציינתי לדוגמה החרם הכלכלי, איסור המעבר בסואץ ובמפרץ אילת והאפליה במתן נשק. הזכרתי לו שיחותינו על נושאים אלה וניסיונותיו להגן על מדיניותם הפייסנית כלפי נאסר "הנבון והמתון". הזכרתי גם נאום אידן בגילדהול[4] שבו טוהר נאסר מכל אשמה של קבלת נשק מהרוסים, דברים שהרימו קרן הרודן המצרי בעיני עמו והערבים בכל אתר ואתר.

סיימתי דבריי באמרי כי לא באתי להתאונן על העבר אלא להיוודע אם יש סיכויים לחדש שיתוף הפעולה בינינו בשעה הרת עולם זו לכל מדינה המעוניינת בשלום במזרח התיכון ובמניעת דיקטטורה של נאסר באזור.

שאקבורו ענה כי עוררתי בשיחתנו "שאלות נכבדות" וכי ימסור דבריי למזכיר החוץ. אם כי לא הגיב על דבריי אודות סיכויי מדיניות חדשה וחיובית כלפינו, נוכחתי לדעת כי לגבי נאסר גובשה עמדתם השלילית. עמדה זו משתמעת גם מהעידוד הניתן עתה לעיתונות התוקפת נאסר ומדיניותו. נראה כי ביקור לויד בקהיר ובאזור תרם הרבה לקביעת הקו החדש כלפי נאסר אך הייתי נזהר מהסיק מזאת כי אנו עומדים גם בפני שינוי חיובי מובהק כלפינו. הסיכויים לכך קלושים לדעתי, לפחות כל עוד דואגת ממשלת בריטניה לחיזוק מעמדו של נורי סעיד בליגה הערבית ולהצלת ירדן מזרועותיו של נאסר.

אילת

3. ראו מס' 225.
4. בנאום ב־9 בנובמבר בעיריית לונדון רבתי ("גילדהול") אמר אידן, בין השאר, בהתייחסו לאספקת נשק סובייטי למצרים: "Yet when nations face each other in hostility, it is not much use blaming them for getting arms wherever they can. It is not the recipients, it is the suppliers who must be mainly responsible."

181

י' תקוע אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
Y. Tekoah to the Israel Permanent Mission to the U.N.

מברק מוצפן 312
נוסח יוצא: 130.09/2339/6

ירושלים, 5 באפריל 1956

1) הבוקר שלח שר החוץ מכתב לברנס בו התריע על התוקפנות המצרית בעזה. אחר הצהריים הזמינו לשיחה ודרש להעמיד מצרים על אחריותה להתקפות הנובעות מסירובה להפסקת אש ולהזהירה מהתוצאות החמורות העלולות לנבוע מהתוקפנות. השר הודיע כי ישראל שומרת לעצמה חופש פעולה להגנה עצמית.[1]

2) ברנס הבטיח לדווח מיד למזכ"ל ולחדש הפצרותיו בנאסר להבטיח אי פתיחת אש. הוסיף כי לאחר איגרתו למועצת הביטחון מלפני כמה שבועות על המצב בגבול עזה הודיע להאמרשלד כי מחאתנו מוצדקת.

השר הטעים כי בעוד שאנו סבורים כי התקנה האמתית למצב יכולה לבוא רק מהחזרת מאזן הכוחות נשתף פעולה עם כל מאמץ להרגיע המתיחות. השר הסביר דבקותנו בהסכמי שביתת הנשק במסגרת היחסים בינינו ובין מדינות ערב כערובה יחידה לשקט. מעניינו של או"ם, הדגיש השר, להבטיח קיום "שלטון החוק" שבמשטר שביתת הנשק. בעוד שגם הערבים דורשים ששליחות המזכ"ל תהיה מבוססת על ההסכמים, גורסים הם מסקנה שלילית בהתנגדם לכל הסדר נוסף. אין אנו מתנגדים להסדרים נוספים להסכמי שביתת הנשק אולם לא נסכים לאמצעים נוספים שלא יושגו בהתאם להסכמי שביתת הנשק. לדעתנו על המזכ"ל: להשיג (א) הפסקת אש שהיא חשובה כעת לא רק בגבול המצרי כי אם גם בגבולות ירדן וסוריה; (ב) הגבלת ריכוזי הכוחות, בעיקר בגבול מצרים; (ג) מילוי נאמן של כל הוראות שביתת הנשק.

אשר להחלטות מועצת הביטחון שתמכו בהצעות הפליאטיבים,[2] [צעדים להקלת המצב] אין לנו מה להתבייש משיתוף הפעולה מצדנו עם מאמצי או"ם לגביהן, אולם יהיה זה מצער אם המזכ"ל ירכז מאמציו בעניינן במקום לגשת לבעיות יסוד.

ברנס הגיב כי ההצעות השונות הוגשו בזמן שנראה היה כי אין בכוונת שני הצדדים לפתוח במלחמה. מטרת ההצעות הייתה לחסל סכנות מקומיות. הוא משוכנע כי המזכ"ל ירצה כדבר ראשון לבחון נכונות הצדדים לקיים הסכמי שביתת הנשק, להימנע מאיומים ומתכנון מלחמה.

תקוע

181

1. לאחר כמה חודשים של שקט יחסי לאורך גבול רצועת עזה התחממה הגזרה. בסוף חודש מרס רבו מעשי המיקוש וההסתננויות באזור זה. ב־2 באפריל וב־4 בו הותקפו סיורים ישראליים ליד נירים וכיסופים ו־4 חיילים נהרגו. פירוט פעולות התוקפנות שביצעה מצרים נגד ישראל מרצועת עזה ראו במכתבי הנציגות של ישראל לאו"ם אל נשיא מועצת הביטחון, 6–11 באפריל 1956, מסמכי או"ם ,S/3577, S/3580, S/3581 S/3582, ראו גם ב' מוריס, **מלחמות הגבול של ישראל**, עמ' 398.
2. ראו מס' 179 (הערת עורך).

182

י' תקוע אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם
Y. Tekoah to the Israel Permanent Mission to the U.N

מברק מוצפן TNW371
נוסח יוצא: 130.02/2439/7

ירושלים, 5 באפריל 1956

בהול

עם ההחלטה במועצת הביטחון[1] רצוי שתראה המזכ"ל למען שים הדגש בשליחותו על ביצוע הסכמי שביתת הנשק ולצמצם חשיבות החלטות מועצת הביטחון הקודמות הנזכרות בהחלטה. יש לזכור כי האמרשלד וברנס יתחילו שיחותיהם עם הערבים לפני שהמזכ"ל יגיע לישראל.

נוסף על הטיעון בשלי לניו יורק 100[2] להלן מספר הערות:

א) זו הפעם הראשונה שנתקבלה במועצת הביטחון החלטה התובעת סקר כללי של ביצוע שביתת הנשק. ההחלטות שנתקבלו בעבר נכשלו יותר מפאת אופיין מבשל עמדת הצדדים לגביהן. המזכ"ל עומד בפני בררה לטשטש כישלון מדיניות הפליאטיבים ולהמשיך בה או לנסות סוף־סוף להעמיד הצדדים על הכורח לקיים התחייבויותיהם לפי הסכמי שביתת הנשק במלואן. אין להניח שאפשר להתקדם במקביל לפי שני הקווים הנ"ל. התרכזות בהצעות הפליאטיבים מבטיחה מראש התנגדות הערבים לכל ניסיון רציני לחזק הסכמי שביתת הנשק.

ב) כל מאמץ להחיות הצעות ברנס שהוצעו בשנתיים האחרונות נדון לכישלון משום:

(1) הסתירות שביניהן.

(2) החשובות בהן, כגון הרחקת הכוחות 500 מ', חורגות ממסגרת שביתת הנשק ומחייבות שינויים בהסכמים. בעוד שהערבים מתנגדים לשינויים בהסכמים בהתאם לנוהל שנקבע בהם נתנגד אנו לערעור ההסכמים על ידי שינויים שלא יהיו מוסכמים לפי נוהל זה. אשר להרחקת הכוחות כדאי לציין ששתי התקריות האחרונות בנירים וכיסופים מוכיחות חוסר המציאות שבהצעה להרחיקם ל־500 מ' מהקו. בתקרית נירים נהרג החייל כ־800 מ' בתוך שטח ישראל. בתקרית כיסופים נפתחה אש מרגמות ומקלעים בינוניים על ידי המוצבים המצריים שטווחם גדול מ־1 ק"מ. יש לזכור שהמוצבים המצריים הפותחים באש נמצאים כבר כ־500 מ' מהקו ולא יעזבו בסיסי התוקפנות הנוכחיים.

(3) אחדים מהצדדים, ולא רק ישראל, הביעו כבר התנגדותם להצעות.

ג) תרומת המזכ"ל להרגעת המצב תהיה באמת מציאותית אם ייגש לבעיות היסוד ויתבע:

182

1. ראו מס' 179 (הערת עורך).
2. במברק זה (תקוע אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם, 100, 22 במרס 1956, 130.09/2331/18), נאמר בין השאר כי אין כל היגיון בקשירת ההחלטות השונות הנוגעות לגבול רצועת עזה בצרור אחד. כל פנייה בשלב זה לצדדים למען ביצוען תיצור רק מבוכה. במידה שההחלטות באו כתמיכה להצעות ברנס יש לזכור שלפחות שלוש פעמים שינה הוא עצמו את עמדתו באשר לאמצעים הדרושים למניעת תקריות בגבול.

(1) הפסקת אש מוחלטת;

(2) הרחקת הריכוזים המאיימים מהגבולות בהתאם להסכמי שביתת הנשק;

(3) ביצוע נאמן של כל ההתחייבויות בהסכמים.

הנ"ל על דעת השר והמנכ"ל.

תקוע

183

י' צור אל מחלקת מערב אירופה ומחלקת מזרח אירופה
J. Tsur to the West European and East European Divisions

מברק מוצפן

נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 5 באפריל 1956

בשיחה אצל וינוגרדוב[1] לא עלה בידי לשוחח אלא שעה קלה ובמעמד שגריר מכסיקו Torres Bodet. הוא עצמו עורר השיחה בשאלו לנשמע במזרח התיכון. עניתי שעליו לדעת זאת ויותר טוב ממני ומכאן נתגלגלה השיחה. לפי התרשמותי אין בידו תדריך. חזר על הדיבורים על "הפצע בלב" של שליטי מוסקבה לאחר הפצצה בצירות בתל אביב,[2] "אי־תלותה של מצרים" ו"תלות ישראל באמריקאים" וכו'. הצביע על סכנת אמנת בגדאד לרוסיה בגלל קרבת הארצות לנפט של באקו. הביע חששותיו לנוכח התכנית המערבית לכנס ועידת שלושה ורמז על רצון רוסיה שישתפוה.

לשאלתי אם רוסיה מכירה בצורך לשמור על העצמאות של כל המדינות באזור ענה בהחלטיות ובחיוב.

לשאלתי אם רוסיה עומדת על העיקרון של סטטוס קוו טריטוריאלי בגבולות הקיימים, ענה בחיוב ואמר שהדבר מובן מאליו.

לשאלתי כיצד מתיישבים דברים אלה עם תמיכת הרוסים בתביעותיהם של הערבים, אמר כי מעולם לא יצאו הסובייטים להגנת תביעותיהם של הערבים באזור.

לשאלתי אם הרוסים מוכנים לעשות הכול כדי למנוע התפרצות מלחמה, אמר כי הדברים האלה נאמרו לנו כבר בג'נבה.[3] הכחשתי ואמרתי שבג'נבה נאמר לנו רק כי נאסר אינו רוצה במלחמה אך סברות על רצון השלום של נאסר אין בהן להגביר ביטחוננו.

183

1. לאחר שיחת אבידר עם מולוטוב ב־2 באפריל (ראו מס' 176) הורה איתן לצור להיפגש עם וינוגרדוב, שגריר ברית־המועצות בפריז, כדי לקבל הבהרות לגבי עמדת הסובייטים למשבר במזרח התיכון והשקפתם כיצד לפתור את הבעיה ולהשכין שלום באזור (ראו איתן אל צור, ל/903, 4 באפריל 1956, 130.09/2347/1).
2. בפברואר 1953 - ראו כרך 8, מס' 71.
3. נסב על שיחת שרת עם מולוטוב בג'נבה ב־31 באוקטובר 1955 - ראו מס' 66.

דיבר בביטול על הנשק שניתן למצרים והזכיר לי רכישותינו בצרפת ובייחוד המיסטרים. כששאל מה אנו מצפים מרוסיה, אמרתי כי כצעד ראשון ראוי שיקבעו ברבים נאמנותם לשני העקרונות לעיל והחלטתם לשמור על עצמאות ושלמות ישראל. מצדי שאלתיו מה הם מצפים מאתנו כדי להניח דעתם. נמצא במבוכה ואמר שהיה יודע להשיב לי אילו טיפל במזרח התיכון. במשך כל השיחה נמצא במצב התגוננות וניסה להצדיק מדיניותם ללא נימוקים חדשים.

רו מסר לי כי אחד הדיפלומטים הסובייטיים כאן שאל עוזרו אם הצרפתים מודאגים לנוכח סכנת מלחמה. הצרפתי ענה בחיוב ועמד על העליונות הערבית בנשק ועל סכנת התקפה מצרית על ישראל. על זה ענה שגם הם מודאגים, אך דאגתם נובעת מהמיליטריזם הישראלי. הסתמך כראיה לדבריו על מאמרי Turenne ב־"פראנס סואר".

צור

184

משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Ministry of Foreign Affairs to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 552
נוסח יוצא: 130.16/2951/15

ירושלים, 6 באפריל 1956

דובר המשרד פרסם אמש (יום ה') שתי ההודעות הבאות:

א) ראש משלחת ישראל לוועדת שביתת הנשק הישראלית-מצרית הודיע בשעה 5 אחר הצהריים ליושב ראש הוועדה כי ישראל נענית לקריאתו להפסקת אש בתנאי שגם המצרים יפסיקו אשם. זמן מה לאחר מכן הודיע היושב ראש למשלחתנו שהמצרים הבטיחו להפסיק אש בשעה 6. נציגנו הודיע שהחל מאותה שעה תחדל כל אש ישראלית אולם למרות קיום קפדני של הבטחה זו המשיכו המצרים להמטיר אש עוד כחצי שעה.

ב) אבדן החיים המצער אשר עליו נמסר מעזה[1] אינו אלא תוצאת הכסל והפחז שבהתנהגות המצרים עצמם. על אף אזהרות חוזרות ונשנות פגעו הכוחות המצריים יום אחר יום ובמשך חודשים רבים בגבולנו. למרות התראות רבות מטעם או"ם סירבה ממשלת מצרים בעקשנות להורות על הפסקת אש. עמדות מצריות מבוצרות לאורך גבול רצועת עזה חזרו ופתחו באש ללא שמץ התגרות על משמרות ישראליים רגליים שנעו לאורך גזרתם

184

1. עקב התקריות בגבול רצועת עזה (ראו מס' 181, הערה 1) גברה המתיחות. בבוקר 5 באפריל אירעו חילופי אש לאורך הגבול, שהתפתחו להפגזות ארטילריה. המצרים הפגיזו את הקיבוצים לאורך הקו: כיסופים, עין השלושה, כפר עזה ונחל עוז. בתגובה הפגיזה ישראל מוצבים ברצועת עזה וכן בעיר עזה. אבידות המצרים, בעיקר בעזה, היו רבות, ובכלל זה 43 אזרחים. בתיווך האו"ם הושגה הפסקת אש (ראו ב' מוריס, **מלחמות הגבול של ישראל**, עמ' 399).

הרגילה שבתוך שטחנו ועל עמדות תצפית קבועות. אתמול (יום ד׳) הותקף משמר מעין זה באש מקלעים ומרגמות. שני חיילים נהרגו מיד ואחד נפצע פצעים אנושים. היה צורך להפעיל אש תותחים כדי לחלץ את הנותרים בחיים ממלכודת מוות. יום לפני כן נהרג חייל אחר במארב מצרי. היום (יום ה׳) אירעה התקפה דומה נוספת ללא התגרות ומוצבים מצריים הפגיזו מספר יישובים שסבלו אבדות והרס. השבת האש הייתה מחויבת המציאות ובלתי נמנעת.

הבוקר פרסם הדובר: חידוש האש מצד הכוחות המצריים הבוקר לאורך רצועת עזה מהווה הפרה גסה של הפסקת האש אשר הושגה רק אמש (יום ה׳). מסתבר כי המצרים איתנים בהחלטתם לא לתת למצב להירגע והנה חזרנו אל מצב העניינים ששרר במשך ארבעת החודשים האחרונים שבהם סירב שליט מצרים בעקשנות להורות לכוחותיו לקיים את צו הפסקת האש מטעם או״ם. כן פרסם הדובר תלונתו ליושב ראש הוועדה שהוגשה בשעה 9 הבוקר. נאמר בה [כי] בשעה 8.15 פתחו מוצבים מצריים אש מקלעים על סיור ישראלי. אש הושבה למוצבים. כוחותינו לא יפתחו אש אלא אם נפתחת עליהם אש מצרית. נדרשת חקירה. בינתיים ניתנו הוראות להפסיק אש בהתאם לבקשתו האישית של היושב ראש.[2] אם יפרו המצרים שוב הפסקת האש תושב האש.

המשרד

185

א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/853
נוסח נכנס: 130.02/2456/1

לונדון, 6 באפריל 1956

מידי

שיחתי עם סלווין לויד שארכה שעה ועשר דקות.[1]

פתחתי בתיאור המצב ברצועת עזה.[2] הדגשתי כי אין אנו רוצים במלחמה ולא ניגרר אחרי הפרובוקציות של נאסר אך עלינו להיות מוכנים למלחמה ואנו רוצים להיות בטוחים

2. בבוקר 6 באפריל פנה ברנס אל תקוע וביקשו שימסור לשר הביטחון בקשה שישראל תפסיק את הסיורים לאורך הגבול שהם ״חסרי אחריות ולא רחוקים מפרובוקציה״. בן־גוריון השיב שהוא מוכן באופן יוצא מן הכלל, ולמען הקל על שליחות האמרשלד, להוציא באורח זמני הוראות כאלה בתנאי שהאמרשלד יקבל מנאסר הבטחה מפורשת ומוחלטת כי הכוחות המצריים יפסיקו לפתוח באש נגד חיילי ישראל בתוך שטחה, תהיה קרבתם לגבול אשר תהיה (ראו תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, חוזם 585, 6 באפריל 1956, (130.02/2439/7).

185

1. לפי הוראת שרת התבקש אילת לבקש פגישה עם סלווין לויד ולהתמקד בשיחה באספקת נשק בריטי לישראל (ראו מחלקת חבר־העמים הבריטי אל השגריר בלונדון, ד/626, 5 באפריל 1956, 130.09/2232/1).
2. ראו מס׳ 184.

כי נוכל להגן על עצמנו בנשק מהסוג המצוי ברשות אויבינו. זאת ועוד, אם יכיר נאסר בחוזקה של ישראל ישקול פעמיים אם כדאי לו להיכנס להרפתקה העלולה למגר אותו ומשטרו במקרה של תבוסה מידי צה"ל. הבעיה, אפוא, סיימתי, כיצד למנוע מלחמה ועם זאת להיות מוכנים לקראתה כדי להגן על מדינתנו. השר הורני לבקש בדחיפות כי יענו לפנייתנו בדבר מתן נשק, בראש וראשונה סנטוריונים.

לויד ענה כי הוא מבין למצבנו ומעריך הסכנה שאנו נתונים בה. מאז שובו מישראל דורש הוא מעוזריו להמציא לו כל החומר בדבר בקשותינו לנשק. הבוקר אישר שחרור תותחים לסירות טורפדו אבל בעיית הסנטוריונים קשה יותר. לא אכפת לו כיצד יגיב על כך נאסר אך תגובת ירדן מדאיגה אותו שכן שם העניינים יגעים ביותר.

על כך העירותי כי המאבק על השלטון בירדן מתנהל עתה שלא על רקע בעיית ישראל אלא בין חסידי נאסר הרוצים להפוך ירדן למושבה מצרית לבין אלה הרוצים לשמור על עצמאותה. אמרתי כי העיקר הוא להחליש את נאסר וכל מכה שתונחת עליו תערער ממילא את תומכיו ותחזק מתנגדיו בכל מקום. עזרה שתוגש על ידי ממשלת בריטניה לישראל עלולה לעשות רושם לא על נאסר בלבד אלא על כל הערבים הרואים את נאסר כמנהיג שהפיל חתתו על כל העולם ואשר על כן לא יוכלו מתנגדיו הערבים לעמוד בפניו. התועלת שממשלת בריטניה תפיק מהגשת סיוע לישראל תהיה שקולה לה ולתומכיה בירדן ובשאר מדינות ערב כנגד הנזק שאולי ייגרם על ידי המחאה על סיוע זה. לנו נדמה כי נפקחו סוף־סוף עיני אלה שהאמינו בנאסר כמנהיג רודף שלום ושוחר קדמתה של מצרים ושגשוגה הכלכלי. רבים כבר חדלו להאמין כי ישראל בראש דאגותיו וכי אין לו שאיפות אחרות באזור. לנו נראה אפוא כי כדי למנוע התקדמותו בדרך להגשמת משימותיו התוקפניות יש לחזק את ישראל כמעצור בביצוע משימות אלה ולהחליש השפעתו והשפעת תומכיו בכל מקום. מדיניות נמרצת ועקבית של ממשלת בריטניה יכולה עדיין להשיג הדבר ולמנוע התקפה מצרית על ישראל העלולה לסכן הביטחון באזור ובעולם כולו. הוספתי כי יהא גורל המלחמה בין ישראל ומצרים אשר יהיה, רוסיה תצא ממנה יחידה ברווח ובריטניה תפסיד שארית מעמדה המדיני עם הנפט שבאזור. סיימתי באמרי כי בביקורו בישראל[3] נוכח בוודאי לדעת כי אין לנו מגמות תוקפניות וכי פנינו לבניין ולשלום. אין אנו רוצים במלחמה אך איננו רוצים גם בשלום על חשבוננו. אנו מוכנים לחכות עד אשר יתרצו שכנינו להסדר סופי עמנו בתנאי שישמרו על הסכמי שביתת הנשק ובתנאי שאנו נהא חזקים במידה מספקת לעמוד נגד המזימות להפר הסכמים אלה. יש לנו, אפוא, רשות מלאה לצפות לעזרת המעוניינים ביציבות האזור וקודם כול לעזרת בריטניה אשר עניינים כה חיוניים לה ואשר נאסר מתנכל להם בעריצות וביסודיות.

לויד הקשיב בעיון וענה כי הוא "מסכים עם רבים מדבריי" על המצב הכללי באזור ועם חלקו של נאסר בערעור היציבות בו. מה שאמרתי בדבר המצב בירדן היה "מעניין" ובהזדמנות זו הוא מודה לנו על החומר שהמצאנו להם על המתחולל בה. לא פירש לאיזה חומר כוונתו ואנוכי לא שאלתיו. שאל לדעתי על הרמטכ"ל החדש של ירדן.[4] אמרתי כי לא ידוע לי עליו דבר אך אוכל לחקור מה יודעים עליו אצלנו ואודיעו. אנא הבריקו.

בסוף אמר כי לא יוכל לתת לי כל תשובה בעניין הסנטוריונים לפני שיתייעץ עם ראש הממשלה ושאר חבריו בממשלה.

3. באמצע מרס - ראו מס' 149.
4. קולונל ראדי עינב, סגנו של גלאב, מונה למחליפו והועלה לדרגת מייג'ור־ג'נרל.

כאן הזכרתי לו הרמז שניתן לשר בצאתו הארץ[5] ושאלתיו אם אמנם כוונתו הייתה לשחרור מטוסי לילה בלבד.

ענה: "בהחלט לא. אין במטוסים הללו סוף פרשה".

הדגשתי כי, כפי שהסברתי לו, עניין הסנטוריונים דחוף ביותר בשבילנו ולא נוכל לחכות עוד זמן רב כפי שחיכינו עד כה. עליהם לומר לנו דברים ברורים בעניין זה. הוספתי כי החלטנו לחדש בקשתנו עתה בתקווה שלאור השינויים שחלו בזמן האחרון באזור עקב התוקפנות של נאסר התבלט האינטרס המשותף לנו ולבריטניה להגן על האזור מפני השתלטות מצרים עליו ומניעת מלחמה ביזמת נאסר.

העיר כי ימסור תוכן שיחתנו לאידן על כל פרטיה ויודיעני.

כשליווה אותי אמר כי שמח לשמוע כי המיסטרים שקיבלנו מצרפת כבר בדרך לישראל וכי אנו עומדים גם לקבל סוג מטוסים חדיש בקנדה. הוסיף כי ממשלת בריטניה הביעה תמיכתה בשתי העסקות הללו.

השיחה התנהלה כל הזמן באווירה נוחה וסלווין לויד השתדל בדבריו ובתשובותיו להדגיש כי יחסו אלינו נובע מתוך הבנת מצבנו וכי דאגתו נתונה עתה לפתרון הבעיה הקשה העומדת בפניו איך ניתן לעזור לנו מבלי לחבל במאמציהם בירדן.

בשיחה נכח סגן מנהל מחלקת הלבנט הארדו ורשם תוכנה.[6]

אילת

186

מ' שרת אל שגרירות ישראל בוושינגטון

M. Sharett to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 851

נוסח יוצא: 130.09/2311/6

ירושלים, 7 באפריל 1956

אתמול ביקש לאוסון ריאיון דחוף וקיבלתיו בתל אביב. הסביר כי פעל בלי הוראה אך ראה תועלת בקבלת ידיעות ממקור ראשון על המצב שהחמיר ומגעו עם ברנס לשם דיווחן מיד. הבעתי הוקרתי ליזמתו.[1]

5. בשעת הפרידה בשדה התעופה בלוד עורר שרת שוב את שאלת הנשק וביקש לדעת אם יש לישראל סיכויים לקבל נשק מבריטניה. לויד השיב: "במקומך לא הייתי פסימי" (ראו שרת אל שגרירות ישראל בלונדון, פ/583, 15 במרס 1956, 130.09/2321/1).

6. למברק זה הגיב שרת: "שיחה חשובה. היטבת מאוד לטעון על ירדן. חשוב לברר באוזני מי הביעה ממשלת בריטניה תמיכה ברכש מטוסים מקנדה" (130.13/2587/15).

186

1. ראו מס' 181, 184.

הסברתי הרקע וההשתלשלות. זה חודשים יורים המצרים על סיורינו ותצפיותינו ללא כל התגרות. נאסר סירב בעקשנות לתת צו הפסקת אש. בתחילה תירץ הנוהג הנפשע בפחד מוצביו מסיורינו הממונעים פן יפנו פתאום תשעים מעלות ויתקיפו. זו הייתה תואנת שווא חסרת שחר בנסיבות הנתונות, כשאנו נעים במישור פתוח והם מבוצרים אבל באחרונה ניטל בכלל כל טעמה שכן החלו יורים בסיורים רגליים ובתצפיות נייחות. אגב הוכח זיוף הצעת נאסר על הרחקה ל־500 מטר מזה שכן מוצביו ממילא רחוקים 500 מטר מהקו ולכן ביצוע הצעתו היה חד־צדדי ומחייב רק נסיגתנו ולא נסיגתו, אבל העיקר הוא שהם יורים ופוגעים מעבר ל־500 מטר בתחומנו ולכן מה בצע בהרחקה.

התרענו על תוקפנות יומיומית זו והזהרנו אותם פעמים אין ספור. רק במקרה לא היו נפגעים בעשרות תקריות. אך הנה נפל חייל ועוד חייל וב־4/6 [ב־6 באפריל] נפלו שלושה בפתוח המצרים אש מרגמות ומקלעים על סיור רגלי קטן. הוכרחנו להפעיל תותחים להשתיק מוצבם ולחלץ אנשינו ממלכודת מוות. שלשום שוב פתחו אש רובים ומקלעים על סיורינו הרגליים פעם אחר פעם במקומות שונים בתשע ובתשע וחצי ובאחת עשרה וחצי ובשתים עשרה ורבע. בכל פעם השבנו אש ונשתתקו ושוב ירו. בשלוש אחר הצהריים החלו לפתע מפגיזים במרגמות יישובי עין השלושה וכיסופים. ענינו בתותחים כלפי המוצבים להשתיקם. כעבור זמן הפגיזו נחל עוז ושוב כיסופים ועין השלושה וגרמו הרס ופצועים. התאפקנו והמשכנו בהפגזת המוצבים בלבד ורק כעבור שעות כשראינו כי אינם מפסיקים להרעיש יישובינו לא נותרה לנו ברירה אלא להפגיז עריהם למען שים קץ להתקפה הפרועה.

נענינו מיד לדרישת הפסקת אש של ברנס שנקבעה לחצות ונתנו פקודה להפסיק שעות לפני כן. אתמול בבוקר שוב פתחו המצרים באש והשבנו ונשתתקו.

עכשיו קיבלנו ידיעה מהימנה כי מקהיר ניתנה הוראה להפעיל פדאיון בארצות השכנות, בהיקף רחב ואנו מניחים לאור הניסיון כי הכוונה בעיקר לירדן. פנינו לברנס וביקשנו להזהיר חמורות את כל הממשלות הנוגעות.[2] לעת עתה נמנענו מלפרסם.

בינתיים פנה ברנס והפציר כי נפסיק הסיורים והצהיר כי לא יהיה זה תקדים ולא תיפגענה זכויותינו לפי הסכם שביתת הנשק. אף על פי שהיה זה ויתור רציני ביותר בשבילנו נענה ראש הממשלה לימים אחדים כדי להקל משימת המזכ"ל ובתנאי ברור כי תושג הפסקת אש גמורה והימנעות מכל פגיעה בחופש תנועת כוחותינו בתחום ישראל בהתאם להסכם שביתת הנשק.

סיפרתי כי כשהזמנתי ברנס שלשום פתח הוא בהצהרה כי בדוחו למזכ"ל הצדיק מחאותינו האחרונות נגד מצרים והוסיף כי כשהציע הצעותיו השונות להפגת המתיחות הניח כי שני הצדדים כאחד מעוניינים בהן אבל נראה כי אין הדבר כן מצד מצרים ויש לטפל בשורשי הבעיה. כשדרשתי מברנס פעולה נמרצת כלפי קהיר שאל אם פניתי לנציגי המעצמות. עניתי כי טרם התרגלתי לפנות בעניינים אלה לנציג אותה מעצמה אשר לה בלבד יש עכשיו כנראה השפעה בקהיר.

2. ראו תקוע אל ברנס, 6 באפריל 1956, 130.02/2440/7. ברנס הודיע בתשובה כי פנה לירדן, סוריה, לבנון ומצרים. הרמטכ"ל הירדני הבטיח כי אין כל סימנים שמצרים מתכוונת להפעיל פדאיון מתוך שטח ירדן וכי שלטונות ירדן יוסיפו לעשות כל שביכולתם להבטיח השקט בגבול (ראו תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, חוזם 589, 6 באפריל 1956, 130.02/2440/7).

מסרתי כי בשדרי למזכ"ל על ידי ברנס תבעתי פעולה בשלושה שלבים: ראשית, הפסקת אש גמורה בכל הקווים לרבות ירדן, שנית, הפחתת הכוחות באזורי הגנה כמוגבל בהסכמי שביתת הנשק, שלישית, ביצוע הסכמי שביתת הנשק בשלמותם.

לאוסון הביע סיפוק עצום מקבלת תמונה בהירה מההשתלשלות. במיוחד שבע נחת מהיעתרותנו בעניין הסיורים. דעתו זחה מאוד מיזמתו מהאפשרות שקיבל להיות לנו למליץ בוושינגטון. בשיחה נכח הנספח האווירי שרשם הדברים במפורט.

שרת

187

ש' בנדור אל משרד החוץ
S. Bendor to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/616

נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 7 באפריל 1956

מידי

ראיתי פינו שהביע צערו על דחיית הביקור בגלל המצב החדש שנוצר עם התקריות בעזה. עצמו היסס והתייעץ עם מולה שהיה בהחלט נגד הנסיעה.[1] גם Gazier, "ידידכם",[2] התנגד לנסיעה בתנאים הנוכחיים. אמרתי שראש הממשלה והשר נתאכזבו וייתכן ויבינו נימוקי הדחייה אך העם בשום פנים לא יוכל להבינם. הערבים עצמם יראו בהחלטה כניעה לחרם שהליגה הערבית הכריזה על צרפת והמצרים ילמדו שהם רק צריכים לירות על גבולותינו כדי למנוע ביקורים כאלה, כי אנו לא נוכל שלא להגיב כשמפגיזים יישובינו. אמר שאני מגזים בתיאור התוצאות שהמדובר בדחייה ולא בביטול, שאם אמנם המצרים חושבים שהם יכולים למנוע ביקור על ידי יריות ייווכחו לדעת שפעם שנייה זה לא יפעל.

שאלתי אם יוכל לאמור למתי הדחייה כי כולנו יודעים שהשבועות הקרובים דחוסים אצלו. אמר שהוא חושב שהביקור יוכל לצאת לפועל בסוף מאי.

אמרתי שראש הממשלה והשר חשבו לדבר אתו על מדיניות משותפת במזרח התיכון על איזון הכוחות, וכמובן על אספקת נשק לישראל. ענה שאמר לשגריר שהוא דוחה החלטות נוספות על מתן נשק עד אחרי ועידת השלושה שתהיה בעוד כשלושה שבועות.[3] הוא

187

1. במברק בנדור אל צור ומשרד החוץ (6 באפריל 1956, 130.09/2346/5) נאמר כי נמסר לו במשרד החוץ הצרפתי כי עקב התקריות בעזה והגברת המתיחות באזור סוכם בהתייעצות בין ראש הממשלה, מולה, לשר החוץ שלו לדחות את ביקורו של פינו בישראל למועד נוח יותר.
2. אלבר גזייה, שר לעניינים חברתיים בממשלת צרפת.
3. שרי החוץ של ארצות־הברית, בריטניה וצרפת עמדו להיפגש בפריז ב־6 במאי 1956, לאחר סיום כנס נאט"ו, לדון בענייני המזרח התיכון (ראו מס' 242).

שהחליט על שחרור 12 המיסטרים והסכים גם למסירת 10 טנקים באפריל. המיסטר II הוא מחוץ לחשבון ואפשר לקבל 24 ברגע שיהיו מוכנים. על שיעור שני של מיסטר 4 אמר לשגריר שהוא נוטה לחיוב אך לא יחתום על כל חוזה לפני ועידת השלושה.

לשאלתי מה הוא מקווה שיצא מהוועידה ענה, קודם כל הזמנה לרוסיה להתייעצות בדבר אמברגו על משלוחי נשק למזרח התיכון. אמרתי שקודם יש לאזן הכוחות.

ענה שזה ברור אך בגלל אלג׳יריה לא תוכל צרפת בשום פנים להיות ספק הנשק היחיד לישראל, ארצות־הברית ואנגליה חייבות לספק אף הן. הוא מוכן לספק 75 אחוז אם הן תספקנה השאר.

הזכרתי דברי דאלס על אי רצון ארצות־הברית למכור לנו נשק והסכמתה למכירתו על ידי מדינות אחרות.

אמר שאינו יכול בשום פנים לקבל מדיניות זאת כי צרפת אינה יכולה להיות בודדה במזרח התיכון, כי אז תהיה בודדה גם באלג׳יריה. אם צרפת תסכים להיות הספקת היחידה לישראל אז אין כל סיכוי להביא דאלס לשנות מדיניותו. אם צרפת תעמוד על השתתפות האחרות אולי יביא לשינוי. הוא חייב לנסות.

ואם לא יצליח - שאלתי.

נוסיף כמובן לספק לכם נשק אמר. ניתן לכם דבר־מה כל חודש אולי לא בכמויות שאתם רוצים.

לפני לכתי שאלתי מה אבריק בשמו לראש הממשלה ולשר. אמר שהוא מבקש שאמסור צערו על דיחוי הביקור, הוא מקווה שיבינו סיבותיו ושהוא מקווה לבקר בעוד כשישה שבועות. הוא חיכה בכיליון עיניים לביקור לא רק מטעמים פוליטיים כי אם גם מפני שמאוד רוצה לראות הארץ.

בדברו על אספקת נשק לישראל דיבר בהתרגשות מסוימת ובהדגשת אי־רצונו שצרפת תהיה הספקת היחידה. על כל פנים אינו מוכן לקבל כל החלטות לפני ועידת השלושה.

בנדור

188

מ׳ שרת אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
M. Sharett to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם TNW379
נוסח יוצא: 130.16/2951/15

ירושלים, 8 באפריל 1956

להלן העתק מברק למשלחת בניו יורק.

לנאום [נציגות ישראל לאו״ם]. הגישו מיד איגרת למועצת הביטחון לפי הסעיפים הבאים:

א) סקירת מאורעות הדמים של ליל 7/8.[1]

ב) הדגשה כי נחשול ההתקפות וקציר הדמים שגאו בימים האחרונים ראשיתם ביזמתה התוקפנית הנפשעת של מצרים שנתבטאה בהתקפות בלתי פוסקות על יחידותינו ועמדותינו לאורך הגבול. האחריות לכל אלה רובצת במלואה על ראש ממשלת מצרים שסירב במפורש להוציא צו על הפסקת אש למרות הדרישות הנשנות של או"ם שהוצגו לו מאז נובמבר אשתקד. סירוב זה וההתקפות השיטתיות שנמשכו כמעט יום־יום על סיורינו הרגליים ותצפיותינו הקבועות שימשו עדות ניצחת לכוונה תוקפנית ולמזימה של התגרות.

ג) הפעלת Egyptian sabotage and murder gangs אמש מטעם המפקדה המצרים הוא צעד מלחמתי מובהק וממאיר ביותר המכוון להתקיף אוכלוסייה אזרחית במעשי חבלה ורצח.

ד) זלזול מצרים בחיי אדם התבטא בהקמת מוצבים בתוך ריכוזי אוכלוסייה אזרחית ובהפעלתם נגד יישובים יהודיים אזרחיים ללא כל התחשבות באי־נמנעותה של תגובה ישראלית כלפיהם. לאחר שמוצבים אלה פתחו באש מרגמות כבדות נגד נקודות יישוב שלוות נתחייבה אש כלפיהם תוך הגנה עצמית וכך נפגעו גם אזרחים רבים. האחריות לקרבנות אלה מוטלת כולה על המצרים. באש מוצבים אלה נהרס בית ילדים אשר הילדים שבו הוצאו והובאו למקלט דקות אחדות לפני כן.

ה) הוקעת הפשע הכפול של מצרים: כוחותיהם התנקשו בחיי אזרחים ישראליים ובו בזמן הפקירו חיי תושבי הרצועה על ידי ביצוע ההתקפה ממוצבים הנמצאים בשטחים מאוכלסים. תשתמשו במילים: In reckless folly and wanton disregard of human life.

ו) הגברת התוקפנות המצרית דווקא בימים אלה כשהמזכ"ל עומד להגיע לאזור בשליחות של שלום מעוררת חששות חמורים ביותר לגבי כוונות מצרים וסיכויי מניעת מלחמה במזרח התיכון.[2]

שרת

188

1. בלילה זה החלה מתקפת הפדאיון שיזמו המצרים. במהלך הלילה נהרגו 4 ישראלים במארבים בדרכים שבקרבת הגבול, ועשרה נפצעו. פעולות הפדאיון נמשכו בלילות הבאים והסתיימו רק ב־12 באפריל. שיאה של מתקפת הפדאיון היה ברצח במושב שפריר, סמוך לרמלה, בלילה שבין 11 ל־12 באפריל, שבו נהרגו 4 תלמידים בשעת תפילתם. למחרת חדרו 4 מטוסי סילון מצריים לשטח ישראל. הם יורטו בידי חיל האוויר ואחד מהם הופל וטייסו נלקח בשבי. לפרטי האירועים בימים שבין 10 ל־12 באפריל ראו מכתב ליברן, ממלא־מקום הנציג הקבוע של ישראל לאו"ם, אל נשיא מועצת הביטחון, 12 באפריל 1956, מסמך או"ם S/3585.

2. האיגרת הישראלית פורסמה כהודעה לעיתונות מטעם מחלקת ההסברה של האו"ם, ראו Text of Israeli Letter to Security Council, 10 באפריל 1956, 130.16/2951/10. ביום שיגור המברק שלפנינו התקבל ברנס אצל בן־גוריון. הוא מסר כי שלח מכתב מחאה לנאסר. לדבריו, כל העדויות מעידות על כך שמצרים נתנה הוראה למתקפת הפידאיון ובכך שמה את עצמה בגדר תוקפן. הוסיף שהוא מקווה כי אף על פי כן לא תנקוט ישראל פעולה נגד מצרים. בן־גוריון שאל מתי הוא מצפה לתשובה למכתבו. ברנס השיב כי הוא מקווה לקבלה מחר. בן־גוריון השיב שהוא מוכן לחכות עד למחרתיים, אך אם לא תתקבל הבטחה מוחלטת ממצרים שהיא תימנע מכל פעולת איבה, תשמור ישראל על חופש פעולה (ראו תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, 8 באפריל 1956, 130.02/2439/7).

189

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA110
נוסח יוצא: 93.01/2212/14

ושינגטון, 8 באפריל 1956

א) אתמול החזקנו מחלקת המדינה בקשר מתמיד עם המאורעות[1] והיום הזמיננו אלן לביתו לשמוע פרטים; השתתפו שילוח, וברגוס. אמרתי כי לאוסון קיבל תמונה מדויקת מהשר שבוודאי תגיע היום וסיכמתי דברי מברק 851.[2] אלן אמר כי ייתכן שנאסר עושה חשבון שישראל תקבל נשק בשבועות הבאים ולכן זוהי שעת כושר להתמודדות. אמרנו כי דבר זה ייתכן וכאן העוול הפלילי של ההשהיה הממושכת. אילו התחזקנו בד בבד עם קליטת הנשק על ידי מצרים לא היינו עומדים בפני רגעי סכנה כאלה.

ב) אלן הפתיענו בשאלה אם שמענו דבר מאוטווה ב־24 שעות האחרונות. אמרתי לאו, ותהיתי על השאלה. אמר שביום ו׳ הוזמן השגריר היני למחלקת המדינה והובהר לו רשמית כי מחלקת המדינה מקווה שתבוא היענות על הבקשה שישראל הגישה ביום א׳ שעבר.[3] אלן מתרשם שדבר זה יסתדר ומבקש שנעמוד בקשר אתו על התפתחות העניינים.

ג) מסרתי לידיעתו את הדברים ששמענו ברומא[4] בלי להוסיף או לגרוע. ענה במרץ כי לא קיבלה ממשלת ארצות־הברית שום פנייה מממשלת איטליה וחזר על גרסתו של הציר האיטלקי לראובן [שילוח].[5] אמר שלפני זמן מה ציין השגריר האיטלקי שישראל דרשה מאיטליה נשק רב מסוגים שונים. לא פירט הסוגים ולא אמר אפילו אם המדובר במטוסים או טנקים, או דברים אחרים. אלן הוסיף שהוא רואה פה ראשית התהליך שהתקיים בעניין המיסטרים. חמש פעמים הצביעה ממשלת ארצות־הברית על הנוהל המדויק שעל צרפת לבצעו כדי לקבל שחרור ממכסת נאט״ו ורק באמצע מרס נכתב המכתב הגורלי. לאור מצב זה יזמין את שגריר איטליה ויבהיר לו בדיוק כיצד יש לפעול כדי לקבל את האישורים האמריקאיים. ביקש את ברגוס לסדר שיחה כזאת עם האיטלקי.[6]

189

1. ראו מס׳ 188.
2. ראו מס׳ 186.
3. ראו מס׳ 166.
4. ראו מס׳ 165, הערה 9.
5. הציר מסר כי איטליה פנתה לאמריקנים בשני עניינים: מטוסי F־86 וטנקים מסוג שרמן. לגבי המטוסים טוענים האמריקנים כי למעשה כאילו הם עצמם מכרו אותם, משום שהמטוס אינו מיוצר באיטליה ורק מורכב שם מחלקים המיובאים מארצות־הברית. אשר לשרמנים מציבים האיטלקים כתנאי לשחרורם קבלת טנקים חדשים מארצות־הברית ולזה אין ממשלת ארצות־הברית מוכנה לפי שעה (ראו שגרירות ישראל בוושינגטון אל שרת, מברק 123, 10 באפריל 1956, 130.09/2311/8).
6. במברק תשובה אמר שרת: א) מפעילים את ששון ברומא כדי להביא לידי פנייה רשמית וברורה שכנראה טרם בוצעה, אך אם תוכל השגרירות להביא לידי פניית ארצות־הברית לאיטליה מיד, אדרבה; ב) לגבי קנדה יש לעמוד בקשר עם קומיי; ג) רצוי לעשות הכול להקדמת התריסר הצרפתי השני; ד) יש להפעיל כל לחץ אפשרי להחשת הרכש בארצות־הברית, יש להזכיר להם ולביישם כי טרם שמענו דבר. בסיפא אמר: ״הולכת ומתגבשת נטייה בעד פנייה לשכנגד״ (הגוש המזרחי), ראו שרת אל השגרירות בוושינגטון, IWA861, 8 באפריל 1956, 130.02/2456/1.

ד) ברגוס ביקש הסבר לדברי השר ללאוסון על 24 אווירונים בקנדה ו־24 באיטליה.[7] הסברנו הדבר באופן יסודי. במרוצת הוויכוח הזה אמר כי יש יסוד להניח, it's a good guess, שאם צרפת תבקש שחרור תריסר המיסטרים השני ממכסת נאט"ו תיענה ממשלת ארצות־הברית ואולי לאור הניסיון שנרכש ילכו הדברים במסלול יותר חלק. אמרתי כי אינני יודע מה החלטת ממשלת צרפת או ממשלתי בעניין ניצול מסגרת רכש חוץ לארץ אך הרינו רושמים הדברים לפנינו, מה בדיוק רצוננו לגבי המיסטרים מרח"ל [רכש חוץ לארץ] לעומת קבלתם במישרין בתאריך מאוחר יותר.

אבן

190

מ' שרת אל א' אבן (וושינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן WA859
נוסח יוצא: 130.02/2456/1

ירושלים, 8 באפריל 1956

הערות מאוחרות לשלך 91.[1]

א) איני בטוח כלל כי דאלס פועל לפי תכנית ועוד פחות כי הוא מייחד לנו תפקיד חיובי בה. דבריו מהשפה ולחוץ לחוד ורצונו האמִתי לחוד. גם לא ברור לי אם ברור לו מה רצונו.

ב) אם יש תכנית ואם נכון כי אנו מוזמנים לשיתוף כי אז:

ראשית, עלינו להבחין בין ביטחון ופיתוח ולקבוע לראשון בכורה מכרעת.

שנית, לגבי ביטחון פס אמוננו בארצות־הברית ויחזירוהו רק במעשים שאנו מצפים להם וכל עוד לא נתנו לנו ולא השיגו בשבילנו דבר אינם יכולים לדרוש אווירה מלאכותית של אמון.

שלישית, הדיבור על סודיות מתמיה נוכח הדלפותיהם המגונות.

ג) אינני רואה כל הזדמנות למאמץ שאפשר לקרוא לו הפיכת התכנית למבצע חיובי. ברור כי תביעתנו לנשק מהם - עכשיו בייחוד נגד מטוסים וטנקים - בעינה עומדת. כן ברור כי הם נתבעים להשיג לנו מטוסים מקנדה ואיטליה.

ד) עניין המלווה והערוץ[2] עומד לחוד ומוטב לא לערבב פרשיות. הן ביקשת הצעה והובטחה בשוב ג'ונסטון. נמתין.

7. ראו מס' 178.

190

1. ראו מס' 174.
2. ראו מס' 155, 156.

ה) שיתוף פעולה בהחלשת נאסר מחייב: ראשית, החלטתם להחלישו שנשתכנע בכנותה, שנית, רצונם לשתף פעולה. כל ששמענו לפי שלך 70[3] הוא כי בימים אלה החלה בחינת מדיניותם באזור וטרם התבשרנו על מסקנות. בינתיים ההצהרות בפומבי אינן מעידות על תזוזה. אדרבה יודיעונו חשאית מה הם עושים ומתכננים.

ו) אין ריב גלוי בינינו לבין ארצות־הברית. להפך, התאפקנו מכל פרסום ואפילו מהשראה כאשר הדגשתי ללאוסון.[4] התשובה למרפי לפי שלך 98[5] היא כי לא הייתה שום הצהרה ממשלתית אך אל נא יהא לו ספק לגבי הרגשת הממשלה המרה כלענה.

שרת

191

הנשיא אייזנהאואר אל ראש הממשלה ד' בן־גוריון
President Eisenhower to Prime Minister D. Ben-Gurion

Copy: 130.02/5936/57 :העתק

[Washington] 10 April 1956

Dear Mr. Prime Minister,

I am just issuing a public statement in connection with Secretary-General Hammarskjöld's mission to the Near East. By it I commit the United States to the support of that mission in fullest measure and reaffirm our Government's position with reference to possible aggression.[2]

In the friendliest spirit I want to supplement that public statement with a personal and private message to you.

I realize that this is a period of very great strain and tension and that there may occur further provocative actions from what may, perhaps, be irregular elements. It is my earnest hope that in view of the awful calamity which

3. מס' 165.
4. ראו מס' 178.
5. מברק אבן אל מחלקת ארצות־הברית ובו דיווח על פגישה עם מרפי. מרפי יעץ לפנות מיד לאוטווה, פריז ורומא בעניין הנשק, ואם יהיו קשיים, להודיע למזכיר המדינה. יעץ לא להרפות מהלחץ על הממשל, אך הזהיר לא ליצור אווירה של איבה גלויה, בייחוד בהצהרות ממשלתיות (מברק WIA98, 5 באפריל 1956, 93.01/2212/14).

191

1. את השדר הזה מסר לבן־גוריון שגריר ארצות־הברית, לאוסון, ב־10 באפריל.
2. לרגל צאתו של האמרשלד למזרח התיכון פורסמה ב־9 באפריל 1956 הודעה מטעם הנשיא אייזנהאואר, שבה נאמר בין השאר כי בכוונתה של ארצות־הברית להתנגד, בהתאם לאחריותה לפי מגילת האו"ם ובגדר האמצעים המותרים לפי החוקה האמריקנית, לכל תוקפנות באזור ולתמוך בכל מדינה אשר תיפול קרבן לתוקפנות מעין זו.

general hostilities would surely visit upon the area, you will even under extreme provocation avoid retaliatory action which could have the gravest consequences.

This is, I am sure you will agree, a time for high statesmanship; through which time will be provided to achieve a result which would be infinitely better than that which would follow from hostilities.

This message is prompted by the hatred of war and knowledge of all the evil and misery that it produces – a hatred and knowledge which I know we share.[3]

Sincerely yours,

Dwight D. Eisenhower

192

ד' בן־גוריון אל הנשיא אייזנהאואר (וושינגטון)

D. Ben-Gurion to President Eisenhower (Washington)

Copy: 130.02/2456/1 :העתק

Jerusalem, 10 April 1956

I hasten to reply to your personal message conveyed to me this morning by Ambassador Lawson[1].

I wish to express my deep appreciation of the motives which prompted you to communicate with me and to issue the April 9 statement from White House. With you I see in war a tragedy not only in the physical sense but also for the human spirit.

We shall of course extend the fullest cooperation to Mr. Hammarskjöld. At the same time realism impels me to inform you of my grave doubts as to the outcome of the Secretary-General's mission. The essential question is whether Col[onel] Nasser is prepared to issue an order to his troops, regular

3. תשובת בן־גוריון - ראו מס' 192. בנאום בכנסת ב־22 באפריל, במסגרת דיון על מצב הביטחון, התייחס בן־גוריון לשדר אייזנהאואר ואמר בין השאר: "ודאי שאין לזלזל בהבטחת הבית הלבן לעזור ולסייע לאומה העלולה להיתקף. המדינה האחת במזרח התיכון שסכנה זאת צפויה לה היא ישראל, ואם העזרה של אמריקה לא תינתן בזמנה - ועד עכשיו לא ניתנה - עלול הרצון הטוב הרצוף בהצהרה זאת להחמיץ שעת הכושר ולעלות בתוהו. מה שאנו מצפים מארצות־הברית [...] הוא לא משלוח צבא נגד התוקף לאחר שיאסור מלחמה עלינו, אלא סיפוק נשק מגן לישראל שירתיע וימנע את ההתקפה." (ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XX, עמ' 1685).

192

1. מס' 191.

and irregular, to refrain from hostile acts. General Burns over many months, and Mr. Hammarskjöld on his last visit to the area two months ago,[2] have tried in vain to influence Col[onel] Nasser to take this preliminary and elementary step to bring about quiet on the frontiers. All attempts to obtain from him an undertaking to observe faithfully all the provisions of the armistice agreement, as we are unequivocally prepared to do, have also failed.

During the past three nights, murder gangs have been sent from the Gaza Strip by the Egyptian military authorities to kill innocent civilians, to sabotage installations, and to terrorize the peaceful countryside. The responsibility of the Egyptian authorities is clear to the U.N. observers. I feel confident that if the situation in all its details were brought to your attention, you would not have confined yourself merely to an expression of hope that we avoid retaliatory action. I cannot conceive that in the eve[nt] of continuing Egyptian aggression you would expect us to abandon our country and people to the perils and blood-ridden consequences of a sustained campaign of terror by the murder gangs of the Egyptian Government. I am confident that no other country would passively submit to such a situation.

The Government of Israel and I recognize to the full the sincerity of your statement from the White House that the United States will oppose any aggression in the area. However I would be less than frank towards you and failing in my duty to my people, were I not to say, in all friendship, that this statement does not allay our acute anxiety regarding the security of Israel. As things stand at present, Egypt is perfecting her war machine with large supplies of Soviet arms, and is united with Syria and Saudi Arabia in pledged determination to seek the destruction of Israel. On the other hand, Israel is denied the possibility of obtaining essential arms for self defence as a result of an embargo maintained by the Government of the United States. The Charter of the United Nations to which the White House statement refers existed already in 1948. Yet no member of the United Nations came to Israel's aid when, on emerging into statehood, she was subjected to invasion by the armies of Egypt, Syria, Iraq, Lebanon and Jordan.

Your denunciation of acts of hostilities and of war evoke a deep echo in our hearts. May I, however, say, again in all frankness and friendship, that it appears to us paradoxical that this declaration is not accompanied by a positive response to our application for arms for self defence. In the logic of the situation this is the only effective way of deterring Egyptian aggression and thus saving the area and the world from the horrors of war in the Middle East.

The extent of Col[onel] Nasser's military preparations unfortunately bear out fully our assessment of his motives in concluding his arms agreement with Czechoslovakia last September. In these circumstances lack of response from the United States Government to our urgent appeal is a source of gravest disappointment to my Government and my people.

Sincerely yours,
David Ben-Gurion

2. ראו מס' 56.

193

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA122
נוסח יוצא: 93.01/2212/14

וושינגטון, 10 באפריל 1956

בשיחה אתמול[1] בהשתתפות שילוח וברגוס מסרתי לאלן על הדברים שנאמרו לנו ברומא והקשיתי כיצד מתיישבים עם מה ששמענו כאן. אלן הגיב:

(א) שגרירות ארצות־הברית ברומא לא דייקה לגבי המדיניות האמריקאית לגבי מכירת נשק לישראל באירופה. הוא יודיע לה על ההתפתחויות האחרונות דהיינו, דברי המזכיר אליי ואולי שיחתו עם פירסון. רצוי שממשלת איטליה תבין כי אין ממשלת ארצות־הברית שוללת עקרונית אספקת נשק איטלקי לישראל. ישקול עם המזכיר אפשרות של פנייה כזאת שנעשתה כלפי קנדה.

(ב) מאידך הבעיה המסוימת של המטוסים F־86 המורכבים באיטליה היא מסובכת ואין דינה כדין בעיית המטוסים בקנדה או בצרפת. אלה באיטליה הם כולם תוצרת אמריקאית ואף פעם לא נמכרו למדינות מחוץ לנאט״ו ולא רווחו בשום שוק אחר. הוא סבור אפוא שלגבי מטוסים סיכויינו בקנדה ובצרפת גדולים לאין שיעור מאשר באיטליה ועצתו היא שננסה לבוא על סיפוקנו בשתי הארצות האלה. אמרתי אם כן ברור כי עלינו להסתלק מהמשא ומתן על מטוסים באיטליה כי מה בצע שנחתור למבוי סתום. אמר שאילו היה במקומנו היה בכל זאת מתמיד במו״מ גם ברומא לאחר שיודיעו לאיטלקים על המדיניות בכללה אך לדעתו הסיכויים למטוסים פחות טובים מאשר בקנדה וצרפת. ייתכן כי באיטליה נמצא אפשרויות אחרות בתותחים אנטי־אוויריים בזוקות וכו׳.[2] אשר לשרמנים השאלה היא אם האיטלקים מוכרחים לעמוד על התביעה הקשה שארצות־הברית תספק להם טנקים חדשים תמורת השרמנים. איטליה ניצלה מלוא זכויותיה הכספיות בתכנית ההגנה ההדדית ואין כסף נוסף בשבילה והעמדת התנאי הזה מסבכת העניין. הסיכום: יודיעו לאיטלקים על המדיניות הכללית לעידוד אספקת נשק לישראל מאירופה וקנדה; על איטליה להגדיר בדיוק מה היא מוכנה למכור לישראל בעזרת ארצות־הברית וזו תתבטא לגבי כל סעיף וסעיף; לדעתו האישית סיכויי מטוסים F־86 מאיטליה מפוקפקים ויש להתרכז בקנדה וצרפת אך אינו מייעץ שנרפה מאיטליה אם אחרי שמיעת הגדרה יותר ברורה של מדיניות ארצות־הברית יהיו האיטלקים מעוניינים להמשיך במשא ומתן.

193

1. שרת הורה לאבן להיפגש ברחיפות עם אלן על מנת לברר פשר הסתירה בין דבריו בעניין הרכש הישראלי באיטליה (ראו מס׳ 189) לבין הדברים שנמסרו לשגריר ששון במשרד החוץ האיטלקי, לפי מס׳ 165, הערה 9 (ראו שרת אל אבן, 868, 9 באפריל 1956, 130.09/2311/6).
2. לעניין זה השיב שרת: ״אל יפרנסונו בתותחים ובזוקות איטלקיים יען אנו מקבלים ממילא ברומא כמעט כל מה שאנו מבקשים ושאינו כרוך באישור ארצות־הברית״ (ראו שרת אל אבן, 12 באפריל 1956, 130.02/2456/1).

(ג) לרגל הערתו על הצורך להתרכז בצרפת וקנדה שאלתי ישירות אם הוא מוכן להודיע לצרפתים ביזמתו שאם ברצונם ויכולתם להחיש התריסר השני של מיסטרים על ידי שחרור מרח"ל [רכש חוץ לארץ] מוכנה ממשלת ארצות־הברית להעניק האישור. אמר שנטייתו חיובית וינסה להודיענו תשובה נחרצת תוך 24 שעות. אמרנו שלאור הניסיון שנצטבר ביד כולנו אולי אפשר הפעם לבצע הדבר בלי הבלבולים והחיכוכים שנחלנו בעסקה הראשונה. סוכם שיודיע תוך 24 שעות אם מוכנה מחלקת המדינה לדבר לצרפתים.

(ד) על פי המלצתך בסוף מברק 861[3] שאלתי אם התקדם בבדיקת הרשימה שהגשנו לקניות מארצות־הברית והזכרתי שיחתנו מ־30 במרס.[4] אמר כי לא נכון לומר שהעניין הנו pigeon holed או נשכח אך ביום זה ושעה זו אין בשורה ממשית בפיו. אמרתי פירוש הדבר שאין התקדמות.[5]

(ה) היני דחה שיחתו אתי ליום ג' בבוקר.[6]

אבן

194

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA126
נוסח נכנס: 130.02/2456/1

ושינגטון, 10 באפריל 1956

שוחחתי עם היני. אמר שדיבר עם פירסון לקראת השיחה אתי וקיבל הוראה לדבר אתי בגילוי לב. בשיחתו במחלקת המדינה ביום ו' עם ליבינגסטון מרצ'נט עלו שתי בעיות שלא מצאו עדיין פתרון.

א) מה תאמר ממשלת ארצות־הברית בפומבי אם קנדה תאשר את המכירה. מרצ'נט ענה שהגרסה האמריקאית בפרהסיה תהיה כזאת שהשתמשו בה בעניין המיסטרים דהיינו,

3. שרת המליץ לחזור ולשאול "אם יש להם מה להודיענו." (ראו שרת אל השגרירות בוושינגטון, 861, 8 באפריל 1956, 130.09/2311/6).
4. ראו מס' 165, הערה 12 (השיחה התקיימה למעשה ב־29 במרס).
5. במברק משלים (אבן אל צור, WITA8, 10 באפריל 1956, 93.01/2212/4), כתב אבן כי שמע מאלן שיצאו הוראות לשגרירות ארצות־הברית בצרפת להודיע לממשלת צרפת שאם תרצה להפריש לישראל את התריסר השני [של המיסטרים] על חשבון מכסת נאט"ו כדי להחיש המשלוח תראה ממשלת ארצות־הברית החלטה זאת באהדה, ותעניק את האישור הדרוש.
אבן שוחח גם עם מרפי על פרשה זו. מרפי ציין כי השקיע מאמץ רב בוויכוח עם מזכיר המדינה על הצורך במכירה ישירה והוא מקווה שעשה עליו רושם וקרבו להכרעה חיובית. מכל מקום הוא ישתדל להחיש את העניינים בימים הקרובים (ראו אבן אל שרת, WIA127, 11 באפריל 1956, 130.02/2456/1).
6. ראו מס' 194.

we have interposed no objection. היה ברור להיני כי דברי העידוד והדרבון שהשמיע דאלס לפירסון בחדרי חדרים[1] לא ישתקפו בהודעה אמריקאית פומבית.

ב) היני הזכיר למרצ׳נט כי בשיחתו עם פירסון נתן דאלס יסוד להאמין כי ממשלת ארצות־הברית עצמה תשחרר כמה סעיפים הגנתיים מהרשימה הישראלית. מרצ׳נט אמר כי אמנם התבטא המזכיר כך והעניין נתון בעיון פעיל.

ג) היני אישר כי גם לויד הביע אהדה לרעיון שקנדה תמכור לנו נשק.

יוצא לפי היני שאין כל מחסור בעצות טובות וחיוביות מהגדולים אך על קנדה הקטנה לקבל את מלוא האחריות המבהילה. לדעתו של היני נוקטים האמריקאים אופטימיות מופרזת לגבי יכולתם to get away with it על חשבון קנדה בלי שיפעלו בעצמם. תזוזה ב־(א) ו־(ב) לעיל ובעיקר (ב) היא לדעתו חיונית כי הקשיים הפנימיים בקנדה הם רציניים מאחר שמעולם לא הייתה עסקה כה כבירה כאישור 24, חוזר: 24, מטוסי דחף [סילון] בבת אחת.

היני סיכם כי ראה חובה להדגיש הצורך להזיז ארצות־הברית לשחרור סעיף מרשימתנו אחרת אינו יכול להיות encouraging לגבי הסיכויים בקנדה.

התייעצתי עם קומיי. לדעתו אין היני צודק לגבי (א) לעיל, להפך, לא רצוי מבחינה קנדית להופיע כמצייתים לפקודה אמריקאית ויש לעקור מהקנדים את הרצון לקבל בפומבי הצהרה כזו שהצהיר דאלס בחדרי חדרים. מאידך סבור גם קומיי כי (ב) חיוני ואולי מהווה מפתח לכל העניין.

כשנפרדתי מהיני הבטחתי כי נעשה כמיטב יכולתנו להביא ארצות־הברית לשחרור נשק אך תקוותנו היא שקנדה תפעל בכל הנסיבות. הגיב שיידרש מאתנו לעשות מאמצים עליונים לקידום העמדה האמריקאית מעבר למצבה הנוכחי.[2]

אבן

194

1. ראו מס׳ 166.
2. תגובת שרת לאבן: ״שלך 126. הברור לך או לקומיי באיזה פריט מרשימתנו לארצות־הברית תסתפק קנדה?״ (ראו מברק מ־12 באפריל 1956, בתיק 130.02/2456/1).

195

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA131
נוסח יוצא: 93.01/2213/10

ושינגטון, 11 באפריל 1956

אישי בתכלית

לשלי 129.[1] המזכיר פתח שביטל חופשה קצרה בגלל המשבר באזורנו ורצוי שנחזיק קשר הדוק ביותר בתקופה עדינה זו. אמרתי שזה גם רצוננו ותקוותנו. שאל על הערכתי על המצב. אמרתי שפעולות מצרים בשבוע האחרון מעידות כי פוחתת הירתעותו של נאסר מפני מלחמה. סימנים לכך התגרותו בסיורינו, הפגזותיו ביישובי הספר ופעולת הכנופיות שרדיו קהיר מתפאר בהן בשידורו מאתמול. לשידור זה משמעות רבה לאור דברי ברנס כי קביעת אחריות ממשלת מצרים לפעולות אלה כמוה כקביעת אחריות לתוקפנות. יש שתי אפשרויות: או שהמצב הזה ידרדר למלחמה, ואז אחריות מצרים ברורה, או שיצליחו האמרשלד וברנס לכבות שלהבת המדורה והמשבר המידי יחלוף אך אין להתנחם הרבה מחליפתו שכן יתחדש עלינו כעבור זמן מועט לאו דווקא כסכנת כנופיות בלבד אלא ובעיקר כסכנת התקפות אוויריות. אם נאסר יירתע הפעם נסיק רק שלא הספיק להשלים תכונתו האווירית והמשוריינת עד כדי הסתכנות מלאה בשעה זו. אז תינתן לנו ולעולם תקופת נשימה קצרה הודות להתאפקותנו העליונה בפני התגרות אכזרית. השאלה היא הנשכיל לנצל תקופה קצרה זו וכאן עברתי לעניין הנשק. אמרתי שדבריו מ־30 במרס[2] אכזבו ממשלתי עמוקות ואכזבה זו הובעה בגילוי לב בשיחתך עם לאוסון.[3] אך לא החמצנו שום הזדמנות לבדוק אפשרויות רכש לפי הקווים שהתווה הוא. כאן מסרתי סקירה עובדתית על מאמצינו בקנדה, צרפת ואיטליה ותיארתי כיצד היעדר פעולה אמריקאית ישירה מהווה מכשול עצום בפני התקדמותנו במקומות אחרים. מאחר שהוא הציע שנשיג נשקנו בבירות אחרות הריני מודיע שניסינו כמיטב יכולתנו והנה לאן הגענו, כלומר לפי עמדת הממשלות יש סיכויים אך עמדתה הנוקשה של ארצות־הברית לבקשתנו הישירה חוסמת הדרך אליהם.

שיסע דבריי ארבע פעמים:

1) שאל אם אנשי הכנופיות מצוידים באלחוט. עניתי שייתכן כי לא אך ההחלטה לשלוח אותם היא החלטת נאסר ועל כך הגיב בחיוב.

2) כשגוללתי פרשת הקשיים בבירות המערביות שאל את אלן האם שלחת את ההודעות ההן. פנה אליי והסביר כי נשלח מברק לשגרירות פריז על עמדת ארצות־הברית בעניין החשת המיסטרים, והעתקים לאוטווה, רומא ולונדון.

195

1. במברק זה דיווח אבן כי לאחר שיחותיו עם אלן (מס׳ 193) ומרפי (שם, הערה 5) הציעו השניים להעלות את הנושא בפני דאלס. אלן הסדיר עבור אבן פגישה חשאית, עליה מדווח בתעודה שלפנינו.
2. ראו מס׳ 165 (למעשה נאמרו הדברים ב־28 במרס).
3. ראו מס׳ 178.

3) כשהזכרתי מאמצינו בקנדה שאל אם יש לנו כבר טייסים ל־F-86 וכמה זמן לדעתנו דרוש להעמיד טייסים ישראליים למטוס זה. ביקש שנודיע למחלקת המדינה תשובתנו בהזדמנות הראשונה.

4) כשאמרתי שהקנדים טוענים כי יש עצות חיוביות מארצות־הברית ואנגליה אך עומס הפעולה מוטל עליהם אמר דאלס: "אך האנגלים שיחררו שישה מטוסים". אמרתי שאמנם כן הדבר ועובדה זו מעניקה ללויד זכות מסוימת לייעץ לקנדים אך הסברתי את האופי המוגבל של העזרה הזאת בתקופה זאת של מיגים ואיליושנים.

בתום הרצאתי אמר:

א) תיאור המצב על ידי הולם הערכתו. הוא מעריך ביותר התאפקותנו בפני התגרות כבדה מנשוא - intolerable. תקוותו ואמונתו שהפעם נעבור את שיא הסכנה אם כי אתמול לא האמין כך. ממשלת ארצות־הברית השקיעה מאמצים בתמיכה במזכ"ל או"ם להשיג ביטול התקפות הכנופיות. המשך התקפות אלה יהיה לבלתי נשוא.

ב) מאידך הוא מסכים להערכתנו שגם אם נתגבר על המשבר הנוכחי, כפי שהוא מקווה, יהיה בכך רק משום הפוגה זמנית ונקודת המוקד של הסכנה עלולה לבוא באמצע הקיץ mid-summer. על כן רצונה של ארצות־הברית הוא שעד אז תקבל ישראל את הציוד הדרוש להגנתה נגד הסכנה, בעיקר האווירית. אינו מאמין שכך תבוטל הסכנה אך לפחות תושג הפוגת זמן בה אפשר יהיה לבדוק פתרון יותר יציב וגם זהו הישג חדש.

ג) ניתח מדיניות ארצות־הברית כמכוונת לשתי מטרות: שמירת ישראל ושמירת מערב אירופה שקיומה הכלכלי והביטחוני תלוי בנפט המזרח תיכוני. אינו מודאג מהעסקים של חברות נפט ובכלל יכולה ארצות־הברית להתקיים בלי הנפט המזרחי אך דאגתו היא להריסת כל מה שהושג על ידי תכניות מארשל במחי יד. הוא תקיף ברצונו, תקוותו וכוונתו להשיג שתי המטרות הנ"ל וזה מחייב שיתוף פעולה הדוק בין ארצות־הברית, ישראל ומדינות הברית המערבית. יש למנוע רושם שארצות־הברית מוותרת על השפעתה בעולם הערבי ופועלת רק בהתאם ללחצים פנימיים. מכאן העדפתו שמדינות הברית המערבית תפתורנה בעיית הנשק הישראלי בלי לעמוד על כך שארצות־הברית תספקו ישירות. בכיוון זה הוא פועל לפי שעה אך הוא מוסיף לבחון מה יעשה אם תוך זמן קצר ביותר יתברר כי בלי פעולה אמריקאית נוספת אין משיגים המטרה. בהקשר זה אמר יותר מאוחר שברוח זו הוא בודק בהתמדה סעיפי בקשתנו. ונוסף על כך הוא משקיע פעולה רבה לעידוד מאמצינו במקומות אחרים.

ד) חזר והביע הערכה לעמדתנו המתאפקת מול ההתגרות הקשה.

ה) בסיום השיחה ביקש שנשיב מיד על שאלתו מה תכניותינו והערכתנו לגבי אימון טייסים ל־F-86. ביקש שלא נסיק כל מסקנה מעצם השאלה.

ו) כשהסברתי קשיינו באיטליה אמר שבינתיים הוחלט לתקן הרושם שניתן לאיטלקים על מדיניות ארצות־הברית כלפי נשק לישראל. אמנם הוא סבור שאין איטליה המקור ל־F-86 ועלינו להתרכז בקנדה וצרפת אך אולי הודעה מעודדת לאיטליה תשפיע לטובת מאמצי רכש אחרים של ישראל שם שהוא יודע עליהם.

כשנפרדנו הדגיש שוב רצונו שנקיים מגע מתמיד והדוק בכל הבעיות שדיברנו עליהן.

[א] כשיצאנו אלן התעכב אתו עשר דקות ונלווה אלינו בחדר ההמתנה, אלן אמר לשלוח חוזר יותר נמרץ וחיובי לנציגויותיהם באוטווה, פריז, לונדון ורומא על יחס ממשלת ארצות־הברית לרכש של ישראל. הניסוח הוטל על אלן.[4]

(ב) למחלקת המדינה רושם שהפנטגון אינו תופס היטב את מדיניות המזכיר והוחלט להזמין גורדון גריי[5] לקבל הסברה כך שיפשיר הקיפאון שהשתלט על בקשותינו הקודמות והרגילות.

(ג) אלן מסר פירושו האישי, חוזר: האישי, של דברי דאלס שאם יתברר כי אין התקדמות בבירות אחרות בלי פעולה אמריקאית ישירה תהיה פעולה כזאת.

(ד) אלן ביקש שנביא אליו מיד כל התפתחות ובעיקר כל תקלה או מכשול שאנו נתקלים בהם בבירות אחרות וקבע אתנו סידורי התקשרות מתמדת.

הנ"ל סיכום עובדתי של דבריו כפי שנאמרו. מחר ננסה לסכם את המצב.[6]

אבן

196

א' ששון אל ו' איתן
E. Sasson to W. Eytan

מברק מוצפן מפר/219
נוסח נכנס: 130.02/2456/1

רומא, 11 באפריל 1956

מידי

לשלך חוזם 606.[1]

א) היום ביקשתי פגישה דחופה עם קטאני והבאתי לידיעתו את תשובות אלן לאבן כלשונן.[2] הבעתי תמיהה על הסתירה שבין דברי אלן לבין מה שמסרה השגרירות האמריקאית ביום שבת בשם מחלקת המדינה לפאלאצו קיזי.[3]

4. בשיחה נפרדת עם אלן לאחר יומיים מסר כי אכן הועברו הוראות לשגרירויות ארצות־הברית במדינות אלה (ראו אבן אל משרד החוץ, WIA138, 13 באפריל 1956, 93.01/2214/14).
5. גורדון גריי, עוזר מזכיר ההגנה לענייני ביטחון בין־לאומי, שטיפל בפנטגון בבקשותיה של ישראל לנשק.
6. שרת שיגר לאבן "הערות ביניים" (ראו מברקו מס' 888, 12 באפריל 1956, בתיק 130.09/2311/6): א. הפסוק השני בסעיף (ב) ושלפני האחרון בסעיף (ו) מסמנים התקדמות, כל שכן אם נכון הפירוש האישי, אך אבדן הזמן "משגע" (או אולי צריך להיות "משווע"); ב. לסעיף (4) יש להודיע להם מיד בעזרת קומיי כי בלי תרומת ממש מארצות־הברית לא נתקדם בקנדה; ג. לפי (ו) המצב הוא כי אנו מקבלים בלי עזרתם כל הדרוש ושאינו טעון אישורם; ד. מה פירושכם לכוונת שאלתו הנשנית בסעיפים (3) ו(ה), האם רק להצדקת השהייה נוספת?

196
1. במברק הועבר תוכנו של מס' 189.
2. ראו מס' 184.
3. ראו מס' 165, הערה 9. פאלאצו קיג'י - משרד החוץ האיטלקי.

ב) בתשובתו הדגיש קטאני שנכון שממשלת איטליה לא פנתה רשמית בכתב אל מחלקת המדינה, אבל לא נכון לומר שהשגריר האיטלקי בוושינגטון דיבר במחלקת המדינה רק על דרישת ישראל לנשק מסוגים שונים. השגריר דיבר במפורש על F־86 ועל שרמנים וכן פאלאצו קיזי דיבר במפורש על כך עם השגרירות האמריקאית ברומא.

ג) ממשלת איטליה לא פנתה בכתב רשמית כי טרם שקלה והחליטה בעצמה אם רצוי לה לעשות עסקה כזאת עם ישראל, והעדיפה בטרם שתעשה זאת לדעת קודם מהי עמדת ארצות־הברית שלמעשה היא הבעל הראשון של המטוסים והשרמנים והיא המכריעה העיקרית בדבר.

ד) קטאני שמח לשמוע שאלן מתכונן להזמין את השגריר האיטלקי בוושינגטון לשיחה על העניין והבטיח להבריק עוד היום לשגריר על תשובות אלן לאבן.

ה) אני מציע להבריק לאבן את תוכן מברקי זה ולהציע לו להתקשר עם השגריר האיטלקי.[4] וכן אני מציע שתיקחו דברים על כל העניין עם קאפומצה בטרם צאתו לרומא.

ששון

197

א' אבן אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית (שינגטון)

A. Eban to the U.S. Secretary of State (Washington)

Copy: 130.02/2456/3 :העתק

[Washington], 12 April 1956

Confidential

Dear Mr. Secretary,

The situation has become even worse than when we discussed it yesterday.[1] Responding to your willingness that we keep in touch with each other's thinking, I offer the following solemn reflections on the position at this hour.

1. I learn from United Nations Headquarters that Egypt has not unequivocally agreed to cease fire, suspend all hostile acts and conform with the General Armistice Agreement.

4. אבן נפגש עם שגריר איטליה בוושינגטון ב־23 באפריל ושמע ממנו כי קשה לאיטליה למכור לישראל שרמנים מבלי שתקבל תמורתם טנקים אחרים, אחרת תמעל בהתחייבויותיה לנאט"ו. השגריר הוסיף כי שמע מאלן כי ארצות־הברית מעדיפה כי ישראל תקנה מטוסים בצרפת ובקנדה, אך אם הישראלים לא יצליחו ייתכן כי האמריקנים יבואו בדברים עם האיטלקים. השגריר סבור כי אין טעם ללחוץ עד אשר יתבררו סיכוייה של ישראל בקנדה (ראו אבן אל משרד החוץ, מברק 170, 23 באפריל 1956, 130.09/2311/8).

197

1. ראו מס' 195.

2. Nasser has dispatched new units of his "commando" troops into Israel where they have committed odious butchery amongst our children in a sacred moment of prayer.

3. The Egyptian air arm is now being brought into play.[2] This is a more serious threat to our citizens and their children even than the Fedayeen units. We have constantly described to you the prospect of our people lying exposed to the fury of Egyptian aerial preponderance. That which we feared will now come to pass, either immediately or within a few weeks.

4. While you have expressed the important opinion that it is desirable for Israel to increase its strength in the air, we are unfortunately making little progress. This lack of progress is ascribed by western governments to the absence of parallel American action on any item of Israel's arms request. Nothing that we have sought from the United States to make our people less vulnerable has been granted.

In the light of this situation, what we ask for seems pathetically modest in relation to the consequences of its refusal. It is difficult to think of a moment in which action on Israel's arms could find more potent justifications on the moral and international grounds, to which you rightly attach chief importance. The issues of conscience are now supreme.

I understood and appreciated what you said to me yesterday and have reported fully to Mr. Sharett.

Sincerely yours,

2. ראו מס' 188 והערה 1 שם.

198

א׳ אילת אל מ׳ שרת
E. Elath to M. Sharett

מברק מוצפן ל/885
נוסח נכנס: 130.02/2456/11

לונדון, 12 באפריל 1956

לשלך ד/644[1] ובהמשך לשלנו ל/884.[2]

ברור ממברק גזית כי על אף דבריו המפורשים של סלווין לויד בשיחתנו ב־6 בחודש על תמיכתם בבקשותינו מממשלות צרפת וקנדה, מוצאים לנחוץ במשרד החוץ הבריטי לרמוז כי אין לראות בתמיכתו של לויד תקדים לפעולה קבועה וסדירה אצל הקנדים בעניין הנשק. מאלפים דברי האדו אף בדבר מעמדה המשפטי של ממשלת קנדה במה שנוגע לאספקת נשק למזרח התיכון וההבדלים במעמדן של ממשלת בריטניה וממשלת ארצות־הברית, ורשות ארצות־הברית להתערב בעניין המטוסים שביקשנו המיוצרים על פי רישיונה. אנסה לעמוד על המצב אצל ידידי הנציב העליון הקנדי כאן.

הסיבה העיקרית ליחס זה היא לדעתי כי ממשלת בריטניה המונעת מאתנו סנטוריונים, מפחד פן יזיק הדבר למעמדם בירדן, לא תרצה מתוך שיקולים דומים כי תמיכתה במאמצינו לרכוש נשק מחוץ לבריטניה תתגלה לערבים ותשמש עילה לנאסר לתקוף אותה ולחתור ביתר שאת תחת חוזה בגדאד. בעיקר לא רצוי כי יקרה כדבר הזה בזמן הכינוס בטהרן.[3]

עלינו לזכור כי אם גם יש אי־אילו סימנים של שינוי לטובה בעמדת ממשלת בריטניה, ובעיקר בעמדת סלווין לויד, כלפינו, נובעים הם לעת עתה ״משנאת המן״ ואין להפריז בחשיבות השינוי בטרם ניווכח כי אמנם הולכת ומתגבשת כאן מדיניות חדשה כלפי ישראל. הנני רואה הכרח להמשיך במלוא המרץ בלחץ על ממשלת בריטניה בדבר נשק ובייחוד סנטוריונים. עם זאת עלינו להימנע מיצירת רושם כאילו ביטויי מדיניותם השלילית כלפי נאסר עלולים לספק אותנו בטרם נתבררה גם מידת יחסם החיובי כלפינו במערכת מדיניותם באזור. פעולה זו תחייב מצדנו מאמצים רבים ותדרוש זמן. הפרזה בהערכת האפשרות שבפנינו לנצל עזרת ממשלת בריטניה כבר עתה בכל השטחים ובמלוא התנופה, כולל תמיכה ״קבועה וסדירה״ בדרישותינו לנשק ממדינות ידידותיות, עלולה להרתיע הבריטים ולהאט תהליך ההתקרבות בינינו תחת לזרזו.

198

1. במברק זה (שרת אל אילת, 9 באפריל 1956, 130.09/2456/1) הגיב שרת לדיווח של אילת על שיחתו עם סלווין לויד ב־6 באפריל (מס׳ 185), שבו נאמר בין השאר כי שר החוץ הבריטי מסר על תמיכת ממשלתו במכירת מטוסים קנדיים לישראל. שרת כתב כי ״חשוב לברר באוזני מי הביעה ממשלת בריטניה תמיכה ברכש מטוסים מקנדה״.
2. בתגובה למברק שרת קיים גזית שיחה במשרד החוץ עם האדו, סגן מנהל המחלקה המזרחית. הלה אישר שגישתו של לויד לבקשת ישראל לרכש מטוסים בקנדה היא חיובית, אך לא ידוע לו על מגע רשמי בין בריטניה לקנדה בנושא זה בלונדון, ואם היה מגע כזה הוא היה ברדג של שרים או באמצעות משרד חבר־העמים הבריטי. קנדה, הוסיף, אינה חתומה על הסכם שלוש המעצמות, ולפיכך ההגבלות החלות לפי הסכם זה אינן חלות עליה (ראו גזית אל מחלקת חבר־העמים הבריטי, 12 באפריל 1956, ל/884, 130.02/2456/1).
3. מועצת ברית בגדאד התכנסה בטהרן בין 16 ל־19 באפריל.

דברי מוק בשלי ל/873[4] צריכים אף הם לשמש אזהרה שלא להפריז בחשיבות שיחתי עם לויד כמבטאה עמדת הממשלה ומשרד החוץ הבריטי כלפינו. פרט לחילוקי הדעות במשרד החוץ הבריטי עליהם הצביע מוק, יש בתוכו, על פי התרשמותנו, הערכות שונות לגבי המידה בה כדאי כבר לבריטניה לרכך מדיניותה כלפי ישראל עקב המסקנות השליליות שהסיקה לגבי משטר נאסר. ייתכן ולויד כבר מוכן להרחיק לכת בעניין זה מחבריו.

אילת

199

י' תקוע אל שר החוץ
Y. Tekoah to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.16/2951/15

ירושלים, ד' באייר תשט"ז
15 באפריל 1956

סודי

הנידון: הצעות ראש מטה או"ם להפגת המתיחות

החלטת מועצת הביטחון מ־4 באפריל (ר' נספח א)[1] מתייחסת לשלוש החלטות קודמות של המועצה אשר הביעו תמיכה בהצעות גנרל ברנס.

1. **ההחלטה מ־30 במרס 1955**: (ר' נספח 2)[2]

בדין וחשבון שהוגש על ידי גנרל ברנס למועצת הביטחון ב־16 בנובמבר 1954 (ר' נספח ג) ואשר דן במתיחות שהייתה קיימת כבר אז לאורך רצועת עזה, העלה ראש מטה או"ם 4 הצעות:

א) הקמת מכשולים פיזיים לאורך קו שביתת הנשק.

ב) סיורים משותפים.

4. ז'יל מוק, נציג צרפת בוועידה לפירוק החימוש שהתכנסה בלונדון בראשית אפריל 1956, סיפר לאילת כי התרשם שקיימים חילוקי דעות בין אידן לסלווין לויד על המדיניות הבריטית במזרח התיכון. לויד סבור כי נאסר מהווה סכנה גדולה לבריטניה ויש להילחם בו עד חרמה, בשעה שאידן היה רוצה למנוע קרע עם נאסר, ומוכן לוויתורים (ראו אילת אל משרד החוץ, ל/873, 10 באפריל 1956, 130.09/2321/2).

199

1. ראו מס' 179. נספח זה וכל הנספחים המצוינים להלן לא הודפסו כאן.
2. החלטה זו התקבלה בעקבות פעולת ישראל בעזה בפברואר 1955, וקראה לישראל ולמצרים לשתף פעולה עם ראש מטה משקיפי האו"ם ליישום צעדים לשמור על הפסקת האש (מסמך או"ם S/3379).

ג) הסדר מפקדים.

ד) החזקת הקו על ידי כוחות סדירים בלבד.

ישראל הביעה את הסכמתה להצעות א, ג, ו־ד. היא הסתייגה תחילה מההצעה להפעיל סיורים משותפים, אולם כשב־6 ביולי הציע גנרל ברנס, בזמן שיחות עזה, להפעיל סיורים מקבילים משני צדי המכשול הפיזי, הביעה ישראל את הסכמתה העקרונית להצעה. מצרים התנגדה להקמת מכשול פיזי לאורך כל הקו והסכימה רק להקמת גדר תיל בקטעים מסוימים של הגבול על יד מוצביה.

אשר להצעה להסדר מפקדים, מצרים היא אשר הפסיקה את שיחות עזה שהיו מוקדשות בעיקר לדיון בהסכם כזה.[3] היא הסכימה לשתי ההצעות האחרות של גנרל ברנס.

התנגדותו היסודית להקמת המכשול הפיזי הניעה את נאסר להגיש בתגובה להצעות גנרל ברנס, את ההצעה ליצירת אזור חיץ ("אזור ניטרלי") על ידי הרחקת כוחות הצדדים למרחק של 500 מ' מהגבול. בעוד שגנרל ברנס הציע סגירת הגבול על ידי המכשול הפיזי ועל ידי סיורים שישמרו עליו, וזאת כדי לשים קץ לחדירות הבלתי פוסקות מרצועת עזה לשטח ישראל, תמך שליט מצרים בפתיחת הגבול לרווחה.

יש להניח כי הצעה זו נראתה כמוצא נוח מביצוע הצעת גנרל ברנס, מאחר שהרחקת הכוחות למרחק מסוים מהקו לא הייתה מחייבת את מצרים להכניס שינוי כלשהו במערך כוחותיה לאורך הקו. המוצבים המצריים נמצאים בלאו הכי במרחק 500 מ' מהגבול. כן ניתן לשער כי התנגדות מצרים להקמת הגדר, נבעה מאי רצונה לסמן את הגבול ולנקוט פעולה בלתי מקובלת על תושבי עזה, כגון מניעת ההסתננות לשטח ישראל.

אין להתעלם גם מהעובדה כי ההצעה הוגשה על ידי נאסר בשעה ששטח ישראל היה נתון להתקפות על ידי כנופיות מצריות ולפעולות ייקוש בקרבת הגבול. נאסר היה מעוניין, כנראה, לשמור לעצמו את החופש להפעיל נשק זה נגד ישראל.

2. **ההחלטה מ־8 בספטמבר [1955]:**[4] (ר' נספח ד)

אחרי הפסקת שיחות עזה, ב־24 באוגוסט, פעולות הפדאיון שבאו לאחר מכן ופעולת חאן יונס ב־31 באוגוסט, הציע גנרל ברנס כאמצעי ארעי, עד לחידוש הדיונים בהצעותיו הקודמות, להקים מכשול פיזי ולהרחיק את המוצבים והסיורים הממונעים 500 מ' מהקו (ר' נספח ה).

הצעות אלו היו שילוב של הצעתו המקורית של גנרל ברנס לסגירת הגבול והצעת קולונל נאסר לפתיחתו. ברם, גנרל ברנס תבע לא הרחקת כל הכוחות המזוינים כי אם הרחקת הסיורים הממונעים והמוצבים והחלפתם בקרבת הגבול בסיורים רגליים ובעמדות תצפית.

תגובת ישראל נמסרה בהודעת דובר משרד החוץ מ־7 בספטמבר 195[5] (ר' נספח ו) בה הובעה תמיכה מלאה בהקמת מכשול יעיל לאורך קו שביתת הנשק.

3. נסב על פגישות שהתקיימו בק"מ ה־95 בגבול רצועת עזה בין נציגי מצרים לנציגי ישראל, בראשותו של הגנרל ברנס, לדון בהצעות שהעלה להפחתת המתיחות בגבול. כמפורט ברישא של התעודה שלפנינו, הושגה הסכמה בכמה נקודות, אך המצרים סירבו להצעות ישראל להקים קשר טלפוני בין מפקדי שני הצדדים. בסך הכול התקיימו 10 פגישות בין 28 ביוני ל־9 באוגוסט 1955. ב־24 באוגוסט הודיעה מצרים לברנס על החלטתה להפסיק את הפגישות.

4. החלטה זו התקבלה לאחר הפסקת השיחות בעזה וחידוש מעשי האיבה לאורך הגבול ברצועת עזה. היא קראה לצדדים לשתף פעולה עם ראש מטה משקיפי האו"ם לשמירה על הפסקת האש (מסמך או"ם S/3435).

ההודעה הדגישה כי גדר תרסן את ההסתננות וגם תבטיח את ההפרדה בין כוחות הצדדים שגנרל ברנס המליץ עליה. "רק לאחר שתוקם הגדר", הטעים הדובר, "ותעמוד בניסיון, אפשר יהיה לשקול אם ובאילו אמצעים נוספים יהיה צורך".

ההצעה להקים מכשול פיזי נתקלה שוב בהתנגדות מצרים. ההצעה להרחיק את הסיורים הממונעים הוכחה כבלתי יעילה לחלוטין. בחודשים האחרונים אירעו כמעט כל התקריות בגבול רצועת עזה בין מוצבים מצריים לבין אותם עמדות תצפית והסיורים הרגליים אשר גנרל ברנס הציע לישראל להפעיל. התנהגות זו של המצרים הוכיחה כי תהיה צורת השמירה בצד הישראלי אשר תהיה, יפתחו הם באש על יחידות ישראליות בשטח ישראל. יש להניח כי גם המרחק מהגבול איננו גורם מרתיע בנטייה זו.

מוצבים מצריים מסוגלים לפתוח באש מקלעים בינוניים ומרגמות על עמדות תצפית ועל סיורים אפילו כשאלה מרוחקים למעלה מ־1 ק"מ מהגבול.

אמנם בחודשים האחרונים אירעו מספר מקרים של התקפות מצריות על יחידותינו במרחק כזה מהקו.

3. **החלטת מועצת הביטחון מ־4 באפריל 1956**[5] (ר' נספח ז)

גם בהחלטה זו נזכר במפורש סעיף בדבר הרחקת הכוחות מקווי שביתת הנשק. בדברי ההסבר אשר נמסרו בישיבת מועצת הביטחון ב־3 באפריל, הדגיש נציג ארצות־הברית כי כל האמצעים המוצעים טעונים הסכמת הצדדים וכי יש להפעילם באותם המקומות בהם יידרשו. מר לודג' הדגיש גם כן כי כל האמצעים שיוצעו יישארו לחלוטין במסגרת הסכמי שביתת הנשק.

ניתן לפרש את הסעיף הנ"ל בהחלטה מ־4 באפריל כקורא להפחתת הכוחות המוחזקים בגבול בניגוד להסכם שביתת הנשק ולהרחקתם של אלה הנמצאים באזורי הגבול מעל למותר.

אשר לבעיות הרחקת הכוחות המזוינים מהקו בדרך כלל, רצוי להזכיר כי בגבול ירדן קרבת הכוחות של הצדדים דווקא הבטיחה שמירה יעילה של הגבול ומניעת תקריות לאורכו. במשך כל השנים הייתה מגמת ישראל וירדן ומנגנון או"ם לחסל את שטחי ההפקר ואת האזורים המפורזים אשר נוצרו במספר מקומות עם חתימת הסכם שביתת הנשק ואשר הפכו למרכזי תקריות ובסיס הסתננות.

האמצעי השני הנזכר במפורש בהחלטת המועצה ב־4 באפריל הנו חופש תנועה למשקיפי או"ם. כפי שהוזכר בתזכיר על ביצוע הסכמי שביתת הנשק המוגש בנפרד, נהנים משקיפי או"ם בישראל מחופש תנועה שאיננו נופל מחופש התנועה של אזרחי ישראל, וכן מחופש תנועה מלא למילוי תפקידיהם בהתאם להסכמי שביתת הנשק. הענקת חופש תנועה למשקיפי או"ם למטרות פיקוח על המתרחש בתחום הביטחון בתוך הארץ, שלא על בסיס חקירות בתלונות המוגשות על ידי הצדדים להסכם, מותנית בשינוי מרחיק לכת בסמכויות הקיימות של מנגנון האו"ם.

אשר לסעיף השלישי באותה החלטה - הסדרים מקומיים - נכונה ישראל כבעבר להגיע לידי הסדרי מפקדים בגבול.

5. ראו מס' 179 (הערת עורך).

4. **ההחלטה מ־19 בינואר 1956 בדבר כנרת**[6] (נספח ז)

ישראל הביעה את הסכמתה להצעות גנרל ברנס שנועדו לאשר את ההוראות הקיימות של הסכם שביתת הנשק בין ישראל לבין סוריה בדבר איסור על פתיחת אש לעבר הגבול, הימנעות סורית מהפרעות לדיג ישראלי, ואיסור על דיג סורי בכנרת.

אשר לשתי ההצעות הנותרות - מתן רשות לכפריים סוריים לשאוב מים מהכנרת והגבלת שיט סירות המשטרה הישראליות למרחק 250 מ' מהחוף, הודיעה ישראל כי הצעות אלו מחייבות שינוי בהסכם ועמדתה בשאלה זו היא כי מוכנה היא לדון בהצעות שתוגשנה על ידי הצד שכנגד בהתאם לנוהל אשר נקבע למטרה זו בהסכם שביתת הנשק (ר' נספח ח).

בברכה,

י' תקוע

200

ג' רפאל אל שר החוץ
G. Rafael to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.02/2404/3

ירושלים, ד באייר תשט"ז
15 באפריל 1956

סודי

הנחיות והצעות לניהול השיחות עם מזכ"ל האו"ם

[.....][1]

ב) **מטרת שליחות המזכ"ל**

1. המזכ"ל מבצע שליחותו על פי ההוראות המפורשות של החלטת מועצת הביטחון מיום 4 באפריל 1956, כמו כן שמורות לו כל הסמכויות הרחבות שמגילת האו"ם מעניקה למזכ"ל בקשר לשמירת השלום והביטחון הבין־לאומיים.

2. באשר לפעולה על פי החלטת מועצת הביטחון הנ"ל מוטל על המזכ"ל להגיש למועצת הביטחון, תוך חודש ימים, דין וחשבון על ביצוע הוראות ההחלטה שהן מחייבות אותו:

(א) לערוך סקר על הצדדים השונים של ביצוע ומילוי ההתחייבויות של ארבעת הסכמי שביתת הנשק והחלטות מועצת הביטחון מ־30.3.55 (עזה), 8.9.55 (חאן יונס־פדאיון), 19.1.56 (כנרת).[2]

6. ראו מס' 29 (הערת עורך).

200

1. הפסקה הראשונה, העוסקת בעניינים סידוריים, לא הודפסה כאן.
2. ראו מס' 199.

(ב) להשיג מהצדדים הבטחת אמצעים העלולים להפחית את המתיחות לאורך קווי שביתת הנשק. בין אמצעים אלה מזכירה ההחלטה במפורש הרחקת הכוחות מקווי שביתת הנשק; חופש תנועה מלא למשקיפים לאורך קווי שביתת הנשק באזורים המפורזים ובאזורי ההגנה; קביעת הסדרים מקומיים למניעת תקריות ולגילוי מהיר של הפרות הסכמי שביתת הנשק.

3. באשר לפעולת המזכ"ל על פי סמכויות[יו] הרחבות כמזכ"ל או"ם קיימת האפשרות שירצה ללמוד את הבעיות היסודיות השנויות במחלוקת, כגון פליטים, גבולות וירושלים, על מנת להציע, בבוא העת, במישרין או בעקיפין, הצעותיו לפתרונן. אין להניח שיפתח במשא ומתן פעיל עם הצדדים לפתרון הבעיות המדיניות, אלא יצטמצם, בשלב הנוכחי של שליחותו, בהחלפת דעות בלתי מחייבת. היות וידוע לו שהערבים עומדים על סירובם להיכנס למשא ומתן ישיר ובלתי מותנה עם ישראל, אך יחד עם זאת הוא סבור שהמצב הנוכחי מחייב פתרון מדיני, ולא מן הנמנע הוא שהמזכ"ל ינסה לברר בשליחותו הנוכחית את ההנחיות לטיפול מדיני מחודש של עצרת האו"ם "בבעיית ארץ־ישראל".

ג) הנחות לדרך ניהול המשא ומתן על ידי המזכ"ל

אפשר לשער שהמזכ"ל יתרכז במשא ומתן עם הצדדים בשלושה נושאים:

1. הפסקת פעולות האיבה על פי סעיף 2 II של הסכם שביתת הנשק,[3] אולם בפירושו המצומצם של הפסקת אש מעבר לקווים, פעולות מיקוש, חבלה וטרור, ובהתעלמות מפעולות איבה כגון הפרעות לספנות וכו'. להבטחת הפסקת האש יעלה המזכ"ל לדיון הרחקת הכוחות מקווי שביתת הנשק, כולל פטרולים, ואולי גם הקמת מכשול פיזי.

2. חיזוק מנגנון האו"ם למניעת תקריות על ידי הענקת זכות של חופש תנועה מלא למשקיפים, הגברת מספר המשקיפים, הקמת נקודות תצפית למשקיפי או"ם.

3. הסדר המצב באזור ניצנה.[4]

היות ויזמת ניהול המו"מ עם המזכ"ל, בעיקרה ועל כל פנים בראשיתה, היא בידי המזכ"ל, על נציגי ישראל להתכונן לקביעת עמדה ולהצעות נגד בסעיפים הבאים:

(א) חופש תנועה מלא למשקיפי או"ם.

(ב) תצפיות למשקיפי או"ם.

(ג) הגברה ניכרת של מספר המשקיפים.

(ד) שכלול הציוד של המשקיפים על ידי הליקופטרים וכדומה.

(ה) פיטרול לאורך הקווים.

(ו) הרחקת הכוחות משני צדי קו שביתת הנשק.

(ז) הסכמים מקומיים למניעת תקריות.

ד) הצעות לניהול המשא ומתן על ידי נציגי ישראל

האמצעים להפחתת המתיחות שהמזכ"ל יעלה לדיון הם חלקיים וארעיים בלבד ואינם עונים על הסכנה האמִתית האורבת לביטחון ישראל. ייתכן ובכוחם של אחדים מאמצעים אלה לשפר את המצב באופן זמני, אך אינם יכולים לעמוד כמכשול למגמה התוקפנית של מדינות ערב המתבטאת בהזדיינות קדחתנית וליבוי ההסתה למלחמה. נהפוך הוא, האמצעים

3. סעיף זה אומר בין השאר כי כוחות הצדדים, לרבות כוחות בלתי סדירים, לא יעשו מעשה מלחמה נגד כוחותיו הצבאיים או הצבאיים למחצה של הצד השני, או נגד אזרחים בשטח הנתון לשליטתו של אותו צד (ראו כרך 3, נספח ו, עמ' 689).

4. ראו מס' 146.

האלה בלבד, ללא שינוי מדיניות מצד מדינות ערב, עלולים לסייע לערבים להתכונן למלחמה ללא הפרעה והטרדה, וההרגעה החיצונית, שתבוא בעקבותיהם עלולה לשמש למעצמות אמתלה נוספת להתכחש לצורכי הביטחון של ישראל.

מתוך שיקול זה מוצע שנציגי ישראל לא יצטמצמו בדיון עם המזכ"ל בבירור האמצעים הטכניים בלבד, אלא יבחנו אם ההצעות תיישבנה ותקדמנה את עקרונות ומגמות היסוד של חוזי שביתת הנשק שהן:

(א) הפסקה כללית של כל פעולות ומעשי האיבה.

(ב) מעבר לשלום של קבע.

(ג) קדושת קווי שביתת הנשק שאין לחצותם ואין לשנותם אלא רק על ידי הסכם בין הצדדים.

(ד) שיתוף פעולה בין הצדדים למניעת וליישוב תקריות, ולפיקוח על ביצוע נאמן של חוזי שביתת הנשק.

לכן, בשיחותיהם עם המזכ"ל על נציגי ישראל לעמוד על כך שנקיטת אמצעים טכניים למניעת תקריות לא תהווה תחליף לערבויות והאמצעים למניעת מלחמה, כי מניעת תקריות לתקופה מסוימת אינה ערובה למניעת מלחמה.

ייתכן ויתברר הצורך המדיני, התעמולתי והתכסיסי, תוך מהלך השיחות, שישראל תגיש תכנית משלה למניעת המלחמה שתכלול ההצעות הבאות:

(א) הפסקה מוחלטת של כל פעולות האיבה.

(ב) הרחקת ריכוזי הצבא מהגבולות.

(ג) הצהרת הצדדים על ביטול מצב המלחמה.

(ד) התחייבות הצדדים לאי־שימוש בכוח ויישוב בדרכי שלום לפתרון הבעיות השנויות במחלוקת.

(ה) הפסקת מרוץ הזיון לאחר החזרת המאזן המופרע.

(ו) כינוס ועידה על פי סעיף 12[5] של חוזה שביתת הנשק למען ביצוע נאמן של הוראות ההסכם, ולקביעת אמצעים מיוחדים למניעת תקריות גבול.

במידה שהשיחות בכל זאת תצטמצמנה באמצעים טכניים, מוצע שנציגי ישראל יעמדו בראש וראשונה על הסעיפים הבאים:

(א) הפסקה מוחלטת של פעולות איבה, במיוחד שמירה קפדנית על הפסקת אש מוחלטת ומניעת פעולות טרור וחבלה.

(ב) הרחקת ריכוזי צבא מאזור ההגנה.

(ג) הגברת השיתוף הישיר בין הצדדים לביצוע נאמן של הסכמי שביתת הנשק, למניעת וליישוב תקריות.

(ד) ביצוע נאמן של כל הוראות הסכמי שביתת הנשק.

5. המקנה זכות לצדדים החתומים על הסכם שביתת הנשק לבקש מהמזכ"ל לכנס ועידה של נציגי הצדדים על מנת לשקול מחדש, לתקן ואף לבטל כל תנאי מהסכם שביתת הנשק, פרט לסעיפים היסודיים 1 ו־2.

הערה: בו בזמן שההצעות במסמך זה מתייחסות בעיקר למצב בין ישראל ומצרים, אפשר להעלות במסגרת סעיף ד את הליקויים הקיימים וביצוע יתר ההסכמים, כגון אי־ביצוע סעיף 8[6] בחוזה שביתת הנשק עם ירדן.

לגבי השאלה האם עלינו להסכים לקביעת אמצעים ביטחוניים תוך הסכם עם המזכ"ל בלבד, שאליו מצטרף הצד השני על ידי הסכם מקביל, או אם יש לעמוד על כך שנסכים רק לאותם האמצעים וההסדרים שהושגו במשא ומתן ישיר עם הצד השני בהשתתפות נציג או"ם, מוצע הקו הבא:

שנסכים לנהל משא ומתן לקביעת אותם האמצעים וההסדרים באמצעות המזכ"ל אשר יגבירו את הביטחון מבלי שיפגעו בזכויותינו ומבלי שיחזקו מנגנון האו"ם.

בכל אותן ההצעות אשר מכוונות לחזק מנגנון האו"ם עלינו לעמוד על דיון ישיר עם הצד הערבי שכנגד.

כל אותם האמצעים וההסדרים המהווים סטייה רצינית מהסכמי שביתת הנשק מחייבים ניהול משא ומתן ישיר עם הצד שכנגד.

גדעון רפאל

201

י' הרצוג אל א' אבן ור' שילוח (וושינגטון)

J. Herzog to A. Eban and R. Shiloah (Washington)

מברק מוצפן WA897

נוסח יוצא: 130.09/2311/6

ירושלים, 15 באפריל 1956

אישי

שלכם 135.[1] בשיחה אתמול עם ראש הממשלה סיפר לאוסון שקיבל הוראה מהמזכיר להודיע שנשלחו מברקים לשגרירויות ארצות־הברית באוטווה, לונדון, פריז ורומא שאין

6. סעיף זה עניינו בכינון ועדה מורכבת מנציגי ירדן וישראל לקביעת הסדרים לחידוש עבודות המוסדות התרבותיים וההומניטריים על הר הצופים, הבטחת גישה חופשית למקומות הקדושים, שימוש בבית הקברות על הר הזיתים, חידוש עבודת תחנת השאיבה בלטרון, חידוש התנועה בקו מסילת הברזל לירושלים וחופש התנועה בדרכים חיוניות (ראו כרך 3, נספח ח, עמ' 717).

201

1. במברק זה (שילוח אל הרצוג, 13 באפריל 1956, 130.02/2456/1) נאמר כי לאוסון קיבל הוראה ממחלקת המדינה למסור לישראל על פרטי הפעילות המוגברת של ארצות־הברית בבירות השונות להחשת מאמצי הרכש של ישראל.

הסיבות המונעות מארצות־הברית למכור נשק לישראל צריכות לעכב מכירות מבירות אלה.

ראש הממשלה הגיב כי הסיק התקדמות מועטת משיחת אבן-דאלס האחרונה[2] אולם עם זאת מבין היסוסי מדינות אחרות למכור כל עוד אין היענות ישירה מארצות־הברית, ולו סמלית בלבד. אינו מבין למה מבחינת התגובה הערבית יקשה דווקא על ארצות־הברית, שמעולם לא תקעה יתדות קולוניאליים באזור זה או באיזה אזור אחר, לעומת צרפת ובריטניה הנאבקות על שמירת עמדותיהן בצפון אפריקה ובמזרח התיכון. אמנם קנדה אף היא בלתי קולוניאלית אולם ממשלתה חוששת מפני תגובת הפרלמנט בהיעדר היענות ישירה בארצות־הברית. לטענת השגריר, כי לעומת מדינות אחרות אין לארצות־הברית מעמד של ספק נשק מסורתי לאזור, הגיב ראש הממשלה שיצרה גם יצרה מסורת באספקתה לעיראק ולסעודיה.

א) במברק לנציגויות כלולה הפסקה כי Arms imbalance in area cannot continue indefinitely.

ב) קדם למברק הכללי מברק לפריז בו נתבקשה שגרירות ארצות־הברית להודיע שמחלקת המדינה תיתן רישיון הרח"ל [רכש חוץ לארץ] ל־12 הנוספים - כהודעת אלן אליכם.[3]

ג) לאוסון נתבקש למסור הודעתו כהודעה אישית לראש הממשלה ולשר החוץ. השתמש בהזדמנות בואו לראש הממשלה עם השדר מהאמרשלד כדי למסור ההודעה באורח כללי באוזני ראש הממשלה והיום יפרטה באוזני השר.

על פרשת השדר מהאמרשלד יוברק בנפרד.

הרצוג

2. ראו מס' 195.
3. ראו מס' 193 והערה 5 שם.

202

י' צור אל ראש הממשלה ושר החוץ
J. Tsur to the Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/670
נוסח נכנס: 130.02/2456/1

פריז, 16 באפריל 1956

מידי

בפגישה עם גי מולה, שהשתתף בה גם פרס, מסרתי לו איגרת ראש הממשלה.[1] קָראה בעיון ואמר כי הוא מבין ומסכים לכל הנאמר בו ולבו אתנו במאבקנו.

מסרנו לו סקירה על המאורעות האחרונים ועל כוונותיו של נאסר.

אמר שאין צורך לשכנע את צרפת בצביעותו של נאסר והסכנה שהוא מהווה לשלום המזרח והעולם. הצרפתים מנסים להחדיר הכרה זו בלב האנגלים והאמריקאים ויש רושם שהצליחו כלשהו אך עדיין המשימה לא הושגה. כשמסרתי לו על שיחת דאלס-אבן[2] לא הסתיר ספקנותו והתמרמרותו נגד השתמטות האמריקאים לאחריות ישירה.

דרשנו י"ב מיסטרים מן הרח"ל, אורגנים, והגדלת מספר הרכב ב־13.[3]

אמר שצרפת תעשה כל שביכולתה אך, לצערו "רק מה שביכולתה". הבטיח לדבר עם פינו מיד עם חזרתו ולהציג לו חומרת המצב ודחיפות האספקה מבלי לחכות להתייעצות השלושה.[4] חזר על הזדהותו עמנו ונכונותו לעשות הכול כדי להחיש עזרה. קיבל ברצון הצעתי לשיחה נוספת ערב נסיעתו לרוסיה.[5] הדגיש כי מנוי וגמור עם פינו לקיים ביקורו אצלנו בקרוב.[6]

השיחה נמשכה כארבעים דקה.[7]

צור

202

1. האיגרת, מ־12 באפריל 1956, בארכיון בן־גוריון. באיגרת ביקש בן־גוריון ממולה לסייע לצור ולפרס במאמציהם להשיג נשק מצרפת.
2. ראו מס' 165.
3. אולי רוצה לומר הגדלת מספר הטנקים מסוג AMX13.
4. ראו מס' 187 והערה 3 שם.
5. מולה ופינו ביקרו בברית־המועצות בין 15 ל־20 במאי, 1956. לא נמצא תיעוד על פגישת צור עם מולה לפני הנסיעה, וכנראה לא התקיימה; צור הסתפק בפגישה עם פינו, ראו מס' 242.
6. הביקור לא התקיים, ראו מס' 187.
7. במברק נוסף מסר צור כי מולה הזהיר אותו ואת פרס מפני קשר ישיר עם בורז'ס־מונורי, שר ההגנה. ההחלטות בעניין נשק, הוסיף, יתקבלו על ידו ועל ידי פינו ויובאו לביצוע למשרד ההגנה (ראו צור אל מחלקת מערב אירופה ואל משרד הביטחון, שפ/675, 17 באפריל 1956, ארכיון צה"ל, 230/72/779).

203

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 901

נוסח יוצא: 130.02/2455/5

ירושלים, 17 באפריל 1956

לבקשתו נתקבל לאוסון אתמול על ידי השר. נכחו המילטון, הרצוג.

תוך ציון שפועל לפי שיקול דעתו ולא לפי הוראות, קרא לאוסון הסיכום הבא ממה שכינה כהתרשמותו מעמדת מחלקת המדינה בשאלת הרכש (לאור שלי 897,[1] יש לשער שמחלקת המדינה שינתה הוראתה לגבי צורת מסירת ההודעה):

The State Department advises me that Secretary had call on April 11 from Eban[2] who complained Israel's efforts past two weeks buy aircraft in Europe, Canada, achieved no success in any instance because several foreign capitals, in face U.S. reluctance sell major arms Israel, not prepared make military planes available Israel. I am informed Secretary replied Eban that he not convinced all possibilities along this line been exhausted, and he prepared go into matter at greater length.

I am also informed U.S. embassies to Italy, France, Great Britain and Canada been instructed discuss question with governments to which they accredited, pointing out U.S. has no desire see established perpetual imbalance in arms Middle East. Unwillingness U.S. to this point sell arms cannot be considered evidence U.S. wishes see other Western countries refuse arms to Israel.

Question as to why U.S. prepared see other Western countries do what it itself refuses to do arises as matter simple logic. American embassies been instructed point out that while future sales arms to Israel by U.S. are by no means precluded, we convinced that if we were do so U.S.S.R. would respond with redoubled deliveries to Arab states. Greatly intensified arms race would be probable consequence. French experience in sale Mystères to Israel established that reaction of Arab states less agitated if arms not actually supplied by U.S., even though clear deliveries could not be made without consent of U.S. In any case this country not been important source arms to Israel in recent years.

U.S. prefers consider on ad hoc basis and strictly on merits each individual case question of U.S. position when Israel applies for arms to third government where U.S. off shore procurement or other U.S. interests involved. We not prepared give blank-check concurrences to unlimited sales to Israel.

203

1. מס' 201.

2. ראו מס 195.

השר הגיב שמקדמים בברכה כל השפעה שתפעיל ארצות־הברית על בירות אחרות, וכן ההודעה שאין ארצות־הברית רוצה בהנצחת ערעור המאזן. דא עקא, הננו חוששים שבגלל דברים אחרים שהושמעו בסיכום לא יהיו תוצאות של ממש לשינוי החיובי בעמדת ארצות־הברית. לרגל בירורינו בקנדה ובצרפת הננו למדים שאין לצפות להיענות מבירות אלה ללא היענות ישירה מארצות־הברית. השר סיפר מה ששמענו מפינו שכלה ונחרצה מעם צרפת לא להיות הספקית היחידה וכי היא מוכנה לספק לנו עד 75% מצרכינו אם מדינות אחרות תספקנה 25%.[3] עם כל הערכתנו הודעת ארצות־הברית לצרפת על נכונות לתת רישיון רח"ל [רכש חוץ לארץ] ל־12 מיסטרים נוספים, ספק רב אם הודעה זו תניע צרפת להיענות. באשר לאיטליה, מסיק השר כי ארצות־הברית לא אישרה מכירת המטוסים; אם לא כן הדבר, אדרבה תגיד לנו ארצות־הברית שהיא מאשרת ותסולק אי־ההבהירות. אין קושי לקבל מאיטליה סוגים שאינם בפיקוח ארצות־הברית. סיכומו של דבר, אם ארצות־הברית לא תיענה ישירות נישאר כנראה עם 12 המיסטרים שברשותנו לעומת הכוח הכביר שבידי מצרים - חזות מחרידה ביותר בשבילנו.

השר המשיך שהדברים על מרוץ זיון סותרים הדברים על אי־רצונה של ארצות־הברית בהנצחת ערעור המאזן. ההודעה שמכירת נשק מארצות־הברית אינה precluded. אשר לדברים על unlimited sale אין השר מבין כלפי מה נאמרו ולו נראה שאינם נוגעים לעניין. עדיין מסובכת מדיניות ארצות־הברית בסתירות.

הזמן חולף וברצונו לאמור שהיעדר פעולה ממשית מצד ארצות־הברית מקרב סכנת המלחמה. הוא פונה בבקשה דחופה ביותר שלמען התרת ה־Gordian knot תספק לנו ללא דיחוי מספר פריטים מרשימתנו, כגון מטוסי סיור F-84 ונשק אנטי־טנקי ואנטי־אווירי. היענות בעיקר ביחס ל־F-84 (שאיננו מפציץ או אווירון קרב ומשמש לסיור בלבד לצרכים הגנתיים) תיתן אולי עילה לקנדה לשחרר מטוסי F-86 וודאי תסייע לצרפת לשחרר מיסטרים נוספים. נוכל אז לטעון כלפי קנדה וצרפת שאם כי ארצות־הברית, בגלל סיבות ידועות, לא נענתה לנו לגבי עיקר בקשתנו, הרי היא מגשימה עקרונית עמדתה להלכה. פריטים אלה תוכל ארצות־הברית לשחרר כאילו במסגרת מכירותיה המקובלות לישראל ולא בבחינת פעולה מיוחדת (לפני כמה שנים ניתן לנו רישיון לקניית נשק אנטי־אווירי).

השגריר מלמל תמיכתו בבקשת השר. ביקש לציין שהפסקה שאין נשק מארצות־הברית precluded, שאין בה משום נחמה לנו, הייתה כלולה בשדר לבירות. לזה הגיב השר שאם כוונת השדר להפשיר הסתייגויות, הרי חזרה על הודעה הניתנת זה שישה חודשים לא תשיג המטרה, אין כאן עידוד אלא רק חזרה על נוסחה נדושה. בדברו על עמדת הבירות לא התנבא נבואה שחורה אלא מסר סיכום ממה ששמענו ישירות מהן. בהודעה שאיננה יכולה עכשיו להיענות גורמת ארצות־הברית להנצחת ערעור המאזן. להערת השגריר, שאולי רוצה ארצות־הברית שהקנדים והצרפתים ייחלצו ראשונה, הגיב השר שהצרפתים כבר עשו זאת.

מאה"ב

3. ראו מס' 187.

204

ג׳ רפאל אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
G. Rafael to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 648
נוסח יוצא: 130.09/2339/6

ירושלים, 18 באפריל 1956

שיחות מזכ״ל או״ם.

בישיבה הרשמית הראשונה נדון ביצוע הסכם שביתת הנשק המצרי על כל סעיפיו. ראש הממשלה עמד על ביצוע נאמן של עקרונות המפורטים בסעיף I[1] וטען שכל עוד הצד שכנגד מפר עקרונות אלה על ידי קיום מצב מלחמה ואיבה פעילה אין תקנה למצב. המזכ״ל הסכים שהעמדה המצרית בנדון מהווה מכשול רציני אך הציע להתרכז בתחילה בדיון על הסעיפים הסובסטנטיביים ולחזור בסוף לדון על אפשרויות ביצוע עקרונות סעיף I.

במרכז הדיון עמד סעיף II2[2] (הפסקת פעולות האיבה). ראש הממשלה הסכים לחזור בכתב על קיום פקודות לצה״ל להימנע מיריות מעבר לגבול, חציית הקו על ידי כוחות סדירים או בלתי סדירים ואזרחים. תחולת הפקודה המחודשת ב־18.4, שעה 18.00. המזכ״ל יפרסם במועד זה הודעה על הסכמת שני הצדדים לשמירת הפסקת אש מוחלטת בהתאם לסעיף II2.

התנהל דיון ממושך על זכות ההגנה העצמית. המזכ״ל ביקש שנפרש זכות זו במובנה המצומצם. ראש הממשלה הדגיש צורך התגמול כאמצעי של הגנה עצמית. המזכ״ל כפר בזכות ותועלת התגמול.

המזכ״ל ביקש בתקופת מבחן כנות הפסקת האש להימנע מסיורינו להתקרב לגבול לא כוויתור על זכותנו אלא כתרומתנו להפחתת המתיחות. ראש הממשלה הסכים שנפעיל זכותנו רק בהתאם לצורכי הביטחון בגבול ואם לא תהיה חדירה וישרור שקט בגבול לא יהיה הכרח שסיורינו יסיירו באופן קבוע לאורך הגבול. אנו נשמור לעצמנו זכות הגישה החופשית לגבול בהתאם לצורכי מצב הביטחון. המזכ״ל קבל בהוקרה גלויה עמדה זו.

204

1. סעיף זה בהסכם שביתת הנשק בין ישראל למצרים קובע כי האיסור שהטילה מועצת הביטחון על הצדדים להשתמש בכוח צבאי לשם פתרון שאלת ארץ־ישראל יישמר להבא על ידם במלוא חומרתו; שום צד לא יאיים, לא יתכנן ולא יבצע פעולה תוקפנית נגד האוכלוסייה או הכוחות המזוינים של הצד השני; זכותו של כל צד להיות בטוח וחופשי מפחד התקפה תכובד במלואה, והנהגת שביתת הנשק היא צעד הכרחי לקראת חיסול הסכסוך המזוין והשבת השלום בארץ־ישראל על כנו (את הסעיף כלשונו ראו בכרך 3, נספח ו עמ׳ 689-688).
2. ראו מס׳ 200, הערה 2.

להלן ציין המזכ"ל שברצונו לדון בביצוע הסעיפים VIII, VII[3] והתעכב במיוחד על X[4] בתביעתו להעניק למשקיפים חופש תנועה לא רק לצורכי חקירה אחרי מעשה אלא לגילוי הפרות לפני ביצוען.

ראש הממשלה הסביר התנגדותנו העקרונית להגברת סמכות מנגנון האו"ם. בישיבה מחר[5] יפרט המזכ"ל הצעותיו בסעיפים הנ"ל. הדיון התנהל באווירה עניינית וידידותית.[6]

רפאל

205

הערת עורך
Editorial Note

הצהרה של משרד החוץ הסובייטי על המצב במזרח התיכון ב־17 באפריל 1956
Declaration by the U.S.S.R. Ministry of Foreign Affairs on the Situation in the Middle East, 17 April 1956

ב־17 באפריל 1956 פרסם משרד החוץ הסובייטי הצהרה על המצב במזרח התיכון. להלן עיקריה:

המצב המתפתח במזרח התיכון מעורר דאגה בקרב כל החוגים המעוניינים בחיזוק השלום בעולם. הסיבה העיקרית להחמרת המצב באזור זה הם ההכנות הנמשכות לאגד ולחבר את מדינות האזור בהתאגדויות צבאיות שמסכנות את עצמאות המדינות באזור ואת ביטחונן של המדינות שוחרות השלום. תהליך זה גורם להחרפת היחסים בין ארצות ערב וישראל. חוגים מסוימים של ארצות שאינם מעוניינים בחיזוק השלום הבין־לאומי מבקשים לנצל את הסכסוך הערבי-ישראלי למטרותיהם התוקפניות ולהכנסת צבאות זרים לשטחן של

3. ראו מס' 11, הערה 6.
4. סעיף זה דן בהקמת ועדה מעורבת לפיקוח על הסכם שביתת הנשק בין ישראל למצרים, שתהיה מוסמכת להעסיק משקיפים לצורכי עבודתה. משקיפים אלה יגויסו או מקרב הארגונים הצבאיים של שני הצדדים או מקרב מנגנון משקיפי האו"ם (ראו כרך 3, נספח ו עמ' 694-696).
5. בפגישה העלה האמרשלד הצעה להרחבת פעילות המשקיפים, בן־גוריון הבטיח לעיין בהן. מצדו טען בן־גוריון כי מצרים מפרה את ההתחייבויות שקיבלה על עצמה בהסכם שביתת הנשק, ותבע כי היא תאשר מחדש את נאמנותה להתחייבויות אלה ותחדל ממעשים העומדים בסתירה אליהן, ובראש ובראשונה ההסגר בתעלת סואץ ובמיצרי טיראן. האמרשלד השיב כי תביעות אלה חורגות מהמשימה שהטילה עליו מועצת הביטחון, והוסיף כי אף ממשלה ערבית איננה יכולה להעז להתכחש בפומבי לקיום מצב מלחמה עם ישראל. הוא הביע תקווה כי קיימת אפשרות להניא את נאסר מהפעלת ההסגר מבלי שתינתן הצהרה פומבית לכך (ראו רפאל אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, TNW394, 19 באפריל 1956, 130.02/2448/3).
6. התקיימו עוד שתי פגישות עם האמרשלד, ב־19 וב־20 באפריל. סיכום 4 הפגישות ראו עלון "בוועדת שביתת הנשק ובגבולות ישראל", מס' 173, 23 באפריל 1956, 130.02/2404/4. בתיק זה גם תרשומת סטנוגרפית של הישיבה מ־19 באפריל.

מדינות האזור וליצירת סיבוכים צבאיים. ברית־המועצות תומכת במאמצי ארצות המזרח התיכון לחיזוק עצמאותן וביסוס כלכלתן. ממשלת ברית־המועצות סבורה כי ניתן והכרחי למנוע סכסוך מזוין במזרח התיכון וכי האינטרס של כל מדינות האזור שלא לתת לגרור את עצמן להסתבכות בפעולות מלחמתיות. ממשלת ברית־המועצות רואה כבלתי חוקי ואסור מנקודת המבט של תמיכה בשלום הכללי את הניסיונות לנצל את הסכסוך הערבי-ישראל לצורך התערבות חיצונית בענייניהן הפנימיים של מדינות ערב העצמאיות או לשם הכנסת צבא זר לשטח המזרח התיכון.

לאור המצב האמור מודיעה ממשלת ברית־המועצות:

1. ברית־המועצות תגיש את התמיכה הדרושה לאמצעים מצד האו"ם המכוונים לבקש דרכים לחיזוק השלום בשטח ארץ־ישראל ולביצוע ההחלטות המתאימות של מועצת הביטחון.

2. ברית־המועצות סבורה כי יש לנקוט אמצעים בזמן הקרוב ביותר למען הפגת המתיחות הקיימת בשטח ארץ־ישראל ללא התערבות חיצונית הנוגדת את רצונן של המדינות במזרח התיכון ואת עקרונות האו"ם.

ברית־המועצות קוראת לצדדים המעוניינים להימנע מכל הפעולות היכולות להביא להחמרת המצב בקווי התיחום הקיימים שנקבעו בהסכמי שביתת הנשק בין ארצות ערב וישראל וכמו כן לעשות את המאמצים הדרושים להיטיב את מצבם הקשה של מאות אלפים הפליטים הערבים שהם נטולי מחסה ואמצעי קיום.

3. ברית־המועצות סבורה כי לשם חיזוק השלום הבין־לאומי והביטחון יש לטפל בנושא באורח כזה שיביא לפתרון בר־קיימא של שאלת ארץ־ישראל על בסיס שיהיה מקובל על שני הצדדים מתוך התחשבות באינטרסים הלאומיים הצודקים של הצדדים הנוגעים בדבר.

ברית־המועצות מביעה מצדה נכונות לסייע יחד עם מדינות אחרות לפתרון של שלום של הבעיות שעדיין לא יושבו.

(ראו נוסח מתורגם מרוסית במברק השגרירות במוסקבה אל משרד החוץ, 18 באפריל 1956, 130.02/2457/15).

206

שגריר ישראל במוסקבה אל שר החוץ
Israel Ambassador in Moscow to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן ט/99
נוסח נכנס: 130.09/2326/7

מוסקבה, 18 באפריל 1956

מידי

מתרשם כי ההודעה של משרד החוץ[1] הנה פרי דיון שהתקיים כנראה לקראת ביקור המנהיגים בבריטניה[2] ועל רקע ההתפתחויות האחרונות בין ישראל וערב שהעמידו את המנהיגים הסובייטיים על חומרת המצב באזור בו לא הכירו או התעלמו ממנו לפני כן.

א) סבור כי המניעים להודעת משרד החוץ הם: 1) חשש מוחשי למלחמה בין ישראל ומדינות ערב ולהכנסת צבאות המערב לאזור בעקבותיה; 2) הצורך במאמץ למניעת הנ״ל הואיל וזה בניגוד לאינטרס ברית־המועצות; 3) ניסיון לנצל המתיחות לשם כניסה לענייני האזור כגורם מסייע להסדר הסכסוך.

ב) הגילוי עלול להיות קשור בביקור בולגנין וכרושצ׳וב באנגליה ובהחרפה האחרונה של המתיחות.

ג) ייתכן וישנה תזוזת־מה מהעמדה הנוקשה כלפינו, זו הרגשתנו וזו דעת העיתונאים הזרים ואחרים מאנשי הסגל כאן.

ד) מציע בקשת פגישה עם סגן שר החוץ[3] על מנת למסור הערכתנו החיובית לדאגתם למצב המסוכן באזור ולקריאתם להימנע מפעולות על קווי שביתת הנשק, כמו כן לעמדתם נגד הפרת השלום במזרח התיכון ונגד פעולות העלולות לגרור אחריהן סכסוכים מזוינים ולעמדתם בעד הסדר יציב של שלום על בסיס שיתקבל הדדית.

ה) להדגיש כי אין הספקת הנשק למצרים ולמדינות ערב אחרות תואמת את העמדה שבאה לידי ביטוי בהודעה.

ו) לבקש הבהרה לנקודות הבאות: (1) האם ברית־המועצות תתמוך בביצוע כל החלטות מועצת הביטחון כולל חופש השיט בתעלה; (2) כיצד להבין את הדבר שבפסוק המדבר על תמיכה כנה ובכל לב של השאיפות לחיזוק העצמאות הלאומית והרמה הכלכלית הוזכרו מדינות ערב בלבד; (3) לאור עמדתם המוצדקת הנוגדת גישה למשא־ומתן מעמדות כוח יש לצפות שברית־המועצות תהיה נכונה לעשות לתיקון הפער בכוחות המסכן את השלום שנוצר עם אספקת הנשק הצ׳כי למדינות ערב; (4) האם אפשר לפרש ההודעה כתמיכה במשא ומתן ישיר בין הצדדים?

206

1. ראו מס׳ 205 (הערת עורך).
2. ראש ממשלת ברית־המועצות, ניקולאי בולגנין, והמזכיר הראשון של המפלגה הקומוניסטית, ניקיטה כרושצ׳וב, עמדו לבקר בבריטניה מ־17 ועד 27 באפריל 1956 - ראו מס׳ 225.
3. ראו מס׳ 223.

ז) נראה לי כי רצוי מבחינת עתיד יחסינו עם ברית־המועצות פרסום תגובה מטעם המשרד אשר תהיה חיובית בכללותה אולם תדגיש גם הניגוד באספקת הנשק וההכרה לתקן הפער במאזן הכוחות לשם שמירת השלום.[4]

השגריר

207

י' צור אל מ' שרת ומחלקת מערב אירופה
J. Tsur to M. Sharett and the West European Division

מברק מוצפן שפ/679

נוסח נכנס: 130.02/2456/1

פריז, 18 באפריל 1956

בשיחה עם פינו אמש בשעת המסיבה בבית הנשיא מצאתיו מסויג ונרגש על הלחץ המופעל עליו לגבי נשק לישראל. דיבר במרירות על חבריו הסוציאליסטים, ביניהם Depreux השולחים לו מכתבים על דרישות נשק. כשפגש באותה מסיבה רנה מאייר, התקיפו מבלי שנשאל ואמר כי איש אינו מבין למצבו, כי מאשימים אותו בהזנחת ישראל וכי הוא עושה כל שביכולתו. חזר ואמר לי שלא יסכים לחתום חוזה על י"ב המיסטרים עד ההתייעצות עם האנגלו־סקסים ב־5.6.[1] הבטיח שה־12 שמורים בשבילנו, אך טען בתוקף שאינו יכול לסכן מעמדה של צרפת בעולם הערבי ולהיות הספק היחיד. כל מכירה לישראל מעוררת רעש והמחאות זורמות. והרי בכל זאת השיג משהו מנאסר: ביטול החרם נגד צרפת וויתור על הבאת עניין אלג'יריה למועצת הביטחון. כשאמרתי לו שהשיג כל זאת רק הודות לעזרה המושטת על ידי צרפת לישראל, אמר שהצדק אתי ואף על פי כן אינו רוצה לעמוד לבדו במערכה. טען שבין כה וכה אין סכנת מלחמה נשקפת לנו מעתה ועד 5.6, בייחוד לאחר העמדה הרוסית החדשה,[2] והבטיח להזיז העניינים אחר תאריך זה. כשהצגתי השאלה גלויות מה יהיה אם אנגליה וארצות־הברית לא יסכימו להצעותיו, לא נתן לי תשובה מספקת. הרושם הוא כי בשבועיים האחרונים הושפע על ידי יועציו, כן הותקף קשות מכל הצדדים על החולשה שגילה ברחותו נסיעתו לארץ[3] וכתגובה ללחץ זה הקשה עורפו בכדי להצדיק עמדתו המסתייגת.

4. ראו מס' 209, ר־214.

207

1. ראו מס' 187, הערה 3.
2. ראו מס' 205.
3. ראו מס' 187.

פינו הגיע רק לערב אחד לפריז. הוא חוזר לשטרסבורג ולא יוכל לראותני לפני ראשית השבוע הבא.[4]

צור

208

צ׳ דוריאל אל ד׳ לוין
Z. Doriel to D. Lewin

העתק: 130.15/2565/24

טהרן, 18 באפריל 1956

מר לוין היקר,

תכנית עבודתי בפרס[1]

א) **הנתונים עליהם מבוססים מסקנותיי**

על סמך שיחותיי, חקירותיי, דעת ידידים והתרשמותי, אני מעריך את המצב פה ומסיק מסקנות פעולה כדלקמן:

1. קרן ישראל רמה בתור מדינה דינמית, תעשייתית, תרבותית, מדעית, אמיצה, חמושה ולוחמת ונשענת על הכוח הכספי היהודי האגדי ועל השפעת יהדות העולם. הדמיון המזרחי מוסיף לכל אלה כהנה וכהנה. ברורה הנטייה וניכרת החלטה לא להכעיס, לא להחמיר היחסים לעתיד, להראות רצון טוב בדברים לא מחייבים ולא גלויים.

2. מבחינה פרסית פנימית לא קיימת עמדה אנטי־ישראלית או פרו־ערבית מגובשת או מתוכננת. ישראל לא שייכת לבעיות ולדאגות הממשלה והקהל הפרסי. יותר משיקול מדיני קיים סילוד מפני טרדת ויכוחים בלתי נעימים עם הערבים. אין לזלזל בכוחה הבולם של הנוחות העצלנית הזאת. הימנעות מפעולה ודחייתה והתחמקות מילולית שייכות לאופי הלאומי ולמסורת הציבורית. העובדה שישראל מהווה נושא אקטואלי בעולם, וכל פעולה בקשר עם ישראל למן ההכרח שתתפרסם, אף היא דוחפת להמתנה והשהייה.

4. ראו מס׳ 216. בשיחה נוספת עם מסיגלי ב־18 באפריל אישר הלה כי פינו נתן הוראה לעצור כל אספקה עד ה־5 ביוני. בכוונתו ליצור לחץ חזק על ארצות־הברית שתישא גם היא באחריות לאספקת נשק. הוא ציין שישנן שתי מגבלות לגבי רצונה של צרפת להחיש עזרה לישראל: תיאום עם בעלות הברית, והרצון שלא להרגיז יתר על המידה את הערבים, אף כי התייאשו מלפייסם (ראו צור אל מחלקת מערב אירופה, שפ/686, 18 באפריל 1956, 130.09/2346/5).

208

1. דוריאל התמנה כנציג בלתי רשמי של ישראל באיראן בראשית 1956, ראו מס׳ 27, הערה 10. בתעודה לעיל הוכנסו בזמנו קיצורים, תיקוני סגנון ועריכה בידי שר החוץ.

3. הגירוי האנטי־ערבי והאנטי־שיעי קיים, אבל אינו מהווה גורם פעיל, אלא רקע חבוי כללי אשר בערכו אין לזלזל, אבל עליו אין לבנות. מאידך, יש להתחשב עם רגש דתי אף הוא כבוש, של אי־אמון וזרות כלפי ישראל כמדינה יהודית. להבדיל מטורקיה, אין פרס מדינה חילונית. החוגים הדתיים השיעים הקנאים דוכאו אמנם והורחקו מן השלטון והם חסרים מנהיגות, אבל השלטון הקיים נמנע מלהתגרות בהם ולתת חומר להסתה בסגנון כשאני[2] אשר ראה בישראל בעיה דתית כל־אסלאמית. הכרזת הרפובליקה ה"אסלאמית" בפקיסטן מרימה קרן חוגי הדת.

4. פרט לאמנת בגדאד אין אינטרס מדיני, כלכלי או מסורתי אשר יקשור את פרס לעולם הערבי. יותר רציני הקשר הלשוני, הדתי, הגזעי וההיסטורי עם פקיסטן וההשפעה המסתמנת מקראצ'י.

5. אמנת בגדאד עודנה כלי ריק מתוכן. אבל המאמץ הנמרץ הדיפלומטי, התעמולתי והכספי - הנעשה על ידי אנגליה/עיראק ואמריקה, כדי להכניס רוח חיים ולהקנות בסיס כלכלי לבר־מינן זה, עלול לקשור את פרס לעיראק ולפקיסטן וישפיע תוך זמן קצר גם על עמדת פרס בענייננו. בשטח זה פועל הזמן נגדנו. התכנית והאשליה לצרף את יתר ארצות ערב לאמנה - המשימה אשר הודגשה ביותר בוועידת טהרן[3] - עשויות במיוחד להשפיע על פרס להשהות כל צעד העלול להכעיס את הערבים באיזו מדינה שהיא. הצורך והנטייה לפייס את מתנגדי האמנה מהווה בימים אלה את המכשול העיקרי ביחסינו עם פרס.

6. בשטח הנפט ידוע המאמץ להפגין עצמאות וכבוד עצמי ולסחור במישרין בחלק הנפט המגיע לפרס לפי ההסכם עם הקונסורציום,[4] למען רכוש והבטיח שווקים, ולהחליש התלות בקונסורציום. ההצלחה צנועה ביותר. ראוי לציין כי ישראל היא המדינה היחידה אשר עד היום קנתה דלק מהחברה הפרסית בתשלום במזומנים, בניגוד ליפן ולאיטליה אשר חתמו על הסכמי חליפין ספסריים. בענייני הנפט קיים רגש של התחרות עם ארצות ערב, המעלה את הרעיון ההגיוני של שיתוף פעולה ומדיניות נפט מתואמת. מדובר על שעיראק הכינה הצעת חוזה למען מדיניות נפט אחידה. לפנינו, אפוא, שתי נטיות נוגדות, חיובית ושלילית, והזמן עלול לפעול לרעתנו.

7. היציבות המדינית, הפנימית והבין־לאומית, הגדילו את ההתעניינות בשאלות כלכלה, מסחר תרבות ובניין. הייצוא הפרסי, בעיותיו וקשייו, מוצאים תשומת לב וטיפול גדלים והולכים.

2. מולא איית־אללה אבו אל־קאסם כשאני, מנהיג דתי ופוליטי איראני. ב־1948 ארגן הפגנות אנטי־ישראליות בטהרן, וקרא לגיוס מתנדבים לסייע לערבים במלחמתם בישראל. פרש מהחיים הפוליטיים ב־1953.
3. ב־16-19 באפריל התקיימה בטהרן הוועידה השנתית השנייה של מועצת ברית בגדאד.
4. באוגוסט 1954 הושג הסכם ששם קץ לסכסוך בין בריטניה ובין איראן עקב הלאמת חברת הנפט האנגלו־איראנית בשנת 1951. לפי ההסכם הוקם קונסורציום בין־לאומי שהורכב ממספר חברות לניהול משק הנפט האיראני, כן הוקמה חברת הנפט הלאומית האיראנית, לה הוקצתה מכסת הפקה של 12.5% מן המכסה הכוללת של הקונסורציום.

8. לעיתונות, עם כל היותה נרצעת לשלטון בבעיות הבסיסיות של המשטר, נודע חופש יחסי ביותר השאלות ובשאלת ישראל-ערב בכלל זה. כפי שמוכיחה שאלת בחריין,[5] מסוגלת העיתונות גם ללחץ בַקרני חריף על הממשלה ולזעזוע עמדות שרים. אם כי אינה מהווה כוח קובע בשום דבר, אין לזלזל בערכה כגורם יוזם, בולם ומטריד.

9. כבכל המזרח העיתונים הם רשות יחיד של אנשי "עסק" עיתונאי־מדיני רודפי בצע.

10. עמדת העיתונות בשאלת ישראל-ערב די אובייקטיבית, אך מתוך אדישות. נמסרות ידיעות משני המחנות במקריות וברשלנות בולטות לעין. הנימה הכללית היא אולי יותר פרו־ישראלית מפרו־ערבית, אבל חלילה לראות בזה נקיטת עמדה רצינית כלשהי.

11. הניגוד למצרים, סוריה וסעודיה לרגל פולמוס אמנת בגדאד גורם בפרס לעמדה בלתי אוהדת וחשדנית כלפי המדינות הללו ומנהיגיהן ויוצר רקע נוח בשבילנו. אבל מתוך אותו פולמוס עצמו מסתמנת התעניינות הכסף הסעודי והמצרי בעיתונות ובמנהיגות הפרסית וגם פעולת־נגד עיראקית עם שימוש באמצעים דומים. קיימת סכנה כי התמורה בשני הכיוונים וצד השווה שבהם תהיה הדגשת עמדה אנטי־ישראלית. שוב עלול הזמן לפעול לרעתנו.

12. התלקחות שאלת בחריין גרמה להחרפה מפתיעה של היחס למצרים ולעיראק. כל החבר הערבי הותקף, ואופיינית תשובת שר החוץ הפרסי לשאלה במסיבת עיתונאים רשמית מוקדשת לשאלת בחריין: "אין לנו מגע עם חבר ערבי, איננו מכירים בו והוא לא קיים בשבילנו". הפרסים, אשר הזניחו את מאבקם על בחריין זה מאה שנים, ואהבתם הפטריוטית לבחריין תלויה בדבר הנפט, מאוכזבים מחוסר התמיכה ואהדה וההבנה לעניינם ולזכותם ההיסטורית.

13. מעניינת הנטייה להפגין אי־תלות מדינית ולדגול במסורת הפרסית העצמאית. ככה מנסים לפרש את הדחייה הנועזת של מחאות רוסיה מזה[6] ואת נסיעת השאה לרוסיה מזה[7] וכן את הצגת שאלת בחריין בבגדאד תוך העזת פנים נגד אנגליה וכדומה - כהפגנת עצמאות מדינית. גורמת לנטייה זו גם מפלגת תודה,[8] החיה וקיימת במחתרת, בהאשימה את הממשלה והמשטר בהשתעבדות לגורמי חוץ.

14. גורם אישי חשוב ומכריע בסופו של דבר מהווה השאה אשר הודות לתמיכת הצבא ואיזון הכוחות של הכנופיות המתנצחות זו עם זו נעשה פוסק אחרון בכל דבר. הוא אהוב על נתיניו היהודים, מרים בשיחות אישיות את ישראל על נס כדוגמה לקדמה ולבניין, אבל מגלה פחד מ"שמאליות" האוכלוסיה והשלטון בישראל.

15. מדינאים מרחיקי ראות ופטריוטים שלא על מנת לקבל פרס, נדירים ביותר. על רקע השחיתות הכללית מתקשרת כל החלטה מדינית או מנהלית עם טובת הנאה פרטית, אותה צריך לעורר, לגייס או לאזן ולמנוע.

5. קבוצת איים במפרץ הפרסי. בשנים 1602-1786 היו בריבונות איראנית. החל מ־1861 בחסות בריטית. איראן טענה לריבונות על בחריין, אך טענותיה נדחו על ידי בריטניה ומדינות ערב. ב־1957 קיבל הפרלמנט האיראני חוק המגדיר את בחריין כמחוז ה־14 של איראן.
6. ברית־המועצות הגישה לאיראן שלוש איגרות מחאה בעניין הצטרפותה לברית בגדאד: ב־16 באוקטובר 1955, ב־26 בנובמבר 1955 וב־25 בפברואר 1956. מחאות אלה נדחו על ידי איראן.
7. השאה האיראני ביקר בברית־המועצות בין 25 ביוני ל־12 ביולי 1956.
8. המפלגה הקומוניסטית האיראנית. הוצאה אל מחוץ לחוק ב־1949, אך מנהיגיה המשיכו לפעול בגולה, בעיקר במזרח אירופה.

16. היהודים הפרסים נהנים מחופש מלא בעניינים יהודיים, כולל ארגון וחינוך ציוני, עלייה וקשרים אישיים וציבוריים עם ישראל. למספר פרנסים נודעת השפעה בצמרת הפרסית. פרנסים אלה מהווים מכשיר חשוב.

17. הנושא הישראלי, יחסי ישראל־ערב ויחסי ישראל פרס אינם בבחינת הס מלהזכיר בחוגים פרסיים וניתנים לוויכוח גלוי ומעשי. כל הסוואה פחדנית, החורגת מזהירות כללית, מתינות וטאקט, נראית בתנאים הנוכחיים מיותרת ואפילו מגוחכת.

18. הנציגויות הערביות בפרס פסיביות בענייני ישראל ואין סימנים לתשומת לב דרוכה ולפעילות יזומה.

19. רווחת כאן הדעה האיתנה כי ההחלטות המדיניות של פרס תלויות ביזמה או באישור של אנגליה או ארצות־הברית, בראש ובראשונה של אנגליה. כן מקובלת הדעה כי אילו יכלה פרס להישען על הצעה או עצה או רמז ברור של אנגליה או אמריקה, ושוב בייחוד של אנגליה, הייתה מתגברת על נחיתותה והיסוסיה ומקימה יחסים עם ישראל בלי דיחוי.

ב) מסקנות הפעולה

1. מבחינת הזמן אין להניח שהזמן יביא מאליו שינוי בעמדת פרס. להפך, בכמה שטחים (אמנת בגדאד, פקיסטן, נפט השיחור הסעודי ועוד) הזמן פועל נגדנו ועלינו לרוץ נגד הזמן. לא נראה גם שום שיקול אחר אשר יחייב אי־פעילות או המתנה. לכן המצב מחייב פעולה שיטתית במקום בכל הצורות המתקבלות על הדעת. הפעולה מחייבת תכנית, רציפות, שיתוף פעולה שוטף עם המרכז ואי־אלו הוצאות. בלי תכנון ורציפות ותיאום אין טעם להתחיל. **עלינו להחליט אם אנחנו מוכנים ומאורגנים לכך.**

2. חוסר עמדה אנטי־ישראלית רצינית פנים־פרסית וחוסר אינטרס חשוב וקיים אשר יקשר את פרס לערב נותן סיכויים למאמץ פעיל.

3. סגנון פעולתנו צריך להיות לפי זמן צנוע מבחינת פרסומת ולהצטמצם במסגרת של פיתוח יחסי מסחר ותרבות ויחסים אישיים ושל סילוק המכשולים העומדים בדרך הידוק היחסים האלה, כולל המכשולים החוקיים, הקונסולריים והדיפלומטיים. עד שנהיה בטוחים בתוצאות ותגובות חיוביות מכריעות יש להימנע בהחלט מכל דיון פומבי, ציבורי ועיתונאי ומכל דבר העלול לגייס לפני זמנו פעולת נגד ערבית. אשר לעיתונות עלינו להשתדל שתסתפק באינפורמציה אוהדת על בניין הארץ ודמות ישראל וביצירת אווירת אהדה כללית, בלי לדון בפירוש בבעיות מדיניות.

4. נציגנו במקום יפעל בתור נציגה של לשכת המסחר וחברת הדלק שלנו, ובתור יועץ של פירמות [.....][9]

6. רגישות הפרסים בענייני הנפט ונטייתם להפגין אי־תלות, ולחפש דרך עצמאית של שיווק ורכישת שווקים מחייבת את נוכחותנו המתמידה כלקוח נפט פרסי והפגנת תמיכתנו בנטייה הפרסית לעצמאות. יש להמשיך בדרך הנבונה אשר חינכו את אנשי הדלק שלנו, לדאוג לפגישות יותר תכופות עם אנשי הנפט הפרסים ולהחדיר בעצה ובמעשה את הדעה והסיכוי שישראל עשויה, כמדינה יחידה באזור, להיות שוק קבוע לנפט הפרסי ומשענת למדיניות הנפט הפרסית העצמאית גם בניצול קשרי ישראל בעולם.

9. המשך הפסקה וכן כמה פסקאות נוספות שעניינן סידורים הקשורים בהקמת הנציגות הישראלית, טיפוח הקשרים עם איראן ומציאת נקודות אחיזה לפיתוח היחסים בין ישראל לאיראן הושמטו בידי העורכים.

7. בשטח **המדיני** - לנצל את הנטייה הפרסית להופיע כבעלי מדיניות בלתי תלויה; את הניגוד החמור הקיים עם מצרים וגרורותיה גם בקשר עם האמנה וגם בקשר עם בעיית בחריין; את הניגוד עם עיראק וסעודיה בקשר עם בחריין; את הסכנה הכללית של המשטר המצרי והזיותיו והרפתקנותו; להחדיר את המושג של ישראל כמדינה יציבה וחסונה נגד קיצוניות היחידה באזור וכערובה יחידה כנגד השתלטות ערבית־סונית על כל האזור והנפט; התפקיד הגדול השמור לפרס כגורם של שלום ומתינות ויציבות; הפרסטיז'ה והמסורת המחייבים נוכחות פרס כידיד הדדי ומתווך בענייני האזור ואת הרעיון שבלי יחסים עם ישראל פרס בעצם ידיה ובלי תמורה הורסת את משקלה וערכה המדיני באזור; להסביר את הדוגמה של טורקיה האסלאמית כדי להפריך את הדעה שיחסים עם ישראל מקשים את רכישת מדינות ערב להצטרפות לאמנה.

נציגינו בכל מקום אשר מקיימים מגע עם נציגים פרסיים (אנקרה, לונדון, ושינגטון, או"ם) צריכים לפעול בכיוונים הנ"ל.

8. עמדת המפתח הנודעת **לשאה** מחייבת מאמץ להקנות לו מושגים נכונים על החברה והשלטון הישראליים ולתקן את בלבול היוצרות בין "שמאליות" וקומוניזם. ישראל היא המדינה היחידה במזרח התיכון המחוסנת נגד בולשביזם הודות לרמת חייה של האוכלוסייה, מוסדותיה הסוציאליים, ארגון העובדים ואחריותו בעד השלטון והמדינה, האידאולוגיה הציונית־פועלית, המסורת היהודית וכו' וכו'. הבחירות לכנסת ולהסתדרות והמדיניות הסובייטית במזרח התיכון משמשות ראיה לכך.

9. אשר לעיתונות לא ניתנת לנו עמדה ברורה ופשוטה: איננו יכולים לזלזל בה ולהזניחה או לשנות את מוסריותה. מאידך איננו יכולים להיכנס בהתחרות עם הכסף הערבי ולהסתכן בסכנת סחיטה. עלינו לנהוג בגמישות וזהירות ולהישען על הקשרים וידיעת האנשים והתנאים של הפרנסים היהודים המקומיים ולהשתדל להגיע למקסימום במינימום של הוצאות בלתי נמנעות [.....].[10]

10. מכיוון שאין להניח, לפי התנאים הקיימים היום, שפרס תתאושש [כך במקור] להחלטות מדיניות בלי הסכמת אנגליה או ארצות־הברית תכניתנו צריכה להיות להכין במקום את האווירה והרקע, לעניין ולגייס גורמים חשובים ומכריעים ולשלב בזמן הנכון, ובמסגרת האפשרויות ותנאי הזמן את הנכונות הפרסית עם יזמה או הסכמה של המעצמות הנ"ל. הבעיה הזאת צריכה להיות נגד עיניהם של נציגינו בלונדון, ושינגטון ופריז.[11]

10. חלקו השני של המשפט, שעניינו קשרים עם עיתונאי מסוים, הושמט בידי העורכים.

11. בחוות דעת על הצעות דוריאל שהגישה מחלקת אסיה לשר החוץ נאמר בין השאר: חזקה על כולנו שרצוננו לקדם את יחסינו עם פרס, ולהקל על מלאכתו של ד"ר דוריאל בשטחים השונים, אך לא נהיה גלויים אם נעלים את חששנו המבוסס פן נטייתו לרחוק את הקץ תביא למעשים בלתי שקולים." (ראו בן־חורין אל נאמן, 6 ביוני 1956, 130.02/2410/11).

209

מחלקת מזרח אירופה אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ[1]
East European Division to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן
נוסח יוצא: 130.02/2457/15

ירושלים, 19 באפריל 1956

להלן תדרוך ראשון על הודעת משרד החוץ הסובייטי מ־17 באפריל.[2]

1. ההודעה פורסמה לקראת ביקורם של בולגנין וכרושצ'וב באנגליה[3] ומולה ופינו במוסקבה.[4] היא באה להגדיר תחום השיחות ולקבוע מראש לברית־המועצות מעמד של צד בכל הסדר זמני או סופי של בעיית המזרח התיכון.

2. מסתבר כי ברית־המועצות הגיעה למסקנה כי עליה לשקול מחדש את תמיכתה הבלתי מסויגת בערבים שהגיעה לשיאה בעסקת הנשק. ייתכן כי נתנה דעתה על התקלות הבאות שגרמה העסקה:

(א) פגעה ברוח ג'נבה.[5]

(ב) קירבה התלקחות באזור שעלולה להתפשט בממדים עולמיים.

(ג) העמיקה הניגודים בינה ובין אנגליה וצרפת וחיבלה בשאיפתה לתקוע טריז בין השתיים לבין ארצות־הברית.

בשל כל אלה החליטה כנראה ברית־המועצות שהגיעה שעת הכושר להיעצר תוך כדי ייצוב וביצור הישגיה באזור.

3. היות ומולוטוב הטעים כי הודעה זו יכולה לשמש בסיס לשיחות עם אידן נשאלת כמובן השאלה בדבר המדיניות הסובייטית במזרח התיכון במקרה של כישלון השיחות בלונדון.

4. ההודעה מצטיינת בגילויים חדשים כלפינו אשר הם:

(א) איזון־מה בין ערב וישראל.

(ב) הזכרת קווי שביתת הנשק הקיימים ואי־הסתמכות על גבולות החלוקה של או"ם.

(ג) חיוב הסדר של שלום המתקבל על דעת שני הצדדים. כן יש לציין הזכרת בעיית הפליטים מבלי לפרש פתרון ההחזרה.

5. יחד עם זאת יש בהודעה נקודות שליליות והסתום בה אינו נופל מהאמור. הנוסח משאיר ספקות רבים לגבי ההסדר שברית־המועצות מעוניינת בו. היא מתקיפה את הצהרת

209

1. נשלח אל ושינגטון, לונדון, פריז, מוסקבה ורומא.
2. ראו מס' 205 (הערת עורך).
3. ראש ממשלת ברית־המוצעות, ניקואלי בולגנין, והמזכיר הראשון של המפלגה הקומוניסטית, ניקיטה כרושצ'וב, עמדו לבקר בבריטניה מ־17 ועד 27 באפריל 1956 - ראו מס' 225.
4. בין 15 ל־19 במאי 1956.
5. ביולי 1955 התקיימה בג'נבה ועידת פסגה של ראשי שלוש מעצמות המערב וברית־המועצות. הוועידה דנה באיחוד גרמניה, ביטחון אירופה, פירוק הנשק ויחסי מזרח-מערב. הוחלט להטיל על שרי החוץ של ארבע המדינות להמשיך בדיונים. הן התכנסו בג'נבה באוקטובר-נובמבר 1955 אך לא הגיעו לידי הסכמה בנושאים אלה.

השלוש מבלי להציע ערבויות אחרות. אינה דוגלת כלל בהבטחת מאזן הכוחות בין הצדדים כל עוד היחסים ביניהם הנם כפי שהם, להפך היא חוזרת ומצדיקה במשתמע את העסקה הצ'כית. אינה מפרטת מה הם "האינטרסים הלאומיים הצודקים" של הצדדים אשר יש להתחשב בהם לגבי הסדר שלום סופי. בזאת גם מועלה החשד שברית־המועצות עדיין רואה בהחלטת או"ם את המסגרת המגדירה "אינטרסים לאומיים צודקים". אמנם ישראל נזכרת לחיוב בקרב הארצות שהגיעו לעצמאות אך בכמה מקומות מודגשת חשיבות ארצות ערב וידידות ברית־המועצות כלפיהן תוך התעלמות מקיומה של ישראל. פעמיים נזכרים עקרונות בנדונג[6] בחינת כזה ראה וקדש.

6. לפי כל אלה מוקדם עדיין לקבוע כי הודעה זו מבשרת מפנה ביחס ברית־המועצות לישראל. יש לזכור שיחת מולוטוב-אבידר מיום 2.4.56[7] בה ניתן ביטוי ליחס עוין לישראל, שתוארה כתוקפנית ומסרבת להתפשר.

7. בשיחותיכם יש להבליט:

(א) ההצהרה עלולה אמנם לשנות את המצב הבין־לאומי אולם אינה מכילה כל תרומה לפתרון בעייתנו הדחופה שהיא החזרת מאזן הכוחות בין ארצות ערב וישראל על ידי אספקת נשק מגן לנו.

(ב) יש לקבל בברכה את הזכרתם המפורשת של קווי שביתת הנשק ואת התמיכה בהסכמי שביתת הנשק ובהסדר הסופי על דעת ישראל וארצות ערב.

(ג) נימנע מהבעת דעה סופית כל עוד לא הבהירה ברית־המועצות כיצד תפעל להגשמת המשימות הכלליות שבאו לביטוי בהצהרה.

(ד) בהסתייגות זו יש לראות בהצהרה תיקון־מה של הקו הקודם, אם גם ברורה בה המגמה לראות במדינות ערב את העיקר החיובי ואילו את ישראל כטפל נסבל.[8]

מזא"ר

6. ועידת בנדונג התכנסה בבנדונג שבאינדונזיה באפריל 1955. השתתפו בה 29 מדינות מאסיה ומאפריקה ונכחו בה המנהיגים הבולטים של הגוש האפרו־אסיאתי - נהרו, צ'ו אן לאי, סוקרנו, או נו, נקרומה ואחרים. ישראל לא הוזמנה. הוועידה אישרה חמישה עקרונות להנחיית המדינות המשתתפות: כיבוד הדדי של שלמותן הטריטוריאלית וריבונותן של כל המדינות; אי־תוקפנות; אי־התערבות בענייניהן הפנימיים של מדינות אחרות; "שוויון ותועלת הדדית"; וקיום בצוותא בשלום. הוועידה קראה לשיתוף פעולה כלכלי ותרבותי והצהירה על תמיכתה בעקרונות של זכויות האדם וההגדרה העצמית, בביטול הקולוניאליזם ובשלום עולמי. בנושא ארץ־ישראל קיבלה הוועידה את ההחלטה הבאה: "לאור המתיחות השוררת במזרח התיכון כתוצאה מהמתיחות בארץ־ישראל, ובסכנה שמתיחות זאת מהווה לשלום העולם, מצהירה הוועדה על תמיכתה בזכויות ערביי ארץ־ישראל וקוראת לביצוע החלטת האו"ם בקשר לארץ־ישראל, ולהסדר בעיית ארץ־ישראל בדרכי שלום."

7. ראו מס' 176.

8. שגרירות ישראל במוסקבה הגיעה למסקנות דומות על ההודעה הסובייטית. בשיחות עם דיפלומטים זרים במוסקבה (שגרירי צרפת וטורקיה והיועץ השווייצרי) נאמר לישראלים כי ההודעה מהווה מפנה לטובה והישג חשוב לישראל (ראו שגרירות ישראל במוסקבה אל מחלקת מזרח אירופה, ט/100, 19 באפריל 1956, 130.11/2505/24).

210

א׳ אילת אל שר החוץ הבריטי
E. Elath to the British Secretary of State for Foreign Affairs

Copy: 130.02/2394/15 :העתק

London, 20 April 1956

Sir,

I have the honour to enclose, on the instruction of my Government, a complete list of the arms and munitions at present required by Israel for purposes of self-defence.

I should mention that, for the sake of completeness, this list includes certain items previously applied for, but still outstanding.[1]

My Government trusts that Her Majesty's Government may be mindful of the fact that, so long as there is no peace between Israel and her neighbours, Israel's defence requirements must remain a major pre-occupation of her Government; in view of the considerable supplies of the most modern armaments now reaching Egypt, and probably some other Arab states, it is imperative that Israel should have similar arms at her disposal.

My Government trusts that early and sympathetic consideration may be given to this request.

Please accept, Sir, the assurances of my highest consideration.[2]

E. E.

נספח
APPENDIX

1. 24 Canberras (6 photographic, 18 bombers)
2. 50 Centurion tanks.
3. 40 Sextons (25 pdr)
4. 8 Meteors Mk. 8.
5. 3 Mosquitos T. 16.
6. 30 Sherman tanks
7. 50 75mm guns.
8. 6 flamethrowers (crocodile)
9. 18 flamethrowers (wasp)

210

1. השוו רשימה זו עם סיכום הרכש מבריטניה מ־13 במרס 1956, בתיק 130.13/2587/10.
2. אילת שלח לשרת העתק מכתבו לשר החוץ הבריטי, וציין כי הבקשה בנוגע למטוסי "קנברה" וכן הגדלת מספר הפריטים בהשוואה למה שביקשה ישראל בהזדמנויות קודמות נעשתה לאחר התייעצות עם שמעון פרס, המנהל הכללי של משרד הביטחון (ראו אילת אל שרת, 20 באפריל 1956, 130.02/2394/15).

10. 200 flamethrowers (portable)
11. 200 half-tracks
12. 12 3.7" A.A. guns.
13. 3 instrument, flashspotting No. 4, Mk. 4.
14. 10 flails
15. 25 pdr. ammunition
    a) 24,000 H.E.
    b) 6,000 A.P.
    c) 16,000 smoke
    d) 4,000 illuminating
    e) 10,000 time fuse 213
    f) 2,000 proximity fuses
16. 20 pdr. ammunition
17. 2,000 proximity fuses for 3.7" A.A.
18. 2,000 17 pdr. Sabot shells
19. 2,000 mines, anti-tank, Mk. 7.
20. 6 pdr. ammunition
    a) 6,000 rounds APDS shot.`

211

י׳ צור אל מ׳ שרת
J. Tsur to M. Sharett

מברק מוצפן שפ/695
נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 20 באפריל 1956

אישי

שלך 959.[1] לאור ניסיון העבר אני מסופק אם תוכל עסקת המטוסים להגיע לביצוע בלי הסכם מפינו. לא עצרתי בעד פרס מלהמשיך במו״מ עם משרד ההגנה, אך ליתר זהירות לא הצטרפתי אליו בשיחתו עם בורז׳ס [מונורי] ושלחתי נשרי שזה תפקידו רשמית.[2] אם

211

1. במברק זה (שרת אל צור, 19 באפריל 1956, 130.09/2347/1) מסר שרת כי נודע לו ממברק של פרס כי שר ההגנה הצרפתי החליט להתקדם בעניין התריסר השני של מטוסי המיסטר ללא זיקה למשרד החוץ הצרפתי. הוא שאל איך ליישב ידיעה זאת עם המידע שמגיע מצור על אזהרות פינו ומולה, והאם באמת יש בידי משרד ההגנה לעקוף את משרד החוץ.
2. דיווח על השיחה ראו פרס אל שר הביטחון ואחרים, 19 באפריל 1956, ארכיון צה״ל 230/72/779. לשר הצרפתי נמסרה איגרת מבן־גוריון (מ־12 באפריל, העתק שם) שבה ביקש סיוע למאמצי הרכש של פרס. השר הבטיח תשובות ממשיות ״בשבת זו״. פרס העריך שאז גם ייחתמו החוזים לתריסר המיסטרים ותריסר אורגאנים, ״למרות הפרעות הקיי דורסיי״.

בורז'ס רוצה לחתום החוזה, נחתום שכן הרשות בידינו לשער שכל חתימה נעשית בהסכמת שר החוץ, ואף פינו עצמו אמר שנתן הוראות להכין מטוסים אך לא יבצע העסקה עד 6.5. הממשלה לא תוכל, אפוא, להטיל עלינו אחריות. אף כי מעמדנו יהיה עדין ביותר ויש בזה סיכון של התקררות מצד פינו אינני רואה עצמי רשאי לעכב פעולה שיש בה אפילו שמץ של סיכוי הצלחה.[3]

צור

212

י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה
Y. Avidar to the East European Division

מברק מוצפן ט/11

נוסח נכנס: 130.09/2326/7

מוסקבה, 20 באפריל 1956

נפגשתי ב־20 עם קניג, השגריר המזרח גרמני. הפגישה נדחתה עד היום בגלל היעדרו. מסרתי לו את זיכרון הדברים בעניין השילומים.[1] הבטיח למסור לממשלתו ולהודיעני במקרה שתהיה תשובה. התפתחה שיחה על הנושא בה ניסה להסביר כי אין גרמניה המזרחית רואה עצמה יורשת הרייך ולכן לא חלים עליה אותן החובות החלים על גרמניה המערבית אשר בממשלתה יושבים גם אנשים האשמים בחקיקת חוקי הפליה גזעית וכו'. הוספתי הסבר לתזכיר והדגשתי את אחריות גרמניה כולה ואת זכותנו לתבוע השתתפותם היחסית בשיקום הניצולים אשר ממשיכים לסבול בגלל מיעוט אמצעים להקים עבורם מקורות פרנסה.

אבידר

3. ואמנם, החוזה לאספקת 12 מטוסי מיסטר נוספים נחתם ב־23 באפריל 1956.

212

1. ראו מס' 51. נוסח זיכרון הדברים ראו נספח למכתב ל' כהן אל שנער, 14 במרס 1956, 130.02/2418/3.

213

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA169
נוסח יוצא: 93.01/2212/14

ושינגטון, 23 באפריל 1956

שלך 928.[1] קשה לענות במשפט אחד. הקו החדש שנתבשרנו בו ב־30 במרס[2] ואילך מעולם לא תואר כמהפכה יסודית. אמרו שלרגל ההתאכזבות מנאסר יתבלטו מעתה כמה כיוונים חדשים.

(א) הפחתת האמון בנאסר והפצת תורה חדשה עליו בדעת הקהל.

(ב) נרמז על נסיגה מתכנית אסואן.[3]

(ג) דובר על עידוד כוחות פרו־מערביים באזור במקום ההתרפקות על נאסר.

(ד) הודיעו על הסתלקות מהתנגדות לחימוש ישראל אך בעיקר על ידי עידוד מדינות מערביות אחרות.

(ה) הבטיחו לעיין בעזרה כלכלית מוגברת לישראל.

(ו) התוו תכנית לפיתוח המים בישראל **לרבות המלווה מאקסים** [הבנק ליצוא וליבוא].[4]

אין סימן של הסתלקות מהקו הנ"ל. לגבי (א) ההשראה מוסיפה להיות שלילית וקרנו יורדת בדעת הקהל בהתמדה; (ב) אין התנכרות רשמית להתחייבויות הקודמות אך אין תזוזה כלשהי ואם לא תחול בקרוב יש להניח שהתכנית נגנזה לפחות ל־1956 ואם כן, סיכוייה בכלל מפוקפקים;[5] (ג) הסלידה מנאסר מלווית התקרבות מובהקת למדינות [ברית] בגדאד בין שאנו רוצים בכך אם לאו הרי זהו חלק של התכנית; (ד) המאמצים בכיוון זה נמשכים והתלבטויותינו ידועות לכם, אם כי לא ראינו עדיין ברכה ממשית. מורגשת קצת הפשרה לגבי הרישיונות הרגילים; (ה) החשבון לשנה התקציבית הקיימת הוא לפי שעה 25 מיליון מענק ו־40 מיליון עודפים, אם נקבל ה־12 שדרשנו.[6] לגבי תקציב המטבע הקשה כל החשבון הנ"ל הוא הקלה; (ו) תכנית זאת מתגבשת השבוע בעזרת ג'ונסטון ואין סימן לנסיגה ממנה. קיצורו של דבר מברקנו מס' 91[7] נשאר הגדרה מדויקת של מדיניות ארצות־הברית בשעה זו.

אבן

213

1. במברק זה שאל שרת: "המסתמן משהו מכל הבשורות ששמענו על שידוד מערכות במדיניות מחלקת המדינה במזרח התיכון או היו אלה דיבורים בעלמא, או העניין נבדק והוחלט להחזיר הקו לקדמותו?" (ראו שרת אל אבן, מברק 928, 23 באפריל 1956, 130.09/2311/6).
2. צריך להיות ב־28 במרס - ראו מס' 165.
3. ראו מס' 345, הערה 2.
4. ראו מס' 155 ו־156.
5. ואכן ארצות־הברית הודיעה למצרים ב־19 ביולי 1956 על הסתלקותה מכוונתה לממן חלק מהקמת הסכר הגבוה באסואן - ראו הערה 3 לעיל.
6. ראו מס' 297 והערה 4.
7. מס' 174.

214

מ׳ שרת אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
M. Sharett to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 663
נוסח יוצא: 130.02/2456/1

ירושלים, 23 באפריל 1956

1) הרהורים נוספים[1] על הודעת ברית־המועצות לאחר יתר עיון במקור הרוסי.

(א) מצידוק העסקה הצ׳כית: "ברית־המועצות תמכה ותומכת בשאיפות ערב לחיזוק נוסף של עצמאותם ולשיפור מצבם הכלכלי", משתמעת נטילת היתר מראש להמשך זיון ארצות ערב.

(ב) עם זה ייתכן כי ההודעה מכוונת על ידי שלילת המלחמה וחיוב השלום לעשות רושם של פירוק המתיחות ובלימת הערבים ועקב זה להניא המערב מלספק נשק לישראל.

(ג) בעניין השלום הישראלי-הערבי יש ארבע נקודות:

ראשית, שימוש בלשון "על בסיס מקובל על הצדדים" ולא "בסיס מוסכם".

שנית, היעדר זכר למו״מ ישיר.

שלישית, הרמת סמכות או״ם על נס.

ורביעית, נכונות ברית־המועצות לסייע לשלום יחד עם מדינות אחרות.

צירוף זה מעלה על הדעת כוונת ברית־המועצות להשתתף בפעילות בחיבור תכנית או״ם לשלום לפי שיטתה בעזרת גוש בנדונג,[2] שתתקבל כהמלצת העצרת או תגובש בוועדה מיוחדת ותוצע לצדדים תוך לחץ לשכנעם כי עליהם לקבל הדין.

2) הצטרפות שליחות המזכ״ל עם הודעת ברית־המועצות עלולה לחולל משבר חדש ברכש על ידי דחייתו או גם הסרתו מסדר היום. בנאומי ראש הממשלה והחתום מטה בכנסת הותרע על סכנה זו.[3] מתחייב מאמץ הסברה דחוף ונמרץ למניעת קיפאון או התרופפות המתח תוך אשליית הארגעה. יש לטעון:

(א) מטרת ההודעה ביצור מעמדה והרחבת השפעתה של ברית־המועצות במזרח התיכון וכל השאר כשלילת מלחמה, חיוב השלום, דגילה באו״ם, חיזוק העצמאות ומניעת ההתערבות אחרת הם אמצעים לכך.

214

1. שרת שיגר תדריך ראשון בעקבות ההודעה הסובייטית ב־22 באפריל, שהוכתב כמעט במלואו לפי הקווים במס׳ 209 (ראו שרת אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, חוזם 657, 22 באפריל 1956, 130.02/2457/15).
2. ראו מס׳ 209, הערה 6.
3. הדברים נאמרו בדיון על מצב הביטחון, ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XX, עמ׳ 1683–1686 (דברי בן־גוריון) ועמ׳ 1725–1727 (דברי שרת).

(ב) לכן אין שום כנות בהצהרות האמונים לשלום ובהזכרת ישראל בין נושאי דאגת ברית־המועצות. כל אלו מהשפה ולחוץ והמאמר ב"איזבסטיה",[4] המחזירנו לנאום כרושצ'וב[5] וקובע מעמד ברית־המועצות כמזוהה לחלוטין עם ערב וכקטיגור קטלני לישראל יוכיח.

(ג) יתר על כן, הפער בעינו ובוודאי יגדל בהמשך ביצוע העסקה ואילו הסעיפים הקודמים, ובייחוד הרשעת ישראל כתוקפן, פירושם המשך העידוד לנאסר ורמז לו כי אין לו לחשוש להם.

(ד) היעל הברור של הודעת ברית־המועצות הוא הרתעתו הגמורה של המערב מהתערבות ישירה והחזרת העניין לאו"ם תחת מרות הווטו הסובייטי.

(ה) גם אם ננקוט מידת חסד לגבי ברית־המועצות, שאין היא ראויה לה, ונניח כי חל מפנה המסייע במידת־מה לשלום אין להעלות על הדעת נכונות הערבים למשא ומתן כל עוד יתרון כוחם מוסיף להכביד לבם.

(ו) שליחות המזכ"ל, גם במלוא הצלחתה, אינה משנה יחסי הכוחות ואינה עוקרת הסכנה. להפך, היא תשליט שקט שיגיד לנאסר להשלים הכנותיו ביתר ביטחון ולבחור בקור רוח הרגע המתאים להנחת מהלומה. יש להבחין בין ביטחון יומיומי שהמזכ"ל דואג לו, ויבורך, לבין סילוק סכנת המלחמה. הראשון ניתן על ידי ביצוע שביתת הנשק ואילו השני תלוי או בזיון ישראל או במהפכה בלב פרעה, וכיוון שהמהפכה חלום שווא הרי המסקנה המעשית היחידה נשק לישראל ומיד.

(ז) ההיאחזות בהודעה ובשליחות להצדקת אי מתן נשק מיד מחמירה אחריות בעליו משום עידוד התוקפן להמריץ תכונתו ועיכוב התארגנותו של המתגונן.

שרת

4. ב־21 באפריל 1956 התפרסם ב"איזבסטיה" מאמר שבו הואשמה ישראל ב"הפרה גסה" של מגילת האו"ם על ידי פעולותיה בגבולות והוקעה כמכשיר בידי "חוגים תוקפניים" בארצות־הברית ובבריטניה. כמו כן הובעה הסתייגות מזיהוי קווי שביתת הנשק עם גבולות קבע. להערכת שגרירות ישראל במוסקבה מאמר זה פורסם בעקבות תגובות שליליות מצד מדינות ערב על הודעת משרד החוץ הסובייטי מ־17 באפריל, ונועד להוכיח להן כי לא חל שינוי בתמיכת ברית־המועצות בעניין הערבי (ראו השגרירות במוסקבה אל משרד החוץ, ט/111, 22 באפריל 1956, 130.02/2457/5).

5. ראו מס' 3 (הערת עורך).

215

מ׳ פישר אל הנשיא י׳ בן־צבי[1]

M. Fischer to President I. Ben-Zvi

העתק: 130.10/2536/15

אנקרה, י״ג באייר תשט״ז
24 באפריל 1956

סודי

אדוני הנשיא!

קיבלתי את מכתבך מיום כ״ט בניסן[2] בקשר לסקירתו של מר ברוך גלעד על יחסי טורקיה־ישראל. הנני שמח להוכחה הנוספת להתעניינותך הרבה ביחסיה של מדינת כהונתי עם ישראל, וברשותך, אדוני הנשיא, אענה לנקודות שעוררת:

1. אמנם הצהיר נשיא טורקיה בעת ביקורו בירדן בנובמבר אשתקד כי ארצו תבוא לעזרת ירדן.[3] אך עקב שאילתה שהגיש חבר מג׳לס מהאופוזיציה הודיע שר החוץ, פרופ׳ קופרולו, כי אין להצהרת הנשיא אופי מחייב. כמו כן אמר לי השר כי אין לטורקיה כל התחייבות כלפי מדינות ערב, וכי התערבות טורקית במקרה של סכסוך צבאי במזרח התיכון תוכל להיות יזומה אך ורק על ידי החלטות או״ם.

2. נכון כי קיים שדה פעולה לאנשי מדע שלנו בטורקיה, והרבה טורקים מכירים בזאת. אין להם כל חשש מפני מומחים ישראלים, המתקבלים תמיד בסבר פנים יפות. אך מאידך אין הטורקים חוששים מהשתלטות אימפריאליסטית מערבית, ולפיכך, הגורם המניע את בורמה להדק יחסיה אתנו אינו קיים בטורקיה, המוצפת כבר במומחים אמריקנים ובמידה פחותה במומחים אנגלים, צרפתים, איטלקים וגרמנים. מכאן שעזרה טכנית ומדעית לטורקיה לא תוכל להינתן בקנה מידה גדול, ולא תוכל להוות גורם מדיני חשוב.

3. אשר למלחמות הטורקים למען דת האסלאם - הרי הטורקים ראו דת זו כדתם הם - אם כי קיבלוה מהערבים, כשם שהנוצרים רואים בדתם דת שלהם, למרות שקיבלוה מאתנו. לא למען דת הערבים שפכו הטורקים את דמם מאות בשנים, כי אם לתפארת דת שראו אותה כשלהם.

4. נכון כי הערבים דקרו את הטורקים בגבם בזמן מלחמת העולם הראשונה. הטורקים לא שכחו זאת, אך מאידך אין הם יכולים להתעלם מהעובדה כי הערבים היו זכאים להילחם למען השגת עצמאותם. כן זוכרים הטורקים כי גם אנו נתנו ידינו להחרבת האימפריה העותמנית. רק לפני ימים ספורים בלבד צריך הייתי להתווכח קשות עם מר חסן עלי יוג׳ל,

215

1. העתקים של מכתב זה שוגרו גם אל לשכת שר החוץ ומחלקת מערב אירופה במשרד החוץ.
2. מכתבו של הנשיא בן־צבי אל פישר, שבו שאל שאלות והעיר הערות בנושא יחסי טורקיה־ישראל, ראו: ארכיון המדינה, **יצחק בן־צבי, הנשיא השני**, עמ׳ 474-475.
3. נשיא טורקיה, ג׳לאל באיאר, ביקר בירדן בנובמבר 1955. מאמציו לשכנע את ירדן להצטרף לברית בגדאד לא צלחו. במהלך ביקור בירושלים העתיקה הצהיר באיאר כי ארצו תבוא לעזרת ירדן במקרה של תוקפנות בלתי מוצדקת כלפיה.

שר החינוך לשעבר, שביקר בישראל, על שרצה לכלול כמה משפטים במאמר שהוא עומד לפרסם בעיתון "ג'ומהוריית" בקשר עם חלקו של ארגון ניל"י במפלת הטורקים בארץ־ישראל.

5. הטורקים ערים לסכנה הצפויה להם מהתחזקותו של ג'מאל עבד אל־נאסר. אין הם נוטים לפייסו דוגמת האמריקנים והבריטים. עסקת הנשק הצ'כית מדאיגה אותם, כי הם חוששים מאוד מחדירה סובייטית למזרח התיכון. אך שאיפתם היא לחזק את ברית בגדאד נגד מצרים על ידי צירוף מדינות ערביות נוספות. דבר זה מחייבם להמשיך לחזר אחרי הערבים מחד, ולסייג יחסיהם אתנו מאידך. אנו מצדנו משתדלים לפקוח את עיני הטורקים ולהסביר להם את חוסר הסיכויים לצרף מדינות כמו לבנון או ירדן לברית בגדאד, אך לעת עתה ללא הצלחה.

6. נכון כי האינטרסים של טורקיה מחייבים ישראל חזקה, ואכן הטורקים מעוניינים בכך, ולמרות שבפיהם הם עתה עם הערבים, הרי לבם לישראל, ויעיד על כך יחסם אלינו בחג העצמאות האחרון, כאשר טורקים רמי מעלה נכחו בקבלת הפנים שערכנו במספר רב, שאינו מקובל לגבי ימי עצמאות של מדינות קטנות.

7. מצבם הקשה של יהודי קאמשלי[4] ידוע לנו [...].[5]

ולבסוף, אדוני הנשיא, תרשה־נא לי לסיים בכמה מילים על האווירה הנוכחית ביחסי טורקיה־ישראל. ניכר לאחרונה שינוי חיובי - קטן אמנם - ביחסי טורקיה כלפינו. הזכרתי כבר את היחס הלבבי אלינו ביום העצמאות. הושגו לאחרונה כמה הישגים חשובים בשטח הכלכלי. קבוצת עיתונאים טורקים שביקרה בארץ - ואשר כפי ששמענו הואלת לקבלה לריאיון - החלה לפרסם מאמרים חיוביים על ישראל. ראש ממשלת טורקיה ושר החוץ, אשר השתתפו בכנס ברית בגדאד שנערך בטהרן,[6] לא השמיעו הצהרות פרו־ערביות כמנהגם בהזדמנויות קודמות.[7] להפך, הפעם נפגעה מצרים מדברי מר מנדרס,[8] והמתיחות ביחסיה עם טורקיה גוברת. תוך זהירות מאופטימיות מופרזת הבה נקווה כי יחסי טורקיה־ישראל ישתפרו וילכו בעתיד הלא־רחוק.[9]

בברכה נאמנה,

מ' פישר

4. עיירה באזור אל־ג'זירה שבצפון־מזרח סוריה, בקרבת הגבול הטורקי, שבה נמצאה קהילה קטנה של יהודים דוברי כורדית. שלטונות סוריה רדפו קהילה זו (ראו הרמן אל אבן, 15 במאי 1956, 130.15/2569/2).
5. שארית הפסקה הושמטה בידי העורכים.
6. מועצת ברית בגדאד התכנסה בטהרן בין 16 ל־19 באפריל.
7. למשל, ב־19 בנובמבר 1955, ערב צאתו למועצת ברית בגדאד, הצהיר ראש ממשלת טורקיה, מנדרס, כי ארצו משוכנעת שהשקט במזרח התיכון אפשרי רק על ידי פתרון הסכסוך הישראלי-ערבי. לפיכך התחייבה, באיגרות שהחליפה עם עיראק, לשיתוף פעולה לביצוע החלטות האו"ם בעניין ארץ־ישראל. הוא הוסיף כי טורקיה "תקדם בהתלהבות" כל פתרון לבעיית ארץ־ישראל שישביע את רצונן של כל מדינות ערב, ובעלת הברית עיראק בראשן. כמו כן הביע תמיכה ב"תכנית גילדהול" של אידן במידה שארצות ערב ירצו בזאת (ראו גלעד אל משרד החוץ, 20 בנובמבר 1955, 130.15/2536/4).
8. בנאומו בפתיחת מועצת ברית בגדאד שנערכה בטהרן באפריל 1956, תקף מנדרס את מצרים בגלל התנגדותה לברית בגדאד. בין השאר אמר כי ממשלת נאסר איננה מייצגת את העם המצרי. התקשורת המצרית הגיבה בתקיפות נגד טורקיה.
9. שרת כתב לפישר כי "למד ממכתבו לא מעט, וכי התרשם מאוד מהתבונה המדינית ומעומק החדירה למהותן של בעיות אשר באו בו לידי ביטוי כה צלול" (ראו שרת אל פישר, 9 במאי 1956, 130.15/2536/15).

216

י' צור אל מ' שרת ומחלקת מערב אירופה
J. Tsur to M. Sharett and the West European Division

מברק מוצפן שפ/716
נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 24 באפריל 1956

שיחה עם פינו.[1] פתח בהתקפה עליי על שתביעותינו לנשק מגיעות אליו בצינורות שונים ופרטי האספקה מוצאים לרשות הרבים. הוסיף כי דברי בן־גוריון בנאומו על העזרה הניתנת על ידי צרפת נעמו לו אישית אך לא הקלו תפקידו.[2] איננו זקוק ללחץ. כשהערתי שאולי השירותים שלו זקוקים לו, ענה כי בעניין הנשק אין להם השפעה כי הוא מטפל בזאת אישית.

לאחר שקרא שדר שר החוץ[3] עברתי להתקפה ואמרתי כי שיחתי החטופה האחרונה עמו[4] הדאיגה אותי. אנו מבינים ומסכימים למאמציו לשתף ארצות־הברית באספקת הנשק לישראל אך חשש ההשהיות קיים ועומד והוא מסוכן עתה יותר מתמיד. העמדתיו על האשליות בהפוגת האמרשלד והבאתי לדוגמה התקרית בדרך לאילת.[5] פירטתי הסכנות שבעמדה הסובייטית החדשה והבעתי חששותיי שמא תשתמשנה מעצמות המערב בהודעה זו כדי להמשיך בהשהיותיהן ולהביא לידי מצב ללא נשוא באזור דווקא בחודשים בהם הסכנה גוברת. אמרתי כי הייתי סומך על הבטחתו אילו אמר לי במפורש שימסור הנשק לאחר 5.6, תהיינה אשר תהיינה תוצאות ההתייעצויות. כיוון שלא שמעתי דברים אלה מפיו, טבעי הוא שאנו מגייסים ידידינו ומעוררים דעתם על הסכנה הקרובה.

שאל אם 12 מיסטרים נוספים ו־24 מטוסי סילון מקנדה יניחו דעתנו, והוסיף כי צרפת לחצה קשות על קנדה לטובת מסירת המטוסים.

216

1. שרת שיגר לצור שני מברקים עם הנחיות לפגישה עם פינו. בראשון (שרת אל צור, ל/956, 18 באפריל 1956, 130.09/2347/1) נדרש צור לבקש כי בכנס הקרוב של מדינות נאט"ו תובע דאגה לביטחון ישראל, ודרישה להחזיר את מאזן החימוש על כנו באמצעות אספקת נשק לישראל. בשני (שרת אל צור, ל/957, 18 באפריל 1956, שם) נתבקש צור להסתייע בשיחה עם פינו בהודעה הסובייטית על המזרח התיכון "המסמנת מפנה לטובתנו על ידי הדגשת עקרון הסטטוס קוו הטריטוריאלי והקריאה לשלום ערבי-ישראלי". עוד נאמר כי "ההודעה הסובייטית מוסיפה הוכחה כי השלום במזרח התיכון לא יובטח על ידי התערבות מעצמה כלשהי אלא מאזן הכוחות הוא התריס היחיד בפני התלקחות".
2. בנאום בכנסת ב־22 באפריל 1956 אמר בן־גוריון בין השאר "שלא רק לממשלת ישראל אלא גם לדעת הקהל ואולי גם לכמה ממשלות במערב נתברר כי הדבר היחיד שירתיע את הרודן המצרי ובעלי בריתו ממלחמה בישראל הוא מתן נשק מגן באוויר, ביבשה ובים לישראל [...] אולם הכרה זו לא באה עד היום לידי ביטוי מעשי, פרט לצרפת שעשתה משהו חשוב בכיוון זה, אם כי משהו זה רחוק עדיין מרחק רב מהצורך המינימלי שבמינימלי" (ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XX, 22 באפריל 1956, עמ' 1685).
3. שדר זה לא נמצא.
4. ראו מס' 207.
5. ב־23 באפריל 1956 נרצחו ארבעה עובדים של חברת תה"ל בקילומטר ה־122 בכביש לאילת.

השבתי כי אינני נוקט במספר אך עובדה היא שעד יולי אנו חייבים להעמיד חיל האוויר שלנו במצב של התגוננות יעילה.

לאחר ויכוח נוסף הודיע לי כי 12 מיסטרים נוספים יהיו מוכנים בסוף מאי והוא יכול להבטיח לי שנקבלם.[6] כן הוא מבטיח מסירת שיעור נוסף של טנקים. חזרתי על הדברים כדי לקבוע מסמרות ואישר שזו הייתה כוונתו.

קבעתי פגישה נוספת לפני 15.5, לקראת נסיעתו לרוסיה.[7]

אשר לביקורו בארץ אמר שאינו רוצה לקבוע מועד מדויק אלא ברגע האחרון כדי למנוע תקריות מעין אלה שהכינו לו האנגלים בדמשק[8] שבגללן ביטל נסיעתו הקודמת. בכוונתו לנסוע לישראל, ביירות ואולי גם לירדן.

בסוף השיחה שנמשכה כחצי שעה חזר והזהירני על סודיות חמורה ביותר בכל הנוגע לתכנית רכישותינו ולהספקת הנשק מצרפת.[9]

צור

217

א' ליברן אל ו' איתן
A. Liveran to W. Eytan

מברק מוצפן XA192
נוסח יוצא: 130.09/2332/13

ניו יורק, 24 באפריל 1954

שיחת אבן־סובולב היום.[1] נכח ליברן.

אבן ניתח ההצהרה הסובייטית בהתאם למברקיכם.[2] לאחר ציון הנקודות החיוביות של ההצהרה הדגיש כי מקור הגברת המתיחות באזור היא העסקה הצ'כית-מצרית. יתרון הכוח

6. למעשה ההסכם לאספקת המטוסים נחתם כבר ב־23 באפריל על ידי משרד ההגנה - ראו מס' 211 והערה 3 שם.
7. ראו מס' 242.
8. באפריל 1956 נתחדדו מאוד היחסים בין צרפת לבין סוריה. בית הנבחרים הסורי קיבל החלטה חריפה נגד מדיניות צרפת באלג'יריה, ותבע לנתק את היחסים הדיפלומטיים אתה. בדמשק, וכן בטריפולי שבלבנון, התקיימו הפגנות נגד מדיניות צרפת באלג'יריה. שר החוץ הצרפתי זימן את שגרירי סוריה ולבנון ומתח באוזניהם ביקורת חריפה על החלטת מועצת הליגה הערבית, שהתכנסה בקהיר בראשית אפריל, נגד צרפת בגלל מדיניותה באלג'יריה (ראו י' צור, **יומן פאריס**, המערכה הדיפלומטית בצרפת 1953-1956, ע' 240).
9. תגובת שרת: "מתרשם כי השיחה הייתה לא קלה, אך חיובית בהחלט. כן תוסיף." (ראו שרת אל צור, ל/5, 25 באפריל 1956, 130.02/2456/1).

217
1. זו הייתה שיחתו השנייה של אבן עם סובולב בעניין ההודעה הסובייטית על המזרח התיכון. בשיחה הראשונה, במסיבת יום העצמאות של ישראל באו"ם, אמר אבן כי ישראל מעיינת בהודעה הסובייטית ותגבש דעה בקרוב (ראו אבן אל שרת, X181, 19 באפריל 1956, בתיק 93.01/2212/14).
2. ראו מס' 209, ו־214.

המצרי שנוצר הגביר הסכנה שהתוקפנות המצרית תביא לידי מלחמה. האמון בכושר האו"ם להתערב במקרה זה התערער בישראל לאור תמיכת הרוסים בערבים במועצת הביטחון. הזכיר דיוני בנות־יעקב ותעלת סואץ.[3] ציין שמדאיג ביותר היה הסירוב הרוסי בדיון על סואץ לשלול טענת המצרים שנמצאים במצב מלחמה אתנו.

סובולב אמר שכוונת ההודעה היא להדגיש זכות קיומה של ישראל כמדינה ריבונית שאסור להתקיפה בכוח. מטרת מכירת הנשק למצרים לא הייתה ערעור מאזן הכוחות והגדלת סכנת התקפה. לזה השיב אבן שלא הכוונות מכריעות אלא התוצאות. היו תקריות גבול ומעשי איבה במשך שנים רבות ואיש לא פילל שתתלקח מלחמה כללית. סכנה זאת נולדה למעשה רק עקב ערעור מאזן הכוחות על ידי העסקה הצ'כית. סובולב טען שגם ארצות־הברית ואנגליה מספקות נשק לערבים ואי אפשר לטעון שדווקא נשק מהמזרח פסול. אבן ענה שאנו מתנגדים לכל משלוח נשק שמערער המאזן אך המשלוח הצ'כי היה בממדים ללא תקדים באזור. קשה לכלול צעד זה בין measures directed at relaxation of international tension בנוסח הצהרתם. סובולב הסביר שהכוונה לשיפור יחסיהם עם יוגוסלביה ולחוזה השלום עם אוסטריה.

השגריר שאל אם ברית־המועצות לאור הניסיון שהוכיח הגברת המתיחות תמשיך בדרך זו של זיון מדינות ערב. סובולב השיב כי הבעיה היא רבת צדדים, multilateral. השאלה היא אם המערביים מוכנים להפסיק מכירת נשק על פי חוזיהם הצבאיים במזרח התיכון. אשר לעמדת הרוסים במועצת הביטחון ניסה סובולב להוכיח שבדיונים קודמים מילאה ברית־המועצות תפקיד שהיה גם לטובתנו. העיקרון שלפיו נוהגים הוא לא לתמוך בשום צעד שאינו מתקבל על דעת שני הצדדים. אך כלל זה אינו חל על מעשי תוקפנות כשעל מועצת הביטחון לפעול לפי המגילה ללא התחשבות ברצון התוקפן. אם תותקף ישראל תזכה בתמיכת ברית־המועצות. השגריר העיד כי הרושם שנוצר בייחוד בארצות ערב הוא כאילו תמיכת ברית־המועצות מובטחת להם בכל מקרה כולל תוקפנות.

על שאלת השגריר אם ברית־המועצות דבקה עדיין בעיקרון של מו"מ ישיר כאמצעי לשלום השיב סובולב בחיוב נמרץ. שאל מה אנו מוכנים לתרום למו"מ כזה. שאל אם נקודת המוצא שלנו היא לא רק חוזי שביתת הנשק אלא גם החלטות או"ם. השגריר הסביר כי נקודת מוצאנו היחידה היא הסכמי שביתת הנשק וזכות הצדדים לשנותם. הגדיר בדיוק את עמדתנו בעניין הגבולות והפליטים ולטובת שיתוף פעולה אזורי. סובולב הוסיף שלדעתו עלו עכשיו הסיכויים להסדר של שלום. דעתו מבוססת על הצלחת מסע המזכ"ל. לטענת השגריר שנאסר לא הראה כל רצון להגיע להסדר של שלום ענה שאמנם זה לא עניין של יום או שבוע או חודש אך ישנה עכשיו אווירה בין־לאומית הנוטה להתפתחות כזאת. סובולב ביקש לשלוח נאומו האחרון של השר בכנסת.[4]

ליברן

3. בשתי פרשיות אלה, שנדונו במועצת הביטחון ב־1954, הטילו הסובייטים וטו על הצעות החלטה שגיבשו מדינות המערב.
4. ראו מס' 214, הערה 3.

218

מ' שרת אל שגרירות ישראל בוושינגטון[1]
M. Sharett to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן TNWA402

נוסח יוצא: 130.09/2312/9

ירושלים, 25 באפריל 1956

סיכום שלב א בשיחות עם מזכ"ל או"ם:

1) משני סעיפי החלטת מועצת הביטחון מ־4 באפריל[2] המגדירים שליחותו עם המזכ"ל דגש חזק בסעיף שלוש שענינו הפגת המתיחות ואילו לסעיף שניים המקיף ביצוע הסכמי שביתת הנשק נקט פירוש מצומצם בהתכוונו להוציא עניינים שאין סיכוי להסכמת הערבים בהם. לפי זה ביקש להתרכז ביעדים דחופים כהפסקת אש גמורה, הסדרים מעשיים להגברת ביטחון הגבול, פתרון בעיית ניצנה והשטח שממול והפחתת הכוחות באזורי ההגנה משני הצדדים בהתאם להסכמי שביתת הנשק.

2) ישראל נענתה מיד להפסקת האש ללא תנאי אך העמידה במרכז הדיון מדיניות האיבה והכנות ואיומי מלחמה מצד הערבים כהפרה ראשית של שביתת הנשק ובמיוחד של סעיפם הראשון שהוא עיקרם.

הוצאנו מהמכלול סעיף 2II[3] וכל הכרוך בו והסכמנו החלטית למלאו בתנאי של הדדיות בסעיף זה בלבד גם אם יופרו סעיפים אחרים, אך הודענו כי אנו רואים כל שאר הסעיפים כחטיבה אחת שחלקיה תלויים זה בזה. הדגשנו במיוחד סעיף I המחסל מצב מלחמה והבלטנו מניעת השיט הישראלי בתעלה ובמצרים כמעשה איבה מובהק המפר סעיף I. פירושה המעשי של עמדתנו הוא שאם אין מצרים מפסיקה הפרעת השיט לא נצא מניצנה, אבל נמנענו לעת־עתה מניסוח חד זה אם גם זו המסקנה הברורה.

3) נענינו למזכ"ל ברוב הצעותיו הנוספות הקשורות ב־2II לגבי הרצועה כתצפיות וסיורי או"ם, ורק סייגנו אותן בהשתתפותנו והכנסנון למסגרת שביתת הנשק. כן הסכמנו לא לחדש סיורינו לאורך הקו ממש ולשלחם לקו רק לצורכי ביטחון דחופים. המזכ"ל היה מרוצה ביותר מוויתורינו אלה לעומת עמדותינו הקודמות והוויכוח אם שואב מטה או"ם סמכותו רק משביתת הנשק או גם מהחלטת מועצת הביטחון לגבי ההפוגה,[4] זאת אומרת אם יכולה מועצת הביטחון לכפות עלינו הסדרי ביטחון, נשאר עיוני.

4) המזכ"ל לא שלל כי הכנות למלחמה מהוות הפרה מפורשת של סעיפי שביתת הנשק אך טען כי הפרעת השיט אינה הפרה ישירה של אחד הסעיפים, אלא, כלשון מועצת

218

1. נשלח גם אל מוסקבה ובלגרד.
2. נוסח ההחלטה ראו מס' 179 (הערת עורך).
3. ראו מס' 200, הערה 3.
4. לאחר חתימת הסכם שביתת הנשק עם סוריה הגיש המתווך בפועל, ראלף באנץ', למזכ"ל האו"ם דו"ח על מעמדם של הסכמי שביתת הנשק ומשטר ההפוגה בארץ־ישראל. לדעתו, הסכמי שביתת הנשק מייתרים את הסדרי ההפוגה מ־15 ביולי 1948. הוא המליץ לבטל את הסדרי ההפוגה ולצמצם עד למינימום הדרוש את מנגנון הפיקוח של האו"ם. מועצת הביטחון קיבלה המלצה זאת והחליטה כי הסכמי שביתת הנשק מבטלים את משטר ההפוגה (ראו כרך 4, הערת עורך בעמ' 361-362).

הביטחון בספטמבר 51,[5] נוגדת למשטר שביתת הנשק, זאת אומרת, לאו דווקא מפירה סעיפי ההסכם. עם זה חלה בעמדתו תזוזה ניכרת לעומת חליפת השדרים שקדמה לשיחות[6] והסכים לטפל בעניין השיט כלפי מצרים, אך לא בתוקף שליחותו לפי החלטת 4 באפריל אלא כמזכ״ל או״ם בכלל, הממונה גם על החלטת ספטמבר 51.[7] טען כי זה לטובת העניין שכן המצרים לא יוכלו לכפור בסמכותו כמזכ״ל אך יוכלו לערער על פירוש שליחותו בנקודה זו ועל יסוד זה לסרב לדון אתו בכלל בעניין השיט.

5) לגבי ירדן קיבל המזכ״ל תוקף תביעתנו לביצוע סעיף VIII[8] וכן הסכים להודיע לסורים כי ניסיון להפריע בכוח לעבודת הערוץ, או לאיים עליה בכוח, מפר שביתת הנשק. ביחס לכנרת קיבלנו למעשה, חוזר: למעשה, כל חמש הצעות ברנס[9] בסייג כי לצורך ביטחון דחוף תיגש סירת משטרה עד לחוף.

לקראת שלב ב׳ בשיחות עם מזכ״ל או״ם:

1. צפויה לנו מערכה כשידווח כי נתקל בסירוב מוחלט של מצרים להפסיק הפרעות לשיט. ינסה להשיג הסכמתנו גם אז לפינוי ניצנה תמורת סילוק כוחות מצרים ממול וכן להפחתת הכוחות בכל אזורי המגן, ואגב כך לחופש תנועת המשקיפים בהם. אנו נתנגד ונתלה הסכמתנו בביצועו המלא והנאמן של סעיף I מהצד שכנגד. ייתכן כי הוא עצמו לא יהיה מעוניין בהבלטת ההתנגשות ויעדיף להדגיש הישגיו החיוביים והם קבלת II2, תצפיות וסיורים ברצועה, משטר הכנרת וכו׳ ולדווח כי שאלות אחרות נשארו פתוחות. לגבי כל אלה חזון למועד.

2. בינתיים יש להרצות המצב לממשלות תוך הארה חיובית של עמדתנו מבלי להדגיש חילוקי דעות עם המזכ״ל כיוון שאם כך או כך הרי בינתיים נענה והתחייב להציג תביעותינו בקהיר.

יש להסביר:

(א) סעיף I הוא כדברי ראש הממשלה נשמת משטר שביתת הנשק ורק במילויו ערובה כלשהי למניעת מלחמה על ידי מוסד זה ואילו בלעדיו נשאר התריס הדק של II2 שערכו רק לגבי תקריות יום־יום אבל כמוהו כאין אם פני נאסר להתקפה מלחמתית.

5. החלטת מועצת הביטחון מ־1 בספטמבר 1951 בזכות חופש השיט בתעלת סואץ - ראו כרך 6, הערת עורך בעמ׳ 593-594.
6. בתגובה לשדר מבן־גוריון מ־13 באפריל 1956 (בתיק 130.02/2404/3), שבו עורר את שאלת ההסגר בתעלת סואץ וההפרעות לשיט הישראלי בכלל, השיב האמרשלד ב־14 באפריל (בתיק 130.02/2448/3) כי בנושאים אלה, החורגים מהמנדט שקיבל ממועצת הביטחון, יוכל לדון רק בהסכמת שני הצדדים בתוקף תפקידו כמזכיר הכללי של האו״ם. מיד באותו יום השיב שרת (ראו שם), כי ההפרעות לשיט סותרות את הסכמי שביתת הנשק, דבר שאושר על ידי החלטת מועצת הביטחון ב־1 בספטמבר 1951. הסכמת מצרים לסעיף II2 אינה יכולה להתפרש כבלתי מסויגת אם היא משאירה למצרים חופש לנקוט פעולות איבה כאלה. יתר על כן, החלטת מועצת הביטחון מ־4 באפריל מבקשת מהאמרשלד במפורש לערוך סקר ביצוע הוראות הסכמי שביתת הנשק (ראו גם תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, 17 באפריל 1956, 130.09/2377/3).
7. ראו סיכום השיחות בין נציגי ישראל לבין האמרשלד, שהוכן על ידי האחרון, 20 באפריל 1956, 130.02/2439/7.
8. סעיף זה קובע הקמת ועדה משותפת של נציגי ישראל וירדן, שתסדיר את מכלול הבעיות שנותרו שנויות במחלוקת, כגון הגישה לכותל המערבי ולמוסדות שעל הר הצופים - ראו כרך 3 , עמ׳ 717.
9. הכוונה להצעות שהגיש ברנס לישראל ולסוריה בעקבות ההתקפה הישראלית על המוצבים הסוריים בצפון מזרח הכנרת - ראו מס׳ 35.

(ב) שורש הרע בטענת מצרים כי עודנה במצב מלחמה והיא רשאית לפעול כצד לוחם belligerent בעוד שהסכם שביתת הנשק בסעיף I גוזר במפורש על כל פעולות מלחמה ומעשי איבה.

(ג) מועצת הביטחון אישרה בספטמבר 51 כי שביתת הנשק שמה קץ למצב מלחמה ואין למצרים כל זכות לטעון לזכויות צד לוחם.

(ד) המהדרין יסתמכו גם על החלטת מועצת הביטחון מאוגוסט 49 ודברי באנץ' אז בישיבה 433.[10]

(ה) זכות חופש השיט אושרה על ידי מועצת הביטחון וזכות מצרים להפריעו נדחתה כהפרת שביתת הנשק. אם הפלגת אנייה ישראלית לנמל ישראלי אינה חוקית אזי לא ברור בכלל חוקיות מהי ואם הפרעה אלימה לנסיעה כזו אינה מעשה איבה אזי לא קיים בכלל מעשה איבה. שליחות המזכ"ל מחייבת סקר על כל סעיפי הביצוע של שביתת הנשק ואנו תובעים בראש וראשונה בדיקת ביצוע סעיף I, בכלל זה השיט. גם אם לא ישיג ציות מצרים חזקה כי ידווח ברורות על עמדתה. לאחר שעשתה מועצת הביטחון צעד כה מכריע בשליחת המזכ"ל להחייאת הסכמי שביתת הנשק הרי הסתלקות מבירור עניין איומי המלחמה והמשך מעשי איבה כמוה כהתפשרות עם הפרות חמורות אלו המשמיטות הבסיס מתחת למבנה שביתת הנשק ואנו בטוחים כי דעת הקהל התומכת ללא סייג בסמכותו המוסרית של או"ם לא תבין זאת.

3. כהכנה לאפשרות של התנגשות עם המזכ"ל בעניין פינוי ניצנה יש לנקוט מעכשיו הצגה כזו של העניין בכללו שתהא מכוונת להוכיח בבוא מועד כי אי פינוי ניצנה אינו תגמול בעד סירוב לא להפריע לשיט אלא צורך ביטחוני חיוני. לשם כך יש להסביר באופן כללי ושוב בהסתמכות על סעיף I כי הסכמי שביתת הנשק נכרתו בהנחה שיוחלפו במהרה בחוזי שלום ולכן הסכמנו לכמה סידורים ארעיים מגבילים. משהוברר שאין כאן מעבר לשלום אלא המשך מלחמה זעירה ואפילו פתח לחידוש מלחמה ממש כי אז נוכח סירוב מפורש של הערבים לקיים סעיף I כלשונו וכרוחו ולכל השתמעויותיו, implications, גם אנו עשויים לבחון כמה נקודות מחדש תוך שמירה על ביטחוננו במצב הכפוי עלינו על ידי האיבה הערבית.

שרת

10. ראו הערה 3 לעיל. בעת הדיונים במועצת הביטחון ב־4 באוגוסט 1949 אמר באנץ' בין השאר:
The entire heritage of restrictions which developed out of the undeclared war should be done away with. There should be normal access, restrictions on importation and immigration should be eliminated, there should be free movement for legitimate shipping and no vestiges of the wartime blockade should be allowed to remain as they are inconsistent with both the letter and the spirit of the Armistice Agreements.
(ראו *SCOR*, 4th Year, 433rd Meeting, 4 August 1949, p. 6).

219

מ' שרת אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
M. Sharett to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 672
נוסח יוצא: 130.02/2456/1

ירושלים, 25 באפריל 1956

מידי

תדריך לקראת כנס נאט"ו.[1] לפי הידיעות ייסובו הדיונים בכנס פריז גם על ענייני המזרח התיכון. בהנחה זו עליך להיפגש עם שר החוץ לפני צאתו לכנס או/ועם מלוויו כדי לציידם בידיעת הרקע ובהשקפתנו על המצב. תוך התייחסות לדברי ראש הממשלה והשר בכנסת[2] יש להזהירם מהיתפסות לאשליה כי שליחות מזכ"ל או"ם וההודעה הסובייטית מחסלות או אפילו מפחיתות המלחמה. כל עוד מקיימות מדינות ערב איבתן הפרועה לישראל וזוממות להשמידה, ועם זאת מקבלות עידוד מדיני וסעד צבאי וכלכלי ומקיימות עליונות מכרעת בנשק חדיש, שרירה וקיימת הסכנה לביטחון ישראל ולשלום האזור. הדרך היחידה להרתיע התוקפנות הערבית היא החזרת איזון הנשק שהופר. בכוח הצהרות בלבד או סידורי גבול בענייני יום־יום עם כל חשיבותם אין לבצע ביטחון ישראל. הטלת אמברגו לפני תיקון המאזן פירושו גיבוש הפער והחמרת הסכנה. הזכר דברי צ'רצ'יל מלפני שבוע[3] על אחריות המעצמות הדורשות מישראל לשבת בחיבוק ידיים נוכח כוננות המלחמה המתקדמת של הערבים.

בהודעת ברית־המועצות יש מס שפתיים לשלילת המלחמה ולהפגת מתיחות אך אין מילה של חרטה על העסקה שהחמירה המתיחות לאין שיעור והעמידה המזרח התיכון על סף מלחמה. להפך, יש צידוק לעסקה ושימור הפתח להמשך הזיון הערבי. לפי ידיעותינו נחתם בימים אלה חוזה על אספקת נשק צ'כי לסוריה.[4] המאמר ב"איזבסטיה"[5] מפענח סתומות ההודעה. בהבליטו מגמה חד־צדדית קיצונית לטובת הערבים ובהאשימו ישראל בתוקפנות הוא מעודד נאסר במזימותיו ומבטל היעל המרתיע שהיה לכאורה לכמה ביטויים בהודעה. יש להרחיב דיבור על תפקיד נאסר כגורם חתרני המלכד העולם הערבי למען חיסול עמדות המערב באזור ומלחמת חרמה בישראל.

מגמת השיחה אינה להביא לידי הצגה יזומה של השאלה בכנס אלא להבטיח תגובה מתאימה מבחינתנו במקרה שתוצג. כן יש להיזהר מהסכנה שמדינות חברות נאט"ו

219

1. מועצת נאט"ו התכנסה בפריז ב־4-5 במאי 1956.
2. נסב על דברי שרת ובן־גוריון בכנסת במסגרת הדיונים על מצב הביטחון, כי שליחות האמרשלד למזרח התיכון והצהרת ברית־המועצות בעניין המזרח התיכון אינן מפחיתות את סכנת המלחמה באזור (ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, 22-23 באפריל 1956, כרך XX, עמ' 1683-1686, 1725-1727).
3. הדברים נאמרו ב־14 באפריל 1956 במועדון חברי המפלגה השמרנית (ראו "הארץ", 15 באפריל 1956).
4. ראו מס' 226.
5. ראו מס' 214, הערה 4.

המעוניינות להתחמק מאחריות ישירה לביטחון ישראל או לחבל במאמצינו לרכישת נשק יעודדו נאט"ו לקבל על עצמה סמכות לפסוק בענייני רכש לישראל או בדרכי הבטחת ביטחונה. החלטות קיבוציות כאלו לא יענו לצרכינו החיוניים בעוד הן עלולות לרפות או לכבול ידי ידידינו. אם תיתקל בנטייה כזו יש לטעון כי באין תגובה ממשית לעסקה על ידי נשק לישראל כל התערבות נאט"ו כמוה כהפקרת האזור בידי ברית־המועצות וגרורותיה למיניהן ובהחמרת סכנת המלחמה.[6]

שרת

220

ע' נשרי אל ראש המטה הכללי (צה"ל)
E. Nishri to the Chief of the General Staff (I.D.F.)

מברק מוצפן ענ/282
נוסח נכנס: ארכיון צה"ל 230/72/779

פריז, 25 באפריל 1956

דחוף

שמעון פרס, בלוויית נשרי ונחמיאס, ביקר אצל השר לכוחות היבשה Max Lejeune. השר הכריז על נכונותו לתמוך בכל דרישותינו ולהוות לחץ על משרד החוץ בכדי להגשים בצורה מזורזת את משלוחי הנשק. מדובר על 60 [טנקים] AMX, 40 תותחים 105 מונעים ו־1000 בזוקות. מוכן להוציא ממחסני הצבא בכדי לספקם במהירות. הדגיש הצורך בהשפעה עקיפה על פינו ובאמצעות המפלגה הסוציאליסטית. יעץ להפעיל Depreux ואת אגודת צרפת-ישראל לשם ביצוע לחץ על פינו. מסר על הידידות המסורתית של המפלגה הסוציאליסטית לישראל ורמז על הרצון שלו בתור סוציאליסט לעזור לנו. הדגיש את התמיכה של ראש הממשלה גי מולה בהשקפת שר ההגנה והשקפתו הוא לעומת השקפת פינו. מניח שבימים הקרובים יבוא מפנה לטובה גם אצל פינו.

6. בדיווח מלונדון (אבנר אל משרד החוץ, ל/991, 7 במאי 1956, 130.02/2456/1), הבריק אבנר "שהוסכם בינתיים להמשיך ולהפעיל את מוסד ההתייעצות של שלוש המעצמות על משלוחי נשק למזרח התיכון. הבעיות הקשורות ליחסי ישראל-ערב, פרט לנשק, צריכות לחזור לזירת האו"ם ובפרט למועצת הביטחון, על מנת לתת לסובייטים לתרום תרומות חיוניות לארגעה ויצירת אווירה להסדר." השגרירות בפריז דיווחה (בנדור אל משרד החוץ, שפ/777, 7 במאי 1956, שם) כי בדיונים אמר פינו כי עד לאותה עת הייתה צרפת היחידה שהושיטה עזרה לישראל, "אך אין היא יכולה בשום פנים להמשיך לעשות זאת לבדה [...] דאלס לא התחייב לשום דבר, אך עמד על הקשיים בארצות־הברית בשנת בחירות." סלווין לויד אמר כי "ארצו ניסתה להסדיר את הדברים בין מדינות ערב לישראל, אך הצדדים אינם מוכנים למשא ומתן" ולא נראה פתרון קרוב.

221

מ׳ שרת אל שגרירות ישראל במוסקבה
M. Sharett to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/943
נוסח יוצא: 130.09/2326/5

ירושלים, 25 באפריל 1956

אתמול הזמנתי אברמוב לתגובה על ההודעה.[1] כהקדמה אמרתי כי במהלך השיחה אציג שאלות והערתי כי עד כה נשארו שאלותיי לרוב ללא תשובה. זכותה של ממשלת ברית־המועצות כמובן לא לענות אבל היעדר תשובה מונע התקשרות שיחות נוספות לבירור ידידותי.

קידמתי בברכה רוחה וסגנונה של ההודעה בכללותה והבעתי הנחה כי היא משקפת מדיניות יותר מאוזנת מכמה הודעות קודמות. אמנם התפרסם מאז מאמר ב״איזבסטיה״[2] שציערנו מאוד בבטאו מגמה חד־צדדית עד לקיצוניות ובהטיחו האשמות בלתי צודקות ומעליבות כלפי ישראל אבל אני מעדיף לעת־עתה לדון בעניין לאור ההודעה הרשמית בלבד.

ציינתי לחיוב 4 נקודות לפי נאומי בכנסת:[3]

א) אישור עצמאות ישראל וחיזוקה.

ב) שלילת המלחמה במזרח התיכון.

ג) אי פגיעה בקווי שביתת הנשק.

ד) הסדר בדרכי שלום. כאן הערתי כי הסדר הוא מינוח אמריקאי ומוטב היה לומר כריתת חוזי שלום.

מכאן עברתי לשאלות:

ראשית, מה מדיניות ברית־המועצות לגבי מאזן הכוחות המזוינים במזרח התיכון? מה יחסה להפרת המאזן הקיימת, ושלדעת ישראל מאיימת על ביטחונה ועל שלום האזור? עד כה עודדה ברית־המועצות אספקת נשק חד־צדדית למצרים ועתה נודע לנו על חוזה צ׳כי-סורי.[4] הצפוי המשך לזיון חד־צדדי? האין פעולה כזו עלולה לחתור, ״פודריוואייט״, תחת סיכויי השלום? ביקשתי הסברה לסתירה שלמראית עין בין המשפטים בדבר אמצעים לפירוק המתיחות והתנגדות לכל פעולה העלולה לגרום סכסוך מזוין לבין הגברת המתיחות והחמרת הסכנה עקב הפער. מה מדיניותם לגבי תיקון הפער?

שנית, מדוע נאמר כי ברית־המועצות תמכה ותומכת בשאיפות מדינות ערב להמשך חיזוק עצמאותן וכו׳ ולא מדינות המזרח התיכון בכלל? ציינתי כי מגמה חד־צדדית זו קיבלה ביטוי חריף ביותר במאמר.

221

1. מס׳ 205.
2. ראו מס׳ 214, הערה 4.
3. ראו שם, הערה 3, מס׳ 219, הערה 2.
4. ראו מס׳ 223.

שלישית, מדוע לא הוזכר מו"מ ישיר כאמצעי הנכון להשגת שלום בהתאם למדיניות ברית־המועצות שהובעה רבות?

רביעית, הכלולה החלטת מועצת הביטחון על חופש השיט בין ההחלטות הטעונות ביצוע?

אמרתי כי ייתכן וגם אתה תפנה בשאלות אלו ואולי תוסיף או תגרע והיינו הך אם יענו לך או יורו לו לענות לנו כאן.

אברמוב רשם הכול. עוד בתחילת השיחה הוציא מכיסו נאומי בכנסת ושאל אם אין בכוונתי לחזור על הדברים. כשסיימתי הגיב על הנאום בהביעו דעתו האישית. דיבר בקצף ובחריפות. הנאום ציערו מאוד. ברור לו כי לא רצינו להבין הודעת ברית־המועצות ולקינו בקוצר ראות. זה רק לרעתנו. אילו שקלנו העניין היטב היינו מגיעים למסקנות אחרות. שאלותיי הן פולמוסיות. שיסעתיו ואמרתי כי אין זה מצדו אופן דיבור שיש להרשותו, "נידופוסטים". הגיב שיש לו זכות להתבטא כמו לי. עניתי כי הוא דיבר ברמזים והרשה לעצמו לייחס לנו כוונות זרות בדבר אי־רצון מראש להבין. כך אסור לו לדבר ואני מאוכזב מתגובתו ומכל רוח דבריו. אברמוב אמר כי גם הוא מאוכזב. אמרתי כי מדינתנו בסכנה והתנהגותם אינה מקטינה אותה.[5]

שרת

222

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן 192
נוסח יוצא: 130.09/2311/8

ושינגטון, 26 באפריל 1956

סילבר בילה שעה עם הנשיא ודאלס. תיאר רשמיו מהארץ. ציין תנופת הפיתוח וההתבצרות כשענני סכנה מרחפים על הארץ והעם. בהיותה מוקפת אויבים ומנותקת ממערכת הגנה כלשהי נושאת ישראל נפשה לנשק מגן כערובה יחידה לביטחונה. אפס המעשה של ממשלת ארצות־הברית הנחיל אכזבה עמוקה. הקו שנוקטת ארצות־הברית לעודד מדינות אחרות לעשות מה שהיא נמנעת מלעשות בעצמה מעורר תימהון. מבחינה מעשית עלולה מדיניות זאת להיכשל באשר מדינות מערביות אחרות תדרושנה מעשה דוגמה מארצות־

5. כהשלמה למברק זה שיגר שרת למוסקבה מברק נוסף (ק/7, 30 באפריל 1956, 130.09/2326/5) וציין כי "זו הפעם השנייה או השלישית שאברמוב מרשה לעצמו דיבור מחוצף וגילוי מפורש של איבה. בדעתי לחדול להזמינו ולהבליט זאת". שרת שאל אם כדאי למצוא הזדמנות להעיר על כך במשרד החוץ הסובייטי, והשווה את תגובת אברמוב לתגובת סמיונוב בשיחתו עם אבידר (מס' 223). השגריר אבידר השיב כי הוא מציע לחדול להזמין את אברמוב, אך לא להבליט זאת (ראו מברקו ט/135, 2 במאי 1956, 130.09/2326/7).

הברית כתנאי להיענותן לישראל. מבחינה מוסרית אין התכסיס הזה הולם את תולדות ארצות־הברית ושיעור קומתה המוסרי. בהרצאתו הקיף סילבר את מלוא תמונת היחסים בין שתי המדינות תוך הדגשת החשיבות המרכזית של שאלת הנשק.

הנשיא הגיב במפורש והשתלט על השיחה. גילה התמצאות רחבה בשאלה על דקדוקיה ופרטיה. אמר כי ביטחון ישראל, שלומה והתפתחותה קרובים אל לבו ושמירתה מתוקפנות היא יסוד מוצק שבמדיניות ארצות־הברית. עיקר שאיפתו לקרב הסדר שלום ואינו מתייאש מהסיכוי שהוא אישית ימלא תפקיד בהשגת מגמה זו. מכאן רצונו להימנע מכל מעשה שיסכן תקווה זאת. שיקולים אלה הנחו אותו בטיפול בבקשת הנשק. המזכיר מילא אחריו ומנה הטעמים והנימוקים שגרמו לאי־היענות. הנשיא שיסעו והדגיש כי אין היענות מוצאת מחשבון. דאלס מנה היתרונות של פתרון הבעיה על ידי מכירות בארצות המערב בעידוד אמריקאי.

סילבר טען שבלי מעשה אמריקאי לא תהיה הצלחה במקומות אחרים.

דאלס אמר שזוהי בדיוק השאלה שיברר בעוד ימים ספורים וידבר עם פירסון ופינו בנידון. אינו משוכנע עדיין כי מעשה אמריקאי מחויב לקידום היענות קנדה וצרפת אך הימים הקרובים יוכיחו.

במרוצת הוויכוח אמר הנשיא שממשלת ארצות־הברית ניסתה כמה ניסיונות לקרב השלום אך הצדדים לא שיתפו פעולה. סילבר אמר: ״אל תקראו הצדדים כי אם צד אחד, כלומר הערבים. ישראל קיבלה תכנית ג׳ונסטון והערבים מחבלים בה.״ הנשיא גילה תימהון והזדעזעות ופנה לדאלס לקבל אישורו. דאלס אישר דברי סילבר. סילבר הזכיר הנאום מ־26 באוגוסט[1] ואמר שהישראלים גילו התעניינות חיובית בסעיפי הנאום והערבים לא הואילו אפילו לענות עליו ולנתח אותו. שוב פנה הנשיא לדאלס שאישר דברי סילבר. דאלס אמר שבחודשים האחרונים כאילו נסתם חזון בישראל. הוסיף לאמור: ״השגריר אבן שנהג לדבר אתי על בעיות רבות ורחבות היקף דבר אתי בזמן האחרון רק על נשק, נשק, נשק. סילבר ענה שגישה זו משקפת בדיוק הלכי רוחה של ממשלת ישראל. בלי פתרון של בעיה זאת לא תתפנה ישראל לחשוב על בעיות יותר רחוקות.

הנשיא העיר בספקנות על הצעד הסובייטי החדש[2] ואמר כי אינו נוטה להגזים בערכו ארוך המועד אם כי יש בו הקלה ארעית. במשך השיחה איש לא הזכיר שליחות המזכ״ל אפילו פעם אחת.

הנשיא אמר כי לאורך מועד אין עתיד לישראל אלא על ידי הסדר. סילבר אמר שישראל מוכנה לדון עם הערבים על כל בעיה. הנשיא אמר שאינו יודע אם ישראל הייתה מוכנה לדון גם בבעיית המעבר בדרום הנגב.[3] סילבר אמר שאילו היו שיחות שלום הייתה ישראל אולי מוכנה לדבר גם על זה אך מה בצע לדבר על פתרון לפני שיש אפילו מו״מ. דאלס נגע בבעיות הלחץ הציוני. סילבר אמר כי המדובר לא בלחץ ציוני כי אם בדעה מאוחדת של יהודי ארצות־הברית כולם, ולא רק בהם אלא גם בדעת הקהל כולה. דעת הקהל בארה״ב - press, pulpit and public זורמת באון לטובת ישראל. הנשיא אמר כי זוהי גם התרשמותו. הנשיא הוסיף כי קיימת שותפות גורל בין ארצות־הברית וישראל.

222

1. ראו מס׳ 108, הערה 3.
2. ראו מס׳ 205.
3. ראו מס׳ 12, הערה 3.

נאומי מנהיגי ישראל אינם תמיד משקפים עובדה זאת. כאן דיבר על הכותרות מירושלים ביומיים האחרונים המציינים את ארצות־הברית כמטרה העיקרית לחצי הביקורת של ראש הממשלה והקונגרס הציוני.[4] אמר שכל פעם שקיימים הבדלי גישה תכסיסית בנושא זה או אחר מנפחים הדבר עד לממדים של משבר כולל ביחסים בין אמריקה לישראל.

בהיפרדם ממנו שיבחו את סילבר על גילוי לבו הנמרץ. סילבר אמר שאינו דורש שייכנעו ללחץ אך חשוב שלא יימנעו ממעשה הוד מוצדק רק כדי להוכיח גבורה עיקשת של עמידה בפני דעת הקהל. הנשיא אמר כי הערה זאת קולעת. כמעט גירשתי מעל פניי ערבי אחד שטען כי לא תקום מדיניות אמריקאית בריאה עד שיהיו שישה מיליון ערבים באמריקה.

אני מתרשם כי סילבר מילא תפקיד חינוכי כביר.

אמסור על שיחת בלאושטיין-דאלס[5] שהתקיימה מיד לאחר שיחה זו.[6]

אבן

223

י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה
Y. Avidar to the East European Division

מברק מוצפן ט/122

נוסח נכנס: 130.02/2457/15

מוסקבה, 26 באפריל 1956

מידי

נפגשתי ב־26 דנא עם סגן שר החוץ סמיונוב לפי בקשתי. השיחה נמשכה קרוב לשעה וחצי ועברה באווירה נוחה ביותר.

א) פירטתי הנקודות החיוביות בהודעה[1] וביקשתי הבהרה ל־5 נקודות:

4. בין 24 באפריל לבין 7 במאי 1956 התכנס בירושלים הקונגרס הציוני הכ"ד. בנאומו ב־24 באפריל אמר בן־גוריון בין השאר: "וארצות־הברית ובריטניה, שאף הן לא מנעו נשקן מכמה מדינות ערב, הטילו למעשה אמברגו על מדינת ישראל. אמברגו זה שיש בו עידוד לתוקפנות הערבית, ומיום ליום סכנת המלחמה נגד ישראל גוברת." (ראו **הקונגרס הציוני הכ"ד**, דין וחשבון סטנוגרפי, עמ' 17).

5. בשיחה אמר דאלס כי הניגודים בין מחלקת המדינה לישראל מצטמצמים והולכים ואין הצדקה לכל המרירות הקיימת בישראל. הוא מנה את כל מאמצי ארצות־הברית בבירות המערב ואמר כי ישראל רוכשת נשק עכשיו ועתידה לרכוש עוד. הוא עדיין מעדיף את הפתרון העקיף, וישנם שיקולים בין־לאומיים לטובת פיתרון זה (ראו אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA196, 27 באפריל 1956, 93.01/2212/14).

6. שרת הגיב ושאל כיצד יש לפרש את תימהון הנשיא כשנאמר לו שישראל שיתפה פעולה עם ג'ונסטון ורק הערבים חיבלו בשליחות. תימהון זה גם מעורר שאלה חמורה בדבר התרשמות הנשיא מעמדת ישראל בפרשת שליחות אנדרסון (ראו שרת אל אבן, IW957, 30 באפריל 1956, 130.09.2311/6).

223

1. ראו מס' 205.

(1) האם יש להבין הסדר כבריתת שלום?

(2) האם יש להבין שברית־המועצות, לאור הצהרתה נגד פעולות היכולות לגרור לסכסוך מזוין, תשתמש בהשפעתה למען הפסקת משלוחי הנשק למדינות ערב המהווים זיון חד־צדדי והגברת האיום במלחמה והאם תעמוד בעד החזרת מאזן הכוחות הואיל ובו ערובה למניעת סכסוך מזוין?

(3) האם נכון יהיה להבין שברית־המועצות בעד מילוי כל החלטות מועצת הביטחון כולל חופש השיט והאם נקודה זו נוגעת גם לשליחותו של המזכ״ל?

(4) כיצד להבין אי הזכרת ישראל בין המדינות שברית־המועצות תומכת בחיזוק עצמאותן ובקידום רמתן הכלכלית?

(5) הנכון יהיה להבין, לאור עמדתה הכללית, שברית־המועצות רואה מו״מ ישיר בין ישראל וערב כדרך נכונה להשגת שלום יציב?

ב) בתשובתו הביע סמיונוב סיפוקו על קבלתנו ההודעה בחיוב. ההודעה ביטוי לשאיפת ברית־המועצות להבטיח שלום וביטחון ולרצונה למנוע התערבות מעצמות זרות. ההודעה הייתה דרושה (ניאובכודיימו) וכבר מלאה תפקיד חיובי. מקווה כי גם ישראל תתאפק ממעשים הנוגדים את הרצון לשלום. אינו מוסמך להשיב לשאלותיי בשם ממשלת ברית־המועצות לכן יוכל לענות רק חלקית.

ל־(1). נכון יהיה להבין כי בהסדר ברית־המועצות מתכוונת ממש לשלום יציב עם כל הכרוך בזאת והיא תהיה מוכנה לעזור בהשגתו בהתחשב באינטרסים הלאומיים הצודקים של הצדדים המעוניינים.

ל־(2). לא מקבל את אופן הצגתי את השאלה הואיל והגברת המתיחות איננה נגרמת על ידי זה שמצרים ומדינות ערב אחרות דואגות לביטחונן. לא מובנת לו הערתי לזיון חד־צדדי כי הרי גם ישראל אוחזת באמצעים להזדיינותה. הדרך היחידה, ואמנם הקשה, היא להתחשב באינטרסים הצודקים של השכנים אשר להם דאגות רבות. חיזוק עצמאותן של מדינות ערב תורמת לשלום. סמיונוב ביקר את מצבי הרוח הקיצוניים בישראל הנותנים ביטוי לדעה שיש לפעול נגד מדינות ערב הואיל ואלו מחזקות עצמאותן. מוטב לגלות סבילות בעניין זה. אין מדינות ערב רוצות במלחמה.

ל־(3). ברית־המועצות בוודאי בעד מילוי החלטות מועצת הביטחון וקודם כול לדעתו האישית בעד סיוע לשליחות המזכ״ל. קשה לו לענות על חופש השיט. ברור כי קיימות בעיות בלתי פתורות לשני הצדדים ונדמה לו כי גם ישראל לא מילאה אחר כל החלטות מועצת הביטחון. כדאי ללכת בדרך של הידברות הדרגתית בין הצדדים. ברצון ישראל לפתור הכול בבת אחת אולם זה לא פשוט כי גם לצד השני בעיות משלו לכן מציעה ברית־המועצות להוביל בהדרגה את העניין להסדר בר־קיימא של שלום.

ל־(4). אמנם אינו מיופה כוח לענות על השאלה אולם יש להבין שארצות ערב היו דורות בשעבוד קולוניאלי והשיגו עצמאותן לא מזמן. זו התקדמות רבה לכן ברית־המועצות מקדמת זאת בברכה ותומכת בהן. קיימת עדיין סכנה לעצמאותן. אי־אפשר שלא להכיר בזאת. ואם אטען שגם ישראל השיגה עצמאותה לא מזמן יסכים אולם עליי להבין שקיים הבדל בינינו ובעיקר ברמת החיים של האוכלוסיה בזאת שהערבים הצד הסובל מהתנקשות כוחות זרים בעצמאותם שהושגה. אין הפסקה באה להוציא את ישראל אלא להדגיש את נכונותם לתמוך בזקוקים ביותר לתמיכה.

ל־(5). קשה לו לענות על שאלת המו"מ הישיר ויוכל רק לחזור על הכתוב בהודעה.

ג) בשיחה שהתפתחה לאחר תשובתו עמדתי על סכנת הנשק המוזרם למדינות ערב במקום פיתוח כלכלי לו הן זקוקות יותר, על איומי מנהיגי ערב להשמיד ישראל ועל הסכנה לשלום מחיזוקן הצבאי, על רצוננו ועל ההכרחיות בשבילנו בשלום ובפיתוח של שלום; סתרתי ביטחונו ברצון השלום של הערבים. יעצתי לא להיאחז בביטויים קיצוניים בישראל אלא לסמוך על המדיניות העקבית של ממשלת ישראל המתכוונת לשלום. אולם אם נותקף נילחם בכל מאודנו.

סמיונוב הגיב באהדה על הסברותיי אמר שאין לו ספק כי האינטרסים שלנו מחייבים שלום. יעץ לא להאזין ללחישות המחרחרים אשר עיניהם לבצעם. התחמק מעניין הנשק והביע תקווה שהשלום ישוב על כנו הודות למאמצים משותפים של המעוניינים.

ד) פרטי השיחה במלואה בדואר הדיפלומטי.[2]

אבידר

224

מ' שרת אל א' אבן (ושינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IWA951
נוסח יוצא: 130.09/2311/6

ירושלים, 27 באפריל 1956

עלינו לחזור בכל המרץ לפרשת המים. לפי מברקיכם[1] היה מצב העניין עד לימים האחרונים כדלקמן:

א) המזכיר הבטיח לתמוך בבקשתנו לבנק ליצוא וליבוא ואישר דברי ראסל שהביע ביטחונו באפשרות הסכם אתנו על מפעלים בירדן שלא יסתרו תכנית ג'ונסטון ושאפשר לבצעם בנפרד ובמקביל למפעל מסוים בצד הירדני.[2]

ב) אלן הציע התחייבות חגיגית לישראל על הזדהותם עם עבודתנו מחוץ למפורז ועל עזרתם לחיבור חוליית המפורז במועד מתאים.

ג) הובטח במחלקת המדינה כי בשוב ג'ונסטון יסוכמו הצעות להגשה לנו.

ד) ג'ונסטון מצדו הבטיח תמיכה בתכנית ראסל בתוספת ציון התאריך האחרון לדחיית העבודה במפורז.

2. בתיק 130.11/2505/24.

224

1. ראו מס' 165 על שיחת אבן ב־28 במרס עם דאלס ועוזריו, ומברק אבן אל משרד החוץ, מס' 166, 21 באפריל, 130.02/3694/10, לפיו אנשי השגרירות שוחחו עם ג'ונסטון שהבטיח לתמוך בתכנית המים כפי שהגדירה ראסל בשיחת אבן-דאלס שצוינה לעיל.
2. הכוונה לתכנית הע'ור המזרחי - ראו מס' 165, הערה 10.

ה) דאלס הביע לפירסון חשש רציני לחידוש העבודה על ידנו.[3]

אבל מאז אמר דאלס בפומבי דברים שיש בהם ראשית, להעיר על הנחת ארצות־הברית כי הסתלקנו מחידוש העבודה בעונה זו, שנית, לסתום הגולל לקבלת תכנית ג'ונסטון על ידי הערבים.[4] בכל צורה שהיא אסור לנו לתת לעניין להיסחב והאחריות מחייבת להביא הממשלה לידי הכרעה. יש להבהיר למחלקת המדינה דחיפות העניין ולדרוש הבהרה גמורה. מציע כי תתייעצו מיד כולל טדי [קולק] ותבריקו המלצתכם.[5]

שרת

225

ג' אבנר אל משרד החוץ

G. Avner to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן

נוסח נכנס: 130.02/2457/15

לונדון, 27 באפריל 1956

ביקור הרוסים[1] מבחינתנו. סיכום ארעי ראשון הואיל ונוכל לראות אנשי משרד החוץ וגייטסקל לשמיעת פרטים סופיים רק בשבוע הבא.[2]

3. ראו קומיי אל שרת, 158, 3 באפריל 1956, 93.01/2287/2.
4. במסיבת עיתונאים ב־24 באפריל 1956 השיב דאלס לשאלה בעניין חידוש העבודה בערוץ הירדן שבאזור המפורז ואמר כי מבחינה משפטית המצב נשאר כפי שהיה כאשר הופסקה העבודה לפני כשלוש שנים, בהתאם לדרישת האו"ם והגנרל בניקה, בהסתמך על הטענה כי יש בעבודה משום הפרה של הסכמי שביתת הנשק. לא ידוע, הוסיף דאלס, על דברים שקרו מאז שבכוחם לשנות את המצב המשפטי.
5. שילוח השיב כי השגרירות פעלה במרץ, ולפי הידוע מחלקת המדינה עוסקת בניסוחים של הודעה לישראל אשר תכלול את יחסם למלווה שביקשה ישראל והזדהותם עם עבודות של ישראל מחוץ לאזור המפורז. הקושי של האמריקנים הוא כיצד לנסח את התחייבותם מבלי להופיע כקובעים בעניינים שהם בסמכות ראש מטה המשקיפים ברנס. אבן מצדו ינסה אף הוא לנסח בעבור מחלקת המדינה הודעה כגון זו (ראו שילוח אל שרת, 204, 28 באפריל 1956, 130.09/2311/8).

225

1. ראש ממשלת ברית־המועצות, ניקולאי בולגנין, והמזכיר הראשון של המפלגה הקומוניסטית, ניקיטה כרושצ'וב, ביקרו בבריטניה מ־18 עד 27 באפריל 1956.
2. כעבור יומיים שיגר אבנר פרטים נוספים על השיחות המדיניות שניהלו בולגנין וכרושצ'וב עם מנהיגי בריטניה. הבריטים דרשו שברית־המועצות תימנע מכל הפעולות המגבירות את המתיחות באזור, שיבהירו למדינות באזור שאינם מעוניינים בליבוי המתיחות, שיפסיקו לתמוך בפעולות ערביות החותרות תחת האינטרסים הבריטיים, ובמיוחד בעניין הנפט, והבהירו שבריטניה תתנגד בכל האמצעים לחתירה נוספת באזור. הסובייטים השיבו שמקור המתיחות הוא בברית בגדאד וחוזים מערביים אחרים המסכנים את ברית־המועצות. אין להם אינטרסים באזור זולת עצמאות המדינות שבו, וכל עוד יתקיימו הבריתות והחוזים ויזרום נשק מערבי, חופשיים אף הם לשלוח נשק (ראו אבנר אל משרד החוץ, ל/955, 29 באפריל 1956, 130.02/2456/1).

1) יהודי ברית־המועצות. אין ספק שכשיבואו הרוסים לסכם לעצמם הביקור לא בעיתונים בקווים תעמולתיים אלא במוסדות שם מבררים העניינים באופן מדעי יותר - אם אמנם קיימים מוסדות כאלה - הרי יצוין כעובדה שבעיית היהודים בברית־המועצות נכללה בין השאלות הרבות שהעלתה הציבוריות הבריטית במסגרת הביקור. העיתונות הבריטית על כל גווניה כתבה על העניין. עובדה זו תתבסס על הפרסומים השונים ב"טיימס", "אובזרבר", "ספקטטור", "מנצ'סטר גרדיין", טריביון" ו־Truth. כמעט כל הפרסומים האלה תבעו גישה ליברלית יותר לענייני היהודים בברית־המועצות במסגרת תביעות כלליות לשינויים במדיניות הסובייטית אשר יאפשרו התקרבות בין־לאומית ורוסית-בריטית. כמה פרסומים רק הסבו תשומת לב לפשעי תקופת סטלין כלפי הסופרים וחיי התרבות וגם מתוכם השתמעה תביעה לשינויים בעתיד. יתר על כן, יציין הרוסי המסכם, הביקורת רצינית והקהילה היהודית באנגליה מודאגת ואינה פוסקת מלהתעניין ולתבוע שינויים. לפחות שלושה ארגונים יהודיים ניסו לשגר משלחות ושלושה הגישו תזכירים. דבר הגשת התזכירים וסיכום התביעות פורסמו בעיתונות הכללית. בעיתונות היהודית השתקפה הנימה הסוערת של הדאגה. שניים משלושת התזכירים כוללים תביעה להגברת תנועת איחוד המשפחות בישראל. אינני מניח שתזכיר אגודת ישראל מזכיר מדינת ישראל במפורש. שלושת התזכירים אינם מזכירים יחסי ברית־המועצות למדינת ישראל ולמזרח התיכון. לגבי תזכירי הקונגרס היהודי וועד שליחי הקהילות האשם בנו כי נתקבל הקו לא לערבב הפרשיות. תביעת התיקון מהארץ באה במאוחר.

בעת קבלות פנים שונות הועלתה שאלת היהודים על ידי לפחות אישיות יהודית אחת ומספר סופרי עיתונים יהודיים.

המדווח הרוסי הרציני יציין שמפלגת העבודה העלתה בעיית המיעוט היהודי מפי מנהיגה כשאלה שנייה לאחר בעיית הסוציאל־דמוקרטים הכלואים ולפני כל שאלות בין־לאומיות אחרות.

2) מדינת ישראל והמזרח התיכון. כאן יציין המדווח הרוסי כי בעיות המזרח התיכון תופסות מקום מרכזי בין השאלות הבין־לאומיות בהתעניינות הממשלה, הלייבור והעיתונות. יצוין בוודאי החשש לאבדן עמדות בריטיות. יצוין שהממשלה, העיתונות והלייבור על כל גווניה בדעה שרוסיה אחראית להחרפת המתיחות הבין־לאומית מסביב לאזור והפנימית בתוך האזור על ידי הזרמת נשק.

(א) הלייבור. הוברה לרוסים עמדת הלייבור כמגנה על עצמאותה וביטחונה של ישראל. הדבר התחיל בשיחת גייטסקל-מלנקוב. לפני התחלת השיחות עם השניים הודיע גייטסקל לאידן בפרלמנט שהלייבור יבקר הממשלה קשות אם לא תבהיר לרוסים הצורך החיוני להגיע להענקת נשק מאוזנת ומוסכמת ורובנס תבע לדרוש מהם לא להשלים העסקה הנוכחית ובפרט לא לשלוח הצוללות. מיציע הפרלמנט היו הרוסים עדים להתקפה עזה למתן נשק מגן למען החזרת המאזן שהופרע על ידי הרוסים. אמנם לא הגיעו הלייבור והרוסים לדיונים מפורטים בנושא זה מסיבות שעמדתי עליהן במברקי.[3] עוד אברר אם גייטסקל דיבר בשעת הארוחה בשגרירות הסובייטית [או] בשעת הפגישה בצ'קרס או במסיבות אחרות אך הידיעות הראשונות בנידון שליליות.

3. לדברי אבנר, במהלך השיחות בין המשלחת הסובייטית לבין מנהיגי מפלגת הלייבור נוצרה מתיחות רבה בין הצדדים, ולפיכך לא הייתה אפשרות להעלות בעיות לשיחה עניינית ורצינית (ראו אבנר אל משרד החוץ, ל/938, 25 באפריל 1956, 130.09/2321/2).

(ב) הממשלה. אין ספק שהרוסים נתבעו להסכים למשלוחי נשק מאוזנים. אמנם סירבו להתחייב ובוודאי ברור להם שתביעה זו הנה אינטרס בריטי ומערבי אנוכי מובהק הקשורה במעמדם בעולם הערבי, אך למרות זאת אולי לא נעלמה מהם כאספקט צדדי העובדה שפירושה הממשי של התביעה הבריטית בנסיבות הקיימות הוא מניעת נחיתות מוחלטת של ישראל בשטח הנשק.

בשבוע הבא אעמוד ככל האפשר על פרטי התביעות הבריטיות במשא ומתן ועל פרטי העמדה הסובייטית. מן ההודעה הסופית המשותפת של שתי הממשלות[4] ניתן כבר להסיק שבהיעדר נכונות סובייטית לזוז לגופן של השאלות לא נשאר לבריטים אלא לחייבם במידת האפשר לאותן פסקות שבהודעה הסובייטית מלפני שבוע,[5] אשר מתקרבות לעמדה הבריטית בשאלות הללו. הרוסים לא יכלו כנראה להתנכר להודעה ההיא והתוצאה שחלקים אלה מההודעה הסובייטית הוכנסו מילולית לקומוניקט המוסכם המשותף. במידה שפסקות אלה קצת יותר חיוביות גם מבחינתנו - אני מתבסס על תדריכי השר[6] - מותר לומר שחיוב מסוים זה קיבל תוקף בין־לאומי נוסף על ידי הכנסתו למסמך הבריטי-סובייטי. יש להניח שעובדה זו לא תיעלם ממנהיגי מדינות ערב. מול זה ניצבת השלילה הגדולה שלמעשה, כבכל השאלות האחרות שנדונו, שמרו הרוסים לעצמם את כל אפשרויות התמרון והפעולה כמקודם. בעניין הנשק לא הצליחו הבריטים אלא להשיג פסקה כללית ביותר המבטיחה פעולה לסיים מרוץ הזיון בכל חלקי תבל. בהתאם לתדריכי השר גם הפסקות החיוביות יותר לגבי מעמד ישראל במזרח התיכון וכו' משאירות פתחים עצומים לפעולות סובייטיות עוינות כלפינו בעתיד. יש גם לומר שכפי שהתקרבו כמה מן הנקודות החיוביות שבהודעה הסובייטית הראשונה לעמדות הבריטיות כן קלעו גם מספר נקודות שליליות לעמדות בריטיות ולדוגמה ההבדלה המשתמעת בין קווי שביתת הנשק לבין גבולות סופיים. נקודות אלו אף הן קיבלו תוקף בין־לאומי רב יותר על ידי הכללתן בהודעה המשותפת. לי נדמה שמנהיגי ערב לא ייהנו מניסוח המסמך המדבר בכל זאת על הצורך ביישוב הבעיה בדרכי שלום ובפתרונות מוסכמים ומכיר בעצמאותה ושאיפותיה הלאומיות של ישראל. אך גם הם ידעו שניסוח מסמך דבר אחד ואפשרויות הפעולות הרוסיות בעתיד - בעיקר בשטח הנשק - דבר אחר. נוסף על כך קיימת הודעת "איסבסטיה" לעומת הדברים החיוביים לישראל שבניסוח המסמך המשותף.

בסך הכול מוכרח המדווח הסובייטי להתרשם מן העובדה שענייני היהודים בברית־המועצות וישראל תפסו מקום נכבד במסגרת הביקור וייתכן שהמסקנה הפנימית תהיה שהעיתונות והלייבור הם [-].[7] ייתכן ויסיקו שכמו שבעיית יהודי ברית־המועצות משמשת נשק בידי המחרחרים והמחבלים בתקופת דו־קיום והעוינים את ברית־המועצות בלאו הכי כן בעיית ישראל היא נחלת המחרחרים ונוסף על כך משמשת כלי בידי האימפריאליזם הבריטי המחפש דרכים להדוף התקדמות הרוסים במזרח התיכון. מכל מקום קבלת הפנים הכללית באנגליה, תגובת הקהל והעיתונות וההתקפות - החל מעניין הרוצה זכרוב וכלה בפגישת הלייבור והדיונים החריפים עם הממשלה - כל אלו ישכנעו הרוסים שעניין ההתקרבות הממשית למערב כולל תנועת העבודה אינו פשוט כל כך כל עוד מנסים לעשות

4. הפסקה הנוגעת למזרח התיכון - ראו בנספח לתעודה זאת.
5. ראו מס' 205.
6. ראו מס' 214.
7. מילה אחת חסרה במקור.

זאת רק על ידי מילים יפות, הוקעת משטר סטלין ותזוזות קלות ערך בלבד בעניינים מדיניים. אולם הכרה זו תפעל לטובתנו בפני הרוסים בשאלות נוקבות במערב בכלל ובאנגליה בפרט ובזאת הצלחנו. אם נראה תוצאות חיוביות מי יודע.

אבנר

נספח
APPENDIX

הודעה סובייטית-בריטית על המזרח התיכון[8]

Near and Middle East

The United Kingdom and the Soviet Union have the firm intention to do everything in their power to facilitate the maintenance of peace and security in the Near and Middle East. For this purpose they will give the necessary support to the United Nations in its endeavour to strengthen peace in the region of Palestine and to carry out the appropriate decisions of the Security Council.

The Governments of the two countries consider that effective measures should be undertaken in the immediate future to this end in accordance with the national aspirations of the peoples concerned, with the necessity of ensuring their independence and in full conformity with the principles expressed in the Charter of the United Nations.

The Governments of the two countries call on the States concerned to take measures to prevent the increase of tension in the area of the demarcation line established in accordance with the relevant armistice agreement between Israel and the Arab States.

They will also support the United Nations in an initiative to secure a peaceful settlement on a mutually acceptable basis of the dispute between the Arab States and Israel.

They recognize the importance of the problem of the refugees and accordingly will support action of the United Nations directed towards the alleviation of their hardships.

8. מתוך "ידיעות לנציגויות ישראל בחוץ לארץ", מס' 1152, 18 במאי 1956. ההודעה התפרסמה ב־26 באפריל 1956.

The Governments of the two countries express the strong hope that other States will also do everything possible to help the United Nations in bringing about a peaceful solution of the dispute between the Arab States and Israel and thus to strengthen peace and security in the Near and Middle East.

226

ו' איתן אל ר' שילוח (ושינגטון)
W. Eytan to R. Shiloah (Washington)

מברק מוצפן 955
נוסח יוצא: 130.02/2456/1

ירושלים, 29 באפריל 1956

אישי

ממקור חקר כמוס ומהימן הגיעונו ידיעות על עסקת נשק צ'כית-סורית כדלהלן: באוקטובר אשתקד החל ביזמה צ'כית משא ומתן עם הסורים על עסקת נשק. משא ומתן זה שהסתיים לפני כחודש לאחר תיווך מצרי וסובייטי יביא למכירת ציוד צבאי בשווי כ־30 מיליון דולר. הסורים יפרעו בשיעורין, הרוב במזומנים וחלק במוצריהם, בעיקר חקלאיים. במהלך המשא ומתן הציעו הצ'כים גם תרופות וכימיקלים אולם הסורים מעדיפים נשק. עדיפות ראשונה ניתנת לטנקים, תותחים, ומטוסים. המחירים נמוכים בהרבה ממחירי השוק העולמי. ההספקה החלה באופן דחוף. הציוד שסופק או עומד להגיע: 50 טנקים מטיפוס גרמני, 50 טנקים רוסיים, 25 מטוסי מיג, תותחי שדה, תותחים נ"מ כבדים, כ־100 מכוניות משורינות, 10,000 תת־מקלעים ותחמושת מסוגים שונים. חלק ניכר מציוד זה כבר הגיע לסוריה. בינתיים יצאו או עומדים לצאת סורים לצ'כיה להשתלמות. כמו כן יגיעו מומחים צ'כיים לסוריה. הציוד מובל דרך נמל לטקייה.

הצ'כים משתדלים לנצל אספקת הנשק כדי לחדור גם במערכת הכלכלה האזרחית. רבות גם הידיעות על בואם של עשרות מומחים אזרחיים לרבות מהנדסים הבאים כסוכנים של פירמות צ'כיות שונות. בייחוד להוטים הצ'כים ומאחוריהם הסובייטים לקבל את הזיכיון להקים בית זיקוק בסוריה. התנהגות השלטונות הסוריים מראה כי הם משתדלים לשמור את כל העניין בסוד. עד היום הזה לא ידוע ברבים כי גנרל סורי נמצא בפראג אף על פי שהוא שוהה שם למעלה משלושה חודשים. במידה שהופיעו קשיים במהלך המשא ומתן התערבו הסובייטים והשפיעו ליישוב ההדורים.

איתן

227

ד' בן־גוריון אל ט' קולק (ניו יורק)
D. Ben-Gurion to T. Kollek (New York)

מברק מוצפן 161
נוסח יוצא: 130.02/2448/6

ירושלים, 29 באפריל 1956

אישי בתכלית

יש יסוד ממשי להניח כי נאסר יתקוף ביוני או יולי יחד עם סוריה, ירדן וסעודיה. מתייאשים מהסילונים האמריקאים, אבל אפשר לצייד כל החטיבות ולהשיג גם מספר סילונים בקרוב, בתנאי של תשלום במזומן והסכום הוא בערך 45 מיליון דולר. התייעצנו בממשלה, ועם גולדמן ויוספטל והחלטנו להזמין לבוא הנה ליום אחד את האנשים דלהלן, להסביר להם המצב הרה הסכנות ולדרוש גיוס, על ידי מלווה ובדרכים אחרות, 35 מיליון בזמן קצר, עוד 10 מיליון נגייס בארצות אחרות. התייעץ עם אבן וטלגרף אם לדעתך יבואו האנשים אם יוזמנו על ידי לשבוע הבא.[1]

מאנשי הקונגרס[2] אנחנו מכנסים מחר הטובים שבשאר הארצות (דרום אמריקה, דרום אפריקה) ואמריקאים אחדים מראשי ZOA [ההסתדרות הציונית באמריקה]. "הדסה" ו"פועלי ציון" - למטרה זו. המוזמנים: מזור, אדי ורבורג, ביל רוזנוולד, סול לקמן, סינסינטי, ד"ר פרידמן, מוריס בורינסטיין, דואי סטון, יעקב בלאושטיין, זק ויילר, מאירהוף, סם רוטברג, פיליפ לון (Lunn), בוסטון, קלוצניק.

ד' בן־גוריון

227

1. קולק השיב כי ההתגייסות בארצות־הברית לגיוס כספים במלוא עוזה ומתבססת על ההרגשה של המנהיגים היהודים שהמאמצים המדיניים בארצות־הברית לא צלחו והדרך היחידה לעזור לישראל היא אכן בסיוע כספי. על פי הצפוי, יגויסו בחודשים הקרובים כ־35-40 מיליון דולר, בין השאר מהבונדס ומהמגבית. אם יוזמנו האנשים שהזכיר בן־גוריון לישראל יזיק הדבר למהלך הפעולה (ראו קולק אל ראש הממשלה, X201, 30 באפריל 1956, 130.09/2332/31). אבן עורר את הנושא בפגישה עם מנהיגים יהודים שהמליצו כי יבואו מישראל שליחים מוסמכים ברמה הגבוהה ביותר וייפגשו עם קבוצת בעלי האמצעים העיקריים בפגישות סגורות בכל הערים והמרכזים. הומלץ גם שראש הממשלה יגיע לארצות־הברית ליומיים־שלושה להמרצת הפעולה (ראו אבן אל שרת, מברק 223, 3 במאי 1956, 130.02/2448/6).
2. הקונגרס הציוני הכ"ד שהתכנס בירושלים באותה עת.

228

הנשיא אייזנהאואר אל ראש הממשלה ד׳ בן־גוריון
President Eisenhower to Prime Minister D. Ben-Gurion

Copy: 130.20/2467/8 :העתק

Washington, 30 April 1956

Dear Mr. Prime Minister,

I have delayed replying to your important letter to me of March sixteenth[1] because of the rapid developments that have been taking place, including notably the mission of Secretary-General Hammarskjöld. We are awaiting his report with hope and confidence.[2]

The only reply I can give you at this moment to the chief subject of your letter, the question of the sale of armaments, is a straightforward one. You have presented your case forcefully and eloquently. But there are other factors to which you do not allude, factors affecting the ability of the United States to maintain its influence for peace in the area. We are not persuaded that it would serve the cause of peace and stability in the world for the United States now to accede to your request for arms sales. We continue to weigh the matter carefully in the light of developments, and I may have occasion to communicate with you further.

With kindest personal regard and best wishes, Sincerely,

Dwight D. Eisenhower

229

א׳ אבן אל משרד החוץ
A. Eban to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן WIA207

נוסח יוצא: 93.01/2212/14

ושינגטון, 30 באפריל 1956

בשיחה עם דאלס היום בהשתתפות שילוח, ראסל, ברגוס, הרציתי על הנושאים הבאים:

א) הבעתי רצוננו להדק יחסים הן בהערכת הסכנות באזורנו הן בפעולה משותפת לסילוקן.

228

1. מס׳ 152.

2. על הדין וחשבון של האמרשלד, שפורסם ב־9 במאי, ראו מס׳ 240.

ב) לדעתנו לא ייבצר מאת ארצות־הברית וישראל לגבש מדיניות שתשמש מטרה כפולה: (1) שמירת ביטחון ישראל ו־(2) שמירת נכסיו ועניניו החיוניים של העולם המערבי.

ג) הערכתי מאמצי המזכ"ל וראשית הצלחתו אך הוספתי כי מוטב לא להפריז במסקנות חיוביות. נפלו שישה קרבנות באדמתנו בימים שחלפו מאז הפסקת האש.

ד) הערכת ממשלתי לסיכויי ההתקפה בקיץ מחמירה.[1] יש לחשוב ברצינות על אפשרות כזאת ביוני או ביולי.

ה) הזכרתי הרעיון השטני של מסע הפליטים[2] ותיארתי כיצד מלחמה יכולה להשתלשל מפעולה כזאת.

ו) ציינתי הזדיינות מצרים המוגברת, משלוח האניות והמשא ומתן הסורי בפראג המגיע לשיאו.[3]

ז) גוללתי פרשת חטאיו של נאסר שנתרחבה והלכה אפילו מאז פגישתנו האחרונה עם המזכיר וציינתי, תימן[4] ביקור רמטכ"ל ירדן,[5] והשפעת נאסר על לוב.

ח) ניתחתי המדיניות הסובייטית והבעתי סברה כי אין בה נכונות לשתף פעולה באיזון הכוחות אלא תמרון להוכיח כי הקולר תלוי במערב שאינו רוצה לוותר על חוזיו ובריתותיו במזרח התיכון. מאידך מאלפת ההודעה הסובייטית[6] כסימן מובהק שגם הם חשים סכנת מלחמה במזרח התיכון. הסברתי כי הסובייטים רגישים לאו דווקא לזיון ישראל אלא לזיון חברי ברית בגדאד.

ט) מהנ"ל הגעתי למסקנה העיקרית בדבר הנשק. הזכרתי נוסחת המזכיר לאמור: תיקון המאזן עד הקיץ, בעיקר באוויר ובמיוחד, primarily, ממדינות מערביות אחרות.[7] אמרתי שאילו נוסחה זאת הובילה בעליל אל מגמתה המוצהרת הייתה ממשלתי ללא ספק משלימה אתה אך בהיעדר חוליה חיונית של פעולת ארצות־הברית אין השרשרת מתקיימת. סקרתי מבצעי אוטווה ופריז והסקתי שהתנאי להצלחתנו הוא שחרור נשק פה. הזכרתי ה־F‏־84 [צ"ל F‏־86] ונשק אנטי־אווירי וטנקי והצעתי שחרורים במסגרת התכנית הרגילה. הזכרתי תקדים ההליקופטרים.[8] הבטחתי שיתוף פעולה בסידורי פרסומת.

י) הבעתי הנחה כי גורמי הססנות בממשלת ארצות־הברית הם שיקולי נפט והתגובה הסובייטית. אשר לראשון הרי גדולה תלות הערבים בארצות־הברית מזו של ארצות־הברית בהם ולא בריא שארצות־הברית תופיע בעיתונות כרועדת בפני ספקי הנפט הערביים

229

1. ראו מס' 227.
2. לפי מקורות סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים בעזה תכננו פליטי הרצועה, כ־300,000 איש במספר, לצאת בחודש יוני 1956 במצעד "שקט" לעבר גבול ישראל במטרה לחזור לבתיהם (ראו "הארץ", 29 באפריל 1956). אחר כך התברר כי אין ממש בדברים אלה.
3. ראו מס' 226.
4. הכוונה ככל הנראה לברית הצבאית שנחתמה ב־21 באפריל בין מצרים לסעודיה ותימן. ברית זאת החליפה את הברית בין מצרים לסעודיה מאוקטובר 1955. בין מטרות הברית: "התגוננות מפני תוקפנות ישראלית".
5. רמטכ"ל צבא ירדן, מייג'ור־ג'נרל ראדי עינאב, ביקר בסוף אפריל 1956 בקהיר לתיאום התכניות הצבאיות של מצרים וירדן לאורך קווי שביתת הנשק עם ישראל.
6. מס' 205.
7. ראו מס' 165.
8. המדובר במספר הליקופטרים שניקנו בארצות־הברית ישירות מהיצרן המקומי על פי רישיון ייצוא של מחלקת המדינה, ולא באמצעות מחלקת ההגנה במסגרת רכישת נשק בתשלום.

המתעוררים על ידי כך עד כדי התרברבות בלתי מוצדקת והנמכת שיעור קומתה של ארצות־הברית בזירת המיקוח. הזכרתי מפלתו של מוצאדק[9] שטעה גם הוא בחשבון זה ואת הסברה שרווחה בזמן פורסטאל שהוכחה כחסרת שחר. אשר לסובייטים הרי התעניינותם היא בבגדאד ולא בישראל.

יא) סיכמתי כי יש פה בעיה של slide rule. האין ארצות־הברית יכולה לנקוט צעד שיספיק להרגיע צרפת, קנדה וכו׳ ולאפשר הצלחתנו במדינות מערביות מבלי שיהיה כה מרחיק לכת עד כדי הסתכנות בתוצאות שליליות מהסובייטים והערבים. לדעתנו המגמה הזאת אפשרית בהחלט והצעתנו בסעיף (י׳) הולמת אותה לחלוטין.

יב) הדגשתי הצורך בהתקדמות בעניין המים. במסיבת העיתונאים[10] תיאר המזכיר הנחה משפטית מסוימת אך מה בדבר העמדה האמריקאית הדוגלת בפתרון חיובי לשם פיתוח ואי בזבוז המים. רצוי שנגיע לידי הסכם מעשי כזה שהתווה בשיחתו האחרונה.[11] אמרתי שאבקר נשיא הבנק מחר ורצוי שעד אז ידע איש שיחי על עמדת המזכיר החיובית לבקשתנו. אני מקווה שנסכים בקרוב על ניסוח התכנית הכוללת לרבות סידורי העבודה במפעל הירדן.

יג) סיכמתי שאם נפתור שתי בעיות אלה, נשק ומים, רצוי שנתמסר למגמה יותר כללית כיצד ליטול את המרירות שהסתננה ביחסינו ושאינה בריאה. סיפרתי על דברי השר בקונגרס הציוני[12] כצעד לקראת מגמה זאת.

תגובותיו נמסרו הן בגוף הרצאתי הן לאחריה.

א) הביע סיפוק נמרץ ממגמת דבריי ובעיקר רצוננו להסיר המתיחות מהיחסים. הרושם הרווח כאילו אנו ביחסי איבה מעודד רק אלה בעולם הרוחשים איבה לישראל.

ב) בעניין הנשק ביקש דו״ח מברגוס שאמר לו שכמה מבקשותינו השגרתיות כבר אושרו. הבטיח לברר עם פינו ופירסון באיזו מידה נחוץ צעד אמריקאי כדי לאפשר פעולתם הם. היה לו רושם שעסקת המיסטרים מתקדמת ושיזמת ארצות־הברית לא הייתה לשווא. אמר שלגבי קנדה נאמר לו כאילו פעולה אמריקאית נוספת תזיק בגלל הרגישות הקנדית בפני האשמה של היגררות אחרי ארצות־הברית. אמרתי שלפני שעה הייתי אצל היני והמצב ברור.[13] המרצות מילוליות נוספות אינן רצויות אך מעשה דוגמה רצוי, נחוץ וחיוני. קיבל ההסבר וסיכם הפרשה בהבטחה להביא העניין לידי הבהרה והכרעה בפריז השבוע. הודעתי שראובן [שילוח] ישתהה בפריז והמזכיר ציין שראונטרי יעסוק בפרשה זאת בפריז.

9. מוחמד מוסאדק, ראש ממשלת איראן בשנים 1951–1953. ביזמתו אישר הפרלמנט האיראני חוק להלאמת חברת הנפט האנגלו־איראנית. כתוצאה הופסק יצוא הנפט האיראני, והמדינה עמדה על סף פשיטת רגל. באוגוסט 1953 הודח מוסאדק בהפיכה צבאית.

10. ראו מס׳ 224, הערה 4.

11. ראו מס׳ 165.

12. בדיון המדינה בקונגרס הציוני הכ״ד, ב־26 באפריל 1956, העלה שרת על נס את ״העזרה הנדיבה״ שישראל קיבלה ועדיין מקבלת מאת ״ממשלתה ועמה של ארצות־הברית.״ (ראו **הקונגרס הציוני הכ״ד**, דין וחשבון סטנוגרפי, עמ׳ 139).

13. היני אמר לאבן כי הודעות חיוביות נוספות של ממשלת ארצות־הברית אינן רצויות, אך דוגמה אילמת נחוצה. זהו השיקול הראשון והעיקרי עכשיו (ראו אבן אל משרד החוץ וקומיי, 209, 30 באפריל 1956, 130.02/2456/1).

ג) בעניין המים הורה לראסל להעביר לנשיא אקסים [הבנק ליצוא וליבוא] חוות דעת חיובית. שאל מתי יסתיים הניסוח. אמרתי משהו ברוח הצעת ניסוחי[14] והוא חייב אותו וביקש ראסל לשים לב. ראסל אמר שהעיכוב חל רק בגלל ההמתנה לבוא ג'ונסטון אך הסיום קרוב ונשאר רק סעיף אחד שמתקשים בניסוחו.

ד) כשהסברתי שהסובייטים יגיבו לא על נשק לישראל כי אם על נשק לחברי בגדאד שיסע שיחי כדי להביע הסכמה.

ה) ביקש שנעביר בצינור מתאים מה שידוע לנו על העסקה הסורית והשפעת נאסר על לוב.

ו) שוב אמר שעל הנושא המרכזי ידון בפריז עם ידידיו ויחזור לבירה בעוד שישה ימים.

ראסל וברגוס אמרו לנו בנפרד אחרי השיחה שהמזכיר התרשם חיובית ולדעתם פתרנו בעיה פסיכולוגית כאובה. ביומים שקדמו לשיחה מסרו לנו מרפי, ג'ונסטון, ולאוסון כי בעיית התרומה של ארצות־הברית הישירה למבצעי הנשק היא עכשיו בעיה אישית־נפשית של דאלס ועקשנותו היא תוצאה של מתיחות מסוימת ביחסים והרגשה כי אין אנו מתחשבים בבעייתו, כלומר הצורך להעריך התגובה הסובייטית והערבית. לכן כיוונתי השיחה להפגין שאנו ערים לבעיות אלה ובכל זאת רואים פתרון מעשי ובטוח.[15]

אבן

14. להלן הנוסח שהציע אבן להגדרת עמדות ארצות־הברית לגבי תכנית המים: מדיניות ארצות־הברית תונחה על ידי השיקול שאין לבזבז מים בגלל ניסיונות של צד כלשהו להטיל וטו על פיתוח קונסטרוקטיבי. לכן תתמוך ארצות־הברית בתקיפות בפעולה של ראש מטה משקיפי או"ם שתתיר המשך העבודה באזור המפורז. עמדה זו מותנית במספר התחייבויות מצדה של ישראל (ראו מברק אבן אל שרת, 200, 30 באפריל 1956, 130.09/2332/13).

15. שיחה זאת אכזבה והטרידה את שרת - ראו מס' 234 והערה 1 שם.

230

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA213
נוסח יוצא: 93.01/2213/10

וושינגטון, 1 במאי 1956

ממברקי ראש הממשלה על הבעיה הכספית[1] אני למד שנתקבלה ידיעה חדשה ומפורשת ביותר המבשרת התקפה מרובעת ביוני או יולי. ברור שיש לעשות מאמץ עליון בפעולות הרכש והכספים. אך מול ידיעה כזאת אי־אפשר להסתפק רק במסקנות הכספיות. האם לא נשתף בידיעה ובפרטיה גם אלה שיש להם יד או פה בעניין הנשק, לרבות דאלס, אלן, פירסון פינו וכו'? וכן יש לחשוב על התראה בין־לאומית, הכנות במועצת הביטחון וכו'. וכן על החדרת הסיכוי לדעת הקהל שאינה שרויה בתחושת מלחמה קרובה, בעיקר אחרי ההרגעות של דאג [האמרשלד] והסובייטים.[2]

אבן

231

הערת עורך
Editorial Note

התחייבויותיה של ישראל לשמירת הפסקת האש ושיתוף פעולה עם מנגנון האו"ם בעקבות השיחות עם האמרשלד
Israel's Undertakings to Maintain the Cease-fire and Co-operate with the U.N. Truce Supervision Organization Following the Meetings with Hammarskjöld

בין 1 ל־3 במאי 1956 קיים האמרשלד סיבוב שני של שיחות בישראל. במסגרת השיחות נוסחו והועלו על הכתב כמה הסכמים, הבהרות והודעות של ישראל:

1. הסכמה של ישראל לשקול בחיוב פניות של דייגים סוריים לדוג בכנרת.
2. הסכמה בדבר הנחיות לפטרולים ישראליים סמוך לקו הפסקת האש ברצועת עזה. ישראל תשגר פטרולים כאלה רק במקרה של צורך ביטחוני.

230

1. ראו מס' 227.
2. בן־גוריון, שראה מברק זה, השיב כי הוא אינו סבור שיש לאחוז עכשיו בצעדים הפוליטיים. לדעתו דברי שרת ודבריו בכנסת (ראו מס' 214, 216) הבהירו את עמדת ישראל כי שליחותו של האמרשלד והצהרת ברית־המועצות אינם מפחיתים כמלוא הנימה מסכנת המלחמה. האמרשלד מנסה להשיג מנאסר ביטול ההסגר בתעלת סואץ ובמצרי טיראן, וגם אם הוא מסופק באשר לסיכויי הצלחתו, ישראל לא תעשה דבר שיפריע לו, ולכן לעת עתה תסתפק בפעולה יהודית פנימית (ראו בן־גוריון אל אבן, 968, 2 במאי 1956, 130.09/2311/6).

3. הבהרה של עמדת ישראל לגבי סעיף VII(6) של הסכם שביתת הנשק ישראל-סוריה. ישראל מכירה בזכותה של הוועדה לפרש את ההסכם, אך לזכות זאת אין קשר עם השקפתה של ישראל שהאזורים המפורזים הם שטח ריבוני ישראלי.

4. הבהרה של ישראל בדבר חופש התנועה של משקיפי האו"ם. משקיפי האו"ם ייהנו מאותו חופש תנועה שיש לכל תושב ומבקר בישראל ויינתן להם גם חופש התנועה שיידרש לביצוע הסכמי שביתת הנשק.

5. הרשאה לתושבי סוריה לשאוב מים מהכנרת לצורכיהם וצורכי עדריהם, ובלבד שלא יוקמו מתקנים לצורך זה.

6. ניסוח מחודש של דרישתה של ישראל לביצוע סעיף VIII של הסכם שביתת הנשק ישראל-ירדן בדבר חופש הגישה להר הצופים ולמקומות הקדושים, חידוש התנועה בכביש לטרון-ירושלים, ועוד.

7. הערות של ישראל למכתב של ברנס בדבר ביצוע סעיפים VII ו־VIII של הסכם שביתת הנשק ישראל-מצרים, הנוגעים לאזור המפורז בניצנה.

8. הבהרה של ישראל בעניין חידוש עבודות ההטיה של ערוץ הירדן. ישראל רואה את העובדה שמועצת הביטחון לא הגיעה לידי החלטה בעניין תלונתה של סוריה בפרשה זאת כדחייה של התלונה הסורית, ולפיכך הסכמתה להפסיק את העבודות, שניתנה למשך הדיון במועצת הביטחון, איננה עוד בתוקף.

(התעודות בשלמותן בתיק 130.02/2448/4. התעודה בעניין חידוש העבודות בערוץ הירדן בתיק 130.02/3688/10).

232

ג' רפאל אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
G. Rafael to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 692
נוסח יוצא: 130.02/2404/4

ירושלים, 3 במאי 1956

שיחות מזכ"ל או"ם.

1) ראש הממשלה פתח בהבעת ספק בכנות וביעילות התחייבות מצרים על פי סעיף II, פסקה 2[1] לאור התקריות שאירעו.[2] דרש אמצעים נמרצים מצד המצרים להפסקת הסתננות

232

1. ראו מס' 200, הערה 3.
2. ב־29 באפריל 1956 אירעו שתי תקריות חמורות בגבול ישראל-רצועת עזה: חבר קיבוץ נחל עוז, רועי רוטברג, נרצח על ידי חיילים מצריים כשיצא להניס מסתננים שבאו לקצור בשדות המשק; רכב צבאי עלה על מוקש ליד ניר יצחק, ואחד מנוסעיו נהרג.

בכל צורה שהיא. אחרי ויכוח ממושך הסכים המזכ"ל לדרוש ממצרים נקיטת אמצעים מעשיים להפסקת ההסתננות והענשת הפושעים. יטפל בעניין בשובו לקהיר.

2) בעניין ביצוע סעיף VII ו־VIII הציע על סמך שיחותיו בקהיר שנסכים עקרונית למלאם, אך נדחה הביצוע עד אשר נקבל אות ממצרים לנכונותה לנהוג בדרכי שלום. הסכים שהאות יהיה ביטול הגבלות השיט בסואץ וטיראן. עד אז יידחה הביצוע של סעיפים VII ו־VIII. קיבל על עצמו בשובו לקהיר להשיג הסכמת ממשלת מצרים. כמו כן הבטיח לטפל בהחלפת שבויים.[3]

3) השיג מירדן התחייבות בלתי מותנית של הפסקת אש וקיום אמצעים נגד חציית גבול ונגד פעולות פראיון משטח ירדן. אך בסעיף VIII מאמציו העלו חרס. ניסה לתרץ כישלון זה ולפסוח עליו בדוחו למועצת הביטחון. טען שברצונו להתרכז בציון העובדות שיכולות לשמש בסיס לשיפור המצב ולהימנע מקביעת אשמה לחטאי העבר. ראש הממשלה טען נמרצות נגד השתמטותו.

4) סוריה. המזכ"ל הציע הצבת משקיפים בשני הצדדים להבטחת ההסדרים שהוסכמו בעניין הכנרת.[4] הצבת משקיפים בצדנו דחינו לעת עתה עד בדיקה נוספת, הסכמנו להעניק רישיונות לדייגים סוריים על פי הגשת בקשה לשלטונות ישראל. דחינו ההצעה הסורית שהרישיונות יופקדו בידי משקיף או"ם.

5) עד לצאתו לדמשק ב־2/5 לא השיג המזכ"ל הסכמה סורית בלתי מותנית להפסקת אש. הסורים ניסו בצורות שונות לקשור הסכמתם באי חידוש העבודה בבנות יעקב. המזכ"ל דחה עמדת סוריה אך ניסה במאמץ נמרץ להשיג מאתנו הבטחה בלתי רשמית שלא נחדש העבודה על מנת שיוכל להרגיע הסורים, ובזה להשיג הסכמתם "הבלתי מותנית" להפסקת אש. ראש הממשלה התנגד לסמיכות פרשיות ושום הבטחה לא ניתנה. תוך הוויכוח הסכים המזכ"ל שלא מן ההכרח שחידוש העבודה יהווה הפרת הסכם שביתת הנשק, אלא ציין שהחידוש עלול להביא לקביעת עמדה שלילית מצד מועצת הביטחון. הזהיר שלא ניקח החוק בידנו. ראש הממשלה חזר ואמר שלפי דעתנו אנו רשאים לחדש העבודה.

6) בסוף השיחות הביע המזכ"ל שביעות רצונו על שיתוף הפעולה מצדנו וההישגים שהושגו.

7) מחוץ לשיחות במליאה התנהלו שיחות פרטיות בין המזכ"ל וראש הממשלה ושר החוץ בהם השמיע הערכותיו על מגמות נאסר, על בעיית הפליטים, מחשבותיו על תכנית ג'ונסטון, ונדונו סיכויי השלום וצורכי ביטחון ישראל. על מכלול זה יבריק השר לחוד.[5]

8) המזכ"ל מתכוון למסור דוחו למועצת הביטחון בתחילת השבוע הבא ומקווה שיתקבל בלי ויכוח ממושך. סבור שאחרי הדיון במועצת הביטחון תימשך שליחותו ותתרחב על בעיות יותר חשובות. אך לא נראה לנו שכבר קבע דרכי ותוכן פעולתו לעתיד.

רפאל

3. ראו מס' 26.
4. ראו מס' 231 (הערת עורך).
5. מברק זה לא נמצא.

233

ג' רפאל אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
G. Rafael to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 697
נוסח יוצא: 130.09/2377/3

ירושלים, 4 במאי 1956

1) שיחות המזכ"ל הסתיימו אתמול בשובו מדמשק. המזכ"ל מסר שקיבל מסוריה התחייבות בלתי מותנית להפסקת אש תוך שמירת זכות ההגנה העצמית. במכתב לממשלות סוריה וישראל קבע המזכ"ל שהוא גורס זכות הגנה עצמית על פי סעיף 51 של המגילה.[1] במכתב לוואי להתחייבות הפסקת אש כותב ראש ממשלת סוריה שממשלת סוריה מודיעה על נכונותה לכבד כל החלטות מועצת הביטחון הנוגעות להסכם שביתת הנשק לרבות ההחלטה מ־27.10.53 בעניין ערוץ הירדן.[2] בתשובתו בכתב מעיר המזכ"ל ששליחותו התנהלה במסגרת מגילת האו"ם. בעל פה הוסיף המזכ"ל על פי שאלות ראש הממשלה ושר החוץ שהפרת החלטת מועצת הביטחון מ־27.10 לא תשחרר את סוריה מהתחייבותה להפסקת אש. הוא הדגיש לסורים שלא קיבל שום הבטחה מישראל על אי־חידוש עבודת בנות יעקב. אם הסורים יפרשו התחייבותם כמותנית באי־חידוש יכחיש זאת בדו"ח למועצת הביטחון.

אחרי סיום השיחה בהיפרדנו ממנו בשער מנדלבאום הראה לנו נוסח ההצהרה הסורית שבינתיים הגיעה לידיו והביע את זעמו על סילוף העובדות והבטיח להשיב להם נמרצות.[3]

2) בעניין חציית גבול על ידי אזרחים הציע לנו נוסח לחיזוק סעיף II פסקה 2 שנתקבל בתיקונים שלנו. הבטיח להביא נוסח זה לאישור ממשלת מצרים.

3) בעניין ביצוע סעיפים VII ו־VIII וביטול ההסגר אישר מכתב של ראש הממשלה שהוכן על פי טיוטה שהגיש לנו. כן אישר קבלת מכתב מראש הממשלה בו צוטטה הבטחתו לתמוך בנו אם נצטרך לחזור לניצנה במקרה והמצרים יפרו את הבטחתם בעניין השיט.[4]

4) שר החוץ העלה הצעה בעניין הכותל המערבי שיורשה ביקור שנתי חד־פעמי למניין רבנים כדי לסמל את הקשר הבלתי מנותק בין היהדות והכותל. המזכ"ל התייחס באהדה להצעה.

ראש הממשלה העלה באותו מקשור [הקשר] הצעה שעד לביצוע סעיף VIII ימצאו הסדר שיאפשר לנזקקים גישה לספרים בהר הצופים.

233

1. מכתב זה וההתכתבות המוזכרת להלן מצורפים כנספחים לדין וחשבון של המזכיר הכללי של האו"ם אל מועצת הביטחון, מ־9 במאי 1956, מסמך או"ם S/3596, וגם בתיק 130.02/2448/4.
2. החלטה זו מורה לישראל להשעות את העבודות באזור המפורז למשך הדיון בנושא במועצת הביטחון. ראו כרך 8, מס' 475 (הערת עורך).
3. בהודעה נאמר מפי מקור סורי רשמי כי כל פעולה ישראלית להטיית הירדן תשחרר את סוריה מהתחייבותה להפסקת האש, וכן מכל התחייבויותיה למזכיר הכללי של האו"ם. שרי ההגנה, הפנים והחינוך של סוריה, וכן המזכיר הכללי של משרד החוץ הסורי חזרו על הדברים בפני עיתונאים (ההודעה, ללא תאריך, בתיק 130.02/2434/8).
4. התכתבות זו ראו במס' 263, הערות 17 ו־18.

5) על כל הבעיות שנדונו הוגשו למזכ"ל תזכירים קצרים המתארים עמדתנו. כל החומר הזה יועבר אליכם לחוד.[5]

6) השיחות הסתיימו בהבעת הוקרה הדדית על שיתוף הפעולה ומידת הבנת הגומלין.
רפאל

234

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WI233
נוסח נכנס: 130.09/2311/8

ושינגטון, 4 במאי 1956

מידי

שרת, לך בלבד, אישי בתכלית. שלך 973.[1]
ההשתלשלות ברורה מהמברקים. ב־28 במרס הזמינני דאלס אליו ונתקיימה שיחה בה התווה הרעיון הגאוני של פתרון בעיית הנשק בבירות אחרות בעידוד ארצות־הברית.[2] ב־13 באפריל על פי מרפי ואלן מסרתי למזכיר דו"ח עובדתי על אי־התקדמותנו בגלל ערפול העמדה האמריקאית למעשה ולהלכה.[3] משיחה זאת נבעו כמה יזמות אמריקאיות, כולל הפנייה בפריז להחשת התריסר השני ובהבהרת העמדה בפני אוטווה, לונדון, רומא וכו' בנעימה יותר חיובית[4] נוסף על דבריו הפומביים נגד אמברגו עולמי. הוסכם גם לטפל בבקשות שגרתיות בפנטגון באופן יותר חיובי וכך נמסר לגורדון גריי.[5] באה שיחת לאוסון עם ראש הממשלה בעקבות שיחת 13 באפריל והיה לי רושם שהבחנתם התקדמות.[6]

בין 13 ו־30 באפריל שוב מסרנו למחלקת המדינה דוחות שוטפים על בעיותינו בבירות ושוב הבהרנו כי אפס מעשה ארצות־הברית מעכב הגאולה במקומות אחרים. שוב אמר אלן כי רק המזכיר מכריע בעניינים אלה ורצוי שישמע הוא על המצב באשר יש לו רושם יותר

5. ראו מס' 232.

234

1. שרת הבריק כי עליו לדווח לממשלה על שיחת אבן-דאלס האחרונה ב־30 באפריל (מס' 229) והוא במבוכה לא מעטה. בממשלה הובעה סלידה מהמשך השידול כלפי ארצות־הברית להשגת נשק. שרת הסביר, לפי המידע שהיה בידיו, שהיזמה לשיחה באה מהאמריקנים ועיקריה דיווח על הניסיונות להשיג נשק בצרפת ובקנדה, והנה מסתבר כי שוב הפכה השיחה למסע שכנוע של אבן להשיג נשק ולא היה בה כל דיון כללי על מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון ולא נאמר בה כל דבר חדש. הוא ביקש תשובה אישית (ראו מברק 973 [בטעות במקור 971], 4 במאי 1956, 130.09/2212/4).
2. ראו מס' 229.
3. ראו מס' 195.
4. ראו שם, הערה 4.
5. ראו מס' 195.
6. ראו מס' 201.

אופטימי על מידת התקדמותנו מאז 13 באפריל. שוב אמרתי אדרבה, אני מוכן למסור על מה שנתרחש מאז 13 באפריל אם המזכיר יזמינני. בינתיים באו יועצים ואמרו כי מוטב לא להצטמצם במגעי עם המזכיר בעניין הנשק אלא גם להפליג לניתוח מדיני כללי. סילבר בעיקר לחץ על צורך זה. שמענו על התייעצות בפריז וקיבלנו הוראתך במברק ג.ה.א1[7] לקיים שיחה עם דאלס על רקע זה. מגמת השיחה הייתה אפוא להסביר הנקודות הכלולות במברקיך ג.ה.א1 ושלך 956[8] ולמסור דו"ח על מבצעי הנשק. קצת קשה ליישב שני מברקים אלה עם הרעיון כאילו עצם קיום שיחה עם מזכיר המדינה של ארצות־הברית ב־30 באפריל טעון הצדקה מיוחדת בישיבת הממשלה.

ההסבר המדיני הכללי תפס כשמונים אחוז מהרצאתי ואין יסוד להנחה שהנושא המדיני ניטשטש. הוא דווקא התחיל לחטט בעניין הנשק והבטיח הבהרה והכרעה בפריז. באותו מעמד שוב נבדקו בקשותינו פה, ואתמול שמענו על ראשית התוצאות שעליהן אבריק בנפרד.[9] גם הובטחה החשת בירור המים ומתברר כי אמנם מסרה מחלקת המדינה דברים חיוביים לבנק למחרת שיחתי עם המזכיר. בעניין הנשק הבהרתי לו כי אנו רואים אותו כאחראי לגורל בקשותינו בצרפת וקנדה באשר הקיפאון תלוי בהם. היה דיון די יסודי על פירוש המדיניות הסובייטית והתאחדנו בניתוח זהיר וספקני.

עם כל הערכתי להלכי רוח מסוימים בממשלה אינני סבור כי עליך לחזור לרעיון שרווח בסוף מרס כאילו ניתן לפתור משהו עם ממשלת ארצות־הברית in absentia וללא מאמץ ויזמה מצדנו. גורל בקשותינו העיקריות לנשק במערב קשור באופן הדוק בדאלס וכנראה עשה כמה מאמצים. כל מבצע קנדה לא היה ולא נברא אלמלא יזמת דאלס בפני פירסון. מברקי צור[10] וקומיי[11] מדגישים ללא הפסק כי המפתח להצלחה בזירותיהם מצוי בידי דאלס.

סיכומו של דבר הריני מציע שתסביר השיחה כבלתי טעונה הסבר וכטבעית בהחלט לרגל הוראתך לי ולעמיתי לדון עם שרי החוץ של נאט"ו ולאור ההתפתחויות מאז שיחת 13 באפריל שהביאה השתלשלות מסוימת במבצעי הנשק. אחרי פריז נעריך תוצאות שיחת 30 באפריל אך אנו מצווים על מאמץ ולא קבלנים לתוצאות. ראובן [שילוח] ימסור ביתר פירוט. לדעתי יש להיחלץ מיד ממצב בו קיום שיחה עם המזכיר ובעיקר שיחה כמוסה טעון הצדקה מיוחדת.

אבן

7. המברק, מיום 27 באפריל 1956, בתיק 93.01/2212/14, זהה למס' 219.
8. במברק זה הנחיות לשיחת אבן עם דאלס: תיאור מצב הרכש וסקירה על המצב במזרח התיכון (ראו שרת אל אבן, IW956, 28 באפריל 1956, 130.09/2311/6).
9. ראו מס' 236.
10. צור כתב כי שיחותיו המוקדמות לקראת פגישת שלושת שרי החוץ המערביים בשבוע הבא מגבירות את החשש כי צרפת תהסס להמשיך לספק לישראל נשק אם לא תסכים ארצות־הברית לספק מצדה, ולו גם כמויות זעירות (ראו מברקו אל אבן ומחלקת ארצות־הברית, שפ/741, 30 באפריל 1956, 130.09/2346/5).
11. קומיי דיווח על המצב בקנדה בקשר לבקשת הנשק של ישראל. מסקנתו כי העידוד מוושינגטון לאישור העסקה הוא חיוני, אם כי לא מכריע כשלעצמו, ותלוי לא מעט במידת תמיכתו של פירסון בעסקה (ראו קומיי אל שרת, מברק 159, 4 באפריל 1956, 93.01/2287/2).

235

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA237
נוסח יוצא: 93.01/2213/10

וושינגטון, 4 במאי 1956

לרגל שלך 972[1] שוחחתי היום עם ראסל, טרוקסל וברגוס בלוויית ארגמן והסברתי כי אין להם לחכות לטיוטה מאתנו בקשר לעניין המים. אנו סבורים כי מותר להתחיל העבודה במפורז מיד. דאלס הסביר כי רצוי לדחות עבודה זאת לפרק זמן מוגדר על פי תכנית כוללת שארצות־הברית תתמוך בה, ושתכלול פיתוח מחוץ לירדן וגם ניצול חלקנו במימי הירדן בסיוע אמריקאי והתחייבות ארצות־הברית לתמוך בעבודה במפורז בתאריך מוגדר.[2] אנו הבענו התעניינות בגישה הזאת אך לא התחייבנו עליה עד שנראה ונבדוק פרטיה. אשר למעמד או"ם במפורז יש לממשלת ארצות־הברית אפשרות מלאה להבטיח תמיכתה הנמרצת בחידוש העבודה ואין בעיות ניסוח שכישרון מחלקת המדינה לא יכול להתגבר עליהן. שאלתי מה המצב לאור דבריי אלה ומתי נראה מסמך.

בתגובה התבלט טרוקסל כראש המדברים. אמר כי אין צורך שישראל תתחייב לדחות העבודה או שממשלת ארצות־הברית תפציר בה לדחותה. שתי הברירות הן unpalatable. במקום זה רצוי ששתי הממשלות תסכמנה על תכנית כוללת לפיתוח המים בישראל, הן באגן הירדן הן מחוץ לו. תכנית זאת תבוסס על קביעת שלבים - phasing. יוגדר סדר השלבים של ביצוע כל חלקי התכנית, לרבות החלק במפורז. ארצות־הברית תתבסס על תכנית זאת, הן באישור המלווה הן בקביעת יחסה לעבודה באזור הירדן. תהייה שיחה ביני לבין המזכיר בה יסמוך המזכיר ידו על התכנית כולה ויהיה aide mémoire לקבוע מסמרות. הבינונו כי לפי מושג טרוקסל [לא] תוזכר במפורש דחיית העבודה במפורז אך הדבר ישתמע מעובדת היות שלב זה השלישי או הרביעי ולא הראשון או השני בתכנית המוסכמת שארצות־הברית תשתתף במימונה. השלושה מועסקים כעת בעיבוד תכנית כזאת, שאופייה יהיה יותר טכני ממדיני. על ידי הסכם מעשי כזה ניתן לדעת טרוקסל לעקוף את הבדלי הגישה המשפטיים בין ארצות־הברית לבין ישראל. טרוקסל מעיין בתזכיר שהגשנו לבנק יציב [הבנק ליצוא וליבוא][3] על מנת לעבד תכנית משולבת זאת. בשוב המזכיר ידרשו אישורו לפני שיראו לנו. אמרו שעל רעיון זה של phasing דיברו באופן כללי עם טדי [קולק]. הדגשתי דחיפות העניין באשר תכניתנו אנו תלויה בהנחה שהם עומדים להציע לנו תכנית. סיכמנו כי אנו מצפים לטיוטה מהם ולא הם מאתנו. ראסל הדגיש כי עד שהמזכיר

235

1. שרת חזר על התנגדותו להצעת אבן כי ישראל תנסח טיוטה לאמריקנים בעניין המים (ראו מס' 224 והערה 5 שם), בנימוק כי "בהגישנו טיוטה הרינו כמביעים מראש ובמפורש הסכמתנו לדחות העבודה, וזה בטרם שמענו מפיהם דבר ברור." (ראו מברק מ־4 במאי 1956, 130.09/2311/6).
2. ראו מס' 165.
3. תזכיר זה לא נמצא, אך בתיק 130.23/6451/3 נמצא נספח לתזכיר זה ובו מפות, מאפריל 1956. באותו תיק גם מכתב משרמן אל שרת מ־14 ביוני 1956 שאליו צורף טיעון ישראל בקשר למלווה מהבנק ליצוא וליבוא. סביר כי הנאמר בסיכום זה תואם את רוח התזכיר שנמסר לבנק.

יאשר משהו ויגישו לנו כל השיחות עד כה הן שיחות בירור. לפי ברגוס, וייט קיבל הוראה למסור לך על יחס המזכיר לבקשת המלווה ועל אמונתו שניתן לעבד תכנית מוסכמת גם לגבי מימי הירדן ושבמחלקת המדינה מעבדים הצעה.

מניח שעיקר תגובתך תהייה הדגשת הדחיפות.[4]

אבן

236

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA234

נוסח יוצא: 93.01/2213/10

ושינגטון, 4 במאי 1956

אישי בתכלית

בשיחה עם אלן אתמול בהשתתפות שלמון, ברגוס, ובהמשך לשיחה עם דאלס,[1] סקרנו פרשת הבקשות שהוגשו מחוץ למסגרת הבקשה מ־16 בנובמבר.[2] היו שאלות ותשובות על סוגים שונים על פי רשימה שהכין שלמון, שכללה כל הבקשות העומדות זה חודשים ושנים ללא הכרעה. כעבור שעתיים טלפן ברגוס לשלמון ומסר באופן אישי שלרגל השיחה הוחלט לשחרר כל הפריטים פרט לכמה שהגדיר, ודווקא מהחשובים, כולל טנקים. אם יודע ברגוס מה הוא שח רשימת הפריטים שלדבריו אושרו כוללת 25 מטוסי אימונים הארוורד ו־2 מטוסי קרב F51, זחלמים, רקטות, חלקי חילוף רבים ציוד קשר רציני, פיוזים לפצצות וכו'. אם כי לכל אלה אין חשיבות רבה מול הסכנות החדשות יש להם ערך עקרוני לא מבוטל מבחינת המבצעים בבירות אחרות.[3]

4. תגובת שרת ראו מס' 249.

236

1. ראו מס' 229.
2. הכוונה לאיגרת שמסר אבן למזכיר המדינה בפועל, הובר, ב־16 בנובמבר 1955, שבה פורטו בקשותיה של ישראל לנשק (ראו שילוח אל הרצוג, 16 בנובמבר 1955, 130.09/2311/8).
3. פירוט הנשק שאושר לישראל ראו במברק השגרירות בוושינגטון אל משרד החוץ, WI243, 7 במאי 1956, 130.02/2456/1. במברק נוסף דיווח אבן כי הרישיונות נתקבלו כ"סדרם וכהלכתם", וכי האמריקנים ביקשו לא להעלות את הנושא בשיחות עם הקנדים ועם הצרפתים. בעוד מברק כתב אבן לשרת כי ייתכן שכמה מהפריטים שביקשה ישראל אינם בעלי ערך צבאי מול הסכנות החדשות, אך הצרכים המדיניים מחייבים מימוש כל הרישיונות בגלל ערכם העקרוני והשפעתם על בירות אחרות. שרת השיב כי הוא מבין שמדובר באישורים שהתעכבו כמה חודשים, וכי עם כל חשיבותה של תזוזה זו הרי זהו "בעיקרו חיסול הפסד, ולאו דווקא תוספת רווח". שרת ציין כמה פריטים שישראל כבר איננה נזקקת להם. גם פרס הבריק רשימת פריטים שכבר אין בהם צורך (ראו אבן אל שרת, WI251, 8 במאי 1956, 130.09/2311/8; WI245, 7 במאי 1956, 130.02/2456/1; שרת אל אבן, WI1, 14 במאי 1956, 130.09/2311/6; פרס אל השגרירות בוושינגטון ומשלחת משרד הביטחון בניו יורק, WI415, 14 במאי 1956, 130.09/2311/9).

הואיל והפרשה הזאת הייתה כה מלאת חתחתים ונסיגות אמרתי לשלמון כי קשה לי להתייחס לעניין עד שנקבל הרישיונות ונעריך המצב לאורם. ברגוס אומר שיתחילו האישורים להגיע תוך יומיים־שלושה. מציע שעד אז לא תמסור לממשלה על שיחת ברגוס אלא לכל היותר במשפט כולל ומסויג.

אבן

237

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן שפ/772
נוסח נכנס: 130.02/2456/1

פריז, 6 במאי 1956

מסיגלי מסר לי אמש כי ענייני המזרח התיכון לא נדונו עדיין רשמית בין השלושה אך מהשיחות הראשונות מסתבר כי דאלס עומד בעקשנות על דעתו ומסרב לקחת חלק באספקה לישראל. דיבר בהתמרמרות על הדליפות האמריקאיות.[1] כינה את דאלס בשם "שקרן צבוע" המדבר חלקות באוזני נציגי ישראל ומטיל על צרפת האחריות להופיע כאויבת הערבים, שעה שהיא מסובכת בענייני צפון אפריקה "ואולי בעוד חודש יוטל עליה להיכנס במשא ומתן על הסדר באלג'יריה". שאלתיו אם בכוונת פינו להשיג (א) שהנשק יסופק על אחריות השלושה; (ב) שארצות־הברית תשתתף למעשה באספקה. ענה שצרפת טוענת לפתרון (ב) ורמז כי לדעתו לא תמשיך לספק נשק אם לא ישנה דאלס עמדתו. אשר לאמברגו אמר כי העניין רחוק, כי ארצות־הברית ואנגליה אינן יכולות לוותר על אספקה לברית בגדאד. השיחות בלונדון עם הרוסים[2] לא נתנו תוצאות מעשיות, אך האנגלים הבהירו לרוסים, ללא צל של פקפוק, חיוניות הנפט בשבילם ושכנעו אותם כי כל התערבות נוספת מצדם תביא למלחמה. הרוסים יטפלו אפוא ביתר זהירות בענייני המזרח התיכון כי אין בכוונתם להביא לסכסוך. נודע לי כל השיחה שעליה רמז מסיגלי נתקיימה ביום ד' בארוחה שנתן פינו לדאלס. אתמול הובא המזרח התיכון לדיון רשמי בנאט"ו. פתח הטורקי. מפי בלאנקנהורן נודע שברנטאנו תבע לחזק ישראל ולחמשה, אך אין אישור לכך ממקורות אחרים.

צור

237

1. הכוונה לידיעה שפורסמה על ידי סוכנות "אסושיאטד פרס" בארצות־הברית, שלפיה שגריר צרפת בוושינגטון אמר שעניין מכירת התריסר השני של המיסטרים קרוב להסתדר. לדעת אבן הידיעה באה בהשראת מחלקת המדינה, ונועדה להפעיל לחץ על צרפת להקל את הלחץ על מחלקת המדינה (ראו אבן אל צור ומחלקת ארצות־הברית, WPT93, 30 באפריל 1956, 130.02/2455/5).
2. ראו מס' 225.

238

מ׳ שרת אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
M. Sharett to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 705
נוסח נכנס: 130.09/2377/3

ירושלים, 8 במאי 1956

לסיכום השיחות עם המזכ״ל לאחר שלב ב.[1]

1) עמדתנו הייתה ממוזגת מעמידה על העיקר ומוויתורים בעניינים בלתי מכריעים. עם כל הוויכוחים החריפים שנתגלעו במהלך השיחות, ואף על פי שנשארו חילוקי דעות שלא נתיישבו, נוצרה תמונה כללית של שיתוף פעולה ונתהדקו קשרי הערכה הדדית.

2) בהמשך הדיונים חלו מצד המזכ״ל שלוש נסיגות תחת לחץ טיעוננו.

(א) בעניין השיט. בחילופי השדרים שלפני השיחות טען שאין העניין בגדר משימתו כלל. בסוף הסיבוב הראשון הודיע כי יטפל בבעיה כמזכ״ל ולא בתוקף החלטת מועצת הביטחון מ־4 באפריל. בסיבוב השני זנח למעשה גם הבחנה זו.[2]

(ב) בעניין תקריות גבול. לכתחילה טען כי אין בתקריות נחל עוז והמוקש[3] הפרה של II2 ולא ראה צורך להעמיד ממשלת מצרים על אחריותה. אחר כך הודה כי ההתחייבות על II2 טעונה השלמה לכיסוי תקריות כאלו ונסע לקהיר להשיג התחייבות נוספת.

(ג) בשדרים גרס שליחותו בעיקר לפי סעיף 3 של 4 באפריל[4] ורק לאחר ויכוח קיבל למעשה גרסתנו לגבי חשיבות יתר של סעיף 2, עד שבדו״ח ביניים נטל לעצמו זכות על הרחבת פירוש סעיף 2 כמחייב לא רק סֶקר אלא דאגה לביצוע.

3) לעומת זה גילה המזכ״ל נטייה מדכאה להסתגל לעמדה הערבית ואף לקבל טיעון ערבי מופרך במגמה לכפותו עלינו כגון: (א) הניסיון להתחמק מדיון בסעיף הראשון של הסכמי שביתת הנשק; (ב) הצדקת אי מילוי סעיף VIII בק״ן [150] טעמים ואפילו הפיכת הקערה על ידי האשמתנו באיום על הערבים תוך שימוש בהר הצופים כעמדת כוח מזוין; (ג) הצגת חידוש העבודה בערוץ כהפרת החלטת מועצת הביטחון ועוד.

4) כן גילה נטייה יתרה להאמין בכוחו לחולל מהפכות וללכת שולל אחרי הבטחות כוזבות. לא האמנו למשמע אוזננו כשחזר ובפיו בשורה על נכונות נאסר לחדול מהפרעות

238

1. ראו מס׳ 231 (הערת עורך).
2. על התהפוכות בעמדת האמרשלד בנושא השיט ראו מס׳ 218 והערה 6 שם, וכן מס׳ 263. אולם בדין וחשבון שמסר למועצת הביטחון חזר לעמדתו המקורית, אך ציין בדו״ח זה כי "מובן מאליו שיש לדון בשאלה שהועלתה על ידי ממשלת ישראל, לאור קביעת מועצת הביטחון בהחלטתה מ־1 בספטמבר 1951, כי ההסגר אינו מתיישב עם משטר שביתת הנשק מאחר שמשטר זה שם קץ למצב בו הייתה מצרים יכולה לתבוע זכויות מלחמתיות." (ראו דין וחשבון של המזכיר הכללי של האו״ם אל מועצת הביטחון, 9 במאי 1956, עמ׳ 27־28, מסמך או״ם S/3596, וגם בתיק 130.02/2448/4. ראו גם מס׳ 240 - הערת עורך).
3. ראו מס׳ 232, הערה 2.
4. ראו מס׳ 179 (הערת עורך).

לשיט ולפרק ריכוז כוחותיו בסיני.[5] עתה משנוכח כי העלה חרס הוא מנסה לחפות על כישלונו שבקלות אמונה על ידי תליית הקולר בנו.

5) בשיחות גרס בתחילה ביצוע VIII ,VII, בנפרד, אך כשעמדנו על השילוב עם I תוך הדגשת השיט, נאות ללכת בדרך זו ובעצמו חיבר טיוטה למכתבנו אליו בו נקבעה עמדה זו במסמרות.[6] הצהיר בעל פה כי הוא מבין אי יכולתנו להוציא צה"ל מניצנה כל עוד קיים האיום מכנגד. הוסיף כי אם תופר הבטחת השיט יצדיק החזרת צה"ל לניצנה ואישר עמדתו זו כשהגשנוה בכתב.[7] הודיע כי אם יקבל אישור להבטחת השיט לא יפרש הסדר זה בדו"ח אלא יסתפק בהודעה סתמית כי בעיית VIII ,VII, ובעיות אחרות עודן במשא ומתן. אחת השאלות המכריעות כיצד ינהג עכשיו ואם יטשטש המחלוקת שנשארה פעורה או יחזור לקדמותו ויוקיענו כמסרבים להגשים VIII ,VII, בהדדיות ללא תנאים נוספים.

6) ברור כי שליחות זו אינה פרק מבודד שנסתיים אלא תחילתה של פרשה, ונוסף על העצרת ומועצת הביטחון הופיע מוסד שלישי של או"ם כמטפל קבע בענייננו והוא המזכ"ל. התמורות בהרכב בעצרת[8] ופריצת ברית־המועצות למזרח התיכון בלי ספק יסייעו לכך.[9]

שרת

5. בן־גוריון רשם ביומנו, מפי איתן: "הנוסח המוסכם בין האמרשלד ונאסר הוא ששני הצדדים ממלאים סעיף VII - VIII, אחר כך מצרים נותנת אות (הפחתת כוחות בסיני) וניגשים לביצוע סעיפי VII - VIII, ואז ניגשים לביטול ההגבלות בסואץ ובטיראן (ראו רישום ביומן בן־גוריון, 1 במאי 1956, אב"ג).
6. ראו מס' 263, הערה 17.
7. ראו שם, הערה 25.
8. בדצמבר 1955 התקבלו לאו"ם 16 מדינות והן: אוסטריה, איטליה, אירלנד, אלבניה, בולגריה, הונגריה, ירדן, לאוס, לוב, נפאל, ספרד, פורטוגל, פינלנד, ציילון, קמבודיה, ורומניה.
9. קדרון חלק על כמה מהערותיו של שרת, בעיקר בנושא השיט, וכך כתב: "הוא לא זנח את ההבחנה בין שליחותו לבין סמכויותיו כמזכ"ל; בדו"ח כתוב בפירוש שלדעתו השיט לא היה במסגרת השליחות". בנושא הטיית הירדן כתב: "הוא לא הציג חידוש העבודה כהפרת החלטת מועצת הביטחון אלא טען שלא אנחנו ולא הוא מוסמכים לפרש ההחלטה כהיתר לעבודה" (ראו קדרון אל שרת, X233, 9 במאי 1956, 130.02/2404/4).

239

התייעצויות במשרד החוץ (ב־8 וב־14 במאי)[1]

Consultation at the Ministry of Foreign Affairs (8 and 14 May 1956)

העתק: 130.11/2497/1

סודי ביותר

נ' לבנון פותח:

א) ניגשנו ל"מבצע בר"[2] מתוך ההנחות הבאות:

1. יהדות רוסיה היא עדיין נכס לעם ישראל ולמדינת ישראל.

2. חיבת ציון עדיין פועמת בלבה ויש טעם להיאבק על יהדות זו בכל יכולתנו.

ב) הכרה זו בקיום הבעיה ובחובתנו לחתור לפתרונה לא חדרה לתודעת יהדות התפוצות, ונתקלים בספקנות אפילו מצד ישראלים. על כן המטרות הראשונות הן:

1. לגלות ליהדות העולם ולעולם כולו: קיימת בעיה יהודית ואנושית באותו חלק העולם התובעת את פתרונה.

2. לשכנע יהודים ולא־יהודים כי כדאי להיאבק על ייחודם של היהודים במדינות הקומוניסטיות.

ג) המאבק יתנהל לפי המטרה בצינורות שונים ומתואמים. ניאבק על כל נכס יהודי, לאומי ודתי.

1. לאנשי דת, לכמרים, נסביר את הצורך בחופש הפולחן הדתי.

2. עם אנשי תרבות נדבר על זכות חופש הביטוי לסופרים יהודיים ביידיש ובעברית.

3. נתבע חופש ההתאגדות בקהילות.

4. נעורר תביעת ההגדרה העצמית וזכות העלייה.

ד) הנאבקים יהיו בעיקר יהדות העולם וארגוניו, קהילות יהודיות בכל העולם, ההכוונה תבוא מישראל. ברור לברית־המועצות ממילא כי אנו בישראל היוזמים והמכוונים. אין צורך ואין טעם להסתיר זאת - ואם ננסה להסתיר, לא נצליח. אין גם נזק בגילוי כי אנו מאחורי המבצע. במידה ונצליח, יעלה כוחנו. מנהיגותה של ישראל ביהדות העולם תוכח ותעלה קרננו בעיני ברית־המועצות.

ה) בסיור האחרון[3] הסתבר כי קל יותר להסביר את הבעיה לגויים מאשר ליהודים. רובם ככולם גילו הבנה ותפסו מיד את חומרת השאלה. אפילו בימי משבר למדינת ישראל (ניצנה, עזה) כשהועלתה השאלה, הובן כי הנה לפנינו בעיה אחרת לגמרי ואין לדחות את הטיפול בה בגלל משברים מדיניים מידיים.

239

1. ההתייעצות התקיימה בשני מפגשים, הראשון בבית שר החוץ ב־8 במאי והשני בקריה בתל אביב, ב־14 במאי. השתתפו שר החוץ, ואלטר איתן (רק בפגישה השנייה), איסר הראל, שאול אביגור, עמוס מנור, משה כרמל, בנימין לובוצקי, נחמיה לבנון, ישעיהו דן, אברהם הרמן, אריה אשל, זאב ש"ק, שרשם את הפרוטוקול.

2. בשנת 1955 הוקם במסגרת "נתיב", הגוף שטיפל ביהודי ברית־המועצות ומזרח אירופה, אגף בשם "בר", שעליו הוטל להסביר בארצות המערב את עניינם של יהודי ברית־המועצות ומזרח אירופה (ראו נ' לבנון, **הקוד - נתיב**, עמ' 141-143.

3. לקראת סוף 1955 הוחלט לשגר לסיור באירופה את ראש "בר", נחמיה לבנון, כדי לבסס ולמסד את פעולות האגף (ראו שם, עמ' 146).

ו) עלינו להדגיש בכל מקום כי אין אנו רוצים כי תביעתנו תשולב או תעורבב במלחמה הקרה בין שני הגושים.

ז) רבים (ודווקא גויים) יעצו לשים את הדגש בתביעה לעלייה ולא לטפל בענייני דת ותרבות. הוסבר להם מה שהוסבר אולם לגבי דידנו מלמד ניסיון זה כי תביעתנו לעלייה אף היא מתקבלת תוך הבנה ואהדה.

ח) (נ' לבנון מוסר פרטים על סיורו, לפי סיכום שהופץ בין המשתתפים).[4] ואלה החשובות מבין המסקנות:

1. נעשה צעד ראשון בלבד וחלילה לנו להתרשם מהדיווח כי חלה התקדמות גדולה.

2. שלושה מראשי הממשלות יצאו בגילויי חרדה לחיי היהודים בברית־המועצות והם: הנסן, גרהרדסן וארלנדר.[5] (שר החוץ מעיר כי הניסיון עם או נו נכשל ואו נו הפגין את אדישותו לבעיה). הצלחנו באנגליה (פעולה לקראת ביקורי הרוסים) ובמידה מסוימת בארצות־הברית (גורל הסופרים היהודיים בברית־המועצות).[6]

3. מן הרצוי להרחיב את הפעולה בארצות־הברית, בדרום אמריקה, בארצות השפלה ואיטליה.

4. יש להיעזר בהסתדרות ובתנועת הפועלים. הניסיון בסיורו של ברקת[7] מאלף ופעולתו הייתה מזהירה. כן יש להיעזר בסוכנות, בעיקר לפעולה בדרום אמריקה.

שאלה בפני עצמה היא שותפות של הקונגרס היהודי העולמי. יש בה מן החיוב אולם יש בה גם סכנות כי קשה להדריך את אנשיו (מדגימים דברי איסטרמן על פעולת גייטסקל באנגליה).

5. הניסיון מלמד כי קשה להפעיל בכתב את נציגויות משרד החוץ. רק בשעת ביקור במקום מתנערים הנציגים לפעולה.

א' הרמן:

(לאחר ציון כי נחמיה [לבנון] בתיאורו מיצה את הבעיה).

א) הצלחנו בצעד הראשון. רצח הסופרים[8] עודנו מכה גלים. הפעולה באנגליה, למרות ההתנגשות בין הלייבור והמנהיגים הסובייטים,[9] הצליחה והעלתה את הבעיה על דפי עיתונות העולם (שר החוץ מציין חשיבות הערנות בדעת הקהל וכן חשיבות הגשת התזכירים). הצלחנו לעורר חוגים שמאליים בארצות־הברית מהם "הולכי בתלם" של התעמולה הסובייטית אשר עד כה לא העזו להמרות את פי מוסקבה (אנשי "דיילי וורקר" ואיגודים מקצועיים שמאליים). הושמעה תביעה לבירור בעיית התרבות היהודית בברית־המועצות.

ב) יש לדון אם, איך ובאיזה מקום לנצל את החלטת הקונגרס הציוני ודברי ראש הממשלה ונשיא ההסתדרות.[10] ברור כי אין לעשות זאת בארץ. יש לשקול את האפשרות של פגישה בין גולדמן לבין נציג ברית־המועצות באחת הבירות.

4. לא נמצא, אך ראו שם, עמ' 147-154.
5. ראש ממשלת דנמרק, ה"כ הנסן, ראש ממשלת נורווגיה, א' גרהרדסן וראש ממשלת שוודיה, ט' ארלנדר.
6. ראו מס' 158.
7. בסתיו 1955 פעל ראובן ברקת, מנהל המחלקה המדינית של ההסתדרות, בשליחות "בר" בארצות סקנדינביה, שבהן היה רב כוחן של מפלגות הפועלים והאיגודים המקצועיים (ראו נ' לבנון, הקוד - **נתיב**, עמ' 144).
8. ראו מס' 158.
9. ראו מס' 225.
10. בקונגרס הציוני הכ"ד, שהתכנס באפריל-מאי 1956, נרשמה בין שאר ההחלטות קריאה לברית־המועצות להעניק זכות עלייה לכל היהודים אשר ירצו בכך (ראו **הקונגרס הציוני הכ"ד**, דין וחשבון סטנוגרפי, עמ' 547, דברי בן־גוריון וגולדמן ראו בעמ' 14 ו־24).

ג) אמנם קשה הפעלת הנציגויות והסיבה לכך היא עומס העבודה הרובץ עליהן. לפיכך הכרחי כי יועסק איש או שניים בתפקיד מלא וימשיך וייסע ממקום למקום. האיש צריך להיות בקיא בבעיה על כל פרטיה ועליו יהיה לכוון ולהדריך את הנציגים.

ש' אביגור:

א) קיימתי בעיית ריכוז הפעולה במשרד החוץ בירושלים. צאתו של א' הרמן מהמשרד היא הפסד. מביע תקווה כי אייב [הרמן] ימשיך בשיתוף פעולה הדוק, בהיותו ממונה על הסברה בהנהלת הסוכנות. עם זאת הכרחי ארגון בתוך משרד החוץ ומינוי איש בעל יכולת שירכז את העניין בידיו.

ב) מחזק דעתו של לבנון כי עלינו לצאת בקול גדול ובגלוי בהעלאת הבעיה בפני העולם והרוסים.

ג) קיימת סכנה כי המבצע ייחשב כדבר ממדרגה שנייה. יש לעשות את הכול כדי להחדיר הכרה בין אנשינו כי זו היא שאלה לא פחות חשובה מאשר כל השאלות המדיניות שהם עוסקים בהן; ואשר לעתיד עמנו, אולי אפילו חשובה יותר מזה.

שר החוץ:

(לאחר הבעת צער כי יהיה עליו להפסיק את הישיבה בגלל לחץ הזמן - ונמשיך בישיבה נוספת).

א) אם יתקבל הרושם כי העולם היהודי אדיש לבעיה ואין הזעקה צומחת על רקע של תחושה יהודית אלא היא פרי דרבונה המלאכותי של מדינת ישראל - אז נידונה הפעולה כולה לכישלון. ידוע לרוסים ולעולם כי למדינת ישראל אינטרסים משלה, וחשבון משלה עם ברית־המועצות שהוא מורכב מאוד. בין כה וכה ידעו הרוסים כי אנו ממלאים תפקיד במבצע כי הרי ברור להם כי מה שנאמר, למשל, בקונגרס הציוני, על דעתנו נאמר; אולם עלינו לעשות את כל המאמצים ליצירת רושם של התעוררות ספונטנית בעולם היהודי ובכל ארגוניו. התעוררות של זעם, חרדה ואהבה יהודית. להתעוררות כזו לא יכולים הרוסים ולא יכול העולם להישאר אדיש. אז אי־אפשר לומר כי זה חשבון צר של מדינת ישראל. מכל פינות העולם צריך לשמוע הדים; מבואנוס־איירס ועד הלסינקי.

ב) אם לא נצליח וייווצר הרושם כי רק אנו המדרבנים והמעוררים את זעקתם, ניתן לרוסים אפשרות להוקיענו ולומר כי רק מתוך איבה אליהם עוררנו את השאלה, מצווה להימנע מזה.

ג) כל זה קשור גם בעתיד הנציגויות שלנו במדינות מזרח אירופה ומי כמו הנאספים יודעים כמה חשובה פעילות הנציגויות למבצע כולו.

ד) קשה להעמיס על אנשי ההסברה בנציגויות את הפעולה כולה. יש להם שפע דברים להסביר ומשרד החוץ סובל מדלות הסגל בכל המקומות. בבירות רבות לא קיימת בכלל משרה שלמה להסברה ואיש אחד עוסק הן בעניינים קונסולריים והן בענייני הסברה - שלושת רבעי-חצי-או רבע משרה. עם זאת ייתכן וראשי הנציגויות לא נתנו דעתם בצורה מספקת לחשיבות המבצע, אם כי הודרכו בכתב ובעל פה. יהיה צורך במבצע הסברה פנימי כדי לעוררם מחדש. חשוב כי ידעו כי נושא זה יש להעלות בכל הזדמנות אפשרית ומתאימה והשאלה עומדת ברומו של עולמנו.

א' הראל:

1. עלינו לעקוב היטב אחרי המתרחש בברית־המועצות ומתוך כך להסיק מסקנות לגבי תכנון פעולותינו. ייתכן וברית־המועצות נמצאת בתוך תוכה של מהפכה שקטה.

לדוגמה: המאורע הבולט האחרון הוא השחרור של הפועל משעבוד קביעות מקום העבודה. אין לחזות מראש לאן תביא התרת הרצועה ואין להוציא מכלל חשבון תפיסת שלטון על ידי גורמים לא קומוניסטיים.

2. מכאן המסקנות:

בשטח העלייה יש לנקוט ביזמה מדינית ישראלית על רמה גבוהה. יש לגייס את כל הפוטנציאל התעמולתי ולהופיע בגלוי. יש לקחת בחשבון כי קו הרוסים הוא כעת קו של הפגנת רצון טוב וקו נגד התחוללות מלחמה באזור כבעולם כולו. בשיקול יזמתנו עלינו לדעת זאת מראש. פעולת "בר" בכללה יש לערוך על רמה גבוהה, להיעזר בדיפלומטיה ישראלית ויהודית גלויה, ואפילו לרכזה במסגרת משרד החוץ. ואלה הצעות:

א) הנציגויות צריכות לא רק ללוות את הפעולות אלא לבצען ולהעמיד אנשים לרשות העניין.

ב) עלינו להתאים את הפעולות למדינות הגרורות ולהכין את אנשינו למצב המיוחד בכל מדינה ומדינה. לדוגמה: פולין; יש לה מסורת מיוחדת בשטח העלייה. אנו קולטים ידיעות על "טיהור" וסילוק מחודש של יהודים. עלינו לדעת כי בפולין נטו תמיד בתקופת האנטישמיות לפתרון ציוני.

ש' אביגור:

מציין כי מסקנותיו קרובות לדברי איסר הראל. העולם הקומוניסטי מתחיל להקשיב יותר לנאמר בחו"ל. (מסכם דבריו מהישיבה הקודמת) מכאן הכרח להגברת הפעולה.

1. עוד עומדת לפנינו ההכרעה מה היא התביעה הראשונה מברית־המועצות: העלייה או הגדרה עצמית לתושביה היהודיים.

2. מצדד בכל תוקף בהופעה גלויה בכל אתר ואתר, בלי מחבואים. עלינו להופיע בססמת משה רבנו: "שלח את עמי".

3. פעולה מקיפה ויסודית כזאת דורשת ריכוז, וחשוב הריכוז במשרד החוץ דווקא, צאתו של א' הרמן מעמיד אותנו בפני השאלה מי ידאג לפעולה מטעם המשרד. ההחלטה צריכה להיות מהירה.

סיכום הצעותיו: דיבור ישר ותכנון וארגון מרוכז.

שר החוץ:

1. עלייה וחופש לחיים יהודיים היו תמיד בתוך תביעות משרד החוץ. אין זאת אומרת שבכל מקרה כל אחד ובכל מקום מחויב לדבר על שני הדברים. התביעות מוצגות במסגרות שונות ובנסיבות שונות.

2. אשר לפומביות: התביעה הוצגה לראשונה על ידי ממשלת ישראל וכן הוצגה על סדר יומה של היהדות העולמית. שר החוץ עצמו דיבר על כך עם וישינסקי ומליק;[11] אלישיב עם

11. הנושא הועלה על ידי שרת בפני וישינסקי פעמיים: לראשונה בדצמבר 1950, כאשר הזדמנו השניים לניו יורק. וישינסקי אמר אז כי מתן היתרי יציאה הוא בניגוד לעצם השיטה של ברית־המועצות (ראו כרך 5, מס' 443). בדצמבר 1951 נפגשו השרים בפריז. הפעם עשה וישינסקי הבחנה בין איחוד משפחות, שבמסגרתו תיבחן כל בקשה לגופה, ובין הגירה ("אמיגרציה" בלשונו), שעליה אין מה לדבר. המשטר הממלכתי של ברית־המועצות אינו מאפשר זאת (ראו כרך 7, מס' 6). לא נמצא דיווח על שיחת שרת-מאליק בענייני עלייה.

גרומיקו[12] וכו׳. בין ההוראות הראשונות שנתנו לשגריר אבידר היתה הוראה ללכת ולהציג את הבעיה במלואה אולם היה לו שיקול דעת אחר.[13]

משרד החוץ ונציגיו מפעילים ומדרבנים כל מיני גורמים. השאלה היא אם מלאכה זו צריכה להיעשות בפומבי או אם לא מוטב לעשותה בחשאי (שר החוץ נותן דוגמאות מפעולות בלונדון לקראת ביקור המנהיגים הסובייטים, דרבון גייטסקל, הסוציאל־דמוקרטים במערב אירופה, או נו וכו׳). ממילא ברור לכולם כי מדינת ישראל מאחורי הפעולות. זאת צריכה להיות תזמורת עולמית - ומדינת ישראל כינור ראשון; אבל לא מריונטים שמדינת ישראל מושכת בחוטיהם.

3. שר החוץ מסכים לדברי שאול [אביגור] כי יש צורך בריכוז במשרד החוץ. יתר על כן, יש לפתח את ההדרכה של הנציגים ובכל נציגות חשובה לקבוע אחריות למבצע. עם זאת הכרחי שיבואו מומחים להסברה ולהדרכה בנציגויות.

4. אשר לדברי איסר [הראל] על השינויים ברור כי עלינו לעקוב בערנות אחרי כל ההתפתחות. מתעוררת שאלת נסיעת איש מרכזי למוסקבה. אגב: שר החוץ מעריך מבחינה מדינית כללית את שחרור קבוצת בנבינישטי-זיסו[14] ברומניה יותר מאשר שחרור אורן[15] בפראג.

א׳ אשל:

1. מדגיש חשיבות הגברת פעולות ״בר״ ומציאת תחליף לאייב [הרמן].

2. ייתכן ואנו עומדים בפני חידוש הוויכוח בין המפלגה הקומוניסטית והציונות. עלינו להתכונן לקראת זה ולטכס עצה על כל הפרטים.

3. עלינו להתקדם בשיטת הקמת עמדות בכל מקום במזרח אירופה שם ניתנת האפשרות. לדוגמה: כיום פולין.

4. הכרחי להרחיב ולבצר מבצע הסברה כלפי מזרח אירופה. יש למצוא דרכים להתגבר על הקשיים התקציביים. קיים שיתוף פעולה עם הסוכנות (אייב). רצוי להזמין משלחת פרלמנטרית מפולין.

המנכ״ל:

אשר ליורשו של אייב ישנן כבר מחשבות אולם לא יכול לפרט. על כל פנים, ייתן משרד החוץ גם להבא את מרב התמיכה והעזרה למבצע.

12. שיחת אלישיב עם גרומיקו התקיימה בדצמבר 1953. אלישיב קיבל תשובה שלילית ״בהחלטיות שעוד לא שמענו כמוה״ (ראו כרך 8, מס׳ 599).

13. ב־19 באפריל הורה שרת לאבידר לערוך ״בהקדם״ שיחה על נושא העלייה בדרג גבוה ככל האפשר. יש להסביר כי הסיפוק הרב בציבור הישראלי מיחסה האנושי של ברית־המועצות לבעיית איחוד המשפחות עשוי להיהפך לאכזבה אם יתברר כי ברית־המועצות שולחת לישראל בשיטתיות רק זקנים וזקנות (ראו שרת אל אבידר, רק/387, 19 באפריל 1956, 130.09/2326/3). אבידר הגיב בניתוח החומר הנוגע לעליית קרובים, ומסקנתו הייתה כי ״אין לנו לפי שעה כל יסוד לטיעון בפני הממשלה כאן שהם שולחים שיטתית רק זקנים וזקנות״. לפיכך הציע לדחות לפי שעה את הפנייה בנושא זה (ראו אבידר אל שרת, 21 באפריל 1956, 130.11/2502/8).

14. אברהם לייב זיסו, סופר ועיתונאי, ומישו בנבינישטי, עורך־דין, נדונו ב־1954 למאסר עולם באשמת פעילות ציונית. הם קיבלו חנינה ושוחררו באפריל 1956.

15. מרדכי אורן, שהיה אסור בפראג משלהי 1951, שוחרר ממאסרו במאי 1956 - ראו מס׳ 79, הערה 1.

שאול:

1. חוזר ומדגיש את חשיבות שיתוף המשרד במבצע.
2. קול ציון לגולה: יש לפעול להגברת המשדר ולשקוד על טיפוח תוכן השידורים. דרושה הכנה יסודית ושקולה.
3. מצדד בהגברת הדרישה לעלייה.
4. מזכיר את תכנית ביקורו של לובוצקי בדרום־אמריקה.[16]

ז' ש"ק:

עלינו לטכס עצה לא רק על מה עלינו לדרוש מהם ואם לא ייענו, באיזו מידה אנו יכולים להוות nuisance value ולצאת למסע נגדם. חשוב לכל מגע לדעת מה אנו מסוגלים להציע להם ובמה הם יכולים לראות תועלת בנו. אנו מוגבלים אמנם באפשרויותינו, ובנסיבות המדיניות הקיימות באזור מי יודע אם בכלל רצוי להם לנצל תועלת אשר הם עלולים להפיק מאתנו - אולם אין זה משחרר אותנו משיקולים יסודיים בכל מגע ומשא ומתן: הרוצה לקבל צריך גם לתת.

שר החוץ מעיר כי שיקול זה חשוב במיוחד לגבי התכנית של שגירת אישיות למוסקבה: מה יאמר להם ומה יציע להם.

240

הערת עורך
Editorial Note

דין וחשבון של המזכיר הכללי של האו"ם על שליחותו למזרח התיכון
Report by the Secretary-General of the U.N. on his Mission to the Middle East

ב־9 במאי 1956 הגיש האמרשלד למועצת הביטחון דין וחשבון על שליחותו למזרח התיכון באפריל-מאי 1956, בהתאם להחלטה של המועצה מ־4 באפריל 1956 (ראו מס' 179). בדין וחשבון סיכום שיחותיו עם מנהיגי מצרים, סוריה, ירדן, לבנון וישראל, שבמהלכן קיבלו על עצמם לכבד ללא תנאים את הסכמי שביתת הנשק מ־1949, תוך שמירת הזכות להגנה עצמית. מצרים וישראל קיבלו את הצעת הגנרל ברנס להקים עמדות תצפית משני צדי קו התיחום של רצועת עזה, אשר יאוישו על ידי משקיפי האו"ם, וכן לסיורים ניידים של משקיפים שמטרתם לפקח על גבול ישראל-מצרים. סוריה וישראל הסכימו עקרונית לפעול להפחתת המתיחות בגבול שביניהן, ולמנוע תקריות באזור הכנרת.

מלבד ענייני שביתת הנשק עסק הדין וחשבון בנושאים שהועלו בפני האמרשלד במהלך שיחותיו. ישראל העלתה את עניין חופש השיט בתעלת סואץ ובמצרי טיראן. האמרשלד טען כי הנושא חורג מתחום הסמכות שהעניקה לו החלטת מועצת הביטחון, אך בדין

16. בנימין לובוצקי (אליאב), יועץ לענייני תרבות בשגרירות ישראל בארגנטינה בשנים 1953-1956. עם סיום תפקידו החליף את נחמיה לבנון כראש "בר". ביקורו בדרום אמריקה התקיים ביולי-אוגוסט 1956.

וחשבון נכללה פסקה האומרת כי נושא זה ראוי לדיון לאור החלטת מועצת הביטחון מ־1 בספטמבר 1951, הקובעת כי ההסגר אינו עולה בקנה אחד עם משטר שביתת הנשק, אשר שם קץ למצב שלפיו יכלה מצרים לטעון לזכות הלחימה [this regime put an end to a state in which Egypt could avail itself of belligerent rights].

נושא אחר שנכלל בדין וחשבון היה חידוש העבודות שהחלה ישראל להטיית ערוץ הירדן דרומית לגשר בנות יעקב. האמרשלד קבע כי רק מועצת הביטחון מוסמכת לפרש את החלטתה בנוגע לעבודות ערוץ הירדן מ־27 באוקטובר 1953 (ראו כרך 8, מס׳ 475, הערת עורך) וכי יהיה הטיעון המשפטי בנידון אשר יהיה, חובה על כל צד במסגרת המאמצים להפחתת המתיחות להימנע מכל פעולה העלולה ליצור מתיחות נוספת.

(ראו Report of the Secretary-General to the Security Council Pursuant to the Council's Resolution of 4 April 1956 on the Palestine Question, מסמך או"ם S/3596; ניתוח של הדין וחשבון, על החיוב והשלילה שבו מבחינתה של ישראל, ראו מס׳ 243).

241

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן IW989
נוסח יוצא: 130.02/2455/5

ירושלים, 9 במאי 1956

וייט הוזמן הבוקר לשר, נכח הרצוג.

השר פתח שהזמינו לשאלו אם יכול להשכילו בדבר הצעות מחלקת המדינה בשאלת המים. בעוד שעמדת האמרשלד היא שרק מועצת הביטחון יכולה לפרש החלטתה[1] הרי לדעתנו רשאית מדינה מעוניינת לפרש כהבנתה במקום שאין פירוש ברור מצד מועצת הביטחון עצמה. מועצת הביטחון החליטה על בדיקה דחופה וזו נסתיימה לפני למעלה משנתיים.[2] מאז לא גילתה כל נטייה להוסיף ולטפל בבעיה ואין להעלות על הדעת שנתכוונה להקפאה נצחית. הווה אומר, הדיון נסתיים בזמנו וכבר אז היינו רשאים לחדש העבודה. נמנענו אך ורק משום שקיווינו שיעלה בידי ג׳ונסטון להביא להסכם כולל לחלוקת מים והוא טען שחידוש העבודה יחבל במאמציו. עברו שנתיים וחצי, נתבדתה התחייבות נאסר לג׳ונסטון באוקטובר אשתקד להביא תשובה ערבית חיובית תוך 3 חודשים, ועכשיו עם גמר הגשמים

241
1. ראו הערת עורך לעיל. הדברים נאמרו בפגישה עם נציגי ישראל ב־20 באפריל ונרשמו בדין וחשבון בעמ׳ 28.
2. הבדיקה התקיימה במרס 1954 בידי מומחי המים דיקסון ואייספוגל, ונמסרה לצדדים. על מסקנות הבדיקה ראו כרך 9, מס׳ 241 והערה 1 שם.

מתחילה העונה שתימשך עד אוגוסט ואולי ספטמבר. אי חידוש העבודה פירושו כניעה לאיומי הערבים וקביעת תקדים שעל ידי איום בשימוש בכוח בידם למנוע מאתנו השימוש בזכותנו לפיתוח מקורות המים. האמרשלד הסכים שאם נחדש העבודה, בדין או שלא בדין, והערבים ינסו להפריע בכוח יהיו בבחינת תוקפנים, ושאף איום להשתמש בכוח נוגד ההסכם.[3]

הזמן דוחק והממשלה לא תוכל להשהות קביעת דרכה והיא ניצבת בפני הצורך לקבל החלטות גורליות. מזה שבועות הננו שומעים ממחלקת המדינה שבדעתה להציע לנו תכנית מים. בגלל רצוננו למצוא שפה משותפת עם ארצות־הברית דחינו החלטתנו אולם יש גבול להמתנה. השר שואל וייט אם יוכל למסור לו על מצב הדברים בוושינגטון ואם לאו היוכל לקבל ידיעה ממחלקת המדינה.[4]

וייט הגיב שבמחלקת המדינה מתנהלים דיונים נמרצים. סיפר שלפני שבועות רבים העביר למחלקת המדינה שתי מחשבות: האחת שהירדנים יתחילו בעבודה בירמוך ואנו בירדן תוך הבנה ששני הצדדים יצטמצמו לכמויות ג'ונסטון, והשנייה שארצות־הברית תזדהה עם מפעלנו על ידי סיוע כספי לעבודה מחוץ למפורז. מחלקת המדינה השיבה אז שמטפלים נמרצות. לשאלתו למחלקת המדינה לפני כמה ימים על מצב הדברים נשנתה תשובה זו בתוספת הבעת התקווה שעד גמר המלאכה the boat won't be rocked.

השר אמר שנקבל ברצון ההצעה הראשונה. אולם אם הערבים יסרבו גם לכך התתמוך ארצות־הברית בחידוש עבודתנו בערוץ במסגרת כמויות ג'ונסטון? על מחלקת המדינה להבין שכל המועדים שנקבעו כבר חלפו ושהשר שרוי באי־סבלנות מובנת.

מאה"ב

3. בתרשומת האמרשלד (ראו הערה 1 לעיל), מופיעה גרסה קצת שונה כדלהלן:
Concerning Banat Yakoub, I declared to Mr. Ben-Gurion that my stand with the Syrians would be as follows:

The cease-fire obligation (in Syrian Agreement under Article III, 2 and 3) is an undisputed obligation which is not cancelled through non-compliance by the other Party with any other clause of the Armistice Agreement.

Thus, use of force can never be justified by Israeli action in what the Syrians consider to be the contravention of their legal rights in the case of Banat Yakoub.

4. פסקה זאת תוקנה על ידי שרת כדלהלן:
הזמן דוחק והממשלה לא תוכל להשהות העניין. עליה לדעת את אשר לפניה. זה שבועות הננו שומעים ממחלקת המדינה כי בדעתם לבוא אלינו בהצעות. אנו מעוניינים לפעול עד כמה שאפשר בתיאום עם ארצות־הברית, ולכן דחינו החלטתנו אך לא נוכל להמתין בלי גבול, ועלינו להגיע להבהרת המצב ללא דיחוי נוסף (ראו שרת אל השגרירות בוושינגטון, מברק 996, 12 במאי 1956, 130.02/2455/5).

242

י' צור אל מ' שרת
J. Tsur to M. Sharett

מברק מוצפן שפ/794
נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 10 במאי 1956

השיחה עם פינו[1] הייתה קצרה כי בורגיבה חיכה בחוץ.

א) השלושה.[2]

1. השלושה הגיעו להסכמה כי השינוי בעמדת הרוסים[3] מאפשר טיפול במזרח התיכון במסגרת מועצת הביטחון. הצהרת השלוש אינה מתבטלת, אך תוקפה יפה רק לגבי פעולה דחופה של שעת חרום ואילו הבעיות היסודיות נמסרות לאו"ם. מחכים לדו"ח האמרשלד שהצלחתו עד כה מעודדת.

2. נדונה אפשרות אמברגו כולל למזרח התיכון, אך המסקנה היא שאין הדבר בגדר אפשרות הואיל ורוסיה תדרוש הפסקת המשלוחים לברית בגדאד ולזה לא תסכים בריטניה בשום אופן.

3. הוסכם מעתה להביא כל משלוחי הנשק למזרח התיכון, כולל ישראל, בפני NEACC[4] ולדרישת צרפת ייערכו סידורים שיבטיחו טיפול מהיר בבקשות הנשק. הוסכם עקרונית ש־NEACC תשחרר נשק לישראל ותתרכז בעיקר בנשק מגן, כגון תותחים אנטי־טנקיים, נשק אנטי־אווירי וכו'. מעתה הוסכם שצרפת תספק לישראל 12 מיסטר 4 ועוד 12 מיסטר 2 או אורגאן. כל הדרישות האחרות למטוסים וכן דרישות הטנקים כבר הועברו ל־NEACC. פינו קרא לפניי הודעה מוסכמת שתתפרסם כפי הנראה בשבת ושתאמר כי לבקשת צרפת הסכימה ארצות־הברית לשחרר 12 מיסטר 4 מהרח"ל [רכש חוץ לארץ] לשם אספקה לישראל. שימו נא לב כי זהו הנוסח שעליו עמדו הצרפתים בזמן המאבק על י"ב הראשונים. במקביל לזה נתבקש פירסון על ידי דאלס להבטיח אספקה לישראל של 24 F־86. כששאלתי אם אמנם רואים בזה השלושה הפתרון הסופי להחזרת האיזון באוויר, חזר ואמר כי להבא תטפל בזה NEACC ועליה לקבוע ולהחליט.

4. לשאלתי אם חל שינוי בעמדה היסודית של דאלס לגבי אספקת נשק לישראל, ענה בשלילה. אמר כי המזכיר הסכים לאספקה רק "כדי לעשות נחת רוח לצרפת" ואילו ביסודו של דבר הוא משוכנע כי אין פתרון במרוץ זיון, כי ישראל אינה צריכה לסמוך על

242

1. בהנחיות ששוגרו לצור לקראת הפגישה נאמר בין השאר כי מרוץ החימוש במזרח התיכון מעורר בעיות ביטחוניות חמורות לישראל בגלל המשך האיבה הערבית כלפיה ועידוד השאיפות האימפריאליסטיות של מדינות אלה ומצרים בראשן (ראו משרד החוץ אל צור, ל/43, 9 במאי 1956, 130.02/2450/1). במברק אחר התבקש צור לדון באספקת מטוסי המיסטר לישראל. לא להזכיר את התריסר השני, שמכירתו מובטחת, אלא להתרכז בבקשה הכוללת ל־60 מטוסים (ראו נג'ר אל צור, ל/46, 9 במאי 1956, 130.09/2347/1).
2. שרי החוץ של ארצות־הברית, בריטניה וצרפת נפגשו בפריז ב־6 במאי לאחר כנס נאט"ו, לדון בענייני המזרח התיכון. דיווח מפורט על שיחות אלה ראו *FRUS, 1955-1957*, Vol. XV, No. 336, pp 615-619.
3. ההצהרה הסובייטית בעניין המזרח התיכון, ראו מס' 205.
4. Near East Arms Coordinating Committee - ראו מס' 4, הערה 2.

חימושה וכי ישועתה תבוא מהתערבות מזוינת של ארצות־הברית נגד כל תוקף במקרה של סכסוך.

5. דעת האנגלים והאמריקאים לגבי נאסר לא נשתנתה ואינם מוכנים לאחוז באמצעים נגד התעצמותו.

6. השלושה, כולל צרפת, סבורים כי אין לחשוש למלחמה וכי נאסר לא יסבך עצמו בהרפתקה.

ב) הנסיעה לרוסיה.[5]

בעיית המזרח התיכון עומדת על סדר היום של דיוניהם עם הרוסים. הרציתי לפניו השקפתנו לפי מברקי והוראותיכם.[6] הבטיח כי הצרפתים יבהירו לרוסים היטב חשיבות ביטחונה של ישראל לגבי שלום האזור. סבור שאין ברית־המועצות מעוניינת במלחמה וזאת הסיבה העיקרית להצהרת 17/4.

מתגובותיו:

כשאמרתי שהרוסים מנסים להוכיח שיש לישראל עליונות בנשק לגבי מדינות ערב, אמר שהוא סבור שהצדק אתם. כשהבעתי תימהוני, הסביר כי כוונתו ליכולת השימוש בנשק. מתוך 170 מיגים שבידי המצרים 7 נתרסקו ואף טייס מצרי אינו מעז לטוס בגובה של למעלה מ־4000 מטר. הזהרתיו מאשליות לגבי אי־יכולתם של המצרים להשתלט על החומר המלחמתי, אך לא נראה משוכנע. הסכים שיש לדבר עם הרוסים על החזרת המאזן. אך כשהעליתי הרעיון בדבר אספקת נשק צרפתי בהסכמת המערב והרוסים גם יחד, דחה אותו בתוקף ואמר שצרפת לא תסכים לעולם להיות הספק היחיד בגלל תגובות הערבים. הסברתי לו היסוסינו לגבי בקשת נשק מהרוסים. תגובתו הייתה שהוא היה שמח מאוד אילו סיפקו לנו הרוסים נשק, לו גם בכמות סמלית. הוסיף כי ינסה לברר עם הרוסים מה עמדתם בשאלה זו. סיפרתי לו על ההערכה המשונה של הרוסים לגבי אופי ישראל ותפקידה במזרח התיכון וציינתי המאמרים האחרונים של "איזבסטיה"[7] ו"הכוכב האדום".[8] אמר שהוא ומולה ישתדלו להעמידם על טעותם.

5. ראש ממשלת צרפת, מולה, ושר החוץ פינו, ביקרו בברית־המועצות ב־15-20 במאי 1956.

6. צור המליץ בעיקר כי הצרפתים ידרשו מהסובייטים החזרת מאזן החימוש במזרח התיכון, ובכלל זה הפסקת משלוחי נשק סובייטי למדינות ערב, והגברת יכולת ההתגוננות של ישראל (ראו צור אל שרת, שפ/727, 26 באפריל 1956, 130.09/2346/5). שרת הגיב (מברקו אל צור, ל/45, 9 במאי 1956, 130.09/2347/1) כי הוא מסכים לרוב הצעותיו של צור, וכן ביקש לקבל את תגובת הצרפתים לעסקת הנשק הצ׳כית-סורית, ובנוסף לזאת "לברר בזהירות" את תגובתם אילו הייתה פנייה ישראלית לאספקת נשק מברית־המועצות.

7. ראו מס׳ 214, הערה 4.

8. בביטאון הצבא הסובייטי, "הכוכב האדום", מ־5 במאי 1956 התפרסמה כתבה לפיה הקונגרס הציוני, "הנמצא למעשה בפיקוח מיניסטריון החוץ האמריקני", נהפך לבמה שעליה מלבים את ההיסטריה המלחמתית בישראל. בן־גוריון הודיע לקונגרס כי השלום עם הערבים אינו אפשרי. בכתבה גם נאמר כי ישראל הכפילה את תקציבה הצבאי ועורכת קניות נשק גדולות במדינות המערב.

סיים השיחה באומרו שיזמין אותי בשובו ממוסקבה כדי למסור על שיחותיו עם הרוסים.[9]

צור[10]

243

מ׳ קדרון אל י׳ תקוע
M. Kidron to Y. Tekoah

מברק מוצפן 230
נוסח נכנס: 130.02/2448/4

ניו יורק, 11 במאי 1956

להלן הערכה טרומית של דו״ח המזכ״ל[1] בצורת רשימת השלילה והחיוב בו לגבי דידנו:

א) שלילה או ביקורת של עמדותינו:

1. הערבים מופיעים כמחייבים וישראל כדוחה או מחלישה שורת הצעות מעשיות כגון הרחקת הכוחות מהגבול, חופש תנועה בלתי מוגבל למשקיפים, סירת המשקיפים בכנרת[2] ועמדת התצפית בשטחנו בקרבת הים. תגובות הצדדים להצעות נמסרות כעובדות ללא הערות אך מתקבל רושם של סרבנות ישראלית בשאלות המתוארות כטכניות לעומת שיתוף פעולה ערבי.
2. החלטת מועצת הביטחון מ־11 באוגוסט 49 מובלטת כמסמך מרכזי וכבסיס המשפטי להפסקה האש,[3] לקיום ארגון הפיקוח ולפעולת המשקיפים בקשר להפסקת האש.
3. נאמר במפורש שסייג ההגנה העצמית לפי סעיף 51 במגילה אינו מכסה פעולות תגמול.
4. הסכמתנו לא לשלוח סיורים לגבול הרצועה או סירות משטרה לחוף הכנרת כשאין צורך ביטחוני בשליחתם מתוארת בפחות מהדרוש.
5. שאלת השיט מוגדרת כמחוץ לשליחות.

9. ראו מס׳ 289.
10. שרת הגיב בשאלה אם נכון הרושם כי ״פינו היה קריר ומסויג״. כן שאל מה פירוש ההודעה כי המשלוח השני של מטוסי המיסטר לישראל הנו האחרון - האם הוא אחרון במסגרת ״רכש חוץ לארץ״ או אחרון בכלל (ראו שרת אל צור, ל/58, 14 במאי 1956, 130.09/2347/1). צור השיב שהשיחה הייתה חטופה כיוון שבשל טעות הוזמן בורגיבה לשיחה באותה שעה. הרושם שלו שפינו הפסיד הרבה מכוח ההחלטה שהיה לו מלכתחילה בשל החמרת המצב באלג׳יריה וניסיונותיו הנואשים לא לגרות את מצרים, ובשל כישלון מאמציו להכריח את ארצות־הברית להשתתף באספקת הנשק. העניין האחרון היה רעיון שלו והוא סמך על כוח השכנוע שלו שיצליח להשיגו (ראו צור אל שרת, שפ/818, 15 במאי 1954, 130.09/2346/5).

243
1. ראו מס׳ 240 (הערת עורך).
2. בדין וחשבון למועצת הביטחון, בעמ׳ 24-25 (שם) הציע האמרשלד להקים שתי נקודות תצפית בצפון־מזרח הכנרת בשטח הנתון לשליטה סורית, ואחת בשטח שבשליטת ישראל. נקודות אלה יאוישו על ידי משקיפי האו״ם; המשקיפים יוכלו להגיע מנקודות התצפית למקומות שבהם יהיה צורך בנוכחותם בסירה של האו״ם.
3. החלטה זאת, שמספרה S/1376II, מאשרת את הסכמי שביתת הנשק ומעבירה את סמכויות הפיקוח והאכיפה ממתווך האו״ם לראש מטה משקיפי האו״ם ולצוותו.

6. בשאלת בנות יעקב נאמר כי יהיה הטיעון המשפטי כאשר יהיה חובה על כל צד במאמץ הנוכחי להפחתת המתיחות להימנע מכל פעולה העשויה ליצור strain נוסף (נוסח זה מתון וכללי יותר מהנוסח אליו התנגדתי בשיחתנו האחרונה).[4]

7. המזכ"ל מסרב לקבוע כי ירדן מפרה סעיף VIII, בטענה שזה עניינו של ברנס.

8. תזכיר ברנס בשאלת סעיף V בהסכם הסורי מאשר כל האשמות הסוריות נגדנו פרט לפעולות צבאיות בתוך המפורז. נדחית גם עמדתנו בדבר סמכות ועדת שביתת הנשק לפרש ההסכם.[5]

ב) חיוב ואישור עמדותינו:

1. משתמעת הודיה כי טענת ישראל שממשלות ערב מעודדות או מאשרות הסתננות וכיוצא בזה במידה רבה מבוססת.

2. נאמר במפורש כי החזרת חוזי שביתת הנשק על כנם מהווה רק שלב ראשון של מאמץ שמטרתו שיפור היחסים המדיניים בין הצדדים ויצירת רוח של "פחות חוסר אמון".

3. התביעה הסורית בדבר תחולת החלטות מועצת הביטחון נדחית בטענה שמילוי סעיפי המגילה הנו הנחה יסודית שאין צורך לאשרה.

4. הושמטה כל התוספת בדבר עמדות הצדדים אחרי המשפט "רק מועצת הביטחון מוסמכת לפרש החלטותיה".

5. הוכרע כי שני הצדדים מפירים סעיפים VII ו־VIII בהסכם המצרי אך הוברר שביצוע סעיפים אלה אינו אפשרי בלי צעדים אחרים למילוי סעיפי ההסכם, כלומר טענתנו נתקבלה ללא סייג.

6. בנות יעקב. התראה לערבים כי חידוש עבודה אינו מרשה ערעור הפסקת האש.

7. מלבד הסייג בדבר מסגרת שליחות המזכ"ל מתקבל טיעוננו בדבר אי־חוקיות ההסגר ותורת מצב המלחמה ללא ערעור.

8. תזכיר ברנס בדבר סעיף VIII הירדני כתוב בנוסח חיובי ומזמין הצעותינו לתיקון המעוות.

9. המסקנה העיקרית, שאסור להטיל פתרונות על הצדדים אלא יש לסייע בעדם להגביר אמון הדדי ולהוכיח רצונם לשלום.

ג) מהנחות לעיל משתמע כי בעניינים עקרוניים תומך המזכ"ל בדרך כלל בעמדתנו ואילו בפרטים נוטה לבקרנו.

קדרון

4. האמרשלד הראה לקדרון את טיוטת הדו"ח שלו. קדרון ביקש להשמיט פסקה בעניין בנות יעקב, שבה נאמר כי על כל המדינות הנוגעות בדבר להימנע מהגברת המתח סביב חידוש העבודה, וזאת תוך שמירה על זכויותיהן המשפטיות. קדרון טען כי פסקה זאת עלולה להשפיע לרעה על המשא ומתן שמנהלת ישראל עם הבנק ליצוא וליבוא על מתן הלוואה לביצוע העבודה. האמרשלד הגיב בכעס על שלא הודיעו לו על משא ומתן זה כאשר ביקר בירושלים. אף על פי כן מיתן את ניסוחו (ראו קדרון אל שרת, X225, 4 במאי 1956, 130.09/2332/14).

5. תזכיר ברנס על טענות סוריה בדבר הפרות ישראליות של סעיף V בהסכם שביתת הנשק צורף לדו"ח האמרשלד כנספח VII. הסורים טענו כי ישראל הכניסה לאזור המפורז כוחות של משמר הגבול, בעוד שסעיף V מאפשר להחזיק רק שוטרים אזרחיים שגויסו במקום ("locally recruited civilian police"). ישראל גם הואשמה בהפעלת כוחות צבאיים וצבאיים למחצה באזור המפורז, ובאי מתן רשות לתושבי הכפרים הערביים באזור המפורז שברחו מבתיהם לחזור, למרות האמור בסעיף V.

244

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן 256

נוסח נכנס: 130.09/2311/8

ושינגטון, 11 במאי 1956

שלשום נפגשו מנהלי בנק יציב [הבנק ליצוא וליבוא] עם משלחת מחלקת המדינה המורכבת מראונטרי, טרוקסל, קורבט ולאוסון. ראונטרי סיפר על שיחתי עם הובר[1] והרצה על התכנית. ביקש רשמית שהבנק ייגש מיד לבדיקת בקשתנו. התרשמות מחלקת המדינה היא שהתכנית היא טובה, meritorious. אנשי הבנק לחצו ושאלו מה יחס מחלקת המדינה מבחינה מדינית. אחרי כמה היסוסים ענה ראונטרי כי זה תלוי בבעיה אחרת הנתונה בדיון נמרץ. אם יימצא פתרון לבעיה זאת, תהייה מחלקת המדינה מעוניינת ביותר בהכרעה חיובית ולכן רצוי שהבדיקה הכלכלית והכספית תיעשה מיד כדי שתהיה אפשרות להכריע מיד בשעת הצורך. הביע התנגדות להעברת העניין לבנק העולמי ועמד על השארתו במסגרת יציב. היה ברור כי השאלה האחרת הייתה מציאת פתרון שיאפשר דחיית העבודה במפורז אך הדבר לא פורש. טרוקסל ביקש שהבנק יעיין במיוחד בקשר הטכני בין תכנית הירדן לבית התכנית הזאת כדי להסיק מתי תתעורר בעיה דחופה של הטיית מי הירדן. אחד ממנהלי הבנק, הידוע לאנשינו ביחסו העוין, שאל כיצד אפשר לתת הלוואה כזאת לישראל בלי שהערבים יתרגזו עד לב השמים. ראונטרי ענה כי מחלקת המדינה ולא הבנק אחראית לשאלה זו ולדעתו אין השאלה מתעוררת באשר המים כולם בגבולות ישראל ושאלת ההלוואה הזאת נוגעת לארצות־הברית וישראל בלבד. לאוסון אמר כי ישראל זכאית לקבל חלקה ממי הירדן ואין כל ספק שתקבל אותם. השאלה היא רק אם תקבל אותם בדרכי שלום וכאן רק ממשלת ארצות־הברית עשויה לסייע.

הנ"ל נמסר לי על ידי בל מפי אחד המשתתפים.[2]

אבן

244

1. בשיחה אמר הובר שהתכנית נראית לו איתנה (sound) והזכיר יחסו האוהד של מזכיר המדינה (ראו אבן אל משרד החוץ, מברק 255, 11 במאי 1956, 130.09/2311/8).
2. תגובת שרת ראו מס' 249.

245

מ׳ שרת אל פ״א שנער (קלן)
M. Sharett to F. E. Shinnar (Cologne)

מברק מוצפן 766
נוסח יוצא: 130.10/2539/4

ירושלים, 11 במאי 1956

בהול

שלך 541.[1]

אם תיתקל בנטייה לדחות בוא המשלחת אל תתווכח ואל תבקש טובות אלא רק תציין האחריות שהם נוטלים על עצמם לעתיד היחסים ותסיים השיחה. בשום פנים לא ייתכן מצב בו ישראל מדברת על לב גרמניה כי תואיל לעשות חסד ואילו זו מסרבת או מתחמקת.[2]

שרת

246

ד׳ לוין אל שר החוץ
D. Lewin to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.14/2561/7

[ירושלים], 11 במאי 1956

א) לפני חודשים מספר השתדלתי להשיג תקציב מיוחד לפעולות באסיה. הנהלת המשרד אישרה את התכנית שהגישה מחלקת אסיה ואתה עצמך התעניינת בה ובאפשרויות מימושה. אולם בקשתנו נגנזה, ואני רואה חובה לעורר את השאלה מחדש.[1]

245

1. שנער הבריק כי הבין שיש דאגה בגרמניה משיגור משלחת מסחרית־קונסולרית לישראל, העלול להביא את הערבים להכיר בגרמניה המזרחית (ראו שנער אל שרת, 7 במאי 1956, 130.10/2539/4).
2. במברק נוסף הוסיפה מחלקת מערב אירופה כי יש להדגיש את חומרת העובדה שגרמניה מגלה הסתייגות כלפי ישראל בה בשעה שהיא מהדקת את קשריה המדיניים והכלכליים עם מדינות ערב. הידוק קשריה של גרמניה עם מדינות ערב בשלב הנוכחי מבקש דווקא להתקדם לקראת ישראל. רק צעד זה יוכיח לערבים וליהודים כי גרמניה אינה נוקטת צד בסכסוך הערבי-ישראלי (ראו מחלקת מערב אירופה אל הנציגות בקלן, מברק 765, 10 במאי 1956, 130.10/2539/4). ראו גם מס׳ 247.

246

1. ממזכר של בן־חורין אל ש״ק מ־2 במאי 1956 עולה כי מחלקת אסיה הגישה לשרת ״בשעתו״ הצעה לתקציב חד־פעמי מיוחד לצורכי הסברה באסיה. השר קבע כי יש לנסות לקבל חלק מן הסכום מתוך תקציבו הרגיל של המשרד, אך הדבר לא נסתייע. בן־חורין ציין כי ״אזלת ידנו הנוכחית מבחינה תקציבית מסוכנת יותר מתמיד, נוכח תוספת מדיניות אסיאניות באו״ם.״ (התזכיר בתיק 130.02/2415/3).

ב) הנסיבות בהן נתקיימה ועידת בנדונג[2] פגעו במעמדנו לא רק באסיה אלא בעולם כולו. היינו חייבים לפתוח בפעולת הסברה נמרצת באסיה ולנצל כל סיכוי לקשרים נוספים, אך הסתפקנו בפעולות מועטות ושגרתיות בעוד שהערבים הגבירו פעילותם במידה מדאיגה. אני מצרף סיכום של המבצעים הערביים במשך השנה האחרונה.[3] הרשימה ודאי אינה מלאה אבל די בה כדי להבליט את אי־השוויון בהתחרות שני הצדדים בזירה האסיאנית.

ג) אין צורך להרבות במילים בפניך בדבר חשיבות עמדה ישראלית חזקה באסיה. הרשה לי רק להזכיר:

1. החלשת מעמדנו באסיה בעקבות בנדונג וכתוצאה מן הפעילות הנמרצת של הערבים אינה יכולה שלא להוות סכנה חמורה בעת דיוני עצרת האו"ם בבעיית ארץ־ישראל, בפרט אם תובא הבעיה לדיון מדיני יסודי.

2. "בנדונג" הפכה לשם דבר במדיניות הבין־לאומית. אמנם ספק אם הפילוגים הפנימיים בקרב הגוש האפרו־אסיאני יאפשרו קיום ועידה שנייה נוסח בנדונג עוד השנה, אבל השאיפה לקיומה תימשך, ובמוקדם או במאוחר תתקיים. רק אם כבר עתה נתחיל בפעולה נמרצת ומתוכננת יהיה סיכוי לזכות בשעה מכרעת בתמיכה רבה יותר מאשר אשתקד. פעולתנו אינה יכולה להצטמצם במתן הסברים מדיניים לשגרירים אסיאנים בבירה זו או אחרת.

ד) חולשתנו באסיה מסוכנת לא רק בגלל הופעה משותפת של עמי אסיה ואפריקה במספר שאלות הנוגעות לאזורנו, אלא לכל הדעות מחלישה את עמדתנו גם בארצות־הברית, ברית־המועצות ובשאר המעצמות.

ה) אני מבין היטב את הקשיים להשיג תקציב אשר בלעדיו אנו חסרי אונים. דומני שהקושי הוא פחות בהשגת כספים לפעולות מדיניות והסברתיות בכלל מאשר בשאלת העדיפויות. אולי תסכים לשקול מחדש שאלת מקומן של אסיה ואפריקה בסדר העדיפות. אם תחליט להזמין התייעצות נוספת בשאלה זו, יהיה בוודאי גם צורך להוסיף הצעות לתכנית הידועה לך.[4]

ו) רצוף בזה גם דו"ח של ג' אבנר על שיחתו עם מר דוד מרשל, שר ראשון בממשלת סינגפור, שקיים לפי בקשתנו. הדעות שמרשל הביע הן מעניינות, חשובות ונוגעות באותה בעיה שאני מעורר.[5]

בברכה,

ד' לוין

2. ראו מס' 209, הערה 6.
3. הרשימה בתיק 130.02/2415/31, אך לא הודפסה כאן.
4. ההתייעצות התקיימה בראשית יולי 1956, ראו מס' 328.
5. הנקודה המרכזית בדברי מרשל הייתה כי אין ערך לקונסולי כבוד מקומיים של ישראל במדינות אסיה, ויש לשגר לשם דיפלומטים מקצועיים, בעלי רמה (130.02/2415/31).

247

פ"א שנער אל מ' שרת
F. E. Shinnar to M. Sharett

טיוטת מברק
נוסח נכנס: 93.43/304/6

[קלן], 14 במאי 1956

כמוס

בפגישה היום התנצל האלשטיין בשם ברנטאנו על היעדרו של האחרון עקב נסיעתו עם הנשיא ליוון ועל שלא יכול היה לקיים את הפגישה ביום שישי בגלל ישיבה שלא מן המניין של ממשלת בון. הוסיף כי נתבקש על ידי ברנטאנו לקיים את הפגישה כדי לא לדחות שוב את השיחה.

סיכום השיחה עם האלשטיין בהשתתפות פרופ' גרבה, מנהל המחלקה המדינית ופון וולק, מנהל מחלקת הארצות הזרות, הוא כדלקמן:

1. הצטער שנאלץ, לאחר התייעצות עם אדנאואר וברנטאנו, לבקש את הבנתנו והסכמתנו לדחייה זמנית של ביצוע המכתב מ־14 במרס.[1]

2. הדגיש כי מעוניינים מאוד להסביר לנו שאין הדבר עומד בסתירה עם רצונם ותקוותם להגיע ליחסים דיפלומטיים עם מדינת ישראל. מברכים מקרב לב נכונותנו לאפשר להם זאת ומקווים כי המועד לכך יגיע בעתיד הלא רחוק.

3. ההנמקה העיקרית לפנייתם זו היא לדבריו:

(א) ההתערבות הסובייטית במזרח הקרוב מהווה גורם מרכזי בבעיית איחודה של גרמניה, שהיא שאלת חיים ומוות בשבילם.

(ב) הם מפרשים את ההצהרה הרוסית[2] כצעד נוסף להשתרשותם של הסובייטים באזור על־ידי הדגשת יתר כי מנוי וגמור עמם להוות גורם מכריע בארצות המזרח הקרוב, שהן חיוניות לארצות־הברית ולאנגליה בגלל הנפט ולצרפת בגלל אלג'יר[יה]. אין לרוסים, לדעתם, כוונה להפגת המתיחות אלא להגדלת המבוכה במחנה המערבי בד בבד עם חיזוק עמדתם באזור.

(ג) הסביר כי לאור מצב זה מן ההכרח שלא יתנו לרוסים קלף נוסף להגברת השפעתם המבהילה באזור ולניסיונם ליצור עובדה קיימת על שתי גרמניות. כל זה, הטעים, לאור המצב המסובך ביותר בו נתונים יחסיהם עם הרוסים, שהחמירו בזמן האחרון במידה ניכרת.

הדגיש כי אינם מודרכים בפנייתם אלינו להמתין בביצוע המכתב על ידי התחשבות בתגובות הערבים אלא שאינם יכולים לתת הזדמנות לרוסים להשתמש בערבים כמכשיר במשחקם, שמטרתו הכנסת טריז בין מעצמות המערב לבין עצמן בחזיתן המאוחדת בעניין

247
1. ראו מס' 150.
2. מס' 205.

איחוד גרמניה. ראיה לתכנית זו של הרוסים יש לראות לדבריו בפגישה בלונדון ובתמרון לקראת הביקור של ראש הממשלה ושר החוץ הצרפתיים במוסקבה.

4. לכן הוא מקווה שנבין למצבם ולשיקוליהם הואיל והוא מבטיח בשם אדנאואר וברנטאנו כי לא חל ולא יחול שינוי כלשהו בעמדת ההערכה שלהם לגבי מדינת ישראל. הוסיף כי לאור מצב זה עדיף שיגיע המועד לקיים יחסים מלאים במקום התחליף של המשלחת.

5. הגבתי כי קשה להבין את הסטייה מעמדתם המוצהרת של אדנאואר וברנטאנו, האלשטיין ואקהרדט במשך שלוש השנים האחרונות. כן הדגשתי כי יש לראות בהודעתו הפרת ההבטחה שניתנה על ידי ברנטאנו בעל פה ובמכתבו מ־14 במרס בדבר שיגור המשלחת.

הוספתי שלא ביקשנו ולא נבקש טובות. לכן עליי למסור לו כי על ידי תשובתו הם נוטלים על עצמם את האחריות המלאה לעתיד היחסים, בצייני כי בזה מסתכמת תשובתנו להודעתו.

כאשר ניסה האלשטיין לומר כי תגובתנו אינה מתחשבת במצבם עניתי כי עליו להבין זאת לאור התחמקותו ועקב חוסר תוכן מעשי בתשובתו בהדגישי שאף לא ניסה לנקוט עמדה לגבי שתי השאלות של תאריך שיגור המשלחת ומועד לקיום יחסים דיפלומטיים.

על זה השיב, כי לא נקב בתאריך קלנדרי כדי להימנע מהבטיח דבר התלוי בהתפתחות העניינים בבעיה המרכזית המתוארת על ידי. הוסיף כי נוכל להיות סמוכים ובטוחים שיעקבו אחרי התפתחות זו בכוונה מוחלטת לנצל שעת הכושר הראשונה להציע לנו הקמת יחסים דיפלומטיים. עד אז לא ישתנה מאומה במצב הקיים שמשמעותו למעשה קיום יחסים תקינים בכל העניינים שבהם לנו עניין ובראש ובראשונה במילוי אחר הסכם השילומים.

הטעים כי הוא ואנשיו השיבו לשאלות הנציגים הערבים בדבר הקמת יחסים דיפלומטיים אתנו, כי שאלה זו נוגעת אך ורק לישראל ולהם ובבוא המועד יקימו אותם מתוך הערכה חיובית ביותר לתהליך זה.

הזכיר מתוך זהירות רבה, כי יחשבו זכות לעצמם לתרום תרומתם להשכנת השלום בינינו לבין הערבים בבוא המועד.

חזרתי על הודעתי בקשר לנטילת האחריות לעתיד היחסים על עצמם. עד כאן תוכן השיחה שארכה 75 דקות.

6. להלן הערותיי:

(א) מאחר שהדגיש כי תשובתו ניתנה לאחר התייעצות עם אדנאואר וברנטאנו יש לראותה כביטוי לדעת אוהדינו.

(ב) עובדה זו וההבטחה להשתמש מצדם בהזדמנות הראשונה להציע הקמת יחסים דיפלומטיים דורשות ומצדיקות לדעתי תגובה מתונה מצדנו, כלומר שנסתפק כרגע בהודעה הנ"ל שמסרתי בהתאם להוראותיך במברקך מ־11 במאי[3] מבלי לפתוח במסע הסברה ופרסומים במגמה לעורר דעת הקהל בעולם ובארץ לתגובות גינוי כלפי גרמניה המערבית.

3. מס' 245.

(ג) מציע שתסכים כי אסתפק לעת עתה בשיחות אינפורמטיביות עם אולנהאואר, קרלו שמידט וגרסטנמאייר נשיא הבונדסטאג כדי להעמיד אותם על התפתחות העניינים, דבר העשוי להניעם לפעילות פנימית.

(ד) בהצעותיי אלה אני יוצא מההנחה כי כל תגובה הפגנתית בפרסומים ובהסברות אינה לכבודנו, נותנת לערבים פתחון פה על ניצחון שכביכול נחלו ואין כל ביטחון שהתגובה תהיה לטובתנו.

(ה) על אף תגובתם מוסיפה התרשמותי להיות כי יציעו יחסים דיפלומטיים תוך ששת החודשים הבאים. דעתי זאת מבוססת על ההנחה של קיום שתי אפשרויות: האחת, שבמרוצת תקופה זו יחריפו יחסיהם עם הרוסים במידה כזאת שדבר זה לא יעלה ולא יוריד. האפשרות השנייה היא, שיושג הסדר שיפזר היסוסיהם.

7. הואיל ואהיה בארץ ב־28 במאי למספר ימים לשם משא ומתן בענייני דלק תהיה הזדמנות לבירור בנוגע לצעדים הבאים.

8. אודה לך על תגובת ביניים ועל הוראותיך המידיות אם תהיינה כאלה.[4]

שנער

248

א׳ אבן אל מ׳ שרת[1]

A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA269

נוסח יוצא: 93.01/2212/15

ושינגטון, 15 במאי 1956

שוחחתי עם היני. מסרתי מה שנאמר לנו במחלקת המדינה ונודע מפריז.[2] הסברתי מדוע בקשתנו מקנדה עומדת עתה במרכז ציפייתנו. אם ניענה נהיה קרובים להשלמת מבצע חשוב לתיקון מינימלי של המאזן באוויר. אם לאו - נהיה תלויים על בלימה כי שלילה בקנדה תדביק אחרים ותשתק התנופה.

שאלני אם נפלה הכרעה סופית בעניין תריסר המיסטרים השני, כולל האישור האמריקאי ועניתי בחיוב.

4. דין וחשבון שלם מהשיחה, נושא את התאריך 17 במאי 1956, בתיק 130.02/2413/3. בתגובת משרד החוץ (אילסר אל שנער, 23 במאי 1956, 93.43/304/4) נאמר כי מברק שנער גרם מבוכה רבה. התקיימה התייעצות וגם הוכן מזכר על כך (ראו מס׳ 259). בעקבות כל אלה שיגר שרת הנחיות לנציגויות לצנן את היחסים עם נציגים גרמנים (ראו מס׳ 264).

248

1. נשלח גם אל קומיי באוטווה.
2. ראו מס׳ 229, 242.

מסר לי:

א) מניחים שקומיי יבקש שיחה עם פירסון וימסור על ההתקדמות שחלה בזירות אחרות.

ב) ממשלת ארצות־הברית שוב הבהירה לקנדה עמדה חיובית לגבי מכירת F-86 לנו והוסיפה כי טעות היא להניח כי קיים אמברגו אפילו בארצות־הברית. היני אמר שהאמריקאים סיפרו לקנדים ששחררו ציוד מסוים לישראל, שרובו אמנם בעל אופי שיגרתי אך בתוכו גם a couple of fighters.[3] היני אומר שהיה יותר קל אילו שחררה ארצות־הברית משהו יותר רציני מבקשתנו העיקרית אך מבחינה סמלית יש ערך גם בדברים הנ"ל.

ג) הקנדים התרשמו כי טיעון דאלס על העדפת משלוחים ממדינות אחרות במערב ולאו דווקא מארצות־הברית אינו חסר שחר לגמרי. על כל פנים יש כנות בדגילת ממשלת ארצות־הברית בטיעון, ולאור אחריות ארצות־הברית בחיזוק מדינות אחרות במערב מצווה להתחשב במצבה. מאידך המצב בקנדה אינו קל. לפני שיחת דאלס הראשונה עם פירסון[4] מכירה קנדית של 24 F-86 לישראל הייתה נחשבת כטירוף דעת - We would no more have thought of doing it than flying to the moon - עתה נמצאת הבקשה בדיון רציני אך לפי מושגי קנדה נראה העניין די נועז.

ד) אמרתי שלרגל הדעה המאוחדת של ארצות־הברית ובריטניה אנו מקווים כי יש הקלה. הסכים כי אמנם חשובה העמדה החיובית של השתיים. הוסיף שהאנגלים עצמם ישחררו משהו, אמנם לא בממדים גדולים אך בזרם מתמיד.[5]

ה) לפי המודיעין של קנדה נתרסקו 15 מיגים במצרים וקיימת בהלה בין הטייסים.

משיחה זו נתרשמתי כי פחת רוגז קנדה על ארצות־הברית בגלל ההבחנה שזו מבחינה בין עצמה לבין ידידיה.

אבן

3. ראו מס' 236.
4. ראו מס' 166.
5. על בקשות הנשק של ישראל מבריטניה ראו מס' 210.

249

מ' שרת אל א' אבן (ושינגטון)
M. Sharett to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן
נוסח יוצא: 130.09/2311/6

ירושלים, 15 במאי 1956

שלך 237, 255, 256.[1]

התייעצנו אשכול, ספיר, טדי [קולק], ראובן [שילוח], ארתור [לוריא], יעקב [הרצוג] וינר והרי מסקנותיי:

א) מצדנו עלינו לגרוס הפרדה גמורה בין מלווה יציב [הבנק ליצוא וליבוא] לבין בעיית הערוץ [ערוץ הירדן].

ב) אם בהגיע אישור מלווה יציב להכרעה תציג מחלקת המדינה תנאי לגבי הערוץ אזי נראה מה תהיינה הצעותיה, כגון אם תכלול התחייבות עקרונית לגבי הערוץ והתחייבות כספית לתמוך מיד במפעל הירדן מחוץ למפורז ולפי זה נחליט.

ג) כשם ששללנו הגשת טיוטה הוא הדין לגבי השתתפותנו בעיבוד תכנית phasing שגם ממנה תשתמע הסכמתנו העקרונית מראש לדחות חידוש העבודה.

ד) כדי להשיג מיטב ההצעה מצד מחלקת המדינה עלינו להחזיקם תחת לחץ נכונותנו לחדש העבודה בעונה זו לפי שיחתי עם וייט.[2] עלינו להמשיך בתביעה כי יחישו מסירת הצעתם.

ה) לפי זה באה נסיעת וינר בחשבון רק לשם בירור מלווה יציב ולא להשתתפות ב־phasing.

ו) השאלה היא אם הכרחי וינר ליציב בלבד.

שרת

249
1. ראו מס' 235, 244 והערה 1 שם.
2. ראו מס' 241.

250

י' צור אל מ' שרת ומחלקת מערב אירופה
J. Tsur to M. Sharett and the West European Division

מברק מוצפן שפ/824

נוסח נכנס: 130.02/2480/1

פריז, 15 במאי 1956

משיחה עם מרג'רי.

א) שאלתי להתרשמויות משיחת 6/5[1] ובעיקר מהערכת יחסו של דאלס לנאסר. אמר כי המזכיר אינו מוכן לראות בנאסר כוח עוין שיש ללחום בו ורואה במשטרו הטוב שבמשטרים שמצרים יכולה לצפות לו כיום. בנקודה זו לא שוכנע על ידי דברי פינו. מרג'רי מייחס עמדה נוקשה ומסקנית זו להשפעתו האישית של ביירוד. בעניין זה קרובה השקפת דאלס לזו של טיטו, שגם הוא מאמין בנאסר. מולה אמר לטיטו כי קרא בעיון חוברתו של נאסר כשם שקרא בשעתו "מלחמתי". כהיטלר כן נאסר קבע לו תכנית וינסה להגשימה. ייתכן שלא יצליח אך כוונתו ברורה. טיטו לא שוכנע ורואה בנאסר כוח מתקדם.

ב) לשאלתי בדבר עמדת ארצות־הברית בעניין המאזן והרכש, אמר כי המזכיר הכיר בעקרון המאזן ומשום כך הסכים למכירת נשק לישראל בגבולות מצומצמים על ידי צרפת וקנדה ואף המליץ על כך. לא זז מעמדתו שארצות־הברית, בגלל טעמים של מדיניות פנימית, לא תיתן ואינה מתכוונת לתת נשק משלה. אמר כי במקרה של התקפה על ישראל תבוא התערבות צבאית, חוזר: צבאית, של ארצות־הברית, וידיעת המצרים כי ארצות־הברית תתערב מספיקה כדי למנוע סכסוך. כל המקורות מזדהים אפוא בנקודה זו, וזאת לקושיית אבן.

ג) כששאלתיו לפירוש המילה dernière tranche בהודעה על המיסטרים,[2] אמר כי פירושה, "אחרון" פשוטו כמשמעו מנוי וגמור עם פינו לא להוסיף למכור מיסטרים לישראל כל זמן שארצות־הברית לא תמכור מטוסים מצדה. שאלתי מה יהיה אם קנדה לא תמכור, וענה כי במקרה זה בוודאי ובוודאי שאין לנו לחכות למשלוחים נוספים מצרפת ובאם קנדה תספק מצדה, ייתכן ויישקל הדבר מחדש, אך הכוונה להכריח ארצות־הברית לספק מטוסים. אישר כי נתן גם אישור ל־12 מיסטרים 2 או אורגאנים. רק הנשק הקרקעי יובא להחלטת NEACC, שתקבע מה ומי המשתתפים באספקתו. הוועדה תוכל גם להזמין ארצות אחרות להצטרף למכירה.

ד) שאלתי לפירוש הדעה המהלכת ברציף [משרד החוץ הצרפתי] כי ישראל נהנית מעליונות חימוש, דברים ששמעתי מפי פינו, מנהל לשכתו, ואפילו רו. וזאת הסברתו: אין המכוון לעליונות מספרית. הכול יודעים כמות המטוסים והטנקים שבידי מצרים, אך הידיעות המגיעות מכל עבר מעידות כי המצרים אינם מגלים יכולת טכנית מספיקה עליהם, ולא רק

250

1. ראו מס' 242.
2. נוסח ההודעה הצרפתית לא נמצא. לפי דיווח של בנדור דובר בהודעה הזאת על שחרור שיעור שני ואחרון של מטוסי מיסטר 4 (ראו בנדור אל שרת, שפ/839, 21 במאי 1956, 130.09/2346/5).

בהכנת טייסים אלא בשירותים הקרקעיים והמכניים. חלק גדול מן הנשק נתקלקל. חסרים בתי מלאכה. המצרים קונים נשק מכל הבא ביד והטיפוסים השונים אינם ניתנים להחזקה אחידה. הרושם הוא שעברו נקודת הרוויה, ודבר זה מחלישם תחת לחזקם. לפי הידיעות שבידיהם, המבוכה בשטח ההחזקה וההשתלטות על הנשק היא שמנעה בעד מצרים להיגרר בסכסוך מזוין באפריל. הסכים לדעתי שאין זו אלא שאלה של זמן ולכן עומדים הצרפתים עדיין על תיקון המאזן לטובת ישראל. אבל במצב זה היום טרם הפסדנו עליונותנו לדעת המומחים.

ה) כששאלתיו למה, לדעתו, מבקשים המצרים נשק מכל הטיפוסים והמקורות, כולל הטנקים הצרפתים היקרים, כשפתוח לפניהם המקור המזרחי, אמר שהוא מייחס זאת ל"קולונלומניה" של נאסר ולראיית גדולות מזרחית טיפוסית. אך הסכים להשערתי כי ייתכן ויש בכוונת נאסר לפזר נשק זה בכל ארצות ערב נגדנו, נגד אנגליה, ונגדם באלג'יריה. מפקפק באפשרות אחרונה זו, כי בטוח שהטנקים יישברו בדרכם במדבר, אך איננו שולל אפשרות כוונה מצרית כזאת.

העבירו נא לאבן.

צור

251

מ' אבידן אל מחלקת מזרח אירופה
M. Avidan to the East European Division

מברק מוצפן

נוסח נכנס: 130.11/2502/12

וינה, 15 במאי 1956

שלכם בעניין עלייה.[1]

המקור מהימן. החלטה עקרונית פירושה כל היהודים, פרט לאלה שפולין זקוקה להם. אין לדעת כיצד יפרשו הסתייגות זו בעת הביצוע כך שעלינו להמתין ולהיווכח. לדעתי לא תהיה עלייה בממדים של "חיסול גלות פולין" אך המסגרת בוודאי תורחב באופן ניכר.

תפקידנו עתה להמריץ יהודים כי יגישו בקשותיהם. אודיעכם על התפתחויות נוספות.[2]

אבידן

251

1. ב־8 במאי דיווח אבידן מפולין כי ממקור מהימן נודע לו כי ועדה בין־משרדית בראשות סגן שר החוץ החליטה "עקרונית" להיענות חיובית על כל בקשה לעלייה לישראל, גם מחוץ למסגרת של איחוד משפחות. במחלקת מזרח אירופה הקשו על מהימנות המקור וביקשו לדעת מה פירוש "עקרונית" (ראו אבידן אל מחלקת מזרח אירופה, מברק 495, 8 במאי 1956, 130.09/2306/10; מחלקת מזרח אירופה אל אבידן [בווינה], מברק 856, 10 במאי 1956, 130.09/2305/1).
2. נושא העלייה מפולין הועלה ב־8 ביוני בפני סגן שר החוץ הפולני על ידי מנכ"ל משרד החוץ, איתן, שקיים ביקור עבודה בוורשה. ראו מס' 284.

252

מ' קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ

M. Kidron to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 241

נוסח נכנס: 130.02/2404/4

ניו יורק, 17 במאי 1956

אבן, קדרון, שוחחנו עם המזכ"ל ב־17 במאי. הייתה זו הפגישה הראשונה בין אבן והאמרשלד מאז שובו והשיחה הוקדשה להחלפת ידיעות ורשמים.

המזכ"ל עומד בסירובו לחזור למזרח התיכון בלי דרישה מפורשת מממשלות האזור מטעמים שדווחו קודם וגם אלה:

א) אם יופיע שוב ובידו מנדט כללי להגיע להסדרים במכלול בעיות כבדות כגון מים, פליטים וגבולות ייהפך לנודניק, nuisance, ועל ידי כך יערער מעמד המזכ"ל וכל שליחיו לרבות ברנס.

ב) נוכחותו באזור אינה נחוצה לטיפול בשני מכלולי הבעיות הקודמים בזמן למכלול הכבד והם: **ראשית**, החזרת חוזי שביתת הנשק לכנם, ושנית, בעיות יסוד כגון השיט, סילוק הכוחות מסיני, ביצוע סעיפים VII ו־VIII בהסכם המצרי והפסקת תעמולה עוינת.

ג) אינו יכול לשמש מכשיר של הפוליטיקה הפנימית של הממשל האמריקאי.

ברם לא ישב בחיבוק ידיים. יש לו time limit אחד והוא חודש יולי כאשר מוציא דו"חו השנתי לעצרת האחת־עשרה. אם עד אז לא תהיה תזוזה במכלול השני של הבעיות, כמו למשל סילוק הכוחות המצריים מסיני יבליט העובדה בדו"ח. time limit שני הוא העצרת. אינו מעוניין בוויכוח פלשתינאי נוסף בעצרת ולכן רואה הכרח להתקדם במידה האפשרית עד נובמבר. ציין העובדה ששני נציגים ערביים (כנראה הלבנוני והירדני) פנו אליו בשבוע שעבר והציעו שימשיך במאמציו האישיים ועל ידי כך כאילו פסלו ויכוח במועצת הביטחון ובעצרת.

ישיבת מועצת הביטחון כנראה בסוף השבוע הבא.[1] המזכ"ל היסס עד עכשיו מחשש שיעשה ניסיון להגדיר המשך פעולתו ביתר פירוט. בינתיים הצליח להשיג הסכמת כל הגורמים לרבות הרוסים לנוסח החלטה אשר תאשר הדו"ח, תדרוש מהצדדים לשתף פעולה ותבקש המזכ"ל להמשיך להעמיד עצמו לרשות הצדדים (good offices). החלטה שתכלול שלוש נקודות אלה לא תזיק ואף עשויה להועיל. יש לו יסוד להניח שהערבים לא ינצלו הישיבה לרעה.

אבא [אבן] מסר לו פרטים כלליים על ההתקדמות באספקת נשק ועל המו"מ עם אקסים [הבנק ליצוא וליבוא].[2] בשאלה הראשונה לא הייתה תגובה ואילו בשנייה חזר על נכונותו להקדיש זמנו ומחשבתו לשאלה במטרה ברורה להגיע לניצול מי הירדן לטובת כל המדינות המעוניינות. הוסיף שעכשיו מבין מדוע הערבים מנפחים מפעל בנות יעקב כל כך. אחד

252

1. ישיבת מועצת הביטחון לדיון בדין וחשבון של האמרשלד החלה ב־29 במאי 1956. ראו מס' 277.
2. ראו מס' 244.

הסורים (כנראה שוקיירי) מסר לו שהבעיה אינה צבאית או משפטית בעיקרה אלא הפחד שהפרחת הנגב תביא בעקבותיה עלייה מוגברת וכיוצא באלה.

קדרון

253

מ׳ קומיי אל מ׳ שרת
M. Comay to M. Sharett

מברק מוצפן
נוסח יוצא: 93.01/2212/15

אוטווה, 18 במאי 1956

שלך 148.[1]

א) סידרתי לפני שבוע שהקנדים יפנו בעצמם לוושינגטון לברר מה משחררים שם וידוע לי שקיבלו פרטים ממחלקת המדינה.

ב) סיכום המצב, באוטווה כמו שתואר כבשלי 183.[2] העניין תלוי עכשיו יותר בשיקולים פנימיים של ממשלת קנדה וברצונה הטוב מאשר בניתוח מדויק של המצב באזור או בעמדת האמריקאים או אחרים. מובן שאמסור תוכן מברקך כתחמושת נוספת אבל כבר נתקבל על דעת מייק [לסטר פירסון] ששחרור המטוסים אינו עומד בסתירה למדיניות המערב ולפעולת האמרשלד. כמו כן אינו חושש מתגובות הרוסים. מכל מקום בשלב זה לא באלה בעייתו העיקרית אלא בניסיונו להתגבר על אי־רצון הממשלה להכניס את ראשה לתוך עסק מסובך בלי תקדים קנדי ובלי להיות משוכנעת שיש בזה אינטרס קנדי כלשהו. יש הבדל בין תפיסת העניין של מייק ועמדתם הצרה של מספר חבריו הרואים בזה עסק לגמרי מיותר בשביל קנדה. הייתי רוצה לנסות להשפיע במישרין על ראש הממשלה ויתר חברי הקבינט אבל מייק עדיין מעדיף לטפל בהם בעצמו או לפחות בשני מקרים בעזרת [הואו][3] וזה קושר את ידי אבל אני מתכונן בשיחתי הבאה[4] לחזור לשאלה זו אם עד אז לא יסתדר העניין. אינני מרשה למנהיגות הציונית להתערב מפני שהדבר יזיק יותר משיועיל.

קומיי

253

1. שרת דיווח על שיחות שרי החוץ של שלוש מעצמות המערב בפריז בנושא מאזן הכוחות במזרח התיכון. בשיחות הוסכם שקיים פער בין ישראל למדינות ערב ויש צורך לתקנו לשם הרתעת תוקפנות. לפי מידע שהגיע מפינו ביקש דאלס מפירסון לספק 24 מטוסי F־86 לישראל (ראו שרת אל קומיי, 148, 17 במאי 1956, 130.02/2456/1).
2. קומיי מסר כי הנושא נדון בישיבת הקבינט הקנדי, אך לא התקבלה החלטה. הוא הוסיף כי יש צורך להתאזר בסבלנות, וכי המחליט הוא ראש הממשלה (ראו קומיי אל שרת, 183, 17 במאי 1956, 93.01/2217/15).
3. כנראה שר המסחר קלרנס ד׳ הואו (Howe).
4. בשיחה ב־21 במאי מסר פירסון כי באותו בוקר שוחח עם ראש הממשלה הקנדי אשר מוטרד מהאפשרות שקנדה תנקוט ״בצעד סנסציוני״ שיגרור כותרות העלולות להביא לעסקות נשק סובייטיות חדשות (ראו קומיי אל שרת, ZT186, 21 במאי 1956, 130.02/2456/1).

254

שיחת מ' ברטור - ג"י זובקוב (בירושלים, ב־18 במאי 1956)
Meeting: M. Bartur – G. I. Zoubkov (Jerusalem, 18 May 1956)

העתק: 130.11/2507/8

ב־18.5.56 ביקר אצלי היועץ הכלכלי הסובייטי מר זובקוב לפי הזמנתי. מסרתי לו בהתאם לאישורו של שר החוץ על רצון חברת "כור" לקבל שלושה מומחים סובייטים למפעלי הפלדה שלה לפי הפרטים הרצופים בזה. הוא הבטיח להעביר את הפנייה למוסקבה ולהשתדל להשיג תשובה בהקדם. סיפרתי לו על שיחתי עם שר סחר החוץ הסובייטי Kabanov בג'נבה,[1] על רצוננו להגיע אתם להסכם מסחרי לשם הרחבת הקשרים הכלכליים ועל פליאתנו שהצעותינו בכיוון זה שאנו עושים אותם משך שנתיים נתקלות בתשובות מתחמקות מצדם בו בזמן שבאותה התקופה חתמו על הסכמים עם סוריה, לבנון, מצרים ואם אינני טועה גם עם תימן. ודאי מבחר הסחורות אשר עומד לרשותם בישראל אינו נופל מזה שבארצות הנ"ל ולכן קשה לנו להאמין שהסיבה להתחמקותם מהרחבת היחסים הכלכליים היא כלכלית גרדא. הוא טען שהרגשה זו אינה צודקת, הם רוצים בהרחבת המסחר עם כל המדינות וגם עם ישראל וודאי נראה עוד התפתחויות רצויות בכיוון זה. הוא ימסור למוסקבה על שיחתנו זו וישתדל גם מצדו להחיש תשובה.

כאן הביא טענה מצדו: מדוע אנו מונעים תשובה חיובית לפנייתם להגדיל את ההקצבה מסך 75 אלף דולר לייבוא ספרים ותקליטים רוסיים (תמורת לירות ישראליות חסומות) ל־150 אלף דולר. הרי אנו מביאים ספרים ותקליטים מארצות־הברית בהרבה מיליונים דולרים ואיך להסביר לאור זה יחסנו השלילי להגדלת ההקצבה להם באותם התנאים שהאמריקאים מסכימים להם, כלומר, תשלום בלירות ישראליות. עניתי לו שהלוא על הסיבה לכך שוחחנו לא פעם והיא, חוסר הדדיות הקיימת בשטח הזה לגבי ברית־המועצות. בו בזמן שאנו חופשיים למכור ולהפיץ ספרים ותקליטים שלנו בארצות־הברית ללא הגבלה אין האפשרות הזאת ניתנת לנו ברוסיה. הייתי מוכן לתמוך בבקשתם זו כדי להוכיח רצוננו הטוב והכן להרחבת היחסים הכלכליים אתם, אברר את האפשרות למלא את בקשתם, ואתן לו תשובה בקרוב. יחד עם זה היינו מבקשים מהם לאפשר לנו ייצוא של ספרים, שבועונים ותקליטים בעברית ובאידיש בעלי תוכן כללי, לברית־המועצות. כמובן שהיות והייבוא לרוסיה הוא בידי חברה ממשלתית, לא מספיק בהבעת נכונות מצדם בתנאי שנמצא קונים, אלא, דרושה הסכמת החברה הסובייטית לקנות ולהציג בחלונות ראווה כפי שנהוג לגבי ספרים ותקליטים סובייטיים. אף אנחנו היינו מוכנים לקבל את התמורה ברובלים חסומים. אמר שהוא מסופק אם יהיה ביקוש רב לספרים עבריים. עניתי לו שאנו מוכנים להסתכן בכך בתנאי שיאפשרו את המכירה ללא הפליות. הלוא הוא מבין ודאי למה אנו מעוניינים

254

1. בשיחה הציע ברטור הרחבת קשרי המסחר בין ברית־המועצות לישראל, והשר הסובייטי הבטיח לבדוק את הנושא (ראו ברטור אל השגרירות במוסקבה, ק/967, 11 באפריל 1956, 130.09/2326/5).
לפי הסכמים שנחתמו בין ישראל לברית־המועצות בדצמבר 1953 וינואר 1954, מכרו הסובייטים לישראל דלק גולמי ומזוט וקנו פרי הדר ובננות. ישראל לא הסתפקה בכך ושאפה להרחיב את יחסי המסחר שלה עם ברית־המועצות באמצעות חתימת הסכמי מסחר ותשלומים, אך נתקלה בתגובה מתחמקת (ראו תדריך של ברטור עבור איתן לרגל יציאתו לסיור במזרח אירופה, 17 במאי 1956, 130.02/2415/33).

בדבר. הננו סבורים שהגיע הזמן להריסת החומה החוצצת בינינו ובין יהדות רוסיה. צעד כזה יהיה לו הד רב וחיובי ביותר בדעת הקהל שלנו ובדעת הקהל היהודי בעולם והוא עלול ליצור אקלים חיובי ביותר ביחסנו בכלל, שיתאר לעצמו מה רב יהיה הרושם אם יופיעו ידיעות בעיתונות הארץ שהנה ספרים עבריים מוצגים לראווה בחלונות הספרים במוסקבה! האם יסכים שלאחר בירורי אכתוב לו מכתב בעל שני סעיפים: ראשון שנגדיל את ההקצבה כבקשתם, שני שהננו מצפים לכך שהחברה הסובייטית המתאימה תקנה אצלנו ספרים ותקליטים ותפיצם. ייתכן ונהיה מוכנים להסכים להגדלת ההקצבה ללא תנאים מבחינת "שלח לחמך על פני המים" תוך תקווה שימצאו דרך להוכיח את רצונם הטוב על ידי מילוי בקשתנו. זובקוב ענה שיקבל ברצון מכתב כזה, יעבירו למוסקבה ואף רואה סיכויים, מבלי שיוכל להתחייב על כך, שתקוותינו לא יאוכזבו.

מר זובקוב התחיל לספר לי על ביקורו בתערוכת התעשייה בחיפה. הוא נמצא בארץ משנת 1951 וההתקדמות הכללית הכלכלית והתעשייתית עשתה רושם גדול עליו. אמרתי לו שההתקדמות הייתה יכולה להיות עוד יותר מהירה וגדולה אילולא היינו נאלצים, עקב הזרמת הנשק הסובייטי לארצות ערב, להקדיש מאמצים ואמצעים כה רבים לביטחון. מר זובקוב ענה בפרוטרוט: הנשק הסובייטי לא מיועד להתקפה על ישראל אלא כדי לאפשר למדינות המזרח התיכון להגן על עצמאות מול המעצמות האימפריאליסטיות. הנה ברית־המועצות היא מעצמה עולמית גדולה והיא לא יכולה לוותר על כך שתהיה לה דעה בכל אזור בעולם וגם במזרח התיכון. דבר זה הושג עכשיו על ידי אספקת הנשק. נוסף לכך למה לא התרענו ואיננו מתריעים במידה מספקת גם היום, על אספקת נשק על ידי המערב למדינות מסוימות באזור. הלוא מר כרושצ'וב הודיע על נכונותם להשתתף בהטלת אמברגו כללי לארצות המזרח [התיכון] [2]. בינתיים לדעתו אין לנו מה לחשוש כי מבחינה טכנית הלוא צבאנו עולה לאין שיעור על צבאות ערב וכן יש לו הרושם שאין אנחנו חסרים נשק במידה שאנו טוענים. עניתי לו שאף ראש ממשלת ישראל, עוד לפני הכרזת כרושצ'וב, דיבר על אמברגו אמנם בתנאי של איזון מסוים מוקדם בשטח הנשק. מה שנוגע לכוח צבאנו, הוא כאיש צבא ודאי יבין שאין לסמוך על כך בלבד, נחוץ גם יחס מסוים בציוד. טענתם שלא התרענו נגד המערב אין לה יסוד. הננו יכולים להוכיח שבזמנו הוקענו נמרצות את אספקת הנשק לעיראק על ידי המערב והננו ממשיכים לעשות זאת באותה המידה שלא נשלים עם הזרמת נשק סובייטי. ייתכן והרגשתם שהננו "מפלים" בשטח זה בין מערב ומזרח, נובעת מתוך העובדה אשר ודאי מובנת לו, שצעקתנו נגד המערב בעניין זה מוצאת בדעת הקהל הבין־לאומי המערבי הד פחות חזק מאשר אותה הצעקה נגד הגוש הסובייטי. אבל בזה הלוא אין להאשים אותנו, כי איננו יכולים לעשות יותר מאשר להוקיע במידה שווה וזה עשינו, עושים ונעשה. כן ברור לנו שלברית־המועצות מגמות מדיניות משלה אשר מונחות ביסוד מדיניות אספקת הנשק, אך האם מותר למעצמה גדולה אשר רואה עצמה אחראית לשמירת השלום הבין־לאומי ואשר דורשת שדעתה תישמע בכל אזור בעולם, להטיל חומר תבערה קרוב לחבית חומר נפץ כפי שהיא עושה באספקת נשק למצרים ולסוריה. הלוא היא נותנת בידי כוח מדיני בלתי אחראי שאין לה גם שליטה עליו כלי משחית מודרניים ביותר ומסכנת על ידי כך קיום מדינה ידידותית אחרת. לדעתנו אין דבר זה יכול ללכת בד בבד

2. במסיבת עיתונאים ב־28 באפריל 1956, עם סיום ביקורו בלונדון, הכריז כרושצ'וב כי ברית־המועצות תקדם בברכה התחייבות בין־לאומית, במסגרת האו"ם או מחוצה לו, בדבר הפסקת כל משלוחי הנשק לארצות המזרח התיכון.

עם הכוונות המוצהרות לשמירת השלום. הלוא ידוע לכל שהבעיות הפנימיות, הכלכליות והסוציאליות של מצרים כה חמורות שסכנת התפרצות בלתי אחראית מתוך סיבות פנימיות היא גדולה. לכן ודאי לא נוכל להירגע על יסוד הצהרות מילוליות, יתר על כן, לא תמיד חד־משמעותיות בכל סעיפיהן. הלוא כפי שהם גורסים את הצורך בקיום השלום בעולם על בסיס המצב הקיים, כן אנו גורסים אותו הכלל לגבי מצבנו באזור ויחסינו עם השכנים. הוא הביע הבנתו לגישה זו והוסיף שאין ספק שתבואנה עוד הבהרות ותוספות להצהרותיהם לגבי בעיית המזרח התיכון.[3]

255

י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה
Y. Avidar to the East European Division

מברק מוצפן ט/174

נוסח נכנס: 130.09/2326/7

מוסקבה, 18 במאי 1956

בית הכנסת היה מלא עד אפס מקום בימי החג. המגע בינינו לבין המתפללים היה רב יותר מאשר בחג הפסח. על אף התגובה הצוננת של קהל המתפללים להודעת הרב[1] יש לדעתנו לראות בה הישג מסוים מבחינה מעשית ופסיכולוגית כאחת. הישיבה והמסעדה הכשרה יקלו על קשר בין קיבוצי היהודים הפזורים, וייתכן כי יעודדו לתביעות נוספות.
העבירו נא ל"נתיב".

אבידר

3. ב־23 במאי 1956 הגיש אבידר איגרת לסגן השר לסחר החוץ הסובייטי ובה הצעה לחתום על הסכמי מסחר ותשלומים, שיוכלו לשמש מכשיר להרחבת הסחר בין שתי המדינות. סגן השר אמר כי לדעתו האישית היקף המסחר מניח את הדעת. הבטיח להעביר את האיגרת לשר (ראו שלוש אל מחלקת מזרח אירופה המחלקה הכלכלית, 24 במאי 1956, 130.11/2512/1). תשובה לאיגרת זו ניתנה ביולי 1956 - ראו מס' 334.

255

1. הרב הראשי של מוסקבה, הרב שלמה שליפר, הודיע בדרשת החג על פתיחת מוסד להכשרת כלי קודש (רבנים, שוחטים וכו') ועל הסכמת השלטונות לפתיחת חנות ממשלתית למכירת בשר כשר ולהקצאת מקום למסעדה כשרה (ראו אבידר אל מחלקת מזרח אירופה ואל "נתיב", ט/175, 18 במאי 1956, 130.09/2326/7).

מ' פישר אל מחלקת מערב אירופה
M. Fischer to the West European Division

העתק: 130.02/2410/12

אנקרה, ח' בסיון תשט"ז
18 במאי 1956

סודי

הנידון: ביקור הפרסים באנקרה

[.....][1]

ארדלן[2] פתח בשאלה אם הנני מכהן רצופות בטורקיה מאז ראני בעצרת או"ם בניו יורק.[3] בתשובתי הדגשתי את שביעות רצוני לכהן בארץ המוסלמית היחידה המקיימת קשרים רשמיים ותקינים עם ישראל. הוא הפסיקני: "אתה טועה, יש ארץ מוסלמית שנייה הרוחשת לכם אהדה ואשר רק מסיבות זמניות מפריעות לה לקיים יחסים גלויים אתכם". שאלתי: "אתה מתכוון לפרס?" - "כן", הייתה תשובתו, "דע לך כי הפסקת היחסים הדיפלומטיים היא תופעה זמנית".[4] כאן הכנסתי הצהרה קטנה על בעיית יחסנו לפרס. התחלתי בהזכרת יחס האהדה של עם ישראל לעם הפרסי הקיים מאז ימי כורש. אמרתי כי כוונתי כאשר ביקשתי שיחה עם השאה, הייתה רק להעביר לו את הבעת רגש האהדה הזה. לו, לשר החוץ, ארשה לעצמי להוסיף כמה נקודות בקשר לקשרים מעשיים. הזכרתי ניתוק הקשר הקונסולרי והדגשתי עד כמה חשוב היה להקימו מחדש, לא רק בגלל 45,000 תושבי ישראל בעלי אזרחות פרסית והרכוש הפרסי הרב, אלא בעיקר בגלל אפשרות פיתוח היחסים המסחריים בין שתי המדינות. כאן הרחבתי הדיבור על היחסים עם טורקיה והתועלת אשר האחרונה מפיקה מיחסים אלה. ארדלן השיב כי הוא ער לחשיבות פיתוח היחסים הכלכליים, אולם בקשר לפתיחת הקונסוליה הזכיר כי על פרס להתחשב במצב הפנימי השונה מאשר בטורקיה. הטורקים הצליחו למחוק את הקנאות המוסלמית, אולם קנאות זו עדיין חזקה בקרב העם הפרסי, ושלטון המֻוָאלי (موال)[5] בפרס מהווה פגע ממש. "ועכשיו", המשיך ארדלן, "מדוע אתם מתנגדים לאמנת בגדאד?" עניתי כי התנגדותנו נובעת מהאופי האנטי־ישראלי אשר קיבלה האמנה עקב הפרס ששולם על ידי טורקיה לעיראק בשל הסכמתה לאמץ את הברית. "אתה מתכוון להחלפת המכתבים בין מנדרס

256

1. החלק הראשון של המכתב, שבו דיווח על פגישות שונות של המשלחת האיראנית בטורקיה, הושמט בידי העורכים.
2. בדעת פישר, באישור משרד החוץ, היה לנצל את ביקור השאה באנקרה לשיחה בעניין יחסי איראן-ישראל, אולם האיראנים החליטו להפגיש את פישר עם שר החוץ, עלי ארדלן.
3. פישר היה חבר במשלחת ישראל למושב התשיעי של העצרת הכללית של האו"ם (ספטמבר-דצמבר 1954).
4. איראן סגרה את נציגותה בישראל ביולי 1951, בנימוק של קשיים תקציביים. עם זאת ההכרה דה פקטו שהעניקה איראן לישראל במרס 1950, לא בוטלה (ראו כרך 6, מס' 268, הערה 3).
5. כינוי לכוהני דת מוסלמיים.

לנורי סעיד?",[6] שאל ארדלן. "אתה יודע כי העיראקים דרשו גם מאתנו החלפת מכתבים דומה, וכי אנחנו סירבנו". המשכתי: "הזרקת נעימה אנטי־ישראלית לתוך ארגון אשר צריך להיות מנגנון הגנתי מכוון נגד השפעה והתקפה סובייטית גרמה לצרות רבות באזור. היא גרמה להתחרות בין־ערבית אשר הגבירה את המתיחות מסביב לישראל עד לנקודה של סכנת מלחמה. היא הניעה את הארצות הערביות, הן אלה אשר בעד האמנה והן אלה המתנגדות לה, להתחרות ביניהן מי יופיע לפני העולם כאלוף השאיפה להשמדת ישראל. היא שהניעה את הסובייטים לתרום את התואר הזה למתנגד הראשי של האמנה הבגדאדית, מצרים, על ידי מתן נשק כבד המסכן את קיום ישראל. האינך חושב כי כל זה מצדיק את התנגדותנו לאמנה אשר כה רחוקה בתוצאותיה ממטרותיה המוצהרות, ואשר במקום להקים ביטחון ושקט הביאה אתה את סכנת המלחמה לשערינו." לזה ענה ארדלן כי הוא מבין אותנו וכי הוא רואה רק דרך אחת לחזק את קיומנו והיא הצטרפות ארצות־הברית לאמנת בגדאד. "האמריקנים טוענים כי בגללכם אינם יכולים להצטרף לאמנה, כי אילו היו מצטרפים צריכים היו בעת ובעונה אחת לכרות ברית ביטחון עמכם ודבר זה היה מעורר סערה בעולם הערבי." עניתי כי אינני מאמין כי טענה אמריקנית זו אמתית היא. הרושם שלי כי ברצון האמריקנים לפייס את נאסר וחבריו. לזה העיר ארדלן כי חברי אמנת בגדאד דווקא אינם נוקטים בשיטת פיוס כלפי מצרים, הוכחה לכך הן ההצהרות האחרונות בוועידת טהראן.[7] הוא הוסיף: "הייתי שמח מאוד לו יכולתי למסור לאמריקנים כי אינכם מתנגדים להצטרפותם לאמנת בגדאד. האם תרשה לי לעשות זאת?" לזה עניתי כי אין לי כל סמכות לייפות כוחות לכך. לזה השיב: "אשמח מאוד אם תעביר את שאלתי לממשלתך".[8] ארדלן המשיך לנסות להסביר עד כמה השתתפות מלאה של ארצות־הברית באמנה תוסיף לביטחוננו. גרסה זאת ידועה לנו יפה מאז שיחתי הארוכה עם עדנאן מנדרס.[9] הוא הדגיש שוב כי הממשלה הפרסית אוהדת עקרונית את ישראל וכי אחרי שיצליחו לחזק את אמנת בגדאד נבוא על סיפוקנו בעניין הקמת קשרים תקינים. לסיום ביקשתי מארדלן שלא ישכח למסור לשאה את ביטויי ההערכה הגבוהה של העם הישראלי וממשלתו.

[.....][10]

עליכם לשקול אם יש מקום להעביר איזו תשובה שהיא לשאלת ארדלן. אשמח אם תמצאו דרך להעביר העתק מדו"ח זה לדוריאל.

בברכה,

מ' פישר

6. בהמשך לאמנה לשיתוף פעולה הדדי בין טורקיה לעיראק, שנחתמה בבגדאד ב־24 בפברואר 1955, ולאחר הצטרפותן של מדינות נוספות נקראה "ברית בגדאד", הוחלפו באותו היום איגרות בין ראשי ממשלות עיראק וטורקיה, שבהן התחייבו לשתף פעולה למען ביצוע החלטות האו"ם הנוגעות לארץ־ישראל.

7. ראו, למשל, מס' 215 והערה 7 שם.

8. פישר העביר את הדברים למשרד החוץ ונענה (משרד החוץ אל פישר, 403, 21 במאי 1956, 130.02/2452/1) כי אין שינוי בעמדת ישראל כלפי ברית בגדאד כפי שנקבעה בנאום שרת בכנסת (ראו מס' 3) ובתזכיר אבן למחלקת המדינה לקראת שיחות אייזנהאואר-אידן (ראו מס' 60).

9. השיחה התקיימה בינואר 1955.

10. מספר פסקאות על נסיעותיו ופגישותיו של השאה, הושמטו בידי העורכים.

257

י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה
Y. Avidar to the East European Division

מברק מוצפן ט/180
נוסח נכנס: 130.09/2326/7

מוסקבה, 20 במאי 1956

בקבלת הפנים בשגרירות הצרפתית לכבוד מולה ופינו ב־18 דנא ניגש אליי בולגנין ופתח באמרו שבגללנו עליהם לטרוח הרבה לנסוע ללונדון[1] ולשבת בדיונים כאן, הכול בשביל להבטיח שלום באזורנו. עניתי שבמידה והדבר תלוי בישראל אנו מקילים טרחתם זו הואיל ואנו מוכנים ומעוניינים בשלום כולם. כידוע אין הצד השני מוכן לנהל משא ומתן על כך. בולגנין אמר שהוא מאמין כי ישראל רוצה בשלום. לא הגיב כשאמרתי שמצרים בניגוד לישראל מכריזה שהיא רואה עצמה במצב מלחמה עם ישראל למרות שמועצת הביטחון החליטה בניגוד לעמדתה זו.[2] הוספתי שאם המעצמות דואגות לשלום באזור עליהן להשפיע על הצד המסרב ולהימנע מיצירת תנאים המעודדים את המסרבים. השיחה הייתה בנוכחות השגריר השוודי והיוגוסלבי ומספר עיתונאים. השוודי הזכיר את שליחות האמרשלד שתרמה להקלת המתיחות. הערתי שפעולתו הייתה מוגבלת לעניין הפסקת האש ולא עסקה בניסיון להגיע למו"מ של שלום וכן אף לא הקיפה את כל סעיפי הסכם שביתת הנשק. היוגוסלבי הזכיר את המשלחת הפרלמנטרית היוגוסלבית אשר מתכוננת לבקר בישראל[3] ועניינה של יוגוסלביה בשלום באזור. בולגנין הרים כוסו לשלום באזור. כעבור זמן מה ניגש מולוטוב ואמר שהנני נראה היום נרגע יותר מאשר בפגישתנו לפני שישה שבועות, בה הייתי מודאג מהמצב באזור.[4] עניתי שאם כי חלה הרגעה מסוימת לגבי המתיחות ששררה באפריל הרי לא חל שינוי יסודי בסכנה הואיל ולא השתנו גורמי היסוד לסכנה וכן לא מגמות הצד השני. מולוטוב השיב שהוא מקווה שההרגעה תאפשר המשך פעולה להפחתה יותר יסודית של המתיחות.

אבידר

257

1. ראו מס' 225.
2. הדברים נאמרו בהחלטת מועצת הביטחון מ־1 בספטמבר 1951 בעניין חופש המעבר בתעלת סואץ, ראו כרך 6, הערת עורך בעמ' 593–594.
3. משלחת פרלמנטרית יוגוסלבית ביקרה בישראל, לפי הזמנת הכנסת, במאי 1956.
4. ראו מס' 176.

258

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA827
נוסח יוצא: 93.01/2213/10

וושינגטון, 21 במאי 1956

שלך 12.[1]

החשבון הוא כדלהלן: הזמנת נשק מהסובייטים בשעה זו תוצאתה האפשרית:

א) פגיעה באותם סיכויי הרכש התלויים ביחס ממשלת ארצות־הברית ובנות בריתה. זה חל במיוחד על קנדה. הוכח כי בצרפת היה צורך בחתימה אמריקאית לשחרור המטוסים. קל וחומר לגבי העתיד אם הוכנסנו מעתה למסגרת NEACC.[2]

ב) ספק אם יהודי ארצות־הברית ירצו לממן קניות בברית־המועצות כל עוד יש סיכוי לקנות במדינות לא קומוניסטיות. מאחר שהוברר להם על ידי גיורא [יוספטל] ושמעון [פרס] כי אפשרויותינו וסיכויינו לקנות במערב כבר גדולים מכוחנו הכספי יגבר התימהון אם נכניס אותם ועצמנו בסיבוך זה.

אבן

258

1. במברק זה ציטט שרת את דברי פינו לצור כי אספקת נשק סובייטי כלשהו לישראל תקל על צרפת (ראו מס' 242), והזכיר כי נימוקו העיקרי של דאלס במניעת נשק אמריקני מישראל היא העובדה כי ברית־המועצות מספקת נשק רק לערבים, וסיכם כי יש לישראל נימוקים משלה מדוע לא להיזקק לברית־המועצות, אך חשבונה עם המערב מצדיק פחות ופחות אי פנייה (ראו שרת אל אבן, 12, 20 במאי 1956, 130.02/2456/1).
2. הוועדה המשותפת לארצות־הברית, בריטניה וצרפת לתיאום אספקת הנשק למזרח התיכון - ראו מס' 4, הערה 2.

259

י' אילסר אל מנהל מחלקת מערב אירופה

Y. Ilssar to the Director of the West European Division

מקור: 130.10/2539/4

[ירושלים], 22 במאי 1956

סודי

הנידון: התשובה הגרמנית לפי שיחת שנער-האלשטיין

לאחר ההתייעצות החטופה בראשות שר החוץ אצל המנכ"ל שנתקיימה ביום ה', 17.5.56,[1] שומה עלינו לנתח יחסי ישראל-גרמניה לאור השיחה הנ"ל:

א) התפתחות היחסים המעשיים בין ישראל לבין גרמניה נבעה בעיקר משתי סיבות:

1. ראינו חובה לעצמנו להבטיח ביצוע מלא וחלק של הסכם השילומים ואת המשכו;

2. הופעל עלינו לחץ מסוים מצד גרמניה הן בעקיפין והן במישרין להתקדם לקראת נורמליזציה של יחסינו עמה.

ב) מאז היות גרמניה המערבית ריבונית[2] פסק הלחץ הגרמני עלינו. לעומתו גברה שם הפעילות הערבית נגדנו. סיבה זו העמידתנו בפני הצורך להגביר קצב התקדמות יחסינו עם גרמניה. גורם נוסף היה השיקול כי גרמניה נהנית מעמדה מיוחסת בארצות ערב.

ג) במגמה להתקדמות הודענו לממשלת בון כי אנו מוכנים לקבל משלחת גרמנית בישראל כדוגמת משלחת ישראל בקלן. שר החוץ הגרמני מסר במכתבו מיום 14.3.56[3] לד"ר שנער כי ממשלתו החליטה עקרונית לשגר את המשלחת. בעל פה הוסיף כי הוא מקווה שהמשלחת תוכל לצאת לדרכה בסוף מאי. ב־15 במאי הודיע פרופ' האלשטיין, כי ממשלת בון דחתה מועד שיגור המשלחת בלי לקבוע תאריך חדש לצאתה מחשש כי ארצות ערב יגיבו בהכרה בגרמניה המזרחית. הוא הוסיף ואמר כי ממשלת בון מקווה שתוכל בעתיד הקרוב להגיע ליחסים מלאים עם ישראל ללא שלב ביניים.[4]

ד) מה הניע את בון לנסיגה זו, שאינה עולה בקנה אחד עם עמדתה המכובדת בחתמה על הסכם השילומים למרות איומי הערבים? ממשלת בון הצהירה זה לא כבר באמצעות שר החוץ שלה, כי תבטל יחסיה הדיפלומטיים עם מדינה אשר תכיר בגרמניה המזרחית. הצהרתה זו נובעת מן הרצון להוכיח לאופוזיציה מבפנים כי הממשלה דואגת לאיחוד גרמניה ותסכל כל ניסיון העשוי להנציח קיומן של שתי גרמניות נפרדות. אפשר להתווכח על התבונה אשר בהצהרה זו, אולם ברור כי היא מוסרת כוח איום ונשק חד לידי כל מדינה

259

1. בהתייעצות זאת הודיע שרת כי שקל להגיב על המשבר ביחסי ישראל-גרמניה בהקפאת היחסים. בדעתו להורות לנציגי ישראל בעולם לא להיפגש עם עמיתיהם הגרמנים, ולא להיענות להזמנותיהם. כן חשב להפסיק הזמנת אורחים מגרמניה. נוסח מברק בנידון זה לנציגויות, אך לא נשלח בגלל היסוסים נוספים. בינתיים הועבר לשרת מזכרו זה של אילסר, ונוסח מברק אחר לנציגויות - ראו מס' 264.
2. בשנת 1955.
3. מס' 150.
4. ראו מס' 247.

או קבוצת מדינות המעוניינות לסחוט הטבות ויתרונות. בנסיבות אלו משתדלת הממשלה הגרמנית, המרגישה כבר התקרבותו של מועד הבחירות הכלליות לפרלמנט, להניא בכל מחיר כל מדינה נוספת מלהכיר בגרמניה המזרחית. כל הכרה נוספת כמוה כמהלומה לפרסטיז'ת הממשלה ואיבוד קולות רבים מובטח בבחירות הבאות.

ה) תשובת האלשטיין חשפה בבהירות המציאות ביחסים בין גרמניה לבין ישראל:

1. בון חדלה ללחוץ על קיום יחסים דיפלומטיים עם ישראל;

2. בון ממשיכה להצהיר כי היא מעוניינת ביחסים עם ישראל, אך אינה מוכנה לשלם כל מחיר;

3. התשובה אינה פוגעת בביצוע הסכם השילומים ובהמשכו. מבחינת השילומים נשמר על status quo ante;

4. השפעת הערבים בגרמניה וזו של הגרמנים אשר להם אינטרסים במדינות ערב גברה;

5. דחיית שיגור המשלחת משאירה בעיות מסוימות ללא פתרון משביע רצון, כמו הענקת אשרות לישראלים, אשר עניין להם לבקר בגרמניה, וכן תביעות של ישראלים לתשלומים המגיעים להם על יסוד ביטוח סוציאלי ועוד. כן מונעת הדחייה מהגרמנים הגנה על אינטרסיהם השונים הנובעים מספנות ומסחר.

ו) **מסקנות**: התשובה מבליטה שתי עובדות:

1. הדגשת האשמה איננה מהווה עוד גורם מכריע ביחסיה של גרמניה כלפי ישראל;

2. השפעת הגורם הערבי הכפול גוברת. השפעה זו עשויה לסכן האינטרסים שלנו בגרמניה, אם הערבים ידעו לנצל עוד יותר לטובתם את המחלוקת בין הכוחות המדיניים שם ואת שאיפותיהם המנוגדות.

ז) יש לזכור כי מגמותינו העיקריות בגרמניה הן כפולות:

1. להבטיח ביצוע הסכם השילומים ואת המשכו;

2. לסכל ההשפעה השלילית של התעמולה הערבית בגרמניה על ענייני ישראל. יש גם לזכור כי ממשלת בון גילתה בעבר לא רחוק אורך רוח והבנה מבפנים לשרת התחייבותנו ההסכמית.

3. אל לנו לעודד בעיית היחסים הדיפלומטיים. פתרונה עשוי לבוא מאליו בזמן הקרוב במקרה והמערב יחליט על עמדה ברורה יותר כלפי מדינות ערב וכלפי איחוד גרמניה. אין זה משחרר אותנו מהחובה באופן שיטתי לגייס לטובתנו אישים מרכזיים בממשלה, במפלגות ובציבור הרחב.

ח) **הצעות:**

1. היעדר פעילות מדינית מצדנו בגרמניה הוא, ללא ספק, גורם מסייע לפעילות הערבים ולהצלחתה שם. מול מיעוט הפעולה מצדנו עומדת התעניינותם הגדולה והעמוקה שמגלים חוגים רבים וחשובים בענייני ישראל. שדה הפעולה האפשרי הוא גדול ומלא סיכויים. יש לנצל אפשרות זו ולפתח מסענו ההסברתי והמדיני בהקדם בלי לחכות לקיום יחסים דיפלומטיים. אין לראות בזה התרפסות אלא חובה ושמירה על זכות לגיטימית. פעולה מדינית והסברתית עשויה לשרת ולהבטיח האינטרסים שלנו בגרמניה בהצלחה;

2. דחיית שיגור המשלחת העמידה את בון במצב בלתי נוח כלפינו. עובדה זו תקל להשיג במו"מ פתרונות חיוביים לבעיות חיוניות: כמו מתן אשרות לישראלים ותשלומים לתובעי פנסיה מביטוח סוציאלי וכו'.

בברכה,

י' אילסר

260

מ' קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ

M. Kidron to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן 256

נוסח יוצא: 130.09/2332/14

ניו יורק, 23 במאי 1956

שיחת קדרון-סובולב ב־23 במאי. נוכחו תקוע, זמיאטין. קדרון סקר שליחות המזכ"ל וציין במיוחד החשיבות שאנו מייחסים למסקנת המזכ"ל כי אסור להטיל פתרונות על הצדדים. פתרונות שהושגו במסגרת הסכמי שביתת הנשק מתוך הסכם ורצון טוב של הצדדים עשויים להיות בני קיימא ואילו לפתרונות מוכתבים אין שורשים. אם הבינונו ההצהרה הסובייטית מ־17 באפריל[1] וההודעה האנגלו־סובייטית מ־26 בו,[2] הרי ממשלת ברית־המועצות דוגלת באותם העקרונות. אנו מעריכים הצלחת המזכ"ל במסגרת הצרה שהוא קבע לעצמו אם כי אין איש מאתנו משלה עצמו כי בהשיגו הפסקת אש וכמה הסדרים מקומיים פתר המזכ"ל בעיות היסוד של יחסי ישראל והמדינות הערביות אתן היא קשורה בהסכמי שביתת נשק. ואפילו בהפסקת האש אין חידוש: הפסקת האש של המזכ"ל היא השלישית שהושגה בגבול המצרי במשך 12 החודשים האחרונים. מובן מאליו כי להפסקת אש שהושגה ע"י המזכ"ל בהשראת מועצת הביטחון יש תוקף מוסרי רב ותקוותנו כי היא תחזיק מעמד יותר מקודמותיה.

לשאלת סובולב איך נשמור הפסקת האש סקר קדרון המצב בכל הגבולות והדגיש במיוחד המצב המעורער בגבול הירדני.[3] אגב הסקירה ציין האופי המלאכותי של ההסדרים המקומיים כגון סיורי משקיפים והרחקת כוחות כמונעי תקריות. בשבועיים האחרונים ללא הסדרים מקומיים לא היו תקריות בגבול המצרי. בגבול הירדני, שהכוחות אינם קרובים לגבול, לא עובר יום בלי הפרה רצינית. זה מוכיח כי המניע לתקריות הוא רצון השלטונות הערביים למנוע תקריות ולא ההסדרים. כלומר הבעיה ביסודה מדינית.

סובולב שאל אילו סעיפי שביתת הנשק עוד מופרים. קדרון שם הדגש על סעיף I בכל ההסכמים וקרא לפניו כל הסעיף תוך הסבר משמעות חלקיו השונים.[4]

סובולב התעניין לדעת איך ציבורנו קיבל שליחות המזכ"ל. בתשובה תוארו הספקות שאפפוה בראשיתה והתקווה המסויגת בסופה.

שאלתו האחרונה הייתה כיצד אנו רואים המשך פעולת מועצת הביטחון. קדרון השיב כי רצוי שהחלטת מועצת הביטחון תכלול עקרונות אלה:

א) הדגשה כי משימת טיפול או"ם בפרשה היא הסדר סופי בדרך לשלום של כל הבעיות השנויות במחלוקת בין ישראל והמדינות הערביות.

260

1 ראו מס' 205 (הערת עורך).

2. ראו מס' 225.

3. ראו מס' 312, הערה 2.

4. ראו מס' 204 והערה 1 שם.

ב) הדגשת כל ההתחייבויות של סעיף I בשביתת הנשק.

ג) חזרה על מסקנת המזכ"ל כי יש לעודד הצדדים להגיע לפתרונות מוסכמים וכי אסור להטילם עליהם.

סובולב העיר כי רעיונות אלה קרובים לדעת ממשלתו אם כי טרם קיבל הוראות סופיות. לדעתו זה מושכל ראשון כי פתרונות צריכים להיות מוסכמים ולא מוכתבים. תקוע שאל כאן אם כוונתו גם להסדרים המכונים מקומיים והוא השיב בחיוב. ברם אסור לשבת באפס מעשה. על המועצה לנצל את ה־moderate success של המזכ"ל ולעודד הצדדים להגיע להסדרים מוסכמים, אך אסור למועצת הביטחון למהר ולהעמיס על הצדדים התחייבויות שאינם עוד מוכנים לשאתן. הוא הזכיר בהערכה דברי ראש הממשלה כי מוכן לנסוע לקהיר לדון על שלום.[5] אשר להחלטה הוא מחכה כמו כולנו למשהו מהמערביים; ביקר היום אצל דיקסון ולא העלה דבר. במצב זה הוא אינו מוציא מחשבון אפשרות שברית־המועצות תגיש הצעה משלה אפילו אם המטרה תהיה רק למלא חלל ריק שנוצר עקב שיתוק המערביים. השיחה הייתה נעימה ומועילה.

קדרון

261

א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/82

נוסח נכנס: 130.09/2321/2

לונדון, 24 במאי 1956

בשיחתנו אתמול סקר שאקבורו אשר אירע בעת היעדרי ותיאר קווי מדיניותם הנוכחית במזרח התיכון.

א) **ביקור הרוסים.**[1] מתחילת השיחות עם בולגנין וכרושצ'וב בשאלות האזור הוברר לאידן וללויד שהרוסים מאמינים כי חוזה בגדאד מכוון נגדם ושום הסברים לא יזיזום מדעתם זו. הרוסים לא הסתירו כי כל המתנגד לחוזה זה יזכה בתמיכתם המלאה מכל הבחינות ואמרו בפירוש שהעזרה שנתנו לנאסר, כולל אספקת נשק, נבעה מהמגמה לחזק מצרים כלוחמת באמנת בגדאד. שעה שאידן ולויד ניסו להסביר לרוסים משמעות זיונה של מצרים

5. בן־גוריון אמר את הדברים בעת הצגת ממשלתו בכנסת ב־2 בנובמבר 1955, ולהלן נוסחם: "לשם מניעת הסכנות הצפויות במצב הפרוע הקיים אני מוכן להיפגש עם ראש ממשלת מצרים ועם כל אחד משליטי ערב בהקדם האפשרי - למען הסדר הדדי, ללא תנאים מוקדמים." (ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XIX, עמ' 233).

261

1. ראו מס' 225.

לביטחונה של ישראל, התפרץ כרושצ'וב ואמר כי ישראל בעיניו מכשיר בידי המערב לעכב שחרורם הלאומי של הערבים. רק לאחר שנותחה בעיית היחסים בין ישראל ושכנותיה בכל היקפה, על הסכנות הטמונות בה לביטחון האזור והעולם, חל שינוי מה בעמדת הרוסים, שבא לידי גילוי בהודעתם המשותפת בסיום השיחות.[2] לדעת משרד החוץ הבריטי, ההישג העיקרי מהשיחות הוא שהרוסים לא יוכלו להמשיך בחתירות תחת עמדתה של בריטניה במזרח התיכון ובייחוד באזור הנפט שבו, וכן בזיון הערבים, מבלי שיהא עליהם לשאת בה בשעה באחריות בעד תוצאות מדיניות זו מבחינת יחסיהם עם בריטניה ובעד השלום באזור ובעולם כולו, אך לפחות בה במידה שממשלת בריטניה תקיפה בתמיכתה בחוזה בגדאד, יש לחכות לפעולות נגד של ממשלת ברית־המועצות. במשרד החוץ אין אשליות בנדון זה וכל הסימנים מעידים שהתחרות בין ברית־המועצות ובריטניה במזרח התיכון תימשך, ולו גם בצורה שלא תאיים במישרין על השלום באזור.

ב) **חוזה בגדאד**. מעמד החוזה חוזק עקב ועידת טהראן, וממשלת בריטניה תמשיך במאמציה לקרב ארצות־הברית להשתתפות פעילה.[3] הנטיות החדשות שבאו לידי ביטוי בנאט"ו, להגביר בפעולות הכלכליות של הארגון, תוך דאגה לתיאום פנימי כלכלי אמיץ יותר בינו לבין סוכנויות הסיוע הכלכליות של האו"ם וארצות־הברית, באו לידי ביטוי גם בקרב הממשלות הנמנות על חוזה בגדאד. ממשלת בריטניה רואה בעיראק הגורם החשוב ביותר מבחינת עתידו של החוזה ומבחינת השפעתה של מדינה זו על ההתפתחות החברתית והכלכלית של מדינות ערב האחרות. מפעלי הפיתוח בעיראק הולכים מחיל אל חיל ומחזקים מעמד הממשלה הנשענת על שיתוף פעולה עם המערב. ניתן לומר בבטחה שלנורי סעיד יהיו יורשים שימשיכו ללכת בדרכיו. בתשובה לשאלתי ענה שאקבורו שסאלח ג'אבר ופאדל ג'מלי, "החולקים לעתים" על שיטות נורי, תומכים בעקרונות מדיניותו. הוסיף שישנם כיום צעירים רבים בעיראק המעריכים מדיניות נורי וחשיבותה לעתיד ארצו. שאקבורו סיים בנקודה זו בהכריזו כי ממשלת בריטניה איתנה בהחלטתה להמשיך ולסייע ככל האפשר לאמנת בגדאד, ולחזקה בכל המובנים, ולא תיכנע ללחץ הרוסים או ללחץ "גורם פנימי או חיצוני כלשהו" לחסל החוזה או להחלישו. בדברו על "גורם חיצוני" המתנגד לחוזה בגדאד הזכיר "הצרפתים הטיפשים" שבהתנגדותם לחוזה לא השיגו לעצמם דבר בקהיר או אצל הרוסים ורק החלישו אחת המשענות הבטוחות ביותר של המערב במזרח התיכון.

ג) **המצב בירדן**. הכינוסים האחרונים בקהיר ובדמשק[4] לא הצליחו להזיז המלך חוסיין מעמדתו שלא להצטרף לגוש המצרי ולהמשיך בקו ה"נייטרלי" שלו במחנה הערבי. אך נאסר ממשיך בחתירותיו והסכנות עדיין בתוקפן כפי שהיו מאז פיטורי גלאב. סמיר ריפאעי פוטר בגלל סכסוכיו האישיים עם המלך ולא בגלל חילוקי דעות בעניינים

2. ראו שם.
3. בין 16 ל־19 במאי 1956 התכנסה בטהראן הוועידה השנתית השנייה של ברית בגדאד. במהלך הוועידה הודק הקשר בין הברית ובין ארצות־הברית: נכחה משלחת של משקיפים אמריקנים, ארצות־הברית הצטרפה כחברה־נלווית בוועדה הכלכלית ולוועדה נגד חתרנות. נוסף על כך החליטה ארצות־הברית לפתוח בבגדאד משרד קישור עם הברית.
4. בראשית מרס 1956 התקיימה בקהיר ועידת פסגה של ראשי מצרים, סוריה וסעודיה. בין השאר הוחלט לראות ניסיון ישראל לחידוש העבודה בערוץ הירדן כפעולה תוקפנית, שתגרור אחריה תגובה מידית. במאי 1956 התכנסה בדמשק הוועידה המדינית של הליגה הערבית.

מדיניים.[5] שאקבורו העיר שכמנהיג לא גילה ריפאעי לא עקביות מדינית ולא אומץ אישי. לפני כשבועיים נדמה היה במשרד החוץ כי ריפאעי מכשיר בכוונה הקרקע למהפכה אנטי־בריטית חדשה בירדן, אך חששות אלה נתבדו. אף על פי כן אין ריפאעי האיש שיוכל לחלץ ירדן מן המיצר ולהציל עצמאותה. כששאלתיו אם יש איש כזה בירדן ומה שמו, השיב שאקבורו כי אכן אסון הוא שאין למצוא שם איש כזה ורק המלך לוחם מלחמתו באומץ גדול משניתן לשער מראש למרות גילו הצעיר והקשיים המרובים העומדים בפניו. כאן העיר שאקבורו כי רק "מצער" הדבר שיחסי המלך חוסיין והמלך פייצל אינם טובים "במידה הדרושה" כדי שחוסיין יהא מוכן להיעזר יותר בעצות המלך והחצר הבגדאדיים. לשאלתי ענה שאקבורו כי מצד בריטניה לא תהיה שום התנגדות לשינוי החוזה עם ירדן כדי לספק דרישות ממשלתה בדבר צורת המענק הניתן לליגיון הערבי. אחרי פיטורי גלאב אין עוד בלאו הכי ביקורת יעילה על אופן הוצאת כספי המענק ולא חשוב אם השימוש בהם יעבור גם באורח רשמי לידי ממשלת ירדן. לעומת זאת תעמוד ממשלת בריטניה בכל תוקף על זכויותיה הצבאיות בירדן ולא תוותר בנדון זה אף כקוצו של יו"ד. כאן הוסיף שאקבורו שירדן חשובה לבריטניה לא רק כבסיס צבאי באזור אלא כמחיצה המפרידה בין מצרים ועיראק. הכרחי שמחיצה זו לא תישמט מידי בריטניה ובייחוד בתקופה שהתהליך לקראת היציבות בעיראק טרם הושלם.

ד) **נאסר**. שאקבורו תיאר את נאסר כאיש המסוכן ביותר במזרח התיכון המהווה אחד הגורמים העיקריים לאי־יציבות השוררת באזור. מעמדו כמנהיג במצרים, השואף למנהיגות על כל הערבים, תלוי עתה בעיקר ביכולתו לנצל בעיות מקומיות שונות באזור למטרות תעמולה מצרית ואישית. אולם לשאקבורו נדמה שנאסר אינו חזק עוד היום כפי שהיה וקרנו ירדה במידת־מה בעיני תומכיו, שכן זה חודשים אחדים שאינו יכול לזקוף על חשבונו הצלחה דרמטית חדשה וגדולה מהצלחותיו בעבר. כאן העיר שאקבורו שהעיתונות המקומית עושה שירות רע לאינטרסים הבריטיים על ידי התקפות על נאסר ומדיניותו אשר רק מחזקות אותו בעיני תומכיו. מוטב להניח נאסר לנפשו ולטפל בו ובמעשיו פחות ככל האפשר. כדי להילחם בתעמולה המצרית בונה עיראק תחנת שידור גדולה שתרכז מטובי הסופרים והאמנים הערבים. שאקבורו הצביע על העובדה שקיימת היום הבנה גדולה יותר בין ממשלת בריטניה וממשלת ארצות־הברית באשר ליחסן אל נאסר ודבר זה עתיד למנוע נזק לאינטרסים של שתי המדינות כאחת. מדבריו הזהירים והמעורפלים בנקודה זו יכולתי להסיק באיזו מידה משתדלת ממשלת בריטניה למנוע קרע מוחלט בינה לבין נאסר ומשבר מכריע ביחסיה עם מצרים. אין ספק שעל אף דעת הציבור המאוחדת בבריטניה ביחסה השלילי לנאסר משתדל משרד החוץ לעשות הכול כדי לתת לנאסר הזדמנות לחזור בתשובה והוא מוכן להמשיך לשאת המכות הקשות שנאסר ממשיך להנחית על ראש בריטניה.

ה) **שליחות האמרשלד**. נציגות בריטניה באו"ם מעריכה שליחות האמרשלד כמוצלחת מבחינת השגת משימותיה הישירות והמידיות. הערכה זו חשובה לארגעת הרוחות באזור ולעודד שני הצדדים להתקדמות בפתרון הבעיות שלפניהם. הצעת ההחלטה שהנציגות תביא לישיבת מועצת הביטחון שתדון בדו"ח תהיה צנועה בתכנה בדרישותיה, אחת מסיבות הדבר היא להקל על הרוסים בהצטרפותם אל שאר המצביעים בעד החלטה כזו. שאקבורו הצהיר שמטרתה העיקרית של ממשלת בריטניה ברגע זה בקשר ליחסי ישראל

5. ב־20 במאי 1956 התפטר ראש ממשלת ירדן, סמיר אל־ריפאעי. יומיים לאחר מכן הוקמה ממשלה חדשה בראשות סעיד אל־מופתי.

ושכנותיה היא להביא לידי הרגעת רוחות ושמירת השקט בגבולות. חשוב שיחלפו לפחות מספר חודשים ללא מאורעות רציניים בגבולות כדי שלאחר מכן אפשר יהיה לגשת לטיפול בתכניות נועזות יותר בקשר להסדר סופי בין ישראל ושכנותיה. בתקופה זו אפשר יהיה גם לבדוק ביתר דיוק מגמות רוסיה באזור ומידת נכונותה לתרום לשמירת השלום בו.

ו) **חילופי גברי במחלקת המזרח התיכון במשרד החוץ הבריטי.** בסוף השיחה מסר לי כי הוא עצמו נתמנה כעוזר למנהל "האימפריאל דיפנס קולג'" ויעזוב את משרד החוץ בסוף יוני. במקומו יהיו שני מנהלים: ארצ'יבלד רוס שיטפל בין השאר גם בענייני ישראל, והרולד בילי שיטפל בעיראק ובמפרץ הפרסי. רוס מוכר לי היטב. בעת שירותו במשרד החוץ לפני שנים מספר היו בינינו קשרי ידידות אמתיים.

מטרת הביקור אצל שאקבורו הייתה לשמוע תיאור המצב ומשום כך נמנעתי מוויכוחים על נושאים מדיניים ולא עוררתי שאלות מעשיות כולל בעיות אספקת נשק לנו. בשאלה זו רצוני לשוחח בימים הקרובים עם קירקפטריק כדי לעמוד על המצב בכללו ולברר עניין סוגי הנשק שאושרו בשעתם וטרם שוחררו.[6]

אילת

262

א' אשל אל י' אבידר (מוסקבה)
A. Eshel to Y. Avidar (Moscow)

העתק: 130.11/2497/2

ירושלים, י"ד בסיוון תשט"ז
24 במאי 1956

סודי ביותר - אישי

יוסף היקר,

הולכים ומתרבים ביקורי משלחות של היהדות המערבית בברית־המועצות.

שגרירות ברית־המועצות בוושינגטון הודיעה לשני גופים של רבנים בארצות־הברית כי היא מוכנה להעניק אשרות לנציגיהם על מנת שיבקרו בברית־המועצות ויעמדו על מצב היהודים בה. שתי המשלחות תהיינה מורכבות מאישים חשובים ביותר אף כי לא תמיד יכולנו להבטיח כי כל האנשים יהיו מעור אחד ויתאימו מבחינתנו ומבחינת המטרה אשר אנו רוצים כי תושג.[1]

6. ראו מס' 319.

262

1. פרטים על שתי המשלחות שביקרו בברית־המועצות בקיץ 1956 ראו במכתב הקונסוליה הכללית בניו יורק אל משרד החוץ, 31 במאי 1956, 130.11/2497/2. משלחת אחת, של ועד הרבנים בניו יורק, כללה נציגים של שלושת הזרמים של יהדות ארצות־הברית, המשלחת השנייה ייצגה את הסתדרות הרבנים בארצות־הברית. על ביקור המשלחות בברית־המועצות עצמה ראו Y. Ro'i, *The Struggle for Soviet Jewish Emigration*, pp. 116-119.

אנו עומדים בקשר הדוק עם נציגותנו בניו יורק בכל הנוגע לביקורים אלה. אותו דין לגבי ביקורה של משלחת הקונגרס היהודי העולמי עליה הברקתי לך בנפרד.[2] סוכם כי ניומקה[3] ייפגש עם כל המשלחות באירופה וישב יחד אתן לפחות יומיים. בינתיים אף התעוררה מחשבה חדשה והיא שייסע ישר לארצות־הברית לשם אותה מלאכה וכדי להבטיח את עבודת ההכנה בצורה השקטה והיעילה ביותר. מבחינה זו מכל מקום מובטח תדרוך מלא.

אני מצרף לך העתקי שני מכתבים אלינו.[4] אחד דן במשלחות הרבנים והשני בביקור הגומלין שייערך בברית־המועצות על ידי הכמורה הרוסית. מתוך החומר הזה תקבל תמונה ברורה.

עניין אחר. הסוציאליסטים (אנשי המפלגה) שחזרו מברית־המועצות לצרפת[5] פגשו את שליחו של ש[אול] א[ביגור] ומסרו לו פרטים ראשונים על שיחה שהייתה להם עם כרושצ'וב ומיקויאן. השיחה נסבה על שתי שאלות (אותה השיחה שמעניינת אותנו - היו כמובן גם שיחות נוספות): הבעיה היהודית ושאלת האסירים הפוליטיים.

באשר לבעיה היהודית: הסוציאליסטים עוררו את שאלת העלייה. מיקויאן ענה כדלקמן: אין אנו מעודדים את העלייה משום שישראל היא מאורה קפיטליסטית אמריקנית ומרכז אנטי־סובייטי. יחד עם זאת אין מונעים ולא ימנעו גם בעתיד עלייתם של אלה שרוצים בה - אלא שאין בכלל כאלה: יהודי ברית־המועצות בכלל אינם רוצים לעלות לישראל. אנטישמיות אין.

לא נכון שנסגרו תאטרונים, עיתונים יהודיים והוצאות הספרים: כל המוסדות האלה התנוונו מעצמם וגססו מאחר שהיהודים נעשו לרוסים ואין להם כל צורך או רצון במוסדות תרבות משלהם. אילו היו דורשים פתיחות בתי ספר, תאטרונים, עיתונות וכו' - היו נותנים להם. אולם יש להניח שכלל לא יבקשו.

האיש שסיפר זאת מטעם המשלחת הסוציאליסטית הצרפתית לאיש שלנו (וורדיה) הוסיף כי על השאלות בעניין היהודים השיב בעיקר מיקויאן אלא שכרושצ'וב התערב מפעם לפעם וזרק הערות. השיחה הייתה שקטה משני הצדדים. ביחס לשאלת העלייה התייעץ מיקויאן תחילה עם כרושצ'וב ואחרים ליד השולחן בטרם נתן את התשובה הנ"ל.

באשר לאסירים הפוליטיים לראש המשלחת קומין הייתה שיחה עם בולגנין, סוכם:

א) כל פרשת שחרור אסירים פוליטיים חייבת להישאר סודית ביותר.

ב) קומין יערוך מיד רשימה של כל האסירים הפוליטיים בברית־המועצות ובדמוקרטיות העממיות ויגישה בפריז לווינוגרדוב.

ג) הרשימה תועבר אישית אל בולגנין.

2. הקונגרס היהודי העולמי נענה בחיוב להזמנת קהילת מוסקבה לשגר אליה משלחת "שחבריה יהיו תיירים", במטרה להקים קשרים עם הקהילות היהודיות בברית־המועצות (ראו משרד החוץ אל השגרירות במוסקבה, ק/57, 24 במאי 1956, 130.09/2326/5). בראשית יוני הצהיר נחום גולדמן במסיבת עיתונאים בפריז כי הזמנת הקהילה נעשתה בידיעת השלטונות הסובייטיים, וכי דבר זה יהיה "מפנה בקשרים בין יהודי ברית־המועצות ליהודי העולם". הוא הוסיף כי על מועד יציאת המשלחת יודיע בקרוב וכי הוא יצטרף אליה בנסיעתה (ראו "הארץ", 8 ביוני 1956). בסופו של דבר לא יצא ביקורה של משלחת זאת אל הפועל.

3. נחמיה לבנון, ראש "בר".

4. המכתב הראשון בעניין משלחות הרבנים - ראו הערה 1 לעיל. המכתב השני לא נמצא.

5. משלחת מטעם המפלגה הסוציאליסטית הצרפתית ביקרה בברית־המוצעות במאי 1956. היא נפגשה עם ראשי השלטון, ועוררה גם את השאלה היהודית. ראו השגרירות במוסקבה אל משרד החוץ, ט/195, 23 במאי 1956, 130.09/2326/7 ראו גם בספרו של רואי, לעיל הערה 1, עמ' 107-108.

ד) בולגנין הבטיח כי יבדקו כל מקרה, ישתדלו לשחרר בברית־המועצות וישפיעו על הדמוקרטיות העממיות באותו כיוון.

בעניין זה הברקתי לך וביקשתי שתמציא לנו חומר במידה שידועים לכם פרטים על אישים שיש לכללם ברשימה.[6]

בברכה,

א' אשל

263

ד' בן־גוריון אל א' אבן (וושינגטון)
D. Ben-Gurion to A. Eban (Washington)

מקור: 130.02/5936/57

ירושלים, י"ז בסיוון תשט"ז
27 במאי 1956

אבן יקר,

הברקתי לך הבוקר[1] שאיני רואה כל אפשרות לעצמי לצאת במשך החודשים הקרובים מהארץ.[2] וכ"תחליף" אשלח לך הערותיי לדו"ח של האמרשלד,[3] אם כי אני חושש שהן מיותרות - כי בעצמך תעמוד על ליקויי הדו"ח; והן מאוחרות - כי הערותיי יגיעו לאחר התחלת הדיון במועצת הביטחון,[4] והמעצמות הגדולות בוודאי כבר הגדירו וניסחו עמדתן ביחס לדו"ח.

הפעם ציפיתי לדו"ח - אם כי ידעתי שלא יהיו בו כל הפתעות, אלא רציתי לבחון לאורו אם התרשמותי מהתנהגותו של האמרשלד בביקורו במזרח התיכון הייתה נכונה. לצערי הרב נוכחתי כי לא טעיתי.

כשנפגשתי עם האמרשלד בפעם הראשונה ב־24 בינואר שנה זאת דווקא עשה רושם טוב, אם כי התנהג בלוד כלפי משה [שרת] בגסות מסוימת. התגלה אז כאיש שיחה נעים, אדיב, מעניין וגלוי לב, ואם כי לא הייתי מרוצה מגילוי־הדעת שעמד לפרסם בעזבו את המזרח התיכון ושהראני את נוסחתו המוקדמת - לא החשבתי הדבר.[5]

6. מברק זה לא נמצא.

263

1. המברק, מ־27 במאי 1956, בתיק 130.02/2311/6.
2. אבן ביקש כי בן־גוריון יבוא לארצות־הברית על מנת לסייע במאמץ לגיוס כספים למימון הוצאות הרכש של ישראל (ראו מברקו אל שרת, 282, 24 במאי 1954, 130.02/2311/8). ראו גם מס' 227.
3. ראו מס' 240 (הערת עורך).
4. ב־29 במאי 1956 החלה מועצת הביטחון לדון במצב בגבולות ישראל בעקבות דו"ח של האמרשלד על ביקורו באזור - ראו מס' 277.
5. על הפגישה בינואר - ראו מס' 56.

בביקורו השני בשליחות מועצת הביטחון עשה רושם קשה, עוד לפני בואו הנה בשדריו שהמטיר עליי מקהירו.[6] עד שלבסוף הייתי מוכרח להודיע לו שנדון על הדברים בעל פה לאחר שיבוא הנה.[7]

בשבת ב־14 באפריל הבהילני השגריר האמריקני כי יש לו שדר דחוף אליי מהאמרשלד.[8] ביקשתיו לבוא אליי מיד, וכשקראתיו השדר - כמעט שלא האמנתי לעיניי. הודעתי ללאוסון שאיני מוכן לקבל שדר לא הגון זה, ואני מבקש ממנו להחזירו לשולחו. השדר אמר כי המזכ"ל משוכנע כי ממשלת מצרים סבורה שיש להימנע ממלחמה [ב]ישראל ולכן: "This being so, the Secretary-General feels that the question of war and peace at present is in the hands of Israel." לאחר שהאמרשלד קיבל חזרה מלאוסון שדר זה טלגרף לי מביירות התנצלות ארוכה ומסובכת שכעסו נדלק בו לרגלי פרסומנו אחד השדרים שלו - לפני שהוא בעצמו פרסם אותו.[9]

שלושה ימים אחר כך הגיע האמרשלד הנה, והחלטתי לתת לו "טובת הנאת הספק" ולהתייחס אליו בידידות ובלא חשד, כבפגישתי הראשונה אתו לפני כשלושה חודשים.

ביום 17 באפריל הייתה לנו שיחה פרטית (נוכחו ברנס ומשה [שרת]), שבה סקר על המצב הפנימי במועצת הביטחון וביקר קשה כל המעצמות הגדולות הלהוטות אחרי מדיניות כוח וחשבונות פרטיים. דיבר בגילוי לב כמדבר איש עם ידידיו הפרטיים.[10]

לאחר הצהריים נתקיימה הישיבה הרשמית הראשונה בהשתתפות הפמליה שלו ושלנו (שנים עשר איש), והוויכוח הראשון והממושך היה על זכות הגנה עצמית. הוא טען נגד מעשי תגמול, ואני ניסיתי להסביר הסכנה לעצם קיומנו אם לא נהדוף ההתנקשויות המתמידות בחיי אזרחינו. בוויכוח זה גילה חריפות ושנינות רבה - אבל עורר בי ספק גדול ביושרו ובהגינותו האינטלקטואלית.[11]

למחרת התקיימו שתי ישיבות רשמיות, לאחר שאנו מיד הסכמנו להתחייב על הפסקת אש ללא סייג, והוא דרש מאתנו קיום סעיפי 7 ו־8 בהסכם המצרי (פינוי ניצנה)[12] - ואני עמדתי על כך שיש להתחיל הדיון בסעיף 1 - שהוא נשמת ההסכם, וקובע ארבעת העקרונות החיוניים של שביתת הנשק, ובלי שמירתם על ידי מצרים אין אנו מוכנים כלל

6. נסב על שלושה שדרים מ־12 באפריל 1956 שהעביר האמרשלד אל בן־גוריון באמצעות מטה המשקיפים בירושלים. בשדר הראשון הודיע כי בשיחותיו עם נאסר ופאוזי קיבל הבטחה כי ממשלת מצרים, תוך שמירה על זכות ההגנה העצמית בהתאם למגילת האו"ם, חוזרת על הסכמתה ללא תנאי לסעיף II(2) בהסכם שביתת הנשק [סעיף זה עניינו התחייבות הצדדים למנוע מעשי איבה לאורך הגבולות]. (ראו ר"א הומל אל בן־גוריון, 12 באפריל 1956, 130.02/2404/3). בשדר השני הודיע שמצרים הסכימה להרחיק את הסיורים מהגבול, ולתת הוראות האוסרות על פתיחה באש מעבר לקו הגבול, ועל חציית הגבול. האמרשלד ביקש כי ישראל תאשר כי ניתנו הוראות לסיורי צה"ל שלא להתקרב לגבול, והבטחה מפורשת לקיים את תקנות סעיף II(2) כפי שהבטיחה מצרים (ראו ר"א הומל אל בן־גוריון, 12 באפריל 1956, 130.02/2448/3). בשדר השלישי מגיב האמרשלד על שדר משרת, שבו הודיע על חידוש פעולות האיבה של כנופיות מצריות בשטח ישראל (ראו תקוע אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם, מס' 135, 12 באפריל 1956, 130.09/2331/19). האמרשלד הביע צער על האבדות בנפש אך הסתייג מפרסום הודעה פומבית מטעמו, פן יוסיף בכך על המתיחות (ראו פ"ק ג'אקומאג'י אל בן־גוריון, 12 באפריל 1956, 130.02/2437/4).
7. תשובת בן־גוריון הועברה על ידי תקוע (מכתבו אל הומל, 13 באפריל 1956, 130.02/2439/7).
8. השדר לא נמצא בתיקי משרד החוץ, וכפי שנאמר להלן, כנראה הוחזר לשולחו.
9. ראו האמרשלד (מביירות) אל בן־גוריון, 15 באפריל 1956, 130.02/2439/7.
10. ראו רישום ביומן בן־גוריון, 17 באפריל 1956, ארכיון בן־גוריון.
11. ראו מס' 204.
12. ראו מס' 11, הערה 6.

לדון על סעיפים 7 ו־8, כי ההסכם הוא חטיבה אחת, והמפתח לכל הסעיפים, מחוץ לסעיף 2(2), הוא סעיף 1.[13]

גם בוויכוח זה גילה חריפות רבה - ועוד יותר חוסר הגינות אינטלקטואלית, אבל הוכרח להודות שיש יסוד לטענתנו, והסכים (אחרי התפתלויות מרובות) ליונקטום [קשר] שבין סעיף 1 ובין סעיפי 7־8, והתחייב לדרוש מנאסר הפסקת ההסגר בתעלת סואץ ובים סוף, אמנם בחשאי (והודענו שנסתפק בהתחייבות חשאית), אם כי טען נגד דרישתנו - על ביטול מצב מלחמה, כי הודאת נאסר בביטול מצב מלחמה בין מצרים וישראל תסכן מעמדו.[14]

חששות יותר כבדים עורר בלבי בביקורו השני אצלנו בתחילת מאי - כשדנו אתו על ההסכמים עם ירדן וסוריה. ואמרתי בלבי: אולי התרשמותי מוטעית, אחכה עד שיפרסם הדו"ח שלו, - ואדע אם חשדותיי מוצדקים או לא. לפני ימים אחדים קיבלתי הדו"ח[15] (הייתי כמה ימים בחופש בשדה בוקר, והדו"ח הגיע אליי באיחור ימים אחדים). מתוך עיון מדוקדק בדו"ח ראיתי שאמנם הוא נוהג באֵיפָה ואיפָה; מצמצם סמכותו כשזה דרוש לערבים או פוגע בישראל, ומרחיב סמכותו כשזה דרוש לפגוע בישראל או לעזור לערבים. מעלים עובדות וטענות או "מצנזר" אותן - לחפות על ערבים או להעמיד ישראל באור לא נכון; מתעלם מהחלטות או"ם שהן לטובת ישראל באמתלא שהחלטות אלו לא נזכרו בארבעה לאפריל במועצת הביטחון, ומעלה מתהום הנשייה החלטות שלא נזכרו אף הן - אם יש בהן להזיק לישראל או להיטיב לערבים. ממציא תורות "מקוריות" שאינן בסמכותו כלל, ושום החלטה של מועצת הביטחון לא דנה בהן, למען הצדיק עמדת סוריה וירדן בשאלת ערוץ הירדן.

לפני שאתן כמה דוגמאות מהדו"ח - אציין דבר לא הגון ראשוני שעשה לפני בואו לישראל: ההסכם שעשה עם שר החוץ המצרי (או אולי עם נאסר) שלא ידון עם ישראל על שלום, ולא על הסגר בתעלת סואץ (מנקודה זו היה מוכרח לזוז בשיחה אתי), ולא על קיום או אי־קיום מצב מלחמה בין ישראל ומצרים.

ידועות לך שלוש החלטות מועצת הביטחון שנזכרו בהחלטת 4 באפריל. בדו"ח שלו הוא מציין שסמכותו הייתה מוגבלת בהחלטת 4 באפריל ובשלוש ההחלטות של 30 במרס 1955, 8 בספטמבר 1955 ו־19 בינואר 1956 שנזכרו באותה החלטה.[16]

אולם כשרצה להקנות למשקיפי או"ם חופש פעולה ותנועה שאינה מותנה בהסכמי שביתת הנשק הוא העלה מתהום נשייה החלטת מועצת הביטחון ב־5 ביולי 1948 מימי ההפוגה, - אם כי ההפוגה נתבטלה עם שביתת הנשק. אולם החלטה זו הייתה דרושה לו כדי להטיל עלינו פיקוח משקיפי או"ם לאורך כל גבולותינו כי כל גבולותינו, שלא כגבולות שכנינו, הם קווי שביתת הנשק, בשעה שקווי שביתת הנשק של שכנינו הם רק חלק מצער מגבולותיהם.

בהחלטת מועצת הביטחון מ־30 במרס 1955 מדובר על הקמת מחיצה ברצועת עזה, על סיורים משותפים. אולם מכיוון שמצרים התנגדה לכך, ואינו רוצה להוקיע מצרים כמפרת החלטות מועצת הביטחון הוא מודיע שראש המשקיפים אינו מציע עכשיו הקמת מחיצות, ופטרול משותף לא רצוי.

13. סעיף 1 עניינו האיסור על שימוש בכוח, ושמירה על הפסקת האש בין ישראל ומצרים. סעיפים 7 ו־8 עניינם קביעת האזור המפורז בניצנה והגבלת הכוחות של שני הצדדים באזור זה.

14. ראו מס' 204, הערה 5.

15. ראו דו"ח האמרשלד, מסמך או"ם S/3596, מ־9 במאי 1956, עמ' 28-29.

16. החלטת מועצת הביטחון - ראו מס' 179 (הערת עורך).

במרכז השיחות על קיום ההסכם המצרי העמדנו התביעה לקיום סעיף ראשון, וקודם כול ביטול ההסגר בסואץ ובים סוף. אחרי ויכוח ממושך נאלץ האמרשלד להכיר בצדקת עמדתנו, ובעצמו ניסח מכתב לנאסר בעניין זה, שאני הייתי צריך לחתום עליו, וחתמתי עליו לאחר שהכנסתי בו תיקונים אחדים.[17] בהמשך השיחה התחייב האמרשלד שאם גם יבטיח נאסר להפסיק ההסגר ואנו נוציא על יסוד זה צבאנו מניצנה, ואחר כך יחזור נאסר לסורו ויחדש ההסגר - נוכל להחזיר צבאנו לניצנה והוא יעמוד אתנו בעניין זה.[18] אמנם הוסכם בינינו שסידור זה אינו מחויב להיות פומבי, ונסתפק בהבטחה שנאסר ייתן להאמרשלד, וזה יודיע על כך לנו. אולם בדו"ח שהגיש לוועדה נדרש מאתנו הפינוי מניצנה, ויש נספח מיוחד של ברנס בעניין זה (שייתכן כי נוסח על ידי האמרשלד), שבו קבועים השלבים של קיום סעיפי 7, 8 בהסכם ישראלי-מצרי.[19] זוהי מעילה גסה בהתחייבות מפורשת שנתן לנו האמרשלד בעל פה ובכתב. בדו"ח הוא מודיע שדבר השיט בסואץ אינו בגדר סמכותו, אם כי הוא לא סתר טענתנו כי סעיף 1 בהסכם שולל קיום מצב מלחמה, ועל כך יש גם החלטה מפורשת של מועצת הביטחון[20] וכל ההסגר בתעלת סואץ נשען לדעת מצרים על קיום מצב מלחמה גם לאחר ההסכם.

כאן יש סילוף סמכותו (צמצומה שלא כחוק) לטובת מצרים, כאן יש התכחשות להתחייבות מפורשת שקיבל על עצמו בפני 12 עדים: 4 מהפמליה שלו, 8 מהפמליה שלנו, התחייבות שניסחתי באיגרת שמסרתי לידו בשעת הישיבה, והוא בפני כול אישר תוכנה.

מעילה בשליחותו בולטת גם בדו"ח שלו על ירדן. אנחנו תבענו מילוי סעיף 8 (חידוש הפעולה הנורמלית של מוסדותינו בהר הצופים, גישה חופשית לכותל המערבי ועוד). אתה בלי ספק בקי בסעיף זה ויודע כל חשיבותו, הוא אחד הסעיפים הכי בהירים בהסכם, כי הוא קובע שהושג כבר הסכם בין שני הצדדים על כמה דברים ויש רק להבטיח ביצועם על ידי ועדה משותפת של שני הצדדים. ירדן כמובן סירבה להבטיח קיום סעיף זה, והאמרשלד כלל לא טרח לדרוש קיומו, ולא ציין אפילו סירובה של ירדן. במקום זה הכניס בדו"ח נספח מטעם ברנס[21] (שאיני יודע אם נוסח על ידי ברנס או על ידי האמרשלד) שבו נאמר בנאיביות מתמיהה כי ירדן טוענת כי יש לקיים הסטטוס קוו מטעמי ביטחון, וכי ברנס מוכן להעביר ל[ירדן][22] כל הצעה של ישראל בנידון זה. הפרת ההסכם על ידי ירדן בעניינים חיוניים לישראל - הס מלהזכיר.

אולם האמרשלד לא שכח לציין שישראל סירבה להרשות סירת משקיפי או"ם בכנרת.

עבודת ערוץ הירדן לא נכנסה בגדר שליחותו של האמרשלד - אבל מי שקורא הדו"ח והנספחים יראה כי הם עומדים במרכז הדיונים. האמרשלד המציא תורה מיוחדת על

17. בן־גוריון רוצה לומר למעשה "מכתב עבור נאסר", דהיינו מכתב אשר ישמש את האמרשלד בפגישתו עם נאסר, ובו תוסבר העמדה הישראלית המוסמכת בעניין הזיקה שבין ביצוע סעיף 1 בהסכם שביתת הנשק ישראל-מצרים לביצוע סעיפים VII ו־VIII. ראו גם מכתב שרת אל האמרשלד מ־2 במאי 1956 (בתיק 130.16/2947/12). למכתב מצורפת טיוטת מכתב שניסח האמרשלד, שעליו חתם בן־גוריון לאחר שהוכנסו בו תיקונים. המכתב המתוקן (מתאריך 3 במאי 1956, בתיק 130.02/2448/4) נמסר להאמרשלד לפני צאתו לקהיר, שישמש בשיחתו עם נאסר (כאמור לעיל).

18. ראו בן־גוריון אל האמרשלד, 3 במאי 1956, 130.02/2437/4.

19. נספח V בדו"ח האמרשלד.

20. החלטת מועצת הביטחון מ־1 בספטמבר 1951 בעניין ההסגר המצרי בתעלת סואץ - ראו כרך 6, הערת עורך בעמ' 593-594.

21. נספח VI בדו"ח האמרשלד.

22. במקור בטעות: "מצרים".

סכנת "המתיחות" (עמוד 14 מהדו"ח) שבו מסביר המזכ"ל כי תיתכן מתיחות אשר תסכן ההתחייבות הלגלית שנתחדשה בביקורו במזרח התיכון על הפסקת אש ללא תנאי.

רציחת יהודים על ידי פדאיון מצרים או ירדנים - שבוצעה אחרי חידוש ההתחייבות הלגלית מצד מצרים וירדן על הפסקת אש ללא סייג - אינה מהווה מתיחות, והאמרשלד פוסק לאסור לגמול לרוצחים או לשולחיהם (בעמוד 14 של הדו"ח), אם כי אין דבר זה בסמכותו, אבל הנספחים על ערוץ הירדן מטעם ירדן ולבנון[23] ודברי האמרשלד עצמו בדו"ח באו להצדיק עמדת סוריה כי הפסקת אש מותנית בהימנעות ישראל מעבודה בערוץ הירדן, וכל הדו"ח ערוך באופן כזה, שמועצת הביטחון נדרשת (אם כי לא במישרין) לקבל החלטה כי אסור לחדש העבודה בערוץ הירדן, האמרשלד מסלף האמת בדבר זכותה של ישראל על הכנרת. לפי דבריו "טוענת" ישראל שיש לה זכות על כל ים כנרת, והוא מעלים בדו"ח, כי יש החלטה מפורשת ומוחלטת של ועדת שביתת הנשק על כך.[24]

האמרשלד גם לא "דייק" בדבר רישיונות הדיג לסורים. לפי דבריו ולפי דברי ברנס דרשו הסורים שיקבלו רישיונות **באמצעות** יו"ר ועדת שביתת הנשק: אנשיהם יפנו לנציגם בוועדה, הנציג יפנה ליו"ר, היו"ר יפנה לנציג הישראלי, והרישיונות שישראל תסכים לתת יימסרו על ידי יו"ר ועדת שביתת הנשק לנציג סוריה. אנו התנגדנו לנוהג זה - ודרשנו שהנציג הסורי יפנה ישר לנציג שלנו, וממנו יקבל הרישיונות.

בדו"ח של האמרשלד נאמר כי הרישיונות צריכים להינתן **על ידי** ראש ועדת שביתת הנשק.

האמרשלד שנכנע למפרע לכמה סירובים ערביים למלא סעיפי ההסכם או שלפחות הוא מסביר בהרחבה נימוקי סירובם - נמנע מלציין נימוקנו אנו בסירובנו לתת חופש תנועה למשקיפים לאורך כל גבולותינו או להקים תצפיות בים כנרת.

בנספח III קובע האמרשלד כי שמירת סעיף 25 של מגילת או"ם (חובת חברי או"ם לקיים החלטות מועצת הביטחון) נכנסת במסגרת פעולתו של המזכ"ל, אם כי אין זכר לה בהחלטות מועצת הביטחון, אולם קיום סעיף 1 וסעיף 2 במגילת או"ם, המופרים על ידי הליגה הערבית (חרם, הסגר, מעשי איבה, קיום מצב מלחמה), מצד חברות או"ם נגד חברת או"ם אינו נכנס במסגרת פעולתו.

לא התכוונתי למצות כל הפגיעות ומשוא הפנים ואיפה ואיפה שבדו"ח - כי אני מניח שהדברים ברורים לך בכללם ובפרטיהם.

השאלה שאני מתחבט בה היא: האם להוקיע דו־פרצופיותו של האמרשלד - או לעבור בשתיקה. האמרשלד הוא עכשיו כאילו גיבור השעה ומציל השלום, ואין בידינו לפטרו ולהחליפו באיש אחר, ובתלמוד נאמר שאין להתגרות ברועה חזירים, שמא יהיה קיסר רומא.

23. נספחים I ו־II בדו"ח האמרשלד.
24. הכוונה ככל הנראה להחלטה שהתקבלה במרס 1954 - ראו כרך 9, מס' 110.

העליתי ספק זה היום בישיבת הממשלה, והייתי רוצה לדעת דעתך בעניין זה.[25]

לטדי [קולק] יש הסברה על התנהגותו של המזכ"ל - שאין להעלותה על הכתב.

מתי תגיע לזמן־מה ארצה?

בברכה,

ד' בן־גוריון

264

מ' שרת אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
M. Sharett to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 747

נוסח יוצא: 130.09/2321/9

ירושלים, 27 במאי 1956

לראש הנציגות - אישי

מתחייבת נסיגה ביחסיכם עם הנציגים הגרמנים. ב־14 במרס הודיעה לנו ממשלת בון בכתב על הצעתה לשגר אלינו משלחת לתפקידים כלכליים וקונסולריים במעמד שווה למשלחת השילומים שלנו בגרמניה.[1] קיבלנו הצעה זו והיה מובן כי יש לראות בה צעד לקראת יחסים תקינים. נקבע כי המשלחת תבוא במאי. ידענו כי ההחלטה נתקבלה תוך התגברות על היסוסים שמקורם בחששות לתגובה ערבית עוינת ובעיקר להכרת מצרים בגרמניה המזרחית. בימים אלה קיבלנו הודעה בעל פה בשם ברנטאנו כי ממשלת בון נאלצת לדחות ביצוע התכנית.[2] שום מועד לא נקבע. הנימוק הפעם, חשש לניצול ההתקרבות לישראל על ידי הרוסים בתעמולתם נגד בון בארצות ערב. הפרה זו של דיבור מוסמך פירושה כניעה לסחטנות לפי הנוסח הידוע, העומדת בניגוד מביש לעמדה התקיפה של אדנאואר בהבאת חוזה השילומים לאישור הבונדסטאג על אף איומי הערבים שנתבדו. איננו מפרסמים

25. תשובת אבן לא נמצאה, אך תגובה מוקדמת שלו על מברק שקיבל עם תמצית הערותיו של בן־גוריון ראו במס' 270. ראו גם הערות קדרון במזכר לאבן (15 ביוני 1956, 93.03/3042/3). שרת הגיב ואמר כי קטרוגיו של בן־גוריון על האמרשלד חמורים למדי אך אין להחלישם על ידי טענות לא נכונות. בפרק בדו"ח העוסק בניצנה לא דרש האמרשלד פינוי ניצנה על ידי ישראל. הניסוח אומר כי ביצוע הסעיפים לגבי ניצנה (סעיפים VII ו־VIII) "חייב למצוא מקומו במקושר לצעדים אחרים שייעשו לשם הגשמות מטרותיו של הסכם שביתת הנשק". כמו כן לא התחייב המזכ"ל להחזיר את חופש השיט בתעלה ולא לראות בהפרת תנאי זה הרשאה לישראל לחזור לניצנה אם תפונה. הניסוח בדו"ח הוא כדלהלן: "קיבלתי הבטחות מפורשות משני הצדדים על נכונותם לבצע את הסעיפים VII ו־VIII במסגרת החזרתו המלאה של מצב העניינים אשר הסכם שביתת הנשק שם לו למטרה". לפי צורת ניסוח זו מילא המזכ"ל את ההבטחות שנתן לישראל במהלך השיחות, ולכן אין להאשימו במעילה בהתחייבויות (ראו שר החוץ אל ראש הממשלה, 29 במאי 1956, 130.02/2436/8).

264

1. ראו מס' 150.
2. ראו מס' 245, 247.

דבר אך עלינו להגיב מיד בהפגנת התקררות. יש לחדול להזמין ולהיענות להזמנות, גם להימנע מחיוכים ומשיחות חולין במסיבות כלליות ואם אין מנוס מלחיצת יד אזי בקרירות מודגשת. אין ליזום שום בירור אך אם יפנו וישאלו מה קרה יש לאמור כי לנו רושם ברור כי אינם מעוניינים בהתקדמות יחסינו בעוד שנוכח העבר המחריד היו הם חייבים לצאת מגדרם ולדבר על לבנו. אין להיכנס בפרטי העניין ואין לספר מה קרה אלא להסתפק בהבעת אכזבה סתמית מלווה זעם עצור למען ידווחו לבון וישאלו שם לפשר דבר. כן רצוי לרמוז לידידים נאמנים בסגל כי התנהגות הגרמנים מגונה ושוב ללא פירוט למען יפנו הם לגרמנים וישאלו מה הדבר שנפל בין בון לישראל והכול למען ידווחו הללו לבון. כל זאת ללא כל פומביות ותוך דאגה קפדנית למנוע פרסום. כל תגובה יש להבריק למשרד.[3]

שרת

265

מ' שרת אל המנהל הכללי של משרד החוץ (פראג)

M. Sharett to the Director-General of the Ministry for Foreign Affairs (Prague)

העתק: 130.02/2415/33

ירושלים, ט"ז בסיוון תשט"ז
27 במאי 1956

בימים האחרונים שלפני צאתך[1] שררה אצלי מרקחה כזו שלא הספקנו להיוועץ כהוגן על תכנית ניצול מסעך בארצות מזרח אירופה למטרות מדיניות. אמנם ראשית כוונתנו לגבי סיור זה הייתה לתת לך אפשרות להכיר מקרוב את נציגויותינו ולעמוד על בעיותיהן. עם זה ודאי גם אתה הנחת כי מצווה לנצל את ההזדמנות כדי לקדם את בירורם של כמה עניינים. הנושאים לדיונים אלה ודאי ברורים לך, אך רצוני לנסות לקבוע בהם מסמרות.

אקדים הערה כללית. יתרונך על פני הנציגים הקבועים נובע לא רק מתפקידך אלא גם מדבר היותך אורח נדיר שבא לביקור מיוחד. הנציגים הקבועים, בבואם לבקר במשרד החוץ, כפותים לסדר יום מסוים ומצווים לטפל רק בעניינים העומדים על הפרק. אין הם יכולים להתחיל בכל הזדמנות מבראשית ולגולל את יריעת בעיותינו לכל רוחבה. לא כן אתה, שהרשות נתונה לך לפתוח בסקירה כללית ולברר ענייני יסוד. דומני כי אין לחשוש

3. אבן מיהר והבריק שעוד בשבוע שעבר שוחח עם עמיתו הגרמני בנושא זה והבחין אצלו במבוכה. אחרי כמה גמגומים אמר שרובץ על ממשלת בון פחד מהכרת נאסר בגרמניה המזרחית (ראו מברקו אל משרד החוץ, 303, 27 במאי 1956, 130.09/2311/8).

265

1. במאי 1956 יצא איתן לביקור עבודה במדינות אירופה המזרחית. בנוסף לתדריך שרת שלפנינו הוכן עבורו גם תדריך כלכלי על ידי ברטור (בתיק 130.02/2415/33).

להכבדה יתרה על אנשי שיחך על ידי הרצאות מקיפות, כי בעוד שהנציגים הקבועים, בבואם לעורר שאלה מסוימת, מצפים לתשובה, אם גם לא תמיד הם מקבלים אותה, הרי מטרתך היא להשכיל את הצד שכנגד בינה ואין אתה בא לכפות עליו שום הכרעה לאלתר. כל משאלתך היא כי יטו לדבריך אוזן קשבת ויבינו אותם לאשורם. הם מופיעים כדי למלא משימה מוגבלת שהוטלה עליהם ואילו אתה מתכוון להעמיד את אנשי שיחך על הלך הרוח השורר בארצך ועל בעיות מדינתך בכללותן.

ועתה לנושאים שאני מציע שתיתן דעתך עליהם, הן כלליים והן לפי הארצות. אני מקווה לכתוב לך לחוד לקראת שיחותיך במוסקבה.[2] את מכתבי זה בדעתי להקדיש לביקורך ב"דמוקרטיות העממיות".

1) **עצמאות ישראל.**

כדאי לעשות מאמץ לעקירת המושגים המסולפים הרווחים באירופה המזרחית ביחס למעמד הבין־לאומי ומדיניות החוץ של ישראל כמדינה שמכרה, כביכול, את עצמאותה בעד הדולרים האמריקנים והשתעבדה בכל לרצונה של מחלקת המדינה. יש להוקיע את הבורות וחוסר השחר המתגלים באופן הצגת אופייה המדיני של ישראל בעיתונות של "הדמוקרטיות העממיות", שלפיה אנו שואפים להצטרף לאמנת בגדאד ומצייתים בכל עניין לוושינגטון - עד כדי כך שאפילו פעולות תגמול שלנו אינן נעשות אלא לפי פקודתם של האמריקנים. יש להדגיש בכל מקום כי היינו בין המדינות הראשונות בעולם שמחוץ לגוש הסובייטי להכיר בסין העממית;[3] כי אמנם מלחמת קוריאה והסיבוכים שנבעו ממנה מנעו בעד התקדמות יחסינו עם סין, אבל משהסתדרו העניינים שיגרנו לפקין משלחת של מסחר ורצון טוב והצענו קשרים דיפלומטיים;[4] כי עד היום לא נענינו על הצעה זו, אף לא זכינו לביקור גומלין. יש להצביע על הרוגז הגלוי שעוררה בוושינגטון הכרת מצרים בסין[5] ולשאול אם גם הצעדים היזומים שנקטנו כדי להתקרב לסין משמשים עדות להשתעבדותנו לארצות־הברית.

2) **עצרת או"ם.**

אחת הפרשיות שכדאי לטפל בהן, בייחוד במדינות העומדות להופיע בעצרת זו בפעם הראשונה כחברות לאו"ם,[6] היא "הכשרת הלבבות" לקראת העצרת. אין ספק כי העניין יחייב המשך פעולה מצד ראשי הנציגויות, שתיעשה בעיקר בשבועות האחרונים לפני העצרת, כאשר נדע ביתר בהירות את הנכון לנו, אך ביקוריך משמשים שעת כושר ל"חריש ראשון" ואין להחמיצה.

במסגרת ענייני העצרת יש להסביר את הרקע הכללי של בעייתנו באו"ם. ישראל ומדינות ערב הן חברות לאו"ם ככל שאר האומות. הסכסוכים שביניהן הם בראש וראשונה עניין למו"מ ישיר. במידה שיש בידי עצרת או"ם לסייע הרי זה על ידי מאמץ להביא את הצדדים לידי פגישה. את עניין המו"מ הישיר יש להדגיש באלף הדגשות. כן יש

2. ראו מס' 283.
3. ישראל הכירה ברפובליקה העממית של סין בינואר 1950, והייתה השביעית מבין המדינות הלא־קומוניסטיות שעשתה כן.
4. משלחת מסחרית ישראלית שהתה בסין מ־23 בינואר עד 24 בפברואר 1955. ראו כרך 9, מס' 579; ע' זאב סופות, "המדיניות הסינית של ישראל, 1952–1992" בתוך: **משרד החוץ, חמישים השנים הראשונות**, חלק ראשון, עמ' 582–584.
5. ב־16 במאי 1956.
6. רומניה, הונגריה ובולגריה, שהתקבלו לאו"ם בדצמבר 1955.

להבחין כל ההבחנות שבעולם בין מועצת הביטחון לבין העצרת. מועצת הביטחון מוסמכת לעמוד בתמידות על משמר הביטחון ולכן שומה עליה לדאוג לביצוע הסכמי שביתת הנשק ולמניעת תוקפנות (כאן כל הברכות על ראש המזכ"ל עם כל הדגשת מגבלות פעולתו). לא כן העצרת, שאין היא חייבת להכניס ראשה בפרטי הסכסוכים וגם ספק אם תצמח תועלת כלשהי מכניסתה לתוכם, שכן הם ניתנים להתיישב רק על ידי פתרונות מוסכמים. ברור כי אגב הסבר זה לא רק שאין לך להימנע מהצגת עמדתנו לגופן של הבעיות העומדות על הפרק, אלא כדאי לך להיאחז בהזדמנות זו ולבאר היטב את עמדתנו בכל השאלות העיקריות: מעמד החלטת 1947, גבולות, פליטים, ירושלים, וכו'. עליך לזכור את הניסוחים הכלולים בהצהרת ברית־המועצות מ־17 באפריל[7] ובהודעה המשותפת שנתפרסמה לאחר שיחות לונדון.[8] המוקשים הטמונים במסמכים אלה ידועים לך ועליך להתכוון כלפיהם.

3) **מאזן הנשק.**

עליך להסביר את תגובתנו לעסקה הצ'כית ואת הסכנות שאנו רואים בזיונה הכבד של מצרים, בבריתותיה הצבאיות עם מדינות ערביות אחרות, במגמת השתלטותה על סוריה וירדן שאחת מתוצאותיה היא כיתור ישראל ובהתנשאותו של נאסר לפרוש את מרותו על פני מרחבי אפריקה. יש להבהיר כי השאיפה המוצדקת להשתחרר משעבוד ומתלות אינה מחייבת כלל ועיקר השתלטות על אחרים והתעמרות בהם. מטרת פריקת עולו של שלטון זר צריכה להיות התמסרות לצורכי המוני העם ודאגה לפיתוח המשק הלאומי. חלומות ההתפשטות וההשתלטות מסיחים את הדעת מתפקידי בניין, מחפים על הזנחות וכישלונות בפנים, ומכשירים את הקרקע לסכסוכים ולהתנגשויות בחזית חוץ לעתיד לבוא.

בענייני נשק קרוב לוודאי כי תישאל אם פנינו לברית־המועצות ומדוע לא פנינו. עליך לענות כי לא היה בעמדתה הכללית של ברית־המועצות כלפינו מזה וכלפי מדינות ערב מזה, ובמיוחד באופן הצדקתה את העסקה הצ'כית, שום עידוד לנו לצפות לעזרה מצדה או מצד בעלות בריתה. היינו נוהגים אחרת אילו הייתה עמדת ברית־המועצות אחרת, ועודנו מצפים לאותות יותר ברורים של עמדה פחות שלילית כלפינו מצדה גם לאחר ההודעות האחרונות,[9] שיש בהן שינוי נעימה.

4) **עלייה.**

כאן לא אפרט, (שכן אני סומך על תדרוך ראשי הנציגויות) בכל מקום יש להביע במודגש קורת רוח על ההקלות שניתנו[10] ועל ההתקדמות שהושגה ועם זה לציין את צמצום הממדים ולתבוע הרחבה. יש להציג את עניין העלייה לישראל כנקודת מוקד ביחסי ישראל עם מדינות אחרות וכאבן בוחן עיקרית ליחסו של העם היהודי בעולם אל כל מדינה ומדינה. בבוקרשט יש להדגיש במיוחד את בעיית המשפחות הקרועות. כשם שהרשינו ונוסיף להרשות את היציאה מהארץ על מנת לשוב לרומניה לכל המעדיפים להתאחד עם משפחותיהם שם, כך נעמוד על זכות עלייתם של המשתוקקים להצטרף לקרוביהם בישראל.

7. ראו מס' 205.
8. ראו מס' 225.
9. ההצהרה הסובייטית בעניין המזרח התיכון מאפריל 1956 (מס' 205) וההצהרה המשותפת של בריטניה וברית־המועצות על המזרח התיכון - מס' 225.
10. בשנת 1956 היה מספר העולים ממדינות מזרח אירופה גדול יותר מאשר בשנה הקודמת: מברית־המועצות 753 לעומת 105; מרומניה 714 לעומת 235; מפולין 3,635 לעומת 206; מצ'כוסלובקיה 81 לעומת 40; מהונגריה 999 לעומת 274. רק מבולגריה הייתה ירידה מ־192 ל־117 (ראו י' גוברין, **יחסי ישראל-ברית־המועצות**, עמ' 137). על הגידול בעלייה מפולין ראו מס' 251 והערה 1 שם.

5) **מצב היהודים.**

רצוי בתכלית לנגוע בנושא זה ולו בקצרה. יש לציין את דאגתו של הציבור הישראלי, וכן של קיבוצי יהודים בארצות אחרות, להמשך קיומו של העם היהודי בכל אתר ואתר, אשר לא ייתכן בלי חינוך יהודי ועברי, פעולה תרבותית מסועפת, חיים קהילתיים מסודרים וקשר חי עם ישראל ועם קיבוצי יהודים בארצות אחרות. יש לאמור את הדברים לא כהצגת תביעה אלא כתיאור מצב של ערות ודאגה מתמדת אשר לא תמיד הן באות על סיפוקן.

6) **צ'כוסלובקיה.**

בסעיף זה נועצנו. אין אני בא אלא לחזור על ראשי הפרקים:

שמחנו לשחרור אורן[11] והננו מעריכים צעד זה. אמנם מוטב היה לא לאסור כלל, יען ברור לנו ואנו מקווים כי ברור עכשיו לשלטונות הצ'כוסלובקיים, כי הוא נאסר ונדון על לא עוול. אם נאסר, מוטב היה לשחררו שנים לפני כן ולפחות מיד לאחר שפנה נשיאנו בבקשת חנינה. אף על פי כן טוב מאוחר מלעולם לא. כאמור, הוקרנו את השחרור ואנו רואים בו הסרת אבן נגף מעל דרך התפתחות יחסינו. נתחסל מקור אחד של מועקה מתמדת שחיבלה ביחסים. עם זה לא תמה הפרשה. אורן נתן עדות במשפט מסוים אשר מלכתחילה הייתה בעינינו כוזבת ועכשיו הוכח בעליל כי היא נסחטה ממנו על ידי איומים, נגישות ושאר אמצעים פסולים לחלוטין. הרשאים אנו להניח כי השלטונות המוסמכים רואים עדות זו כבטלה ומבוטלת? יתר על כן, וזה העיקר: באותו משפט הושלכו שיקוצים והוטחו עלילות על מדינת ישראל - על ראשיה ונציגיה המוסמכים. הנכונה מסקנתנו כי השלטונות המוסמכים רואים גם האשמות אלו כבטלות ומבוטלות? אם כן - היצהירו זאת? אם לא - יהא נא ברור כי עלילות אלו יוסיפו להטיל צלן על היחסים בין שתי המדינות אשר אדיר חפצנו לראות בתיקונם ובשגשוגם. אין אנו באים כאן בשום בקשה. אנו שואלים שאלות ומניחים הנחות. אם יש תשובה חיובית על השאלה או אישור להנחה - מה טוב. אם אין אישור או תשובה או אם התשובה שלילית אנו מדגישים את התוצאה המוכרחת ומניחים להם להסיק מסקנות.

בעניין שחרור אורן יש להזכיר את פניית הנשיא, את התשובה שנתקבלה על שחרור אורנשטיין והיעדר כל הודעה לנשיא לרגל שחרור אורן. יש לראות מה תהא התגובה - אם ייאמר כי שחרורו של אורן בא תוך המשך ההיענות לפניית נשיא ישראל או יסתבר כי פנייה זו לא מילאה כאן שום תפקיד (הבטחתי לנשיא להבהיר נקודה זו).

אין לסבך דין ודברים זה בוויכוח יזום על יחסם לציונות. אם תתפתח שיחה מקפת ותתעורר השאלה, יש לתבוע את עלבון התנועה הציונית מידי מנאציה, להרימה על נס כתנועת השחרור של העם היהודי ולהציג את מפעל בניין הארץ ואת מדינת ישראל עצמה כהתגלמות רוחה היוצרת. אבל מבחינה "מבצעית" ובתחום היחסים בין שתי המדינות יש לעמוד בעיקר על הפגיעה הגסה והשמצנית בראש הממשלה ובשר החוץ וכן בצירים אבריאל וקובובי.[12]

11. על פרשת אורן, מאסרו, עדותו במשפט סלאנסקי, וחילופי האיגרות בין נשיאי ישראל וצ'כוסלובקיה, ראו מס' 79, וכרך 7, הערת עורך בעמ' 653-654.

12. בדצמבר 1952 הואשם הציר הישראלי בפראג ובוורשה, א' קובובי, בהתנהגות שאינה הולמת דיפלומט ובריגול, והוכרז כאישיות בלתי רצויה. אבריאל היה הציר הישראלי הראשון בפראג, והאשמות נגדו ונגד ראשי מדינת ישראל הועלו במהלך משפט סלאנסקי.

יש להזכיר את אסירי ציון. לפי דו"ח אורן,[13] הרואה לעצמו חובה מוסרית לעשות הכול לשחרורם (מה **יוכל** לעשות, זוהי שאלה לחוד), כל אחד מהם נאשם והורשע בעבירה מסוימת על אחד החוקים. אין להיכנס בפרטי האישום, אלא יש לאמור בהכללה כי אם ימצאו השלטונות דרך לקרוא להם דרור ולאפשר להם לעלות ארצה יקצרו בזה יבול ברכה בשביל צ'כוסלובקיה בדעת הקהל היהודית ברחבי תבל וגם בחוגים חשובים של דעת הקהל הכללית. יש להסתמך על התקדים הרומני: גם שם הושבו במאסר ונדונו לשנים רבות אישי הצמרת היהודית, אגב הרשעת כל אחד ואחד מהם בעוון פלילי. אף על פי כן מצאו השלטונות הרומניים אפשרות לשחררם ולהתיר יציאתם לישראל.[14]

על פרשה זו של אסירים שוחחתי עם קדר והוא ימסור לך על מה נדברנו.[15]

בשום סעיף מן הסעיפים לא באתי למצות את הנושא וחזקה עליך כי תוכל להוסיף כהנה וכהנה, וגם רשאי אתה לגרוע, הכול לפי הנסיבות ורוח המקום. כן יהא נא מובן כי כל ההנחיות וההצעות שבמכתבי זה מכוונות לשמש רקע וחומר כללי לשיחות ולא דווקא תכנית שלמה לכל שיחה ושיחה. אין להעלות על הדעת כי תספיק בכל פגישה להשתרע על פני כל השטח, אבל חשבתי כי יועילו לך הציונים האלה להתוות את הכיוון הכללי של שיחותיך.

אני מקווה כי התדריך למוסקבה יגיעך למועד הנכון.[16]

[......][17]

שרת

13. בדין וחשבון מ־27 במאי 1956 (בתיק 130.11/2513/5) ששיגר אורן לאיתן לאחר שחרורו מוזכרים ארבעה אסירי ציון: שטיינר, ביכלר, שטרן ורייך. לפי אורן הואשמו בעיסוק בעלייה בלתי חוקית, ובכלל זה מתן שוחד לצורך זה. לדבריו, אילו נשפטו משפט צדק היו פוטרים אותם בקנס כספי או במאסר, אך מאחר שנשפטו לפי הסעיפים של ריגול ובגידה, מבחינות אלה הם חפים מפשע.
14. ראו מס' 239, הערה 14.
15. קדר ליווה את אורן בדרכו מפראג לישראל. בהזדמנות זאת נפגש עם שרת. לא נמצאה תרשומת של השיחה ולא ברור אם אמנם נערכה.
16. התדריך לאיתן במס' 283. על שיחות איתן במוסקבה, ראו מס' 295.
17. פסקה אחת, שעניינה אישי, הושמטה בידי העורכים.

266

א' אבן ומ' קומיי אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban and M. Comay to the United States Division

מברק מוצפן WIA306

נוסח יוצא: 93.01/2212/15

ושינגטון, 28 במאי 1956

סיכום התייעצות אבן, קומיי, פרס, ארגמן, שלמון, כהן, אתמול.

א) מתחייב מאמץ עליון להביא פירסון לידי התקדמות מכרעת עד לצאתו לאירופה. חשובה קבלת שדר ראש הממשלה לראש ממשלת קנדה[1] כדי לאפשר פגישה נוספת של קומיי עם פירסון[2] ופעולה מקבילה פה.[3] יוסברו גורמי המתיחות הגוברת לרגל הזדיינות מצרים וסוריה והחמרת המצב בירדן מבחינתנו. יוסבר גם שאין ניצוץ של אפשרות שמועצת הביטחון תתקדם לקראת פתרון מדיני כפי שההחלטה הבריטית מעידה.[4]

ב) נעלה בפני מחלקת המדינה דרישה כפולה: (1) ליזום שחרור מיסטרים נוספים מרח"ל [רכש חוץ לארץ]; (2) לעודד שחרור מטוסי F־86 מאיטליה. נסביר כי אין אנו מרפים ממאמצינו בקנדה אך גם אילו הצלחנו שם היינו זקוקים לתוספת ואם ניכשל על אחת כמה וכמה.

ג) סוכם שנעבור על בקשות הרישיונות בארצות־הברית וקנדה לרגל הקניות האחרונות[5] ונבטיח שהנשק שאנו מבקשים עודנו מועיל ונחוץ. כן נוסיף כמה פריטים ברוח זו.

ד) הואיל והעסקה הקנדית נתמכת על ידי המעצמות ועל ידי גורמים די חשובים בקנדה הסכמנו שנינו שמוקדם להתייאש מהסיכוי אם כי יש לעשות הכול כדי להביאו להכרעה מהירה.

אבן, קומיי

266

1. נוסח השדר, ראו במברק משרד החוץ אל השגרירות באוטווה, 152, 29 במאי 1956, 130.02/2456/1.
2. קומיי נפגש עם פירסון ב־31 במאי, ומסר לו את שדר בן־גוריון כדי שיעבירו לראש ממשלת קנדה. כמו כן הגיש תזכיר המסכם את ההתפתחויות בעניין בקשת ישראל לאספקת מטוסים מקנדה (ראו תרשומת השיחה, 4 ביוני 1956, בתיק 130.13/2598/12. התזכיר, מיום 31 במאי 1956, בתיק 93.08/391/2).
3. אבן העלה את נושא הרכש בקנדה בשיחה עם מרפי ב־30 במאי - ראו מס' 272.
4. ראו מס' 277.
5. ראו מס' 236.

267

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן
נוסח יוצא: 130.09/2311/6

ירושלים, 29 במאי 1956

לבקשתו התקבל אתמול לאוסון על ידי השר. נכחו שילוח, הרצוג.

לאוסון סיפר על ההתעניינות העמוקה של כל הגורמים בוושינגטון, מהנשיא והמזכיר ומטה, וידיעתם פרטי ענייננו.

במחלקת המדינה קרא מברקים מפריז, בהם תוארה התביעה הברורה והחזקה של המזכיר מהצרפתים והקנדים בשאלת הרכש, ועם עזבו ושינגטון היה הרושם שהסיכויים טובים מאוד. אינו יודע להסביר העיכוב בקנדה, שכן פירסון הנחיל הרושם למזכיר שעם שובו ימריץ הדבר, אם כי לא נקב במספרים החלטיים.

השר הגיב ששמע בסיפוק על התעניינותו והתמצאותו של המזכיר - דבר שנודע לו ערך מיוחד בתקופה קריטית זו. אולם בשבילנו השאלה הנוקבת היא הצעדים בהם ינקוט להבטיח חימושנו בעוד מועד. מאז העלה השר תביעתנו באוזני דאלס חלפו שמונה חודשים. היענות ישירה מארצות־הברית אין; שני התריסרים מצרפת הנם הרבה יותר מכלום אולם רחוקים הם מאוד מה־72 שאנו רואים כמינימום הכרחי מול 250 מטוסי הקרב והמפציצים שבידי מצרים, מה גם שערעור נוסף במאזן חל לרגל ההסכם הצ׳כי-סורי. אנו מחויבים להסיק שאין סיכוי להיענות ישירה מארצות־הברית ולכן נותרו שלושה מקורות אפשריים - איטליה, קנדה, וצרפת. איטליה כנראה עדיין מוכנה למכור אולם הדבר תלוי באישור מחלקת המדינה שאיננו; קנדה מהססת משום שחוששת לנקוט במה שנראה לה כצעד מרעיש באזור בו אין לה אינטרסים ישירים. יתר על כן, אין היא שואבת עידוד מעובדת אי היענותם הישירה של בריטניה וארצות־הברית - שתי המעצמות שבענייני חוץ היא משתלבת בתלמן. לא נוכל להשאיר עניין קנדה תלוי ועומד לזמן רב מדי ותוך השבועיים הקרובים נעשה כל המאמצים לשכנוע שקט - בתקווה לתמיכת ארצות־הברית הן כלפי שגרירות קנדה בוושינגטון והן באוטווה - ואז נראה איך ייפול דבר. אף לקומץ מטוסים נודע ערך לצורכי אימון אולם מבחינת מעמדנו ההגנתי - 24 הוא המינימום מקנדה.

צרפת, הנתונה בצל המאורעות באלג׳יריה ומוכרחה להתכונן למו״מ המצופה, טוענת בכל תוקף שלא תוסיף לשמש כספק היחיד ולא תיתן לנו יותר מטוסים אלא אם תשתנה עמדת ארצות־הברית. איננו בטוחים לגבי התפתחות יחסי צרפת-מצרים, שכן מדיניות צרפת מטלטלת תמיד בין התנגדות חריפה למצרים לבין רצונה להתפשר עמה, וידי נאסר חופשיות לתככי רמייה. טרם חידשנו המגע עם הצרפתים בשאלת הרכש מאז שוב מנהיגיה ממוסקבה ואיננו יודעים באיזו תבונה חזרו.

לשאלת השגריר אם צרפת עומדת על השתתפות דווקא של ארצות־הברית השיב השר שכך אומרים אולם אנו מתרשמים שאפילו מסירת 24 מקנדה תביא לשחרור נוסף מקביל מצרפת. השר הוסיף שאם תשיב קנדה בשלילה, לא יבוא שינוי בעמדת ארצות־הברית וממילא ייחסם בפנינו המקור הצרפתי - אזי צפויה לנו החזות הממאירה להישאר עם 24

מיסטרים בלבד מול הסכנה בשער. תהא זו אכזבה מרה במיוחד לאחר שבשיחות בפריז[1] היה לנחלת הכלל העיקרון שיש לחזק ישראל למען הרתיע תוקפנות. אין השר יכול להימנע מלהעיר שאילו הגיעה ארצות־הברית לפני שישה חודשים למסקנה שיש לחזקנו ייתכן והדברים היו מתפתחים אחרת והיו מביאים נאסר להתפכחות. עוד לא מאוחר מדי להציל המצב המסוכן.

השר המשיך שלרגל הכרת ארצות־הברית בצורך לחזקנו מחד, וסירובה לפעול ישירות מאידך, ניצבת השאלה אם לא חלה עליה אחריות מוסרית להושיט לנו סיוע כספי שיקל עול הרכש הרובץ עלינו. נוסף לבקשתנו לחמישה מיליון נוספים מהמענק האם לא תוכל ארצות־הברית להעניק לנו סיוע נרחב בצינורות שונים מבלי שתיגרם אי־נעימות לנותן ולמקבל. כשלאוסון העיר שתוספת חמישה מיליון במענק תהא בבחינת שגרה ולכן לא תעורר תשומת לב הדגיש השר שלא יהא זה למעלה מהשכל למצוא דרך להעניק סך נכבד נוסף שיאפשר לנו רכישת מטוסים נוספים. שילוח העיר ששעה שביקשנו נשק מארצות־הברית לקחנו בחשבון גם האפשרות של מחירים נמוכים ואשראי בארצות־הברית.

לשאלת לאוסון בדבר סיכוי למלחמה באמצע הקיץ אמר השר שתמיד נזהר מנבואות אולם מזדקרות עובדות מספר:

א) נאסר נהנה כבר מעליונות מכרעת באוויר;

ב) מדיניותו כולה היא התגרות והתפשטות;

ג) מעניינו למגר ישראל;

ד) הוא עוקב בשבע עיניים אחרי רכישותינו.

אין השר יודע מתי יחליט להתקיף ומתי יבצע זממו, אולם יש כל היסוד לדאגה חמורה בישראל. אם תושלם מכסת הרכש המינימלית שלנו נדע שיהרהר פעמיים בתכניותיו.

לשאלת השגריר אם מועד הכרת נאסר בסין העממית[2] קשור באספקה שקיבלה ישראל, הגיב השר בשלילה והסביר שהצעד עולה בקנה אחד עם שיטתו העקבית של נאסר להפגין אי־התחשבותו במערב. העיתונאי עיזאת[3] סיפר לשר שאחד המניעים היסודיים לעסקה הצ'כית מצד נאסר היה רצון נאסר להראות למערב שמסוגל הוא לנקוט צעד חצוף ומתגרה כזה. יתר על כן מאז בנדונג חושב נאסר שהשלישייה צ'ו, נהרו ועצמו נועדה לשלטון על הגוש האפרו־אסיאתי. עם נהרו יחסיו הדוקים וטבעי שיבקש הידוק הקשרים עם צ'ו. תמוהה בעיני השר תמיהת המזכיר ותגובתו דווקא ממעשה זה בעוד שהתעלם ממשחקו המדיני של נאסר בכללו.

לכך הגיב לאוסון כי התמיהה התעוררה משום שבתקופת ניסיונו בעיני המערב מצא נאסר לנכון עוד פעם to thumb his nose.

שילוח הוסיף הסיבות להכרה:

א) היענות לפעולה הדיפלומטית הסובייטית לקראת העצרת;

ב) ניסיון נאסר להגביר ייצוא כותנה לסין.

על אסואן אמר השגריר שהביצוע תלוי בהסכם מצרי־סודני. השר שאל אם ארצות־הברית מעודדת סודן לעמוד על זכויותיה.

267

1. פגישת שרי החוץ של ארצות־הברית, בריטניה וצרפת בפריז במאי 1956 - ראו מס' 242.
2. מצרים הכירה ברפובליקה העממית של סין ב־16 במאי 1956.
3. עיתונאי מצרי שביקר בישראל באפריל 1956. על הפרשה ראו אבנר אל משרד החוץ, ל/902, 16 באפריל 1956, 130.09/2321/2.

השר עמד על סכנת ההידרדרות בגבול ירדן לאור האנדרלמוסיה השוררת שם. אימון הפדאיון מתפתח בתוך ירדן והוא מציע שארצות־הברית תעקוב מקרוב אחרי ההתפתחויות ותדון עליהן עם הירדנים כדי למנוע מאורעות שיעלו מחדש שאלת ההגנה העצמית מצדנו. סיפר שבדעתו לשוחח על כך גם עם ניקולס ולהציע שהבריטים העומדים לוותר לירדנים בשאלת צורת מימון הליגיון יפעילו מלוא השפעתם להשקטת הגבול. לשאלת לאוסון אם נאסר מנצח על הפדאיון בירדן השיב השר שאם נאסר ירצה בשקט לא ימרה נוואר[4] את פיו. לאוסון סיפר שהדגיש באוזני מחלקת המדינה המשמעות החמורה הנודעת לפדאיון בעיני ישראל והתרשמותו היא שמחלקת המדינה מבינה זאת. מאידך אין דעת הקהל בארצות־הברית ערה לדבר.

בשאלת יציב [הבנק ליצוא וליבוא][5] אמר לאוסון שהתרשם מאנשי הבנק שרואים תכניתנו בעין יפה. עם זאת, יש לעקור ממוחם הרושם כאילו תכניתנו תלויה טכנית במימוש [הטיית ערוץ?] הירדן.

מאה"ב

268

מ' שרת אל המנהל הכללי של משרד החוץ (פראג)

M. Sharett to the Director-General of the Ministry for Foreign Affairs (Prague)

מברק מוצפן ש/964

נוסח יוצא: 130.09/2343/2

ירושלים, 29 במאי 1956

שלך 280 מבלגראד.[1]

הייתי מתקן נוסחתך הכללית לאמור: מדיניותנו עצמאית ואינה מכוונת להשתלבות באחד הגושים.

א) המונח אי־תלות עשוי להטעות, על כל פנים בעברית, כיוון שלמעשה אנו תלויים בעזרת חוץ ובעמדת מעצמות.

4. לויטננט קולונל עלי אבו נוואר, בעל נטיות פרו־נאסריות, מונה ב־24 במאי 1956 למפקד הצבא הירדני. לרגלי מינויו הועלה לדרגת מייג'ור־ג'נרל.

5. על בקשת ההלוואה של ישראל, ראו מס' 244.

268

1. איתן, שעשה אותה עת בבלגראד במסגרת סיור במדינות מזרח אירופה, שאל, לאחר שיחות עם הציר לבבי, אם ישראל תוכל לטעון, לעצמה ולגורמי חוץ, כי היא דוגלת עדיין במדיניות של אי־תלות. אפשר בהחלט לומר כי עם כל ההסתייגויות הנובעות מן הבעיה היהודית ומן ההבדל בין משטרה הפנימי של ישראל לבין המשטרים במזרח אירופה, אין ישראל קשורה קשר מהותי מחייב לא למערב ולא למזרח, והיא רואה את עצמה עצמאית לגמרי וקשורה במגילת האו"ם בלבד (ראו מברקו אל שרת, 25 במאי 1956, 130.02/2408/9).

ב) ההסתייגויות נובעות לא רק מהקשר עם התפוצות ומאופי המשטר אלא גם מזיקתנו לסיוע כלכלי וביטחוני.

ג) אין זיקות אלו כשלעצמן גוזרות הזדהות עם גוש כלשהו אבל העובדה כי המערב ולא המזרח עזר ועוזר מטביעה ממילא חותמה העובדתי.

ד) עם זה עובדה היא ראשית, כי אנו המדינה היחידה באזור ולמעשה בעולם שאינה קשורה בברית כלשהי, שנית, כי אנו המדינה היחידה באזור שמדיניותה שלום ודווקא על ידי משא ומתן ישיר ללא התערבות זרה, שלישית, כי אנו המדינה היחידה באזור המקיימת משטר דמוקרטי גמור ושפועלים בה מגמות התפתחות ותהליכי בניין סוציאליסטיים מובהקים.

ה) ציווי גורלנו הם ביטחון ובניין וכל גילויי מדיניות החוץ שלנו הם תולדות משני עיקרים אלה. יהיה זה סעיף נוסף למכתבי אליך מ־27.[2]

שרת

269

שגריר ישראל במוסקבה אל מחלקת מזרח אירופה
Israel Ambassador in Moscow to the East European Division

מברק מוצפן ט/218

נוסח נכנס: 130.09/2326/7

מוסקבה, 29 במאי 1956

שלכם 68.[1]

ההודעה מראה על החשבת דעת הקהל העולמית גם בעניין חופש הדת. חשוב לכן כי דעת הקהל תמשיך להטריד. מציע לדאוג כי עיתונים רציניים, וכן בהזדמנויות מתאימות, יגיבו על ההודעה כדלקמן:

א) בחיוב לדאגתה הכללית של ברית־המועצות לחופש הקיום של מצוות דתיות.

ב) ציון המגבלות הקיימות בחופש זה לגבי בני הדת היהודית.

1. היעדר ספרי לימוד לעברית, שפת הדת היהודית.

2. היעדר מוסד או ארגון דתי ארצי. מוסדות אלה קיימים אצל הפרבוסלאבים והמוסלמים.

2. ראו מס' 265.

269

1. מברק מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה, 28 במאי 1956, 130.09/2326/5, המוסר ידיעה של סוכנות סט"א, שלפיה פרסמה משלחת ברית־המועצות באו"ם הודעה שהחוקים בברית־המועצות מבטיחים חופש פולחן מלא; שהקהילה היהודית במוסקבה מנהלת את ענייניה באורח עצמאי וסיפקה מצות בחג הפסח ב־30 חנויות; "משלחות אמריקניות רבות" ומבקרים אחרים, ובכלל זה מיהודי בריטניה, ביקרו בבית הכנסת והעידו על חופש הפולחן. המחלקה מבקשת התייחסות לידיעה זו.

3. היעדר הוצאת ספרי דת יהודיים, פרט לסידור, וחוסר הסדר ליבואם בשעה שהפטריארכיה המוסקבאית הוציאה לאור ברוסית את הברית הישנה והחדשה.

4. היעדר כלי מבטא יהודי בשעה שמופיע ירחון פרבוסלאבי.

ג) מחסור בבתי כנסת. אין הקיימים מכילים את קהל המתפללים המתכנס בחגים.

ד) היעדר מגע עם מוסדות דתיים יהודיים בארצות אחרות לשם בירור הלכות.

השגריר

270

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן XA285
נוסח יוצא: 93.01/2212/15

ניו יורק, 30 במאי 1956

אישי - דחוף

מחכה למכתב[1] אך התרשמותי הראשונה שהניתוח מַפריז בחומרה. למשל הדו"ח אינו דורש יציאתנו מניצנה ולמעשה משלים עם קיומנו שם בנסיבות הקיימות כלומר נסיבות אי־קיום הסכם שביתת הנשק בכללו. ראה המשפט האחרון בסעיף V המציין קבלת עמדתנו העקרונית בנדון. נכון שאין הדו"ח מוקיע מצרים על התנגדותה למחיצה וסיורים אך עובדה היא שהדו"ח בכללו חופשי מהוקעות כלשהן. אעיר על שאר הנקודות בהתקבל המכתב. לגבי משפטך האחרון איני רואה ברכה בהתפלמסות עם המזכ"ל במועצת הביטחון עכשיו.[2] למעשה אין כל דיון על הדו"ח לתוכנו ולפרטיו, כי אם דיון על השאלה מה צריך להיעשות אחרי הפסקת האש. מציע שאעיר ברפרוף על הדו"ח תוך ציון קיום הסתייגויותינו ואדגיש העיקר דהיינו, שיסודות המתיחות קיימים ועומדים בגלל הגורמים המנויים במברקי[3] וזה

270

1. מס' 263, שעיקריו הוברקו אל אבן (TNW420, 30 במאי 1956, 130.02/2448/4).
2. במברק אל אבן (ראו הערה 1 לעיל) נאמר כי ראש הממשלה מתלבט בשאלה האם להוקיע את הדו־פרצופיות של האמרשלד או לעבור בשתיקה על הדברים. אבן התבקש לחוות את דעתו בנידון.
3. במברק אל שרת (WIA304, 27 במאי במאי 1956, 93.01/2212/15) הציע אבן כי בדבריו בדיוני מועצת הביטחון יסכם את המצב באזור כמדאיג ומתוח, באשר כל יסודות המתיחות קיימים ועומדים: התערערות מאזן החימוש נמשכת, פעולות איבה בגבול הירדני מתחדשות, ריכוזי כוחות מצריים בעזה ובסיני נשארים, איומים מושמעים על מדינת ישראל, ההסגר נמשך, ועוד.

של רפאל[4] והמציאות חמורה מאוד ולא קלה כפי שסבורים רבים. אך אפשר גם רצוי לעשות זאת בלי לתלות הקולר במזכ"ל. האחראים למתיחות הם קודם כול הערבים ואלה שזיינו אותם עד למעלה ראש ולאו דווקא האמרשלד.

שים לב שאיתן פרסם שבחים רבים לדו"ח בעיתון רב תפוצה.

אבן

271

מ' שרת אל י' ויץ (ירושלים)
M. Sharett to J. Weitz (Jerusalem)

העתק: 130.15/3738/3

ירושלים, כ' בסיוון תשט"ז
30 במאי 1956

מר ויץ היקר,

הנני לסכם את השיחות שהתנהלו בינינו כדלקמן:

1. תוקם ועדה אשר אתה תעמוד בראשה. חברי הוועדה יהיו ה"ה עזרא דנין, יהושע פלמון, יואב צוקרמן ותיאודור קולק.

2. מינויה וקיומה של ועדה זו הם, מבחינה מנהלית ומדינית [כ]אחד, בגדר הסידורים הפנימיים של משרד החוץ שאינם ניתנים לפרסום.

3. תפקידי הוועדה יהיו: א) לברר אפשרויות מעשיות של חיסול תביעותיהם של פליטים ערביים מישראל, אישיים וקיבוציים, אם על ידי תשלום פיצויי ממון בעד קרקעותיהם, או על ידי סידור התיישבותם בארצות אחרות, או בשתי הדרכים גם יחד; ב) להגיש תכניות להסדרים כאלה; ג) לבצע אותן התכניות אשר יבוא עליהן אישור הממשלה באמצעות שר החוץ.

4. הוועדה תהיה אחראית כלפי שר החוץ, תגיש לו את דוחותיה ותקבל ממנו הנחיות והוראות לפעולתה. שר החוץ יקיים מגע קבוע בענייני הוועדה עם ראש הממשלה ושר האוצר.

5. מר שמואל דיבון ישתתף בישיבות הוועדה. על ה"ה פלמון ודיבון יוטל לדאוג, בין השאר, לתיאום תכניות הוועדה עם פעולות אחרות של משרד החוץ בעולם הערבי.

6. מכתב זה והעתקיו ישמשו כתב מינוי לכל חברי הוועדה.

בברכה,

מ' שרת

4. רפאל שיגר הנחיות אל אבן לקראת הדיון במועצת הביטחון: יש להדגיש כי דו"ח המזכ"ל מתעלם משורש המצב ומנסה ליצור רושם שאפשר לייצב את המצב רק על ידי שמירה על הפסקת האש וחיזוק מנגנון האו"ם. יש לגולל גורמי היסוד למצב, אך מבלי ליצור רושם שישראל שוללת או מבטלת את אשר הושג. יש להצביע גם על המצב המעורער בגבול הירדני, שמצביע על החלטתה של מצרים, ככל הנראה, להמשיך את המלחמה הזעירה באמצעות צד שלישי (ראו רפאל אל הנציגות הקבועה של ישראל לאו"ם, 246, 28 במאי 1956, 130.09/2331/19).

272

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן XA289
נוסח יוצא: 93.01/2212/16

ניו יורק, 1 ביוני 1956

העליתי שלשום בשיחה עם מרפי בהשתתפות שלמון, מרוז ובלאקיסטון. א) הצורך בהפעלת ארצות־הברית להחיש הכרעה חיובית בקנדה. אמרתי כי קומיי מחייב זהירות בגלל רגישויות מסוימות בקנדה אבל חזקה על מחלקת המדינה שתמצא דרכים יעילות ובלתי מזיקות. סיפרתי כי ראש הממשלה עומד לפנות בשדר אל ראש ממשלת קנדה.[1] מרפי השיב שראש ממשלת קנדה מכיר את עמדת ארצות־הברית החיובית ושגריר ארצות־הברית באוטווה בקי בבעיה ויעשה כל המועיל. אולי מוטב שנביא לידי פנייה בריטית נוספת שכן אין קנדה רגישה לפניות מלונדון כפי שהיא רגישה ביחסיה עם שכנה הגדול; ב) טענתי כי אפילו תהיה הצלחה בקנדה, וכל שכן במקרה השהייה, נזדקק לתוספת באוויר ומוטב שארצות־הברית תאפשר לאיטליה למכור בשלב ראשון תריסר F־86 לקרבות לילה, היות והמטוס הקנדי אינו הולם שימוש זה; ג) תיארתי הקיפאון הגובר בצרפת נוכח הימנעות ארצות־הברית מאספקה ישירה; ד) ביקשתי החלטה לסיוע כספי מארצות־הברית שיקל נטל הרכש בעיקר משום שארצות־הברית אינה משתתפת באספקת המצרכים העיקריים. ציינתי כמה דרכים להיענות לתביעה זו אם יוחלט להגשימה; ה) אמרתי שבעיית הטנקים מטרידה אותנו, בייחוד בעקבות העסקות הסובייטיות החדשות.[2] אנו מתעניינים בקבלת סופר־שרמנים מכמה ארצות אבל כמעט בכל מקרה נחוץ אישור ארצות־הברית שמכרה אותם לראשונה.

על (א) הגיב כנ״ל והוסיף כי העניין נתון עתה בתו[ך] הקבינט ופירסון צריך לשקול כיצד להביאו לסיום מוצלח. לגבי כל שאר הנקודות הציג שאלות מפורטות, אך הדגיש שהמזכיר עצמו יצטרך להחליט בשובו ולטפל בעניין. ייתכן שלאור הדו״ח משיחה זו ירצה המזכיר לדון עמי במישרין על הבעיות והמצב בכללו. בשיחה על המתרחש באזור גילה מרפי דאגה עמוקה בעיקר לעניינים בירדן[3] והיעדר מוחלט של שאננות וגם סלידה נמרצת מנאסר.

על בקשתי לסיוע כספי נוסף העיר כאילו באקראי שבנק יציב [הבנק ליצוא וליבוא] יושב על מדוכת המלווה וכי יחס המזכיר חיובי.[4] הערתי כי הדבר חשוב, אבל אינו מספיק לפתרון בעייתנו לשלם במזומנים ומיד בשביל נשק שאנו מחפשים ברחבי תבל.

הודעתי שלאור התמורות, ברצוננו לתקן רשימת בקשותינו השוטפות לציוד צבאי מארצות־הברית. אנו מכינים זיכרון דברים למרפי על תביעותינו,[5] והשלב הבא יהיה עיון המזכיר בהן בשובו.

אבן

272
1. ראו מס׳ 266, הערה 1.
2. עסקת הנשק הסובייטית-סורית, ראו מס׳ 226.
3. ראו מס׳ 267.
4. ראו מס׳ 297 והערה 4 שם.
5. מס׳ 274.

273

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה וצירות ישראל בבלגראד
East European Division to the Israel Embassy in Moscow and the Israel Legation in Belgrade

מברק מוצפן חוזם 758
נוסח יוצא: 130.09/2377/3

ירושלים, 2 ביוני 1956

מידי

ברית־המועצות נכנעה ללחץ הערבי כפי שנכנעה לפני כן יוגו[סלביה] והצטרפה לדרישה הערבית בדבר מחיקת סעיף 4 מההצעה הבריטית המחייב פתרון שיתקבל הדדית על דעת הצדדים, וזאת למרות שהנוסחה אינה אלא העתקה מההכרזה הסובייטית ב־17.4 שחזרה בהודעה המשותפת בלונדון.[1]

נסיגתם מחזירה הגלגל אחורנית למצב מלפני 17.4, סותר דבריהם על נכונותם למלא תפקיד קונסטרוקטיבי למען הפגת המתיחות באזור לקראת שלום יציב, ומעודד התוקפנות הערבית.

עשו נא הכול, למרות קוצר הזמן, לפני חידוש מועצת הביטחון ב־4.6 אחר הצהריים כדי להצביע על המסקנות מרחיקות הלכת של נסיגתם ותוצאותיה החמורות לעתיד האזור.[2]

מזא"ר

273

1. את הצעת ההחלטה שהתקבלה והשינויים שהוכנסו בה ראו במס' 277 (הערת עורך). ראו גם מס' 205, 225.
2. השגריר במוסקבה נפגש עם זייצב והעמיד אותו על חומרת הנסיגה הסובייטית. זייצב השיב כי ברית־המועצות נאמנה להודעתה מ־17 באפריל, אולם מחפשת נוסח מקובל על שני הצדדים הואיל והיא נגד כפיית פתרונות. לאחר שהשגריר הצביע על ההבדל בין כפיית פתרונות סופיים מבחוץ, שאף ישראל מתנגדת לה, לבין תמיכה בערבים בהתנגדות לסעיף המדבר על יצירת תנאים להסדר של שלום המקובל על שני הצדדים, הובטח לשגריר להעביר את תוכן פנייתו לממשלת ברית־המועצות (ראו השגריר במוסקבה אל משרד החוץ, ט/232, 4 ביוני 1956, 130.09/2326/7).
לציר בבלגראד נאמר במשרד החוץ כי חשובה אחדות הדעות וקבלת יתר סעיפי ההחלטה, ולו במחיר ויתור על הסעיף השני במחלוקת. אין להם שום אינטרס פרו־ערבי וכו'. לאחר טיעוני הציר הובטח לו "לדון ולברר נוסחאות" (ראו לבבי אל משרד החוץ, טמ/299, 4 ביוני 1956, 130.11/2510/7).

274

תזכיר מאת שגריר ישראל בארצות־הברית אל סגן תת־מזכיר המדינה של ארצות־הברית[1]

Aide-Memoire by the Israel Ambassador in the U.S. to the U.S. Deputy Under-Secretary of State

Copy: 130.02/2456/2 :העתק

Washington, 3 June 1956

THE SITUATION IN THE MIDDLE EAST

The threat to Israel's security and to Middle Eastern stability is acute.

(1) Soviet arms are flowing at an accelerated rate to Egypt and Syria. The Egyptian training program in the use of these armaments has been intensified, both in Egypt itself and in East Europe.

(2) Egyptian influence has been strengthened in Jordan as a result of recent changes in the government and the military command.[2] A centralized Arab command directed against Israel is growing up under the domination of the Egyptian dictatorship.

(3) Egyptian spokesmen have publicly discussed the possibility of receiving arms from China.

(4) There is evidence of an intention to revive Fedayeen activity on the Jordan frontier. Prime Minister Nasser has boasted of his responsibility for Fedayeen enrollment and activities.

(5) The elimination of Israel is still held up in the public discussion and opinion of Arab states as a central purpose of national policy.

(6) The mission of Secretary-General Hammarskjöld and recent statements of the Soviet Union[3] have not affected the position to any fundamental degree. The basic elements of tension and danger remain unsolved*.

ISRAEL'S DEFENSE

In the light of this situation it becomes increasingly urgent to correct the major discrepancies in armed strength which expose Israel to danger, and the Arab States to the temptation of launching an assault whenever they feel strong enough.

(1) Air Defense

On April 13, the Secretary of State expressed the hope that a better balance of air strength could be achieved by the summer when a point of danger

* Since the conversation of May 30, the discussions in the Security Council have revealed a grave situation both in respect of any prospect of a settlement and in respect of Soviet policy.

274

1. ראו מס' 272.
2. ראו מס' 267 והערה 4 שם.
3. ראו מס' 273.

would be reached.[4] Israel has been informed of conversations in Paris on this subject.[5]

There is a disquieting lack of progress. Israel possesses only 24 fighter aircraft in the category of MIG15 fighters, of which Egypt and Syria have 250, and capable of intercepting the IL28 bombers, of which there are some 60 in Egypt's possession.

It is therefore requested:

(a) That the United States assist Israel by all appropriate means to succeed in its urgent application for 24 F-86 aircraft in Canada;

(b) That the United States approve and encourage the sale by Italy of 12 F-86K (all-weather-fighters) to Israel for use as night fighters;

(c) That the United States be ready to encourage further sales of F-86K by Italy and of Mystères IV by France, in the light of the outcome of the application in Canada.

(2) Anti-Tank Defense

The superiority of Egypt and Syria in offensive armored power is a serious threat. Israel's lack of territorial depth is an incentive for the use of armor in surprise multi-pronged penetration, with the object of achieving a swift military solution. Tanks equivalent to the Soviet and British (Centurion) tanks now in the possession of Egypt and other neighbors of Israel are manufactured, outside the Soviet bloc, only by the United States and the United Kingdom.

The United States is invited to give counsel and assistance to Israel on this problem, as it has done on the air defense problem. In the meantime, it is requested that American approval be granted in Italy and elsewhere, for the purchase of the surplus Sherman tanks which Israel is seeking.

(3) Procurement in the United States

Applications from Israel to purchase arms in the United States are outstanding. These include the application of November 16, 1955.[6] Some items in these requests are no longer desired. Some may be met from sources outside the United States while others cannot be satisfied except by direct United States action.

It is therefore suggested that Israel's requests from the United States be jointly examined with the object of removing those which no longer apply, while dealing expeditiously with those still urgently outstanding.

(4) Outstanding Routine Applications

Urgent attention is invited to the following requests for items of a type released by the United States of America in the past under normal procurement programs:

(1) 5 Sikorski helicopters;

(2) 50 Half-Tracks; as part of a total of 250 planned for 1956, if available.

4. ראו מס' 195.
5. ראו מס' 195.
6. ראו מס' 5 והערה 3 שם.

(3) 18 C82 Transport planes.

(4) 18 Piper cubs (model PA 18).

(5) Economic Aid

The intensified procurement program forced upon Israel by the massive arming of her Arab neighbors creates an inordinate financial burden, such as no country in the free world has been called upon to shoulder alone. Whilst Soviet arms and training facilities have been made available to Egypt and Syria at "cut-rate" prices and facile terms of payment, Israel is compelled to pay the full price of her procurement program, with no prospect of alleviation, such as might have been available under appropriate legislation, if procurement in the United States had been authorized. Special and grave strains are thereby brought to bear upon Israel's economy. The Government of Israel therefore applies to the United States Government for immediate emergency measures of assistance to enable the Israel economy to withstand these special strains. The additional aid needed amounts to $35 million.

It is suggested that this objective can be realized partly by bringing the current Mutual Security Program (1955–1956) for Israel up to the level of the program for the previous year (1954–1955), (40 million dollars), and partly by other assistance projects within the framework of existing legislation.

In view of the approaching end of the current fiscal year and of the urgency of this matter, it would be appreciated if discussions on this proposal could be initiated without delay.

275

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA320
נוסח יוצא: 93.01/2212/16

ושינגטון, 3 ביוני 1956

1. בשיחה ממושכת עם וינר, ביזמת טרוקסל,[1] העלה את הדברים הבאים:

א) מחלקת המדינה מוכנה לתמוך בביצוע תכניות מים נפרדות בעמק הירדן בתנאים הכוללים המשכת האופציה לאגירה ערבית בכנרת.[2]

275

1. טרוקסל יזם את השיחה בהקשר לתזכיר שחובר במחלקת המדינה, ובו רעיונות לפתרון כמה נושאים במכלול הסכסוך הישראלי-ערבי. בין השאר דן התזכיר בשאלה כיצד להביא את מדינות ערב לקבל את תכנית ג'ונסטון. התזכיר הוגש לדאלס ב־5 ביוני (ראו *FRUS, 1955-1957*, Vol. XV, No. 386).
2. לפי תכנית ג'ונסטון נועדה הכנרת לשמש מאגר של מי הירדן ושל מי שיטפונות מהירמוך שיוטו אליה. ירדן וישראל היו אמורות לחלוק מים אלה בשיעורים שייקבעו מראש.

ב) המניעה להתחלת העבודה הירדנית במפורז בעדסייה,[3] היא התנגדות סוריה החוששת שמא זה יביא להחלטת או"ם חיובית בענין בנות יעקב.

(אא) מחלקת המדינה מחפשת דרך להתגבר על ההתנגדות הסורית, ולשם זה עומד טרוקסל להציע למחלקת המדינה להפעיל אישיות מסוימת בעלת מעמד בקרב הערבים ושאיננו יכול לגלות את שמה, על מנת לשכנע סוריה כי לישראל תכנית אלטרנטיבית מעשית להטיית הירדן מחוץ למפורז ומשום כך עמידתם בסירובם לעבודה בעדסייה עלולה לגרום לפיתוח חד־צדדי בישראל מבלי שהסורים יוכלו למנוע בעדו. טרוקסל מאמין כי בדרך זו אפשר יהיה לשכנע סוריה להסכים לעדסייה, ואז חייב או"ם להתיר גם בנות יעקב בלי שתהיה זכות ערעור לערבים.

(בב) למטרה זו מבקש טרוקסל מווינר נתונים כלליים על תכנית אלטרנטיבית להטיית הירדן מחוץ למפורז לשימוש טכסיסי בלבד מתוך הדגשה כי אין נטייה לדרוש מישראל ביצוע תכנית אלטרנטיבית מחוץ למפורז אלא רק לאיים על סוריה בכיוון זה.

2. אם כי סיכויי התמרון מעורפלים, איני רואה נזק במתן נתונים על הטייה אלטרנטיבית מאגם החולה, ובייחוד לאחר שקיום אפשרות כזו ידוע לכול. הבריקו עמדתכם מיד כי על וינר לעזוב ושינגטון במהרה.[4]

בימים הקרובים אפגש עם ג'ונסטון להבהרה נוספת.

אבן

276

י' צור אל מ' שרת
J. Tsur to M. Sharett

מברק מוצפן שפ/900
נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 3 ביוני 1956

שלך 120.[1] אין להגדיר המצב בדיוק. הסכנה מאיימת בעיקר על חיסול מנגנון הסוכנות, אך לא מן הנמנע שתופסק העלייה למעשה. מחכים לתוצאות שיחות איסטרמן.[2] לפי

3. לפי תכנית ג'ונסטון ירדן הייתה אמורה להקים ליד הכפר עדסייה, סמוך לשפך הירמוך לירדן, סכר, שיטה את מי הירמוך לתעלת הע'ור המזרחי, שתשקה את חלקו המזרחי של עמק הירדן.
4. ראו גם מס' 287.

276
1. במברק זה שרת ביקש דיווח על מצב העלייה ממרוקו, זאת בתגובה למברק השגרירות מ־30 במאי 1956, שלפיו מצב העלייה הולך ומחמיר, וכל המאמצים להיטיבו לא הועילו (ראו מברק כרוז מהשגרירות בפריז אל משרד החוץ, שפ/884, 30 במאי 1956, 130.09/2346/5; שרת אל השגרירות בפריז, ל/120, 1 ביוני 1956, 130.09/2347/1).
2. ראו מס' 286.

הידיעה האחרונה קיבל הבטחה מפי בקאעי[3] שלא ייעשה דבר כדי למנוע העלייה, אך אין לסמוך על זה בהרבה, בייחוד לאור האנרכיה המשתררת במרוקו לצד הקיצוניים ותביעות הליגה הערבית.

בשיחה עם שרגאי סיכמנו שנמשיך ללחום עד קצה האפשרות בעד קיום המנגנון והשאלה הנוכחית - העלייה. עם זה מתכננים הסדרי מחתרת ובודקים אפשרויות עלייה ב' כדי לנצלן באם לא תיראה ברירה אחרת. ייתכן וניאלץ בקרוב לצאת בהתקפה גלויה נגד ממשלת מרוקו, אך כל זמן שקיימת תקווה לדחות הגזרה, חשוב למנוע כל פרסום או דיון פומבי. היציאה ממרוקו למרסיי נמשכת בקצב מוגבר ומקווים שנצליח להוציא במשך החודש כ־13,000 איש.

צור

277

הערת עורך
Editorial Note

החלטת מועצת הביטחון ב־4 ביוני על שליחות המזכיר הכללי של האו"ם למזרח התיכון
The Security Council Resolution on the Secretary-General's Mission to the Middle East, 4 June 1956

ב־4 ביוני 1956 קיבלה מועצת הביטחון פה אחד את הצעת ההחלטה הבריטית בעניין דו"ח האמרשלד על שליחותו למזרח התיכון באפריל-מאי 1956. להצעה זאת קדם ויכוח, שבו דרשו מדינות ערב להשמיט מהנוסח סעיף (מספר 4 במקור) המחייב פתרון שאלת ארץ־ישראל על דעת כל הצדדים. ברית־המועצות תמכה בעמדה הערבית, והסעיף הושמט. להלן נוסח ההחלטה (S/3605):

The Security Council,

Recalling its resolutions of 4 April 1956 (S/3575) and 11 August 1949 (S/1376–II);

Having received the report of the Secretary-General on his recent mission on behalf of the Security Council (S/3596);

Noting those passages of the report (Section III and Annexes I-IV) which refer to the assurances given to the Secretary-General by all the parties to the Armistice Agreements unconditionally to observe the cease-fire;

Noting also that progress has been made towards the adoption of the specific measures set out in the third operative paragraph of the Security Council's resolution of 4 April 1956;

3. סי מובארך בקאעי, ראש ממשלת מרוקו.

Noting, however, that full compliance with the General Armistice Agreements and with the Council's resolutions of 30 March 1955, 8 September 1955 and 19 January 1956, is not yet effected, and that the measures called for in the third operative paragraph of its resolution of 4 April 1956 have been neither completely agreed upon nor put fully into effect;

Believing that further progress should now be made in consolidating the gains resulting from the Secretary-General's mission and towards full implementation by the parties of the Armistice Agreements;

1. *Commends* the Secretary-General and the parties on the progress already achieved;
2. *Declares* that the parties to the Armistice Agreements should speedily carry out the measures already agreed upon with the Secretary-General, and should co-operate with the Secretary-General and the Chief of Staff of the Truce Supervision Organization to put into effect their further practical proposals, pursuant to the resolution of 4 April, with a view to full implementation of that resolution and full compliance with the Armistice Agreements;
3. *Declares* that full freedom of movement of United Nations observers must be respected along the Armistice Demarcation Lines, in the Demilitarized Zones and in the Defensive Areas, as defined in the Armistice Agreements, to enable them to fulfil their functions;
4. *Endorses* the Secretary-General's view that the re-establishment of full compliance with the Armistice Agreements represents a stage which has to be passed in order to make progress possible on the main issues between the parties;
5. *Requests* the Chief of Staff to continue to carry out his observation of the cease-fire pursuant to the Security Council's resolution of 11 August 1949 and to report to the Security Council whenever any action undertaken by one party to an Armistice Agreement constitutes a serious violation of that Agreement or of the cease-fire, which in his opinion requires immediate consideration by the Security Council;
6. *Calls upon* the parties to the Armistice Agreements to take the steps necessary to carry out this resolution, thereby increasing confidence and demonstrating their wish for peaceful conditions;
7. *Requests* the Secretary-General to continue his good offices with the parties, with a view to full implementation of the Council's resolution of 4 April 1956 and full compliance with the Armistice Agreements, and to report to the Security Council as appropriate.

278

א׳ אבן אל מ׳ שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן XA303
נוסח יוצא: 93.01/2212/16

ניו יורק, 4 ביוני 1956

א) ההישג העיקרי של פרשת מועצת הביטחון[1] הוא בחיסול אשליות שרווחו בדעת הקהל כאילו שליחות המזכ״ל בישרה מפנה ממשי לקראת הפגת המתיחות. התברר כי התקדמותו הייתה צנועה ביותר וכמעט אין סיכוי להמשכתה. לרגל הבלטת העובדה הזאת בעיתונות יקל לנו להיאבק נגד ארגעות מסולפות.

ב) למרות ההשמטה המצערת,[2] כוללת ההחלטה בכללה כמה יסודות בריאים ואין בה תקלות רציניות. אושר העיקרון של הפסקת אש ללא תנאי. סעיף 4 מאשר רעיון יסודי של שביתת הנשק כגשר להסדר סופי וזה מובע גם בסעיף 6.

ג) האכזבה העיקרית הייתה החלטת לונדון למחוק הסעיף שהותקף על ידי הסובייטים והערבים. החלטה זו נתקבלה נגד עצת המשלחת. יש נחמה לא מבוטלת בנאום דיקסון, שסגנונו החריף הוא תוצאת הוראת לונדון ופרי התייעצות מערבית כללית. הדגשת הרוב שהם דוגלים עדיין במושג של הסדר מוסכם תקשה על ניצול מסוכן של ההשמטה כפי שחששתם במברקיכם.[3] מבחינת המאבק הצפוי בעצרת חשוב ביותר שתשעה נציגים דגלו בהסדר מוסכם. ברור שהיה יותר טוב אילו נשמר הסעיף, אך ההפסד אינו מוחלט.

אין רושם של יזמה קרובה של המזכ״ל, אך נברר בשיחות אתו.

אבן

278

1. ראו הערת עורך לעיל.
2. ראו שם.
3. במברק בהול שעות ספורות לפני ההצבעה אמר שרת שהשמטת הסעיף פירושה ״כניעה מחפירה של המערב להשתוללות הערבית; התפשרות לא פחות מבישה עם דו־פרצופיות סובייטית עזת מצח; הכשלה מפוצצת של ססמת השלום במזרח התיכון במידה שהדבר תלוי באו״ם; אישור משתמע לעמדה הערבית כי ההסדר ייתכן רק על יסוד החלטות העצרת שאבד עליהן כלח; והפקרת ישראל על ידי או״ם לתכתיב ערבי או בנדונגי-סובייטי״. שרת הורה לעשות מאמץ נמרץ להזהיר את ארצות־הברית בפני כניעה לקואליציה זו של חבלה בשלום (ראו מברקו אל אבן, TNW424, 130.02/2405/4).

279

א׳ שלוש אל מחלקת מזרח אירופה
A. Chelouche to the East European Division

מקור: 130.11/2507/4

מוסקבה, 4 ביוני 1956

סודי

הנידון: שיחה עם דניאל סולוד ב־28.5.56

בכוונה להכיר את איש המחלקה הממונה על ״השולחן״ הישראלי, ביקשתי ב־28.5.56 פגישה שמטרתה לא הוגדרה עם האיש ״המטפל בענייני ישראל״.

הואיל והודיעונו כי הועידו לי פגישה עם סולוד עוד באותו יום, סוכם עם השגריר כי אנסה להרחיב ככל האפשר את יריעת השיחה.

פתחתי בבקשה לטפל ברישיונות הדרושים על מנת לאפשר למשלחת הצנחנים להגיע למוסקבה במטוס ישראלי.[1] אמרתי כי אני למד שמשלחות אחרות גם הן עומדות להגיע במטוסים מיוחדים וכי אני מניח שלא תהיה התנגדות עקרונית לבקשתנו. הואיל ואין אנו יודעים לאיזה מוסד עלינו לפנות, ביקשנו כי המחלקה תטפל בהשגת הרישיונות הדרושים.

מר סולוד רשם לפניו את הפרטים ואמר כי יברר הדבר ויודיענו תשובה בהקדם. שאל אם המשלחת תגיע במטוס מסוג ״דקוטה״ ואישרתי.

בעברי לנושא אחר אמרתי כי אני מניח שאביע ודאי גם דעתו של מר סולוד אם אומר כי על מנת להבין זה את זה טוב יותר יש להכיר זה את זה טוב יותר. סולוד הביע הזדהותו המלאה. הוספתי כי עלתה בדעתי מחשבה שמא ניתן לנצל ביקורו של כתב ״קול ישראל״ לרגל תחרות הכדורגל וביקור אפשרי של כתב השידור הסובייטי בתחרות הגומלין בישראל[2] כדי להרחיב ידיעות הציבור בכל אחת מהארצות על הנעשה בחברתה. אמרתי כי חשבתי על אפשרות של כתבות מוקלטות. לדוגמה כתב ״קול ישראל״ יוכל לבקר בקולחוז, מפעל חרושת ומוסד תרבות, אולי תאטרון, יספר למאזיניו על המבנה, הפעולה והתכניות לעתיד וכן יראיין מספר אנשים. כתב שירות השידור הסובייטי יוכל, ואנו נעמיד לרשותו את כל הדרוש לכך, לבקר בקיבוץ, במפעל חרושת ואולי בתאטרון ״הבימה״, לו זיכרונות מעניינים מראשית צעדיו והופעותיו במוסקבה. כתבות מוקלטות אלה, שאת תכניתן ניתן לעבד במשותף, תשודרנה על בסיס הדדיות וודאי תתרומנה לכך כי הציבור בישראל ובברית־המועצות ילמד וידע יותר על המתרחש במדינה האחרת.

מר סולוד שאל אם זוהי תכנית של חוגי העיתונות בישראל או הצעה שלי. השבתי כי זהו רעיון שעלה בדעתי והבאתיו לפניו על מנת לשמוע תגובתו. איש שיחי השיב כי הרעיון

279

1. ביוני 1956 השתתפה קבוצת צנחנים מישראל בתחרות בין־לאומית לצניחה שהתקיימה במוסקבה.
2. ביולי 1956 התקיימו שני משחקי כדורגל בין נבחרות ישראל וברית־המועצות. הראשון התקיים במוסקבה, ומשחק הגומלין בישראל.

עצמו טוב וכי ברית־המועצות מעוניינת עקרונית בהרחבת קשרי תרבות, מדע, תיירות וחילופי משלחות שונות אלא שהדבר תלוי בתנאים ובמסיבות.

הנה לדוגמה אמר סולוד שאלת הרכוש הרוסי בישראל.[3] זה שנים שאנו מטפלים בשאלת החזרתו לבעליו ועדיין לא נפתרה הבעיה. אמנם אין זו שאלה חמורה, גם אין היא לדידנו שאלה חומרית ממדרגה ראשונה, אבל בכל זאת יש לה השפעה והיא יוצרת משקע. זוהי בעיקרה שאלה פסיכולוגית הפוגעת ברגשות דתיים. החוגים הדתיים בברית־המועצות המעוניינים ברכוש אינם יכולים להבין מדוע משתהה הפתרון. הנה החרמתם שטחי קרקע מסוימים לסלילת כבישים, אם אינני טועה קראתם לזאת הפקעה, אך אין זה משנה. אינני מכיר את תנאי המקום, אולם אני משוכנע כי המומחים יכלו למצוא פתרונות טכניים שלא היו פוגעים ברכוש דתי וברגשות דתיים.

גם עיתונותכם אינה אוהדת וממשיכה במסע של התקפות נגד ברית־המועצות בפרשה בצורה מסולפת [כנגד] פעולותינו וכוונותיהן. טועים אתם בגישתכם לניתוח מדיניותנו הואיל ולא נכון הוא לראות את ברית־המועצות ומדיניותה דרך אותה משקפת בה אתם משתמשים לבחינת מדיניותן של ארצות המערב. ידוע לך כי לפני קום המדינה לא התעניינה הציבוריות הסובייטית במיוחד בפלשתינה. היה זה שטח מנדטורי בלתי עצמאי וכמובן שלא היו לנו עמו יחסים כאלה הקיימים בין שתי מדינות עצמאיות. אולם מיד עם תום המלחמה הכרנו בישראל ותמכנו בה מראשית היותה. מדיניותנו הייתה תוצאה של הכרה מדינית ולא של צרכים אנוכיים וזאת על אף לחץ כבד ביותר שהופעל עלינו מצדדים שונים.

שאלתי אם כוונתו ללחץ שהופעל על ידי מדינות ערב והשיב בחיוב בהוסיפו כי כפי שידוע לא התחשבו בלחץ זה. עליך להבין, הוסיף סולוד, כי מצבנו אנו קשה יותר מזה של ארצות המערב. ארצות־הברית יכולה תמיד לתרץ פעולתה בלחץ של חוגים מסוימים, במסיבות של שנת בחירות וכו׳. בריטניה דרך משל יכלה לתרץ הצהרת בלפור בדרישות השעה והאינטרסים הכלכליים שלה. לגבי ברית־המועצות אין הדבר כך, הואיל וברור כי כל צעד הנעשה על ידה הוא מעשה המדינה שאין לייחסו לחוגים אלה או אחרים ולכן אנו גם רגישים יותר לביקורת.

טבע המדינה אחר בברית־המועצות ושונים גורמי ושיקולי פעולתה. לכן טעות יסודית היא לייחס לברית־המועצות כוונות דומות לאלה של ארצות המערב. לא רק עיתונותכם שוגה בזאת, הנה גם שר החוץ וראש הממשלה אינם מבדילים בביקורתם בין ברית־המועצות וארצות־הברית ומגיעים למסקנות לא נכונות ומוטעות בגלל זווית ראייה לא נכונה. אני משוכנע כי הם כנים במסקנותיהם אבל אין הן נכונות הואיל והן נובעות מנקודות מוצא בלתי נכונות. צריך אפוא ליצור את התנאים והמסיבות שיאפשרו חילופין רחבים בשטחי המדע והתרבות.

בהשיבי על אחרון ראשון, אמרתי כי אנו עושים מאמצים להסביר לעיתונות המוכנה לשמוע הסברים [על] הנזק שבהתקפות על אישים רשמיים של מדינה עמה אנו מקיימים יחסים דיפלומטיים תקינים. אך ביסודו לא זאת הבעיה ועמדת העיתונות בישראל לגבי ברית־המועצות תלויה אך ורק בברית־המועצות עצמה. איש בישראל לא יוכל להצדיק את

3. ראו כרך 13, מס׳ 361 (הערת עורך) ומס׳ 399, והערה 2 שם.

עסקת הנשק שהביאה להחמרה כה רצינית של המצב והגבירה הסכנות לשלום ולביטחון באזור.

כאן התערב איש שיחי ואמר כי אינו מבין למה קמה כל הצעקה הזאת בגלל כמות לא חשובה של נשק שאינה משנה במאומה המצב. לשאלתי אם "הכמות הקטנה" היא ביחס לפוטנציאל של ברית־המועצות, השיב בשלילה והוסיף כי כוונתו ביחס לכמות הנשק הנשלחת למזרח התיכון בכלל ואפילו ביחס למה שהיה ברשות הצבא המצרי לפני העסקה. אני עצמי, אמר סולוד, ראיתי במצעד הצבאי של יום המהפכה טנקים משוכללים ואווירוני דחף מתוצרת בריטניה ותותחים כבדים מתוצרת צרפת. המומחים שלי אמרו כי נשק זה הוא מן הדגמים החדישים. כלום תותח מתוצרת לא צ'כית אינו מסוגל לירות? למה לא מחו בישראל על נשק שנשלח קודם לכן על ידי מעצמות אחרות לאזור? כלום רק למערב יש מונופולין של אספקת נשק? בהזימי טענתו ובהסבירי לו את ההבדל היסודי בין המצב עד לעסקת הנשק והמצב לאחריה שאלתיו: הן אינך מאמין כי מחאתנו באה רק משום שצ'כיה הייתה הספק? על כך השיב כי הוא מאמין כי דווקא זאת הסיבה וכי אין אנו כנים במחאתנו שאם לא כן כיצד להסביר את חוסר הפרופורציה בין מחאותינו לגבי הנשק המוזרם על ידי המערב לבין המחאות לרגל העסקה הצ'כית. השבתי כי אין הגיון רב להעמיד על כף המאזניים מחאות לכאן ומחאות לכאן. סולוד המשיך כי הנשק הצ'כי אינו מכוון נגד ישראל, ועלינו לראות את הדברים לא במסגרת הצרה של האינטרסים שלנו בלבד. המנהיגים המצריים הם ריאליסטים והם יודעים יפה את הסכנות האורבות להם ומשקלה היחסי של כל אחת מהן. ביטלתי טענתו באמרי כי תוך חודש ימים לא יישאר יותר חייל בריטי אחד על אדמת מצרים ושאלתיו אם מתוך היכרותו האישית את נאסר סבור הוא כי נאסר רוצה בשלום. סולוד השיב כי אינו יודע, אך דעתו האישית שכן. אם כן, שאלתיו, כיצד להסביר סירובו של נאסר לאחוז ביד המושטת לשלום.

בתשובתו אמר סולוד כי ברצונו להבהיר כי גישתו לבעיה בכללה אובייקטיבית וכי כהונתו במצרים לא השפיעה עליו לראות את הדברים באורח חד־צדדי. עלינו להבין כי למצרים קשיים רבים וכי עליה להתחשב בדעת הקהל הערבית בארצות אחרות. לכם קל להושיט יד לשלום הואיל ואתם חייבים להתחשב רק בדעת הקהל בישראל - לא כן מצרים. נכון כי במצרים יש גם חוגים פנאטיים אך לא בקרב השלטון. המנהיגים המצריים מכירים טיבה של מטבע זו אלא שאין אתם מקלים על מלאכתם. פעולות התגמול הנרחבות גרמו לזעזוע קשה והערימו קשיים על ריסון הקיצוניים. האם ניתן לומר שנהיו מוצדקות? פעולותיכם היו לעתים תכופות חזקות מדי ולא הייתה להן הצדקה במסיבות הקיימות.

שאלתי אם כוונתו לומר כי היה עלינו לנהוג כנוצרים טובים ולהושיט את הלחי השנייה תוך הפקרת ביטחונה של אוכלוסיית הגבול. השיב בשלילה והוסיף בצחוק כי הם עצמם נוצרים גרועים ונוטים יותר לקבל את עקרונות הברית הישנה של שן תחת שן ועין תחת עין. כידוע שעה שהתחילו בארצות־הברית לאיים במלחמת מנע, הודיעה ברית־המועצות לעולם כי גם לה יש פצצות אטום ומימן. אמר כי לדעתו יש ליצור תחילה אקלים של ארגעה ולהימנע מפעולות העשויות לערער אקלים כזה. חזר שוב כי אנו פועלים חזק מדי וכי אין זה שיקול נכון במצב הקיים. הדגיש כי ברית־המועצות מעוניינת בשלום באזור ושאל אם קראתי את ההודעה מ־17 באפריל.[4] אמרתי כי קראתי את ההודעה וגם את

4. ראו מס' 205.

המאמרים שהתפרסמו לאחריה והנה דוגמה כיצד הם עצמם גורמים לפרשנות אותה הם מתארים כמוטעית. דיברתי על מאמרי התקפה על ישראל שהופיעו בעיתונות הסובייטית, מאמרים שהועתקו בעיתונות הישראלית וודאי לא סייעו ליצירת אקלים נוח. אמר כי קרא את שניים או שלושת המאמרים ב"איזבסטיה"[5] שהנימה המשותפת להם הייתה כי "ישראל מנופפת בנשק". אמר כי אינו יודע מהי הטכניקה של כתיבת מאמרים ב"איזבסטיה" אולם, מה יועיל הנפנוף בנשק? כלום הדבר תורם להרגעת הרוחות? האם דיבורים על מלחמת מנע עשויים להגביר אמון הדדי במצב הפסיכולוגי העדין הקיים. הרי מילים שנאמרו אינן כציפור פורחת שאפשר עוד ללכדה בחזרה. ברית־המועצות עושה הרבה למען השלום במזרח התיכון ועסקת הנשק עזרה הרבה. ודאי קראת מאמרו של אנואר סאדאת (הכוונה למאמר שהתפרסם מיד אחר ההודעה מ־17 באפריל שבו נכתב כי מצרים לא דרשה מברית־המועצות לבטל הכרתה בישראל וכו'). עליך לדעת כי הדברים שנכתבו אינם דעתו האישית של סאדאת (כלומר המאמר משקף דעתה של הכת השלטת). עסקת הנשק הוכיחה כי אין לפתור את הבעיות בכוח הזרוע אלא רק בדרכי שלום וכי אין לפתור את הבעיות בלעדי המחנה הדמוקרטי.

בעברנו לבעיית הרכוש הרוסי אמרתי כי אין השאלה כה פשוטה כפי שהציגה, ואין הם מעריכים נכונה את הקשיים הרבים העומדים על דרכנו. הוספתי כי אני מכיר את התיק מתקופת עבודתי במחלקת מזרח אירופה והקשיים המשפטיים הכרוכים בבעיה ידועים לי היטב. סולוד השיב כי הכול תלוי ברצון, ובצטטו את נפוליאון אמר כי יש לעשות את "העסק" ואחר כך יימצאו 50 משפטנים שיוכלו להצדיקו. אין לבנות רק על החוק. הנה בלבנון עמדה לפניהם בעיה דומה ואפילו יותר מסובכת, הואיל ולא היו בידיהם תעודות קניין. ממשלת לבנון הביאה את הדבר לפרלמנט שחוקק חוק מתאים. הנה כי כן אפשר למצוא דרכים לפתרון כאשר יש רצון.

קשה לשחזר דו־שיח ער שנמשך שעה וחצי בו לא נרשם דבר על ידי איש מהצדדים. סולוד היה נעים ואף חופשי בדיבורו ואפילו השימוש שעשה בנוסחאות הידועות לא היה לו אותו טעם של נוקשות וחריפות לו הורגלנו בשיחות קודמות. סולוד עשה כאילו מאמץ כן להסביר לי את דרך המחשבה הרוסית ולתקן זווית הראייה לצדה. השאיר רושם כאילו רצה בדו־שיח על מנת לשמוע ולהשמיע. אין זה משנה כמובן דבר מתוכן השיחה שיש בה משום חזרה ל"מושכלות" מימי ראשית הדיונים בבעיית עסקת הנשק. ברגע מסוים כאשר מתח סולוד ביקורת על פעולות התגמול והנפנוף בנשק שאלתיו אם הוא בדעה אחרת מאשר ראש ממשלת ברית־המועצות אשר אמר לשגריר כי הוא מאמין שאנו רוצים בשלום.[6] סולוד השיב כי גם הוא מאמין בכך אלא שפעולותינו נובעות משיקולים מוטעים ותוצאתן חותרת למעשה תחת כוונתנו האמתית.

בקומי ללכת אמרתי כי ניכר שאיש מאתנו לא שוכנע על ידי חברו אך הוויכוח עצמו היה מועיל והבעתי תקווה שנוכל להמשיכו בהזדמנות קרובה. סולוד השיב כי אם אחשוב על כך אווכח כי הוא אובייקטיבי וכי בישראל מקלים ראש בבעיית היחסים בין ישראל וברית־המועצות on prend trop a la legère.[7]

בברכה,

א' שלוש

5. ראו מס' 171, הערה 1.
6. ראו מס' 257.
7. צרפתית: לוקחים יותר מדי בקלות.

280

ו' איתן אל מחלקת מזרח אירופה
W. Eytan to the East European Division

מברק 540

נוסח נכנס: 130.09/2306/10

ורשה, 4 ביוני 1956

ב־1 ביוני הלכנו קדר ואני לסגן שר החוץ שימוביץ לשיחה שארכה למעלה משעתיים (בגלל הצורך בתורגמן). דיברתי לפי תדריך השר מ־27 במאי.[1] הדגשתי רצוננו לשיפור היחסים. אנו שמחים כי אורן שוחרר, אולם היינו שמחים יותר לולא נאסר ונשפט בכלל או לפחות שוחרר כשנשיאנו פנה לנשיאם.[2] עכשיו מוכנים אנו לומר - טוב מאוחר מלעולם לא, אולם עוד עלינו לברר אתם שתי נקודות מרכזיות: ראשית, במשפט מסוים נתן אורן עדות אשר מלכתחילה הייתה בעינינו כוזבת ועכשיו ברור כי נסחטה ממנו בשיטות בלתי כשרות.[3] הרשאים אנו להניח כי הצ'כים רואים עדות זו כבטלה לחלוטין. שנית, וזה העיקר, באותו משפט הושמעו האשמות מרחיקות לכת נגד מדינת ישראל, מנהיגיה ונציגיה המוסמכים. האם רשאים אנו להניח כי הם רואים גם האשמות אלו כבטלות ומבוטלות.

שימוביץ השיב כי אורן שוחרר על פי החלטת התובע הכללי בהתאם לחוק. כידוע לנו, נערכת כעת על ידי השלטונות המוסמכים רביזיה של אותם המשפטים שנתגלו ליקויים בניהולם, אולם אין הוא יכול לומר מה תהיינה תוצאות הרביזיה. אמרתי כי אנו מייחסים חשיבות רק לשתי הנקודות אשר הזכרתי ומצפים כי הרביזיה תיתן את התוצאות הרצויות. זה יתרום לתיקון היחסים ויאפשר מינוי ציר ישראל בפראג (בהנחה כי מצדם ימנו ציר אצלנו). שימוביץ שאל אם התניתי תוצאה מסוימת של הרביזיה כתנאי למינוי ציר והוסיף כי אם יתמנה ציר ישראל, ימנו גם הם ציר לכשימצאו מועמד מתאים. עניתי כי לא התניתי תנאים, אולם יהא ברור כי אם תהיה בתוצאת הרביזיה כדי לספק אותנו בשתי הנקודות, יקל עלינו הדבר במינוי של ציר ושיפור היחסים. שאלתי איזו משמעות יש לייחס לעובדה כי בעניין אורנשטיין זכה נשיאנו לתשובה מנשיאם, ואילו בעניין אורן לא ניתנה לו תשובה כלשהי. שימוביץ השיב כי אין הוא יודע דבר על זה. יוכל רק לומר כי כאשר השיב נשיאם בעניין אורנשטיין, עוד לא היה עניין אורן בשל וכאשר שוחרר אורן, נעדר הנשיא מהבירה. עוררתי [שאלת] אסירי ציון בהתאם לתדריך השר וכמוסכם מראש עם בדר.[4] כאן הייתה תגובת שימוביץ חריפה למדי. בהתחלה טען כי אין לו מושג על מי ומה אני מדבר וכי אנו חייבים לדעת מניסיוננו בעבר מה תהיינה התוצאות להתערבות כזו בעניינה הפנימי של צ'כיה. אולם מיד אחר כך אמר כי האנשים נשפטו כדין על מעשים פליליים וכשירצו את עונשם או ישוחררו במועד מוקדם יותר על פי החלטת התובע הכללי, תינתן להם האפשרות לעבוד ולכפר על עוונותיהם. השבתי כי אין לראות בדבריי התערבות וכי לא

280

1. מס' 265.
2. ראו מס' 79 והערה 1 שם.
3. ראו מס' 265.
4. הכוונה ככל הנראה למנחם בדר, מראשי מפ"ם. העניין עצמו אינו ידוע.

טענתי כי האנשים נשפטו על השתייכותם הדתית או המדינית (מילים אשר ניסה שימוביץ לשים בפי) אלא ששחרור האנשים ומתן רשות להם לעלות ארצה יתרמו תרומה לא קטנה לתיקון היחסים בין שתי המדינות והרי הבינותי ממנו כי בזה גם רצונו. הוא אמר כי יעביר את דבריי לממשלתו. בסוף, הרציתי בראשי פרקים די מפורטים את עמדתנו המדינית הכללית בהתאם לתדריך השר ולמברקו 964[5] (ניצלתי את דברי נאסר על הקמת צבא פלשתינאי בעזה).[6] הדגשתי במיוחד עצמאות ישראל ורצוננו בשלום. שימוביץ הקשיב קשב רב, הודה על ההרצאה. אמר כי גם את דבריי אלה יעביר לממשלתו והטעים שוב רצונם בתיקון היחסים. הנני מעביר העתק של מברק זה לקדר על מנת שיזכיר נשכחות.[7]

איתן

281

מ׳ קדרון אל נשיא מועצת הביטחון (ניו יורק)

M. Kidron to the President of the Security Council (New York)

Copy: 93.03/3040/4 :העתק

[New York], 6 June 1956

Sir,

I have the honour to request that the following information relating to the General Armistice Agreement between Egypt and Israel be brought to the notice of the members of the Security Council:

The Greek vessel S/S *Panagia* which arrived at Port Said from Haifa on 25 May 1956 with a cargo of cement for discharge at Elath, is still being held up at Port Said. It is unable to continue passage through the Suez Canal because Egyptian authorities have prevented and continue to prevent the local shipping agents from making the necessary arrangements for the continuation of the voyage. At the same time, these authorities refuse to allow the ship's master to leave the vessel and to make these arrangements ashore. It is evident that these obstructive measures are designed to harass the owners of the vessel and to cause them financial losses by inducing the master to discontinue the voyage and to return to Haifa, without however being able to claim that his ship was denied the right of passage through the Suez Canal.

5. ראו מס׳ 268.
6. ראו מס׳ 299.
7. בהמשך לשיחה זאת ביקר קדר ב־5 ביוני במשרד החוץ הצ׳כוסלובקי ונמסר לו בין השאר כי דואגים לכך שנשיא צ׳כוסלובקיה ישלח איגרת המודיעה על סיום פרשת אורן לנשיא ישראל; מבררים אפשרויות לעיבוד תכנית לשיתוף פעולה תרבותי; התחלת משא ומתן כספי בין שתי המדינות נקבעה ל־20 באוגוסט. אם ישראל תבקש הסכמה למינוי קדר לציר - היא תיענה בחיוב, ואילו הם טרם החליטו מי יהיה הציר שלהם בישראל (ראו קדר אל משרד החוץ, פ/846, 6 ביוני 1956, 130.11/2509/9). קדר הגיש את כתב האמנתו ב־27 ביולי.

Similar delaying tactics have been exercised in several past instances by Egyptian authorities, as in the case of the Greek vessel S/S *Konitsa* in February of this year;[1] the Greek vessel S/S *Parnon* in September 1953;[2] and the Italian vessel S/S *Francamari* in December 1953.[3] Two of these incidents were the subject of communications to the Security Council (S/3093 and S/3153).

The interference with the S/S *Panagia* constitutes a violation of Article I, Paragraph 2 of the General Armistice Agreement between Egypt and Israel, The action of the Egyptian authorities also constitutes a further flagrant breach by Egypt of other international obligations and in particular of the resolution of the Security Council of 1 September 1951 (S/2322).

The Government of Israel, in registering its protest against the Egyptian action in respect of S/S *Panagia* wishes to draw attention to the increase of tension to which such a policy must inevitably give rise. This appears to be of especial gravity at a time when the Security Council has just reaffirmed once again the need for the re-establishment of full compliance with the General Armistice Agreement.[4]

Please accept, Sir, the renewed assurances of my highest consideration.[5]

M.R.K

Permanent Representative of
Israel to the United Nations

281

1. בספטמבר 1955 פרסמו המצרים תקנות חדשות לגבי השיט במפרץ אילת, ולפיהן חויבה כל אנייה המתכוננת לעבור במצרי טיראן להצטייד ברישיון מעבר מאת משרד החרם המצרי. כתוצאה עוכבה, בפברואר 1956, האנייה היוונית "קוניצה" בתעלת סואץ, בדרכה מחיפה לאילת, אך הורשתה להמשיך בדרכה לאחר תשעה ימים (ראו שנתון הממשלה, תשי"ז, עמ' 129).
2. אנייה זאת נעצרה בפורט סעיד ב־2 בספטמבר 1955, ושוחררה ב־13 בספטמבר, כנראה כתוצאה של לחץ אמריקני (ראו כרך 8, מס' 367, 368, הערה 4).
3. בנובמבר 1953 החמירו המצרים את ההסגר והוסיפו דברי מזון וסחורות אחרות לרשימת הסחורות האסורות, שיוחרמו בנמלי מצרים מהאניות העושות את הדרכן לישראל (ראו שם, מס' 598, הערה 2). בהתאם לכך החרימו המצרים בפורט סעיד ב־14 בדצמבר 1953 מטען בשר שהיה מיועד לישראל מהאנייה *Francamari*, שעשתה את דרכה לחיפה (ראו שם, מס' 591, הערת עורך. שם ובחלק מהתעודות בתיקי משרד החוץ מופיע כנראה בטעות "פרנקה מריה").
4. הכוונה להחלטת מועצת הביטחון שהתקבלה ב־4 ביוני - ראו מס' 277.
5. לאחר שפניית האמרשלד למצרים לא נשאה פרי, שיגרה אליו שרת החוץ גולדה מאירסון איגרת (ראו רפאל אל קדרון, מברק מס' 340, 22 ביוני 1956, 130.02/2427/6) והמריצה אותו לפעול אצל שלטונות מצרים, ולהודיעה בדבר התוצאות. לאחר שפנייה שנייה לא הועילה, הגישה ישראל איגרת נוספת למועצת הביטחון - ראו מס' 308.

282

י' צור אל מ' שרת
J. Tsur to M. Sharett

מברק מוצפן שפ/921
נוסח נכנס: 130.02/2456/2

פריז, 7 ביוני 1956

מידי

בקשר להחלטת ממשלת צרפת לאיסור הוצאת נשק קל למזרח התיכון, כולל ישראל,[1] מספר לי אמש מוריס פור כי בעיית הנשק לישראל עמדה לוויכוח נרחב בישיבת הממשלה. מבין 13 חברי הקבינט תמכו 11, כולל ראש הממשלה, בצורך לחזק ישראל בכל הדרכים ולמנוע שהאמברגו יזיק לעניינה. לא אמר לי מי השניים, אך אני מניח שפינו ביניהם:

1) מכיוון שדעת לחץ הציבור מאלצת הממשלה להטיל אמברגו על נשק קל, יוצע לישראל, במידה שיש לה חוזים לנשק כזה, להפוך אותם לחוזים לנשק כבד ולהשתדל למצוא נשק קל בארצות אחרות.

2) אם יתברר שאין ביכולתנו למצוא סוג מסוים של נשק קל במקום אחר, יורשה לנו לקנות אותו בצרפת בסודיות גמורה.

3) ייעשה הכול כדי להחיש מכירת הנשק הכבד. תישלחנה מיד הוראות לוושינגטון כדי לדרוש דיון מהיר של "ניאק"[2] על הזמנותינו שהונחו על שולחנה.

פור הוסיף כי מצא אווירה מאוד נוחה ואוהדת לנו בדיוני הממשלה. הוא מקווה שכל האווירה במשרד החוץ תשתנה לאחר פרישתו של מאסיגלי שהוא תולה בו הקולר לקשיינו.

עד כאן דברי פור, והתפתחות תלויה כמובן בעמדתו של פינו שהזמינני לשיחה בראשית השבוע הבא.[3] מוקדם לחשוב שמעתה פתוחה הדלת לפנינו והתלות ב"ניאק" מדאיגה, אך חשוב לקבוע שהאמברגו שהוכרז לא יסבך כנראה מאמצינו בצרפת. העובדה הפוגעת שישראל נכללה, אפילו למראית עין, כביכול בסגר המכוון להעניש מדינות העוזרות לאלג'יריה, בעינה עומדת.[4]

צור

282

1. במשרד החוץ הצרפתי נמסר לבנדור כי בהחלטת הממשלה נאמר כי צרפת לא תאשר אספקת נשק קל למדינות המזרח התיכון, עם הסתייגות כי במה שנוגע לישראל יש לבחון באופן מיוחד מקרים של נשק לצורכי הגנה (ראו בנדור אל צור, 17 ביוני 1956, 130.10/2530/7).
2. ועדת התיאום לאספקת נשק למזרח התיכון בהתאם להסכם שלוש המעצמות - Near East Arms Coordinating Committee - NEACC.
3. ראו מס' 289.
4. בשיחה שהייתה לנג'ר עם ז'ילבר אמר האחרון כי המשא ומתן בין שתי המדינות בענייני רכש ימשיך כמקודם, וכל החוזים אשר נחתמו יבוצעו באופן מלא ובתאריכים המוסכמים (ראו נג'ר אל שר החוץ, 11 ביוני 1956, 130.10/2522/21).

283

מ' שרת אל המנהל הכללי של משרד החוץ (מוסקבה)

M. Sharett to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs (Moscow)

מברק מוצפן ק/100

נוסח יוצא: 130.02/2456/2

ירושלים, 7 ביוני 1956

תדריך לשיחות במוסקבה לנקודות המתאימות במכתבי מ־27 במאי[1] ולעצת השגריר.

1. נקודת מוצא יכולה לשמש מועצת הביטחון.[2] בירכנו על הגישה החדשה בהצהרת 17 באפריל ובעיקר על עקרון ההסדר המוסכם שחזר ואושר בלונדון.[3] במבחן המעשי הראשון הוברר כי נוסחה זו אינה מחייבת כל עיקר. אנו תוהים מדיניות ברית־המועצות מהי ומה ערך ניסוחיה המוצהרים. ודאי ינסו להתחמק מהסתירה ואז תציין בצער כי לא קיבלת תשובה וכך תדווח.

2. לאור רמז בדברי סובולב להחלטות או"ם[4] ונוכח החשש כי בעצרת תזדהה ברית־המועצות עם המערכה על החזרת 1947 לירושנה, יש לערוך התקפת מנע בנקודה זו ולהרביץ תורתנו. החלטות העצרת מסוג זה דינן כהמלצות לצדדים המעוניינים כיצד לפתור בעיה באותו זמן ובאותו מצב. שיתוף פעולה מצד הנוגעים פותח סיכוי להצלחה אם גם אינו מבטיחה. היעדר שיתוף פעולה דן התכנית לכישלון. אנגליה והערבים עשו הכול להכשיל התכנית ורק יזמתנו ומלחמתנו הגשימו חלקה העיקרי והוא המדינה היהודית. מדינה זו הוקמה ועוצבה בנסיבות שנכפו עלינו על ידי ההפקרה הבריטית וההתקפה הערבית. היא כיום מציאות חיה ככל מדינה שבעולם. היא חברה באו"ם, יושבת על כיסא ואינה מונחת על השולחן. חוסר שחר הוא לדגול כעבור שנים בתכנית עיונית שהחיים פסחו עליה. תחייתה אפשרית ממש כתחיית חללינו במלחמת השחרור.

3. למעשה 1947 אינה כדאית כלל למצרים, הלוטשת עין לנגב והמתנכלת להשתלט על ירדן כולה לרבות חלקה המערבי ואינה רוצה לראות חלק זה כמדינה ערבית נפרדת. לכן ייתכן כי מצרים תתנער מ־1947 בהעמידה פנים כנוהגת מתינות בהשוואה לתביעה הערבית היסודית, בעוד שלמעשה תגיש תכנית לא פחות חבלנית לישראל על ידי קריעת הנגב. כדאי להשמיע אזהרה זו שמא גילו להם המצרים צפונותיהם.

283

1. מס' 265.
2. ראו מס' 273.
3. ראו מס' 205, מס' 225.
4. בנאום במועצת הביטחון ב־31 במאי אמר סובולב בין השאר שברור שהצלחת הצעדים הננקטים על ידי האו"ם לחיזוק השלום באזור ארץ־ישראל תלויה בראש ובראשונה בשיתוף פעולה של הצדדים בביצוע צעדים אלה. לפיכך, יהיה זה נכון מצד מועצת הביטחון להדגיש במיוחד עובדה זו, ולקרוא לצדדים להימנע מפעולות העלולות להפר את הסכמי שביתת הנשק ואת ההחלטות הרלוונטיות של האו"ם (ראו *SCOR*, 11th year, 725th Meeting, p. 33).

4. יש לקבוע מסמרות לגבי אי ויתור על שטח ולגבי אי החזרת פליטים פרט לאיחוד משפחות ולתאר בקווים כלליים תכנית השלום.[5]

5. יש להסביר כי בעיית השלום מצד הערבים היא שאלה לא של תנאים אלא של רצון. עוּבְרו של רצון זה קיים והוא פרי זהות האינטרסים והשאיפות לפיתוח כלכלי, לקדמה חברתית ולחירות לאומית ממשית ומלאה אבל הוא נחנק ומחובל על ידי שנאה גזעית, יצרי נקם ותאוות השתלטות ודיכוי. בידי המעצמות לבלום ולעודד הן הרצון להשלים עם ישראל והן היצר להשמידה. אסון הוא לעתיד האזור, חטא כלפי השלום וסכנה לקיום ישראל שפעולת המעצמות והתחרות ביניהן משפיעות שלילית ולא חיובית. שוב לדוגמה טרייה תוצאות מועצת הביטחון שעודדו התוקפנות והצעידו דבר השלום אחורנית.

6. מכאן לזיון מצרים והעידוד העצום ששאב ממנו נאסר להפעלת מזימותיו להתפשטות ולהשתלטות. רוסיה יכולה לראות בכל אלה תגבורת העמדה האנטי־מערבית אבל ראשית, אנגליה ממילא במורד, ופינוי סואץ חל לפני העסקה; שנית, שאיפות נאסר זורעות מדנים ומפזרות חומר נפץ ביחסים בין אומות ערב לבינן; ושלישית, מה תשובת ברית־המועצות לסיכון ישראל על ידי ליבון אש השנאה בנשק הצ׳כי ועל ידי תמיכה שיטתית בכל חבלנות ערבית באו״ם.

7. ברית־המועצות אינה מחזקת השלום ואינה מסייעת להבנה עם ישראל אלא להפך, מקוממת דעת הקהל שלנו כשהיא מוקיעה ומבטלת התרעתנו נגד זיון מצרים כשירות לארצות־הברית ולאנגליה ומתעלמת מחרדתו העמוקה של כל איש בישראל לביטחון חייו ולחירותו. לא זו בלבד שבתביעת נשק מגן בעקבות העסקה הצ׳כית דאגנו לעצמנו ולא עשינו מלאכת ארצות־הברית אלא הרגזנו בזה את ארצות־הברית והבאנוה במצוקה. דאלס שניסה בכל הדרכים לתרץ אי מתן נשק לנו היה מאושר אילו החרשנו.

8. הדאגה לביטחוננו העצמי נגד תוקפנות ערבית היא שהביאתנו בשלב מסוים לברר אפשרות חוזה ביטחון עם ארצות־הברית.[6] הדבר נשתלשל מהתקפתנו הבלתי פוסקת על ברית בגדאד על חוזה נשק עם עיראק ועל ניסיונות המערב לזיין ארצות ערב אחרות. אף כאן התרענו על הסכנה הנשקפת לנו וכשניסתה ארצות־הברית להרגיענו בהצהרה המשולשת, הוקענו אפסותה וטענו שאינה מחייבת כפי שהייתה מחייבת ברית הגנה. אילו הייתה ברית־המועצות חתומה על המשולשת, והרי לא אנו הוצאנוה, ואילו עמה היה דין־ודברים, ואילו היא ניסתה לסתום טענתנו בהסתמכות על הצהרה סתמית וחד־צדדית, היינו עונים גם לה כי רק התחייבות מפורשת ומנוסחת בחוזה יש לה ערך. עכשיו הוסרה ססמת ערובת הביטחון ממילא מעל הפרק ואין אנו מעלים אותה כלל. זאת תדגיש היטב. לא נוותר על שום זכות לתבוע הגנת או״ם אם כי ניסיוננו המר ב־48׳ הרחיקנו מכל אשליה

5. בדיון המדיני בכנסת ב־2 בינואר 1956 (ראו מס׳ 3, הערת עורך) אמר שרת כי ישראל הגישה לארצות־הברית תכנית לשלום עם מדינות ערב, בתגובה לתכניות להסדר בין ישראל לשכנותיה, כפי שהשתקפו בנאום דאלס מ־26 באוגוסט 1955, ונאום גילדהול של אידן מ־9 בנובמבר 1955, שמהם משתמע כי ישראל נדרשת לוויתורים טריטוריאליים. תכנית ישראל לעומת זאת מדברת על תיקוני גבול הדדיים (פרטים עליה ראו **בדברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XIX, עמ׳ 680).

6. ישראל פנתה לארצות־הברית בנידון ב־12 באפריל 1955 במכתב משרת, אז עדיין ראש הממשלה, אל דאלס, 130.15/5938/3. תשובתו המתחמקת של דאלס, מ־16 באפריל 1955, בתיק 130.02/2455/3.

בנידון זה, אך עיקר מבטחנו אנו רואים בהגברת כושר הגנתנו. נקדם בברכה איסור כללי על משלוחי נשק למזרח התיכון כולו, אבל רק לאחר שיתוקן הפער המאיים.

9. עלייה ויהדות ויחסי תרבות ומשלחת הכנסת[7] וחוזה מסחר[8] וכו'.

שרת

284

מ' אבידן אל מחלקת מזרח אירופה
M. Avidan to the East European Division

מברק מוצפן 551

נוסח נכנס: 130.09/2306/10

ורשה, 8 ביוני 1956

א) המנכ"ל נפגש עם סגן שר החוץ נשקובסקי. נכחו סלוצ'נסקי והחתום מטה. בדברי המבוא עמד המנכ"ל ראשית על עניינים הנוגעים ליחסי פולין-ישראל. שנית, על המצב במזרח התיכון ובפרט בעיית ישראל-ערב.

1. המנכ"ל ציין בסיפוק התקדמות מסוימת שחלה בזמן האחרון בפתרון בעיית המשפחות המפורדות. הממשלה ודעת הקהל בישראל מעריכות ההבנה שממשלת פולין מגלה בשאלה זו; אולם המסגרת הקיימת רחוקה עדיין מלפתור בעיה הנוגעת לאלפיים איש. במיוחד חמורה ודחופה בעייתם של כעשרים וחמישה ילדים יתומים שאין להם בני משפחות זולת החיים בישראל.[1] ממשלת ישראל עומדת תחת לחץ מתמיד של אלפים מאזרחיה שרוצים להתאחד עם קרוביהם הנמצאים עדיין בפולין, דעת הקהל שלנו ערה ורגישה במיוחד בבעיה זו. הרחבת מסגרת העלייה שהייתה מחישה פתרון השאלה הייתה אפוא זוכה להערכה יוצאת מהכלל.

2. יש התחלה מעודדת בשטח קשרי תרבות בין שתי המדינות. רבים בישראל האוהדים התרבות הפולנית והמתעניינים בה. לעובדה זו אף ביטויים מעשיים. ממשלת ישראל מקווה שאף ממשלת פולין תתרום, על ידי עיתונות, רדיו וכו', ליצירת אווירה דומה כלפי ישראל בדעת הקהל הפולנית. באופן זה עשויים קשרי תרבות להוסיף להיכרות הדדית והעמקת ידידות בין שני העמים.

3. בקשרי מסחר קיים בדרך כלל מצב מניח הדעת. לפני שנתיים נחתם בוורשה חוזה המשמש מסגרת ליחסי המסחר. עתה משהגיע הזמן להרחיבו ולהתאימו לצרכים הקיימים, מניחה ממשלת ישראל כי פולין תשגר משלחת מסחרית לישראל בעתיד הקרוב. כידוע, ביחסים בין־לאומיים גם שליחת משלחות מבוססת על עיקרון ההדדיות. מאחר שהחוזה הראשון נחתם בוורשה, עתה תורה של ירושלים כמקום למשא ומתן.

7. ראו מס' 66, הערה 2.

8. ראו מס' 254.

284

1. בסוף יולי 1956 הוחל בהעלאת יתומים אלה לישראל.

מכאן עבר המנכ"ל לענייני המזרח התיכון. סיפר על ביקור האמרשלד ותוצאותיו. סמכויות מזכ"ל או"ם היו מוגבלות ואם כי בעקבות פעולתו מורגשת הפוגת־מה, אין היא יכולה לשמש יסוד להסדר בר־קיימא. הבעיה המרכזית, הסדר עם מצרים, שפירושו ממילא יישוב הסכסוך עם העולם הערבי כולו. רצוננו לפתוח בשיחות ישירות עם ממשלת מצרים ומוכנים אנו לכך ללא תנאים מוקדמים וללא הגבלת הנושאים. היה ודאי רצוי לו מדינות נייטרליות בסכסוך ישראל-ערב המקיימות יחסי ידידות עם שני הצדדים - ופולין אחת מהן - היו מפעילות השפעתן על נאסר למען שיחות ישירות והיו פועלות בכיוון זה גם בעצרת או"ם הקרובה. בהמשך דבריו אמר המנכ"ל כי מייחס חשיבות מיוחדת להדגיש בפני איש שיחו העובדה הבאה: מדיניותה של ממשלת ישראל עצמאית לחלוטין והיא נקבעה אך ורק בהתאם לענייניה היא. ישראל הנה היחידה במזרח התיכון שאינה קשורה בחוזים מדיניים עם כל גורם אחר והיחידה החופשית בשיקוליה מהתחייבויות זרות. המנכ"ל חזר ואמר כי נודעת בעיניו חשיבות מיוחדת להדגיש כאן עצמאותה המוחלטת של מדיניות החוץ הישראלית ומתכוון לעשות כן גם בשאר המקומות בהם יתעכב בהמשך סיורו.

בתשובתו הודה נשקובסקי על ביקור המנכ"ל. ממשלת פולין מעוניינת לקיים יחסים ידידותיים עם כל הארצות וכמובן גם עם ישראל; יוסיפו לעשות למען איחוד המשפחות והילדים היתומים. כל מקרה מוצדק ימצא פתרון חיובי. אשר לעליית יהודים בכלל, ישראל ודאי אינה מעוניינת לקלוט כל יהודי פולין כשם שממשלת פולין לא מוכנה להתיר יציאת כל היהודים מגבולותיה. יהודי פולין, חלק בלתי נפרד של העם הפולני, כאן נולדו, כאן מולדתם, נהנים משוויון זכויות מלא תוך אפשרויות רחבות לפיתוח חייהם התרבותיים. קיימים עיתונים, בתי־ספר, תאטרון, מוסדות מדע יהודיים וכו'. ליהודים טוב בפולין העממית ואין סיבה מדוע יעזבוה.

כאן העיר המנכ"ל כי הוא לא נגע בשאלה אם טוב ליהודים בפולין או לא כי אם התרכז בשתי בעיות קונקרטיות: איחוד משפחות ועליית ילדים. לשתי בעיות אלה בלבד דורש הוא פתרון דחוף לפי שעה, אולם מאחר שאיש שיחו נגע בשאלה הכללית של עליית יהודים, מחובתו להסביר כי מדינת ישראל מוכנה לקלוט כל יהודי הרוצה לעלות. לא נכריח איש לבוא אלינו, אך כל יהודי הרוצה בכך, רשאי לעלות לישראל ולהשתקע בה. זה עיקרון מקודש.

נשקובסקי לא הגיב להערות הנ"ל ועבר לשאלת קשרי התרבות. אמר כי גם פולין מעוניינת להדק יחסי תרבות עם ישראל. עמדתו של המנכ"ל בדבר הדדיות נראית גם לו. בענייני המסחר מציע כי המנכ"ל ייפגש עם השר לסחר חוץ.

המנכ"ל השיב כי זמנו לא פנוי לכך ואף אינו יכול לדון בפרטי בעיות מסחריות. רצונו היה להביע עמדה עקרונית הנראית לו חשובה בעניין חילופי משלחות.

נשקובסקי הבטיח למסור הדברים לגורמים המוסמכים. לאחר מכן הודה למנכ"ל על הסברותיו בענייני המזרח התיכון. גם ממשלת פולין סבורה כי שיחות ישירות - הדרך הטובה ביותר ליישוב הסכסוך. שמע בעניין רב דברי המנכ"ל בנושא זה ויכול להבטיחו כי ממשלת פולין מוכנה לתרום במידת יכולתה להשכנת השלום.

ב) השיחה נמשכה כשעה. סלוצ'נסקי רשמה מילה במילה.

ג) בארוחת צהריים בביתי נפגש המנכ"ל עם סגן השר ויניביץ ועם אחרים מראשי הנציגויות. כן נפגש עם פרופסור אוסקר לנגה מראשי הסיים ויושב ראש הוועדה הבין־פרלמנטרית הפולנית. נושא השיחות - ענייני המזרח התיכון. המנכ"ל עמד ביתר הרחבה

על רקע הבעיות. הסביר ההכרח בשיחות ישירות למען הגיע לידי פתרון יסודי וכן האפשרויות הניתנות ליצירת האווירה המתאימה. המנכ"ל נכח במסיבה שנערכה מטעם נשיא המדינה לכבוד נורדום סיהנוק.

ד) העיתונות פרסמה בעקיפין ביקור המנכ"ל בפולין. בידיעה קצרה על קונצרט של פרנק פלג הוזכר כי מנכ"ל משרד החוץ הישראלי נכח בקונצרט. המשפט הודפס באותיות מובלטות. ב"טריבונה לודו" הופיעה הידיעה בדף המוקדש לעניינים מדיניים בו לא מפרסמים בדרך כלל ידיעות על קונצרטים וכדומה. הפגישה עם נשקובסקי לא הוזכרה.

אבידן

285

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן WIA341
נוסח יוצא: 93.01/2212/16

וושינגטון, 9 ביוני 1956

שוחחתי שעה עם דאלס. השתתפו שילוח, וילקינס, בלאקיסטון.

הבעתי איחולים להחלמת הנשיא. הזכרתי שב־29 במרס[1] גולל המזכיר באוזניי פרשת מחשבתו בשלושה נושאים: א) נאסר; ב) נשק; ג) מים. ברצוני לתאר ההתפתחויות מני אז בשלוש הסוגיות.

א) נמשכת התפשטות נאסר במלוא התנופה וגוברת הסכנה הצפויה ממנו לישראל ולשלום העולם. הוגבר החימוש הסובייטי באוויר ובים. מצרים זו הופכת בסיוע כוחות אדירים בעולם בסיס מבוצר לתוקפנות נגד ישראל ולהשתלטות על שטחים רחבים ועמים רבים מחוץ לגבולה תוך ניצול מחושב לרעה של המתיחות בין מערב ומזרח. בירדן הוחלפו, בהשפעת נאסר, ראש הממשלה ומפקד הצבא.[2] נחתמה ברית צבאית.[3] היעד של נאסר בירדן עכשיו הוא השלמת שליטתו על ידי חיסול שרידי ההשפעה הבריטית והטלת מרותו על הצבא באמצעות סוכניו בקבוצת הקצינים, אולי תוך החזרת עבדאללה תל.[4] קיימת תכונה רבה בגיוס פדאיון לקראת הפעלתם בשטחנו. בסוריה הושלמה עסקת

285
1. ראו מס' 165.
2. במאי 1956 הוחלף ראש ממשלת ירדן, סמיר אל־רפאעי, בסעיד אל־מופתי. שאקבורו ממשרד החוץ הבריטי ייחס את החילופין לסכסוכים אישיים בצמרת - ראו מס' 261. באותו חודש הוחלף מפקד הלגיון הערבי, ראדי עינב, בעלי אבו נואר, שהיה בעל נטיות פרו־נאסריות (ראו מס' 267, הערה 4).
3. הסכם זה, הקובע בין השאר תיאום בין הצבאות, הושג בעקבות ביקור רמטכ"ל צבא ירדן במצרים בראשית מאי 1956.
4. עבדאללה אל־תל, לשעבר קצין בכיר בלגיון הערבי, בעל נטיות פרו־מצריות, מ־1949 חי כגולה פוליטי במצרים. הורשה לשוב לירדן רק ב־1965.

הנשק הסובייטית.[5] נחתמה ברית צבאית עם ירדן.[6] היעד מעתה הוא לבודד עיראק על מנת להוציא גם אותה ממעגל ההשפעה המערבית. בחצי האי [ערב] נחתמה הברית המשולשת[7] והוגברה שליטת נאסר. עכשיו תבוא התקפה מתמדת על שארית ההשפעה הבריטית בעדן ובמפרץ כדי להבטיח השפעה יחידה של מצרים. תיארתי מאמצי נאסר לפרוש רשת השפעתו גם בסודאן ובלוב ואת המערכה שהוא מנהל נגד צרפת. מתקבלת תמונה של תאוות שררה משתוללת החותרת תחת אושיות השלום והיציבות ביבשת רחבה המשתרעת מהים התיכון עד לים סוף והמפרץ הפרסי. משטר זה אינו רואה ייעודו ההיסטורי בפיתוח מדינה עצמאית אחת ששמה מצרים, אלא בהטלת מנהיגותו על שכנים, התנקמות תוקפנית בישראל והפיכת המזרח התיכון לזירת נרגנות והסתכסכות בין מעצמות עולמיות. אני מעוניין לדעת אם הערכתי הולמת זו של המזכיר ואם הוא מיטיב לראות את הסכנות העולמיות הנובעות ממדיניות משטר זה שרבים במערב תלו בו תקוות שכולן נתבדו. אם בסוף מרס תיאר המזכיר משטר זה כמסוכן לישראל ולמערב היום על אחת כמה וכמה. בד בבד עם התחזקות נאסר עדים אנו לנסיגה בהשפעת המערב ואו"ם. אין לצפות לישועה מהאמרשלד ומושב מועצת הביטחון היה מאלף ביותר. הפגין עומק האיבה הערבית, קיום הנטייה הסובייטית להזדהות עם התסביך הערבי ונטיית המערב לעמוד ברפיון ידיים מול חזית זו. שגיאה חמורה שגה המערב בהשמיטו הסעיף המפורסם[8] כשלא היה שום צורך פרלמנטרי בכך. לכתחילה אולי לא היינו עומדים על הצורך בסעיף כזה באותו ההקשר, אך בדיעבד הוויתור עליו כמוהו כוויתור מבייש על עצם עקרון השלום שהרוב דוגל בו. גברה הרגשתנו כי אין לסמוך על מועצת הביטחון ביום עברה. אם יכולים גורמים מסוימים להביא מועצת הביטחון לידי השתקת רצונה בשלום, מדוע יהיה בלתי אפשרי להביאה לידי השתקת התנגדותה למלחמה? סיכומו של דבר, המצב היסודי באזור מחמיר ורק גילוייו החיצוניים עשו רושם של שיפור שטחי וארעי.

ב) לרגל מצב זה גוברת מאוד דאגתנו על אי התקדמותנו בענייני נשק חיוניים. תיארתי המצב המוקפא בקנדה וביקשתי שיסיק מסקנות לגבי ארצות־הברית ואיטליה. בכל הנסיבות, אפילו של הצלחה בקנדה, נזדקק לסילונים נוספים ובשלב זה 12 אF־86 מאיטליה. הסברתי העמדה הצרפתית, הזכרתי דברו על הצורך לחזק ישראל באוויר עוד בקיץ זה ותבעתי התערבות נמרצת להוציאנו מהקיפאון. כן ביקשתי אישור לשחרור סופר־שרמנים בארצות בהן אנו מנהלים משא ומתן והחשת העיון בענייני רכש פה שהוסברו למרפי.[9]

ג) אמרתי שהבנק מתקרב [לסיום?] דיוניו ועוד מעט יהיה צורך בהכרעה ממשלתית ביזמת מחלקת המדינה.[10] זאת לגבי המים מחוץ לירדן, אך אנו רוצים בנפרד לשמוע מה חכמתה של מחלקת המדינה לגבי הזרמת מי הירדן שאין בכוונתנו לוותר עליהם.

5. ראו מס' 226.
6. בראשית אפריל 1956 ביקר המלך חוסיין בדמשק. בשיחתו עם הנשיא קוותלי סוכם כי מפקדי הצבא של שתי המדינות יתאמו ביניהם את תכניות ההגנה ושיתוף הפעולה הצבאי בקווי שביתת הנשק כדי להדוף כל התקפה מצד ישראל.
7. בין מצרים, סעודיה ותימן, ראו מס' 229, הערה 4.
8. ראו מס' 277 (הערת עורך).
9. ראו מס' 272, 274.
10. ראו מס' 244.

בתגובתו התחיל ב(ב). אישר שפירסון השאיר רושם ברור אצל עמיתיו בפריז שיפעל חיובית בבקשתנו. ממשלת ארצות־הברית עשתה כמיטב יכולתה ונאמר כי ההיסוסים נובעים משיקולים פנימיים. דבר זה לא ברור לו שכן יש גורמים בקנדה האוהדים את הבקשה ואין גורמים המתנגדים לה. לרגל חשיבות העניין ידבר לפירסון בנושא זה ביום ב׳. הורה לווילקינס להבטיח כלילת הנושא בסדר היום. חקר אותי על אימונים וכשאמרתי שביקשנו מקום בבית ספר לשימוש תכסיסי, ביקש פרטים. שאל אם נכונה ההנחה שנוכל להתאמן במטוס זה רק אם נוכל לקנותם והשבתי בחיוב. סיכם בהבטחה להבהיר המצב יסודית בשיחה עם פירסון ביום ב׳. הסברתי רצוננו לקבל סיוע כספי נוסף מארצות־הברית שאינה מספקת לנו נשק רציני במישרין. תיארתי העומס המוטל עלינו במאמצי הרכש ותקוותנו לקבל תוספת במענק לפני סוף השנה התקציבית הקיימת.

לגבי (א), אמר שברצונו לשאול שאלה רצינית. לאחר תיאורי לתוצאות מדיניות נאסר, אמרתי שהמערב יכול להביא תרופה למצב זה. היש בפינו הצעות ברורות כיצד לחולל התמורה הרצויה ולעצור תנופת נאסר? הזכרתי שיחותיך בפריז בנובמבר[11] וציינתי שהמשימה פחות קלה עכשיו משהייתה אילו הוחל בה אז, אך גם עכשיו על ידי חיזוק ישראל ועידוד גורמים אנטי־נאסריים בעולם הערבי ניתן להציל. אמר שאולי אין זה המעמד להתעמק בבעיה לפרטיה, אך הנושא הזה עומד בשעה זו במרכז תשומת לבה של ממשלת ארצות־הברית ורצוי מאוד שנתרום הצעות וידיעות בהקדם האפשרי.

הביע חיוב לדעתי שלא היה נבון להשמיט הסעיף מהחלטת מועצת הביטחון לאחר שנכלל.

אמר שיעיין מיד ויודיע בקרוב על שאר הבקשות לנשק וידון בבעיות איטליה וכו׳, לאור המצב בקנדה. שאל מה קרה למיסטרים II שהצרפתים עמדו למכור לנו בהיותו בפריז. שאל וילקינס אם אמנם קניית סופר־שרמנים טעונה על פי רוב אישור ארצות־הברית וקיבל תשובה חיובית. סוכם שהעיקר בשעה זו המצב בקנדה שיובהר ביום ב׳.

לגבי (ג) לא הגיב על דבריי בעניין הבנק. לגבי המפעל בירדן אמר שג׳ונסטון שוחח אתו אתמול והציע כמה הצעות חדשות לפתרון.

בצאתנו הבטיחו וילקינס ובלאקיסטון שיודיעו לנו מיד על ההתרשמות מכוונת קנדה וכן יביאו המזכיר לידי הכרעה בשאר ענייני הנשק. הדגשנו החשיבות המכרעת של העסקה הקנדית.

אשוחח עם היני ביום ג׳[12] ונתקשר עם מחלקת המדינה לדעת תוצאות שיחת פירסון והכרעת המזכיר בשאר העניינים. היום משוחח ראובן עם ג׳ונסטון. לפי ידיעות שרמן הדיונים בבנק יסתיימו עוד החודש ומחלקת המדינה תצטרך להחליט על אופן ההכרעה ותנאיה.

אבן

11. הכוונה ככל הנראה לשיחות שהתקיימו בין השניים בפריז ב־26 באוקטובר 1955 ובג׳נבה ב־31 באוקטובר 1955.

12. בשיחה התברר כי פירסון אמר לדאלס כי לא הביא את עניין הרכש הישראלי לפני הקבינט בגלל שרצה להבטיח שההכרעה תהיה חיובית, ושגם משברים בממשלה הביאו לדחייה. לבקשת דאלס הסכים שקנדה תתחיל לאמן טייסים ישראלים מיד כדי לחסוך בזמן ולהבטיח שהמטוסים, לכשיגיעו, ייכנסו לשימוש מידי (ראו אבן אל מחלקת ארצות־הברית, WIA352, 12 ביוני 1956, 93.01/2212/16).

286

י׳ צור אל מ׳ שרת
J. Tsur to M. Sharett

העתק: 93.04/335/10

פריז, א׳ בתמוז תשט״ז
10 ביוני 1956

סודי ביותר

גורל העלייה ממרוקו

ביום ו׳, 8.6.56, הודיעה לנו סוכנות ידיעות מקומית שקיבלה זה עתה ממרוקו את הידיעה הבאה: ״ממשלת מרוקו החליטה להפסיק כל עלייה יהודית ממרוקו לישראל. במשך השנים האחרונות נמשכה העלייה בקצב של 1,500 איש לחודש לפחות. מכאן ואילך, לא יוסיף משרד הפנים להעניק אשרות ליהודים הרוצים להגר לישראל.״
קדמו לזה שמועות על קשיים מרובים שנתקל בהם איסטרמן במגעו עם שלטונות מרוקו. במשך עשרה ימים לא הצליח להיפגש לשיחה של ממש עם סי בקאעי, ראש הממשלה, אף כי עמד אתו ביחסים הדוקים ביותר לפני שקיבלה מרוקו את עצמאותה ושוחח אתו רבות בביקוריו בפריז. שיחתו הראשונה עם לגזאווי, מנהל שירותי הביטחון, הייתה קשה ומאכזבת. כן ידוע לנו כי ממשלת מרוקו עומדת בדיונים בבעיית העלייה בכלל והידיעה לא היה בה כדי להפתיע.[1]

כינסנו התייעצות דחופה בהשתתפות מר שרגאי, יוספטל ובן־מנחם, שחזר מקזבלנקה לפני ימים מספר. הוסכם שלאור התפתחות העניינים אין לצפות עוד לשינוי לטובה וראוי להתחיל מיד בלחץ בין־לאומי על ממשלת מרוקו. בו במקום נוסח מברק לאבא אבן, שצריך היה לפי חישובנו להתראות עם פוסטר דאלס למחרת היום: ״מתאמתות הידיעות על כוונת ממשלת מרוקו להפסיק כל עלייה יהודית. בטרם נחליט על מסע ציבורי פומבי ותוך מאמצים להשפיע על המרוקנים במישרין, חיוני כי ממשלת ארצות־הברית תודיע בתוקף ברבאט על התנגדותה לצעד אנטי־דמוקרטי כזה הנוגד זכויות האדם שמרוקו התחייבה עליהן. קונסול אמריקה חייב לקבל הוראות להצביע לשולטן ולממשלה על ההזדעזעות שהדבר יגרום לציבור בארצות־הברית, בייחוד כאחד הצעדים הראשונים של המדינה הצעירה.״

286

1. ידיעה זו קיבלה אישור ב־11 ביוני, כאשר נציגי מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית נקראו למשטרה ונמסרה להם הודעה על איסור פעולות ״קדימה״ - משרד העלייה של הסוכנות היהודית במרוקו. (ראו צור אל שרת, שפ/945, 11 ביוני 1956, בתיק 130.09/2346/5).

העניין דחוף מאוד. לדעתי ראוי שתעלהו בשיחתך עם דאלס מחר. רצויה, כמובן, גם התערבות בלאושטיין או מנהיג יהודי אחר. הנ"ל גם על דעת שרגאי ויוספטל.[2] מצדי, ביקשתי מיד ריאיון עם אלן סאוארי, מזכיר המדינה לענייני מרוקו ותוניסיה. כן קבעתי פגישה דחופה עם העורך דין פאול וייל, גיסו של בלימל, המשמש עדיין כפרקליטו של שולטן מרוקו והמקורב אליו אישית.

עם עורך הדין וייל נפגשנו, כרוז ואני, בו בערב. הסברנו לו את המצב וביקשנו ממנו שייסע בימים הקרובים לרבאט כדי לשוחח עם השולטן ולהעמידו על התוצאות החמורות העלולות להיגרם למדינה הצעירה באם תעשה מעשה זה של איסור היציאה לנתיניה היהודים. עם זה הוסכם שיפגיש אותי עם בועביד, שר בממשלת מרוקו ואחד מראשי האסתיקלאל העומד להתמנות בקרוב לשגרירה הראשון של מרוקו בפריז. ואמנם נקבעה ארוחת צהריים משותפת בביתו של פול וייל ביום ג' הבא. מטרת השיחה נוסף לעניין העלייה, צריכה להיות הכרת ישראל במרוקו והקמת היחסים בין שתי המדינות.[3]

בו בלילה נתקיימה שיחה טלפונית עם דוברבני בקזבלנקה ונתקבלה ידיעה כי איסטרמן הגיע לידי הסכם מניח את הדעת בדבר המשך פעולת העלייה. מתוך שחששתי כי אבא אבן יעורר את בעיית איסור העלייה בשיחתו עם מזכיר המדינה, התקשרתי עמו טלפונית והסברתי לו את ההתפתחויות האחרונות. מסתבר כי בין כה וכה הגיע מברקנו במאוחר, שכן פגישתו עם המזכיר נתקיימה ביום ו' ולא ביום שבת לפי חישובנו. הוסכם כי השגרירות בוושינגטון תוסיף לטפל בעניין ותתבע מאת מחלקת המדינה שתישלחנה הוראות לקונסול הכללי ברבאט שכוונתן לא למחות נגד איסור העלייה, כפי שסבורים היינו לכתחילה, אלא להזהיר בפני כל מחשבה על צעד כזה, ולהגיש כל עזרה לאנשינו במאבקם.

למחרת בבוקר נפגשתי עם אלן סאוארי. הרציתי לפניו את מצב הדברים וביקשתי את עזרתה של ממשלת צרפת. תגובתו הייתה ברורה וחד־משמעית: צרפת מכירה בזכותם של יהודי מרוקו לעלות לישראל ומוכנה בכל שעה להביא דעה זו בפני השלטונות ברבאט. עם זה, לא הסתיר ממני את ספקותיו בדבר מידת השפעתה של צרפת במרוקו כיום ואף מידת נכונותה ויכולתה של הממשלה המרוקנית עצמה לעמוד בפני לחץ מדינות ערב. לאור הידיעה על הסכם איסטרמן ביקשתי שלא יעשה עדיין כל צעד רשמי, אלא שתוסב תשומת לבו של הנציב העליון ברבאט לסכנה המאיימת ותדרוש התערבותו בשעת הצורך. הבטחתי למר סאוארי להמציא לו בקביעות ידיעות על התפתחות הדברים.

בינתיים הגיע איסטרמן לפריז ובשבת התאספנו לשמוע מפיו את הדו"ח על שיחותיו. מר נחום גולדמן השתתף בהתייעצות.

איסטרמן מוסר כי לאחר לבטים רבים נפגש לשיחה ארוכה עם מחמדי, שר הפנים במרוקו, הממונה על לגזאווי, ראש שירותי הביטחון, אשר הגזרה יצאה ממשרדו. לאחר בירור מקיף קרא השר ללגזאווי וביקש ממנו להרצות השקפתו. עיקר דבריו של זה היה שאין הוא מתנגד ואין ממשלת מרוקו מתנגדת ליציאת יהודים מהמדינה. בשעתו, ניתנה הבטחה לקונגרס היהודי העולמי שיישמר חופש התנועה של כל אזרחי מרוקו ללא הבדל דת. אך הוא מתנגד נמרצות לפעולת "מדינה זרה" בתוך גבולות מרוקו, לתעמולה ליציאה

2. המברק (שפ/933, 8 ביוני 1956, שם). בתגובת משרד החוץ נאמר כי "לפי שעה אין אנו נוטים לפנייה מצדך לדאלס" (ראו נג'ר אל אבן, העתק לצור, מברק 62, 9 ביוני 1956, 130.09/2311/6).

3. בשיחה הציע צור סיוע טכני וכינון יחסים דיפלומטיים; איש שיחו התחמק (ראו צור אל משרד החוץ, שפ/955, 12 ביוני 1956, 130.09/2346/5).

ולקיום מעין "ממשלה בתוך ממשלה" שהוכנסה על ידי השלטון הזר הצרפתי ושאין ממשלת מרוקו העצמאית מוכנה עוד לסבול אותה. יצא בהתקפה חריפה נגד "קדימה" (שם הכיסוי למשרדי הסוכנות בקזבלנקה) והודיע שלא יסבול עוד את נוכחותם של שליחים ישראלים במקום. כל אדם הרוצה לצאת, יגיש בקשה שמשרד הפנים ידון בה לגופה, אך לא יינתנו עוד רישיונות יציאה קולקטיביים לפי דרישת "קדימה" כשם שהיה נהוג בעבר.

לאחר ויכוח ממושך הוסכם על פתרון ביניים:

א) יורשה למשרד "קדימה" ולשליחים התלויים בו להוסיף ולנהל את פעולתם במשך שלושה חודשים. בפרק זמן זה יימשך הנוהל כבעבר ושירותי הביטחון יטפלו ברישיונות יציאה לפי הצעת נציגי הסוכנות.

ב) לאחר תקופה זו יחוסל המשרד סופית וייקבע נוהל חדש המתאים יותר לצורכי הממשל של מרוקו העצמאית. כוונתם של המרוקנים כאמור, להפוך את עניין היציאה לבעיה אינדיוידואלית של הרוצים להגר, ולהתנגד לקיום כל מרכז עלייה ישראלי במרוקו.

אם הצליח, אפוא, איסטרמן לדחות את הגזרה לחודשים מספר, אין ספק כי הסכנה החמורה בעינה עומדת. הרבה תלוי בהסדרים למעשה וביחסים בין משרדי הממשלה לבין אנשינו בתקופת המעבר. הוסכם שמרקוזה, שנקרא למלא את מקומו של עמוס רבל, יצא מיד למרוקו ואיסטרמן יילווה אליו כדי לעזור לו בקשרים עם אנשי הממשלה. אך ייתכן שיעלה בידינו להשיג דחייה חדשה או להגיע למספרי עלייה ניכרים תוך המועד שנקבע. אך איש מהמשתתפים בהתייעצות לא השלה עצמו בתקווה כי העלייה החוקית ממרוקו יכולה להימשך ללא הפרעה.

מר שרגאי הציע כי יתנהל משא ומתן על חיסול בעיית העלייה ממרוקו על ידי נקיטת מספר של 62,000 יהודים שיש להרשות עלייתם במשך שלושת החודשים הקרובים. זה כולל 48,000 שכבר עברו בדיקות ונמצאו כשרים לעלייה ו־14,000 שהגישו בקשות ועדיין לא נבדקו. הסדר זה היה מביאנו לפתרון דומה לזה שהושג בשעתו בעיראק או בלוב. מבלי לדחות את עצם הרעיון, הובעו ספקות בדבר נכונותם של המרוקנים לקבל הסדר כזה והרושם שהמספרים הגדולים הללו עלולים לעשות על הממשלה. הוסכם כי דרך הפעולה תיקבע על יסוד ניסיון הקשרים עם שירותי הביטחון בשבועות הקרובים: באם יסתבר שממשלת מרוקו מסכימה ליציאה בקנה מידה גדול ואינה מנסה לגרום לדחיות ולהשהיות, ייעשו כל המאמצים כדי להמשיך בהסדר שהושג לתקופת זמן ממושכת יותר. אך אם יראה הניסיון כי הארכה שניתנה אינה אלא אמתלה וכי הכוונה לחסל את העלייה למעשה מבלי להסתכן בהתנגשות חמורה עם דעת הקהל העולמית, תוצג בעיית המספרים בצורה הגלויה ביותר ויופעלו כל אמצעי הלחץ לכך.

בין כה וכה הוסכם כי רצויה התערבות של נציגי ממשלות צרפת וארצות־הברית כדי לברך על ההסדר הזמני ולהזהיר בפני הפסקת העלייה. כן אושרה ההחלטה לבקש מאת עורך הדין פול וייל לצאת לרבאט לשיחה עם הסולטן.[4]

בברכה,

יעקב צור

4. לא נמצא דיווח על שיחה זו, וככל הנראה לא התקיימה.

287

מ' שרת אל א' אבן
M. Sharett to A. Eban

מברק מוצפן 72

נוסח יוצא: 130.02/3688/2

ירושלים, 11 ביוני 1956

מידי

שלך 320.[1] בהתייעצות הכריעו השיקולים כדלקמן:

א) גם מחוץ לשאיבה מהכנרת קיימת גרסה הנדסית כי אפשרית הטיית הירדן והגשמת תכנית ההשקיה מחוץ למפורז אבל ראשית, גרסה זו טרם נבדקה סופית ושנית, שאלה היא אם ההסתמכות עליה תחזק מעמדנו כלפי הערבים ומחלקת המדינה. הרוב כאן עונה על שאלה זו שלילית, שכן נבטל האיום בחידוש בערוץ ועם זה נרכז התנגדות הערבים בעניין חלוקת המים.

ב) אם הבאנו מחלקת המדינה לתמיכה עקרונית כלפי יציב [הבנק ליצוא וליבוא] ולהחשת עיונו, וכן לדיון על הצעה חדשה לגבי הירדן, הרי רק בכוח האיום בחידוש הערוץ. אמנם עם חלוף שבועות רבים ללא עבודה ונוכח אזהרת המזכ"ל,[2] נחלש האיום בהרבה אך נבטל שאריתו בידינו אם נגיש למחלקת המדינה תכנית אחרת, ולו כטכסיס לפי טרוקסל.

מזה המסקנות:

1. נתמיד בקו לפי שלי 3[3] עד לגמר הדיון בבנק ונדגיש כלפי מחלקת המדינה כי יש גבול לסבלנותנו. לטרוקסל נציע לרמוז לסורים על האפשרות הידועה ממילא של שאיבה מהכנרת ולהסביר כי אם יתעקשו, יצאו קרחים שכן ניקח מימינו מחוץ למפורז ואילו תכנית ירמוך בעדסייה לא תבוצע בלי הסכמתנו ומחוץ לעדסייה לא תעזור לה ארצות־הברית.

2. לדייק ולנסח לאמור "לא יוכלו לעבוד בעדסייה אם לא נעבוד בבנות יעקב", אך לא להפך לאמור: "לא נעבוד בבנות יעקב אם לא יעבדו בעדסייה".

שרמן חולק כנראה על שיקול (ב) בהיותו סבור כי ראשית, כוח האיום פקע ממילא, שנית, נחזק מעמדנו על ידי הצגת תכנית אחרת, ושלישית, נחיש הכרעה חיובית ביציב על ידי הסתלקות מפורשת מהאיום. האם זוהי גם דעתך?[4]

שרת

287

1. מס' 275.
2. ראו מס' 241.
3. מס' 248.
4. אבן השיב שימסור את חוות דעתו לאחר התייעצות עם וינר, וכי הוא סבור כי "שרמן מפריז בהנחה כאילו השתחררה מחלקת המדינה ממפלצת חידוש העבודה" (ראו מברקו אל שרת, 350, 11 ביוני 1956, 130.09/2311/8).

288

י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה
Y. Avidar to the East European Division

מקור: 130.11/2507/4

[מוסקבה], ב' בתמוז תשט"ז
11 ביוני 1956

ב־7 דנא ביקר המנכ"ל את סגן שר החוץ סמיונוב. השיחה התנהלה רובה בגרמנית וחלקה ברוסית. סמיונוב שומע ומדבר גרמנית, אולם העדיף בתשובתו לדבר רוסית ואני תרגמתי דבריו למנכ"ל. כרגיל נכח גם מזכיר אשר רשם את השיחה.

סמיונוב בירך את המנכ"ל לבואו והביע תקווה שייהנה מן הביקור ושיהיה בו גם תועלת. אחר כמה רגעים של שיחה על קבלת הפנים בקרמלין לכבוד טיטו, אשר לשם הגיע המנכ"ל ישר מן המטוס ועל דא ועל הא, מסר המנכ"ל כי המטרה העיקרית של סיורו הנה ביקור בנציגויות אולם יחד עם זאת הוטל עליו לבוא במגע עם משרד החוץ בבירות בהן הוא מבקר לשם בירור העניינים העומדים על הפרק.

סמיונוב השיב שישמח להזדמנות של שיחה עם המנכ"ל. "אנחנו פוליטיקאים וצריכים לעסוק בעניינים ולא לדבר רק על מזג האוויר".

המנכ"ל הצהיר בשם השר (ובהתאם לתדריכו מיום 27 במאי)[1] על מדיניותה העצמאית של ישראל. המדינה היחידה במזרח התיכון שאינה קשורה בחוזים חוץ מהסכמי שביתת הנשק, ועבר ליחסי ישראל-ערב. הדגיש את חשיבות המגע הבלתי אמצעי עם נציגי ערב כדרך למציאת פתרון לחילוקי הדעות. סיפר מניסיונו האישי ברודוס.[2] הזכיר את האכזבה בישראל על עמדת ברית־המועצות במועצת ביטחון[3] והדגיש רצוננו בשלום.

סמיונוב הביע סיפוקו על הודעות המנכ"ל וחזר והדגיש חשיבותן. הזכיר את מצבי הרוח העצבניים הישראליים ואת ההופעות של עסקנים בעלי השפעה בישראל המצדדים בפתרון הסכסוך הישראלי-ערבי, לאו דווקא בדרכי שלום.

עבר לנתח את הבעיות העומדות בפני מדינות ערב, והגיע למסקנה שאין הסכסוך הישראלי-ערבי מהווה את הבעיה הראשית. הוא רואה את הבעיות העיקריות של עמי ערב בחיזוק עצמאותן ובהרמת רמת החיים של האוכלוסייה. ס[מיונוב] התעכב על מיעוט האינטליגנציה בתוך עמי ערב, על מצב הבריאות הירוד ועל ההכנסה הלאומית היחסית הנמוכה. בתשובה על הערת ביניים אמר כי הנו בטוח שהמנהיגים הערבים עומדים אישית על רמה הרבה יותר גבוהה מאשר מנהיגי העמים המשעבדים הקולוניזטורים. השקפת עולמם, שאיפותיהם ודאגתם לעמיהם מתקדמים הרבה יותר מאשר של אלה אשר שלטו בהם. אולם הודות לניצול הממושך, לא התפתחה שכבה משכילה אשר יכולה לקדם את

288

1. ראו מס' 265.
2. איתן עמד בראש משלחת ישראל לשיחות שביתת הנשק עם מצרים, שהתקיימו בינואר-פברואר 1949 ברודוס.
3. ראו מס' 273.

העמים בקצב הדרוש. חובה לכן עלינו על העמים הנאורים לעזור להם במשימתם הגדולה. לכן כה קרובות שאיפותיהן של מדינות ערב ללבה של ברית־המועצות.

נגע בסכסוך ערב-ישראל. הזכיר את השאלות המורכבות כגון שאלת הפליטים ושאלת הגבולות והתחמק מלגעת בעסקות הנשק. ס[מיונוב] הגן על עמדת ברית־המועצות במועצת הביטחון, טען שלא הפסוק שהוצא חשוב, אלא הרוח של ההחלטה המקובלת על כולם. האם כדאי היה, שאל ס[מיונוב], לפגוע באפשרות שיתוף הפעולה עם הערבים ולקבל החלטה בניגוד לרצונם. מדיניות ברית־המועצות נשארה אותה שבוטאה בהודעת ה־17.4.[4] אולם מאז עבר זמן מסוים ויש להתחשב במצבים משתנים ואין לכפות החלטות.

המנכ"ל השיב קצרות, הואיל ומיהרנו לארוחה עם השגריר ההודי. אמר כי יותר קל לקדם התפתחות העמים הערביים אם יהיה שלום עם ישראל מאשר אם לא יהיה. השווה את הצהרותיהם האחרונות של ראש ממשלת ישראל לראש ממשלת מצרים. הראשון שלל שלילה גמורה כל מדיניות המבוססת על רעיון המלחמה, יען כי מן ההכרח כי מלחמה תביא אסון עולמי, ואילו האחרון התפאר בהפיכת משמר הגבול בעזה לצבא בעל מטרה תוקפנית.[5] נדברנו עם ס[מיונוב] להמשיך בשיחה בשגרירות בשעת הארוחה ב־11 לחודש.[6]

ס[מיונוב] הביע תקוותו שהמנכ"ל ייהנה מביקורו בברית־המועצות והבטיח את כל העזרה הדרושה למען הנעים את שהותו.

בברכה,

י' אבידר

289

י' צור אל מ' שרת
J. Tsur to M. Sharett

מברק מוצפן שפ/950

נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 12 ביוני 1956

בשיחה ממושכת עם פינו באו לידי ביטוי רצונו להצטדק ולהכחיש כל מפנה במדיניותו כלפינו, אשליותיו לגבי יכולת השכנוע שלו כלפי ברית־המועצות וארצות־הברית ועם זה, נכונותו להמשיך באספקת הנשק לישראל. בדברו על שיחות מוסקבה,[1] אישר כי הצעת אמברגו כולל למזרח התיכון הורדה מעל הפרק על ידי הרוסים עצמם שהציגו תנאי של הכללת מדינות ברית בגדאד וידעו מראש כי המערב לא יסכים לכך. נאמרו דברים חריפים

4. ראו מס' 205 (הערת עורך).
5. ראו מס' 299.
6. ראו מס' 295.

289
1. על ביקור זה ראו מס' 242 והערה 5 שם.

מאוד כלפי ברית בגדאד ששבירתה היא המטרה היחידה של ברית־המועצות במזרח התיכון. לדבריו, לא השמיעו הרוסים בשום שלב של השיחות כל דברי איבה כלפי ישראל. הוא משוכנע ברצונם הכן למנוע כל אפשרות של סכסוך מזוין.

העמדתיו על חששותינו החמורים לגבי מדיניות ברית־המועצות. אמרתי כי גם אנו משוכנעים שבשלב זה אינם רוצים בסכסוך ואינם רוחשים איבה במיוחד לנו, אך גורל ישראל לא יעמוד להם למעצור. הזכרתי המשך משלוחי הנשק וביקורי שפילוב[2] וכן הכניעה הרוסית במועצת הביטחון.[3] לבסוף, הסכים שאמנם הסכנה קיימת והוסיף שכל זה אשמת ההססנות והפירוד של המערב.

אמר כי בביקורו בוושינגטון[4] יציג לעצמו כמשימה עיקרית לשכנע האמריקאים לסטות מדרכם הנפסדת ולחזק ישראל. הוסיף שיאמר זאת במסיבת עיתונאים בבואו לארצות־הברית. מתפלא משום מה לא קוימה הבטחת דאלס ללחוץ על אספקת מטוסים מקנדה ואמר שמצדו יגביר לחצו.

אחר כך פתח בהתקפה על המתקיפים אותו בעניין היחס למדינות ערב ולישראל. אמר שההתנפלויות על נאסר רק מגבירות כוחו. כשאמר ציר בבית הנבחרים שנאסר הוא היטלר חדש, זה מעלה התמרמרות בצרפת, אך מתפרסם בכותרות ראשיות במצרים והופך נאסר לגיבור. מסע התעמולה בדבר כוחו וסכנתו של נאסר הופך אותו למנהיג העולם הערבי. הוא, פינו, מכיר נאסר ויודע שהוא איש קטן וארצו אינה יכולה למלא אותו תפקיד אימפריאליסטי שמייחסים לה.

הגבתי על כך באמרי שאני מסכים להערכתו, אך מייחס גידולו של נאסר לאותה כניעה פחדנית ובלתי מובנת של כל המעצמות כולל צרפת. דיברתי על משלוחי הנשק ועל הכניעה לחרם והזכרתי כדוגמה אפליית היהודים בין פקידי אונסק"ו. הוספתי שלא על ידי התעלמות מסכנת נאסר יישבר כוחו, שהכול רצים אחריו, הכול מבקרים אצלו והוא שואב עידוד מניסיונות הפיוס של המערב והמזרח גם יחד.

פינו אמר כי מתנגדיו השואפים כביכול להוריד קרנו של נאסר, קובלים עליו על שהוא מנסה לעשות הדבר היחיד האפשרי: לבנות מסביב לבורגיבה ולשולטן [מרוקו] אפריקה צפונית [ה]נאמנה למערב.

השבתי שמצדנו היינו מקדמים בברכה התפתחות זו וסיפרתי על כוונתנו לבוא במגע עם ממשלות מרוקו ותוניסיה ולהכיר בהן, אך הבעתי חרדתנו לנוכח הגזרה על העלייה ממרוקו,[5] סיפרתי על שיחותיי עם סאוארי ביקשתי התערבות ממשלת צרפת. פינו הבטיח לפעול מצדו תוך התייעצות עם סאוארי.

אשר לרכש, בא אליי בטענה על התקפות העיתונות הצרפתית עליו ואמר כי ידוע לנו שמנוי וגמור עמו לספק נשק לישראל, אך אל נכריח אותו לומר זאת כי אין זה לתועלת העניין. כאז כעתה החלטתו איתנה להמשיך במכירת הנשק, וכל ההקלות תינתנה. כן, למשל, [-] מההחלטה על אמברגו על נשק קל, הוסכם שבזוקות ומוקשים לא ייכללו במושג זה,

2. במחצית השנייה של יוני 1956 ביקר שר החוץ של ברית־המועצות, דימיטרי שפילוב, במצרים, בסוריה ובלבנון. ראו מס' 313 והערה 1 שם.
3. ראו מס' 273.
4. הביקור התקיים בין 16 לבין 18 ביוני 1956 - ראו מס' 315.
5. ראו מס' 286.

הואיל ועומדות על הפרק הזמנות ישראליות של סוגים אלה.[6] כן קיבלה הממשלה החלטה שנמסרה למשרד ההגנה כי כל אמברגו לא מתייחס לנשק מגן של ישראל. אמר כי לגבי סוגים מסוימים הוצאה גם לבנון מהכלל הואיל והתנהגה כהוגן כל החודשים האחרונים.

על התקפתו בעניין העיתונות השבתי שאני שמח להערכתו הרבה לכוחה של השגרירות לגבי כיוון העיתונות הצרפתית, אך מקווה שהוא מבין שתגובת העיתונות נובעת מחרדה כנה שמקורה בהבנה נכונה של האינטרסים הצרפתיים. מצדנו, נמנענו מלהשיב לשאלות רבות שעיתונאים המטירו עלינו, אך עליי לומר גלויות כי ההתפתחות לא הייתה בה כדי להרגיענו. מחיתי נגד הזכרת ישראל בנשימה אחת עם מדינות ערב בהודעה הרשמית על האמברגו על משלוחי הנשק למצרים ולסעודיה ובעיקר על ההפסקה למעשה של כל המשלוחים לישראל באמתלה של דיונים ב"ניאק" [NEACC] - הוועדה לתיאום אספקת נשק למזרח התיכון] הנמשכים לאין סוף.

השיב שבין החלטות הממשלה נכלל גם איסור על משלוח נשק כבד למצרים, אשר לסעודיה הדבר טרם הוחלט. ובאשר ל"ניאק", הצדק עמי והוא יטפל בדבר בעצמו בהיותו בוושינגטון. הוסיף כי אחת הסיבות להחלפתו של קוב דה־מירוויל היא שלא גילה די מרץ לגבי נשק לישראל ב"ניאק" מתוך ששימש קודם שגריר בקהיר. פינו הוסיף שהוא משנה כליל את משרד החוץ, משלח ראשי שלוש המחלקות העיקריות ומחליף המזכיר הכללי כדי להוסיף יותר מרץ והחלטיות למדיניות החוץ. "אני ממנה ז'וקס כמזכיר כללי וידוע לך בוודאי שהוא יהודי".

כשהבעתי ספקותיי ביחס ליהדותו, עמד על דעתו וכשאמרתי שיהדותו של אדם איננה מבטיחה עדיין ידידותו לישראל, ענה שהוא יודע השקפתו של ז'וקס. תבעתי סיכום כוונותיו בעניין הרכש, וזאת ההחלטה שנמסרה לי:

1) תינתן הוראה לבורז'ס [מונורי] לחתום על כל החוזים בנוגע לנשק קרקעי כולל רכב, תותחים, בזוקות ותחמושת בתנאי שיוכנס בחוזים סעיף מסתייג בנוגע ל"התחייבות צרפת לגבי ה'ניאק'".

2) הוא מוכן למכור כל מטוסים מחוץ למיסטר IV, לאמור מיסטר II או אוראגן, גם במספרים יותר גדולים מאשר דובר עליהם.

3) איננו מוכן כרגע למכירה נוספת של מיסטר IV, כי הוא מנסה עדיין ללחוץ על ארצות־הברית ועל קנדה לגבי אספקת מטוסים אחרים. הבטיח להזמינני לשיחה בשובו מוושינגטון.[7]

צור

6. ראו מס' 282.

7. על פגישה עם פינו ראו מס' 315. עוד לפני פגישה זאת מסר מנהל מחלקת אירופה במשרד החוץ הצרפתי לבנדור כי פינו לא הצליח לשנות את עמדת דאלס. ארצות־הברית לא תמסור נשק לישראל אך היא רואה בעין יפה מסירת נשק על ידי צרפת ומדינות אחרות (ראו בנדור אל מחלקת ארצות־הברית ומחלקת מערב אירופה, שפ/11, 21 ביוני 1956, 130.02/2456/2).
בפגישה מאוחרת יותר של בנדור עם מאיארד היה הלה מסויג יותר בעניין חוזי הנשק. הוא הדגיש שפינו עצמו התחייב שלא לחתום שם שום חוזים ללא חוות דעתו של "ניאק". הוסיף ששאלת אספקת הנשק לישראל איננה שאלה בפני עצמה ויש לקשור אותה בבעיות מדיניות כלליות התלויות ועומדות בין צרפת מצד אחד ואנגליה וארצות־הברית מצד שני, בין השאר בשאלות אלג'יריה וגרמניה (ראו בנדור אל שגריר ישראל בפריז, 21 ביוני 1956, 130.10/2522/21).

290

י׳ צור אל מ׳ שרת ומחלקת מערב אירופה
J. Tsur to M. Sharett and the West European Division

מברק מוצפן שפ/954
נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 12 ביוני 1956

מידי

בהמשך לשיחתנו,[1] המצב מצטייר כרגע כדלקמן: האיסור על "קדימה" בתוקפו ואיסור יציאת יהודים עובדה לאחר שיחת ריגנר עם בועביד.[2] אתמול טלפן הלה לסי בקאעי וביקש לקבל מיד לשיחה [את] איסטרמן. זה רואה הערב ראש הממשלה בלוויית קלוצניק הנמצא גם הוא במרוקו.[3] בשיחתי עם בועביד[4] הבעתי דאגתנו העמוקה להפסקת העלייה. אמר כי אין ולא יהיה בכוונת הממשלה לאסור יציאתם של אזרחים יהודים, אך העובדה שמשרד זה עוסק בגיוס עלולה לעורר תגובה עוינת של דעת הקהל. יש גם לקחת בחשבון קשריה של מרוקו עם העולם הערבי, ועם כל הסתייגותו מן האיבה שבין הליגה לבין ישראל, לא ייתכן שבצורה גלויה כל כך תנקוט מרוקו עמדה המכוונת לחזק אותנו. עם זה, הוא חושב לשנות הצורה הברוטלית שבה בוצעה הגזרה. דיבר אתמול פעמיים עם סי בקאעי המסכים לדעתו. הוא מקווה שהעניינים יסתדרו לאחר שיחה עם איסטרמן והתערבות סי בקאעי ואולי השולטן. היה מצטער מאוד לו גרמה בעיה זו, הארגונית בעיקרה, להתעכרות היחסים עם ישראל והעולם היהודי.

בתשובתי אמרתי:

1) אם הבעיה ארגונית, מדוע לא באו בדברים אתנו ועם המוסדות היהודיים כדי להסדירה.

2) באם מדובר בלחץ הליגה, הרי עיראק, תימן וטריפולי.[5]

3) ההודעה כבר הגיעה לעיתונות ואנו עוצרים בכל כוחנו תגובות חריפות. מביעים תקוותנו שממשלת מרוקו תשנה החלטתה. אם לא, תהיה התגובה חמורה ביותר, כי העלייה היא הנקודה הרגישה ביותר שעליה יילחמו ישראל והעולם היהודי. אמר שמבין ומסכים לדבריי ויעשה ככל יכולתו. פרטי שיחתי עם בועביד לחוד.[6] פול וייל, פרקליטו של השולטן, מסכים לצאת למרוקו בימים הקרובים בשליחותנו.

צור

290

1. מתייחס כנראה לשיחת טלפון בין שרת לצור, שלא נמצאה תרשומת ממנה. ראו מס׳ 320, הערה 1.
2. ריגנר, נציג הקונגרס היהודי העולמי בג׳נבה, נפגש עם בועביד בעקבות סגירת משרד "קדימה". הלה הבטיח להתקשר עם ראש ממשלת מרוקו ולהודיע תוצאות "עוד הערב" (ראו צור אל שרת, שפ/935, 11 ביוני 1956, 130.09/2346/5).
3. איסטרמן נפגש עם בקאעי ב־13 ביוני. לא נמצאו פרטים על השיחה. ראו מס׳ 294.
4. השיחה התקיימה באותו יום. דיווח על השיחה לפרטיה במברק צור אל שרת מחלקת מערב אירופה, (שפ/955, 130.09/2346/5).
5. שהתירו עליית היהודים שבתחומם לישראל.
6. ראו הערה 4 לעיל.

291

מחלקת מזרח אירופה אל י' אבידר (מוסקבה)
East European Division to Y. Avidar (Moscow)

מברק מוצפן ק/119

נוסח יוצא: 130.09/2326/5

ירושלים, 12 ביוני 1956

מתעורר בלבי החשש כי הידיעות הרבות המתפרסמות בעיתונותנו ודרכה בעיתונות העולם על הגברת העלייה מברית־המועצות[1] תגרורנה בזמן הקרוב צעדים דיפלומטיים ערביים במוסקבה. הרוסים אמנם יטענו כי העניין הוא פנימי שלהם, אולם לרגל כל קשריהם עם ארצות ערב, תיתכן האפשרות כי ייזהרו מהרחבת העלייה כדי לא להרגיז ידידיהם. הרצוי לדעתך להטיל איפול על ידיעות אלו? שקול נא אם ברית־המועצות לא תאשים אותנו בהשמטה זדונית של כל ידיעות חיוביות עליה. אנא הערותיך.[2]

מזא"ר

292

א' אבן אל מ' שרת
A. Eban to M. Sharett

מברק מוצפן 335

נוסח נכנס: 130.02/3688/2

ושינגטון, 13 ביוני 1956

אישי

בשיחות גלויות לב בין וינר וטרוקסל נתבררה מדיניות מחלקת המדינה בעניין המים כדלהלן:

א) המזכיר מוכן לאשר מלווה יציב [הבנק ליצוא וליבוא] והעיכוב היחיד הוא דאגתו שמא כעבור כמה שבועות נחדש במפתיע העבודה במפורז. ירצה להרגיש בבטחה שלא נחדשה לפני העונה הבאה.

291

1. ב־1956 היה גידול ניכר בעלייה מברית-המועצות, לעומת השנים הקודמות. בסך הכול עלו מברית־המועצות בשנה זו 753 עולים (ראו י' גוברין, **יחסי ישראל-ברית־המועצות**, עמ' 137).
2. אבידר השיב כי לא ייתכן להשמיט את עובדת העלייה מברית־המועצות בשעה שמתפרסמות ידיעות על עלייה מכל שאר הארצות. עם זאת המליץ להימנע מפרסום ומשיחות עם עולים מברית־המועצות (ראו אבידר אל משרד החוץ, ט/286, 20 ביוני 1956, 130.09/2326/7).

ב) מצדו, יהיה המזכיר מוכן להתחייב על מאמץ, חוזר: מאמץ, לפתור בעיית המפורז בשותפות עם ג'ונסטון עד לעונה הבאה. יש תכניות שונות, כולל זו שעליה דיבר טרוקסל אל וינר. הנטייה היא לא להסתמך במיוחד על דאג [האמרשלד] אלא דווקא על ג'ונסטון. יחד עם נכונותה להתחייב על מאמץ לפתור בעיית המפורז חיובית, אין מחלקת המדינה רוצה כבר היום להתקשר לתאריך קבוע או לדרך פעולה קבועה מראש אם מאמציה אלה יעלו חרס. את הטעמים והנימוקים, חלקם משפטיים, חלקם מדיניים, יביא וינר בכתב ובעל פה. לכל היותר, מוכנה ממשלת ארצות־הברית להביע רצונה שהמים יזרמו ולא יבוזבזו.

ג) וינר מביא סיכום התייעצותנו[1] בה כלולות הצעות כיצד להשיג אישור המלווה בקיץ זה ואת המקסימום האפשרי של שותפות ארצות־הברית בפתרון בעיית המפורז בחודשים הבאים.[2]

אבן

293

ראש ממשלת קנדה אל שגריר ישראל באוטווה
Prime Minister of Canada to the Israel Ambassador in Ottawa

Copy: 130.13/2598/12 :העתק

Ottawa, 14 June 1956

Secret

Dear Mr. Ambassador,

Mr. Pearson informed me of your recent interview with him, and sent me your Note No. 39 containing the message from Mr. Ben-Gurion together with the Aide Mémoire concerning your Government's request for F-86 aircraft.[1] I am aware that Mr. Ben-Gurion wished you to deliver his message to me personally, and I regret that the demands on my time, especially Parliamentary demands, have not permitted me to see you. I have been considering carefully Mr. Ben-Gurion's message and the various matters to which it relates. I should be most grateful if you would transmit to Mr. Ben-Gurion the following reply to his message:

292

1. הסיכום, מ־12 ביוני 1956, בתיק 130.02/2420/18.
2. דין וחשבון מפורט משיחה זאת, 13 ביוני 1956, בתיק 130.02/2420/18. הנושא הועלה שוב בשיחת אבן עם דאלס ב־10 ביולי 1956 - ראו מס' 327.

293

1. ראו מס' 266, והערה 2 שם.

My dear Prime Minister,

I wish to thank you for your recent message conveyed to me by Mr. Comay. Although, as you say, we have not met, I have been well aware of the problems with which your country is faced and which are so impressively described in your message, and I can assure you that my Cabinet colleagues and myself have the fullest understanding and sympathy for the difficult position in which Israel is today.

We are very conscious, particularly in the light of your message, of the considerations underlying your request for F-86 aircraft. Indeed we have had these considerations fully in our minds since your request was first received, and we recognize that you are anxious for a response.

Nevertheless this request raises very difficult and complicated problems for us – problems with which Mr. Comay is familiar and which I am sure he has brought to your attention. Unfortunately these problems are still under consideration and I am therefore unable to say now when a decision will be reached.

I realize that this must be a disappointment to you, and I wish to assure you again that we are in no sense unaware of the importance of this matter to you and your country. We have before us also, as you have, the essential fact that peace must be preserved in the Middle East and a constructive solution found to the conflict which has divided and deeply disturbed that area. We will do all in our power to contribute to those interdependent aims. You need no words of mine to assure you of the sympathy which I and my colleagues, and the people of Canada, have and will continue to have for all the people whose very lives have been rendered insecure as a result of that conflict.

In closing, I wish to thank you for communicating with me and I repeat that I have very much at heart the problems and burdens which press upon you.

With cordial and respectful greetings,

Yours sincerely,

Louis S. St. Laurent

May I thank you in advance for sending this message on to your Prime Minister, and express again my regret that I am unable to talk to you about these matters at the present time.

I am, dear Mr. Ambassador, Yours sincerely,

Louis St. Laurent

294

י' צור, נ' גולדמן וש"ז שרגאי אל מ' שרת
J. Tsur, N. Goldmann and S. Z. Shragai to M. Sharett

מברק מוצפן שפ/967
נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 14 ביוני 1956

בהול

1. סיכום המצב במרוקו כפי שנראה כרגע:[1]

א) איסטרמן וקלוצניק ראו בקאעי אמש. איננו יודעים עדיין פרטים. מחכים לבואם לפריז מחר בבוקר.

ב) מידיעות מקוטעות שהגיעו אלינו מסתבר כי המרוקאים מוכנים לדון בדבר רישיון יציאה ל־7,000 שקיבלו זריקות, אף שאין להם עדיין דרכונים, כולל 2,000 יושבי המחנה שאף להם אין דרכונים. מצדנו נוטים לקבל הניתן בתנאי שלא יהיה ויתור עקרוני על המשך עלייה להבא, אלא נכונות לדון בתיקונים ארגוניים בלבד.

ג) הסיכויים להסדר כולל קלושים יותר, מה גם ששר החוץ של מרוקו יוצא לקהיר ב־18.6.

ד) הפעולה באמצעות פאקט[2] תבוצע אם תהיה אפשרות ליציאה אינדיווידואלית. הסידורים הטכניים מוכנים. גם הצעות אחרות בשטח זה מוכנות לביצוע. כל זה כמובן לא לפרסום.

ה) עובדים כרגיל בתוך משרד "קדימה". גם החיים במחנה בקז[בלנקה] מתנהלים כסדרם.

ו) לא נראתה כל אפשרות למנוע פרסום העובדות שהגיעו לעיתונות ממרוקו. משום כך, מצאנו לנכון לכוון דעת הקהל באמצעות מסיבת העיתונאים של גולדמן אתמול.[3]

2. הקווים להסברה:

א) הבעת דאגה חמורה של יהדות העולם נוכח ההתפתחות במרוקו.

ב) הדגשת מצב עשרות אלפי האנשים המוכנים לעלייה, שחיסלו מעט רכושם ומעמדם, שיהוו בעיה סוציאלית ללא פתרון לממשלה הצעירה. אפשר להדליף שהמספר כ־50,000. נוסף על אלה, יש עוד אלפים שקרוביהם בארץ דורשים עלייתם והרוצים לעלות.

ג) הדגשת תקוותנו שממשלת מרוקו תחזור בה מצעד נחפז זה ואמונתנו המבוססת על שיחות קודמות של מנהיגים יהודיים עם מנהיגיהם, שלא ייגררו על ידי הסתה מהמזרח התיכון ויימנעו ממעשה המעמיד מדינה זו, שפניה לקדמה, בשורת האומות הערביות הקנאיות.

294

1. ראו מס' 290.
2. אין לנו מידע בעניין זה.
3. במסיבת עיתונאים בפריז ב־13 ביוני אמר גולדמן בין השאר כי אם לא יימצא פתרון לבעיית העלייה ממרוקו תיאלץ הסוכנות היהודית לפנות לכל מקום שרק אפשר על מנת להפעיל לחץ - לממשלת צרפת, לארגונים בין־לאומיים ואולי גם לוועדת האו"ם לזכויות האדם, שכן זכות ההגירה כלולה באמנת זכויות האדם של האו"ם (ראו "הארץ", 15 ביוני 1956).

ד) אין מקום לאופטימיות, אך המשא ומתן לא נפסק. הכיוון הכללי צריך להיות בלי לסתום הדרך למשא ומתן נוסף ולהתקרבות ישראל-מרוקו תוך עמידה איתנה על תביעת עלייה.

ה) אשר לשאלה הכללית של הקשר עם יהדות מרוקו, אנו מחייבים הוראת שזר למחלקות בירושלים להפסיק לעת עתה קשר ישיר בדואר ובמברקים עם מרוקו וגם הפסקה של משלוח חומר ישירות. נדון בכל השאלה בימים אלה ונבריק הצעות נוהליות להמשך הקשר. בינתיים, כל מה שיש להעביר - תעבירו דרך פריז. לידיעתכם ולא לפרסום, השליחים מתמידים בפעולתם ואף אחד לא נתבקש לעזוב.

ו) אשר למצב בתוניסיה,[4] לדעתנו יש לגשת מיד להרחבת מידות היציאה משם, דבר שמחייב שינויים בעקרונות הסלקציה. מבקשים הסכמתכם המידית לפעולה. היום שרגאי נקרא לפעולה על ידי ג'וינט בתוניסיה. הם מוסרים שחשים צורך בפעולה מהירה מאוד והגדלה מידית של ממדי העלייה.

צור גולדמן
שרגאי

295

ו' איתן אל מחלקת מזרח אירופה
W. Eytan to the East European Division

העתק: 130.11/2507/8

[מוסקבה], ו' בתמוז תשט"ז
15 ביוני 1956

סודי

ביום 11 ביוני בא סגן שר החוץ הסובייטי סמיונוב לסעודת הערב בבית השגריר (המוזמנים האחרים: גב' סמיונוב; זייצב, מנהל מחלקת אסיה במשרד החוץ; ספנדראין, המטפל בענייננו במשרד לסחר החוץ). אחרי הארוחה לקחתי את סמיונוב הצדה, והתפתחה שיחה בהשתתפות השגריר, כמוסכם מראש.[1]

פתחתי כי ברצוני שוב להדגיש את עצמאותה המדינית של ישראל (הזכרתי הכרתנו בסין עוד בראשית שנת 1950 וכן הרגזתנו את ארצות־הברית על ידי תביעתנו העיקשת לנשק

4. צור דיווח כי המצב בתוניסיה לא ברור לגמרי, אולם רוחות חרשות מנשבות וראשי ה"ג'וינט" והקונגרס היהודי העולמי מזהירים מפני הרעה בתנאי העלייה. לפיכך נקט כמה צעדים להחשת העלייה. טען שאפשר להוציא משם בין 30,000 ל־40,000 יהודים. לשם כך ביקש לתגבר את הצוות וכן להקל בבדיקות ובקריטריונים הרפואיים (ראו צור אל מחלקת מערב אירופה, 15 ביוני 1956, 130.09/2346/5).

295
1. ראו מס' 288.

מגן) ואת רצון הממשלה והעם בישראל לתיקון ולשיפור היחסים עם ברית־המועצות. כאן הודעתי לסמיונוב על רצוננו להזמין את שר החוץ שפילוב לבקר בארץ אגב ביקורו הקרוב במצרים.[2] הזכרתי אפשרויות מסוימות להדק את היחסים (יחסי תרבות הדדיים, משלחת הכנסת, הסכם מסחרי).

בהסתמכי על דברי סמיונוב בשיחתנו הקודמת (7 ביוני) כי עלינו לחשוב לא רק על עצמנו אלא גם על שכנינו, אמרתי כי אני מסכים בהחלט, אולם השאלה היא כיצד עלינו לחשוב עליהם. הם מכריחים אותנו בניגוד לרצוננו לחשוב עליהם כעל אויבים על ידי איומיהם, הזדיינותם וריכוז צבאם בגבולנו. אם קיימת עצבנות בישראל, כפי שהוא טען, הרי יש לה יסוד. היינו מעדיפים להקדיש את אמצעינו המצומצמים כולם לעבודות פיתוח ולמטרות חיוביות אחרות, ואנו מצטערים צער עמוק כי עלינו להקדיש חלק כה רב של ממוננו לצורכי הגנה. מאזן הכוחות עורער לרעתנו, אולם נקבל בברכה איסור כללי על ייצוא נשק למזרח התיכון בתנאי שקודם יתוקן המאזן.

מחשבותינו האמתיות לטווח ארוך זהות בדיוק עם מה שהוא [ה]ציע בשיחתנו הקודמת - עצמאות מלאה לכל עמי האזור, פיתוח כלכלי, התקדמות חברתית, הרמת החיים לכולם. הזכרתי הצבעתנו באו"ם בעד עצמאות לוב,[3] רמת החיים המורמת של ערביי הארץ ונכונותנו לפי תכנית השלום שלנו להקל הקלות כלכליות ותחבורתיות רבות לכל המדינות השכנות. שאלתיו מה עשתה ברית־המועצות בכיוון זה? עד כה פירשו הערבים את עזרת ברית־המועצות כעזרה נגד ישראל, כפי שמעריכים כל דבר רק במידה שהוא עוזר או מפריע לתכניותיהם נגד ישראל. זה חל על עמדת המעצמות לענייני המזרח התיכון באו"ם לא פחות מאשר על משלוחי הנשק, יהיה זה מברית־המועצות, מארצות־הברית או מכל מקור אחר.

חזרתי והזכרתי את החלטת מועצת הביטחון בתום הדיון על שליחות האמרשלד - נושא אשר עוררתי כבר בשיחתנו הראשונה. קיבלנו בסיפוק את הודעת ברית־המועצות מ־17 באפריל כי היא מחייבת פתרון בדרכי שלום על יסוד הסכמת הצדדים וכן את האישור לקו זה כפי שהתבטא בהצהרתם המשותפת עם הבריטים בלונדון. והרי במבחן המעשי הראשון נסוגו מעיקרון מבורך זה ונכנעו ללחץ הערבים. אין עומדת כאן רק השאלה מה הניע את ברית־המועצות לסטות מהקו המוצהר (בשיחתנו הקודמת טען סמיונוב כי מוטב היה להסכים על החלטה אשר תתקבל על דעת הכול מאשר לכפות החלטה על צד אחד בניגוד לרצונו) אלא כיצד יפרשו הערבים את נסיגת המעצמות. הרי הערבים מוכרחים לראות בנסיגה זו אישור וניצחון למדיניותם הנוקשה והבלתי פשרנית כלפי ישראל, ונשאלת השאלה מה היא באמת מדיניות ברית־המועצות - הקו אשר הוגדר ב־17 באפריל או העמדה אשר באה לידי ביטוי בהצבעתה במועצת הביטחון?

עברתי להתקפה על כל ניסיון אשר ייעשה לבסס פתרונות על החלטת 1947. נשתנו התנאים ואי־אפשר לבצע היום מה שלא בוצע בימים ההם. לא לקחנו דבר מאף אחת ממדינות ערב. להפך, מצרים וירדן לקחו בכוח מה שלא הגיע להן (אזור עזה והמשולש).

2. על ביקור שפילוב במזרח התיכון ראו מס' 289, הערה 2 ומס' 313, הערה 1. מאוחר יותר הודיע סמיונוב לאבידר כי תכנית נסיעתו של שפילוב לארצות המזרח התיכון כבר תואמה, ואין אפשרות לשנותה (ראו אבידר אל איתן, ט/283, 19 ביוני 1956, 130.09/2326/7).
3. ראו כרך 4, הערת עורך בעמ' 56.
4. ראו מס' 205 (הערת עורך).

בשנת 1948 הכשילו אנגליה והערבים את החלטת העצרת, ואין לתקן את הדבר היום לפי פרטי ההחלטה ההיא (הזכרתי מזימות מצרים לגבי הנגב העומדות בסתירה אפילו לאותה תכנית של 1947 אשר מדי פעם דוגלים בה כיסוד אפשרי להסדר עם ישראל. אין זאת אלא צביעות, ולא היו דוגלים באותה תכנית לו האמינו כי תוכל באמת לשמש יסוד להסדר).

אולם המשכתי - כל זה שייך לעבר, ויש עכשיו לחשוב על העתיד. אין למצוא פתרון אלא באמצעות משא ומתן ישיר - ובזה הכירו אפילו מעצמות בנדונג.[5] הסברתי באופן תמציתי (אולם דומני ברור), את בעיות הגבולות והפליטים, לפי הקווים המקובלים. הדגשתי כי בעיית היסוד איננה בתנאים להסדר, אלא ברצון הערבים. אם יהיה רצון מצד הערבים, יוסכם על התנאים - אולם בהיעדר הרצון, אין כל סיכוי להגיע לפתרון בכלל. כאן ביכולת המעצמות לעזור - או לקלקל. החלטת מועצת הביטחון היוותה צעד אחורנית אשר קלקל במקום לעזור. אין לחפש פתרון לבעיות השונות של עמי ערב על חשבון ישראל. המטרה חייבת להיות הפסקת מרוץ הזיון (אחרי תיקון מאזן הכוחות), הבטחת הריבונות והשלמות הטריטוריאלית של כל מדינות האזור, התקדמות לקראת השלום ושיתוף פעולה בין כל העמים לתועלתם ההדדית.

סמיונוב בתשובתו הודה על הסבריי, בהם מצא, לדבריו, עניין. לא יוכל להשיב במקום על הכול. אין הוא בקי בכל השאלות האלה, ונחוץ לו זמן לשיקול. דרושות סבילות וסבלנות, המועילות יותר מתעמולה. אבין ללא ספק כי אין מחשבותיו זהות בכול עם הדעות אשר הבעתי. ברצונו להדגיש כי אין ברית־המועצות מעוניינת בקיום הסכסוך בין ישראל לערב, יגידו אחרים את אשר יגידו. ברית־המועצות מעוניינת בכנות בשלום ובביטחון באזורנו, וזאת הבהירה גם למדינות ערב. לעומת זאת, יש מדינות אחרות המעוניינות בהמשך הסכסוך (הכוונה לא אלינו אלא לארצות־הברית). ברית־המועצות תקדם בברכה חיסול הסכסוך הן מתוך שיקולים של מדיניות בין־לאומית והן בהתאם לגישתה העקרונית. מסוכן הוא להפיח אש במקום בו טמון דלק רב! זאת הטעימו וחזרו והטעימו בשיחותיהם בלונדון, כי אם מפיחים אש במקום כזה, מי יודע מה יהיה הסוף? לכן מחייבת ברית־המועצות הפגת המתיחות במזרח הקרוב. יש חוגים מסוימים המעוניינים לזכות בהתערבותם באזור, אולם לא כן ברית־המועצות. בוודאי ובוודאי ידועים לי הדיונים אשר התקיימו בארצות ערב לגבי פתרון הבעיה (סתם ולא פירש).

דבר אחד עליו לומר לי. אין הוא מבין את עמדתנו בדבר איזון הכוחות. גם בעבר כשאנשי השגרירות ניסו להסביר לו את עמדתנו בשאלה זו, לא נשתכנע. ספק רב אם מדיניותנו זו מעשית. הרי הערבים רבים, וישראל אחת היא ויחידה. הערבים יוסיפו להתחזק, יהיו להם יותר אוצרות, יותר אנשים, יותר מהנדסים, וצבא רב יותר. ברית־המועצות מצדה תעשה את הכול לכך (כאן הביא משל של יחסי הכוחות בין רוסיה לבין שוודיה אחרי פולטבה.[6] הערתי כי לו היו לנו שכנים שוודים, היינו יכולים לדבר בלשון אחרת!) עלינו לשקול את דרכנו יפה יפה, פן ניהפך למכשיר בידי גורמים זרים. מצרים תהיה חזקה, ומסוכן מאוד להתגרות בה. יש לחשוב במושגים של עשרות שנים, ולא על היום בלבד. אם נהיה הגונים, לא נתנגד לחיזוק מצרים. אדרבה, מגיעה לה עזרת העולם המתקדם. אל ננהג כמו יהודים קיצוניים מסוימים בבירות אירופה הרוצים במלחמה עם מצרים והמסיתים לכך.

5. ראו מס' 209, הערה 6.
6. עיר באוקראינה, ב־1709 התחוללו בה קרבות בין צבאות רוסיה ושוודיה, במהלכם הושמד הצבא השוודי. קרבות אלה סימלו את ירידת כוחה הצבאי של שוודיה ואת עליית רוסיה כמעצמה אירופית.

סמיונוב המשיך כי הוא מסכים אתי בהחלט כי יש לחתור לקראת השלום וחיסול הסכסוך. יש בעיות קשות רבות אשר לא ניגשו עדיין לפתרונן. הוא מחשיב מאוד את נכונותנו לתרום את תרומתנו לפיתוח הארצות השכנות. אין הוא מתמצא באופן יסודי בהשקפות הערבים, אולם האם אין זה נכון כי לערבים אי־אמון רב ליהודים, כפי שבכלל אין להם אמון ללבנים כולל לרוסים? הוא שמע כי ויתרו אפילו על מיפוי גאולוגי מפני שהמלאכה הזאת הייתה צריכה להיעשות על ידי זרים. גם בתוך ברית־המועצות עצמה היה להם ניסיון מר בשטח זה. כל מיני עמים ושבטים מפגרים בתוך גבולות ברית־המועצות התנגדו למעשים הטובים אשר רצתה הממשלה לעשות בשבילם מרוב חשדנות ואי־אמון לאדם הלבן - ועברו שנים עד שהתגברו על מכשול זה. לכן חייבים לגשת למכלול הבעיות האלה בסבלנות ובהדרגה. אין לחפש פתרונות מהירים או מידיים. כל מה שעושה ברית־המועצות למען הערבים נעשה מתוך רצון כן לעזור להם ולא על מנת לזכות ליתרונות.

לא לברית־המועצות ולא לישראל לבכות על הפסוק אשר הושמט מהחלטת מועצת הביטחון. לו עמדו על אותו פסוק, היה הדבר רק מרגיז ומזיק ולא היה מקדם את השלום. הערבים ראו בפסוק ההוא ערעור של עמדותיהם המוצהרות באו״ם וחריגה מן המסגרת של דו״ח האמרשלד. יש להביא קודם כול לידי הפגת המתיחות. כל עוד לא יושג הדבר הזה, לא תהיה כל התקדמות לקראת הסדר.

הייתה כבר השעה מאוחרת מאוד (אחרי חצות), אולם השבתי בקצרה כי חלומו לטווח ארוך הנו יפה מאוד, ואיני חולק עליו, אולם בינתיים קיימת הבעיה המידית של האיומים הבלתי פוסקים אשר הערבים מאיימים עלינו, מהם לא נוכל בשום פנים להתעלם. אנו חייבים קודם כול לדאוג לביטחוננו המידי, ולכן אין לנו ברירה אלא לעורר שאלת איזון הכוחות. כל עוד קיימת סכנה של התקפה מצרית (ושוב לא הזכרתי את התפארות נאסר בהפיכת משמר הגבול לצבא תוקפני), נאלצים אנו לדאוג להגנתנו, ושום חלום על שיתוף פעולה בעתיד לא יועיל. אמרתי כי שגרירנו יוסיף להסביר לו את עמדתנו בעניין זה, גם אם בעבר לא נשתכנע.

השיחה התנהלה ברוח טובה בהחלט. אולם כפי שתראו מתיאור זה, לא הצלחתי להזיזו מעמדתו הדוקטרינרית. אין לי ספק כי נודע ערך מסוים לפעולת הסברה כזו, והשגריר ימשיך בה.

בברכה,

ר׳ איתן

296

הערת עורך
Editorial Note

חילופי גברי במשרד החוץ ב־18 ביוני 1956
A Change at the Helm in the Ministry of Foreign Affairs, 18 June 1956

בישיבת הכנסת ב־18 ביוני 1956, הודיע בן־גוריון כי שר החוץ, משה שרת, החליט להתפטר, וכי במקומו התמנתה שרת העבודה, גולדה מאירסון. למחרת, 19 ביוני, הסביר לכנסת את הרקע לחילופין כדלהלן: "לאחר שענייני הביטחון במדינה החריפו באופן יוצא מהכלל, וגם נתרבו סכנות מדיניות החוץ יותר מאשר מקודם [...] הגעתי לידי מסקנה כי עכשיו יש הכרח לטובת המדינה שתהיה התאמה מלאה [...] בין משרד החוץ ובין משרד הביטחון, ונחוצה עכשיו הנהגה אחרת למשרד החוץ." עוד אמר בן־גוריון: "כל עוד יש סכנה ממשית של התקפה נגדנו מצד השכנים, יש עדיפות ראשונה לצורכי ביטחון. זאת אומרת: גם מדיניות החוץ וגם מדיניות הפנים צריכה להיות מתואמת לצורכי ביטחון".
(ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XX , עמ' 2067‏-2068)

297

א' אבן אל ג' פ' דאלס (ושינגטון)
A. Eban to J. F. Dulles (Washington)

Copy: 130.20/2486/5 :העתק

[Washington], 18 June 1956

Personal & Confidential

Dear Mr. Secretary,

During my conversations with you on June 8[1] and with Deputy Under-Secretary Murphy on June 14,[2] I raised the question of increased financial aid to Israel this year, for reasons which I outlined.

My colleagues have explored the alternative possibilities with United States officials.

297
1. ראו מס' 285.
2. דיווח על שיחה זאת ראו במברק אבן אל משרד החוץ, 359, 15 ביוני 1956, 130.02/2456/2. בעניין הסיוע האמריקני לישראל אמר מרפי כי מתקיים בירור, וכי בעוד שבוע יהיו מוכנים לדון עם ישראל.

It is apparent from these conversations that the legal and financial capacity to make such aid available exists under the Mutual Security Act alone, or in combination with Public Law 480.[3] The need is for a decision of policy which would enable these possibilities to be given effect.

Since the Fiscal Year 1956 will come to an end on June 30, I have the honor to suggest that we be informed whether it has been decided to empower the agencies concerned to reach an agreement with us for financial assistance beyond the $25 million already approved. In view of the urgency of the matter an early determination is necessary to enable implementation before the legal limit expires on June 30.[4]

Yours sincerely,

Abba Eban

298

מ׳ קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ (ירושלים) וא׳ אבן (ושינגטון)
M. Kidron to Director-General of the Ministry of Foreign Affairs (Jerusalem) and A. Eban (Washington)

מברק מוצפן XA361
נוסח יוצא: 93.01/2213/10

ניו יורק, 20 ביוני 1956

אישי - סודי

ב־18 ביוני קיבלתי מהמזכ״ל טיוטה של מכתב לראש הממשלה ונתבקשתי על ידו להעיר הערותיי. במכתב מטפל המזכ״ל בשאלת העמדה בחוף הכנרת והסירה[1] ומטעים שלאור

3. החוק המתיר לארצות־הברית להגיש סיוע בעודפי מזון למדינות זרות תמורת תשלום במטבע מקומי.
4. תזכיר זה הועבר על ידי דאלס לאלן לקבלת הערותיו. הלה ציין כי ההקצבות בהתאם לחוק מס׳ 480 לשנת הכספים הנוכחית כבר נוצלו, וכי ישראל קיבלה כבר את חלקה בהתאם לחוק הביטחון ההדדי. לפיכך הגדלת הסכום תיתקל בקשיים מנהליים ו״ככל הנראה לא תהיה רצויה ברגע זה״. אי־אפשר לשפוט מה הם צרכיה הלגיטימיים של ישראל לסיוע במסגרת חוק הביטחון ההדדי לפני שתתקבל החלטה בעניין בקשת ישראל למלווה מהבנק ליצוא וליבוא. אפילו אם תימצא הצדקה להגדלת הסיוע אין השעה מתאימה בגלל השיחות שמקיימת ארצות־הברית עם סעודיה בעניין הארכת החוזה על בסיס חיל האוויר האמריקני בדהראן, ועקב נוכחותו של שר החוץ הסובייטי במזרח התיכון בשעה זאת.
אלן המליץ לענות לישראל כי: א) אין אפשרות להגדיל את הסיוע לפני 30 ביוני; ב) יקחו בחשבון את צרכיה של ישראל בסיוע לשנת הכספים הבאה, אך אי־אפשר לקבל החלטה לפני שהקונגרס יסיים את החקיקה בנידון. אלן הוסיף כי אם אין זה נוח לדאלס למסור אישית את הדברים לישראלים, יעשה זאת בעצמו או באמצעות מרפי (ראו *FRUS, 1955-1957*, Vol. XV, No. 408).

298
1. ראו מס׳ 243 והערה 2 שם.

החלטה 4 ביוני[2] מרגיש הוא שעליו לחזור להצעותיו אלה. בשאלת העמדה, הוא מזכיר נכונותנו לדון בה כעבור חודש ימים, אם ראש מטה המשקיפים יקבע שלדעתו עוד נחוץ הדבר. הוא מבקש שנדון בפרטי ההצעה עם ברנס לכשיחזור לירושלים. אשר לסירה, הוא עושה מאמץ להוכיח כי תביעתנו לריבונות על הים אינה נפגעת על ידי הצעתו וכי הסירה נחוצה מטעמים מעשיים בלבד (בעל פה הסביר היום כי התכנית היא לשרת את כל העמדות על החוף מירושלים ולא מדמשק. כלומר, כל המשקיפים לרבות אלה שישבו בעמדות הסוריות יבואו מישראל והסירה דרושה להובלתם). העתק הטיוטה בדואר הדיפלומטי.[3]

פגישתנו לדיון על הטיוטה נערכה הבוקר 20 ביוני. נכח קורדייה. אמרתי שאינני מתכוון לדון על פרטי הנוסח כי אני מתנגד לרעיון כולו. אם ישלח מכתב על נושא זה ויהיה נוסחו כאשר יהיה, ייעשה משגה חמור ואני מייעץ לו לא לעשות זאת.

להבנת עמדתנו עליו לדעת כי:

א) השאלה אינה תביעת ריבונות על הכנרת כפי שהוא סבר בדוחו. איננו תובעים דבר מאף אחד. הים ורצועת אדמה בחופו הצפוני־מזרחי בידינו כחוק וכדין בהתאם לחוזה שביתת הנשק ואין המילה "תביעה" במקומה.

ב) תביעתו לחופש תנועה מוחלט למשקיפים אינה מתקבלת על דעת איש בישראל, בממשלה ובציבור כאחד (ציינתי שאני מדבר כאן בגילוי לב גמור).

אין איש מאתנו שיסכים שקצינים זרים ישוטטו לאורך גבולותינו ללא פיקוח. הרי רק לפני שמונה שנים נפטרנו מהצבא הבריטי והדפנו פלישת צבאות ערביים והנה בארצנו שוב מסתובבים חיילים זרים שהחוק הישראלי אינו חל עליהם. אינני חס וחלילה רוצה להשוות משקיפי האו"ם עם הצבא הבריטי, אך בעיני ציבורנו מוכרח להתקבל רושם של המשכיות מסוימת, של צורה חדשה של פיקוח והגבלת זרים על עצמאותנו וריבונותנו.

ציינתי שהמשקיפים בעצמם מוסיפים לרושם השלילי על ידי התנהגותם. לדוגמה, סיפרתי לו על ביקורי בניצנה באפריל ותיארתי הרושם הקשה שקיבלתי מסידורי הבית של המשקיפים. כאדונים יושבים להם שניים או שלושה קצינים מצוחצחים בביתם הגדול בניצנה וחיילים ישראלים משרתים אותם, מסדרים מיטותיהם, ושוטפים הרצפות בדיוק כאילו היו Sepoys בצבא ההודי לפני הפינוי הבריטי. אולי ישנו הסכם כתוב או בלתי כתוב שמחייבנו לשרת המשקיפים ככה, אך כשלעצמי נפגעתי ונעלבתי מהמראה. דוגמה שנייה היא ספרו של האצ'יסון שיצא לאור בימים אלה ושמסריח מאנטישמיות גסה בכל עמוד. מי כתב מבוא לספר זה? בניקה. מי אקדמה? מקאנינך'. מי דברי פתיחה? באר. אין צורך שאתאר מה עלולה להיות תגובת ציבורנו לתופעה עלובה זו של מעילה בשליחות בין־לאומית.[4]

2. ראו מס' 277 (הערת עורך).

3. הטיוטה לא נמצאה, ומדבריו של האמרשלד להלן, שהחליט לבטל את מכתבו, עולה שאולי גם לא נשלחה.

4. קומנדר אלמו האצ'יסון, קצין צי אמריקני, כיהן כיושב ראש ועדת שביתת הנשק ישראל-ירדן בשנים 1952-1954. עקב הימנעותו מהצבעה בעניין תקרית האוטובוס במעלה עקרבים (במרס 1954) עזבה ישראל את הוועדה, וחזרה אליה רק באוקטובר 1954. מייג'ור־ג'נרל ואגן בניקה היה ראש מטה משקיפי האו"ם בארץ־ישראל בשנים 1953-1954.

ציינתי שדבריי אינם צריכים להדהימו כי התופעה אינה חדשה בתולדות האו"ם. רק לפני שבוע ימים גורשו המשקיפים מדרום קוריאה, ועל ידי מפקדת האו"ם בעצמה. בזמנו סולקו משקיפי האו"ם מקשמיר וגם בבלקנים לא שבעו נחת.

ג) בהיסטוריה הקצרה של מדינת ישראל לא הייתה שעה יותר קריטית מזו. אויבינו מתחזקים מסביבנו וכל תוספת כוח מגבירה חוצפתם ומסירה יותר ויותר הלוט מעל תכניותיהם. הנה בנאומו אתמול בחגיגות הפינוי הבריטי מצא נאסר לנחוץ לתבוע חיזוק הצבא המצרי למען יוכל להחזיר פלשתינה לערבים.[5] קולות דומים מצלצלים מירדן, מסוריה, ומלבנון. שר החוץ הרוסי מסייר בארצות ערב וביקורו בוודאי אינו מבשר טובות לישראל.[6] ידידינו אולי רבים בעולם אך לעת עתה עזרתם מתבטאת יותר בעידוד מוסרי משבמעשים. אין ממשלה בעולם שעומדת מול בעיות כה רציניות כמו ממשלת ישראל ואין ראש ממשלה אחר שנושא באחריות כה כבדה כמו ראש ממשלת ישראל. במצב גורלי זה של דאגה לעצם קיום המדינה, אי־אפשר לבוא אלינו בדרישה שנסכים לעמדה נוספת ולסירה על ים כנרת.

המזכ"ל חזר על דבריו לראש הממשלה בירושלים כי לעולם לא יציע דבר שיערער ביטחונה של ישראל. הוא משוכנע שהצעותיו תסייענה לנו מבחינה מעשית ומוסרית כאחד. לו קיבלנו ההצעות היה בכוונתו לנפחן בכדי להוכיח כי ישראל אינה סרבנית להצעות או"ם. הוא מניח שידוע לי כי רושם כזה קיים בעולם וזה בעוכרינו. בכל אופן, לאור דבריי ועצתי הוא יימלך בדעתו ויודיעני. רוצה להבטיח לי שמעולם לא יעמידני בפני הפתעות.

אחרי הצהריים באותו יום, צלצל אליי וביקשני לסור אליו שנית. הודיע: (א) שקיבל עצתי והחליט לבטל, shelve, המכתב; (ב) הוא התרשם מחומרת דבריי הבוקר שהובילוהו למסקנה שעליו לחזור לישראל ולמצרים לביקור קצר לפני המועד שקבע קודם; (ג) בכל חודש יולי יהיה באירופה ויוכל בקלות ובלי תשומת לב עיתונאית מוגזמת לסור לישראל ולמצרים מכנס אקוסו"ק [המועצה הכלכלית והחברתית של האו"ם] בג'נבה. התאריך הנראה לו הוא השבוע בין 18 ו־24 ביולי וכוונתו לשהות לא יותר משניים־שלושה ימים בכל ארץ. לא יבוא עם תכנית או סדר יום, אלא רוצה לחדש קשריו האישיים עם ראשי השלטון, שלדעתו הולכים ומתרופפים עקב הזמן והמרחק. ביקשני לברר תגובת ראש הממשלה ואם תהיה חיובית, יכתוב לו מכתב אישי. הוא מציין שביקוריו במוסקבה ובבריוני[7] יקדמו לביקור זה אם יצא לפועל ויש בכך חיוב. ב) בפגישתו הבאה עם העיתונאים, האחרונה לפני נסיעתו, יודיע כי שומר לעצמו שבועיים באוקטובר לביקור במזרח התיכון. לא יזכיר התכנית לעיל.

5. בין השאר אמר: "העיתונות הבריטית אינה מפחידה אותנו יותר, כי נשתנו הזמנים. מצרים מוכנה לשתף פעולה עם כל מי שיושיט לה את ידו, אך לא על חשבון עצמאותה ועל חשבון מדינה ערבית אחרת. אנו נדאג שכל מדינות ערב יהיו עצמאיות. בפעם הראשונה יושבים אתנו נציגי מרוקו ותוניסיה. אנו מקווים כי בשנה הבאה ישב אתנו גם נציג אלג'יריה העצמאית. פלסטין נכבשה. דבר זה היה יכול להיות מנת חלקנו אם לא נתחזק." (ראו "הארץ", 20 ביוני 1956).
6. ראו מס' 313, והערה 1 שם.
7. בבריוני שביוגוסלביה עמדו להיוועד באמצע יולי מנהיגי המדינות הבלתי מזדהות - טיטו, נאסר ונהרו.

הוא יוצא לשוודיה בדרכו למוסקבה ב־27 לחודש, ולכן חשוב שאקבל תגובת ראש הממשלה לפני כן. אראהו בלאו־הכי לפני צאתו ורצוי שיהיה בידי גם תדרוך לקראת שיחותיו במוסקבה.[8]

קדרון

299

ממלא־מקום הנציג הקבוע של ישראל לאו"ם אל המזכיר הכללי של האו"ם
Acting Permanent Representative of Israel to the U.N. to the U.N. Secretary-General

העתק: Copy: 93.03/3065/8

[New York], 20 June 1956

The Acting Permanent Representative of Israel to the United Nations presents his compliments to the Secretary-General and on instructions of the Ministry of Foreign Affairs expresses his grave concern regarding the implications of the statement made by the Prime Minister of Egypt to the press on 13 May 1956, concerning the existence of a "Palestinian army" composed of several thousand of Arab refugees who are being trained for a war against Israel.[1]

Apart from the fact that preparations of this kind constitute another flagrant violation on the part of the Arab States of Article I of the General Armistice

8. בתגובת תקוע (מברק לקדרון, 346, 24 ביוני 1956, 130.09/2331/19) נאמר: א) ברנס כתב למאירסון וביקש הסכמה לעמדת תצפית על חוף הכנרת (מכתבו, מ־19 ביוני, בתיק 130.16/2954/7); ב) ישראל מעוניינת במתן שירותים למשקיפי האו"ם בניצנה, כדי לחזק את טענתה כי המפורז הנו שטח ישראלי. תיאורו של קדרון אינו מדויק, וחיילי צה"ל אינם שמשים של קציני האו"ם; ג) מצפים לקבל בקרוב את ספרו של האצ'יסון.

איתן הגיב למברק זה לאחר התייעצות עם שרת החוץ, מאירסון, ועם אבן. נטייתם המשותפת הייתה לא לעודד את הביקור, ולהשיב תשובה שלילית מנומסת. אם יתקיים בכל זאת רצוי שייקבע למועד שלאחר שובו של המזכ"ל ממוסקבה, לאחר שיקבע את דרכו לאור שיחותיו. ההנחה הייתה שאם יבקר באזור יקדיש מרב תשומת לבו לנאסר, במיוחד נוכח האכזבה שנחל בעניין חופש השיט. משיחה עם ראש הממשלה הבין תקוע כי יש לרמוז למזכ"ל כי שאלת הסירה בכנרת היא עניין סגור מבחינתה של ישראל וכי לא יהיה טעם לביקורו אם בכוונתו להקדישו לסידורים פליאטיביים (ראו שני מברקים של איתן אל קדרון, 351, 352, 25 ביוני 1956, 130.09/2331/19).

299

1. בריאיון שנתן נאסר לעיתון "אל אח'באר" ב־13 במאי 1956, וששודר ברדיו קהיר ב־29 במאי 1956, אמר בין השאר: "הצבא הפלסטיני שהוקם על ידי מצרים נעשה לכוח עצום בחימושו, באימונו ותפקיד חייליו לנקום נקמת ארצם ובני עמם שגורשו ממולדתם. לא הייתי זר לפדאיון, הכרתים בפלוג'ה בזמן מלחמת פלסטין. כשהחלטתי להקים יחידת הפדאיון נזכרתי בימי פלוג'ה וידעתי מיד שבני אותה ארץ, המאמינים בזכותם עליה, יהיו ראויים לשאת את השם פדאיון." (ראו מברק מחלקת שביתת הנשק אל תקוע, 29 במאי 1956, 130.02/2410/1).

Agreements, they also raise disturbing questions with regard to the activities of the United Nations Relief and Works Agency for Palestine Refugees in the Near East. It is common knowledge that those Near East countries where Palestine refugees are still maintained at United Nations cost, consistently refuse to permit the exercise of effective control on ration cards for refugees, and that even refugees who have found gainful employment continue to receive food and other substantial assistance from UNRWA funds.

Assurances are therefore requested that the necessary steps have been taken by UNRWA to eliminate any possibility that a United Nations agency be used as a source for the supply of food and all other assistance to an illegal "Army" set up with the avowed purpose of attacking a member state of the United Nations in violation of the Charter of the United Nations and of the General Armistice Agreements.

300

מ' קומיי אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
M. Comay to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן 212
נוסח נכנס: 130.02/2456/2

אוטווה, 20 ביוני 1956

ראש הממשלה הזמינני הבוקר לשיחה בנוכחות המנכ"ל, Leger.

הודה במצבנו הקשה והצורך לתקן הפער, אך טען שהאחריות חלה בראש וראשונה על המעצמות, בעיקר האמריקאים. ממשלת קנדה מוכנה לתרום תרומתה לאספקה משותפת, אך בלתי מוצדק מצד האמריקאים לשחרר עצמם מפעולה ולהטילה על קנדה.

הגבתי שכל אחד מביע רצון טוב ושולח אותנו לכתובת אחרת והעניין אינו יכול לסבול דיחוי. אם במסגרת הקיימת קשה להם, ינקטו־נא יזמה כדי להשיג הסדר ופתרון.

הבטיח להחליף דברים עם אידן כשיתארח בביתו בסוף השבוע הבא ושיתקשר אתי אחרי שובו.[1]

כל זה מחזק הרעיון של package deal כפי שדובר ביני לאבן.[2] להלכה, אפשר להכניס מטוסים קנדיים יחד עם Saber jets מאיטליה, עוד תריסר מיסטרים מצרפת, חצי תריסר

300

1. ככל הנראה, ראש הממשלה לא התקשר עם קומיי; השיחה הבאה בעניין המטוסים התקיימה בין קומיי לשר החוץ הקנדי ב־13 ביולי - ראו מס' 335.
2. ראו מס' 307, הערה 2.

מטוסי קרב ליליים מאנגליה ותרומה אמריקאית ישירה, כגון טנקים, ולמסור הודעות מביעות אחריות פוליטית משותפת. ייתכן שיש יותר סיכוי לתכנית כזאת אפילו בחלקה מאשר לעסקות נפרדות.

תמסור נא לאבא [אבן] ולאילת. מסרתי לשילוח ואפגש בבוקר עם שגריר ארצות־הברית.[3]

קומיי

301

י׳ צור אל ג׳ מאירסון[1]

J. Tsur to G. Myerson

מברק מוצפן שפ/994

נוסח נכנס: 130.09/2346/5

פריז, 20 ביוני 1956

מידי

א) ב־19.18:00 [ביוני] התקיימה פגישת איסטרמן ועמוס [רבל?] עם לגזאורי בדבר המכתב שהגשנו לו, שהעתק ממנו הועבר אליכם על ידי ״אל־על״ ביום שני.[2] בסיום הוויכוח הסכים לגזאורי:

1. להרשות לכל האנשים הנמצאים במחנה לעלות לארץ באמצעות אנשי ״קדימה״.
2. ״קדימה״ תמשיך פעולתה עד חיסול המחנה.
3. האנשים שלא קיבלו עדיין פקודת יציאה כזו, אלא בתום תוקף הוויזות שלהם יצטרכו לעזוב, יקבלו ארכה לשהות נוספת.
4. הוצאת האנשים מהמחנה צריכה להיעשות ללא פרסום.

ב) במחנה נמצאים כרגע 5,400 איש. מחציתם מקז[בלנק]ה עצמה. בתוכם כ־1,200 איש שנפסלו בזמנו על ידי צוות המיון וניצלו המצב הנוכחי והסתננו למחנה. החלטנו להוציא כולם ולהעלותם לארץ בגלל הרקע הפוליטי העדין.

ג) אנו חושבים להוציא האנשים במשך חודש ימים כדי לאפשר לשליחנו להמשיך בפעולה עוד חודש ימים.

3. בשיחה מסר קומיי לעמיתו האמריקני על מצב בקשות ישראל מקנדה, ובכלל זה שיחתו האחרונה עם ראש הממשלה. הדגיש כי האחריות נשארת על האמריקנים, שחייבים לשבור את הקרח על ידי השתתפות ישירה בזיון ישראל. השגריר הבטיח להבריק ברוח זו למזכיר המדינה (ראו קומיי אל מאירסון, 215, 21 ביוני 1956, 130.09/2287/3).

301

1. נשלח גם אל שזר, יוספטל ובית אריה.
2. המכתב לא נמצא.

ד) כל הנ"ל לא לפרסום. הננו מבקשים מחדש למנוע כל פרסום על העלייה בארץ. הזדעזענו לשמוע ב"קול ציון לגולה" ב־18 [ביוני] הודעת דובר הסוכנות על עליית חמישים אלף יהודים ממרוקו, וזה למרות כל מברקינו.

ה) לעיתונאים שישאלו יש לומר שהמשא ומתן נמשך וכל פרסום מפריע.

ו) על השלב הבא של התפתחות העניינים, אודיע במיוחד.[3]

ז) אין צורך בשליחת איש ההתיישבות למיון במחנה מרסיי, כי שלושת אלפים האיש שם יעלו בחודש הבא ואין מה למיין מחדש ואת מי.

ח) ב־30 [ביוני] מפליגים מגיברלטר וטנג'יר 300 איש. העבירו מיד לרוז הלפרין בניו יורק ולוושינגטון.

צור

302

ר' שילוח אל א' אבן
R. Shiloah to A. Eban

מברק מוצפן WIA381

נוסח יוצא: 93.01/2213/10

ושינגטון, 22 ביוני 1956

אישי

בהמשך לשלי 379.[1] עד שתיקבע השיחה הרשמית[2] ראיתי אלן פרטית בצהריים. תיארתי המצב החמור בעקבות השיחה עם ראש ממשלת קנדה,[3] בייחוד לאור ההפגנה בקהיר של נשק סובייטי ובריטי ולאור הנאומים של נאסר.[4] שאלתי ברורות אם הסיקה מחלקת המדינה מסקנותיה ולמה יש לנו לצפות. השיב כי לפי שעה לא סיימו הדיונים ולא הגיעו למסקנות. אינו יכול לבשרנו דבר, אך הוא מוכן להסתכן בניחוש כי במשך חודשים נקבל המטוסים או מקנדה או מאיטליה. הדגיש כי אין זה אלא ניחוש. אני משער כי הנטייה במחלקת המדינה היא לחדש ההסתערות על פירסון וסן לורן בשובם מלונדון ואחר פיזור הפרלמנט. אם ייכשלו - יבדקו האפשרות האיטלקית.

3. ראו מס' 304.

302

1. במברק זה (שילוח אל אבן ומשרד החוץ, 379, 21 ביוני 1956, 130.02/2456/2) דיווח שילוח כי שמע ממקורותיו כי לפי אלן מתייחסת ארצות־הברית בחומרה רבה לביקור שפילוב במזרח התיכון ולנאומיו האחרונים של נאסר, וכי בימים הקרובים יתקיימו במחלקת המדינה דיונים יסודיים על מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון.
2. ראו מס' 309.
3. ראו מס' 300.
4. ראו מס' 298 והערה 5 שם.

לגבי הגדלת המענק הביע ספקות אם נקבל משהו. הוא עודנו משתדל, אך הסיכויים קלושים.

בענייני רכש שוטף, הוא מקווה לשיפור, אך אינו יכול לאמור שום דבר ברור. משיחה זו ומשיחה עם ראסל אתמול, מתברר כי במחלקת המדינה השתררה אזלת יד גמורה.

ביקור שפילוב בקהיר מטיל מבוכה. הכישלון בקנדה בא כאפתעה על אף כל אזהרותינו ואינם מוכנים להיפרד מהסיכוי כי סוף־סוף ישכנעו הקנדים. מתעוררת השאלה אם ראוי לארגן מסע נמרץ של לחץ פנימי וציבורי על הממשל. אנא הברק דעתך.

מציע לשיקולך הזמנת לאוסון מיד לשיחה עם שרת החוץ על המצב בכללו ולשם מאמץ אחרון בעניין הגדלת המענק. מציע לשיקולך גם חיבור איגרת משרת החוץ למזכיר למסירה על ידך בשובך או על ידי, אם אתה משתהה בארץ.[5]

בעניין האימונים לא הצלחתי לדובבו יותר וגם כתריאל [שלמון] עוד לא למד דבר. מקווה לראות מחר־מחרתיים מרפי בביתו.

שילוח

303

מחלקת חבר־העמים הבריטי אל שגרירות ישראל בלונדון
British Commonwealth Division to the Israel Embassy in London

מברק מוצפן ד/858

נוסח יוצא: 130.09/2321/1

ירושלים, 22 ביוני 1956

לפי בקשתו, נתקבל היום ניקולס על ידי שר[ת] החוץ החדש[ה].

להלן עיקרי הדברים:

א) **רכש**. ניקולס העיר כי אם יורשה לו, ישיא שתי עצות: (1) כדאי להימנע ככל האפשר מפרסום על הנשק שאנו מקבלים; (2) מוטב שלא נגזים בפרסום הצורך שלנו בסוגי נשק שונים ועל הפעולות הנעשות למען רכישתם. פרסום שכזה מעורר תגובות שליליות של האנגלו־סקסים שאינם אוהבים to be nagged וכן הוא מעורר ומעודד חשד הערבים לגבי כוונות ישראל. גב' מאירסון השיבה כי לנו אין כל עניין בפרסום. הנזילות על מה שקיבלנו לא באו מאתנו. באשר ל־nagging היינו מאושרים לו יכולנו לסיים עניין בשיחה אחת חיובית. מאידך, חובת הממשלה במצב הקריטי הנוכחי להעמיד את היישוב על העובדות כהווייתן. אשר לחששות הערבים, ידוע לכול כי אין פנינו להתקפה - ואין להניח כי פחדם הוא פחד אמת. ניקולס הסכים שאימת הערבים מפנינו מלאכותית ביסודה, אך טען כי על ידי הדגשת הסכנה הישראלית הם מגיעים לפחד אמת.

5. ראו מס' 317.

להלן ביקש ניקולס שנמסור לו מדי פעם בפעם על המשא ומתן המתנהל על ידינו בענייני רכש בבריטניה, שכן סבור הוא כי יוכל לעזור לנו בהמלצתו לגבי כמה מבקשותינו. שר[ת] החוץ הבטיחה להיענות לבקשתו.

ב) **המשחיתות**. גב׳ מאירסון הודתה על יחסו האדיב של הצי הבריטי במסירת האניות ובהדרכת אנשינו.[1] ניקולס העיר כי זו ראיה לנכונות בריטניה להיענות לכמה מבקשותינו בענייני נשק. גב׳ מאירסון הגיבה כי גם מצרים רכשה שתי משחיתות בריטיות ומאז קיבלה ציוד ימי נוסף ובקנה מידה רחב מן המזרח. אי־השוויון במאזן נובע מכך שגם המערב וגם המזרח מציידים הערבים בנשק חדיש בעוד שישראל אינה מקבלת אפילו את המינימום הדרוש להגנתה. ניקולס הסכים כי הבעיה היסודית נעוצה בהפרת מאזן הכוחות, אך חזר על העמדה הבריטית לספק לנו נשק טיפין טיפין (steady trickle) בהתאם להערכתם את צורכי השעה. מכל מקום, ברור שאנגליה גמרה אומר לא לתת למישהו להכחיד את ישראל כי אלמלא זאת לא הייתה מספקת לנו נשק כלל.

ג) **נאסר**. לדעתו של ניקולס לנאסר שאיפות מדיניות כפולות. התפשטות אימפריאליסטית מחד, ורצון כן לפיתוח ארצו ותיקונים סוציאליים מאידך. להערת השר[ה], כי אילו היה כן בשאיפותיו לפיתוח ארצו היה נמנע מלחרחר ריב עם ישראל, השיב השגריר, כי סברתו שנאסר עושה זאת מתוך חולשה במעמדו במצרים ומהיותו נתון להשפעת חוג הקצינים אשר מסביבו.

ד) **השינויים בממשלה**. לשאלתו של ניקולס על פירושם המדיני של השינויים, העירה הגב׳ מאירסון כי ראש הממשלה שואף שלום ולא יצא למלחמה אלא אם יכפוה עלינו. מצדנו, יכול להיות שקט מוחלט בגבולות אבל זה תלוי בשכנינו. אין שחר בידיעות שהופצו על שינויים שעומדים לחול במשרד החוץ.

מב"ר

303

1. נסב על שתי משחתות ("משחיתות" בלשון הימים ההם) שמכרה בריטניה לישראל. הן הגיעו לחיפה ב־20 ביוני, ונקראו "יפו" ו"אילת".

304

י' צור וש"ז שרגאי אל ג' מאירסון[1]
J. Tsur and S. Z. Shragai to G. Myerson

מברק מוצפן שפ/19
נוסח יוצא: 130.09/2346/5

פריז, 22 ביוני 1956

מידי

להלן סיכום המצב במרוקו כיום.

1. לאחר הודעת גולדמן לעיתונות,[2] התעוררות הקהל בארצות־הברית ופעולת איסטרמן,[3] לחצו השולטן וסי בקאעי על לגזאווי למצוא מוצא. לגזאווי הזמין איסטרמן ורבל והודיע על נכונותו לאפשר הוצאת כל יושבי המחנה שמספרם הגיע אותה שעה ל־5,000 ועלה היום ל־7,000. תבע ש"קדימה" תדאג במהירות האפשרית להוצאת האנשים באניות ובמטוסים. דרש כי "קדימה" תגיש לו מכתב וכן תפרסם גילוי דעת שיכלול:

1) פנייה אל היהודים להפסיק נהירתם למחנה.
2) פנייה אל יושבי המחנה לשוב במידת האפשר לבתיהם או להתאכסן אצל קרוביהם תוך הבטחה כי יורשה להם לצאת ממרוקו.
3) הודעה שאין בדעת ממשלת מרוקו לסגור שערי היציאה. אם כי לא פירש סעיף זה, הייתה כוונתו, כנראה, ליציאה אינדיווידואלית.

"קדימה" הגישה המכתב ונוסח גילוי דעת ואולם עד כה לא השיב לגזאווי ולא שידר גילוי הדעת.

2. לגזאווי הזמין סופר "ניו יורק טיימס" ומסר לו על מתן רשות למספר אלפי יהודים לצאת והתאונן על נוסח המכתב וגילוי הדעת שהוגשו לו על ידי "קדימה".

3. נודע כי לגזאווי הודיע לשלטונות הגבול על ביטול פקודתו בדבר איסור יציאת יהודים, אם כי טרם הודיע לנו על כך רשמית.

4. לפי שעה פועלת "קדימה" ללא הפרעה. פרט לשליחים שנצטוו בשבוע שעבר לצאת, לא נתנו פקודות גירוש נוספות.

5. המשא ומתן על הבעיה בכללותה טרם התחיל, אולם כפי שסוכם בזמנו, הכוונה לדרוש עליית חמישים אלף מבלי לוותר על עקרונות היציאה. מקווה שאפשר יהיה להפעיל לפי קו זה איסטרמן וכן גורפיין, יושב ראש "היא"ס" [Hebrew Sheltering and Immigrant Aid Society] שהגיע הבוקר לפריז. האחרון יצא לראבאט אחרי ה־26 ביוני, שעה שנדע באם קיים לגזאווי הבטחתו ביחס להוצאת יושבי המחנה.

304
1. נשלח גם אל שזר, מחלקת מערב אירופה ומ' שרת.
2. ראו מס' 294, הערה 3.
3. ראו מס' 301.

6. סיכמנו כי נוציא במהירות האפשרית האנשים מהמחנה אף אם לא נמנע נהירה נוספת לתוכו. מועד יציאת המשלוח הראשון טרם נקבע. מטפלים בהוצאת העולים גם במטוסים.

7. שוקלים מחדש בעיית הרחבת המחנה במרסיי, למרות ששרגאי אינו רואה לעת עתה צורך בכך באם אפשר יהיה לשלוח ארצה 5,000 בחודש.

8. בעזרת קונסול הכבוד שלנו בגיברלטר הסכים המושל להעמיד לרשותנו תחנת מעבר למספר מאות איש, בתנאי ששהותם לא תעלה על שבוע. הפלגת 300 האנשים מגיברלטר ב־30.6 היא ההפלגה שצריכה להיות ב־29.6.

9. דוחים למועד יותר מאוחר פנייה אפשרית של גולדמן לשולטן.

10. פול וייל טרם השיב סופית בעניין ההצעה לביקורו אצל השולטן.

11. למרות הפרסומים ב"ניו יורק טיימס", דעתנו כי יש למנוע מצדנו פרסום כל ידיעה שהיא. מעריכים הפעלת הצנזורה בארץ.

12. נא העבירו לוושינגטון ולרוז הלפרין.

צור, שרגאי

305

מ' קדרון אל ו' איתן
M. Kidron to W. Eytan

Coded Tel. X384 מברק מוצפן
Inc.: 130.09/2332/14 :נוסח נכנס

New York, 26 June 1956

1) Saw *Mazkal* [Secretary-General] thrice today re visit.[1] His reaction *Roham's* [Prime Minister's] observations was: "of course, in any case my old mandate is dead".

2) As letter below[2] indicates he does not, repeat not, intend discuss operational details. Patrol boat will not, repeat not, be mentioned.

3) Besides personal assistant Ranallo will bring no entourage. Moreover to make clear character visit Burns will not, repeat not, take part any talks.

4) Having received *Roham's* favourable reaction he approached Egyptians today for first time. As Nasser, Fawzi, due Brioni[3] about same time he expected go Cairo, meeting with them might take place Rome, Geneva, or other convenient place.

305
1. ראו מס' 298.
2. מכתב האמרשלד אל בן־גוריון, שהועבר במברק שלפנינו, הודפס בנפרד ונמצא בתיק 130.02/2404/4.
3. ראו מס' 298, הערה 7.

5) *Mazkal* suggests no public announcement till 13 July which day following his arrival Geneva from East Europe. Will then say more or less first para letter below.

6) To formalize situation asked me cable following letter *Roham* dated 26 June:

Dear Mr. Ben-Gurion, I will arrive Geneva 12 July for stay about fortnight. Being so close Israel and having few days spare would like very much pay you visit for couple days. Looks as if 19 and 20 July would fit in best my Geneva work. From Jerusalem would be my intention go back Geneva via Cairo.

Don't know whether any need for me explain why am eager use this opportunity seeing you again if that's agreeable you. One most positive elements my previous efforts to help towards bettering situation Mideast was strong feeling I got that back of all problems and difficulties and, sometimes, even marked differences views, there was between us, on much deeper level, a meeting minds where you understood what I was trying do and where I could see eye to eye with you concerning your basic aims and fears. It's unavoidable that this common human denominator be overshadowed by current events and worn thin by time if it's not maintained. That can only be done by personal contact. Whatever excellence intermediaries neither they nor any exchange message can maintain fully vital basis on which I hope continue my cooperation with you for peace.

I think I understand lot about how developments which have taken place since we last met must present themselves to you. Therefore, I believe I have also key to your present worries which should make me reasonably good listener and provide me with frame within which I might be some further assistance. In saying that am not thinking particular practical questions which may have arisen after our discussions but primarily of the fundamental problems which are such great concern both us. Mandate or no mandate from Security Council, those are problems in which I must assume a personal responsibility which entitles me discuss them with you in spirit both understanding frankness.

Other hand I have of course *my* problems, main one being not this or that specific step in follow up UNTSO work in area, but the framework for and basis constructive cooperation between you as spokesman for Israel and me with what I have to represent. I am sure that also on this last point renewal personal contact may help keep bridge between us strong and unencumbered by all that day to day developments introduce which may tend weaken or put stumbling blocks on our road.

I hope this, if necessary, explains you not only why I should be happy see you but also what I consider would be aim our contact.

If visit agreeable you would be happy if you would transmit via your delegation N[ew] Y[ork] your reply my suggestion in such time as render possible me make necessary arrangements for visit. With kind regards etc, Dag Hammarskjöld.

7) As before he showed me above in draft from before finalizing text. I deliberately made no comment of substance.

Please cable text reply.[4]

Kidron

306

א׳ אילת אל ו׳ איתן וד׳ לוין
E. Elath to W. Eytan and D. Lewin

מברק מוצפן ל/176

נוסח נכנס: 130.09/2321/2

לונדון, 27 ביוני 1956

השיחה עם נהרו התקיימה הבוקר שלא בנוכחות אחרים וארכה שלושת־רבעי שעה.[1]

פתחתי באמרי כי אני פונה אליו בשם ממשלתי כאל ראש ממשלה של מדינה גדולה אשר ענייני השלום בעולם יקרים לו, וכאל איש הדואג לעליית קרנה של אסיה והרוצה בשגשוג כל עמיה שגם אנו אחד מהם. חשוב אפוא שידע המצב באזורנו כפי שהוא נראה לנו, וכי יטיב להכיר עמדתנו בשאלות הנוגעות ליחסינו עם שכנינו. מכאן עברתי להערכת הישגי האמרשלד באזור והדגשתי שעם כל ערכם, ממשיכה בעיית היחסים עם שכנינו לעמוד בכל חריפותה ולאיים על ביטחוננו ועל ביטחון העולם כולו. לאור הנטיות התוקפניות המתגברות בעולם הערבי, וכשמנהיגי המדינות הערביות אינם מסתירים

4. בן־גוריון השיב להאמרשלד ב־29 ביוני כי ישמח להזדמנות להחליף אתו דעות "בכל הבעיות המטרידות אותנו ואת כל אזור המזרח התיכון", וכי ישמח לדון גם בדרכים ובאמצעים למנוע סכנת מלחמה, ולכונן יחסים טובים יותר, במידת האפשר, עם שכנותיה של ישראל. על כך הגיב האמרשלד, באמצעות הודעה מקורדייה אל קדרון ב־3 ביולי, כי יעשה הכול כדי לקיים מגע עם נאסר לאחר פגישתו עם בן־גוריון. בהתייחסו לפגישת בן־גוריון-ברנס (ראו מס׳ 312) ב־28 ביוני, ציין האמרשלד כי ברצונו לדון ב"נקודות עקרוניות חשובות" שהעלה בן־גוריון, והביע תקווה כי עד אז ישתף בן־גוריון פעולה עם ברנס במאמציו לשיפור המצב (ראו בן־גוריון אל האמרשלד, 29 ביוני 1956, 130.02/2448/5; קורדייה אל קדרון, 3 ביולי 1956, 93.03/3042/3).

306

1. נהרו הגיע ללונדון להשתתף בוועידת ראשי הממשלות של מדינות חבר־העמים הבריטי; אילת נפגש אתו בהתאם להוראת משרד החוץ. בהנחיות לשיחה התבקש אילת להתייחס להצעה של שגריר הודו בקהיר, עלי ג׳אנג, שבשעה ששהה בניו יורק נפגש עם קדרון והעלה רעיון לפתרון שאלת יחסי ישראל-ערב. לדעתו אין סיכוי למהלך של שלום כולל, ויש להציע תכנית של התקדמות בת שלושה שלבים: ביצוע תכנית ג׳ונסטון, הסדר בעיית הפליטים יחד עם ביטול בינאום ירושלים, ובשלב השלישי - תיקוני גבול יחד עם ביטול ההסגר. נהרו התלהב מהתכנית, ובמיוחד מהרעיון של הגשמת מפעל המים של ג׳ונסטון, וכבר פתח במגעים עם הסורים כדי להסיר התנגדותם לתכנית. לדברי ג׳אנג גם נאסר קיבל את התכנית כבסיס מציאותי לפעולה. שרת הנחה את קדרון להשיב בחיוב לרעיונות של ג׳אנג, ולבקש הבהרות נוספות. קדרון התבקש גם לברר את האפשרות של פגישה חשאית בין נהרו לשר החוץ או ראש הממשלה של ישראל (ראו משרד החוץ אל אילת, ד/280, 26 ביוני 1956, 130.09/2321/1; קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ, X257, 24 במאי 1956, 130.09/2333/09; שרת אל קדרון, מס׳ 239, 28 במאי 1956, 130.09/2331/19).

כוונותיהם להשמידנו, נתונה, כמובן, דאגתנו העיקרית להבטחת קיומנו במקרה שנותקף, אך פנינו לשלום ומצדנו אנו מוכנים להסדר צודק בינינו לבין שכנינו כפי שרצינו מאז הקמת מדינתנו. הננו מניחים שלא רק אנו, אלא אף שכנינו זקוקים כמונו לשלום, ואחדות ממדינות ערב בראש וראשונה מצרים, זקוקות לכך אולי אף יותר מאתנו, כדי להתמסר להעלאת רמת חייהם של ההמונים, דבר שלא יושג אם מרבית המרץ האנושי והכספי יוקדש למטרות צבאיות. אם הנחתנו זו נכונה, הרי יש מקום לחיפוש אחר דרך להסדר בינינו לבין שכנינו. אף חשוב לנצל הישגי האמרשלד לפעולה חיובית בכיוון זה. הזכרתי שראש הממשלה שלנו הכריז על נכונותו להיפגש עם נאסר לשם דיון, באופן גלוי וכן, בבעיות יחסינו וחיפוש דרך לפתרונן.[2] הוספתי שאנו מוכנים לכל סידור אחר שיביאנו למשא ומתן ישיר עם נאסר או נציגיו. בהמשך דבריי הדגשתי שאף כי נראה לנו שמהסדר המקיף והכולל כל הבעיות הייתה צומחת ברכה רבה יותר ליחסינו עם שכנינו, הרי מוכנים אנו גם להסדר לפי שלבים מתוך יצירת נקודות מגע ישירות ושיתוף פעולה הדדי בשטחנו והשיתוף לא היה מחייב עדיין הסדר כולל. פרט לברכה שבשיתוף חלקי זה היה הדבר מכשיר הקרקע להתקדמות גם בשטחים האחרים. הבאתי לדוגמה תכנית הירדן.

כאן העירותי שאנו עוקבים אחר הנעשה במחנה שכנינו ואין לנו אשליות על האנדרלמוסיה השוררת היום ברוב מדינות ערב ואנו יודעים שנאסר מנצל אנדרלמוסיה זו למטרות החורגות ממסגרת המטרות אשר מן הדין שתהיה לעיני מנהיג הדואג לטובת בני ארצו ועתידם. דווקא משום שנאסר היה הראשון בין מנהיגי מדינות ערב שהכריז על רצונו להתמסר לא רק לשחרורה המדיני של מצרים מעול זרים, אלא גם לפתרון הבעיות החברתיות והכלכליות של תושביה, קיווינו שנמצא בו מנהיג שיכיר בצורך בשלום כדי לבצע משימות אלה. אך התנהגותו ערערה תקוותנו זו ונראה לנו שנאסר תכנן פעולתו התוקפנית, ובהימנעותו מניהול משא ומתן עמנו על הסדר סופי מקרב המלחמה. אנחנו לא ניזום מלחמה בשום מצב, אך אם נותקף, נילחם בכל האמצעים שבידינו, שכן נעמוד אז לא רק בפני סכנת איבוד עצמאותנו, אלא אף בפני השמדה פיזית של כולנו במקרה שהערבים ינצחו. כדאי אפוא שידע שמלחמת ערבים בישראל תזעזע לא האזור בלבד, אלא העולם היהודי בכל תפוצותיו וכן הידידים שזוכרים עדיין מה עשה לנו היטלר. מי יוכל לשער תוצאות מאורע זה והשפעתו על שלום העולם כולו.

סיימתי דבריי באמרי שראש הממשלה היה רואה ברכה בביקור נהרו בישראל כדי שיבקר מפעלנו ויעמוד על ערכו בשביל האזור כולו ואף מחוצה לו. ועל מנת שישמע מפיו תיאור מקיף ושלם יותר מזה שהיה ביכולתי להשמיע בפניו בשיחה קצרה זו. אם לא ימצא אפשרות לבקר בישראל בקרוב, היה ראש הממשלה שמח לקבל הזמנה לבקרו בדלהי ולשוחח עמו שם על כל הבעיות.

נהרו האזין לדבריי בתשומת לב ולאחר שסיימתי ענה כדלקמן:

א) מסכים שאין להסתפק בהישגי האמרשלד, אלא יש לנצלם לפעולות חיוביות יותר בכיוון של מגע ישיר בינינו לבין שכנינו. אך אינו יכול להצביע על שום דוגמה של שיתוף הנראית בעיניו כבעלת סיכויים. כשהזכרתי שוב עניין הירדן והוספתי שיש כאן אפשרות של פעולה לתועלת הפליטים הערבים בהדרכת או"ם ומוסדותיו, לא הגיב.

2. הדברים נאמרו כשהציג בן־גוריון את ממשלתו בכנסת ב־2 בנובמבר 1955 (ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XIX, עמ' 233).

ב) גם לו אין אשליות בדבר רצינות המצב באזורנו. בביקורו בדמשק בדרך ללונדון שוחח ארוכות על הבעיה הארצישראלית עם נשיא סוריה וראש ממשלתה. שניהם ביקרו קשה עמדת הודו על "יחסה האוהד לישראל". הוא ענה שענייני הערבים קרובים ללבו והוא מגן עליהם בכל הזדמנות. אולם ישראל עובדה קיימת ועל הערבים להכיר בכך ולחפש דרך להסדר בדרכי שלום. על כך ענה הנשיא, שאם כי אין בכוונתו ובכוונת ממשלתו לתקוף את ישראל "לא תכיר לעולם שום ממשלה סורית במדינה זרה זו" שגרמה אסונות כה גדולים לערבים. נהרו הוסיף שטרם שמע מפי מנהיג ערבי דברים כה קיצוניים ביחס אלי[נו].

ג) מתיאור שיחתו עם הסורים עבר נהרו להסברת מצב הודו באזורנו והדגיש שכל נציגויות פקיסטן במדינות ערב מנהלות עתה תעמולה ארסית נגד הודו במידה שלא נעשתה עוד בעבר. אחד הנושאים העיקריים בתעמולה הזו משמשת לפקיסטנים "העלילה" שהודו מקיימת בסוד קשרים עם ישראל לשם פעולה משותפת נגד המוסלמים באשר הם, כולל הערבים. הוסיף שבדברי שוכרי קוואתלי הבחין בהדי תעמולה זו. מצב זה מחייב ממשלת הודו לנהוג בזהירות רבה, מה עוד כשתוקפנות פקיסטן נגדה גדלה מיום ליום. המצב הפנימי בפקיסטן הולך ומתערער מבחינה מדינית וכלכלית גם יחד ואלמלא ועידת ראשי ממשלות חבר־העמים הבריטי, הייתה ממשלת מוחמד עלי כבר נופלת וממשלה קיצונית יותר מגיעה לשלטון. יש להניח שכדי ללכד ההמונים סביבה תנסה במצב זה כל ממשלה בפקיסטן להפיח השנאה נגד הודו ולהגביר הלחץ בשאלת קשמיר. כאן העיר נהרו אגב הדגשה מיוחדת שבמסיבות אלה שומה על ממשלת הודו לשקול כל צעד מצעדיה בקשר למוסלמים ולערבים, כולל שאלת ישראל.

ד) אף על פי כן, מעריך הוא מה שמסרתי לו על נכונותנו להגיע להסדר עם שכנינו וכל אשר עלול לקרות אם תפרוץ מלחמה. הוא מאמין בכוונתו של נאסר לפעול לטובת עמו ורואה בו המנהיג היחיד בעל שיעור קומה בעולם הערבי. בל נגזים בהערכת יכולתו של נאסר להשכין שלום עם ישראל מבלי לעורר חמת מתנגדיו, קודם כל במצרים גופא. בוודאי שלא היה ביכולתו לעשות זאת בעבר ואילו היה מנסה לשחות נגד הזרם היו "האחים המוסלמים" רוצחים אותו. מעשי התגמול שלנו הגבילו עוד יותר יכולת תמרוניו לקראת שלום עם ישראל, כי הייתה סכנה שהדבר היה מתפרש במצרים ומחוצה לה כסימן של פחד וחולשה מצדו והיה גורם להתמוטטות משטרו. ייתכן והיום הסיכויים להסדר בין ישראל למצרים גדולים משהיו בעבר, דווקא משום שנאסר חזק יותר משהיה. זאת יוכל לברר בשעה שייפגש עמו בחברת טיטו ביוגוסלביה וכשימשיך משם יחד עם נאסר לקהיר.

ה) בשעה שהזכיר את טיטו, הוסיף שהוא מעריך מאוד העובדה שלנאסר קשרים כה טובים והדוקים עם יוגוסלביה המעוניינת כהודו בשלום באזורנו ובעולם כולו ולא תתמוך בשום כוונה תוקפנית של מצרים נגד איזו מדינה שהיא "כולל, כמובן, ישראל". נאסר שאינו רוצה בהצטרפות מצרים לאף אחד מהגושים בעולם, לא יוכל לנהל מדיניות תוקפנית כשברצונו לזכות באהדת הודו ויוגוסלביה שהן מדינות שוחרות שלום ושואפות לשיתוף פעולה בין כל עמי העולם. סיים בנקודה זו באומרו שיזכור כל מה שאמרתי לו בשעה שישוחח עם טיטו ונאסר על בעיות האזור שלנו ויחסי ישראל והערבים.

ו) ביקש להודות לראש הממשלה על הזמנתו לבקר בישראל. באמרו זאת לא הוסיף אף מילה שהיה בה כדי לציין תגובתו המעשית ואף לא מצא צורך להביע צערו "שאין

ביכולתו לקבל ההזמנה לרגלי וגו'" לעומת זאת, אמר "שבבוא הזמן" ישמח לקבל פני ראש הממשלה בדלהי ויהיה להם תמיד "על מה לשוחח". מכאן עבר לשאול אותי לפירוש חילופי הגברי במשרד החוץ שלנו.

הסברתי שחילופים אלה אינם קשורים במדיניות הממשלה שנשארה ללא שינוי. בקשר לכך, מסרתי לו תוכן הכרזת ראש הממשלה בכנסת בסיום הוויכוח על התפטרות שרת.

בסיום שיחתנו התעניין אם נכון מה שמסרה לו אחותו[3] שעתידים להעביר אותי מכאן לוושינגטון. אמרתי לו שלא ידוע לי דבר על כוונה זו של ממשלתי והוספתי שאילו הייתה הודו מוכנה להקים יחסים דיפלומטיים עמנו, הייתי מבקש ממשלתי למנותי כנציגה בדלהי מתוך הנחה, כמובן שהדבר היה לרצון ממשלת הודו. נהרו הבין הרמז, העיר "שעוד יבוא יום" ונציג הודו ישב בישראל ונציג ישראל בהודו והוסיף "שבוודאי ישמח" אם אני אהיה נציגנו הראשון במדינתו.

כאן העירותי אנוכי שלאחר שיצרנו יחסים כה ידידותיים עם בורמה ואנו עומדים על סף התפתחות חיובית ביחסינו עם ציילון,[4] מצטערים אנו על העובדה שטרם הגענו להשלמת יחסינו עם הודו שכל כך הרבה אוהדים לה בישראל.

נהרו שמע ולא הוסיף דבר.

ז) בסיכום: מצאתי הפעם נהרו במצב של נכונות גדולה יותר לשמוע דברי ההסבר על בעיותינו ועמדתנו מבשיחותינו הקודמות. היה הפעם גם פחות עצבני וער יותר מכרגיל. יחד עם זאת, לא מצאתי כל התקדמות ביחסו אלינו, שגם הפעם היה מסויג בהחלט בלי לגלות רצון לעשות דבר שיהיה בו כדי לחייב ממשלתו ועצמו ליזמה או פעולה ממשית כלשהי לקראת הסדר בינינו לבין מצרים. מהניסוח הזהיר של תשובתו לסורים הנ"ל, יכולתי להסיק שהוא עצמו הנו מוכן לצעוד מעבר להכרה בישראל "כעובדה קיימת" תוך הבעת משאלה כללית על הצורך בהסדר "בדרכי שלום", אך מבלי להסתכן בפעולה כלשהי כדי לקדם הסדר זה. סיפורו על השימוש בישראל בתעמולת פקיסטן נגד הודו היה מאלף ביותר ובא, ללא ספק, כדי לרמוז שלפחות בעתיד הקרוב לא נצפה ממנו לשום צעד חדש לא רק בשטח היחסים הישירים בינינו, אלא גם בכל הנוגע להתערבות חיובית של הודו בצורה פעילה כלשהי ביחסינו עם שכנינו.

3. גב' פנדיט, הנציבה העליונה (שגרירה) של הודו בבריטניה.
4. ביוני 1956 הוחלפו איגרות בין ציילון לישראל, לפיהן הוסכם עקרונית על כינון יחסים דיפלומטיים בדרג צירות. ניתנה הסכמה למינויו של הציר ברנגון, יעקב שמעוני, כציר לא־תושב בקולומבו (ראו מ' יגר, **המסע הארוך לאסיה**, עמ' 180).

אינני תולה אפוא תקווה בנכונותו לעשות משהו ממשי בשעה שייפגש עם טיטו ונאסר בצוותא ואחר כך עם נאסר לחוד. אך יהיה מועיל שלבבי יעקוב אחרי המצב בשעת פגישה השלושה ביוגוסלביה ואנוכי אשתדל לברר התוצאות אצל הגברת פנדיט ובאמצעות פניקאר כאן.[5]

אילת

307

מחלקת מערב אירופה אל י' צור (פריז)
West European Division to J. Tsur (Paris)

מברק מוצפן ל/219

נוסח יוצא: 130.09/2347/1

ירושלים, 27 ביוני 1956

מידי

ענייני רכש. לאחר התייעצות עם השרה, שמעון [פרס], אבן ואחרים.

א) מסכימים בהחלט לשלכם שפ/25.[1]

ב) ז'ילבר קיבל ידיעות מאכזבות ביותר על שיחות ושינגטון.[2] לדעתו, הסיכויים בקנדה אפסיים ודאלס לא שינה מאומה בעמדתו.

ג) אבן ימסור לך ש־NEACC מהווה מוסד תאורטי לגמרי וכמעט לא קיים. לכן כאשר הצרפתים מתבססים על עמדה שלילית של "ניאק", יש לראות בדבריהם בעיקר אמתלא מדינית. הנך מתבקש לעמוד בתוקף על אישור סופי על ידי משרד החוץ הצרפתי של הזמנתנו ל־60 AMX13 ו־1,000 SS10. בנוגע למטוסים, אין לסגת מדרישתנו לשני תריסרים נוספים.

5. פניקאר, שגריר הודו בצרפת, הזדמן ללונדון לרגל ועידת ראשי ממשלות מדינות חבר־העמים הבריטי. בשיחה ב־9 ביולי אמר לאילת כי נהרו עשוי לנקוט בפגישה עם טיטו ונאסר ביוגוסלביה עמדה פעילה וחיובית יותר בשאלות הנוגעות לישראל משהיה מוכן להודות בשיחה עם אילת, פן תפרש ישראל דברים אלה כהתחייבות כלפיה. פניקאר גם הזהיר כי ישראל לא תוכל לצפות לשינויים גדולים בעמדת הודו כלפיה, מאחר שהיא חוששת להופיע כמגן ישראל, דבר שפקיסטן הייתה שמחה לנצל בתעמולה נגד הודו (ראו אילת אל איתן ולוין, ל/217, 4 ביולי 1956, 130.09/2321/4).
במברק נוסף הציע אילת כי בן־גוריון ישגר איגרות אישיות לנהרו ולטיטו, בהן יסביר דאגת ישראל מכוונות תוקפניות של נאסר, וידגיש רצונה של ישראל בשלום ושיתוף פעולה עם שכנותיה. בן־גוריון השיב כי לנוכח העובדה שנהרו לא נענה להזמנה לבוא לישראל או לביקור של בן־גוריון בהודו, יהיה במשלוח איגרות אלה משום הטרדה (ראו מברק אילת אל משרד החוץ, 28 ביוני 1956, 130.09/2321/3; משרד החוץ אל אילת, ד/410, 2 ביולי 1956, 130.09/2321/3).

307

1. במברק זה (24 ביוני 1956, 130.09/2346/5) הובעה התנגדות לרעיון "עסקת החבילה" (ראו מס' 300), שלדעת השגרירות עלולה להפריע יותר מאשר להועיל.
2. השיחות בין דאלס לפינו - ראו מס' 289 והערה 7 שם; מס' 309.

ד) הידיעות על זיון מצרים וסוריה מדאיגות ביותר לא רק בשטח האווירי, אלא בשריון וצרכנו לנשק יבשתי הוא ממש חיוני.

מער

308

מ' קדרון אל נשיא מועצת הביטחון (ניו יורק)

M. Kidron to the President of the Security Council (New York)

Copy: 130.02/2427/6 :העתק

[New York], 28 June 1956

Sir,

I have the honour to refer to my letter of 6 June 1956 (S/3606)[1] and to submit the following additional information concerning the action of the Government of Egypt in holding up the transit of a Greek vessel, *S/S Pannegia*, bound from Haifa to Elath via the Suez Canal with a cargo of cement.

The Egyptian authorities have now expressly informed the Captain of the vessel that he will not be permitted to pass through the Suez Canal in order to proceed to Elath.

Moreover, according to cabled news dispatches from Port Said dated 23 June 1956, which refer to an official announcement, the cement cargo of *S/S Pannegia* has been confiscated by the Egyptian authorities as war contraband, and proceedings against the ship have been initiated in a Prize Court.

I have been instructed by my Government to emphasise the gravity of the latest development which marks a serious additional restriction, both in principle and practice, on the passage of Israel goods and shipping through the canal. The blockade practices of the Egyptian Government in which the Government of Israel was at no time prepared to acquiesce and which have been condemned by the Security Council, have now been most seriously aggravated. The anomaly of the maintenance of an illegal and unilateral belligerence on the part of the Egyptian Government, which has likewise been condemned by the Security Council and is also in contravention of Article I of the General Armistice Agreement, has created a situation which has become intolerable.

308

1. מס' 281.

I have the honour to request that the contents of this letter be brought to the notice of the members of the Security Council.
Accept, Sir, the assurances of my highest consideration.[2]

M.R. Kidron
Acting Permanent Representative
of Israel to the United Nations

309

ר' שילוח אל י' הרצוג
R. Shiloah to J. Herzog

מברק מוצפן
נוסח יוצא: 93.01/2212/16

ושינגטון, 28 ביוני 1956

כמוסכם עם אבן לפני צאתו,[1] ביקשתי שיחה עם אלן בשבוע שעבר לשמוע מסקנות מחלקת המדינה לאחר ביקור פינו[2] ומסע שפילוב.[3] אתמול הודיעונו כי השיחה תתקיים היום, נכחו ברגוס וארד.

אלן מסר כי בשיחות פינו דובר גם בשאלת נשק לישראל. פינו סיפר כי ישראל מבקשת לקנות בצרפת כמויות ניכרות של נשק מסוגים שונים. ממשלת צרפת סבורה כי יש להיענות לתביעות ישראל, אך איננה יכולה להיות הספקת היחידה. הוא תבע שותפות ממשלת ארצות־הברית ומעצמות מערביות אחרות כבריטניה ואיטליה באספקת ובאחריות לאספקת צורכי ישראל. המזכיר לא קבע עמדה ברורה, אך רשם לפניו עמדת פינו. בשבוע הבא תתקיים התייעצות משותפת אמריקאית-בריטית-צרפתית ואולי גם איטלקית לדון בהצעות המסוימות שהעלה פינו.[4]

בעניין ביקור שפילוב אמר אלן כי בפגישותיו הקודמות אתנו הגזים בחרדתו.[5] לפי ידיעות מאוחרות של מחלקת המדינה לא השיג שפילוב הישגים מיוחדים במסעו. בלבנון נלחץ על ידי הערבים לצאת בהודעת הזדהות עם הערבים נגד ישראל וסירובו ערער במקצת מעמדו בקרב הערבים. הזהרתי נגד הקטנת ערך המסע. אמרתי כי עצם היותו אורח כבוד בחג פינוי הסואץ, הנאומים והמפגן הצבאי וכן ההודעה הרשמית על שיתוף פעולה נרחב בין רוסיה למצרים, כל אלה הן עובדות מדיניות חמורות. יתר על כן, אני סבור כי רק בהמשך הזמן יתברר אם הוסכם משהו חדש בין נאסר לשפילוב.

2. איגרת זאת נותרה ללא תשובה.

309
1. אבן נקרא לבוא לישראל להתייעצויות.
2. ראו מס' 289, הערה 7; מס' 307.
3. ראו מס' 313.
4. ראו מס' 338.
5. ראו מס' 302.

אלן מסר כי אושרה בקשתנו לשני מקומות אימון לטייסינו וכי יודיע לנו על כך בצינורות המתאימים.

מסרתי לו בהזדמנות זו ידיעה שהגיעתנו אמש כי Canadair מפסיקה ייצור F-86 באמצע אוגוסט ורק אם יקבלו הזמנה בהקדם, ימשיכו הייצור עוד זמן מה. משיפסיקו הייצור, לא יוכלו לחדשו למען מספר זעום של מטוסים לישראל.

אלן הודיע בצער כי לא הצליחו להגדיל המענק כבקשתנו.[6] אשר לעזרה כלכלית בדרכים אחרות, יש להמשיך המשא ומתן עם עוזריו. בעניין מלווה מבנק יציב [הבנק ליצוא וליבוא] הבטיח לדאוג להחיש קצב הטיפול בבקשתנו.

שילוח

310

ד' בן־גוריון אל שרת החוץ
D. Ben-Gurion to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.02/2424/15

ירושלים, י"ט בתמוז תשט"ז
28 ביוני 1956

אני מציע לך וליועצייך לעיין בהצעה זו:

ליזום ארגון גוש מדינות קטנות שוחרות שלום באמת (מדינות סקנדינביות, שוויצריה, אמריקה הלטינית, בורמה, ציילון, לאוס, קמבודיה ועוד) אשר יילחמו באו"ם ומחוץ לאו"ם על עקרונות אלו:

1) קיום יחסי שלום ושיתוף פעולה בין כל העמים, בלי הבדל משטר;
2) איסור פעולות איבה מדינית, כלכלית וצבאית בין עם לעם;
3) איסור כל הסתה למלחמה חמה או קרה;
4) ביטול כל אפליות מטעמי גזע, דת ולאום;
5) הגבלת הזיון בעולם ומניעת נשק מכל מדינה תוקפנית שאינה נאמנה למגילת או"ם ברוחה ובלשונה;
6) התחייבות לפתור כל הסכסוכים בין מדינות בדרכי שלום;
7) חיזוק הקשרים בין כל המדינות שוחרות השלום.

אם הדבר נראה - הייתי מציע לתת הוראות לצירינו בארצות אלו לדון על כך עם הממשלות הבאות בחשבון, ולערוך כינוס של מדינות אלו - אם בעצרת או"ם, כשייפגשו שמה כל שליחי המדינות, או בכינוס מיוחד לשם כך.

הייתי מציע שארבע מדינות יהיו בין היוזמות הראשונות: ישראל, בורמה, שוודיה ואורוגווי. ארבע אלה, נדמה לי, אינן מסובכות בקשרים עם שום גוש, ואין להם בעלי

6. ראו מס' 297 והערה 4 שם.

ברית צבאיים. יש לעיין בדבר אם לא לשתף גם ממשלת יוגוסלביה - כחולייה מקשרת בין המזרח ובין המערב.

אני מבקש מהמומחים שלנו לעיין בהצעה זו, לשמוע חוות דעת מהצירים שלנו בחוץ לארץ, ואם הדבר יתקבל על הדעת - לתת הוראות מתאימות למספר צירים שלנו בבירות שונות להתחיל בבירור מוקדם עם מארחיהם.

ד׳ בן־גוריון

נספח
APPENDIX

סיכום וההערות שנתקבלו מהמשרד, מהנציגויות בחו״ל ומחברי הכנסת הכהן והררי על הצעת ראש הממשלה מיום 28 ביוני 1956

הרעיון

לזכות הרעיון צוין כי תיטיב מדינת ישראל - יורשת החזון - לעשות בנקטה יזמה בשטחי הרעיוני בעולם בקשירת קשרים בין מדינות ״אידיאליסטיות״ וכי גוש כזה - בלי ישראל - יוכל לשמש לחץ על גוש בנדונג לקיים במלואם את עקרונותיו, הפגומים מבחינה ישראלית. אופיו של הגוש הזה צריך להיות נייטרלי ללא התואר ״נייטרליסטי״.

ישראל והגוש

הוצע להפעיל את הגוש, אם יוקם, בניסיון להשגת שלום כמטרה ראשונה, ולרתום לכך את מרבית מדינות אמריקה הלטינית. אחרים גורסים כי אם ניתן בכלל להקים את הגוש אין ליהנות ממנו אלא בעקיפין.

ברוב חוות הדעת צוין כי עצם היזמה הישראלית תיתקל בתגובה שלילית וכי יקשה למצוא את המדינות שתסכמנה להתחבר עם ישראל לגוש אחד. בין היתר הועלו הצעות: ליזום בצינורות סמויים את הקמת הגוש בלעדינו; להעביר את היזמה למדינות אחרות ולהצטרף לגוש רק לאחר הקמתו; להשתתף ביזמה אך להצהיר מראש - כדי להסיר חשד במניעים אנוכיים - כי איננו רוצים בגוש לשם טיפול בבעיית ארץ־ישראל.

חברות בגוש

הועלו הסתייגויות למכביר ביחס למדינות המוצעות להצטרפות לגוש: סקנדינביה - כולן בגוש סקנדינבי;[1] שלוש מדינות חברות בנאט״ו; אחת מושפעת מברית־המועצות;[2] אף את שוודיה קשה יהיה לשכנע. הולנד - אולי ניתן לעניין אותה, אך היא ״מוכתמת״ כמעצמה קולוניאליסטית. מדינות אסיה - לא תצטרפנה לגוש שישראל יזמתו. בורמה וציילון לא תחלפנה את זיקתן להודו בגוש המוצע. מדינות אמריקה הלטינית - מבחינת משטרן הפנימי ראויות רק שלוש (אורוגוואי, מקסיקו וקוסטה ריקה) להתחברות. גם אלה חברות בגוש מדינות. הועלה החשש שכל מדינות אמריקה הלטינית תרצינה להצטרף לגוש כזה ותהפוכנה אותו בכך למכשיר שלהן.

310

1. למעשה גוש ״מדינות הצפון״.
2. נורבגיה, דנמרק ואיסלנד - חברות בנאט״ו, פינלנד - מושפעת מברית־המועצות.

הצעות לוואי

אגב הערות להצעה המקורית הועלו כמה רעיונות דומים או שונים:

- לנסות להשיג קירוב של המדינות הסוציאליסטיות;
- לנקוט קו פרגמטי ולהגביר את פעילותנו בליכוד מדינות לצורכי אד הוק - דוגמת הוויכוח בשאלת האטום בעצרת או"ם - ולהיבנות מכך לעתיד לבוא;
- ללכד קבוצת מדינות שתעשה להקמת מפעלים כלכליים קונסטרוקטיביים בין־לאומיים.[3]

311

מ' קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ
M. Kidron to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

העתק: 93.03/3042/3

[ניו יורק], כ' בתמוז תשט"ז
29 ביוני 1956

סודי

הנידון: ביקור המזכיר הכללי בארץ בחודש יולי

רצוף בזה, המקור והעתק של מכתב כמוס מאת המזכיר הכללי אל ראש הממשלה בו הוא מציע הימים 19 ו־20 ביולי לביקור קצר בירושלים.[1] המכתב נשלח בעצתי (המזכ"ל רצה תחילה כי אמסור בעל פה תגובתו לדברי ראש הממשלה במברקך 352)[2] וכן, לפי בקשתו, עברתי על הטיוטה לפני הניסוח הסופי.

אין צורך שאחזור כאן על תוכן מברקיי המרובים בהם ניסיתי להסביר מה הניע מר האמרשלד להציע ביקור ביולי במקום אוקטובר. הצעתו זו הייתה התגובה לדחייתי הנמרצת של מכתבו לראש הממשלה ב־21 ביוני.[3] ברם, לשון מכתבו טעון הסבר: נדמה לי שאין דוגמאות רבות של מסמכים כאלה בתולדות האו"ם. הסגנון הוא זה של איש שמבקש כי תינתן לו הזדמנות לכפר על עוונותיו ולהוכיח כי סוף־סוף מצא את דרכו ליושר ולצדק.

3. לא נמצאה תגובת שרת החוץ ומכל מקום הנושא ירד מסדר היום.

311
1. ראו מס' 305, והערה 2 שם.
2. ראו מס' 298, הערה 8.
3. למעשה 20 ביוני - ראו מס' 298.

קדמו למכתב זה כמה שבועות די מתוחים בהם, תוך כדי סיכול כמעט כל ניסיונותיו להתערב בדרג העליון במהלך העבודה השוטפת על ביצוע חוזי שביתת הנשק,[4] התאמצתי לרמוז לו בכל מיני דרכים כי אמונתו בהצלחתו האישית לרכוש אהדתו ואמונו של ראש הממשלה אינה מושתתת על יסודות איתנים. המזכ"ל סוף כל סוף הבין את העניין ומאחר שהוא, לדבריו, מעריץ ומכבד את ראש הממשלה זה חורה לו. מצבו עכשיו הוא זה של נחיתות כלפי ראש הממשלה. הוא מרגיש שידו על התחתונה וכי עליו לעשות מאמץ ניכר על מנת להגיע לאותה רמה אשר תיאר לעצמו קודם. הוא מייחס למשימה זו חשיבות רבה. לדבריו - וכאן יש גם הסבר לחצי השני של הסעיף השלישי במכתבו - הוא רוצה להוכיח לראש הממשלה כי הוא - וכמובן גם האו"ם - יושב באותו צד של השולחן אתנו ולא ממולנו.

כפי שהברקתי הוא יבוא בלי פמליה. הוא רוצה להפגין ששליחות זו איננה כשליחותו הקודמת, ולכן החליט לא לצרף את ברנס לשיחותיו עם ראש הממשלה. בשיחות אלה יוכל ראש הממשלה להגיד את כל מה שיש בלבו להגיד. האמרשלד יקשיב. הוא טוען שהוא מבין את בעיותינו עכשיו, וסבור שהמצב הרבה יותר חמור ממה שהיה באפריל. אלפנד, השגריר הצרפתי, אשר שוחח עם המזכ"ל אחרי שיחתי המכרעת עמו ב־21, מאשר כי האיש חדל להשלות את עצמו.

בברכה,

מ.ר. קדרון

312

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן 367

נוסח יוצא: 130.16/2948/4

ירושלים, 29 ביוני 1956

ב־28 נפגשו ראש הממשלה, שרת החוץ, הרמטכ"ל וברנס לפי הזמנת ראש הממשלה. נכחו תקוע, וויז'יה. פרוטוקול הפגישה בדואר.[1]

סיכום הנקודות שהועלו:

א) **המצב בגבול ירדן**: ראש הממשלה עמד על חומרת ריבוי התקריות והדגיש שישראל לא תשלים עם המצב. מאז הפסקת האש ב־26 באפריל אירעו בגזרה הירדנית 82 תקריות. 4

4. ראו, למשל, מברק קדרון אל תקוע, 367, 21 ביוני 1956 (130.02/2436/8), בו מסר על התערבות האמרשלד בנושא סימון הגבול בין ישראל למצרים ובתלונות לוועדות שביתת הנשק ישראל-ירדן וישראל-סוריה.

312

1. בתיק 130.16/2949/3. הערות תקוע לקראת הפגישה - ראו מזכרו לשרת החוץ מ־27 ביוני בתיק 130.02/2428/3.

ישראלים נהרגו ו־6 נפצעו. ברנס חייב להסביר לממשלת ירדן שעליה לשים קץ לתקריות.[2] מוכנים לחכות לתוצאות מאמציו, אולם אם יתברר שאין ירדן מוכנה או מסוגלת להפסיק ההתקפות, נצטרך להפסיקן בעצמנו.

שרת החוץ הצביעה על ההצהרות התוקפניות של חוסיין ונאוואר[3] והטעימה שכל עוד הצהרות כאלה נמסרות, ירגישו אזרחי ירדן וחייליה שהם עושים רצון מנהיגיהם בהתקיפם ישראל.

ברנס הבטיח בפגישתו הקרובה עם נאוואר להעמידו על ההכרח לנקוט אמצעים נמרצים להפסקת התקריות.[4]

סעיף 8:[5] ראש הממשלה מתח ביקורת על התיאור המטשטש ומחפה על התכחשות ירדן להתחייבויותיה שבתזכיר ברנס שצורף לדוח האמרשלד.[6] זכויות ישראל המוכרות בסעיף ברורות והחלטיות. אין לירדן כל זכות להסתמך על שיקולים ביטחוניים כדי להתחמק מהבטחת זכויות אלו. אם ברנס משלים עם הסתמכות ירדנית כזו, נראה עצמנו חופשיים להסתמך על שיקולים ביטחוניים גם אנו בבואנו לבחון התחייבויותינו בהסכמי שביתת הנשק. לירדן אין זכות להימצא בארץ ישראל, אלא לפי הסכם שביתת הנשק. אי מילוי סעיף 8 כמוהו כביטול ההסכם מצד ירדן ואז אין ההסכם מחייב גם אותנו, מחוץ להפסקת האש. ישראל לא הייתה חותמת על הסכם שביתת הנשק בלי לקבל התחייבות מוחלטת בדבר הזכויות המפורטות בסעיף 8. אם ברנס אינו רואה עצמו מוסמך להתערב בביצוע הסעיף כיוון שאינו מיוצג בוועדה המיוחדת, אזי מניח ראש הממשלה שלא יראה עצמו מוסמך להתערב כשישראל עצמה תבטיח קיום זכויותיה. אין פירוש הדבר שנצא מיד לפעולה, אולם העקרונות צריכים להיקבע ברורות.

שרת החוץ הדגישה שייתכן טיעון שמותרים חילוקי דעות ביחס לפרטי הסידורים הטכניים להבטחת זכויות ישראל לפי סעיף 8, אולם לא ייתכן שיהיו חילוקי דעות באשר לזכויות עצמן.

2. לפי סיכום שהוכן במשרד החוץ, כנראה באמצע יולי 1956 (בתיק 130.16/2949/3), הגיע מספר התקריות בתקופה שבין 26 באפריל ל־10 ביולי 1956 ל־49, בהן נהרגו 6 ישראלים ונפצעו 7. התקריות החמורות שאירעו ביוני 1956 הן: ב־3 ביוני נפתחה אש ירדנית לעבר שכונת פועלי אגודת ישראל שבצפון ירושלים, שגרמה לדלקה בשדה קוצים. כאשר יצאו התושבים לכבותה, חודשו היריות מהצד הירדני וישראלי אחד נהרג. ב־5 ביוני פתחו הירדנים באש על פועלים שעבדו בשדות קיבוץ יד חנה, 2 פועלים נפצעו. ב־24 ביוני נפתחה אש ממוצבים ירדניים על סיור משמר הגבול בקרבת קיבוץ ניר אליהו, שני שוטרים נהרגו.

3. ב־4 ביוני 1956 הצהיר המלך חוסיין בירושלים הירדנית כי הוא מבטיח "שעד שארצנו תוחזר לנו נישאר בכוננות ולא נניח את נשקנו עד שתושג מטרתנו. נצעד קדימה לשחרור מולדתנו... יהיה המחיר אשר יהיה... עד שנשיג ניצחון ונניף את דגלנו על מולדתנו המשוחררת. הצהרתו של נאוואר נאמרה בעיראק, בשעה שנכח בתמרוני חטיבה של הצבא העיראקי. נאוואר אמר שהוא מקווה שחטיבה זאת תשתתף "בעתיד הקרוב" בפעולה צבאית בפלסטין (ראו סקירת מחלקת שביתת הנשק, מס' 181, יוני 1956, המצטטת את "פלסטין" מ־5 ביוני ואת רדיו בגדאד מ־16 ביוני, 130.02/2440/7).

4. במכתב אל בן־גוריון מ־6 ביולי (בתיק 130.16/2949/3), הודיע ברנס כי העלה את הנושא בפני שליטי ירדן שהשיבו כי לאחר חילופי הגברי בפיקוד הליגיון שרר בשורותיו רפיון מסוים, אך לאחר מכן הוא נמצא שוב בשליטה מלאה, וכי מדיניותה של ממשלת ירדן וצבאה היא לשמור בקפדנות על תנאי הפסקת האש. מאידך גיסא העלו הירדנים בפניו טענות בקשר להתנהגות צה"ל בגבול, וביקשו שינהג באופן כזה שימנע חששות מצד צבא ירדן.

5. סעיף 8 בהסכם שביתת הנשק ישראל-ירדן עניינו הקמתה של ועדה מיוחדת, המורכבת מנציגי שני הצדדים, שתפקידה יהיה לנסח, להרחיב ולשפר את הסדרי שביתת הנשק באותם עניינים שנותרו במחלוקת, ובין היתר, בעניין חופש הגישה למקומות הקדושים ופעולת המוסדות ההומניטריים שעל הר הצופים (ראו כרך 3, נספח ח, עמ' 717).

6. תזכיר זה צורף לדו"ח האמרשלד מ־9 במאי 1956 (מסמך או"ם S/3596) כנספח VI.

ברנס אמר שיודיע עמדתנו לממשלת ירדן.

חלק זה של השיחה ארך שעה וחצי. ב־20 הרגעים הנותרים התייחס ברנס לשורת שאלות מבלי לבקש תשובה במקום:

1) **חידוש פעולת ועדת שביתת הנשק מצרים ופגישות בניצנה.** ראש הממשלה הודיע שאיננו מוכנים להרשות כניסת המצרים לניצנה. אם הם מתנגדים לישיבות בק"מ ה־95, נסכים להיפגש בכל מקום אחר בגבול.

2) **סימון הגבול בעזה.** ראש הממשלה ביקש שהשאלה תסוכם בין נציגי או"ם לנציגינו.

3) **תצפית או"ם בכנרת.**[7] ברנס הטעים שאינו בא לבקש סירה, אלא תצפית על החוף. ראש הממשלה אמר שנעיין בהצעה.

4) **הביצורים בסוסיתא והגוברים.**[8] ברנס הודיע שהביצורים בהגוברים עולים על המותר לפי ההסכם.

5) **הסדר מפקדים עם ירדן.** בימים הקרובים נגיש הערותינו לטיוטת ההסדר.

ברנס הודיע שאינו שבע רצון מהצבעת היושב ראש בדיון בתקרית קלקיליה[9] ומחפש דרך להודיע על כך בפומבי. ראש הממשלה חזר והדגיש שאיננו תובעים יחס מיוחד, אך לא נסכים לאיפה ואיפה.

תקוע

7. ראו מס' 298, הערה 8.
8. נסב על ביצורים שהקימה ישראל בסוסיתא ובהגוברים שבאזור המפורז. משקיפי או"ם שביקרו במקומות אלה ב־12 וב־13 ביוני דיווחו על הביצורים שראו שם. ברנס התייחס לכך במכתב אל מאירסון (29 ביוני, 130.16/2953/11) וביקש לפרק כמה ביצורים שלדעתו אינם עולים בקנה אחד עם הסכם שביתת הנשק. מאירסון השיבה (מכתב מ־2 ביולי, 130.02/2434/8), תוך ציטוט מדברי בן־גוריון בכנסת, שישראל מוכנה לשמור באמונה על הסכמי שביתת הנשק, אך חובה זו מוטלת גם על הצד השני. היא הציעה כי הנושא ילובן בשיחה בין השניים. על כך ראו מס' 325.
9. ב־28 ביוני דנה ועדת שביתת הנשק ישראל-ירדן בתקרית ניר אליהו (ראו הערה 2 לעיל). היושב ראש, קומנדר טריל הצביע בעד הצעת החלטה ירדנית, המטילה את האשמה בתקרית על ישראל. לאחר הפגישה שלפנינו פרסם ברנס הודעה שבה נאמר שהוא רואה בחומרה את התקרית לא רק בגלל האבדות בנפש, אלא גם בהתחשב בהבטחות אשר ניתנו על ידי הצדדים כי ישמרו ללא תנאי על הפסקת האש, בהתחשב בכך, וכן בנקודות מסוימות הקשורות בהחלטת ועדת שביתת הנשק, ובעדות שניתנה לוועדה ואשר דורשת הבהרה, רואה הוא צורך בעיון נוסף בשאלה. הודעה זאת, שפורסמה בהיעדר ערכאת ערעור על החלטות ועדת שביתת הנשק, פורשה כמחווה לישראל. בראשית יולי הועבר קומנדר טריל מתפקידו.

313

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן

נוסח יוצא: 130.11/2506/4

[ירושלים], 29 ביוני 1956

להלן סיכומנו הראשון של מסע שפילוב, המבוסס בהיעדר ידיעות פנימיות מספיקות על אשר פורסם.[1]

א) מתוך ההודעות מתברר כי שפילוב העדיף להתחמק ממתן הצהרות מחייבות בשאלתנו.

ב) נדמה כי עמד בהצלחה נגד לחץ לנער חוצנו מהצהרת 17.4.[2]

ג) בנאומיו הדגיש לא פעם שברית־המועצות אינה מתנגדת ליחסי ידידות בין המערב ומדינות ערב. מכאן, שראה תדיר בעת שיחותיו לא רק את יחסי ברית־המועצות-ערב, אלא השפעתם על יחסי ברית־המועצות עם הגוש המערבי שאינו מעוניין להחריפם כעת.

ד) באם מורגשת נימת אכזבה מצד הערבים, הרי בוודאי גם בגלל הבהרתו שמשלוח הנשק אינו כהסכמה להתקפה על ישראל. לפי דברי שר החוץ הסורי, יעץ שפילוב "לנהוג באורך רוח ובתבונה בשאלת פלשתין, לא לגרום להתעוררות מלחמה, אלא לעבד הצעות קונסטרוקטיביות".

ה) יש להניח כי לערבים הובטחו הבטחות כלליות בדבר תיאום מדיני בינם ובין ברית־המועצות בשאלתנו, אם כי שפילוב דחה אולי ההידברות הקונקרטית בשאלות היכולות להתעורר בעצרת לפגישות עם נאסר וקוואתלי ואולי [כמיל] שמעון שתתקיימנה בברית־המועצות.

מזא"ר

313

1. שפילוב מונה ב־1 ביוני לשר החוץ של ברית־המועצות. לפי מקורות אמריקניים, ההזמנה לבוא למצרים לחגיגות פינוי הכוחות הבריטיים מאזור תעלת סואץ נשלחה אליו כמה חודשים קודם לכן, כשהיה עורך ראשי של "פראבדה", וההחלטתו לבוא בתורת שר החוץ הביכה את מארחיו. במהלך ביקורו (17-22 ביוני) הציע סיוע במימון הקמת סכר אסואן בסך 400 מיליון דולר, קניית כל יבול הכותנה המצרי תמורת תשלום בלירות סטרלינג, ויתור על חובה של מצרים לברית־המועצות בגין רכישת נשק, והקמת מפעלים שונים, ביניהם מפעל ליצור פלדה. בעניין סכר אסואן ענה נאסר כי אי־אפשר להתקדם כל עוד לא הושג הסכם עם סודאן בדבר חלוקת מי הנילוס (ראו *FRUS, 1956-1957*, Vol. XV, No. 411).
ממצרים המשיך שפילוב לסוריה (23-24 ביוני) וללבנון (25-27 ביוני). בתום ביקורים אלה פורסם כי הוחלט לחתום על הסכמי סחר ותרבות בין ברית־המועצות לשתי מדינות אלה. על מאמצי ישראל, שלא צלחו, להזמין את שפילוב לביקור בישראל, ראו מס' 295 והערה 2 שם.
2. ראו מס' 205 (הערת עורך).

314

פ"א שנער אל מחלקת מערב אירופה
F. E. Shinnar to the West European Division

מברק מוצפן רפ/03
נוסח נכנס: 130.10/2539/5

קלן, 29 ביוני 1956

דחוף־סודי

לשלי 54[9].[1]

כפי שאפשר היה לצפות, לא הוזכר עד כה עניין היחסים, לא על ידי ברנטאנו ולא על ידי מישהו אחר. טלפן אלי היום אלטמאייר ומסר לי שבמפלגתו מתנהלים דיונים אם לעורר את השאלה או לא. לאור מברקי ותשובתכם[2] אמרתי לו כי אין אנו רואים צורך בכך, אם השאלה לא תתעורר מאליה. להלן מה שאמר ברנטאנו על ועידת איסטנבול בעמדו על העבודה המדינית של משרדו: "ועידת השגרירים שהתקיימה בראשית אפריל בראשותו של האלשטיין באיסטנבול הייתה לתועלת רבה לעבודת משרד החוץ. בוועידה זו הגענו לסקירה מקיפה על המצב מלא הבעיות של אזור זה אשר לו מקדיש המסע הסובייטי של קיום יחד תשומת לב מיוחדת. יחד עם זה, תרמה ועידה זו תרומה להבהרת האפשרויות והמטרות של מדיניות החוץ שלנו בעתיד". הצהרה זו מאוד קלושה וברור שבמכוון.

שנער

314

1. מ־27 ביוני, בתיק 130.09/2539/4. שנער דיווח על הדיון בבונדסטג על מדיניות החוץ, ועל האפשרות כי ברנטאנו יזכיר את בעיית היחסים עם ישראל. על כך התנהלו חילופי מברקים בין המשלחת בקלן למשרד החוץ (ראו ענוג אל משרד החוץ, מס' 501, 502, 27 ביוני 1956, שם) ענוג ציין גם כי בעיתונות הופיעה ידיעה כי במשרד החוץ הגרמני מונח כבר שלושה חודשים מכתב ממשרד החוץ הישראלי שבו נאמר כי ממשלת ישראל לא תתנגד להקמת יחסים דיפלומטיים עם גרמניה. "מכתב זה לא נענה עד היום".
2. בתגובת משרד החוץ נאמר כי "אין אנו מעוניינים להופיע כתובעי היחסים ולא כשולליהם. לכן מציעים כי נשאיר את הדבר בידי הגרמנים לפולמוס פנימי." (ראו משרד החוץ אל המשלחת בקלן, 784, 27 ביוני 1956, 130.10/2539/4).

315

י' צור אל ג' מאירסון
J. Tsur to G. Myerson

מברק מוצפן שפ/76
נוסח נכנס: 130.02/2456/2

פריז, 2 ביולי 1956

בשיחה עם פינו,[1] גילה כרגיל אופטימיות לגבי שינוי היחס לנאסר מצד מדינות המערב. אמר כי שיחותיו עם דאלס[2] היו טובות בהרבה ממה שפורסם בעיתונות. לא הצליח להזיזו מעמדתו, אך גילה יתר הבנה. לדבריו, מהסס דאלס מלהסיק המסקנות לגבי נאסר מחשש פן תגרור נפילתו עלייה של משטר קומוניסטי במצרים. הוא, פינו, ניסה לשכנעו כי, אדרבה, נאסר הוא המוביל לכניעה גמורה לסובייטים. הרגשתו כי המפנה עדיין לא בשל, אך הוא מסתמן בחוגים רבים בארצות־הברית.

לעומת זאת, נעשית מדיניות אנגליה כלפי נאסר נוקשה יותר והמפנה בולט. פינו עומד על דעתו שאין להכניע הרודן המצרי על ידי התקפות מילוליות שרק מחזקות אותו בעיני הערבים, אלא לפעול במשותף ובמתואם כדי לבודדו.

מאמין שנתגלו פרצות במבנה הליגה הערבית וההתנגדות לנאסר גדלה. מציין לדוגמה שיחותיו עם ראשי ממשלות לוב וסודאן, שגילו שניהם דאגתם לאור ההתפשטות המצרית. כן עושה צרפת כל המאמצים כדי להרחיק מרוקו ותוניסיה מהזדהות עם קהיר. המרוקאים נוטים יותר להסתייגות מהליגה, ואילו בורגיבה נוהג בקלות דעת ומכריז הכרזות לצורך ושלא לצורך. צרפת מוכנה לתמוך בכל ניסיון התקרבותנו לממשלות תוניסיה ומרוקו ולעזור לנו במאמצינו הדיפלומטיים בכיוון זה.

היה שבע רצון מתוצאות הדיונים בקונגרס הסוציאליסטי ורואה בהן חיזוק למדיניותו. הטעים כי ההחלטה על אי משלוח נשק לארצות המנהלות מדיניות של התפשטות ותוקפנות, כוונתה בעיקר למצרים.[3] חזר והדגיש שלא יישלח עתה כל נשק נוסף לארצות ערב וכן יבוטל החוזה על מכירת טנקים ותותחים לסעודיה. סעודיה תקבל רק סוללה אנטי־אווירית.

חלק ניכר של השיחה הוקדש לענייני הרכש שלנו. על סמך שיחותיי עם אילת ואבן הוכחתי לו כי אין ממש בהסתמכותו על ה"ניא"ק" וכי חילופי האינפורמציה מביאים רק לפרסום המכירות. כן הצבעתי על כך שלמעשה חלה הפסקה גמורה באספקה לישראל וכי פריטים רבים שהוסכם עליהם עקרונית, מתעכבים ללא תזוזה זה שבועות רבים. בציינִי הקשיים שאנו נתקלים בהם בקנדה, תבעתי אספקת 21 [צ"ל 24] מיסטר 4 נוספים. הפעם

315

1. לקראת שיחה זו שיגר משרד החוץ אל צור הנחיות. בעיקר הוא התבקש לטעון כי אין להתנות מסירת נשק לישראל בהסכמת ועדת התיאום של שלוש המעצמות (NEACC), שאינה יכולה לעמוד במבחן ההתפתחות המדינית המהירה במזרח התיכון ובמבחן צרכיה הביטחוניים של ישראל (ראו מחלקת מערב אירופה אל צור, ל/234, 1 ביולי 1956, 130.09/2347/3).
2. ראו מס' 289, הערה 7 ומס' 309.
3. ראו מס' 282, הערה 1.

לא דחה הרעיון בדבר המשך אספקת מטוסים והבטיח לעיין בשאלה, כן ביחס לשאר הרשימה שהתוויתי לו. לאחר שהפצרתי בו, הבטיח לשחרר מיד הפריטים הבאים:

א) עשרה טנקים אמק"ס 13. צלצל במעמדי לבורז'ס [מונורי] וביקש לשחרר ללא דיחוי.

ב) כל התחמושת, פגזים ובזוקות שהסכים לספקם מבלי לחכות לחוות דעת של ניא"ק. הדגיש מחדש שהוא לבדו, וכן פקידות משרד החוץ, מטפל בעניין הנשק. קבענו קשר עם מנהל לשכתו Bauchard והסכמנו להיפגש כעבור זמן לשם הסדרה סופית של הבעיות שנתעוררו.

העבירו נא לוושינגטון.

צור

316

י' צור אל ג' מאירסון
J. Tsur to G. Myerson

מברק מוצפן
נוסח נכנס: 130.02/2457/9

פריז, 3 ביולי 1956

סודי ביותר - לנמען בלבד

פינו גילה לי אתמול בסוד כמוס כי שר ההגנה והוא הסכימו על תכנית לאספקת נשק לישראל בצורה חשאית, בסתר מהאנגלים והאמריקאים. דיבר בצורה מסתורית וברמזים ואמר כי נקבע שהסידורים ייעשו בין "השירותים החשאיים" שלנו לבין אנשי ההגנה שלהם, ואפילו לי אינו רשאי למסור פרטים. באותו מעמד התקשר עם בורז'ס [מונורי] וגם זה אמר לו כנראה שלא יגלה השיטה. פינו טען שממשלת ישראל כבר יודעת על כך בצינורות מסתוריים.[1]

מרמזיו הבינותי שהוא מוכן לשלוח בדרך זו כל הנשק שביקשנו, כולל מיסטרים ארוזים שיועברו באניות צרפתיות וימוענו למדינה אחרת.

316

1. להחלטה זו קדמו מגעים חשאיים בין מערכות הביטחון של צרפת וישראל, שאף חתמו (ביוני) על הסכם שלפיו תפתח צרפת לרווחה את מחסני הנשק שלה לישראל, מבלי לשאול להסכמתן של ארצות־הברית ובריטניה. בתמורה התחייבה ישראל לשיתוף פעולה צבאי ומודיעיני שיסייע לצרפת במלחמתה במורדים באלג'יריה ובמסייע להם - נאסר. זאת לאחר שישראל שכנעה את צרפת ביכולתה לעשות זאת. העובדה שישראל הביעה נכונות לשלם תמורת הנשק במזומן ובדולרים, סייעה גם היא לצרפת לקבל את ההחלטה. (ראו מ' גולני, **תהיה מלחמה בקיץ**..., כרך א, עמ' 129-140).

יש לי ספקות מרובים בדבר מעשיות שיטה זו, אף כי הכוונה כנה ויש בזה כניעה לדעת הקהל ובייחוד אנשי הביטחון והסוציאליסטים. ייתכן שייפתח פתח לאספקה יותר מהירה או לפחות להגדלה חשאית של הכמויות.

ביקשתי ריאיון עם בורז'ס [מונורי] ועוד אודיעך.[2]

פינו עומד בתוקף על חשאיות גמורה. משרד החוץ כאן ואף ז'ילבר אינו יודע דבר. לידיעתך[3] ולידיעת ראש הממשלה בלבד.

ענו לי בדרך זו.

צור

317

ג' מאירסון אל ג'פ' דאלס (וושינגטון)
G. Myerson to J. F. Dulles (Washington)

Copy: 130.02/2456/2 :העתק

[Jerusalem], 4 July 1956

Dear Mr. Secretary,

With my entry into office I wish to send you through Ambassador Eban, who has returned to Washington after consultations here, my best wishes to the Government and people of the United States.

The memories of my childhood and youth in your great country, and my regular visits there over the years, will lend a personal element to my official striving to deepen what I believe to be the lasting bonds of friendship between our two peoples.

The close personal interest which you have evinced in the problems of Israel encourages me to use this opportunity to refer to the security situation which dominates our thought and is causing us the gravest concern.

Our supreme aim is to halt aggression and advance towards peace. To this end our immediate objective must be to secure our people against the peril of armed attack by Egypt and her allies. My distinguished predecessor and Ambassador Eban have raised with you over many months the urgent problem of Israel's security in view of the radical change in the balance of

2. לא נמצא דיווח על פגישה כזאת וככל הנראה לא התקיימה.
3. צור כתב בזיכרונותיו כי בתגובה למידע שלפנינו קיבל הוראה לבוא מיד לישראל. בשיחותיו עם בן־גוריון ומאירסון התברר כי המידע כבר נמסר להם באמצעות מערכת הביטחון. צור ביקש לשמור על תיאום בין השגרירות לבין משלחת משרד הביטחון בפריז, ואמר כי למען סודיות המבצע, חשוב שימשיך "למראית עין" בהשתדלויותיו לקבל נשק (ראו י' צור, **יומן פאריס**, עמ' 270–271).

armed strength between Israel and the Arab States ensuing from the Egypt-Czech deal and the Syrian-Czech deal.

From Western sources, too, there has been a steady and substantive flow of arms to Egypt, Saudi-Arabia and other Arab countries. Far from diminishing, the dangers which confront us loom even larger and an accurate and ominous illustration of our situation was provided by the arms parade in Cairo less than a fortnight ago.[1] While great numbers of Soviet and other tanks rolled by and dozens of Soviet fighters and bombers flew overhead, Colonel Nasser reiterated his aggressive intentions against Israel.[2] I need not stress the impression which such a demonstration engenders in a country beleaguered on three sides by hostile forces.

It was gratifying to learn that in your talk with Ambassador Eban on 11 April[3] you expressed the wish of the United States Government that Israel should by midsummer obtain the arms necessary for her defense. We have also taken note of your public declaration on 8 May that "wide discrepancies in arms strengths will be likely to create tensions".[4]

While appreciating your efforts to facilitate our purchase of arms in other countries, we feel that on moral and on practical grounds, there is justification for our renewed request to the United States Government to respond positively to our arms request submitted in November of last year and pending since then. From our contacts in various countries, which have been proceeding over many weeks, it is now abundantly clear that only direct response from the United States Government will give others the encouragement and sense of association which seems essential to them for their granting the requests we have submitted to them.

I fully appreciate the intricate patterns of United States responsibilities throughout the area. At the same time I feel confident that with the goodwill which has throughout characterized the relations of our two countries, and in a spirit of mutual frankness and understanding, a way can be found to harmonize the satisfaction of Israel's urgent needs with the objectives of the United States Government in defending the cause of freedom and advancing the welfare of all the peoples in the region.

After consultations with the Prime Minister and myself, Ambassador Eban is in a position to set forth before you our detailed thinking on this and on other vital matters pending between our two Governments.[5]

Yours sincerely,

Golda Myerson
Minister for Foreign Affairs

317

1. בחגיגות שנערכו במצרים לרגל פינוי הצבא הבריטי מאזור תעלת סואץ.
2. ראו מס' 298, הערה 5.
3. ראו מס' 195.
4. הדברים נאמרו בסעודת ערב מטעם "בני ברית" שנערכה בוושינגטון (ראו "הארץ", 10 במאי 1956).
5. ראו מס' 327.

318

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA411
נוסח יוצא: 93.01/2213/1

ושינגטון, 4 ביולי 1956

אלן הזמינני לצהריים ומסרתי לו התרשמויות ביקורי בארץ. הדגשתי המשמעות החמורה של מפגן הכוח המצרי בחגיגות קהיר. ציינתי הקשיים במאמצי הרכש בצרפת וקנדה לרגל אי־השתתפות ארצות־הברית באותה משימה שהיא דוגלת בה לגבי אחרים. ביקשתיו להבהיר לי המצב לקראת שיחתי עם המזכיר.[1] הסביר כדלהלן:

א) ביקור שפילוב בקהיר[2] גילה תבונה מסוימת אצל הסובייטים, אך לא אצל נאסר. אם הסובייטים מבהירים התנגדותם למלחמה, יש בכך חשיבות מכרעת. מאידך, עמדת נאסר מעוררת דאגה.

ב) עלינו להתייחס בספקנות לדברי העיתונים לפיהם נתגלעו חילוקי דעות חריפים בין פינו ודאלס.[3] פינו לא לחץ על דאלס במיוחד לספק נשק אמריקאי לישראל, אלא דווקא לקבל יותר אחריות בגלוי לאספקה הצרפתית. דאלס לא התרשם שצרפת תמנע נשק מישראל אלא אם כן ארצות־הברית תתחיל לספק נשק רב בעצמה. כשאמרתי לו כי צרפת טוענת שהסכמה משולשת נחוצה לשחרור 60 הטנקים AMX, הנשק האנטי טנקי ו־24 מיסטרים נוספים, הגיב כי המוסד "ניאק" [NEACC] לא היה ולא נברא.[4] קיים תהליך התייעצות סדיר. תהיה התייעצות כזאת ביום ה׳ על פי בקשת פינו. אם הצרפתים יודיעו על החלטתם למכור הנשק הנ"ל לישראל, תביע ארצות־הברית אהדתה להחלטה זו. אם צרפת תפרסם הודעה או תאמר לערבים כי ביצעה החלטה זאת אחרי התייעצות עם בנות בריתה, ארצות־הברית לא תכחיש. תתעורר תקלה רק אם הצרפתים יעמדו על כך שההחלטה תתואר כהחלטה אמריקאית-בריטית-צרפתית. תקלה זאת היא שעיכבה תריסר ה"מיסטרים" הראשונים. רמז שטוב נעשה אם נשפיע על הצרפתים להביא הדבר כמעשה צרפתי המובא לידיעת השניים ואהדתם ולאו דווקא לאישורם הרשמי המשותף.

ג) בהתייעצויות האחרונות בוושינגטון הצטרף ליווינגסטון מרצ׳נט, שגריר ארצות־הברית באוטווה, להצעת מרפי ואלן, שארצות־הברית בעצמה תספק נשק לישראל כמנוף לאספקה על ידי אחרים. המזכיר לא התייאש מהעסקה הקנדית ומקווה שהבריטים ישפיעו לטובה באותו הכיוון. הסכים לדעתי שמוטב לנו להעמיד בבת־אחת דרישותינו ל־24 F־86

318

1. ראו מס׳ 327.
2. ראו מס׳ 313, הערה 1.
3. ראו מס׳ 289, הערה 7 ומס׳ 309.
4. אך השוו דיווח של בנדור מפגישתו עם מאיארד בפריז. הלה סיפר לו שישיבות "ניא"ק" (ועדת התיאום של שלוש המעצמות) מתקיימות גם מתקיימות, ושבישיבה האחרונה, שהתקיימה בהשתתפות הבריטים והאמריקנים, התנגדו הבריטים לכל משלוח נשק לישראל "לעת עתה" והתלוננו על "שיש לנו צרות רבות ב'ניא"ק' בגללכם" (ראו בנדור אל מחלקת חבר־העמים הבריטי, שפ/108, 6 ביולי 1956, 130.02/2456/2). ראו גם מס׳ 339, הערה 3.

מקנדה, 24 מאיטליה ו־24 מיסטרים ולעשות שלושת המאמצים במקביל. אם נצליח באחד השטחים, אפשר יהיה לבדוק הבקשות הנותרות. המזכיר כתב לפנטגון וביקש הפרשת שני מקומות לישראל בבית הספר לשימוש תכסיסי במטוסי קרב F־86. מצב פירסון קשה, מאחר שהביע בפני קהל שרי החוץ בפריז את כוונתו למכור לישראל ובהגיעו לאוטווה נתקל בקשיים הנובעים מיחסים מסובכים בין ארצות־הברית לקנדה.

ד) בנק יציב [הבנק ליצוא ויבוא] מתקדם בבדיקת בקשתנו.[5] שאל אותי אם הבנק שיתף אותנו בהצעה לאשר קודם כול השלב הראשון של המפעל העולה 35 מיליון ואת השלב השני בתאריך יותר מאוחר. הבטיח לנסות להביא המזכיר לידי הבהרה מכרעת של עמדתו בפגישה הבאה אתי.

ה) אמר לי שארצות־הברית מוכרת כ־100 F־86 להולנד. לא פירש מדוע הוא משתף אותי בידיעה זאת.

ו) אמר שהיום הכירה סוריה בסין העממית.

ז) נאסר הציע הצעות מגוחכות, ridiculous, כתגובה להצעת ממשלת ארצות־הברית על סכר אסואן. העניין מוקפא עד ליזמת נאסר שאינו מגלה התעניינות רבה בתכניות פיתוח בהיותו שרוי בחלומותיו הבין־לאומיים.[6]

אבן

319

א' אילת אל ג' מאירסון ומחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to G. Myerson and the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/216

נוסח נכנס: 130.02/2456/2

לונדון, 4 ביולי 1956

בשיחתי עם קירקפטריק היום פתח הוא ואמר כי מזכיר החוץ רצה לראותני בעניין אספקת נשק לנו, אך בגלל היותו טרוד עדיין בישיבות ראשי ממשלות חבר־העמים הבריטי ביקש ממנו למסור לי כדלקמן:

א) בשל קשיי אספקה, אין ביכולתם למכור לנו מטוסי קרב יומיים מסוג מטיאור, אך הם מוכנים למכור לנו במקומם שישה מטוסי אימונים מסוג ואמפייר.

5. ראו מס' 292.

6. הקמת הסכר באסואן הייתה תכנית הפיתוח החשובה ביותר של מצרים. הסכר נועד להבטיח אספקה סדירה של מים לשתייה ולהשקיה למצרים, למנוע את השיטפונות ההרסניים עקב גאות הנילוס ולנצל את מימיו לייצור חשמל. בדצמבר 1955 הודיעו הבנק העולמי, ארצות־הברית ובריטניה על נכונותם לסייע במימון הקמת הסכר בתנאים מסוימים, ביניהם כי מצרים תגיע להסכם עם שאר המדינות השוכנות באגן הנילוס. המצרים דרשו שהמדינות המסייעות יתחייבו לממן את הקמת הסכר על כל שלביו (ראו *FRUS, 1955-1957*, Vol. XV, No. 323). על הסתלקותה של ארצות־הברית מנכונותה לסייע במימון הסכר ראו מס' 345.

ב) לא אושרה בקשתנו בדבר מטוסים נגד־צוללתיים מהסוג גאנט, סימיו וטאיר פלייט. אך אם רצוננו לחזור על פניותינו בנדון ידונו בהן מחדש.

ג) אינם יכולים לשחרר מטוסים נגד־צוללתיים מסוג שאקלטון. עם סיימו הודעתו זו, אמר כי בשעת דיוניהם על שאר מיני הנשק והתחמושת שביקשנו[1] יביאו קודם כול בחשבון באיזו מידה נדע לגלות התאפקות בגבולות. הודעת ראש הממשלה לברנס האומרת שבאם ישראל תצטרך להגיב על תוקפנות שכנותיה תעשה זאת,[2] עוררה בממשלת בריטניה דאגה חמורה. מוטב שנדע על ההשפעה המזיקה שתהיה למעשי תגמול שלנו על אספקת נשק לישראל. במידה שהדבר יקרה בגבול ירדן כפעולת תגמול שלנו, שתגרום בעקבותיה תגובה מלחמתית מצד הלגיון הערבי, עלול להיווצר מצב חמור ביותר בשבילנו, שכן בריטניה תיאלץ על יסוד החוזה שלה לבוא לעזרת ירדן. הוסיף שהתחייבות זאת כוללת גם את ירושלים העתיקה. הציע שנזכור שאם בעבר יכול היה גלאב לעצור התפתחות מסוכנת לאחר מעשי תגמול מצדנו, אין ביטחון שההנהגה הנוכחית של הלגיון תרצה או תוכל לעשות זאת.

בתשובתי הדגשתי שאף אני רציתי לשוחח עם המזכיר. התכוונתי לדון עמו על הודעתו ביום שישי בפרלמנט[3] ולהביע השתוממותנו על דבריו שמאזן הכוחות באזור עודנו, כביכול, לזכות ישראל. תגובתנו המידית להודעה של המזכיר מסרתי לרוס ורצוני לחזור כאן על הדברים שהשמעתי אתמול ולהדגיש כי אין ספק שהשתוממותנו ואכזבתנו תגברנה בעקבות תשובתם השלילית לבקשותינו בדבר אספקת מטוסים נגד־צוללתיים שהם נשק הגנתי מובהק וחיוני בשבילנו לאור הימצאות צוללות בידי המצרים.

פניתי אליו בשאלה אם יש לו מה להודיעני בעניין הסנטוריונים, עיין בניירות וענה כי סעיף זה מרשימת הנשק שביקשנו "לא נדון".

כאן חזרתי על הדברים שהשמעתי באוזני רוס והדגשתי האחריות הגדולה שהטיל על עצמו המזכיר בהודעתו שבהכרח תערער עוד יותר אמוננו בכוונת הכרזותיהם הנוגעות לביטחוננו ותעלה מגמותיהם התוקפניות של הערבים.

בקשר למעשי התגמול, העירותי שאין בכוונת ממשלתי לעשות דבר העלול להחמיר המצב בגבולות ובאזור כולו, אך יחד עם זאת לא תוכל ממשלתי לוותר על זכותה הטבעית וחובתה להבטיח קיום מדינתנו. הוספתי כי בה במידה שיספקו לנו יותר נשק, כן ייזהרו שכנינו מהתגרות בנו. מאחר שאין לנו כל מגמות תוקפניות, יכולה דרך זו להיות הנבונה והיעילה ביותר שתבטיח לא רק ישראל, אלא האזור כולו בפני מגמות תוקפניות של נאסר וגרוריו.

כאן הפסיקני קירקפטריק באמרו "שאין להם אמון" בכך כי עשינו המוטל עלינו למנוע ההסתבכויות בגבולות. מחיתי על דבריו אלה ואמרתי, כי לא היה לו כל יסוד לאומרם. מיד תיקן והסביר כי התכוון לציין העובדה "שאין אנו נבונים למדי כדי להעריך הנזק שאנו

319

1. ראו מס' 210.
2. ראו מס' 312.
3. בתשובה לשאילתות בבית הנבחרים, ב־2 ביוני, הן מצד חברי מפלגת השלטון הן מהאופוזיציה, שתבעו הפסקת משלוחי הנשק למצרים והגברת אספקת הנשק לישראל, השיב לויד שמאזן הכוחות באזור הנו לטובת ישראל. בעקבות דברים אלה מחה אילת במשרד החוץ הבריטי וטען שיש בהם לעודד בישראל מסקנות מדיניות וביטחוניות מרחיקות לכת (ראו אילת אל מאירסון ומחלקת חבר־העמים הבריטי, ל/212, 4 ביולי 1956, 130.09/2321/4).

גורמים לעצותינו [לעצמנו?] על ידי מעשי תגמול". הוסיף שגם אנו הכרזנו לא פעם על חוסר אמוננו בכוונותיהם בקשר להכרזת השלוש והם לא נדהמו מזה.

סיימתי בנושא זה תוך תקווה להביא תוכן דבריי לידיעת המזכיר. הבטיח לעשות זאת.

שאלתיו על ועידת ראשי ממשלות חבר־העמים הבריטי ודיוניה באזור המזרח התיכון. אמר כדלקמן: עיקר הדיונים היו סביב חוזה בגדאד. ראשי ממשלת הודו וציילון הביעו התנגדות לחוזה, ושאר ראשי הממשלות תמכו בו. נהרו טען שאלמלא חוזה זה לא היו הרוסים חודרים כלל לאזור. בשאלת יחסי ישראל ושכנותיה הובעה דעה כללית על ההכרח למנוע מלחמה ביניהן על ידי תמיכה מלאה באו"ם במאמצי המזכ"ל למנוע החמרת המצב בגבולות. בזאת סיים הודעתו.

לשאלתי לאיזו הערכה זכה נאסר בדיוני הוועידה, ענה קירקפטריק שנהרו, שהיה הפעם מסויג יותר מכרגיל ביחס לנאסר, הפתיע את כולם. כשדיבר על מצרים, העיר נהרו שנאסר חי "מעל לאמצעים שבידיו". מהערה זו של נהרו השתמעה ביקורת מסוימת כלפי נאסר "וכי איש מהנוכחים בוועידה לא ניסה להסיק מכך כי נהרו הפסיק תמיכתו בנאסר וחדל לעודדו במדיניותו 'הנייטרליסטית'".

בסיום השיחה מסר קירקפטריק שלפי הידיעות שבידיהם גוברות צרותיו של נאסר בפנים מצרים, ובייחוד בשטח הכלכלי. בשטח החברתי והמדיני מורגשת התעוררות של הוואפד,[4] אך סיכויי האופוזיציה לשנות המשטר הנוכחי מוגבלים עדיין. העירותי שדווקא הצרות הפנימיות של נאסר עלולות לדחוף אותו - ככל דיקטטור צבאי - למעשי הרפתקנות מחוץ, שישראל עלולה לסבול ראשונה. לא הגיב.

מציע שתזמיני מיופה הכוח הבריטי ותביעי מחאתך הרשמית על הודעת לויד.[5]

אילת

4. המפלגה הלאומית הראשית במצרים לפני עלות נאסר לשלטון. הוצאה מחוץ לחוק, כשאר המפלגות, לאחר הפיכת הקצינים ב־1952.

5. הממונה הבריטי, וסטלייק, זומן לשיחה עם המנהל הכללי של משרד החוץ; בשיחה השתתף גם המנהל הכללי של משרד הביטחון. השניים התריעו על הימנעות בריטניה מלספק נשק לישראל, ופרס אף אמר כי "למעשה הרי זה אמברגו בריטי על אספקת נשק לישראל". הוא פירט שוב את בקשות הנשק שלה. וסטלייק הבטיח להעביר את הדברים לממונים עליו, והסתייג מהביטוי "אמברגו" (ראו משרד החוץ אל השגרירות בלונדון, ד/928, 10 ביולי 1956, 130.09/2321/3).
עוד לפני שהתקבל בארץ המברק שלפנינו פרסם בן גוריון, בתוקף תפקידו כשר הביטחון, הודעה, שבה נאמר כי לא קיבל עדיין ידיעה רשמית על הודעת לויד, אך להנחתו כי לישראל עדיפות צבאית על שכנותיה אין שחר, ואי־אפשר שלויד אינו יודע זאת (ראו משרד החוץ אל השגרירות בלונדון, ד/914, 4 ביולי 1956, 130.09/2321/3).

320

י׳ צור אל ג׳ מאירסון ומחלקת מערב אירופה
J. Tsur to G. Myerson and the West European Division

מברק מוצפן שפ/91

נוסח נכנס: 130.09/2347/2

פריז, 4 ביולי 1956

בועביד ביקר בשגרירותנו אמש למסור תשובת ממשלתו בעניין היחסים עם מרוקו.[1] אמר שממשלתו הטילה עליו לקיים קשרים אישיים אתי, לדון בעניינים המעניינים שתי המדינות ולהחליף אינפורמציה. בזה רוצה רבאט להפגין נכונותה לשמור על קשר עם ישראל, אך סבורה כי טרם הגיעה השעה להקים יחסים רשמיים בשלב זה.

הבעתי סיפוקי על הקשרים האישיים ואמרתי כי ממשלת ישראל עומדת בנכונותה לחתור לקראת קשרים רשמיים. גיליתי הבנתנו לקשיים העומדים על דרכם. בשיחה ממושכת בינינו העליתי כמה הצעות לשלבי ביניים:

א) החלטה חד־צדדית של ממשלת ישראל בדבר הכרתה במרוקו כמדינה ריבונית, כדבר שנעשה על ידי כמה ממדינות אירופה לאחרונה.

ב) מברק ברכה של הנשיא לשולטן.

ג) ייצוג מרוקו בישראל על ידי שגרירות צרפת במסגרת ההסכמים הדיפלומטיים שנחתמו.

בועביד הבטיח להעביר ההצעות לממשלתו ולהודיעני תשובתה.

במבט ראשון, נראה לו כי הצעה א׳ מתקבלת על הדעת שכן אינה תובעת תגובה של ממשלת מרוקו. אשר להצעה ג׳, עדיין העניין רחוק כי הסידורים הדיפלומטיים טרם נעשו. הקושי הוא שלפי ההסכמים חושבת ממשלת מרוקו לפרש שמות המדינות בהן תרצה להיות מיוצגת על ידי צרפת.

בצאתו חזר ואמר כי הוא רואה ביקורו בשגרירות ישראל כביקור פרוטוקולרי במסגרת יחסים דיפלומטיים אישיים. הוסכם שאחזיר לו הביקור בזמן הקרוב.

העבירו נא לוושינגטון.[2]

צור

320

1. צור אמר לבועביד ב־12 ביוני שישראל מוכנה להכיר במרוקו ולשתף אתה פעולה. בועביד הבטיח לדווח לממשלתו (ראו צור אל שרת, שפ/955, 12 ביוני 1956, 130.09/2346/5).
2. לא נמצא המשך למהלך זה ולא ידוע אם צור אכן החזיר ביקור.

321

ד׳ בן־גוריון אל א׳ ששון (רומא)
D. Ben-Gurion to E. Sasson (Rome)

העתק: ארכיון צה״ל 230/72/892

ירושלים, כ״ו בתמוז תשט״ז
5 ביולי 1956

ששון יקר,

קראתי תשובתך לשר החוץ הקודם,[1] אך מכיוון שבינתיים חלו שינויים במשרד החוץ, ולא ראיתי המכתב שנשלח אליך על ידי שר החוץ הקודם - איני רואה רשות לעצמי לטעון על תשובתך. אני הודעתי בכנסת[2] ואני יכול להגיד זאת גם במכתב אישי אליך, כי אני נושא באחריות מלאה על כל ענייני משרד החוץ, אבל אין זאת אומרת שאני יודע כל פרטי העבודה והסידורים במשרד החוץ, ואין אני חייב להזדהות עם כל צעד שנעשה או לא נעשה על ידי משרד החוץ. יש לכל משרד בדרך הטבע מרחב לא קטן של פעולה עצמית וסגנון משלו. ולכן לא אעיר כלום לתשובתך למ[שה] ש[רת].

קראתי גם מכתבך ליצחק נבון מיום 30.6.56.[3] ועל מכתב זה אני מרשה לעצמי להעיר כמה הערות:

1. זהו אולי טבעי שאתה רואה קודם כול הבעיה הערבית. טיפלתי בבעיה זו עוד לפני שלושים וחמש שנה ויותר, וספרי הראשון שפרסמתי אז היה בבעיה זו.[4] ולאחר היכנסי להנהלה הציונית הקדשתי לא מעט מזמני לפגישות עם מנהיגים ערבים - בארץ ובמדינות השכנות, ועזר לי במקצת המנוח ד״ר מגנס בעניין זה.

אבל אני מודה, כי אני רואה תחילה הבעיה היהודית, וצורכי העלייה וההתיישבות והביטחון תפסו אצלי בשמונה שנים אלה המקום **הראשון** במחשבתי ובפעולתי, ואיני מתחרט על כך. בענייני מדיניות חוץ הייתי שותף לשר החוץ, אבל לא יכולתי להשקיע כמוהו זמן ומחשבה בעניינים אלה; אבל השתוממתי כי אתה מאשים דווקא את מ[שה] ש[רת] בחוסר עניין לבעיה הערבית, ואני חשבתי כל הזמן כי הוא ער מאוד לבעיה זו.

2. אני מחשיב ״העבודה הישירה בשטח הערבי״ - איני יודע אם כמוך או פחות ממך או יותר ממך - ולא נחוץ ״עוז ואומץ״ מיוחד מצדך או מצד מישהו אחר שיש לו תכנית

321

1. ששון נהג לשגר לשרת מכתבים שבהם התריע על אזלת ידו של משרד החוץ, לדעתו, בטיפול בשטח הערבי. שרת סיכם ביומנו את הוויכוח ביניהם כדלהלן: ״הסברתי לו [לששון] מדוע אין לנהל את פעילותנו הערבית מרומא, ואגב מילוי תפקיד שגריר ישראל באיטליה, אלא יש לנצח עליה מירושלים, להתרכז אך בה, ולצאת מפה לביקורים בארצות אירופה [...] הוא מצדו הסביר מדוע אין הוא מוכן לקבל עליו עכשיו אחריות לפעולה הערבית״ (ראו מ׳ שרת, **יומן אישי**, כרך ו, עמ׳ 1569). מרבית מכתביו של ששון אל שרת בתיק 130.02/2410/10.
2. בדיון בכנסת ב־19 ביוני בעניין התפטרותו של שרת אמר בן־גוריון בין השאר: ״נאמר אתמול כי ראש הממשלה ניהל מדיניות החוץ יותר משר החוץ. אמנם נכון הדבר - ואני חושב שכך צריך להיות.״ (ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XX, עמ׳ 2066).
3. מכתב זה לא נמצא.
4. נסב על ספרו **אנחנו ושכנינו**, שיצא לאור ב־1931.

או רעיונות בשטח זה - להופיע ולדרוש "דיון רציני ויסודי על הנושא הזה". השבוע דרשתי בעצמי דבר זה מהעוסקים בעניינים אלה במשרד החוץ,[5] ובפתיחת הדיון הודעתי שאני עומד להזמין אותך בקרוב לשם התייעצות זו. לדאבוני, לא שמעתי בהתייעצות הראשונה שנתקיימה ביום 2.7.56 במשרדי כל הצעה ותכנית ממשית, אבל לא התייאשתי מהדבר, והעוסקים בכך נדרשו להעמיק חקר ומחשבה בבעיה זו ולבוא להתייעצות השנייה עם מסקנות כלשהן.[6] בכל אופן, הבירור הרציני יימשך. בפתח ההתייעצות הצעתי לעיין באמצעים ודרכים העלולים להביא לידי שלום ושיתוף פעולה בינינו ובין שכנינו, ומכיוון שדבר זה לא יבוא בקלות ובמהרה, יש לעיין:

א) במציאת חוגים ואישים בארצות ערב הרואים ברכה בשלום ובשיתוף פעולה;

ב) בחיפוש קשרים עם המיעוטים הבלתי מוסלמים והבלתי ערבים בארצות ערב;

ג) בחתירה לקשרים אמיצים עם הנוצרים בלבנון ולראות אם אפשר להפוך הלבנון למדינה נוצרית ידידותית;

ד) בחיפוש חוגים בארצות שונות המתנגדות לאמביציות האישיות והאימפריאליסטיות של נאסר;

ה) בבדיקת אפשרות לחיזוק האופוזיציה לנאסר במצרים גופא;

ו) בחיפוש דרכים ליישוב הפליטים בארצות השכנות או בארצות אחרות - וכדומה.

ואם כי ההתייעצות הראשונה לא נתנה עדיין תוצאות מוחשיות - אין להסיק מסקנות שליליות ופסימיסטיות. החברים שהיו בישיבה נתבקשו לעיין מחדש בשאלות שנתעוררו בהתייעצות ולהביא מסקנות להתייעצות שנייה.

3. התאוננותך כי בשיחתך אתי לפני חודשיים רשמתי לפניי דבריך אך לא נתתי לך תשובה - אינה צודקת במאה אחוז, ובעצמך ציינת הסיבה במכתבך לנבון: "לא לחצתי על קבלת תשובה, כי רציתי להביא הדבר גם לידיעתו של שר החוץ". עברתי עכשיו על הרשימה שרשמתי מפיך ביום 30.4.56, וכל האנשים שהצעת לי אז, השתתפו בהתייעצות לפני שלושה ימים (מחוץ לבנך שאינו פה).

4. כבר אמרתי שלא ראיתי מכתבו של מ[שה] ש[רת] אליך, אולם נכון הדבר שיש לי רעיון על תפקידך ומעמדך בפעולה זו, וכשתבוא הנה אדבר אתך על כך, ואעשה זאת כמובן אך ורק מתוך הבנה הדדית עם שרת החוץ. נראה לי שנחוץ איש מרכזי לעניין זה באירופה - שיהיה מוקדש כולו לדבר זה, ויהיה לו מעמד מתאים; אבל אין הדבר קשור אצלי בשום אופן עם הצורך למצוא מקום מתאים למישהו אחר.

5. אין בסמכותי לדבר בשם מ[שה] ש[רת], אבל דבריך בסעיף ה במכתבך, כי אין אני רוצה או מוכן להיענות בחיוב להצעותיך בשטח הערבי - אינם נכונים. אין במחשבתי להחזירך לארץ "כדי שלא תנדנד על הראש", כי נדמה לי שריכוז הפעולה הערבית מן ההכרח שייעשה אי־שם באירופה.

5. במכתב אל שרת החוץ מ־1 ביולי (ארכיון צה"ל, 230/72/892) זימן בן־גוריון פגישה ל־2 ביולי לדיון על תכנית פעולה בשטח הערבי, שבה ישתתפו מלבדו ומלבד השרה והעוסקים בתחום הערבי במשרדה, גם ראש המוסד א' הלפרין (הראל), וראש אגף המודיעין בצה"ל, אלוף־משנה הרכבי. לא נמצא רישום הפגישה, אך מדברי בן־גוריון בתעודה שלפנינו מסתבר מה נאמר בה.

6. הפגישה השנייה התקיימה ב־20 ביולי, והשתתפו בה ששון, שנקרא לבוא ארצה, וכן הרכבי ואיתן. הם המליצו כי משרד החוץ יוסיף לנהל את הפעולה בשטח הערבי באמצעות מחלקה מיוחדת. הוצע להעמיד בראש המחלקה "איש בעל מעמד" אך לא הצליחו לגבש החלטה לגבי המועמד (ראו איתן אל בן־גוריון, 20 ביולי 1956, 130.02/2399/2).

6. אין אני מסכים שתצא לפנסיה; אני בטוח כי עוד "כוחך במותניך", אם כי אינִי מתחייב בשום אופן לקבל מראש כל הצעותיך, ואיני סבור שאתה דורש לעצמך זכות "להכתיב" פעולות לממשלה בלי דיון ושיקול הדדי.

אני מניח שבקרוב תקבל הזמנה משרת החוץ לבוא לשם התייעצות - ונשוחח על כל הדברים המעסיקים אותך שם ואותנו פה בהרחבה, בחופש גמור ומתוך אמון הדדי.

בברכה,

ד' בן־גוריון

322

מחלקת העיתונות של משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Press Division of the Ministry of Foreign Affairs to the Israel Missions Abroad

מברק גלוי חוזם 837
נוסח יוצא: 130.09/2377/3

ירושלים, 6 ביולי 1956

דובר המשרד הודיע אמש: "ביממה האחרונה היינו עדים למסע חרחור מלחמה מרוכז מצד מדינות ערב שהושתת על הטענה הכוזבת של ריכוזי כוחות ישראליים. התכסיס להאשים אחרים במעשים אותם מבצעים בעצמם אין בו חידוש ואף שליטי ערב נעזרים בו כדי להסוות מזימותיהם. הריכוזים הצבאיים היחידים באזור קיימים רק בארצות ערביות. נאסר הודה בכך שכוחות מצריים חזקים מרוכזים בחצי האי סיני. סוכנות הידיעות הערבית הודיעה, בהסתמך על מקורות מהימנים, כי כוחות מצרים נצטוו בליל שלישי ביולי לעמוד הכן. עיראק העמידה בריגדה משוריינת בגבולה סמוך לירדן. כוחות סוריים הועמדו אף הם במצב הכן. ממשלת לבנון גילתה פעילות פוליטית קדחתנית בזירה הפנימית והחיצונית.

דובר הלגיון הערבי הירדני הודיע כי ניתנו פקודות לעמוד במצב הכן. מצרים, עיראק, סוריה ולבנון מתחרות זו בזו בהצהרות לחוש לעזרתה של ירדן אם תותקף, אבל הן יודעות היטב שאין נשקפת לירדן ולשום מדינה ערבית אחרת סכנה של מלחמה יוזמת מצד ישראל. אם נשקפת סכנה לירדן, נעוצה היא בשאיפות שכנותיה הערביות להתערב בדרכי חתירה ובכוח במצב המדיני חסר היציבות שנוצר בעקבות פיזור בית הנבחרים.[1] רוצים

322

1. ב־26 ביוני פיזר המלך חוסיין את בית הנבחרים הירדני, לאחר שהתברר כי אין לממשלת סעיד אל־מופתי סיכוי לזכות באמון הבית. נקודת המחלוקת הייתה חידוש ההסכם עם בריטניה והמשך קבלת הסיוע ממנה, כשרוב הצירים התנגדו לחידוש החוזה ותמכו בקבלת סיוע ממדינות ערב במקום מבריטניה.

להשפיע על תוצאות הבחירות הבאות בירדן.[2] הטענות הכוזבות על ריכוזי צבא ישראליים, משמשים מסך עשן שמאחוריו מנסים שליטי ערב להגשים מזימותיהם.

ישקור[3]

323

ר' שילוח אל י' הרצוג
R. Shiloah to J. Herzog

מקור: 130.20/2475/5

ושינגטון, כ"ה בתמוז תשט"ז
7 ביולי 1956

סודי ביותר

יעקב יקירי,

אני מקווה שתסלח לי שהתעלמתי מרמזיך ולא כתבתי לך עד עתה רשמיי על הלכי הרוח בממשלת ארצות־הברית לגבי המזרח התיכון בעקבות ההתפתחויות האחרונות באזור. זמן קצר אחר שובי לארצות־הברית עלתה על הפרק אפשרות נסיעתו של השגריר הביתה וחשבתי שאין לי מה להוסיף על הידיעה המפורטת שיוכל הוא להביא לכם. אני עצמי גם הייתי עסוק בחידוש מגע ובלימוד כמה עניינים מחדש.

בינתיים ביקר השגריר בארץ, ושמעתם ממנו דו"ח די מפורט ויסודי ואינני יכול להוסיף הרבה על הערכתו. אף על פי כן, אנסה לסכם רשמים ולהביא מספר הרהורים על המצב.

בשבועות שאני נמצא כאן הספקתי לשוחח גם בדרך רשמית וגם בפגישות חברתיות עם רבים מראשי מחלקת המדינה (דאלס, מרפי, אלן, ראסל ואחרים), עם אישים במשרדי ממשלה אחרים (ראב, ארתור, ברנס, ג'ונסטון, סיגר, המזכיר לענייני עבודה, מיטשל ועוד) וכן עם אישים יהודים ואחרים מהמקורבים לממשל ומהמתנגדים לו. ראיתי השותף, פרד לזרוס, בלאוסטין, גורפיין, קצין, ג'ורג' מיני, Earl Johnson, ארליך, מקסוול אבל, בלבן, ראשי הסוכנות, עיתונאים חשובים ועוד ועוד. ראיתי בימים האחרונים גם את ריילי, שחזר מטורקיה להתייעצויות ואשר עודנו מקיים קשרים הדוקים עם סטסן ועם ראשי הפנטגון ובייחוד מחלקת הצי.

הרושם העיקרי שקלטתי הוא כי מצד אחד אין כמזרח התיכון נושא בין־לאומי שכל כך הרבה מתדיינים עליו בצמרת השלטון בארצות־הברית, ומצד שני אין נושא שהממשל כל כך נבוך לגביו כמו בנושא זה. ההרגשה הכללית בקרב מעצבי המדיניות של ארצות־הברית,

2. ב־30 ביוני התפטר ראש ממשלת ירדן, סעיד אל־מופתי, וב־2 ביולי התמנה אברהים האשם לראש ממשלת מעבר, על מנת להכין את הבחירות הכלליות, שמועדן נקבע ל־21 באוקטובר.
3. כינוי למחלקת העיתונות של משרד החוץ (Israel Correspondence).

הן אנשי הממשלה כדאלס, חברי המועצה לביטחון לאומי והמחלקות למיניהן העוסקות בענייני חוץ, והן החוגים הדואגים לבחירות כאנשי הבית הלבן וראשי המפלגה, כי המזרח התיכון הוא האזור המסוכן ביותר בעולם בשנה זו. התפוצצות באזור זה עלולה להביא למלחמת עולם או לפחות לסבך חיילים אמריקאים. התפוצצות באזור זה עלולה להרוס את הנדבך העיקרי במצע הבחירות של הרפובליקנים, הססמה שאייזנהאואר החדיר, peace and prosperity לאמריקה. בקיצור, הן מטעמים בין־לאומיים והן מטעמים פוליטיים פנימיים, זוכה אזורנו לדאגה ותשומת לב מיוחדת.

אולם, על אף כל אלה שרוי הממשל בעניין זה במצב של אזלת יד, מבוכה וחסר דרך. הגורם הראשי לקיפאון שהשתרר הוא מצבו של הנשיא. הן לפי הקונסטיטוציה האמריקאית ועוד יותר לפי נוהלי וסדרי השלטון שהתגבשו בימי נשיאותו של אייזנהאואר, אין כל אפשרות להגיע להחלטות מדיניות רציניות בלי השתתפותו ואישורו של הנשיא. כל עוד יכול הממשל לפעול לפי סיכומים מדיניים, policy papers, שנתקבלו במועצה לביטחון לאומי National Security Council ואושרו על ידי הנשיא, מתנהלים העניינים בלא כל קושי גם בימי מחלתו וחולשתו של הנשיא. אולם משמתגלה צורך לבחון מדיניות מחדש ולשנות מהקו שהוסכם עליו ואושר, מיד קופא הכול על שמריו עד שיוכל הנשיא להשתתף באופן פעיל בשיקולים ובדיונים.

העובדה ש־1956 היא שנת בחירות, מחמירה עוד את המצב. מאז ומתמיד היו באמריקה שנות בחירות שנים שבהן היה הממשל משתמט מכל החלטה הרת תוצאות רציניות. על אחת כמה וכמה השנה, כשעל מערכת הבחירות מרחף סימן השאלה הגדול - מה יעשה אייזנהאואר?

כל איש מרכזי בשלטון מפחד לעשות, להצהיר, לקבוע ולהחליט מחשש שמא יאשימוהו כי גרם לסיבוכים שהכבידו על אייזנהאואר והמפלגה.

גורם נכבד נוסף הוא אופיו ושיטת עבודתו של דאלס. עניינים חמורים וחשובים, הוא נוהג לטפל בהם אישית ואינו משתף במידה מספקת עוזריו והמחלקות הנוגעות בדבר. זה זמן רב שענייני ישראל והמזרח התיכון הוא מטפל בהם אישית, ואם מצד אחד יש בזה ברכה, כי כל החלטה שיקבל תישא הגושפנקה והסמכות האישית שלו, הרי מצד אחר מביא הדבר להקפאת הטיפול בעניינים שוטפים די חשובים. הפקידים חוששים שמא לא יכוונו לדעתו ויעשו דברים שיימצאו בסתירה להחלטותיו. מכאן הם נוקטים בקו של שב ואל תעשה. זה מסביר כל מיני תופעות שגם בעניינים שבדרך כלל אין לגביהם כל חילוקי דעות בינינו לבין ממשלת ארצות־הברית, אנו נתקלים בהיעדר כל נכונות מצד הפקידות להחליט ולבצע. אין דיבור יותר שגור בפיהם של עובדי מחלקת המדינה בימים אלה מהמשפט This is up to the Secretary. כמובן שכל מה שאמרתי איננו העיקר. הקושי העיקרי הוא שאף כי דאלס ויועציו מבינים כי הדרך שהלכו בה נכשלה, אף שהם יודעים כי כל השערותיהם ואשליותיהם לגבי נאסר נתבדו, כי התכנית של סיפוק נשק לישראל באמצעות קנדה וצרפת נתקלת בקשיים שלא שיערו, אינם מוכנים להודות כי טעו ולהסיק המסקנות.

מצד אחד, הם מנסים להוכיח כי צדקו אלא שאנחנו בקיצוניותנו ובחוסר הגמישות שלנו חיבלנו בתכניותיהם ומצד שני, הם משלים עצמם (בייחוד בעניין הנשק) כי אין לפי שעה כל מקום להתייאש מהדרך המוצעת על ידם. הנה הצרפתים, למרות ערעורם על הגישה האמריקאית, בכל זאת משתפים פעולה ומציידים ישראל וסופם של הקנדים אף הם להיענות.

בעניין הנשק, הלך הרוח הנוכחי הוא בערך כדלקמן:

1. מצרים ומדינות ערביות הולכות ומתחזקות מבחינה צבאית בעזרת מדינות הגוש הסובייטי.

2. אין ספק שהכוונות הערביות הן תוקפניות.

3. ישראל זקוקה לחיזוק ולתיקון המאזן שהתערער, בייחוד בכוחות האוויר.

4. מאידך, ההנחה שאמצע הקיץ הוא המועד המסוכן ביותר איננה נכונה. מסתבר שתהליך הקליטה של הציוד החדש שקיבלה מצרים הוא יותר אטי משמשוער לכתחילה, ונאסר איננו יכול להסתבך במלחמה לפי שעה. יתר על כן, הרוסים אשר נאסר תלוי בהם לא מעט, חוששים מפני מלחמה, שמא תתפשט, וישתפו פעולה בריסון הערבים. בכלל, הדיבור על midsummer כמועד המיועד לפורענות, לקוח מהטיעון של ישראל. אמנם במרץ שנה זו נקט גם המזכיר בלשון זו,[1] אולם אף פעם לא היה משוכנע ביותר כי אמצע הקיץ היא שעת האפס There is no magic in the expression midsummer אמר לי אלן בשיחה פרטית.

5. לאור הנ"ל, יש להתמיד בשיטה שבחר בה המזכיר לספק הציוד הדרוש לישראל באמצעות צרפת וקנדה, ואין להיבהל מהעובדה שהעניינים מתנהלים בקנדה בקצב יותר אטי משמשיערו. אילו באמת היה חודש אוגוסט התאריך האחרון, ייתכן שלא הייתה ברירה אחרת מאשר להוציא מסקנות מסירובה של קנדה ולנסות לספק הצרכים בדרך אחרת, אך מכיוון שההנחה היא כי יש עוד שהות, אין להתייאש לפי שעה מקנדה.

6. סירובה של קנדה להיענות לעצה ולתביעה האמריקאית אינו מובן. בשיחות בפריז ובוושינגטון עם פירסון קיבל דאלס רושם ברור כי בסופו של דבר תיענה קנדה לתביעת ארצות־הברית. כנראה שבגלל סיבוכים פרלמנטריים פנימיים בקנדה, קשה לפירסון לקיים בשלב זה הבטחותיו לדאלס. מכיוון שחודש אוגוסט אינו יותר תאריך קובע, יש להזדיין בסבלנות עד שיצא הפרלמנט הקנדי לפגרה באמצע או סוף יולי, ואז יש סיכוי שהממשלה תרגיש עצמה יותר חופשית להחליט בחיוב. אם יתברר אז כי קנדה מתעקשת ומסרבת, ידונו מחדש על האפשרות של אספקה דרך איטליה או ישירות.

7. בעצם הימים האלה עסוקה ממשלת ארצות־הברית במשא ומתן עדין ומסובך עם ממלכת סעוד לגבי חידוש ההסכם על בסיס האוויר בדהראן. הסכם זה חשיבותו כפולה – צבאית ומדינית. אם בימים אלה יסכים סעוד, למרות לחצו של נאסר, לחדש התקשרות צבאית עם ארצות־הברית, יהיה בזה משום מכה לפרסטיג'ה של נאסר ושל הרוסים כאחת. זה עלול להיות הבקיע הראשון בחזיתו של נאסר. המשא ומתן הגיע לשלביו האחרונים ואסור לעשות כל מעשה פומבי שיחבל בסיכויי חתימת ההסכם. מכאן, שכל עוד יש סיכויים להשיג לישראל הנשק מקנדה, וכל עוד אין כל סכנה לביטחונה של ישראל על ידי השהיית אספקת הנשק חודשים אחדים, אסור להיכנע לתביעה שיסופק הנשק ישירות על ידי האמריקאים.

8. בכלל, ממלא כנראה המשא ומתן עם סעוד תפקיד משתק בשטחים שונים. יש רצון רב להימנע מכל מעשה פרו־ישראלי מובהק ופומבי עד שיסתיים משא ומתן זה.

323

1. ראו מס' 165.

9. יש במחלקת המדינה המערערים על גישה זו. לפי מיטב ידיעותינו, עומדים מרפי ואלן בצורה נמרצת ביותר לימיננו. בזמן האחרון, הצטרף לעמדתם גם ליווינגסטון מרצ'נט, שגריר ארצות־הברית החדש בקנדה ומי שהיה העוזר למזכיר לענייני מערב אירופה ואנגליה. בין המעכבים, תקיפים בעמדתם כנראה הובר וראונטרי (סגנו של אלן). (הידיעות הללו קיבלתי ממקורות מוסמכים ומהימנים ביותר ואבקש להתייחס אליהם בסודיות רבה).

10. במידה שחושבים על ענייננו במונחים של בחירות וקולות, מסתמנת התמונה דלקמן: הבוחרים היהודים בדרך כלל קשורים למפלגה הדמוקרטית. ברפובליקאים בחרו מאז ומתמיד כ־15 אחוז של ציבור הבוחרים היהודים ולגביהם אין כל חששות גם בבחירות השנה. אם יעמוד אייזנהאואר לבחירה השנה, ייבחר אמנם ברוב יותר קטן מאשר ב־1952, אולם מובטח לו רוב כזה שיחס הבוחר היהודי כלפי הממשלה לא יהיה בכוחו להשפיע על תוצאות הבחירות. נכון אמנם שיחס הבוחר היהודי עלול לקבוע בגורלם של אנשי קונגרס וסנאט באזורי בחירה שונים, ועל כן יש ככל האפשר לשמור על 15 האחוזים הנ"ל ואם אפשר להגדיל את האחוזים הללו, יהיה זה הישג חשוב מאוד. לשם כך, יש להסביר בצינורות שונים ליהודים הרפובליקאים את האמת. יש להביא בפניהם סיכום רב־רושם של כל העזרה שניתנה ועוד ניתנת על ידי הממשל למדינת ישראל, יש לשכנע אותם כי ארצות־הברית בשום פנים ואופן לא תיתן לישראל להתמוטט וכי ננקטו צעדים אשר אין לגלות פרטים עליהם (חיזוק הצי השישי, שליחת מרינס לאזור ועוד ועוד) למנוע ולהדוף כל התקפה נגד ישראל. יש להסביר ליהודים אלה המאמצים הגדולים שמשקיע הממשל לעזור לישראל לקבל ציודה מכל מיני מקורות. יש להדגיש כי ישראל הולכת ומגבירה ציודה מיום ליום מצרפת וממקורות אירופיים אחרים, וכי כל זה לא היה מושג בלא עזרת ארצות־הברית. ולבסוף, יש לתאר המאמצים בקנדה ולרמוז כי נשאר פתח פתוח שיסופק הנשק בדרכים אחרות, אם תיכשל הדרך הקנדית. ההנחה של הממשל היא כי אם בסופו של דבר יוחלט לספק לנו ציוד ישירות, ישפיע הדבר על הבחירות יותר אם זה יקרה בספטמבר או באוקטובר מאשר אם זה ייעשה בימים הקרובים ביותר.

כפי שציינתי בראשית הדברים, מתקיימים בימים אלה דיונים רבים מאוד לגבי המדיניות במזרח התיכון. למרות המבוכה והקיפאון שציינתי, הולכים ומתגבשים הלכי מחשבה חדשים, בוחנים אפשרויות של חיזוק כוחות מתנגדים לנאסר במצרים ובאזור כולו. מנסרים רעיונות על פעילות מוגברת אמריקאית בסודן ובמדינות אפריקה אחרות, תכניות על מגע חשאי עם כוחות אופוזיציוניים במצרים, חיפוש מגע עם כוחות מסוימים בסוריה, בחינה מחודשת של תכנית אסואן, מחשבות על ארגון פעולה תעמולתית אנטי־נאסרית, גלויה ומוסווית, כל אלה נדונים ונשקלים בשבועות האחרונים. בשיחות שאנו מקיימים אנו נתקלים בהתעניינות רבה מאוד בכל דיבור שלנו בנושא זה. אין עוד לפי מיטב ידיעותיי תכנית ברורה. אולם אין לי ספק כי אילו הייתה בידינו תכנית מחושבת ומשכנעת, היינו יכולים למצוא אוזן קשבת.

אין במכתב זה תיאור מסודר וערוך של מדיניות ארצות־הברית במזרח התיכון וכן אין בפי לפי שעה מסקנות והערכות ברורות כיצד ינהג הממשל בחודשים הקרובים ומה צריכה להיות דרך פעולתנו. מאז שובו של השגריר מהארץ, קיימנו בינינו בירורים אחדים, אך עוד לא סיכמנו כל הצעות. ייתכן שלאחר שיחתנו הקרובה עם המזכיר, נוכל להגיע למסקנות יותר מושלמות.

אסתפק לפי שעה בדברים שכתבתי, ואתך הסליחה שהדברים אינם כל כך ברורים ומושלמים.

שלך בידידות כרגיל,

ראובן שילוח

324

ג' רפאל אל שגרירויות ישראל בוושינגטון, פריז ולונדון
G. Rafael to the Israel Embassies in Washington, Paris and London

מברק מוצפן חוזם 841
נוסח יוצא: 130.09/2377/3

ירושלים, 8 ביולי 1956

"פאנגיה".[1]

בסיכום התייעצות עם שרת החוץ, הוחלט על תכנית הפעולה דלהלן:

א) שרת החוץ שולחת היום תזכורת למזכ"ל באירופה המציינת אכזבתנו מהיעדר תשובה לאיגרת מה־22 ליוני ומביעה תקווה שיימצא פתרון לבעיה עד לבואו הנה.[2]

ב) בהמשך לפגישתך עם נשיא מועצת הביטחון,[3] הנך מתבקש להיפגש עם כל יתר הנציגים במועצת הביטחון לרבות הפרסי, להעמידם על חומרת העניין ולעורר אצלם הרושם שאנו עלולים לבקש דיון במועצת הביטחון.[4] לידיעתך, אין בדעתנו להביא לדיון בשלב זה, אך מעוניינים בתכונה שתתפרש ככוונה לדיון.

ג) כדי להגביר ההדים מסביב לעניין, מתבקש אבן לקיים מסיבת עיתונאים באו"ם ולהעמיד במרכזה החמרת ההסגר מאז ביקור המזכ"ל במזרח התיכון. יש לציין העובדה שעוד בפברואר שנה זו, עברה האנייה היוונית "קוניצה" דרך התעלה מחיפה לאילת. השתדלו להבטיח פרסום נאות בעיתונות.

ד) עוד לפני מסיבת העיתונאים, הדליפו לעיתונות שהמזכ"ל פנה פעמיים לממשלת מצרים וביקשם לחדול מהפרעותיהם החדשות למעבר בתעלה וכי חוגים מוסמכים באו"ם

324

1. ראו מס' 308.
2. השדר נשלח דרך הצירות בווינה בבקשה להעבירו להאמרשלד. בשדר מבקשת שרת החוץ להדגיש את "המשמעויות מרחיקות הלכת של עניין זה ואת הרצינות שיש ליחס לו" ומביעה את תקוותה שעד בואו לישראל "לא יחסוך בכל מאמץ לשכנע את הרשויות המצריות בצורך לסיום מידי של התערבותם הבלתי חוקית." (ראו מברק מאירסון אל בנצור בווינה, 921, 8 ביולי 1956, 130.02/2427/6).
3. אבן נפגש עם נשיא מועצת הביטחון, הבלגי ניסו, ואמר כי ישראל אינה מבקשת כינוס "עכשיו" אך אין לשלול אפשרות כזו. ניסו השיב כי הוא רושם את הדברים לפניו, אך אין בדעתו להתקשר עם הנציג המצרי (ראו מברק קדרון אל משרד החוץ, 408, 9 ביולי 1956, 130.09/2333/1).
4. קדרון שוחח עם כמה מחברי מועצת הביטחון, ולפי דיווחו "כולם הקשיבו ללא תגובה מיוחדת, מלבד דברי תמיכה סתמיים." (ראו קדרון אל משרד החוץ, מברק 411, 10 ביולי 1956, שם).

סבורים שהידיעות על ביקורו הקרוב במזרח התיכון קשורות בדאגתו להחרפת המצב כתוצאה מהחמרת ההסגר.

ה) לידיעתכם, שרת החוץ תכתוב אל ברנס ותציין שעניין "פאנגיה" ישפיע בהכרח על כל גישתנו לעניינים שעורר בשיחתו עם שרת החוץ ב־6 לחודש.[5]

ו) לפי סיכום הממשלה, נעשה כל מאמץ שביכולתנו כדי שהאנייה תישאר בפורט סעיד לפחות עד בוא המזכ"ל.[6]

רפאל

325

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן TNWA439
נוסח יוצא: 130.02/2428/3

ירושלים, 8 ביולי 1956

ברנס נתקבל ב־6 ביולי על ידי שרת החוץ. נכחו תקוע וויז'יה.

1. **תנועת המשקיפים במפורז ניצנה**. ברנס הביא מכתב מחאה על התקנות החדשות המרשות למשקיפים לנוע רק בכביש באר שבע-ניצנה, והאוסרות עליהם צילום ודיווח באלחוט.[1] (התקנות אינן פוגעות בחקירות על פי הסכם שביתת הנשק).

שרת החוץ חזרה והסבירה שאין ישראל מוכנה לבצע סעיפי הסכם שביתת הנשק הנוחים למצרים, כל עוד מצרים ממשיכה להפר ההסכם. יתר על כן, הפעולות שהתקנות החדשות אוסרות אינן נחוצות למילוי תפקידי המשקיפים, אולם יוצרות סכנות ביטחוניות.

2. **המתיחות בגבול ירדן**. ברנס סיפר כי חוסיין ונאוואר הודיעו לו בשיחות שקיים אתם אחרי הפגישה עם ראש הממשלה ושרת החוץ ב־28[2] שירדן מעוניינת להבטיח שקט בגבול, אולם תגיב על כל פעולת תגמול ישראלית.

5. על השיחה ראו מס' 325. המכתב, מ־9 ביולי, בתיק 130.02/2427/6.
6. לאחר שמאמצי ישראל עלו בתוהו, החליט בן־גוריון ב־2 בספטמבר להחזיר את "פאנגיה". רב החובל קיבל הוראות לעזוב, לאחר שהובעה מחאה בפני שלטונות מצרים (ראו לוריא אל השגרירויות בלונדון ובפריז, חוזם 17, 3 בספטמבר 1956, 130.09/2377/4. ב־5 בספטמבר הגישה ישראל מכתב מחאה אל נשיא מועצת הביטחון, 93.03/3040/4).

325
1. המכתב, מ־6 ביולי, בתיק 130.02/2436/8. ראו גם מס' 344, הערה 3.
2. ראו מס' 312.

שרת החוץ דחתה הגרסה, כאילו שיחת ברנס עם שליטי ירדן היא אשר גרמה לידיעות על המתיחות סביב ירדן. העירה שקיבלה הידיעה על ריכוזי הכוחות העיראקיים בגבול ירדן יום לפני נסיעת ברנס לרבת עמון.[3]

ברנס העיר כי יודע שאין ריכוזי צה"ל בגבולות ירדן, הודיע על כך לנציגי המעצמות בהיותו בקהיר ומכחיש השמועות לכל עיתונאי הפונה אליו.

3. **סעיף 8 עם ירדן**. ברנס שלח מכתב לראש הממשלה החוזר על פירושו הידוע לסעיף 8 והמביע נכונות להעביר לירדן בקשה ישראלית רשמית לכנס הוועדה המיוחדת.[4]

שרת החוץ הסתייגה מפירושיו לסעיף 8 והבטיחה להשיב על מכתבו.[5]

4. **ביצורים בהגוברים וסוסיתא**.[6] ברנס הודה שליושב־הראש לא רק הזכות לאסור, כי אם גם לאשר ביצורים, ושביצורים הנחוצים להגנת האוכלוסייה האזרחית מותרים על פי ההסכם. ברם, הגיע למסקנה שחלק מהביצורים בהגוברים וסוסיתא חייבים להיהרס.

שרת החוץ הזכירה שוב מדיניות היסוד של ישראל, המוכנה לביצוע הסכמי שביתת הנשק בשלמותם, אולם הדוחה השלמה עם הפרות ערביות מלווה [המלוות] בתביעה לישראל לקיים הוראות לתועלת מדינות ערב. שרת החוץ הטעימה שבמצב הבין־לאומי הנוכחי אין ממשלת ישראל יכולה למנוע מתושבי האזור המפורז ביצורים הדרושים להגנתם העצמית. אם ליושב־הראש זכות לאשר ביצורים, על ברנס להתחשב בסכנות האורבות לישראל, ולהפעיל סמכותו לאישור האמצעים שננקטו להגנת התושבים האזרחיים.

ברנס טען כי באופן אישי מבין לעמדתנו, אולם איננו רשאי להתחשב בשיקולים החורגים ממסגרת הוראות שביתת הנשק. הוויכוח יימשך כנראה.[7]

5. **פגישות ועדת שביתת הנשק מצרים**. ברנס ביקש שנציע מקום חדש למפגש הוועדה שלא בקילומטר 95 או בניצנה, והוא יעביר הצעתנו למצרים, שלדבריו מוכנים לעיין בה.

6. לא טיפל בעניין האנייה "פאנגיה" מאחר והמזכ"ל מטפל בו.

7. **החזרת שבויים**.[8] המצרים עדיין דורשים שחרור ה"פראיון", אולם ברנס התרשם כי ייתכן ויהיו מוכנים ל"התקדמות לפתרון הבעיה."

תקוע

3. ראו מס' 322.
4. המכתב, מ־5 ביולי, בתיק 130.16/2948/7. במכתב נאמר כי בניגוד לפרשנות בן־גוריון לסעיף 8, כאילו הוא מקנה לישראל זכויות בכמה נושאים, כגון חידוש פעילות המוסדות התרבותיים וההומניטריים על הר הצופים, וגישה חופשית למקומות הקדושים, סבור ברנס כי הזכויות היחידות שמעניק סעיף 8 הן שהוועדה המיוחדת תפנה את תשומת לבה לניסוח תכניות מיוחדות והסדרים בקשר לנושאים "שעליהם קיים כבר הסכם עקרוני", והביצוע מותנה בהסכם נוסף.
5. ראו מס' 330.
6. ראו מס' 312 והערה 8 שם.
7. ראו מס' 332.
8. לגבי שבויים ישראליים במצרים, ראו מס' 342, הערה 9. לפי דיווחי משרד החוץ הוחזרו בחודשים יולי-אוגוסט 6 שבויים למצרים (ראו משרד החוץ אל נציגות ישראל לאו"ם, 4 באוגוסט 1956, 130.09/2321/1).

326

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 140
נוסח יוצא: 130.09/2311/9

ירושלים, 8 ביולי 1956

לשלנו 138.[1]

לאחר ששרת החוץ ציינה שהופתענו מהידיעות על ריכוזי צבא ישראליים החסרות כל שחר, ושלדעתנו כל הפרשה נובעת מעצבנות חוסיין בפני חתירות מצרים מזה, והתכונה העיראקית הנגדית מזה, שאל לאוסון אם ביקור ברנס בעמאן לא תרם למתיחות.[2] שרת החוץ השיבה שראש הממשלה רק הדגיש באוזני ברנס שההתפתחויות בגבול ירדן נראות לנו כחמורות מאוד וביקשו להשתמש בהשפעתו להפסקתן. ריכוזי הצבא העיראקי בגבול ירדן החלו עוד לפני שברנס ביקר בעמאן. לאוסון השיב שאין זה בלתי הגיוני לחשוב שהערבים נאחזו בדברי ברנס כדי לעורר רושם בעולם שישראל מתכוננת לפעולה. לכך העירה שרת החוץ שאכן השאלה הנוקבת היא מה כוונות הערבים. אם פניהם לשקט, הייתה צריכה התשובה לברנס להיות הוצאת הוראות ברורות להשלטת סדר בקרב אנשיהם על הגבול. אך מהצורה בה הגיבו מתעורר ספק לאן פניהם מועדות. מאז הפסקת האש היו 68 הפרות ירדניות ונגרמו לנו 4 הרוגים ו־6 פצועים. אילו הגבנו בכוח, אזי היינו נשאלים למה לא ביקשנו להשפיע דרך ברנס. והנה כך נהגנו ובכל זאת באים להטיל דופי בהתנהגותנו. לאוסון הגיב שלא בא לבקר אלא רק לשאול והזכיר הכותרת ב"הרלד טריביון" למחרת פגישת ראש הממשלה-ברנס.[3] המשיך שמסיק מדברי שרת החוץ שלא חל שינוי בגישתנו היסודית. שרת החוץ העירה שאף לא בשלב אחד של ההתפתחויות בגבול בשנים האחרונות התחלנו אנו בפעולה וכשפעלנו, עשינו זאת בתגובה להתגרות חמורה ביותר וממושכת. אין בכוונתנו לפגוע באיש בצד השני, אולם עליהם להבין שחיי יהודים אינם פחותי ערך מחיי מישהו אחר ושלא נוכל לעבור לסדר־היום נוכח ניסיונות לפגוע בנו ולהטיל אימה על תושבינו.

אנו צריכים לחשוש מפני ריכוזי צבא בצד השני ולא ההפך.

לשאלת לאוסון על ביצורים בהגוברים, השיבה שרת החוץ שהעניין בדיון עם ברנס ושאלה מה דופי בביצורים לצורכי הגנה עצמית בנקודות רגישות ולרגל ההזדיינות הערבית המוגברת והאיומים המוטחים באוזנינו, מה גם שהקמת ביצורים במפורז אינה בניגוד להסכם שביתת הנשק. נאסר רשאי לחדש איומיו נגד ישראל במצעד אדיר של נשק

326

1. מברק ממחלקת ארצות־הברית אל השגרירות בוושינגטון המביא בקצרה את עיקרי השיחה שלפנינו (6 ביולי 1956, 130.11/2311/9).
2. ראו מס' 325.
3. לשון הכותרת הייתה: Ben-Gurion asks UN Curb Arabs. בכתבה נאמר כי בן־גוריון הזהיר כי על האו"ם להפסיק את מדיניות הטרור של הערבים כלפי ישראל, או שישראל "תעניש את מבצעיהם של פשעים אלה" (ראו סקירת עיתונות של הנציגות הקבועה לאו"ם, 27 ביולי, 130.02/2448/5).

חריש; מקהלת האיומים מהדהדת כמעט בכל בירה ערבית; צבאות ערב מתרכזים בגבולות; בקשתנו לנשק מגן ללא תשובה - בפני חזות זו היבקשו לאסור עלינו גם בניית ביצורים להגנתנו?

לאוסון שאל לשמועות על תוספת קיבוצים בניצנה והעיר שעניין זה עדיין תלוי ועומד במועצת הביטחון. שרת החוץ השיבה שמדובר בקיבוץ אחד ואיננו מבינים למה יהיה אסור לנו לקיים פיתוח חקלאי בשטח שבריבונותנו.[4] במה שונה ניצנה מלכיש הסמוכה לגבול אף היא?

בתום השיחה הרחיבה שרת החוץ הדיבור על הרושם הממאיר של סילוף לויד על מאזן הכוחות[5] ועל אי־הביטחון הגובר בציבורנו נוכח אי־ההיענות בעניין הנשק - דבר הכרוך בביקורת חמורה על הממשלה ובחיזוק הקיצוניים.[6]

מאהב

327

א' אבן אל ג' מאירסון
A. Eban to G. Myerson

מברק מוצפן WIA427
נוסח יוצא: 93.01/2213/1

וושינגטון, 10 ביולי 1956

שוחחתי שעה עם המזכיר בהשתתפות שילוח, אלן, ברגוס. המזכיר הודה על מכתב שרת החוץ[1] ואמר שישיב בקרוב.[2] אמרתי שבהיותי בירושלים הספקתי לסקור עם ממשלתי את המצב באזור. הרציתי כדלהלן:

א) מגמת מדיניותנו החיצונית והביטחונית היא מניעת מלחמה תוך הגנה מתמדת על אוכלוסייתנו, שטחנו וזכויותינו הבין־לאומיות בפני כל פגיעה יזומה. הואיל ויש סיכוי למתיחות ממושכת באזור מתווסף יסוד נוסף למדיניותנו והוא ניצול כל אפשרות של פיתוח כלכלי וקידום תנופת הבניין אפילו בימי מצוקה ביטחונית חמורה.

4. ראו מס' 159, הערות 1, 5.
5. ראו מס' 319 והערה 3 שם.
6. במברק נוסף (משרד החוץ אל השגרירות בוושינגטון, 142, 8 ביולי 1956, 130.02/2456/2) נאמר כי לאוסון שאל אם ייצוב המצב בירדן בהשפעה עיראקית לא יהיה רצוי לישראל יותר מהמצב הנוכחי, ומאירסון השיבה כי עיראק סירבה לחתום על הסכם שביתת הנשק, ומבחינה משפטית יכולה ישראל לתבוע קיומו על ידי ירדן. לא כן המצב לגבי עיראק.

327
1. מס' 317.
2. לא נמצאה תשובה של דאלס, וכנראה לא נשלחה.

ב) במרכז דאגתנו עומדת מדיניות נאסר, שמגמתה השתלטות אזורית על חשבון קיום ישראל ועצמאותן של מדינות אחרות. ציינתי סוריה, ירדן, סודן, לוב ומאמצי נאסר לנצל ניגודים בין המעצמות לצורכי התעלותו התוקפנית.

ג) תיארתי ההדים בארץ מחגיגת 20 ביוני.[3] על פי ממדינו הישראליים, היה פה מפגן אדיר של כוח אווירי ומשוריין תוך הגדרת ישראל כמטרה היחידה להפעלת הכוח החדש. אין להתנחם מחולשות שנתגלו כביכול במערך הכוח המצרי שכן התרופה תימצא במרוצת זמן קצר.

ד) ההתפרעות הירדנית בגבולנו והידוק ההסגר בתעלה מהווים גילוי כפול להחרפת המתיחות. ציינתי מחאות האמרשלד שלא נשאו פרי ומאמצינו להפעיל ברנס. אם לארצות־הברית אפשרות להביא לידי כיבוד קפדני של שביתת הנשק, אדרבה, יבורך כל מאמץ בכיוון זה.

ה) טבעי שבנסיבות אלה גוברת דאגתנו להבטיח כושר הגנתי מספיק. ציינתי דבריו ב־11 באפריל[4] ונאומו ב־8 במאי[5] וכן תוכן מכתב שרת החוץ המונח לפניו. מאמצינו בקנדה, צרפת ואיטליה נתקלים במכשול יחיד והוא היעדר מעשה למופת מארצות־הברית. מתקשות מדינות אלה להסתפק בעצות שאין בצדן מעשה. עליי לחדש תביעתנו למעשה אמריקאי ישיר שיספק התביעה הצודקת הזאת של ב[עלות] בריתה. יש להשתומם על צניעות התביעה לעומת גודל המגמה. הקנדים אומרים שאם ארצות־הברית תשחרר קומץ מטוסים, ייפתחו מיד השערים להיענותה בעוד שבלי זה יישאר מצבה עדין. מדוע לא תעשה ארצות־הברית מה שנחוץ להתרת בעיה שהיא עצמה מכירה בקיומה ובצורך לפתרה? אילו ביטחון העם האמריקאי היה תלוי במעשה כה צנוע שבידנו לעשותו, לא יעלה על הדעת שהיינו מונעים אותו.

ו) ציינתי שתי בעיות לוואי באמרי שלא קיבלנו עדיין ידיעה מהפנטגון על אימון טייסינו עליו בישר אותנו אלן[6] וכן אין תזוזה בכמה פריטי נשק בעלי ערך משני כגון הליקופטרים, מטוסי פיקוד, מטוסי הובלה וזחלמים. הדבר האחרון חשוב בעיקר לא לגופו, אלא כגילוי מדאיג למצב היחסים. העיקר שנדע אם ארצות־הברית מוכנה עכשיו לשחרר נשק רציני, מאחר שהוכח כי בלי זה אין תזוזה בקנדה או במקומות אחרים. כאן הפרכתי שתי טענות, אחת של לויד כאילו יתרון הכוח בידנו[7] ואחת של פקידי מחלקת המדינה, כאילו מגמתנו אינה השגת נשק כי אם סיבוך ארצות־הברית במעמד בין־לאומי לא נוח. הנימוק הראשון נסתר על ידי העובדה שבידי מצרים כוח אווירי מספיק להשמיד ערינו. השני, חסר שחר ואני מקווה שמחלקת המדינה לא תיתן יד לשימוש בו.

3. לרגל פינוי הצבא הבריטי מאזור תעלת סואץ.
4. ראו מס׳ 195.
5. ראו מס׳ 317 והערה 4 שם.
6. ראו מס׳ 309.
7. ראו מס׳ 319, הערה 4.

ז) בפנותי לעניינים כלכליים הדגשתי הצורך להגיע להכרעה קרובה על המלווה העומד לדיון בבנק.[8] הייתי רוצה לשמוע שהמזכיר מחייבו ללא הסתייגות ושיודיע על כך לבנק. אם יש בלבו איזו שאלה כספית, כלכלית או אחרת, הריני בטוח שאוכל להבהירה.

ח) סיכמתי באמרי כי העיקר ביחסינו כיום, הבאת כמה מפעלים ממשיים לגמר מוצלח מאחר שבהשקפת עולם כללית אני מקווה שאין ניגודים רציניים.

תגובותיו נמסרו חלקן במרוצת שיחי וחלקן אחריה.

א) נשק. אינו זוכר בדיוק מה אמר לויד ואינו רוצה להזדהות עם ניסוחו, אך הערכת ממשלת ארצות־הברית היא שבחודשים האחרונים נתחזקה גם ישראל הרבה על ידי פעולות רכש שונות ורבות וכוחה יותר גדול משהיה. אמנם נתחזקה מצרים בצורה יותר בולטת, spectacular, אך היא מתלבטת בקשיי קליטה והסתגלות, לכן לא נוצר לפי שעה אותו הפרש מסוכן שחששו לו. אם זוהי כוונת לויד, הרי אינה רחוקה מהערכת מומחים אמריקאים. כששאלנו מה הערכת המומחים למצב באוויר ובשריון אמר שכוונתו למצב כולל, overall, ואינו מכחיש שבסוגים מסוימים מתפתח פער, אך אינו מתרשם שהקיפאון בקנדה יותר דווקא על ידי שחרור כמה מטוסים על ידי ארצות־הברית. לראש ממשלת קנדה יש תכנית של מצבר, pool, שיורכב על ידי קנדה, צרפת ומדינות אחרות כגון שבדיה, איטליה, אנגליה, ויוחלט במקובץ על מכירת מטוסים לישראל. בתכנית זאת אין הדגשה מיוחדת על ארצות־הברית, להפך, אולי רצוי מבחינת קנדה שלא תופיע כהולכת בעקבות ארצות־הברית. לדעתו, התכנית הזאת מסובכת מדי ויש לנסות לגמול ראש הממשלה ממנה, אך לא נכון שמבצע קנדה יצליח רק אם ארצות־הברית תשתתף. שאלתי מה יהיה אם תיווכח כי זהו בכל זאת המפתח. אמר שהוא מעדיף לבדוק אם באמת זהו המצב ולכן ייקח דברים עם ממשלת קנדה בשבוע זה. רמז על שיחה עם פירסון כעבור יומיים.[9] כבר אישר מקומות לאימונים ותוחש ההיענות הרשמית. אינו רואה כל סיבה מדוע לא תאשר ממשלת ארצות־הברית הליקופטרים, מטוסי פייפר ונדמה לו כי זחלמים הם פריט מסורתי למכירה לישראל. ביקש אלן לדון מחדש בבקשותינו אלה. היה ברור מדבריו שעודנו מחזיק בדעה כי סופנו להתחזק כולל במטוסים ממדינות מערביות בלי שארצות־הברית תיאלץ להיכנס במישרין לזירת האספקה הישירה. הדברים שאמר על תכנית ראש ממשלת קנדה חדשים לנו.

ב) בהגיבו על דבריי בעניין הסכנה האווירית, אמר שאין למדינה חופשית כל אפשרות להתחסן בפני התקפת פתע אווירית. זה הדין גם לגבי ארצות־הברית, ולגבי ישראל העומדת רק דקות מספר ממצרים לא כל שכן. העיקר שמצרים תדע מה שידוע לכול, apparent, שהתקפה על ישראל תביא בעקבותיה מעשים חמורים ומכריעים מארצות־הברית. אמרתי שיש מדרגות בסכנה וגם ארצות־הברית מכלכלת מערכת הגנה אווירית לא מבוטלת. גם אם נגזר על מדינה שוחרת שלום לספוג המכה הראשונה, אינה נאלצת לספוג השנייה והשלישית והרביעית. אמר: "לא תצטרכו לספוג המכה השנייה". כשתהיתי הא

8. ראו מס' 287. בתשובה למברק של אבן אל משרד החוץ, שבו ביקש הנחיות אם דאלס יכרוך בשיחה את אישור המלווה בהתחייבות מצד ישראל להעניק לארצות־הברית עונה נוספת לבדיקת הסדר לעבודה במפורז, בהנחה כי תנאי זה יסלק המעצור בדרך להמלצת מחלקת המדינה, השיב משרד החוץ שבמקרה כזה על אבן להשיב כי יעביר הדבר, בהמלצתו, לממשלתו, וכי הוא חושב שיהיה ערך להמלצתו אם תתחייב ארצות־הברית לא לדרוש יותר מאשר אי־חידוש העבודה בעונה הנוכחית (ראו אבן אל משרד החוץ, 409, 3 ביולי 1956, 93.01/2213/1; משרד החוץ אל השגרירות בוושינגטון, 149, 4 ביולי 1956, 130.02/3694/10).

9. ראו מס' 335.

כיצד, וטענתי כי לנו אין דבר כזה apparent, אמר שהבהרת הכוונה האמריקאית לפעולה במקרה של תוקפנות נמצאת עתה בדיון ויש סיכוי להבהרה זאת בצורה מתאימה. הוא עצמו חסיד גדול של התורה הדיפלומטית נגד miscalculation ובעד הבהרה מוחלטת של כוונות.

ג) אינו רואה כל סיבה לקשירת המלווה בשום תנאי מדיני. אם התכנית היא רצינית מבחינת הבנק, יש לאשר אותה ואין התנגדות ממחלקת המדינה. כאן השתעל אלן במבוכה והתרגשות ואמר שאולי ירצה המזכיר להיות בטוח שבעקבות המלווה לא יתחולל משבר במפורז. המזכיר אמר שמא אלן מהרהר שאישור המלווה יתפרש על ידי ישראל כאישור אמריקאי לעבודה מידית בבנות יעקב. אלן אמר שלא זו כוונתו, אלא אולי רוצה מחלקת המדינה לבוא לידי הסכם מסוים על מדיניות משותפת בעונה זו לגבי המפורז. המזכיר הבין שהסתבך ואמר שמחלקת המדינה רואה באהדה מלווה יציב [הבנק ליצוא ויבוא] ואם יש שיקולי לוואי תסביר אותם לישראל. הואיל והובר ממונה על הנושא הזה, הוא מבקשנו להיפגש אתו בהקדם.[10]

ד) ביקש פרטים מאלן על הידוק ההסגר[11] והעמדה האמריקאית. אלן אמר כי אמנם יש החרפה וממשלת ארצות־הברית נהגה להבהיר עמדתה השלילית להסגר כולו. המזכיר שאל אם החלטנו לעורר הבעיה במועצת הביטחון ואמרתי כי לפי שעה אנו מעמידים חברי מועצת הביטחון על הבעיה,[12] אך ייתכן כי נגיע גם לידי דיון ואז נצפה לעמדה ברורה של ארצות־הברית.

ה) המזכיר שאל אם אין אני חושב שקיים סיכוי להתפוררות ממלכת ירדן. אמרתי שלאור לחץ נאסר מזה ועיראק מזה קיימת אפשרות זו. במקרה של הבלעת ירדן בתוך עיראק, ייווצר מצב עדין. המערב מבדיל בין עיראק ומצרים, אך מבחינת האיבה לישראל, אין הבדל. אם ייכנס הצבא העיראקי לירדן יעורער המאזן הביטחוני המיוחד עליו מסתמך משטר שביתת הנשק. המזכיר לא נאחז ברמז אך חזר שהתמוטטות ירדן אפשרית ומהווה דאגה רצינית.

בצאתנו אמר לי אלן כי יש כמה חוטים מהשיחה הזאת שבכוחו להדק. המזכיר הגיע רק אמש ולא הספיק להדריכו בעניין המלווה, אך הוא בטוח שנסתדר. נקבעה שיחה אתו ליום ב׳ הבא.[13]

אבן

10. ראו דברי אלן במס׳ 338. הפגישה עם הובר לא התקיימה.
11. ראו מס׳ 281 והערה 3 שם.
12. ראו מס׳ 363.
13. ראו מס׳ 338.

328

סיכום התייעצות במשרד החוץ ב־3 ביולי 1956
Resumé of a Consultation in the Ministry of Foreign Affairs, 3 July 1956

העתק: 130.02/2415/31

10 ביולי 1956

סיכום התייעצות בראשות שרת החוץ, בהשתתפות: המנכ"ל, א' לוריא, ד' לוין, ז' ש"ק, שהתקיימה ביום 3.7.56.

1. יש להיאחז בכל הזדמנות הניתנת להושבת נציג ישראל בכל מדינה אסיאתית שהיא.
2. ניתן לשגר איש קבוע לקולומבו, מיד לאחר הגשת כתב האמנתו של ציר ישראל ברנגון, שיהיה ציר לא־תושב בציילון.[1]
3. יש להתחיל בהכנות הדרושות כדי לשגר קונסול לחוף הזהב, עוד לפני קבלת עצמאותה.[2] שרת החוץ מקבלת הצעת ד[ניאל] ל[וין] בקשר למועמד למשרה זו, חנן יבור מכפר המכבי.
4. יש להמשיך ולברר את אפשרות שגירת נציג בלתי רשמי לניו דלהי (בא בחשבון פרופסור מהאוניברסיטה או איש מדע, סופר וכו').[3]
5. ייעשה ניסיון לבוא בדברים עם ממשלת מלאיה על ידי שיגור שליח מיוחד לשיחות במלאיה ובסינגפור. השליח ינסה להשיג הסכמת מלאיה וסינגפור לקבל נציג ישראלי קבוע (לא סוכם סופית - יובא לבירור נוסף).[4]

328

1. על הסכמת ציילון, ביוני 1956, לכונן יחסים דיפלומטיים עם ישראל, ראו מס' 306, הערה 3. יעקב שמעוני, ציר ישראל בבורמה, התמנה ציר לא־תושב בציילון. מועד הגשת כתב האמנתו נדחה כמה פעמים מסיבות שונות, ובכלל זה מבצע סיני, והדבר התאפשר רק בספטמבר 1957.
2. קונסוליה ישראלית נפתחה באקרה, בירת גאנה (חוף הזהב), בנובמבר 1956. לאחר קבלת העצמאות במרס 1957, הפכה הקונסוליה לשגרירות, וחנן יבור היה לשגריר הישראלי הראשון בגאנה.
3. הצעה זאת לא התממשה. ישראל הסתפקה בקונסוליה בבומביי, שהוקמה ב־1953. הקונסול היה סר לעתים לדלהי.
4. השליח היה משה שרת, שעמד לצאת למזרח הרחוק להשתתף בוועידה השנייה של התנועות הסוציאליסטיות באסיה (בבומביי) ולוועידה ה־45 של האיגוד הבין־פרלמנטרי (בבנגקוק). לבקשת משרד החוץ ניאות לבקר במספר ארצות באזור. הביקור הוגדר כ"שליחות רצון טוב" או "כנסיעת לימודים" (ראו לוין אל אילת, 29 ביולי 1956, 130.14/2561/5). לשרת צירף משרד החוץ את אלישיב בן־חורין, סגן מנהל מחלקת אסיה ואפריקה. מסעם של השניים נמשך מספטמבר עד דצמבר 1956, ובמהלכו ביקרו בהודו, בבורמה, בפיליפינים, ביפן, בסינגפור, במלאיה, בציילון, בנפאל, בלאוס ובקמבודיה. שרת העלה את רשמיו על הכתב בספרו "משוט באסיה".
בשיחה עם ראש ממשלת מלאיה, עבד־אל־רחמן, העלה שרת הצעה לכונן קשרים קונסולריים, שיהפכו לאחר העצמאות לקשרים דיפלומטיים. לדברי שרת, תגובת איש שיחו הייתה חיובית (שם, עמ' 101-105). ב־1959 ביקר עבד־אל־רחמן באוסטרליה, ובשיחה עם שגריר ישראל שם, מ' יובל, הזכיר את פגישתו עם שרת, והוסיף: "ההמונים המוסלמים בארצנו מתנגדים לכם, לכן איננו יכולים להקים קשרים אתכם" (ראו כרך 13, מס' 489).
הצעות להקמת קונסוליה ישראלית בסינגפור הועלו כמה פעמים, אך הדבר לא הסתייע. רק ב־1969, כאשר סינגפור כבר הייתה עצמאית, נפתחה בה שגרירות ישראלית (ראו כרך 14, מס' 455).

6. מוסכם ומובן כי יש לחזק פעולות הסברה בקשר עם עמי אסיה בעיקר על ידי עידוד ביקורי היכרות הדדיים.
7. שרת החוץ קיבלה על עצמה לשוחח עם שר האוצר כדי להביא לידי גמר טוב את שאלת התקציב הן לנציגויות החדשות והן לפעולות ההסברה והקשר המיוחדות.
8. שרת החוץ הטילה על הנהלת המשרד וד[ניאל] ל[וין] להכין רשימת מועמדים המתאימים לתפקידים חלוציים במדינות אסיה ואפריקה בהתחשב עם האופי המיוחד של תפקידים אלה הדורשים יותר מאשר התמצאות בהלכות הדיפלומטיה הרגילה (הדרכה בשטח המנהל, כלכלה ותרבות בארצות נחשלות).

ז' ש"ק

329

י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה ומחלקת אסיה ואפריקה
Y. Avidar to the East European Division and the Asia and Africa Division

מברק מוצפן ט/360
נוסח נכנס: 130.09/2326/8

מוסקבה, 11 ביולי 1956

חזרתי מפקינג ב־10 דנא.[1] ב־7 דנא ביקרתי ביקור נימוסין את תת־שר החוץ צ'אנג־הן־פו. השיחה עברה באווירה ידידותית, שאלני לרשמיי. השיחה התגלגלה על ההתעניינות של הציבור הישראלי בנעשה בסין.

צ'אנג העיר מבלי שאגע אני בנושא תחילה כי למרות שבנסיבות הקיימות אין הזמן בשל עדיין לקביעת יחסים דיפלומטיים נורמליים בין סין לישראל הוא מקווה כי יחסי הידידות וההתעניינות ההדדית בין מדינותינו ימשיכו להתפתח.

הזכרתי את משלחתנו אשתקד[2] ורמזתי קלות לביקור חוזר של משלחת שלהם.

צ'אנג סיפר על פגישתו עם הכהן ולוין, שוב הביע תקווה לפיתוח יחסי הידידות, אולם התחמק מלהגיב על הרמז שלי בעניין ביקור משלחתם.[3]

ב־4 דנא ביקרתי את נשיא המכון הלאומי לבעיות חוץ, צנג־צי־צי־זו, ובאותו ערב הוזמנו על ידו לארוחה בה השתתפו גם שלושת סגניו והמזכיר הכללי של המכון. האחרון - בו - היה נוכח גם בפגישה עם תת־השר. מכון זה הזמין ואירח בשעתו את משלחת הלייבור הבריטי וכן משלחת של חברי הפרלמנט היפני.

אבידר

329
1. ביקורו של אבידר הוצג כביקור פרטי, אך למעשה נשלח לגשש לגבי כוונות סין כלפי ישראל.
2. משלחת כלכלית ישראלית ביקרה בסין ב־23/24 בפברואר 1955. בראש המשלחת עמד דוד הכהן, ציר ישראל בבורמה באותה עת, ואחד מחבריה היה דניאל לוין, מנהל מחלקת אסיה.
3. משלחת גומלין סינית לא ביקרה בישראל.

330

י׳ תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 854
נוסח יוצא: 130.09/2377/3

ירושלים, 12 ביולי 1956

דחוף

ברנס הוזמן לשרת החוץ ב־10. אחרי שסקרה ההתקפות האחרונות משטח ירדן,[1] העירה שרת החוץ שירדן אמנם גונתה על אחת מהן (מיקוש הג׳יפ באזור תענך), אולם אם החלטות ועדת שביתת הנשק אינן מביאות להפסקת ההתקפות, אין בהן כל תועלת. השאלה היא אם ממשלת ירדן רואה עצמה עדיין קשורה בהפסקת האש. מאז מסרה התחייבותה ב־26 באפריל, נהרגו 6 ישראלים ונפצעו 7. גיוס ואימון הפדאיון בירדן מתנהל בגלוי. נאוואר לקח פעולות הפדאיון תחת חסותו. שלטונות הלגיון תומכים בפיתוח הפדאיון ואף מכניסים אותם ללגיון כחלק מהכוחות הסדירים. במצב כזה אין לדעת מה ילד יום. שאלה אם ברשות ברנס משהו נוסף על הבטחת ממשלת ירדן שנמסרה בשבוע האחרון.[2]

ברנס הביע צער על הקרבנות ואמר שמחכה עדיין לתוצאות החקירות. בתקרית בערבה אבדו העקבות במרחק רב מהגבול, ולא ברור אם אפשר יהיה לקבוע אם המתקיפים באו אמנם מירדן. אין לשכוח שהבדואים באזור זה עוברים מסיני לירדן במסעות הברחה. מצב השלטון בירדן מעורער וקשה לו לרסן 500 אלף הפליטים. נאוואר התחייב לאחוז באמצעים למניעת תקריות. זה כל מה שברנס יכול לומר כרגע. רשימת האבידות מ־1955 מעידה על כך שקרבנות נפלו משני צדי הגבול, ועל אף התגובה הנרגשת של תושבי ישראל המובנת לברנס, אין המצב מצדיק החמרתו על ידי פעולות מצד ישראל.

שרת החוץ דחתה בתוקף הניסיון ליצור שוויון באחריות ובסבך שבמצב בגבולות. העירה שהשאלה העיקרית היא כיצד ועל ידי מי התחילה שרשרת ההתלקחויות. האם יש להניח שאילו ישראלים בלבד היו נהרגים היה המצב משביע רצון? על כל פנים, מאז הפסקת האש נפלו רק קרבנות ישראלים. אבדן העקבות בחקירת התקריות בערבה אינו יכול לשנות תמונת האחריות הירדנית שנצטיירה בשורת תקריות מאותו סוג שקרו לאחרונה והגיעו לשיאן ביום הקודם. התיאור שנתן ברנס למצב הפנימי בירדן אינו מדויק. כששלטונות ירדן רצו בשקט בגבול, הוכיחו שמסוגלים להבטיחו.

ברנס אמר שעליו להביע חגיגית דעתו שקיביה או נחלין חדשה, פירושן מלחמה. שרת החוץ שאלה מהי הברירה שהוא מציע. ברנס נבוך וטען שכל מה שיכול לומר הוא שהמצב הנוכחי עדיף על התלקחות כללית. הישראלים ידעו למשל להתגונן ביעילות בפני פעולות הפדאיון. שרת החוץ הדגישה שלא נוכל להשלים עם המצב בו נהרגים אזרחינו. ראש

330
1. ראו פירוט באיגרת ישראל לנשיא מועצת הביטחון - מס׳ 337.
2. ראו מס׳ 325.

הממשלה כבר הודיע על כך לברנס.[3] בינתיים הוחמר המצב. הירדנים צריכים להדגיש שאו"ם לפחות נוקט עמדה ברורה בנסיבות אלו.

שרת החוץ העירה שידיעות מירדן מסתמכות על ברנס כמקור לטענה כאילו ראש הממשלה איים בכיבוש העיר העתיקה והר הצופים. ברנס טען שלא אמר דברים כאלה, אולם ראש הממשלה הודיע שאם ירדן לא תבצע סעיף 8, לא תראה ישראל עצמה קשורה בהוראות אחרות של ההסכם.[4] שרת החוץ הצביעה על כך שיש הבדל בין שני הדברים.

מאוחר יותר שוחחתי עם ברנס ולפי הוראות שרת החוץ הצעתי שידווח למועצת הביטחון על המצב שנוצר. ברנס הסכים ונתן הוראות להתחיל בהכנת הדו"ח, אולם ציין שפרסומו יהיה תלוי באישור האמרשלד.

תקוע

331

ד' בן־גוריון אל מייג'ור־ג'נרל אל"מ ברנס
D. Ben-Gurion to Major-General E.L.M. Burns

Copy: 130.16/2948/7 :העתק

Jerusalem, 12 July 1956

Dear General Burns,

I refer to your letter of 5 July 1956[1] regarding the implementation of Article VIII of the Israel-Jordan Armistice Agreement.

I regret that I cannot accept your interpretation of the above Article, and I fail to understand the reason why you put forward an interpretation that nullifies Jordan's *obligation* to establish together with Israel a Special Committee, which among other things, should "effect improvements in its application". The establishment of this Committee is not a right but an obligation. The Committee is obliged to discuss any matter that either Party may submit to it. In any case, however, the Committee is bound to direct its attention to the matters enumerated in the Article on which agreement in principle already exists and which are: free movement of traffic on the Latrun-Jerusalem road; resumption of the normal functioning of the cultural and humanitarian institutions on Mount Scopus and free access thereto; free access to the Holy

3. ראו מס' 312.
4. ראו מס' 331.

331
1. ראו מס' 325 והערה 5 שם.

Places and cultural institutions and use of the cemetery on the Mount of Olives; and resumption of operation of the Latrun pumping station.

Your interpretation that agreement in principle given by one signatory of the Armistice Agreement to the other does not bind it to implement the agreement is, to say the least, surprising.

The Armistice Agreement recognizes Israel's rights to the above mentioned matters, and it is incumbent upon the Special Committee not only to ensure the implementation of the provisions of the Agreement within its competence but to "effect improvements in its application".

Jordan's refusal to meet in the Committee, or her refusal when the Committee meets, to participate together with Israel in the "formulation of plans and arrangements" for the execution of the above agreed matters, constitutes a flagrant violation of the Armistice Agreement and prejudices rights which Israel regards as of cardinal religious, educational and practical importance.

Your comparison with the position taken by us in regard to the Secretary-General's proposals of 3 November 1955[2] seems to us to lack validity. No agreement was concluded by us with the Secretary–General. The Secretary-General cannot be regarded as superimposed on states members of the United Nations. His proposals to various states may be accepted, rejected or accepted under certain conditions. In the present instance, on the other hand, we are considering bilateral agreement freely arrived at between two parties, both rights and obligations. Each party is entitled to have its rights respected; otherwise, it is not obliged to respect the rights of the other party.

We reiterate our request that the Special Committee be convened without delay, and that it discuss first the matters agreed to in Article VIII. For our part we shall be prepared to discuss also such proposals as Jordan may submit "to enlarge the scope of the agreement and to effect improvements in its application", as provided for in Article VIII, Paragraph 1.

In this connection, it is clear that precedence ought to be given to the discussion of the implementation of those agreed matters Jordan has until now refused to implement.

Yours sincerely,

David Ben-Gurion

2. ראו מס' 11 והערה 2 שם.

332

ג׳ מאירסון אל מייג׳ור-ג׳נרל אל״מ ברנס
G. Myerson to Major-General E.L.M. Burns

Copy: 130.16/2953/11 :העתק

Jerusalem, 12 July 1956

Dear General Burns,

I should like to refer to our conversation of 6 July 1956 regarding certain fortifications at Hagovrim and Susita.[1]

In that conversation you confirmed that the Chairman of the Israel-Syrian Mixed Armistice Commission has the right to approve permanent fortifications in the Demilitarized Zone; and that permanent fortifications required for the protection of the civilian population are permissible under the Armistice Agreement.

Without prejudice to our declared policy that the question of implementation of a specific Article of the Armistice Agreement cannot be singled out from the question of the integral implementation of the entire Agreement, I should like to assure you that the fortifications at Hagovrim and Susita are essential for the protection of the local inhabitants.

Israel finds itself today in a situation of grave danger to its territorial integrity and to the security of its people. The constant arming of Arab forces, the stepping up of open war preparations by the Arab states, the increasing acts of hostility and continuous threats by Arab official spokesmen against Israel cannot be ignored by the Government of Israel, responsible as it is for the welfare and security of its citizens. Syria has been in the very forefront of these aggressive preparations. In the past fortnight we have lodged two complaints against Syria for violating Article I[2] of the Armistice Agreement by threatening Israel with armed attack.

The following is an example of recent official pronouncements by the Syrian authorities:

Soldiers … The sons of Palestine rely upon you, who are [stationed] on the borders of precious and bleeding Palestine, that you will restore their heritage to them. They rely upon you, all other attempts having failed, and there remaining no point in negotiations.

Soldiers. You are stationed on the borders of your robbed country, don't forget it, prepare yourself to break into it …

(Radio Damascus, Army Programme, 26 June 1956).

332

1. ראו מס׳ 325.
2. בסעיף זה נאמר בין השאר כי שום צד להסכם שביתת הנשק לא יתכנן ולא יבצע פעולה תוקפנית באמצעות כוחותיו המזוינים כנגד האוכלוסייה או הכוחות המזוינים של הצד השני.

Israel cannot but take notice of such warnings of imminent danger. Border settlements are bound to take efficient security measures to meet the danger of sudden attack before the Israel Defence Forces come to their aid.

Under these circumstances, even if implementation of article V[3] were considered apart (which it cannot be) from implementation by Syria of article I and other provisions of the Armistice Agreement, it would be incumbent upon the Chairman to ensure normal civilian life in the Demilitarized Zone by authorizing all the fortifications erected for the protection of the local inhabitants.[4]

Sincerely yours,

Golda Myerson
Minister of Foreign Affairs

333

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/214
נוסח יוצא: 130.09/2326/6

ירושלים, 12 ביולי 1956

שרת החוץ קיבלה היום את אברמוב בלשכתה בירושלים. מסרה לו על הדיון בוועדת השרים בעניין הרכוש הרוסי וציינה כי מחפשים במרץ פתרון שיתקבל על דעת שני הצדדים. אברמוב הביע הערכה למאמץ, תודה ותקווה.[1]

להלן עמדה שרת החוץ בפרוטרוט על השיחה עם ברנס מ־28.6[2] על ריכוזי צבאות ערב בגבולות ירדן ועל רקע המצב. זאת כדי שאברמוב ידע פני הדברים ממקור ראשון ולא על פי השמועות הפנטסטיות הנפוצות.

3. הקובע, בין השאר, כי קו שביתת הנשק והאזור המפורז נקבעו על מנת להפריד בין הכוחות המזוינים של שני הצדדים ולהבטיח תוך כך את האפשרות להחזיר בהדרגה את החיים האזרחיים באזור המפורז למסלולם התקין [...] יושב־ראש ועדת שביתת הנשק ומשקיפי האו"ם המסופחים אליה, יהיו אחראים לקיומו המלא של סעיף זה.
4. בתשובתו למאירסון (24 ביולי, בתיק 130.16/2953/11) חזר ברנס על דרישתו להריסת הביצורים, וכשלא נענה, שיגר מכתב נוסף (15 באוגוסט, בתיק 130.02/2440/9) שבו דרש לקבל עד 31 באוגוסט הודעה המפרטת את עמדת ממשלת ישראל בעניין דרישתו להריסת הביצורים.

333
1. על הדיונים בעניין הרכוש הרוסי בישיבת הממשלה ב־16 בספטמבר, ועל ההתפתחויות לאחר מכן, ראו מס' 399 והערה 4.
2. ראו מס' 312.

אברמוב שאל וקיבל תשובות לפרטים בנוגע למועד מסירת דברי ראש הממשלה לירדן ומועד תשובתו של ברנס בקשר למועד התחלת ריכוזי צבאות ערב בגבול ירדן[3] והעיר בשאלה, אם שרת החוץ אינה חושבת שפועל כאן כוח שלישי המעוניין בתסיסה. שרת החוץ השיבה שאנו מניחים כי יש כוח כזה שעושה זאת מתוך חישוביו הצבאיים באזור.

בהמשך דבריה הצביעה שרת החוץ על חרדתנו לאור ריכוזי צבאות של מדינות בלתי ידידותיות, המאיימות עלינו בדיבורים בלתי מרוסנים על גיוס פדאיון כחלק מהלגיון, על ההיסטריה שתוצאותיה באו בהתקפות הרצח הידועות.

להלן ציינה שרת החוץ שהיא וחבריה בממשלה משוכנעים בלי שמץ של ספק על כוונותיה הכנות של ממשלת ברית־המועצות לשמור על השלום וכי ממשלת ברית־המועצות יודעת כמו כן על שאיפותיה של ישראל לשלום וכי אין לאתר מלחמה באזורנו אם תפרוץ שלא תתפשט. אנו מכירים את המנטליות של הערבים, אמרה שרת החוץ, ורואים כסכנה לשלום בזרם הנשק בכמויות גדולות לידי הערבים, שאין כוח בעולם שימנע מהם הפעלתו.

אברמוב אמר שרשם את הדברים בדיוק וימסור לממשלתו באובייקטיביות מוחלטת.

מזא"ר

334

י' אבידר אל המחלקה הכלכלית ומחלקת מזרח אירופה

Y. Avidar to the Economic Division and the East European Division

מברק מוצפן 374

נוסח נכנס: 130.09/2326/8

מוסקבה, 12 ביולי 1956

ב־12 דנא הוזמנתי בהיעדרו של בוריסוב, אל סגן שר סחר חוץ סמיצסטנוב. הנ"ל הקריא לי תזכיר כתשובה על איגרתנו מ־23 במאי.[1] בתזכיר צוינה בסיפוק הרחבת חילופי הסחורות בין ישראל וברית־המועצות בשנים האחרונות וכן הודגשה חשיבות סוגי הסחורות. צוינו הסכם הבנקים והסכם הספנות. הביע נכונות לדון על הצעות להרחבת קניותינו בברית־המועצות וכן על הרחבת קניות סחורותינו, אם יעניינו את השוק הסובייטי. הוזכר כי סחורותינו הנוספות שהוצעו בעבר לא היו מסוג זה. בסיכום נאמר בתזכיר כי אפשר יהיה לשוב ולדון על כריתת הסכם מסחרי יותר מאוחר כשתתבררנה אפשרויות נוספות לאספקת סחורות הדדית וקודם כול לאספקת סחורות מישראל לברית־המועצות. בשיחה

3. ראו מס' 325.

334

1. באיגרת הציעה ישראל לברית־המועצות לחתום על הסכם מסחרי - ראו מס' 254, הערה 3.

שהתפתחה הדגיש סמיצסטנוב כי אין התשובה סוגרת את הדלת למשא ומתן על הסכם מסחרי, אולם משרדו סבור שנכון יותר לדון על הסכם מסחרי באותו זמן שיתקיים דיון על רשימת הסחורות שנהיה מוכנים להציע לברית־המועצות. הוא ציין ההישגים בקשרי המסחר בינינו ובייחוד את הסכם הקלירינג שסוכם עליו אתמול עם משלחת הנפט,[2] דבר שאינו קיים אף פעם עם אנגליה ושוב הדגיש את הקשר בין רשימת הסחורות שנציע לדיון על הסכם מסחרי.

אבידר

נספח
APPENDIX

תזכיר

בקשר לאיגרת השגרירות של מדינת ישראל בברית־המועצות מ־23 במאי שנה זו, מציין המיניסטריון לסחר חוץ בסיפוק, כי חילופי הסחורות בין ס.ס.ס.ר. לבין ישראל גדלו בשנים האחרונות, כשארגוני סחר חוץ סובייטיים מספקים לישראל סחורות חשובות כגון דלק ותוצרת דלק, וקונים מישראל כמויות ניכרות של פרי הדר, אשר מהווה כידוע סעיף עיקרי של הייצוא הישראלי.

מה שנוגע לשאלות משפטיות וכספיות הקשורות בביצוע המסחר בין ס.ס.ס.ר. וישראל, הרי שאלות אלה מסודרות במידה מספקת בהסכם בין הבנק הממלכתי של ס.ס.ס.ר. לבין הבנק הלאומי של ישראל וכן בהסכם על תנועות האניות.

המיניסטריון לסחר חוץ מסכים למשאלתו של הצד הישראלי לפיתוח המסחר בין שתי ארצותינו ובקשר לכך מודיע, כי הארגונים הסובייטיים לסחר חוץ היו מוכנים לעיין במשאלות על קניות סחורות סובייטיות אשר מובאות באיגרת הנ"ל של השגרירות של מדינת ישראל בברית־המועצות וכן על קניות של סחורות ישראליות, אשר מהוות עניין לברית־המועצות ושוות־ערך במובן הכלכלי לסחורות שהצד הישראלי מעוניין לקנות בברית־המועצות.

בקשר לכך מפנה המיניסטריון לסחר חוץ את תשומת הלב לעובדה, כי באיגרת הנ"ל של שגרירות ישראל בברית־המועצות לא צוינו הסחורות שישראל הייתה יכולה להציע לחילופין כנגד הסחורות בהן היא מעוניינת. הסחורות שפורטו קודם לכן לייצוא מישראל, נוסף על פרי ההדר, אינן מהוות עניין ניכר לארגוני סחר חוץ הסובייטיים, במידה וסחורות אלה מיוצרות בברית־המועצות בכמות מספקת ואף מיוצאות על ידה.

בשים לב לנאמר לעיל, לפי דעתו של המיניסטריון לסחר חוץ, בנוגע לשאלה על חתימת הסכם מסחרי בין ס.ס.ס.ר. וישראל על יסוד העניין ההדדי ומתוך התחשבות באינטרסים של שני הצדדים, אפשר היה לשוב לעניין זה יותר מאוחר, לאחר שתתגלינה אפשרויות נוספות של אספקה הדדית של סחורות ובראש וראשונה של אספקת סחורות מישראל לברית־המועצות.

2. ראו מס' 343 והערה 1 שם.

335

מ׳ קומיי אל ג׳ מאירסון
M. Comay to G. Myerson

מברק מוצפן 230
נוסח נכנס: 130.02/2456/2

אוטווה, 13 ביולי 1956

בפגישה היום בנוכחות Campbell מסר לי מייק [לסטר פירסון]:

א) הממשלה קיבלה אתמול קו ראש הממשלה המכיר בצורך לספק לנו מטוסים, אך לפי שעה עומד על כך שהדבר צריך להיעשות במשותף עם ארצות־הברית.

ב) מייק כבר מסר רשמית לממשלת ארצות־הברית שקנדה מוכנה לחלק בקשתנו אתם, אך אינה מוכנה לספקה בלעדיהם. מצפה לתגובת דאלס בימים הקרובים ואז יתקשר אתי שוב. מבקש לשמור הדבר בינתיים בסוד וכלפי חוץ מדברים רק על המשך התייעצויות עם המעצמות. מבין שהודעה זו תאכזב האמריקאים, אך מאידך עמדת ארצות־הברית לא הניחה דעת הקנדים.

ג) הביע דעתו האישית כי המשחיתות[1] ואולי עוד כמה דברים קטנים נוספים מהבריטים והמיסטרים שכבר קיבלנו מצרפת היו מספקים הדרישה הקנדית למסגרת משותפת לגבי שתי המעצמות האלה, ולמעשה חסרה רק השתתפות אמריקאית ישירה. אם הלחץ הקנדי יצליח להזיז ארצות־הברית ימסרו על כך לצרפתים בתקווה לפתוח שוק למיסטרים נוספים.

ד) לתגובתי, שתהיה זו מכה כבדה לממשלתי לשמוע שנקבל מטוסים מקנדה רק בתנאי שנקבל גם מארצות־הברית, השיב שאינו רוצה שנראה בזה המילה הסופית כלפינו. מוכרחים לנקוט עמדה זו כלפי ארצות־הברית, אך אם לא יצליחו לשנות דעתה יהיו מוכנים לשקול מחדש.

ה) הסכים אתי שאין לחשוש מתגובת האופוזיציה ודעת הקהל כאן. להפך, לדעתו תרוויח הממשלה כלפי פנים יותר מאשר תפסיד אם תשחרר המטוסים. לא כל חברי הממשלה מסכימים אתו אבל מכל מקום המצב הפנימי אינו מהווה שיקול רציני כעת.

ו) הרושם מהשיחות בלונדון[2] שהבריטים אינם מתנגדים לעסקה, אבל אינם מבקשים ביצועה כמו האמריקאים. בכינוס היה דיון כללי על המצב במזרח התיכון ומוחמד עלי[3] הציג הצד הערבי באופן מתון. לא היו דברים מפתיעים, והדיון לא השפיע לרעתנו.

מסרתי בקיצור טלפונית לאבן. מסרו נא תוכן מברק זה לוושינגטון, לונדון ופריז.

קומיי

335

1. ראו מס׳ 303, הערה 2.
2. ועידת ראשי ממשלות חבר־העמים הבריטי, שהתכנסה בלונדון בראשית יולי.
3. מוחמד עלי, ראש ממשלת פקיסטן.

336

א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/264

נוסח נכנס: 130.02/2456/2

לונדון, 13 ביולי 1956

בשיחתי עם לויד, בנוכחות רוז, גוללתי טענותינו לפי שלכם 932 ו־942,[1] תוך הדגשת אחריותה המיוחדת של בריטניה לתוצאות התוקפנות הגוברת של הירדנים והסכנות הכרוכות מבחינת היחסים הישירים בין ישראל לבריטניה. הפניתי תשומת לב מזכיר החוץ לסעיף 3 בהסכם שביתת הנשק עם ירדן המטיל על ממשלתה אחריות בעד פעולות איבה של כוחות בלתי סדירים ומסרתי לו [מה] שידוע לנו בדבר גיוס ואימון כוחות אלה בירדן.

לויד סיפר על מאמציו הנמרצים של שגרירם בעמאן בימים האחרונים להסביר רצינות המצב לשלטונות ירדן ולהניעם לפעולה לשיפור המצב בגבול עם ישראל. כתוצאה ממאמצי שגרירם וברנס קיבלו שלטונות ירדן על עצמם אחריות לדאוג לשיפור המצב ואף פרסמו על כך הודעה. לויד הביע אמון בכוונות ממשלת ירדן והנהגת הליגיון למנוע התחדדות יחסים עם ישראל. העירותי שמניעת התחדדות זו תוכל להיות ממשית רק אם הירדנים יגלו יחס כן למילוי המוטל עליהם לפי הסכם שביתת הנשק על כל הסעיפים.

לפני סיום חלק זה של שיחתנו, הפנה לויד תשומת לבי לכך שיש הבדל בין הדברים שאמר לי קירקפטריק בשיחתנו ב־4 בחודש[2] לבין הדברים שמסר איתן לווסטלייק על אותה שיחה.[3] לפי איתן כאילו אמר לי קירקפטריק שאנשי הליגיון מעוניינים בפעולות מלחמה נגד הישראלים. מה שאמר קירקפטריק היה שפעולות [כך במקור] תגמול שלנו שתגרור בעקבותיה פעולה מלחמתית מצד הלגיון עלולה ליצור מצב חמור וכו'. אישרתי דברי קירקפטריק כפי שמסרם לויד והעירותי שכנראה נפלה בשיחת איתן ווסטלייק אי־הבנה בעת תרגום אשגרי.

כאן פתחתי בשאלת הנשק וחזרתי על הדרישות שלנו מווסטלייק לפי שלכם ד/928.[4]

336

1. במברקים אלה (מ־10 ו־12 ביולי, בתיק 130.09/2321/3) נשלחה הוראה להיפגש עם לויד והנחיות לפגישה. על אילת לגולל פרשת המתיחות בגבול הירדני ולעורר שוב את שאלת אספקת הנשק.
2. ראו מס' 319.
3. נסב על שיחה בין איתן לווסטלייק, נוסף על שיחה שהתקיימה ביניהם יום קודם לכן (ראו מס' 319, הערה 5). בשיחה זאת, שקיים איתן בעקבות הוראה של בן־גוריון בעקבות תקריות בגבול ירדן, ציטט איתן ממברקו של אילת (מס' 319) וציין כי דברי קירקפטריק על חוסר הביטחון ברצון הנהגת הלגיון לעצור את ההתפתחויות המסוכנות, זורעים אור על התקריות האחרונות. "עלינו להבין מכך שיש בירדן כוונה להתגרות בנו מלחמה וליצור על ידי תקריות פרובוקטיביות מצב בו תסובך בריטניה." (ראו מחלקת חבר־העמים הבריטי אל שגרירות ישראל בלונדון, ד/931, 10 ביולי 1956, 130.09/2321/3).
4. ראו מס' 319, הערה 5.

לויד ענה שאם יאשר לנו עתה נשק, יתקבל רושם כאילו נבהל ממסיבת העיתונאים שערכנו ונכנע ללחצנו.[5]

עניתי שהוא אילץ אותנו להסביר לציבור המצב בשאלה כה חיונית בשבילנו, מאחר שתיאורו הוא היה בלתי נכון. הוספתי שהערתו מוכיחה שאינו מעריך כראוי דאגתנו העמוקה בשאלה בה תלוי שלומנו אם הגדיר פניותינו אל הציבור כאמצעי לחץ. סיימתי באמרי שלאחר ציפייה של יותר משלוש שנים לסנטוריונים אין הוא יכול לומר שלא הנחנו להם זמן מספיק למלא בקשותינו, אגב שיקול ודיון מדוקדקים, אך הזחלים שהובטחו לנו טרם שוחררו. על יסוד עובדות אלה, לא יוכל לשלול מאתנו זכותנו המוסרית להביא לידיעת הציבור בעולם, העלול להסיק מסקנה מוטעית מתשובתו לרובנס בדבר מאזן הנשק בין ישראל ומדינות ערב, את העובדות כפי שהן.[6] לויד חדל מטענתו בדבר הלחץ שהופעל עליו והחל להצדיק תשובתנו לרובנס. כשניסיתי לערער על דבריו מתוך הסתמכות על המספרים שפרסמנו ושלא הוכחשו על ידי משרד החוץ הבריטי, סטה לפתע מקו התגוננות זה והצהיר שאילו היה מוכר לנו היום מספר סנטוריונים, היו הרוסים שולחים מיד מספר כפול של טנקים חדשים לנאסר. עניתי שנימוק זה אינו מצדיק עמדתם למנוע נשק מגן מאתנו יותר מאשר הסתמכות על גבורת חיילינו ויכולתם הצבאית, שכן הכרזת השלוש מטילה עליהם חובה ברורה לדאוג למאזן הכוחות באזור בין אם מקור האספקה הוא המעצמות שחתמו על ההכרזה, בין אם הוא הרוסים, והוספתי שמעולם לא ביקשנו נשק בכמות שהערבים מקבלים מהמערב ומהרוסים, אך מניעת נשק מאתנו, מהסוגים המצויים בידי הערבים, מחזקת תוקפנותם ומקרבת מלחמתם נגדנו.

לויד העיר שתמכו בבקשותינו לאווירונים בצרפת ובקנדה.

עניתי שאנו מעריכים עזרתם בנידון, אם כי הגיעה אלינו ידיעה כי הם ניסו להניא אחרים מאספקת נשק לנו.[7]

לויד ענה שלא ידוע לו שום מקרה כגון זה.

עם תום השיחה, שאל מתי עומד להגיע לישראל מזכ"ל האו"ם?

5. ב־7 ביולי קיים אילת מסיבת עיתונאים שבה הגיב על דברי לויד כי מאזן הכוחות במזרח התיכון הוא לטובת ישראל. בין השאר אמר כי לדברי לויד יכולה להיות השפעה הרת אסון על מצב יחסי ישראל-ערב, והם עלולים להוביל להתקפה ערבית. הוא קרא לספק נשק לישראל על מנת למנוע התקפה ערבית וציין כי אין לישראל כוונות לתקוף את שכנותיה. נוסף על כך הוציאה השגרירות הודעה לעיתונות, ובה נאמר כי "שוויון איכותי בנשק הוא חיוני לישראל, אם כי אין היא עומדת על שוויון כמותי מוחלט עם מדינות ערב." (ראו השגרירות בלונדון אל משרד החוץ, ל/240, 9 ביולי 1956, 130.09/2321/4; מסמך של משרד החוץ, 7 ביולי 1956, 130.02/2456/2).

6. לא נמצא תיעוד על חילופי דברים בנושא זה בין לויד לבין חבר הפרלמנט מסיעת הלייבור, אלפרד רובנס. לפי תיעוד מאוחר יותר (מברק אילת אל משרד החוץ, ל/300, 23 ביולי 1956, 130.09/2321/4) ביקש רובנס מלויד, ב־23 ביולי, להסביר כיצד יכול היה להודיע לפני זמן־מה בפרלמנט כי יש לישראל יתרון במאזן הכוחות, שעה שממשלת ישראל הכחישה הנחה זאת על ידי עובדות. לויד הגיב "כי יש לקחת בחשבון את הזמינות הנוכחית של משאבי המפציצים ומטוסי קרב שיכולים להימסר לישראל." (ראו שניאורסון אל אבנר, 26 ביולי 1956, 93.04/325/5).

7. מקור הידיעה מן הצרפתים, שאמרו כי בישיבת NEACC (ועדת התיאום של שלוש המעצמות לאספקת נשק למזרח התיכון) מ־3 ביולי התנגדו הבריטים במיוחד לכל משלוח נשק לישראל בעת ההיא (ראו מחלקת חבר־העמים הבריטי אל אילת, ד/942, 12 ביולי 1956, 130.09/2321/3).

עניתי שאיני זוכר התאריך והוספתי שנסייע לו גם הפעם כפי שסייענו לו בעבר. הוספתי שהפעם יהיו מאמציו קשים יותר בגלל ניצחון הערבים בישיבת מועצת הביטחון האחרונה,[8] אך אם ידאג לכך שמדינות ערב, כולל ירדן, תקבלנה על עצמן מילוי החובות המוטלות עליהן על יסוד הסכמי שביתת הנשק בשלמותם, עשוי ביקורו להיות לברכה.

בקשר לשאלת הנשק, אין לי רושם שצפוי שינוי במדיניות ממשלת בריטניה הנוכחית הואיל וסכנות מדיניות זו נעוצות בעיקר בעמדת ממשלת ארצות־הברית באותה שאלה, כפי שהסביר זאת לויד למשלחת הלייבור, ולא בנימוקים שהשמיע באוזניי. אף על פי כן ראיתי בסתירות של לויד הרגשה של חולשה, דבר המגביר צורך בלחץ ציבורי מתמיד, אך גם זהיר, מצדנו, דבר שאידן ולויד רגישים לו ביותר.

אילת

337

מ' קדרון אל נשיא מועצת הביטחון (ניו יורק)

M. Kidron to the President of the Security Council (New York)

Copy: 93.08/410/19 :העתק

[New York], 16 July 1956

Sir,

On instructions from the Government of Israel,[1] I have the honour to bring to the notice of the Security Council the serious deterioration of the security situation along the Israel-Jordan border since the date of the unconditional cease-fire assurance given by the Government of Jordan to the Secretary-General of the United Nations on 26 April 1956.

Since that date, a total of 101 violations of the General Armistice Agreement have occurred all of which have been communicated to the Mixed Armistice Commission. Israel casualties during this period have been 7 killed and 8 wounded.

The following is a list of the incidents which have resulted in casualties:

On 15 May 1956, a motorcycle carrying two riders hit a mine on the Wadi Ara road near Megiddo. The stalled vehicle was fired at and hit by a grenade, Both riders were wounded.

8. ראו מס' 277 (הערת עורך).

337

1. רפאל הבריק לקדרון להגיש את האיגרת בהקדם כדי שתופץ בין חברות המועצה לפני בוא מזכ"ל האו"ם לישראל ותמצא הד בעיתונות (ראו מברקה, 41, 15 ביולי 1956, 130.09/2332/1).

On 23 May, Jordanian soldiers opened fire on Israel police guards on Mount Scopus. One policeman was wounded.

On 24 May, a tractor was ambushed and its driver killed near Kubeiba, 9 miles west of the Israel-Jordan border.

On 3 June, Jordanian soldiers opened fire on the Pagi Quarter in Jerusalem, killing one of the residents. The shots were fired from Jordan army position adjacent to the building occupied by the offices of the United Nations Relief and Works Agency.

On 5 June, fire was opened on workers near Yad Chana, two of whom were wounded.

On 24 June, Jordanians opened fire on workers near Sdeh Eliahu and on vehicles passing nearby. Two soldiers were killed and one civilian was wounded.

On 9 July, a police car was mined near Afulah. One person was wounded.

On the same day, a passenger car was attacked by seven armed men on the Beersheba-Hatseva Road. Two persons were killed.

On the night of 13 July, four infiltrators attacked a passenger car on the road between Yehud and Wilhelma. The driver was killed.

On 15 July, a worker was wounded by a mine at Kastel. Shots were fired at him from Jordan army positions.

The Mixed Armistice Commission, convened in emergency meetings, on five occasions condemned Jordan for its violations during that period:

On 9 May, Jordan was condemned for shots fired from the Old City Wall on 7 May.

On 14 May Jordan was condemned for the attack of 9 May on a vehicle near Kfar Saba.

On 19 May, Jordan was condemned for the attack of 15 May in Wadi Ara.

On 10 July, Jordan was condemned for mining a police car near Afulah on 9 July.

On 15 July, Jordan was condemned for the attack on 9 July on a civilian vehicle near Hatseva. (In the resolution adopted on that date, the Mixed Armistice Commission issued a strong call to the Jordan authorities to take into consideration its continuous exhortations to terminate such repeated incursions into Israel in violation of the General Armistice Agreement, and called upon the Jordanian authorities to adopt immediate and efficient measures to enforce the provisions of Article IV para 3 and Article III para 3 of the General Armistice Agreement).

It is evident from the nature, frequency and attendant circumstances of the attacks described above, the majority of which have been directed against Israel's main arteries of communication, that they are either the result of deliberate planning by the Jordan authorities or that they are organized and executed with their knowledge and connivance.

These attacks have coincided with renewed activity of Fedayeen gangs based on Jordan, who are recruited, trained and equipped by the Jordan military authorities and operate under their direction.

The conduct of the Jordan Government, together with the fact that no effective measures have been taken by it to prevent such outbreaks must inevitably raise the question of whether this Government still considers itself bound by the unconditional cease-fire assurance given to the Secretary-General, and by the General Armistice Agreement of which the cease-fire pledge is an indissoluble part.

I have the honour to request that this letter be circulated among the members of the Security Council.

Please accept, Sir, the assurances of my highest consideration.

M.R.K.
for Permanent Representative of
Israel to the United Nations

338

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA442
נוסח יוצא: 93.01/2213/1

ושינגטון, 16 ביולי 1956

לפי המוסכם, אחרי השיחה עם דאלס[1] נפגשתי עם אלן. עיקר דבריו:

א) **קנדה**: ביום ה׳ יבקר שגריר ארצות־הברית את פירסון וישאל מה בדיוק על ארצות־הברית לעשות כדי שקנדה תיענה לבקשת ישראל.[2] ברור שתקוותו כי קנדה לא תפריז בתביעה ותסתפק בפריטים שאינם חורגים ממסורת העבר.

ב) **צרפת**: בשבוע שעבר הייתה התייעצות משולשת בוושינגטון. הצרפתים ציינו: (1) נשק שהחליטו למכור לישראל ו־(2) נשק שחושבים על שחרורו, אך רוצים לשמוע תגובת עמיתיהם. התגובה האמריקאית הייתה לגבי (1) שרושמים לפניהם את ההחלטה; ולגבי (2) שאם וכאשר צרפת תחליט למכור, תראה ממשלת ארצות־הברית הדבר באהדה. אלן אמר שאין לצרפת שמץ של הצדקה לטעון שעמדת ממשלת ארצות־הברית מהווה מכשול כלשהו למכירת הנשק לישראל. כלום לא ברור כי ארצות־הברית הלוחצת על קנדה למכור F־86 אינה מתנגדת למכירת מיסטרים על ידי צרפת. אלן הוסיף שאינו יודע אם צרפת עוד

338
1. מס׳ 327.
2. ראו מס׳ 353.

טוענת שארצות־הברית מפריעה, אך יש לו חשד כי אין היא מציגה לנו תמיד את העמדה האמריקאית כהווייתה. ביקש שלא נעביר לצרפת שום רושם של ביקורת וכל מגמתו היא שאנו במשא ומתן שלנו בפריז נדע כי אין מצד ארצות־הברית התנגדות לסיפוק התביעות שהעלינו בפני צרפת.

ג) באותו מעמד הודיע לנו ביזמתו על שחרור 18 פייפרים נוספים ועוד שלושה רישיונות לא חשובים ביותר. על בקשות אחרות ברשימתנו יוחלט רק אחרי שיחת שגריר ארצות־הברית באוטווה.

ד) **המלווה**. בשבוע שעבר ביקשה מחלקת המדינה מהבנק להחיש גיבוש מסקנותיו. הציע לי לקיים תוך שבוע ימים אותה פגישה עם הובר, עליה דיבר המזכיר, כדי לשמוע דעה מוסמכת של מחלקת המדינה.

ה) על פי הצעת אנשינו בפריז הבעתי הערכה להתעניינות פורטר ביהודי מרוקו. אמר שארצות־הברית תוסיף לפעול מתוך שיקולים הומניטריים.

אבן

339

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA452

נוסח יוצא: 93.01/2213/1

ושינגטון, 17 ביולי 1956

לרגל השיחות עם דאלס, אלן, ראסל ואחרים[1] מסתמנת תמונה [כי] זאת השקפת ממשלת ארצות־הברית בעניין הנשק. אתאר את העמדות האמריקאיות בלי להעיר עליהן או לנתחן.

א) אנשי הממשל סבורים שהגדרת סלווין לויד[2] הייתה קיצונית מדי, אך משוכנעים כי אין ישראל כשה לטבח יובל. יודעים על פרטי מבצעינו במדינות אחרות ועושים חשבון שהתחזקנו הרבה בעיקר בתקופה שבאה אחרי שממשלת ארצות־הברית הבהירה למדינות אחרות עמדתה החיובית לזיוננו. אין ממשלת ארצות־הברית מתייחסת ברצינות להנחה כאילו פניותיה לאחרים רק הרגיזו ולא הועילו. לדעתה, היו פניותיה לא רק מרגיזות אלא גם מועילות. פינו נתן להם להבין שעם כל אכזבתו על הימנעות ארצות־הברית ממכירה רצינית, התרשם מדברי דאלס כשחייב התחזקות ישראל כמגמה מדינית רצויה.

ב) עם זאת גורסים עדיין שקיים עוד צורך להגביר כוח ישראל. אינם סבורים שכלו הקיצין במדינות אחרות. משוכנעים שצרפת עוד תמכור לנו, לא כל שכן אם תחוש בעמדת

339

1. ראו מס' 327 ו־338. לא נמצא דיווח על שיחה עם ראסל.
2. ראו מס' 319 והערה 3 שם.

הסכמה מצד ארצות־הברית. סבורים שנקבל עוד מיסטרים IV וגם נשק אחר שנדון כנראה בישיבת השלוש בשבוע שעבר.[3] אנסה לברר במפורש מה גורל ה־SS10.[4]

ג) חוגי דאלס מביעים כעס על קנדה. טוענים: (1) שפירסון הביע הסכמה מפורשת ובלתי מותנית בפריז; (2) שהקנדים אמרו לפני זמן שהמכשולים הם רק פנימיים. משהתברר כי האופוזיציה אינה מביאה מכשולים, אומרים עכשיו שהמכשול הוא בין־לאומי, כלומר אמריקאי. הקנדים אומרים שאינם רוצים לקפוץ בראש ולמעשה אין שחר לטענה זאת, שכן קנדה מפגרת ואינה צועדת בראש. על פני השנים שחלפו העניקו ארצות־הברית, צרפת ואנגליה סיוע רב לביטחון ישראל הן בנשק, הן בצורות אחרות, וכולן עשו משהו מאז העסקה הצ'כית בעוד שקנדה לא עשתה מאומה זה חודשים ועכשיו ניתנת לה הזדמנות לתרום למגמה שכל נאט"ו רוצה בה. תולים הקולר בסט. לורן שמתארים אותו כזקן כעסן - cantankerous - מלא טענות כרימון ויותר מדי נוטה להחמיר עם ארצות־הברית. למרות הנ"ל מעמידים פנים כאילו לא התייאשו מהעסקה הקנדית וסבורים שסופה להתגשם. אין דאלס רוצה להופיע כאיש שנכשל במבצע שדגל בו והתחייב לו.

ד) ההנחה שהלחץ האמריקאי רק מרגיז הקנדים מתחילה להרגיז את האמריקאים. אומרים בזעם שמי שלא יכיר בשיחות דאלס עם פירסון מסוף מרס[5] ואילך כמעשה מדיני־חיובי לישראל, אינו שפוי בדעתו. רק הפניות האלה אילצו ממשלת קנדה להתייחס ברצינות לבקשתנו. טוענים שקנדה וצרפת מעולם לא היססו לבקש עזרה מארצות־הברית בצר להם, ובבוא ארצות־הברית להסתייע בהן בבעיה כאובה, מתנפחים ונרתעים. התסביך הזה כאילו עזרה בין־לאומית היא one way street, כלומר רק אמריקה חייבת לעזור למדינות מערביות אחרות והן רק נעזרות, מושמע הרבה בוושינגטון בימים אלה ותרם לא מעט לקיצוצים האכזריים שחלו בתכניות הסיוע.

ה) האמריקאים מתייחסים בספקנות להנחתנו שהמפתח לרכש באנגליה גם הוא בידי ארצות־הברית. לפי גרסתם אם ארצות־הברית תמכור לישראל, יאמרו האנגלים שבוודאי אין צורך שגם אנגליה תמכור ואם ארצות־הברית תתאפק, יאמרו באנגליה שאם אמריקה לא תמכור, אנחנו לא כל שכן. טוענים שבפריז הסכים לויד למכור נשק אנטי־טנקי ואנטי־אווירי בלי להתחשב במעשים אמריקאיים. מוסיפים שעובדת המכירות הבריטיות לשתי מדינות הגובלות עם ישראל, אפילו אחרי העסקה הצ'כית, ועובדת היותה הספקת העיקרית לעיראק אפילו עכשיו, משמשות מנוף לסיכוי מיוחד באנגליה ועלינו לחתור אליו בהתמדה.

ו) אם כי כאמור ב־(ב) וב־(ג) לעיל, יוסיפו לשבת על המדוכה מתוך ביטחון להצליח אינם סבורים שדווקא עד midsummer יש לגמור המבצעים. מבחינה בין־לאומית אינם רואים סיכוי למלחמה עם מצרים בקיץ ואינם מניחים שנאסר יתקיף בפתיחת עצרת או"ם.

3. ראו מס' 338.
4. SS10 - טיל נגד טנקים מתוצרת צרפת. לפי הסכם מנובמבר 1955 הסכימה צרפת לספק לישראל טילים כאלה, בקצב של חמישים לחודש, החל מדצמבר 1955 (ראו צור ופרס אל בן־גוריון, שרת ודיין, מס' 42, 4 בנובמבר 1955, 130.02/2457/9). אבן דיווח למשרד החוץ (מברק WIA453, 13 ביולי 1956, 93.01/2213/1) כי נושא אספקת הטיל נדון בישיבה של NEACC, הבריטים התנגדו, בגלל אופיו החדיש והתוקפני של הטיל והאמריקנים הזדהו אתם. הם גם טענו כי המספר שביקשה ישראל, יותר משמונה מאות, נראה מוגזם. יש להניח כי טילים אלה סופקו לישראל במסגרת החלטתה של צרפת לספק לישראל פריטי נשק מבלי להיוועץ עם בריטניה וארצות־הברית.
5. ראו מס' 166.

מבחינה אמריקאית פנימית, אם ישראל תשלים עיקר זיונה באוגוסט־ספטמבר או אפילו אוקטובר, יש בזה ערך יותר גדול מאשר ביולי־אוגוסט שכן זיכרון הבוחרים קצר.

ז) רואים המוקד בקנדה וינסו לספק את התביעה הקנדית לשחרור ציוד פה מבלי לחרוג ממסגרת צנועה של אספקה מסורתית. ההליקופטרים, הפייפרים, חלקי החילוף לטנקים ואולי יוסיפו זחלמים ושאר ירקות, דיים להוות השתתפות אמריקאית. יוכיחו כי כל הנ"ל מצטרף למיליונים בזמן קצר ויש גם מקומות אימונים והפעלת היתרי off shore, ויתור על מיסטרים שנועדו לארצות־הברית ואספקת עודפים למלאי וסיוע כספי והלוואות ומדוע קנדה טוענת שאין ארצות־הברית דואגת לחיזוק ישראל ורק קנדה נתבעת לעזור. הוויכוח הזה עומד להתלקח עוד השבוע בשוב ליווינגסטון מרצ'נט לאוטווה.

אלה הטענות המושמעות באוזנינו ואוזני ידידינו ומדינות אחרות מפי דוברי הממשל. כמה מסעיפיו עושים רושם על אוהדינו ועלינו לתת דעתנו עליו בבואנו להשיב ולהדריך אחרים לתשובה.

על רקע זה אנו ניגשים שוב להסתערות על עמדתם העיקשת בעניין המכירה הישירה. כבר קיבלו פניות מאנשי הקונגרס במדינות רבות והשבוע נפעיל קבוצת סקוט[6] מנסים שיופיעו מאמרים ראשיים בשבוע הזה והבא. הארגונים היהודיים קבעו שיחה עם דאלס כמוסכם.[7]

אבן

6. יו סקוט, חבר בית הנבחרים, עמד בראש קבוצה של 40 חברי בית הנבחרים, ששיגרה ב־3 בפברואר מכתב לדאלס שבו ביקשה לספק לישראל נשק מגן (ראו מס' 77, הערה 3). ביזמת אבן קיים סקוט שיחה עם דאלס, שאמר שברצונו ליצור מצב שיאפשר סילוק הבעיה הישראלית ממערכת הבחירות בארצות־הברית. ציין כי אחרי ארבע שנות ממשל רפובליקאי ישראל יותר חזקה מאשר הייתה לפני כן. לכן הוא מצפה כי סקוט וחבריו יגנו עליו ויסבירו לציבור כי עמדת הממשל לישראל ידידותית (ראו אבן אל משרד החוץ, 499, 27 ביולי 1956, 130.09/2311/11).

7. ראו דיווח של הרליץ על פגישת אבן עם מועדון הנשיאים ב־5 ביולי (תעודה מ־13 ביולי, בתיק 130.20/2460/4). בפגישה גולל השגריר את המבוי הסתום שהגיע אליו ישראל לגבי בקשות הנשק שלה בארצות־הברית ובמדינות המערב. הוחלט שחברי המועדון יבקשו פגישה עם מזכיר המדינה וגם ישלחו משלחת לנשיא. ככל הנראה פעולות אלה לא יצאו אל הפועל.

340

מחלקת מזרח אירופה אל צירות ישראל בוורשה
East European Division to the Israel Legation in Warsaw

מברק מוצפן 513

נוסח יוצא: 130.09/2306/8

ירושלים, 17 ביולי 1956

בביקור היכרות אצל שרת החוץ אמר סלוביקובסקי בין השאר:

א) אינם מדברים על עלייה המונית כי אם ליברליזציה והקלות.[1]

ב) ממשלת פולין תשתמש בכל האמצעים לדיכוי אנטישמיות שהיא נחלת העבר. רק אלמנטים ריאקציוניים ובלתי אחראיים נגועי אנטישמיות.

ג) ההתעניינות בישראל בקרב הציבור הפולני רבה ואוהדת. זה בא לידי ביטוי בקבלת הפנים החמה לנוער הישראלי בפסטיבל.[2]

ד) כוותיק בארץ התרשם לטובה מקצב הבנייה, מהעבודה היוצרת ומשאיפת ישראל לשלום.

ה) התפתחות היחסים והרחבתם במסחר ותרבות לטובת שני הצדדים. העלאת הצירויות לשגרירויות בקרוב.

ו) מקווה שיתומים יעלו וישתלבו בחיים בהצלחה.[3]

ז) ציין שסנדאוור עשה שליחות בלתי הולמת [ל]הלך הרוח בפולין לגבי ישראל ושעיתונאים שיבואו יתקנו את המעוות. פרשן הרדיו אוסטנד המבקר בארץ הכין שורת רפורטז'ות מאלפות על הארץ שישודרו ברדיו הפולני.

ח) מקווה שבקרוב יוחלפו משלחות בריאות.

מזא"ר

340

1. אבידן דיווח למשרד החוץ (מברק ומ/636, 9 ביולי 1956, 130.09/2306/10) שלפי מידע שבידיו החליטה ממשלת פולין לא להתיר יציאת יהודים בממדים גדולים, ולהורות למוסדות הביצוע לבל יפרשו ההחלטה שהתקבלה לפני כחודשיים על איחוד משפחות כעלייה רבתי. ראו גם מס' 251 והערה 1 שם.
2. בפסטיבל נוער שהתכנס בוורשה באוגוסט 1955 השתתפה משלחת מישראל.
3. נושא עליית היתומים הועלה על ידי איתן בפני סגן שר החוץ הפולני - ראו מס' 284 והערה 1 שם.

341

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן IW179
נוסח יוצא: 130.02/2455/5

ירושלים, 18 ביולי 1956

לבקשתו הדחופה נתקבל אתמול לאוסון על ידי שרת החוץ. נכחו המילטון והרצוג.

לאוסון קרא שדר ממחלקת המדינה המביע דאגה שמא נגיב בכוח על תקריות בגבול ירדן.[1] השדר מאשר העמדה שבוטאה על ידי מועצת הביטחון וממשלת ארצות־הברית שתקריות אינן מצדיקות תגובה בכוח. ארצות־הברית מבררת המצב עם ממשלת ירדן ויש לה יסוד להאמין שזו עושה מאמצים נמרצים וכנראה כנים להפסיק התקריות. תגובה ישראלית כעת תהיה מצערת במיוחד לרגל ביקורו הקרוב של המזכ״ל. מחלקת המדינה מציינת האפשרות שלתגובות ישראליות יהיה prejudicial effect בארצות־הברית ובמדינות ידידותיות אחרות מבחינת מאמצי ישראל להשיג נשק. עד כאן.

בטענו שאין לו תוספת רקע כלשהי ממחלקת המדינה אמר לאוסון, בהסברה אישית, שייתכן שגרמו לשדר שמועות בעיתונות ואף ייתכן שהאמרשלד קיים מגע עם מחלקת המדינה. בהמשך השיחה אמר שייתכן שהאמרשלד זכה להבטחה רוסית להשפיע על הערבים להימנע מתקריות[2] ולכן רוצה להבטיח שעד שיבוא הנה לא נהפוך אנו הקערה.

שרת החוץ השיבה שבכל הידידות וגילוי הלב עליה להביע הזדעזעותה נוכח השדר. בשעה זו אחרי שוועדת שביתת הנשק הרשיעה ירדן 5 פעמים, אחרי שנרצחו שבעה ונפצעו שבעה, מבקשת ארצות־הברית מאתנו להימנע מתגמול וקושרת פנייתה ב־2 נימוקים עיקריים: סיכויי הרכש ושליחות המזכ״ל. השומע הבלתי בקי עלול היה לחשוב שמזה חודשים נענית ארצות־הברית ברכש; למעשה היא אומרת לנו שפעולה מצדנו תסכן רכש בלתי קיים. אשר למזכ״ל הרי הוא הודיע לעולם על התחייבויות שכנינו להפסקת אש והמאורעות הוכיחו איך הם מתייחסים למוצא פיהם. הפנייה ביחס לביטחוננו השוטף באה שעה שביטחוננו היסודי מתערער מיום ליום עקב זרם הנשק לערבים ובקשתה הצנועה

341

1. היה זה שדר בעל פה, שלאוסון הצטווה למסור למאירסון בהוראת דאלס. מסתבר שמחלקת המדינה הודאגה ממידע שהגיע אליה, שלפיו החליטה ממשלת ישראל, בישיבתה ב־11 ביולי, להסמיך את בן־גוריון לנקוט פעולה כפי שימצא לנכון במידה שיקרו תקריות רציניות בגבול ירדן (ראו *FRUS, 1955-1957*, Vol. XV, Nos. 460, 461).

נוסח החלטת הממשלה מ־11 ביולי היה כדלהלן: ״מחליטים (ברוב קולות) לייפות כוחו של שר הביטחון להורות על תגובה בהתאם לקווים שנקבעו בישיבה.״ הצעות אחרות, להגביל את הפעולה לאחר בואו של האמרשלד או לכנס את הממשלה לפני כל פעולה לא התקבלו (ראו סטנוגרמה מישיבת הממשלה, 11 ביולי 1956, גנזך המדינה).

2. בראשית יולי 1956 ביקר האמרשלד בברית־המועצות. לדברי שר החוץ הסובייטי, שפילוב, מנהיגי ברית־המועצות הדגישו בשיחותיהם אתו כי אדירה שאיפתם להביא להפגת המתיחות במזרח התיכון, וכי הם יתמכו בכל צעד שינקטו ברוח זאת האמרשלד והאו״ם. במסיבת עיתונאים אמר האמרשלד כי הפתרון לסכסוך הערבי־ישראלי צריך להיות מוסכם בין הצדדים, אין הוא יכול להיות כפוי, ואין זה עניין לתיווך (ראו ״הארץ״, 6 ביולי 1956). ראו גם מס׳ 342.

של ישראל נקלעה למבוי סתום במדינות שונות בגלל סירוב ארצות־הברית להשתתף. טוב שאין דעת הקהל בישראל יודעת על "תרומת ארצות־הברית לביטחון ישראל" המתבטאת בשדר זה. ישראל כולה בסכנה נוכח עצמתם הגוברת של צבאות ערב וחיי כל יחיד ויחיד לשבט או לחסד נתונים לשיקול דעת הרמטכ"ל הירדני. כל עוד ידעו הערבים שארצות־הברית מונעת נשק מישראל ועם זאת אומרת לנו שאיננו צריכים להגיב כיצד תרוסן ההשתוללות? אם לא נשכיל הפורעים שהתפרעותם מסכנת גם חיי הערבים כיצד נוכל לשים קץ לתוקפנות.

לאוסון העיר שישראל מאמינה שתגובה מבחינת הגנה פעילה איננה הפרת הסכם שביתת הנשק אולם מאידך, ארצות־הברית ומועצת הביטחון סבורות אחרת. שרת החוץ השיבה שההבדל היסודי הנו בין חיים ומוות. איננו פוגעים בערבים בעוד שהם באים להרגנו. בד בבד עם ההודעה הפומבית הירדנית נגד הסתננות, נמשכים גיוסם ואימונם של הפדאיון וכן נאומי ההסתה של מנהיגי ירדן. להערת לאוסון שאם אמנם ממשיכים לארגן פדאיון, יהא זה בניגוד להתרשמות ארצות־הברית שירדן עושה הכול להפסיק ההתפרעות, העירה שרת החוץ שהיא תאמין להודעותיהם כשיירו במסתננים. להערת לאוסון שבעבר התרשמה ארצות־הברית שאם השתכנעה ישראל שהצד השני כן ברצונו לשמור על השקט, אזי הייתה נטייה מצד ישראל לא לראות בהפרות בודדות יסוד לתגובה, השיבה שרת החוץ שאיננו מאמינים שאמנם עושה ממשלת ירדן הכול למניעת התקפות ועמדה על מהות התקריות האחרונות, ובמיוחד וילהלמה,[3] שכמעט ודאי שנעשתה על ידי לגיונרים. שרת החוץ הרהרה בקול רם שארצות־הברית ודאי שלחה השדר משום שהסיקה שמדרך הטבע היינו צריכים להגיב שכן כך הייתה היא עושה נוכח התגרות דומה. לאוסון מיהר להתייחס לביקורו הקרוב של האמרשלד ושרת החוץ הדגישה שמאז ביקורו האחרון לא היו כל תגובות מצד ישראל. אילו הגבנו היו מאשימים אותנו שחוללנו שרשרת תקריות והנה לא הגבנו ובכל זאת נוצרה שרשרת שכולה פגיעות בנו. לשאלת השגריר, אם לדעת שרת החוץ יישמעו הערבים לקריאה סובייטית לשמור השקט, באה תשובה שאין ביטחון שכן כיוון מחשבת מנהיגי ערב איננו תיקון סוציאלי של עמיהם המדוכאים, אלא שנאה לישראל. עכשיו אין נאסר יכול למצוא מפלט בדיבורים על עצבנותו מפני ישראל ובכל זאת איננו פונה לענייניה הפנימיים של מצרים, אלא משתולל בשאפתנותו לכיבושים בחוץ. ייתכן מצב שבו גם ארצות־הברית וגם ברית־המועצות יתנגדו למלחמה ועל אף זאת ישים נאסר פניו להרפתקנות כדי להציל מעמדו בכת השלטת. הוסיפה שאם נותקף, נילחם ללא התחשבות בכל גורם חיצוני שהוא. לאוסון העיר שהעולם אינו מפקפק בכך. שרת החוץ העירה שכשם שהאמריקאים אינם שולטים יותר על נשק שמסרו לעיראק ולסעודיה, כן אין הרוסים שולטים על השימוש בנשק שבידי מצרים. איננו יכולים להשליך יהבנו על יעילות פניות הסובייטים לערבים.

בסוף השיחה חזרה והדגישה שרת החוץ שנשק מתאים בידי ישראל הנו הדבר היחיד שיכול להבטיח השלום באזור. לשאלת לאוסון לעמדתנו בדבר אספקה משותפת מצד כמה מדינות, השיבה שרת החוץ שאם האיכות והדגם לא ייפגעו, לא איכפת לנו צינור האספקה, אולם עובדה יסודית היא שבהיעדר השתתפות ארצות־הברית לא יזוז דבר.

מאה"ב

3. ב־13 ביולי הותקפה מכונית נוסעים בדרך בין יהוד לווילהלמה, ונהגה נהרג.

342

שיחת ו' איתן - ד' האמרשלד (בירושלים, ב־19 ביולי 1956)
Meeting: W. Eytan - D. Hammarskjöld (Jerusalem, 19 July 1956)

העתק: 93.08/410/5

סודי

מר האמרשלד סעד עמי סעודת ערב בביתי ב־19 ביולי. מרבית השעתיים וחצי ששהה אצלי דיבר הוא.

הוא פתח בתיאור ביקורו בברית־המועצות וכן בפולין, בצ'כוסלובקיה וביוגוסלביה. במוסקבה קיים שיחות עם בולגנין, כרושצ'וב, שפילוב ואחרים. בעיקר, כפי שמסתבר, עם שפילוב. שפילוב לדעתו, מייצג טיפוס חדש של מדינאי סובייטי. השינוי הוא לטובה. לדעתו, אין כרושצ'וב כה בטוח בעצמו כפי שהוא נראה. כל השיחות התנהלו בלבביות ובגילוי לב. מר האמרשלד היה מרוצה מאוד מקבלת הפנים שערכו לו במוסקבה - וגם מעצמו.

שפילוב אמר לו בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים כי ברית־המועצות תתמוך בכל מאמציו למען הבנה רבה יותר בין ישראל למדינות ערב, וכי הנה רואה בעין יפה זימון של שני הצדדים יחדיו למשא ומתן ישיר. בולגנין אף הוא אמר לו זאת. מטרת ביקורו של שפילוב במצרים (שנקבע עוד לפני שנתמנה שר החוץ)[1] הייתה כדברי שפילוב עצמו "לברר מה מתרחש שם". הם ייחסו חשיבות לכך שמישהו בעל מעמד ילך ויתרשם התרשמות ראשונית מן הנעשה. שפילוב, אפילו בתורת עורכו הראשי של "פראבדה", היה האיש המתאים לתפקיד זה, כיוון שהיה במצרים שנה קודם לכן ועשוי היה להבחין בהבדלים ובשינויים.

לדעת המזכ"ל, אין לשפילוב עצמו ולא לרוסים בכלל דעה טובה מדי על הערבים. ברית־המועצות משתמשת בערבים ביודעין כמכשיר במדיניותה, אך אין פירושו של דבר שהערבים עשו עליה רושם טוב.

המזכ"ל הסכים אתי כשאמרתי שנתרשמתי במוסקבה[2] שלושה רשמים, שניתן להגדירם כנוחים מבחינתנו: (א) נכונות מצד הרוסים לשוחח ארוכות עם נציג ישראלי וללמוד את השקפת ישראל; (ב) באמת ובתמים מתנגדת רוסיה למלחמה במזרח התיכון ותשמח לראות חיסול הסכסוך ושלום בין ישראל לערבים; (ג) דעה קדומה אנטי־ישראלית אינה נקודת המוצא של מדיניותה המזרח־תיכונית של ברית־המועצות, הגם שלתמיכתה בערבים יש כמובן תוצאות מזיקות לישראל. מר האמרשלד אמר כי הוא יכול לאשר במפורש כל אחד מן הרשמים הללו. בכל שיחותיו במוסקבה לא הבחין בדעה קדומה אנטי־ישראלית כלשהי. כשדן עם שפילוב בבעיית הפליטים (שפילוב התרשם מאוד ממצבם הקשה) והפנה את תשומת לבו לכך שיש גם צד שני למטבע, אשר אותו יכולה ישראל לספר ואשר כדאי לשמעו, הסכים שפילוב מיד כי יש לשמוע את מה שיש לישראל להגיד בפרשה זו. (אגב, קיבלתי רושם כי בעיית הפליטים, יותר מכל בעיה אחרת, נחשבה לעיקר ביחסי ישראל - ערב. נראה כי זו היא דעת המזכ"ל באותה מידה שהיא גם דעת שפילוב. המזכ"ל אמר כי

342
1. ראו מס' 313 והערה 1 שם.
2. איתן ביקר במוסקבה ביוני 1956 - ראו מס' 288.

מסר לבולגנין ולשפילוב ידיעות עובדתיות על הפליטים, אשר היו כנראה חדשות להם ואשר לדעתו עשו רושם עליהם).

[.....][3]

מר האמרשלד סיפר לי כי דן באותו בוקר עם מר בן־גוריון ב"מדיניות התגמול".[4] פרט לבחינה המוסרית ולבחינות אחרות (אשר גם במה שנוגע להן איננו מסכים עם ראש הממשלה), סבור הוא כי מדיניות זו היא "בלתי יעילה". אין היא נותנת את התוצאות הרצויות. אם תרצה ממשלה ערבית לעצור את ההסתננות ומעשי התוקפנות, יקשו על משימה זו מאוד פעולות התגמול של ישראל. שמה הטוב של ישראל נכתם בפעולות התגמול, אשר אין כיום גורם בעולם - מערבי, מזרחי או אחר - היכול לסמוך עליהן את ידיו. פעולות תגמול יעמידו את ישראל בעמדה קשה ביותר בכל העולם. (עניתי מה שעניתי. לשאלה מהי הברירה שהוא מציע כדי לטפל במצב כמו זה הנגרם על ידי שלשלת רציחות, השיב המזכ"ל כי חוסר ברירה אינו מצדיק מעשי תגמול על כל נזקיהם המרובים - נזקיהם לישראל עצמה בראש ובראשונה).

המזכ"ל משוכנע שיש היום מקום לדבר עם נאסר על שיפור היחסים בין מצרים לישראל. הוא (המזכ"ל) מתייחס לכל יתר הארצות הערביות בזלזול גלוי ואינו רואה טעם לשוחח עמהן. אם מצרים לא תצעד בראש, לא תעשה שום מדינה אחרת דבר. אך אם תצעד בראש, יהיו לה אמנם קשיים עם יתר הערבים, אך היא תוכל להתגבר עליהם אם רק תרצה בכך. הוא עומד להגיד לנאסר דברים דומים לאלה שאמר לו באפריל, אך הפעם, סבור הוא, יש סיכוי להצלחה. באפריל לא האמין כי נאסר יוכל לעשות משהו בכיוון הרצוי אלא עד לאחר הבחירות והכנסת החוקה החדשה לתוקף ביולי. כל העולם יכול לגחך כאוות נפשו על "בחירות" כגון אלו שבהן נבחר נאסר ב־99.9% של הקולות. אך במצרים זו היא המציאות ולמעשה מרגיש היום נאסר כי מצבו שונה וחזק מזה שהיה עד כה. אך לא רק הבחירות והחוקה החדשות קובעות. המזכ"ל סבור כי מצוין הדבר (וזאת לא יכול היה לנחש באפריל) כי ביקורו במצרים עתה מתקיים לאחר ביקור שפילוב במצרים ולאחר ביקורו הוא בברית־המועצות. לא יכולות להיות למצרים אשליות בדבר השקפותיה של ברית־המועצות, ודבר זה יגרום למתינות מצרית ולהערכה מציאותית יותר שלה כלפי ישראל (קיבלתי רושם ברור כי המזכ"ל תכנן זה כבר ביקור במצרים לאחר הבחירות שם, וכי על ביקורו "הפתאומי" הזה במזרח התיכון לא החליט רק עקב שיחת קדרון אתו).[5]

עוררתי כמה שאלות כגון הרציחות המבוצעות על ידי הירדנים מאז ההסכם להפסקת אש והמצב הנוצר עקב זאת; הצהרתו המתרברבת של נאסר כי הפך יחידות מסוימות של משמר הגבול ברצועת עזה לצבא פלשתינאי בעל מגמה תוקפנית מובהקת "לכיבוש מחדש של פלשתינה";[6] המאסר השרירותי של מלח ישראלי שנמצא באנייה באלכסנדריה;[7] ועוד מעשים כאלה של גילוי רצון רע מצד מצרים. כן שוחחנו על "פאנגיה"[8] והמזכ"ל סיפר כי שלח למצרים מכתב קשה ביותר בעניין זה. הוא מתכוון לעורר שוב את הדבר כשיהיה עכשיו בקהיר.

3. ארבע פסקאות, שעניינן רשמיו של האמרשלד מביקורו במדינות מזרח אירופה, לא הודפסו כאן.
4. ראו מס' 344.
5. ראו מס' 305.
6. ראו מס' 299.
7. ב־7 ביולי נעצר מלח ישראלי על סיפון אנייה שוודית שעגנה באלכסנדריה. מאמצי הקונסול השוודי לשחררו עלו בתוהו. ישראל פנתה למשרד החוץ השוודי ולציר שוודיה בישראל בבקשה לפעול לשחררו.
8. ראו מס' 281 והערות שם.

הוא סיפר לי כי זמן קצר לפני שיחתו אתי קיבל מברק ממשפחות שלושת השבויים העצורים במצרים, בו נתבקש לקבלן לריאיון.[9] מטעמים אנושיים נוטה הוא לראותן, אך הוא חושש פן יזיק הדבר יותר משיועיל מבחינה מדינית (סבורני כי חשש זה הוכנס לראשו על ידי יועציו; נטייתו הוא הייתה חיובית ללא ספק). אמרתי לו כי איני רואה כל סיבה לחשוש פן תצמח רעה משיחה עם נציגי המשפחות ויעצתי לו לראותם.

ו' איתן

343
תזכיר של א' מירון
Memorandum by A. Miron

העתק: 130.11/2512/1

[ירושלים], 19 ביולי 1956

הנידון: יחסי מסחר עם ברית־המועצות

בעקבות הפעולות של משלחת קניית הדלק במוסקבה (קניית דלק, ציוד קידוח וכו'),[1] התקיים ב־17.7 בירור אצל שר המסחר והתעשייה בקשר עם הסדר יחסינו המסחריים עם ברית־המועצות במסגרת הסכם מסחרי.

השיחות על הסכם מסחרי מתנהלות בינינו לבין הרוסים זה כבר זמן כאן ובמוסקבה, ואף הגשנו להם בהזדמנויות שונות רשימות הסחורות שאנו יכולים למכור, אלא שעמדת הרוסים לא הייתה אוהדת.

9. באותה עת היו בידי מצרים שלושה שבויים ישראלים: חייל שנשבה ב־5 בספטמבר 1955 באזור רפיח, ושני שוטרים שנשבו ב־26 באוקטובר 1955 באזור המפורז של ניצנה.

343

1. ב־17 ביולי 1956 נחתמו במוסקבה חוזים לאספקת דלק בין החברות הישראליות "דלק" ו"ירדן" לבין החברה הסובייטית "סויוזנפט אקספורט", לפיו אמורות היו החברות הישראליות לקנות בשנת 1957 300,000 טון מזוט ו־220,000 טון נפט גולמי, ובשנת 1958 350,000 טון מזוט ו־270,000 טון נפט גולמי (ראו שרמן אל אבן, 23 באוגוסט 1956, 130.02/2456/6). ברית־המועצות נתקלה בתגובה שלילית לעסקה זאת במדינות ערב, ולכן ניסתה להקל בחשיבותה, וראו דברי שפילוב לעיתונאים ב־21 ביולי: "עסקת הנפט איננה אלא הסכם מסחרי חסר חשיבות, אשר לרוע המזל מייחסים לה אנשים מסוימים חשיבות מופרזת. אין להדגיש כאן צדדים מדיניים שאינם קיימים" (ראו י' גוברין, **יחסי ישראל-ברית-המועצות**, עמ' 112). עסקה זו בוטלה עקב מבצע סיני.
במקביל לשיחות בעניין אספקת הדלק ניהלו החברות הישראליות "נפטא" ו"מצדה" שיחות עם החברה הסובייטית "משינואקספורט" לאספקת ציוד קידוח. הוסכם על כך בחילופי איגרות, אך בטרם נחתמו החוזים הודיעה החברה כי איננה יכולה לספק את הציוד מאחר שמפעליה עמוסים ביותר (ראו שלוש אל קוזלוב ואחרים, ט/484, 27 באוגוסט 1956, 130.09/2326/7).

ביום 23.5.56 הגשנו לרוסים באמצעות שגרירותנו במוסקבה איגרת עם הצעה על חתימת הסכם מסחרי, הסתמכנו על רשימות היצוא שהגשנו להם בהזדמנויות שונות ואף ציינו מה הן סחורות היבוא מרוסיה המעניינות אותנו.

כתגובה לאיגרת זו הזמין מר סמיצסטנוב, סגן שר סחר החוץ הרוסי, את שגרירנו במוסקבה והודיע לו שאם כי אין התנגדות עקרונית לחתימת הסכם מסחרי אתנו, אין הם רואים את סחורות היצוא שלנו כמעניינות את הרוסים במידה שתצדיק חתימת הסכם כזה. אם יש בידינו להציע להם סחורות אחרות, יהיו נכונים לעיין בהצעתנו (מברק שגרירות מוסקבה 374 מ־12.7.56).[2]

כתוצאה מההתפתחות הזו התייעצנו בישיבה הנ"ל אצל שר המסחר באמצעים שיש לנקוט בהמשך הפעולה. בהזדמנות זו הועלתה על ידינו מחשבה להזמין ארצה משלחת רוסית במגמה לתת להם את האפשרות להכיר מקרוב את תעשייתנו ולעמוד על יכולת היצוא שלנו לגבי אותן סחורות שעשויות לעניין את הרוסים. המחשבה הזו נתקבלה על דעת כל הנוכחים ושר המסחר הבטיח להביא את העניין להתייעצות עם שר[ת] החוץ ושר האוצר.

אנו בדעה ששיגור משלחת סקר רוסית לישראל עשויה לתת תנופה להסדר יחסינו המסחריים עם ברית־המועצות במסגרת הסכם מסחרי.

בברכה,

א' מירון

344

י' תקוע אל שגרירויות ישראל בוושינגטון ובלונדון
Y. Tekoah to the Israel Embassies in Washington and London

מברק מוצפן TNW453 (ושינגטון)
נוסח יוצא: 130.09/2321/3

ירושלים, 20 ביולי 1956

אחרי השיחות בארבע עיניים ב־19 קיימו ראש הממשלה והמזכ"ל שיחה ב־20 בהשתתפות שרת החוץ וברנס, נכחו תקוע וויז'ייה. הפרוטוקול בדואר. להלן הנושאים שהועלו:

א) **תנועת המשקיפים בניצנה.**[1] ראש הממשלה אמר שלמעשה כל עוד סעיף VIII אינו אופרטיבי, אין למשקיפים מה להיות במפורז. האמרשלד הטעים שהצעד החדש עלול לפגוע בסיכויי שיחותיו בקהיר. ראש הממשלה אמר שמוכן להתחשב בהערכה זו של המזכ"ל, ולא ילחץ כרגע להוצאת המשקיפים מניצנה. מאידך, עמד על ביצוע ההוראות החדשות האוסרות צילום ושידור והמגבילות התנועה לכביש הראשי.

2. ראו מס' 334.

344
1. ראו מס' 325.

ב) **המצב בגבול ירדן**. ראש הממשלה הסכים לחכות למיצוי האמצעים המדיניים להפסקת התוקפנות. אולם הדגיש שאם אלה לא ישאו פרי וההתקפות תמשכנה, תיאלץ ישראל להעניש הכוחות הצבאיים המארגנים ההתקפות נגדנו או שאינם מונעים אותן. המזכ"ל חזר על דעותיו בדבר הגנה עצמית בפעולות תגמול.[2] ראש הממשלה אמר שהברֵרות האחרות הן מעשי תגמול של אזרחים ישראליים שיתנקמו באופן פרטי ולאו דווקא בצבא המדינה ממנה באו המרצחים, או מלחמה. ברֵרות אלה אינן עדיפות על פעולות עונש מאורגנות ומוגבלות בהיקפן.

ג) **סעיף VIII עם ירדן**. ראש הממשלה חזר ותבע לכנס הוועדה המיוחדת כדי לבצע הסעיף.[3]

ד) **"פאנגיה"[4] ושבויים.**[5] שרת החוץ העלתה עניינים אלה והאמרשלד הגיב ששני הדברים על סדר יום השיחות בקהיר.

המזכ"ל שינה תכניתו והחליט לבקר ברבת עמון מחר בבוקר. רק אחרי כן יטוס לקהיר.

תקוע

345

א' אבן אל ג' מאירסון וי' הרצוג
A. Eban to G. Myerson and J. Herzog

מברק מוצפן XA440
נוסח יוצא: 93.01/2213/11

ירושלים, 20 ביולי 1956

אישי

הסתלקות ממשלת ארצות־הברית מהבטחתה להגשים תכנית אסואן[1] מציינת שלב מכריע בתהליך התאכזבות מנאסר שראשיתה נתבשרה לנו חגיגית בשיחה עם דאלס ב־29 במרס.[2] בשלושת החודשים שחלפו בינתיים נתעמקה ההכרה הן בממשל, הן בציבור, כי פני נאסר לתוקפנות, השתלטות אזורית ותמרון מסוכן בין המעצמות שתוצאתו חדירה סובייטית

2. ראו מס' 342.
3. ראו מס' 325.
4. ראו מס' 308.
5. ראו מס' 325, הערה 8 ומס' 342, הערה 9.

345

1. ב־19 ביולי הודיע דאלס לשגריר מצרים בוושינגטון, אחמד חוסיין, על הסתלקותה של ארצות־הברית מנכונותה להשתתף במימון הקמת סכר אסואן. הסיבות העיקריות לכך: ביצוע התכנית יטיל מעמסה כבדה ביותר על הכלכלה המצרית, וכן אי יכולתה של מצרים להשיג הסכמה לתכנית מצד מדינות שבהן עובר הנילוס - סודן, אתיופיה ואוגנדה (ראו *FRUS, 1956-1957*, Vol. XV, No. 478).
2. ראו מס' 165.

מתמדת במזרח התיכון. מעמד קהיר ב־20 ביוני[3] בנוכחות שפילוב חיזק(ה) הכרה זו והמסע הביקורתי על נאסר בעיתונות ובקונגרס נתן לו דחיפה נוספת. בשיחות האחרונות גילה דאלס יחס לנאסר שלא נבדל הרבה מזה שהוצע לו על ידינו בפריז וג'נבה בנובמבר 1955 ושנתגבש בהסברתנו פה ובירושלים מאז ועד היום. תעלולי נאסר סייעו לתהליך זה. לאחר שהיינו בודדים לפני כמה חודשים בהצעתנו לבלום נאסר בכל הדרכים, ראינו עתה השתרשות הכרה זו במעמקי המחשבה המדינית של ארצות־הברית ובו[על]ות בריתה. סילוק ביירוד[4] נקבע בשעה זו כדי להבליט ביתר שאת את המפנה ביחסי ארצות־הברית-מצרים. חשיבות מיוחדת נודעה לעמדת הסנאט בו הצטרפו אוהדי ישראל, אנשי הכותנה וחסידי הקמצנות הכספית לחזית מגוונת, אך חזקה. החלטת דאלס מקבלת יתר תוקף ומשמעות לרגל העובדה שפניית השגריר חוסיין בשם נאסר פתחה אפשרות רצינית של חידוש הפייסנות והיה חשש שמחלקת המדינה תיתפס לה. העובדה שמצרים התחננה בפרהסיה על העזרה הזאת וקיבלה תשובה שלילית בפומבי מגבירה את תחושת הביזיון. בנקטה צעד מפוצץ זה מכירה ממשלת ארצות־הברית באפשרות פניית מצרים לברית־המועצות להגשמת תכנית הסכר. תקוות מחלקת המדינה היא שאם באוגוסט ייכשל נאסר גם במוסקבה במאמציו להשיג את הסכר ינחל מפלה מוסרית כבדה שתחליש מעמדו במצרים ובעולם הערבי, תוציא אוויר רב מדמותו הבין־לאומית המנופחת ותלמד מדינות אחרות כי אין ברכה לאורך מועד בשיטת התחרות הסחטנית שנקט נאסר כלפי מזרח ומערב כאחת. כבר הברקתי על תקוות מחלקת המדינה כי הסתלקותה מתכנית הסכר תעודד הגורמים המתנגדים לנאסר במצרים ובאזור כולו.[5] אם נצליח לגמור כצפוי את המשא ומתן על מלווה יציב [הבנק ליצוא ויבוא], ההבדל בין יחס ארצות־הברית לנו מזה ומצרים מזה עשוי להרים קרננו בעולם ובהכרת הערבים. החשיבות המדינית והפסיכולוגית של סיכוי זה מתגברת לאין שיעור ונקדיש מיטב מאמצינו להגשמתו. ההסתמכות על סודן וחבש באמתלה להכשלת התכנית הוצעה למחלקת המדינה ולגורמים אחרים על ידינו. ביקשנו ממחלקת המדינה לתאר לעצמה איזה מצב היה נוצר אילו ג'ונסטון ניהל משא ומתן על מפעל הירדן בלי לשתף אחד הצדדים העיקריים. טיעוננו הנוסף היה שגם ברית־המועצות לא תוכל לאשר הסכר למצרים תוך התנכרות לשכניה הדרומיים באפריקה בלי להפסיד או לסכן מעמדה באפריקה הלא־ערבית. חיסול ביירוד, הסתלקות ארצות־הברית מתכנית אסואן, הסכם הנפט עם ברית־המועצות, הסיכוי למלווה יציב והשיחות בימים אלה בין ושינגטון ואוטווה ביזמת הראשונה, מציינים שעת סגולה במצבנו המדיני אם נדע לנצלה ואם לא תחול התפתחות בלתי צפויה בכיוון הפוך. עמידת שתי המפלגות ערב קבלת מצעים פרו־ישראליים מובהקים מדגישה תהליכים אלה. אין לדעת מה ילד יום, אך ברור כי נזרקה המדיניות האמריקאית במזרח התיכון אל כור ההיתוך וה־reappraisal המפורסם הגיע למלוא עיצומו. שיקולים לא־ישראליים רבים עזרו להביא לידי כך, אך יש יסוד איתן להניח כי מחשבתנו אנו הטביעה חותמה על זו של המזכיר ועוזריו בחודשי העיון והבירור האחרונים. גם שיקולים פנימיים בשנת בחירות, שניצלנום בהתמדה בצינורות מסוימים ובלתי פומביים, מילאו תפקידם בהכרעה, המדיניות הביטחונית הנבונה והעקבית שנקטנו

3. החגיגות לרגל פינוי הצבא הבריטי מאזור תעלת סואץ.
4. הנרי ביירוד כיהן כשגריר ארצות־הברית במצרים ממרס 1955 עד ספטמבר 1956. הוא דגל בהתקרבות בין ארצות־הברית למצרים.
5. ראו אבן אל משרד החוץ, 459, 18 ביולי 1956, 93.01/2215/1.

בארץ בשבועות האחרונים אפשרה לתהליכים אלה להתגבש עד כה ללא הפרעה. המשך הקו הזה נחוץ וחיוני ביותר כדי לברר ולנצל סיכוי רציני שאולי נפתח לנו להחלשת המעמד הבין־לאומי של האויב ולחיזוק נוסף של מעמדנו אנו.

חשוב שאקבל הערותיכם על ההנחות הנ"ל.[6]

אבן

346

משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Ministry of Foreign Affairs to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 883
נוסח יוצא: 130.09/2377/3

ירושלים, 22 ביולי 1956

בבריוני סמכו השלושה ידיהם על החלטת בנדונג ובכך החיוה בטרמינולוגיה הבין־לאומית על כל הסכנה הכרוכה בכך לנו לקראת עצרת האו"ם.[1]

החלטנו:

1) אין אנו מגיבים מפה כדי לא להבליט את הישגי נאסר. אין נציגויותינו בחוץ לארץ צריכות להגיב רשמית.

2) לעומת זאת יש לנסות ולהביא עיתונים בחוץ לארץ, תוך הבעת תמיהה על טיטו ונהרו, להוקיע ההודעה כ:

א) החלטת בנדונג בסעיף ארץ־ישראל מבוססת על פתרון מוכתב על ידי החלטות או"ם שהן למעשה המלצות העצרת לגבי מסיבות שחלפו, בניגוד לפתרון מוסכם בין הצדדים אשר מופיע כעיקרון במגילת או"ם, בהסכמי שביתת הנשק (שהמזכ"ל מנסה לבצרן) בעקרונות בנדונג עצמם, בהצהרה הרוסית מ־17.4[2] ובהודעות הרוסית-בריטית[3] ורוסית-צרפתית.[4]

6. בתשובת מחלקת ארצות־הברית נאמר בין השאר: "ציפייתכם משך חודשים לשינוי הקו הוכחה כמבוססת. מוטב לא לתאר פומבית תרומתנו בלחץ ובהשפעה שכן נאסר ימצא בכך מפלט לאכזבתו בפני דעת הקהל הערבי, ורקע התנגשות ארצות־הברית־מצרים לאור עמדתו האנטי־מערבית יטושטש." (ראו מחלקת ארצות־הברית אל אבן, מברק 201, 23 ביולי 1956, 130.09/2311/9).

346

1. על החלטת בנדונג, ראו מס' 209, הערה 6. הכינוס בבריוני שביוגוסלביה התקיים ב־18-19 ביולי והשתתפו בו טיטו, נאסר ונהרו.
2. ראו מס' 205 (הערת עורך).
3. ראו מס' 225.
4. בהודעה משותפת שפורסמה במוסקבה ב־19 במאי, בתום ביקור של ראש ממשלת צרפת ושר החוץ שלה, נאמר בין השאר כי שתי המדינות מתחייבות להעניק לאו"ם את התמיכה הדרושה במאמציו לחיזוק השלום בארץ־ישראל, ולקיים את ההחלטות שתקבל במועצת הביטחון בנושא זה.

ב) הודעת בריוני מחזקת התעקשות הערבים ונטיותיהם למלחמה.[5]

מב"ר מאס"ף מע"ר

347

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/246

נוסח יוצא: 130.09/2326/6

ירושלים, 23 ביולי 1956

בריאיון אצל שרת החוץ לפי בקשת אברמוב:

א) אברמוב מסר פניית המועצה העליונה ומועצת הלאומים של ס.ס.ס.ר. מ־16 ביולי ליושב־ראש הכנסת בדבר הפסקת מרוץ החימוש, צמצום החימוש, הכוחות המזוינים ואיסור הנשק האטומי והמימני. הפנייה באה במברק ומסמך עוד יגיע.[1]

ב) שרת החוץ הגיבה לנאמר בקריאה הנ"ל בציינה כי לצערנו אנו נמצאים כרגע בתהליך הפוך, כי עצמת הנשק של שכנינו מחייבת אותנו לדאוג לביטחוננו, כי חיזוקה של ישראל הנה ערובה לשלום באזור וכי נשמח אם נוכל להודיע מעל במת הכנסת שחיילינו יוכלו לשוב לעבודה יוצרת תחת לשאת נשק.

ג) אברמוב השיב שהכוונה בראש וראשונה למעצמות שעליהן לשמש דוגמה ולאסור נשק גרעיני.

5. בדיונים נוספים שהתנהלו בין משרד החוץ והצירות בבלגרד הוחלט לשגר איגרת מחאה ליוגוסלביה. איגרת כזאת אכן נוסחה, אך בן־גוריון דחה את הנוסח וחיבר נוסח משלו שבו התעלם מפרשת בריוני והזמין את טיטו לבקר בישראל. האיגרת נמסרה לטיטו על ידי שר העבודה מרדכי נמיר שעמד בראש משלחת פרלמנטרית שביקרה ביוגוסלביה באוקטובר 1956 (ראו נוסח מ־8 באוקטובר, בתיק 130.11/2510/7; הנוסח שנמסר במברק משרד החוץ אל הצירות בבלגרד, מט/327, 18 באוקטובר 1956, שם).
בפגישה עם שר החוץ פופוביץ ניסה הלה להמעיט בערך ההכרזה, שהייתה פשרה עם נאסר. יוגוסלביה מתכוונת לרוח בנדונג בכללה, ובסעיף הארצישראלי לפסוק בדבר "פתרון בדרכי שלום". לדבריו, גם נהרו הטעים כי אין מצרים רשאית לנקוט אמצעים חריפים וודאי לא שימוש בכוח וגם לא פעולות מדיניות מרחיקות לכת (ראו צירות ישראל בבלגרד אל משרד החוץ, טמ/361, 25 ביולי 1956, 130.09/2298/13).

347

1. מועצת הברית ומועצת הלאומים מהווים את הסובייט העליון, הפרלמנט של ברית־המועצות. ההודעה נמסרה לכל הפרלמנטים בעולם. תרגום עברי של ההודעה, מתאריך 16 ביולי 1956, בתיק 130.11/2512/14.
המסמך הופץ בין כל חברי הכנסת. העתק נשלח גם למאירסון, שרשמה בשוליו: "לאיתן ולאשל. אולי כדאי להודיע לאברמוב שיו"ר הכנסת שלח את ההחלטה לכל חברי הכנסת, ובהזדמנות זו להביע את תימהוננו ששמה של ישראל לא הוזכר בין המדינות שהוגשה להן ההחלטה. ג'מ'".
ב־10 באוגוסט שיגר משרד החוץ איגרת לשגרירות ברית־המועצות (שם), ובה הביע המשרד את תימהונו על שהעיתונות בברית־המועצות לא פרסמה כי הפנייה הסובייטית הועברה גם לישראל (ראו שם). ראו גם מס' 399.

ד) להערת שרת החוץ שמעצמות לעתים שוכחות עמים קטנים השיב אברמוב שיש להזכיר להן ושבכוחה של דעת הקהל בעולם להשפיע על המעצמות.

אברמוב שאל וקיבל תשובה בנוגע לביקור האמרשלד:

א) האמרשלד בא במצב רוח מרומם מברית-המועצות ושאב עידוד משיחותיו עם בולגנין ושפילוב, אשר הבטיחו תמיכתם במאמציו למשא ומתן ישיר ולפתרון המתקבל על דעת שני הצדדים.[2]

ב) על שיחות המזכ"ל עם ראש הממשלה על מהות המדינה, הסברת השקפותינו בדבר הגשמת השלום על ידי משא ומתן ישיר ועל האשליה של שלום מוכתב.[3]

ג) על החשיבות של ביקור שפילוב אצלנו כדי לראות ישראל מקרוב, נקבלו בהתלהבות.[4]

ד) שאלה פתוחה: מה אם האמרשלד לא יצליח במשימתו?

ה) על שתי תקריות רציניות למחרת צאתו של האמרשלד מירדן שהן אל נכון אכזבה בשבילו.[5]

מזא"ר

348

ד' האמרשלד אל ד' בן־גוריון
D. Hammarskjöld to D. Ben-Gurion

Copy: 130.16/2949/3 :העתק

Geneva, 24 July 1956

Dear Mr. Ben-Gurion,

In accordance with our agreement,[1] I send you a line after my talks in Amman and Cairo concerning the tightening up of the cease-fire along the Israeli-Jordanian Armistice Demarcation Line.

The talks with the authorities in Jordan were encouraging and indicated that measures have been taken which, if carefully implemented, should help considerably towards the re-establishment of quiet.

My talks in Cairo strongly confirmed my view that Egypt sincerely wishes to see the disturbances come to an end and will exert whatever influence it may have in that direction.

2. ראו מס' 342.
3. ראו מס' 344.
4. ראו מס' 295 והערה 2 שם.
5. המדובר בתקרית שאירעה סמוך למבשרת ירושלים ב־22 ביולי, שבה הוטמן מוקש ליד פועלים שעסקו בעבודות הכשרת קרקע, ובתקרית ב־23 ביולי, שבה הושלך רימון לבית ילדים בקיבוץ מעלה החמישה.

348

1. ראו מס' 344.

In the light of those experiences, I reiterate what I said to you: I am convinced that the possibilities to improve the situation along the Jordan Armistice Demarcation Line are in no way exhausted and I shall continue to use all means at my disposal in order to get the cease-fire effective also in this respect. If and when I were to feel that we from our side could not get further, I would, as promised, bring the latter up with you for renewed consideration. It is likely that in that situation, I would personally report on the development to the Security Council; in such a report, if presented, I would obviously have to cover the development in Palestine in all its aspects, including further departures from compliance, incidents in other parts of the region and the development of the Observers' activities in the light of the Security Council's decisions.

In my continued efforts to consolidate the cease-fire and to establish compliance with the Armistice Agreement, I assume as a matter of course that I shall have your cooperation in all forms and respects in which I have to ask for such cooperation from other Parties. If I request a rigorous discipline, in all respects, in the implementation of the cease-fire from the Jordan side, I obviously have to count on such discipline also from the Israeli side. I leave it to you to consider to which extent this requires further steps from Israel's side in the light of the experience gathered in the past months.

Short of full cooperation, and in particular, short of such discipline, my efforts would be doomed to failure and I might finally have to recognise that I have no basis for continued work under my mandate.

In this context I must appeal to you for a realistic and cool evaluation of the disturbances along the Jordan Armistice Demarcation Line and for the maintenance of a balanced perspective on the development. It is not only newspaper comments that in this respect have caused me serious concern. The policy for which I appeal is in my opinion most definitely in Israel's own interest.

The other and wider problems which we discussed and which were discussed by me also in Cairo form part of the great question how to approach peace in Palestine. After my most recent experiences in Jerusalem and Cairo, I would like to give these wider problems a further study before I give you my views on where we stand.

I repeat my warm thanks for our talks. Let me state quite frankly that, whatever I may feel or think about the problems in relation to which I have had to assume certain responsibilities, my personal contact with you on a simply human level is something for which I have sincere appreciation.[2]

Yours sincerely,

Dag Hammarskjöld

2. תשובת בן־גוריון ראו מס' 357.

349

זיכרון דברים של ו' איתן
Note for the Record by W. Eytan

העתק: 130.02/2404/4

ירושלים, 25 ביולי 1956

סודי

זיכרון דברים

סיכום ראש הממשלה לביקור מזכ"ל האו"ם

ב־24 ביולי שוחחתי עם ראש הממשלה וביקשתיו לסכם בעל פה את ביקור המזכ"ל בירושלים (19 ו־20 ביולי) - והרי דבריו:

1) המזכ"ל הבטיח כי יפנה שוב אל הרוסים בעניין ערוץ הירדן.[1] המגמה: להביא לידי הסכמה בין ארבע המעצמות להתיר את העבודה, תוך מציאת פתרון שיהיה face-saving בשביל הערבים (כגון, הסכם עם כל מדינה ערבית בנפרד, בעקיפת ישראל). פרטי הרעיון אינם ברורים. כשעורר המזכ"ל את העניין בשיחה עם שפילוב במוסקבה, השיב האחרון "זו שאלה עדינה" - ולא פירש.

2) המזכ"ל ניסה להצדיק החלטת מועצת הביטחון האחרונה (השמטת הפסוק הידוע).[2] לדעתו היה זה משגה מצד ארצות־הברית (חוזר ארצות־הברית) לא להשיג מראש אישור ברית־המועצות לנוסח המוצע.

3) כל מגמת המזכ"ל היא "ליצור יחסים טובים יותר" בין ישראל לערב. אין הוא סבור כי דבר זה מן הנמנע. הוא רואה לפניו את התהליך הבא:

1. הבטחת הפסקת האש ("בזה הוא צודק", העיר ראש הממשלה באוזניי).
2. הבטחת הסכמי שביתת הנשק בכלל.
3. "פעולות חד־צדדיות לשיפור האווירה". דוגמה: הפסקת ההסגר על ידי מצרים.
4. משא ומתן ישיר באמצעות סעיף 12.[3] את הדבר הזה הציע למזכ"ל שוקיירי בעצמו, ואותו דבר הציעו לו הרוסים (לדברי המזכ"ל, כעסו הערבים האחרים כעס רב על שוקיירי בגלל נאומו במועצת הביטחון,[4] אולם לא יכלו כמובן לאמור זאת בפומבי).

4) המזכ"ל הודיע לראש הממשלה כי ישוב בחודש אוקטובר. על תוצאות שיחותיו האחרונות בקהיר יכתוב לראש הממשלה מג'נבה.[5]

349

1. וטו סובייטי סיכל ב־22 בינואר 1954 הצעת החלטה שהגישו שלוש מעצמות המערב למועצת הביטחון, שהייתה מאפשרת לישראל להמשיך את עבודות ההטיה בערוץ הירדן - ראו כרך 9, מס' 28 (הערת עורך).
2. ראו מס' 273.
3. סעיף זה בהסכמי שביתת הנשק עם מצרים ועם ירדן מאפשר לצדדים, בהסכמה הדדית, לתקן את הסכמי שביתת הנשק או כל תנאי מתנאיו ובלבד שלא ישונו הסעיפים העיקריים שבהם, סעיף I ו־II.
4. בדיון במועצת הביטחון ב־31 במאי אמר שוקיירי, נציג סוריה, בין השאר, כי הסדר מקובל על הצדדים ייתכן רק לאחר ביטול קיומה של ישראל וביטול חברותה באו"ם.
5. ראו מס' 348.

5) ראש הממשלה התרשם כי המזכ"ל פועל בהסכמת הרוסים, וכן בהתאם לרצון הבריטים. המזכ"ל הביע בוז לדאלס, ומזה מסיק ראש הממשלה כי יחסיו עם ארצות־הברית פחות טובים. האמרשלד אינטלקט גדול, אולם ספק אם דבריו יוצאים מן הלב. רואה בעניין ישראל-ערב משימת חייו בשלב זה ומעוניין להיבנות באמצעותו (מציאת פתרונות) כפי שבאנץ' קנה את עולמו בשביתת הנשק. השיחות בין המזכ"ל לבין ראש הממשלה התפשטו על פני שטח גדול, כולל תולדות עם ישראל ומהותו, שפינוזה, וכיוצא באלה. ראש הממשלה נראה לא בלתי מרוצה ממהלכן.

ר' איתן

350

א' אבן אל ג' מאירסון
A. Eban to G. Myerson

מברק מוצפן WIA490
נוסח יוצא: 93.01/2213/1

ושינגטון, 26 ביולי 1956

מידי

שלך 215.[1]

כינוס מועצת הביטחון על ידי המזכ"ל לא רצוי בהחלט. ייווצר רושם שגם אנו, גם הירדנים, נסחבים לבית המשפט. יחול קיפאון מחדש במבצע הקנדי ואולי מבצעים אחרים. אם אין ברירה, אני מעדיף בהחלט שאנו ניזום כינוס מועצת הביטחון. היתרונות הם:

1) מי שמכנס מועצת הביטחון מפגין ביטחון עצמי שהצדק אתו. העובדה שאנו ולא הירדנים כינסו המועצה, תוכיח מי הצד הנפגע.

2) אם אנו ניזום [כינוס] מועצת הביטחון ניסוח הסעיף בידינו ונודעת לנו שליטה פרלמנטרית מסוימת על מהלך הדיון.

350

1. במברק זה ציינה מאירסון כי קיבלה שדר מהאמרשלד בדבר המצב בגבול הירדני. בשדר הודיע המזכ"ל כי ייתכן שייאלץ לדווח למועצת הביטחון על ההתפתחויות האחרונות בגבול ירדן. הוא מבקש שישראל תנקוט מיד צעדים נמרצים למנוע הישנות התקריות. שדר זהה נשלח לירדן. בכוונתה לומר לברנס שאין לישראל כל התנגדות שהאמרשלד יביא את המצב בגבול בפני מועצת הביטחון, אך יהיה עליו לדווח על ההתפתחויות בדיוק כפי שהיו, ובכלל זה על שהיא ביקשה פעמים אחדות מברנס לדווח על המצב בגבול למועצת הביטחון. בנוסף תודיע לו שישראל עצמה שוקלת להעלות את המצב במועצת הביטחון. היא שאלה בשמה ובשמו של ראש הממשלה מה דעתו של אבן בדבר הרעיון שישראל עצמה תעלה את המצב במועצת הביטחון (מברק מאירסון מ־26 ביולי 1956, בתיק 130.09/2311/9, שדר האמרשלד במברק תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, 27 ביולי 1956, 130.02/2448/5).

3) אם איני טועה, חשבון הקרבנות וגינויי M[ixed] A[rmistice] C[omission] מחזק קובלנתנו.

4) הצעד ייחשב כגילוי לאחריות בין־לאומית מבוגרת וכאות כי פנינו לא למלחמה כי אם לניצול כל אפשרויות התיקון בדרכי שלום.

עליי להזהיר רק שספק אם נקבל החלטת גינוי נגד ירדן. יש לחנך הציבור שלנו ודעת הקהל שלא יצפו לגדולות על מנת שלא תשתרר אכזבה גדולה. יש להסביר את ערך מועצת הביטחון כ־sounding board וכבמה להשמעת טיעוננו ברמה. יש להניח שלכל היותר תביע המועצה דאגה על הפרות שביתת הנשק על התקריות שגונו על ידי מועצת הביטחון ופנייה לצדדים לכבד הסכמי שביתת הנשק במלואם ולשתף פעולה עם המזכ״ל וברנס. אולי עצם כינוס מועצת הביטחון יעשה רושם על הערבים ויביא לידי הפוגה. בקיצור, יש סיכוי של תועלת ואין סכנת נזק.

רצוי רק לבדוק איך תשפיע פנייתנו על המשא ומתן בקנדה ואשוחח עם קומיי טלפונית היום. שיקול זה יכול להיות מכריע ואבריק עוד היום.[2]

אבן

351

הערת עורך
Editorial Note

הלאמת חברת תעלת סואץ בידי נאסר ב־26 ביולי 1956
Nasser's Nationalisation of the Suez Canal, 26 July 1956

בנאום באלכסנדריה ב־26 ביולי, לרגל יום המהפכה, מסר נאסר הודעה כדלהלן:

1) ממשלת מצרים החליטה להלאים את חברת תעלת סואץ, ותשתמש בהכנסות ממנה, כמאה מיליון דולר לשנה, למימון הקמת סכר אסואן.

2) בעלי המניות של החברה יפוצו על בסיס מחיר הסגירה האחרון בבורסה של פריז.

3) הוקפאו כל נכסי החברה במצרים.

2. אבן הבריק (WIA492, 21 ביולי 1956, 93.01/2213/1) כי דעתו של קומיי כי ״אם אפשר בכלל לעבור עוד שבוע בלי ישיבת מועצת הביטחון הרי זה משובח״. ואכן ישראל הסתפקה בשיגור מכתב לנשיא מועצת הביטחון (ראו הנציגות הקבועה לאו״ם אל משרד החוץ, 26 ביולי 1956, 130.02/2448/5). ראו גם מס׳ 337.
אבן שוחח עם המזכ״ל ב־27 ביולי. המזכיר סיכם את נסיעתו לישראל ואמר כי חובתו לעשות הכול על מנת לשים קץ למצב המעורער בגבול הירדני. הוא מקווה שחזרתו הפתאומית לניו יורק יחד עם דו״ח עובדתי למועצת הביטחון יספיקו. אם לא - יהיה צורך בכינוס המועצה. אבן השיב שלישראל אין עניין בכינוס המועצה בעת הזאת, אך אם יתברר שהכינוס בלתי נמנע, תחליט ישראל על כינוס המועצה כי היא רואה עצמה כנתקפת ובעלת התביעה. לאחר השיחה טלפן האמרשלד ואמר שייעץ לירדן והוא ממליץ לישראל, לא לכנס את המועצה (ראו מברק קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ, 458, 28 ביולי 1956, 130.09/2333/1).

נאסר טען כי הייתה קנוניה בין ארצות־הברית, בריטניה והבנק העולמי להביא את מצרים להתחיל בבניית הסכר, ואחר כך לכפות עליה תנאים הפוגעים בעצמאותה ובשלמותה.

באותו יום פורסם חוק ההלאמה, ונקבע כי שר המסחר יהיה ממונה על ביצועו. כן פורסם צו הקובע מנהלה המורכבת מ־12 חברים, כולם מצריים, לתפעול התעלה.

ב־31 ביולי הודיע נאסר לשגרירויות בקהיר כי חופש השיט בתעלת סואץ לא יושפע לרעה כתוצאה מההלאמה.

ב־29 ביולי נפתחו בלונדון דיונים בין שרי החוץ של שלוש מעצמות המערב במטרה לגבש תגובה מתואמת להלאמת התעלה. הדיונים הסתיימו ב־2 באוגוסט בהחלטה שבריטניה תזמן ועידה של מדינות שתדון בהקמת גוף בין־לאומי שיבטיח את הביטחון וחופש המעבר בתעלה לכל המדינות, תוך התחשבות באינטרסים של מצרים. לוועידה זומנו המדינות החתומות על אמנת קונסטנטינופול של 1888 ומדינות אחרות שיש להן עניין בשיט בתעלה, בין אם כתוצאה מתביעת בעלות, שיעור המטען ודפוסי הסחר. בסך הכול זומנו 24 מדינות. ישראל לא הוזמנה. ראו גם מס׳ 366.

352

י׳ צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן שפ/206

נוסח נכנס: 130.02/2409/5

פריז, 27 ביולי 1956

מידי

שגריר מצרים נקרא ב־11:30 לפינו בעניין תעלת סואץ. הממשלה מתכנסת מיד לדיון המצב. פגישתי עם פינו שהייתה קבועה היום ל־12 נדחתה עקב המאורעות לשבוע הבא.[1] בגילוי דעת שנתפרסם זה עתה על ידי הרציף [משרד החוץ הצרפתי] נאמר שהחלטת נאסר מנוגדת לחוק הבין־לאומי ושממשלת צרפת מתייעצת במעצמות האחרות הנוגעות בדבר ותדאג להגן על האינטרסים של המעוניינים. דעת הקהל בצרפת בהתרגשות ומה גם שמאתיים אלף צרפתים נושאים מניות של חברת התעלה המושקעים בה במאות מיליארדים פרנקים צרפתיים. עיתונאים ופרטיים מצלצלים אלינו מן הבוקר להיוודע על תגובותינו. קו ההסברה דלהלן נקבע:

1) ההכרזה הזאת מעידה על כישלון משחק הסחיטה של נאסר בעניין סכר אסואן, לא היה מגיע לזה אילו היו לו סיכויים להשיג תמיכה סובייטית.

352

1. ראו מס׳ 372.

2) זוהי תגובה של אזלת יד, שכן הרווח הכספי מפוקפק ביותר.

3) כל זה מוכיח שגדולתו של נאסר מלאכותית ומעצמות המערב שגו בהערכת כוחו.

4) הצעד החדש בעניין הסואץ אינו אלא תוצאה של העמדה הפחדנית והמהססת של המעצמות נוכח הפגיעות במעבר החופשי בתעלה שהתרענו עליהן שנים. עבירה נגד החוק הבין־לאומי שעוברת ללא עונש גוררת אחריה עבירה.

5) צעד זה מעמיד נאסר במצב של מוצאדק.[2]

6) מעבר התעלה לידי המצרים מעלה מחדש ובתוקף בעיית ההסגר על אילת.

צור

353

מ' קומיי אל ג' מאיר
M. Comay to G. Meir

Coded Tel.: ZT245 מברק מוצפן
Inc.: 130.02/2456/2 :נוסח נכנס

Ottawa, 27 July 1956

Immediate

1) Mike [Pearson] summoned me after Cabinet meeting today conveyed most confidentially F-86 decision favourable in principle following explanations:

(a) Canada will release 12 Sabre jets immediately after American releases referred (b) below. Release second dozen will be considered six to eight weeks hence and reasonably certain unless good reasons to contrary meanwhile. Agreement re price, delivery, spares etc. would be concluded directly with Canadair after political announcement.

(b) U[nited] S[tates] government agreed release during August pending Israel requests helicopters, scout-cars, heavy machine guns but wish make effort prevent publicity. After cabinet today Mike told U.S. Ambassador Merchant Can[adian] Gov[ernmen]t must publicly rely U.S. releases therefore requested U.S. release, at least helicopter, scout cars, right away, and allow become public knowledge through press leakage enabling Prime Minister Canada refer fact in announcing Sabre jet release Parliament which hope will

2. שהלאים את חברת הנפט האנגלו־איראנית ב־1951.

be next week.[1] Merchant undertook urgently recommend Dulles and Mike promised let me know reply.

(c) Decision made in belief and expectation Government of Israel will resist temptation make any aggressive or provocative[sic] however difficult situation. He twice stressed most important single argument affecting decision was allay Israel feelings abandonment in security.

2) Government of Canada, in touch French Gov[ernmen]t, which indicated willingness consider release another twelve Mystères immediately after Canadian release Sabre jets.

3) Dulles told him two weeks ago strict secrecy that as measure designed deter aggression, induce greater sense security, U.S. planned stock piling certain types military equipment at suitable spot in close proximity Mideast area and place equipment immediately at disposal Mideast state which victim aggression arising out of Isr[ael]-Arab dispute. According Mike understanding, this would undoubtedly include number F-86 concentrated at American base, maybe in Libya, from where could be immediately flown Israel. Mike concealed this even from cabinet colleagues but now feels could tell me confidentially as Americans considering announcement themselves.[2]

4) Emphasized all above to be kept secret until may cleared for official disclosure and urged we take precautions prevent premature leakage which may prejudice final arrangements. Government of Canada will meanwhile go on stating requests still under consideration. Simultaneous announcements not contemplated but actions various gov[ernmen]ts concerned would simply come out during coming weeks.

5) In reply my enquiry training pilots, technicians, Mike replied would be prepared within reasonable limits regard this as matter between ourselves, Canadair, without requiring special approval Gov[ernmen]t.

6) In response my appreciation his personal help admitted had been two different views, both honestly held, took time find compromise.

7) Regards Nasser action Canal as climax set backs Eden Mideast policy. Hoped Brit[ish] gov[ernmen]t would not yield to rightist pressure direct action for which Britain no longer strong enough but would invoke Security Council for what worth. In present excited mood Nasser might do impulsive provocative things concerning Israel without intending show down and Mike hoped we would refuse be provoked when international position improving. Reactions latest Nasser move already facilitating arms Isr[ael] since he destroyed sensitivity about his feelings.

8) Eban informed.[3]

Comay

353

1. עוד קודם לשיגור מברק זה דיווח אבן כי ארצות־הברית וקנדה קרובות להסכם בעניין אספקת המטוסים, אך הלאמת התעלה על ידי נאסר משבשת את אפשרויות הפרסום סביב העסקה, מחשש פן הפרסום יתפרש כפעולת תגמול כנגד מעשי נאסר (ראו אבן אל הרצוג, WIA485, 25 ביולי 1956, 93.01/2213/1).
2. הודעה כזאת לא פורסמה.
3. דו"ח מפורט על השיחה בתיק 130.02/2456/2.

354

י' צור אל שרת החוץ
J. Tsur to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/211
נוסח יוצא: 130.09/2347/2

פריז, 27 ביולי 1956

מידי

1. ממשלת מרוקו החליטה אתמול פה אחד להרשות עליית יושבי המחנה בשני תנאים:
א) הם יצאו בקבוצות של מאתיים או שלוש מאות איש.
ב) יציאתם תבוצע ללא כל פומבי.[1]
2. דברים אלה נמסרו בשם ממשלת מרוקו לגולדין, הנמצא במקום. כן נמסרה לו בקשה שאיסטרמן יבוא לרבאט ב־29.7.
3. ביקשתי איסטרמן, הנמצא בהבראה, לעשות מאמץ עליון כדי להגיע לרבאט ב־29.7.
4. לאור ההתפתחות החדשה מציע לעכב, לפי שעה, כל פרסום ותכניות למסע ציבורי.[2]

צור

354
1. הרשאה זאת ניתנה לאחר משא ומתן בין אנשי הקונגרס היהודי העולמי לבין אישים מרוקנים. בתחילה דרשו המרוקנים כי היוצאים יוותרו על אזרחותם המרוקנית, אך אנשי הקונגרס התנגדו לכך. סוכם רק כי היוצאים יחתמו על הצהרה שאינם חייבים כסף לאנשים פרטיים או לממשלת מרוקו (ראו מברקים שפ/106, שפ/125 ו־שפ/356 יולי-אוגוסט 1956, בתיק 130.09/2347/2).
2. קודם לכן הציע צור כי אם מרוקו לא תתיר חידוש העלייה יפתחו במסע ציבורי באמצעות ארגונים יהודיים בארצות־הברית, העיתונות, מחלקת המדינה ומשרד החוץ הצרפתי (ראו מברקו אל מאירסון, שפ/197, 25 ביולי 1956, 130.09/2347/2).

355

א׳ אילת אל שרת החוץ ומחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the Minister of Foreign Affairs and the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/313
נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 28 ביולי 1956

מידי

הבוקר בא לביתי רוס ומסר בשם לויד בקשתו האישית כדלקמן:

ממשלת בריטניה בודקת ברגע זה, אגב התייעצות עם ממשלת ארצות־הברית וממשלת צרפת, אפשרויות שונות כדי להגיב בצורה ראויה למעשה האחרון של נאסר. ממשלת בריטניה הייתה מעריכה מאוד אילו ממשלת ישראל הייתה נמנעת ברגע זה מכל פעולה שהייתה מכבידה על ממשלת בריטניה לבצע תכניותיה. כשביקשתי רוס לפרש דבריו אמר שהרגע הנוכחי אינו נראה בעיניהם כמתאים שנעורר במועצת הביטחון שאלת מעבר חופשי לאניותינו בתעלה. כמו כן, היו מרוצים אילו נמנענו מלהביע בפומבי שביעות רצוננו מהמעשים שינקטו נגד נאסר.

הבטחתי להעביר בקשתו של לויד לשר החוץ שלי. הוספתי שאין אנו שמחים למה שקרה ובוודאי שלא נרצה להכביד על ממשלת בריטניה וממשלות ידידותיות אחרות המעורבות בפרשת התעלה ברגע רציני זה בשבילן. יחד עם זאת, אינני יכול שלא לציין שצעדו האחרון של נאסר נבע באופן ישיר משיטות הפיוס שממשלת בריטניה נקטה כל הזמן כלפי מצרים ואף לא היססה להשיג מגמותיה על חשבוננו. הזכרתי שבשעת המשא ומתן שלה עם נאסר על הסכם בעניין הבסיסים בתעלה הייתה להם אפשרות להניעו להסדר שלם או חלקי עמנו וסירבו לעשות זאת. כן לא עשו דבר להגן על זכות המעבר החופשי של אניותינו בתעלה והשלימו עם החרם הכלכלי שמצרים נוקטת נגדנו. נתנו לנאסר סנטוריונים שאולי עוד יילחם בהם בצבא הבריטי, אם תחליט ממשלת בריטניה להגן על זכויותיה בתעלה, וסירבו לספקם לישראל. אם כי, כפי שציינתי, אין לנו כל כוונה להכביד על ממשלת בריטניה ברגע קשה זה בשבילה, לא נוכל לוותר על אף אחת מזכויותינו להגן על האינטרסים שלנו ונמשיך ביתר שאת לעמוד על תביעותינו הצודקות בכל השטחים. סיימתי שנאומו האחרון של נאסר באלכסנדריה[1] כלל בין היתר איום תוקפני ישיר כלפינו. כעת משנאסר מרגיש עצמו חזק משבכל זמן אחר, לא יהסס להגביר תוקפנותו. עלינו יהיה לעמוד על המשמר בפני התקפה ישירה או באמצעות סוכניו בירדן. לא נוכל במצב זה שלא להגביר תביעתנו בנשק ונקווה שממשלת בריטניה בין שאר תכניותיה למניעת תוקפנות נוספת של

355
1. בנאום לרגל חגיגות יום המהפכה אמר נאסר בין השאר: "נילחם נגד האימפריאליזם ונגד ישראל שהוקמה על ידו, והשואפת לכיבוש כל האזור מן הפרת עד הנילוס." (ראו "הארץ", 27 ביולי 1956).

נאסר באזור תחשוב גם על אמצעים חיוניים של הגברת כוחה של ישראל כמדינה היחידה בגבולות מצרים העלולה לעצור תוקפנות זו. רוס הבטיח למסור דבריי ללויד.

העיתונות מפרסמת היום מהחומר ומהרעיונות שהדלפנו בעקבות מברקי ל/312.[2] ״מנצ׳סטר גארדיאן״ תומך בתכנית של צינור מאילת לחיפה ובחיזוקה הצבאי של ישראל. רנדולף צ׳רצ׳יל פרסם מכתב לעורך ה״גארדיאן״ ברוח זו.[3]

אילת

356

ו׳ איתן אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
W. Eytan to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 911
נוסח יוצא: 130.02/2450/2

ירושלים, 29 ביולי 1956

מידי

סואץ. תדריך לשימוש בשיחות ובמאמצים להשפיע על העיתונות.[1]

א) נציגינו יימנעו מהבעת דעות בשאלה זו בפומבי. במיוחד יימנעו בפומבי מכל תגובה לעצם עניין ההלאמה, מכל דבר העלול להחליש ההתנגשות החזיתית בין מצרים והמערב על ידי הבלטת הגורם הישראלי וכן מכל נימה העשויה לסבך אותנו עם ברית־המועצות.

ב) הלאמת החברה ונאומי נאסר שליוו אותה מהווים הפרה גסה של החוק הבין־לאומי. לפי מיטב המסורת הפשיסטית מצדיק נאסר את מעשיו המופקרים בפגיעת האימפריאליזם בארצו.

2. בין הרעיונות שהעלה אילת: שבריטניה תחליט מיד על אספקת סנטוריונים לישראל וכן לבדוק את האפשרות להניח צינור נפט מאילת לחיפה (ראו אילת אל משרד החוץ, ט/312, 27 ביולי 1956, 130.02/2409/5).

3. משרד החוץ הורה לאילת להשיב את התשובה הבאה: ״אין ממשלת ישראל מעוניינת להכביד על דיוני המעצמות ופעולותיהן. ממשלת ישראל בטוחה שבדיונים אלה תינתן תשומת הלב הדרושה להפרה המצרית של חופש השיט לישראל הן בסואץ הן במצרי טיראן, הנמשכת זה שנים [...] עם כל רצונה לא להקשות על המעצמות, ישראל [...] לא תוכל להשלים עם התעלמות מזכויותיה היסודיות. לפני שממשלת ישראל תחליט סופית באילו אמצעים לנקוט ובאיזו צורה להביא עניינה בפני דעת הקהל הבין־לאומית, ברצונה לדעת כיצד חושבות המעצמות להבטיח זכויותיה.״ (ראו מחלקת חבר־העמים הבריטי אל שגרירות ישראל בלונדון, ד/985, 30 ביולי 1956, 130.02/2409/5).

356

1. התדריך נשלח בעקבות התייעצות שהתקיימה באותו יום במשרד החוץ בהשתתפות המנהל הכללי וראשי המשרד (ראו סיכום מ־30 ביולי 1956 בתיק 130.02/2409/5).

ג) נאסר הפוגע בנכס בין־לאומי מלווה החרמת החברה בהודיה גלויה שמצרים עומדת בראש כל פעולת חתירה במזרח התיכון ובצפון אפריקה ושואפת לאיחוד המרחב מהמפרץ הפרסי עד האוקיינוס האטלנטי תחת הנהגתה. כן שופעים נאומיו התפרצויות גסות ומעליבות נגד המערב.

ד) מאחר שהשנאה, האיומים וההסתה נגד ישראל משמשים מסגרת ונקודת מוצא חשובה להחרמת החברה ולכל המדיניות המצרית הכרוכה בה גברה הסכנה לישראל. העזות נאסר נובעת מהצלחת סחטנותו עד כה ומכישלון פיוסו על ידי המערב. כפי שהלאמת החברה באה אחרי השלמה מערבית עם הפרת ההחלטה של מועצת הביטחון על חופש השיט, כן עשויה אזלת יד עכשיו להרים עוד יותר קרן נאסר במדינות ערב, לאפשר החרמות נוספות, למוטט כל עמדות המערב ולעודד נאסר לצאת למלחמה נגד ישראל.

ה) אזהרותינו נתקיימו. כבר בנובמבר אשתקד, הזהירו נציגי ישראל שבעקבות העסקה הצ׳כית יתכחש נאסר להתחייבויותיו הבין־לאומיות. גם אם נאסר פועל לפי שיטת מתינות וקיצוניות לסירוגין, ויכריז עכשיו שאין לחשוש לחופש מעבר ולתשלומי פיצויים, הרי יש להזהיר מפני תכסיסיו אלה ולהצביע על ניסיון העבר שהוכיח כי אין לתת אמון בהבטחותיו. אפשר להזכיר הכחש של נאסר שמילא תפקיד בהכשלת תכנית ג׳ונסטון.[2]

ו) יש להפריך טענות נאסר שברווחי סואץ יבנה אסואן ולהצביע על אפסותו.

ז) את כל הדברים הנ״ל יש ללחוש על אוזני המדינאים, העיתונאים ואנשי הציבור במערב על מנת לחזק לב המעצמות לנקיטת אמצעים נמרצים נגד מצרים ולעידוד התקשרות עם ישראל. לשם כך, יש להצביע במיוחד על:

1. הצורך הדחוף בהגברת זיונה של ישראל מול איומי מצרים לאחר שנאסר נתגלה לעיני כול כאיש המוכשר לגרוע ביותר.

2. אפשרות הנחת צינור לנפט מאילת לים התיכון. כזכור, עובדה ב־1951 תכנית מעשית שהוגשה לאנגליה ולארצות־הברית.[3]

3. נכונותנו לבדוק אפשרויות לחפירת תעלה מקבילה.[4]

4. ההכרה והסיכוי לנהל מלחמה כלכלית נמרצת נגד מצרים כדי למוטט אשיות משטרו של נאסר.[5]

איתן

2. נאסר הבטיח להסיר את התנגדותה של סוריה לתכנית המים של ג׳ונסטון, אך לא עמד בהבטחתו. ראו מס׳ 46.

3. תכנית להנחת צינור נפט מאילת לים התיכון הועלתה עוד ב־1949 בשיחות שניהל בלונדון דוד הורוביץ, אז המנהל הכללי של משרד האוצר. נציגי חברות הנפט שהשתתפו בשיחות טענו כי התכנית אינה אפשרית מכיוון שמדינות ערב אינן מתירות מעבר נפט לישראל (ראו קוזלוב אל שרת, 28 ביוני 1949, 93.08/418/6).

4. רעיון זה נדון מספר פעמים במשרד החוץ (ראו זלקינד אל לוריא, 17 במרס 1954, 130.13/2588/4; סקירה מ־13 באוגוסט 1956, 93.08/418/6).

5. נוסף על המברק שלפנינו, נציגויות ישראל בשטוקהולם, אוסלו, האג, אוטווה, פרטוריה וסידני הצטוו לפנות מיד למשרדי החוץ שלהן ולמסור את ההודעה הבאה: ״ישראל כמדינה הגובלת עם מצרים והמעוניינת כמוהם חיונית בחופש השיט בתעלה עוקבת בחרדה אחר ההתפתחויות במצרים ואחרי דיוני שלוש המעצמות בנידון. ברצונה של ממשלת ישראל להפנות תשומת לבה של הממשלה שמזה שנים מפירה מצרים חופש המעבר הן בסואץ והן במצרי טיראן. מועצת הביטחון פסקה ברורות בהחלטתה מ־1 בספטמבר 1951 נגד המשך הפרעת השיט החופשי [...] ממשלת ישראל מביעה ביטחונה שהממשלות תעמודנה על משמר עקרון חופש השיט ובמגעיה והתייעצויותיה עם שלוש המעצמות תקפיד שעיקרון זה יופעל הלכה למעשה לגבי כל המדינות ללא יוצא מן הכלל בהתאם לאמנת קושטא והחלטת מועצת הביטחון מ־1951.״ הנציגים הונחו לשמור על סודיות הפנייה (ראו מברק מ־30 ביולי, 130.02/2450/2).

357

ד׳ בן־גוריון אל ד׳ האמרשלד (ניו יורק)
D. Ben-Gurion to D. Hammarskjöld (New York)

Copy: 130.02/2404/4 :העתק

Jerusalem, 29 July 1956

Dear Mr. Hammarskjöld

I am most grateful to you for your kind message of 21 July.[1] It is a fitting conclusion to the frank, friendly and – I believe – fruitful talks we held during the two days of your stay here. But I shall not conceal from you that your next message, dated 24 July,[2] came to me as a sad disappointment. You passed in silence over the main problem we discussed relating to Egypt: the blockade against Israel shipping which you promised to discuss with the Egyptian authorities and let me know their stand.

But what you say about Egypt in that message is even more astonishing. You say that your talks in Cairo strongly confirmed your view that Egypt sincerely wishes to see the disturbances come to an end.

I am terribly sorry that I cannot accept your view. I remember meeting Austen Chamberlain during the Italo-Ethiopian conflict at the house of a common friend and was horrified when he complacently announced that Mussolini was a gentleman and could not tell a lie.

Two days after you sent me your reassuring message about the sincere wish of Egypt to stop disturbances, the Egyptian Mussolini was telling his people in Alexandria that he would fight Israel until she was wiped off the map.

I will add nothing to observations made by Mrs. Meir in her talk with General Burns on 26 July[3] which I assume was duly reported to you. I identify myself completely with the view expressed by our Foreign Minister. Like her, I resent the impartiality towards attackers and attacked. You know very well that you have our full cooperation in assuring compliance with the Armistice Agreements and – if possible – in further steps to establish permanent peace, but there cannot be one-sided compliance, nor can one side be allowed to commit murder and sabotage and continually threaten war while the other is denied the right of self-defence. As we discussed all these things at length during your visit, I shall not elaborate again these self-evident truths.

357

1. בתיק 130.02/2448/5. האמרשלד הודה במכתבו על הכנסת האורחים בעת ביקורו בישראל והעלה הרהורים פילוסופיים.
2. מס׳ 348.
3. בשיחה זו נדונו התקריות בגבול הירדני והשדרים ששוגרו על ידי האמרשלד לישראל ולירדן בעקבות תקריות אלה (ראו מברק תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, 461, 27 ביולי 1956, 130.02/2448/5, ראו גם מס׳ 60).

In the meanwhile, the whole situation in our area has become more critical, but our policy remains the same: we shall do everything in our power to preserve even the precarious existing peace, while making all necessary preparation for the worst.

I shall await patiently your promised views on the wider problems we discussed, and I repeat my thanks for your message of 21 July.[4]

Yours sincerely,

358

מחלקת ארצות־הברית אל שגרירות ישראל בוושינגטון
United States Division to the Israel Embassy in Washington

מברק מוצפן 225
נוסח יוצא: 130.09/2311/9

ירושלים, 29 ביולי 1956

לבקשתו הדחופה, נתקבל לאוסון ביום שישי על ידי ראש הממשלה. נכחו המילטון והרצוג.

בקראו מתוך תדריך ממחלקת המדינה[1] אמר לאוסון שנצטווה להביא לתשומת לב ראש הממשלה undiminished concern של מחלקת המדינה למצב בגבול הירדני. אחרי הבעת הערכת מחלקת המדינה על התאפקותנו, ציין לאוסון בקשת מחלקת המדינה שנוסיף להתאפק. ידועה השקפת מחלקת המדינה על תגמול והיא מודאגת מידיעות בעיתונות על pre-occupation מצד ישראל "עם זכותה לתגמול" (לאוסון פירש שהכוונה ל"הראלד טריביון").[2] את קביעות האשמה משאירה מחלקת המדינה בידי ועדת שביתת הנשק והיא מבקשת שיתוף פעולה עם הוועדה ועם מטה או"ם. מחלקת המדינה בטוחה שראש הממשלה שותף לצערה על הפגיעות במשקיפי או"ם[3] ומביעה דעתה שיש להבטיח הגנה מלאה למשקיפים במילוי תפקידם.

שגריר ארצות־הברית בעמאן מסר בדרג הכי גבוה בעמאן שדר ממחלקת המדינה המביע דאגה על המצב הבלתי משביע רצון בגזרה הירדנית של הגבול.

4. תשובת האמרשלד ראו מס' 360 ו־370.

358

1. ראו *FRUS, 1955-1957*, Vol. XV, No. 507.
2. נסב על ריאיון עם בן־גוריון שפורסם בגיליון 26 ביולי של ה"הראלד טריביון", שבו הסביר כי אם האו"ם לא יפסיק את הטרור הערבי נגד ישראל, תעניש ישראל את המבצעים.
3. ב־26 ביולי פתחו ירדנים (לפי טענת ירדן היו אלה כפריים) באש על משקיפי או"ם שחקרו בעניין תקריות באזור מבשרת ירושלים. שני משקיפים נפצעו, אחד מהם קשה.

בפתח דבריו, העיר לאוסון שהאמרשלד אחוז בהלה וביקש ממחלקת המדינה לפנות לראש הממשלה. בסוף דבריו הדגיש שאין בשדר משום הבעת ביקורת נגד ישראל.

ראש הממשלה השיב שהביע לברנס השתתפותו בצערו על הפגיעות במשקיפים. עליו להעיר שגם פגיעות בישראלים גורמות לנו כאב, שכן גם אנו בשר ודם. לגופו של השדר הגיב ראש הממשלה שאין יסוד לדאגת מחלקת המדינה שאנו נעשה דבר כלשהו להפריע לשלום. בקראו משדר המזכ"ל אליו בו הוא מודיע שבירדן ובמצרים אושרו הבטחות לשמירה על הפסקת האש,[4] העיר ראש הממשלה שמתקשה להבין על מה מבסס המזכ"ל הערכתו ופעולותיו.

מאה"ב

359

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן
נוסח יוצא: 130.09/2347/2

פריז, 29 ביולי 1956

מידי

שר הכספים התוניסי אל האדי נוירה ושגריר תוניסיה בפריז בלחודג'ה נפגשו עמי לשיחה ממושכת בבית פרטי לפי בקשתם. לאחר השיחה הכללית, דיבר עמי ביחידות כשעה.

א) בהסבירו מטרת הפגישה, אמר נוירה שביקש לראותי בעקבות פגישתי עם בורגיבה[1] והצעת שיתוף הפעולה שהצעתי לו אז. סיפר שהוא מתלבט קשות בהסדר ענייני הכספים של תוניסיה. אין לו פקידים ואין לו מומחים; היחידים שהוא יכול לסמוך עליהם הם כמה צעירים יהודים העומדים בראש המחלקות העיקריות. הצרפתים הורישו להם שיטת כספים מסובכת ביותר וקשה לו להשתלט עליה בלי עזרת אנשים יודעי דבר. הוא יודע שגם אנו עברנו בשלבים הראשונים של ארגון כספי המדינה והיה רוצה להיעזר בניסיוננו. בקשתו מאתנו:

1. להמציא לו כל חומר שנמצא בדפוס על שיטות המסים והנהלת הכספים אצלנו.
2. להעמיד לרשותו כמה מומחים בענייני כספים שיוכלו להדריך מנהלי המחלקות.
3. לברר אם אפשר לשלוח לישראל כמה צעירים לשם השתלמות בעניינים אלה.

4. ראו מס' 348.

359
1. ראו מס' 75.

עניתי לו מבלי להיכנס לפרטים, כי אנו חוזרים ומדגישים נכונותנו לבוא לעזרתם ונשמח לתת להם כל ההקלות בלי שהדבר יבוא לידי פרסום ויגרום להם קשיים, כן נשמח לארח כל משלחת של לימוד שתבוא אלינו.

השר קיבל דבריי בהוקרת תודה ואמר שישוחח על כך עם בורגיבה בשובו לתוניסיה ויביא לפניי הצעותיו באמצעות השגריר. הדגיש כי כל אדם שיבוא אליהם צריך שידע צרפתית, שכן אפילו ערבית אינה שגורה בפי עוזריו.

ב) נוירה הרבה להוכיח לי רצונם הכן לחיות בשלום עם אזרחיהם היהודים ולשתפם בפעילות בהנהגת המדינה.

עניתי שאנחנו מעריכים יחס זה ומקווים כי ממשלת תוניסיה לא תעשה דבר שירחיק ממנה אהדת העולם היהודי וישראל. הבאתי לדוגמה המעשה הנמהר של ממשלת מרוקו שהגבילה יציאת יהודים מארצה והבעתי התקווה כי תוניסיה לא תעשה צעד כזה.

תשובת השר הייתה נמרצת. אמר שמעולם לא עלה על דעתם לנקוט בכל אמצעים שהם נגד עליית יהודים לישראל ובכמה ישיבות ממשלה שהשתתף בהן, דובר על כך כי כל אמצעי מלאכותי להגבלת העלייה יביא רק להגברתה וירחיק האזרחים היהודים מהשתלבות באומה התוניסית. חבריו והוא מבינים יחסם של יהודים רבים ורואים ברצונם לעלייה דגש לאומי טבעי.

ג) בשיחה הכללית הביעו גם נוירה וגם בלחודג'ה התנגדות חריפה לנאסר ולליגה הערבית. שר הכספים אמר שמדיניותם אפשר לסכם בנוסחה אחת, קודם כול תוניסיה וכי אם אמנם קיימים קשרים רוחניים והיסטוריים ביניהם ובין ארצות ערב, הרי הם רואים עצמם כנציגי תרבות נבדלת ואינם מוכנים לכוף את הגב בפני שאיפת התפשטות מוסלמית, ומה גם שמטרתם להפוך תוניסיה למדינה חילונית. במשך כל השיחה לא השתמשו השניים במילים "ארצות ערב" אלא "ארצות דוברות ערבית" (pays arabophones).[2]

צור

2. בתשובת משרד החוץ נאמר שחשוב שצור ימסור לעמיתו התוניסאי כי בקשתו התקבלה בארץ "בסיפוק רב ובאהדה שלמה". מוכנים להושיט כל העזרה הדרושה. מחלקת מערב אירופה תהיה הגורם שירכז את הפעולה (ראו נג'ר אל צור, 9 באוגוסט 1956, 93.02/193/12). לא נמצא תיעוד נוסף בפרשה זו.

360

ד׳ האמרשלד אל ד׳ בן־גוריון

D. Hammarskjöld to D. Ben-Gurion

Copy: 93.03/3042/3 :העתק

[New York], 31 July 1956

Dear Mr. Ben-Gurion,

Best thanks for your letter of 29 July.[1] I am happy for your understanding of what I wished to convey in my letter of 21 July.[2]

I can understand that my message of 24 July[3] disappointed you in the two respects to which you refer. However, there is something to add.

First, what I said about the wish of the Egyptians to avoid disturbances, and to use their influence in that direction, refers, of course, directly to the Jordanian border situation. My report to you is strictly factual: they expressed concern, and, in response to my request, they promised assistance, to the extent that they had an influence. Your reaction, thus, must reflect your disappointment that I have any faith in these statements. Indeed, you seem to imply that I permit myself to be fooled in the way Chamberlain was by Mussolini. However, it is an analysis of the Egyptian self-interest that lends credence to what they say. Egypt has noted the wish of the Soviet Union, at present, to pacify the area, and at the time to which my report refers, they had on the other hand an obvious need to straighten out their relations to the West. For that reason the disturbances on the Jordanian border could not fit their general policy. This view seems to be confirmed by the position of Israel in Egypt's national policy as I believe it to be interpreted even by you.

But let us assume that this theory is a mistake, because of the irrational elements which may make themselves felt in Egypt. What, under such circumstances, would you expect me to do more than was done? What guarantees could I exact, what threat could I introduce? Please, do not believe that I permit myself to be taken in by *anybody*, but realize, on the other hand, that I cannot work on the general assumption of people trying to double cross me even when this runs counter to their own interest. Being afraid of being fooled to that extent, I would fool myself. I could then just as well stop all efforts, thus sacrificing the chance of getting the right thing – however small – because I was always fearing to get what is of no value.

On the Suez issue, I *could* have written to you that, this time, I did not get anywhere. But to put it in that form would have been misleading for you as guidance in your policy. I was myself disappointed, and I told them so. Again, however, it is a question of deciding when a game is up and – if there are still

360

1. מס׳ 357.
2. ראו שם, הערה 1.
3. מס׳ 348.

chances – how best to use them. You should remember that I arrived on the very day of the announcement of the British and American refusal to help finance the Aswan Dam, and discussions must have been going on concerning the Suez counter move; that was not perhaps exactly an atmosphere in which I was entitled to expect any reaction on my proposals. When in Cairo, I did not know that this was the situation, but I guessed that the Suez problem had become seriously interwoven with the question of Egypt's relations to the West, and I further understood that Egypt had run into trouble with some of the other Arabs. The last mentioned two factors do in no way change the disappointing nature of my experience on this occasion, but they give me reason for caution in my judgment of the significance of the difficulties which I registered. This is all the more so because of factors, which tie the Suez issue closely together with such bigger questions concerning possible future developments of the Palestine problem, a point which is of high delicacy and concerning which I for that reason will try to find another way to transmit my views to you as soon as the water has cleared a little after the seizure of the Canal Company. Here I will say only that the light thrown in Cairo on the relationship between the Suez question and the longer prospectives [sic] in the Middle East called for serious reflection before I felt that I could take the matter up with you. There had been no time for such a consideration when I wrote to you last, as I felt that I owed you a letter immediately after my return from Egypt.

In your message of 29 July, you refer also to my appeal of 26 July[4] and to Mrs. M[ei]r's reaction to the appeal. I agree with you that we have no reasons to cover again the questions of principle discussed at length during our recent meetings. I do, of course, make a moral distinction between attacker and attacked, but under the law which I have to apply, also actions by the attacked may be open to serious criticism. To use means beyond the needs of an emergency may, also under national law of the tradition to which we belong, be an offence, even where the action in itself is considered morally justified.

However, in this specific case the distinctions which we discussed and to which I refer here briefly, were for me overshadowed by the need for an action so arranged as to give the greatest possible guarantee that the incident would not have any sequence. It was on this basis that I had to frame my actions. As an appeal concerning future policies the message to you referred to the obvious, in my view indeed very serious risks which we were facing and to that extent did not attempt a relative evaluation of things past. Your stand on retaliation, as carefully noted also by the Arabs, had its part in the development of those risks. I say this not in self-defence, or with a wish to vindicate again the principles and views for which I am a spokesman, but in order to give a background to my repeated assurance that in the action taken, there was no element of glossing over the differences between attacker and

4. ראו מס' 350, והערה 1 שם.

attacked, least of all in what you believe to be a tendency to discriminate against Israel.

At the end of your letter, you reaffirm your will to do everything in your power to preserve even the precarious existing peace. I know that this reaffirmation truly reflects your own attitude and I hope that it will provide a basis for a broadened trustful cooperation between your Government and those servants of the United Nations whose only aim in the region it is to help in the preservation of peace.

With kind regards, Yours sincerely,

Dag Hammarskjöld

361

א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/332

נוסח נכנס: 130.02/2457/1

לונדון, 31 ביולי 1956

מידי

הייתי הבוקר אצל סיר הרולד קאטשיה ממלא־מקומו של קירקפטריק. מסרתי לו תוכן שלכם ד/985[1] ושאלתיו באיזו מידה יכולים אנו להיות בטוחים שבדיוניהם על הגנת חופש השיט בתעלה לא תקופחנה גם בעתיד זכויותינו כפי שקופחו עד עתה על ידי נאסר ולא פחות מזה על ידי המעצמות שהשלימו עם הפרת אמנת קושטא והחלטת מועצת הביטחון על ידי הרודן המצרי. קאטשיה ענה שהכרזת אידן בפרלמנט אתמול, על הבטחת חופש השיט בתעלה והדגשת הצורך למנוע ממצרים היותה הקובעת היחידה בגורל התעלה, יש בה כדי לפזר חששותינו בנידון. כששאלתיו אם אוכל להודיע לממשלתי כי המצב הבלתי נורמלי שנוצר בקשר למניעת זכות מעבר לאניותינו בתעלה יבוטל לאחר שיושג ההסדר החדש עליו דיבר אידן, ענה קאטשיה בחיוב.

מכאן עברתי לדבר על מניעת השיט במפרץ אילת והצורך לתקן גם מעוות זה. קאטשיה ענה ששאלה זו אינה נכללת בדיוניהם המתנהלים סביב אמנת קושטא בלבד וזכות המעצמות להרשיע נאסר על שהפר חוזה זה. הוסיף שלכשיצליחו להבטיח חופש השיט בתעלה יקל לטפל גם בבעיית המעבר החופשי במפרץ אילת.

361

1. ראו מס׳ 355 והערה 3 שם.

בהמשך השיחה עוררתי שאלת הנשק והדגשתי כמה חיוני הדבר בשבילנו שיימצא פתרון ללא דיחוי לאור תוקפנותו הגוברת של נאסר והסכנות הישירות הכרוכות בשבילנו. ניתחתי מדיניותו של נאסר מאז עלותו לשלטון והדגשתי שאיפתו להשתלט על האזור. מגמתו זו לא יוכל להשיג כל עוד עומדת בדרכו ישראל חזקה. אם יצליח לבצע מזימותיו בסואץ ולבסס הישגיו בעקבות הלאמת החברה, יוכל להפנות ביתר ביטחון ל"פתרון" הבעיה הארצי־ישראלית על ידי התקפה ישירה או באמצעות ירדן או סוריה נגד ישראל. במקרה שההרפתקה האחרונה שלו בתעלה תיכשל, יהיה זקוק לשעיר לעזאזל כדי לחפות על הנזק שהכישלון יגרום לו במצרים גופא ובעולם הערבי כולו, וזאת ינסה לעשות על ידי התקפה על ישראל. בין כה וכה, אנו נתונים עתה בסכנה שלא הייתה כמוה ופרט לחובה המוטלת על ממשלת בריטניה לפי הכרזת השלוש, הרי רק ישראל חזקה תוכל למנוע ניצחון מלא של נאסר לטובתו, בין השאר, גם על מקורות הנפט של בריטניה באזור.

קאטשיה ענה שהוא "מבין דאגותינו", אך עליהם לנקוט עתה "במדיניות זהירה" כדי לא לתת לנאסר הזדמנות לאחד סביבו העולם הערבי.

העירותי שדבריו מציינים נאמנות לקו הכושל שנקטו בו של פיוס נאסר אך הדבר המדאיג אותנו ביותר הוא כי הם אינם מתחשבים בעובדה שעל אף הנזק שגרמה להם הלאמת חברת התעלה, אין לונדון, גלזגו וקרדיף נתונות כתוצאה ממעשהו של נאסר בסכנה פיזית גדולה מקודם, שעה שהסכנה הצפויה לאנשי ירושלים, חיפה ותל אביב גדלה בעקבות המשבר הנוכחי פי כמה.

קאטשיה לא ענה דבר, בלתי אם כי ימסור דבריי למזכיר החוץ.

כששאלתיו על מהלך הדיונים בהתייעצות שלוש המעצמות,[2] ענה ש"קיימים אי אילו הבדלים בגישות בריטניה וארצות־הברית לבעיות הנדונות, אך תקוותו שהכול יסתדר בכי טוב".

אילת

2. ראו מס' 351 (הערת עורך).

362

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן שפ/238
נוסח נכנס: 130.02/2450/2

פריז, 31 ביולי 1956

מידי

סואץ.

ז'וקס מסר לי על עמדת צרפת ועל המשא ומתן בלונדון[1] כדלקמן: העמדה הצרפתית נקבעת על ידי שני גורמי משנה וגורם אחד עיקרי.

א) הגנה על זכויות המפקידים הצרפתיים ובעלי המניות בחברת התעלה.

ב) הגנה על האזרחים הצרפתים העובדים בחברה במצרים ושנידונו למין עבודת כפייה ושמירה על זכותם לעזוב מצרים אם ירצו בכך.

ג) צרפת תובעת ערבויות ממשיות למעבר חופשי בתעלה ולמנהל תקין של החברה. אין לה אמון בהבטחות נאסר, שרואה אותו כמטורף וכמסוגל לכול, לכן אינה מוכנה להסתפק בדיבורים בלבד. עמדת האנגלים זהה כמעט עם זו של הצרפתים והאמריקאים גילו הסתייגות מהרגע הראשון. מרפי בא ללא ייפוי כוח ברור.[2] יש לחץ חזק בארצות־הברית נגד החלטה מרחיקת לכת ונראה שחברות הנפט ממלאות בזה תפקיד ראשון במעלה. עד הצהריים סבבו הדיונים סביב לתכנית הבאה:

1. כינוס ועידה של המדינות "המשתמשות בתעלה" במטרה ליצור חברה בין־לאומית שתבוא במקום חברת התעלה. לשאלתי השיב ז'וקס, שאין הכוונה להזמין רוסיה לוועידה זו ושהצעה קודמת בדבר כינוס המדינות החתומות על אמנת 1888 נדחתה הואיל והייתה מחייבת הזמנת כל ארצות ערב כיורשות הקיסרות הטורקית. הערתי כי במקרה זה הייתה חובה להזמין גם ישראל והסכים. המדובר בוועידה שתשותפנה בה מדינות מערביות כגון הולנד, שוודיה וכו'.

2. נאסר ייקרא להכיר בחברה הבין־לאומית החדשה ולמסור לידה הטיפול בבעיות התעלה.

3. במקרה שלא יענה, תאחזנה המעצמות באמצעים נגדו. לשאלתי אם לא יציג נאסר עצמו הדיון במעמד בין־לאומי חדש של התעלה כניצחון לעצמו, אישר שכן הדבר, אך התכנית החדשה נותנת תוקף חוקי בין־לאומי לתביעות המעצמות. לשאלתי מה יהיו האמצעים במקרה של סירוב אמר כי על כך נסבה המחלוקת בין אנגליה לצרפת מזה, לבין ארצות־הברית מזה. עד הצהריים לא קיבל מרפי הוראות מממשלתו. פינו ולויד

362

1. ראו מס' 351 (הערת עורך).
2. רוברט מרפי, תת־מזכיר המדינה, היה הנציג האמריקני הבכיר בימים הראשונים של הדיונים בלונדון. ב־31 ביולי הצטרף אליו דאלס ונטל לידיו את ראשות המשלחת האמריקנית.

עומדים בתוקף על הצורך להכין תגובה מתאימה וארצות־הברית מהססת. יחד עם הדיונים הדיפלומטיים מתנהלות הכנות של המטות הצבאיים, אך גם לשם כך דרוש זמן כי נתברר שאינם מוכנים. הוועידה תיתן אפשרות להרוויח זמן בתנאי שתתכנס ללא דיחוי ואולי עוד בשבוע הבא.

בענייני ישראל אמרתי לו:

(א) אין אנו נוטים להבליט עצמנו בסכסוך חברת התעלה.

(ב) מזכירים שבעיית אניות שלנו עומדת בתוקף זה שנים אחדות וכל הסדר אינו יכול להתעלם מבעיה זו.

(ג) בעיית אילת מוכרחה להתעורר בנסיבות החדשות.

ז'וקס הביע הסכמתו המלאה לטענות אלה ואמר שהבעיה תופסת מקום רציני בדיונים, אף כי הכול מאוחדים בדעה שיש להפריד בין עניין התעלה ובין הבעיה הכללית ישראל-ערב. אמר שאינו יכול עדיין למסור פרטים, אבל נערכים דיונים ומתקיים מגע. הבעיה של זכויות ישראל בתעלה תוצג כשהדבר ייראה למועיל מבחינה טקטית. שאלתי אם המעצמות לוקחות בחשבון שלאחר ההלאמה לא נשאר בידי נאסר כל צעד רעשני אלא התקפה על ישראל וכתוצאה מזה סכנת המלחמה גוברת ואילו יחסן של המעצמות לחימוש ישראל הססני כשהיה באותם הימים שבהם שידלו להאמין בהגינותו ובאהבת השלום של השליט המצרי. תשובתו הייתה שצרפת עושה כמיטב יכולתה, המעצמות לוקחות בחשבון סכנה זו, אך חזר והדגיש כי גם בנקודה זו עמדת אמריקה מהססת.

צור

363

א' אבן אל ג' מאיר
A. Eban to G. Meir

מברק מוצפן WIA519
נוסח יוצא: 93.01/2213/2

ושינגטון, 1 באוגוסט 1956

לאור ההחלטה לכנס ועידה שתדון בהטלת משטר בין־לאומי על התעלה, אני מציע שנגיש בימים הקרובים איגרת לכל המעצמות הימיות. באיגרת נכתוב:

א) שמענו על הכוונה לכנס ועידה שתדון בפיקוח בין־לאומי על תעלת סואץ.

ב) החוק הבין־לאומי מחייב שחופש המעבר יובטח לכל המדינות ללא אפליה. דבר זה קבוע בסעיף הראשון של אמנת קושטא. החלטת מועצת הביטחון מ־1951 שוללת זכות כלשהי להפריע לשיט. למעשה, היא כוללת גם איסור מפורש על הפרעת שיט לישראל וגם איסור כללי על הפרעת שיט כלשהו - wherever bound.

ג) מדינות רבות התבטאו חגיגית נגד הפרעת שיט בכלל ונגד הפרעת שיט לישראל בפרט. פה נצטט הדברים המחייבים ביותר שנאמרו על ידי מעצמות שונות. בכל איגרת נדגיש דברי המדינה הנמענת.

ד) באיגרת שתוגש לממשלת ארצות־הברית נציין בכתב דברי אלן אליי כשאמר כי חופש שיט בפיקוח בין־לאומי פירושו, בין השאר, גם חופש שיט לישראל.[1]

ה) מצרים הפרה כלל זה לגבי ישראל. יש להניח שהיא מסוגלת להפר אותו גם לגבי מדינות אחרות כשתראה צורך בכך. מכאן, שאין להסתמך על שליטה יחידה של מצרים ולא כל שכן על הבטחותיה.

ו) לא יעלה על הדעת שגוף בין־לאומי כלשהו, שהמדינה הנמענת משתתפת בהקמתו או בהרכבתו, יקבל אחריות להפרת המשפט הבין־לאומי החל על התעלה על ידי המשך האפליה הבלתי חוקית הנ"ל. אין להניח שמדינה חברה באו"ם תרצה להפעיל משטר לתעלה תוך הפרת החלטת מועצת הביטחון. מתבקשת מסקנה שהמדינה הנמענת תקבל על עצמה דבקות מוחלטת הן לאמנת קושטא סעיף 1 והן להחלטת מועצת הביטחון.

ז) אנו מזמינים המדינה הנמענת לאשר הנחתנו שהיא מבינה כי חופש השיט לכל האניות וכל הדגלים פירושו בין השאר חופש השיט לישראל וכיבוד החלטת מועצת הביטחון מ־1951.

מציע שלפי שעה לא נפרסם האיגרת, אך נודיע דבר קיומה כדי להבטיח ערנות ציבורית בכל המדינות.

הבריקי נא אם הצעת האיגרת מתקבלת. אני מוכן להציע טיוטה כמה שעות אחרי קבלת אישורך העקרוני.[2]

אבן

363

1. הדברים נאמרו בשיחה שהתקיימה ב־30 ביולי 1956. אלן הוסיף שההתייעצויות בלונדון מכוונות להסדר שיבטיח חופש שיט לישראל (ראו מברק אבן WIA509, 30 ביולי 1956, 93.01/2213/1).
2. איתן הבריק לאבן (251, 2 באוגוסט 1956, 130.09/2311/9) כי הצעתו התקבלה והוא מתבקש להכין טיוטה (נוסח האיגרת ראו מס' 381).

364

א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי

E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/348
נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 2 באוגוסט 1956

מידי

שגריר צרפת המשתתף בהתייעצות השלוש מסר לי על המצב כדלקמן:

א) אחרי ניתוח משפטי מדוקדק, הוכח למשתתפים בהתייעצות שלא היה במעשה נאסר משום הפרת אמנת קושטא ואין לכן יסוד משפטי מספיק כדי להתקיפו על רקע זה, אם כי החברה עצמה יכולה לתבוע ממשלת מצרים בפני בית משפט מצרי אין כל תקווה להצלחה בדרך זו. מניחים שגם לנאסר ברור שצעד ההלאמה לכשעצמו אינו נותן למעצמות פתחון פה להאשימו בהפרת חוזה בין־לאומי, ועל כן ינסה לנהוג בזהירות מלאה על מנת להבטיח עצמו מפני כישלונות מבחינה משפטית שיקלו על יריביו עשיית חשבון כללי עמו. התנהגות נאסר ביממה האחרונה מאשרת הנחה זו.[1]

ב) הבעיה העומדת בפני המשתתפים בהתייעצות כאן הנה מדינית ולא משפטית. אך הצלחתה של פעולה כלשהי בעלת משמעות מדינית מחייבת קודם כול אחדות מוחלטת בין השלוש. השגריר הדגיש שקיימת היום הבנה מלאה בין צרפת ובריטניה בהערכת חומרת המצב והסכנות הצפויות לאינטרסים החיוניים של המערב במקרה שלאחר ההתרגשות הראשונה תבוא, בצורה זו או אחרת, השלמה עם מעשהו האחרון של נאסר. דעת הציבור בצרפת ובריטניה עומדת לימין הממשלות כפי שלא עמדה עוד בשום משבר מאז מלחמת העולם האחרונה ולמרות זאת שהכרזות אידן[2] ולויד נראות מתונות מהכרזות מולה[3] ופינו,[4] אין למעשה כל הבדל בהשקפות מנהיגי שתי המדינות. חשובה מזו העובדה שגם במסקנות המעשיות מן המצב בתעלה הם תמימי דעים.

ג) הבעיה העיקרית העומדת עתה בפני ממשלת צרפת וממשלת בריטניה היא כיצד להשפיע על ממשלת ארצות־הברית שתישא באחריות מלאה ושווה עמן. אם כי גמור עם ממשלת צרפת לבצע, בשיתוף עם ממשלת בריטניה ואף בכוחות עצמה, מדיניות הנראית לה חיונית להגנת האינטרסים שלה, תהיה זו מכה קשה למערב בכל הזירות במקרה

364

1. מתייחס כנראה לנאום נאסר באלכסנדריה ב־1 באוגוסט שבו אמר בין השאר כי מצרים תגן על התעלה ותבטיח את חופש השיט בה (ראו "הארץ", 2 באוגוסט 1956).
2. בנאום בבית הנבחרים ב־27 ביולי אמר אידן כי ממשלתו תפעל "בתקיפות ובזהירות" במצב שנוצר כתוצאה מהפעולה החד־צדדית והשרירותית של מצרים.
3. בשיחה עם עיתונאים ב־30 ביולי הגדיר מולה את נאסר כ"שולייה של דיקטטור" ושאל אם אין זה הולם כי ספרו "הפילוסופיה של המהפכה" ייקרא "מיין קאמפף". עוד אמר כי ממשלתו החליטה להגיב בצורה "נמרצת ותקיפה" על הלאמת התעלה, ומן הראוי כי תגובה זאת תיעשה בתיאום עם בעלות הברית המערביות.
4. בנאום בבית הנבחרים ב־27 ביולי אמר פינו בין השאר כי צרפת לא תשלים עם צעדה החד־צדדי של מצרים, וכי היא מקיימת התייעצויות עם ארצות־הברית ובריטניה.

שארצות־הברית לא תצטרף להסדר שבין בריטניה וצרפת. הוסיף שאפילו הסתייגות מחלק מהפעולות שממשלת צרפת וממשלת בריטניה תראינה אותן כהכרחיות תהיה משום אסון. השגריר לא פירש כאן ולא בשום מקום אחר כשדובר על "פעולות הכרחיות" למה בעצם התכוון. אולם הרושם שקיבלתי מדבריו היה שכוונתו לפעולות צבאיות ולא מדיניות בלבד.

בהמשך דבריו על ארצות־הברית סיפר שמרפי לא תרם שום רעיון מקורי, אך איש מהמשתתפים בהתייעצות לא ציפה לכך ממנו, מאחר שידעו שלא קיבל למעשה כל הוראות כיצד לנהוג והיה מוכן רק "לשמוע". כאן העיר השגריר שאורח התנהגותו המסויגת של מרפי בהתייעצות עוררה דאגה חמורה בקרב המשלחות הצרפתית והבריטית והניעו לפנות לוושינגטון להבהיר עמדת ממשלת ארצות־הברית על ידי השתתפות של נציג מוסמך יותר בכל הדיונים וההחלטות. כאן העיר השגריר שבפנייה זו הייתה סכנה מסוימת, כי במקרה ודאלס לא יצטרף לדעות עמיתיו ויתמוך בהן, תגרום השתתפותו יותר נזק מאשר תועלת, שכן תפגין בפני העולם הפירוד במערב, דבר שיחזק נאסר וכל אויבי המערב באזור.

כששאלתיו על עמדת ארצות־הברית כפי שנתבררה עד כה, מתח השגריר ביקורת על "חוסר בגרותם המדינית" של האמריקאים, על הערכת המלחמה המתנהלת עתה באזור כמורשת התקופה הקולוניאלית וסיים תוכחתו באמרו שהמעצור העיקרי המעכב ממשלת ארצות־הברית מהצטרפות לעמדת צרפת ובריטניה הוא גורם הבחירות בארצות־הברית. נמנע מהתנבא מה באמתחתו של דאלס ובאיזה מידה תימצא שפה משותפת בהתייעצות אשר תמנע כישלונה.

לשאלתי, איזה מקום תפשה ישראל בהתייעצות, השיב שבעיותינו הוזכרו בקשר לנושאים שונים שנידונו. הוסיף שקיימת "הבנה מלאה" לצרכינו, אך יחד עם זאת ראו משתתפי ההתייעצות צורך להפריד בעיות ישראל מבעיית התעלה ולא להזכיר אותנו בהודעות כדי לא לתת לנאסר פתחון פה לטעון שההתייעצות זומנה לשם הגנה על האינטרסים של ישראל. רמז שנציגי בריטניה הדגישו הנזק שתעמולה זו הייתה גורמת לחוזה בגדאד. סיים דבריו בנקודה זו באמרו שעלינו לא להסיק מיחס זה כל מסקנות שליליות שכן לפחות במידה שהדברים אמורים ביחס ממשלתו לישראל, אין לנו כל יסוד לפקפק בידידות שצרפת רוחשת לנו. נראה לו שגם ממשלת בריטניה לא תוכל לעמוד זמן רב נגד דעת הציבור האוהדת אותנו כאן ולהתמיד בסירוב לדרישותינו בדבר אספקת נשק.

הבטיח להודיענו על כל התפתחות נוספת. הבריקו לצור ואבן.

אילת

365

מ' ברטור אל שגרירי ישראל בוושינגטון, פריז ולונדון
M. Bartur to the Israel Ambassadors in Washington, Paris and London

מקור: 93.08/421/11

ירושלים, כ"ה באב תשט"ז
2 באוגוסט 1956

סודי

רצוף בזה תזכיר שנכתב ב־1952[1] ותכנית שנערכה על ידי אנגלו אירניאן [חברת הנפט האנגלו־איראנית] בקשר לבניית צינור נפט מאילת לחיפה.[2] המומחים אומרים לנו שאין קושי טכני בביצוע הדבר וניתן להשלים את המפעל בתקופה קצרה באופן יחסי (9 חודשים) אם הגדולים מעוניינים בדבר ויושיטו עזרה מלאה.

בסואץ עוברים כ־60-70 מיליון טון נפט בשנה. אם ניתן באמצעות הצינור להעביר כמות ניכרת, נגיד בין 12-30 מיליון טון (תלוי בגודל הצינור ובחישובים כלכליים) ואולי אף יותר, הלא נחלשת התלות בסואץ ואף ניתן להעלות על הדעת שניתן ביתר קלות לוותר בשעת הדחק על הסואץ על ידי העברת הנפט בחלקו מסביב ובחלקו דרך הצינור. כמובן עומדת בעיית מפרץ עקבה, אך היא פחות חמורה מאשר בעיית סואץ ועל כל פנים אנחנו ודאי מעוניינים לנסות אם ניתן להתקרב לפתרונה בהזדמנות זו.

ודאי תופיע הטענה שארצות ערב תתנגדנה להזרמת הנפט בצינור ישראלי אך מאידך ניתן לתאר מצב בו ישתמשו בצינור להעברת נפט פרסי, או מכווית וקטאר, בהן השליטה המערבית חזקה יותר מאשר בסעודיה ועיראק, והנפט הסעודי והעיראקי יועברו דרך התעלה או מסביב.

ייתכן ודווקא - אם בכלל מעוניינים - עלולים להיות מעוניינים שהצינור ייבנה ויופעל על ידי חברה ישראלית ולאו דווקא על ידי חברות הנפט הגדולות כדי שאלה לא יצטרכו לעמוד מול התקפה ערבית חזיתית. כמובן נהיה זקוקים למימון מתאים ולהבטחות האמורטיזציה והוצאות ההפעלה, אך לזה ניתן אולי למצוא פתרון על ידי התקשרויות סודיות ואם אמנם יהיה קיים הצינור יש יסוד לאמונה שיוכל להביא תועלת רבה מבחינה כלכלית ולאורך ימים לעצם ביצור המערב בכלל וחברות הנפט בפרט אשר אז לא יהיו תלויים לחלוטין בדרכי העברה ערביות. ברור שהבעיה היא מדינית בעיקרה ודורשת החלטה עקרונית של המעצמות, אך נדמה לנו שאפילו עצם השיחה בנושא זה עלולה להיות מועילה בהדגישה באופן מעשי את נכונותנו לתרום לחיזוק מעמד המערב באזור. כן משתלב העניין יפה בטיעוננו מאז ומתמיד שכניעה ללחץ ולסחיטה רק תביא בסוף דבר לסחיטות נוספות.

365

1. תזכיר, שחובר על ידי קוזלוב, צורף למכתבו של קומיי אל שגרירי ישראל בוושינגטון ובלונדון מ־13 במרס 1952 (בתיק 93.08/421/11). במכתבו של קומיי נאמר כי התזכיר הוכן לאחר שהוא וקוזלוב שוחחו עם דיפלומטים אמריקנים בעניין צינור הנפט מאילת לים התיכון.
2. את התכנית מנובמבר 1951 (בתיק 93.08/421/11) הכינה חברת הנפט האנגלו־איראנית לבקשת קוזלוב בעת ביקורו במשרד החברה ב־25 באוקטובר 1951.

מן המותר לציין את החשיבות הכלכלית והמדינית העצומה עבורנו לו היה קם המפעל. התקיימה התייעצות עם שרי האוצר והמסחר ומנהל הדלק[3] וכן כמובן עם שרת החוץ וקיימת תמימות דעים לגבי חשיבות העניין. מבלי להיות נתונים באשליות לגבי סיכויי העניין והמכשולים שעומדים בדרך, אין ספק שהוא מחייב מאמץ רציני מצדנו וייתכן שזאת שעת רצון שאסור להחמיצה. נבקשכם אפוא לפעול ולגשש בהשתמשכם בחומר הרצוף.[4]

בברכה,

מ' ברטור

366

א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/359

נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 3 באוגוסט 1956

מידי

התייעצות שלוש המעצמות נסתיימה בפשרה בין עמדת בריטניה וצרפת מכאן וארצות־הברית מכאן. דאלס התנגד כי תירמז בהודעה[1] אפשרות של שימוש בכוח בטענה שאין

3. זיכרון דברים מפגישה זאת, מ־1 באוגוסט 1956, בתיק 130.02/2452/6.
4. ככל הנראה השגרירות בלונדון קיימה גישושים בנושא, וכעבור כמה ימים כתב גזית מלונדון (10 באוגוסט 1956, 130.02/2452/6) כי לא קיבל עדיין תגובות של ממש לרעיון, לא ממשרד החוץ הבריטי ולא מחברות הנפט. בנוסף הביא כמה שיקולים המקשים על הגשמת התכנית. לדבריו, המכשול העומד בדרך הנפט האיראני איננו קשור בדרכי התובלה אלא בלחץ הערבי ובשיקולים פוליטיים, ורק אם יהיו בטוחים כי רעיון הצינור יגדיל את כמות הנפט שימכרו יהיו מוכנים לשקול הובלתו בצינור.

366
1. עיקרי ההודעה: שלוש מעצמות המערב אינן מטילות ספק בזכותה של מצרים להפעיל את זכויותיה כמדינה ריבונית, ובתנאים נאותים, להלאים נכסים שאינם קשורים לאינטרסים בין־לאומיים. אך הפעולה הנוכחית הנה יותר מפעולת הלאמה גרדא, שכן כאן תפסה מדינה אחת באופן שרירותי וחד־צדדי גוף בין־לאומי שאחראי לתפעל ולנהל את תעלת סואץ באופן שכל החתומים על אמנת קונסטנטינופול, וכן אלה הנהנים ממנה, יוכלו להשתמש בנתיב מים בין־לאומי, שהכלכלה, המסחר והביטחון של חלק גדול מן העולם תלויים בו. בהודעה מובע צער על שמצרים "שוללת זכויות אדם בסיסיות" בהכריחה את עובדי חברת תעלת סואץ להמשיך לעבוד תחת איומים במאסר. עוד נאמר כי יש לנקוט צעדים על מנת לתכנן סידורי תפעול במסגרת בין־לאומית, במטרה להבטיח את המשך השימוש בתעלה באופן שיעלה בקנה אחד עם האינטרסים הלגיטימיים של מצרים. לפיכך, שלוש המעצמות מציעות לכנס בלונדון, החל מ־16 באוגוסט, ועידה, בהשתתפות 24 מדינות, לדון בנושא. מדינות אלה חולקו לשלוש קבוצות: א) מדינות החתומות על אמנת קונסטנטינופול, או יורשות של מדינות כאלה: בריטניה, צרפת, ברית־המועצות, איטליה, ספרד, הולנד, טורקיה ומצרים; ב) מדינות שיש להן צי גדול שמשתמש בתעלה: דנמרק, גרמניה המערבית, יוון, יפן, נורווגיה, שוודיה, פורטוגל וארצות־הברית; ג) מדינות שהמסחר שלהן עובר בתעלה: אוסטרליה, ניו זילנד, ציילון, אתיופיה, הודו, פקיסטן, איראן ואינדונזיה בתעלה: (ראו Statement Regarding the Suez Canal, ללא תאריך, 130.02/2409/6).

ברשות ממשלת ארצות־הברית להתחייב על כך ללא אישור הקונגרס. על מנת לתקן הרושם השלילי של ההחלטות הפושרות בעיני הציבור הבריטי, המצפה לכך שכל הצעה לנאסר להסכים להסדר בין־לאומי להבטחת חופש השיט בתעלה תוצג בפניו בצורה אולטימטיבית ולא כמבצע דיפלומטי שגרתי, דאג אידן אתמול להודיע על גיוסי סוגים מסוימים של עתודות. רושם דומה התכוונה לעשות גם ההודעה על האזהרה שניתנה לנתינים בריטיים לצאת ממצרים בהקדם. כלפי חוץ מציינים דוברי הממשלה ורוב העיתונים כי תוצאות ההתייעצות הנן הפגנה לאחדות השוררת במחנה המערבי. אכן יש יסוד להערכה חיובית של עמדת ארצות־הברית בהשוואה עם האווירה הפסימית ששררה כאן ערב ההתייעצות ולפני בואו של דאלס להחליף מרפי כנציג ממשלת ארצות־הברית. גייטסקל, שנשא נאום מזהיר בפתיחת הוויכוח בפרלמנט, ואמר בדבריו על ישראל כל אשר הבטיח לומר בשיחתנו לפני הוויכוח, סיפר לי אמש באופן אישי וסודי שדאגת ממשלת בריטניה וצרפת תהיה נתונה בימים הקרובים, לפני התכנס הוועידה כאן, לקו שתנקוטנה ממשלת ארצות־הברית וממשלת רוסיה לגבי הוועידה ותפקידיה. כאן סבורים שממשלת ארצות־הברית תעשה כל מה שביכולתה כדי להשפיע על נאסר להשתתף בוועידת לונדון וכדי להשיג מטרה זו תנסה לשדלו בהבטחות שונות של עזרה כלכלית, כולל חידוש העזרה לבניין סכר אסואן. אם כי לממשלת בריטניה רצוי ברגע זה יותר מכול להביא נאסר לשולחן הדיונים, קיים חשש שמא ירחיקו האמריקאים לכת במאמצי הפיוס שלהם ותחת לקרב נאסר לפתרון הבעיה בדרך של הסכם, רק יעוררו דרישותיו הקיצוניות. אולם עצם הניסיון האמריקאי, על כל הסכנות הכרוכות בו, נראה כרצוי מתוך שיקול שממשלת ארצות־הברית אם תיכשל במאמציה אלה תתקרב על ידי כך יותר אל השקפת בריטניה וצרפת שיש צורך להטיל הסדר בכוח, לאחר שהניסיונות להגיע למטרה באמצעי פיוס יעלו בתוהו. ברי כאן שבמקרה של מלחמה עם מצרים תצטרך בריטניה וצרפת לנהלה בכוחות עצמן, שכן אין רואים כל תקווה שאייזנהאואר יסכים לערב בה את ארצות־הברית בשנת בחירות.

לגבי עמדת רוסיה, מחולקות הדעות במשרד החוץ הבריטי. יש חושבים שרוסיה תשמח לנצל ההזדמנות שנותנות לה עתה מעצמות המערב להתערב בענייני המזרח התיכון באופן חוקי ישיר. לעומת זאת יש חושבים שלאחר שהמדינות שהוזמנו לוועידה - פרט להודו ואינדונזיה - נמנות עם חברות נאט"ו והוזה בגדאד תדחה רוסיה הצעה להשתתף בוועידה, ותציע דיון באו"ם. יש מביעים השערה שרוסיה עלולה להציע שהוועידה שתדון בבעיית סואץ תכלול בסדר יומה דיון גם על שאר דרכי התחבורה הימיים הבין־לאומיים, כגון הדרדנלים ותעלת פנמה.

כך או אחרת, הימים הקרובים יהיו מלאי פעילות דיפלומטית מתוחה ברוב בירות העולם והדבר ידרוש מאתנו עמידה מיוחדת על המשמר ובייחוד כאן, בוושינגטון ופריז.

אילת

367

א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/365
נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 3 באוגוסט 1956

מידי

בשיחתי עם לויד היום השתתף האדו. פתחתי במסירת תוכן שלכם ד/11.[1] לויד חזר בתשובתו על דברי קאטשיה בדבר הבטחת שיט חופשי בעתיד לאניותינו בתעלה ונימק היעדר ישראל מרשימת המדינות שהוזמנו לוועידה בשיקולים שמסר וסטלייק. הוסיף שאילו היו מזמינים ישראל, אי־אפשר היה שלא להזמין, פרט למצרים, גם כל שאר מדינות ערב.

שללתי נימוק זה כבלתי הולם לא מעמדה הגאוגרפי ולא מצבה המדיני של ישראל באזור. יתר על כך, זכויותיה של ישראל הופרו באופן מחושב ושיטתי בעבר והיא ראויה ליחס מיוחד מכל אותן הבחינות שציינתי, נוסף לנימוק המוסרי המטיל חובה על המדינות הדואגות לתיקון יסודי של המצב בתעלה שלא להתנכר אל המדינה היחידה שהופלתה כל הזמן לרעה.

לויד נמנע מדיון נוסף בשאלה זו לגופה ועבר להסברת הרקע המדיני של המצב, שלדבריו כרוכות בו אפשרויות רבות להיפטר פעם אחת ולתמיד מנאסר על ידי בידודו קודם כול באזור עצמו על ידי כך שיושג כי לפחות אחדות ממדינות ערב לא תתמוכנה בו. זאת ניתן להשיג רק בתנאי שהמשבר הנוכחי לא יוצג על ידי נאסר כקשור בצורה כלשהי בסכסוך בין ישראל והערבים. כדי למנוע זאת חשוב שישראל תיזהר בייחוד בשבועות הקרובים ממעשים העלולים להקל על נאסר להציג המשבר באור נוח לו.

עניתי שאין בכוונתנו ליזום פעולות כלשהן העלולות לסבך המצב באזור, אך ציפיתי לכך שהוא יפתח דבריו בשאלה זו בציון ההתאפקות שלנו נוכח מעשי תוקפנות בלתי פוסקים מצד ירדן. כן ציפיתי לכך שתחת לחזור על עצות כיצד עלינו לנהוג, יאמר משהו על הסכנות שישראל עומדת עתה בפניהן עקב המשבר בתעלה, יותר מבכל עת אחרת, ויגיד מה המסקנות שהוא מוכן להסיק בנידון לא רק מבחינת חיזוק כושר ההתגוננות שלנו מפני נאסר אלא גם מפאת היותנו הגורם היחיד באזור המעכב התפשטותו צפונה לעבר מקורות הנפט והמפרץ הפרסי. הוספתי שאיננו מתעלמים מתקיפות מדיניותם הנוכחית כלפי הרודן המצרי העלולה לתרום תרומה ליציבות גדולה יותר באזור ובוודאי שאיננו

367

1. במברק זה דווח על שיחת וסטלייק במחלקת חבר־העמים הבריטי, שבה הסביר את המניעים לאי־הזמנתה של ישראל לוועידת המדינות המשתמשות בתעלה. לדבריו שלוש המעצמות רצו להגביל את מספר המשתתפים. למרות זאת, תובטח זכותה של ישראל וממשלתה תעמוד בקשר הדוק עם השגרירות במהלך הוועידה. אילת הונחה לדרוש את הזמנת ישראל בטיעונים המפורטים במברק שלפנינו (ראו מחלקת חבר־העמים הבריטי אל אילת, 3 באוגוסט 1956, 130.02/2450/2).

רוצים להכביד על מבצעי מדיניות זו. אך לא נוכל להתעלם מאפשרות של תופעות לוואי פרי המצב הנוכחי הטומן בחובו לא רק אפשרויות לשיפור המצב באזור, אלא עשויות גם להביא לידי משברים חדשים העלולים לסכן ביטחוננו פי כמה. במצב זה אנו רשאים לדרוש מממשלת בריטניה הבנה גדולה יותר משניתנה לנו בעבר.

לויד השיב כדרכו שהוא "מבין דאגותינו" אך אילו החליט לפתע לספק לישראל נשק בכמויות גדולות, היה נאסר שש לקראת מציאה זו כמוצא שלל רב ומצליח לאחד סביבו כל מדינות ערב. כאן הוסיף לויד שאינו רוצה שאפרש דבריו כאילו אין הם עומדים לספק לנו נשק כלל. הדגיש שבמצב הנוכחי המעורער באזור עשוי כל יום להביא התפתחות חדשה שתחייבם לשנות מדיניותם בנקודה זו. העיר שאינו חושב שנאסר ימהר לגרות להתנגשות צבאית לפני ועידת לונדון.

כשניסיתי להחזירו לדיון בשאלת אי־הזמנתנו לוועידה, התחמק ולא גילה רצון לדון עוד בשאלת הנשק. סיים השיחה בהערה שציפה לשמוע מפי הערכה חיובית יותר על המצב, אך הנו בטוח שישראל עשויה לצאת מן המשבר הנוכחי ברווח, אם אך תנקוט מדיניות נבונה וזהירה. לבסוף ביקשני לדרוש בשלום שרת החוץ.

השיחה ארכה 50 דקות.

אילת

368

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן XA472
נוסח יוצא: 93.01/2213/2

ניו יורק, 3 באוגוסט 1956

ראסל ביקשני אתמול שאעביר סיכום ביניים של עמדת ממשלת ארצות־הברית בעניין סואץ.

א) השלושה מאוחדים במגמה להטיל משטר פעיל של פיקוח בין־לאומי על התעלה, אם אפשר בהשתתפות מצרים. משטר זה יבטיח מעבר חופשי לכל האניות וכל המדינות בהתאם לאמנת קושטא והחלטת מועצת הביטחון מ־1951.

ב) מגמת הוועידה שתתכנס בלונדון היא להטיל משטר בין־לאומי כזה.

ג) אם מצרים תסרב להשתתף או תשתתף ותתנגד לפיקוח הבין־לאומי, יינקטו צעדים אחרים. השלושה באו לידי הסכם על הצעדים הנוספים במקרה של התמרדות מצרים. ארצות־הברית סבורה ששימוש בכוח צריך להיות הצעד האחרון ולא הראשון ובשום פנים אין להצדיקו כאמצעי למנוע הלאמה, אלא, אם בכלל, כאמצעי להתנגד להפרעת השיט.

ד) ממשלת ארצות־הברית סבורה שעד לבירור עניין הוועידה צריך להבטיח שלא תבוא הכרה לחברת התעלה המצרית. יש לשלם מסי ההובלה לחברה הקודמת ואם אין זה אפשרי, מוטב למעט בשימוש בתעלה על ידי עקיפתה ונסיעה דרך הכף.

ה) ארצות־הברית עדיין סבורה כי במקרה של התנגדות מצרית, אפשר להגשים התכנית באמצעים רבים העומדים לרשות המערב בלי כפייה בכוח צבאי, אך רמז שלגמרי לא רע שסיכוי הכוח האנגלו־צרפתי ירחף על האופק וימלא תפקידו במערכה.

ו) מחלקת המדינה מניחה שישראל תבין כי סיכוייה ליהנות מחופש מעבר ולהשיג חיסול ההסגר תלויים בהגשמת התכנית למשטר הבין־לאומי בתעלה. משטר כזה יהיה מחויב להפעיל את החוק הבין־לאומי ולא את הפרתו. מכאן שעניין ישראל לסייע לתהליך זה ולאחל לו הצלחה. ההתאפקות מלהבליט הגורם הישראלי היא לדעת מחלקת המדינה נבונה. בין כך העיתונות מציינת הגורם הזה מספיק.

ז) כשאמרתי כי אנו מתכוונים להגיש איגרת,[1] חייב הצעד הזה. אמר כי אין עלינו לדאוג לשלושת הגדולים, אך רצוי לחנך כמה מדינות שאולי לא למדו הבעיה.

ח) אין למחלקת המדינה אשליות. זוהי ראשית מערכה ולא אחריתה. ייתכן כי לנאסר אין דרך לנסיגה ובשום פנים לא ייתן לו המערב לנצח, לכן עצם קיום משטר נאסר מונח על כף המאזניים.

ט) ממשלת ארצות־הברית סבורה כי מגמת נאסר היא להגשים סעיפי ספרו המדברים על כוח בלתי מוגבל כתוצאת ניצול המעמד הגאוגרפי של מצרים. שליטתו הבלעדית בתעלה פירושה השתעבדות אירופה ואפריקה למצרים.

אבן

369

מחלקת ארצות־הברית ומחלקת מערב אירופה אל שגרירויות ישראל בוושינגטון ובפריז

United States Division and West European Division to the Israel Embassies in Washington and Paris

מברק מוצפן 345 (פריז)

נוסח יוצא: 130.09/2311/9

ירושלים, 3 באוגוסט 1956

לשגריר.

הוחלט לדרוש בוושינגטון, לונדון, פריז, הזמנתנו לוועידת סואץ. אנא פנה למחלקת המדינה בדרג הגבוה האפשרי ובסס כדלקמן:

א) ישראל שוכנת בקרבה המידית של אזור התעלה.

ב) מניעת מעבר חופשי לישראל על ידי מצרים בעבר ובהווה מחזקת ומבליטה הצורך בשיתופה של ישראל בוועידה שתכליתה להבטיח את חופש המעבר בעתיד.

ג) שאלת המעבר החופשי בתעלה חיונית יותר לישראל מאשר לכמה מן המדינות המוזמנות מפני: (1) שכנותה לתעלה; (2) טונג' הובלתה הימית; (3) ההסגר המדיני

368

1. ראו מס' 381.

והכלכלי של הערבים על גבולותיה היבשתיים הגורם לנו הפסדים עצומים; (4) הצורך בקשר הימי בין נמליה הצפוניים לבין נמלה הדרומי (אילת).

ד) ישראל המדינה היחידה שזכותה למעבר בתעלה הוכרה במפורש על ידי הקהילייה הבין־לאומית - החלטת מועצת הביטחון 1951. אי הזמנת ישראל לוועידה תהווה פגיעה רצינית בה ולאור הפגיעות בעבר יהיה בכך משום סימן מבשר רעות לגבי שמירת זכויות ישראל בהסדר אם וכאשר יושג ואף יפגום במאמץ הכללי להבטיח עקרון חופש השיט.

בפגישתו היום עם לויד יטען אילת כנ"ל.[1]

מאה"ב, מע"ר

370

מ' קדרון אל ו' איתן
M. Kidron to W. Eytan

מקור: 130.02/2410/1

ניו יורק, 3 באוגוסט 1956

סודי ביותר - לנמען בלבד

ואלטר היקר,

הנני מצרף בזה המקור ושני העתקים של תשובת המזכיר הכללי לשדר ראש הממשלה מ־29 ביולי.[1]

ברצוני בשורות אלה להבהיר את הסתום בשני המשפטים בתשובה:

"at the time to which my report refers, they had on the other hand an obvious need to straighten out their relations to the West". (page 1).

"factors, which tie the Suez issue closely together with much bigger questions concerning possible future developments of the Palestine problem, a point which is of high delicacy and concerning which I for that reason will try to find another way to transmit my views to you as soon as the water has cleared a little after the seizure of the Canal Company ". (page 2)

מברקך שהכיל שדר ראש הממשלה (למסירה מידית למזכ"ל) הגיע ביום א', 29 ביולי אחר־הצהריים, כשהמזכ"ל נמצא בחוותו כשעתיים נסיעה מהעיר ניו יורק. באמצעות קורדייה התקשרתי עם האמרשלד וקבענו פגישה לאותו ערב בביתו בניו יורק.

אחרי קריאת השדר אמר המזכ"ל כי ברצונו למסור לי הדברים הבאים, לעת עתה לידיעתי האישית והסודית:

369

1. ראו מס' 367.

370

1. שדר ראש הממשלה - מס' 357; תשובת האמרשלד - מס' 360.

בשבוע הראשון של חודש יולי שנה זאת פנתה ממשלת מצרים רשמית לארצות־הברית ולאנגליה בהצעה שמטרתה ליישב הסכסוך בין ישראל והעולם הערבי. להצעה היו שני שלבים, שלב ראשון של בירור (exploration) האפשרויות של הסדר בין היריבים תוך ניסיון להקטין, במידת האפשר, את המרחק בין עמדותיהם; ושלב שני של גישור מרחק זה על ידי קבוצת מדינות שתשמש גוף מפשר. שני הרכבים אפשריים הוצעו לקבוצה המפשרת. הרכב ראשון: ארצות־הברית, אנגליה, צרפת, ברית־המועצות, הודו, פקיסטן ועוד מדינה (כנראה דרום אמריקאית); ההרכב השני דומה לראשון אולם בלי צרפת.

האמרשלד אמר כי מקבלי ההצעה, ארצות־הברית ואנגליה, מסרו לו פרטיה ללא הערות (הוא היה אז באירופה) ולבקשתו השיבו למצרים כי הוא יבוא בדברים אתם בהגיעו לקהיר. לא הזכיר העניין לראש הממשלה בירושלים כי רצה לבדוק את ההצעה בדיקה יסודית בקהיר לפני כן.

בקהיר שוחח עם פאוזי (פאוזי הוא המדינאי הערבי היחיד אליו מתייחס האמרשלד באמון והיחסים האישיים בין השניים קרובים). פאוזי אמר שההצעה רצינית ומשקפת דעתה השקולה של ממשלת מצרים. הוא לא ניסה להסתיר כי אחת ממגמותיה העיקריות היא לשמש אמצעי לשיפור היחסים המעורערים בין מצרים לבין המערב, אך טען שעובדה זו אינה גורעת מערכה. מצרים, הוא אמר, מעוניינת שהבירור בשלב הראשון יהיה יסודי ולכן מבכרת התקדמות אטית על קפיצות נחפזות.

האמרשלד מוסר ששאל פאוזי אם כוונתו לבירור כל השאלות השנויות במחלוקת או רק אלה הכלולות במסגרת חוזה שביתת הנשק. לשאלה זו ענה פאוזי כי מתכוון לבירור מקיף של כל השאלות. שאלתו השנייה של האמרשלד הייתה מי יעשה את הבירור. התשובה כאן הייתה כי אין גורם יותר מתאים מהמזכיר הכללי של האו"ם (יש לי רושם כי האמרשלד עשה מאמצים בכדי לזכות בתשובה זו). אשר לקבוצה המפשרת, הוא התרשם כי המצרים יסכימו לכל הרכב מתקבל על הדעת.

פאוזי התנה תנאי עליון - סודיות גמורה. הוא הדגיש וחזר והדגיש כי אם יתגלה דבר, ייאלץ להכחיש את הכול.

השיחה עם פאוזי התקיימה ביום בואו של האמרשלד לקהיר, כלומר למחרת הסירוב האמריקאי להשתתף בבניית סכר אסואן.[2] המזכ"ל אומר ששאל את פאוזי אם ההצעה תהיה על סדר היום בשיחתו עם עבד אל־נאסר למחרת היום. פאוזי הביע ספק שעבד אל־נאסר יזכיר את העניין והטעים שאם כן, לא ייכנס לפרטים, אלא יצטמצם בציון העובדה שמצרים אינה ממהרת. יצא שעבד אל־נאסר לא הזכיר את התכנית והאמרשלד מצדו נמנע אף הוא.

צמצמתי תגובתי למשפט או שניים בהם הטלתי ספק בכנות הפנייה המצרית הנראית בעיני תכסיסית גרדא, ושאלתי מדוע אינו מוסר הדברים לראש הממשלה. הוא השיב כי תנאי הסודיות מכביד עליו. רוצה לשתף ראש הממשלה בידיעה אך חושש מפני הדליפות הבלתי נמנעות שיהיו אם תועבר הידיעה במברק צפון. הצעתי שיעלה העניין על הכתב והתחייבתי להעביר מכתבו לראש הממשלה בסודיות גמורה. לבסוף הסכים להכתיב תזכיר על נייר חלק ללא תאריך או חתימה למסרו לי להעברה הלאה.

2. ראו מס' 345, והערה 1.

בצורה רצינית לראש הממשלה. לכן הסתפק במכתבו בשני המשפטים המצוטטים בראש מכתב זה וסומך עליי שאסביר משמעותם.

בהזדמנות זו הראיתי לו קטעים מילוליים מנאום עבד־אל־נאסר באלכסנדריה ב־27 ליולי[3] ושאלתיו אם לאור הנאמר שם עודנו בדעה שיש ממש בהצעה המצרית. מתשובתו המעורפלת אני מסיק כי המאבק בין שכלו הקר לבין התקוות שבלבו טרם הוכרע.[4]

מ"ר קדרון

371

ו' איתן אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
W. Eytan to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 940
נוסח יוצא: 130.09/2377/4

ירושלים, 4 באוגוסט 1956

מידי

לפעולתכם המידית. אנו מצווים לעשות מאמץ הסברה נמרץ בימים הנותרים עד לוועידת סואץ בלונדון. הנכם מתבקשים להפעיל מיד כל הקשרים וההשפעות על שופרי הידיעות והתעמולה בארצכם על מנת שיבליטו התביעה כי כל הסדר לחופש השיט מוכרח להבטיח זכויות ישראל ללא הסתייגות ויזהירו כי כל הסדר שישלים עם ההפליה הקיימת סופו להתמוטט. היחס אל זכויות ישראל הנו במקרה זה ממש אבן הבוחן. השיגו גם הודעות של אישים חשובים והצהרות על גופים ציבוריים מתאימים.

איתן

3. הנאום נישא ב־26 ביולי, ראו מס' 351 (הערת עורך).
4. למכתב זה הגיב איתן: "את מכתב המזכ"ל קשה מאוד להבין, גם לאחר קריאת פירוש הרש"י שלך. האם המזכ"ל מסבך את העניינים ואת מחשבתו בכוונה, או שמא כך נברא וחונן ע"י הקב"ה?" (איתן אל קדרון, 3 באוגוסט 1956, 93.03/3042/3).

372

י' צור אל מחלקת מערב אירופה
J. Tsur to the West European Division

מברק מוצפן שפ/285
נוסח נכנס: 130.02/2450/2

פריז, 6 באוגוסט 1956

מידי

שיחה עם פינו.

הבאתי לפניו דרישתנו לשיתוף בוועידה לפי שלכם 345.[1] עמדתי על כך שמעבר סואץ מציג לפנינו שתי בעיות ממשיות והן: מעבר אניותינו בתעלה ופתיחת מפרץ אילת, ואיננו מוכנים לסלק תביעותינו אלה ולהביא להמשכת ההתעלמות מהאינטרסים שלנו שגרמה במישרין למשבר היום. הזכרתיו כי בשיחותינו הקודמות העליתי אפשרות של בינאום חברת התעלה והוספתי כי מעתה לא נשאר לנאסר אלא מעשה ספקטקולרי אחד והוא התקפה על ישראל. שאלתיו אם השלושה לקחו הדבר בחשבון והעלו בעיית ביטחוננו בשיחותיהם.

מתגובותיו:

א) קיבל דרישתנו להשתתפות ללא תגובה, אך ציין שהמעצמות תימנענה מלנגוע במספר של 24 מוזמנים שכן כל שינוי עלול לערער המבנה שהוקם בקושי רב. אם יחליטו למשל להזמין שכני התעלה, תעמוד מיד בעיית סעודיה, תימן וכו'. בין כה וכה יאשימו המתנגדים המעצמות במבחר שרירותי, אך רשימת המוזמנים כפי שהיא כיום ניתנת לאיזו הגנה הגיונית.

ב) מנוי וגמור עם אנגליה ועם צרפת ללכת עד הסוף, לקיים הוועידה אם תשתתף מצרים או לאו ולאחוז באמצעים צבאיים נגדה באם לא תקבל הדין. מבחינה זו אין הבדל בין צרפת לאנגליה ואף לא בין אידן ללויד. "אתה מכירני שאינני נמנה על מצחצחי חרבות ואיני פועל לפי אימפולסים רגשניים. ואם אני אומר לך שאנו נכונים לכול, דע שכך הדבר." הבעיה היא בעיית נאסר. מנוי וגמור עם המעצמות לבלי לתת לו לחוג ניצחון.

ג) לא ברור עדיין מה תהיה תגובת רוסיה. הוא עצמו אינו סבור שרוסיה תתערב בפעילות בסכסוך. לשאלתי ענה כי הוא מתייחס בספק לשמועה בדבר ביקור אניות מלחמה סובייטיות בנמלים ערביים.[2] מתוך שיחה שהייתה לו הבוקר עם השגריר הפולני, הוא מסיק שפולין מסתייגת ביותר לגבי עמדת נאסר. נהרו זועם על המצרים על שעשו מעשה ללא ידיעתו, שכן ברור כי נאסר לא אמר בבריוני[3] דבר על כוונתו. קשה לחזות ההתפתחות מראש. ייתכן כי נאסר יבוא בהצעות נגדיות אך אנגליה וצרפת לא תקבלנה אותן באם לא תובטח הקמת חברה בין־לאומית.

372

1. ראו מס' 369.
2. בשולי המברק רשמה שרת החוץ: "למה הוא שואל דברים אלה".
3. נסב על פגישתם של נאסר, נהרו וטיטו בבריוני שביוגוסלביה ביולי 1956, ראו מס' 346.

ד) אין סכנה שתפרוץ מלחמת עולם כתוצאה מסכסוך סואץ ומבחינה זו יש ברכה כלשהי בהימנעות ארצות־הברית מלקחת חלק פעיל בפעולות צבאיות. זה יקבע גם הימנעות רוסיה, ומרגע ששתי המעצמות בעלות הפצצה האטומית נמנעות, יש לקוות לאיתור הסכסוך.

ה) על עמדת ארצות־הברית אמר שהיא מושפעת בעיקר על ידי גורמים פנימיים. נעלה מעל השכל לראות כיצד גורל העולם נקבע על ידי העובדה שהמועמד לנשיאות הוא איש נדון - un homme condamné. הרפובליקאים מרגישים שכל הסתבכות מדינית כיום עלולה למנוע בחירתו מחדש של אייזנהאואר ויקריבו הכול בשל אשליה של שלום.

ו) הזכרתי לו הדברים שהושמעו בבית הנבחרים הבריטי על צינור הנפט אילת-ים התיכון.[4] הביע התעניינות מרובה בתכנית זו. תגובתו הראשונה היא שצרפת מעוניינת בכך ביותר גם אם ייושב עניין סואץ, שכן "אין לשים כל הביצים בסל אחד". אמר שיעלה השאלה בפני האנגלים בביקורו הקרוב בלונדון.

ז) אשר למעבר אניותינו בתעלה, אמר שאין כל צל ספק שכל הסדר חדש ייקח תביעתנו בחשבון. חברה בין־לאומית תהיה לה גישה אחרת מחברת התעלה הישנה. "עשינו משגה חמור שלא עמדנו בתוקף בעבר על חופש המעבר לאניותיכם. לא נחזור יותר על משגה זה." הוא סבור כי אילו היינו שולחים כיום אנייה ואילו היה נאסר מניח לה לעבור כדי להוכיח כוונותיו בעניין חופש השיט, היה זה מוריד מכבודו בעיני מדינות ערב כהסכמתו להשתתפות בוועידה. בסופו של דבר יהיה צורך לעשות test case זה, אך לדעתו כדאי לחכות עד גמר הוועידה.

ח) הזכרתי לו כיצד לחצו עלינו האנגלים ובמיוחד אידן לוותר על טריטוריה ישראלית למעבר יבשתי בין מצרים לירדן ושאלתיו באיזה מצב היו עומדות המעצמות כיום אילו יכול היה נאסר להשתלט על ירדן ועל סוריה.

אמר שהוא מסכים, שהיה זה אסון איום והזכיר כי בשעתו התנגדה צרפת בתוקף לתכנית בריטית זו. אשר להגנת ישראל וחימושה, אמר כי שלוש המעצמות רואות העניין כחיוני, אך אינן רוצות לעשות מעשה גלוי בנדון זה עד לוועידה. הוא סבור כי הסכמת קנדה למכירת המטוסים מקורה בלחץ אמריקאי. האנגלים שהתנגדו עד כה לכל מכירת נשק על ידי הצרפתים שינו דעתם, אך גם דעתו היא שאין לעורר הבעיה בפומבי עד סוף הוועידה.

בסיום השיחה הציע שנוסיף ונעמוד בקשר והמליץ על שיחות נוספות עם ז'וקס "השונה לגמרי ממסיגלי", המתייחס לישראל באהדה ושהוא, פינו, נותן בו אמון גמור.[5] ז'וקס ישתתף במשלחת ללונדון. שלא כמנהגו היה פינו מסויג למדי, נמנע מלענות תשובות ברורות וכל הנ"ל בא כתשובה לשאלות חוזרות ונשנות.

אחריי נתקבל אצלו השגריר האיטלקי שבא כנראה גם הוא לדבר על עניין סואץ.

צור

4. נסב ככל הנראה על הצעה שהעלה הור־בלישה בבית הלורדים, לחפור תעלה אלטרנטיבית מעקבה לים התיכון ולהעביר צינור נפט דרך שטחה של ישראל.

5. לואי ז'וקס החליף את רנה מסיגלי בתפקיד המזכיר הכללי (מנהל כללי) של משרד החוץ הצרפתי. בשיחה שקיים צור עם ז'וקס ב־7 באוגוסט הודיע הלה כי בקשתה של ישראל להשתתף בוועידה נדחתה משום "שהרשימה נסגרה". לבקשתו של צור, שירשום לפניו שאם יחול שינוי כלשהו ברשימה, דרישתה של ישראל עומדת, השיב בחיוב. ז'וקס חזר בתקיפות על כך שצרפת תדרוש חופש מעבר לאניות ישראליות בתעלה. אמר כי זאת מטרת מאבקם והם לא יוותרו בנקודה זו (ראו מברק צור אל מחלקת מערב אירופה, שפ/299, 8 באוגוסט 1956, 130.09/2347/2).

373

י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה
Y. Avidar to the East European Division

מברק מוצפן ט/444
נוסח נכנס: 130.02/2450/2

מוסקבה, 7 באוגוסט 1956

ב־6.8 ביקרתי סמיונוב ומסרתי פנייתנו בהתאם לשלך 265.[1] השיב כי יביא תוכנה לידיעת הממשלה. אין הוא מוסמך להשיב כעת, אולם לדעתו הייתה כוונת ההודעה של כרושצ'וב כללית מבלי שנכנס לאספקטים המיוחדים של הבעיה. כן הזכיר סמיונוב כי מצרים מסתמכת במניעת המעבר לספינותינו על סעיף 10 מאמנת 1888. חזרתי על טיעוננו לגבי חופש השיט והבנתנו הודעת כרושצ'וב וביקשתי תגובה על פנייתנו. השיב כי יודיעני כאשר תהיה בידו.

סיפרתי ביקורתנו על המאמר ב"איזווסטיה" בהתאם לשלך 266.[2] סביב הנושא התפתחה שיחה ערה. סמיונוב הסביר כי הציבוריות מודאגת מניסיונותיהן של מעצמות מסוימות להשתמש בישראל כמכשיר למטרותיהן במצב המתוח באזור ולכן עוקבת הציבוריות אחר התגובות בישראל לניסיונות אלה וערה מאוד כלפיהן. אמר שמבין את דבריי כאישור לכך שישראל עתה, כמו קודם לפי הודעותיה, תנקוט בדרכי שלום לפתרון הבעיות באזור.

השיבותי כי אין ולא היה בעבר כל ספק שישראל מעוניינת ומוכנה לשלום עם שכניה ותקפתי שוב, והפעם בצורה חריפה יותר, את הסילופים בעיתון. טענתי כי הנני בטוח שממשלת ברית־המועצות יודעת בדיוק איזה ריכוזי צבאות לא ישראליים רצו הערבים להסות ברעש שהקימו. השוויתי תאריכי הכחשת מטה או"ם והמאמר,[3] והדגשתי כי אם הצד הסובייטי מעוניין בשיפור יחסינו, הרי עליהם לדעת שמאמרים כאלה, התקפות על ראש הממשלה וסילופי עובדות בעיתון רשמי אינם מסייעים לכך. אשר לדאגת הציבוריות

373

1. במברק זה הונחה אבידר להיפגש עם בכיר במשרד החוץ הסובייטי, רצוי עם שפילוב, ולציין כי ישראל איננה מתערבת בעניין הלאמת התעלה, ולבקש הבהרות לגבי פסקה בהצהרת כרושצ'וב מ־31 ביולי כי ברית־המועצות מחייבת חופש שיט בתעלה לכול, לבקש כי ברית־המועצות תאשר כי עמדה זאת כוללת גם חופש שיט לישראל, וכי היא תבהיר עמדה זאת הן בהתייעצויות בין־לאומיות הן במגעיה עם מצרים (ראו משרד החוץ אל השגרירות במוסקבה, ק/265, 2 באוגוסט 1956, 130.09/2326/6).
דברי כרושצ'וב נאמרו בנאום לרגל "יום הבנאי" ועיקרם סינגור על פעולות מצרים וקריאה לפתור את המשבר בדרכי שלום.
2. ב־29 ביולי פורסם ב"איזווסטיה" מאמר שתקף את "החוגים המלחמתיים בישראל" בשל איומיהם על מדינות ערב, בייחוד ירדן, תוך אזכור שמותיהם של בן־גוריון ויגאל אלון. ישראל הוזהרה מצעדים בלתי שקולים אשר היא עצמה תישא בתוצאותיהם (ראו מברקי השגרירות במוסקבה אל משרד החוץ, מס' 428, 429, 29 ביולי 1956, 130.09/2326/7).
3. בהודעת מטה האו"ם מ־10 ביולי נאמר כי ראש מטה משקיפי האו"ם קיבל הבטחות מהממשלות הנוגעות בדבר (ירדן וישראל) כי אין ריכוזי צבא באזור מעל המותר בהסכם שביתת הנשק. אשר לצד הישראלי של האזור, הדבר אומת על ידי ביקורי משקיפים צבאיים של האו"ם (ראו מחלקת מזרח אירופה אל השגרירות במוסקבה, ק/266, 2 באוגוסט 1956, 130.09/2326/6). המאמר ב"איזווסטיה" פורסם ב־29 ביולי דהיינו, למעלה משבועיים לאחר הבהרת האו"ם.

לא ברור לי אם היא מהווה על ידי בעיתון דאגתה למנהיגים [משובש במקור] או שהבקיאים בשלטון מכוונים על ידי העיתון הרשמי את דעת הקהל בהסתמך על עובדות בלתי נכונות.

סמיונוב השיב בנימה של התנצלות־מה. הודה שהוא יודע על ריכוזי צבאות ערב שנעשו בקשר למצב הפנימי בירדן. ניסה לומר שהכוונה הייתה ודאי לקיצוניים בלבד ואולי יצא לא בדיוק. הבטיח לדבר עם עורך העיתון ולהביא לפניו את הערותיי. הזכיר כי גם אצלנו אינם חסרים מאמרים בלתי ידידותיים. כאשר אני מוצא מאמר כזה אני מבקר אותו ואני מצפה ממנו לאותו דבר. סיימתי בתקווה שהעיתון ימצא לאפשרי לתקן את המעוות.

אבידר

374

א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/381

נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 8 באוגוסט 1956

מידי

איסור מעבר אניות ומטענים ישראליים בתעלה הועלה כאחד הנימוקים שהשפיעו על מדיניות ממשלת בריטניה כשדובר משרד החוץ הבריטי נאחז אתמול בהפרת החלטת מועצת הביטחון על ידי המצרים בנדון, בהסבירו מדוע שוללת ממשלת בריטניה העברת הסכסוך לאו״ם. ״טיימס״ הקדיש לנושא מאמר ראשי וגם בשאר העיתונים תופס העניין מקום נכבד. אם כי בעייתנו הועלתה על ידי ממשלת בריטניה לא מאהבת מרדכי ולא מתוך כוונה מחושבת להפגין תמיכתה בטענותינו, אלא כדי להתגבר על לחצן של כמה מדינות, וחלק מהלייבור הדורשים מסירת הטיפול בבעיית התעלה בידי האו״ם. יש להודעתו זו של דובר משרד החוץ משמעות מדינית רבה וחיזוק פומבי של ההבטחה המפורשת יותר שניתנה לי על ידי קאטשיה ושאושרה על ידי לויד בדבר הגנת האינטרסים שלנו בוועידה.[1] בקשר לסדר היום של הוועידה חלה נסיגה ניכרת מצד שלוש המעצמות. בהתייעצות שלוש המעצמות כאן הוחלט - ונמסרה הודעה על כך על ידי דובר משרד החוץ - שאם כי נקראה הוועידה לדון בעיקר [ב]בינאום התעלה, הרי אין השתתפות בוועידה מחייבת קבלת עיקרון זה מראש. נסיגה זו נעשתה, כנראה, תחת לחץ הודו בעיקר. אמנם דובר משרד החוץ ניסה אחר כך לתקן הרושם שנסיגה זו עשתה על הציבור כאן, אך עובדה קיימת שוויתור זה

374

1. ראו מס׳ 361, 367.

נעשה כנראה להשגת השתתפות הודו בוועידה ותחת לחץ ממשלת בריטניה על ממשלת צרפת. באיזו מידה הצליח הוויתור להשפיע גם על רוסיה[2] ונאסר[3] להשתתף, נדע בימים הקרובים.

אילת

375

א׳ אבן אל ג׳ מאיר
A. Eban to G. Meir

מברק מוצפן WIA550
נוסח יוצא: 93.01/2213/2

ושינגטון, 9 באוגוסט 1956

אישי

שוחחתי שעה עם המזכיר, השתתף שילוח, נכח בלאקיסטון.
ציינתי כי מאז התלקח משבר סואץ, התאפקה ממשלתי מיזמה פומבית כלשהי. התאפקות זאת הייתה מחושבת ואין לפרשה כהתעלמות מחשיבות הבעיה. לישראל מעמד מיוחד כמדינה היחידה פרט למצרים השוכנת לחוף התעלה וכיחידה שסבלה עד כה מהפרה שיטתית של אמנת קושטא והחלטת מועצת הביטחון. טבעי שנעקוב בדאגה אחרי ועידת לונדון. חשוב שיימצא פתרון שיבטיח חופש המעבר לכל האומות לרבות ישראל וסידורי ביצוע שימנעו ממצרים יכולת ההפרעה. לאחר שסקרתי המשמעות החמורה של ההסגר המצרי, אמרתי כי מבחינה ישראלית נקודת הכובד היא בבעיית המעבר החופשי. סיכמתי מסקנותינו לגבי בעיית סואץ:

א) לנו זכות מלאה להשתתף בוועידת לונדון ועוד מקווים שאפשרות זאת תתגשם. גם אם נשתתף, ובעיקר אם לא נשתתף, תיפול אחריות כבדה על יוזמי הוועידה לשמור על זכויותינו לבל תיפגענה. אנו דורשים מכל משתתפי הוועידה שיתחייבו בפנינו חגיגית על תמיכה בזכותנו השווה לחופש השיט בתעלה. בבקשנו התחייבות זו מארצות־הברית מסתמכים אנו על שלוש עובדות:

2. בסופו של דבר ברית־המועצות השתתפה בוועידה - ראו מס׳ 376.
3. ב־12 באוגוסט הודיע נאסר במסיבת עיתונאים בקהיר על דחיית ההזמנה לוועידה. הוא התפלמס עם הודעת שלוש המעצמות שהתפרסמה בגמר שיחות לונדון (ראו מס׳ 366) וסיים את דבריו לאמור: "מאחר שמצרים מאמינה שעליה לעשות את כל אשר לאל ידה לשמירת השלום העולמי, ומפני שהיא דבקה בהתחייבויותיה כלפי מגילת האו"ם וועידת בנדונג האומרות כי יש לפתור את הסכסוכים הבין־לאומיים בדרכי שלום, היא מוכנה לכנס ועידה המורכבת מהמדינות החתומות על אמנת 1888 ומיתר המדינות שאניותיהן עוברות בתעלה לדיון בחתימת הסכם בין כל המדינות הללו ותערוב לחופש השיט בתעלה. ההסכם יירשם במזכירות האו"ם ויופץ על ידה. הדלת תישאר פתוחה בפני הצטרפותן של מדינות אחרות ככל שיחייב המצב." (לפי תרגום שהוכן במשרד החוץ, בתיק 130.02/2409/6). נוסח הדברים נמסר באיגרת לשגריר בריטניה בקהיר (שם). בסופו של דבר מצרים לא השתתפה בוועידה, אך ראש לשכתו המדינית של נאסר, עלי סברי, נכח בה כמשקיף.

1. ב־1951 יזמה ארצות־הברית ההחלטה היסודית נגד הפרעת השיט לישראל.
2. ב־1954 התבטאה ארצות־הברית לטובת חופש השיט במפרץ אילת.
3. בספטמבר 1954 הבהירה ארצות־הברית כי זכות המעבר החופשי חלה גם על אניות נושאות דגל ישראל.[1]

ברצוני למסור לממשלתי אחרי שיחתי היום:

(1) שארצות־הברית עדיין דוגלת בעקרונות הנ"ל.

(2) שארצות־הברית גורסת שבכל הנסיבות ובעיקר במקרה של הקמת מוסד בין־לאומי לפיקוח על התעלה, תחוסל כל הפליה נגד השיט הישראלי.

(3) שארצות־הברית תמצא הזדמנות להבהיר עמדתה זו בפרהסיא בזמן דיוני לונדון.

ב) הוספתי כי מעבר לבעיית סואץ קיימת מגמה נוספת והיא שבשום פנים לא יוכל נאסר לחוג ניצחון ולהופיע בעולם כאיש שהצליח במזימתו. התוצאות של ניצחון נאסר בעיקר אחרי הגינויים החריפים שהשמיע המערב נגדו הן חמורות מאוד. אין ספק שבמקרה זה יפנה לכיבושים נוספים וילטוש עינו גם במדינת ישראל גם בשארית עמדותיו המדיניות והכלכליות של המערב.

ג) בין שיימצא פתרון למשבר המידי בין שלא, חשוב ביותר שהעולם המערבי יפחית מידת תלותו בתעלת סואץ, אחרת תופיע מצרים כאוחזת בגרונו של העולם המערבי וכמטילה מרותה עליו. מכאן החשיבות של כל הצעדים המשרתים מגמה זו, כגון בניית טנקרים גדולים ומהירים, החשת פיתוח הכוח הגרעיני ויצירת ברֵרות חדשות לקישור בין העולמות החדש והישן. ציינתי את התכניות השונות כגון הצינור, התעלה, הכביש ומסילת הברזל תוך הדגשה מיוחדת של הראשונה. סיכמתי יתרונות התכנית ומעשיותה המובהקת.

ד) הסברתי כי ההשתוללות האחרונה של נאסר הגבירה תחושת סכנתנו. עמדנו ערב הגשמת מבצעים חיוניים מאוד לביטחוננו ולסיכויי פיתוחנו. מעשה נאסר בסואץ היה חייב דווקא להחיש מבצעים אלה ולא להאיטם והנה לצערנו השתררה אווירת קיפאון. ביקשתי שתימצא דרך להפעלת התכנית המוסכמת שעליה בישרה לנו ממשלת קנדה.[2] יש לקצר ככל האפשר את דיחוי הפרסומת ובלי שים לב לפרסומת יש לגשת מיד להגשמת התכנית. הצעתי שממשלת ארצות־הברית תשחרר מיד הסעיפים שעליהם הוסכם עם קנדה ואז נעשה מאמץ משותף להביא קנדה לידי ביצוע חלקה בתכנית אפילו לפני מועד הפרסום.[3]

ה) ציינתי כי בנק יציב [הבנק ליצוא וליבוא] גומר הכנת דין וחשבון ורצוי ביותר שנשמע מיד חוות דעתה המכרעת של מחלקת המדינה. לשם כך ביקשתי שיחה עם הובר בתקווה ששיחה זו תביא העניין לידי גמר.[4]

375

1. את נוסח החלטת מועצת הביטחון מ־1 בספטמבר 1951 על חופש השיט בתעלה ראו בכרך 6, הערת עורך בעמ' 593-594. התבטאויות ויזמות אחרות של ארצות־הברית למען חופש השיט מובאות במס' 386.
2. ראו מס' 353.
3. בשיחה שהתקיימה מאוחר יותר בקנדה, בדרג של מנכ"ל משרד החוץ הקנדי, לא הצליח שגריר ישראל קומיי לשכנע את הקנדים להחיש את תהליך מסירת המטוסים. נאמר לישראל כי תהליך המסירה נקבע על ידי הממשלה ורק היא מוסמכת לשנותו, ואין צפויה פגישה של הקבינט עד ראשית ספטמבר (ראו מברק קומיי אל מחלקת חבר־העמים הבריטי, 269, 21 באוגוסט 1956, 130.02/2456/9).
4. ראו מס' 404 והערה 4 שם.

בתגובתו הגיב כלהלן:

א) הסביר את הרכב ועידת לונדון ונימק מדוע אין אנחנו נמנים על משתתפיה. תיאר שלושת סוגי המשתתפים על פי נאומו ביום ו'.[5] אמרנו כי אנו שייכים לסוג השלישי, כלומר, של מדינות שכלכלתן תלויה בחופש השיט. אמר שאילו מצרים התנהגה כחוק, ייתכן כי ישראל הייתה מסתגלת להגדרה זו. על כל פנים, קנה המידה היה אובייקטיבי אם כי איננו שולל את נימוקי לויד כי אין לתת למצרים אמתלה לבלתי השתתף בוועידה או לבלתי שתף פעולה עם החלטות הוועידה.

ב) הוא סבור כי החלטתנו לבקש התחייבויות ממשתתפי הוועידה היא חיובית (constructive). הוא מרשה לעצמו לייעץ שנעשה הדבר בכתב. איננו מתקשה כל עיקר להודיע לי מיד כי ממשלת ארצות־הברית נאמנה למדיניותה המקובלת בעניין זה ותומכת בזכותה של ישראל כשל כל מדינה אחרת לחופש השיט בתעלה. אך כדי שהדברים יימסרו בצורה מדויקת, רצוי שיבואו חילופי דברים בכתב. ארצות־הברית גורסת חופש שיט בלתי מוגבל בסואץ, להבדיל מפנמה שאין לה אותו מעמד בין־לאומי המיוחד. הרחיב הדיבור על תולדות פנמה וסיכם כי בגלל שיקול זה תעדיף ארצות־הברית לנסח התחייבותה בכתב כדי לברר כי הדברים נוגעים לסואץ ואינם קובעים תקדימים לתעלות אחרות. אמרתי כי נגיש איגרת בעוד ימים ספורים[6] ויתברר כי ממשלת ארצות־הברית מצאה בעבר ניסוחים מדויקים ביותר ואנו דורשים חזרה עליהם במסגרת הנסיבות הקיימות.

ג) הביע הסכמה נלהבת לרעיון שיש להמציא ברֵרות למעבר בסואץ. מידת התלות של המערב בסואץ ובנפט הערבי איננה בריאה. אמנם לדעתו הגזים אידן בתיאור התלות הזאת[7] יש להרגיל הערבים לחשוב כי בשעת מצוקה יכול המערב להסתדר בכל מיני דרכים ושיטות. על ידי כך תישלל ממדינות אלה תחושת השליטה ויכולת הסחטנות. נכון שהמערב תלוי בנפט הערבי, אך העולם הערבי תלוי בניצול הנפט על ידי המערב. בלי ניצול זה צפויה לכמה מדינות ערב פשיטת רגל מוחלטת. הסכים כי גם מבחינה פסיכולוגית וגם מבחינה מעשית חשוב לא רק לחשוב על ברֵרות אחרות, אלא גם לרמוז לעולם הערבי על קיומן.

למעשה התחיל בבחינת הבררות האחרות עוד לפני המשבר האחרון. נדונו אפשרויות שונות, ביניהן צינורות דרך טורקיה וישראל. הזכיר כי ידע מקודם על תכנית תעלת אילת וצינור מאילת אך לא ידע כי תכנית הצינור כבר נבדקה ביזמתנו על ידי מומחים ומהנדסים.[8] התעמקנו בדיון מפורט בבעיה זאת בהסתמך על מפה. ציינתי כי למצרים יכולת פיזית להפריע לשיט גם במפרץ, אך שם תיאלץ לפתוח בשימוש בכוח וקשה להניח שהמערב יהיה נטול אונים כשכוח מצרי מתקיף אניותיו. על כן המצב התכסיסי במפרץ נוח למערב יותר מזה בתעלה כשיזמת השימוש בכוח מוטלת על המערב. הסכים להנחות אלה והרהר שמא מדיניות ערבית שהייתה חוסמת התעלה הייתה באותה שעה שוללת הגישה לנפט

5. בנאום בטלוויזיה ב־3 באוגוסט אמר דאלס בין השאר כי התשובה להלאמת התעלה צריכה להיות מוסרית ולא צבאית. הביע תקווה כי ועידת לונדון תצליח להגיע להסכם מקובל הן על מצרים הן על בריטניה וצרפת. הדגיש כי ארצות־הברית לא התחייבה בקשר לפעולה שיהיה צורך לנקוט במידה שהוועידה תיכשל. האשים את נאסר בשאיפה להשליט את השפעתו מהאוקיינוס האטלנטי עד המפרץ הפרסי, אך ציין כי גם פעל רבות למען מצרים, וכי כל תכנית לפיקוח בין־אומי על התעלה צריכה לשמור על האינטרסים הלגיטימיים של מצרים (ראו "הארץ", 5 באוגוסט 1956).

6. ראו מס' 381.

7. בנאום בטלוויזיה ב־8 באוגוסט 1956 אמר אידן בין השאר כי הלאמתה של תעלת סואץ היא עניין של חיים ומוות לבריטניה ("הארץ", 9 באוגוסט 1956).

8. ראו מס' 365.

ובהקשר זה דיבר על התלות הערבית בדולרים המערביים. הסכים להערתי שאיראן ואולי כוויית ובחריין לא היו נכנעות למדינות הליגה הערבית וניתן להגביר את הייצור באיראן. סיכם בהבעת התעניינות בתכנית הצינור וביקש שנעביר אליו מסמך כתוב על תכנית זו.

ד) פנה לעניין הנשק. אמר שאף כי עובדה היא שההסכם בין קנדה, ארצות־הברית ומדינות אחרות אושר לפני הלאמת התעלה וללא כל קשר אתה רוצה מממשלת ארצות־הברית לשלול מנאסר אפשרות להציג פעולה זאת בעיני העולם הערבי כתגמול ועל ידי כך לתאר הסכסוך עם המערב כסכסוך עם ישראל. ארצות־הברית מעוניינת ביותר למנוע רושם כזה בידעה היטב כי יש גורמים ערביים אשר על אף הצהרות ההזדהות שלהם עם נאסר למעשה מתנגדים לדרכו. הכנסת הגורם הישראלי עלולה ללכד את החזית. ממשלת ארצות־הברית עשתה מאמצים נמרצים לשכנע הקנדים להתקדם בביצוע ההסכם בלי לייחס חשיבות מרכזית לפרסום ההודעה.[9] עמדת קנדה נראית לפי שעה נוקשה (rigid) בעניין ההודעה שהיא כנראה נחוצה לה. הביע התעניינות בהצעתי שבינתיים תשחרר ממשלת ארצות־הברית את הסעיפים הנוגעים לה בתכנית המשותפת ואמר שיעיין בהצעה זו. הדגשתי ששחרור הפריטים האמריקאיים יאפשר לנו ללחוץ במשותף על קנדה להפריד בין ביצוע התכנית מיד לבין ההודעה שתבוא כעבור זמן קצר. בחלק זה של השיחה הדגיש כי ערעור ארצות־הברית חל לא על התכנית המוסכמת כי אם על ההודעה הפומבית.

אמר שאמנם קרוב בנק יציב להשלמת מחקרו והוא סבור שהגיעה השעה לשיחתי עם הובר מיד לשובו לוושינגטון בראשית השבוע הבא.[10]

אבן

376

שגרירות ישראל במוסקבה אל א' אשל ומחלקת מזרח אירופה
Israel Embassy in Moscow to A. Eshel and the East European Division

מברק מוצפן 450
נוסח נכנס: 130.02/2450/2

מוסקבה, 9 באוגוסט 1956

משרד החוץ של ברית־המועצות העביר לנו ב־9 הודעת הממשלה הסובייטית בשאלת תעלת סואץ בקשר להודעת בריטניה, צרפת וארצות־הברית מ־2 דנא בשאלת הלאמת

9. ראו מס' 353 והערה 2 שם.
10. פגישת אבן עם הובר לא התקיימה מפאת מחלתו של האחרון. הנושא הועלה שוב בפגישת אבן עם דאלס ב־11 בספטמבר - ראו מס' 415.

חברת תעלת סואץ על ידי ממשלת מצרים, בבקשה להעבירה לממשלת ישראל. ההודעה נמסרה באותו זמן לממשלות כל המדינות. להלן קטעים מההודעה:[1]

"אנגליה וצרפת מצהירות שמטרת הוועידה לעבד אמצעים להבטחת פעולת התעלה בהתאם לאמנת 1888. הצגה כזו אינה ברורה, ומה עוד כפי שצוין, עקרון חופש השיט בתעלת סואץ שנקבע באמנת 1888 נשאר לא פגוע ונשמר במלואו". והלאה לאמור: "בהתאם להודעה משולשת נקבע הרכב הוועידה לפי שני סימני היכר: ראשית ארצות שחתמו על אמנת 1888, ושנית ארצות שמעוניינות ביותר בשימוש בתעלה. אולם שני העקרונות לא נשמרו. בין משתתפי אמנת 1888 היו אוסטרו־הונגריה וגרמניה. היורשות החוקיות של אוסטרו־הונגריה הן אוסטריה, הונגריה, צ'כוסלובקיה, יוגוסלביה. אף אחת ממדינות אלו לא הוזמנה לוועידה. מגרמניה הוזמנה רק חלקה האחד - הרפובליקה הגרמנית הפדרלית, אבל לא הוזמנה חלקה השני - הרפובליקה הגרמנית הדמוקרטית. אי־אפשר להסכים לזאת ומה עוד כשארצות הנ"ל מעוניינות לא פחות מאחרים בחופש השיט בתעלת סואץ. לוועידה לא הוזמנו ארצות ערב, ששטחיהן נמצאים בקרבה ישירה לתעלה והמעוניינות חיונית ביישוב צודק של שאלה זו - סוריה, לבנון, ערב הסעודית, ירדן, סודן, לוב, תימן, עיראק, מרוקו, טוניס. יש לציין שרוב ארצות ערב הן גם היורשות החוקיות של האימפריה העות'מנית לשעבר שהשתתפה באמנת 1888. לוועידה לא הוזמנו גם ארצות ימיות כמו סין העממית, פולין, בולגריה, רומניה, בורמה ופינלנד שלהן שימוש רחב בתעלה. כך שהוועידה בלונדון הנה ועידה של קבוצת ארצות המחזיקות במניות חברת תעלת סואץ בצירוף קבוצת ארצות שנבחרו על ידי המחזיקים הראשיים במניות החברה. הוועידה הנקראת עוקפת האו"ם, דבר שאין לראותו כנורמלי בתנאים שנוצרו. מקום הוועידה נקבע בלונדון ללא התאמה עם משתתפי אמנת 1888 למרות שאם להיאחז בהנחות אמנת 1888, הרי דיון בשאלות הכרוכות בפעולת התעלה צריך היה להתקיים בקהיר. בקשר לנ"ל חושבת הממשלה הסובייטית שאין לראות בוועידה, לא לפי הרכב משתתפיה ולא לפי אופייה ומטרותיה, כנס בין־לאומי המוסמך לקבל איזה שהן החלטות ביחס לתעלת סואץ."[2]

ועוד: "בלקחה בחשבון הנ"ל חושבת ממשלת ברית־המועצות, כמשתתפת באמנת 1888, שבדיון בשאלות הקשורות בחופש השיט בתעלת סואץ צריכות לקחת חלק גם אוסטריה, אלבניה, בורמה, בולגריה, הונגריה, הרפובליקה הגרמנית הדמוקרטית, תימן, ירדן, עיראק, לבנון, לוב, מרוקו, פולין, רומניה, ערב הסעודית, סוריה, סודן, תוניסיה, פינלנד, צ'כוסלובקיה, יוגוסלביה. הממשלה הסובייטית חושבת כהכרחי השתתפות בוועידה זו מעצמה כה גדולה כסין העממית."

שגרירות

376

1. האיגרת בשלמותה, במקורה הרוסי, בתיק 130.02/2409/6.
2. תגובת משרד החוץ ראו מס' 394.

377

תזכיר על העלייה ממרוקו[1]

Memorandum on Immigration from Morocco

העתק: 93.04/335/10

ירושלים, ב' באלול תשט"ז
9 באוגוסט 1956

סודי

סיכום המצב בדבר העלייה ממרוקו כדלקמן:[2]

א) ממשלת מרוקו החליטה לתת לעלות ליהודי המחנה בקזבלנקה שמספרם כנראה 5,600. ידוע לנו שישנם כוחות בתוך ממשלת מרוקו, כולל שר החוץ בלפרג' וראש שירותי הביטחון [לגזאווי], שהתנגדו נמרצות להחלטה זו ועלולים לנסות להכשילה.

ב) כ־70,000 יהודים נוספים היו כבר רשומים לעלייה, מהם כ־50,000 עברו את הסלקציה.

תפקידנו בשעה זו לפעול בשני כיוונים: ראשית, עלינו להבטיח שההחלטה על עליית המחנה תבוצע. שנית, עלינו לנהל משא ומתן עם ממשלת מרוקו באמצעות הגורמים היהודיים המטפלים בדבר, לשם קבלת הסדר ברור ומהיר להעלאת 50,000 היהודים שעברו את הסלקציה. לא נרצה לנהל משא ומתן על יסוד קבלת הסכמת ממשלת מרוקו לעיקרון של יציאה חופשית לבודדים הרוצים בכך. ממשלת מרוקו כאילו מסכימה לעיקרון זה. השאלה היא איך עיקרון זה יבוצע למעשה לגבי 50,000 יהודים שכבר הביעו רצונם לצאת ושמבחינה נפשית ומעשית נמצאים בתהליך חיסול ענייניהם במרוקו, ושבהרבה מקרים גם רוצים להתאחד עם בני משפחותיהם בארץ.

הסכנה היא שממשלת מרוקו תסכים לעיקרון ותסרב [ל]הסדר שיבטיח ביצוע העיקרון. לגבי המחנה - ההסדר שהושג היה יותר קל להשיג, מפני שהברירה היחידה הייתה פיזור המחנה בכוח. זה לא יחול על ההמשך לאחר שהמחנה יעלה. אנו צריכים להתכונן לסכנה זו על ידי כך שנתחיל כבר מעכשיו לרכז לחץ על ממשלת מרוקו בקשר לשלב הבא של משא ומתן על ה־50,000. בקשר לכך אתם מתבקשים:

(א) בלי כל פרסומת למסור אינפורמציה על ענייני המחנה ועל החלטת ממשלת מרוקו בנידון לגורמים רשמיים, לאנשי ציבור, לאנשי תנועת העבודה שתמכו בשעתו בעצמאות מרוקו; וזה מתוך מגמה שאם המרוקאים לא יבצעו את החלטתם הפעם, אפשר יהיה בבת־אחת להפעיל עליהם לחץ מרוכז.

(ב) ללא כל פרסומת להסביר לגורמים האלה את עניין ה־50,000 ואת הצדק שבתביעה היהודית שאין כל יסוד ממשי לעקרון היציאה החופשית אם עיקרון זה לא יתבטא בהסכמת

377

1. נשלח למחלקות השונות במשרד החוץ ולנציגויות ישראל בחוץ לארץ.
2. על התפתחויות קודמות בנושא זה ראו מס' 354, וכן תזכיר שחובר ככל הנראה במשרד החוץ, 20 ביולי 1956, 93.03/150/14.

ממשלת מרוקו ליציאתם של יהודים שכבר הביעו רצונם לצאת ושאין כל ספק שאינם רוצים באינטגרציה במרוקו.

(ג) באופן ספציפי אתם מתבקשים להבריק הצעות מעשיות מי בארץ כהונתכם קיים פעם קשרים ידידותיים עם ראשי השלטון במרוקו, וזה במגמה להפעיל גורמים אלה בשעת הצורך במכתבים או אפילו בביקורים מיוחדים במרוקו. הפעולה הממשית עלולה להיות נחוצה כעבור שבועיים. תביאו בחשבון בבדיקותיכם גורמים כלכליים שממשלת מרוקו עלולה להיות מעוניינת בהם, גורמי תנועת העבודה, גורמים רשמיים, וכל גורם אחר שיוכל להביא תועלת.

(ד) ללא מגמה של פרסומת מידית תמצאו הזדמנות מהירה להסביר כל הפרשה לפרשנים, עיתונאים ועורכים חשובים, על מנת שהרקע יהיה ידוע להם, כך שגם אותם אפשר להפעיל ברגע המתאים. גם בקשר לכך תציינו במיוחד שמות האנשים המגלים עניין בפרשה והמסוגלים להסכים לביקור מיוחד במרוקו.

(ה) תדאגו לכך שהיהדות בארץ כהונתכם, על כל פלגיה, תבין את חומרת המצב ושהחזית היהודית המאוחדת בעניין זה לא תישבר. תזהירו נגד פרסומת ברגע זה בקשר למחנה, כי ממשלת מרוקו התנתה במפורש את החלטתה במניעת פרסומת. תביאו גם בחשבון שקיימת הצעה בשעת הצורך לקרוא לכינוס יהודי בין־לאומי מיוחד בדבר העלייה ממרוקו, אם יוחלט שכינוס כזה מסוגל להיות לעזרה במשא ומתן. תשלחו מיד פרטים איזה ארגונים יש להזמין לכינוס כזה מארצותיכם.

378

י' תקוע אל מ' קדרון (ניו יורק)
Y. Tekoah to M. Kidron (New York)

מברק מוצפן TNW474

נוסח יוצא: 130.02/2434/8

ירושלים, 10 באוגוסט 1956

שלך 491.[1]

חזרתי עתה מהמפורזים. עבודת הביצורים[2] שהופסקה לפני כמה שבועות חודשה ב־1 באוגוסט ועומדת להסתיים באזור כולו בעוד ימים ספורים. העבודות כבר נגמרו בנקודות אחרות כגון הגוברים. מצד או"ם לא בא כל ערעור נוסף אחרי חידוש העבודות.

378

1. במברק זה (מ־8 באוגוסט 1956, בתיק 130.09/2333/1) ריווח קדרון לתקוע שנודע לו שהאמרשלד הביע בשיחה עם עוזריו דאגה פן המשך עבודות הביצורים במפורז יגרום לתגובה צבאית מצד סוריה. קדרון שאל אם חל שינוי בימים האחרונים במפורזים בגבול הסורי.
2. ראו מס' 312 והערה 8 שם, מס' 325.

הסתכלות על הביצורים שהוקמו להגנת התושבים המקומיים אשר הגנתם הובטחה בהסכם שביתת הנשק ובמסמך הפירושים של באנץ' מ־26 ביוני [19]49,[3] איננה יכולה אלא לעורר תימהון על גישת או"ם לעניין ועל שהמזכ"ל מסתפק בהבעת דאגה שהסורים עלולים לנקוט פעולה צבאית נגדנו.

האם זאת תגובתו היחידה של המזכ"ל לאיום הסורי? האם שם לב לעובדה שבאיגרתם למועצת הביטחון[4] מופיעה התנגדות הסורים לביצורים בנשימה אחת עם התנגדותם להקמת יישובים שזכותנו להקימם אושרה מזמן על ידי ועדת שביתת הנשק?

או"ם לא הצליח להצדיק על יסוד שיקול כלשהו, אם צבאי או משפטי, את פסילת הביצורים. ברנס הסכים עמנו בשיחות ובכתב, שליושב־ראש הסמכות להחליט אם להשאיר הביצורים, ולא נעשה מאמץ רציני להסביר משום מה נתקבלה ההחלטה התובעת שהמשקים בגבול הסורי יישארו ללא אמצעי הגנה אלמנטריים.

מעל לכול, יש לזכור כי מדיניותנו ביחס להסכמי שביתת הנשק מושתתת על עיקרון של ביצוע מלא של כל הוראות ההסכמים ועל התנגדות לכך שישראל תיתבע לקיים התחייבויות מסוימות בעלות חשיבות לצד השני כשהאחרון מתכחש ליסודות ההסכם. הסורים לא פחות מהמצרים מפרים בגלוי ובשיטתיות סעיף I של הסכם שביתת הנשק,[5] ואף לגבי המפורזים אין ידיהם נקיות. עד עתה לא עלה בידי או"ם להבטיח הורדת המחסום בדרך לאל־חמה. לפי ידיעות שנתקבלו בזמן האחרון ושנחקרו כעת חדרו כוחות סוריים במספר נקודות לאזור המפורז הצפוני והקימו בו ביצורים. כן קיימים ביצורים באזור אל־חמה עצמו.

לדעתי אין צורך לעורר השאלה בפני המזכ"ל אולם אם תתעורר, כל הנ"ל להדרכתך.

תקוע

3. ראו כרך 3, מס' 343. עניינו של מסמך זה - החיים האזרחיים באזורים המפורזים.

4. האיגרת הסורית הוגשה ב־7 באוגוסט וישראל הואשמה בה בפעולות תוקפניות באזור המפורז, המתבטאות בין השאר בהצבת כוחות צבאיים במדי משטרה, בהקמת יישובים ובבניית ביצורים (ראו "הארץ", 9 באוגוסט).

5. זה הסעיף היסודי בהסכמי שביתת הנשק הקובע כי "שום צד מהצדדים לא יקיים, לא יתכנן ולא יבצע פעולה תוקפנית [...] נגד האוכלוסייה או הכוחות המזוינים של הצד השני".

379

א' אבן אל ג' פ' דאלס (ושינגטון)
A. Eban to J. F. Dulles (Washington)

Copy: 93.08/391/2 :העתק

(Washington), 10 August 1956

Dear Mr. Secretary,

I have given much thought to our conversation of yesterday,[1] which I for my part found valuable and instructive.

I wonder whether I managed fully to convey the depth of our concern at the new delay which has arisen in the effort to increase Israel's defensive strength in the air.

Since your memorable initiative on March 29[2] and thereafter we have patiently pursued our quest for a squadron of Sabre jet aircraft in Canada. Our peril increased with each passing week, as the policies of our southern neighbor became more adventurous and aggressive. Today, public opinion in the free world is almost unanimous in attributing a high degree of recklessness to the policies of the Nasser regime. A dictator who has not hesitated to incur a serious conflict with the great maritime powers would not be deterred by calculations of prudence or morality from striking a blow against Israel, if such a course seemed likely to fulfill his dreams of grandeur, or to win him respite from a tense situation at home.

You can imagine how deeply we welcome the assurance of the Canadian Government on July [27], 1956 that an affirmative decision had been taken, in close association with Canada's allies and friends. The "sequence" agreed upon by the powers concerned marked a long step towards the solution of a problem which has agitated you and us for so long. The psychological relief for my Government was incalculable. The disappointment at the ensuing delay is correspondingly grievous.

Can there be a greater paradox than that Colonel Nasser's most lawless action should have had an adverse effect, however temporary, on a decision by the western powers to reinforce Israel's strength and spirit in a critical hour? One would surely have expected the opposite result. Yet it is a fact that Israel's progress towards a minimal defensive capacity is slower than it would have been if Colonel Nasser had not revealed the full measure of his reckless fury.

In full knowledge of the efforts which you have personally devoted to this matter over the past weeks, I earnestly urge a speedy completion of this

379

1. ראו מס' 375.
2. ראו מס' 165.

enterprise. I believe that this could be achieved if the United States would take certain steps:

First – to clarify to the Governments of France and Canada – as you and your associates have clarified to us – that the postponement sought by the United States affects publication of specific arms shipments to Israel, but not the actual measures towards shipment.

Second – to issue normal export permits, without publication, for those items of equipment whose release the Canadian Government has expected as an act precedent to its own releases.

Third – if the Canadian Government insists on early publication, I wonder if it need say more at this time than that certain agreements were reached by the end of July (before the Suez decision) and that the implementation of these agreements is going forward in a normal course. I do not see how a calm statement of this kind could prejudice any other matter.

I have reason to believe that in any case the first two steps which I have mentioned, if taken immediately, would carry our joint efforts further towards success.

I offer these proposals in the hope that they might help towards the solution of a diplomatic problem in a matter on which all concerned are in substantive agreement.

With deep respect, Yours sincerely,

A. E.

380

ו' איתן אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
W. Eytan to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן 476
נוסח יוצא: 130.02/2409/6

ירושלים, 12 באוגוסט 1956

בקשר למגמה הניכרת מצד התעמולה המצרית להצביע על התפתחות הסחר הישראלי דרך תעלת סואץ ועל ריכוך כביכול ביחס לשלטונות המצריים, יש לציין:

א) לא חל שום שינוי לטובה ביחס המצרים לספנות דרך התעלה מישראל ואליה, היינו: אין מרשים מעבר אניות ישראליות ולא מעבר "חומרים אסטרטגיים" כמו נפט, כימיקלים וכו' גם כשהם מובלים באניות זרות. במקרים אחרים מתירים אמנם מעבר האניות ואולם מוסיפים לעכבן ולערוך בהן חיפושים ולפעמים גורמים להשהיות של כמה ימים. כן אין נותנים להן שום שירותים כגון מים, מזון ותיקונים. בעוד שעד 1955 קיימו המצרים נוהג זה רק לגבי קטגוריות מסוימות של אניות הרי מאז ראשית שנה זו נוהגים כך לגבי כל אנייה שעגנה אי פעם בנמל ישראל.

ב) מצב זה גורם לעלייה מתמדת במחירי ההובלה והביטוח של משאות הנשלחים מישראל ואליה דרך התעלה.

ג) מסיבות אלה לא גדלו ממדי הספנות לישראל דרך התעלה למרות האפשרויות הגדולות להרחבת קשרי המסחר עם אסיה ואפריקה. מספר האניות המגיעות מוסיף להיות בערך 2 לחודש המביאות מטענים בכמות 500 עד 1,000 טון.

ד) מבחינה אחת, חלה לאחרונה החמרה גדולה בהסגר המצרי היינו, איסור מוחלט על המעבר דרך התעלה לכל אנייה שייעודה אילת.[1] כידוע עוגנת "פאנגיה" בפורט סעיד זה חודשיים וחצי מאחר שהמצרים מסרבים להתיר לה להמשיך לאילת.

ה) בראשית חודש זה עברו בתעלה מחיפה לאפריקה המזרחית האנייה היוונית *Stephanos* וההולנדית *Fedala*. כמה עיתונים ראו בזה כביכול סימן להתרככות המדיניות המצרית. יש להסביר כי אין במקרים אלה שום חידוש בהתאם לסעיף א.

איתן

381

איגרת משגריר ישראל בוושינגטון אל מזכיר המדינה של ארצות־הברית
Note from the Israel Ambassador in Washington to the U.S. Secretary of State

Copy: 130.02/2452/3 :העתק

[Washington], 13 August 1956

Confidential

The Ambassador of Israel presents his compliments to the Honorable the Secretary of State and has the honor to refer to the conference due to be opened in London on August 16, 1956 to discuss the operation of the Suez Canal as guaranteed by the Constantinople Convention of October 29, 1888, and in particular to convey the views of his Government concerning the restrictions on shipping and trade imposed by Egypt against Israel in violation of her international obligations.

2. Article I of the Constantinople Convention provides that the "Suez Maritime Canal shall always be free and open, in time of war as in time of peace, to every vessel of commerce or of war without distinction of flag". Article XI, in qualification of Article X, specifies that any measures taken to

380

1. ראו מס' 281, הערה 1.

ensure the defence of the Suez Canal shall not interfere with the free use thereof. The object of this Convention, as stated by France, the United Kingdom and the United States in their joint declaration of August 2, 1956 is to ensure "the international character of the Canal and its free, open and secure use *without discrimination*".

3. Notwithstanding the clear terms of the 1888 Convention, the Egyptian Government has consistently barred passage through the Suez Canal of ships flying the Israel flag, has interfered arbitrarily with other shipping bound to and from Israel ports and prevented the transit of, and on various occasions confiscated cargoes consigned to and from Israel. In particular, tankers and other vessels flying the flag of any nation are forbidden, under the threat of penalties, to carry specified freights to and from Israel. Foreign vessels, even when allowed to pass through the Canal to and from Israel, are penalized by the Government of Egypt by devices such as "Black Listing", and the denial of fuel, water and supplies. By these practices and by the deterrent effect of the illicit regulations and penalties, Egypt has during the past eight years prevented the passage of the greater part of the commerce which would normally have flowed through the Canal to and from Israel.

4. Egypt has sought to justify this discrimination on the grounds of her current relationship with Israel. She contends, in spite of the General Armistice Agreement with Israel, which includes a firm pledge against any further acts of hostility, that a state of war exists, which entitles her to pursue belligerent action against Israel. But all the contentions advanced by Egypt to support this policy have been emphatically rejected by the Security Council of the United Nations, which has been seized of this question since July 11, 1951.

5. On September 1, 1951 the Security Council adopted a resolution (S/2322) which established that Egypt cannot

"reasonably assert that it is actively a belligerent or requires to exercise the right of visit, search and seizure for any legitimate purpose of self–defence", that consequently the restrictions applied by Egypt against shipping to Israel are

"above of the exercise of the right of visit, search and seizure"

and constitute a practice which

"cannot in the prevailing circumstances be justified on the ground that it is necessary for self–defence,"

and that

"these restrictions together with sanctions applied by Egypt to certain ships which have visited Israel ports represent unjustified interference with the rights of nations to navigate the seas and trade freely with one another, including the Arab States and Israel."

Accordingly the Security Council called on Egypt

"to terminate restrictions on the passage of international commercial shipping and goods through the Suez Canal wherever bound and to cease all interference with such shipping beyond that essential to the safety of shipping

in the Canal itself and to the observance of the international conventions in force."

6. By this important decision, the right of free passage for ships of all nations through the Suez Canal as enshrined in the 1888 Convention was explicitly confirmed in regard to Israel and formally embodied in the law of the United Nations.

7. Egypt defied and to this day defies the decision of the Security Council, despite its binding character under Article 25 of the Charter of the United Nations. She has not only continued to implement the blockade measures but has in recent years intensified them. A decree published in Cairo on November 30, 1953 extended the existing "Contrabands List".[1] At the same time, acts of interference in shipping have multiplied, Italian, Norwegian, Dutch, Greek and other vessels being affected. These acts culminated in the seizure of the Israel ship *Bat Galim*, which arrived off the city of Suez on September 28, 1954. The ship and the cargo were impounded by the Egyptian authorities and have been held by them to this day. The crew was arrested and confined without trial for over three months

The Greek vessel *Panagia*, which reached Port Said from Haifa on May 25, 1956, with a load of cement destined for Elath, has been held up off entrance to the Suez Canal to the present day.

8. By these and similar high-handed actions, and by the maintenance of regulations and penalties designed to block or cripple trade to Israel, Egypt has continued to violate the sanctity of treaties, specifically the Constantinople Convention of 1888 and Article 8 of the Anglo-Egyptian Agreement regarding the Suez Canal base of October 19, 1954,[2] and to set at naught the decision of the Security Council of the United Nations. She has subordinated international law to the dictates of unilateral national policies.

If Egypt is permitted to continue discriminating illegally against Israel shipping and trade, she will feel entitled, at her own whim and fancy, to obstruct the shipping of any other State with which she may have a dispute or difference of opinion at any time. The fact that Egypt holds herself at liberty to sustain these hostile actions against Israel constitutes one of the most serious causes of the prevailing tension and of the outbreak of the present crisis. As long as Egypt maintains a claim to the existence of a state of war and to her supposed belligerent rights, in flat denial of the Security Council's findings and in curious disregard of Article XI of the 1888 Constatinople Convention, which in any case makes such a claim irrelevant, the situation will remain fraught with grave dangers. As pointed out by the representative of Brazil at the 552 meeting of the Security Council on August 16, 1951, precisely five years before the opening of the present London conference,

381

1. ראו מס' 281, הערה 3.
2. בסעיף זה נאמר כי שתי הממשלות מכירות בכך שתעלת סואץ, שהיא חלק אינטגרלי ממצרים, משמשת מעבר מים בעל חשיבות בין־לאומית מהבחינות הכלכלית, המסחרית והאסטרטגית, והן נחושות לקיים את אמנת קונסטנטינופול, המבטיחה את חופש השיט בתעלה.

"should we accept Egypt's thesis, we would be bound to recognize any measures of reprisal adopted by the Government of Israel. It is obvious that in the exchange of hostile acts that would follow, we could hardly expect to lay the foundations of a definite solution to the Palestine question."

9. The Government of Israel considers that the conduct of Egypt with regard to its shipping and trade during the past eight years is compelling reason for the adoption at the present time of such steps as will ensure free navigation in the Suez Canal for all nations, unimpeded by Egyptian interference. Any new arrangements must be assured of unrestricted universal application. International right to freedom of passage through the canal is indivisible.

10. The Government of Israel has taken note of the verbal assurance by the Secretary of State to the Ambassador of Israel on August 9, 1956[3] that the United States continues to uphold the right of free passage through the Suez Canal by the ships of all nations wherever bound.

The Government of Israel must assume that under any new arrangements made for operating the Suez Canal, the United States will insist on ensuring free passage for Israeli shipping, as for the shipping of all other nations. It would welcome assurance that this assumption is correct.

11. The Government of Israel expresses the confident hope that in the course of the Conference to be convened in London on August 16, 1956, the representative of the United States will demand the abolition of the present restrictions against shipping and will seek the inclusion in any arrangement of the future operation of the Canal of effective guarantees to avert the recurrence of any discrimination against Israel shipping and against the shipping of other nations bound to and from Israel.[4]

3. ראו מס' 375.

4. במשרד החוץ הוחלט כי איגרת זאת תוגש, בשינויים המתאימים, גם בלונדון ובפריז. כן הוחלט כי בגלל קוצר הזמן יגיש השגריר בלונדון איגרות דומות למשלחות לוועידת המדינות המשתמשות בתעלה, במישרין, או באמצעות שגרירירהן בלונדון, זאת בנוסף למסירת האיגרות בכל בירה ובירה (העתקי האיגרות בתיק 93.04/47/4), איגרות אלה לא הוגשו לפקיסטן ולאינדונזיה, מדינות שלא קיימו קשר עם ישראל. באיגרת שהוגשה לברית־המועצות סעיף 10 נוסח כדלהלן:

"The Government of Israel is aware that the Government of the U.S.S.R. upholds the right of free passage through the Suez Canal for the ships of all nations wherever bound and assumes that under any new arrangements made for the operation of the Suez Canal, the U.S.S.R. will insist on ensuring free passage for Israel shipping as for the shipping of all other nations. It would welcome a formal assurance that this assumption is correct. "

382

ד' האמרשלד אל ד' בן־גוריון

D. Hammarskjöld to D. Ben-Gurion

Copy: 93.08/410/5 :העתק

[New York, 13 August 1956]

Dear Mr. Ben-Gurion,

As you will remember, various pending questions were left unsettled at our talks in Jerusalem[1] as we considered that they should be solved at discussions between the Chief of Staff and the Israeli authorities.

The main questions within this category are:

(1) Fortification works in the Demilitarized Zones;

(2) Arrangements for meeting of the Israel-Egypt Mixed Armistice Commission;

(3) The rights of observers in the El Auja Demilitarized Zone:

(4) Observer arrangements in the Tiberias area;

(5) Marking of the Armistice Demarcation Line along the Gaza Strip.

I have asked General Burns to bring up again the first four abovementioned questions and suggested that he request a reply before the end of this month.[2] I have myself brought up the last one directly with your Mission here.[3]

I am seriously concerned about the total picture which the failure to reach agreements on these five points represents. I have explained in detail the reasons for this concern and how I look at the present situation to Mr. Kidron who, undoubtedly, will report directly to the Israeli Government. In view of my appraisal of the situation, I am sure that you will give the matters your most serious consideration with a view to finding a speedy solution which, while safeguarding Israel's legitimate security interests, is in keeping with the rules applying and the obligations of the United Nations and the Truce Supervision Organization under the Armistice Agreement and the relevant Security Council decisions.

382

1. ראו מס' 344.
2. מכתביו של ברנס בנושאים אלה בתיק 130.02/2440/9. בסופו של דבר, נושאים אלה נדונו בשיחה בין בן־גוריון לברנס ב־3 בספטמבר - ראו מס' 411.
3. ראו מס' 383.

Thanking you in advance for the collaboration, I trust that you will be willing to extend to General Burns.[4]

I remain, with kind regards,

383

ד׳ האמרשלד אל מ׳ קדרון (ניו יורק)
D. Hammarskjöld to M. Kidron (New York)

Copy: 93.03/3042/3 :העתק

New York, 13 August 1956

Dear Mr. Kidron,

I feel that it may be useful to put on paper some of the views I expressed to you in the course of our recent conversation.[1] I am sure that you may wish to bring to the attention of your Government this appraisal of the situation and my reasons for concern about the unsatisfactory outcome so far, of the discussions of various practical problems.

You will have observed that in my report on the development along the Israel-Jordan Demarcation Line of 3 August 1956,[2] I stated that I did not circulate those parts of the report of the Chief of Staff which concerned other

4. בתגובה למכתבו זה של האמרשלד שאל תקוע (מברק אל קדרון, TNW478, 15 באוגוסט 1956, 130.02/2432/8) אם ידוע לו אם האמרשלד שיגר מכתבים דומים למדינות ערב בנושאים כמו חילופי שבויים עם מצרים, הספינה "פאנגיה" וסעיף 8 בהסכם שביתת הנשק עם ירדן. הוא הוסיף כי נודע ממקור כמוס כי ברנס הפנה את תשומת לבם של המצרים לריבוי התקריות בגבול עם ישראל ודרש נקיטת "אמצעים חריפים" לתיקון המצב. תקוע הוסיף גם כי האמרשלד ביקש מברנס לאזן את פנייתו למצרים על ידי פנייה לישראל.

המשכה של פרשה זו בשיחה מתוחה בין קדרון להאמרשלד. האמרשלד הסביר כי יש הבדל בין חמש הנקודות שהעלה במכתבו לבן־גוריון, שכולן יסודן בדין וחשבון שמסר למועצת הביטחון במאי, והן בעיות חדשות, ובעיקרן בעיות בין ישראל לאו"ם או שהאו"ם הוא צד בהן, לבין הבעיות שעורר בן־גוריון, שתלויות ועומדות זה זמן רב, ועיקרן בסכסוך בין הצדדים לבין עצמם. קדרון חלק על טענה זו ועמד במיוחד על הסחבת בשאלת סעיף 8 שבעניינו ישראל אינה מבינה מדוע האו"ם אינו מזמן את הוועדה המיוחדת לפתרון השאלה. בהמשך השיחה נדונו שתי תקריות גבול חמורות בדרום, שבהן נהרגו 4 ישראלים ונפצעו בין שבעה לשמונה. האמרשלד הבטיח להוציא הודעת גינוי חריפה כשיתברר העובדות, והודעה כזאת אכן הוצאה (ראו קדרון אל משרד החוץ, X514, 16 באוגוסט 1956, 130.02/2448/4; הודעת האמרשלד מיום 16 באוגוסט 1956, בתיק 130.02/2404/4, הודעה נוספת הוצאה ב־17 בחודש, לאחר פעולת תגמול ישראלית - בתיק 93.03/3042/3).

383

1. ראו מס׳ 370.
2. דו"ח זה עוסק בתקריות בגבול ישראל-ירדן ביולי 1956. חלק הארי שלו מורכב מדיווח עובדתי על התקריות כפי שנמסר מפי ברנס (ראו מברק קדרון אל משרד החוץ, 475, 3 באוגוסט 1956, 130.09/2333/1).

aspects of the UN activities in the area, such as local arrangements and the development in the demilitarized zones. The reason was that those parts of the report referred to questions concerning which negotiations were not yet concluded. My intention in taking this stand was, as you certainly appreciate, to keep open the chances for a positive outcome of the discussion on various pending questions. For your information, I enclose those parts of the report of the Chief of Staff concerning local arrangements and the development in the demilitarized zones which were not circulated. These extracts give a good survey of questions which still have to be solved.

At my recent talks in Jerusalem,[3] I left the settlement of the various pending questions, which fall within the orbit of the direct responsibilities of the Chief of Staff, to further discussions between him and the Israeli authorities, limiting myself to such observations of a general nature as I considered relevant to the case. However, this obviously does not mean that I disinterest myself in the outcome of those discussions. On the contrary, under my mandates from the Security Council of 4 April and 4 June 1956,[4] I am under an obligation to use my best endeavours not only to reduce tension along the armistice demarcation lines, but to further the implementation of various arrangements which were enumerated by the Security Council and which, all of them, are brought into focus by those problems which the Chief of Staff has to settle with the Israeli authorities. Under these mandates, I consider it my duty to report to the Security Council important developments, in a favourable or in an unfavourable direction, changing the situation as set out in my report of 6 May.[5] A negative outcome of present discussions would definitely oblige me to go on record with the Security Council, as failures to reach the desired results would, each by itself and even more so taken together, represent a further serious departure from full compliance with the armistice agreements and from the organizational arrangements envisaged by the Security Council.

The questions of observer arrangements in the Tiberias area and for the El Auja Demilitarized Zone will again be taken up with the Israeli authorities by the Chief of Staff. He will likewise take up again the relevant developments concerning the M[ixed] A[rmistice] C[ommission] meetings at El Auja and the fortification works in the Demilitarized Zones to which the Armistice Agreements themselves lend special importance. As the matters have been pending for too long already, I feel that these renewed contacts must bring us to the final point, whether it be positive or negative. I do not consider that much more time should be needed for final decisions, and I do not find that we can grant ourselves much time if the situation is not to become one in which the confidence in the United Nations itself might be seriously undermined.

3. ראו מס' 344.
4. ראו מס' 179 (הערת עורך) ומס' 277 (הערת עורך).
5. צריך להיות 9 במאי. ראו מס' 240 (הערת עורך).

With reference to the statement 28 June of Mr. Ben-Gurion to the Chief of Staff,[6] I have, personally, to bring up again the question of the marking of the Demarcation Line around the Gaza Strip. I wish to stress the considerable importance I attach to a speedy and satisfactory solution along the lines proposed by General Burns. Irrespective of various regrettable incidents which have recently taken place in the Gaza area, I feel that a failure to mark the Demarcation Line and to find proper arrangements for meetings of the Egyptian-Israeli Mixed Armistice Commission might seriously endanger the success of our efforts in that area. To delay arrangements considered essential for the strengthening of the cease fire by difficulties raised from the Israeli side, would be a policy which – seen in conjunction with various recent incidents, indicating a laxer observance of the cease fire arrangements among Israeli troops in the area – might put Israel in a light which, I am sure, would be misleading. I therefore earnestly hope that the Government will see its way to accepting the proposals of the Chief of Staff also as they concern the marking of the Demarcation Line.

I spoke to you – and I speak here – with great frankness, because I feel duty bound to give a clear picture of how I envisage the situation created by the long drawn out differences concerning various practical arrangements. It is my firm hope that in this last round of negotiations concerning the pending questions the Government of Israel will see its way to accepting of our proposals or requests. They are moderate and inspired only by a wish to assist in the maintenance of peaceful conditions. They are, I should add, the very minimum we have to demand to fulfil our obligations under the Armistice Agreements and the relevant Security Council decisions. I have what I believe to be a full understanding of the problems of Israel. But having that understanding, I still cannot see why you do not accept the requests or proposals for action regarding the matters referred to in this letter; the arguments of a formal or legal nature which have been given, frankly, do not seem to me to carry decisive weight, or even in all cases to be correct.

You will certainly appreciate that the final outcome will have a bearing on my efforts to be of assistance and on the chance of their leading to the desired improvement in the general situation. Trusting the wish of your Government to give me all support, I hope that, in the light of what I have said, it will help me by a speedy and favourable solution to the pending practical questions.

Yours sincerely,

D. Hammarskjöld

6. ראו מס' 312.

384

א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/424
נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 15 באוגוסט 1956

מידי

הגשתי האיגרת למאליק היום אחר הצהריים.[1] הבטיח להעבירה מיד לשפילוב. בעיינו באיגרת שאלני: "מדוע לא הזמינו אתכם האנגלים לוועידה". עניתי שאמנם ראינו בכך אפליה, אך גם ממשלתו במתחה ביקורת על רשימת המדינות שהוזמנו על ידי המערב, ואשר מצאה לראוי להוסיף אליה כל מדינות ערב, לא הזכירה את ישראל.[2] מאליק לא הגיב. כשהרציתי עמדתנו לפי האיגרת והבעתי תקוותנו שממשלת רוסיה תהיה עקבית בתמיכתה בעקרון חופש השיט בסואץ במידה שהדברים אמורים גם לגבי זכויות ישראל בנדון, ענה שאין לנו "כל יסוד" לפקפק בדבר. הוסיף שאם המערב ירצה להגיע עם נאסר להסדר בדרך שלום, יהיה בכך כדי להקל על פתרון "בעיות רבות" כולל בעיית השיט החופשי של אניות ישראל בתעלה, דבר שיהיה "מובן מאליו" לאחר שהעיקרון בדבר חופש השיט לכל האניות בסואץ יאושר. אמרתי שאני מקדם הסברתו בברכה ושממשלתי תשמח לשמוע כי ממשלתו מתייחסת למשאלותינו בהבנה. אך ניסיוננו לימדנו שעקרונות אינם מספיקים כשיש מי שמעוניין להפרם באמתלות שונות או להשלים עם הפרות אלה כל עוד נוכל להגדירן כ"יוצאת מן הכלל". מסיבה זו אנו חושבים שיש צורך שהוועידה תטפל באופן מיוחד בשאלת האפליה שמצרים נהגה כלפי אניותינו ומטענינו שמונה שנים ושתבטיח בפירוש שהדבר לא יישנה בעתיד. שוב לא הגיב על דבריי ועבר לשוחח על סיכויי הוועידה לאור נאומו של לויד אמש.[3] חשתי כי לא רצה להמשיך בשיחה על האיגרת. כן חשתי כי לא שקל דבריו בתחילת השיחה וכשהרגיש שאני מנסה לחייב ממשלתו בקשר להערות שהעיר, נסוג. על יסוד ההוראות שנג׳ר הביא עמו, הזכרתי למאליק בסיום השיחה שהיות ואבידר לא הספיק לשוחח עם שפילוב בענייני הוועידה לפני נסיעתו נתבקשתי על ידי ממשלתי להיפגש עם השר כאן ואשמח אם תינתן לי ההזדמנות. הבטיח להביא בקשתי בפני שפילוב ולהודיעני דבר.[4]

אילת

384
1. ראו מס׳ 381, הערה 4.
2. ראו מס׳ 376.
3. בנאום זה אמר שר החוץ הבריטי בין השאר כי ארצו תפעל במלוא כוחה למען פתרון של שלום לסכסוך על תעלת סואץ, אך פתרון זה מוכרח לכלול איזו שהיא צורה של פיקוח בין־לאומי על נתיב מים חיוני זה. ממשלת בריטניה והעם הבריטי אינם שואפי מלחמות, והכוח היה מאז ומתמיד האמצעי האחרון לגבי בריטניה (ראו "הארץ", 15 באוגוסט 1956).
4. שפילוב התחמק מפגישה עם אילת. האיגרת הישראלית נמסרה גם במוסקבה לידי אחד מסגניו של שר החוץ, זכרוב, שהבטיח להעבירה לשר החוץ (ראו שלוש אל משרד החוץ, ט/480, 24 באוגוסט 1956, 130.09/2326/8).

385

א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/426
נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 15 באוגוסט 1956

מידי

הגשתי היום אחר הצהריים האיגרת[1] לגברת פנדיט אשר הבטיחה להעבירה מיד לראש משלחתם בוועידה.

בשיחתנו מסרה לי באופן אישי וסודי כדלקמן: אחיה נדהם ממעשה נאסר בשל הצורה בה ביצע הלאמת החברה. בעת פגישתם בבריוני[2] לא הזכיר נאסר כלל כוונתו זו. כשבאחת השיחות בין השלושה הוזכר עניין סכר אסואן, הציע נהרו שמצרים תתרכז בזמן הקרוב בביצוע תכניות דחופות וזולות יותר. נאסר הסכים לדעתו זו של נהרו. הפתעתו של נהרו הייתה גדולה, אפוא, בשמעו נאסר מסביר הלאמת חברת הסואץ בצורך להגשים תכנית הסכר. לשאלתי כיצד יכול אחיה לתת אמון בנאסר ולתמוך בו, ענתה פנדיט שתמיכת הודו נתונה למצרים ולא לנאסר אישית וכי יש להגן על זכויות העם המצרי. הוסיפה שאחיה הסביר לנאסר מה מסוכן המשחק בו הוא משחק והזהירו בפני התוצאות. בגלל לחצו של אחיה נוהג עתה נאסר במתינות רבה יותר ומוכן לוויתורים בקשר להסדר על עתיד התעלה. על מעצמות המערב להבין מה קשה יהיה מצבו של נאסר כלפי העם המצרי וכלפי תומכיו בצבא במקרה שייסוג מעמדתו באופן פתאומי מיד, אך אם המערב ירצה בפתרון הבעיה בדרכי שלום, יוכל להשיג זאת. דאגת נהרו נתונה עתה לעמדת אידן. מאז פרוץ המשבר שלח נהרו לאידן שלוש איגרות בכולן יעץ שממשלת בריטניה לא תאחז באמצעים צבאיים להסדר בעיית התעלה. על כל האיגרות ענה אידן בצורה שהעליבה את נהרו קשה. אידן לא נגע בתשובותיו בעצם העניין והסתפק באישור קבלת האיגרות ובתודה עליהן. פנדיט העירה שהיא עצמה טרם חדלה לקוות שהמשבר לא יגרור מלחמה, אך יועציה כאן מחולקים בדעתם ולאחדים מהם נראה שאידן גמר אומר להיאחז באמתלה הראשונה כדי לחסל את נאסר.

בסיום שיחתנו הסברתי לה עמדתנו והדגשתי שאם כי אין לנו אמון במשטר הנוכחי של מצרים וברודן העומד בראשו, לא ניצלנו המשבר הנוכחי בתעלה שכן מגמתנו היחידה היא להתגונן בפני התקפה ולא ליזום שום פעולה תוקפנית. חזרתי על כמה נקודות שבאיגרת וביקשתיה להדגישן בשיחתה עם המשלחת. הבטיחה לעשות זאת והציעה שאעמוד בקשר מתמיד עמה בימי הוועידה. בגלל יחסיה האישיים הרעים עם קרישנה מנון נמנעתי מלבקשה לערוך לי פגישה עמו. ידיד משותף דואג להפגישנו כבדרך מקרה לארוחה בביתו.

אילת

385
1. ראו מס' 381, הערה 4.
2. ראו מס' 346.

386

א' אבן אל ג' פ' דאלס (ושינגטון)
A. Eban to J. F. Dulles (Washington)

Copy: העתק: 130.02/2452/3

Washington, 16 August 1956

Confidential

Dear Mr. Secretary,

With reference to my Note to you dated August 13, 1956,[1] regarding the Suez Canal, may I add the following supplementary remarks reflecting the specific American jurisprudences on this subject.

1. The representative of the United States in the Security Council stated on August 16, 1951:

> The United States is firmly of the opinion that the restrictions which Egypt is exercising over ships passing through the Suez Canal are inconsistent with the spirit and intent of the Armistice Agreement … The result of this hostile act is the engendering of hostility in return which places in jeopardy the peace and stability of the area."

He further called attention "to the adverse and damaging effect which the Egyptian restrictions have had on the legitimate interest of various maritime nations including the United States".

2. In the ensuing years, the United States has frequently expressed strong criticism of Egypt's refusal to abandon its illicit restrictions against Israeli shipping. On March 26, 1954, the United States and seven other members of the Security Council supported a New Zealand resolution expressing grave concern at Egypt's failure to implement the resolution of 1951, and calling upon Egypt to comply with that resolution forthwith. In the debate on that resolution Ambassador Henry Cabot Lodge Jr. said:

> "The question before us is one of compliance with a decision of the United Nations. That decision was based on several important considerations, one of which was that 'neither party can reasonably assert that it is actively a belligerent or requires to exercise the right of visit, search and seizure for any legitimate purpose of self-defence.'"

The United States representative further submitted that Israel's right to exercise free passage for its shipping applied both to the Suez Canal, and to other waterways such as the Gulf of Aqaba. In this connection the American representative declared:

386
1. מס' 381.

"In our opinion, this principle is equally applicable to the Suez Canal and to any waters outside the Canal."

3. On January 4, 1955, during a discussion in the United Nations Security Council on the detention by Egypt of the Israeli vessel *Bat Galim*, the United States made it clear that Egypt's duty to refrain from interference with international commercial shipping applied to vessels of the Israeli flag as well as to other vessels. Ambassador Lodge stated:

"Thus we cannot fail to state our view that Egyptian restrictions on ships passing through the Suez Canal, whether bound to or from Israel, *or whether flying the Israel or some other flag*, are inconsistent with the spirit and intent of the Egyptian-Israeli General Armistice Agreement, contrary to the Security Council resolution of 1 September 1951 (S/2322), and a retrogression from the stated objectives to which both sides committed themselves in signing the Armistice Agreement. We cannot fail to state, therefore, that we look to Egypt to give effect to these decisions and agreements."

May I suggest that this letter be considered together with my Note of August 13, 1956.[2]

Sincerely yours,

387

הערת עורך
Editorial Note

ועידת לונדון על תעלת סואץ
The London Conference on the Suez Canal

ועידת המדינות המשתמשות בתעלת סואץ נפתחה בלונדון ב־16 באוגוסט. שתיים מן המדינות שהוזמנו, מצרים ויוון, נעדרו. נאסר הסביר את היעדרותה של מצרים בנאום ארוך ששודר ברדיו ב־12 באוגוסט ובו חזר על עמדת מצרים שטוענת לריבונות מלאה על התעלה, ותיאר את פעולת שלוש מעצמות המערב כניסיון להרעיב ולהטיל טרור על מצרים. ברית־המועצות השתתפה בוועידה, אך באיגרת שהפיצה בין המדינות ב־9 באוגוסט (ראו מס' 376) העלתה השגות על הרכב הוועידה וסמכויותיה והודיעה כי אין היא מחויבת לכל החלטה שתגביל את זכותה של מצרים להלאים את התעלה.

דאלס נשא את נאום הפתיחה בוועידה. הוא קבע שיש לעצב תכנית הוגנת שתכיר באינטרסים הלגיטימיים של כולם, שתושתת על העקרונות הבאים: (1) התעלה תתופעל

2. מחלקת המדינה אישרה את קבלת האיגרת מ־13 באוגוסט ואת המכתב שלפנינו, וציינה כי תוכן תעודות אלה זוכה לעיון מפורט במחלקת המדינה (ראו ממלא־מקום מזכיר המדינה אל שגריר ישראל בוושינגטון, 23 באוגוסט 1956, 130.02/2409/7).

בצורה יעילה כמעבר מים חופשי ובטוח על פי העקרונות של אמנת 1888; (2) תפעול התעלה לא יושפע מאיזושהי מדיניות לאומית; (3) תהיה הכרה בזכויותיה הלגיטימיות של מצרים בתעלה ובתפעולה, ובכלל זה יובטחו לה הכנסות ראויות; (4) ייעשו צעדים לתשלום פיצוי הוגן לחברת תעלת סואץ. לשם ביצוע תכנית זאת יקוים ההסדר הבא: (1) תפעול התעלה ייעשה בידי ועד בין־לאומי שיוקם על פי הסכמה שבחוזה ויהיה קשור לאו"ם. מצרים תהיה חברה בוועד זה, אך לאף מדינה לא תהיה שליטה בו; (2) מצרים תזכה להכנסות ראויות מתפעול התעלה בהתחשב בריבונותה ובזכויותיה הלגיטימיות; (3) ההסדר יבטיח תשלום לחברת תעלת סואץ ופיצוי הוגן; (4) חילוקי דעות לגבי שני הסעיפים לעיל יוכרעו על ידי ועדת בוררות שתמונה על ידי בית הדין הבין־לאומי.

הצעותיו של דאלס זכו להסכמה של רוב המדינות המשתתפות. קרישנה מנון, הנציג ההודי, לעומת זאת, עמד על זכותה הריבונית של מצרים להלאים ולתפעל את התעלה, והסכים רק שיוקם גוף מייעץ ומקשר ליד הנהלת התעלה. ההצעה ההודית נתמכה על ידי ברית־המועצות, אינדונזיה וציילון. הדיונים הסתיימו ב־23 בהחלטה להקים ועדה של חמש מדינות, בראשותו של האוסטרלי מנזיס, שתפנה למצרים, ותפתח אתה במשא ומתן על המלצת הרוב.

388

א' נג'ר אל ו' איתן
E. Najar to W. Eytan

מברק מוצפן ל/446
נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 17 באוגוסט 1956

בשיחה עם רו אמש:

א) נאום דאלס[1] נתן לצרפתים ולבריטים סיפוק מלא. עד הרגע האחרון לא היו בטוחים כי ימלא הבטחותיו בשלמות. בשלב ועידת לונדון הושגה אחדות שהיוותה התקדמות יוצאת מן הכלל מאז השיחות הראשונות עם מרפי.[2]

ב) משבר סואץ הוא ביסודו משבר מדיני לאין שיעור יותר ממשבר משפטי. צורת ההלאמה ותנאיה נתנה בידי המערב הזדמנות בלתי חוזרת לעמוד נגד תהליך בלתי פוסק של כישלונות. אין בכוונתם להחמיץ הזדמנות זו.

ג) מטרת השלושה היא לא רק פתרון שאלת סואץ, אלא גם פתרון בעיית נאסר. בשלב הוועידה אין חותרים ליותר מאשר קביעת עקרונות. לאחר מכן יהיה צורך במגע עם מצרים ובהכנות טכניות. בנוגע לביצוע, אין עדיין אחדות־דעות על כל המגמה האחידה.

388
1. ראו הערת עורך לעיל.
2. ראו מס' 362 והערה 2 שם.

לארצות־הברית תכניות, בעיקר כלכליות, ולטווח ארוך מאשר לאנגליה ולצרפת. השיחות בין השלושה תימשכנה בקביעות וקשה לדעת מה תהיינה ההחלטות המשותפות.

ד) לדעת רו, אין להניח שההסדר בעניין התעלה יכלול אפליה כלשהי לגבי ישראל. הוא מבין דאגותינו, אולם אין להם יסוד כי מטרת המערב היא להפריד לחלוטין בין עניין התעלה וניהולה בעתיד לבין מגמה לאומית מצרית כלשהי.

ה) אין זה ברור לצרפתים אם נאסר הלאים התעלה בהסכם עם הרוסים. מכל מקום, אין זה ברור אם הרוסים הסכימו לצורת הפעולה. בוועידה המערב רוצה להגיע להחלטות. בעיני הרוסים הוועידה יכולה רק להבהיר מחשבות לקראת משא ומתן עם מצרים. בעמדה הרוסית כרוכה בהחלט סכנה תכסיסית, אולם אין זאת אומרת שרוסיה תילחם בעד זכות מצרים בלעדית בנוגע לתעלה. הצרפתים מתרשמים שהרוסים דיברו גלויות עם נאסר ולא יתנו לו לגרור אותם להתלקחות חזיתית עם המערב.

ו) גם בעניין רוסיה, הצרפתים משוכנעים שאין באפשרותה לממן כל התכניות המצריות, ובעיקר לא הסכר באסואן. הדרישות לעזרה כלכלית מהדמוקרטיות העממיות ומסין אינן מאפשרות להם להפלות את המצרים לטובה בצורה בולטת.

ז) בסוף השיחה עוררנו שאלת הצינור[3] וגילה התעניינות צרפתית ניכרת בתכנית. עניתי לו כי אם צרפת מעוניינת באמת, עליה למהר כי פנו אלינו לא רק מטעם ממשלות, אלא גם מטעם חברות נפט והעניין מתקדם.[4] ביקשתי שיודיע לי בהקדם אם בכוונת ממשלתו ששיחות בין מומחים תתחלנה ללא דיחוי. רו שאלני בדבר ההסגר באילת. עניתי לו כי אם יוחלט על הצינור, לא יהיה קושי בין־לאומי להתגבר עליו. יש להוסיף כי הצלחת הוועידה תהווה בוודאי רגע נוח ביותר לפתרון בעיית אילת.

כשרו דיבר על מאמצי מנון ליצור לעצמו תפקיד של מתווך, הזכרתי לו פרשת אלג׳יריה באו״ם. מנון הוליך את הצרפתים שולל במשך 5 שבועות עד שהמשלחות של דרום אמריקה הגישו בהשראתנו בקשה על פי סעיף 22 של תקנון העצרת למחוק את הסעיף האלג׳ירי ברוב פשוט. כשהערבים ראו כי לפניהם כישלון חרוץ, נכנעו, ומנון מתפאר בהצלחתו המדומה של תיווכו.

נג׳ר

3. ראו מס׳ 356, הערה 3.
4. על השיחות בלונדון עם נציגי חברות הנפט ראו השגרירות בלונדון אל משרד החוץ, ל/389, 9 ביולי 1956, 130.09/2321/4. על שיחות בוושינגטון, ראו מס׳ 407 והערה 2 שם.

389

א׳ אילת אל משרד החוץ
E. Elath to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן ל/448
נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 17 באוגוסט 1956

בהול

נקראתי אחר הצהריים אל קירקפטריק. הודיע לי כדלקמן:

בישיבת הממשלה הבוקר נידונה שאלת אספקת נשק לישראל בכל היקפה. הובעה הבנה לצרכינו החדשים בשטח ההגנה לאור ההתפתחות האחרונה בתעלה והסכנות הצפויות לנו בעקבותיהן. לאחר שהממשלה שמעה מפי שר האספקה כי במשך שני החודשים הקרובים לא תהיה כל אפשרות לספק סנטוריונים לשום קונה חדש לא נידונה בקשתנו לנשק זה. נוכל לחזור על בקשתנו בנידון בעוד חודשיים, אך אם המצב יחמיר, ידונו בבקשתנו קודם לכן ואם יוחלט בחיוב, יצטרכו להוציא הסנטוריונים מיחידות בריטיות על מנת למסרם לנו. אחר כך מסר לי רשימה של הפריטים שאושרו כדלקמן:

Three Mosquito aircraft; up to 40 25-pounder SP guns (as available); up to 200 International halftrack vehicles (if available from trade sources, there are none in service stocks); 10 flare equipments for Sherman tanks; up to 37 Derwent aircraft engines; 6 flash spotters; 12 3.7 inch AC guns; 6 radars # 3, mark 7.3; Predictors No.11; 2,000 anti tank mines; 3 40-millimetre Bofors guns (for A.A. defence of ships).[1]

ביקש לשמור העניין בסוד, לא לפרסם אף לא עצם עובדת האישור. עניתי [ש]לשם הגנת תביעותינו הצודקות אנו נאלצים להביאן לידיעת הציבור, אך אין לנו כל עניין להכריז על הישגינו בשטח הרכש. בסיום השיחה ציינתי שממשלתי תקבל בסיפוק רב את אשר אושר, אך תצטער ששוב נדחה הדיון בבקשותינו בדבר סוג הנשק החיוני ביותר להגנתנו בפני הסכנה המצרית. בטרם יתמלא מחסורינו הרציני בסנטוריונים וענף השריון של צה״ל לא נוכל להרגיש עצמנו מוגנים כראוי בפני שריון הצבא המצרי ולא נוכל להכיר בעובדה שממשלת בריטניה ממלאה המוטל עליה לפי הכרזת השלוש. קירקפטריק העיר שימסור דבריי למזכיר החוץ.

אשר למהלך הוועידה העיר שנאום דאלס[2] הרים מצב רוח בקרב המשלחות התומכות בעמדת שתי המעצמות וקירב לעמדה זו גם המשלחות הפוסחות על שני הסעיפים. הגרמנים בייחוד התרשמו מנאום דאלאס וקירקפטריק בטוח שאין עוד יסוד לדאגה שלא יתמכו

389
1. השוו רשימה זאת עם הרשימה שהגיש אילת באפריל - מס׳ 210.
2. ראו מס׳ 387 (הערת עורך).

בהצעות שתובאנה בפני הוועידה על ידי שלוש המעצמות בעקבות תכנית דאלס. בקשר לעמדת ממשלת בריטניה עצמה, העיר שלא חל בה כל שינוי מבחינת נכונותה האיתנה "ללכת עד הסוף". העיר שבמקרה של מלחמה עם מצרים, השלטונות הבריטיים לא יירתעו אף מפני מעשה מרחיק לכת כעצירת מי הנילוס בכל מקום שהם עוברים בשטח בריטי. נאסר יצטרך לבחור בין קבלת משטר בין־לאומי בתעלה לביו תוצאות חמורות בשבילו במקרה שיסרב. סיים באמרו שממשלת בריטניה עומדת היום בפני שלוש ברירות:

א) כניעה.

ב) הסדר בין־לאומי.

ג) מלחמה.

לבריטניה ולעולם החופשי רצוי פתרון בדרך של הסדר בין־לאומי. אך בין הברירות א ו־ג לא יהססו לבחור במלחמה תחת כניעה. הבטיח להודיענו על כל שלב חשוב במהלך הוועידה.[3]

אילת

390

ד' האמרשלד אל ד' בן־גוריון
D. Hammarskjöld to D. Ben-Gurion

Copy: 93.08/410/5 :העתק

New York, 18 August 1956

Personal

Dear Mr. Ben-Gurion,

My reaction to the developments the last few days is, as far as the public expressions go, known to you from my statements of 16 and 17 August.[1] What, on the basis of present information, has to be added from my side in the case of Israel, lies on a personal level and must be evident to you from our talks a month ago,[2] when I tried to make clear what my stand was, legally,

3. במברק נוסף (אילת אל משרד החוץ, ל/452, מ־18 באוגוסט 1956, 130.09/2321/4), ציין אילת כי לדעתו מוקדם להסיק מסקנות מרחיקות לכת מדברי קירקפטריק. אמנם חלה תזוזה חיובית, כנראה במטרה לשפר האווירה ולהכשיר הקרקע במידה שהמצב בתעלה יחמיר ויהיו זקוקים ל"משהו" מישראל, אולם את עניין הסנטוריונים השאיר, כנראה כקלף עיקרי כשירצו לקבל מישראל מחיר שיהיה צודק בעיניהם. כל עוד נורי אל־סעיד יישאר בשלטון בעיראק, וזאת לא תצטרף למחנה נאסר, יהיו סיכויי ישראל לקבל מבריטניה עזרה - מדינית וצבאית - קלושים ביותר. אם תסתבך ישראל במעשי תגמול רציניים שיגרמו להרשעתה על ידי מוסדות האו"ם, ייחלשו סיכוייה לקרב את בריטניה להשקפותיה ולהגביר את עזרתה הצבאית לישראל.

390

1. ראו מס' 382, הערה 4.
2. ראו מס' 344.

morally and politically. In these circumstances it may seem that I have no reason to address a message to you. However, there are two points which I think should be clarified.

I sent you some days ago a letter concerning certain pending practical questions.[3] I can imagine that it may be felt in Jerusalem that, as things have developed, you have less reason than before to accept our proposals. I venture to hold the opposite view. In my view sound political logic should lead to the conclusion that, if you blame us for the inability of the UN organs to assist, you should not, on the other hand, stall on such cooperation as would increase our possibilities to be of help. We have not been able, in the last few months, to register much of a cooperative attitude from your side in relation to our efforts. This fact is a discouraging background for our consideration of the latest developments.

The second point I feel I should make in order to avoid ambiguities, is the following one. I have in the past few months engaged myself for various initiative of a more or less far-reaching nature. I believe that you agree that all of them, if successful, would have been valuable from a general point of view – as steps towards peaceful conditions – but that, more specifically, they would have been helpful for you. However, it is perfectly clear that these initiatives have been taken and pursued, or would be taken up, provided peaceful conditions were maintained in the region. We all share a responsibility for helping towards the creation and maintenance of such conditions. As a matter of course I shall not relax in my efforts, but if we were not to register any progress beyond where we now stand, it will have to be in a spirit of "quand meme".[4]

It is with regret that I put these observations on paper, but if I fail in such frankness to you, I would feel that I failed in a basic obligation to a friend which is independent of all political developments.[5]

With kind regards, yours ever,

Dag Hammarskjöld

3. מס' 382.
4. צרפתית: "בכל זאת, ואף על פי כן".
5. תשובת בן־גוריון - ראו מס' 396.
למכתבו של האמרשלד צירף קדרון מכתב לוואי (16 באוגוסט 93.03/3042/3), ובו נאמר כי נוסח המכתב שלפנינו הוא נוסח מתוקן, לאחר שקדרון העיר להאמרשלד על כמה התבטאויות בנוסח המקורי הפוגעות בישראל.

391

ו' איתן אל א' אילת (לונדון)
W. Eytan to E. Elath (London)

מברק מוצפן ד/120
נוסח יוצא: 130.09/2321/3

ירושלים, 20 באוגוסט 1956

מידי

ועידת לונדון. בהצעות המתגבשות מדגישים כל המציעים זכות חופש השיט לכל האומות, אך נמנעים מלציין, חוץ מבנאומים, ההפליה הקיימת לגבי ישראל. ההבטחה שקיבלנו ממדינות אחרות שהנוסחה הכללית תתקן את העוול כלפינו בעתיד חשובה, אך אנו סבורים שרצוי לעשות מאמץ מרוכז לפני הניסוח הסופי של החלטות הוועידה, כדי שתיזכר זכותנו במפורש או בעקיפין על מנת שיהיה ברור למצרים שהוועידה לא תסתפק בחופש השיט כפי שהיה נהוג עד כה. לשם כך מבקשים אתכם להיפגש עם נציגי שלושת הגדולים בדרג הגבוה האפשרי ועם יתר הנציגים אשר דוגלים בחופש השיט ללא הפליה לישראל, על מנת להדגיש לפניהם בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים:

א) שלא נשלים בשום פנים עם הפקרת זכותנו ונבחן תוצאות הוועידה מבחינתנו בכור המעשה. עברו 5 שנים מאז קבלת החלטת מועצת הביטחון ואין להעמיד סבלנותנו במבחנים נוספים.

ב) על החלטות הוועידה לציין שמצרים עדיין ממרה פי החלטת מועצת הביטחון 1951 וכל עוד קיים מצב כזה לא הובטח חופש השיט הלכה למעשה. אפשר להתייחס כאן להודעת נאסר מ־18 לבאי כוח סוכנות הידיעות הערבית.[1] אם קשה להשיג הכללה כה מפורשת, ייאמר לפחות בהחלטה שאף סעיף באמנת קושטא אינו מקנה זכות להפרת השיט החופשי.

כל זה סיכום של התייעצות עם שרת החוץ בה הובעה גם דעה שאולי לא רצוי שנעמוד עכשיו על כך שבהחלטות תוזכר בעייתנו, פן תידחה תביעתנו על ידי משתתפי הוועידה או על ידי נאסר ועל ידי כך תיפגע זכותנו. לעומת זה מציינת שרת החוץ, גם אם המעצמות תדחינה תביעתנו, נקבל לכל הפחות הבטחות מחודשות ונוספות שזכותנו מובטחת בנוסחה הכללית של חופש השיט לכל האומות, הבטחות שיכולות לסייע לנו בשעה שנפעיל את זכותנו.[2]

391

1. נאסר אמר בין השאר כי למעשה הגנת תעלת סואץ הייתה תמיד בידי מצרים, והיא מנעה מאניות את המעבר בתעלה אפילו בתקופה שצבא בריטי חנה במצרים. הוסיף שלא יסכים שמוסד בין־לאומי ינהל את תעלת סואץ, שכן בכך תהיה פגיעה בריבונותה ובכבודה של מצרים (ראו "הארץ", 20 באוגוסט 1956).
2. במברק נוסף (איתן אל הנציגויות בחוץ לארץ, חוזם 992, 21 באוגוסט 1956, 130.09/2377/4) נאמר כי רצוי להבליט בהחלטה שהמצור שמטילה מצרים בתעלה ובמצרי אילת פוגע לא רק בישראל אלא גם במדינות אחרות שאניותיהן מובילות מטען לישראל וממנה. לכן תובעת החלטת מועצת הביטחון מ־1951 ביטול כל ההגבלות על מעבר בתעלה לגבי הספנות הבין־לאומית, תהיה תעודתה אשר תהיה, ואינה מסתפקת בדרישה לבטל את ההסגר על הספנות הישראלית בלבד.

הנכם מתבקשים לפעול בהתאם ל־(א) ו־(ב), אך אם שיקולכם, לפי ראות המצב בלונדון מתנגד לקו זה, הבריקו מיד.[3]

איתן

392

א׳ אילת אל ו׳ איתן
E. Elath to W. Eytan

מברק מוצפן ק/487
נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 21 באוגוסט 1956

מידי

הבוקר היינו נג׳ר ואנוכי אצל שר החוץ ההולנדי. בשיחה השתתף גם שגרירם. הודינו לשר על שהזכיר עניינו בנאומו בוועידה[1] ועוררנו השאלה אם ניתן להשיג שכל החלטה שתתקבל בוועידה ביחס לעתיד השיט בתעלה תבטיח בצורה מפורשת זכויותיה של ישראל בנדון. הסברנו שהחלטות פנימיות אינן יכולות לספק דרישותינו, בייחוד לאחר נאומו של קרישנה מנון אתמול.[2] השר והשגריר אמרו שאינם רואים שום סיכוי לכך. הסיבה לכך היא שממשלות ארצות־הברית ובריטניה החליטו שלא להעלות עניננו בוועידה ובוודאי שלא תהיינה מוכנות לשנות עמדתן זו במשבר העובר עתה על הוועידה. הוסיפו שמאחר שאין אף משלחת בוועידה שיכולה להניח שמצרים תוכל בעתיד לפגוע בזכויות מדינה כל שהיא, כולל ישראל, לפי ההסדר החדש המוצע לגבי חופש השיט, יהיה זה קשה להניע

3. אילת השיב שההצעות אינן נראות לו ולחבריו בשגרירות. עמדת מעצמות המערב נקבעה זה כבר וישראל לא הצליחה לשנותה, למרות מאמציה. תמיכה בעמדת ישראל ישנה רק אצל הצרפתים, ואילו העמדה המשותפת משקפת את עמדת ארצות־הברית ובריטניה, הרוצות לטפל בשלב זה רק בשאלת ההסדר הכללי של בעיית התעלה מבחינת העקרונות שיעמדו בבסיס ההסדר והמכשירים שישמרו על ביצועו, ולא להתייחס לנושאים מעשיים שונים. עמדת מעצמות המערב היא גם תולדה של המצב הפרלמנטרי הדחוק בוועידה, שמחייב מאמצים לגיבוש חזית אחידה של מדינות המערב. היות והוועידה היא רק שלב ראשון בתהליך ממושך הם ממליצים לדחות את הפעולה לשלבים הבאים של המשא ומתן (אילת אל איתן, ל/491, 21 באוגוסט 1956, 130.02/2450/3).

392

1. בנאום בוועידה ב־18 באוגוסט אמר לונס בין השאר כי האיסור שהטילה מצרים על השיט הישראלי בתעלת סואץ, בניגוד להחלטת מועצת הביטחון מ־1 בספטמבר 1951, מעורר ספקות חמורים לגבי רצונם לנהוג בהתאם לאמנת קונסטנטינופול.
2. בנאום ב־20 באוגוסט התייחס קרישנה מנון לשאלת השיט הישראלי בתעלה. הוא ציין שהיו בעבר תקדימים של הסגר בתעלה, ונוסף על כך טוענת מצרים שיש כאן שאלה של הגנה עצמית ושהיא פועלת על פי עקרונות מגילת האו״ם. הדבר הנכון, לדעתו, שעל הצד הנפגע לעשות הוא לפנות לבית הדין הבין־לאומי בהאג (ראו השגרירות בלונדון אל משרד החוץ, ל/477, 21 באוגוסט 1956, 130.02/2450/3).

אף הידידותיות ביותר מבין המשתתפות בוועידה להציע לכלול ענייננו בהצעות דאלס.[3] ניסיון כזה יתקבל כמבצע מדיני החורג ממסגרת הוועידה הנוכחית. הוסיפו שבשלבים הבאים לאחר הוועידה, באם יטפלו בנושאים הקשורים בהבטחת חופש השיט ובבעיות הקשורות בו, יהיה עלינו לעמוד על המשמר ולדאוג שהאינטרסים שלנו יובטחו במלואם. עיקר פעולתנו תצטרך להיות אז בבירות המעצמות הגדולות.

בקשר לוועידה עצמה, הביעו דעה כי תסתיים ללא הצבעה כנראה. אך 16 מדינות תבענה תמיכתן בהצעות דאלס. טרם הוחלט על הדרך בה תימסרנה הצעות אלה לנאסר ויש קבוצה ניכרת למדי בוועידה, הנתמכת על ידי דאלס, אשר רצונה לנסות להשפיע על נאסר בדרך של משא ומתן ולבחור למטרה זו ועדה שתביא בפניו החלטות הוועידה ותדון בהן אגב מגע ישיר עמו.

הצרפתים מתנגדים להצעה זו התנגדות נמרצת ודורשים להעביר החלטות נאסר בצינורות דיפלומטיים רגילים ולהעמידו בפני הברירה לקבלן כפי שהן, או לדחותן.

ביממה האחרונה ניכר שממשלת בריטניה אינה תקיפה עוד בעמדתה כפי שהייתה, ויש להניח שלא תתנגד לוועדה אם הרכבה יהיה נוח לה.

כששאלנו את השר מה יהיה אם נאסר ידחה עקרון הפיקוח הבין־לאומי כפי שהוגדר בהצעות דאלס, ענה שאז תתכנס הוועידה, או לפחות המשלחות כפי שהוגדר בהצעות דאלס, מחדש, וידונו באמצעים שיש לאחוז נגדו. יש להניח שיחליטו על עונשים כלכליים נגד מצרים, על החזרת עובדי החברה ממצרים וכו׳ על מנת ל[שתק] התנועה בתעלה. במקרה שנאסר ינסה להפריע לביצוע תכניות אלה, אין זה מן הנמנע שיהיה צורך להשתמש בכוח נגדו, אך ברגע זה אין המשלחות בוועידה מעוררות שאלות אלה כדי לא ליצור רושם שאין כוונה למצוא הסדר בדרכי שלום וכדי לא להפיל פחד על מספר משלחות אשר אמנם תומכות בהצעות דאלס, אך לא תסכמנה להתחייב מראש על שימוש בכוח כדי לבצען.

בסוף השיחה הצטרפו השר והשגריר לדעתנו כי אם יעלה בידי נאסר לחבל בתכנית פיקוח בין־לאומי ממשי ויעיל על חופש השיט בתעלה, יראה עצמו חופשי לפתוח מעשי תוקפנות חדשים בזירות שונות ובראש וראשונה נגדנו. השר העיר שהמשבר הממשלתי שפרץ אתמול במרוקו[4] הנו תוצאה ישירה של המשבר בתעלה ושל העמדה ההססנית של שלוש המעצמות.

לשאלתנו על עמדת ממשלת רוסיה בוועידה ענה השגריר שנאסר החליט על הלאמת החברה מבלי לומר על כך דבר לרוסים מתחילה. זאת סיפר שפילוב לאחד מידידי השגריר. הרוסים אמנם תומכים בעמדת נאסר, אך היו רוצים בהסדר שימנע תוצאות מרחיקות לכת בשטח היחסים הבין־לאומיים שיקשו על רוסיה להמשיך במדיניות חוץ לפי הקווים שהתוותה לעצמה אחרי מות סטלין.

אילת

3. ראו מס׳ 387 (הערת עורך).

4. ב־20 באוגוסט קיבלה מועצת מפלגת ה"אסתקלאל" במרוקו מצע שכלל בין השאר דרישה לפינוי הצבא הצרפתי ממרוקו, תמיכה פעילה במורדי אלג׳יריה, משא ומתן עם ארצות־הברית באשר לעתיד בסיסיה האויריים במרוקו והידוק הקשרים עם מדינות ערב. למחרת דרשה המפלגה מהשולטן לפזר את ממשלת הקואליציה ולהקים במקומה ממשלה שחבריה יהיו ממפלגת ה"אסתקלאל" בלבד. ב־27 באוקטובר אכן הוקמה ממשלה חדשה, בהרכב של רוב למפלגת "אסתקלאל", ויריבתה העיקרית, "מפלגת העצמאות הדמוקרטית" (P.D.I) נותרה בחוץ.

393

א׳ אילת אל ו׳ איתן
E. Elath to W. Eytan

מברק מוצפן ל/489
נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 21 באוגוסט 1956

מידי

הבוקר היינו, נג׳ר ואנוכי, אצל שר החוץ של פרס. הודינו על שהזכיר בנאומו החלטת מועצת הביטחון מ־51 וציינו הסיפוק הרב בו נתקבל הדבר בישראל. השר ענה שעשה זאת כדי להגן על כבוד או״ם ויחסים בין־לאומיים סדירים. בהזכירו החלטת מועצת הביטחון רצה לציין שפרס אינה יכולה לסמוך על הבטחות סתמיות של נאסר וכי יש צורך שערבות בין־לאומית יעילה תבטיח חופש שיט בעתיד מפני שרירותו של הרודן המצרי. אין לפרס ביטחון שמחר אף היא לא תיפול קרבן בפני נאסר, כישראל היום, אם לא תהיה ביקורת של מוסד בין־לאומי על התעלה.

בהמשך דבריו אמר שממשלתו רוחשת ידידות לישראל ומעוניינת בהידוק היחסים עמה, אך עליה להיות זהירה ביותר כדי לא להקל על נאסר ניצול הקנאה הדתית החזקה עדיין בפרס והגורמים הבלתי יציבים שבה, בחתירותיו שם ובמדינות אמנת בגדאד.

כשהזכרנו העניין הרב שיש לנו בפיתוח יחסים כלכליים עם פרס ובייחוד ברכישת נפט ממנה,[1] ענה שהם רואים בישראל מדינה בעלת סיכויים גדולים להוות שוק לפרס למכירת תוצרתה ולקניית תוצרת תעשייתית ממנה, שאיננה נופלת באיכותה מהתוצרת האירופית המשובחת ביותר.

תיאר הסכנה הנשקפת מנאסר לביטחונו הפנימי של האזור. אמר שהערבים אינם מסוגלים לקיים שלטון עצמי יחיד וכי אופיים מקל על נאסר לעוררם לפעולות מזיקות. הוסיף שאחת ממטרותיו היא הפיכת המפרץ הפרסי ל״מפרץ ערבי״.

על שאלתנו על מהלך הוועידה, ענה שמשלחתו תומכת בהצעות דאלס אך למען השלום במחנה האפרו־אסיאתי בוועידה לא התנגד לבחירת ועדה שתנהל משא ומתן עם נאסר על קבלת הצעות אלה. בדבר ענייננו אמר שאין לנו מקום לדאגה, לא משום שנאסר עלול לשנות יחסו אלינו, אלא משום שאף מדינה לא תוכל להשלים עם הפליית ישראל על ידו בעתיד אם תתקבלנה ההצעות המערביות, שהרי אם ישלימו עם הפליות אלה יהיה בכך משום ערעור ההסכם כולו.

אילת

393
1. ראו מס׳ 27.

394

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה[1]

East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן חוזם 991
נוסח יוצא: 130.09/2326/6

ירושלים, 21 באוגוסט 1956

להלן תשובתנו להודעת ברית־המועצות מה־9.8.56[2] שיש להגישה כאיגרת ברוסית או בצרפתית למשרד החוץ הסובייטי. רצוי שבעת ההגשה תקיים שיחה על הנושא. תשתדל להתקבל במישור גבוה ככל האפשר. הברק נא הביצוע:

1. משרד החוץ הישראלי מתכבד לאשר את קבלת ההודעה הסובייטית הדנה בשאלת תעלת סואץ, אשר נמסרה ב־9.8.56 לשגרירות ישראל במוסקבה. משרד החוץ מבקש להעיר את ההערות הבאות:

2. משרד החוץ מתפלא על אותו משפט בהודעה הסובייטית המציין, כי "עקרון חופש השיט בתעלת סואץ שנקבע באמנת 1888 נשאר לא פגוע ונשמר במלואו".

(א) משרד החוץ מוכרח לקבוע את העובדה, כי מאז הקמת מדינת ישראל מפריעה מצרים באופן שיטתי למעברן של ספינות ישראליות ושל ספינות של מדינות אחרות בדרכן לישראל או ממנה.

(ב) הפרה זו של חופש השיט גונתה ב־1951 על ידי מועצת הביטחון בצורה ברורה, כאשר צוין כי הנוהג המצרי להפריע למעבר סחורות לישראל מנוגד למטרה של עשיית שלום בין הצדדים כפי שהותקנה בהסכמי שביתת הנשק. בהחלטתה דרשה מועצת הביטחון מממשלת מצרים לבטל את כל ההגבלות על מעבר ספינות וסחורות דרך התעלה. אולם מצרים התעלמה ומוסיפה להתעלם מהדרישה הזאת.

(ג) ההפרה המצרית של חופש השיט בתעלה עומדת בניגוד מוחלט ובולט לאמנת קושטא משנת 1888, בה קובע סעיף 1 כדלקמן:

Le canal maritime de Suez sera toujours libre et ouvert, en temps de guerre comme en temps de paix, à tout navire de commerce ou de guerre, sans distinction de pavillon.

סגן שר החוץ סמיונוב השמיע ביום 6.8.56 באוזני שגריר ישראל במוסקבה[3] את הסברה כי מצרים מסתמכת על סעיף 10 של אמנת קושטא במניעת המעבר לספינות ישראליות. משרד החוץ מתכבד להעיר שסעיף 11 באותה אמנה קובע כדלקמן:

Les mesures qui seront prises dans les cas prévus par les Articles IX et X du présent Traité ne devront pas faire obstacle au libre passage du Canal.

הסעיפים 1 ו־11 קובעים בצורה חד־משמעית, כי אין לממשלת מצרים שום זכות חוקית לפגוע בחופש השיט בהסתמכות על סעיף 10 של אמנת קושטא. גם החלטת מועצת הביטחון הנזכרת לעיל שללה מיסודה גישה זו.

394

1. העתק נשלח לשגרירות ישראל בלונדון.
2. ראו מס' 376.
3. ראו מס' 373.

3. ההודעה הסובייטית מ־9.8.56 מציינת, כי "רוב ארצות ערב הן גם היורשות החוקיות של הקיסרות העות'מנית לשעבר, שהשתתפה באמנת 1888". כן היא ממליצה על הזמנתן לוועידה שתדון בבעיית תעלת סואץ, של ארצות ערב "ששטחיהן בקרבה בלתי אמצעית לתעלה והמעוניינות חיונית ביישוב צודק של שאלה זו - סוריה, לבנון, ערב הסעודית, ירדן, סודאן, לוב, תימן, עיראק, מרוקו, תוניסיה".

מבלי לדון בשאלה איזו מן המדינות שקמו על שטחה של הממלכה העות'מנית לשעבר הנה יורשת חוקית ואיזו אינה יורשת חוקית לאותה הממלכה, דבר שהוא נטול חשיבות לגבי העיקרון היסודי של חופש השיט בתעלה, הרי משרד החוץ מתכבד לציין, כי אין מדינה בעולם שקרבתה הגאוגרפית גדולה יותר לתעלת סואץ ממדינת ישראל. ועוד, ישראל מעוניינת יותר בחופש השיט בתעלה מאשר הרבה מהמדינות שנמנו בהודעה הסובייטית, מה גם שאחדות מהמדינות האלו חסרות צי בכלל.

4. לאור כל האמור לעיל מביע משרד החוץ הישראלי את אכזבתו מהתכחשותה של ממשלת ברית־המועצות לאינטרסים החוקיים של ישראל על ידי התעלמות מקיומה של מדינת ישראל כגורם ביישוב בעיית התעלה.[4]

מזא"ר

395

א' אילת אל ו' איתן
E. Elath to W. Eytan

מברק מוצפן ל/493

נוסח נכנס: 130.02/2450/3

לונדון, 22 באוגוסט 1956

מידי

השגריר הטורקי[1] מסר לי הבוקר על מהלך העניינים בוועידה אתמול בהתייעצות הפנימית של המשלחות האפרו־אסיאתית. אתמול בבוקר נתגלע קרע מוחלט בין הודו, אינדונזיה וציילון מזה ולבין טורקיה, פרס, פקיסטן, חבש מזה. מנון עשה מאמצים נואשים למנוע הקרע והצביע על הסכנות האורבות לאחדות שנוצרה בבנדונג. בגמר ההתייעצות נפגשו ראשי המשלחות של "המורדים" עם דאלס והודיעו על תמיכתם בהצעותיו בתנאי שיסכים לאי־אילו תיקונים בנוסח כדי לאפשר להם להציג כלפי חוץ תמיכתם בהצעות דאלס כאילו נתאפשרה עקב שיפורים בנוסח לטובת מצרים. אולם תיקונים אלה לא נגעו בעקרונות

4. הנוסח השלם, בשפה הצרפתית, של האיגרת מיום 22 באוגוסט 1956, בתיק 93.39/546/8.

395

1. סואט היירי אורגופלו, שגריר טורקיה בלונדון.

הצעות דאלס שנשארו בשלמותם. התמרדות הקבוצה האפרו־אסיאתית לגוש המעצמות המערביות השפיעה שם על החלטות כמה משלחות אחרות שעמדתן הייתה הססנית לפני כן, כגון משלחות נורווגיה, דניה ואיטליה לתמוך בהצעות דאלס. בסך הכול תומכות עתה 17 משלחות בהצעות דאלס. אמר עוד שהיום תטפל הוועידה בנוהל מסירת החלטות הוועידה לנאסר. נטיית רוב המשלחות התומכות בהצעות דאלס היא לבחור ועדה שתמסור ההחלטות לנאסר ותנהל עמו המשא ומתן ברוח הדברים שהושמעו על ידי רוב המדינות בוועידה. השגריר הוסיף שבשום פנים ואופן אין לראות בוועדה שתיבחר מוסד מתווך בין המשלחות ונאסר.

הוא רואה בתוצאות הישיבה אתמול ניצחון מוסרי ומדיני גדול למערב ונאומו של שפילוב בסוף הישיבה הוכיח זאת. במקרה שנאסר יסרב לקבל הצעות דאלס, יקל על מעצמות המערב ועל המדינות התומכות בהן לנהוג בתקיפות נגדו כשכל צעד נתמך על ידי דעת [ה]קהל העולמית, כולל חלק חשוב באסיה ואמריקה. לשאלתי מהן הפעולות נגד נאסר הבאות בחשבון העיר, שמוקדם עדיין לדבר על כך אך סנקציות כלכליות הן אחד האמצעים.

הוועידה עלולה להסתיים היום או מחר. ביקשתי לראות את בירגי[2] לפני שובו לטורקיה.

אילת

396

ד׳ בן־גוריון אל ד׳ האמרשלד (ניו יורק)
D. Ben-Gurion to D. Hammarskjöld (New York)

העתק: Copy: 130.02/5936/57

Jerusalem, 23 August 1956

Dear Mr. Hammarskjöld,

I have just read your letter of August 18,[1] and much appreciate your frankness in thus giving me your reaction to the latest incidents on the Jordan border.[2] I know that your views on "retaliation" remain unchanged, and I will not try to argue this point with you further, after our long discussions of it together.[3] Even if the UN Charter did not exist, I would still believe in self-

2. מוהרם נורי בירגי, המזכיר הכללי (מנהל כללי) של משרד החוץ הטורקי, שעמד בראש המשלחת הטורקית לוועידת לונדון. על השיחה ראו מס׳ 398.

396

1. מס׳ 390.
2. ראו מס׳ 382, הערה 4.
3. ראו מס׳ 204.

defence – not only as a right, but as a duty. But when I read your unqualified condemnation of "retaliation", I cannot but ask myself what meaning – if any – is to be attached to Article 51 of the Charter, which says that:
"nothing in the present Charter shall impair the inherent right of individual or collective self-defence if an armed attack occurs against a Member of the United Nations, until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security."
So far, I cannot see that the Security Council has taken any measures to provide for the security of our people here in Israel – neither in 1948, when the armies of six Arab States invaded us in defiance of the UN Resolution, nor in the years that have followed, when we have been continually victimized by attacks from organised military or para-military gangs operating from Jordan and Egypt, and have been constantly threatened and boycotted by our Arab neighbours in defiance of Article 2 (Section 4) of the Charter.

Nor have I yet seen any measures taken by the UN or the Security Council to check Egypt's continuing violation of Article 25 of the Charter, or to give effect to the Council's decision that Egypt's blockade of the Suez Canal against Israel shipping should cease. It is true that when, quite recently, English interests became involved, Sir Anthony Eden invoked Egypt's violation of Israel's rights in the Suez to justify his failure to appeal to the Security Council or to the UN Assembly.[4] But it was not till then that he saw fit to remember that the Council's decision in favour of Israel had already been ignored by Egypt for years, with impunity, and with the tacit acquiescence of his own Government. The same applies to the authorities of the USA and the USSR.

And just as the UN itself, and the Security Council, have consistently ignored the continuous violations by the Arab States of Section 4 of Article 2 of the Charter, so the UNTSO have ignored (deeply as it distresses me to have to say it) Jordan's repeated violations of Article 8 of her Armistice Agreement with us. Nor has greater respect been shown by any of the authorities concerned for Article 33 of the Charter (which enjoins on the parties to any dispute "first of all" to seek a solution by negotiation"): Arab rulers continue with impunity to refuse all negotiations with us such as might lead to a peaceful settlement of our differences.

With all respect, I am not able to share your apparent confidence that Colonel Nasser, in piling up Soviet arms, does so out of eagerness to preserve peace with Israel. On the contrary, I am convinced – and I have good reason to know – that he is preparing a war of extermination against us. Colonel Nasser may lie to you; he does not lie to his own people, – or even, very much, to his press and radio – with regard to his military aims.

4. למעשה הדברים נאמרו על ידי דובר משרד החוץ הבריטי - ראו מס' 374.

You understand so much – can you not also understand that, for us, this is a matter of life or death? Can you expect us to share the complacency of Mr. Shepilov and Mr. Dulles?

I fully agree with you that "steps towards peaceful conditions" would have been helpful – not least to Israel. But I am sorry to say that I can see little sign of them in recent developments. Colonel Nasser is busy mobilizing his army and organizing *Fedayeen* movements in *all* the Arab countries, including Lebanon.

2. Turning now to the questions raised in your letter of 13 August:[5]

As to your first point, Egypt refuses to have any Observers in the areas defined in Section 3 of Article 7 and Section 3 of Article 8 of the Armistice Agreement. While you were in Jerusalem, I made it clear to you that, so long as Egypt maintains her illegal blockade against us, in contravention alike of the Armistice Agreement, the Security Council Resolution, and International Agreements, we do not regard ourselves as bound by the Armistice Agreement (except for Article 2(2)). We do not, therefore, see any need or use in placing Observers in the Nitzana area.

You asked me to maintain the *status quo* there for the time being in order to give you a chance to try and raise the blockade through your efforts in Cairo. I agreed. Unfortunately, however, the blockade still continues, and I must infer that those efforts were without result.

In the light of all this, I hardly see why we should be expected to keep the Observers in the Nitzana area.

Nor can I see any point in maintaining UN Observers in the Tiberias area.

Frankly, I feel strongly that Section 1 of Article 2 of the UN Charter (providing for the sovereign equality of all Members) should apply to Israel in the same way as to all other States-Members. Armistice Agreements are binding on *both* parties – or on neither; failing such bi-lateral observance, they confer no special rights on anyone to move around in our country irrespective of our convenience.

The other practical points you raise will be discussed here with General Burns.

3. Our general policy remains – as always – one of faithful observance of all the provisions of the Armistice Agreements, provided, of course, that the other side does likewise. Without reciprocity there can be no agreement; and the claims of the UN Representatives to special facilities in our country derive solely from the Armistice Agreements, and must depend on the strict observance of those agreements by both parties.

Let me end this letter with an unqualified assurance that (though I can feel no confidence at all in Colonel Nasser's peaceful intentions), if you should, none the less, succeed in reducing the prevailing tension, and bringing nearer

5. מס' 383.

the day when peaceful settlement becomes possible, you will have the fullest support of myself and my Government, and of the people of Israel.[6]

With kind personal regards, I remain, Yours ever,

D.B.G.

397

טיוטת תזכיר מאת מ' שרמן

Draft of a Memorandum by M. Sherman

טיוטה: 130.02/2452/6

ניו יורק, 23 באוגוסט 1956

מחשבות ראשונות על ביצוע צינור אילת-ים התיכון[1]

1. ממספר שיחות עם אנשים במחלקת המדינה ובמחלקת הנפט של משרד הפנים האמריקאי, לא התרשמתי שבחוגי ממשלת ארצות־הברית ואפילו בין חברות הנפט כבר דנים ברצינות, או אפילו מתייחסים ברצינות, למחשבה על צינור בין אילת לים התיכון כעל תכנית מעשית.

לדעתי זה נובע:

(א) מהעובדה שעדיין לא עיכלו את הלאמת התעלה בכל מישורי הממשלה ואולי אינם רוצים לדבר על אלטרנטיבות כל עוד תימשך ועידת סואץ והמשא ומתן שהיא תוליד.

(ב) קיימת שגרה מחשבתית מאובנת בקשר לנפט וישראל במזרח התיכון הנרתעת בפני הפחד "שמא ירגזו הערבים".

(ג) קיימת אפשרות להסיק מעניין סואץ מסקנה הפוכה ממה שאנו מסיקים דהיינו, שעכשיו יש להיזהר עוד יותר שלא להרגיז את הערבים שמא ישתטו לגמרי וילאימו.

(ד) הירתעות מלחשוב על בעיית המעבר דרך מצרי טיראן הכרוכה בהבטחה ממשלתית אמריקאית להגן על טנקרים אמריקאים ונטייה להניח למפרע שזה מכשול שאין להתגבר עליו לפני שיחול שינוי גמור במדיניות הנוכחית.

6. קדרון, שמסר את מכתבו של בן־גוריון להאמרשלד, ציין כי תגובתו הייתה עצורה מאוד. ביקש להעיר שלוש הערות: (א) מעולם לא אמר כי נאסר עורם נשק סובייטי כדי לעשות שלום עם ישראל, אין לו אשליות לגבי נאסר; (ב) התשובה השלילית בעניין המשקיפים בניצנה חמורה מאוד; (ג) הוא מקווה שיוסדר סימון הגבול ברצועה. לאחר מכן הוציא צרור דיווחים מהאזור וציין כי בניגוד למצרים, שהגבילו את פעולותיהם ברצועת עזה, "ישראל מגבירה את סיוריה ושולחת קבוצות סיורים שלפעמים חוצות את הגבול" (ראו מברק קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ, X539, 27 באוגוסט 1956, 130.09/2333/1. תשובת האמרשלד ראו מס' 401).

397

1. ראו מס' 365.

(ה) פחד חברות הנפט להשתמש בצינור אפילו לשאיבת נפט שמקורו איננו בערב הסעודית ובעיראק כדי שלא להרגיז את הערבים.

לפיכך מאמצינו צריכים להיות מכוונים להביא את ממשלת ארצות־הברית מצד אחד, וממשלת אנגליה מצד שני, לנקיטת עמדה ברורה ביותר אשר תעודד את חברות הנפט שלהן להעז לחשוב ברצינות על השימוש בצינור ועל משלוח טנקרים דרך מצרי טיראן.

2. אינני בטוח שאנחנו בעצמנו יכולים להביא את ממשלות ארצות־הברית ובריטניה לנקוט עמדה ברורה בנקודות אלה כי נמצא את עצמנו מוכיחים להם מה שטוב להם יותר ומבקשים אותם להחליט החלטות עקרוניות מסובכות מבלי שיהיה להם הביטחון שיש מישהו המוכן לבנות את הצינור או להשתמש בו (נכונות לבנות את הצינור על ידי ממשלת ישראל עלולה לסבך ולהוסיף עוד מכשול כי תדרוש עוד מספר מעלות של אומץ לב מצד חברות הנפט כדי שתשתמשנה בצינור). כמו כן, אינני חושב שהדרך היעילה ביותר שניכנס - בתור ממשלה - לשיחות ישירות עם חברות נפט.

לפיכך, נדמה לי שמאמצינו צריכים להיות מכוונים לעידוד קבוצת אנשים בעלי השפעה בוושינגטון ובעלי עמדה בעולם העסקים כדי שיקימו קבוצה שתהיה מעוניינת (באמת ולא רק כלפי חוץ) להניח צינור כזה ולהפעילו.

נהיה צריכים לגמור עם קבוצה זו טיוטה ראשונה של הסכם וקבוצה זו מפני רצונה הפשוט להרוויח כסף (כי זה יכול להיות עסק מצוין) תפעיל לחץ בתוך ממשלת ארצות־הברית [על] כל מחלקותיה השונות, להביא לידי עמדה חיובית ברורה בשתי הנקודות (ד) ו(ה) למעלה. קבוצה זו תהיה הרבה יותר חופשית מאתנו לפנות אל חברות הנפט על מנת להשיג התחייבויות על שימוש בצינור וכן לפנות יחד עם חברות הנפט אל ממשלת ארצות־הברית: בקיצור, כדאי לנו להקים אינטרסנט אמריקאי שיהיה מעוניין מבחינה עסקית בהקמת צינור. (קבוצה זו קיימת ברגע זה והיא קבוצת מאן, אולם עלינו להביא בחשבון שקבוצה זו עלולה לאבד את עניינה כי היא רגילה לעסקים "קלים", לכן עלינו להיות מוכנים למצוא או להקים גם קבוצה אחרת).

3. כדי להפעיל קבוצה כזו אנו צריכים לקבוע למפרע את העקרונות שלפיהם אנחנו רוצים שהיא תניח צינור בין אילת והים התיכון, כי לא מספיק לאמור שאנחנו גמישים, שאין לנו דעות קדומות, ושנשמח לשמוע מהם:

(א) האם אנחנו רוצים לדרוש תמלוגים על כל טונה של נפט שתעבור דרך הצינור ותמורת זאת נשחרר את הקבוצה מתשלום מסים וניתן להם הנחות אחרות יוצאות דופן.

(ב) או אולי אנו מבכרים סידור דרמטי וחיובי יותר שקבוצה זו תפעל בארץ כפי שפועלים גם משקיעים אחרים גם בארצות אחרות, זאת אומרת בלי זכויות מיוחדות ועם חובות לשלם מסים כמו כל חברה אחרת. יהיה גם מקום לדרוש תשלום דמי חכירה עבור האדמה שעליה או בה יונח הצינור.

4. חשוב לכן שבארץ יחליטו ויודיעו לנו על הנקודות הבאות:

(א) האם מקבלים את הדעה שעלינו לרכז את מאמצינו לעידוד קבוצה של אינטרסנטים אמריקאיים אשר יניחו ויפעילו את הצינור.

(ב) אם כן, מה הם עקרונות היסוד של יחסינו אתם.

(ג) האם רצוי להבטיח שלא יהיו סיבוכים אמריקאיים־בריטיים והאם אפשר להשיג זאת על ידי זה שנעודד את הקבוצה שתשלח את נציגה לאנגליה ונציע לה ש־50%

של בעלותה יימסרו לאינטרסים בריטיים. במקביל לכך נצטרך להבטיח שיתוף פעולה בין נציגי ישראל בארצות־הברית ובאנגליה ואולי גם נסיעה של אחד מאתנו מארצות־הברית לאנגליה.

5. נחוץ לנו כאן חומר נוסף על כלכליות השימוש בצינור לפי הקווים שהברקתי וכתבתי עליהם לקוזלוב, לא מפני שהנימוקים הכלכליים קובעים בלבד, אלא מפני שאלה המחליטים החלטות מדיניות אוהבים לחשוב שהחלטות אלה מוצדקות גם מבחינה כלכלית. פרטים כלכליים נוספים וכן גם פרטים פיזיים הקשורים בהנחת הצינור ובקרקע הים ליד אילת מוסיפים גם למוחשיות השיחות בנושא זה ועוזרים ליצור את הרושם שאמנם משהו רציני מתבשל.[2]

398

א' אילת אל ו' איתן

E. Elath to W. Eytan

מברק מוצפן ל/522

נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 24 באוגוסט 1956

מידי

נפגשתי היום [עם] בירגי בבית השגריר הטורקי. לדעתו, השיגה הוועידה כמה דברים שמשמעותם המדינית אינה נופלת מחשיבות עניין התעלה עצמו, כגון:

א) פילוג החזית האפרו־אסיאתית בוועידה שם לאל מאמצי הודו להשתלט עליה. חזית בנדונג קיבלה על ידי כך מכה מדינית ומוסרית רצינית, ומה שקרה הפעם ביחס לטורקיה, פקיסטן, פרס וחבש עלול לקרות בעתיד גם במקומות אחרים, כולל קודם כל או"ם.

ב) השתתפות דאלס בוועידת החמישה מסמלת התקדמות חשובה בנכונות ארצות־הברית לשאת באחריות בעד המצב במזרח התיכון. הוסיף בצחוק שמבחינת טורקיה היה כדאי כל הרעש שהוקם סביב הלאמת התעלה רק כדי למשוך ארצות־הברית לקחת חלק יותר פעיל בענייני האזור, אך חשיבות ההישגים האלה תיבחן באחדות הפנימית שוועדת החמישה תפגין בפני העולם במקרה שנאסר יסכים למשא ומתן עמה על יסוד הצעות דאלס.

בירגי סיפר שזה עתה חזרו הוא והשגריר משיחה ארוכה עם דאלס בה נדונו בעיות המזרח התיכון. בירגי הסיק מדברי דאלס שארצות־הברית מכירה בסכנה הנשקפת מנאסר לשלום האזור ובהיותו גורם מסייע בידי רוסיה לפוררו מבפנים. בשיחתם על המצב במזרח התיכון הוזכרה גם השאלה הארצישראלית ודאלס העיר שאם יצליח לפתור בעיית התעלה, יוכל להתמסר בצורה פעילה יותר להסדרי יחסים בין ישראל לשכנותיה.

2. על המשך ההתפתחויות בנושא זה ראו מס' 407.

כששאלתי את בירגי באיזו מידה נראות בעיניו הצעות דאלס, אילו היו מתקבלות על ידי נאסר, כמבטיחות חופש השיט הישראלי, ענה שהעקרונות הכלולים בהן עוד אינם משאירים מקום לספק בדבר, אך הסכ[נ]ה בשבילנו תונהג כאשר נאסר - אם יסכים למשא ומתן - יציע תיקונים בהצעות דאלס אשר כוונתם תהיה לאפשר לו למנוע גם בעתיד מאניותינו מעבר בתעלה.

בירגי הדגיש שהמשבר בתעלה חיזק "לפחות מבחינה שלילית" האינטרסים המשותפים של ישראל וטורקיה באזור. אמנם יש לנו טענות שונות כלפי ממשלת טורקיה, אך אין אנו צריכים להטיל ספק בידידותה כלפינו, הטורקים מכבדים את ישראל ומעריכים כוחה. גם אם אינם מכריזים על כך בפומבי כדי לא לסבך יחסיהם עם הערבים, מעוניינים הם שנלך ונחזק כדי שנוכל לתרום ליציבות האזור וביטחונו מול מערעריו מבפנים ומבחוץ. העיר ששומה גם על ישראל לעזור לטורקיה בכל הזדמנות מתאימה. כאן התערב השגריר ואמר שאני נמנה עם ידידי טורקיה ושעזרתי לו בעצה ובהכרת אנשים. בירגי הודה לי שעזרתי לשגרירים הקודם בוועידה לענייני קפריסין זכורה לו.[1]

כשהזכרתי הסכנות הישירות הנשקפות לנו מתוקפנותו של נאסר, אמר שנאסר לא יעז להתקיף אותנו אלא אם כן יבטיחו הרוסים לשלוח "מתנדבים" לעזרתו. במקרה זה לא יוכלו הטורקים להשלים עם העובדה שחיילים רוסים יפעלו בעורפם הדרומי, ופירוש הדבר מלחמת עולם. אם כי אין לטורקים אמון רב בכנות הכרזות הרוסים על דו־קיום עם המערב, יימנעו ברגע זה מהרפתקה מסוכנת זו. הבריטים הסבירו בקשר לכך המצב בלשון חד־משמעית בשעת ביקור בולגנין וכרושצ'וב ומנהיגי רוסיה והם התרשמו ממה שנאמר להם.[2] לדעתו של בירגי, הסכנה הנשקפת לישראל, לטורקיה ולשאר המדינות באזור מתוקפנותו של נאסר היא בעיקר בשטח המדיני ולא הביטחוני. כל מכה שתונחת על נאסר בשטח מדיני תחליש ממילא מעמדו והשפעתו בכל שאר השטחים. כל עוד לא יעשה נאסר מעשה שיצדיק שימוש בכוח צבאי נגדו, שומה על כל אלה הרוצים במפלתו לעשות הכול שלא יצליח לזקוף על חשבונו ניצחונות מדיניים חדשים וללכד סביבו "ההמונים הפראיים" בעולם הערבי.

לבסוף, הביע צערו על שפישר עוזב את אנקרה.[3] הילל את תבונתו המדינית וכישרונותיו הדיפלומטיים.

אילת

398

1. בין 29 באוגוסט ל־7 בספטמבר 1955 התקיימה בלונדון ועידה לדיון בעתיד קפריסין. יוון גרסה שיש לתת לאי הגדרה עצמית, דבר שהיה מאפשר לרוב היווני להכריז על "אנוסיס" (סיפוח ליוון). טורקיה טענה שיש להשאיר את השלטון הבריטי, ואם הדבר לא יתאפשר - להחזירו לבעליו הקודמים - טורקיה. הבריטים הציעו פשרה: שלטון עצמי לאי. הצעה זו לא התקבלה על ידי הצדדים והוועידה הסתיימה ללא פתרון. ב־5 בספטמבר נפגש אילת עם הממונה הטורקי בלונדון שרצה לשמוע הסברים על המעמד המשפטי של היישוב היהודי בארץ־ישראל ועל יחסיו עם ממשלת המנדט, במטרה ללמוד מהניסיון הישראלי כיצד להגן על מעמד המיעוט הטורקי בקפריסין. אילת השיב מה שהשיב (ראו אילת אל שרת, מברק 621, 5 בספטמבר 1955, 130.09/2320/4).
2. ראו מס' 225.
3. ביוני 1956 ביקשה ישראל הסכמת טורקיה למינוי גדעון רפאל כציר באנקרה, במקום מוריס פישר, שעמד לסיים את תפקידו בסוף 1956/ראשית 1957.

399

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/307
נוסח יוצא: 130.11/2507/4

ירושלים, 26 באוגוסט 1956

ב־24 דנא קיבלה שרת החוץ לריאיון את אברמוב לפי בקשתו. אברמוב מסר את המקור של פניית המועצה העליונה של ס.ס.ס.ר. בדבר פירוק הנשק והסביר האיחור בסדרי בלדרות.[1]

התפתחה שיחה שארכה שעה ועשרים דקות. להלן תמציתה:

א) שרת החוץ אמרה שאל יחשוב כי בעיית הרכוש הוכנסה למקרר והביעה תקווה שביום א׳ הבא תובא לדיון והכרעה בממשלה.[2] אברמוב הודה על הידיעה המשמחת.

ב) לשאלה על פירושים של עמדת שפילוב בוועידת לונדון בדבר חופש השיט השיב אברמוב שאין לו כל ידיעות ממשרד החוץ בנדון ולפי הערכתו זה סימן ששם אינם מחשיבים את העניין או שבעצם לא ציפו לתוצאות של ממש.[3]

ג) שרת החוץ ציינה שישראל הכי קרובה מבחינה גאוגרפית לתעלה ועניין חיוני לנו במעבר חופשי בה. לא התערבנו בהלאמה, פנינו לכל הצדדים ונתקלנו ביחס של אי־צדק מכל הצדדים. לא נוכל להישאר במצב זה לאורך ימים. עם זאת, איננו רוצים להתייאש.

ד) להערת אברמוב שצריך לעשות צעדים ממשיים, השיבה שרת החוץ שאנו מוכנים בכל שעה בכל מקום ובכל דרג לשבת עם הערבים. שרת החוץ סקרה ההתפתחות מאז החלטת או״ם ב־[19]47, הצביעה על התנגדות הערבים להקמת המדינה וליהודים באשר רואים בהם בולשביקים והדגישה שהם מקווים שישמידו אותנו. כל עידוד שנתן להם מחזיק בהם אמונה ותקווה זו. כשיבינו וידעו שלא יצליחו בכך יקורב השלום.

399

1. ראו מס׳ 347 והערה 1 שם.
2. למעשה התקיים הדיון בישיבת הממשלה ב־16 בספטמבר, ואילו ב־3 בספטמבר דנה בעניין ועדת שרים לענייני הרכוש הרוסי. בדיון בוועדה עמדו על הקושי המשפטי והמדיני שביישוב הבעיה משום שעיקר הרכוש שמדובר בו, במגרש הרוסים בירושלים, רשום בספרי האחוזה על שמה של ברית־המוצעות, ומשום שמטעמי ביטחון ופיתוח אי־אפשר לוותר על שטחים אלה. לפיכך הוצע להיכנס במשא ומתן על שתי אפשרויות: קניית הרכוש, כולו או מקצתו, או חכירתו לתקופה ארוכת טווח (ראו מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה, ק/333, 4 בספטמבר 1956, 130.09/2326/6).
המלצות הוועדה נדונו במליאת הממשלה ב־16 בספטמבר. הוחלט לשגר איגרת או תזכיר לממשלת ברית־המועצות ולהציע לה להיכנס למשא ומתן על הסדר הרכוש. אם תהיה התשובה חיובית ינוהל המשא ומתן לפי הקווים שנקבעו בידי ועדת השרים.
3. על דיוני ועידת לונדון ראו מס׳ 387 (הערת עורך). בנאומו בוועידה ב־17 באוגוסט אמר שפילוב בין השאר שיש להסכים לריבונות מצרים על תעלת סואץ אך עליה לקבל על עצמה התחייבויות להבטחת חופש השיט לכל העמים. שרת החוץ דיווחה על השיחה עם אברמוב בישיבת הממשלה ב־26 באוגוסט ועל עניין זה מסרה כדלהלן: ״שאלתי אותו אם אנו מפרשים נכון את הודעתו של שפילוב שבאמרו ׳שיט לכול׳ בכל זה כלולים גם אנחנו. לזאת ענה אברמוב: ׳אין כל ספק בדבר׳.״ (ראו סטנוגרמה מישיבת הממשלה, 26 באוגוסט 1956).

ה) אברמוב העיר שיש צד שלישי המפריע בהשכנת שלום וכי לא מספיק לומר שאנו מוכנים. יש להכשיר את הציבור בישראל לשלום על ידי תעמולה ולנצל את תנועת השלום בארץ שתקשור קשרים עם תנועות השלום במזרח התיכון. הביע סברה שנאסר קשור עם שאר ארצות ערב ואינו יכול לעשות שלום בלי הסכמתן.

ו) שרת החוץ ציינה שהממשלה מסייעת בכול לתנועת השלום, אך בכינוסי השלום נתקלים נציגינו בהתנגדות מצד נציגי ערב ובמקום לדבר על שלום מתנהלת ביניהם מלחמה. אילו הייתה לנאסר אמביציה לעשות שלום אין לו כל סיבה לפחד מפני ארצות ערב האחרות.

ז) אברמוב העיר שעמי ערב הם קשים וקנאים. שרת החוץ הגיבה שגם אנו לא קלים אך מוכנים להיאחז בכל חוט המוליך לשלום. סיפרה על פרלמנטר בריטי, ידיד אישי של נאסר, שביקר לא מכבר בארץ ומסר שנאסר רוצה בשלום. הסכמנו, והוא חזר לקהיר, נפגש עם נאסר, אך מאז צאתו לא שמענו ממנו דבר.[4]

ח) אברמוב הטיף לגישה מרקסיסטית שלא לראות את הדברים בצורה סטטית, לבדוק את יחסי הכוחות, ההשקפות והניגודים המשתנים ולנצל את הגורמים החדשים. ציין שברית־המועצות מעולם לא התלהבה מהגבולות הקיימים והדגיש שעמדתה של ברית־המועצות מ־17 באפריל[5] בעינה עומדת. הוסיף שזה נאמר באופן ברור לאבידר ולאיתן במוסקבה.[6]

ט) שרת החוץ העירה שבין ישראל וברית־המועצות רומן טרגי. אנו עושים להתקרבות ולהבנת עניינינו, אך הצד השני דוחה אותנו. סיפרה לידיעתו האישית שב־1949 הוזמנה על ידי בן־גוריון ממוסקבה להתייעצות על הרכבת ממשלה וכי בשובה למוסקבה נפגשה עם וישינסקי. סיפרה לו, שקיבלנו הלוואה אמריקאית מהבנק ליבוא ויצוא, 100 מיליון דולר, בלי תנאים פוליטיים. ציינה שאיננו רוצים להיות תלויים רק בארצות־הברית וביקשה קרדיט מברית־המועצות. לפנייה זו לא הייתה כל תגובה.[7]

י) אברמוב השיב שיש לחפש את המאחד ולא את המפריד בינינו וסיים באמרו ששיחה זו הייתה מועילה מאוד.

בצאתו שאל: מה תמסרו לעיתונות והוסיף, כרגיל, שנדונו בעיות שוטפות, לא כן. לשאלה מה היה רוצה שיימסר, השיב "נאצ'אלסטבו לוצ'שה זנאיט" (הגדולים יודעים יותר טוב).

מזא"ר

4. נסב ככל הנראה על איש הלייבור מוריס אורבך. לא נמצאו פרטים על שיחותיו במצרים ב־1956.
5. ראו מס' 205 (הערת עורך).
6. ראו מס' 288 ו־295.
7. על הפגישה שהתקיימה ב־14 באפריל 1949 ראו כרך 2, מס' 496.

שרת החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Minister of Foreign Affairs to the Israel Missions Abroad

העתק וטיוטא: 130.11/2497/7

ירושלים, כ' באלול תשט"ז
27 באוגוסט 1956

הנידון: המבצע למען יהדות ברית־המועצות

לפני שנה נשלח חוזר אל הנציגויות בדבר מבצע למען יהודי ברית־המועצות.[1] ההוראות האלה היו מבוססות על כמה הנחות:

א) חל שינוי מסוים בברית־המועצות שתמצית ביטויו בכך שהשלטון הרוסי שוב מתחיל להתעניין ברכישת דעת הקהל העולמי[ת].

ב) כתוצאה מכך עלולים הרוסים להיות יותר רגישים מאשר בתקופה הקודמת לגילויי דעת הקהל העולמי[ת] לגבי עניינים רוסיים פנימיים וההנחה הזאת יוצרת שעת כושר להציק לרוסים בעניין הבעיה היהודית בברית־המועצות. וזה מתוך מגמה להביא לידי גמישות יתר מצד הרוסים בטיפולם בשאלה היהודית בברית־המועצות.

ג) לאור כל הידיעות שהגיעו אלינו על מצבם של יהודי ברית־המועצות הגענו למסקנה ברורה שאין זה נכון שיהדות ברית־המועצות עומדת בפני טמיעה מרצון. הגיעו אלינו הדים על תסיסה יהודית והיו לה שורשים רבים מחויבי המציאות. שמענו על ההשפעה הרבה על מצב הרוח של יהודי ברית־המועצות בתקופת השואה הנאצית, של המאבק על עצמאות ישראל במדינתו, של תקופת הרדיפה האנטי־יהודית בשנים האחרונות של המשטר הסטליניסטי וגם קלטנו הדים רבים של גילויי מועקה בקרב יהודי ברית־המועצות כולל הדור הצעיר, ושל ריקנות ותלישות של יהדות רוסיה. על כן הגענו למסקנה שיש לעורר מחדש את כל השאלה של עתיד יהדות רוסיה בראש וראשונה במצפונו של העם היהודי כולו ושעלינו לשכנע את העם היהודי שלא הייתה כל הצדקה מוסרית לתקופה הארוכה של השכחת עניין יהדות רוסיה מתוך העם היהודי וכן של השלמה של העם היהודי עם קטיעתה של יהדות רוסיה מגוף האומה.

חשבנו שזה חיוני לשכנע את העם היהודי שיהדות רוסיה מהווה גורם חי ותוסס שיש לה עתיד בתוך העם היהודי, אם נתאמץ כולנו לבוא לעזרתה ולסלול עבורה שוב דרכים של קשר עם יתר חלקי העם.

ד) הייתה לנו גם הנחה נוספת והיא שהעולם הלא־יהודי במערב מסוגל להיות מעוניין ביותר בגורלם של יהודי ברית־המועצות ושייתכן וייתכן לשכנע את העולם הלא־יהודי לראות בצורת הטיפול של ממשלת ברית־המועצות בבעיית יהודי רוסיה כעין אבן בוחן לרצינותה בכלל ולרצינות והכנות של המפנה במדיניותה הכללית אשר היא מנסה בכל מיני דרכים לשכנע את העולם שחל מפנה כזה.

400

1. חוזר זה, מ־5 בספטמבר 1955, בתיק 130.02/2496/18.

בתום השנה הראשונה של הפעולה כדאי לבדוק אם הנחות אלה היו מבוססות והסיכום שאנו יכולים לעשות הוא כדלקמן:

1. התאמתה ההנחה שממשלת ברית־המועצות החדשה מחפשת לעצמה דרך לדעת הקהל העולמי[ת] והתאמתה אף ההנחה שבמידה ניכרת היא מביאה בחשבון את הגורם היהודי בקשר עם כך. ישנן הוכחות ברורות שפעולות ההצקה שנתעוררו השפיעו השפעה לא קטנה על ממשלת ברית־המועצות ועובדה היא שבשנה החולפת ניסתה ממשלת ברית־המועצות להעמיד פנים כאילו חל גם מפנה ביחסה לבעיה היהודית בארצה.

ידענו גם ידענו שהמדובר בעיקר בהקלות מדומות כגון: היתר להדפסת סידור תפילה, היתר להקמת בית מדרש לרבנים, היתר לעריכת כמה קונצרטים ביידיש וכד'. שמנו לב לכך שממשלת ברית־המועצות פעמים אחדות במשך השנה הוציאה הודעות לעיתונות־חוץ על מנת לנסות להוכיח שיהודי ברית־המועצות נהנים משוויון בשטח הפולחן והדת ואף בשטח התרבות.[2] מצאנו לנכון כמובן, להזכיר לנציגויותינו שהקלות אלה מדומות הן ואין להתייחס אליהן ברצינות יתר, אך העובדה שממשלת ברית־המועצות הרגישה צורך ללכת בדרך זאת מוכיחה שפעולת ההצקה הייתה נבונה ומועילה. אחת התוצאות החשובות ביותר הייתה שממשלת ברית־המועצות הרגישה צורך לאפשר לכמה משלחות יהודיות מחוץ לארץ לבקר בארצה ולבוא שם במגע עם יהודים.[3] התוצאות הנפשיות של ביקור משלחות אלה לא היו מדומות כלל אם כי ייתכן שממשלת ברית־המועצות חשבה שהיא תוכל לנצל את הביקורים האלה לטובתה.

במשך תקופה ארוכה לא הייתה שנה כל כך עשירה ומבורכת בקשרים ישירים בין יהדות ברית־המועצות לבין יהדות העולם.

2. הידיעות שהגיעונו השנה הוכיחו שעובדה שהנחותינו לגבי קיום תסיסה חיונית בקרב יהזות ברית־המועצות אף היא הייתה נכונה. המדובר על קיבוץ של 3 מיליון יהודים לפי האומדן הרשמי הרוסי. ברור שבקיבוץ כה גדול יש גישות שונות ואף משונות. העיקר הוא שיש הוכחות מספיקות שבקרב יהדות גדולה זאת קיימים חוגים וביניהם גם צעירים, שעניין היהדות יקר להם ושעניין ישראל קרוב מאוד ללבם. בכל ההזדמנויות השונות שהיו השנה של קשר בין יהודים מחוץ לרוסיה לבין יהודים ברוסיה (בעיקר הכדורגלנים והצנחנים הישראליים,[4] ביקור משלחות הרבנים מאמריקה,[5] הופעתו של ין פירס במוסקבה וכו') נוכחנו לדעת שחלק ניכר של יהדות רוסיה מצפה לכל אפשרות להפגין אף בגלוי את נאמנות[ו] היהודית ואת הקשר הנפשי של[ו] עם ישראל. כתוצאה מהפעולות שנעשו בשנה החולפת שוב נתעוררה שאלת עתיד יהודי ברית־המועצות על סדר יומו של העם היהודי. לאט־לאט מצליחים לשכנע את העם שיהדות ברית־המועצות ממשיכה להיאבק על קיומה ועל עתידה כחלק אינטגרלי של האומה.

3. היו הוכחות שונות במשך השנה שאפשר ואפשר לעניין לא־יהודים בבעיה זאת ולהביאם לידי כך שיעשו פעולת אבן בוחן לכנות ממשלת ברית־המועצות. מעניין שדווקא בשנה שעמדה על הפרק בראש וראשונה השאלה של כניסת ברית־המועצות לפעילות במזרח התיכון נמצאו לא־יהודים שהיו מוכנים לטפל דווקא בשאלת יהודי ברית־המועצות.

2. ראו מס' 249 והערה 1.
3. ראו מס' 262 והערות שם.
4. ראו מס' 279 והערות 1, 2.
5. ראו מס' 262.

עמדת גייטסקל באנגליה,[6] עמדת הסוציאליסטים הצרפתים,[7] עמדת ראשי הממשלות של שוודיה ונורווגיה,[8] עמדת עיתונאים שונים לא־יהודים ועמדת אנשי כמורה נוצרים מארצות שונות, כולם הוכיחו שאפשר להסביר את העניין לעולם הלא־יהודי ושיש שכר רב לפעולות הסברה כאלה. אין כל ספק שהשנה בפעם הראשונה במשך שנים רבות ניתן לממשלת ברית־המועצות להבין מצדדים שונים ורבים, שאין העולם מוכן לעבור לסדר־היום במה שנוגע לבעיה היהודית ברוסיה וניתן לה אף להבין שאם ברצונה לכבוש לבבות בארצות מערב עליה גם לתת תשובה משכנעת לשאלה היהודית.

על יסוד ניסיון זה עלינו לתכנן עכשיו את שנת הפעולה השנייה למפנה למען ברית־המועצות.

עלינו קודם להבהיר לעצמנו מה היא מגמת הפעולה וזה ניתן להגדרה כדלקמן:

א) לנצל כל הזדמנות מכובדת לקיים מגע בין יהודים מחוץ לארץ עם יהודים בברית־המועצות בצורת ביקורים, משלחות כבוד, אמנים יהודים עם תכנית יהודית וכד׳. הודגש שעלינו לחפש הזדמנויות מכובדות ועלינו לפעול בצורה נמרצת נגד הצעות שיותר מאשר ישרתו את העניין היהודי, ישרתו את התעמולה הרוסית הרשמית. עליכם להיות ערים לכל אפשרות לביקור יהודים מארץ כהונתכם בברית־המועצות ולדאוג לכך שהמשרד יקבל ידיעות מהירות ומפורטות על כל אפשרות כזאת. להבטיח שאנשים יקבלו את ההדרכה הנחוצה ושגם יתקבל אחר כך דוח מפורט.

ב) עלינו להמשיך ליצור התעניינות ואף מתיחות סביב שאלת יהודי ברית־המועצות בקרב הקיבוצים היהודיים בכל מקום שיש לנו מגע אתם. לא צריכה להתקיים ועידה של ארגון יהודי ארצי או מקומי חשוב שלא יוזכר שם הדבר. כל עיתון יהודי חייב להקדיש לנושא זה מקום מתאים, ולשאלה שתמיד תישאל, מה התכלית בדבר לדוש בנושא זה, יש להשיב בפירוש שלהשכחה בוודאי לא תהיה תועלת ושאם העם היהודי לא ישלים עם הקרע - יבוא יום והקרע יאוחה.

ג) יש להמשיך ולה[ג]ביר את מאמצי ההסברה בקרב לא־יהודים ועלינו לעשות זאת מתוך הכרה ברורה שהסברה נכונה של העניין הזה היא למעשה אחד המכשירים היעילים ביותר של הסברת מהות הציונות ומהותה של מדינת ישראל. פירוש הדבר שהנציגויות צריכות להיות ערות לכל ביקור של משלחת רוסית בארץ כהונתן ולנסות להגיע לאותם החוגים אשר המשלחת הרוסית עלולה לבוא אתם במגע. כדוגמה מזהירה של הכנה כזאת יש להתבסס על הפעולה הענפה של שגרירותנו באנגליה לקראת הביקור של כרושצ׳וב ובולגנין; במפלגות, בעיתונות ובכמורה נעשתה פעולת הכנה ענפה אשר כתוצאה ממנה אין ספק שהמבקרים חזרו לרוסיה מתוך הרגשה ברורה שבעיית יהודי רוסיה תופסת מקום חשוב במחשבת העם הבריטי על כל גווניו. פעולה דומה יש לעשות בין כל המשלחות בארץ כהונתכם העומדות לבקר בברית־המועצות. כאן אפשר להתבסס על הדוגמה הטובה של הכנת המשלחת הסוציאליסטית הצרפתית אשר כתוצאה מכך הגיעו חברי משלחת זאת

6. בפגישה שקיימו מנהיגי ברית־המועצות עם ראש מפלגת הלייבור בעת ביקורם בבריטניה באפריל 1956 אמר גייטסקל בין השאר: ״כולנו גם מודאגים לגבי מצב המיעוט היהודי בברית־המועצות״ (ראו מברק אבנר אל משרד החוץ, ל/948, 25 באפריל 1956, 130.09/2321/2).

7. ראו מס׳ 262.

8. בהתייעצויות במשרד החוץ במאי 1956 דיווח נ׳ לבנון כי שלושת ראשי ממשלות סקנדינביה, ארלנדר השוודי, גרהרדסן הנורווגי והנסן הדני, יצאו בגילויי חרדה למצב היהודים בברית־המועצות, ראו מס׳ 239.

לידי שיחות נוקבות עם ראשי השלטון בברית־המועצות על בעיית יהודי רוסיה. יש כמובן להקדיש את מלוא תשומת הלב להכנה נאותה גם של בודדים העומדים לבקר ברוסיה או בארצות אחרות של מזרח אירופה.

ד) נתעוררה במשך השנה שאלה האם הנציגות הישראלית חייבת למשוך את החוטים האלה באופן בלתי אמצעי או האם מוטב שהיא תמשוך אותם באופן אמצעי. ברור שמוטב שבכל ארץ תנסה הנציגות לפעול באמצעות אנשים מקומיים, יהודים ולא־יהודים, שהם הם שימסרו אינפורמציה לנציגות ויהיו הנושאים של הסברתנו. אך גם אם הנציגות תגיע למצב כזה, שהוא מצב אידאלי, מוכרח להיות ברור שבלי מאמץ מתמיד של הנציגות על כל חבריה לא יקומו לנו אנשים כאלה. וגם כאשר ישנם אנשים כאלה, חברי הנציגות חייבים תמיד לחפש הזדמנויות נאותות להרחיב את רשת ההסברה על ידי פגישות עם אנשים חדשים והכוונתם. בארצות שאין אנשים כאלה בעין חברי הנציגות לא צריכים להסס להיות בעצמם נושאי הפעולה, כמובן מתוך שמירה על כל כללי הדיסקרטי[ה] הנהוגים.

ה) כאשר התחילה הפעולה לפני שנה,[9] הערנו והדגשנו שיש לשמור מכל משמר נגד הסכנה שהפעולה הזאת לא תשרת מגמות אנטי־סובייטיות. הוויכוח הוא אך ורק בעניין מעמדם של יהודי ברית־המועצות ועתידם, ואין לנו כל עניין שיינתן לאיזה פעולה שהיא במסגרת המבצע הזה אופי אנטי־סובייטי כלשהו. על כן, בראש וראשונה עליכם לחפש בציבוריות הלא־יהודית והיהודית בארץ כהונתכם אותם החוגים שהרוסים עלולים להיות יותר מעוניינים בהם כנושאי הרעיון של ה"קואקזיסטנס" (שומרי תנועת השלום, סוציאליסטים, ליברלים, חוגי מסחר המעוניינים במסחר הדדי בין מזרח ומערב וכד'), על מנת לשכנע אותם בצדקת טענתנו כדי שהם יהיו נושאי דברנו. [מכאן הטיוטא]

ו) אשר למגמת פעולתנו, קבענו לפני שנה שאנו חותרים לקראת מעמד חופשי עבור יהודי ברית־המועצות ואנו מציינים במושג זה שלושה דברים השלובים זה בזה והם:

1. זכות ההגדרה העצמית הרוחנית תרבותית והארגונית של יהודים, כך שיוכלו להתאגד לפי רצונם למטרות רוחניות, תרבותיות ולאומיות בהתאם למצפונם.

2. זכות ליהודים לבוא במגע עם יהודים בארצות אחרות בעניינים יהודיים, רוחניים, תרבותיים ולאומיים.

3. זכות יהודי רוסיה לעלות לארץ על מנת להשתתף בביסוסה של המולדת היהודית, שקיומה וביסוסה הם נחוצים כדי להבטיח את עתיד האומה היהודית ואת עתיד תרבותה ולשונה.

במשך השנה האחרונה נשאלנו על ידי נציגים שונים שאלות בקשר למגמה זאת. היו, למשל, השגות פה ושם בדבר העלאת השאלה של חופש דתי ליהודים והיו שאלות אחרות לגמרי על הכדאיות לעורר את שאלת זכות העלייה. על כל מיני שאלות כאלה ניתן להשיב שהמגמה כפי שהגדרנו אותה היא המגמה, ושאין אנו יכולים לוותר על התביעה שלנו לאיזה חלק שהוא של המושג המוגדר של חופש יהודי. כמובן, בבואנו להסביר את העניין לאנשים שונים יש להתאים את ההסברה לפי הצורך, אך בלי לוותר על שום עיקרון. ברור שאם רוצים לרתום לעזרתנו אנשי כמורה, חשוב להדגיש את המציאות האיומה בשטח הדת. המציאות הזאת היא כפולה. ראשית, שאין יהודי ברית־המועצות נהנים אפילו מאותה מידה של חופש התאגדות ופולחן שנהנים ממנה בני דתות אחרות בברית־המועצות.

9. עם הקמת אגף "בר" ב"נתיב", שתפקידו היה להביא את דבר יהדות ברית־המועצות ומזרח אירופה אל מדינות המערב.

לפרובוסלאבים יש זכות התאגדות ארצית, כנסייתית, דבר שאיננו קיים בשביל היהודים. להם יש זכות, שאף משתמשים בה, להוציא ירחון בענייני הדת שלהם, דבר שאיננו ניתן ליהודים. למוסלמים ניתנת זכות עלייה לרגל למכה - דבר אשר נשלל מהיהודים, שאף עליהם חלה חובת העלייה לרגל לירושלים. הצד השני של המציאות הדתית היא שנשללת מהיהודים הזכות להבטיח את עתיד הדת שלהם, וזה בכמה דרכים: ראשית, למרות כל ההבטחות, אין להם עוד בית מדרש לרבנים, דבר שיש לדתות אחרות; שנית, משך עשרות בשנים לא ניתן להם להוציא לאור ספרות דתית ואף סידור התפילה המובטח זה שנה וחצי לא יצא לאור. שלישית, נשללת מהיהודים הזכות להורות לילדיהם את שפת התפילה, שהיא עברית, וכמו כן נשללת מהם הזכות ללמד את בניהם את מצוות דתם.

מאידך, כאשר אנו רוצים לרתום לעזרתנו אנשים חילוניים שאין הם מעוניינים בדת, כגון סוציאל־דמוקרטים, לא כדאי להדגיש את העניין הדתי אם כי גם אין כל טעם לא להזכיר את הדבר. במקרים כאלה כדאי להדגיש את העובדה היסודית שהמשטר בברית־המועצות לא הצליח למצוא פתרון לבעיה היהודית, שהבעיה הזאת עוד קיימת ושהיהודים בברית־המועצות מופלים לרעה בכמה שטחים חיוניים, כגון בשטח התרבות. לכל אומה ואומה בברית־המועצות יש זכות לא רק להשתמש בלשונה, כי אף לטפח אותה. לכל אומה בברית־המועצות יש זכות לפתח את ספרותה בלשונה. לכל אומה בברית־המועצות יש מוסדות תרבות, כגון תאטראות, תזמורות וכדומה - כל זה לא קיים אצל היהודים. אצל היהודים קרה - לפי ההודיה הפומבית הרוסית - שמיטב האינטליגנציה היהודית היוצרת כולל סופרים, שחקנים, וכו' הושמד בשלהי השלטון הסטליניסטי.

עם הגורמים הלא־דתיים יש גם להדגיש את בעיית העלייה; היות והיו בעניין זה אי־אלה אי־הבנות, אנו מציינים כמה וכמה הערות בעניין זה שיש להביא אותן בחשבון:

א) לדעתנו, אנו מחויבים להתנגד תכלית התנגדות לכך כאילו יש קשר איזה שהוא בין עליית יהודים לישראל לבין הבעיה העיקרית של הגירה מברית־המועצות ומיתר הארצות המזרחיות. הרי שאלת העלייה אינה כשאלת ההגירה במובן המרכזי שיהודים העולים לישראל חוזרים למולדתם ולמרכז הרוחני והתרבותי של היהדות העולמית. לעומת זאת, אין עם אחר בברית־המועצות שמולדתו הלאומית והמרכז התרבותי והרוחני של עמו אינו נמצא בתוך השטח הגאוגרפי של ברית־המועצות. ארמני או אוקראיני שמהגר מברית־המועצות, הרי מהגר הוא מהמקום שבו נמצא מרכז האומה שלו, לא כן יהודי העוזב את ברית־המועצות על מנת לעלות לישראל. היהודי הרי עוזב מצב של מיעוט וחוזר למרכז הלאומי שלו.

ב) ברית־המועצות חייבה את הקמת מדינת ישראל כמרכז יהודי של העם היהודי, והנה אחרי השואה חסרים למולדת היהודים הבונים שיבנו אותה. על כן, פי אלף יקרה לנו העלייה מברית־המועצות אחרי השואה מאשר לפניה.

ג) אם אנו מודים שבעיית העלייה כבעיית ההגירה הכללית, אנו בזה משלימים עם הטענה הרוסית שכל עניין העלייה הוא עניין פנימי שלהם ושאין זכות למישהו להתערב בעניין זה. והרי אנו טוענים שעניין העלייה וזכות העלייה הוא ציפור הנפש של העם היהודי, ושהעם היהודי רשאי להילחם על זכות זאת בכל מקום, יהא זה בברית־המועצות או במרוקו.

ד) למעשה, הרוסים נותנים לנו כיום קצה עלייה, אף כי זה דבר יוצא מהכלל. נכון הוא שהעלייה הזאת היא בבחינת איחוד משפחות, אך יש לציין כי אינה מוגבלת אך

ורק לאנשים קשישים. בזמן האחרון ניתנו אשרות יציאה מברית־המועצות גם לאנשים יותר צעירים ואף למשפחות כולל ילדים. אם יש מצב כזה, איזה טעם יש לנו להבליט את העובדה שהיתר העלייה הזה אינו עולה בקנה אחד עם יחסם הנוכחי של שלטונות ברית־המועצות לבעיה הכללית של הגירה מארצם? אין לעשות ספקולציות למה נוהגת ברית־המועצות בעלייה זאת כפי שהיא נוהגת. העובדה המכרעת היא שהעלייה נמשכת ואין כל ספק שאחד הגורמים לכך הוא בוודאי הלחץ המוגבר של יהדות העולם.

ה) בארצות מזרחיות אחרות הנמצאות בהשפעת ברית־המועצות, יש כידוע לך גישה שונה לבעיית העלייה. בבולגריה ויוגוסלביה הגישה היא שמי שרוצה לעלות יכול לעלות וכפי שהסביר לפני זמן־מה שר החוץ היוגוסלבי פופוביץ, המדיניות הזאת מבוססת על ההנחה שהמשטר מעוניין בכך שבעיית היהודים תיפתר על ידי זה שמי שאינו מסוגל להתערות מבחינה תרבותית ולאומית יצא מהמדינה, כך שיישארו אותם האנשים שכן מוכנים להתערות. בולגריה אף היא תמיד הלכה בדרך זאת.

בפולין עכשיו יש מצב מעניין ביותר. לפני כשבוע המיופה־כוח הפולני בארץ התקשר עם מר משה קול והודיע לו שממשלת פולין תיתן למספר לא גדול של יתומים יהודים מפולין לעלות לארץ ואף ביקש שהדבר הזה יצוין במיוחד בעיתונות שלנו. והמדובר ביתומים שאין להם קרובים בארץ, כלומר, אין זה עניין של איחוד משפחות. פירוש הדבר שאין יחס אחיד לבעיה זאת בגוש הסובייטי.

מסתבר, אם כן, שהטקטיקה שלנו צריכה להיות דווקא להיאחז באותן הדוגמאות כגון יוגוסלביה, בולגריה ופולין המוכיחות שאין העלייה היהודית נוגדת אינטרסים ונוהג של משטר קומוניסטי. על ידי ניצול דוגמאות אלה נוכל להגביר את הלחץ על ברית־המועצות.

יש צורך להעיר הערות אחדות על הבעיה של עסקת הנשק הצ׳כית-מצרית ועל הקשר בין בעיה זאת לבין בעיית יהודי ברית־המועצות. התחלנו את המבצע לפני שנה, לפני ההצהרה על העסקה הצ׳כית-מצרית; מיד לאחר מכן התחלנו לקבל שאלות מהנציגויות, משני סוגים:

1. האם יש לקשור בין בעיית יהודי ברית־המועצות לבין בעיית הנשק והמדיניות הסובייטית במזרח התיכון?

2. האם לאור הצורך הדחוף של המדינה לעורר דעת הקהל בעולם נגד עסקת הנשק כדאי להפריש תשומת הלב לבעיית יהודי ברית־המועצות, דבר שעלול להחליש את המתיחות הציבורית סביב הדאגה לביטחון המדינה?

אשר לשאלות אלה יש להעיר: (1) הלכנו בדרך של אי קשירת קשר בין הבעיה הביטחונית של המדינה, עקב המדיניות הסובייטית במזרח התיכון, לבין בעיית יהודי ברית־המועצות ועלינו להמשיך ללכת בדרך זאת ולא לקשור את שני הדברים האלה. לגבי הטיפול במדיניות הסובייטית במזרח התיכון עלינו להמשיך לעורר בזה דעת קהל יהודית ולא־יהודית בדרכים המקובלות, אך אין לעניין זה כל קשר עם בעיית יהודי ברית־המועצות. במשך השנה התעוררה בעניין זה רק שאלה מעשית אחת והיא, כאשר משלחת יהודית מתייצבת לפני גורם סובייטי, או ארגון יהודי מגיש תזכיר לגורם סובייטי, וכוונת המשלחת, או התזכיר, היא לעורר דברים שבין ברית־המועצות לבין העם היהודי כעם יהודי, האם המשלחת, או התזכיר, צריכים לדבר על בעיית ביטחונה של ישראל יחד עם בעיית יהודי ברית־המועצות. בנקודה זאת, ורק בנקודה זאת, דעת המשרד היא שיש לקשור בין

הדברים, כי אין בשום פנים לתת לברית־המועצות לחשוב שאיזה גוף־שהוא יהודי, הפונה אליה בעניינים יהודיים, ידלג על עניין ביטחונה של ישראל כאילו הדבר איננו נוגע לו. ביטחון מדינת ישראל הוא צורך יהודי עולמי וכך הוא צריך להיות מיוצג על ידי איזה גורם יהודי שהוא אשר פונה בעניינים יהודיים אל גורם סובייטי. על כן, אנו גורסים שאפילו אם הכוונה היסודית של משלחת יהודית, או תזכיר יהודי, היא לעורר את בעיית יהודי ברית־המועצות יש למצוא מקום מתאים להזכרת היחס היהודי העולמי המיוחד במינו לקיומה של מדינת ישראל; (2) אשר לשאלה השנייה, הכרעת המשרד הייתה שיש להבדיל בין שתי השאלות לגבי מהותן. עניין ביטחון ישראל הוא עניין דחוף ובוער וכמעט מדי שבוע בשבוע מתעוררים עניינים המצריכים תגובה מהירה של דעת קהל לצדנו, גם דעת קהל יהודית וגם דעת קהל כללית. ברור שהנציגויות מחויבות להשיג את מוחות הבריות בעניינים אלה בכל המהירות הדרושה ובכל התוקף הדרוש ויש לזה גם הצדקה מוסרית, כי בלי שמירה על ביטחון המדינה ייעדר חלילה המנוף להצלת יהודי רוסיה ולעצם קיום העם היהודי. אך אין זאת אומרת שאין אנו מחויבים אף במצב כזה למצוא את הזמן ואת הכוח להשיג אנשים במבצע למען יהודי ברית־המועצות. הניסיון של השנה האחרונה הוכיח שיש באפשרותנו לטפל בשני הדברים בבת־אחת ומבלי לגרוע מאומה מהיעילות של שתי המשימות. אין אנו צריכים להשלות את עצמנו, או את אלה שאנו מנסים לגייס את עזרתם, בקושי העצום של המבצע למען יהודי ברית־המועצות. זה יהיה מבצע ממושך ומייגע ולא נראה תוצאות ממשיות במהרה או בקנה מידה גדול, ואנו חייבים להכין את אוהדינו ועוזרינו למשימה ממושכת ולנשימה ארוכה ולגילוי כל העקשנות הדרושה למשימה כזאת ונעשה זאת מתוך הכרה מלאה שאם בשטח זה נצליח במשהו, ולו גם בקנה מידה קטן ביותר, עלולה התוצאה להיות חשובה מאוד גם לגבי ביטחון המדינה ושגשוגה. בהקשר זה עלינו לשים לב היטב לפרשת העלייה מברית־המועצות בשנה החולפת. נכון שהעלייה הזאת לא הייתה רבת־ממדים לכשעצמה, אך היא הייתה לאין־ערוך יותר גדולה מאשר בשנים הקדומות ואף מספר הבקשות לעלייה של יהודים מברית־המועצות עלה בצורה מפתיעה. רצוף פה, אנחנו נותנים לכם פרטים בקשר לכך.[10] כן כדאי רק לציין שאם כי העלייה הזאת היא ברובה המכריע עליית זקנים, היא קושרת מחדש בפעם הראשונה משך 30 שנה את הקשר החי בינינו לבין יהודי ברית־המועצות והיא לכשעצמה משמשת מנוף לרצון עלייה מוגבר בקרב יהודי ברית־המועצות. אם כי תזכיר זה איננו דן במיוחד במעמדם של היהודים בארצות הגרורות לברית־המועצות, כדאי להזכיר שגם עליהם חלים הדברים הכלולים בתזכיר זה, וכדאי גם להזכיר שלגביהם סיכויי ההצלחה בשטח העלייה הם הרבה יותר קרובים והם בעלי ממדים יותר רציניים מאשר ברית־המועצות גופא. בחודשים האחרונים חודשה עלייה רצינית מפולין, ולאו דווקא במסגרת המצומצמת של איחוד המשפחות. העלייה הגיעה כבר לממדים של כ־300 לחודש, והיא עלייה בעלת הרכב גילי ומקצועי בריא ביותר ומזכירה במידה רבה את העלייה אשר קיבלנו לפני מלחמת העולם השנייה. אף ברומניה התחילו העניינים לזוז במקצת, אם כי שם הם עוד מצטמצמים במסגרת של איחוד המשפחות וטרם הגיעו לממדים רציניים.

10. המסמך המצורף לא נמצא.

אנו מדגישים בזה שחוזר זה איננו כולל הוראות אליכם בקשר לפעולה דיפלומטית ישירה עם עמיתיכם הרוסיים או המזרח אירופיים, אך אנו רוצים להדגיש את הדברים הבאים:

1. עליכם לנצל כל הזדמנות מתאימה, בשיחות חולין עם דיפלומטים שלא מהגוש המזרחי, להסביר את בעיית יהודי ברית־המועצות. אנו מדגישים שאתם יכולים לנצל הזדמנויות כאלה על מנת להסביר את המהות הציונית של מדינת ישראל ואת ייעודה היהודי ההיסטורי.

2. בשיחות עם עמיתיכם הרוסים, אם העניין מתעורר מעצמו, עליכם להסביר שבשביל תושביה של מדינת ישראל ובשביל המדינה כמדינה, עניין מעמדם של יהודי ברית־המועצות חייב לשמש גורם בעל חשיבות עליונה. עליכם להסביר את תפקידם ההיסטורי של יהודי ברית־המועצות ביישוב הארץ ובכינון המדינה והתנועה הציונית ועל רקע זה עליכם להסביר את רגשותינו כעם.

3. בשיחות שלכם עם עמיתיכם ממזרח אירופה שלא מברית־המועצות, עליכם להיות חופשיים יותר בהעלאת העניין. לגבי הפולנים והרומנים, עליכם להביע בהזדמנות נאותה את שביעות הרצון הכללית שהתעוררה בארץ עקב העלייה המוגברת מפולין ושחרור המנהיגים הציוניים ברומניה ולהביע את הציפייה שצעדים אלה מהווים רק צעדים ראשונים.

4. לגבי עמיתיכם מבולגריה ויוגוסלביה, עליכם להביע את שביעות רצוננו על כך שארצות אלה פתרו את הבעיה היהודית שלהם לחלוטין על ידי מתן זכות חופשית לעלייה.

5. לגבי עמיתיכם ההונגרים, עליכם לנצל הזדמנויות מתאימות כדי לעורר את השאלה של העלייה, ובייחוד של העלייה במסגרת איחוד המשפחות, ולציין בהקשר זה את הסיפוק הרב שנתן לנו המפנה שחל בפולין וברומניה, ולהעלות על נס את הדוגמה הבולגרית והיוגוסלבית.

לבסוף, אנו מציינים את החשיבות הרבה בדיווח מלא וקבוע בכל העניינים שנגענו בהם בחוזר זה. דיווח זה חייב להיות נשלח למחלקת מזרח אירופה עם שני העתקים נוספים למחלקת מזרח אירופה ועם העתק ממוען למחלקה האזורית שאתה אתם קשורים.

401

ד׳ האמרשלד אל ד׳ בן־גוריון

D. Hammarskjöld to D. Ben-Gurion

Copy: 93.02/193/18 :העתק

New York, 28 August 1956

Dear Mr. Ben-Gurion,

I thank you for your long personal letter of 23 August 1956.[1] I much appreciate the way in which, again, you take the trouble to clarify your attitude, but, in all frankness, I must say that the letter leaves me most disappointed.

1. As to its part 1, you cover ground which, as you say, we have already explored together.[2] You know therefore that – irrespective of the legal considerations, concerning which my views remain firm – my decisive objection against the policy of so called retaliation is that, in my view, it works against its own declared purpose. We differ on this point, but I trust that you do not doubt the sincerity, impartiality and depth of my conviction, or the fact that it is with the gravest concern that I view a situation "kept stable" by means which are bound to widen the rift between Israel and its neighbours - perhaps beyond a point of no return. I note in your recent speech to Mapai what you say, that peace, although delayed, "will surely come for it is a historical necessity for both sides".[3] Does not this view overlook the impact of such policies as would preserve and sharpen the forces which keep you apart.

Do not doubt that I fully understand that the whole problem for you is a "matter of life and death". It is on that very basis that I have felt entitle[d] to usurp a right to speak to you in the way I do.

Your observations on the United Nations role in Israeli history, I would not like to discuss in this context. In the same first part of your letter, you ascribe to me an attitude towards Colonel Nasser which I do not recognise. However, there again we face a point on which I do not consider it useful to re-open a discussion.

2. Part 2. of your letter discusses two concrete steps relating to the Observers' arrangements. What you say in this part (including the first paragraph of part 3). is, in fact, although included in a letter marked "personal", a reply to

401

1. מס׳ 396.
2. ראו מס׳ 204.
3. הדברים נאמרו בפתיחת הוועידה השמינית של מפא״י ב־26 באוגוסט 1956. בן־גוריון גם אמר באותה הזדמנות כי כל עוד לא יובטח לישראל חופש שיט מלא בתעלת סואץ ובמצרי טיראן לא ייכון השקט והביטחון באזור (ראו חוזר של משרד החוץ אל הנציגויות בחוץ לארץ, 27 באוגוסט 1956, 130.09/2337/4).

two of the points which have been raised with you in my official letter of 13 August[4] and, in agreement with me, by the Chief of Staff.[5] That being so, I wish to ask you if the part of the letter to which I refer could be considered by me as an official reply and treated accordingly. Assuming that to be the case, I would like to make the following observations.

Discussing your wish that the Observers be withdrawn from the El Auja Demilitarized Zone – and I suppose, also the new restrictions on their use of roads, etc., which the Chief of Staff finds incompatible with the fulfillment of their duties – you say that "so long as Egypt maintains her illegal blockade against us, in contravention alike of the Armistice Agreement, the Security Council Resolution, and International Agreements, we do not regard ourselves as bound by the Armistice Agreement (except for Article 2(2)).[6] We do not, therefore, see any need or use in placing Observers in the Nitzana area". This corresponds to what you said when I saw you in Jerusalem in July,[7] but clearly goes beyond the line I understood you to take in April.[8] If I have to regard what you say now as an official statement, it does mean that you go on record with the stand that the lack of compliance by Egypt with the Security Council ruling (according to which the blockade is incompatible with the Armistice regime) frees you from all obligations under the Armistice Agreement (except for Article 2(2)), *including those* which define your relations to the United Nations. Personally, I hold this stand to be impossible to justify.

As a second reason for your refusal to accept Observers in the El Auja area, a parallel is drawn with the Egyptian refusal of investigations in the Zone described in Article 8(3).[9] However, your refusal to allow Observers to exercise functions in the Demilitarized Zone, required in Article 8(1),[10] is a direct interference with a responsibility to the UNTSO, established in the Agreement, and it is, therefore, of a different order than the Egyptian refusal. Your argument might be valid as a justification for restrictions of the freedom of movement of United Nations Observers in areas on your side, comparable to the one established in Article 8(3), but cannot justify your stand on the United Nations Observers in the Demilitarized Zone. The restrictions you now put on Observers' activities in El Auja represent a further serious departure from your compliance with the Armistice Agreement and run counter to the express wishes of the Security Council.

4. מס׳ 382.
5. הכוונה במכתב של ברנס אל שרת החוץ, ששוגר על פי בקשת האמרשלד, ובו הנחייה "לאזן" את פנייתו של ברנס למצרים בעקבות ריבוי התקריות בגבול רצועת עזה. מכתב זה לא נמצא (ראו מס׳ 382 והערה 4 שם).
6. בו נאמר, בין השאר, כי כוחות צבאיים, צבאיים למחצה ובלתי סדירים של צד אחד לא יעשו מעשי איבה כלפי הצד השני.
7. ראו מס׳ 344.
8. ראו מס׳ 204 והערה 6 שם.
9. בו נאמר כי מעברו המצרי של הגבול, מול אזור אל־עוג׳ה, לא תהיינה עמדות ההגנה המצריות קרובות יותר לאל־עוג׳ה מאשר אל־קוסיימה ואבו עגילה (ראו כרך 3, נספח ו עמ׳ 693).
10. בו נאמר כי שטח הכפר אל־עוג׳ה יפורז, ולא תהיה לכוחות הישראליים והמצריים כל דריסת רגל בו. יושב ראש ועדת שביתת הנשק המעורבת ומשקיפי האו״ם הנספחים לוועדה זו יהיו אחראים להבטחת ביצוע תנאי זה (שם, שם).

You say in your letter that I asked you to maintain the *status quo* in El Auja "for the time being". You will remember that my argument was that further departures on the Israeli side from compliance with the Armistice stipulations concerning El Auja would render further efforts in Egypt practically hopeless: I did not refer specifically to the Suez question, but had just as much in mind Egyptian troop concentrations and military arrangements concerning which a direct link exists with your policy in El Auja. However, you now interpret the reference to the time factor as entitling you to consider yourself as free to act on the basis of your own assumption that the efforts to lift the blockade will be without result. You should not be surprised if, with such a setting, doors so far open henceforth will be locked.

The second practical point, which you discuss in part 2 of your letter, is the Observer arrangements in the Tiberias area. In April you promised to reconsider your negative stand in the placement of an Observer one month later if the Chief of Staff brought the matter up again with you indicating that he considered it essential to establish the Observer post. In June the Chief of Staff asked for the establishment of this post,[11] which he considered necessary. Now, more than two months later, when we are approaching the season when the risks for clashes in this region are likely to become acute, you state that you do not accept this Observer post. I assume this refusal applies to all the proposals concerning the Tiberias area, to the extent that they depend on your consent. The reason given is a purely formal one, referring to the sovereignty of Israel and your view that the arrangements are not necessary. However, these questions have nothing to do with sovereignty. For example, has Syria given up any of its sovereignty by accepting Observer arrangements on its territory in order to help us to safeguard order in the region? I do not think so. Legally you are, of course, entitled to refuse our Observers to move around in your country irrespective of your "convenience", but if we ask you to take another line, because, in our view, that would be helpful, there is in that obviously no element of discrimination, the same request having been put to Syria – and having been accepted. I can only hope that events will show that UNTSO's concern about possible incidents in the Tiberias area was uncalled for.

The reference to the Armistice Agreement is in this case not relevant. Observer arrangements of the type discussed are, just as much, based on the 1949 decision of the Security Council which was taken under Article 40 of the Charter.[12] A specific implementation of this decision cannot be made against the will of a Member Government, but the decision concerning the duties of the Truce Supervision Organisation is, itself, mandatory and, thus, a restriction of the sovereignty of all nations covered by the decision. I do not know that Syria has acted against it.

11. מכתב ברנס למאירסון, מ־19 ביוני 1956, בתיק 130.16/1954/7.
12. ראו כרך 4, הערת עורך בעמ' 361–362.

3. In the first paragraph of part 3. of your letter you say that the "claims of the United Nations representatives to special facilities" in your country derive solely from the Armistice Agreements. First of all, as just pointed out, that is not correct, but, secondly, I must ask you if United Nations arrangements in cooperation with a Member Nation, aimed at maintenance of order, can justly be described as constituting a claim to special facilities. We are back here at an interpretation of the role of the United Nations which I find it difficult to reconcile with membership in that Organisation.

Your last paragraph, seen in the light of the whole letter, would seem to mean that you expect us to get from the other party various concessions, while you refuse us cooperation even on points where we do not ask for anything more from you than what we find necessary in order to make our efforts in your own interest reasonably effective.

4. In the light of recent developments, especially those of 24 August,[13] I have agreed with General Burns that he should add to the list of five points, mentioned in my letter of 13 August,[14] a suggestion for firm patrolling arrangements, as events show that the undertaking given in April is no longer observed.[15] You will remember that this point is not a new one, having been raised already in the Security Council and shelved only because we hoped to get along on the basis of a less formal arrangement.

After having received your reply to the various questions reserved for discussion with General Burns, and when I know if part 2. of your letter of 23 August (and the first paragraph of part 3.) is to be regarded as your official reply, I shall have to consider what action to take in order to live up to my obligations as Secretary-General of the United Nations.[16]

With kind personal regards, Yours ever,

Dag Hammarskjöld
Secretary-General

13. ראו מס׳ 382, הערה 4.
14. מס׳ 382.
15. בשיחותיו באפריל-מאי 1956 עם מנהיגי ישראל ומצרים השיג האמרשלד את הסכמתם להצעת ברנס להקים עמדות תצפית משני צדי קו התיחום של רצועת עזה, אשר יאוישו על ידי משקיפי האו"ם, וכן לסיורים ניידים של משקיפים אלה, במטרה לפקח על גבול ישראל-מצרים. ראו מס׳ 240 (הערת עורך).
16. תשובת בן־גוריון - ראו מס׳ 410. הערות תקוע לתעודה זאת ראו במכתבו אל בן־גוריון ואחרים, 9 בספטמבר 1956, 93.03/3042/3.

402

א׳ אילת אל ו׳ איתן
E. Elath to W. Eytan

מברק מוצפן ל/538
נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 28 באוגוסט 1956

מידי

נפגשתי הבוקר עם לוי הנדרסון בטרם התקבלה תשובת נאסר.[1]

הסברתי לו שבמקרה שהוועדה תיכנס למשא ומתן עם נאסר ברצוננו להיות בטוחים שחופש השיט הישראלי יובטח בעתיד בצורה הברורה ביותר. אם כי הצעות דאלס כוללות העיקרון של חופש השיט לכל המדינות אין לנו ביטחון שהזכרת עיקרון זה כשלעצמו תספיק כדי להשפיע על נאסר לקיימו יותר משקיים אמנת קושטא והחלטת מועצת הביטחון משנוכח לדעת [ש]המעצמות השלימו עם הפרתן ביחס לישראל. אמרתי שברצוננו להיות בטוחים שפרשה זו לא תחזור. כדי שנאסר לא יפקפק שכנות הן המעצמות בשאיפתן להבטיח חופש השיט ללא יוצא מן הכלל שומה על ועדת החמישה לטפל בשאלת השיט הישראלי במפורש. כל ניסיון להתחמק מלדון עם נאסר בנקודה זו כאילו מתוך הנחה שאם יקבל ההצעות המערביות ממילא תובטחנה גם זכויותיה של ישראל בנדון, עלול לא רק לסכן האינטרסים של ישראל עצמה אלא לאפשר לנאסר ליצור מיד תקדים של אפליה במסגרת של ההסדר החדש, בהתבססו על העובדה ששאלת ישראל לא נידונה עמו ומתוך הנחה שהדבר אינו מעניין המעצמות שהשלימו עם האפליה בעבר. אם עוד היה מקום לפקפק בכוונות של נאסר ביחס לזכויות השיט הישראלי בעתיד, הרי לא השאיר עלי צברי בהכרזתו כל מקום לשום ספק בדבר.[2]

הנדרסון ענה שמבין דאגותינו בקשר לעתיד השיט שלנו בתעלה ומובנים לו הנימוקים שיצדיקו טיפול מיוחד מצד הוועדה בשאלה זו. הוא כשלעצמו אינו רואה כל אפשרות להשאיר בידי נאסר הזכות לפרש ההסדר החדש, אם יושג, באופן שרירותי, כדי שיפלה איזו מדינה שהיא. אם ירשו לו לעשות זאת פעם אחת, הרי יוכל לעשות זאת פעמיים ושלוש והסדר כזה יהיה מחוסר ערך.

מבלי שירצה לבקר עצם משאלתנו בדבר טיפול מיוחד בשאלת חופש השיט הישראלי בעתיד במשא ומתן עם נאסר, נראה לו מצבנו איתן ובטוח לחלוטין. סיים באמרו שרשם לפניו הדברים שמסרתי לו ושיעמוד על המשמר.

402

1. ראש "ועדת החמישה", מנזיס, העביר ב־24 באוגוסט הזמנה לשגריר מצרים בלונדון להיפגש עם חברי הוועדה, כדי שיוכלו להסביר לנאסר את השקפותיהם בעניין התעלה. ב־28 באוגוסט מסר השגריר את תשובת נאסר, שהסכים להיפגש עם חברי הוועדה. מועד הפגישה נקבע ל־3 בספטמבר.
2. ב־25 באוגוסט הכריז סברי כי מצרים תמשיך למנוע מעבר אניות המעבירות חומרי מלחמה לישראל דרך תעלת סואץ. למצרים הזכות לכך לפי סעיף 10 באמנת קונסטנטינופול, והיא תפעילו כל עוד היא במצב מלחמה עם ישראל (משרד החוץ אל שגרירויות ישראל בחוץ לארץ, חוזם גלוי 3, 26 באוגוסט 1956, 130.09/2377/4).

מציע שאבן יחזור על הדברים במחלקת המדינה.

לסיכויי המשא ומתן עצמו נמנע הנדרסון לחוות דעה מכרעת, אם כי היה ברור מדבריו שלממשלת ארצות־הברית רצוי מאוד הסדר עם נאסר בדרכי שלום. העיר שהמשא ומתן עם נאסר יהיה קשה מזה שהתנהל עם מוצאדק עקב המסיבות הבין־לאומיות שנוצרו מסביב לבעיית התעלה. הוסיף שהוא הכשיר אישית הקרקע להסדר בפרס לאחר שנתיים של עבודה מפרכת, אך היה מוכן למבצע שהוטל עליו כשפרץ המשבר. לא כן במקרה זה כשהוטל עליו להיכנס למערכה מבלי שיתכונן לכך כלל.

הציע שאפנה אליו שוב אם נמצא צורך בכך.

וילסון נכח בשיחה.

נא להבריק לאבן.

אילת

403

צ׳ דוריאל אל ס׳ רום
Z. Doriel to S. Rome

העתק: 130.15/2565/24

טהרן, 29 באוגוסט 1956

מר רום הנכבד,

הנידון: פרופ׳ מ׳ [א]קבאל, רקטור המכללה ושר החצר

אתייחס למכתבי מס׳ 59 עם דוחי על שיחתי עם הנ״ל.[1]

כזכור, נדברנו להתקשר טלפונית תוך מספר ימים. בינתיים קיבלתי, ביום 27 השכם, צלצול ממנהל לשכת ראש הממשלה, מבקשני לבוא למחרת, בשעה 10:00, למשרדו הפרטי של ראש הממשלה בארמון [-], ראש הממשלה רוצה לראותי. לשאלתי התמוהה מי יזם את הריאיון הזה השיב: ראש הממשלה קיבל מכתב מפרופ׳ [א]קבאל, שר החצר, בו התבקש לשיח אתי על כמה שאלות. כשטלפנתי לפרופ׳ [א]קבאל, כפי שנדברנו, קיבלתי את ההסבר: ״דיברתי עם ה[וד] מ[עלתו] על השאלות שנתעוררו בשיחתנו ונצטוויתי על ידי ה[וד] מ[עלתו] לכתוב לראש הממשלה ולבקש לשיח אתך (rediscuter) על כל הנושאים״.

403

1. בשיחה נדונו האפשרויות לצקת תוכן ביחסי איראן-ישראל, בעיקר בתחומי הכלכלה והתרבות. אקבאל אמר כי לדעתו האישית אין סיבה שאיראן לא תכונן יחסים תקינים עם ישראל והבטיח לדווח לשאה על השיחה (המכתב, מ־22 באוגוסט, בתיק 130.15/2565/24).

השיחה עם [ח]' [ע]לא, ראש ממשלת פרס.

[ח]' [ע]לא, כבן שבעים, בעל תרבות מפתיעה, אדיבות מאסכולה ישנה, עם נימה של חמימות אבהית. השיחה נמשכה כשעה בסגנון ידידותי ביותר.

[עלא] פותח: קיבל הודעה בכתב מהחצר, מהשר [א]קבאל. נדמה שהייתה לך שיחה מעניינת וחשובה עם השר [א]קבאל על שאלות חקלאיות, תרבותיות, כלכליות ועוד. שר החצר דיבר על כך עם ה[וד] מ[עלתו] ונתבקשתי לשיח אתך על כל השאלות האלה. ביקשתי את שר החקלאות[2] להיות נוכח בשיחה הזאת, אבל הוא התנצל ברגע הזה, מכיוון שישיבת הוועדה החשובה לגידול תה, אשר הוא יושב בראשה, נמשכה יתר על המשוער. בטח תהיה לך עוד הזדמנות לראותו.[3]

סיפרתי את תולדות שיחתי עם השר [אקבאל] אשר ביקרתי בתפקידו של רקטור המכללה, בין היתר בעניין קונקרטי של סטיפנדיה למדופלם צעיר, ושיחתנו התרחבה ונגעה ביחסי תרבות בכלל וגם בשאלות מסחריות, טכניות וחקלאיות ועוד. חזרתי על תוכן שיחתי עם [אקבאל]. בהתאם לאופיו של איש שיחי, שמתי את הדגש, הפעם, פחות על שאלות אינטלקטואליות כלליות, אלא על שאלות ממשיות ומדויקות מסחריות, חקלאיות, טכניות ועוד, וכמובן גם תרבותיות. היה לי ברור ששאלת עזרה בשטח ההדר, נוכח המחלות העושות שואה בפרדסי ה[וד] מ[עלתו], מושכת ביותר. השיחה הייתה חיה מאוד ושוטפת עם שאלות והערות בלתי פוסקות של איש שיחי ואני מוכרח לסכמה בצורה קצת גלובלית.

[עלא] שאל מספר שאלות כלליות: בית ספר - חובה או רשות?; השפה, הקיימות בעיות דתיות; מצב המיעוט הערבי; קליטת העולים ומספר ומצבם של העולים מפרס; האם ההתקדמות המפורסמת בשטח החקלאי והתעשייתי נמשכת הלאה וכו'. מאין אנו מקבלים נפט ומה הדרישה לסחורות פרסיות אצלנו.

תשובותיי היו מכוונות להדגשת הערך הפוטנציאלי של השוק הישראלי; סכנת ההתרחקות וההתנכרות הכלכלית אם המצב הנוכחי יימשך; תפיסת מקומה של פרס על ידי מתחריה; סואץ המונע בואן של סחורות פרסיות אלינו במחירי הובלה נורמליים ואספקה יותר גדולה בנפט פרסי. הוא ידע על חוזה הנפט שלנו עם חברת הדלק הפרסית והדגשתי שאנחנו הלקוחות היחידים אשר משלמים במזומנים את מלוא המחיר.[4]

[עלא] דייק ולחץ בשאלו מה מפריע עכשיו לפתח מסחר, הלוא שום הפלייה אנטי־ישראלית לא קיימת בפרס. הדגשתי ותיארתי בפ[ירוט] את הקשיים החוקיים, הממשיים והפסיכולוגיים הנובעים מחוסר שירות והגנה קונסולריים: אשרות, יוקר הנסיעות דרך בירות של מדינה שלישית, קשיים בבתי משפט, יפויי כוח ואימות תעודות מסחריות ובייחוד אי־האימון ואי־הביטחון והאווירה הבלתי נורמלית המשתקים כל יזמה, המונעים אשראי או מחסני קונסיגנציה, מבלי לדבר על עסקות פיננסיות, השתתפויות והשקעות לזמן ארוך. הזכרתי את המאמצים שנעשו ונעשים בשטח המסחרי והבעתי חשש שבלי שינוי יסודי במצב החוקי ובלי דחיפה פסיכולוגית אין לצפות לשיפור ניכר. זוהי גם דעתם של כלכלנים פרסיים והזכרתי דעתם של שר המסחר קאשאני, נגיד הבנק נאסר ולשכת המסחר.

2. חליל טלגאני, שר החקלאות האיראני.

3. הפגישה עם שר החקלאות התקיימה ב־3 בספטמבר. דוריאל העלה רעיונות לשיתוף פעולה בשטח החקלאי, השר הגיב כי יטיל על המנהל הכללי של משרדו את הטיפול בעניין (ראו דוריאל אל משרד החוץ, ט/74, 4 בספטמבר 1956, 130.15/2565/24).

4. ראו מס' 27, הערה 5.

הוזכרו אפשרויות של שיתוף פעולה טכני, בייחוד בשטח החקלאות, הניסיון המיוחד של מומחינו בתנאים האקלימיים של האזור ותנאים תת־מדבריים, מחלות הצומח, מלחמה נגד מזיקים, השקאה, מי תהום. ע[לא] מתעניין במיוחד בהדרים, באיכותם בייצוא ההדרים. רוסיה מחליפה נפט נגד הדר. חשוב שראה את שר החקלאות, הוא יהיה מעוניין מאוד, חבל שלא נוכח, אם אין מניעה מצדי שאתקשר אתו בשמו הוא.

הוזכרו היחסים התרבותיים, וכיוונתי את השיחה באותו הכיוון כמו בשיחתי עם פרופ' [א]קבאל. [עלא] העמיד פנים של מעוניין מאוד והחשיב מאוד שראה את שר החינוך והתרבות בשמו.

תוך המשך השיחה שאל ע[לא]: קיימת דעה שישראל מוכרחת להתפשט, להתקיף כדי לרכוש שטח נוסף בשביל מיליונים עולים והצבא שלכם חזק מאוד מאוד. העמדתי אותו על טעות הדעה הזאת השייכת לארסנל התעמולה של אויבינו... עקרון השלום של היהדות ושל המפעל הציוני ושל מדינת ישראל... אין ולא תהיינה תכניות כיבוש... הבדל בין צבא הגנה וצבא התקפה... עבודה וטכניקה מודרנית במקום שטח נוסף... השטח מספיק... כיבוש והפרחת השממה... כל האמצעים והמאמצים והחקר המדעי מופעלים בכיוון זה... נילחם רק על שני דברים: על ריבונותנו ועל שלמות גבולותינו. ... [עלא] מעיר שבאיראן שולטת הדעה והוא בעצמו תומך בדעה שקיום ישראל וישראל משגשג[ת] מתאים לאינטרסים האיראניים, ושאלת הגבולות לא מעסיקה את איראן ("ne preoccupe pas").

אם יש חדש בעניין הפליטים הערבים?... ראה דוחות של נציגי פרס באו"ם. עמדת ישראל ידועה די והותר... לא אנחנו גרמנו לבעיה... ניצול תעמולתי ופיננסי וניצול סבל אנושי לצורכי מדיניות השעה של שליטי ערב... ניתנת לפתרון בדרכי שלום ובחוזה שלום בהתחשבות ריאליסטית עם התנאים החדשים... הבעיה כוללת גם את הפליטים היהודים מארצות ערב ורכושם... ע[לא] מעיר שפרס אכסנה את כל היהודים העיראקים וסירבה ומסרבת עד היום לעיראק לנקיטת אמצעים נגדם... הצליחו יפה בפרס.

שוב חוזרים לעניינים כלכליים, השקעות... חוק עידוד השקעות החדש... פרס זקוקה להון זר ומעודדת ייבואו... שוב אני מדגיש את הקשיים של אי־הביטחון...

[עלא]: האינך חושב שסיבת כל הקשיים בחוסר יחסים נורמליים וחוסר המוסדות הכרוכות בהם, האינך חושב שבזה טמון המפתח לכל השאלות? אני מוכרח לדכא צחוק לגילוי אמריקה זה. תשובתי: בדיוק, אדוני ראש הממשלה, גם ניסיוני בארץ והחודשים באיראן הביאו אותי למסקנה הזאת, זוהי גם דעתם של כל האיראנים אשר פגשתי.

[עלא] ממשיך: הוא זוכר יפה את ההכרה בישראל וגם את הניתוק, "את החזרת הנציג, לא ביטלנו את ההכרה".[5] פרס חשבה אז שאינטרסים חשובים כופים עליה את ההחלטה הזאת. אני מעיר שהנימוקים ידועים, האם ניסיון כל השנים שעברו מאז מצדיקים את הצעד הזה? ע[לא]: לא אעמוד על כך בתוקף ("n'insisterai pas"), כמובן מאז הייתה התפתחות בפנים פרס וגם מחוצה לה,[6] הבעיות השתנו, מהן יוצבו, מהן נעשו פחות ארסיות אבל קמו בעיות חדשות בקשר עם הפאקט הבגדאדי... כידוע, הבסיס לביטחונה של פרס... ונדמה

5. איראן הכירה בישראל דה־פאקטו ב־15 במרס 1950, ויוצגה בישראל על ידי דיפלומט בתואר "נציג מיוחד". עם זאת, איראן סירבה לקבל נציג ישראלי במעמד דומה בטהרן. איראן סגרה את נציגותה בישראל ביולי 1951 בלחצם של החוגים הדתיים באיראן. רשמית נומקה הסגירה בקשיים תקציביים, והוסבר כי צירות איראן בירדן תייצג אותה גם בישראל. על הפרשה ראו כרך 6, מס' 222 ו־268.

6. ירידת כוחם של החוגים הדתיים באיראן לאחר שהפיכה צבאית הדיחה את ראש הממשלה, מוסאדק, באוגוסט 1953.

היה לאחראים בעד המדיניות הפרסית שכל זמן שהפאקט לא בוסס מוטב להסתייג מכל צעד העלול להכניס פירוד בין הפאקט והמועמדים הפרזומפטיביים. אפשר להתווכח אם זה היה נכון ואפשר להתווכח עוד יותר אם זה נכון היום. זה מסובך, זה קונטרדיקטורי, זה טעון בדיקה, תמיד יש לבדוק הכול מחדש... קיימת אצלנו נטייה טבעית לצעוד יד ביד עם אחים לדת, עם פקיסטן... גם נכונות הנטייה הזאת ניתנת לוויכוח, בתקופתנו אי־אפשר לבסס דברים על סנטימנטים דתיים, מאידך, אי־אפשר לזלזל בהם... גם זה צריך לבדוק תמיד מחדש ברצינות רבה.

אני מעיר בהלצה: גם כשצועדים יד ביד יש תמיד האחד שמנהיג. מדוע פקיסטן צריכה להיות המנהיגה? בעבר הייתה פרס המנהיגה, דווקא בשטח הפקיסטני?

א׳ בצחוק: לפעמים הצועד המהיר והמנוסה חייב להאט צעדיו או להיגרר אחרי הפחות מנוסה כדי לא להתישו או לאבדו...

אני מעמיד פנים שאינני מבין מה לפאקט וליחסים עם ישראל, האם קיימת התחייבות מיוחדת, האם פרס לא חופשית בהחלטותיה והזכרתי את הידיעה בעיתונים שעיראק, למשל, הכריזה שהתחייבויותיה כלפי הליגה הערבית עדיפות מהתחייבויות הפאקט, בשאלה חיונית היא נוהגת בניגוד לעמדת חברי הפאקט...

[עלא]: זה חדש, וזה מדאיג אותנו ("preoccupe"), אולי זה רק דבר חולף ...

תוך השיחה שאלני איך מיוצגת אצלנו טורקיה ואיך מיוצגת ישראל בטורקיה ואם קיים מסחר חשוב ביניהן? עניתי (ולכשעצמי התפלאתי לשאלה הזאת, האם לא יודע, מה טעם השאלה?, ישישות המגלה הלך מחשבה?)

בסיכום השיחה: [עלא] כל זה מסובך, כל זה משתנה... מה שהיה הגיוני אתמול לא נראה יותר הגיוני היום... גם את שאלת היחסים עם ישראל יש לבדוק מחדש ("re-examiner") ... המצב הנוכחי גורם להפסדים ומונע דברים חשובים ומועילים...

המכיר אני את ד"ר ארדלאן?[7] - עניתי בשלילה, ראיתיו במסיבות, אבל אינני מכיר אותו.

[עלא]: הוא עסוק מאוד בעניין סואץ... אני אדבר אתו, אראה את דעתו, אני חושב שנחוץ לבדוק את כל השאלה... האם אפשרות גם לפתרונות בינתיים ("solutions transistoires"). - עברתי בשתיקה.

דברי אדיבות של פרידה, [עלא] מלווה אותי ומוסיף... ובכן, אני מבקש להתקשר בשמי עם שר החקלאות ושר החינוך ולראות את השאלות המעניינות אותם, ואני אמסור לפרופ׳ [א]קבאל על שיחתנו.[8]

השיחה התנהלה בצרפתית.

ד"ר דוריאל

7. עלי ג׳ ארדלאן, שר החוץ האיראני.

8. בתגובת משרד החוץ נאמר כי מתרשמים שדוריאל מתרכז במאמצים לכינון יחסים דיפלומטיים, אך ספק אם הסיכויים לכך טובים, ולפיכך יש לפעול גם בכיוון של צעדים מעשיים, בעיקר בתחומי המסחר והכלכלה. מאחר ושרת ובן־חורין עומדים לעבור את טהראן בספטמבר בדרכם למזרח הרחוק, מוצע כי דוריאל יתייעץ אתם (ראו לוין אל דוריאל, 17 בספטמבר 1956, 130.15/2565/24). את חוות דעתו של בן־חורין על פעולתו של דוריאל באיראן ראו במס׳ 208, הערה 11.

404

ר׳ שילוח אל מחלקת ארצות־הברית
R. Shiloah to the United States Division

מברק מוצפן WIA639
נוסח יוצא: 93.01/2213/2

ושינגטון, 31 באוגוסט 1956

ראיתי אחר הצהריים מרפי בהשתתפות ארגמן, נכח ברגוס. העליתי מחדש חששותינו לגבי מהלך המשא ומתן עם נאסר. חזרתי על טיעוננו לפי תדרוכיכם[1] [ו]הדגשתי ההודעה של נאסר לכתב ״הרולד טריביון״ כי לפי סעיף עשרה של אמנת קושטא רשאית מצרים להפריע לתנועת ספינותינו.[2] אמרתי כי על אף ההודעות המרגיעות הכלליות שקיבלנו עד עתה מנציגי ממשלת ארצות־הברית, כי סידור בין־לאומי יבטיח גם ענייננו, אנו תובעים לקבל בהקדם הבטחות יותר ספציפיות וברורות. הזכרתי הבטחת המזכיר להגדיר עמדת ממשלת ארצות־הברית בכתב[3] ואמרתי כי אנו מעוניינים לקבל הגדרה זו בהקדם. מרפי הבטיח לברר הדבר והוסיף כי לדעתו, לא יכול להיות ספק כי משתתפי ועידת לונדון עמדו בתוקף על העיקרון של אי־אפליה בשאלת מעבר לא מופרע בתעלה.

מסרתי לו הדברים ששמעתי מקומיי על שיחתו עם פירסון.[4] אמרתי כי אנו מתייחסים בחומרה רבה להתפתחות זו. למעשה, נוצר מצב שישראל נענשת על תוקפנותו של נאסר. תיארתי החמרת מצב הביטחון ואמרתי כי התכונה הצבאית המצרית והערבית המכוונת כביכול להגנת התעלה אנו רואים אותה כמגבירה הסכנה לישראל. שאלתי מה תוכל ממשלת ארצות־הברית לעשות מיד להגביר כוננותנו הביטחונית. מרפי הופתע, אמר כי לפי דוח שקיבל לפני יומיים משגריר ארצות־הברית בקנדה היה לו יסוד להאמין כי ממשלת קנדה קיבלה עמדת ממשלת ארצות־הברית. נכון שהשגריר דיווח כי הדבר תלוי עוד בהחלטת הממשלה אולם מחלקת המדינה שיערה כי תיפול הכרעה חיובית. הוא מצטער מאוד על ההתפתחות שסיפרתי לו עליה. הוא מבין לחרדתנו. אינו יכול ברגע זה להודיע לי במה יוכלו לסייע. מחלקת המדינה תדון במצב החדש שנוצר.

שאל מה המצב בפריז. אמרתי כי לא ידוע לי.

404

1. ראו, למשל, מס׳ 380.
2. השוו מס׳ 402 והערה 2 שם.
3. ראו מס׳ 375.
4. בשיחה זו (כנראה ב־30 באוגוסט) אמר פירסון כי ממשלתו החליטה לעכב את שחרור המטוסים. היא מקבלת את דעת ארצות־הברית וצרפת כי פרסום שחרור המטוסים בשעה זאת עלול להזיק לניסיון להביא את נאסר למשא ומתן (ראו קומיי אל משרד החוץ, מס׳ 227, 31 באוגוסט 1956, 130.02/2456/9).

שאלתי כיצד מתקדם הדיון בבקשתנו למלווה.[5] סיפרתי על מגעינו עם מנהלי הבנק האומרים בפירוש כי ההחלטה תלויה בדיונים במחלקת המדינה. התרעתי נגד ההשהיות. מרפי הסביר כי הטיפול בבקשתנו מתנהל כסדר ואין כל השהיות. החומר הועבר על ידי הבנק למחלקת המדינה רק לפני זמן קצר ומומחי מחלקת המדינה עובדים בימים אלה על סיכומים וניסוחים. בשל מחלתו לא נפגש עמנו הובר כפי שתוכנן, אבל הוא, מרפי, שוחח גם עם המזכיר וגם עם הובר ויודע שיחסם חיובי. מרפי פנה לברגוס ושאלו אם ידוע לו על עיכוב או תקלה וברגוס אישר כי אין כל תקלה. אמרתי כי אני מעריך דבריו, אולם הדגשתי חשיבות החלטה מהירה. אמרתי כי אם הם חוששים מפני פרסומת, נוכל להבטיח למנוע פרסום בלתי מוסכם.

שילוח

405

י' צור וש"ז שרגאי אל שרת החוץ ונ' גולדמן
J. Tsur and S. Z. Shragai to the Minister of Foreign Affairs and N. Goldmann

מברק מוצפן שפ/465

נוסח נכנס: 130.09/2347/2

פריז, 31 באוגוסט 1956

דחוף

העלייה ממרוקו

א) לפני צאת שרגאי לארץ סיכמנו:

1. בגלל המצב הפנימי הבלתי בטוח במרוקו[1] ולאור ההתקפה החריפה של אל־פאסי בעיתון האסתקלאל נגד הציונות[2] ושחרור אנשי המחנה על ידי ממשלת מרוקו והכולל איומים כלפי יהודי מרוקו, החלטנו להחיש ככל האפשר הוצאת אנשי המחנה.[3]

5. במברק קודם (XA518, 17 באוגוסט 1956, בתיק 93.01/2213/2) דיווח אבן ששמע מג'ונסטון כי מנהלי הבנק ליצוא וליבוא שאלו אותו אם הוא רואה סיבה כלשהי נגד המלווה, וענה שאינו רואה סיבה בתנאי שהעניין מבוסס מבחינה כלכלית. הוסיף שיש הפרדה מוחלטת בין המלווה לבין מי הירדן. נושא המלווה הועלה שוב על ידי אבן בשיחה עם דאלס ב־11 בספטמבר - ראו מס' 415.

405

1. ראו מס' 392, הערה 4.
2. במאמר זה של עלאל אל־פאסי, מראשי מפלגת האסתקלאל, שפורסם בביטאון המפלגה ב־29 באוגוסט, יש התקפה כללית על העלייה לישראל, שמתוארת כ"ארץ ערבית אשר שועבדה על ידי האימפריאליזם הציוני" וקריאה ליהודי מרוקו להמשיך ולמלא את חובתם כלפי מולדתם. תרגום המאמר בשלמותו בתיק 130.10/2525/10.
3. ראו מס' 354.

2. יש להמשיך להפעיל לחץ לא פומבי על חברי ממשלת מרוקו ועל מנהיגים מרוקאים אחרים. יש להוסיף לבקש אישים בצרפת ובארצות־הברית לפנות לממשלת מרוקו או לנציגיה במדינות אלה בקשר להמשך העלייה.

3. כאשר 6,300 אנשי המחנה ששמותיהם נמצאים ברשימה שהוגשה ללגזאווי, יעזבו [את] מרוקו, יישארו כאלף וחמש מאות איש במחנה וזה כדי להוכיח שיש דרישה לעלות לישראל ולהכריח שלטונות מרוקו להוסיף לעסוק בשאלה.

4. איסטרמן יוסיף לנהל שיחות עם מנהיגים מרוקאיים מכל המפלגות בדבר המשך העלייה.

5. יש לעשות כל ההכנות לכינוס בארצות־הברית בתחילת אוקטובר שייוועד אם עד אז לא תהיה כל התקדמות בקשר להמשך העלייה.

ב) המשימה המוטלת על איסטרמן איננה קלה, כי למעשה אין ממשלת מרוקו פועלת יותר כממשלה ואין עם מי לנהל משא ומתן. היחסים בין המפלגות מתוחים מאוד. אין מנהיגים פנויים לשאלת העלייה ובוודאי אין אף אחד ביניהם המוכן [להתחייב] לאיזה דבר שהוא. התקפת אל־פאסי על העלייה מסמנת קו האסתקלאל ומפלגת הפ.ד.י.[4] בוודאי לא תרצה לצאת חוצץ נגד האסתקלאל בשאלה זו דווקא. נראה אפוא שהסיכויים להתקדמות שיחות עם המרוקאים קלושים מאוד.

ג) איסטרמן נוסע ארצה באמצע ספטמבר. הכרחי שבהיעדרו יהיה לפחות ריגנר במרוקו.[5]

צור, שרגאי

4. מפלגת העצמאות הדמוקרטית (Parti Démocratique de l'Indépendance), יריבתה של מפלגת האסתקלאל.
5. על דיון בנושא העלייה ממרוקו שהתקיים בהנהלת הסוכנות היהודית בהשתתפותו של איסטרמן ראו מס' 416.

406

כ' כץ אל מחלקת מזרח אירופה
K. Katz to the East European Division

מברק מוצפן 464
נוסח נכנס: 130.09/2295/13

בודפשט, 31 באוגוסט 1956

בשיחות הפרידה[1] בראש תביעותיי העליתי אסירי ציון.

שר החוץ החדש[2] הבטיח לעיין באהדה אישית. ראש הממשלה[3] אמר שמדיניותם בענייני הגירה בכלל תביא לכך שבמשך הזמן תעלינה אפשרויות על מספר הבקשות. תעלה בעיית הרוצים לחזור.

אמרתי שלפני ארבע שנים חזרו כ־600 ועתה יש רק מקרים בודדים ואין ממשלת ישראל שמה מכשולים במקרים נעדרי סיבוכים יורידיים.

חזר והדגיש שהונגריה תאפשר במשך הזמן להגר לכל הרוצים בכך. אשר לאסירי ציון ניסה לתרץ שאלה היו נמנים על אויבי המשטר שהגירתם אינה רצויה להונגריה.

סתרתי הקלסיפיקציה, הפרכתי ההאשמות באיבה למשטר שבוימו בתקופת בֵריה הבאתי דוגמת רומניה[4] וביקשתי להכיר בזכות המוסרית המיוחדת של תביעתנו לגבי אסירי ציון.

ראש הממשלה הבטיח שהבקשות של אסירי ציון תידונה באופן אינדיווידואלי ואני חזרתי וביקשתי שתיפתרנה באופן חיובי ולאלתר.

אמשיך בלחץ על משרד החוץ ואם הפתרון לא יושג עד נסיעתי, יהיה על הציר להעלות בעיה זו בראש שיחותיו. אני בטוח שבמאמץ רצוף אפשר יהיה לשבור את הקשיחות בעניין אסירי ציון. רצוי גם שיטופל בנושא בעיתונות שאינה מוכתמת באיבה כלפי המזרח.[5]

כץ

406

1. כץ עזב את בודפשט עקב מינויו כציר בוורשה.
2. אימרה הורוואת, שר החוץ של הונגריה מ־30 ביולי 1956.
3. אנדראה הגדיש, ראש ממשלת הונגריה.
4. ראו מס' 239, הערה 14.
5. בתשובת משרד החוץ הוגדרה שיחה זאת כ"טובה" וביקשו להעביר רשימה מעודכנת ומפורטת של אסירי ציון (מחלקת מזרח אירופה אל כץ, מברק 545, 3 בספטמבר 1956, 130.09/2295/11). נוסף על כך שלח משרד החוץ הוראות לממונה הזמני בבודפשט, שמואל בנצור, להעלות בשיחותיו את נושא העלייה (ראו משרד החוץ אל בנצור, מברק 547, 11 בספטמבר 1956, שם). זה פעל בהתאם וב־3 בנובמבר קיבל איגרת ממשרד החוץ ההונגרי, ובה נאמר בין השאר: "משרד החוץ מודיע כי הממשלה ההונגרית הלאומית, בהכירה זכותם לעלייה של אותם יהודים אזרחי הונגריה אשר מביעים את רצונם לכך, נותנת את הסכמתה להגירתם" (האיגרת בתיק 130.11/2502/16).

407

ר' שילוח אל ג' מאיר
R. Shiloah to G. Meir

העתק: 130.02/2452/6

[וושינגטון], כ"ח באלול תשט"ז
1 בספטמבר 1956

בשבועות האחרונים ניסינו כידוע לך לטפל בתכנית הנחת צינור להובלת נפט מאילת לים התיכון.[1] ממברקינו למשרד ידועים לכם הפרטים.[2] הטיפול בנושא זה הגיע לקיפאון ולפי כל הסימנים אין סיכוי להזיז הדברים עד שיתבררו סופית סיכויי המשא ומתן בין מעצמות המערב ונאסר על עתיד תעלת סואץ. במגע שהיה לי לפני ימים אחדים עם מאן, סגן נשיא החברה של מרקיסון, אשר הברקנו עליו בשעתו, למדתי כי אחד מראשי החברה שוחח בימים האחרונים עם דאלס בנושא זה ועם אישים אחרים בממשלת ארצות־הברית. מאן גם הכין תזכיר יסודי על הצד הכלכלי של התכנית בו הוכיח כי התכנית ראויה לביצוע גם מבחינה עסקית גרדא. את תגובת אנשי הממשלה אפשר לסכם כהתעניינות רבה מצד אחד וסירוב להסתבך לפי שעה עד שיתברר המצב בתעלה מצד שני. שיקול מרכזי בנושא זה הוא עמדת משרד החוץ הבריטי אשר לפי דברי מאן מסתייג מאוד בשלב זה לתכנית.[3]

אני רואה צורך לעורר בפניך שאלת המשך הטיפול במבצע זה. במידה שאני חושב יותר על העניין ובמידה שאני מחליף דברים עם אנשי כלכלה בארצות־הברית על הבעיה, אני מגיע למסקנה כי אם נצליח להביא תכנית זו לידי ביצוע יהיה בזה משום התפתחות מהפכנית מבחינת עתידה הכלכלי של המדינה. מחוץ לערך המצומצם של מפעל כזה (השקעת הרבה מיליונים של הון זר, תעסוקה למספר גדול של פועלים ודווקא בנגב, הבטחת דלק זול לארץ, ניצול מלא של הפוטנציאל של בתי הזיקוק וכל הכרוך בזה וכו' וכו') יכול להיות לו גם ערך ביטחוני ומדיני ממדרגה ראשונה.

ברור לי כי אם אנו רוצים באמת לבצע את התכנית או לפחות לבחון באופן יסודי אם יש סיכויים להגיע לביצוע או לא, עלינו להשקיע כוחות ואמצעים הרבה יותר גדולים למטרה זו משעשינו עד עתה. אינני מזלזל באף אחד מאלה המטפלים היום בעניין זה, אולם עובדה היא שלפי שעה כולנו עוסקים בזה אגב טיפול בעשרות עניינים אחרים. אני מנסה להשוות בין הטיפול בתכנית זו לבין הטיפול במלווה שאנו מבקשים לקבל בבנק האמריקאי ליצוא ויבוא. במבצע המלווה מועסק מצד אחד כלכלן ותיק ומנוסה המקדיש

407

1. ראו מס' 397.
2. ראו, למשל, דיווח של שילוח על שיחה עם אחד מעוזריו של מרקיסון (Murchison), מאילי הנפט בטקסס ובעל המניות העיקרי של "גאלף אויל", שפנה אל בן כהן ודייב גינזבורג בשאלה אם תסכים ישראל לדון באופן מעשי בהנחת צינור נפט מאילת לים התיכון (מברק WIA529, 6 באוגוסט, 93.01/2219/10). במברק נוסף על מגעים עם קבוצה זו מסר שילוח על שיחה עם עוזר אחר של מרקיסון שאף הוא הביע התעניינות ברעיון הצינור והסכים לנהל את המשא ומתן על כך בישראל (ראו מברק שילוח אל משרד החוץ, 564, 13 באוגוסט 1956, 130.02/2450/2).
3. ראו שיחה של שילוח ושרמן עם ג'רלד מאן, 12 באוגוסט 1956, 130.02/2452/6.

זה חודשים כל זמנו ומרצו למלאכה זו.[4] להכנת התזכירים וההסברים הדרושים הוקדשו מאמצים רבים על ידי מהנדסים, מומחים למים וראשי האוצר והמשרד למסחר ותעשייה. נוסף לכל אלה משקיעים השגריר, שרמן ואני הרבה מזמננו, קשרינו וניסיוננו להביא הדבר לביצוע. יש לזכור כי בעיית המלווה היא באופן יחסי לא מסובכת. כבר קיבלנו הלוואות מבנק זה פעמיים והטכניקה פחות או יותר נהירה לנו. המאמץ הכרוך בהשגת המלווה הוא בעיקרו מדיני אמריקאי ולא קשורים בו שיקולים כלכליים פרטיים בארצות־הברית וכן אין הדבר מושפע ממדיניותן של מעצמות אחרות. עם כל זה אין איש מאתנו יכול לאמור בביטחון כי המלווה הוא כמונח בכיס עד שתיפול החלטה. אם אני משווה מבצע זה עם תכנית הנחת הצינור אני מגיע למסקנה שגם מבחינת ההיקף וגם מבחינת הסיבוכים הכלכליים, המדיניים, האסטרטגיים בין־לאומיים וכו׳, מבצע הנחת הצינור הוא קשה כקריעת ים סוף בהשוואה למלווה. הידיעה המקצועית הפיננסית והמדינית העומדת לרשותנו למבצע הצינור היא אפסית כמעט. אין אנו יודעים מה להשיב ומה לשאול. תוך כל אלה אני מגיע למסקנה שאם אנו מייחסים חשיבות לתכנית זו, עלינו למנות איש בעל יכולת גדולה שיתמסר לתקופה מסוימת לריכוז הטיפול בתכנית זו. כולנו כאן ובנציגויות אחרות צריכים כמובן לסייע אבל הכרחי שיהיה איש מרכזי אחד לנהל ולהדריך הפעולה כולה. האיש האידאלי להנהלת מבצע כזה הוא לפי דעתי פנחס ספיר אולם אני מניח שאי־אפשר שיתפנה בימים אלה מאחריותו במשרד מסחר ותעשייה. אם לא הוא הייתי משחרר איש כטדי [קולק], איש כשנער או אפילו איש כמאיר שרמן מעבודתם השוטפת ומטיל עליו להתמסר חודשים אחדים למצות כל האפשרויות להביא תכנית זו לידי ביצוע. הייתי מעמיד לרשותם כלכלן מובהק בקי בענייני נפט ותובלת נפט. הייתי אולי מעמיד לרשותם גם כיועץ אחד מעורכי הדין הגדולים בארצות־הברית, מאלה שיש להם קשרים וניסיון במקצוע זה. עבודה מאומצת ומרוכזת בעזרתנו ובעזרת נציגויותינו בבירות אחרות, בייחוד בלונדון, וכן הסתייעות בעזרתם ועצתם של יהודים כבלאושטיין, סונבורן ואחרים, עלולה לקדם התכנית, על כל פנים בלי מאמץ זה לא נשיג הרבה.

אנחנו כמובן נוסיף לקיים הקשרים כאן ולדווח לכם בקביעות על כל התפתחות, אבל כשלעצמי ברור לי כי ככל שנקדים להקים חוליה מרכזית רצינית להנהלת מבצע זה ניטיב לעשות.

שוחחתי הרבה בבעיה זו בימים האחרונים עם אבן ושרמן ויש לי הרושם כי שניהם תמימי דעה אתי לגבי הצורך להעלות הטיפול בבעיה לרמה יותר מרכזית.[5]

שלך,

ראובן שילוח

4. הכוונה לאוסקר גאס, לשעבר יועץ כלכלי של משרד האוצר בארצות־הברית.

5. בהתייעצות עם שר האוצר אשכול, ששהה בספטמבר בארצות־הברית, סוכם בין השאר להתקשר עם יועץ המכיר בעיות של צינורות נפט, ושיש לו קשרים בממשל האמריקני, ולהטיל עליו להגיש דוח מפורט על הצינור. אשכול אישר גם פנייה לעורך דין ״בעל עמדה״ לברר אתו אם יהיה מוכן לפעול בעבור ישראל בנושא הצינור.

408

י' תקוע אל מייג'ור־ג'נרל אל"מ ברנס (ירושלים)
Y. Tekoah to Major-General E.L.M. Burns (Jerusalem)

Copy: 130/02/2440/7 :העתק

Jerusalem, 3 September 1956

Dear General Burns,

We have on a number of occasions drawn your attention to the existence of Fedayeen organizations[1] in Arab countries other than Egypt, and in particular in Jordan. I should like to bring to your notice two recent Arab reports confirming the existence of these organizations.

On 29 August 1956 at 06:25 hours Radio Cairo reported: "The Fedayeen Commanders in Jordan, Syria, Lebanon and Gaza met in secret session in order to work out a defence plan for the case of an attack against Egypt. They warned the Western Powers that they will sabotage the Western petrol installations in case of an attack on Egypt".

The same report was published in the Cairo daily "El-Ahram" on 29 August 1956

The same newspaper, on 30 August 1956, as reported by the M[iddle] E[ast] News Agency and U.P., stated that: "Soubhi-El-Khatib the head of the Syrian Federation of Trade Unions declared that the Fadayeen Commanders in Syria, Lebanon, Jordan, the Gaza Strip, the Emirates on the Persian Gulf, and the Emirates under British protection held yesterday (29 August 1956) a secret conference in Lebanon and adopted secret decisions of great importance in order to give real help to Egypt in connection with the Suez Canal problem. Soubhi-El-Khatib stressed further that these decisions provide for the ways of joint action of the Fedayeen units against aggression by Great Britain or France against Egypt and that he was instructed by the conference to inform the Syrian Government of the above mentioned decisions. The conference decided also to appeal to the Syrian Government and to the 'Syrian-Arab Committee for Aid to Egypt' to assemble leaders of Arab Freedom movements and delegates from Arab nations and parties to an urgent meeting in order to decide on the ways of Arab national resistance in case of an attack on Egypt".

Sincerely yours,

Y. Tekoah
Director of Armistice Affairs

408

1. בערבית: "המחרפים נפשם", כינוי למסתננים לישראל, בעיקר ליחידה מיוחדת של פלסטינים שגויסו ברצועת עזה מאז סוף 1953, והופעלו במשימות מודיעין ופיגועים בישראל החל מאוגוסט 1955. חלקם הופעלו גם מתחום ירדן.

409

י׳ צור אל שרת החוץ
J. Tsur to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/480
נוסח נכנס: 130.09/2347/2

פריז, 3 בספטמבר 1956

בשיחתי עם פינו חזר והדגיש שאין עתה דרך אחרת אלא כניעת נאסר או מלחמה. אמר שנאסר היה מוכן כנראה לסגת אלא שהוא סומך על תמיכת העולם הערבי ועל רוסיה. האחרונות נשברה וזה אחד ההישגים של ועידת לונדון[1] ואילו רוסיה מחזקת ידו וממריצה אותו להתנגדות. איננו סבור שמוסקבה מוכנה למאבק, אך היא מרחיקה לכת באיומיה מתוך הנחה שהמערב יירתע. בימים האחרונים הביאו למצרים כמויות ניכרות של נשק סובייטי וכן מתנדבים במעטה טכנאים. כן סבור פינו שפיצוץ הפצצות האטומיות דווקא עכשיו[2] מכוון גם הוא להפחיד המערב. עמדת צרפת ואנגליה נחושה ואין בדעתן או ביכולתן לסגת.

הוא רואה סיכויי פעולה צבאית או כניעת נאסר "פיפטי פיפטי". אמנם אידן מודאג מעמדת הלייבור, אך מאידך יש ידיעות על הלך רוח תקיף יותר באגודות המקצועיות. פינו ניסה לשכנע גייטסקל אך לא הצליח כיוון שהלה חושש לעליית קרנו של בוואן.

פינו שיבח עמדתנו המסתייגת ויעץ להתמיד בה. גם אם תהיה פעולה צבאית אין הכוונה לסבך בה את ישראל לפחות בשלב הראשון. הוא מעריך שבמקרה זה יתמוטט נאסר במהרה ולא יגיע למאבק ממושך שיאפשר התערבות סובייטית והפיכת מצרים לספרד. מניח המגע הצבאי לאנשי הצבא אך מדגיש, בפרשו מה שנאמר לנג׳ר,[3] שמוטב שהמצרים לא ירגישו עצמם בטוחים בגבול הישראלי ומשום כך רצוי שלא יהיה שקט שורר שם. עם זה מסב לבנו לסכנות בגבולות ירדן וסוריה העלולות להרבות תקריות כדי להסב כוחותינו מהחזית המצרית. סבור כי נוכל לעמוד יפה נגד כל הפתעה מצד זה. הדגיש שאנגליה תעשה ככל יכולתה כדי לרסן הירדנים. אין המעצמות יכולות לוותר על מעבר חופשי של אניות לישראל, כי אחרת לא יהיה טעם לכל מאבקן. מה שיכלה להרשות לעצמה חברה פרטית לא תוכל לעשות חברה בין־לאומית כדוגמת זו שתוקם. אין לנו אפוא לחשוש לפשרה בכיוון זה.

409

1. נסב על הפילוג במחנה מדינות בנדונג - ראו מס׳ 395.
2. ברית־המועצות עשתה שורה של ניסויים גרעיניים במרס-אפריל ובאוגוסט-ספטמבר 1956.
3. הדברים נאמרו בשיחה ב־24 באוגוסט, במהלך ועידת לונדון - ראו מברק נג׳ר אל איתן, ל/58, 24 באוגוסט 1956, 130.09/2321/4.

פינו לא שמע דבר על ההצעה הפרסית שאינה נראית לו כעולה בד בבד עם כוונות המעצמות.[4] האנגלו־צרפתים מתלבטים בשאלה מה לעשות במצרים אם ייפול נאסר. יש מחשבות שונות על משטר תחליף אך לא נתגבש דבר. הכול תלוי באמריקאים שהשירותים שלהם הם היחידים הפועלים במדינה. השירות הבריטי נחלש מאוד ואילו לצרפתים אין כמעט דבר.

שאלתיו בעניין הצינור לאילת ואמר שחקר בדבר הרצינות והתכנית נראית למומחים בת־ביצוע אלא שאין לערבה בפרשת סואץ, כי אם לחזור אליה כעבור חודשים מספר. אין מפלט מתכנית אלטרנטיבית אפילו הסתדרו הדברים. ברור לו שיהיה הכרח לפתור בעיית האיים בכניסה למפרץ אילת[5] במוקדם או במאוחר, אך כרגע אין להיפנות לבעיות אחרות חוץ מסואץ.

ציין שינוי בהלך הרוח האמריקאי לגבי נשק לישראל. סיפר שניא"ק - NEACC [Near East Arms Coordinating Committee] אישרה ללא ויכוח כל הרשימה הצרפתית שהוגשה לה בשעתה, כולל ה"אורגאנים", טנקים "אמקס 13", תותחים ותחמושת. החלטה זו לגבי רשימה שהייתה מונחת חודשים ללא תזוזה עברה ללא כל פרסום. אשר לעסקה הקנדית סיפר פינו שנתן הוראות לשגרירם באוטווה שילחץ על הקנדים לביצוע אספקת המטוסים גם ללא פרסום אמריקאי. כן הודיעו הצרפתים לקנדים שהם מצדם הודיעו לאבן ולקומיי שמוותרים על התנאי הקודם של השתתפות ארצות־הברית בעסקה.[6]

צור

4. להלן פרטי ההצעה:
1) תוקם מועצה שתהיה אחראית לביטחון התעלה.
2) המצרים יגיעו לידי הסכם עם מדינות מעוניינות שמנציגיהן יורכב קונסורציום שיהיה אחראי להנהלה, תפעול ופיתוח התעלה. הממשלה המצרית תהיה מיוצגת בקונסורציום.
(ראו אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי, ל/559, 31 באוגוסט 1956, 130.09/2321/4).
5. האיים טיראן וסנפיר, בפתח מפרץ אילת, בבעלות סעודית, הוחכרו למצרים ב־1954 כדי לאפשר לה להטיל מצור ימי על אילת.
6. על ההתפתחויות בעניין מכירת מטוסים קנדיים לישראל ראו מס' 429.

410

ד׳ בן־גוריון אל ד׳ האמרשלד (ניו יורק)
D. Ben-Gurion to D. Hammarskjöld (New York)

Copy: 130.02/2404/4 :העתק

Jerusalem, 4 September 1956

Dear Mr. Hammarskjöld,

Thank you for your letter of 28 August.[1]

Only two days ago, I had with General Burns a very full discussion of all outstanding practical questions.[2] I am sure he will already have reported to you in detail, so that there is no need for me to go over the ground again. I will therefore confine myself here to one or two matters of principle.

First of all, may I say that we have never expected to get "various concessions" from the other party? No such idea ever entered our heads. We neither ask nor need "concessions" from any quarter. What we do ask – and what we expect – from Representatives and States-Members of the United Nations, is that they respect our rights, our freedom, and our sovereign existence, as guaranteed by the Charter to all Member States. We ask no more and no less. We expected to be able to develop friendly relations with other nations, based on acceptance of the principle of equal rights and status for all peoples, and to be able thus to play our part in international cooperation. We did not expect to find ourselves boycotted by fellow Members of the UN, or victimised by military or non-military gangs organised and operating from our neighbours' territory. Nor to find our territorial integrity and our very existence under constant threat. [Is it] seeking "concessions" if we ask that the principles of the Charter be observed towards Israel as towards other States-Members? Have we not that right? And have the United Nations, and the States-Members, not the obligation to ensure it?

But in actual fact we are constantly threatened; our vital rights under the Charter are constantly violated; international waterways are blockaded against us; States-Members of the United Nations openly preach "death to Israel".

So far I have not seen that the representatives or organs of the United Nations are giving much thought to practical means of stopping these flagrant violations of a Member-State's rights.

I repeat: We neither ask nor need "concessions"; we ask and expect faithful observance of the Armistice Agreements, and a peaceful, just, settlement of all disputes between ourselves and our neighbours, as enjoined by the Charter

410

1. מס׳ 401.
2. ראו מס׳ 411.

upon all its signatories. We have lived for eight years under constant threat of armed attack from our neighbours – all Members of the United Nations. Our basic rights under the Charter and the Armistice Agreement are constantly violated. The Security Council has made no attempt to safeguard our rights under Article 2 of the Charter. Even the Council's clear-cut decision that, in view of the Armistice Agreement between ourselves and Egypt, a state of war no longer exists between the two countries, and that we are fully entitled to free passage for our ships through the Suez Canal – even this has been ignored with impunity by Egypt for several years past. The Council has done nothing to enforce its decision.

Now you accuse us of failure to co-operate with the United Nations.

In our talks last April,[3] you admitted that there is a definite link between Article 1 and Articles 7 and 8 of the Israel-Egypt Armistice Agreement. Certainly we cannot blame you for Colonel Nasser's refusal to respect either the Charter, or the Armistice Agreement, or the decisions of the Council, or the Law of Nations. But we maintain our position: an agreement must be kept by both sides, or it is no agreement.

We regard Article 1 of all Armistice Agreements as the essence of the whole – and Article 1 of all four Agreements is being constantly violated by the other contracting parties. That article clearly defines the "principles which shall be fully observed by both parties during the Armistice, and the right of each party to security and freedom from fear of attack by the armed forces of the other shall be fully respected".

We of Israel want one thing only: to be able to live and work in peace. I know it is not in your power to ensure that for us. I have not the slightest doubt of your good-will, or of your desire to have peace here, as in all countries of the world. If you feel that we have given you cause to consider what "action to take in order to live up to" your "obligations as Secretary-General of the United Nations", you are certainly within your absolute right in doing so. But I fail to see what action is being taken in order to ensure that our small people should also benefit from the purposes and principles of the United Nations Charter. I have deep faith in the principles of the United Nations, and so have my people. Are we not entitled to ask that our rights under the Charter shall be respected? That is the only "concession" we seek.[4]

Yours very sincerely,

David Ben-Gurion

3. ראו מס' 204.

4. תשובת האמרשלד ראו מס' 417.

411

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 493/22 (ניו יורק)
נוסח יוצא: 130.02/2448/4

ירושלים, 4 בספטמבר 1956

ב־3 בספטמבר נתקבל ברנס על ידי ראש הממשלה. נכחו תקוע וויז'יה. נדונו השאלות שנשארו פתוחות מאז ביקור המזכ"ל.

א) **סימון הקו ברצועת עזה.** ראש הממשלה הודיע שמסכימים שיש לסמן הקו, אולם ברצוננו לעשות זאת בעצמנו, בנוכחות המצרים (אם ירצו בכך). מבקשים שיתוף פעולה מצד או"ם ונוכחות המשקיפים בזמן הסימון. העיקר הוא הסימון ולא מי יבצעו ואיננו מעוניינים שמשקיפי או"ם ייטלו על עצמם תפקידים החורגים מהמוטל עליהם לפי הסכמי שביתת הנשק.

בהצביעו על חילופי האש לאורך הרצועה בזמן האחרון העלה ברנס שוב הצעת הרחקת הכוחות מהגבול. ראש הממשלה חזר על ההבטחה שבעוד ששומרים זכותנו להפעיל כוחותינו בכל מקום בתוך שטח ישראל, כוחותינו לא יתקרבו לגבול אלא אם יהיה צורך בכך כדי להגן על תושבים העוברים ליד הגבול.

ב) **מקום מפגש לוועדה המצרית.** מוכנים לחדש ישיבות הוועדה בכל מקום חוץ מניצנה. לא נרשה לשום חייל מצרי להיכנס לניצנה.

ג) **הימצאות המשקיפים בניצנה.** ראש הממשלה חזר והדגיש שכל עוד נמשכות ההפרעות המצריות לשיט ומצרים אינה מקיימת הסכם שביתת הנשק בשלמותו, אין לראות סעיפים 7 ו־8 בהסכם כמחייבים. לכן אין הצדקה או תועלת בהימצאות משקיפים בניצנה. ראש הממשלה ביקש לדעת מברנס תוך כמה זמן יוכל להוציא המשקיפים משם.

ד) **תצפית בכנרת.** ראש הממשלה סבור שתצפיות או"ם לאורך רצועת עזה הוכיחו עצמם כבלתי מועילות - לא מנעו חדירות הפדאיון ופעולות המיקוש. גם חילופי היריות נמשכו כפי שברנס בעצמו מוסר. איננו רואים כל צורך להקים תצפית חדשה בכנרת ומה גם שהמצב שם שקט.

כשברנס ניסה לטעון שמטרת התצפיות לקבוע אחריות לפתיחת אש ולא למנוע חדירות, אמר ראש הממשלה שאף תפקיד מצומצם זה מחוסר כל ערך. אפילו מצליחים לקבוע האחראי לפתיחת אש ומגנים אותו אין התקריות נפסקות. מדינות ערב מתעלמות לחלוטין מהגינויים וגל התוקפנות נמשך ללא קשר כלשהו עם פעולות המשקיפים, או ועדת שביתת הנשק. הדוגמה הבולטת למצב זה היא הוועדה הירדנית. אין ראש הממשלה רוצה לומר שנפסיק להגיש תלונות על תקריות, אולם לדעתו אין ערך לתלונות או לגינויים המתקבלים על יסודן מאחר שהמצב תלוי בדבר אחד בלבד והוא הרצון הטוב של הצדדים. אין רצון טוב כזה מצד מדינות ערב ומשום כך מאמצי המזכ"ל וברנס הכנים אינם עשויים להועיל.

ה) **ביצורים בהגוברים ובסוסיתא.**[1] ראש הממשלה אמר שמוכן להתעלם מהשאלה הפורמלית אם הביצורים שהקימונו נוגדים הוראות ההסכם. ברצונו לסמוך על מצפון ברנס ואם הוא משוכנע כי ליישובים, לנשיהם וילדיהם בגבול הסורי לא אורבת שום סכנה מצד סוריה, יקום ברנס ויהרוס הביצורים.

ברנס אמר שאיננו מוכן לתת הבטחות כאלה.

בהמשך השיחה התייחס ראש הממשלה למדיניותנו הכללית התובעת ביצוע אינטגרלי של הסכמי שביתת הנשק. הדגיש במיוחד סעיף 8 עם ירדן וסעיף 1 עם מצרים. מתח ביקורת על שמדי פעם בפעם שומעים אנו על רצון או"ם לדווח על עמדת ישראל בשאלות פחותות ערך של סמכויות המשקיפים. ראש הממשלה מניח שקל יותר לדווח על שאלות אלו מאשר על המשך ההסגר ואי־ביצוע סעיף 8, ועל הפרה מתמדת של יסודות מגילת או"ם כפי שהוגדרו בשני הסעיפים הראשונים של המגילה. ראש הממשלה הטעים שישראל מתנגדת לדרישות או"ם למסור למשקיפים תפקידים החורגים ממסגרת שביתת הנשק והמוטלים בדרך כלל על השלטונות המקומיים.

ביקש שמשקיפי או"ם ישמרו על חוקי ישראל והזכיר במפורש התקנת משדרי אלחוט במכוניות המשקיפים. אמר, שזה נוגד חוקי ישראל ואף השגרירים הזרים אינם רשאים להכניס מכשירים במכוניותיהם. הסכים שמשקיפי או"ם בתצפיות עזה ימשיכו להשתמש בהם, אולם העיר שאין על אחרים לנוע ברחבי הארץ עם משדרים.

פרוטוקול השיחה בדואר הבא.[2]

תקוע

412

מ' קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ
M. Kidron to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן X553
נוסח נכנס: 130.02/2404/6

ניו יורק, 4 בספטמבר 1956

המזכ"ל הזמינני לשיחה ב־4 בספטמבר אחר הצהריים. הוא הראה לי דוח ברנס על שיחתו עם ראש הממשלה המקביל לתקוע 493.[1] הדרוחות זהים ברוב פרטיהם אולם ישנם הבדלי

411
1. ראו מס' 378. סיכום עמדת ישראל בשאלה זו, שהוכן לקראת הפגישה, בתיק 130.16/2953/11.
2. בתיק 130.16/2947/12.

412
1. מס' 411.

הדגשה ניכרים. במקומות אחדים מתקבל הרושם שברנס לא הבין דברי ראש הממשלה כהלכה. למשל הוא מדווח שראש הממשלה רמז שהמשקיפים יוצאו מניצנה ולא הבין שנשאל מתי יוכל להוציאם. הטיעון ב־(ד) של תקוע לא נזכר בכלל על ידי ברנס וכן חסר המשפט האחרון ב־(ה). הפרק המתחיל אצל תקוע במילים "בהמשך השיחה" זוכה לטיפול שלילי ביותר על ידי ברנס הנותן להבין שראש הממשלה התאונן על אפליה לטובת הערבים.

בעזרת דוח תקוע הסברתי ופירשתי פרטי השיחה.

המזכ"ל נתן לי אחר כך עוד מכתב לראש הממשלה אשר לדבריו כתב אחרי הרהורים עצובים במשך 24 השעות אחרי קבלת דוח ברנס. כפי שאפשר היה לצפות הלשון נרגשת ותקיפה, להלן סיכום:

1. הוא פותח באמרו שברור לו עכשיו שראש הממשלה אינו רוצה בשיתוף פעולה עם האו"ם אלא בעניינים מסוימים שתכליתם לקדם ענייני ישראל. מציין שהוועד היהודי האמריקאי גרס אחרת לפני שבוע.[2]

2. מזה עליו להסיק המסקנה שהביקור למזרח התיכון שתוכנן לאוקטובר אינו בא בחשבון אלא אם יוזמן במפורש על ידי ישראל. אם כן, על ישראל לתת לו משהו ביד.

3. דוחה נמרצות האשמה שמפלה ישראל לרעה וטוען שלאמתו של דבר צודקים הערבים כשמתאוננים על אפליה לטובת ישראל.

4. עליו להביא המצב לידיעת השלטונות המוסמכים.[3]

שאלתיו אם באמת רוצה לשלוח המכתב הזה. הרי מהות הבעיה לא השתנתה מאז ביקורו באפריל. הוא ידע אז ויודע עכשיו שאיננו מאמינים שאפשר לפתור הבעיה על ידי סידורים טכניים. אין כאן שאלה של תנועת משקיפים או עמדות אלא של יחסים בין מדינות. בהיעדר רצון ערבי לחיות בשלום עם ישראל, אין סידור טכני בעולם שיבטיח ביטחוננו. טוב אפוא שהוסרו ההצעות האלה מעל סדר היום, דבר שיאפשר ראייה יותר נכונה של המצב. המזכ"ל השיב שברצונו לישון על הדבר עוד 24 שעות. שאלתיו אחר כך מה משמעות המשפט האחרון במכתבו. לפני ימים מספר אמר שאינו חושב לדווח למועצת הביטחון האם שינה דעתו.

השיב שעל שאלת חמש הנקודות לא ידווח כאמור, אך רואה חובה למסור למועצת הביטחון תיאור כללי של המצב שנוצר סביב שאלת ניצנה, המעבר החופשי וכיוצא בזה. אולם גם על נושא זה יחשוב שנית.

קדרון

2. העניין אינו ידוע.

3. מכתבו של האמרשלד, מ־4 בספטמבר, בתיק 93.03/3042/3.

413

א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/570
נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 4 בספטמבר 1956

מידי

זמן קצר אחרי שביקשתי אתמול בבוקר ריאיון עם לויד, קיבלתי הודעה לבוא לראותו אחר הצהריים. פתחתי בבקשה לדון דחופות מחדש בבקשתנו בדבר 30 הסנטוריונים. הסברתי שהמתיחות הגוברת באזור בקשר למשבר התעלה ומשלוחי הנשק הממשיכים להגיע למצרים מחייבים ממשלתו לדאוג לכך שישראל תהיה מוכנה לכל פורענות. הוספתי שהעובדה שממשלת בריטניה ראתה צורך לייעץ לפחות לחלק מנתיניה לצאת לא רק ממצרים אלא אף מסוריה ומירדן, בה שוהה עדיין צבא בריטי, מאשרת חומרת המצב גם כפי שהוא נראה לממשלת בריטניה, לא רק לישראל. במסיבות אלה ראינו חובה מוחלטת להשתמש בהצעת קירקפטריק משיחתנו ב־17 באוגוסט[1] לפנות אל ממשלת בריטניה לעיין מחדש בבקשתנו בדבר סנטוריונים אף שטרם עברו החודשיים בהם לא תהיה לממשלת בריטניה אפשרות לספקם לשום קונה חדש. הבאתי לכך דברי קירקפטריק אשר אמר לי באותה שיחה שאם המצב יחמיר ידונו בבקשתנו עוד בטרם יחלפו החודשיים, ואם יוחלט בחיוב יצטרכו להוציא הסנטוריונים מיחידות בריטיות על מנת למסרם לנו. סיימתי דבריי בנקודה זו באמרי שהתנאים שנהיה מוכנים לקחת על עצמנו במקרה ונקבל 30 סנטוריונים עדיין בעינם גם היום. המשכתי וציינתי שאם כי בעינינו אין תחליף לסנטוריונים כנשק מגן בפני הסנטוריונים והסטלינים שבידי המצרים, ואם כי כל מה שממשלת בריטניה תהיה מוכנה למכור לנו בשריון לא יפתור בעיית ההתגוננות שלנו נגד השריון שבידי אויבנו כל עוד אף אנו לא נקבל סנטוריונים, הרי מבלי שנוותר על דרישתנו זו, רצוננו לרכוש 50 טנקים שרמן העומדים כרגע כגרוטאות. נוסף על כך רצוננו לרכוש עשרה מטוסים מטאור לאימון. הסברתי שחיל האוויר שלנו החליט להשתמש במטאור כאווירון אימונים עיקרי. ציינתי כי לא ניתן פרסום לקניותינו ונדאג שהעברת הציוד לישראל תיעשה מבלי לעורר תשומת לב. לויד ביקש מהאדו, שנכח בשיחה ורשם לפניו, להכין תזכיר דחוף בשאלת השרמנים ולבדוק המצב בנוגע למטאורים. אשר לסנטוריונים, יתעניין במצב בעצמו וישוחח עם ראש הממשלה. הוסיף שהוא מקווה שיוכל להשיב על בקשתנו בדבר השרמנים והמטאורים "בימים הקרובים". היה ברור שאינו מוכן לעודדנו לחשוב כי נקבל בקרוב סנטוריונים.

כאן עבר לויד לשיחה על משבר התעלה והדגיש שאילו הייתה לממשלת בריטניה יכולת צבאית כשנאסר הכריז על ההלאמה, הייתה משתמשת בכוח. ממשלת בריטניה

413
1. ראו מס' 389.

תקיפה בהחלטתה גם היום שלא לוותר לנאסר, אך מצבה קשה משהיה משום ש"רבים מידידי ישראל בארץ זו" בחרו לתמוך בהיאבקות הגורלית על חופש השיט בתעלה עם נאסר ולא עם ממשלת בריטניה. אם כי לויד לא פירש דבריו, ברור היה שהתכוון למספר מחברי הפרלמנט היהודים מהלייבור ולסיעת הלייבור כולה, שכן בימים האחרונים גברה הביקורת בקרב מפלגה זו על הכנותיה הצבאיות של הממשלה, ועל גייטסקל שלא הביע בוויכוח האחרון בפרלמנט התנגדות מספקת למדיניות "היד החזקה". חשתי שחילוקי הדעות הגדלים בדעת הקהל הבריטי והדאגה שמביעים רבים, גם מחוץ לשורות הלייבור, פן השימוש בכוח ילכד כל העולם הערבי סביב נאסר ויעמיד בסכנה האינטרסים בכל הזירות, מדאיגות לויד יותר מכל התנגדות למדיניות "יד חזקה" שבאה מן החוץ. מקור הדאגה נעוץ, לדעתי, בלקח ניסיון העבר שלימד כמה קשה לממשלה הבריטית לפתוח במלחמה כשהאופוזיציה אינה לצדה. לכששיים לויד דבריו ביחס "לידידי ישראל בארץ זו" העירותי שאלה מצויים לאושרנו בכל חוגי הציבור הבריטי ובקרב כל הסיעות בפרלמנט. איני מוסמך לחוות דעה או לנחש מה הניע סיעה זו או אחרת בפרלמנט לקבוע עמדה כפי שקבעה, אך נדמה לי שרבים מידידינו מכל הסיעות ובעיתונות בבריטניה הבינו כמונו שעמדתה השלילית של ממשלת בריטניה כלפי נאסר אינה מספקת לחיזוקה של ישראל ולהבטחת האינטרסים החיוניים שלה כל זמן שדרישותינו הצודקות בדבר נשק וביתר השטחים לא באו על סיפוקן.

לויד לא הגיב במישרין, אך העיר כלאחר יד "שיש הבנה לענייננו". בסוף השיחה העליתי בעיית חופש השיט בתעלה והבעתי דאגתי פן לא תובטחנה זכויותינו אם ועדת מנזיס לא תעורר השאלה באופן מפורש במשא ומתן עם נאסר. הוספתי שלאחר שקיבלנו הבטחות ממשלת בריטניה בנידון, רצוי והגיוני שתפנה בקשר לכך בהצעות אל מנזיס. לויד אישר תוקף הבטחתם שניתנה על ידי בשיחתנו ב־3.8[2] בדבר הבטחת זכויותינו בכל הסדר חדש בעניין השיט בתעלה, אך נמנע מהבטיח למסור הצעות מתאימות בשאלה זו לוועדת מנזיס.

השיחה ארכה קרוב לשעה.

אילת

2. ראו מס' 367.

414

א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/583
נוסח נכנס: 130.02/2450/3

לונדון, 10 בספטמבר 1956

שוחחתי ארוכות עם גייטסקל לקראת הוויכוח בפרלמנט.[1] הסברתי לו חומרת מצבנו והצורך בחיזוקנו הצבאי נוכח המתיחות הגוברת באזור. כן הדגשתי חשיבות קבלת הצהרה מממשלת בריטניה שיובטח חופש השיט הישראלי בכל הסדר בעניין התעלה. גייטסקל הבטיח לתמוך במשאלותינו אלה.

לדעתו, אין להניח שאידן יצא במלחמה גלויה נגד מצרים, אך ייתכן כי בעקבות פעילות מצד החברה או גורם אחר בתעלה עצמה יהיה קשה למנוע התנגשות מקומית וזו עלולה להתלקח לתבערה גדולה יותר. הביע דאגה פן תיהפך קיצוניותם הנוכחית של אידן וחבריו כלפי נאסר למדיניות של פיוס תוך זמן קצר, לכשיתברר לממשלת השמרנים שאין לה סיכויים לפתור בעיותיה בתעלה באמצעים צבאיים. הסיבה העיקרית לנסיגתו של אידן רואה גייטסקל בעובדה שלא יוכל להישען במדיניות ״היד החזקה״ על תמיכת האופוזיציה. הגורם האמריקאי בא אחריה.

בסיום השיחה הבטיח גייטסקל עזרתו המלאה לישראל ושיבח עמדתנו הזהירה והנכונה עד כה. הוסיף שאין לו כל אשליות לגבי אופיו של נאסר ומגמותיו התוקפניות וש״יהיה צורך לשמור על כל צעד שלו וקודם כול להבטיח ישראל בפני הסכנות הנשקפות לה מהרודן המצרי״.

אנו מנהלים עתה פעולת הכנה לקראת הוויכוח בין ידידינו מכל הסיעות.

אילת

414

1. הדיון בבית הנבחרים התקיים ב־12-13 בספטמבר. אידן, שפתח את הדיון, אמר שבריטניה עושה את כל המאמצים למצוא פתרון בדרכי שלום של המשבר בתעלה, פתרון שיביא בחשבון את האינטרסים הלגיטימיים של מצרים וכן את האינטרסים של המדינות הרבות שיש להן עניין חיוני בתעלה. גייטסקל שדיבר בשם מפלגת ה״לייבור״ מתח ביקורת על ניהול המשבר בידי הממשלה ודרש שכל פתרון יהיה במסגרת האו״ם. הוא קרא לממשלה להביא את העניין למועצת הביטחון והביע תקווה כי כאשר יידון העניין באו״ם תעלה שוב שאלת חופש השיט של ישראל בתעלה. אידן, שהשיב למתווכחים, אמר שרצונה של ממשלתו למצוא פתרון בדרכי שלום לבעיית התעלה וכי היא פעלה עד כה בהתאם למגילת האו״ם. הוא הבטיח כי לבד ממקרה חרום ממשלתו לא תפעל בכוח לפני שתביא את הנושא בפני מועצת הביטחון. בעניין ישראל העיר כי לו היה נאסר מצליח במעשיו צעדו הבא היה לתקוף את ישראל.

415

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן XA567
נוסח יוצא: 93.01/2213/3

ניו יורק, 11 בספטמבר 1956

שוחחתי שעה עם דאלס. השתתף שילוח ונכח בלאקיסטון.

סואץ. התייחסתי להודעתו שהביעה אכזבה עמוקה על תוצאות שליחות מנזיס.[1] הסקתי כמה מסקנות שסיכומן:

א) הפגנה נוספת של זלזול נאסר בדעותיו של העולם כולו. יש לזכור כישלון שליחות ג'ונסטון ומאמצים אחרים להפגת המתיחות. מזלזול זה ברור שאם נאסר יחליט להתקיף ישראל לא יירתע מפני דעת הקהל בעולם או התנגדות המעצמות.

ב) אם יסתיים העניין בניצחון נאסר תהיינה התוצאות חמורות הן מבחינת שליטתו בעורק חיוני של המערב הן מבחינת נטייתו לחפש הישגים וכיבושים נוספים.

ג) חשוב להבהיר מה השקפת ארצות־הברית לא רק על התעלה אלא על בעיית נאסר. אם מגמת ארצות־הברית לבלום תנופת נאסר בכוחה לעשות כן. קשייו כבר רבים וגדולים: הפסיד עזרה וסיכוי עזרה, אין לו יתרות הסטרלינג, הסתבך בסכסוך עם העולם הימי ואפילו באסיה גברו הפקפוקים לגביו. אין כל הכרח שינחל ניצחון ארוך.

ד) לגבי התעלה מגמתנו העיקרית היא להבטיח שהמעצמות לא תקבלנה שום הסדר שישלים עם האפליה הקיימת נגדנו. הזכרתי את האיגרת שהגשנו ערב ועידת לונדון[2] וביקשתי שיבהיר עמדת ארצות־הברית בעל פה ובכתב.

ביטחון ישראל. תיארתי המצב בעניין הנשק. הודיתי לו על שנענה לבקשתי ערב צאתו שישחרר אותם מסוגי הנשק שהוגדרו בהסכם אוטווה[3] ויבהיר לאוטווה שהדיחוי חל על הפרסומת ולא על הביצוע. אמרתי שבכל זאת מתעקשת קנדה על הצורך בהודעה. אם כן, רצוי שתפעל עכשיו לאחר שנגמרה שליחות מנזיס ולפני שיבוא שלב פעיל חדש במשא

415

1. ועדת החמישה ("ועדת מנזיס"), שמונתה בעקבות ועידת לונדון, ניהלה משא ומתן במצרים בין 3 ל־9 בספטמבר. במהלך הדיונים התברר כי מצרים דוחה את המלצותיה של ועידת לונדון, ושהיא מתנגדת לכל השתתפות בין־לאומית בניהול תעלת סואץ, עומדת על ריבונותה המלאה על התעלה ונכונה להעניק חופש מעבר בתעלה לכל האניות, ללא אפליה, בתנאי ששני העקרונות הראשונים יישמרו.
בעקבות כישלון השיחות הודיע ראש ממשלת בריטניה אידן בפתיחה של דיון בפרלמנט ב־12 בספטמבר על החלטתן של ארצות־הברית, בריטניה וצרפת לכונן איגוד של המדינות המשתמשות בתעלה, ולזמן לאיגוד זה מדינות נוספות. דאלס הגיב ב־10 בספטמבר על כישלון השיחות בהבעת אכזבה על שמצרים דחתה את ההצעות בדבר פיקוח בין־לאומי על התעלה. הנשיא אייזנהאואר הודיע במסיבת עיתונאים ב־11 בספטמבר כי ארצות־הברית מחויבת לפתרון משבר סואץ בדרכי שלום ובצורה סבירה.
2. ראו מס' 381.
3. על פי הסכם זה התחייבה ארצות־הברית לשחרר, ללא פרסומת, כמה פריטי נשק, כדי להקל על קנדה להשלים את עסקת המטוסים עם ישראל. הפריטים היו: 5 הליקופטרים, 100 זחלמים ו־400 מכונות ירייה "בראונינג 0.5" (ראו מברק השגרירות בוושינגטון אל משרד החוץ, WIA624, 24 באוגוסט 1956, 93.01/2213/2).

ומתן בין המערב ומצרים. אמרתי שקומיי העביר הצעה זאת לממשלת קנדה היום ונשמח אם ממשלת ארצות־הברית תצטרף לעצה זאת.

(ב) ציינתי התכונה הצבאית הרבה באזורנו. במצב זה אין אנו נוטים להניח שסכנתנו נתמעטה. שאלתי לידיעתי מה פשר ההצהרות הרבות ששמענו בזמן האחרון על כוונת ארצות־הברית לסייע לכל מדינה נתקפת.

המלווה.[4] מסרתי על רצוננו להביא עניין זה לידי גמר. הבנק השלים עבודתו ועכשיו מצפים להבהרת עמדת מחלקת המדינה.

ענייני נפט. חזרתי לעניין סוקוני[5] והדגשתי כי דווקא בשעה זו יש לעמוד נגד לחץ הערבים בענייני נפט. אחרת יתנקם הדבר לא רק בנו, אלא באלה התלויים בנפט המזרח־תיכוני. אמרתי שאנו מוכנים עכשיו לפרט את התכנית לבניית צינור אילת-ים תיכון.

הנה תגובותיו במלואן:

א) הוא שותף להערכתנו על חוסר רגישותו של נאסר לדעתו של העולם. כנראה רגיש נאסר יותר לדעתו של העולם הערבי הנהנה מכל מחזה של בעיטה בעולם הלא־ערבי. דאלס ציפה שגם אם יתנגד נאסר לתכנית לונדון יציע תכנית רצינית במקומה ואפילו זה לא נתגשם.

ב) אין להניח לנאסר לנחול ניצחון. אך גם בלי שימוש בכוח, אפשר לשלול ניצחון ממנו. למערב יש אמצעים מספיקים למוטט אותו We have sufficient resources to bring him down. נוסף על הקשיים שאני ציינתי, אפשר לגרום לנאסר קשיים רבים שסופם להכניעו.

ג) אין ממשלת ארצות־הברית רואה ברכה רבה בהצעת אנגליה וצרפת לוויכוח במועצת הביטחון. האנגלים והצרפתים התרשמו מהטיעון האמריקאי ויסתפקו לפי שעה ברישום הבעיה על סדר היום. המאמצים העיקריים ייעשו מחוץ למועצת הביטחון.

ד) הסכים לדעתי שחייבת ממשלת ארצות־הברית לכלול ישראל בין המדינות שהיא מתייעצת אתן בכל שלב וכך ינהג. בינתיים ברצונו לסכם עמדת ממשלת ארצות־הברית לאמור: לפי שעה, for the present, מתנגדת ממשלת ארצות־הברית לשימוש בכוח, אך יש להפעיל לחצים short of war כדי להבטיח זכויותיהם ועניניהם של המשתמשים בתעלה. בכל הסדר שיעובד לא תקבל ממשלת ארצות־הברית שום תכנית שפירושה הוצאת ישראל מכלל הנהנים מחופש המעבר בתעלה:

You can be confident that in any arrangement to be worked out, USA will not entertain or accept any formula which might exclude Israel as a beneficiary of rights belonging to all nations.

שאל אם פעלתי בהתאם להצעתו שנבקש הבהרה זו בכתב, ואמרתי שנשלחה איגרת אליו ערב צאתו ללונדון.[6] הבטיח לעיין בניסוח התשובה.

4. ראו מס' 404.

5. בספטמבר 1955 הודיעה הנהלת "סוקוני ואקום", שעד אז סיפקה לישראל כשמינית מצריכת הנפט שלה, כי בדעתה לחסל את עסקיה בישראל במהלך השנתיים הקרובות, זאת כתוצאה מלחץ סעודי. ישראל ניהלה משא ומתן ממושך עם החברה ובסופו של דבר נמכרו אחזקות החברה בישראל לאיש עסקים יהודי־אמריקני, רודולף סונבורן, שהקים בישראל את חברת הדלק "סונול".

6. מס' 381.

ה) בעניין אוטווה אמר: לחצתי הרבה בעניין זה במשך חודשים. איני רואה שום סיבה מדוע לא נפנה שוב כהצעתך. הורה לבלאקיסטון למסור דעתו זו לראונטרי.[7]

ו) ארצות־הברית מתכוונת ברצינות לעזור באופן ממשי ביותר לכל מדינה באזור שתותקף. עמדת מחלקת המדינה ערב הודעה בעניין זה לפני כמה שבועות עד שבא משבר סואץ.[8] היה חשש שהניסוח שהוצע היה מתפרש כהבטחה להילחם דווקא לצד מצרים במקרה של התקפה אנגלו־צרפתית, ולכן הוחלט להמתין להקשר זמן יותר מתאים להבהיר כוונת ממשלת ארצות־הברית הנוגעת דווקא לבעיית ישראל.

ז) בעניין המלווה, הולך ונערך נייר במחלקת המדינה כהכנה לפעולת המזכיר. ברגע שיובא הנייר לפניו, יטפל בעניין וידבר גם עם הובר, גם עם אנשי הבנק (המדובר כנראה באותו מסמך שעליו דיבר ברגוס ושהבטיח להביא לפני המזכיר).[9] ציינתי בואו של אשכול כנימוק נוסף להכריע עכשיו.[10] אמר שאלמלא התעסקותו בסואץ, היה כבר מביא העניין לידי הכרעה.

ח) הוא מעוניין ברעיון הצינור. מחלקת המדינה תשמח לדון בעניין זה עם המוסדות הפרטיים שהביעו לנו התעניינותם.[11]

ט) במרוצת הוויכוח על סואץ, אמרתי שאין דרך יותר נוחה להעמיד נאסר במבחן מאשר על ידי הפעלת הזכות הבין־לאומית לשיט בלתי מופרע, למשל על ידי העברת מכלית בריטית או אמריקאית או אחרת דרך התעלה לחיפה. הצרה היא שעד כה השלים המערב עם אותו ההסגר שתתנגד לו במועצת הביטחון. גילה התעניינות רבה בגישה זאת והורה לבלאקיסטון לקיים שיחה עם ראונטרי בהקדם.

י) אמר שהאמרשלד כנראה אינו מרוצה מתוצאות מאמציו וקיווה לשיתוף פעולה יותר מובהק מישראל. אין המזכיר מתמצא בבעיות המפורטות, אך אם נוכל לשכנע האמרשלד שאנו צודקים או לעשות משהו שירגיעו היה רואה בכך דבר מועיל. התחלתי להסביר העניין, אך גילה אי־התעניינות בפרטים. רק הדגיש כי רצוי שהאמרשלד יועמד במצב רוח יותר נוח. אמרתי שאדבר עם האמרשלד מחר[12] ואמר שחשוב למנוע מחלוקת ולסייע בידו ככל האפשר.

אבן

7. מחלקת המדינה אכן פעלה. ב־12 בספטמבר נמסר לקומיי באוטווה שמשרד החוץ הקנדי ממליץ בפני שר החוץ פירסון, ששהה אז בפריז, לשחרר את המטוסים, בין שהשחרור יהיה מלווה בפרסום ובין שלא. תגובת פירסון לא נמסרה (ראו לוריא אל צור, ל/523, 13 בספטמבר 1956, 130.09/2347/3).
8. המשפט משובש במקור.
9. במברק נוסף (WA680, מ־12 בספטמבר, בתיק 93.01/2213/3) הודיע אבן למשרד החוץ כי הכנת נייר זה הושלמה ושהוא הוגש להובר.
10. אשכול ביקר בארצות־הברית בספטמבר בעניין המלווה לפיתוח מפעלי השקיה בישראל ובעניין צינור הנפט מאילת. סיכומי ההתייעצויות אתו ראו מס׳ 407, הערה 5.
11. ראו מס׳ 397.
12. ראו מס׳ 418.

416

מחלקת מערב אירופה אל שגרירות ישראל בפריז
West European Division to the Israel Embassy in Paris

מברק מוצפן ל/509
נוסח יוצא: 130.09/2347/3

ירושלים, 11 בספטמבר 1956

מידי

לצור ולדובדבני מאת גולדמן ושרגאי לאמור:
בישיבת ההנהלה ב־9 בהשתתפות איסטרמן סוכם פה אחד:[1]

א) יש להמשיך בשיחות עם אישי ממשלת מרוקו בעניין המשך העלייה גם אם לא תהא אפשרות למשא ומתן רשמי בגלל המשבר הממשלתי.[2]

(1) יש לעמוד על העובדה ש־50 אלף הביעו רצונם לעלות והם זכאים לכך אפילו לפי עקרון העלייה האינדיווידואלית עליו הכריזה ממשלת מרוקו.

(2) יש לדאוג לסידורים מתאימים שיאפשרו הושטת עזרה ארגונית וכספית לעלייתם.

ב) יש לעשות, ובאופן הדחוף ביותר, כל המאמצים כדי שכמה אלפי איש יגישו בקשות לדרכוני יציאה במקומות שונים.

ג) יש לרוקן המחנה ואין למלאו מחדש כך שעד צאת האנייה האחרונה לא יישארו בו יותר מ־300 איש.

ד) יש לדאוג שבעיתונות האמריקאית יתפרסמו מזמן לזמן מאמרים שידגישו זכותם של ה־50 אלף לעלייה, ללא התקפה על ממשלת מרוקו.

ה) על כינוס עולמי ומועדו יוחלט לאור השיחות ברבאט.

ו) יש לגייס השפעת אישים בארצות־הברית, בצרפת, בסקנדינביה, באיטליה ובארצות אחרות על אנשי ממשלת מרוקו.

ז) בשיחתנו עם איסטרמן וריגנר נקבע:

(1) איסטרמן יצא ביום ה׳ לפריז וימשיך ביום ו׳ למרוקו.

(2) איסטרמן יפעל במגמה שכמה שליחים יישארו במרוקו גם אחרי יציאת האנשים מן המחנה.

(3) לאחר חיסול המחנה ידאג איסטרמן להחיש מתן הדרכונים האינדיווידואליים.

(4) לאחר חיסול המחנה ועם תום השיחות הראשונות, יצא איסטרמן לחופשה וריגנר ימשיך בניהול השיחות, אלא אם כן ייווצר מצב שיאלץ איסטרמן לחזור.

(5) מבקשים מהשגרירות לדאוג שיפורסם בעיתונות הצרפתית מאמר תשובה למאמרו של אל־פאסי.[3]

מע״ר

416
1. ראו מס׳ 405.
2. ראו מס׳ 392, הערה 4.
3. ראו מס׳ 405, והערה 2 שם.

417

ד' האמרשלד אל ד' בן־גוריון
D. Hammarskjöld to D. Ben-Gurion

Copy: 130.16/2947/12 :העתק

New York, 12 September 1956

Dear Mr. Ben-Gurion,

I thank you for your letter of 4 September.[1]

After having received the report from General Burns to which you refer in the beginning of your letter, I wrote you a letter on 4 September[2] which I sent to the Israeli Mission here for transmittal to you.

Hearing from Mr. Kidron that you, on your side, had just sent me a letter, I asked the Mission to wait with the transmittal of my own letter until I had received yours. I have now asked them to send my letter of 4 September on to you as your own letter of the same date does not influence what I wrote. I wish, however, to add a few words in reply to your letter of 4 September.

There is no difficulty for me to appreciate the feeling inspiring your letter. Trying to help, I have to accept working with you on the basis of your evaluation of the threat under which Israel is living, whether I share your views or not. But I may draw different practical conclusions. I consider an effective UNTSO operation helpful in an approach to the big problems, which I hope we will one day tackle successfully, and I find it a valuable basis for the breaking down of those attitudes which you fear. At the same time, I fail to see how this operation can be of any harm to you. Therefore, while keeping the line to the main underlying problems open, I press you as with equal insistence I press the others, for co-operation with UNTSO. Here, we differ in our conclusions. However, even if I were of your opinion, I would have to press all parties for such co-operation, as it is the request now made to all the parties from the Security Council, which is in this case my master.

I am not happy with this continued negotiation by letters where the difference of the laws under which we have to act and our different evaluation of matters of, relatively speaking, lesser significance must be brought out with full clarity, partly outside their general setting. This may create – or creates at least an impression of – a widening gulf between us. However, if in face of the development of your stands, this would be the consequence of my following the straight line which must be mine, I have to accept that – with regret, in view of the essential unity of basic purpose, and – for my part – the heartfelt respect, which we so easily make the beam on which our minds meet when

417

1. מס' 410.

2. ראו מס' 412 והערה 3 שם.

we can get together. It might mean, I am afraid, that a chance would have been missed, but there is a point beyond which I cannot go in order to save it. You react against the word "concession", as you ask only that the principles of the Charter and the rules of the Armistice Agreements should be observed by the other party. You are wrong if you feel that my using the term "concession" indicated that I feel that something has been requested from the other side which it is not their duty to do; I have asked both sides for "concessions" in the sense that I have asked them to do something which I feel that they should do – but which they do not want to do. I have had to ask you to re-establish compliance, as I have had to ask the others to do so. Your stand has been that you cannot do anything in that direction unless and until the other party has taken the first steps. We should not discuss semantics, but, in my view, a party which is itself in a state of non-compliance, asking the other party for compliance, does ask for what might well be called a concession.

I have said in my letter of 4 September that, as Secretary-General, I do not feel that I could realise my plan of coming out in October without receiving from your side, a request to do so supported by an indication of what contribution you might make to our efforts.

In the light of your letter of 4 September I should, perhaps, make my reaction more clear. Do not believe that what I say reflects any wish to avoid a most difficult but also very vital task. I am not any less keen than before of making whatever contribution I can to an improvement of a situation, the seriousness of which, from your viewpoint, I am able to appreciate fully. Nor should you believe that what I say is said lightheartedly or in a spirit of frustration. The reaction reflects a hard fact concerning the laws under which the Secretary-General has to work. I cannot engage the authority of the United Nations in an effort in which I do not have an indication from the parties of such attitudes as would warrant a hope that we might get somewhere. And you must, yourself see the difficulty, not to say impossibility, for the agent of the Security Council to resume talks with you on general subjects after you have turned down everything that the Security Council has explicitly asked for. For me to disregard this would be to treat the Security Council action with less than the seriousness and respect which is its due.

With kind regards, Yours sincerely,

Dag Hammarskjöld
Secretary-General

418

א׳ אבן אל ג׳ מאיר
A. Eban to G. Meir

מברק מוצפן WIA679
נוסח יוצא: 93.01/2213/3

ושינגטון, 12 בספטמבר 1956

אישי בתכלית

שוחחתי שעתיים עם האמרשלד. אמרתי שמכתביו[1] מגלים שלא החדרנו עדיין הבנת עמדתנו והמניעים שהביאונו לידי נקיטתה. הרציתי על פי מברק תקוע YA540.[2] הדגשתי שקשה לנו להבין להתרגשותו מאחר שהמצרים דחו הצעות או״ם בזו אחר זו בלי שנתעוררה חליפת מכתבים נרגשת בין המזכ״ל לבין נאסר. מתוך התרכזותו בהצעות בעלות היקף מצומצם וערך מפוקפק חוששני כי הוא מסיח דעתו מהעיקר. המדינות הערביות דוחות כל מושג של חיים משותפים באזור עם מדינת ישראל הריבונית, ושוללים עצם הרעיון של התחייבויות הדדיות. שלילה סיטונית וכללית זאת מולידה אצלנו ממילא שלילה הרבה פחות חשובה לכמה הצעות המוצעות לנו ללא כל תקביל של התקדמות בעמדה הערבית לקראת ביצוע היסודות העיקריים של הסכמי שביתת הנשק. אמרתי שאני מוכן לתרום להעמקת ההבנה בין ראש הממשלה לבינו, אך חוששני כי המכתבים האחרונים של המזכ״ל יצרו קרע מצער בגלל אי התחשבותם ביסודות עמדתנו.

הודה לי מאוד על גילוי הלב וביקשני שאבין ואעביר כמה דברים שלא כתב עליהם לראש הממשלה. (א) שליחותו נולדה בראשית 1956 כשהיה חשש רציני בוושינגטון ולונדון מפני מלחמה ממש. הבריטים הציעו תכנית מרחיקת לכת להקמת אזורי הפקר רחבים ומינוי נציב או״ם עם סמכויות רחבות לעיבוד פתרון. האמריקאים שללו את הנציב, אך נמשכו אחרי רעיון אזורי ההפקר שלויד דגל בו בהתמדה. לויד גם תבע סיורי או״ם בתוך שטחי ההפקר; (ב) האמרשלד סיכל כל המזימות האלה. בעשותו כן, ידע היטב שהוא עוזר לישראל, שההסדרים הנ״ל היו על חשבונה. לבסוף, שכנע המעצמות לקבל דעתו והתכניות המסוכנות הנ״ל ירדו מעל הפרק והצטמקו לתכנית הרבה פחות מסובכת, של שמירת המצב הקיים תוך הדגשת פעילות המזכ״ל וארגון המשקיפים כערובה מספקת למניעת התפשטות הקרבות; (ג) באביב מסר לו דאלס שיש סכנת מלחמה בין מצרים וישראל ומדיניות נאסר מדאיגה. אינו מאמין שהדבר יתגשם, אך יש להתחשב באפשרות. במקרה של תוקפנות תעמוד ארצות־הברית בכוח לצד הנתקף ונעשות תכניות בכיוון זה. לגבי או״ם העיקר הוא שהמשקיפים יהיו מסוגלים לפחות לציין עובדת התוקפנות ודבר היותה יותר מסתם סכסוך גבולות. שמירת קיום ישראל היא אחד מיסודות המדיניות האמריקאית,

418

1. ראו מס׳ 412, 417.
2. במברק, מיום 11 בספטמבר 1956 (בתיק 130.09/2332/1) סקירה על הניסיונות לייצב את המצב בגבול המצרי ובכלל זה ההצעה להקמת מכשול קרקעי, לסמן את הגבול ולהגיע להסכם מפקדים מקומי.

אם כי לא תסתבך ארצות־הברית בסכסוכי גבול בעלי היקף מקומי גרדא. מכאן נבע לחץ בלתי פוסק בוושינגטון שהאמרשלד יבטיח יעילות מינימלית של ארגון המשקיפים וברנס יבין שבמקרה של מלחמה ממש, עליו לקבל האחריות להגדרת התוקפנות להבדיל מסתם התנקשות מקומית; (ד) על הרקע הנ"ל נתקיימה שליחות המזכ"ל והדיון במועצת הביטחון ביזמת ארצות־הברית; (ה) בנסיבות אלה, נבין שמוטלת עליו אחריות במקרה של התלקחות מדורה ושאין תביעותיו למעמד מסוים למשקיפים דבר של מה בכך. נשים לב שבמכתבים אלינו הוא מתרכז בעיקר בעניינים בינינו לבין מנגנון או"ם ולא בינינו לבין הערבים; (ו) ימים ולילות הפך והפך בהצעותיו האחרונות. ייתכן שאינן מועילות ביותר, אך הוא משוכנע במעמקי הכרתו ומצפונו שאין בהן נזק לנו. אם אנו סבורים שאינן מועילות, אך מודים שאין בהן נזק, מדוע לא נקבל אותן או חלק מהן לפחות ארעית מתוך מגמה פשוטה של כבוד לאו"ם ולא כוויתור לערבים? (ז) הוא נמצא במצב תכסיסי לא נוח. עיבד הצעות שחשב אותן כ־innocuous ביותר לישראל וכניתנות להתקבל על ידיה. אם גם אלה אינן מתקבלות, מה יוכל לעשות כדי למלא שליחותו על הרקע הנ"ל? אינו רוצה לדווח למועצת הביטחון ברוח שלילית לנו. נמנע מלעשות כך, הן מפאת הבנתו לדברים ששמע מראש הממשלה, הן מפני שגם מוושינגטון וגם מלונדון ציין נטייה אוהדת לישראל ואי־רצון להסיח הדעת מהמאבק עם נאסר. כל מה שהוא מבקש עתה הוא שנעיין בהצעותיו וננסה לקבל משהו שיעניק לעמדתנו רושם יותר חיובי לאו דווקא לערבים, אלא לאו"ם; (ח) לאחר ששמע דבריי וקרא מכתב ראש הממשלה, יעיין שוב במכתב תשובתו ואולי יכניס בו שינויים. בינתיים, אין לשגר הנוסח שמסר לליברן אתמול;[3] (ט) הסכים לדעתי, שאין ללמוד מכישלון המכתבים כאילו גם ביקור באוקטובר לא יועיל. מאידך, עליו לדאוג לאו"ם ואינו שש לביקור שכישלונו נחרץ מראש; (י) אשר לסעיף 8 בהסכם ירדן, הוא מודיע לי רשמית שברגע שנעביר הצעות לביצוע הסעיף, ירגיש עצמו נאלץ לכנס הוועידה.[4] דבר זה כתוב בדוחו הראשון. נבצר ממנו להבין מדוע לא נאחז ראש הממשלה בדבר זה ועל ידי כך החמיץ לפחות יתרון תכסיסי; (יא) השיטה שנקטנו לאחרונה בפעולות תגמול נראית לכאורה מוצלחת מבחינת תוצאותיה הבין־לאומיות והציבוריות, אך לדעתו, יש לזקוף דבר זה לזכותם של קשיי מצרים בשטחים אחרים. אינו בטוח שבנסיבות אחרות הייתה התגובה הערבית כה מסויגת. הפעולה האחרונה נגד מצרים אפילו לא פורסמה בעיתונות קהיר;[5] (יב) בעניין סואץ הוא עומד ביחס לאנגליה וצרפת במצב דומה לזה שלו לעומת ישראל. כל אהדתו היא למערב, אך אם תותקף מצרים מקפריסין יצטרך הוא לכנס מועצת הביטחון נגד אנגליה וצרפת על פי סעיף 99 של המגילה; (יג) אינו מתכוון לפרסם שום דוח למועצת

3. מס' 417.
4. הכוונה לוועידה על פי סעיף XII של הסכם שביתת הנשק ישראל-ירדן המאפשר למזכיר הכללי של האו"ם לזמן את הצדדים לשם על מנת לשקול מחדש, לתקן או לבטל כל תנאי מהסכם שביתת הנשק, פרט לסעיפים היסודיים I ו־II.
5. ב־30 באוגוסט עלתה מכונית צבאית ישראלית על מוקש צפונית לניצנה. שני חיילים נהרגו וארבעה נפצעו. בתגובה תקף צה"ל בלילה שבין 30 ל־31 באוגוסט שלושה יעדים ברצועת עזה. בתקיפה הזאת נהרגו 13 חיילים מצרים.

הביטחון לעת עתה. הוא עורך דוח פרטי שלכל היותר יעמוד לרשות חברי מועצת הביטחון בנפרד ללא פרסום וגם על זה לא החליט. הוא מבקש אותי למסור לראש הממשלה הדברים שאמר לי היום שכמה מהם, ובעיקר דבריו על המעצמות, הם בגדר סוד כמוס ביותר.

קשה לו לכתוב במכתב לראש הממשלה שהוא נתון במצוקה וזקוק לעזרתו, אך למעשה זהו המצב. סיכום בקשתו שנעיין בהצעותיו מחדש לאור שיחה זאת ונחליט אשר נחליט לפי מיטב תפיסתו הבין־לאומית והמצפונית של ראש הממשלה.

על שיחה זו שהייתה חוויה די מעניינת מבחינה אנושית אכתוב לראש הממשלה בבלדר.[6]

אבן

419

א׳ אבן אל שרת החוץ
A. Eban to the Minister of Foreign Affairs

מקור: 130.02/2404/6

וושינגטון, ח׳ בתשרי תשט״ז
13 בספטמבר 1956

סודי ביותר - אישי

גולדה יקרה,

רצוי ביותר שנגיע ל״הפסקת אש״ ביחסינו עם האמרשלד. הוא איננו ביסודו גורם שלילי או עוין. בכל מגע אתו מבצבצים גילויים מסוימים של הבנת עמדתנו ומאמץ להתפשר אתה. התרשמותו האישית מבן־גוריון חזקה ביותר. כמובן, יש גם גילויים של אי־הזדהות עם עמדתנו אך איני סבור כי אלה נובעים מכוונה מחושבת להחלישנו. הוא פועל על פי משטר חוקי מסוים שאינו משאיר לו מרחב ללא מצרים. הדוגמה שהביא בעניין אנגליה וצרפת בסכסוך סואץ מאלפת ביותר.[1]

אולם הבעיה העיקרית איננה קביעת הערכה מדויקת לאופיו של האמרשלד ועמדתו כלפינו. רצוי לא להפריז בראיית המערכה כנטושה בין אישים ונפשות. אנו מצווים על מאמץ להשיג מגמות תועלתיות ברורות.

6. לא נמצא מכתב ממוען אל ראש הממשלה, אך ראו מס׳ 419 שהועבר לידיעת בן־גוריון.

419
1. ראו מס׳ 418.

1. רצוי למנוע התמודדות עם האמרשלד בפרהסיה כשהוא נתמך על ידי המערב המזרח ודעת הקהל בעולם ואנו מבודדים במערכה. תוצאה זאת לא תהיה טבעית והגיונית במצב הבין־לאומי הקיים המעניק אפשרות דווקא של בידוד מצרים ועריכת כוחות עצומים נגד נאסר.

2. רצוי למנוע החלטתו להכריז על כישלון שליחותו - ולא כל שכן בגללנו - ולוותר על ביקורו באוקטובר. איני תולה תקוות רבות בביקורו זה, אך ברור כי עצם קיומו נותן לנו אפשרות לצמצם טיפול מופרז של העצרת הכללית בענייננו.

נשאלת השאלה, אם ניתן להשיג שתי המגמות הנ"ל בלי לוותר על עניינים או עקרונות חיוניים. לדעתי, הדבר אפשרי על ידי התפשרות חלקית עם כמה מתביעות האמרשלד - ובעיקר אלה שהן בעלי אופי נוהלי גרידא.

הצעותיי הן:

(א) שנרשה משקיף בכנרת לתקופת זמן מוגבלת תוך קביעת זכותנו להפסיק ההסדר בתום התקופה.

(ב) סימון הגבול בעזה. נקבל כל הסדר שלמעשה יביא לידי הסימון. העיקר הוא הסימון ולא מי יבצעו.

(ג) על פי הסכם שביתת הנשק, יש למשקיפים זכות להיות בניצנה ולצבאנו אין זכות כזאת. הגענו לידי כך שאו"ם משלים עם נוכחותנו הצבאית בניצנה, על כל פנים כל עוד נמשך ההסגר בסואץ. הדרישה שנוסף על השלמה זאת, יסתלקו גם הם - מתפרשת כרצון שרירותי להשפיל את או"ם. על כל פנים, אין אפשרות שמזכ"ל או"ם, בין שזה האמרשלד או מישהו אחר, עשוי להסכים להצעה זאת בלי להרעיש עולמות. אני מסופק אם מבחינה אובייקטיבית רשאי האמרשלד להסכים להצעה. הצעתי היא שנחזיק מעמדנו בניצנה כפי שהחלטנו, אך לא נלחץ על כניעה מפורשת של האמרשלד בעניין המשקיפים שנוכחותם, אם אינני טועה, אינה מעלה או מורידה מבחינה צבאית. פירושו של דבר, אני מציע הבחנה בין קצינים מצרים שאנו דוחים כניסתם לאזור, לבין משקיפי או"ם שלגביהם לא ננקוט שום יזמה, לא לחיוב ולא לשלילה.

הודעה מצדנו בה נאמר שאנו "מרשים" למשקיפים להישאר תהיה מעין הדגשה משתמעת לריבונותנו בניצנה וכך נמלא שתי מגמות; סיפוק האמרשלד וקביעת זכות שליטתנו. כל הנ"ל אינו מצטרף לחשבון של היענות להאמרשלד ואין בו שינוי מהותי במערך הכוחות, אך יש בו מספיק כדי למנוע המשך המערכה אתו והתנפחותה המיותרת. אני יודע היטב כי מוטב, בעיני רבים, להימנע גם ממעט ההתחשבות הזאת, אך האומנם רואים אנו אפשרות שהוויכוח עם האמרשלד יסתיים בכניעתו המוחלטת ללא הצלת פנים כלשהי?

אני מקווה שתספיקי בקרוב לעיין עם ראש הממשלה בהצעות הנ"ל. לדעתי, נתחייב בכישלון מיותר אם לא נמנע התרחבות הסכסוך עם האמרשלד - שאין לו שום הצדקה אובייקטיבית - ואם ניתן לו לבטל נסיעתו הבאה לאזור.

מכתבו האחרון משקף את הדברים שמסר לי בשיחתו אתי. למרות הנעימה המתונה של הדברים אינני סבור שנסיים הפרשה בלי מאמץ רציני כזה שהצעתי לעיל.

מה שלא יהיה גורל ההצעות הנ"ל, אני משוכנע כי לרגל האפשרות שהאמרשלד יפרוץ החוצה בדוח פומבי עלינו לתקן את מצבנו הדוקומנטרי על ידי הצגת עמדתנו במכתב

רשמי אליו שיציין גם את החיוב ולא רק את השלילה שבעמדתנו. אציע טיוטה בבלדר הבא.[2]

בברכה נאמנה,

אבא אבן

420

א' ליברן אל משרד החוץ
A. Liveran to the Ministry of Foreign Affairs

Coded Tel. 575 מברק מוצפן
Inc.: 130.02/2448/5 :נוסח נכנס

New York, 14 September 1956

Immediate

Sec[retary]-Gen[eral] called Eban urgent meeting this afternoon.[1] Handed him note verbale, be released nine p.m. tonight. Similar note handed Jordan.

Cabling report on meeting separately.[2] Subsequently Secretary-General phoned me asking hold up original as he sending me corrected version which follows. Secretary-General explained changes result new information received from UNTSO and that original version was handed us with reservation as to accuracy facts on which based:

In Note 12 Sept[ember]. I called attention Government of Israel its solemn undertaking and serious consequences if current chain events not ended

2. לא נמצאה טיוטה כזאת ולא ידוע על המשך טיפול בעניין זה.

420

1. הפגישה התקיימה בעקבות התגברות המתיחות לאורך הגבול. ב־10 בספטמבר נהרגו שישה חיילי צה"ל במארב ירדני ליד דוויימה סמוך לבית גוברין. בתגובה פשט צה"ל על תחנת המשטרה הירדנית בחירבת אל־רהווה ועל מוצב ירדני סמוך. בפעולה נהרגו 20 חיילים ירדנים. ב־12 נהרגו שלושה שומרים ישראליים סמוך לעין חצבה. בתגובה פשט צה"ל על המשטרה הירדנית בע'רנדל והרסה. בפעולה זאת נהרגו 10 ירדנים. מאוחר יותר הטילה ועדת שביתת הנשק את האחריות על תקרית זאת על ירדן.
2. בפגישה אמר המזכיר כי הוא רואה סכנה רצינית במצב שנוצר בגבול, ומשום שהנסיבות מונעות ממנו לכנס את מועצת הביטחון הוא מעביר איגרת בעל פה לישראל ולירדנים. הדגיש שהוא רואה את המצב שנוצר עקב פעולות התגמול של ישראל כמסוכן לא רק בגלל סכנת התגובות המידיות, כגון חידוש ההסתננות, אלא בגלל השפעתו לרעה על אפשרות של התקדמות בשטחים אחרים (ראו ליברן אל משרד החוץ, NWTA162, 14 בספטמבר 1956, 93.01/2213/3).

immed[iately] by careful avoidance all further acts violence. In spite this appeal and in disregard obligations G[eneral] A[rmistice] A[greement] and cease-fire, Israel forces continued extensive actions leading heavy casualties. It may be supposed this action considered justified as act "in self defence". However action now undertaken cannot be considered as within limits legitimate self defence in face acts violence because of which it may be supposed to have been undertaken. In discussions representatives Government of Israel I repeatedly emphasized that legal obligations apart, policy like one now pursued defeats own purpose by leading further tension and highly increasing risk acts violence against Israel persons or territory. My view events amply demonstrate utter futility actions such as those of which incident of 13 Sep[tember] offers new example, as action aimed at protecting Israel security disregard UN appeals and obligations G[eneral] A[rmistice] A[greement] and specifically cease-fire means Israel must be held fully accountable its actions".

Foll[ows] original version which cancelled:

In note 12 Sept[ember], I called attention Government of Israel its solemn undertaking and serious consequences if current chain events not ended immed[iately] by careful avoidance all further acts violence. Unheeding appeal and in complete disregard obligations G[eneral] A[rmistice] A[greement] and cease-fire Israel forces continued extensive actions leading heavy casualties. It may be supposed these actions considered justified as acts "in self defence". However, action now undertaken under no circumstances can be considered within limits legitimate self defence in face acts violence because of which they may be supposed to have been undertaken. I repeatedly emphasized in discussions representatives Government of Israel that legal obligations apart this policy defeats own purpose by leading further tension increasing risk violence against Israeli persons or territory. My view events amply demonstrate utter futility actions such as Israel having recourse to as actions aimed protecting her security. Continuation present policy if reciprocated would lead state de facto warfare. Disregard UN appeals and GAA and cease-fire obligations means Israel must be held fully accountable its actions.

Liveran

421

י׳ צור אל א׳ לוריא ומ׳ ברטור
J. Tsur to A. Lourie and M. Bartur

מברק מוצפן שפ/542
נוסח נכנס: 130.02/2450/3

פריז, 14 בספטמבר 1956

בשיחה עם ג׳ורג׳ פיקו, מנהל חברת סואץ, שנתקיימה בבית פרטי ביזמתו, עורר איש שיחי בעיית הצינור אילת-חיפה ואמר שהחברה מעוניינת בו מאוד. היה בקי בפרטים וידע כי התכנית בת ביצוע מבחינה טכנית וכספית. הוסיף כי מאחר וכנראה לא יחזרו לתעלה, הם מעוניינים להשקיע "כמה מיליארדים פרנקים" שברשותם במפעל דומה. מסרבים להתקשר עם כל תכנית שפירושה מעבר דרך מדינות ערב. מכאן התעניינותם בתכניתנו. פיקו סבור כי בעיית הכניסה למפרץ אילת תיפתר ללא קושי מיוחד. שאל אם אמנם אנו מוכנים לתת זיכיון לחברה זרה.

הגיבותי כי לדעתי נפעל בזה כבעניין חיפושי הנפט ונהיה נוטים להקים חברה בהשתתפות הממשלה. שאל לחישובים, והבטחתי להמציא לו החומר שבידנו. לדבריו, תעלה התכנית באופן ממשי על הפרק כעבור חודש־חודשיים לאחר שיובהר המצב בתעלה.

אמרתי כי ייתכן שאשכול יעבור בפריז ואפשר יהיה להפגישם לשיחה על הפרטים. ונאחז ברעיון.[1] הודעתי לקוזלוב.[2]

בראשית השיחה הצטדק על שלא נפגש אתי בשנים האחרונות על אף הקשרים עם בני משפחתו ואמר כי היה נזהר מלתת תואנה בידי המצרים שהיו רגישים מאוד. מתייחס בשלילה לתכנית אידן וסבור כי באם חלילה יניח נאסר לאניות האגודה לעבור, לא יהיה הדבר אפשרי מבחינה טכנית שכן המעבר תלוי בשירותי היבשה ולא בנווטים בלבד. משל לרכבת שרוצה לעבור רק בעזרת הנהג מבלי מתקני האיתות, ההכוונה וכו׳. אותם הדברים ממש נתפרסמו אתמול על ידי סאבלייה "ב"לה מונד" והנחתי שנמסרו על ידי מנהלת החברה. פיקו סיפר כי כל עובדי החברה כולל המנהליים, יעזבו עבודתם מחר, שבת. אמנם נשארים כ־80 נווטים מצרים, אך רובם מחוסרי ניסיון, פרט ל־15 מצרים ו־15 יוונים. לפי חישוביו לא יוכלו לשמור על תנועה תקינה. פיקו חושש למשפט ריגול נגד מנהלי החברה במצרים כולל המנהל הכללי באיסמעילייה. המצרים תפסו כל התעודות הסודיות

421

1. בדרכו לארצות־הברית התעכב אשכול בשדה התעופה אורלי שליד פריז ושוחח קצרות עם צור בעניין תכנית הצינור אילת-חיפה. מאחר שלא נכנס לפריז גופא, הפגישה לא התקיימה (ראו י׳ צור, **יומן פאריס**, עמ׳ 283).
2. ישראל קוזלוב, יועץ לענייני דלק במשרד האוצר, שהה באותה עת בפריז. נפגש עם מנהל ענייני הנפט בצרפת, שגילה אף הוא גישה אוהדת לעניין הצינור, והציע בשלב הראשון להזמין סקר אצל חברה צרפתית המתמחה בבנייה ובהפעלה של צינורות נפט - TRAPIL. קוזלוב דיווח על שיחה זאת למשרדי החוץ והאוצר, וביקש אישור להזמנת הסקר (ראו מברקו מ־13 בספטמבר, 130.02/2450/3). האישור ניתן אך מיד לאחר מכן ניתנה הוראה להפסיק את המשא ומתן בצרפת מכיוון שנפתח משא ומתן דומה בארצות־הברית (ראו ארנון וברטור אל השגרירות בפריז, ל/559, 21 בספטמבר 1956, שם). צור ערער על כך (ראו מברקו שפ/525, 23 בספטמבר 1956, שם) ומאיר פסקה כי אין להפסיק את המגע עם הצרפתים אלא רק להשתדל לעכב את הזמנת הסקר עד שיתקבל מידע מאשכול (ראו מאיר אל צור, ל/574, 24 בספטמבר 1956, שם).

של החברה, בין השאר חליפת המכתבים בינו לבין עובדיו. אמנם אין בתעודות אלו משום חתירה נגד מצרים, אך "בעניינים שונים כתבנו גלויות" ויוכלו לנצל זאת.

צור

422

י' מרוז אל י' הרצוג
Y. Meroz to Y. Herzog

מברק מוצפן 694
נוסח נכנס: 93.01/2213/3

ושינגטון, 15 בספטמבר 1956

בבוקר יום הכיפורים צלצל וילקינס לארגמן להזמין השגריר לשיחה דחופה עם מקארתור (באותו יום בכיר הפקידים במחלקת המדינה). הוסיף כי ידועה להם קדושת היום, אך לאור הדחיפות בכל זאת מבקשים להיענות. אחר התייעצות עם אבן ושיחות נוספות עם וילקינס שחזר והדגיש דחיפות הפגישה, הוסכם שילך ארגמן בלוויית מרוז אחר שהובטח שדבר הפגישה לא יפורסם.

להלן תמצית מילולית של דברי מקארתור לארגמן בנוכחות וילקינס ומרוז. הדברים נאמרו בנעימה ידידותית ללא היעזרות בתדריך וכיוצא בזה, אחרי התנצלות מחודשת על הפרת קדושת החג:

United States Government expresses greatest concern massive raids in recent days[1] which contribute remarkably to increase tension which already high. Israel must have interest in world opinion and recent acts totally detrimental that interest. On behalf United States Government cannot more strongly express to Israel Government concern regarding nature, character, size these acts. At same time, other problems involved: the more fanatical of Arab states try hard align with them their less fanatical neighbors. In United States view, only two things can bring about such unification of Arab world namely military action from outside area or massive military action by Israel. United States Government certain Israel Government shares its view that Arab unification would be bad thing to all concerned. Finally, must stress with utmost frankness that while United States Government not unaware Israel's problems and trying to be as helpful as possible in solving them, such acts of violence seriously compromise us ability to help.

422
1. ראו מס' 420, הערה 1.

הקשיב ללא תגובה. ארגמן עמד שנית על אי־פרסום הפגישה והדבר הובטח שוב לאמור להוציא שניים-שלושה פקידים היודעים אודותיה. עד כאן.[2]

לבסוף שאלנו, ההייתה פנייה דומה לירדנים. תשובת מקארתור:

We have been continuously urging Jordan Government to refrain from acts violence.

Shag[rirut]
[Israel embassy in Washington]

423

שגרירות ישראל במוסקבה אל מחלקת מזרח אירופה
Israel Embassy in Moscow to the East European Division

מברק מוצפן ט/522
נוסח נכנס: 130.09/2326/8

מוסקבה, 16 בספטמבר 1956

בתי הכנסת במוסקבה היו מלאים אלפי מתפללים ביום הכיפורים.

הרחוב שליד בית הכנסת המרכזי התמלא מאות יהודים שעמדו בחוץ מחוסר מקום. בלט מספר רב של צעירים וצעירות. אנשי השגרירות התפללו גם בבית כנסת מרינה־רישצה.

השגרירות

2. זימון דומה קיבל אילת בלונדון, אך הוא דחה את הפגישה למחרת. בפגישה שהתקיימה עם נאטינג הביע הלה את דאגת ממשלתו מהאירועים, הדגיש שפנייתם אל ישראל ידידותית וגישתם "אובייקטיבית בתכלית" ולכן הוא מבקש שישראל תימנע בעתיד ממעשים העלולים להביא לשואה (ראו מברק אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי, ל/506, 16 בספטמבר 1956, 130.09/2321/4).
תשובת מחלקת ארצות־הברית אל השגרירות בוושינגטון הוברקה ב־19 בספטמבר לאמור: "חושבים שיש מקום לתגובה דיפלומטית מצדכם להודעת מחלקת המדינה מיום כיפור שתציין ההתגרות הירדנית הבלתי פוסקת שהגיע לשיאה עם רצח השישה ותצטט החלטת ועדת שביתת הנשק לגביו. [...] מסכימים שיש להימנע מפומביות היות ומחלקת המדינה נמנעה מכך והעניין נשתתק בעיתונות" (ראו מברק המחלקה אל שגרירות ישראל בוושינגטון, מברק 439, 19 בספטמבר 1956, 130.09/2311/9).

424

מ' שניאורסון אל שרת החוץ
M. Shneerson to the Minister of Foreign Affairs

העתק: 130.02/2450/3

[ירושלים], 17 בספטמבר 1956

הנידון: טיוטת הצהרה להקמת "אגודת המשתמשים בתעלת סואץ"

בשיחה אתמול הקריא מר פ' וסטלייק, הממונה על ענייני בריטניה, באוזניו של מר עופר טיוטת ההצהרה של הממשלות בדבר "אגודת [איגוד] המשתמשים" בתעלת סואץ וכן את טיוטת התקנון של האגודה. הוא הדגיש כי טיוטה זו עודנה סודית ואינה לפרסום, וכי עדיין דנות בה שלוש המעצמות לקראת ועידת ה־18 שתתקיים בלונדון.

מר וסטלייק הצביע על דברי אידן בפרלמנט[1] שלפיהם נחשב כל עניין "אגודת המשתמשים" בעיני ממשלת בריטניה כארעי, ואילו סידור הקבע לגבי התעלה יוכל להיות רק בהתאם להחלטת 18 המדינות על פיקוח בין־לאומי.

אמר כי לצערו אינו רשאי למסור לידינו העתק הטיוטה והסתפק בהקראתה.

להלן תוכן הדברים כפי שנרשמו על ידי מר עופר:

אחרי ההקדמה (preamble) שכוונתה לתת את הביסוס החוקי להקמת הוועדה, מפרטת ההצעה את עקרונות האגודה ומטרותיה.

1) To organize the use of the Canal by members and affiliates so as to promote safety, orderliness and efficiency.

2) To assure that such use of the Canal by vessels controlled by members and affiliates shall be impartial.

3) To coordinate generally on behalf of members and affiliates the exercise of the rights of use of the Canal with due regard for the rights of Egypt – in accordance with the 1888 Convention.

4) To invite the cooperation of the Egyptian Government in achieving the above purposes.

5) To hold in trust surplus revenues – until a permanent arrangement is made.

בהמשך מפורטים בהצהרה כללי החברות באגודה:

1) Members of the Association will be the Governments subscribing to the present Declaration.

2) Other Governments can accede to membership if they have been users of the Canal to the extent of 1 million tons or more in 1955 (users of the Canal

424

1. הדברים נאמרו במסגרת הדיון שהתקיים ב־12-13 בספטמבר, ראו מס' 414 הערה 1.

to include countries operating ships under their own flag as well as those whose nationals operate under a different flag) and Governments whose foreign trade has to the extent of 50% or more passed through the Canal.

3) *Affiliation*:

In addition – at an early stage, other Governments which desire to obtain the benefit of the facilities of the CASU (Central Association of Suez Canal Users) may become affiliated by notifying such desire to [–] and by affirming their adherence to the said principles.

טיוטת העיקרון קובעת כי אסיפת החברים של האגודה תקים קבוצה מנהלת "Will create an Executive Group" ומסתבר כי ל־affiliates לא תהיה זכות הצבעה.

לפי טיוטת התקנון תהיה הקבוצה המנהלת מורכבת משבעה חברים אשר ייקבעו *"According to pattern of trade, regional distribution and usage of the Canal"*.

בברכה,

מ' שניאורסון

425

מחלקת חבר־העמים הבריטי ומחלקת מערב אירופה אל שגרירי ישראל בלונדון ובפריז

British Commonwealth Division and the West European Division to the Israel Ambassadors in London and Paris

מברק מוצפן חוזם 66

נוסח יוצא: 130.02/2409/8

ירושלים, 18 בספטמבר 1956

היום העברנו לך בדואר הטיוטה המוצעת של עיקרי המטרות והתקנות של איגוד המשתמשים (users) בתעלה - כפי שנמסרה לנו על ידי וסטלייק.[1]

בהתייעצות עם שרת החוץ הוחלט שעליך לבקש פגישה (ללונדון בלבד): עם סלווין לויד או קירקפטריק, (לפריז בלבד): ועם פינו או ז'וקס כדי להעלות תביעתנו להיחשב בקטגוריה של משתמשים בתעלה ולעמוד על זכותנו להצטרף לאיגוד המוקם בתור חברים. המטרה בשלב זה היא להעלות, תוך הדגשה, את עצם זכותנו הנ"ל ולא לדרוש צירופנו, שכן טרם הוחלט אם בכלל נרצה להשתמש בה.

תטען שהגדרת המשתמש כפי שנוסחה בטיוטת המערב אינה יכולה לחול עלינו שכן אי השימוש בתעלה על ידינו הנו תוצאה של מניעה בלתי חוקית של המצרים הפוגעת

425

1. ראו מס' 424.

בעצם העיקרון של חופש השיט, עליו מושתת האיגוד הנ"ל. אלמלא איסור זדוני זה היה סחרנו העובר את התעלה מגיע ואולי אף עובר את גבול מיליון הטונות. יבוא נפט גולמי בלבד הסתכם בשנת 1954 ב־98,000 טון מרוסיה ו־895,000 טון מוונצואלה. ב־1955 עלתה תצרוכתנו בנפט גולמי למעלה ממיליון טון, ועודנה בגידול מתמיד. אילו לא נסגרה התעלה בפנינו היינו מייבאים את מרבית הכמות הנ"ל מהמפרץ הפרסי שהוא המקור הקרוב והטבעי ביותר בשבילנו. יש להוסיף לזאת יבוא חקלאי ממזרח לסואץ כגון אורז, קופרה, עצים וחומרי גלם אחרים המגיעים לעשרות אלפי טונות. אף יצואנו ההולך וגדל של מלט, אשלג ובלים כימיים לארצות מדרום לתעלה עשוי להסתכם במאות אלפי טונות. לאור נתונים אלה, זכותנו המלאה לתבוע לעצמנו סטטוס של משתמש.

לידיעתך, גם אם ידחו טיעוננו הנ"ל ויסרבו להכיר בנו כבמשתמש, כוונתנו להביאם לפחות להבטיח זכותנו להצטרף כ־affiliate. אם ישיבו לך ברוח זו, תטען כי הניסוח של רשות ההצטרפות של affiliates אינו מספק אותנו ואינו מבטיח עדיין זכותנו. תצביע על שתי תקלות אפשריות:

1) המילים at an early stage (סעיף 3 עמוד 2) הן פתח לדחייה עד לכשירחיב.

2) הנוסח .may become etc. אינו מבטיח ההצטרפות כזכות מוכרת שאין לערער עליה אלא עשוי להשאירה תלויה בהסכמתם של יתר חברי האיגוד. ללא הבהרה ברורה שאנו זכאים להצטרף, פירוש הדבר שבנוסח רשמי של המערב לגבי התעלה מתעלמים מההכרה כלפי ישראל מתכחשים להבטחות החוזרות ונשנות שבכל הסדר חדש תבוטל אפליה זו.

לידיעתך, בשלב זה אין אנו מעלים תביעה שאנייה ישראלית או מכלית המיועדת לישראל ונושאת דגל זר תיכלל בשיירה הראשונה, אם תהיה כזו, אך עליך להבהיר בהדגשה שיהיה הסידור הסופי לשיט בתעלה אשר יהיה, נעמוד הפעם בכל תוקף על זכותנו למעבר חופשי לאניותנו בהתאם לעקרונות אמנת קושטא והחלטת מועצת הביטחון. מדבריך צריך להשתמע שאם גם הפעם תתעלמנה המעצמות מתביעותינו, לא נשלים עם כך ונשקול האמצעים בהם נוכל להבטיח זכותנו הלכה למעשה.

מב"ר, מע"ר

426

א׳ אילת אל א׳ לוריא
E. Elath to A. Lourie

מברק מוצפן ל/626
נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 18 בספטמבר 1956

אישי-סודי

הקולונל הנריקס, הממריא הלילה לישראל, מסר לי באופן אישי וסודי על שיחה שהייתה לו עם שר המלחמה הד, ידידו האישי הוותיק. באותה שיחה גילה הד שאיפת משרד המלחמה שישראל תתקוף מצרים במקרה שצבא בריטי ייכנס למערכה עם נאסר. הד ציין שכאשר יארע הדבר לא תוגש כל עזרה מדינית או צבאית לישראל כדי לא לקומם כל מדינות ערב נגד בריטניה, אך בשעת הסדר העניינים הכללי לאחר מפלת נאסר "לא יישכחו ענייני ישראל וצרכיה".

מלבד זאת, סיפר הד, שבמשרד החוץ הבריטי מתגבשת קבוצה הרואה פתרון לבעיותיה של בריטניה במזרח התיכון על ידי חיזוקן של עיראק וישראל והישענות על שתי המדינות הללו.

הנריקס שוחח בימים האחרונים עם כמה מידידיו, בייחוד בין אנשי הצבא, בבעיות האזור וישראל והוא מלא רשמים כרימון.

הנני סומך על כבודו וכוונותיו הידידותיות כלפינו וחוזר על בקשתי שתטפלו בו כראוי. הנני מציע שתוסדר בשבילו פגישה עם ראש הממשלה. כל מה שישמע הנריקס מראש הממשלה יועבר על ידו עם שובו לידידיו רבי ההשפעה.

אילת

427

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירויות ישראל במוסקבה ובוורשה
East European Division to the Israel Embassies in Moscow and Warsaw

מברק מוצפן חוזם 69
נוסח יוצא: 130.11/2503/8

ירושלים, 19 בספטמבר 1956

1) "הארץ" מודיע היום כי לפי "אהרם"[1] המצרי שפילוב שלח איגרת לנשיא סוריה בה הוא מודיע כי ממשלת ברית־המועצות אינה מעודדת כלל עליית יהודים מארצה או ממדינות אחרות של הגוש המזרחי, מאחר שאיננה מעוניינת בהרעה נוספת של המצב במזרח התיכון.

לפי "אהרם", נשיא סוריה גילה עניין רב בעלייה מהמזרח לאחר שנודע כי ממשלת פולין התירה עליית 20 אלף.[2] הוא ביקש מאת ממשלת ברית־המועצות להבהיר עמדתה. לפי אותו המקור שפילוב אף הוסיף כי פולין התירה עלייתם של זקנים בעלי קרובים בארץ בלבד, אינה מעודדת ואינה מתירה עליית יהודים שהם בגיל שירות צבאי או המוכשרים לעבודה טכנית כאשר היא בעצמה זקוקה להם.

"אהרם" מוסיף כי ממשלת פולין אישרה זאת בתזכיר לחבר הערבי.

2) מתוך החשבת גורם הפרסומת בעיתונות הישראלית שמשמשת לערבים מקור עיקרי לידיעות על העלייה, התקשרנו עם כל עורכי העיתונים בארץ וביקשנו לא לפרסם פרטים על העלייה ממזרח אירופה. כולם מבטיחים, אולם אין אנו חושבים שההבטחה תקוים לאורך ימים. בלית ברירה נצטרך לחשוב על אמצעים יותר דרסטיים למניעת פרסומת.

מזא"ר

427

1. תרגום מלא של "אל אהרם" המצרי מ־17 בספטמבר בתיק 130.11/2503/8.
2. על העלייה מפולין ראו מס' 251, 284.

428

א' אבן אל המחלקה למוסדות בין־לאומיים
A. Eban to the Division of International Organizations

מברק מוצפן 583
נוסח נכנס: 130.09/2333/1

ניו יורק, 19 בספטמבר 1956

מידי

בישיבת הפתיחה של הוועידה האטומית[1] תעלה בעיית ייצוג סין העממית. אני מציע שנימנע, ואלה הנימוקים:

א) אין להתנגד באשר דגלנו תמיד בהכרה.

ב) הוועידה מתקיימת על פי החלטת עצרת או"ם שקבעה במפורש שהמשתתפים יהיו חברי או"ם וחברי הסוכנויות המיוחדות.

ג) רוב המכירים הבלתי קומוניסטים בסין העממית יימנעו.

ד) בעיית המעמד של סין העממית חייבת להיחתך במעמד מדיני ולא מקצועי מדעי.

ה) עובדה היא שסין לא גמלה לנו מאומה על הכרתנו ורצוננו לקיים יחסים, בעוד שהקימה יחסים עם הסקנדינבים ואחרים.

מציע עמדה דומה להצעת הזמנת קוריאה הצפונית, וייטנאם ואולי התנגדות מפורשת לגרמניה המזרחית. מציע שנצביע בלי לנאום.[2]

אבן

428

1. במושב העשירי של העצרת הכללית של האו"ם בדצמבר 1955 הוחלט לכונן סוכנות בין־לאומית לאנרגיה אטומית. הוקמה קבוצה מכינה, בת 12 שגרירים בוושינגטון, שהוטל עליה להכין תקנון לגוף החדש. ב־20 בספטמבר 1956 נפתחה במטה בניו יורק ועידה, שעליה הוטל לדון בתקנון המוצע ולאשרו (ראו סידור אל אבן, 19 ביולי 1956, 130.03/1991/2).

2. משרד החוץ אישר הימנעות, בציינו כי הנטייה הייתה להצביע 'בעד' מסיבות שונות, ביניהן הצורך להזדהות עם האסיאנים וכן להשאיר פתח לאפשרות שסין תחליט להחליף נציגים עם ישראל. נוסף על כך, הצבעה בעד סין הייתה מתפרשת כמחווה בעניין מדעי־אנושי, ומקלה על הימנעות ישראל לגבי הצטרפות סין העממית לעצרת האו"ם ראו לוריא אל אבן, מברק 566, 21 בספטמבר 1956, 130.09/2332/1). מאוחר יותר הבריק אבן כי העניין לא הובא להצבעה (מברקו אל משרד החוץ, WIA716, 21 בספטמבר 1956, 93.01/2213/3).

429

מ׳ קומיי אל ג׳ מאיר
M. Comay to G. Meir

מברק מוצפן 289

נוסח נכנס: 130.02/2456/9

אוטווה, 20 בספטמבר 1956

סודי-אישי-מידי

אחרי ישיבת הממשלה הבוקר, סיפר לי סגן המנכ״ל ווטקינס בנוכחות מקאינס:

א) ההחלטה חיובית לגבי כל 24 המטוסים.

ב) רוצים לעכב הודעה עד מחר או מחרתיים[1] על מנת למסור ההחלטה מראש לשר בפריז,[2] לשלוש המעצמות, לנציגויות קנדה במזרח התיכון ומטעמי נימוסין גם לנציגים הערביים באוטווה כמה שעות לפני הפרסום. בינתיים רוצים לשמור בסודיות גמורה. ביקשתי לראות נוסח ההודעה מראש כדי לתאם תגובתנו כאן ובבית, וייתכן שהטיוטה תהיה מוכנה ואוכל לראותה עוד היום.

ג) כצעד ראשון לביצוע, ביקשו מכתב ממני למרטין לאשר בשם ממשלת ישראל שהמטוסים למטרות הגנתיות בלבד. כבר מסרתיו.

ד) ההחלטה הייתה לספק בקצב של ארבעה לחודש במשך ששת החודשים הבאים, החל מהיום. הגבתי כי זה לא בהתאם ללוח המכירות שנמסר לי על ידי השר האו לפני זמן מה ושאושר על ידי משרד החוץ לפני שבוע (ראו שלי 282 [סעיף] ב)[3] ואשר היה מבוסס על התייעצות בין כל הגורמים. השיבו שבעצמם בודקים איך לשלב ההחלטה עם הלוח הנ״ל ויודיעו לנו בעוד יום־יומיים מה בדיוק יהיה המצב האמתי, אך ברור שעד עשרים במרס לכל המאוחר, נקבל את כולם.[4]

חוזר על שלי 46 [2] מ־30 ביולי סעיף (2).[5] אפשר למסור הוקרה למייק [פירסון] על הבנתו ועל יחסו החיובי דרך צור בפריז. הייתי מבקש שצור ימסור באותה הזדמנות גם כמה דברי הוקרה ממני אישית. בלעדיו, ספק אם היה העניין מקבל תנופה מלכתחילה.[6]

קומיי

429

1. ההודעה פורסמה ב־21 בספטמבר. נאמר בה, בין השאר, כי לאחר התייעצות עם מדינות ידידותיות, ולאחר שהובהר אופייה ההגנתי של בקשת ישראל, הוחלט למכור לה 24 מטוסים מסוג F־86. היתר זה ניתן לביטול או לדחייה אם ישתנו הנסיבות המדיניות או הצבאיות במזרח התיכון. לאחר תחילת מלחמת סיני ניצלה קנדה סעיף זה בהסכם כדי להשעות את העסקה.
2. שר החוץ הקנדי פירסון שהה באותה עת בפריז לרגל כנס מועצת נאט״ו.
3. במברק זה (מ־12 בספטמבר 1956, בתיק 130.09/2287/3) נאמר כי בהתייעצות בין הגורמים הנוגעים בדבר אושר מחדש קצב ומועדי מסירת המטוסים כמפורט במברק קודם של קומיי מ־7 באוגוסט, דהיינו, 11 מטוסים בנובמבר, 8 בדצמבר, 3 בינואר, 2 בפברואר.
4. במכתב אל קומיי מ־5 באוקטובר הודיע פירסון כי המטוסים יימסרו לישראל בתוך שישה חודשים, בקצב של ארבעה בחודש. פירסון חזר על ההסתייגות שפורטה בהערה 1 דלעיל, כלומר שניתן לבטל או לדחות את העסקה אם ישתנו הנסיבות המדיניות או הצבאיות במזרח התיכון (המכתב בתיק 93.08/391/2).
5. בתיק 93.01/2287/3. במברק זה הציע קומיי לשגר שדרים של הוקרה מבן־גוריון אל ראש ממשלת קנדה, ומשרת החוץ אל שר החוץ הקנדי. כמו כן הודיע שיברר אפשרויות אימון לטייסים ישראלים במפעל הקנדי וכן פנייה ליהודים עשירים בקנדה למימון העסקה.
6. ראו מכתב תודה מבן־גוריון אל ראש ממשלת קנדה מ־4 באוקטובר, בארכיון בן־גוריון.

430

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/354
נוסח יוצא: 130.02/2450/3

ירושלים, 21 בספטמבר 1956

שלכם 523, 524.[1]

לאור ההודעה החדשה אשר כקודמתה מתעלמת לחלוטין מקיומנו ומעניינו בחופש השיט כבכל פתרון שיימצא לבעיית התעלה, הנכם מתבקשים להכין זיכרון דברים נוסף ולהגישו למשרד החוץ מתוך מתן הסברים בעל פה ככל שיידרש.

א) טרם נתקבלה תשובתם לבקשת השגריר לסמיונוב מ־6.8.56[2] בדבר תמיכתם בחופש השיט הישראלי. כמו כן, טרם קיבלנו תגובתם לזיכרון הדברים שהוגש בשיחה עם זכרוב ב־24.8.[3] נודה אפוא בעד תשובה בהקדם.

ב) בינתיים, הוגשה לנו הודעתם מ־16.9 ועלינו להביע מחדש את צערנו על התעלמותה הנוספת של ברית־המועצות מעניינה החיוני של ישראל בתעלה ואת תימהוננו על הצעתה להזמין מדינות ערב "שגובלות עם אזור התעלה" מבלי להזכיר את ישראל הקרובה ביותר. תוכלו לחזור על נקודות הטיעון המתאימות שבזיכרון הדברים הקודם אפילו כשהדבר יתקבל בחזרה.

ג) תסיימו הטיעון בפסקה הבאה: "ישראל סבורה כי שום פתרון של בעיית סואץ שאינו מתחשב באינטרסים הצודקים והחוקיים של ישראל לא יביא לאזור את ההרגעה והשלום שהוא והעולם כולו זקוקים לו ויחטיא אפוא את עיקר מטרתו".

ד) תסיימו בהבעת התקווה כי ברית־המועצות תדון מחדש בשאלת מקומה של ישראל בכל הסדר של בעיית סואץ ותציע את הצטרפותה לכל גוף שיקבל על עצמו את מציאת הפתרון והפעלתו.[4]

מזא"ר

430

1. במברקים אלה (16 בספטמבר, בתיק 130.09/2326/8) הודעה על איגרת ממשלת ברית־המועצות אל מדינות העולם, ובכלל זה ישראל, ובה השקפת ברית־המועצות על משבר סואץ, כפי שהוצגה בוועידת לונדון, התנגדות להכנות צבאיות של בריטניה וצרפת והתנגדות להקמת איגוד המשתמשים בתעלה. לעומת זאת, ברית־המועצות מסכימה להשתתף בוועידה שמציעה מצרים, ולדעתה צריכות להשתתף בה כל המדינות שחתמו על אמנת 1888 ובכלל זה היורשות החוקיות של האימפריה העותמנית, ארצות ערב הגובלות באזור התעלה וכן ארצות אחרות המשתמשות בתעלה.
2. מס' 373.
3. ראו מס' 384, הערה 4.
4. בתשובת השגרירות נאמר כי למען הדיוק הוגשה לזכרוב איגרת ולא זיכרון דברים ונשאלה שאלה אם יש להגיש הפעם זיכרון דברים (ראו השגרירות במוסקבה אל משרד החוץ, ט/531, 23 בספטמבר 1956, 130.09/2320/7). משרד החוץ השיב (מברקו אל השגרירות, ק/358, 26 בספטמבר 1956, 130.09/2326/6) כי מוטב להגיש איגרת, אך רצוי לחכות עד שיוחלט על תגובה להודעת זורין במס' 434.
תשובת ישראל להודעה - מס' 452.

431

א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי (ירושלים) וי׳ צור (פריז)
E. Elath to the British Commonwealth Division (Jerusalem) and J. Tsur (Paris)

מברק מוצפן ל/635
נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 22 בספטמבר 1956

מידי

ועידת לונדון השנייה גילתה חילוקי הדעות הרציניים שהחלו להסתמן במחנה 18 המדינות לאחר כישלון שליחות מנזיס. אך לא רק כישלון ועדת מנזיס להביא נאצר למשא ומתן על יסוד ההחלטות של ועידת לונדון הראשונה השפיע על ירידת המתח בקרב מרבית המדינות שהצביעו באותה ועידה בעד החלטות דאלס, אלא גם כמה מאורעות אחרים, וביניהם: הכרזות אייזנהאואר ודאלס,[1] שפורשו כנסיגה נוספת בעמדת ממשלת ארצות־הברית. החלטת המדינות הסקנדינביות להעביר הבעיה לדיון באו״ם והוויכוח בשאלת סואץ בפרלמנט הבריטי.[2] בייחוד השפיע על גיבוש הלך הרוחות בוועידה אופיו המעורפל של רעיון איגוד המשתמשים שנתקבל על ידי מספר משלחות הוועידה כחוסר תכנון וכתכסיס אמריקאי לסחוב העניין כדי לשמור, מצד אחד, בצורה זו או אחרת על אחדות 18 המדינות וכדי למנוע, מצד שני, מעשים קיצוניים על ידי ממשלות בריטניה וצרפת. אישור לחוסר בהירות בעמדת שלוש המעצמות עצמן לגבי האיגוד ומטרותיו מצוי בעובדה שכל אחת מהן באה לוועידה עם הצעות משלה שנבדלו אחת מרעותה בכמה מובנים חשובים. דבר זה הוסיף לא מעט מעל המבוכה שהשתררה ברגע שהחל ויכוח כללי בוועידה על תקנון האיגוד ומטרותיו.

כבר עם פתיחת הוועידה, הוברר שעמדת פקיסטן נשתנתה לעומת עמדתה בוועידת לונדון הראשונה והדבר גרם לנסיגה גם בעמדת משלחות חבש ופרס שחששו מפני בדידות באזור. עמיתי הצרפתי, שובל, סיפר לי שראשי המשלחות של פרס וחבש הביעו בפניו דאגתם פן יישארו במצב הקיים בודדים במחנה בנדונג ויצטרכו לשלם אחר כך מחיר יקר בעד זיקתם היתרה למערב. אפילו המשלחת הטורקית החלה לדבר בשפה זהירה יותר וקיבלה על עצמה לתווך בין דאלס וראשי המשלחות האפרו־אסיאתיות. עמיתי השוודי סיפר לי שעל החלטת ממשלות סקנדינביה להביא עניין התעלה לדיון באו״ם השפיעה במידה עמדת הלייבור בבריטניה. לדבריו, הייתה דניה ולא שוודיה הקיצונית במחנה הסקנדינבי בהתנגדותה לאידן ומולה. הנורווגים שהם המשתמשים העיקריים בין הסקנדינבים בתעלה, התעניינו פחות בבעיות מדיניות וכספיות מאשר בשאלת מציאת הדרך למשא ומתן עם נאצר אגב הבטחת המעבר בתעלה באופן טכני יעיל.

431
1. ראו מס׳ 415, הערה 1.
2. ראו מס׳ 414, הערה 1.

שר החוץ האיטלקי התאונן בפני פינו על עמדת הסוציאליסטים באיטליה, החותרים תחתיו במאמציו לתמוך בצרפת. בקשר לעמדת דאלס שמעתי ממקורות שונים שעיקר דאגתו הייתה למניעת קרע בוועידה, ומרבית זמנו הקדיש לשיחות אישיות עם ראשי המשלחות המהססות שסיכנו מהלך הוועידה. הייתה זו הצעת דאלס שלא לדרוש מהמשלחות לחייב ממשלותיהם להצטרף בוועידה עצמה ל"איגוד המשתמשים" ולהשאיר לממשלות להחליט על כך במשך הזמן.

מאוכזבים ביותר מתוצאות הוועידה היו הצרפתים אשר ראו סטייה רצינית ממגמות האיגוד באפשרות לשלם דמי מעבר בתעלה לא לאיגוד בלבד אלא אם אחת מחברות האיגוד תרצה בכך - גם למצרים. סטייה זו מצאו הצרפתים במילה may במקום must שבסעיף 4 בחלק התקנון העוסק בדמי המעבר בתעלה והתרעמו על משלחות גרמניה ואיטליה על שהפעילו לחץ על דאלס כדי להשיג הסכמתו לברֵרה זו.[3] שובל סיפר לי על השיחה שהייתה לו עם דאלס לאחר סיום הוועידה, בה הסביר דאלס שאין לצרפתים לדאוג לסעיף זה או אחר שבתקנון האיגוד, הואיל והוויתורים שנעשו כדי לשמור על האחדות במחנה 18 המדינות, אך ממשלת ארצות־הברית לא תקבע עמדתה לפי התקנון בלבד ותעשה מצדה הכול כדי לאלץ נאסר באמצעי לחץ מדיניים וכלכליים לקבל מרות הסדר החדש בהתאם להחלטות הרוב של ועידת לונדון הראשונה. ממקורות מהימנים שמעתי שממשלות בריטניה וצרפת דואגות פן נאסר יסכים לנהל משא ומתן עם האיגוד החדש על יסוד התקנון, כדי לנצל הנקודות החלשות שבו, ובייחוד כדי לנצל חוסר האחדות בקרב 18 המדינות על מנת להשיג באמצעים חוקיים מבוקשו בתעלה. יש סברה שקרישנה מנון, שיבוא מחר מקהיר, יציע לממשלת בריטניה תיווכו במגמה לקרב עמדת נאסר לעמדת ועידת לונדון השנייה כפי שהתבטאה בתקנון האיגוד החדש ובפירושים להסתייגויות בקשר לתקנון של המשלחות השונות שהשתתפו בוועידה. לדברי שובל, ממשלתו תסרב לנהל משא ומתן עם נאסר בדרך זו ותבכר לעשות זאת באמצעות או"ם. אך המתיחות בה נתקבלו בפריז תוצאות ועידת לונדון השנייה עלולה, לדבריו, לגרום משבר מרחיק לכת בצרפת. בקשר לענייני ישראל, תקנון האיגוד, כפי שהוכרז בוועידה, טוב לנו מהטיוטה שנמסרה על ידי וסטלייק.[4]

בשבילנו חשובים הסעיפים:

1. הקובע בקשר לחברות באיגוד אפשרות של הצטרפות מדינות אחרות אליו נוסף על ה־18. סעיף 2 (3) המדבר על פעולת האיגוד בתעלה ואשר בשירותיו תוכלנה להשתמש גם מדינות שאינן חברות באיגוד. בתקנון האיגוד אין הגדרת המושג user שבטיוטה שאילו התקבל על ידי הוועידה הייתה לפי מצב העניינים הקיימים למעשה מניעת הצטרפותנו "לאיגוד המשתמשים". בתקנון אין גם החלוקה שהוצעה בטיוטה לחברים ול־affiliated של האיגוד. בקשר לכך, אינני רואה יותר טעם לדון עם משרד החוץ הבריטי על טיוטת

3. בסעיף זה של התקנון הקובע את מטרות איגוד המשתמשים נאמר שאחת ממטרותיו היא:
To receive, hold and disburse the revenues accruing from dues and other sums which any user of the canal may pay to S.C.U.A. without prejudice to existing rights pending final settlement.
נוסח התקנון במלואו ראו ב־*Keesings Contemporary Archives, 1955-1956*, p. 15125
4. ראו מס' 424.

וסטלייק. אך יש צורך להבהיר בהקדם עמדתנו כאן, בוושינגטון ובפריז לקראת הוועידה השלישית[5] ופעולות האיגוד החדש. הואיל ולויד ייעדר במשך מרבית השבוע הבא מלונדון לרגל ביקורו עם אידן בפריז, אבקש פגישה עם קירקפטריק על מנת לקבל ידיעות על מגמות הוועידה השלישית, ואשתדל אחר כך להיפגש עם לויד עוד לפני פתיחות הוועידה,[6] ובייחוד אם עד אז תתגבש עמדתנו ואקבל הוראות מפורשות.[7]

אילת

432

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ

Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 87

נוסח יוצא: 130.09/2339/7

ירושלים, 24 בספטמבר 1956

ברנס נקרא היום לשרת החוץ לרגל ההתקפה ברמת רחל.[1] שרת החוץ פתחה באמרה שמדי פעם בפעם שומעים אנו הסברים שונים ומשונים הנועדים לתרץ התקפות ירדניות. אומרים לנו שהמשמעת בצבא ירדן רופפת. ממקורות מסוימים נמסר שמלכה אינו שפוי בדעתו וכעת הומצא התירוץ שההתקפה ברמת רחל בוצעה על ידי חייל שנתקף בטירוף דעת. אם ירדן מנוהלת על ידי אנשים שאינם שפויים בדעתם וחייליה מטורפים, הרי שהיא מהווה סכנה לשלום האזור ומישהו צריך להשליט סדר בה. בעבר היו אומרים לנו שהתקרבות חיילים ישראליים לגבול מעוררת עצבנות בצד השני וגורמת לפתיחת אש, אולם למה עלינו לצפות כשאוטובוסים אזרחיים הנעים בקרבת הגבול ואנשי מדע שלווים מותקפים גם הם?

ברנס ניסה להצביע על הימצאות הפליטים בירדן כגורם לאיבה ולמתיחות בגבול.

שרת החוץ שללה בתוקף זכות משקיפי או"ם להעלות בעיית הפליטים כהסבר לתוקפנות הערבית. בעיה זו נדונה במוסדות או"ם הנוגעים בדבר ואין זה מזכותם של משקיפי או"ם או מתפקידינו אנו לתרץ הסיבות הפסיכולוגיות והפסיכיאטריות לתוקפנות.

5. הוועידה השלישית התכנסה בלונדון בראשית אוקטובר והחליטה על הקמת מוסדות איגוד המשתמשים בתעלת סואץ - ראו מס' 459.
6. ראו מס' 447.
7. ראו מס' 443.

432

1. ב־23 בספטמבר פתח צבא ירדן מעמדותיו שבצפון בית לחם באש מקלעים על משתתפי כנס החברה לחקירת ארץ־ישראל ועתיקותיה שהתקיים ברמת רחל. ארבעה מבין המשתתפים נהרגו, ו־15 נפצעו. הירדנים טענו כי היריות היו מעשה ידיו של חייל שנטרפה עליו דעתו (ראו משרד החוץ אל הנציגויות בחוץ לארץ, חוזם 81, 24 בספטמבר 1956, 130.02/2440/11).

בתשובה לשאלת ברנס אם עליו להסיק שאנו מאשימים את ממשלת ירדן במתן הוראות לביצוע ההתקפה ברמת רחל, השיבה שרת החוץ כי אין אנו מעוניינים כלל בתוכן ההוראות הפנימיות בירדן, כי אם בתוצאות ביצוען.

כשברנס העיר שמדיניות התגמול לא הביאה להפסקת התוקפנות הגיבה שרת החוץ שמאז הפסקת האש באפריל נפלו קרבנות רבים ובכל זאת התאפקנו זמן ממושך ואף קיבלנו מחמאות על כך מכל הצדדים; האם ההתאפקות עזרה?

בין היתר אמר ברנס שהבריטים מנסים להשפיע על ממשלת ירדן להבטיח שקט בגבול. שרת החוץ שאלה אם עלינו למצוא עידוד בכך כשדובר משרד החוץ הבריטי מודיע שבתקרית דוויימה ב־10.9 נהרגו 6 החיילים הישראלים בשטח ירדן, ואחר כך מסרב לתקן הודעתו גם כשוועדת שביתת הנשק הפריכה גרסה זו?[2]

כשנשאלה על ידי ברנס אם יכולה להציע מה עליו כעת לעשות אמרה שרת החוץ שאו"ם חייב להודיע לממשלת ירדן בצורה שאינה משתמעת לשתי פנים שהמצב הפסיכי של חיילים ירדנים אינו אלא עניינה היא ושאו"ם ישפוט אותה לפי מעשי חייליה ואזרחיה. כן הייתה רוצה שרת החוץ לראות שהמזכ"ל נוקט עמדה פומבית אחרי תקרית כזו ביזמתו הוא. המזכ"ל איים לנקוט בצעדים בגלל דברים כגון רצוננו לסמן הגבול בעזה בעצמנו ולא על ידי משקיפי או"ם. מעניין יהיה להיווכח איך יגיב על דברים חמורים בהרבה מצד הערבים. חשוב שנרגיש סוף־סוף שאו"ם מבחין בין תוקף לנתקף, ובין נרצח לרוצח. יתר על כן, אמרה שרת החוץ, אנו מעוניינים לראות אם מלך ירדן מוכן לפרסם הודעה שירדן מעוניינת בשקט בגבול, כשם שהוא מוציא הודעות פומביות מלאות הסתה נגד ישראל. אם הודעה כזו לא תפורסם, אין לתת אמון כלשהו בדברים הנאמרים על ידי שלטונות ירדן לברנס על רצונם כביכול למנוע תקריות.

ברנס אמר שידווח הכול למזכ"ל.[3]

תקוע

2. ראו מס' 420 והערה 1 שם.

3. בפגישה ב־25 בספטמבר עם המזכיר הכללי ביקש קדרון שהמזכיר יפרסם הודעה בגנות התוקפנות הירדנית כפי שעשה בעבר במקרים שישראל גונתה על פעולותיה. המזכ"ל השיב שאין להשוות את תקריות הימים האחרונים עם פעולותיה של ישראל בע'רנדל ורהווה, ובנוסף, עדיין לא קיבל דין וחשבון מלא מברנס (ראו קדרון אל רפאל, מברק 603, 25 בספטמבר 1956, 130.02/2453/8).

433

מ' קדרון אל המנהל הכללי של משרד החוץ
M. Kidron to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן NWT163
נוסח נכנס: 130.02/2450/3

ניו יורק, 24 בספטמבר 1956

סואץ.

א) ההחלטה הבריטית להעלות שאלת סואץ במועצת הביטחון[1] דווקא עכשיו באה כהפתעה לכל המשלחות, לרבות הבריטית. ההסבר המקובל שהדבר נעוץ בקשייו הפנימיים של אידן. הצרפתים שאינם מאמינים שמהאו"ם תבוא הגאולה אך הפעם הצטרפו ליזמה תוך היסוסים רבים ורק לאחר לחץ הבריטים שתבעו סולידריות וגם מסרו כעובדה שאם לא יפנה המערב למועצת הביטחון, יעשו זאת הרוסים (מפי הרוסים שמעתי ביום ה', 20.9, כי לא הייתה להם כל כוונה כזאת). בפי אחדים, כולל אמריקאים, הסברה שהמטרה הבריטית האמתית היא להוכיח כי האו"ם חסר אונים, ועל ידי כך להכשיר הקרקע לשימוש באמצעים אחרים.

ב) אין לעת עתה לאיש מושג כיצד יתפתחו הדברים או מה מצפים הבריטים להשיג מהדיון. רק בוודאות הווטו הרוסי אין חילוקי דעות.

ג) נשאלנו כל היום אם בכוונתנו לדרוש זכות הדיבור. תשובתנו הייתה כי טרם נתקבלו הוראות, אולם מותר להניח שכך תחליט הממשלה. הצרפתים והאמריקאים קיבלו תשובה זו ללא התרגשות. לעומתם, הפצירו בנו הבריטים להבליג בטענה שהופעתנו לא תחזק ה־case נגד מצרים ובוודאי תעורר כל מיני בעיות שאינן קשורות לסואץ. הוראות הבריטים הן לעשות הכול על מנת להגביל הדיון לחברי מועצת הביטחון ומצרים בלבד. אם יאשרו הופעתנו יקשה עליהם למנוע השתתפות אחרים לרבות שאר הערבים.

הפרכתי הטענות באמרי שלנו locus standi בשאלה ואילו לערבים אין. ישראל המדינה היחידה שסבלה עד כה מהסגר מצרים, ותיקי מועצת הביטחון מוכיחים זאת. קשה להניח שבדיון במועצת הביטחון לא יזכירו החלטת 1951, ומי מוסמך יותר להציג החלטה זו מבעל התלונה המקורית. הוספתי שציבורנו שלא היה מאושר מהיעדרנו בשתי ועידות לונדון לא יבין הימנעות כאן.

433

1. ב־23 בספטמבר פנו בריטניה וצרפת למועצת הביטחון בבקשה לדון "במצב שנוצר על ידי הפעולה החד־צדדית של ממשלת מצרים ששמה קץ למשטר התפעול הבין־לאומי של תעלת סואץ, אשר אושר והושלם באמצעות האמנה מ־1888." בפגישה שהתקיימה ב־5 באוקטובר בין שרי החוץ של ארצות־הברית, בריטניה וצרפת אמר שר החוץ הבריטי סלווין לויד כי ההחלטה לפנות למועצת הביטחון התקבלה לאחר שהגיע מידע ממקור סודי כי הרוסים מעיינים באפשרות להביא את הנושא בפני האו"ם, ובריטניה אינה יכולה להרשות לעצמה שהסובייטים יקדימו אותה (ראו *FRUS, 1955-1957*, Vol. XVI, No. 300, pp. 640-641).

קרוסתווייט, שדיבר בשם דיקסון, אמר שמבין לרוחנו, אך בכל זאת מקווה שנתחשב בדעתם. הבריטים יפנו אלינו בלונדון ובירושלים.[2]

3) מאחר שהמצרים הגישו תלונה משלהם,[3] נשאלת השאלה אם לא רצוי שנגיש תלונתנו אנו. אם כן, מציע נוסח כללי כגון: Egyptian interference in Suez Canal with Israeli and non Israeli shipping trading with Israel ports.[4]

קדרון

434

א' שלוש אל מחלקת מזרח אירופה
A. Chelouche to the East European Division

מברק מוצפן ט/535

נוסח נכנס: 130.09/2326/8

מוסקבה, 24 בספטמבר 1956

מידי

ב־24 דנא נקראתי לסגן שר החוץ זורין, שהקריא באוזניי ההודעה הבאה:

אדוני השגריר, את תשומת לבה של הממשלה הסובייטית משכו הידיעות המתקבלות באו"ם והמתפרסמות בארצות שונות, בכלל זה גם בישראל, ביחס להגדלת מספר התקריות בזמן האחרון בקווי התיחום של ישראל עם ארצות ערב. כן ישנן ידיעות על תקריות שקרו ב־1, 10, 12, ו־14 בספטמבר ושגרמו למספר ניכר של קרבנות.

תשומת לב מופנית למצב כי התקריות הללו קרו בריחוק ניכר מקווי התיחום, בעומק שטחי מצרים וירדן, דבר שלא יכול היה לקרות בלי חדירה מכוונת של יחידות צבא ישראליות לשטחי מדינות אלו.

בקשר לכך, מופנית תשומת לב לעובדה כי בעיתונות ישראל הופיעה ב־9 בספטמבר ידיעה על הכרזת (הודעת) השגריר הצרפתי בישראל ז'ילבר על כך שישראל תילחם נגד

2. ראו שיחת אילת עם לויד מס' 447. עוד קודם לשיחה זאת נפגש הממונה הבריטי לשיחה עם שניאורסון, מנהל מחלקת חבר־העמים הבריטי וביקש שישראל לא תעמוד על השתתפות בדיוני המועצה. הוא הסביר כי מטרת בריטניה לקצר את הדיון במועצה ככל האפשר, בכל מקרה הסובייטים ימנעו כל החלטה שלא תהיה לרצון מצרים ותכלית הכינוס היא בעיקר להוכיח לדעת הקהל בבריטניה ובעולם שהאו"ם איננו מכשיר יעיל לטפל בבעיה (ראו מברק מחלקת חבר־העמים הבריטי אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, חוזם 98, 26 בספטמבר 1956, 130.09/2377/4).

3. ב־24 בספטמבר הגישה מצרים תלונה למועצת הביטחון כנגד בריטניה וצרפת בהאשימה אותן בנקיטת צעדים נגדה וביצירת "סכנה לשלום ולביטחון הבין־לאומי". תלונה זו נרשמה לצד התלונה הבריטית-צרפתית על סדר היום של מועצת הביטחון.

4. במשרד החוץ הוחלט, על דעת שרת החוץ, שיש לבקש השתתפות ישראל בישיבות מועצת הביטחון כ"צד מעוניין" - ראו מס' 435.

מצרים לצד המערב, ועם זאת ממשלת ישראל לא יצאה בהכחשת הכרזה פרובוקטיבית זו.[1]

אם לקחת לתשומת לב כי עיתונות ישראל מפרסמת בזמן האחרון קריאות שונות להגברת הלחץ על ארצות ערב השכנות בקשר למצב הנוצר סביב בעיית סואץ, וכן להביא בחשבון את האמצעים הצבאיים הנקוטים על ידי אנגליה וצרפת בתמיכת ארצות־הברית המכוונים נגד מצרים, הרי העובדות הנקובות של תקריות מזוינות אינן יכולות לא להביא להגברת המתיחות באזור המזרח התיכון.

הממשלה הסובייטית בהיותה מעוניינת בשמירת וחיזוק השלום והביטחון באזור המזרח התיכון, סוברת להכרחי להפנות תשומת לב ממשלת ישראל על המסיבות האמורות, בשים לב כי בתנאים הנוכחיים חשוב במיוחד לנקוט אמצעים לא להרשות להבא צעדים כאלה, העלולים ליצור מצב מסוכן לעניין השלום.

להלן מילולית תשובתי שבחלקה הוכנה מראש:

א) אעביר נוסח ההודעה לממשלתי.

ב) ממשלת ישראל תמיד הצהירה ואף הוכיחה זאת כי פניה לשלום וכי היא מוכנה בכל שעה ובכל מקום לשבת ולדון עם מנהיגי ערב על יישוב הסכסוך בדרכי שלום. ממשלת ישראל הודיעה לא פעם, ולערבים ידוע הדבר בבטחה, כי אם לא תבואנה פרובוקציות מזוינות מצד שכנותיה הערביות, אין לערבים לחשוש לביטחונם ולשלומם באזור. רק לא מזמן חזר והצהיר ראש הממשלה כי ממשלת ישראל פוסלת מלחמה יזומה כאמצעי פתרון וכי לדידה עדיף מצב של שלום רעוע אפילו על ניצחון במלחמה.[2]

ג) בהסכמי שביתת הנשק ובהבטחות שנתנו לא מזמן להאמרשלד התחייבו הצדדים להימנע מכל פעולות איבה ולשמור על הפסקת האש. אף על פי כן המשיכו מדינות ערב בפרובוקציות מזוינות שהביאו למספר הרוגים ופצועים ולחבלה במתקנים. ממשלת ישראל רואה התגרויות אלה כביטוי של מדיניות המלובה על ידי ארצות ערב במטרה ליצור מצב ללא נשוא לאורך הגבולות.

ד) ממשלת ישראל לא תסבול התגרות גסה בביטחון אזרחיה השלווים ומעשי רצח מתועבים בתוך גבולותיה. הסכמי שביתת הנשק והבטחות הפסקות האש להאמרשלד מחייבות שני הצדדים באותה מידה. אם ממשלות ערב אינן רואות עצמן קשורות להם, ולאור אזלת ידו של או"ם לקראן לסדר, חייבת ממשלת ישראל להבטיח שלום וביטחון אזרחיה בדרכים הנראות לה, בהצהירה ברורות כי אם מדינות ערב חפצות בזאת, לא יעמוד כל מכשול לקיום השלום לאורך הגבול.

ה) אשר להודעת ז'ילבר אין היא מחייבת אלא את שגריר צרפת עצמו.

434

1. המקור לידיעה - השבועון הצרפתי "לאקספרס", שבגיליונו מ־8 בספטמבר נכתב כי ז'ילבר, שבאותה עת שהה בפריז, אמר כי אם ישלחו צרפת ובריטניה יחידות צבא למצרים תצטרף ישראל למלחמה זאת ("הארץ", 9 בספטמבר 1956).
2. בנאום בפתיחת ועידת מפא"י ב־27 באוגוסט אמר בן־גוריון בין השאר: "נגזר עלינו לשקוד על קיום השלום עד כמה שזה נתון בידינו, וכל העצות הנמהרות לערוך מלחמת מנע [...] הן עצות חוטאות ומחטיאות. מלחמה שאינה כפויה עלינו על ידי אחרים לא תפתור שום שאלה שלנו, אם גם תיגמר בניצחון, מפני שיש כוחות גדולים מחוץ לעולם הערבי העלולים במקרה זה להתייצב נגדנו בכוחם הצבאי [...] ולכן יסוד ראשון במדיניותנו - לקיים את השלום, גם שלום רעוע, במידה שזה תלוי בנו [...]." (ראו משרד החוץ אל הנציגויות בחוץ לארץ, חוזם גלוי 6, 27 באוגוסט 1956, 130.09/2377/4).

ו) אם אמנם ממשלת ברית־המועצות מעוניינת בשלום כפי שהצהירה תכופות אני רוצה לקוות כי הודעות דומות הושמעו באוזני נציגי מדינות ערב במוסקבה. ארשה לעצמי אף להרחיק לכת ולשאול אם הדבר נעשה.

להלן דברי זורין:

איני יכול להיכנס לפרטי הבעיות של היחסים בין ישראל ומדינות ערב. מטרת ההודעה היא להעיר תשומת לבה של ממשלת ישראל לעובדות העשויות להביא להחמרת המצב באזור כתוצאה מפעולות הכוחות המזוינים הישראליים. בעיית היחסים בין ישראל וארצות ערב נוגעת למדינות אלה לבד, אוכל רק להוסיף כי העובדות הנזכרות בהודעה התרחשו אחר ביקורו של האמרשלד באזור ומעידות על פעילות המכוונת נגד מדינות ערב והמבוצעת בשטחיהן. עובדות אלה, בלוויית הקמפניה המתנהלת בעיתונות הישראלית, הביאו ממשלת ברית־המועצות למסור הודעה זו על מנת להפסיק פעולות מסוכנות באזור זה. ממשלת ברית־המועצות המעוניינת בשלום באזור ולדבריך גם ממשלת ישראל שותפת לדאגה זו, מעוניינת בהפסקת פעולות אלה המחריפות הסכנה באזור. אשר לעמדת ברית־המועצות בקשר לקיום השלום באזור, עמדה זו ברורה וגלויה מההודעות השונות שהתפרסמו ואין מה להוסיף עליהן. בהודעות אלה נאמר כי ברית־המועצות רוצה בקיום השלום באזור ומתנגדת לפעולות מלחמתיות מאיזה צד שתבואנה. אשר לשאלתך, אינני יכול להשיב עליה הואיל ופעולות ממשלת ברית־המועצות הן [בסמכות] הבלעדית של הממשלה הסובייטית בלבד.

השבתי כי מבלי לרצות להיכנס בעניינים השייכים לסמכות ממשלת ברית־המועצות, ברצוני להעיר כי אם היא מעוניינת בקיום השלום באזור הרי קריאה מצדה לממשלות ערב עמהן היא מקיימת יחסי ידידות לשמור על השלום תהווה תרומה מעשית לשלום.

זורין השיב כי הוא סבור שאם רוצים להבטיח ביטחון בקו התחום אז הודעתי, העשויה להתפרש כי אם ימשיכו מדינות ערב לנהוג כמנהגן תמשיך ממשלת ישראל בפעולות תגמול, אינה מסייעת לקירוב המטרה. ביקש כי ממשלת ישראל תעיין בכובד ראש בתוכן ההודעה.[3]

3. תשובת ישראל - ראו מס' 455 והערה 2 שם.

435

ג׳ רפאל אל א׳ אבן ומ׳ קדרון (ושינגטון)
G. Rafael to A. Eban and M. Kidron (Washington)

מברק מוצפן TNW508
נוסח יוצא: 130.09/2312/9

ירושלים, 25 בספטמבר 1956

מידי

סואץ, מועצת הביטחון.[1]

בהתייעצות עם שרת החוץ הוחלט שעלינו לבקש השתתפות בישיבות מועצת הביטחון כצד מעוניין.

ברצוננו למנוע רושם של הצטרפות ישירה ליוזמה האנגלו־צרפתית, אלא עלינו להפגין מגמתנו להגן על זכותנו שקופחה על ידי מצרים ועל ידי אזלת ידה של מועצת הביטחון, כפי שהצעת בפסוק האחרון של מברקך 661,[2] לכן הנך מתבקש לא להתערב בהתחלת הדיונים, אלא לדחות את נאומך עד אשר מספר ניכר של חברי מועצת הביטחון הביעו תמיכתם לחופש השיט. אנו סבורים שהרגע המתאים לנאומך הוא אחרי הנאום של נציג מצרים שבוודאי ידגיש שמצרים מוכנה לכבד את חופש השיט; אז אפשר לגולל פרשת ההסגר. בנאומך, התרכז נא רק בהפרת השיט כפי שמצרים הנהיגתו כלפי ישראל וכלפי המדינות הסוחרות עם ישראל ואל תנקוט עמדה לגבי עצם ההלאמה דהיינו, תבנה נא נאומך על פי הקווים של איגרתנו למעצמות,[3] כמובן תוך תוספת כל מה שלדעתך יכול לחזק תעצומתנו נגד ההסגר.

כמובן, צריך להשתדל גם שהנואמים האחרים יזכירו הפרתה של מצרים את החלטת 1951, ושיופיע בהצעת ההחלטה שתוגש סעיף מתאים שידגיש תוקף החלטת 1951.

הנ״ל נוסח לפני הגיע שלך 725.[4] אנו מציעים בררה א.

רפאל

435

1. ראו מס׳ 433.
2. במברק זה (מ־9 בספטמבר, 93.01/2213/3) המליץ אבן על השתתפותה של ישראל בדיוני מועצת הביטחון בנושא סואץ, וסיים: ״עלינו להשתתף כדי לעורר בעיית החלטת 1951 ואז לגרוס התאפקות, כלומר לא להיכנס לוויכוח בשאר הבעיות״.
3. מס׳ 381.
4. במברק זה (מ־24 בספטמבר, 130.09/2331/11), שאל אבן אם עליו לבקש השתתפות ישראל בדיוני מועצת הביטחון בעניין סואץ, ומנה מספר חלופות בעניין מועד הפנייה (בררה א פירושה פנייה מידית). בקשתה הרשמית של ישראל להשתתף בדיונים הוגשה ב־4 באוקטובר. על דיוני המועצה, שנפתחו ב־5 באוקטובר, ראו מס׳ 474.

436

הערת עורך
Editorial Note

פעולת צה"ל בחוסאן
The I.D.F. Operation at Husan, 26 September 1956

אור ליום 26 בספטמבר 1956 תקפו חיילי צה"ל מספר מוצבים של צבא ירדן בכפר חוסאן, דרומית־מערבית לבית לחם, ואת תחנת המשטרה במקום. הייתה זאת פעולת תגמול להתקפה הירדנית על משתתפי כנס החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה ברמת רחל וכן על רצח אישה ישראלית ליד מושב עמינדב וטרקטוריסט מקיבוץ מעוז חיים. אבידות הירדנים היו 50 הרוגים, ולישראל - 11 הרוגים. תוצאות חמורות אלה גרמו לתגובות קשות בעולם. ב־26 בספטמבר זומן אבן להאמרשלד, שאמר כי הפעולה מציבה אתגר למועצת הביטחון ועל המועצה לתת דעתה עליה. תגובות חריפות פורסמו במדינות שונות בעולם והיו גם חילופי דברים בין משרד החוץ הבריטי לשגרירות ישראל בלונדון (ראו לקט מסמכים, "תגובות לפעולת חוסאן", ללא תאריך, 130.02/2453/8; מברק מהשגרירות בלונדון אל משרד החוץ, 26 בספטמבר 1956, 130.02/2453/8).

437

מ' קדרון אל ג' רפאל
M. Kidron to G. Rafael

מברק מוצפן X308
נוסח יוצא: 130.02/2453/8

ניו יורק, 26 בספטמבר 1956

שלך 589.[1]

פגישת אבן עם המזכ"ל בה השתתפו גם קדרון ופרוטיץ' התקיימה לפני קבלת מברקך, אך מסתבר שכיוונו לדעת חכמים כי נמסר לו תוכן דבריך במלואו.

437

1. במברק זה (רפאל אל אבן, 589, 27 בספטמבר 1956, 130.02/2448/5) הורה רפאל לאבן: 1. למסור להאמרשלד את נוסח הודעת מאיר לברנס (ראו מס' 444); 2. להשתדל להשפיע עליו שיטפל בעצמו במצב ולא יפנה למועצת הביטחון; 3. להודיע לו כי ישראל תשמור על הפסקת האש באם יצליח לקבל מירדן התחייבות לקיום הפסקת אש מוחלטת; 4. לציין כי ישראל איננה רוצה להיגרר למלחמה עם מדינות ערב, אך כל עוד הן "מנהלות מסע של פורענות" אין לישראל ברירה אלא לנקוט אמצעים לעצור את "נחשול הדמים"; 5. לבקשו לפעול בהתאם לדברי מאיר לברנס ב־24 בספטמבר (ראו מס' 432).

האמרשלד פתח באמרו שאינו נכנס לפרטי תקרית אתמול[2] ואינו משמיע מחאה כי למחאות אין כנראה ערך. הקו בו נוקטת ממשלת ישראל מהווה challenge גלוי למועצת הביטחון ועל המועצה לתת דעתה עליו. לאור זה, הוא התייעץ הבוקר עם החברים העיקריים של מועצת הביטחון וכן עם נציג ירדן. הצעתו להם הייתה שאין טעם לכנס המועצה בנסיבות הקיימות. במקום זה הוא ידווח על המצב בגבול ירדן וכן על ההתפתחויות בגזרה המצרית.[3] אולם אם הממשלות הנוגעות בדבר לא תשמנה קץ למאורעות, יציע למועצה לקחת העניין לידיה. כל חברי המועצה אתם דיבר הסכימו לקו זה וכן הסכים הירדני, אם כי אחרי היסוסים רבים, הואיל והתכוון לדרוש כינוס המועצה. זה הרקע למכתבו לנשיא שהוברק בנפרד.[4]

אבן הגיב ברוח מברקך ותיאר הדאגה החמורה בארץ נוכח ריבוי מספר חללינו בזמן האחרון בגבול הירדני. הדגיש שהיזמה בידי ירדן. אם ירצו בשקט - יהיה שקט.

האמרשלד הדגיש וחזר והדגיש כי אינו רואה בפעולות אתמול ביטול ההתחייבות להפסקת אש על ידינו. ההתחייבות שרירה וקיימת.

קדרון שאל מדוע האמרשלד מוצא לנכון לדווח על ההתפתחויות בגבול [המצרי] בשעה זו. אין לעניין זה קשר עם התקריות בגבול הירדני, וצירוף שתי הפרשיות מתמיה. ידוע לו כי איננו מכירים בתאוריה של אחדות חוזי שביתת הנשק, והרי הובטח לא אחת שלא יהיה דיווח למועצת הביטחון על השאלות האלה.

התפתח ויכוח חריף בשאלה זו, אך האמרשלד עמד על שלו. טען כי המצב השתנה וכי מצפים ממנו כי ידווח על כל שטחי שליחותו.

בסוף השיחה הוא מסר להעברה לראש הממשלה תשובתו למכתב ראש הממשלה מ־[6]2 בספטמבר.[5] קטע יוברק בנפרד והמכתב במלואו יועבר בדואר הדיפלומטי הבא.

קדרון

2. פעולת חוסאן - ראו מס' 436 (הערת עורך).
3. ראו מס' 445.
4. ראו מסמך או"ם X3658 מ־26 בספטמבר 1956.
5. ראו מס' 438 ו־439.

438

ד׳ בן־גוריון אל ד׳ האמרשלד (ניו יורק)
D. Ben-Gurion to D. Hammarskjöld (New York)

Copy: 130.02/2404/6 :העתק

Jerusalem, 26 September 1956

I have been re-reading with the greatest care your two letters of 4 and 12 September.[1] I could wish that I were not driven to the sad conclusion - still quite incomprehensible to me – that our exchanges of letters since our last meeting have not brought us nearer together than our oral discussions, in which we had, I felt, reached a large measure of mutual understanding. Rather the contrary, in fact. The last thing I want is to find myself in disagreement with the representatives of the United Nations. You may not – certainly need not – believe in our virtue; but you will, I think, agree that we are aware of our interest in maintaining the best possible relations with world public opinion and with the organs of the United Nations.

But the United Nations is based on certain principles, which are as dear to us as they are to anybody else. It is our duty and our right to ensure, so far as we can, that these principles shall be applied to us in the same measure as to other States-Members. We cannot be expected to acquiesce in a "double standard", one for Israel and the other for the rest of the world. And I am sorry to have to say that this is just what has been happening.

Article 1 of the United Nations Charter provides for "international peace and security", and to that end for the taking of "effective collective measures for the prevention and removal of threats to the peace". We are subjected to continual, open, threats from the rulers of Egypt, Jordan, and Syria. They fill the press, the radio, and the public speeches of the Egyptian dictator, the Jordanian King, the Syrian President, and the King of Sa'udi Arabia - in solo and in chorus. We complain – but what is being done by the United Nations representatives, here, or elsewhere, to "prevent and remove" those threats?

The same Article provides for the "adjustment or settlement" of international disputes. Year after year we have been asking for such a settlement – but our voice is just "a voice crying in the wilderness", States-Members of the United Nations organise economic boycott and blockade against us in an attempt to strangle us economically, although Article 2(4) of the Charter clearly lays it down that

"All Members shall refrain in their international relations from the threat of use of force against the territorial integrity or political independence of any

438
1. מס׳ 417.

State, or in any other manner inconsistent with the purposes of the United Nations."

How can the boycott and blockade of Israel openly proclaimed and imposed by the Arab States be regarded as compatible with the Charter? If it is not, what have the institutions of the United Nations ever done or tried to do to assure to us our elementary rights under the Charter, or to prevent or stop our neighbours' hostile acts?

The United Nations is founded on the principle of "the sovereign equality of all its Members". Are we alone to be excluded from the application of that principle?

In 1949 we concluded Armistice Agreements with Egypt, Jordan, Lebanon and Syria. The key-article in all these Agreements is Article I, which lays down four principles for restoring permanent peace between the Contracting Parties. I quote it here:

"With a view to promoting the return of permanent peace in Palestine and in recognition of the importance in this regard of mutual assurances concerning the future military operations of the parties, the following principles, which shall be fully observed by both Parties during the Armistice, are hereby affirmed:

1) The injunction of the Security Council against resort to military force in the settlement of the Palestine question shall henceforth be scrupulously respected by both Parties.

2) No aggressive action by the armed forces – land, sea or air – of either party shall be undertaken, planned or threatened against the people or the armed forces of the other; it being understood that the use of the term "planned" in this context has no bearing on normal staff planning as generally practised in military organisations.

3) The right of each Party to its security and freedom from fear of attack be the armed forces of the other shall be fully respected.

4) The establishment of an armistice between the armed forces of the two Parties is accepted as an indispensable step toward the liquidation of armed conflict and the restoration of peace in Palestine.

Each one of those four principles has been and is being repeatedly disregarded by Egypt, Jordan and Syria, and I am unaware of any attempt on the part of United Nations authorities to enforce their observance. The Agreements were all freely and voluntarily entered into by the States concerned. When you were here last April, you showed great concern for Articles 7 and 8 of the Agreement, and tried, with some success, to secure better observance of Article 2(2). But in the most important and crucial of all the provisions of the Agreement – Article I, with its four vital principles, you evinced little interest.

In your letter of September 12 you say:

"I have had to ask you to re–establish compliance, as I have had to ask the others to do so. Your stand has been that you cannot do anything in that direction unless and until the other party has taken the first steps."

With all respect, I feel bound to point out that this is not the case. Egypt has broken Article I over and over again these many years. She has violated the provisions of the Charter and the 1951 decision of the Security Council regarding free navigation in the Suez Canal. She has not complied with Article 8(3) of the Armistice Agreement ("On the Egyptian side of the frontier, facing the El-Auja area, no Egyptian defensive positions shall be closer to El-Auja than El-Qouseima and Abou Aoueigila") . She has refused, even after your own intervention, to carry out Article 9, regarding prisoners of war. Israel has never refused to comply with any of the Articles of the Armistice Agreements.

When you were here last April, we told you that, after these years of violations of these Agreements by the other parties, we could not be expected to regard them as binding on us alone. For eight years, Jordan has been violating Article 8, as well as Article I, of out Agreement with her. We pointed this out to you, but the fact found no place in your report to the Security Council.[2] I had tried to explain to you the importance – religious, cultural, humanitarian of that Article, but apparently without avail.

For nineteen centuries – ever since the destruction of our Second Commonwealth – we have had access to the Wailing Wall, our people's most sacred place, We had that access under Moslem rule, under the Crusaders, under the Egyptians, under the Turks, and throughout the British Mandate. Jordan guaranteed us the same right in her Armistice Agreement with us – but she has never fulfilled her undertaking. And the representatives of the United Nations have condoned her breach of faith. We have our University buildings, library and laboratories on Mount Scopus. Our Agreement with Jordan provides for the resumption of their normal functioning, and for our free access thereto. For eight years that provision has been ignored by Jordan. I do not know what efforts you may have made to remedy all this on your visits to Jordan, or whether you have written to King Hussein about it. I only know that no voice has been raised in the United Nations, here or in New York, to check this violation by Jordan of Article 8, though this article is of the utmost importance, to us.

It looks as if there is, in fact, a "double standard" – one law for us, and another for the Arab States. Can you reasonably regard the presence of a United Nations observer at Nitzana or at the North end of the Sea of Galilee as more important than observance of the principles of the Charter or of the provisions of the Armistice Agreement which are vital for the security and the elementary rights of Israel?

You know as well as I do that Israel is genuinely anxious to observe the Armistice Agreements in their entirety – and to go even further: to establish real peace and co-operation with all her neighbours on the basis of equality and reciprocity under the United Nations Charter. Can it in truth be said of us that we are waiting for the other party to "take the first steps"? The other

2. ראו מס' 240 (הערת עורך).

party has for years been refusing to carry out the provisions of the Charter and the Armistice Agreement. Even the present British Prime Minister (who can hardly be suspected of any bias in favour of Israel against the Arabs) has publicly stated that he did not care to take the Suez problem to the United Nations because Egypt had been able to ignore with impunity the Security Council's decision regarding the passage of Israel shipping through the Canal. He also stated in the House of Commons that the Egyptian dictator's next step would be an attack on Israel – and Nasser has issued no denial.

These are a few of the reasons why I find it incomprehensible that we should be accused of waiting till the other side takes the first step.

This letter has already become far too long, but in fairness to you I must make three more points:

1) The Armistice Agreements were concluded between us and the neighbouring Arab States, not between us and the United Nations. They are based on reciprocity. They do not bind one side only. If Egypt violates her Agreement with us, she has no right to expect us to observe those provisions of it which she finds convenient. The same applies to Jordan and Syria.

2) The United Nations Charter provides (Article 51) that: "Nothing in the present Charter shall impair the inherent right of individual or collective self-defence if an armed attack occurs against a Member of the United Nations, until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security ..."

In publicly condemning what you prefer to call "retaliation"[3] you are really denying us our right to defend ourselves, so that the Arabs believe that they can go on murdering our civilians (they have acquired some respect for our soldiers) with impunity.

Your visits to our country will always be welcome, and I personally shall always be happy to discuss with you all matters of common concern. I am convinced that our talks in the past have been not only pleasant, but also useful, and – for me at least – instructive. But you are the Secretary-General of the United Nations, and it is not for me to decide whether and when you should visit this area. Whenever you may come, you will be a dear and

3. הדברים נאמרו בהודעה שפרסם האמרשלד ב־17 באוגוסט, לאחר שתי פעולות תגמול ישראליות ברצועת עזה. וזה נוסח הדברים:
This, apart from all legal considerations, is the uncontradictable thought behind the repeated condemnations by the United Nations of acts of violence, understood to have been in retaliation, and the view that such acts cannot be considered as acts of self-defence in the sense of the U.N. Charter.
(ראו הודעת מחלקת העיתונות של האו"ם מ־17 באוגוסט בתיק 93.03/3042/3).

honoured guest of my country. And if you are able to secure reciprocity in the observance of the Armistice Agreements, you will have achieved a very great thing for the welfare of all the peoples of the Middle East, and for the peace of the world.[4]

Yours sincerely,

439

ד' האמרשלד אל ד' בן־גוריון
D. Hammarskjöld to D. Ben-Gurion

Copy: 93.03/3042/3 :העתק

[New York], 26 September 1956

Dear Mr. Ben-Gurion,

By cable yesterday I received from General Burns parts of your letter to me of 25 September.[1] In the present situation, I wish only to make the following immediate comments.

As you well know, it is the Security Council that has repeatedly publicly condemned acts of retaliation. That I share their view is irrelevant in view of the fact that it would all the same be my duty publicly to maintain that stand. Your criticism of the impact of my statements on retaliation, which I consider unfounded, should, thus, with equal or greater justification be directed against the Security Council and its Members.

The situation is quite clear. You are convinced that a threat of retaliation has a deterrent effect. I am convinced that it is more of an incitement to individual members of the Arab forces than even what has been said by their own Governments. You are convinced that acts of retaliation will stop further incidents. I am convinced that they will lead to further incidents as they give both the immediate reasons for counteraction from the other side and a legal justification which, if applicable to you, must be equally applicable to the others. You believe that this way of creating respect for Israel will pave the way for sound coexistence with the Arab people. I believe that the policy may postpone indefinitely the time for such coexistence.

4. האמרשלד השיב לבן־גוריון תשובת ביניים קצרה (ראו מס' 439) ולאחר מכן תשובה מפורטת, שעיקרה כי בחליפת המכתבים ביניהם נשאר כל אחד מהם נאמן להשקפותיו. הוא רואה במכתב בן־גוריון סוף פסוק בשלב זה. לא יוכל לבוא לביקור בארץ־ישראל בגלל ריבוי עיסוקיו במשבר תעלת סואץ (ראו האמרשלד אל בן־גוריון, 3 באוקטובר 1956, 130.02/2404/6).

439

1. מס' 438.

However, I think the discussion of this question can be considered as closed since you, in spite of previous discouraging experience, have taken the responsibility for large scale tests of the correctness of your belief.[2]

Dag Hammarskjöld

440

מחלקת מזרח אירופה אל ציר ישראל בוורשה
East European Division to the Israel Minister in Warsaw

מברק מוצפן מר/606
נוסח יוצא: 130.11/2502/13

ירושלים, 26 בספטמבר 1956

1) סלוביקובסקי[1] אמר לי אתמול בעת סיור בחבל לכיש כי עליו להעיר תשומת לבנו לנזק החמור שנגרם לעלייה מפולין על ידי הפרסומת הבלתי זהירה בעיתונות הישראלית. לפולין לא קל להרשות עלייה כזו ויש גם שיקולים נגדה, למשל, שהתרת היציאה של אלפים מפריעים למאמציה המכוונים לרפטריאציה של פולנים תושבי חוץ לארץ. בעיני אלה מתפרשת יציאה המונית כהוכחה לכך שהמצב בפולין רע. ציין זאת במפורש כאחד השיקולים, וברור שלא רצה להזכיר יחסיהם עם ערב.

עניתי כי נעשו מצדנו מאמצים להמעיט הפרסומת עד כדי מניעתה בכלל ופירטתי צעדינו. הוספתי כי כמכשיר לפרסומת לא משמשת עיתונות ישראל בלבד כאשר מוואראשה נשלחים על ידי עיתונאים זרים מברקים על העלייה לארצותיהם. נבקש גם צירותנו שם במידה וביכולתה להיפגש עם עיתונאי המערב כי תפציר בהם בכיוון הרצוי לנו.

2) לאחר ששוחחתי עם עורכי כל העיתונים היומיים בארץ לחוד, אפגש ב־28.9 יחד עם הרמן, עם כולם ביחד. ננקוט בפעולות נוספות ככל שנוכל.

3) ברכותינו הלבביות לכניסתך הרשמית לתפקיד.[2] פרסמנו בעיתונות.

מזא"ר

2. ראו שם, הערה 4.

440

1. יאן סלוביקובסקי, הממונה על צירות פולין בישראל.
2. כתריאל כ"ץ התמנה לציר ישראל בוורשה לאחר שלוש שנים שבהן הייתה ישראל מיוצגת בפולין על ידי ממונה קבוע. הוא הגיש את כתב האמנתו ב־24 בספטמבר.

441

ג' מאיר אל א' אבן (ושינגטון)
G. Meir to A. Eban (Washington)

מברק מוצפן IWA464
נוסח יוצא: 130.09/2311/9

ירושלים, 26 בספטמבר 1956

מידי

1. לאחר סיום פרשת המחנה, אנו עומדים בפני בעיית 50,000 יהודים אשר אושרו על ידי הסוכנות ומצפים לעלייתם.

2. איסטרמן יצא בשבוע שעבר לרבאט כדי להשיג הסכמת ממשלת מרוקו להתיר עלייתם ויציאתם המסודרת.

3. הסיכויים להצלחת משימתו מעורפלים ביותר ותלויים במידה רבה בלחץ שיופעל במישרין ובעקיפין על ממשלת מרוקו.[1]

4. בשלב הנוכחי שומה עלינו לעורר דעת הקהל של ארגונים, מוסדות ואישים ובאמצעותם להשפיע על ממשלת מרוקו בלי להתקיפה.

5. יש להדגיש:

(1) חובת ממשלת מרוקו לכבד הבטחותיה לחופש התנועה של נתיניה.

(2) העולם הנאור עוקב אחרי צעדיה הראשונים של מרוקו כמדינה ריבונית וידונוה לפיהם.

(3) שאיפת יהודי מרוקו לציון היא טבעית וקיימת מאז ומתמיד ואין בה ביטוי שלילי לשלטון.

(4) 50,000 יהודים יושבים על מזוודותיהם, חיסלו עסקיהם ומצפים לעלייה. עיכוב יציאתם מהווה פגיעה חמורה בזכויות היסוד של האדם ובמוסד האנושי.

6. פעל נא בהקדם והפעל לפי שיקולך גם Gay Lovestone, Sam Rosenman ואת Cosi.[2]

גולדה

441

1. במקביל למשא ומתן של איסטרמן עם שלטונות מרוקו הוחלט בישראל לקדם את עליית יהודי מרוקו באמצעות המוסד למודיעין ולתפקידים מיוחדים ומחלקת העלייה של הסוכנות היהודית. הסכם בין גופים אלה נחתם בספטמבר 1956 (ראו א' הראל, **בטחון ודמוקרטיה**, עמ' 304-305).

2. כנראה שיבוש במקור, והכוונה ל-Conference of Presidents of Major American Jewish Organizations, דהיינו ועידת הנשיאים. על המשך ההתפתחויות בנושא זה ראו מס' 461.

442

ד' בן־גוריון אל ג' מאיר
D. Ben-Gurion to G. Meir

העתק: אב"ג

ירושלים, 27 בספטמבר 1956

גולדה יקרה,

אני רוצה להעלות על הנייר ההנחיות המוסכמות, אם כי אינני בטוח שזכור לי כל מה שהחברים אמרו בהתייעצות המשותפת[1] מתוך הסכמה כללית.

א) אין אנו מתחילים בפעולה לבדנו.

ב) אין אנו משתתפים בפעולה, אלא אם בריטניה מסכימה לשותפותנו, והיא ערבה לכך שירדן ועיראק לא יפתחו נגדנו חזית שנייה, או שהיא מסכימה למפרע, כי במקרה שניתקף על ידי ירדן או עיראק או שתיהן - נשיב מלחמה שערה, בלי התערבות אנגליה ובלי תרעומת אנגליה נגדנו.

ג) אנו מוכנים להבטיח לבריטים כי לא ניגע בירדן, אם היא לא תתערב.

ד) אנו רואים הכרח שהפעולה תיעשה בידיעת ארצות־הברית. אין אנו רואים צורך בהשתתפותה. להפך, רצוי שלא תפעל, אבל הכרחי שלא נסבול בארצות־הברית לרגל השתתפותנו (מניעת מלווה, מגבית, משלוחי מזון וכו').

ה) יש להבהיר לידידים ההבדל שבמצבנו ובמצבם במקרה של כישלון, להם זה כישלון מדיני או צבאי, שאינו פוגע בארצם, אלא בפרסטיג'ה שלהם. בשבילנו כישלון עלול להיות חורבן.

ו) הרמטכ"ל יבהיר מגבלותינו הצבאיות באוויר, בים ובשריון, ובשטחים אלה יצטרכו הידידים לפעול ביתר כוח.

ז) כיבוש ירדן על ידי מדינה אחרת (סעודיה, עיראק, סוריה, מצרים) תוך כדי "הפעולה המשותפת" - נותן לנו חופש פעולה בכל שטחי מערב הירדן הכבושים עכשיו על ידי ממשלת ירדן (סייג לסעיף ג).

ח) במקרה של הצלחה נדרוש שליטת ישראל **בפועל** על חוף מצרי טירן, להבטיח חופש השיט מאילת לים סוף ומים סוף לאילת.

442

1. במסגרת המגעים בין מערכות הביטחון של צרפת וישראל, בהמשך להסכם שהושג ביוני (ראו מס' 316, הערה 1), ביקר פרס בפריז בין 18 ל־22 בספטמבר, בעיצומו של משבר תעלת סואץ. בפגישתו עם שר ההגנה בורז'ס־מונורי אמר לו הלה כי ממשלתו מוכנה לפעול נגד נאסר, בידיעת הבריטים ובהסכמתם. הצרפתים רוצים בשיתופה של ישראל, אף זאת בהסכמת הבריטים. הוסיף כי הבריטים התנו את הסכמתם בכך שישראל לא תתקוף את ירדן. בורז'ס־מונורי ביקש כי משלחת ישראלית תגיע לצרפת, בראשות שר, כדי לדון בשיתוף הפעולה "על יסוד של שוויון" (ראו יומן בן־גוריון, 25 בספטמבר 1956). בשובו לישראל דיווח פרס על השיחה לבן־גוריון, שהביא את הנושא לדיון בקבוצת שרים ב־25 בספטמבר. סוכם כי תשוגר משלחת לצרפת, והרכבה יהיה כדלהלן: גולדה מאיר, יושב־ראש, שר התחבורה כרמל, הרמטכ"ל דיין והמנהל הכללי של משרד הביטחון פרס.
בתעודה שלפנינו ההנחיות שבהן צייד בן־גוריון את מאיר לרגל צאת המשלחת. השיחות עם הצרפתים התקיימו ב־30 בספטמבר ו־1 באוקטובר (פרטים על הדיונים שהתנהלו בסן ז'רמן סמוך לפריז ראו: מ' דיין, **אבני דרך**, עמ' 230-233; מ' בר־און, **שערי עזה**, עמ' 232-239).

ט) במקרה זה גם נציע פירוז כל חצי אי סיני (מחוץ למשלטים ישראליים על חוף המצָרים).

י) נציע כי הממשלה החדשה שתוקם במצרים - תידרש להיכנס אתנו למשא ומתן ולכרות ברית שלום. בכל מקרה נדרוש הבטחת חופש שיט ישראל בסואץ - אם התעלה לא תוחרב בינתיים.

יא) את תהיי ראש המשלחת והחברים לא יציעו שום דבר בלי רשותך המוקדמת.

יב) בבירורים הצבאיים יטפל אך ורק הרמטכ"ל.

יג) המשלחת תוכל להביע דעתה החיובית אם התנאים וההצעות ייראו בעיניה, אבל החלטה **סופית** ו**מחייבת** תתקבל רק לאחר שוב המשלחת בהקדם האפשרי לפי דרישת ידידינו.

דב"ג.

אולי כדאי גם לברר מה יהיה במקרה - אמנם, נדמה לי, מקרה רחוק מאוד מוודאות - שרוסיה תתקיף אותנו.

השיחה יש להתחיל, לדעתי, בנוסחה חיובית, ברצון להשתתף, ובכלל בנכונותנו לשתף פעולה עם צרפת בכל השטחים ובהוקרה על העזרה שהגישה לנו מימי מלחמת הקוממיות ועד היום האחרון, אבל אין להרבות ב"רבולפסטבו" [רוסית - חנופה].[2]

443

ג' רפאל אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
G. Rafael to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 107

נוסח יוצא: 130.02/2409/8

ירושלים, 28 בספטמבר 1956

לראש הנציגות.

ללונדון בלבד: להלן העתק מברק שנשלח לנציגינו בוושינגטון, פריז, בריסל וסידני. אנא תנצל הנקודות המתאימות לטיעונך בשיחתך היום עם לויד.[1]

2. בעקבות השיחות שהתקיימו בפריז הגיעה בראשית אוקטובר משלחת צרפתית לישראל להמשך השיחות - ראו מס' 456.

443

1. ראו מס' 447.

לניו יורק בלבד: להלן העתק נוסח הוראתנו לנציגינו בוושינגטון, פריז, בריסל, לונדון וסידני. אל מוסקבה ובלגרד פנינו בטיעון מתאים למקומות אלה.[2] אנא תפעלו בהתאם בקרב כל הנציגויות במועצת הביטחון ובמיוחד אצל אלה שבארצותיהן אין לנו נציגות כגון: קובה, פרו, פרס וסין.

אנא פנה מיד למשרד החוץ בדרג הגבוה האפשרי ובקש תמיכה בפנייתנו להשתתף בדיוני מועצת הביטחון על סואץ. הסבר נא:

א) מועצת הביטחון לא יכולה להתכחש לעובדה שישראל צד מעוניין בבעיית חופש השיט מאחר שהיא לעת עתה המדינה היחידה שנגדה מפעילה מצרים הסגר שרירותי. הדאגה שמדיניות מצרים תגרום להפרת השיט בכלל היא תביא לדיונים הנוכחיים במועצת הביטחון, לכן לא ייתכן שמועצת הביטחון תתעלם בדיוניה מההפרה הקיימת ומהעובדה שכבר פסקה בהחלטתה ב־1951 נגד ההפרה.

ב) העובדה שמצרים התעלמה מהחלטת מועצת הביטחון מוכרחה לעמוד לעיני חברי מועצת הביטחון בדיוניהם הנוכחיים המכוונים להבטיח מילוי התחייבויות של אמנת קושטא. בדיונים אלה מצווה ישראל להגן על זכותה שהיא אף אינטרס של כל המדינות הדוגלות בחופש השיט.

ג) סעיפי 31 ו־32 של מגילת האו"ם מחייבים מועצת הביטחון להזמין צד מעוניין ועד עכשיו לא היה תקדים שמועצת הביטחון דחתה פנייה להשתתפות של חברת או"ם.

ד) סירובה של מועצת הביטחון לשתף ישראל ישפיל מעמדה המדיני והמוסרי של מועצת הביטחון לא רק בציבור הישראלי אלא בדעת הקהל העולמי כמוסד בין־לאומי עליון שאליו אפשר לפנות בסכסוכים בין־לאומיים ויחתור תחת מעמדו של האו"ם בכלל. דחיית פנייתה של ישראל להשתתף בדיונים תחזק הדעה הרווחת בישראל שהיא צריכה להבטיח את זכות חופש השיט שלה באמצעים עצמאיים כגון העברת אנייה, בפרט אחרי שש שנים של סבלנות ואכזבה.

ה) אין בכוונתנו להרחיב את היריעה בדיוני מועצת הביטחון להתערב בהצעות להסדר אפשרי אלא נסתפק בהצגת העוול שנגרם לנו ובדרישה לתיקונו בכל הסדר שיושג. השתתפותנו לא תאריך הדיונים ולא תצדיק השתתפות יותר מדינות ערב שאין להם כל מעמד בבעיה זו ושהם גם בעבר לא השתתפו בדיונים על תלונת ישראל נגד מצרים בדבר הפרת השיט.

אנא תייצג תביעתנו בתוקף ובמידת האפשר תגייס לה תמיכה בעיתונות.

כמו כן תבקש שנציג ארץ כהונתך יתייחס בנאומו להפרת החלטת 1951 ויצהיר ששום הסדר של המשבר הנוכחי שלא יבטיח חופש השיט גם לישראל לא יהיה בר תוקף. יתר על כן, תביע משאלתנו שבהצעת ההחלטה שתוגש למועצת הביטחון, תיכלל הדרישה לביצוע של החלטת 1951.

לניו יורק בלבד. מודאגים כמוכם מאפשרות שלא יהיה מספר מספיק של קולות חיוביים לתמיכה בפנייתנו, לכן מעלים הצעה שהנשיא ינהג על פי תקדים מנואילסקי ב־1948

2. בהנחיות למוסקבה (משרד החוץ אל השגרירות במוסקבה, ק/367, 28 בספטמבר 1956, 130.11/2506/7) ולבלגראד (משרד החוץ אל הצירות בבלגראד, מט/317, 29 בספטמבר 1956, 130.09/2298/9) הושמטו הפסקאות שבסעיף ה, אחרי הפסוק "בדרישה לתיקונו בכל הסדר שיושג". במברק לבלגראד נוספה הפסקה: "בוודאי תסביר כי עתה ההזדמנות ליוגוסלביה להוכיח את כנות הצהרותיה [...] לא להקריב על מזבח ידידותה עם מצרים את אשר גם לדעתה מהווה זכות בלתי מעורערת של ישראל דהיינו, חופש השיט".

בשעת החלפת שמנו מ"נציגות הסוכנות" אל "משלחת ישראל",[3] דהיינו, לא יעמיד פנייתנו להצבעה אלא יכריז על הזמנתנו ובמקרה שיהיו מתנגדים שיצביעו נגד הודעתו, אזי המתנגדים נאלצים לגייס שבעה קולות שליליים.

מב"ר, מע"ר

444

הערת עורך
Editorial Note

הודעה שנמסרה על ידי שרת החוץ לברנס ב־28 בספטמבר 1956 בעניין הפעולה בחוסאן
Message Delivered by the Minister of Foreign Affairs to Burns on 28 September 1956 Concerning the Operation at Husan

ב־28 בספטמבר 1956 זימנה שרת החוץ את ראש מטה משקיפי האו"ם הגנרל ברנס ומסרה לו את ההודעה הבאה:

הפעולה שנעשתה אמש [פעולת התגמול בחוסאן] הייתה תוצאה בלתי נמנעת משורת רציחות והתקפות שבוצעו על ידי הכוחות הירדניים נגד אזרחים ישראלים בשטח ישראל תוך הפרה של התחייבויותיה המפורשות שנתנה ירדן למזכיר הכללי של האו"ם לקיים הפסקת אש תמידית וללא תנאי.

גינויי ועדת שביתת הנשק ופניית המזכיר הכללי לא הוכיחו את יעילותם ולא הניעו את ירדן לשים קץ להתקפות אלו אשר הוסיפו לקצור חייהם של אזרחים ישראלים לכל אורך הגבול הישראלי-ירדני.

החלטתה של ישראל להבטיח ולקיים את השלום לאורך גבולותיה בעינה עומדת.

ישראל מצטערת על אבדן חיים של שני הצדדים - אולם האחריות רובצת על ירדן.

ישראל מעולם לא יזמה פעולות איבה ולא תעשה כן בעתיד. ממשלת ישראל חוזרת על הבטחתה שניתנה למזכיר הכללי לקיים בקפדנות את הפסקת האש על בסיס של הדדיות והיא מבקשת את המזכיר הכללי ואת ראש מטה האו"ם לנקוט את הצעדים הדרושים ולהבטיח שירדן תציית לעקרון הפסקת האש. החזרת הפסקת אש אמתית על כנה מהווה ערבות יסודית להחזרת תנאי שלום לאזור. ישראל תשתתף ברצון פעולה לתכלית זו.

3. לפרשה זאת ראו כרך 1, מס' 284.

445

מ' קדרון אל י' תקוע
M. Kidron to Y. Tekoah

מברק מוצפן X619
נוסח נכנס: 130.02/2448/5

ניו יורק, 28 בספטמבר 1956

שלך 593.[1]

מברקך הגיע קרוב לצהריים; הדוחות פורסמו אחר כך. לא היה אפוא סיפק בידי לראות המזכ"ל לפני הפרסום, אולם שוחחתי אתו ארוכות לפנות ערב. נכח פרוטיץ'.

אמרתי לו שלמרות האיחור בזמן ברצוני בכל זאת למסור לו רשמית בשם ראש הממשלה דברי התנגדותנו החריפים לפרסום הדוח על המצב בגבול המצרי. המשכתי לפי שלך 593.

המזכ"ל הקשיב בקרירות והשיב כי בלאו הכי לא היה משנה החלטתו לפרסם הדוח, כי הברירה לא הייתה בידו. אשר לביקורת של ראש הממשלה על הנספח של ברנס,[2] אין בו דבר סודי כי כל מה שמופיע שם נמסר on the record בכתב או בעל פה כעמדתה הרשמית של ממשלת ישראל. במוקדם או במאוחר דברים אלה היו מתפרסמים במסמך רשמי של מועצת הביטחון. אשר למצב בסואץ, הוא מבליט השאלה בדוחו. הוא גם [.....][3] להסביר הסתמכותנו על סעיף אחד בחוזי שביתת הנשק בטיפולו בשאלת הדוקטרינה של שלמות החוזים. שאלת השבויים[4] לא הייתה חלק משליחותו ואין לה מקום בדוח מצומצם בהיקפו. בדוח זה (כלומר החלק שהוא חיבר להבדיל מהנספח של ברנס) הוא עשה מאמץ כן להציג עמדותינו כפי שהוא מבינן והוא הסב תשומת לבי במיוחד לסעיף הראשון שבפרק שלוש (על איומי הערבים, סעיף 7 ו־8 של החוזה המצרי [הסכם שביתת הנשק] והחלטת מועצת הביטחון מאחד ספטמבר 1951), למשפט האחרון על הגמול שבסעיף לפני האחרון באותו פרק ולטיפולו בשאלת שלמות החוזים.

445

1. במברק זה (אל אבן ואל קדרון, 28 בספטמבר 1956, 130.09/2332/1) מודיע תקוע שהגיע אליו מידע על כוונת האמרשלד להגיש למועצת הביטחון דוח שיכלול בין השאר פרטים על שיחותיו עם מנהיגי ישראל בעניין הפגת המתיחות בגבולות. תקוע הורה למסור למזכיר בשמו של ראש הממשלה כי ישראל מתנגדת בתוקף לפרסום שיחות סודיות עמה ללא אישורה, שהוא מתעלם מהתערערות המצב בתעלת סואץ עקב פרשת הספינה "פאנגיה", מבעיית השבויים ומכך שהצעותיו שאושרו על ידי מועצת הביטחון נדחו על ידי מצרים.
דוח המזכיר הכללי, שסימנו S/3654, מ־12 בספטמבר 1956, פורסם ב־28 בספטמבר. נוסח מוברק שלו בתיק 130.02/2404/6.
2. לדוח האמרשלד צורפו שני נספחים שחוברו על ידי ברנס: בנספח הראשון, מ־5 בספטמבר, תואר המצב ברצועת עזה ובניצנה. נאמר כי נוכחות צה"ל בניצנה נמשכת וכי ישראל מרחיבה את ההתיישבות באזור זה. בנוסף, ישראל ממשיכה להגביל את תנועתם ונוכחותם של משקיפי האו"ם באזור ומסרבת לקיים שם את ישיבות ועדת שביתת הנשק המעורבת ישראל-מצרים באמרה שאף מצרי לא ייכנס לאזור זה. בנספח השני, מ־26 בספטמבר, סקר את התקריות בגבול ישראל-ירדן בתקופה שבין 29 ביולי ל־25 בספטמבר, ואת התלונות שהגישו ישראל וירדן לוועדת שביתת הנשק ישראל-ירדן.
3. כמה מילים חסרות במקור.
4. ראו מס' 342, הערה 9.

השבתי שקיבלתי דוחו לפני פחות משעה ולא הספקתי להעמיק בו עד כדי תגובה אחראית. יש בו דברים הנראים חיוביים אך לא חסרים גם קטעים שלמים שמהם אנו חייבים להסתייג. על אלה עוד ישמע. היום ברצוני להתרכז בנספח של ברנס המהווה לדעתי המסמך השלילי ביותר מבחינת ישראל שפורסם על ידי האו"ם במשך 5 השנים האחרונות. ישראל מתוארת בנספח זה כמדינה תוקפנית, סרבנית, קלת דעת, מתכחשת לדבריה ובלתי אחראית במדיניותה הביטחונית והבין־לאומית כאחד. ראש ממשלת ישראל מוזכר בדוח בצורה כמעט פוגעת כאילו היה פקיד. אין בנספח כל התייחסות לרקע או כל אחיזה במציאות. אנו דוחים גרסה מסולפת זו של המצב. מכאן עברתי לביקורת מפורטת של כמעט כל סעיף וסעיף בעזרת מכתבך מ־10 בספטמבר.[5] הוספתי שלו ידענו שדוח זה הולך להתפרסם, לא היינו משאירים הטיוטה שהוגשה לי בראשית אוגוסט בלתי מתוקנת, אך נאמר לי אז שלא יהיה פרסום. ציינתי גם שבוודאי ברור לו שאם היה סיכוי שנקבל משהו מהצעותיו, הרי סיכוי זה אינו קיים עוד.

פרוטיץ' רשם מבול הביקורת והמזכ"ל ניסה לא תמיד בביטחון רב להצדיק ברנס. הוא ציין בנקודות אחדות כי בחיבורו הוא תיקן דברי הנספח.

קדרון

446

א' אבן אל ג' מאיר וי' הרצוג
A. Eban to G. Meir and Y. Herzog

מברק מוצפן WIA753

נוסח יוצא: 93.01/2213/11

וושינגטון, 28 בספטמבר 1956

אישי

שוחחתי עם המזכיר 40 דקה בהשתתפות שילוח. נכח וילקינס. הסברתי שאסע ירושלימה בקרוב וברצוני לסכם כמה עניינים. נסיעתי נדחתה בגלל פרשת סואץ במועצת הביטחון.[1]

סואץ. ערערתי נמרצות על מאמצי הבריטים למנוע השתתפותנו וציינתי את חומרת המזימה.[2] הדגשתי כי אין בכוונתנו להתערב בעניינים לא לנו כמו ההלאמה והסכסוך האנגלו-צרפתי-מצרי על ריכוזי הכוחות, אך מנוי וגמור אתנו להתרכז בנקודה החיונית

5. המכתב בתיק 130.02/2404/6 ובו תגובה על פרסום דוח ברנס: פרסום כזה מתוך שיחות סודיות, מבלי שהממשלה עמה ניהל או"ם את המשא ומתן הסכימה לכך, יפגע קשות במגעים בין נציגי ישראל לנציגי או"ם.

446

1. ראו מס' 433.
2. ראו שם, הערה 2.

הנוגעת לנו במיוחד. הגיב שלדעתו לא רק טבעי אלא רצוי שישראל תתבטא בנקודה זו. מאידך, רצוי למנוע הרחבה מוגזמת של מניין המשתתפים ותחום הוויכוח. לרגל אמירתי שאנו לא מעוניינים בכל ההאשמות, אלא רק בעניין המעבר החופשי, אולי נסתפק בצורת הופעה שתיתן לנו מלוא האפשרות להגן על נקודת השקפתנו ולא נשב אלא במידה שזה נחוץ להדגשת העניין הזה. זה יאפשר העמדת תריס בפני כל מיני מועמדים אחרים כמו הערבים, הודו, ציילון, פנמה ועוד.

אמרתי שלנו מגמה כפולה: (א) הזדמנות לומר דברנו כדי שלא תצליח המזימה לחסום מועצת הביטחון בפנינו; (ב) הזדמנות להבליט העניין המיוחד שהוכר ב־1951. אמר שלדעתו ניתן לספק מגמה זו. הוספתי דברי הערכה לדברים שאמרו הוא ואייזנהאואר בזכות חופש המעבר לנו[3] וחובת המעצמות להבטיח זכות זו בכל פתרון שיסכימו לו. ביקשתי שדברים אלה ייאמרו בעצם הוויכוח ויובעו בהצעת ההחלטה.

נשק. ציינתי בסיפוק את גמר העסקה הקנדית ותפקידו האישי להגשמתה. אמר שגם הוא מרוצה ביותר. ברגע האחרון הייתה סכנה, touch and go, שתקריות הגבול האחרונות תבטלנה העניין והיה לחץ לאמור מכמה צדדים עד כאן בכיוון זה. הוא עצמו פסק שחשוב להעמיד המטוסים הללו בידינו ולא רק מבחינת התועלת המידית. במרס 1956 החליט הנשיא שבמקרה שתותקף ישראל, תעניק לה ממשלת ארצות־הברית עזרה צבאית כבירה וזוהי משמעות הודעת הנשיא באותו תאריך.[4] לכן, העובדה שישראל תקבל מטוסים אלה ותאמן טייסיה בהם פותחת אופקים, vistas, לקראת ביצוע כוונה זאת. עלינו להביא דבר זה בחשבון בבואנו לקבוע סידורי אימונים לטייסינו. מטוסים מסוג זה מצויים בשפע גדול יותר מסוגים אחרים ולכן יש אפשרות של תגבורת גדולה בשעת הצורך.

אמרתי שדבריו על vistas חשובים בעיניי ונביאם בחשבון בתכנית אימונינו. לרגל הערתו בסוגריים על תקרית הגבול, ברצוני למסור לו בגילוי לב השקפתנו. הרציתי על התמורה בגבול ירדן מאז מרס,[5] את התאפקותנו חמישה חודשים, כישלון מאמצינו עם גורמי או"ם וממדי קרבנותינו. כן ציינתי השקט בגבולות האחרים כהוכחה שהאופי הפרוע של גבול ירדן נובע ממדיניות ירדן ולא זו של ישראל. סיכמתי שידועה לנו השקפת ארצות־הברית, אך האחריות היא בידי ממשלת ישראל שלא תוכל להפקיר חיי אזרחיה. לגבי העתיד, נשארים אנו נאמנים לנכונותנו להפסקת אש מוחלטת, אך הדדית. לא העיר במילה אחת על דברים אלה, כלומר דיבר על התקריות רק בהקשר של גמירת מבצע קנדה, אך לא ראיתי עצמי רשאי לעבור בשתיקה על ההערה ההיא כאילו אין טענה בפינו.

המלווה. אמרתי שנקודת הכובד בדאגתנו עוברת לחזית הכלכלית ונרצה להעסיק ארצות־הברית בדיונים רבים על נושא זה. דווקא העול הביטחוני המוטל עלינו בתוקף מדיניות הזיון של הערבים וברית־המועצות מגביר מצוקתנו. לפי שעה, העניין המידי התובע פתרון הוא עניין המלווה וביקשתי לדעת המצב. קם וחיפש תיקים בהתנצלו שלא התעמק בעניין.

3. דאלס ואייזנהאואר קיימו מסיבות עיתונאים בעניין תעלת סואץ, הראשונה ב־26 בספטמבר, השנייה למחרת. בין השאר אמר דאלס כי ישראל, בין שתהיה חברה באיגוד המשתמשים ובין שלא, יהיו לה כל הזכויות למעבר אניות ומטענים כאילו הייתה חברה באיגוד. אייזנהאואר נשאל בעניין ההסגר שהטילה מצרים על ישראל במשך שבע שנים, והשיב שזה "כתם שחור" שקיים זמן רב; הוא חושב שאין זה צודק ואינו מתאים לאמנת קונסטנטינופול מ־1888 (ראו מברק גלוי של השגרירות בוושינגטון אל משרד החוץ, 28 בספטמבר 1956, 130.02/2450/3).
4. ראו מס' 178, הערה 10.
5. מועד פיטוריו של מפקד הצבא הירדני ג'ון ב' גלאב.

לאחר קריאת המסמכים אמר שמחלקת המדינה כבר התבטאה לבנק ועוד תתבטא. מסתבר ממה שהוא קורא שבבנק יש דאגה על ממדי החוב שלנו כפי שיהיה בהתווסף המלווה החדש על החוב הקיים. הרציתי קצרות על הנושא הזה. סיכם שתבוא פנייה נוספת של מחלקת המדינה לבנק לפני פגישתי אתו ביום ד'.[6]

הצינור. סיפרתי לו על רעיוננו. אמרתי שיש בידי תזכיר משפטי על זכות ה־innocent passage בתעלה[7] והזכות הזאת ברורה. נשאר עניין מקור הנפט וכן תיוודע חשיבות לעמדת הממשלה. אמר שהוא מעוניין וישמח לקבל תזכירנו.[8] הוסיף שמתברר שגם ממשלת צרפת מעוניינת בתכנית.[9]

אבן

447

א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/666

נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 28 בספטמבר 1956

מידי

פתחתי השיחה עם לויד היום, שנכחו בה רוס ולורנס, בבקשה שיכירו בזכותנו להצטרף כחברים לאיגוד המשתמשים. הסברתי החשיבות הכללית של התעלה עבורנו והצבעתי על כך שאלמלא האיסור הזדוני של מצרים היה סחרנו מגיע למיליון טונות ויותר ומשמש בין היתר כגורם בעל ערך רב לפיתוח קשרינו הכלכליים עם המושבות הבריטיות באפריקה המזרחית ועם מדינות חבר־העמים במזרחה ודרומה לסואץ. אמרתי שבהכרת זכותנו זו יתקנו במשהו העוול שעשו לישראל על ידי השלמתם במשך שנים עם הפרת אמנת קושטא והחלטת מועצת הביטחון על ידי מצרים והימנעותם מפעולה עד שנפגעו במישרין.

6. לא נמצא דיווח על פגישה כזאת ולא ברור אם התקיימה. מאוחר יותר דיווח אבן כי נודע לו שבעקבות שיחה זאת עמד דאלס בוויכוחים עם הבנק. בסיכום הוחלט שאם כי הבנק אינו מוכן בשעה זו להתחייב על כל הסכום שביקשה ישראל הוא מוכן בכל אופן לרגל הפצרת המזכיר לאשר חלק חשוב מהבקשה. תוך עשרה ימים תצא משלחת של הבנק לישראל, והודעה רשמית על כך תתפרסם בשבוע הבא בוושינגטון (ראו אבן אל הרצוג, XA651, 5 באוקטובר 1956, 93.01/2219/10; ג' פאלמר אל אבן, 9 באוקטובר 1956, 130.20/2486/5).

7. במקור "בתעלה" אך אבן כיוון למצרי טיראן, ואכן כך כתוב בדיווח האמריקני על השיחה (ראו *FRUS 1955-1957*, Vol XVI, No.281).

8. התזכיר, ללא תאריך, בתיק 130.02/2456/6.

9. ראו גם מס' 451.

לויד ענה שאיננו יכול להבטיח "ברגע זה" שום דבר הואיל והוועידה השלישית[1] תצטרך להחליט לגבי הקריטריון של קבלת חברים חדשים לאיגוד ולא ברור אם ההחלטה שתתקבל תאפשר ההכרה בזכותנו להצטרף. ייתכן שהוועידה תחליט שלא להרחיב המסגרת הקיימת ותסתפק בחברותן של אלה מ־18 מדינות שתרצינה להצטרף לאיגוד החדש. הסביר שכוונת החלטה כזו תהיה למנוע ממספר מדינות המודרכות על ידי רוסיה, כגון אלבניה, להצטרף לאיגוד ולהכשילו מבפנים. כששאלתיו אם יתמכו בוועידה בקביעת קריטריון שיאפשר הצטרפות ישראל לאיגוד בזכות הנתונים הגאוגרפיים והכלכליים שחסרים לאלבניה ענה שגם על זאת לא יוכל להתחייב הואיל ואינו יודע איך יתפתחו העניינים בוועידה השלישית ובאיזה אמצעים יצטרכו לנקוט על מנת להבטיח הצלחת האיגוד החדש. סיימתי פרק זה בשיחה באמרי שתשובותיו תתקבלנה על ידי ממשלתי כסימן שאין בכוונת ממשלת בריטניה לסייע לישראל בשאלה חיונית זו. לויד לא הגיב.

מכאן עברתי לשאלת הדיונים במועצת הביטחון ואמרתי שלו גם היינו מצטרפים לאיגוד, לא היינו מוותרים גם אז על זכותנו להציג בפני מועצת הביטחון בשעת הדיונים טענותינו בקשר לתעלה. בעקבות דבריו המאכזבים לגבי זכותנו להצטרף לאיגוד, תראה ממשלתי שאלת השתתפותנו במועצת הביטחון כעניין חיוני ודחוף עוד יותר מאשר קודם, כשיכולנו להניח שעם הקמת האיגוד יימצא לפחות פתרון מעשי למעבר אניותינו בתעלה. כשם שבפנייתנו להכיר בזכותנו להצטרף לאיגוד, לא התכוונו לדרוש שאנייה ישראלית או מכלית נושאת דגל זר והמיועדת לישראל תיכלל דווקא בשיירה הראשונה, כך אין בכוונתנו להופיע במועצת הביטחון ולעורר שם בעיות הקשורות בהלאמה או ביחסי ישראל-ערב באופן כללי. יש לנו רק כוונה אחת ויחידה: להגן על זכותנו מתוך תקווה להשיג הפעם תמיכת המעצמות שההשלמה עם ההתנהגות המצרית כלפינו הכשירה במידה רבה הקרקע לאנדרלמוסיה הנוכחית. אם לא יצאו גם הפעם להבטחת זכותנו באופן ממשי יכשילו ממילא כל הסדר חדש ביחס לחופש השיט.

לויד ענה שגם ביחס לזאת אינו יכול להבטיח דבר ואם תוזמן ישראל תדרושנה כל מדינות ערב להשתתף ודבר זה "אינו רצוי".

העירותי שהשתתפות מדינות ערב בדיונים אינה יכולה לשמש כסיבה להתנגד להופעתנו בה מאחר ומצרים תמסור ממילא נימוקיה בכל השאלות כולל האיסור על שיט ישראלי ויתר נציגי ערב לא יוכלו אלא לחזור על דברי נציג מצרים. אך קולה של ישראל לא יישמע בשאלה חיונית בשבילה. דרישתנו להופיע במועצת הביטחון [נסמכת] על זכות משפטית לפי המגילה ולא פחות מזה על הזכות המוסרית היסודית שלנו כמדינה היחידה שנפלה קורבן לאי־מילוי החלטה שהתקבלה על ידי אותו מוסד עצמו. העובדה שלא הוזמנו לשתי הוועידות הקודמות, ואי נכונותם להכיר בזכותנו להצטרף לאיגוד הזה, גם הכוונה המשתמעת מדבריו לסתום לנו הדרך לתבוע זכויותינו במסגרת המוסד שצריך לבחון בעיית חופש השיט ולהחליט על עתידו - יש בכל אלה כדי לעורר בנו דאגה חמורה ליחסה של

447

1. ראו מס' 431, והערה 5 שם.

ממשלת בריטניה אלינו. אם להוסיף לכל העובדות שציינתי, התעמולה הארסית שמנהלת נגדנו תחנת מ"ק [המזרח הקרוב],[2] הגינויים שמשמיע דובר משרד החוץ הבריטי לאחר מעשי תגמול שלנו מבלי להזכיר מעשי הרצח של הערבים שקדמו להם ואחרון־אחרון חוסר התחשבות בצורכי ההגנה החיוניים שלנו בשעת חרום זו באזור והסכנה הנשקפת לישראל מתוקפנות מצרית - טענה שאידן הצהיר עליה חגיגית בפרלמנט,[3] הרי לאור העובדות הללו מתבקשת המסקנה המצערת שהמשבר בתעלה לא רק שלא קירב ממשלת בריטניה לישראל, אלא שיחסה הבלתי ידידותי כלפינו נהיה לשיטתי ולבולט ביותר. אמרתי שלא נוכל להשלים עם מדיניות זו הנראית בעינינו כשואפת לשפר יחסי ממשלת בריטניה עם כמה מדינות ערב שבאזור על חשבוננו. סיימתי באמרי שבמידה שאנו שואפים ליחסי ידידות כנים עם בריטניה שיישענו על זהות אינטרסים של שתי מדינות דמוקרטיות ושוחרות שלום באזור ובעולם, כך נתנגד לקו מדיניותם הנראה בעינינו לא רק כפוגע בנו, אלא כעלול לסבך המצב ולסכן הביטחון באזור.

לויד ענה שהערכת מדיניותם כלפי ישראל שעשיתי "אינה צודקת בהחלט". נכון שהם משתדלים לפלג המחנה הערבי על מנת שלא יתמוך בנאסר, אך בזה הם מועילים לישראל. הם מכרו לנו נשק "כמידת יכולתם" אך מעשי התגמול שלנו מחבלים בסיכויינו לקבל יותר. אילו רצו, היו מונעים מצרפת וקנדה מלמכור לנו אווירונים, אך לא עשו זאת. הוסיף שידוע לו על אווירוני מיסטר שאנו מקבלים עתה מצרפת שלא "בדרך לגאלית". בקשר לדיונים במועצת הביטחון נוכל להיות בטוחים שיזכירו הפרת החלטת 1951 ויגנו - הם ובעלי בריתם - על זכויותינו. כשחזר שוב על הטענה שהופעתנו בדיונים תגרור מיד גם הופעת נציגי כל מדינות ערב, העירותי שאם אמנם תקיף הוא בהתנגדותו להופעתנו במועצת הביטחון המתכנסת בשבוע הבא, ניאלץ לשקול אם לא להגיש מצדנו בהקדם תלונה למועצת הביטחון על פגיעת מצרים בחופש השיט הישראלי. חשב רגע ואמר שאולי יהיה נכון להוסיף לשתי הפרשות שמועצת הביטחון תדון בהם בכינוסה הפעם גם פרשה שלישית, כלומר שאחרי שיסיימו הדיונים בטענות בריטניה וצרפת כלפי מצרים, ושל מצרים כלפי בריטניה וצרפת, יוכלו להאריך מושב מועצת הביטחון לשם דיון בטענותינו. כאן העיר רוס שהצעה זו אינה נראית לו, הואיל והדיון עלול במקרה זה להתרחב ולהיהפך למערכה של ישראל ומדינות ערב "ולהזיק לכולם". לויד הסכים לדעת רוס וחזר בו.

בסיום השיחה שארכה ארבעים וחמש דקה, העירותי שתשובותיו לנקודות השונות שהזכרתי לא הבהירו דבר ולא תיקנו הרושם שאנו עומדים בפני מדיניות בלתי ידידותית שיטתית מצד ממשלתו. הוספתי שלא נעלמה מאתנו העובדה שתמכו בבקשותינו לממשלות צרפת וקנדה לקנות מהם אווירונים ומסרתי לו הערכותינו בכל מקרה שעזרו לנו, אך העובדה שבעצמם לא תרמו בסוג הנשק שחשוב ביותר להגנתנו ביבשה - סנטוריונים - פוסלם לטעון שמילאו חובתם כלפינו. לויד שוב ציין הנזק שאנו גורמים לעצמנו על ידי מעשי התגמול שלנו ואמר שבשאלה זו קיים כנראה "ניגוד מוחלט" בהשקפות בין ממשלתו וממשלת ישראל ועלינו לשאת בתוצאות של ניגוד זה. כשליווני העיר שלא אמהר לדונם לחובה כל עוד לא הסתיימה הפרשה כולה שמגמתה "לקצץ כנף נאסר" ולשפר היציבות

2. הבריטים הקימו בקפריסין תחנת שידור לעולם הערבי בשם Near East Arab Broadcasting Service. נימת השידורים הייתה עוינת לישראל וראו, למשל, פירוט במברק משרד החוץ אל השגרירות בלונדון, ד/190, 12 בספטמבר 1956, 130.09/2321/3.

3. ראו מס' 414, הערה 1.

באזור. במלחמתם נגד נאסר שומה עליהם להיות "זהירים ביותר" אך לאחר שהמערכה תסתיים בניצחון, תיהנה ממנו גם ישראל. עניתי שאין כישראל מעוניינת ביציבות. אך במידה שאין בכוונתנו להכביד על בריטניה ובעלות בריתה בפתרון בעיותיהם, כך איננו מוכנים שהפתרונות הללו יושגו על חשבוננו. נתנגד בכל האמצעים שבידינו ומוטב שלא יהיו להם אשליות בנידון. לויד אמר שימסור תוכן שיחתנו לראש הממשלה.

אילת

448

י' צור אל המנהל הכללי של משרד החוץ

J. Tsur to the Director-General of the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/629

נוסח נכנס: 130.02/2450/3

פריז, 28 בספטמבר 1956

מידי

השיחה עם מולה נמשכה כ־40 דקה. מצאתיו בטוח יותר מתמיד בניצחון הסופי של המערב. דעתו שגורלו של נאסר נחרץ ואין זו אלא שאלה של זמן (timing). האמריקאים מנסים להכריעו לאורך ימים, האנגלים נחפזים יותר והצרפתים יותר מהם. החשש היחיד הוא שהפיגור האמריקאי יניח לו זמן לאגור כוח; כידוע לשלושה כי כל שבוע מביאות אניות רוסיות טנקים נוספים למצרים. שאלתיו בדבר צוללות ואמר שיש לו שלוש, אך אין זה משנה בהרבה מערך הכוחות. לשאלתי באיזה דרכים מוכנים השלושה להמשיך במאבק, אמר שאינו יכול להשיב בדיוק, אך אחר שיחות פריז[1] הוא בטוח שלא יפסיקו המערכה. עמדת ממשלת בריטניה לא נחלשה על אף התנגדות הלייבור. הוא עצמו דיבר עם גייטסקל קשות ואחד הנימוקים שהשתמש בהם היה הסכנה הנשקפת לישראל שהלייבור נמנה על תומכיה. גייטסקל מבין סכנה זו, אך לא זז מדעתו מטעמים פנימיים. בשיחות כאן סוכמו 4 נקודות:

א) המשך המאבק נגד נאסר ואי הירתעות מאמצעים צבאיים.

ב) חזית משותפת במועצת הביטחון ובאו"ם.

ג) הכנת רשימה של נקודות השנויות במחלוקת בין שתי המדיניות, כולל הסכם בגדאד, היחסים עם חבש ועם סומאלי, צפון אפריקה, טוגו וקמרון ועוד. הוטל על מומחים ודיפלומטים משני הצדדים לחקור בכל הנקודות ולהביא הצעות להסכם במשך שבועיים.

448

1. בספטמבר 1956 התקיים בפריז כנס מועצת נאט"ו, שבמהלכו התאפשר לנציגי מדינות המערב להחליף דעות בעניין תעלת סואץ.

ד) הידוק שיתוף הפעולה בענייני אירופה כולל אייראטום [האיגוד לאנרגיה גרעינית לצורכי שלום של שש מדינות השוק האירופי המשותף].

ענייני המזרח התיכון נכללים בנושאים שבסעיף ג. הוא עצמו בשיחתו עם אידן לא נכנס לפרטים אלא הציג השאלה לבד. ייתכן שמשהו יותר מזה נדון בין פינו ללויד. סיפרתי לו על חרדתנו לנוכח המדיניות הבריטית ואמר שהדברים לא הובאו לידיעתו. ייתכן שנמסרו רק לפינו.

הופתע ונרגז ורשם לעצמו. חזר והדגיש כי המדיניות הצרפתית לגבינו לא נשתנתה ולא תשתנה כמלוא הנימה. אנגליה יש לה עדיין אשליות בדבר אפשרות למשוך לצדה מדינות ערב. צרפת אינה שותפת להן. היא עומדת בהתנגדותה לברית בגדאד. רואה בישראל יסוד בעל חשיבות ראשונית במאבק במזרח התיכון וערה לסכנה הנשקפת לנו בגבולות. הסיבותי לבו לדברים שנאמרו ב"הרלד טריביון" הבוקר בדבר הסכם צרפתי בריטי ל־soft pedalling של דרישותינו למעבר חופשי של אניותינו בתעלה. אמר שאין בזה שמץ של אמת. שני הצדדים רואים בחופש השיט הישראלי יסוד מוצדק לתביעתם המוסרית ואינם מתכוננים לטשטש הדבר. הוא יודע שביקשנו להשתתף במועצת הביטחון וחושב שבקשתנו מוצדקת. שאלתיו על נאום Lemaire[2] שדיבר על האזור אמר שאמנם ממשלתו בודקת עתה ברצינות תכניות שונות של צינורות נפט, ביניהן דרך ישראל ודרך טורקיה. אין סתירה בין השתיים, שכן הכוונה להגיע להזרמת רוב הנפט בדרך אלטרנטיבית לזו של תעלת סואץ ועל ידי כך לשלול ערכה המדיני. הוא יודע שהתכנית כרוכה בבעיות חופש הכניסה למפרץ והמומחים לוקחים זאת בחשבון בדיוניהם.

צור

449

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/368

נוסח יוצא: 130.11/2507/4

ירושלים, 28 בספטמבר 1956

מידי

ב־26 דנא קיימה שרת החוץ שיחה עם אברמוב. הזמינה אותו ביום והגיבה על הודעתו של זורין כפי בשלכם 535.[1]

2. מוריס למייר, שר התעשייה בממשלת צרפת.

449

1. ראו מס' 434.

א) השגריר נמצא בארץ ויודע היטב מה מתרחש כאן. קשה להבין איך אפשר להאשים ישראל, כפי שכותב "איזבסטיה",[2] להתחיל מפעולות שלנו מבלי להזכיר במילה את ההתקפות של הערבים שקדמו ואת קרבנותינו.

ב) בהודעתו של זורין מ־24 דנא מובלטות איגרות הירדנים והמצרים ולא נזכרים כלל ששת החיילים שנרצחו,[3] ההתקפות על האוטובוס[4] ועוד. יכולים להיות חילוקי דעות, אך אי־אפשר להבין התעלמות מוחלטת מקרבנות יהודים. כיצד אפשר להגיד שזו פרובוקציה?

ג) לתשובת זורין שהודעה לערבים היא בסמכות ממשלת ברית־המועצות, ציינה שרת החוץ כי עניין ביטחוננו הוא בסמכותה של ממשלת ישראל.

ד) אנו יודעים את אדיקותה של ברית־המועצות לאו"ם. מדוע היא לא רואה כמוסמכים פסקי דין של ועדות שביתת הנשק שהם מוסדות או"ם על הפרות ההבטחות שניתנו למזכ"ל על ידי הערבים? שרת החוץ מסרה לאברמוב בכתב רשימה של החלטות ועדות שביתת הנשק מהחודשים האחרונים ובה פירוט המקרים שבהם גונו הערבים ומקרים שטרם הובאו לדיון.

ה) שרת החוץ הוסיפה שהזמינה את ברנס והורתה לאבן להיפגש עם האמרשלד ולהעמידו על העובדה שמדינות ערב אינן מקיימות התחייבויותיהן. אנו מוכנים לשלום. לא היה ולא יהיה מקרה של אינצידנט שביזמתנו, אך אין אנו מוכנים להשאיר את חיי אזרחינו הפקר להתקפות הערבים.

ו) ידועה הידידות בין ברית־המועצות וערב. אנו מאמינים שלברית־המועצות יכולה להיות השפעה על הערבים.

אברמוב השיב:

א) נקודת ראות של ברית־המועצות ידועה ואין לו מה להוסיף. הוא הדין בנוגע למדיניות של תגמול. אפשר לפרש שפעולות הערבים הן תגמול לתגמול וקשה לקבוע מוקדם ומאוחר בשרשרת פעולות התגמול. התפתחות עניין סואץ אינה לטובת ישראל.

ב) אינו רואה סיבה מדוע ביצענו ב־16.9[5] פעולה נגד מצרים אחרי ההתקפה על האוטובוס שבאה מירדן. כן לא מובנת לו פעולתנו נגד מצרים ב־10.9. שרת החוץ העמידה אותו על טעותו ואברמוב הודה שטעה ואינו זוכר הפרטים.

אברמוב ציין כי מספר הקרבנות של הערבים פי כמה גדול וכי גדולה התסיסה בארצות ערב.

שרת החוץ העירה בשאלה מדוע ברית־המועצות בוחרת רק בתאריכים שהם לרעתנו ונקבה במספר הקרבנות שלנו מ־1 במרס עד 25.9 - 36 הרוגים ו־51 פצועים ומאז 26 באפריל

2. בכתבה שפורסמה ב־21 בספטמבר ב"איזבסטיה" תחת הכותרת "הכנות פרובוקטיביות בישראל" נאמר כי בעקבות הלאמת תעלת סואץ מנהלים "החוגים השולטים בישראל" מדיניות של פרובוקציות צבאיות נגד מצרים ומדינות ערב האחרות (ראו השגרירות במוסקבה אל משרד החוץ, 527, 22 בספטמבר 1956, 130.02/2457/15).

3. ב־3 בספטמבר נהרגו שישה חיילי צה"ל ושלושה נפצעו מירויות מארב ירדני בסביבות בית גוברין.

4. ב־16 באוגוסט הותקפו ממארב צפונית לאילת אוטובוס וג'יפ ליווי צבאי בידי כוח שנקרא "הקומנדו המדברי הירדני" (בהדרכה מצרית). נוסעת אחת ו־3 חיילים נהרגו, ותשעה נפצעו. באותו יום עלה רכב אזרחי על מוקש בסביבות שדה בוקר, וחמישה מנוסעיו נפצעו. ישראל הגיבה לתקריות אלה ב־17 באוגוסט. כוח של צה"ל תקף עמדה מצרית ליד דיר אל־בלח, ו־3 חיילים מצרים נהרגו. מארב צה"ל ליד רפיח תקף ג'יפ מצרי, והרג שישה חיילים מצרים.

5. הפעולה התקיימה למעשה ב־17 באוגוסט - ראו הערה 4 לעיל.

28 הרוגים ו־35 פצועים והסבירה את הפרופורציה של האבדות משני הצדדים. אין אנו נוהגים כערבים לרצוח אישה או נוסע לעבודה. אנו תוקפים מוצבים צבאיים ויש קרב בין החיילים. שרת החוץ הוסיפה בשאלה מדוע 23 ביולי כשהוטל רימון לבית ילדים כשרסיס נפל על יד הכר של ילד אינו תאריך חשוב?

להלן ציינה שרת החוץ:

אנו מעוניינים בשלום לא פחות מאחרים, אך איננו רוצים בשלום בלעדינו. אנו רוצים לחיות כמו אחרים בעולם שבו ישרור שלום לכולם. לא התערבנו בעניין סואץ. מה שמעניין אותנו הוא חופש השיט בשבילנו כמו לאחרים. בעינינו, לחיי ישראלי אותו ערך כלחיי אחרים. היום הוא יום, אבל לאמהות ישראליות שאיבדו את בניהן וגם מהצד השני הוא יום אבל, אבל המצב של הגבולות תלוי רק בהם.

בהמשך השיחה שארכה שעה ועשרים רגעים:

שרת החוץ: האם ברית־המועצות הייתה סובלת טרור בתוך גבולות ארצה?

אברמוב: זה עניין פוליטי. צריך לחפש דרכים חדשות. המתיחות גדולה בלאו־הכי. ריכוזי צבאות בקפריסין ואיומים מגבירים את המתיחות.

שרת החוץ: ישראל אינה מעצמה גדולה. זה יותר מדי לדרוש מאתנו שנמנע ריכוזי צבאות של מעצמות. משונה התרעומת על הנשק שקיבלה ישראל. איננו בגדר סוד מה קיבלה מצרים ואינו סוד מה שהיא רוצה לעשות בנשק שקיבלה מברית־המועצות. שליט מצרים מכריז על כך בפומבי. אנו קיבלנו חלק המאה ממה שקיבלה מצ'כיה.

[**אברמוב**] היא מנהלת מאבק קשה בכוחות בלתי שווים עם האימפריאליזם. אילו לא היה נשק בידיה, לא היו מדברים אתה. הנשק הגביר את עצמאותה. אשר להכרזות, הרי יש גם הכרזות מצד ישראל ויותר מדי הכרזות. אין לייחס חשיבות להכרזות מאחר והן נעשות בעידנא דריתחא. מגוחך לדבר על סכנה של התקפה מצד ירדן. מצרים עסוקה בענייניה.

שרת החוץ: הייתי אסירת תודה אילו יכולת לנקוב בשם של מישהו מממשלת ישראל שהכריז משהו בדומה להכרזות נאסר, של מלך ירדן ונשיא סוריה. אסתפק במקרה אחד.

אברמוב: דב יוסף, יגאל אלון.[6]

שרת החוץ: הם אינם חברי הממשלה. חשוב מה שאומר בן־גוריון.

אברמוב: גם נאסר אומר שרוצה בשלום.

שרת החוץ: אני יכולה להמציא נאומים של נאסר במשך ששת החודשים האחרונים.

אברמוב: זה לא מתפקידי להיכנס לעניינים אלה. העיקר אינו בהכרזות כי אם ביחסי הכוחות. קיים או"ם ויש לפעול באמצעותו.

שרת החוץ: האו"ם למעלה מ־70 אומות. כל אומה ובכלל זה המעצמות הגדולות מזדיינות ואינן סומכות על או"ם בלבד. מצרים קיבלה נשק משני הצדדים ומספקת אותו לסוריה. גם עיראק מקבלת נשק. כל אומה דואגת לביטחונה.

אברמוב: טבעי שאו"ם אינה יכולה להבטיח שלום וביטחון ב־100%, אך משמשת במה נאותה להסדר בעיות בין־לאומיות.

שרת החוץ: קיימת החלטת מועצת הביטחון, ומצרים מפרה זה חמש שנים חופש השיט של ישראל. אנו משתדלים להיות מוזמנים לישיבת מועצת הביטחון. אנו מקווים כי ברית־המועצות תתמוך בחופש השיט של אניות ישראליות בסואץ.

6. בנאום במועצת הקיבוץ המאוחד ב־30 ביוני אמר אלון בין השאר כי ישראל חייבת לשמור לעצמה את הזכות המוסרית להכות באויב אם יהיה הדבר נחוץ לקיומה (ראו "הארץ", 1 ביולי 1956).

אברמוב: ברית־המועצות אינה מבקשת זכויות יתר פוליטיות או אסטרטגיות באזור ובכלל זה לא בסיסים. היות והאזור קרוב לגבולותיה מחייבת אותה לדאוג לביטחונה וממילא לשלום. ברית־המועצות חיסלה את בסיסיה בפינלנד ובפורט ארטור. צמצמה את צבאה בקרוב ל־2 מיליון איש.

שרת החוץ: האם רואה ברית־המועצות סכנה לשלום במעבר אניותינו בסואץ?

אברמוב: כל הבעיות קשורות ואי־אפשר להפרידן מן המכלול.

שרת החוץ: אין לישראל שאיפה יקרה משלום, לאו דווקא מתוך מניעים אלטרואיסטיים, כי אם בתור אינטרס חיוני לישראל. שילמנו במלוא הכסף בעד הנשק. משטרה הפנימי של ישראל מבטיח יותר שלום מזה של נאסר.

אברמוב: ביקרתי בלבנון. לא ראיתי אף חייל לא בערים ולא בדרכים, פרט לגבול. חייליהם עושים רושם של חייל באופרטה. צבא לבנון מונה 5,000 איש. בסוריה מצב דומה. ארצות אלה בבנייה בתנופה עצומה.

שרת החוץ: אין להם שכנים שיתנפלו עליהם. האם אינו רואה בנייה בארץ?

אברמוב: כן. הוא ציין זאת באוזני שרת.

בסיום אמרה שרת החוץ שנשלחה כבר האיגרת בעניין הרכוש[7] והוסיפה בבת צחוק - שמא זה יתרום לידידותנו. אברמוב השיב שזה ייתכן מאוד.

מזא"ר

450

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/366
נוסח יוצא: 130.09/2326/6

ירושלים, 28 בספטמבר 1956

מידי

שלך 542.[1]

לאור הדחייה במועד צאתך בקש נא פגישה עם סגנו הראשון של שפילוב או זורין באם שר החוץ מוסיף להיות בחופשה. מסור נא לו הודעתנו הבאה:

7. ראו מס' 399, והערה 2 שם.

450

1. אבידר הבריק כי שר החוץ הסובייטי שפילוב יחזור מחופשתו רק במחצית השנייה של אוקטובר. הוא אינו מוצא עניין בפגישה נוספת עם סמיונוב לפני צאתו לישראל (ראו מברקו ט/542, 27 בספטמבר 1956, 130.09/2326/8).

העברתי את הודעתה של ממשלת ברית־המועצות שנמסרה ב־24.9[2] על ידי סגן שר החוץ זורין למו' שלוש לידיעת ממשלתי ונצטוויתי להעיר עליה כדלקמן:

1. ממשלת ישראל מציינת כי ברשימת התקריות שבהודעה הנ"ל חסרות כל התקריות שבוצעו על ידי מדינות ערב בשטח ישראל ושגרמו לאבדות חמורות בחיי אזרחים ישראלים. תקריות אלו גונו בחריפות על ידי ועדות שביתות הנשק השונות הפועלות מטעם או"ם. מתמיהה העובדה כי ממשלת ברית־המועצות, הידועה בנאמנותה לארגון האומות המאוחדות ובדבקותה לפעולותיו, מתעלמת כליל מכל פעולות האיבה נגד ישראל שבהן מוסד בין־לאומי עליון זה קבע את אשמת מדינות ערב. ישראל מציינת כי פעולות פרובוקטיביות אלו של שכנותיה הערביות הן שגרמו לפעולותיה ההגנתיות הלגיטימיות של ישראל.

2. אין לממשלת ישראל כל ידיעה בדבר הצהרת שגריר צרפת בישראל, כאילו שישראל תילחם נגד מצרים לצד המערב, פרט למה שפורסם בעיתונות. באם אמנם נמסרה הודעה כזו, אזי היא מחייבת את אומרה בלבד ולא היה לממשלת ישראל כל צורך להכחישה.

3. ממשלת ברית־המועצות מסתמכת על העיתונות הישראלית התובעת כביכול הגברת הלחץ על מצרים. ממשלתי מצטערת על עיון חד־צדדי זה בעיתונות הישראלית, אשר תומכת ברובה המכריע במאמצי ישראל להגביר את היציבות באזור ולהגיע בו למצב של שלום בר־קיימא. עיתונות זו ציטטה בהבלטה את הכרזותיו של ראש ממשלת ישראל בהן הגדיר את קיום השקט באזור ואת השאיפה לשלום של קבע בו כאחת המשימות העיקריות של המדיניות הישראלית.

4. ממשלת ישראל מטילה את מלוא האחריות למצב המתוח בגבולותיה על מדינות ערב, אשר לא בלבד שהן מסרבות להקים יחסי שלום תקינים עם ישראל, [הן] מפירות בהתמדה את התחייבויותיהן כלפי מגילת או"ם, החלטות מועצת הביטחון, הסכמי שביתת הנשק וההבטחות שניתנו למזכיר הכללי של או"ם בדבר הפסקת אש מוחלטת. כן מציינת ממשלת ישראל כגורם חשוב להחמרת המצב באזור את אספקת הנשק הנרחבת למדינות ערב ובייחוד למצרים, שאינן מסתירות כלל את כוונותיהן התוקפניות כלפי ישראל.

5. ממשלת ישראל סוברת כי ממשלת ברית־המועצות, בהביעה את רצונה לקיום השלום באזור, יכולה לתרום תרומה חשובה למטרה חיונית זו על ידי הפעלת השפעתה על מדינות ערב למען יחדלו ממעשי ההתגרות והאיבה נגד ישראל ויתחילו לכבד את התחייבויותיהן הבין־לאומיות.

6. ממשלת ישראל מקווה אפוא כי ממשלת ברית־המועצות תפנה למדינות ערב התוקפניות ותזהיר אותן נגד המשכת פעולות הרצח נגד אזרחי ישראל על אדמת ישראל, אשר בגללן נקטה ישראל בעבר ותיאלץ לנקוט בעתיד בצעדים ההגנתיים הלגיטימיים הדרושים.

7. ממשלת ישראל חוזרת שוב פעם על החלטתה הנחושה לכבד את התחייבויותיה לפי מגילת או"ם, הסכמי שביתת הנשק והבטחותיה בדבר הפסקת האש שניתנו למזכ"ל או"ם והיא תובעת ממדינות ערב את אותו הדבר. עד כאן.

הברק נא הביצוע.[3]

מזא"ר

2. ראו מס' 434.
3. ראו מס' 452, 455.

451

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA755
נוסח יוצא: 93.01/2213/11

ושינגטון, 30 בספטמבר 1956

אישי בתכלית

אני מייחס חשיבות מדינית לסוגיית המטוסים בשיחת דאלס שלשום.[1] בפעם הראשונה סופר לנו רשמית על כוונה ותכנית להבטיח לנו תוספת כוח במקרה שנותקף וקיבלנו עצה לכוון אימונינו האוויריים לקראת סיכוי זה. בזה אישור חגיגי לדברים ששמענו ממקורות כמוסים ומפליטות פה של פירסון, היני והאמרשלד. אם קיימת תכנית לגבי האוויר יש להניח כי קיימת תכנית גם לגבי ים ויבשה. בבואי לקבץ ולצרף יחד את פירורי הידיעות שהגיעו אלינו מתקבלת מסקנה שבחודשי האביב קיבלה מועצת הביטחון הלאומית באישור הנשיא עיקרון של הושטת סיוע לישראל אם תותקף. המדובר לאו דווקא בעזרה לוחמת, אלא בהע[ע]ברת־בזק של נשק מיוחד. ממקורות מוסמכים מתברר כי הוגדר תפקיד מסוים לצי השישי לקראת סיכוי זה. אם כי דחתה ממשלת ארצות־הברית רעיון חוזה הביטחון מבחינת צורתו החיצונית, נדמה כאילו סיגלה לעצמה רעיון זה מבחינת תוכנו המהותי.

ברור כי אין פה הצדקה כלשהי לזנוח תכנית הגנתנו העצמאית ויש לציין כי התכנית הזאת לא נוצלה כדי לשלול מאתנו את ה־F-86 במספר הדרוש אלא דווקא כדי להיענות לתביעה זו. אינני רואה סיבה לשינוי יסודי במהלך פעולותינו לחיזוק המדינה מכל בחינה צבאית, כלכלית ואחרת, אך יש פה חומר למחשבה עמוקה על מהותם היסודית של יחסי ישראל-אמריקה ועל המשמעות האמתית של ססמת שמירת ישראל נגד תוקפנות. קשה לנחש מה גורל מרוץ הזיון בהמשך מרוצתו ועד כמה נהיה מסוגלים גם להבא להדביק את שכנינו במידה שעשינו השנה. לכן יש עניין בשאלה מה הסיכויים המובטחים לתוספת חיזוק במקרה שנותקף, ונושא זה מחייב עיון שקט ויסודי. מציע שהמשרד יהרהר עמוקות בנושא זה עד שנזדמן לשוחח בו.

אבן

451
1. ראו מס׳ 446.

452

שגרירות ישראל במוסקבה אל משרד החוץ של ברית־המועצות
Israel Embassy in Moscow to the U.S.S.R.
Ministry of Foreign Affairs

זכרון דברים: 93.39/546/8

מוסקבה, 1 באוקטובר 1956

1. ממשלת ישראל מתכבדת לאשר קבלת נוסח הודעתה של הממשלה הסובייטית מ־16 בספטמבר בקשר לבעיית סואץ[1] ומציינת כי אף הודעה זו כקודמתה מ־9 באוגוסט 1956[2] מתעלמת לחלוטין מקיומה של מדינת ישראל באזור המזרח התיכון ומהאינטרס החיוני שיש לה בכל פתרון של בעיית סואץ.

2. ממשלת ישראל עד היום הזה טרם קיבלה תשובת משרד החוץ (של ברית־המועצות) לפניית שגריר ישראל, מ־6 באוגוסט 1956 לסגן שר החוץ של ברית־המועצות, מר סמיונוב, בקשר לבקשה בדבר תמיכה בחופש השיט הישראלי בתעלת סואץ.[3] כן טרם נתקבלה על ידי ממשלת ישראל תשובה כלשהי על האיגרת מס' 12/1501 מ־22 באוגוסט 1956 שנמסרה לסגן שר החוץ של ברית־המועצות, מר זכרוב.[4]

3. ממשלת ישראל מביעה מחדש צערה על כי בהודעתה מ־16 בספטמבר, הממשלה הסובייטית מתעלמת שוב מהאינטרסים החיוניים שיש לישראל בתעלת סואץ וכן תימהונה על שהממשלה הסובייטית, בהציעה שבוועידה בעניין בעיית סואץ תיוצגנה הארצות הנמצאות טריטוריאלית בקרבתה הבלתי אמצעית של התעלה, התייחסה רק לארצות ערב, בלי להזכיר את מדינת ישראל שהנה קרובה לתעלה יותר מכל ארץ אחרת ובמיוחד נוכח: ההפרעות השיטתיות והשרירותיות מצד מצרים לחופש השיט הישראלי בתעלת סואץ, שהנן בניגוד מוחלט לאמנת 1888 והחלטת מועצת הביטחון מ־1 בספטמבר 1951; העובדה שמדינת ישראל נמצאת בקרבה בלתי אמצעית לתעלה; כי ישראל הנה המדינה היחידה שהדרך הימית הקצרה ביותר בין נמליה בים התיכון ובים סוף עוברת דרך התעלה; כי ישראל במידה שווה, כמו כמה ארצות ערב, הנה יורשת חוקית של האימפריה העותמאנית לשעבר - משתתפת האמנה משנת 1888.

4. ישראל סבורה כי כל פתרון בעיית סואץ שאינו מתחשב באינטרסים הצודקים והחוקיים של ישראל לא יביא להפגת המתיחות וחיזוק השלום והביטחון באזור המזרח הקרוב, אשר לו היא והעולם כולו זקוקים, ולא ישיג, אפוא, את מטרתו.

452

1. ראו מס' 430.
2. מס' 346.
3. ראו מס' 373.
4. ראו מס' 394 והערה 4 שם.

5. ממשלת ישראל מביעה תקוותה כי הממשלה הסובייטית תתמוך באורח פעיל בהבטחת השיט לספינות הישראליות ואחרות, המובילות סחורות לישראל וממנה דרך תעלת סואץ, ותדון מחדש על עמדתה לגבי זכותה החוקית של ישראל להשתתף בכל הסדר של בעיית סואץ ותציע השתתפות ישראל בכל גוף אשר יחפש פתרון בשאלה זו.

6. ממשלת ישראל תהיה אסירת תודה על תשובה לפניות הקודמות והנוכחיות בזמן הקרוב ביותר.[5]

453

מחלקת ארצות־הברית אל א׳ אבן ור׳ שילוח (ושינגטון)

United States Division to A. Eban and R. Shiloah (Washington)

מברק מוצפן 487

נוסח יוצא: 130.09/2311/10

ירושלים, 2 באוקטובר 1956

בהול-אישי

לבקשתו הדחופה נתקבל לאוסון על ידי ראש הממשלה אמש. נכחו וייט, הרצוג.

לאוסון קרא מתוך נייר שהכיל לדבריו נקודות שהועברו אליו ממחלקת המדינה לבירור עם ראש הממשלה. פתח במצב בגבול ירדן. אמר שמבין הבעיה החמורה הניצבת בפני ממשלת ישראל לא רק בגלל תביעת דעת הקהל אלא גם בגלל חובת המדינה להגן על אזרחיה. ממשלת ארצות־הברית מתרשמת שחוסיין עשה ועושה מאמצים להשתלט על המצב ואם כי מאמציו לא עלו בהצלחה מלאה, הרי עשה דבר־מה. האיש מדוכדך ונפחד. ממשלת ארצות־הברית חושבת כי האמרשלד והאו״ם זכאים לשיתוף פעולה מכל המעוניינים.

ממשלת ארצות־הברית מוסיפה להאיץ בממשלת ירדן לנקוט באמצעים יעילים לשמירה על הסדר בקו שביתת הנשק. אם יוכל חוסיין להשתלט על המצב, אזי ודאי יוכל להפחית המתיחות בהרבה. המניע העיקרי לפניית חוסיין ליתר ארצות ערב לעזרה היו מעשי התגמול החמורים של ישראל.

השאלה העיקרית היא מה תעשה עיראק. אין יודעים עדיין לבטח, אולם קיימת האפשרות כי למען הבא יציבות מה לשלטון חוסיין, תיענה עיראק לפנייתו על ידי משלוח כוח סמלי לתוך ירדן. כוח זה יוצב בסביבות עמאן או עוד יותר רחוק מגבולות ישראל, והוא יוגבל לתפקיד של ייצוב פנימי ולא לשמירה על הגבולות. לאוסון הדגיש שאין התפתחות זו בגדר ודאי, אולם הנה בגדר האפשרי. לרגל הודעת ראש הממשלה שאין לחשוש מפתיחת

5. זיכרון דברים זה נמסר על ידי השגריר אבידר לסגן שר החוץ זורין בפגישתם ב־1 באוקטובר - ראו מס׳ 455.

מלחמה על ידי ישראל,[1] ברצונו לשאול ראש הממשלה בכל גילוי הלב לדעתו על מה שגילה באוזניו.

בפתח תשובתו ביקש ראש הממשלה להעביר תודתו לממשלת ארצות־הברית על עזרתה בהבאת מבצע קנדה לסיום מוצלח. היינו אמנם מבכרים לקבל המטוסים ישירות מארצות־הברית, אולם ארצות־הברית זכאית להערכתנו על הפעולה שפעלה בקנדה.

בציינו כי בין ידידים מוטב להיות גלוי לב, אמר ראש הממשלה שחוגים רבים במקומות שונים לרבות בריטניה מטילים ספק בכושר הקיום של ירדן. אולם כל עוד תוסיף להתקיים ותימנע מעשיית מלחמה נגדנו, אנו לא ננקוף אצבע נגדה. הוא בטוח כי השגריר מעריך משמעותה של ירושלים לישראל כטבור ארץ הקודש וכמוקד ההיסטורי של העם היהודי, ועל אף זאת, אנו משלימים עם המצב הנוכחי כל עוד קיימת ירדן. מה יקרה כשירדן תיעלם? על כך אפשר יהיה לדון בבוא המועד. עיראק הסבה לנו דאגה מסוימת שכן היא הייתה בין המתקיפים את המדינה בהיוולדה ועד היום לא כרתה אתנו הסכם שביתת נשק. אמנם מדינות ערב אחרות מפירות הסכמי שביתת נשק, אולם ההסכמים אתן קיימים ולפיהן אפשר לכל הפחות להתלונן לפני האו"ם. מכמה בחינות: יחסינו עם העולם הערבי, בריטניה, ארצות־הברית, והסכנה מנאסר היינו מברכים על שיפור היחסים עם עיראק. היינו רוצים לחזק עיראק נגד מצרים. דא עקא, מצד עיראק אין סימן של נכונות לשיתוף פעולה אתנו. בהזכירו אזהרתו באוזני לאוסון לפני קרוב לשנה כי מצרים הופכת לבסיס קומוניסטי, הזכיר ראש הממשלה תלות מצרים בברית־המועצות בגלל הצורך בחלקי חילוף לנשק שקיבלה מידיה. אם עיראק תשלח צבא לעבר המזרחי של ירדן, יהיה זה מאיים אולם לא נעשה כלום. מאידך, אם תשלח עיראק צבא לגבולותינו, נצטרך לדון על עמדתנו. בחזרו על דברי השגריר על כוח סמלי ועל מקום הצבתו, אמר ראש הממשלה כי הוא מניח כי דברי השגריר מוסמכים.

את העובדה שלא פרצה מלחמה במשך השנה החולפת יש לזקוף במידה רבה להתאפקותה של ממשלת ישראל. מצרים קיבלה ומקבלת נשק רב מברית־המועצות והיה היגיון רב בדברי אלה שתבעו שהממשלה תקדם את פני הרעה על ידי מלחמת מנע. אין הוא (ראש הממשלה) מצטער על דחיית תביעה זו והוא מקווה שההיסטוריה תצדיק אותו. בחזרו על דבריו בכנסת כי השלום עדיף אפילו על ניצחון,[2] אמר ראש הממשלה כי כשחושב על 10,000 הצעירים שהיו מקפחים חייהם במלחמה אין הוא מצטער על ההחלטה להימנע ממלחמה. הפסד של מאות אלפי אנשים במלחמה על כל הטרגיות אינה מהווה אסון לאומי למדינות בעלות אוכלוסייה גדולה, אולם אנו מתי מספר ואבדן אפילו 10,000 עלול לקצץ בשורשים.

לאוסון העיר כי אם הכוח הסמלי יוגבל בנשקו לנשק קל, יהיה בכך ראייה למטרת הצבתו בירדן.

השיחה נסבה על בעיית התגמול (פרטים במברק נפרד)[3] ובהמשכה אמר לאוסון, שחוסיין מתקשה להשתלט על המצב. לכך העיר ראש הממשלה כי אין אנו רוצים במלחמה, אולם אם חוסיין הסתלק מאחריות, אנו נוכל להשתלט על המצב.

453

1. ראו מס' 434, הערה 2.
2. בדיון על תקציב המדינה בכנסת ב־29 בפברואר 1956 אמר בן־גוריון בין השאר: "אני בטוח בתוצאות הניצחון. אבל אינני מפחד להגיד שאם יש לנו ברירה, ניצחון או שלום - אני בוחר בשלום" (ראו **דברי הכנסת**, מושב ראשון של הכנסת השלישית, כרך XX, עמ' 1239).
3. מברק זה לא נמצא.

לאוסון העיר כי אם יסתלק חוסיין, עיראק תשתלט על ירדן.

לכך העיר ראש הממשלה, כי גם מצרים וסוריה לא יטמנו ידם בצלחת ואז כמובן ייווצר מצב אחר מזה שדובר עליו בראשית השיחה.

עד כאן.

המתינו למברק נוסף לפעולה מצדכם.[4]

מאה"ב

454

מחלקת ארצות־הברית אל א' אבן ור' שילוח (ושינגטון)
United States Division to A. Eban and R. Shiloah (Washington)

מברק מוצפן 489
נוסח יוצא: 130.02/2403/10

ירושלים, 2 באוקטובר 1956

אישי

שלנו 487.[1]

פניית לאוסון מבשרת אולי ראשית שידוד המערכות באזור לקראת ניסיון בריטניה וארצות־הברית להבטיח השתלטות עיראק על ירדן. הננו מניחים כי פעולה זאת נראית בלונדון ובוושינגטון עכשיו להיות בזמנה לרגל הידרדרות המצב בירדן לקראת הבחירות מזה,[2] וכבילתו של נאסר במשבר סואץ מזה. בקשר להתייעצויות המתנהלות במערב ובבגדאד, רצתה כנראה מחלקת המדינה להיות בטוחה לגבי עמדת ישראל.

תשובת ראש הממשלה הייתה כללית והתייחסה להתפתחות כפי שתיארה לאוסון. ראש הממשלה מבקש שתקיימו מגע מידי עם מחלקת המדינה בדרג הגבוה האפשרי כדי להסביר עמדתנו בפרוטרוט כדלהלן:

א) ראש הממשלה מסיק כי מתבשלת תכנית כוללת לגבי עתיד ירדן. היות ותכנית זאת מכוונת בין השאר לקצץ בהשפעה המצרית-סובייטית הנו מעוניין לשמוע עליה בפרוטרוט, לרבות על המקום המיועד לישראל בתוכה. אם לא ניכנס לסוד התכנית ולא יילקחו בחשבון האינטרסים של ישראל ייתכן ומתוך אי־ידיעה או מתוך הגנה על האינטרסים החיוניים שלנו ייעשו דברים מצדנו שאינם עולים בקנה אחד עם המגמה הכללית לפעול נגד ההתפשטות המצרית-סובייטית, וזאת ברצוננו למנוע. ברור שישראל לא תוכל להשלים עם שינוי פני הדברים סמוך לגבולותיה מבלי שיובאו בחשבון צרכיה ותביעותיה.

4. מס' 454.

454
1. מס' 453.
2. ראו מס' 497, הערה 1.

ב) לעת עתה, על סמך פניית לאוסון בלבד, עלינו להבהיר למחלקת המדינה כי בתשובתו התייחס ראש הממשלה לידיעה על כוח סמלי בפי לאוסון, ועל כך כי כוח זה מטרתו כנראה לעזור למלך ירדן לשמור על שלטונו בתקופת הבחירות. אנו רוצים אפוא לקבל הבטחות ממחלקת המדינה כי: (א) כוח סמלי זה לא יוצב קבע בירדן אלא יישאר שם לתקופה קצרה בלבד עד סוף השנה; (ב) הכוח יהא כשמו, סמלי בלבד, היינו שלא יהיה מצויד כבד ביבשה ובאוויר, ומספר החיילים יהיה מוגבל ביותר; (ג) על היקפו של הכוח ומקום הצבתו נקבל ידיעות מלאות ומתמידות ממחלקת המדינה; (ד) הכוח יישאר בסביבות עמאן או מזרחה לה; (ה) בשום תנאי לא יתקרב הכוח לגבול ישראל ובשום מקום לא יעבור את הירדן.

ג) אנו מודאגים מהשמועות על כוונה לאחד עיראק עם ירדן בצורה זו או אחרת ולהעניק עצמאות ממלכתית לגדה המערבית. כל התפתחות כזאת תיצור מצב חדש המכיל איום למעמדה הביטחוני של ישראל. עד כאן.[3]

מאה"ב

455

י' אבידר אל מחלקת מזרח אירופה
Y. Avidar to the East European Division

מברק מוצפן ט/576
נוסח נכנס: 130.09/2326/8

מוסקבה, 2 באוקטובר 1956

הואיל ושפילוב עדיין בחופשה ביקשתי פגישה דחופה עם ממלא מקומו. ממשרד החוץ הודיעו בבוקר שגרומיקו עסוק מאוד ויקבלנו זורין. הפגישה התקיימה ב־1 דנא.

1. מסרתי תגובתנו על הודעת ממשלת ברית־המועצות מ־16 בספטמבר והשארתי תכנה בצורת זיכרון דברים.[1] זורין הבטיח למסור, אמר שאינו בקי ביותר בתוכן התעודות והפגישות בנדון שקדמו לפגישה זו ולכן לא יוכל לענות במקום, אולם ברצונו להעיר על נקודה אחת המזדקרת מתוך זיכרון הדברים והוא סעיף 4 המוכיח שאין ישראל מתכוונת להפגת המתיחות באזור. פירוש הסעיף בעיניו הוא שאם כולם יסכימו להסדר מסוים של בעיית סואץ פרט לישראל, אזי לא תפוג המתיחות. הודעה זו אינה מצטיינת בגישה שוחרת שלום מצד ישראל, וכך ודאי יבין אותה כל מי שיקרא אותה. עניתי שחסימתה הבלתי חוקית של התעלה לספינותינו על ידי מצרים היא הגורמת למתיחות ולא תביעותינו

3. אבן ושילוח נפגשו עם ראונטרי, הבהירו את עמדת ראש הממשלה לפי המברק שלפנינו ותבעו את ההבטחות הנדרשות. ראונטרי השיב כי לאוסון קיבל הוראות להיפגש שוב עם ראש הממשלה ואז תימסרנה תשובות שיניחו את דעתה של ישראל. הם עוררו גם את נושא השמועות בדבר התכנית לאיחוד עיראק עם ירדן והקמת מדינה ערבית בגדה המערבית. ראונטרי התעלם מעניין האיחוד והשיב רק כי מדינה ערבית בגדה המערבית לא תהיה בת־קיימא (ראו מברק שילוח אל הרצוג, WIA785, 3 באוקטובר 1956, 93.01/2213/11).

455
1. ראו מס' 452.

הצודקות לפתיחתה. הדגשתי קיום נמלינו בים התיכון וים סוף (מדינה יחידה) וכי המרחק ביניהם דרך התעלה הוא כאלף ק"מ בלבד בשעה שהמרחק סביב אפריקה הוא כ־25 אלף. את דבריו הוא צריך להפנות למצרים המתחילה בפעולה עוינת ובלתי חוקית בחסמה את התעלה - דבר שהוכר על ידי מועצת הביטחון, ולא ישראל התובעת הפסקת הפעולות הנ"ל. ציטטתי מהחלטות ודיוני מועצת הביטחון ב־1951 והבעתי צערי על כי זו הנקודה היחידה שמצא לנכון להעיר עליה ועל כך שטרם זכינו לתשובה על 3 פניותינו לגבי עמדת ברית־המועצות לגופו של העניין. זורין חזר על הערתו ונמנע להגיב על דבריי.

2. מסרתי תגובתנו על הודעת זורין מ־24 בספטמבר והשארתי תוכנה בכתב.[2] זורין השיב כי כפי שידוע לו התקיימה בנידון שיחה בין השרה ואברמוב והלה הגיב על הודעת ממשלת ישראל.[3] אינו חושב לנחוץ לכן לטפל בנושא בפרוטרוט. כוונת ההודעה של ממשלת ברית־המועצות הייתה להפנות תשומת לבנו לעמדתם נגד פעולות צבאיות שלנו נגד מדינות ערב במצב מתוח זה הקשור בסואץ. ההודעה הייתה מוכתבת ברצונם לשלום בלבד ונראה לו כי תגובתנו צריכה הייתה להיות יותר אובייקטיבית. ימסור תגובתנו לממשלתו. עליו להעיר כי בתגובתנו כמו גם בשיחתו עם שלוש,[4] ישנו סעיף אחד המחייב תשומת לבם המיוחדת והוא שממשלת ישראל רואה גם בעתיד הכרח בפעולות רפרסיביות נגד מדינות ערב. אמנם מתוארות פעולות אלה כהגנתיות, אולם אין להצדיקן כהגנתיות. הגבתי נגד הגדרותיו והסברתי שפעולות הגנתיות אלה הן הכרח להגנת אזרחינו וכי הננו נוקטים בהן רק כאשר אזהרותינו ואזהרות ועדות שביתת הנשק אינן מועילות. אם מדינות ערב תפסקנה פעולותיהן התוקפניות והרצחניות יהיה שקט ולכן מוטב שברית־המועצות תפנה תשומת לבן לכך ותזהירן. לצערי לא שמענו על כך. זורין חזר על הגדרתו את פעולותינו כרפרסיביות ואמר כי במקרה הטוב ביותר אפשר לומר שבגלל זה שפעם התנפלו ערבים עלינו, אנו מתכננים פעולות צבאיות מכוונות לעומק שטחיהן. אין זו פעולה הגנתית. זה יזיק לשלום ויזיק לישראל. עמדת ברית־המועצות ודאגתה לשלום ידועות היטב, אין היא מצדדת בפעולות צבאיות של איזה צד שהוא ואין מקום לחשוב שהיא מצדיקה פעולות צבאיות כלשהן נגד ישראל. הפעם חשבה ממשלת ברית־המועצות לנכון להעיר לממשלת ישראל. הודעת ממשלת ישראל שהיא גם להבא תנקוט פעולות מעוררת דאגה ורצוי שנדון בזאת מחדש. עניתי בהסברת ההתפתחות מ־26 באפריל,[5] מניתי ההתקפות בשטחינו ואופיין, סתרתי טענותיו על העומק והשוויתי את החדירות לעומק שטחינו ואת תגובותינו על בסיסי התוקפים, ציטטתי מגינויי ועדות שביתת הנשק ואזהרותיהן לירדן. התעכבתי על ההתקפה על בית ילדים[6] והכנס הארכאולוגי[7] והבעתי צערי על הגישה הבלתי אובייקטיבית של ממשלת ברית־המועצות אשר איננה תורמת לעניין השלום באזור. זורין חזר לשלו ואמר שמוצדק להדוף את המתנפל, אולם אנו במקום זאת נוקטים בפעולות רפרסיביות ועונים בעומק שטחו של השכן. הדגשתנו שגם בעתיד נפעל כך מעוררת ספקות, פירושה

2. ראו מס' 434. עיקרי התשובה הישראלית ראו במס' 450 נוסח שלם של התשובה בתיק 93.03/546/8.
3. ראו מס' 449.
4. ראו מס' 434.
5. התאריך שבו התחייבו בפני האמרשלד מדינות ערב הגובלות בישראל לשמור על הפסקת האש לאורך הגבולות.
6. בליל ה־23 ביולי נזרק רימון יד לבית הילדים של מעלה החמישה - ראו מס' 347, הערה 5.
7. ב־23 בספטמבר פתח צבא ירדן באש מקלעים על משתתפי כנס החברה לחקירת ארץ ישראל ועתיקותיה שהתקיים ברמת רחל - ראו מס' 432, הערה 1.

להצדיק למפרע פעולותינו, אין זה לטובת ישראל והשלום, הוא קובע שיחידות צה"ל בכוונה תחילה חדרו לשטחי ירדן על מנת להכות בבסיסיהם. ניתחתי את עצת ההדיפה וסיימתי באמרי שהנני בטוח שברית־המועצות לא הייתה יכולה לנהוג אחרת במצב דומה וספק אם הייתה מגלה התאפקות כה רבה כפי שגילינו אנחנו.

3. מסרתי בעל־פה פנייתנו לתמיכה בבקשתנו להשתתף בדיוני מועצת הביטחון על סואץ.[8] תוך השמטת הפסוק על העברת אנייה. זורין השיב שימסור הפנייה לשפילוב העומד לצאת למועצת הביטחון, אולם עליו להעיר שגם בפנייה זו ישראל נוקטת עמדה בלתי שוחרת שלום באמרה שאם לא יקבלו דעתה תאחוז באמצעים שלה להבטחת זכותה לחופש השיט. אפשר להבין זאת כהודעה שישראל רוצה בכוח צבאי להעביר אניות בתעלה. פעולות כאלו גונו בעולם כולו ולא רק בעולם הפרוגרסיבי. זה רק יזיק לישראל. יש בכך איום. עניתי שיש להצטער מאוד על כך כי בהערותיו על שלושת הנושאים, הוא נתפס ובצורה לגמרי לא אובייקטיבית ורחוקה מדיוק לנקודות אשר הוא מנסה לפרשן כאיום. מצרים לא רק מאיימת, אלא מבצעת למעשה פעולה אויבת נגד ישראל בחסמה את התעלה. אין זו רק דעת ישראל אלא דעת העולם שמצאה ביטויה בהחלטות מועצת הביטחון. אנו מבקשים תמיכה לבקשתנו להשתתף בדיון על הסדר הבעיה ואף מציינים שאין בדעתנו להתערב אלא בענייננו וכשהננו מסבירים שדחיית תביעה כה צודקת ואלמנטרית תגביר את הדעות שיש לסמוך רק על אמצעים עצמיים, הוא בא ומאשימנו באיום. התגברות הדעות בעד נקיטת אמצעים עצמיים במקרה של דחיית בקשתנו, לאחר ההתעלמות מישראל בהודעות ה־9 לאוגוסט וה־16 בספטמבר,[9] היא טבעית לגמרי. אין כל מקום להעיר לישראל על התנהגותה בסכסוך הנוכחי על סואץ. מוזר לכן שראה לנכון במקום להבטיח תמיכה בבקשתנו להיתפס שוב ובצורה מאוד בלתי נכונה לנקודה מסוימת בלבד. אין זה מוכיח כוונות טובות לגבי תביעותינו הצודקות. זורין השיב כי על עצם הפנייה אין ביכולתו לענות, אולם את הפסוק המסוים אין הוא יכול להבין אחרת וזה לא לטובת ישראל.

4. מסרתי כי הנני מתכוון בשבוע הבא לצאת ארצה לשם התייעצויות והנני מבקש לפני צאתי פגישה עם ראש הממשלה, ובמקרה שלא ישוב מחופשתו, עם ראש הממשלה בפועל. זורין הבטיח למסור בקשתי ולהודיעני.

אבידר

8. ראו מס' 443 והערה 2 שם.
9. ראו מס' 376 ו־430, הערה 1.

456

סיכום דברים של ד' בן־גוריון
Note for the Record by D. Ben-Gurion

ארכיון צה"ל: 890/73 /2704

3 באוקטובר 1956

אנסה להעלות על הנייר תגובתי השקולה ל"תכנית". לא אמצה - וגם אין צורך בכך - כל הפרטים; אצטמצם בכמה שיקולים שנראים בעיניי כמרכזיים.[1]

אם אנו נתקפים - עלינו להתגונן - ויהי מה, ללא חשבון ובכל הכוחות, כי זוהי שאלת חיים ומוות. ואם כי אסור להתעלם ממזימת התקפה עלינו בעתיד, ואין כל ספק שהרודן המצרי רק מחכה להזדמנות נאותה להתנפל על ישראל **ולחסלו[ה] כליל**, ואין לסמוך על הממרה: דיה לצרה בשעתה, ואפשר לאחר המועד. משום כך עלינו להגביר כוננותנו בתמידות **וגם לחפש ידידים** בכל אשר נמצא; אין באפשרותנו לייצר נשק ההגנה הדרוש לנו, ואין נשק מצרך רגיל שאפשר לקנות בחנות, אם רק מצויה הפרוטה בכיס. בלי ידידות ורצון טוב לא נוכל להזדיין כראוי. ומשום כך יש לטפח כל גילוי של ידידות באשר הוא, ומובן מאליו שאין ידידות חד־צדדית.

מטעם זה אין אנו יכולים בנקל לעבור לסדר היום על תכניות והצעות "ידידינו". אולם עלינו לשקול אם הרווח לא יצא בהפסדו, ובנידון זה, אינו הפסד של דמים = כסף, אלא של דם, ואולי קיום, והשיקול היסודי המכריע הוא דאגה לקיומנו.

ואני רואה כמה מניעות חמורות בתכנית, במקרה ש"ידידינו" נשארים לבדם, ורק עזרתנו באה בחשבון.

א) לא מובטח כלל, גם אם השמדת שדות תעופה, מתקניהם, נמלי האויב וצבאו תבוצע - כי הרודן יסולק, וממשלה אחרת תבוא במקומו. ברור שלא בא בחשבון שלטון זר במצרים. גם לא ייתכן כיבוש זר לאורך ימים, ואולי גם לא למספר חודשים. איני רואה **ודאות** בנפילת הרודן גם לאחר תבוסה צבאית. הוא יכול לארגן גרילות ברחבי ארצו או בארצות השכנות ולהמשיך במלחמה. ייתכן כי תבוסה צבאית תביא לידי חיסולו - אבל אין הדבר מובטח בהחלט. ושאלה גדולה אם "ידידינו" יוכלו לעמוד במאבק ממושך, כשהם נתונים כבר ביבשת אפריקה במצב בו הם נתונים.

בנידון זה אין גם להתעלם מאפשרות שליחת "מתנדבים" מרוסיה, אלא מעידוד הרודן להמשיך במאבק, ועידוד זה עלול לסבך הדברים.

לי אין כל סנטימנט מיוחד לברית־המועצות - לא בעד ולא נגד; אני אמנם שולל בתכלית משטרה, אבל מלבד משטר יש עם, וזה עם בן מאתיים מיליון ומהווה גורם עולמי עצום, הוא הכריע את נפוליון, אם כי האיכרים היו אז משועבדים; והיחס לברית־המועצות נקבע

456

1. בעקבות הדיונים שהתנהלו בסן ז'רמן ב־30 בספטמבר עד 1 באוקטובר, יצאה משלחת צרפתית לישראל לבדוק את אפשרויות הפעולה הצבאית נגד מצרים, אף אם צרפת וישראל ייאלצו לפעול לבדן, ללא השתתפות בריטניה. בראש המשלחת הצרפתית עמדו לואי מנז'ן, יועץ שר הביטחון, והגנרל מוריס שאל, סגן הרמטכ"ל, ומצד ישראל ראש הממשלה, הרמטכ"ל והמנהל הכללי של משרד הביטחון. הדיונים התקיימו ב־3-4 באוקטובר. על דיוני המשלחת ראו מ' דיין, **אבני דרך**, עמ' 242-244; מ' בר־און, **שערי עזה**, עמ' 260-265.

אצלי לא מתוך סימפטיה או אנטיפטיה למשטר - אלא מתוך שיקול העם שהמשטר עומד בראשו ושליט בו.

ומשטר זה שבברית־המועצות, שהעם הרוסי הוא בידיו כחומר בידי היוצר, עלול להגיש עזרתו בדרכים שונות לרודן המצרי, כשם שזמן רב עמד בברית עם מוסוליני ואחר כך עם היטלר, מפני שראה בהם שונאי שונאיו.

ובלי חיסולו המהיר של הרודן - אין ביטחון שהמאבק ייגמר במהרה, גם אם יהיו הצלחות צבאיות בשלב הראשון.

ב) בלי שיתופה של אנגליה בפעולה, ולו רק בימים הראשונים, כלומר גם אם תתאמת ההנחה שאחרי כמה ימים הם יצטרפו ל"ידידים", מוכרחים אלה לפעול מתוך ישראל. פירוש הדבר שאנו היוזמים. התוצאה: הפצצה של ערינו ומתקנינו. יש לקחת בחשבון שאין ל"ידידים" מפציצים, כשלאויבים יש לפחות 40-50, ואפשר להביא להם בנקל עוד ועוד.

אמנם דבר זה עלול לקרות במוקדם או במאוחר בכל אופן, ואין לי כל ספק, שהרודן זומם חיסולנו, וינסה לעשות זאת בהזדמנות הראשונה, אבל אינה דומה התגוננות מצדנו להתקפה יזומה, ועלינו לשקול היטב אם **הסיכון** הזה כדאי.

עמדה נכונה נקטו דוברינו בשיחה עם ה"ידידים" - כי הדבר הראשון עליהם להשמיד מתקני האוויר של האויב בימים הראשונים, ואז יזוז הצבא שלנו.

במקרה שההתקפה הראשונה - ואפילו של הידידים בלבד - יוצאת מישראל, יש להניח שהתגובה הראשונה תהיה הפצצת ערינו ומתקנינו - ולא הפצצת "הידידים". ספק אם מדינה קטנה יכולה לקחת על עצמה סיכון יותר רב ממדינה גדולה במפעל משותף.

ג) ייתכן שידידינו צודקים באמרם שהזמן המתאים ביותר הוא לפני הבחירות בארצות־הברית. במה דברים אמורים? **אם** גם האנגלים משתתפים. למרות הניגודים הטבעיים והחשאיים שישנם גם בין אנגליה וארצות־הברית - לא תמהר ארצות־הברית לצאת נגד אנגליה בזירה העולמית, בייחוד שגם היא רוצה בחיסולו של הרודן (יש להניח כמעט בוודאות שכך הוא הדבר). אבל אין ביטחון שמצד ארצות־הברית תהיה התחשבות דומה עם "הידידים", כשהם פועלים לבדם, והתנגדות או רצון רע של ארצות־הברית עלולים להיות בעוכרינו.

ד) יש עוד שיקול אחד - שאין לזלזל בו לגמרי. אם האנגלים שותפים למעשה, ייתכן שחלק מהעולם הערבי (עיראק, סעודיה, ירדן או אחת מהן) תשמח לאיד הרודן, ולא תקום ברצינות לעזרתו. לא כך אם יפעלו "הידידים" לבדם - ואך ורק בעזרתנו ומתוך ארצנו. כאן אנו עלולים לעמוד - ורק אנו לבדנו - בפני חזית כל הארצות השכנות, מבלי שתובטח לנו אהדת העולם, גם זה שאינו עוין לנו מראש, באשר יגידו שאנו היינו המתקיפים, אם גם למעשה לא ניגע בירדן או בסוריה או בעיראק, והם יתקפו אותנו מתוך סולידריות ערבית.

דברים אלה לדעתי יש להגיד בגלוי וביושר לב לידידינו.

ב"ג

457

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 120
נוסח יוצא: 130.02/2440/3

ירושלים, 3 באוקטובר 1956

1. לאור שיטת פעולת מנגנון או"ם, עליה התרענו תכופות ושמצאה ביטוי בולט בדיון על תקרית רמת־רחל,[1] ולאור חוסר האונים מצד ועדת שביתת הנשק להשפיע על המצב בגבול, הוחלט להודיע לאו"ם, ולפרסם, שאין ישראל רואה טעם להמשיך בדיונים שיגרתיים בוועדה (הודעת דובר המשרד בגלוי).[2]

2. הדבר יתבטא בזה:

א) שלא נבקש עריכת דיונים על תלונות ישראליות ולא נשתתף בדיונים על תלונות ירדניות (ראש הממשלה השמיט מטיוטת ההודעה פסקה הקובעת שלא נבקש יותר לערוך דיונים בוועדה על תלונותינו שאין לדעתו להתחייב פומבית באופן החלטי על כך).

ב) נמשיך להגיש תלונות לוועדה כדי לרשום בפני מטה או"ם הפרות ירדניות, אולם לא נבקש חקירת התלונות על ידי או"ם. נחקרן בעצמנו ובמקרה הצורך, נדאג למקסימום פרסומת.

ג) נמשיך להשתתף בפגישות ועדת משנה הנועדות לדיונים על נושאים שונים, בהם נוכח משקיף או"ם ללא זכות להתערב בדיון.

3. משימתנו היסודית לצמצם ככל האפשר פעולות מנגנון או"ם, ובמצב שנוצר הזדמנות מתאימה ביותר לעשות צעד בכיוון זה. נעשה הכול כדי שצעד זה לא ישפיע על יחסי נציגינו עם משקיפי או"ם. נמשיך לטפח יחסים אישיים וליצור אווירת רצון טוב.

4. בקשר לדיון בתקרית רמת רחל יש לציין שהיושב־ראש תמך בנוסח הירדני, לפיו החקירה העלתה שהאשם בפתיחת אש היה בלתי שפוי בדעתו, וזה לאחר שהיושב־ראש עצמו הגיש בתחילת הישיבה ההצעה הירדנית לערוך בדיקה רפואית לנאשם. היושב־ראש הצביע בעד הנוסח הירדני המותח ביקורת על שמשלחת ישראל לא הסכימה לעריכת הבדיקה מבלי להתחשב בשתי עובדות יסוד:

א) שאין מצבו הפסיכי של היורה נוגע בכלל לעניין קביעת האחריות להפרת ההסכם;

ב) שהירדנים הגישו ההצעה שבוע לאחר התקרית, ובחקירתה סירבו להרשות למשקיפים לגשת לעמדה, או לחייל שלפי גירסתם ירה, ואף לא מסרו שמו.

בהסבירו הצבעתו, טען היושב־ראש שקיבל הגרסה הירדנית (בדבר טירוף הדעת של החייל) לאחר שלא הוכח שהאש שנפתחה מיותר מכלי אחד. בין שני הדברים אין כל קשר.

תקוע

457

1. על התקרית ברמת רחל ראו מס' 432, הערה 1. ב־1 באוקטובר 1956 דנה ועדת שביתת הנשק בתקרית הזאת. ישראל עזבה את הדיונים לאחר שהתברר כי יושב־ראש הוועדה תמך בגרסה הירדנית כי ההתקפה בוצעה על ידי חייל בודד שנטרפה עליו דעתו.

2. ראו מברק אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, חוזם גלוי 119, 3 באוקטובר 1956, 130.02/2439/10.

458

א' אבן אל ג'פ' דאלס (ושינגטון)
A. Eban to J. F. Dulles (Washington)

Copy: 130.20/2476/6 :העתק

[New York], 3 October 1956

Dear Mr. Secretary,

I have discussed with my Government the observations which you made to me on Friday in connection with Israel's request to present its views to the Security Council on a particular aspect of the Suez Canal problem.[1] I recall that you welcomed the idea of our participation but suggested that we seek ways of limiting it so as to avoid the simultaneous irruption into the Council of States without our special interest.

I have since noted your statement to the Press in the same spirit.[2]

In an effort to cooperate with you while maintaining the essence of our own position, we propose the following procedure:

1) I shall write to the President of the Security Council tomorrow emphasising that our desire is to limit our intervention to one aspect of the problem under discussion, namely, the 1888 Convention in relation to the Security Council's resolution of September 1, 1951.

2) The President would refer to this letter at the opening of Friday's meeting, and say that if there is no objection he would propose to invite the Israel Representative to participate in the Security council's proceedings "*at an appropriate point of discussion*".

Under this procedure we would not be seated until the Council was ready to hear our case. This would, presumably, be after some members of the Council and Egypt had stated their views.

It would, I think, be difficult for any other State to seek an appearance without defining a special interest in the question, similar to our own. In any case, there would be no danger under this procedure of a simultaneous congregation of Israel and other Arab States at the table with a danger of a general Arab-Israel debate developing, outside the scope of the Suez Canal question.

I know that the French Government supports this procedure, as do most other members of the Security Council. The Iranian representative made a similar proposal to me a few days ago.

458

1. ראו מס' 446.
2. במסיבת עיתונאים ב־2 באוקטובר אמר דאלס בין השאר: "נראה לי כי השקפות ישראל [בעניין תעלת סואץ] צריכות לבוא בצורה זו או אחרת בפני מועצת הביטחון" (ראו "הארץ", 3 באוקטובר 1956).

If our full participation is not desired, I see no other way of solving this problem consistently with the spirit of the Charter and the liberal tradition of the Security Council in hearing interested parties. It is in this spirit, that we have accommodated ourselves to your suggested line of approach.

Yours sincerely,

459

א׳ אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי
E. Elath to the British Commonwealth Division

מברק מוצפן ל/675
נוסח נכנס: 130.02/2450/4

לונדון, 3 באוקטובר 1956

משיחות עם אחדים מעמיתיי המייצגים ממשלותיהם בוועידת האיגוד,[1] למדתי שטרם הושג הסכם בכמה שאלות יסוד בקשר לפעילות האיגוד. בין השאלות שטרם הוחלט עליהן, שאלת הקריטריון לקבלת חברים חדשים, בחירת מנהל למשרד האיגוד, מקום המשרד וכל הקשור בתשלומי דמי המעבר בתעלה. בתחילה קיוו לסיים הוועידה תוך יומיים עד שיושג הסכם כללי.

שעה שהמדינות הסקנדינביות וצרפת מוכנות להרחבת חברות האיגוד, משתדלים הבריטים לצמצמה עד כמה שאפשר. ובריטים הם העומדים בתוקף על קריטריון מיליון הטון[2] כתנאי לחברות ומודד אלטרנטיבי שהוצע על ידם הוא שמחצית הסחר, כולל הייבוא והיצוא של מדינה הרוצה להתקבל כחברה באיגוד, יתנהל דרך התעלה. אך פרט למודד האובייקטיבי עומדת הוועידה לפי דרישת הסקנדינבים לקבל בתקנון עיקרון של אישור חברים חדשים ברוב של שני־שלישים. לדברי עמיתי השוודי מתכוננים הבריטים למנוע על ידי הגבלות שהציעו הצפת האיגוד בחברים חדשים שאין להם עניין חיוני בתעלה עצמה ורצונם רק לנצל האיגוד למטרות מדיניות. דאגת צרפת נתונה בעיקר להבטחת אופיו הבין־לאומי של האיגוד החדש ולבעיות הכספיות.

רוב הנציגים מרוגזים על עמדת ארצות־הברית בוועידה בגלל הימנעות השגריר האמריקאי מלחייב ממשלתו לגבי עניין כלשהו בעל ערך מכריע בשביל האיגוד החדש ופעולתו. אך השגריר האמריקאי התאונן בפני עמיתי השוודי על דאלס שלא מסר לו, לאחר הוועידה האחרונה בלונדון,[3] השקפותיו ביחס למגמות ממשלת ארצות־הברית בקשר לאיגוד ושהוראות שמקבל מוושינגטון בקשר לוועידה קלושות, ואף מנוגדות לעתים.

459

1. הכוונה לוועידת לונדון "השלישית", שנפתחה ב־1 באוקטובר 1956 ודנה בהקמת מוסדות איגוד המשתמשים בתעלת סואץ. יושב־ראש הוועידה היה שר החוץ הבריטי, סלווין לויד, והמדינות יוצגו על ידי שגריריהן בלונדון.
2. דהיינו, שלמדינה הנוגעת בדבר סחר בשיעור של לפחות מיליון טונות העובר בתעלה.
3. ועידת לונדון "השנייה" - ראו מס' 431.

אשר למושב משרד האיגוד, מדברים על מסינה והאג. הבריטים תומכים בהאג והאמריקאים במסינה.

עד כמה שנודע לי, ישראל לא הוזכרה בדיוני הוועידה עצמה ובסדר יומה עומדת רק שאלת הקריטריון לקבלת חברים חדשים, אך לא בקשות כל הרוצים להצטרף.

הסברתי לעמיתיי המשתתפים בוועידה עמדתנו העקרונית בקשר לאיגוד החדש וזכויותינו להימנות על חבריו אם נרצה בכך, עקב הנתונים הגאוגרפיים והכלכליים שלנו והעובדה שזכויותינו לשיט חופשי הופרו באופן כה זדוני על ידי המצרים. מצאתי לרוב הבנה לדברי ההסבר שלי. אך כולם ציינו שגורל הצטרפותנו לאיגוד, אם נרצה בדבר, ייקבע קודם כול על ידי יחס ממשלת ארצות־הברית לדרישתנו זו וכן על ידי יחס ממשלות בריטניה וצרפת.

אחדים מעמיתיי ציינו שבשיחות פרטיות עם אנשי משרד החוץ הבריטי מסתבר שלדעתם פעולה לטובת ישראל בשעה זו, הן על ידי צירופה לאיגוד והן על ידי שיתופה בדיוני מועצת הביטחון, עלולה להקל על נאסר לנצל הגורם הישראלי לשם תעמולה נגד המערב ולאפשר לו ללחוץ על מדינות ערב הפוסחות על שתי הסעיפים לשם איחוד המחנה הערבי נגד ישראל כשונא משותף לכולן. הבריטים מדגישים שחברותה של ישראל באיגוד עלולה להכביד על המשא ומתן עם נאסר ומוטב לכן להשאיר ישראל מחוצה לו.

אילת

460

שגרירות ישראל במוסקבה אל מחלקת מזרח אירופה
Israel Embassy in Moscow to the East European Division

מברק מוצפן ט/579

נוסח נכנס: 130.02/2457/15

מוסקבה, 3 באוקטובר 1956

ההתעלמות הסובייטית מענייננו החיוניים וגילויי עמדתם החד־צדדית הנם לדעתנו ביטויים של הרעה נוספת בעמדת ברית־המועצות לגבינו על רקע ההתפתחויות הבין־לאומיות והתמיכה הגוברת במצרים ובארצות ערב, ההתקפות בעיתונות,[1] שתי השיחות עם

460

1. ראו, למשל, ב"איזבסטיה" מ־30 בספטמבר פרסמו כתבות מקהיר, דמשק ובירות המאשימות את ישראל בפרובוקציות נגד ירדן בהסכמת אנגליה (ראו השגרירות במוסקבה אל משרד החוץ, ט/570, 30 בספטמבר 1956, 130.09/2326/7). על מאמרים נוספים ב"איזבסטיה" ראו מס' 373, 449.

זורין,[2] שיחה עם סולוד,[3] ביטול עסקת הטורבינות,[4] אי הרצון להשתמש באופציה להגדיל מכירות הדלק,[5] ירידת מספר היתרי היציאה לעולים, ריבוי הסירובים לעולים ואף הודעות על סירובים ממש בשעת הגשת הבקשה, האפליה של זינה הרמן על ידי מאמצם למנוע מגעה עם הציבור והעיתונות,[6] אי היענות לפניות זוטות הגובלת באי־אדיבות והאווירה הכללית במגע עם הרוסים, הם עדות ברורה על קו נוקשה יותר לגבי ישראל.[7]

שגרירות

461

י' צור אל שרת החוץ וש"ז שרגאי

J. Tsur to the Minister of Foreign Affairs and S.Z. Shragai

מברק מוצפן שפ/656

נוסח נכנס: 130.09/2347/2

פריז, 3 באוקטובר 1956

סיכום התייעצות ב־2.10 עם גולדמן, איסטרמן, דובדבני, בן־מנחם:[1]

1) **המשך העלייה ממרוקו.**

א) יש להתחיל במשא ומתן עם מרוקו על Emigration Individuelle Assistée מבוסס על הצהרות מנהיגים מרוקאים על חופש ההגירה לפי אמנת זכויות האדם. למשא ומתן מטרה מעשית - מציאת דרכים להבטיח המשך העלייה בממדים מתקבלים על הדעת לשם הוצאת 40-50 אלף הנרשמים לעלייה. בין שאר הסידורים המעשיים צריך להשיג הסכמת ממשלת מרוקו למשרד או לסוכנות שתעזור ליחידים בסידור הפורמליות למקומות ריכוז בהם ייאספו העולים לפני צאתם לדרך. המשרד יכול להיות של הקונגרס

2. ראו מס' 434, 455.
3. הכוונה לשיחה שהתקיימה ב־2 באוקטובר. שלוש זומן לקבל תשובות לשאלות מעשיות שונות שהגיש ב־28 ביוני. התשובות שקיבל היו מתחמקות ולעתים אף בלתי אדיבות (ראו השגרירות במוסקבה אל מחלקת מזרח אירופה, ט/580, 3 באוקטובר 1956, 130.02/2457/15).
4. ראו מס' 343 והערה 1 שם.
5. ראו שלוש אל משרד החוץ, ט/537, 25 בספטמבר 1956, 130.09/2326/7.
6. זינה הרמן, סגנית מנהל המחלקה לסיוע טכני במשרד ראש הממשלה ונציגת ישראל בוועדה למעמד האישה של האו"ם, השתתפה בסמינר בין־לאומי על בעיות מעמד האישה שהתקיים במוסקבה בין 15 ל־30 בספטמבר.
7. לעניין זה נדרש גם מנהל מחלקת מזרח אירופה, א' אשל, במזכר לאיתן ב־21 באוקטובר. לדעתו אין לעבור בשתיקה על המפנה במדיניותה של ברית־המועצות, שמשפיע לרעה על מעמדה של ישראל במדינות אחרות של הגוש המזרחי ומחזק את כוחן המדיני והצבאי של מדינות ערב. הוא הציע לפתוח בפעולה שיטתית בקרב כל אותם הגופים והגורמים בעולם החופשי שברית־המועצות מתחשבת ומסתייעת בהם במדיניותה בעולם (בתיק 130.11/2507/4).

461

1. נ' בן־מנחם, מנהל משרד מחלקת העלייה של הסוכנות היהודית בפריז.

[היהודי העולמי], או של HIAS, או ארגון אחר, רצוי אמריקאי. כסיוע למשא ומתן יש להבטיח שאלפים יגישו בקשות לדרכונים. מקרים של סירוב לתת דרכונים או של סירוב לדון בבקשות, וישנם כבר משני הסוגים, ישמשו כיסוד לטענה נגד ממשלת מרוקו שאינה מקיימת הצהרותיה.

ב) הקונגרס יכין תזכיר על העלייה שיהיה מעין תשובה לתזכיר בקאעי מיום 27.7.56[2] בלי להזכירו.

ג) בשלב הנוכחי, יש להפעיל לחץ על ממשלת מרוקו על ידי:

1) פנייה למחלקת המדינה שתיתן הוראות ברורות לנציגיה במרוקו ללחוץ על ממשלת מרוקו להתיר המשך העלייה.[3]

2) מגע עם שגריר מרוקו בוושינגטון הן על ידי התקרבות ידידותית והן על ידי פניות אליו בקשר להמשך העלייה.

3) פניות ארגוני הפועלים בארצות־הברית ל־UMT [Union Marocaine du Travail].

4) פניות יהודים ולא־יהודים לשג[רירות] מרוקו בלונדון.

5) פרסום מאמרים על הצורך בהמשך העלייה בהסתמך על בקשות 40–50 אלף שחיסלו עניינים ואיחוד המשפחות, וזה בלי להתקיף ממשלת מרוקו. גם נואמי המגבית בארצות־הברית ובאנגליה צריכים להימנע מהתקפות חזיתיות על ממשלת מרוקו.

ד) ריגנר ימשיך במשא ומתן בשם הקונגרס ודובדבני ומויאל יישארו במרוקו לעת עתה. גם השליחים ייצטוו להישאר במקום כל עוד ממשלת מרוקו אינה מגרשת אותם. יקיימו מגע עם היהודים, יחזקו רוחם, וכן יורו עברית אם אפשר.

ה) Yves Chathaigneau יבקר במקום.

2) **מחנה מזאגאן**.[4]

1) המטבח הציבורי נסגר. יש ליושבי המחנה מזון לכשבועיים. אפשר להוסיף לספק מזון ואף קצת כסף. יש ללחוץ על ה־Joint שידאג ליושבי המחנה.

2) אין לעשות מאומה לעזור לשלטונות לחסל המחנה, אלא לשם עליית יושביו ארצה. השלטונות המרוקאים צריכים למצוא דרך להתגבר על הקושי בנוהל לפיו יש להגיש בקשה לדרכון רק במקום המגורים הקבועים.

3) **מרסיל**.

1) נשארים כ־7,000. יש סיכויים לקבל אנייה מממשלת צרפת.

2) יש להבטיח סידורים במרסיל שימנעו חזרה על התקלות של השבועות האחרונים.

2. הכוונה, ככל הנראה, לתזכיר שהכין בקאעי בשביל שולטן מרוקו. נאמר בו בין השאר כי ממשלת מרוקו נוקטת עמדה עקרונית נגד יציאת יהודים, שהיא מנוגדת לרצון השולטן לנהל מדיניות ללא אפליה לטובת כל נתיניו. בקאעי מאשים את הצרפתים ואת "התעמולה הציונית" בעידוד העלייה. עוד נאמר בתזכיר: "אין השאלה עומדת אם יש או אין ליהודי זכות להגר", שכן זוהי זכות טבעית המוזכרת על ידי הצהרת זכויות האדם. "מרוקו, ככל מדינה דמוקרטית, מכירה בזכות זאת, אך אינה מוותרת על זכותה להסדיר את ההגירה ולשמור על ריבונותה." (ראו י' צור, **יומן פאריס**, עמ' 285).

3. אנשי שגרירות ישראל בוושינגטון העלו את הנושא במחלקת המדינה, ונאמר להם כי "יבדקו במקום ויושיטו עזרה בגבול יכולתם, תוך הדגשה שיכולתם זו מוגבלת" (ראו השגרירות בוושינגטון אל משרד החוץ, WNT144, 17 באוקטובר 1956, 130.09/2338/24).

4. מחנה העולים סמוך לקזבלנקה.

צריך שיהיה ברור, שהמאבק הממשי של העלייה ממרוקו רק מתחיל, ושהרקע המדיני הפנימי במרוקו והכללי בצפון אפריקה ובמזרח התיכון אינו עשוי להקל על המלאכה.

4) בוודאי שמתם לב שממשלת מרוקו גינתה ישראל פומבית על פעולות התגמול האחרונות.

5) מרכז הפעולה יוסיף להיות בפריז.

6) מציע שתעבירו העתק מברק זה לאבן ולאילת ולנציגי הסוכנות בארצות־הברית ובאנגליה ושתורום לבצע מה שנוגע לארצותיהם.[5]

צור

462

י' תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 127
נוסח יוצא: 130.09/2332/1

ירושלים, 5 באוקטובר 1956

מידי

הבוקר טלפן ברנס. אמר שתקרית כביש סדום[1] חמורה ביותר ומחייבת ישיבת חרום וחקירה על ידי משקיפי או"ם. העיר שלמעשה רשאי היושב־ראש לכנס הישיבה לפי ראות עיניו.

השבתי שהיושב־ראש רשאי אמנם להחליט אם לקרוא לישיבת חרום, אולם רק כשאחד הצדדים מבקש ישיבה. אם או"ם מחפש מוצא מהמצב שנוצר עליו להימנע מפירושים חד־צדדיים ומהעמדת ישראל בפני עובדות מוגמרות. אשר לחקירה, כבר הודענו מה שהודענו על מדיניותנו.[2] על כל פנים, אעביר דבריו לממונים עליי.

אחרי התייעצות עם ראש הממשלה ושרת החוץ, התקשרתי אתו והודעתי שמאחר שרצח ופציעת ישראלים אינם נחשבים כהתגרות בישראל (כפי שקבע היושב־ראש בהצביעו ב־4

5. צור דיווח על המצב במרוקו בישיבת הממשלה ב־21 באוקטובר. לדבריו ממשלת מרוקו מכירה בזכותם של היהודים לעלות ואין בכוונתם לפגוע בעיקרון של חופש התנועה האישי. הם מתנגדים לעלייה המונית. לפיכך נציגי ישראל מנהלים משא ומתן על בסיס של עלייה אינדיווידואלית, אך עומדים על כך שהמרוקאים יכירו בקיומם של מוסד או מוסדות שתפקידם יהיה לקבל את העולים ולבדוק מי יכול לצאת. הוא כשלעצמו אינו משלה את עצמו לגבי תוצאות משא ומתן זה ולכן נעשים ניסיונות להוציא משם יהודים בכל דרך אפשרית (ראו סטנוגרמה מישיבת הממשלה, 21 באוקטובר 1956).

462

1. ב־4 באוקטובר הותקפה בידי הירדנים שיירת מכוניות שנסעה ממפעל האשלג בסדום אל באר שבע. חמישה מנוסעי השיירה נהרגו.
2. ראו מס' 457.

בעד ההחלטה הירדנית בדבר פעולת חוסאן)[3] אין טעם שמשקיפי או"ם יראו קרבנותינו וישתתפו בחקירות.

אחרי שתיקה העיר ברנס שפירוש הדבר כי ישראל מסרבת לשתף פעולה עם או"ם בחקירת התקרית.

השבתי שהגדרתו איננה הולמת המציאות. לפי הסכם שביתת הנשק רשאים הצדדים לערוך חקירות על ידי קציניהם הם או על ידי משקיפי או"ם. על הצדדים להחליט לפי איזה שיטה לערוך החקירה.

ברנס אמר שידווח למזכ"ל ויפרסם הודעה על עמדתנו.

הדגשתי שפרסום ההודעות מטעם או"ם היה גורם לא מבוטל בהתפתחות העניינים בזמן האחרון ואכזבתנו מאו"ם שהביאנו להפסיק השתתפותנו בדיונים בוועדת שביתת הנשק רק תגבר אם תוצא כעת הודעה ביקורתית על עמדתנו. על או"ם לחשוב על יזמות קונסטרוקטיביות אם ברצונו לשפר המצב.

ברנס הסכים להסתפק בדיווח למזכ"ל.

בשיחה השנייה לא הזכיר יותר עניין כינוס הישיבה.[4]

תקוע

463

ג' מאיר אל שגריר ישראל בוושינגטון
G. Meir to the Israel Ambassador in Washington

מקור: 93.08/362/10

ירושלים, ל' בתשרי תשי"ז
5 באוקטובר 1956

סודי ביותר

בתקופה האחרונה עסקנו בהצלחה בגיוס גורמי חוץ ידידותיים שעמדו לבקר בברית־המועצות או לארח אורחים משם על מנת שיעלו בשיחותיהם את בעיית יהדות ברית־המועצות ויחס ברית־המועצות לישראל.

3. ועדת שביתת הנשק ישראל-ירדן דנה ב־4 באוקטובר, בהיעדרות ישראל, בתקרית חוסאן (ראו מס' 436, הערת עורך). היושב־ראש הצביע בעד הצעת החלטה ירדנית, המגנה את ישראל על מה שהוגדר "התקפה ללא התגרות, ואשר הייתה מתוכננת מראש, נגד שטח ירדן".

4. אבן מתח ביקורת על העמדה שנקט תקוע. סירובה של ישראל להשתתף בחקירה יביא לכך שלעולם לא יהיה שום סיכוי לקבל אישור של צד שלישי על שום פגיעה בישראל, ובכך יש למעשה ויתור מראש על המערכה בדעת הקהל (ראו מברקו אל ג' מאיר, X652, 6 באוקטובר 1956, 130.09/2333/2). ראו גם מס' 464.

גורמי חוץ אלה, כגון המשלחת הפרלמנטרית הצרפתית,[1] מילאו למעננו שליחות חשובה, דבר המוכח בין היתר על ידי התגובה של המנהיגות הסובייטית.

ברור שאין להסתפק בתוצאות אלה. עלינו להרחיב ולהעמיק פעולה זו ככל האפשר. אנו מצווים בייחוד להבטיח כי בעיית יהדות ברית־המועצות תעסיק את מצפון העולם ולא תרד מסדר היום. לפיכך, הנך מתבקש להבריק על כל מאורע בשדה היחסים בין ארץ שירותך וברית־המועצות הניתן לניצול לטובת משימותינו.

בברכה,

גולדה מאיר

464

י׳ תקוע אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Y. Tekoah to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 133
נוסח יוצא: 130.02/2440/3

ירושלים, 7 באוקטובר 1956

אחרי פרסום הודעה דובר משרד החוץ מ־6 על פניית ברנס לחקור ההתקפה בכביש סדום[1] הוציא או"ם שתי הודעות.

באחת מסר שברנס פנה ושאל אם ישראל "תשתף פעולה בחקירה על ידי משקיפי או"ם".

בשנייה מוסבר שהיושב־ראש תמך בסעיף ההחלטה לפיו לפעולת חוסאן לא קדמה התגרות מאחר שכוחות ישראל לא פעלו מתוך הגנה עצמית וכי הטענה שצד רשאי לנקוט בפעולה צבאית נוכח התגרות הנובעת מתקריות קודמות נוגדת התחייבות הפסקת אש. בהדרכה לעיתונות ציינו:

463

1. המשלחת הפרלמנטרית הסוציאליסטית הצרפתית ביקרה בברית־המועצות במאי 1956. על שיחותיה ראו .Y. Ro'i, *The Struggle for Soviet Jewish Emigration 1948-1967*, pp. 107-108

464

1. ראו מס׳ 462.

בהודעה שפרסם דובר משרד החוץ נאמר כי משרד החוץ הודיע לברנס כי בהתאם להודעות קודמות ישראל אינה סבורה שיש טעם לדון על תקריות בוועדת שביתת הנשק או בחקירתן על ידי משקיפי האו"ם. ישראל התחזקה בדעה זאת על ידי העובדה שרק לפני כמה ימים נתן יושב־ראש ועדת שביתת הנשק ישראל-ירדן ביטוי לעמדה שהפכה למדיניות מטה המשקיפים. בדיון הוועדה על פעולת חוסאן מצא יושב־ראש הוועדה לנכון להזדהות עם הגרסה הירדנית כאילו לא קדמה לפעולה זו כל התגרות. אין מובן אחר לגישה זו אלא שמקרי הרצח התכופים של ישראלים בידי ירדנים אשר קדמו לפעולה זו אין בהם כדי להוות התגרות. בנסיבות אלה אין לישראל מה להוסיף על השקפתה שהוצהר עליה עוד קודם לכן (ראו "הארץ", 7 באוקטובר 1956).

א) מטה או"ם איננו מוסמך לפרש זכות הגנה עצמית.

ב) בהסתמכו על הפסקת האש התעלם או"ם מהעובדה שהיא מבוססת במפורש על הדדיות.

ג) להודעות כאלה תוצאה אחת בלבד - עידוד התוקפנות הערבית.

ד) אשר ל"שיתוף פעולה" מצד ישראל בחקירה על ידי או"ם - הסכם שביתת הנשק קובע שמשקיפים המועסקים על ידי ועדת שביתת הנשק יהיו מכוחות הביטחון של הצדדים או, חוזר: או ממנגנון או"ם או מהשניים גם יחד. לפי ההסכם ותקנות הנוהל של הוועדה אין זה מן הנמנע לערוך חקירות בלי משקיפי או"ם.

תקוע

465

ג' רפאל אל א' אבן (ניו יורק)
G. Rafael to A. Eban (New York)

מברק מוצפן 646

נוסח יוצא: 130.02/2450/4

ירושלים, 7 באוקטובר 1956

סואץ, מועצת הביטחון.

מתוך הנחה שייתכן ויתנהל מאחורי הפרגוד משא ומתן בו עלולים להסתמן יסודות ואף ניסוחים לפשרה סבורים אנו שהכרחי שתעתיקו נקודת הכובד במאמצים הדיפלומטיים מהבטחת הופעתנו במועצת הביטחון אל הבטחת זכותנו בכל הסדר שלא יושג במשא ומתן הסודי.

כמובן, נאומך במועצת הביטחון יהיה חלק חשוב במבצע זה ואפשר לקבל הצעתו של פינו כשלך 53 (ב).[1]

חשוב שלא ייווצר הרושם אצל חברי מועצת הביטחון שסיפקו אותנו על ידי הענקת זכות הופעה ותו לא. השתתפות שישה שרי חוץ הופכת ישיבות מועצת הביטחון למאורע בין־לאומי חשוב ביותר, ונחוץ לנצל הזדמנות זו לקבל אישור להבטחות הקודמות להבטחת זכותנו.

לכן, אנו מציעים שתבקש פגישות עם ארבעת שרי החוץ המערביים[2] ועם שר החוץ [של] יוגו[סלביה], ותברר אתם מה אמת בידיעות על משא ומתן עם מצרים ואם מתאפשר

465

1. במברק אבן למשרד החוץ מ־6 באוקטובר (53, 130.02/2409/9) נאמר בין השאר כי פינו העלה את הרעיון שמועצת הביטחון תקצה ישיבה לשמיעת טענותיהן של מדינות שאינן חברות במועצה, כלומר לישראל ולארצות ערב.
2. ארצות־הברית, בריטניה, צרפת ובלגיה.

תשאל נא באיזה צעדים מעשיים הם נוקטים במשא ומתן למען ביטול ההסגר. תדרוש שבשיחותיהם עם פאוזי יעמדו על ביטול ההסגר ושלא יסכימו לשום ניסוחים מעורפלים ודו־משמעיים.

מתוך שיחתו של יחיל עם אונדן התברר:

א) שלמרות פניותינו המרובות לא העלתה ועדת מנזיס עניין ההסגר בשיחותיה בקהיר.

ב) שמבצבץ כנראה רעיון שהפרות אמנת קושטא צריך להביא לבית הדין הבין־לאומי בהאג. היות וההפרה היחידה הקיימת היא לגבי ישראל עלולים הנושאים ונותנים לאשר עקרון חופש השיט ולהסכים שההסגר יובא לשיפוט בהאג.[3] כפי שהבחנו מהערות המזכ"ל בביקורו כאן באפריל, דוגל הוא ברעיון זה ונתמך כנראה על ידי ממשלת מצרים.

מחוץ לפגישות אלה חשוב כמובן המגע היומיומי עם המתרחש מאחורי הפרגוד, ולפי הניסיון של הפעולה שנעשתה בימי ועידת לונדון, חשוב לקיים המגע הן עם הנציגויות הקבועות והן עם היועצים המיוחדים המלווים השרים.

בקשר להסכמת מועצת הביטחון לדחות הטיפול ופנייתנו להשתתפות, משאירים לשיקולכם אם ואיך להגיב. המשרד יימנע מתגובה רשמית לפני שנשמע קודם מכם.[4]

רפאל

466

א' אבן אל ג'פ' דאלס (ניו יורק)
A. Eban to J.F. Dulles (New York)

Copy: 93.03/3040/4 :העתק

[New York], 7 October 1956

Personal and urgent

Dear Mr. Secretary,

I should like to tell you at first hand what has emerged from my talks with M. Pineau[1] and Mr. Selwyn Lloyd[2] about Israel's participation in the Security Council's debate.

M. Pineau, as President, is, I believe, revolving the following idea. A short public session would be devoted to separate presentations by Israel on the one hand and the Arab group on the other. The Arab group would be requested to limit themselves to one or two speakers, not seven.

3. ראו דברי סלווין לויד לאבן במס' 469.
4. תשובת אבן ראו במס' 479.

466

1. ראו מס' 465, הערה 1.
2. ראו מס' 469 והערה 1 שם.

Each of us would be limited in time (one hour), and restricted to a precise criterion of relevance. The subject must be the Suez Canal and not the Arab-Israel conflict.

I have told M. Pineau that I would accept this arrangement for ourselves, even though it falls short of the full participation which we originally sought. On the other hand, I have told Mr. Lloyd that we cannot be satisfied with mere presentation of a memorandum with no appearance at the table. Our national dignity would be affronted and public indignation would rise at such a rebuff. I apprehend very sharp convulsions, which would affect United Nations-Israel relations across their entire scope. No country has ever yet been refused access to the Council, and for Israel to be the first would be especially invidious.

Mr. Lloyd, while agreeing that our detailed evidence on ships which have been stopped would be useful, is concerned with the detrimental effect of any Arab speech, or speeches. I believe that this should not be exaggerated. Certainly things might be said on the Arab side that we could better do without, but there will be no great tragedy nor any strong echoes. No Arab spokesman will say anything that Egypt will not say in any case. Indeed, if the Arab group is offered the opportunity which I have described, I doubt if they will be able to make any but perfunctory use of it, if at all.

To sum up, the transient parliamentary inconvenience of an Arab speech, if it has to be made, is far less than the patent injustice and grave public dangers of artificially keeping Israel from a table where she so clearly belongs.

May I hope that you will find it possible to support M. Pineau in his effort to find a way for us to appear at the table with a factual, relevant, and, I assure you, unemotional statement of our experience and our concern for the future.[3]

Yours sincerely,

Abba Eban

3. דאלס השיב (מכתב אל אבן, 9 באוקטובר 1956, 130.20/2476/6) כי הוא בעד מציאת דרך שתאפשר את הופעת אבן בפני מועצת הביטחון.

467

מחלקת ארצות־הברית אל נציגויות ישראל בוושינגטון, לונדון ופריז
United States Division to the Israel Missions in Washington, London and Paris

מברק מוצפן 646
נוסח יוצא: 130.09/2312/9

ירושלים, 7 באוקטובר 1956

לאוסון נתקבל ב־5 על ידי ראש הממשלה ושרת החוץ. נכחו המילטון והרצוג. בהתייחסו לשיחות פה[1] ולשיחתכם עם ראונטרי,[2] אמר לאוסון שמחלקת המדינה מודאגת מאוד מהמצב בירדן. מחלקת המדינה עדיין גורסת האפשרות שצבא עיראקי ייכנס לירדן. מכיוון שכנראה ייכנס צבא זר איזשהו לתוך ירדן מבכרת מחלקת המדינה שיהא זה צבא עיראקי, לא מצרי (ראש הממשלה שאל למה לא צבא אחר. בהבינו הרמז, השיב לאוסון בצחוק שזה היה מסבך מאוד המצב).

מחלקת המדינה ציינה בסיפוק שאין ישראל מעלה התנגדות לכניסת צבא עיראקי לירדן. ראש הממשלה הפסיקו להדגיש שהכוונה לכוח סמלי, ולכך הגיב לאוסון שברור שהכוונה לכוח כפי שתיארו באוזניו בשיחה הקודמת. הוסיף שמחלקת המדינה רשמה בשימת לב קפדנית השקפות ראש הממשלה כפי שנמסרו ללאוסון על ידי הרצוג[3] ולראונטרי על ידי אבן-שילוח.

לסיוע עיראקי לירדן נודעת חשיבות מרובה לרגל הנטיות האנטי־מערביות הגוברות והולכות בירדן. אם לא תיענה עיראק לבקשת ירדן למשלוח כוח מוגבל יפנה חוסיין למצרים ולסובייטים. ממשלת ארצות־הברית קיבלה הבטחות שאם תפעל עיראק תעשה זאת לפי הסכם עיראק-ירדן מ־1947, שהכוח יהא הגנתי בלבד ומטרתו לסייע לירדן להתנגד לקומוניזם ושיישאר בגדה המזרחית. המצב בירדן מסב דאגה חמורה לממשלת ארצות־הברית. היא רואה קרן אור בפניית ירדן לעיראק ולא למצרים. ארצות־הברית תייעץ לעיראק לא לשלוח כוחות גדולים ושהכוח שיישלח לא יעבור לגדה המערבית. מחלקת המדינה מתרשמת שעיראק לא תשלח כוחות גדולים והכוח שיישלח לא יהיה מצויד בנשק כבד. ממשלת עיראק נותנת דעתה ביסודיות על נקודות שהועלו על ידי ראש הממשלה.

ראונטרי הסכים לנקודה שהועלתה על ידי שילוח שיהיה ערך להתייעצויות בין ממשלת ארצות־הברית לבין ישראל לגבי המצב. הוסיף שבתשובה לשאלת אבן העיר ראונטרי שאם ירדן בהרכבה הנוכחי אינה בת־קיום ספק אם חלק ממנה יוכל להיות כזה.

467
1. ראו מס׳ 453.
2. ראו מס׳ 454, הערה 3.
3. על השיחה עם הרצוג ראו משרד החוץ אל השגרירות בוושינגטון, מברק 495, 3 באוקטובר 1956, 93.01/2213/11.

ראש הממשלה השיב שאנו שותפים בהחלט לדאגת ממשלת ארצות־הברית שמא תצטרף מדינה כלשהי לגוש הסובייטי, והצטרפות לגוש מצרים הנה היינו הך שכן מצרים כיום משמשת בסיס סובייטי. דא עקא, לנו מסבות מדינות ערב כשלעצמן דאגה נוספת ואיננו בטוחים שארצות־הברית שותפת אתנו בדאגה זו. לכן עליו להעלות הנקודות הבאות:

1. כוח סמלי מה הגדרתו? הגדרה אמריקאית שפירושה היחסי כוח גדול מאוד באזור זה, או הגדרה מקומית?
2. האם הכוח לא רק יהא נעדר נשק כבד משלו אלא גם לא יוכל להשתמש בטנקים ובאווירונים הבריטיים בירדן?
3. לנו יישובים מעבר לנהר ירדן ואין אנו רוצים שצבא של מדינה ערבית שאין לנו אתה הסכם שביתת הנשק יתקרב לגבולותינו בכל מקום שהוא. האם ישנה הבטחה ברורה שהכוח לא יתקרב לגבולותינו ולו בגדה המזרחית?
4. כמה זמן מתכוונים העיראקיים להישאר בירדן?
5. האם הצעד הנדון יהא צעד ראשון לבליעת ירדן על ידי עיראק?

ראש הממשלה חזר והדגיש שתי הסכנות האורבות לישראל, האחת מההתקשרות הסובייטית-מצרית (קרא באוזני לאוסון קטעים מתוך מאמר מ־2.10 ב"טיימס" הלונדוני על שאיפת מצרים להשתלט על יבשת אפריקה, והזכיר אזהרתו באוזני לאוסון בנובמבר אשתקד);[4] השנייה מהערבים בכלל, שכן כדי לחזק מעמדה בדעת הקהל הערבית תצטרך עיראק להיות עוד יותר קיצונית ממצרים כלפי ישראל. לאוסון הגיב שחושב שאנו צודקים בהחלט בדרישתנו לדעת על היקף הכוח ומידת ציודו. מתוך מברקים הוא מסיק שמדובר ב־100 או 200 חיילים בלבד שיהיו מצוידים רק ברובים ובמקלעים וכי המטרה הבלעדית ייצוב המצב הפנימי בירדן. ממשלת ארצות־הברית תבקש הגדרות ברורות מממשלת עיראק. ראש הממשלה שאל שוב אם זהו צעד ראשון לבליעת ירדן על ידי עיראק. לאוסון נבוך קצת והשיב כי אין לו רמז כל שהוא לכיוון המחשבה בנקודה זו. ארצות־הברית אינה רוצה בשום פנים שהמצרים ייכנסו לירדן ומקווה שצבא עיראקי יוכל לייצב המצב שם אם כי גם זה מוטל בספק. אם יהיה כוח סמלי עיראקי בירדן, ייתכן שהמלך יוכל לקיים בחירות. ממשלת ארצות־הברית מודיעה לעיראק שבכפוף לתנאים מסוימים רצוי שעיראק תשגר כוח לירדן. לאוסון הפריך השמועות בעיתונות על המשא ומתן העיראקי-ירדני, אך הודה שהמטכ"ל העיראקי אינו רוצה שכוחו יהיה בפיקוד נאוואר. הוסיף שחוסיין ביקש נשק מבריטניה וממדינות ערב לרבות מצרים, אולם ביקש צבא רק מעיראק.

שרת החוץ שאלה אם לא מתאים שארצות־הברית המסייעת לירדן ולעיראק תגיד ברורות לשתיהן שהיא מצפה מהן לשמירה קפדנית על הפסקת האש שכן יש לחשוש שהמלך ונאוואר יחשבו בלבם שהיות ועיראק דואגת למצב הפנימי בירדן יכולים הם להתפנות להתגרות בישראל. לאוסון הסכים שממשלת ארצות־הברית צריכה להעלות נקודה זו באוזני שתי הממשלות.

מאה"ב

4. ראו משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, חוזם 252, 17 בנובמבר 1955, 130.09/2312/9.

468

ד׳ בן־גוריון אל א׳ אבן (ושינגטון)
D. Ben-Gurion to A. Eban (Washington)

העתק: 130.02/2404/6

ירושלים, ב׳ בחשון תשי״ז
7 באוקטובר 1956

לאבא אבן - שלום וברכה.

אני רואה צורך להביע לך דאגתי החמורה לרגל הדוח האחרון של האמרשלד (מיום 12.9.56) למועצת הביטחון.[1] דוח זה אימת החששות הקשים ביותר שהתנהגותו של המזכ״ל עוררה בלבי. הרגשתי כל הזמן, בעמידתו התקיפה והקטנונית על זכויות ״חופש התנועה״ של המשקיפים בישראל, ואך ורק בישראל, כי הוא רואה עצמו מעין שליט עליון עלינו, כאילו לאו״ם או למועצת הביטחון יש מנדט על ישראל והוא ממונה על ביצועו לפי ראות עיניו. בכל מעשיו מאז בואו לאזור באפריל שנה זו גילה התנהגות דו־פרצופית בולטת: איפָה אחת כלפי ישראל ואיפה שנייה כלפי שאר מדינות ערב. הדבר הגיע לשיאו בשלחו לי עוד ממצרים על ידי השגריר האמריקני שדר, עוד בטרם הגיעו לישראל, האומר כי הוא בטוח ברצונו לשלום של נאסר, וכי רק בישראל תלוי הדבר אם תהיה מלחמה או לא, שדר אשר כידוע לך סירבתי לקבלו, והוא התנצל על כך אחר כך בשדר מפולפל ומסובך ששלח לי למחרת מביירות.[2]

מידת איפה ואיפה בלטה במשא ומתן אתנו, בהתעלמו מהפרת סעיף 8 בהסכם שביתת הנשק על ידי ירדן, ובשללו מאתנו זכות הגנה עצמית, המובטחת אפילו במגילת האו״ם (סעיף 51), ואשר היא קיימת גם אילולא הייתה מובטחת במגילה.

האמרשלד חוזר על הודעתו בדוח מיום 9.5.56[3] גם בדוח האחרון שלו - כי כל מדינות המזרח התיכון רוצות בשלום, בשעה שאין אף מבקר אחד בארצות ערב שלא יבין ולא יודה כי שליטי ערב מתכוננים לחסל את ישראל, ואפילו ידידינו הגדול אידן היה נאלץ (אמנם אולי מתוך רצון לעקוץ באופוזיציה של מפלגת העבודה) להודות בפרלמנט, כי הצעד הבא של נאסר יהיה מלחמה.[4] והכוונה של הודעה זו ברורה: לחפות על תכונות ארצות ערב לחסל את ישראל.

כשהיה באפריל פה הסכים - לאחר ויכוח נוקב - שיש זיקה הדדית בין הפרת סעיף א בהסכם שביתת הנשק המצרי ובין הגבלת זכויותינו באזור ניצנה. ובפירוש הסכים שאנו יכולים להחזיק צבא באזור זה אם מצרים מוסיפה לפגוע בזכות השיט שלנו בסואץ - ועל כך יש תעודות בכתב.[5] הוא מתכחש עכשיו לקשר הדדי זה, בדוח שלו הוא תובע למעשה

468
1. ראו מס׳ 445.
2. ראו מס׳ 263 והערה 2 שם.
3. ראו מס׳ 240 (הערת עורך).
4. ראו מס׳ 414, הערה 1.
5. ראו מס׳ 263.

מישראל לקיים כל מה שכתוב בהסכמי שביתת הנשק גם אם הצד השני מפר אותו, באמתלה חדשה כי התחייבויותינו בהסכמי שביתת הנשק אינן התחייבויות כלפי מדינות ערב, אלא כלפי או"ם. וכאן אני בא לעיקר: בעמוד 8 של הדוח שלו הוא אומר שאמנם הסכמי שביתת הנשק הם הסכמים דו־צדדיים, אבל היות שהסכמי שביתת הנשק אושרו (have been endorsed) על ידי מועצת הביטחון - והוא מתייחס בעיקר להחלטת המועצה ביום 11 באבגוסט 1949, "יש לראותם כאילו הם קובעים כביכול משטר בין־לאומי" "(they must be considered as establishing the equivalent of an international regime)" וברור מכל דבריו, תביעותיו והתנהגותו ש"המשטר הבין־לאומי" הזה חל על ישראל בלבד, כי לא העז ולא יעז לדרוש ממצרים או אפילו מירדן מה שהוא מרשה לעצמו לדרוש מישראל.

יש בדעתי לכתוב לו השגותיי על דוח זה - על עיוות הדין, איפה ואיפה, חיפוי על הפרת ההסכמים מצד ירדן ומצרים, וטנדנציוזיות בולטת בקטרוגיו נגד ישראל, ואם יהיה צורך - לאחר שאשמע דעתך - אולי אפרסם מכתב זה.

בינתיים, נתמלאה הסאה פה. ועדת שביתת הנשק החליטה על פי הצעת ירדן, שמבצע חוסאן בא בלי שום פרובוקציה מצד ירדן, והרצח ברמת רחל, הרצח למחרת בעמינדב ובמעוז חיים - אינם אפילו בגדר של פרובוקציה בעיני משקיפי ברנס - והחלטנו לא לפנות למנגנון או"ם בבקשת חקירה ודיון על תקריות בוועדת שביתת הנשק - ונסתפק רק בהודעה על התקרית.[6]

על מקרה הרצח בסדום לא נגיב הפעם מטעמים שונים, אך יש לשים קץ להשתוללות של נציגי או"ם, ונדמה לי שאתה צריך לדבר עם האמרשלד דברים ברורים, שכך לא ייתכן: אין הוא שליט עליון על ישראל, ולא נסבול איפה ואיפה, ואל יפחיד אותנו בכל פעם שימסור דוח נגדנו למועצת הביטחון, הוא עושה זאת בין כך ובין כך.

איני ידוע מה הם הנימוקים של התנהגותו התמוהה של האמרשלד - אם תסביכים פתולוגיים, או חשבונות של קריירה, אבל עליו לדעת כי אנו מדינה ריבונית ככל אחת המדינות.

כפי שכבר כתבו לך, נדחתה הודעתי בכנסת לשבוע אחד,[7] ואם המלווה יינתן - כמובן שאציין זאת לשבח, אבל לא אשבח את הממשל על עזרו להשיג לנו נשק, כי הוא בפועל הפריע בהשגתו, ואין הוא צריך לייעץ לאחרים לתת נשק - כשיש לו בעצמו נשק במידה מספיקה. כמובן, שאנו מוקירים ושוקדים על יחסינו הטובים עם ארצות־הברית, ורואים בזה אבן פינה לכל מדיניות החוץ שלנו, ולא נקפח זכות עזרתה כמלוא הנימה, אבל לא נגיד בשבחה דברים שאינם נכונים.

בברכה,

ד' בן־גוריון

6. ראו מס' 464.
7. בן־גוריון השמיע את נאומו בכנסת ב־15 באוקטובר - ראו **דברי הכנסת**, מושב שני של הכנסת השלישית, כרך XXI, עמ' 57-65.

469
א׳ אבן אל ג׳ רפאל
A. Eban to G. Rafael

מברק מוצפן X660
נוסח נכנס: 130.02/2457/1

ניו יורק, 8 באוקטובר 1956

לויד הזמינני לשיחה ממושכת בבית מלונו.[1] נכח קרוסתווייט ושוחחנו שעתיים.

א) סיפרתי לו על שיחתי עם פינו[2] ועל הצעתו להסדרת בעיית הופעתנו. במחצית הוויכוח נתרככה קצת עמדתו והודה שבלי הבלטת ההפרות נגד ישראל יוצאת טענת המערב נגד מצרים קלושה במקצת. ניסה לשכנעני שנגיש תזכיר שמצד אחד יסייע מאוד למערב, ומצד שני לא יגרור אחריו הופעה ערבית. שללתי ההצעה באמרי כי אם תוכן הבעיה חשוב לנו בעיקר, אין לזלזל גם בגורמים אחרים כגון הכבוד הלאומי ועקרון המעבר החופשי לא רק בתעלה אלא גם במועצת הביטחון. סוכם שידבר עם דאלס ופינו ויגיעו לידי החלטה משותפת. חזר ואמר שכל הפרטים שנביא על הפרעת שיט מועילים וחשובים ביותר.

ב) דיברתי על אופקי הוויכוח והמערכה בכלל. הדגשתי כי חשוב שנשמע לא רק שצדקנו בעבר, אלא שכל הסדר חדש שהמערב יציע יכבד זכותנו להלכה ולמעשה. מולה ודאלס כבר התבטאו לאמור שכל הסיוע שיעניק S[uez] C[anal] U[sers] A[ssociation] לאניות בכלל יוענק ממילא גם לישראל.[3] הזמנתי אותו להצטרף להתבטאויות אלה לא רק לגבי SCUA אלא לגבי כל תכנית שהמערב יתמוך בה. אמר שההערה מעניינת. בשיחתו עם אילת נדונה לאו דווקא זכותנו מיד במועצת הביטחון אלא בעיקר עניין חברות ישראל ב־SCUA דבר שיש בו קשיים.[4] התרשמותו הראשונה היא שאין סיבה מדוע בריטניה לא תתחייב כפי שעשו מולה ודאלס בפרהסיה, אך ישקול העניין ביתר פירוט.

ג) גילה פסימיות לגבי סיכוי השגת תוצאה כלשהי במועצת הביטחון.

ד) כששאלתי כיצד הוא חושב להבטיח זכות ישראל בתכניות המערב, אמר שכל תכנית שבריטניה תתמוך בה תושתת על חופש מעבר לכל המדינות ללא יוצא מהכלל. ייקבע פורום לבירור הפרות, ויש להניח שזה יהיה בית הדין הבין־לאומי. מצרים תהיה חייבת מראש לציית. ייקבעו הצעדים שיינקטו במקרה של אי־ציות. הצבעתי על כמה אבני נגף ברעיון בית הדין. על המערב לראות השאלה המשפטית ככבר מוכרעת ולא כעומדת בפני הכרעה חדשה. אין להפסיד את אשר הושג בעניין זה ולתת רושם כאילו הכול פתוח לרווחה. נקודת המוצא היא שזכות המעבר קיימת ואם מצרים רוצה לסייג דבר זה, היזמה, onus, היא עליה להוכיח צדקתה ולא עלינו להוכיח זכותנו. אמר שגם זאת נקודה מאלפת והציע שנוסיף לדבר עליה. אמנם אין סימן שמצרים מוכנה לקבל שיפוט מראש של כל

469
1. אבן לא ציין את מועד הפגישה, אך היא התקיימה ככל הנראה ב־7 באוקטובר כפי שעולה מדבריו במס׳ 466.
2. ראו מס׳ 465, הערה 1.
3. לגבי דאלס ראו מס׳ 446, הערה 3.
4. ראו מס׳ 447.

מוסד שהוא בידעה היטב שאין פורום בעולם שיאשר התנהגותה, אך חשוב שיבוא עיון מעמיק בנקודה שעוררתי על שמירת המצב המשפטי הקיים.

כטוב לבו ביין ביקש להתפשט מאיצטלה רשמית ולהשיח לפי תומו:

1. שאל אם נכון שהשמטת הסעיף המפורסם מהחלטת מועצת הביטחון בקיץ גרמה לזעזועים בתוך ממשלתנו.[5] אמרתי שאיני רוצה לחטט בעבר, אך כל גילוי של התנכרות מצד או"ם כגון אי רצון לשמוע דברנו והתעלמות מזכותנו יש בו כדי לחזק הלכי רוח של התייאשות מאו"ם והחרפת היחסים אתו. עליו להביא זאת בחשבון לגבי (א) ו־(ב) לעיל.

2. שפך מרי שיחו על חברי בית הנבחרים הציונים באנגליה המתרפקים על נאסר אויב ישראל וביקשני לפענח החידה. אמרתי שאישים אלה אינם רק ציונים, אלא גם מדינאים בריטיים בעלי תפיסה מדינית עצמאית מסוימת.

3. דיבר על פעולות תגמול והתנגדות בריטית עקרונית להן. השבתי כי אין טעם להתנגדות עקרונית בעניין זה. נניח שהותקפנו שש, שבע, שמונה פעמים ללא תגובה. כלום אחרי ההתקפה השמינית היה פוסל תגובה. אם לאו, הרי הבעיה היא של מתי וכיצד ובאיזה ממדים, כלומר של שיפוט בכל מקרה ומקרה ולא עניין של חוק ולא יעבור. אמר שהשאלה באמת אינה פשוטה.

סוכם שנוסיף לדבר על (א) ו־(ב).

למחרת בא קרוסתווייט בשמו ואמר שהמזכיר היה מאוד expansive והביע כמה מחשבות מאוד בלתי רשמיות במהלך השיחה. הוא מקווה שבדיווח שלי אבחין בין החלק הרשמי והבלתי־רשמי של השיחה.

אבן

5. ב־4 ביוני 1956 קיבלה מועצת הביטחון פה אחד את הצעת ההחלטה הבריטית בעניין דוח האמרשלד על שליחותו למזרח התיכון באפריל-מאי 1956. זאת לאחר ויכוח שבמהלכו דרשו מדינות ערב להשמיט מהנוסח סעיף המחייב פתרון שאלת ארץ־ישראל על דעת כל הצדדים. ברית־המועצות תמכה בעמדה הערבית, והסעיף הושמט. ראו מס' 277 (הערת עורך).

470

איגרת משגרירות ישראל במוסקבה אל המשרד לסחר חוץ של ברית־המועצות (מוסקבה)

Note from the Israel Embassy in Moscow to the Soviet Ministry of Foreign Trade (Moscow)

Copy: 93.39/546/8 :העתק

Moscow, 8 October 1956

The Embassy of Israel presents its compliments to the Ministry for Foreign Trade and, with reference to the ministry's Memorandum of 12 June 1956,[1] has the honour to inform the Ministry as follows:

1) The Government of Israel wishes to express its satisfaction with the intention of the Soviet Authorities to consider the further development of trade between Israel and the U.S.S.R., as well as with the willingness of the Soviet Trading Organizations to examine the existing possibilities for an extension in the range of commodities they buy from Israel and sell to it.

2) The intensive development of the Israel economy in agriculture, mining and industry has been no doubt greatly extending the range of commodities available for export from Israel, and in which the Soviet Trading Organizations may find a genuine interest. Attention is also drawn to the fact that Israel can supplement its exports with supply of third country goods available through its trade surpluses with such countries. On the import side, it is stressed that Israel imports within the framework of its large development programme considerable quantities of capital equipment. Special interest is attached to industrial equipment, oil mining and oil refining equipment, as well as to ships and tankers. Consequently, Israel is actually interested in establishing relations with suitable Soviet Trading Organizations which can furnish the necessary technical data and commercial information regarding the Soviet export possibilities in these fields.

3) The Government of Israel considers that the present trade exchanges between Israel and the U.S.S.R. are already important enough in scope and substance to warrant formalization in the form of a Trade and Payments agreement, and is indeed convinced that such an agreement, as well as the periodical detailed negotiations of trade experts from both countries which it will entail, will in themselves also serve to stimulate the further development of trade between Israel and the U.S.S.R. However, the Government of Israel has in principle no objection to the proposal of the Ministry for Foreign Trade that the question of concluding a formal agreement shall be dealt with at a later stage, pending a preliminary examination of possibilities for an expansion in

470

1. ראו מס' 334. תאריך האיגרת הוא למעשה 12 ביולי, ולא "יוני", כפי שכתוב בטעות.

the volume of trade; and suggests that it will be in the mutual interests of Israel and the U.S.S.R. to take immediate practical steps to forward such preliminary examination, with a view to developing trade relations, in directly sponsoring and encouraging in either country the study and accumulation of knowledge on the exports potential of the other.

Accordingly, the Government of Israel is pleased herewith to invite to Israel a delegation of Soviet trading experts who will be enabled to study closely the Israel production and export potential in all fields, and at the same time, consulting with Israel experts on Israeli needs, will disseminate information on Soviet manufactures and exports which are of interest to the market.

The Government of Israel hopes that the Ministry will accept this suggestion and invites the delegation to visit Israel in November 1956, or at any other date which may be found to be more convenient. An early reply will be greatly appreciated.[2]

471

מחלקת ארצות־הברית אל א' אבן ור' שילוח
United States Division to A. Eban and R. Shiloah

מברק מוצפן IWA527

נוסח נכנס: 93.01/2213/11

ירושלים, 9 באוקטובר 1956

אישי

לאוסון הוזמן היום דחופות לשרת החוץ. נכחו המילטון, הרצוג.

שרת החוץ אמרה שהודעת נורי [סעיד] ל"טיימס" הלונדוני שהגיעה השעה לכפות שלום על ישראל לפי החלטת 1947 והתגובה הבריטית המידית[1] שופכות אור חדש לחלוטין על

2. איגרת זאת הוגשה ב־8 באוקטובר על ידי אבידר לבוריסוב, סגן ראשון של השר לסחר חוץ. דיווח על פגישה זאת ראו במכתב של שלוש מ־11 באוקטובר 1956 בתיק 130.11/2507/10.

471

1. ב־8 באוקטובר 1956 פרסם ה"טיימס" הלונדוני ריאיון של שליחו בבגדאד עם ראש ממשלת עיראק, נורי סעיד. בין השאר אמר כי יש לכפות על ישראל הסדר שלום על פי החלטות עצרת האו"ם מ־1947. בעקבות דברים אלה פרסם משרד החוץ הבריטי הודעה התומכת בדעתו של סעיד, ואת רצונה של בריטניה לסייע בכך, בהתאם לדברי אידן בנובמבר 1955 (נאום "גילדהול"). בתגובה פרסם דובר משרד החוץ הישראלי הודעה האומרת כי דברי סעיד מגלים את מגמתה האמתית של עיראק: להתנקש בריבונותה ובשלמותה של ישראל. ולגבי הבריטים חזר על דבריו של בן־גוריון בכנסת בנובמבר 1955 בתגובה לנאום "גילדהול", שלהצעה לקצץ בשטחה של ישראל לטובת שכנותיה אין כל יסוד חוקי ומוסרי, ואין לעלותה על הדעת (ראו משרד החוץ אל הנציגויות בחוץ לארץ, חוזם גלוי 156, 10 באוקטובר 1956, 130.09/2377/4).

פרשת עיראק-ירדן שהועלתה באוזני ראש הממשלה ובאוזניה על ידי השגריר בשבוע שעבר.[2] אנו בטוחים שבהגדרתה מטרת כניסת כוח סמלי עיראקי לירדן התבטאה ממשלת ארצות־הברית בכנות. לעומת זאת, המחשבה הבריטית-עיראקית היא כנראה אחרת לחלוטין, ולאור משמעות הדבר בשבילנו לא נוכל לקדם בברכה כניסת צבא עיראקי לירדן. שרת החוץ הזכירה שאין לנו הסכם שביתת נשק עם עיראק ושההסכם בין עיראק לירדן מ־1947 לפיו ייכנס צבא עיראקי לירדן, שימש היסוד לכניסת צבא עיראקי לירדן לצורך מלחמה בישראל ב־1948, וניסוחו פותח פתח להסתבכויות עם ישראל. מאוד היינו רוצים לדעת מה חלקה של בריטניה בתכנית זו. לא ייתכן שנתבקש להסכים שצבא עיראקי יוצב קרוב יותר לישראל וזאת כדי להשתתף בקריעת שטחים מהמדינה ולהשמדתה חלילה. כשהגיב ראש הממשלה כפי שהגיב לפני שבוע לא עלה על הדעת שמדובר בתכנית מקיפה ומסוכנת. דברי נורי ותגובת משרד החוץ הבריטי הוציאו המרצע מן השק.

לאוסון אמר שמבין שעמדת שרת החוץ היא שהדברים שהושמעו בבגדאד ובלונדון יצרו אווירה חדשה והוא מבקש לדעת בדיוק איך עליו לדווח לוושינגטון לגבי השפעת התפתחות זו על הסכמתנו מלפני שבוע. שרת החוץ השיבה שמניחה שממשלת ישראל לא תוכל לשתף פעולה אלא אם נדע בבירור העמדה הבריטית. בהזכירה שאלת ראש הממשלה על התכניות לעתיד ירדן, אמרה שלא ייתכן שנשתף פעולה לגבי כניסת כוח עיראקי לירדן אלא אם נקבל ערובות מניחות הדעת שלא מדובר בראשית פתרון [שאלת] ארץ־ישראל.

לאוסון אמר שמפרש שהסכמתנו מוקפאת עד שתוסדר נקודה זו.

שרת החוץ הסכימה והדגישה שהממשלה והמדינה שרויות בדאגה בקשר לתכונה העיראקית-ירדנית. ביקשה גם להזכיר שבין הדברים עליהם ביקש ראש הממשלה הבטחות מארצות־הברית מופיע עניין ארעיות ישיבת הכוח בירדן והנחתנו שלאחר הבחירות[3] יפונה. שרת החוץ הוסיפה שנראה לנו שאם עיראק מתכוננת לפעולה בירדן היה מתאים שנורי יקיים אתנו מגע ישיר כדי שנוכל לנסות להגיע אתו לעמק השווה. להערת לאוסון שארצות־הברית תוכל לשמש מתווך להעברת האינפורמציה בין הצדדים, הגיבה שרת החוץ שמגע ישיר יהיה יותר יעיל שכן מתוך ניסיון הכוויה בעבר נדע אולי לעמוד ביתר יסודיות על הבהרת הדברים הנוגעים לנו. הזכירה האפשרות שעיראק תבקש לבלוע גם סוריה והחזות הניצבת אפוא לנגד עינינו של גוש ערבי מלוכד בצפון ובמזרח מזה ובדרום מזה.

לאוסון אמר שאולי יוכל לסכם בקשת שרת החוץ כלהלן:

ממשלת ישראל כבר הציגה שורת תנאים להסכמתה ועכשיו מתווספת נקודה חדשה שגם עליה צריכה לבוא תשובה משביעת רצון כדי שישראל תתחייב לא להתנגד לכניסת כוח עיראקי לירדן.

שרת החוץ הגיבה שאם כי התווספות הנקודה החדשה אינה גורעת מחשיבות יתר הנקודות, הרי היא נקודה הנוקבת ויורדת ליסודם של דברים. הדגישה שבאותו תוקף וסמכות ציבורית שלפיהם הודיע ראש הממשלה שישראל לא תפתח מלחמה, הודיע גם ששום גורם לא יוכל לכפות עלינו הסדר נגד רצוננו אלא אם ישתלט עלינו בכוח. הבהרנו זאת הבהר היטב לאנגלים לפני שנה.

מאה"ב

2. ראו מס' 453.

3. הבחירות לפרלמנט הירדני עמדו להתקיים ב־21 באוקטובר.

472

א׳ אבן אל ד׳ בן־גוריון
A. Eban to D. Ben-Gurion

מברק מוצפן WIA810
נוסח יוצא: 93.01/2213/11

ושינגטון, 9 באוקטובר 1956

אישי בתכלית

שלך 529.[1]

מעריך ביותר הניתוח המקיף. שוב אשוחח עם האמרשלד אם כי מסופק אם ינטוש עמדתו. אשר למכתב נוסף ולפרסומו, מציע שתמתין למברקי הקרוב אחרי שיחה אתו בזמן הקרוב ביותר.

לגבי הסעיף האחרון, יש לכלול בחשבון עובדות חשובות שאני מניח הגיעו אליך בשעתו.

א) 24 המיסטרים הראשונים ששוחררו לנו עד אפריל היו מיועדים לצבא ארצות־הברית במסגרת נאט״ו ומסירתם לנו הייתה תלויה גם בוויתור ארצות־הברית וגם באישורה המפורש בכתב.

ב) דאלס תבע 24 ה־F-86 מקנדה לפני שאנחנו אפילו הגשנו בקשתנו באוטווה. השחרור הושג בעיקר הודות ליזמה האמריקאית וללחץ האישי של דאלס. כבר הבעת הערכה על כך ללאוסון.[2] גם ביצעה ממשלת ארצות־הברית אותם השחרורים שהקנדים התנו כתנאי להסכמתם בעניין המטוסים.

ג) בשבוע האחרון באפריל פנו שגרירי ארצות־הברית בבירות המערביות להבהיר שרצונה של ארצות־הברית הוא שיענו על בקשות ישראל. שמעתי על כך בשעתו גם משגריר צרפת, גם משגריר איטליה וגם נמסר לנו על כך בפריז.

ד) בכינוס נאט״ו במאי 1956 הרצה דאלס לטובת תיקון המאזן. זכור לך דוח שהגיע לנו ממקורות כמוסים ומהימנים ביותר.

ה) לעצת ממשלת ארצות־הברית יש ערך לא מבוטל. אין להתעלם מעובדות הכוח וההשפעה בעולם המערבי ועובדה היא שעצה שלילית של ממשלת ארצות־הברית משפיעה לרעה וכן להפך.

ו) גם אותו נשק ולו גם מוגבל שמכרה לנו ממשלת ארצות־הברית ושהיא מוסיפה לשחרר בימים אלה היה לו ערך גם לגופו וגם מבחינת עידוד אחרים במבצעים יותר חשובים. פינו הסביר לי שלשום[3] חשיבות העובדה שצרפת חדלה בזמן האחרון לחוש בבדידות בעניין זה.

472

1. מברק המביא את תוכנו של מכתב בן־גוריון אל אבן - מס׳ 468.
2. ראו מס׳ 453.
3. ראו מס׳ 465 והערה 1 שם.

עד כה, חשבו הצרפתים שהישראלים יראו בכניסת עיראק לירדן הפרה חמורה של הסכם שביתת הנשק לא פחות מאשר בכניסת עיראק לסוריה. הוא שאל אם חל שינוי בעמדתנו.

ה) שרת החוץ אמרה שיש לבריטניה האפשרות להתבסס לא רק על ההצהרה המשולשת, אלא גם על הסכמיה עם עיראק וירדן.

ו) בתשובה לשאלה אמר פרנאן־לורן שהצרפתים לא הרגישו שום תכונה צבאית מיוחדת מצד אנגליה לקראת פעולה נגד ישראל. הבריטים חושבים שלחץ דיפלומטי על ישראל יספיק לשכנעה.

ז) שרת החוץ הדגישה שיש לנו יסוד לחשוב שהעיראקים בטוחים שאנגליה תתערב באורח צבאי במקרה של פעולה ישראלית.

ח) פרנאן־לורן הדגיש שעמדת צרפת תהיה תלויה בהרבה בעמדת ישראל. כן אמר שברור כי כל התכנית אינה נראית למשרד החוץ הצרפתי המשוכנע שכוח סמלי לא יספיק להגשמת המשימה האנגלו־עיראקית והאזור עלול להיכנס לתקופה מסוכנת ביותר.

ט) פרנאן־לורן הוסיף ושאל אם בכוונתנו להגיב רשמית לדברי נורי אל־סעיד ולהודעת דובר הפוריין־אופיס. ברור כי תגובתנו תעזור הרבה לצרפתים להבין עמדת ישראל. תגובה כזו תהיה לדעתו מועילה.

י) בסוף השיחה סוכם שפרנאן־לורן ידאג מיד לברור כוונות אנגליה במקרה של תגובה ישראלית. באופן מקביל נבקש מאבן לנצל הזדמנות שהותם של שרי החוץ בניו יורק כדי לנהל בירור מקביל עם פינו, ואם יהיה צורך עם לויד.[4]

בברכה,

א' נג'ר

4. משרד החוץ העביר דוח זה לשגרירים בוושינגטון, לונדון ופריז. לשגריר בפריז נאמר גם: "דאגתנו המכרעת היא בוודאי שאנגליה עומדת מאחורי התכנית של כניסת צבא עיראקי לירדן. הכרחי שהצרפתים ידברו גלויות אתנו ויבהירו לנו מה ידוע להם על כוונות אנגליה וארצות־הברית. אם עמדתם תלויה בעמדתנו גם עמדתנו תלויה במה שהם יכולים לתרום להבנה מלאה של המצב. ממליץ מאוד שתקיים השיחה עם ז'וקס ותחזיר לו את הכדור. לאור שיחותיכם ושיחות אבן נוכל לעיין מחדש במצב." בנפרד, הונחה אבן לקיים שיחות עם פינו, ששהה בארצות־הברית (ראו משרד החוץ אל השגרירויות בפריז, לונדון וושינגטון, חוזם 145, 9 באוקטובר 1956, 130.09/2377/4; משרד החוץ אל השגרירויות בוושינגטון, לונדון ופריז, חוזם 147, 10 באוקטובר 1956, 130.09/2312/9).
דיווח של אבן על שיחתו עם פינו ראו במס' 480. צור מצדו קיים שתי שיחות עם דרידאן, אחת מהן בהשתתפות רו (ראו צור אל משרד החוץ, שפ/749, 13 באוקטובר 1956, 130.09/2347/2; צור אל מאיר ומשרד החוץ, שפ/752, 14 באוקטובר 1956, 130.02/2453/10). נאמר לו שהצרפתים מבקשים מהבריטים שישפיעו על עיראק "שלא תדחוק השעה". הצרפתים סבורים כי הבריטים נהגו כלפי ישראל בצורה גסה ולא זהירה. הבריטים מצדם טוענים כי לא הם יזמו את התכנית, אלא הירדנים, ואפילו עיראק היססה מאוד בטרם הסכימה. האמריקנים חושבים שהתכנית נכונה, אך מנערים חוצנם ממנה וטוענים כי מעולם לא יזמו אותה. שיחה נוספת ניהל צור עם ז'וקס (ראו מברקו אל משרד החוץ, שפ/754, 15 באוקטובר 1956, 130.09/2347/2). נמסר לו כי הצרפתים אמרו לבריטים שהם מתנגדים לכל צעד שייכפה על ישראל. הבריטים גם התחמקו מלומר כמה זמן אמור הצבא העיראקי לשהות בירדן.

474

מ׳ קדרון אל ג׳ רפאל
M. Kidron to G. Rafael

מברק מוצפן X676
נוסח נכנס: 130.02/2409/9

ניו יורק, 9 באוקטובר 1956

סואץ.[1]

א) נאום פופוביץ׳ היה כמשוער, כלומר תמיכה בלתי מסויגת בזכות מצרים להלאים החברה, דיבורים כלליים על הצורך להבטיח מעבר חופשי לכל האניות מכל העמים, אולי על ידי אמנה חדשה, הגנה על התנהגותה של מצרים מאז 26 ביולי ותמיכה כללית ברעיונות שהובעו בנאומי שפילוב ופאוזי ליישוב הבעיה. לא רק שלא הזכיר ענייננו, אלא טען שמצרים הוכיחה במעשים התחייבותה לא להפריע לשיט.

ב) גם דאלס לא הזכיר ישראל או החלטת 51 כדוגמת לויד ופינו, אלא הסתפק בציטוט מדברי הנציג המצרי במועצת הביטחון בפרשת ״בת גלים״.[2] טען לעיתונאי אחר כך שהזכרת השם ״בת גלים״ מוכיחה שלא שכח ישראל. למרות התמיכה בהצעת ההחלטה האנגלו־צרפתית, מפרשים דבריו כוויתור כמעט מוחלט של תכנית ה־18, פרט לעיקרון היחיד שהמעבר בתעלה לא יהיה נתון למדיניותה של ארץ אחת.

ג) התקיימה אחר הצהריים ישיבה סגורה של נציגי ה־18. דיברו דאלס ולויד וניסו לשכנע המסובין שתכנית ה־18 שרירה וקיימת ועודנה משמשת הבסיס היחיד למשא ומתן עם מצרים. רמזו על תיקונים אפשריים מבלי לפרסם. ביקשו הקבוצה לעמוד איתן.

ד) בישיבה הסגורה של מועצת הביטחון אחר הצהריים הוחלט לפי הצעת לויד לא להתכנס שוב עד יום ה׳ אחר הצהריים ולהקדיש היומיים הבאים לניסיון למשא ומתן ישיר בין מצרים מחד ואנגליה וצרפת מאידך. ההצעה היא בהשראת המזכ״ל והוצעה אחרי שאופי הישיבות הסגורות השתנה לגמרי כתוצאה מתביעתו של פאוזי שיירשם פרוטוקול מילולי. המזכ״ל השתתף בפגישה ראשונה עם לויד, פינו ופאוזי שהתקיימה במשרדו מיד אחרי מועצת הביטחון. בישיבת המועצה לא חודש דבר. פאוזי חזר על נאומו הפומבי בניסוחים אחרים, לויד ופינו חזרו על עמדותיהם בקצרה. ספאק ועבדו ניסו ללא הצלחה

474

1. הדיון במועצת הביטחון בשאלת סואץ נפתח ב־5 באוקטובר 1956, כשעל שולחנה שני מכתבים, האחד מממשלות צרפת ובריטניה, המבקש את המועצה לדון במצב שנוצר בעקבות הפעולה החד־צדדית של מצרים ששמה קץ לתפעול הבין־לאומי של התעלה בהתאם לאמנה מ־1888, והשני מממשלת מצרים, המבקש את המועצה לדון בפעולות נגד מצרים מצדן של בריטניה וצרפת שמהוות סכנה לשלום העולם. בתחילת הדיון הניחו הבריטים והצרפתים על שולחן המועצה טיוטת הצעת החלטה (S/3666), המאשרת את ההחלטות שקיבלה קבוצת 18 המדינות שהתארגנה בוועידת לונדון בקשר לתפעול התעלה, וקוראת למצרים לשתף פעולה בעיבוד שיטת הפעלה של התעלה המושתתת על החלטות אלה. במהלך הדיון התקבלה החלטה הדוחה את הדיון בבקשותיהן של ישראל ומדינות ערב להשתתף בדיונים למועד מאוחר יותר. על המשך הדיונים וההחלטות ראו מס׳ 485 (הערת עורך).
2. הכוונה לדברי הנציג המצרי מחמוד עזמי בדיון ב־14 באוקטובר 1954. בהתייחסו למעצר האנייה ״בת גלים״ בתעלת סואץ אמר שמצרים תנהג בסובלנות בכל הקשור למעבר אניות הנושאות סחורות לישראל או ממנה (ראו כרך 9, מס׳ 412, הערת עורך).

למשש הדופק על ידי רמזים שקיימות צורות שונות של פיקוח בין־לאומי. בניגוד לצפוי, לא נידונה בקשתנו להשתתף.

ה) להלן פרטי תכנית לפשרה המתגבשת במחנה המערבי. התכנית במקורה אמריקאית, אולם ברוב הפרטים נתקבלה על ידי הבריטים. הצרפתים עודם מהססים, אך מניחים שבסופו של דבר לא יוכלו לעמוד מן הצד. התכנית עוד נשמרת בסוד והודגש על ידי בעליה כי היא לא תימסר למצרים בלי סימן ברור מפאוזי כי הוא מוכן לפשרה מניחה הדעת. הפרטים הבאים מוסמכים ואושרו ממקורות שונים.

עיקר התכנית בהפרדה בין הניהול הטכני של התעלה והצד המדיני (מקורה ברעיון התכנית ההודית).[3] ניהול טכני פירושו נווטות, שמירה, תיקון והרחבת התעלה, גביית דמי המעבר, שירותים נמליים וכיוצא בזה. הצד המדיני פירושו, שמירה על מעבר חופשי וקביעת דמי המעבר וכד׳. הניהול הטכני יימסר כולו למצרים. ההשגחה, supervision, המדינית תהיה בידי ועדה בין־לאומית שאחד מחבריה מצרי (הצרפתים עומדים על כך שהניהול הטכני יהיה בפיקוח, control, של הוועדה הבין־לאומית ולא רק תחת השגחתה). במקרה הפרה מצרית של כללי הוועדה, כלומר סירוב לאפשר מעבר חופשי או לספק שירותים לאניות מסוימות או לאניות של מדינה מסוימת או העלאה שרירותית של דמי המעבר, יופעלו לפי הגרסה הבריטית סנקציות אוטומטיות. פירושו של דבר, מניעת דמי המעבר למצרים, מניעת ההון הדרוש להרחבת התעלה וכו׳. בגרסה האמריקאית הופיעה פנייה לאו״ם (לא פורש אם למועצת הביטחון לעצרת או למוסד אחר כגון בית הדין הבין־לאומי) במקום הסנקציות.

קדרון

3. התכנית נמסרה לבריטים ולמצרים על ידי קרישנה מנון, הנציג הקבוע של הודו לאו״ם. עיקרי התכנית: 1. הניהול הטכני של התעלה יהיה בידי מצרים; 2. מצרים תכיר באיגוד המשתמשים ובזכותו לייצג את חבריו בכל הנוגע לניהול הטכני של התעלה; 3. סכסוכים בין איגוד המשתמשים להנהלת התעלה יישבו בבוררות; 4. סכסוכים מדיניים, כגון הפרעות למעבר חופשי, יימסרו לבית הדין הבין־לאומי (ראו קדרון אל רפאל, מס׳ 696, 11 באוקטובר 1956, 130.09/2333/2).

475

א' אבן אל מחלקת ארצות־הברית
A. Eban to the United States Division

מברק מוצפן WIA809
נוסח יוצא: 93.01/2188/1

ושינגטון, 9 באוקטובר 1956

נשיא בנק יציב [הבנק ליצוא ויבוא] Waugh הזמינני אליו היום.[1] נכחו שרמן, בל וסטמבו, סגן נשיא הבנק. אמר שהתקדם הבנק בבדיקת העניין וגם שמע חוות דעתו של מזכיר המדינה. הבנק מוכן עכשיו לשלוח משלחת בראשות סטמבו (לידיעתכם, זה שנקט העמדה החיובית ביותר בדיוני הבנק) לבדוק המפעל במקום, כנהוג לפני גיבוש סופי של המפעל. אם אסכים, ברצונו לפרסם מיד הודעה בה אומר כי אחרי התייעצות עם אשכול ואתי הוחלט על משלוח המשלחת הזאת שתסקור במקום גם הישגי המלווה הקודם וגם המפעלים החדשים שנתבקש הבנק לממנם.

אמרתי שלגבי המשלחת בוודאי נקדמה בברכה. לגבי ההודעה הפומבית, איני רואה בה ערך כל עוד לא ייאמר בה המפורש כי ההחלטה העקרונית נתקבלה בחיוב. על כל פנים, אנו לא נוכל לציין בסיפוק הודעה שרק תבשר על המשלחת ותדבר בלשון רמזים. השיב שכל אדם היודע את הנוהל יודע היטב כי אין בנק יציב שולח משלחת בראשות סגן נשיאו בלי שיש נכונות לפעול ומעולם לא שלח הבנק משלחת אלא כהכנה לפעולה חיובית. אמרתי שכל זה ידוע לי אך נתבקשתי לחוות דעה על הודעה פומבית. הוספתי כי הציבור בארץ ובעולם אינו יודע דברים אלה, ואם לא ייאמר הדבר במפורש לא תתקבל ההודעה בהבנה, ואם כן, מה בצע בהודעה סתמית על משלחת?

סיכם שלא תפורסם ההודעה היום וישמח לקבל הצעותיי לתיקון הנוסח, אם אפשר עד מחר.

ארד ביקר במחלקת המדינה ומסר לברגוס כי אין אנו רואים ערך בהודעה כה סתמית ומרומזת. שעתיים לפני כן מסר ברגוס בשורות ונחמות לארד. ברגוס הקשיב לביקורתו ואמר שהבנק רצה לדחות את הבקשה כליל באשר אין לדעתו הצדקה כספית להלוואה נוספת כה גדולה. בינתיים, הופנה אל הממשל לחץ פוליטי במישורים העליונים שלא נזכר כמותו. ההחלטה החיובית היא זו של הנשיא ואייזנהאואר אינו מוליך אנשים שולל והמשלחת מיועדת למשימה רצינית ולא סתם להסתובב מתוך סקרנות אקדמית.

הערב ערכתי טיוטה מתוקנת הכוללת משפט ברור שהבנק החליט לממן המפעל והמשלחת נוסעת לבדוק נתונים.

475
1. על האירועים שקדמו לשיחה זאת ראו מס' 446 והערה 6 שם.

נתקשר עם כל הגורמים שהיו פעילים בעניין לרבות המזכיר, השותף [ארתור דין] וכו׳.

לקראת ביקורי רמז הבנק לעיתונים שתהיה הודעה היום ולכן יש מבוכה מסוימת, אך אין זה העיקר. אנו פירסמנו רק שהייתה שיחה עם נשיא הבנק והשיחות נמשכות.[2]

אבן

476

הערת עורך
Editorial Note

פעולת צה״ל בקלקיליה, 11 באוקטובר 1956
The I.D.F. Operation at Qalqilya, 11 October 1956

בלילה שבין 10 ל־11 באוקטובר תקפה יחידת צנחנים את בסיס צבא ירדן בתחנת המשטרה בקלקיליה. הפעולה הסתבכה לאחר שכוח חסימה צה״לי שפעל בעומק השטח הירדני כותר על ידי יחידה ירדנית. התפתח קרב עז שנמשך שלוש שעות, ובפעם הראשונה הפעיל צה״ל מטוסים (מסוג הרווארד ומוסקיטו) שלא השתתפו בקרב והסתפקו במטס מעל הכוחות הלוחמים. אבדות צה״ל הסתכמו ב־18 הרוגים ו־68 פצועים. אבדות הירדנים - 88 הרוגים ו־15 פצועים.

לפעולה זאת קדמו כמה אירועים: ב־9 באוקטובר נרצחו בידי מסתננים שבאו מירדן שני פועלים שעבדו בפרדס בשרון. לפני כן הורה המלך חוסיין לשחרר את רוצחיהם של שלושה שומרים דרוזים בעין עופרים ב־12 בספטמבר, שהודו גם ברצח חמישה פועלים יהודים בסדום ב־4 באוקטובר. המסקנה בישראל הייתה כי ההבלגה שישראל נהגה לאחרונה התפרשה כחולשה, ולפיכך הוחלט על תגובה נמרצת.

התוצאות הקשות של פעולת קלקיליה היכו גלים יותר מפעולות התגמול שקדמו לה. המלך חוסיין אף פנה בעת הקרב למפקד הכוחות הבריטיים במזרח התיכון ותבע להפעיל את חוזה ההגנה הבריטי-ירדני מ־1948, וכי חיל האוויר הבריטי ייכנס למערכה, ואילו בישראל הגיעו למסקנה כי שיטת פעולות התגמול הנוכחית מחייבת רוויזיה (ראו מ׳ דיין, **אבני דרך**, עמ׳ 246–251).

2. הדיונים עם ואוו בעניין ההודעה על המשלחת נמשכו בשיחה ב־11 באוקטובר (ראו אבן אל משרד החוץ, WIA818, 11 באוקטובר 1956, 93.01/2213/4). ההודעה פורסמה ב־11 באוקטובר ועיקרה כי בהמשך לשיחות עם אשכול ואבן החליט הבנק לשגר בקרוב לישראל משלחת כלכלנים, שתפקידה לחקור במקום את הכרוך בבקשת ישראל לקבל מלווה לביצוע התכנית לפיתוח כלכלי. בראש המשלחת יעמוד סגן נשיא הבנק, ל״א סטמבו. עקב מלחמת סיני נדחה ביקור המשלחת והוא התקיים ביולי 1957.

477

משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
Ministry of Foreign Affairs to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 159
נוסח יוצא: 130.09/2377/4

ירושלים, 11 באוקטובר 1956

מידי

פעולת קלקיליה.[1]

יש להסביר למשרדי החוץ ולעיתונות:

א) פעולות חדירה ורצח מצד הירדנים מתוכננות ומודרכות על ידי בסיסי המשטרה לאורך הגבול, ולכן מוטלת על בסיסים אלה אחריות ישירה.

ב) לאחר חוסאן נוספו לשרשרת הרציחות שתי חוליות רציניות ביותר: רצח החמישה בכביש סדום־באר־שבע ורצח שני הפועלים בפרדס ליד אבן יהודה שלשום. על הראשונה לא הגבנו תוך תקווה שממשלת ירדן תנקוט פעולות מניעה. שלשום חדרו מסתננים 14 ק"מ לתוך שטח ישראל, ואנו רואים בכך תכנית מחושבת לשבש סדרי הביטחון הפנימיים ולהטיל אימים על אזרחי ישראל.

ג) לאחר חוסאן הודענו שיסוד מוסד במדיניותנו הנו קיום תוקפה של הפסקת האש ופעולתנו כוונה לקיום הדבר ולא להפרתו. אנו חוזרים ומדגישים שאם הצד השני יחדל מלהפר הפסקת האש תוך ייזום וביצוע פעילות רצח, ישרור השקט בגבול.

ד) בשיחות רקע יש לציין שהננו חושדים שההתגרות המחודשת והשיטתית בשבועות האחרונים קשורה בתכנית הרחבה הבריטית-עיראקית-ירדנית לכניסת צבא עיראקי לתוך ירדן אשר גם כרוכה בה מגמה לפגוע במעמדה המדיני של ישראל ובשלמותה הטריטוריאלית כפי שמסתבר מדברי נורי [אל]־סעיד, הודעת דובר משרד החוץ הבריטי[2] ומסע ההסתה נגד ישראל של רדיו המזרח הקרוב בקפריסין.[3] יש להיזהר מפני היווצרות רושם כלשהו מדבריכם כאילו פעולת קלקיליה הייתה תשובתנו אנו למזימות אלה. אין זו האמת. כוונתנו להדגיש כי המתיחות בגבולות היזומה על ידי ירדן נובעת כנראה מהתכניות המדיניות האלה.

תקבלו בנפרד הודעת דובר המשרד.[4]

המשרד

477
1. ראו הערת עורך לעיל.
2. ראו מס' 471 והערה 1 שם.
3. ראו מס' 447 והערה 2 שם.
4. ראו מברק משרד החוץ אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, חוזם גלוי 151, 10 באוקטובר 1956, 130.09/2377/4.

478

א' אילת אל מחלקת חבר־העמים הבריטי (ירושלים) וי' צור (פריז)
E. Elath to the British Commonwealth Division (Jerusalem) and J. Tsur (Paris)

מברק מוצפן ל/724

נוסח נכנס: 130.09/2321/4

לונדון, 11 באוקטובר 1956

מידי

הוזמנתי היום אחר הצהריים על ידי קירקפטריק. פתח באמרו שאין בכוונתו לדבר על קרב קלקיליה עצמו ולהטיל אשמות על צד זה או אחר המעורב בפרשת התקריות בגבולות ומעשי התגמול - על כך דובר רבות בעבר. רצונו להפנות תשומת לבנו לדרישות שקיבלו היום מהמלך חוסיין שחיל האוויר המלכותי יבוא לעזרת הצבא הירדני כשצה"ל מפעיל אווירונים נגד ירדן. המלך הסתמך על כך שבקרב קלקיליה פעלו מטוסי סילון ישראליים וגם אווירון מוסקיטו ישראלי מתוצרת בריטית.[1] קירקפטריק הדגיש שאינו יודע אם יש יסוד לטענת המלך בדבר פעולות חיל האוויר שלנו בשטח ירדן, אך אם אמנם כן, הדבר מעמיד בריטניה "במצב קשה" כלפי בעלות בריתה ובקשתם שנכיר בעובדה זו. עניתי שטרם שמעתי מה התחולל בקרב קלקיליה ואיני יודע אם חיל האוויר שלנו השתתף. הבטחתי למסור דבריו לממשלתי כלשונם. מרגע שפתח קירקפטריק פיו בנחת ובנימה כנה כאילו לא נגע נושא שיחתנו במאורע שהפיל קרבנות רבים בנפש משני הצדדים חשתי בכוונתו הברורה להדגיש שינוי יחסם למעשי התגמול שלנו, אך לא ידעתי אם יהיה המשך למבוא זה בו במקום או בהזדמנות אחרת. כשעמדתי להיפרד מעליו ביקשני להישאר "עוד רגעים מספר" כדי להחליף עמו דברים באופן אישי ובלתי רשמי על המצב בירדן ללא קשר לתקרית האחרונה ולתקריות הקודמות. המשיך ואמר שאף כי אינו מצדיק מעשי התגמול שלנו מבין הוא אי־האמון שאנו רוחשים לשלטונות ירדן ויכולתם להשתלט על האנדרלמוסיה הגוברת במדינתם, בייחוד לאורך הגבול הישראלי. נאסר מנצל המצב לטובתו ומעודד "האספסוף הירדני" והחוגים הבלתי אחראיים בה להתגרות בישראל. במסיבות אלה "נולד" הרעיון להכניס "מספר קטן" של חיילים עיראקיים לגדה המזרחית של הירדן למען ישמשו, באופן סמלי בעיקר, מעצור לסוכני נאסר בירדן ו"משענת מוסרית" לתומכים בשיתוף פעולה עם המערב בממלכה ההאשמית. תחילה התנגד נורי [אל־סעיד] להצעה והביע ספק אם חיל עיראקי קטן ומזוין שלא לפי המקובל יוכל למלא איזו שליחות שהיא ולהגן על עצמו בשעת הצורך, אך לאחר שיקול, הסכים. קירקפטריק סיים דבריו באמרו שממשלת בריטניה תומכת בתכנית שגולל לפניי, מתוך תקווה שביצועה ישפר מצבה הפנימי של ירדן ויביא תועלת גם לישראל.

478

1. ראו מס' 476 (הערת עורך).

בתשובתי ציינתי שאף אני אטול רשות לעצמי להעיר כמה הערות "באופן אישי ובלתי רשמי". המשכתי באמרי שעצם העובדה שלא מסרו לנו דבר על תכנית זו קודם לכן "עורר בנו חשדות שונים לכשנודע לנו על קיומה". החשש פן מהווה תכנית הכניסה של חיל עיראקי "קטן" לירדן רק חלק ושלב ראשון של תכנית רחבה יותר התגבר לאחר שנורי סעיד פרסם הודעתו ב"טיימס" ומשרד החוץ הבריטי הזדרז לזכותה בתמיכתו.[2] אז נתברר לנו ללא שמץ ספק שאנו עומדים בפני תכנית אנגלו־עיראקית מקיפה השואפת לפגוע בשלמותה הטריטוריאלית של ישראל ולהתנקש בריבונותה, וכניסת צבא עיראקי לירדן מהווה התחלה "צנועה" לכך תחת מסווה של מלחמה בנאסר וחיזוק ביטחונה הפנימי של המדינה. עצם העובדה שהודעת נורי סעיד הוזכרה על ידי דובר משרד החוץ הבריטי בנשימה אחת עם נאום אידן בגילדהול העניקה משמעות מדינית מרחיקה לכת להודעה זו עם כל הכרוך בה לגבי דידנו וכיוונה מסקנותינו. העירותי שלא התקשינו, "לאחר ניתוח זהיר ומדוקדק של מדיניות ממשלת בריטניה כלפינו בכל הזירות להסיק מסקנה כללית, עוד לפני הודעת נורי ותמיכת משרד החוץ הבריטי בה" שממשלת בריטניה מתנכרת להתחייבויותיה כלפינו לפי הכרזת השלוש ושהיא נכונה לפייס הערבים על חשבוננו וכן עושה בכל הזדמנות. סיימתי באמרי שלא יבואו בטענות אם על רקע העובדות שבפנינו לא נוכל לסמוך על כנות כוונותיהם כלפי ישראל והתחשבותם באינטרסים שלה.

קירקפטריק ציין שהוא "אוהב" שיחות כאלה ומניסיונו הממושך והרב־גוני למד שאין מועיל מהן לשיפור יחסים בין ממשלות ובין אנשים כאחד. טוב עשיתי אפוא בגוללי בפניו המצב כפי שנראה לנו כדי שיוכל להבהיר מצדו כיצד נראים לו הדברים. ראשית, עליו להזכיר לי דבריו בשיחתנו הקודמות כשהכריז ש"ממשלת בריטניה מכירה בישראל כמדינה ריבונית".[3] רצונו לחזור על הכרזה זו ופירושה שלא יעשו דבר שיפגע בשלמותה הטריטוריאלית של מדינתנו ולא יסייעו לשום מדינה שתרצה לספק תביעותיה הטריטוריאליות בכוח. נורי פרסם הודעתו ב"טיימס" על דעת עצמו. יוכל לגלות לי שדובר משרד החוץ הבריטי סמך ידו על הודעת נורי על דעת עצמו מבלי ליטול רשות הממונים עליו. לקירקפטריק נודע הדבר רק לאחר מעשה ואילו היה הדובר נועץ בו היה עוצר בעדו. בנאומו בגילדהול הציע אידן עיקרון של הסדר שיישען על ויתורים הדדיים ובשום פנים לא התכוון להטיל עלינו הסדר טריטוריאלי שלא יתקבל על דעתנו. הואיל וציינתי בדבריי שאינם מקיימים המוטל עליהם לפי הכרזת השלוש, הרי אם התכוונתי לסנטוריונים, מן הראוי שאזכור שנוכל לחדש בקשתנו בתום תקופת שלושת החודשים שהציע בשעתו.[4] היה רוצה שנדע שממשלת בריטניה סיפקה במשך כל הזמן לעיראק רק שישה סנטוריונים. הפיגור בייצור סנטוריונים גדול ביותר, אך איננו מבטל גם עתה מה שאמר לי כי "בשעת הצורך" יהיו מוכנים להוציא סנטוריונים מגדודיהם החונים בגרמניה ולמכרם לנו. כאן הפסקתיו בהערה, שאם לאחר הכרזת אידן בוויכוח האחרון בפרלמנט על הסכנה הנשקפת

2. ראו מס' 471, הערה 1.
3. וזו לשון דבריו של קירקפטריק בשיחה שהתקיימה ב־8 באוקטובר: "חשוב שנזכור בכל עת [...] שממשלת בריטניה מכירה בישראל כמדינה ריבונית, ושבמקרה שנותקף תבוא לעזרתנו, חובה שהטילה על עצמה לפי הכרזת השלושה ושגמור עמה לקיימה" (ראו אילת אל מחלקת חבר העמים הבריטי, 8 באוקטובר 1956, 130.02/2450/4).
4. ראו מס' 413.

לישראל מנאסר[5] לא סיפקו דרישותינו בדבר סנטוריונים - אימתי יעשו זאת, והאם המצב הנוכחי באזור אינו נראה להם כ"שעת צורך" המצדיקה חיזוקה הצבאי של ישראל כדי שתוכל להגן על עצמה.

קירקפטריק לא ענה במישרין על שאלותיי אלה והסתמך בהערה כללית שיש מקום לבירורים נוספים בכל השאלות השנויות במחלוקת. סיים באמרו שלנורי סעיד אין שום כוונות להתפשטות עיראק באזור ולסברות וחשדות בנדון אין יסוד.

מן הראוי לציין שהשם "אמריקאים" ושייכותם לתכנית כניסת צבא עיראקי לירדן לא הוזכר אף פעם במשך כל השיחה לא על ידי קירקפטריק ולא על ידי.

מכל מה שאמר לי השתמעה ברורות הכוונה להשקיט רוחנו ולפזר חששותינו מפני כניסת צבא עיראקי לירדן. כבר בראשית דבריו על הקרב בקלקיליה, שאמרם בסגנון כה שונה מסגנונו בשיחותינו בעבר על נושא התקריות ומכל המשתמע מדברי הנועם המרובים במשך השיחה, יכולתי להסיק מסקנה אחת עיקרית שהם להוטים מאוד אחר כניסת צבא עיראקי לירדן ולא היו רוצים שתקרית הקשורה בהודעת נורי ב"טיימס" ודברי דובר משרד החוץ הבריטי בעקבותיה יכשילו מאמצי מחלקת המדינה להשיג מאתנו הסכמה לתכניתו.

העתק מברק זה נשלח לצור. הבריקו לאבן.

אילת

479

א' אבן אל ג' רפאל
A. Eban to G. Rafael

מברק מוצפן XA692
נוסח יוצא: 93.01/2213/4

ניו יורק, 11 באוקטובר 1956

שלך 668.[1] שום גורם לא הגיע להסכם עם שום גורם אחר.

א) בישיבות הסודיות של מועצת הביטחון לא הושגה כל התקדמות. הצדדים חזרו על העמדות שהביעו בישיבות הפתוחות.[2] נוצר תהליך חדש דהיינו, משא ומתן ישיר בין אנגליה וצרפת מזה, לבין מצרים מזה, בהשתתפות פעילה של האמרשלד. האמריקאים עומדים במרחק מסוים מהדיונים הללו ואינם משתתפים במישרין. נקודות הכובד של הפעילות היו במשא ומתן הזה ולאו דווקא במליאת המועצה שהפסידה ערכה וחשיבותה בשלב זה.

5. ראו מס' 414, הערה 1.

479

1. מברק רפאל אל אבן, 12 באוקטובר 1956, 130.09/2332/1. במברק זה התייחס רפאל לתעודה מס' 465 ורק הוסיף על הנאמר בה ששרת החוץ "מחייבת שיחה עם שפילוב."
2. ראו מס' 474.

ב) בישיבת אתמול הופתעו הצרפתים מעמדת לויד שהתחיל לוותר על עקרונות יסודיים של תכנית ה־18.[3] פינו אמר לי שהוא מחה ואיים לצאת מכל העניין. לויד נרתע בעיקר לאחר שהודלף דבר נסיגתו והתחיל היום להכחיש את השינוי ולהישבע אמונים לתכנית לונדון. פינו אמר לי שאין שחר לשמועה כאילו הבריטים הביעו נכונות להפקיר זכות ישראל בתנאי שתובטח זכות שאר המדינות. פינו אומר שדווקא בעניין זה עמדו השלושה מאוחדים כל הזמן למרות חילוק דעותיהם בכל עניין אחר. דאלס חוזר רק על משפט אחד דהיינו, על מצרים להסכים שאין לה הזכות: (1) להחליט מי יעבור או לא יעבור בתעלה; (2) להחליט על מחירי המעבר. לדבריו, אם מצרים תקבל עקרונות אלה יש לעבד תכנית ולו גם שונה מתכנית לונדון. אם אין מצרים מקבלת עיקרון זה, אין תועלת בכל המשא ומתן פה ויש למצוא דרך להתפזר בכבוד ולחפש תהליך חדש של בירור ומשא ומתן.

ג) פאוזי מביע הסכמה לדון בכל דבר ודבר אך מסרב להתבטא על תוכן הבעיות.

ד) קדרון מבריק על הישיבה אחר הצהריים כשהציעו קובה וארצות־הברית שנוזמן להופיע מחר והמדינות הקטנות טענו כי אין דבר זה בשעתו, ומוטב לעשות מאמץ אחרון להשיג הסדר במשא ומתן סודי מחר.[4]

ה) בכל הנוסחאות של המערב מתבלטת התביעה לחופש מעבר לכל המדינות ללא אפליה, אך אין לדעת מה ערך העיקרון עד שיועמד במבחן ממש. יתר על כן, אין המועצה קרובה לשום דיון רציני בתכנית מפורטת וההנחה הכללית הערב היא שהפרשה כולה תסתיים ללא תוצאות כלשהן אם לא יקרה איזה נס עד מחר בערב. המצב לגמרי amorphous ותחושת דיכאון בכול.

אבן

480

א׳ אבן אל מחלקת ארצות־הברית ומחלקת מערב אירופה
A. Eban to the United States Division and the West European Division

מברק מוצפן XA687
נוסח יוצא: 93.01/2188/11

ניו יורק, 11 באוקטובר 1956

שוחחתי עם פינו ביחידות כהצעתכם.[1] בצאתי נתקלתי באלפאן שהוסיף כמה פרטים. הבעתי לו בגילוי לב מוחלט את מלוא דאגתנו על פי מברקכם. הזמנתיו לומר לי אם לדעתו

3. ראו מס׳ 387 (הערת עורך).
4. ראו קדרון אל משרד החוץ, מס׳ 696, 11 באוקטובר 1956, 130.09/2333/2.

480
1. ראו מס׳ 473 והערה 4 שם.

דאגתנו מבוססת ואם אין כאן תכנית מסוכנת גם לישראל, גם לצרפת, מאחורי מסווה של פעולה מוגבלת כאילו להחזרה ארעית של יציבות.

תגובתו בהשלמת אלפאן:

א) ממשלת ארצות־הברית התייעצה עם ממשלת צרפת על התכנית שהוצעה על ידי הבריטים. ממשלת ארצות־הברית לא חיוותה דעתה בפנייה הראשונה, אך הזכירה שהיא מזמינה תגובת ישראל. למחרת מסרה ממשלת ארצות־הברית לשגרירות צרפת בתרועת שמחה שממשלת ישראל מסרה לשגרירות ארצות־הברית בירושלים את הסכמתה לתכנית בתנאים מפורשים שלדעת ממשלת ארצות־הברית ניתנים כולם להגשמה. לרגל ידיעה זאת לא ראתה ממשלת צרפת שום סיבה לערער.

ב) אמנם ביקשה בריטניה שצרפת תצטרף לאזהרה לישראל על פי הצהרת 1950.[2] צרפת סירבה בטענה שהצהרת 1950 באה לשמור על הסטטוס קוו ואם הסטטוס הזה מתערער אין לפנות לישראל על יסוד 1950. הצרפתים שאלו אם האמריקאים מצטרפים לאזהרה הבריטית. הבריטים ענו שממשלת ארצות־הברית התחמקה באמרה שמוטב להשיג הסכמת ישראל על ידי משא ומתן אתה ואז הבעיה הזאת נפתרת בלי אזהרה. אלפאן התרשם שבלי הסכמת ישראל הייתה ממשלת ארצות־הברית מתקשית לתמוך בתכנית.

ג) לגופו של העניין סבור פינו שלמועד קצר נראית התכנית assez sage. היא באה לבלום יצרי התפשטות של נאסר וברית־המועצות. הבריטים נשבעים כי המגמה מוגבלת ביותר ואין בה מגמה של איחוד ירדן ועיראק. פינו הסכים לדעתי שאין לישראל או לצרפת שום יתרון בסיכוי של מזרח תיכון מחולק לשני גושים גדולים: חזית נאסר מזה, וחזית אנגלו־עיראקית מזה.

ד) הבינותי עמדתו כדלהלן: עלינו לקבל התכנית בצורתה המוגבלת ביותר להקפיד מאוד בסייגים ותנאים שהצענו ולשמור חופש פעולה אם במרוצת הזמן יתגלה סיכוי של הרחבת התכנית עד כדי איחוד או הבלעת שטח ירדני. אינו מוכן להישבע שלא יגיעו הדברים לידי כך, אך אין זאת הכוונה המידית.

הביע הנחה שלא נסתמך עליו בשיחות עם בעלי בריתו.

אבן

2. נסב ככל הנראה על הסעיף השלישי בהצהרת השלוש, המתיר לכל אחת מהחתומות לאחוז באמצעים, במסגרת האו"ם או מחוצה לו, אם אחת ממדינות המזרח התיכון לא תכבד את הגבולות או קווי שביתת הנשק של מדינה אחרת. ראו כרך 5, מס' 248.

481

מחלקת ארצות־הברית אל א׳ אבן (ניו יורק)
United States Division to A. Eban (New York)

מברק מוצפן GHA1־7

נוסח נכנס: 93.01/2188/11

ירושלים, 12 באוקטובר 1956

בהול - אישי

היום נתקבל וסטלייק לפי בקשתו לריאיון דחוף אצל שרת החוץ ומסר השדר הבא לאמור:

א) ממשלת עיראק הודיעה לממשלת בריטניה כי נתבקשה על ידי ירדן לשלוח כוח צבאי לירדן. כוח זה יהיה קטן.

ב) ממשלת עיראק הבטיחה (assured) לממשלת בריטניה שאין לה כוונות תוקפניות כלשהן, וכי לא ישתמשו בצבאות העיראקיים שיחנו בירדן למטרות תוקפניות בכל מסיבות שהן.

ג) ממשלת עיראק הודיעה לממשלת בריטניה כי בדעתה לפרסם ב־15 באוקטובר או בסמוך לתאריך זה הודעה לציבור (public statement) בה ייאמר כי הכוח העיראקי שייכנס לירדן לא יחצה את הגדה המערבית ולא יחנה בשום מקום בגבול ירדן. החיילים יועסקו בעיקר בשמירה על מחסנים.

ד) הכוח העיראקי לא יצויד בנשק כבד.

ה) ממשלת בריטניה בטוחה שבמסיבות אלו לא תגיב ישראל בכוח על כניסת חיילים עיראקיים לירדן. ממשלת בריטניה לא תוכל לראות פעולה ישראלית שכזו נגד ירדן ובתירוץ שכזה (on this pretext) כמוצדקת. על ממשלת ישראל להבין שהעניין חשוב לממשלת בריטניה בשים לב להתחייבויותיה כלפי ירדן בתוקף ההסכם האנגלו־ירדני. אין ספק (certainly) שממשלת בריטניה תצטרך לכבד התחייבויות אלו במסיבות המתוארות לעיל. עד כאן השדר. וסטלייק הוסיף כי מטרת כניסתו של הצבא העיראקי היא למנוע התפוררות ירדן ולהביא לייצוב המצב שם, דבר שהוא עניינה של ישראל כשם שהוא עניינה של בריטניה.

בתגובתה עוררה שרת החוץ הנקודות הבאות:

א) גודלו של הכוח העיראקי.

ב) זמן שהותו של הכוח העיראקי בירדן. ל־(א) ו־(ב) לא ניתנה כל תשובה.

ג) ציודו של הכוח. הבריטי ענה שלא יצוייד בנשק כבד בהיכנסו לירדן ואף לא יקבל נשק כזה מהמחסנים הבריטיים בירדן.

ד) היכן יחנה הכוח. השיב שלא יחצה הגדה המערבית ולא יחנה בכל מקום על גבולנו.

ה) בנוגע לדברי נורי [אל־סעיד] על הודעת דובר משרד החוץ הבריטי[1] התשובה הייתה שנורי לא נועץ עם הבריטים לפני שמסר דבריו ודובר משרד החוץ הבריטי רק חזר על עמדת בריטניה המוכרת שמצאה ביטויה בנאום גילדהול ולא נשתנתה מאז.

481

1. ראו מס׳ 471, הערה 1.

לאחר הפגישה עם השרה הקריא מן הנייר לשניאורסון שהזזת הכוח העיראקי אינה קשורה בהודעת נורי או בכל ניסיון משוער אנגלו־עיראקי לכפות על ישראל הסדר הכרוך בוויתור טריטוריאלי.

ו) אם עיראק תתקוף ישראל תופעל הצהרת השלוש שבריטניה קשורה בה.

שרת החוץ דיברה ברוח מכתבה ללאוסון שנמסר לאחר מכן[2] והדגישה שפירוש השדר הבריטי הוא הודעה ללא כל התחשבות עמנו על כניסת הצבא העיראקי שצורף לה איום בשימוש בכוח נגדנו. וסטלייק קיבל ללא תגובה סיכום זה. שרת החוץ אמרה שתצטרך למסור תוכן הדברים לממשלה[3] וביקשה תשובה ברורה לשאלות שלא נענינו עליהן עד יום א'. וסטלייק העיר שימסור הבקשה לממשלתו, אך חושש שתשובה לא תגיע למועד המבוקש. דין וחשבון נוסף על השיחה יוברק יותר מאוחר.[4]

מאה"ב

482

מחלקת ארצות־הברית אל א' אבן ור' שילוח (ושינגטון)
United States Division to A. Eban and R. Shiloah (Washington)

מברק מוצפן TNW538

נוסח יוצא: 130.02/2453/10

ירושלים, 12 באוקטובר 1956

אישי

נפגשתי אתמול עם לאוסון ווייט לפי בקשת השגריר.

בקראו מתוך הכתב, אמר לאוסון שבקשר לשיחות שהתקיימו פה ובוושינגטון לפני השיחה האחרונה בינו לבין שרת החוץ מיום 9.10.56[1] קיבל הבהרה נוספת ממחלקת המדינה ונתבקש להביאה לתשומת לבנו:

1. ראש הממשלה שאל אם כניסת כוח עיראקי לירדן יהא צעד ראשון בהבלעת ירדן על ידי עיראק. הוא (לאוסון) השיב במקום שבידו אין סימן שחושבים על התפתחות כזאת. עכשיו קיבל תשובת מחלקת המדינה שממשלת ארצות־הברית אינה יודעת על איזו תכנית שהיא לסיפוח ירדן לעיראק. מחלקת המדינה גם מבקשת למסור למשרד החוץ הישראלי

2. מס' 483.
3. דיווח על השיחה נמסר בישיבת הממשלה ב־14 באוקטובר.
4. ראו מס' 490.

482

1. ראו מס' 471.

שרשמה לפניה השקפת ממשלת ישראל שיש לשמור על ה־status quo במזרח הקרוב. הוא (לאוסון) חושב שהודעה זו צריכה להניח דעתנו.

2. מחלקת המדינה מוסיפה לדגול בדעה שהיתרונות שבצעד העיראקי המוצע עולים על חסרונותיו.

3. מחלקת המדינה רוצה לחזור על הדעות שמסר ראונטרי לאבן: (א) יש ברכה בכך שירדן פונה לעזרה לעיראק ולא למצרים; (ב) המחשבה העיראקית להציב כוחות בתנאים מסוימים נובעת מאותו נימוק שישראל ייחסה לארצות־הברית במקשור זה דהיינו, ייצוב המצב הפנימי בירדן כנגד התגברות השפעה סובייטית וסורית; (ג) ארצות־הברית תייעץ לעיראק לא לשלוח כוחות גדולים לירדן ולא להציב הכוח שיישלח מערבית לירדן. מחלקת המדינה מתרשמת שאין בדעת עיראק לפעול בניגוד לנ"ל וכן אין בדעתה לצייד הכוח שייכנס בציוד כבד; (ד) ארצות־הברית מפנה תשומת לב הירדנים לצורך הדחוף לשמור על שקט בגבולות. ראונטרי הוסיף שמרגיש שארבע הנקודות שהועלו על ידי ראש הממשלה מעסיקות מאוד את העיראקים.

4. בתשובה לדוח לאוסון על שיחתו עם שרת החוץ מיום 9.10.56, הודיעה לו מחלקת המדינה שכניסת כוח עיראקי לירדן הנו לטובת יציבות האזור, ותועלתה לא הופחתה על ידי הודעות נורי [אל־סעיד] והדובר הבריטי כפי שיוחסו להם ב"טיימס" הלונדוני.[2] מחלקת המדינה דנה בהודעות אלה עם שגרירות בריטניה ומבינה שהנן מבטאות חזרה על עמדות קודמות.

מחלקת המדינה מוסיפה להאמין שכניסת כוח עיראקי לתוך ירדן תייצב המצב שם ובקשר לכך מזכירה שראש הממשלה לא התנגד, בתנאי שהכוח העיראקי נשאר מזרחית לירדן. פה הפסקתיו לאמור כי אין להוציא שיחתו הראשונה עם ראש הממשלה ממקשור כלל השיחות; הווה אומר, אי־התנגדות ראש הממשלה הותנתה בתנאים ברורים שמסרתי ללאוסון בשם ראש הממשלה ושהובהרו נוספות בשיחתו עם ראש הממשלה ב־2 דנא[3] ובשיחה עם שרת החוץ ב־9 דנא; כן נמסרו הדברים לראונטרי על ידי נציגינו. לאוסון הסכים וקרא באוזניי המברקים ששלח על התנאים. מצאתים מדויקים.

5. אין למחלקת המדינה תשובות ישירות לשאלות ראש הממשלה, אולם היא סבורה שבריטניה תוכל לתת לנו אחדות מהתשובות לשאלות אלה ותעשה זאת בהקדם. לאוסון הוסיף שמבין ששגרירות בריטניה כאן עומדת לקבל הוראות לפנות אלינו.[4] שאלתי אם ממשלת בריטניה גם תשיב לשאלת שרת החוץ בקשר להודעת נורי על תגובות הדובר הבריטי. וייט אמר שמסופק ולאוסון העיר שמקווה שהאנגלים יודעים למה התכוונו בהודעת דוברם.

מאה"ב

2. ראו שם, הערה 1.
3. ראו מס' 453.
4. ראו מס' 481.

483

ג׳ מאיר אל א׳ לאוסון (תל אביב)

G. Meir to E. Lawson (Tel Aviv)

Copy: 93.03/3064/7 :העתק

Jerusalem, 12 October 1956

Dear Ambassador,

In connection with the discussions which have taken place during the past two weeks here and in Washington regarding the proposed entry of Iraqi troops into Jordan, I wish to place on record our position. It is a basic principle of Israel's foreign policy that the territorial status quo in the area should be maintained. When you invited our opinion on the entry of Iraqi troops into Jordan, you made it clear that the proposed force would be a token force, sent in with the sole objective of strengthening the internal stability of the country. Feeling that this objective could be secured without any infringement of the territorial status quo, or in any way endangering Israel, we felt that we could not oppose the entry of this token force into Jordan, provided that it were in fact a token force according to Middle Eastern standards, and in this connection you indicated that in your view, a token force meant no more than a few hundred men, although you added that you had no definite information on that point; provided further that its stay in Jordan would be of very brief duration, in order to bridge the present period of tension; also that it would neither cross the Jordan nor approach our frontiers at any point, and would not be stationed west of Amman; and finally, that it would not be equipped with heavy armour or planes, nor would British armour and equipment in Jordan be available to it. We asked for a clear understanding on the above points.

It was implicit in all our talks that the entry of this force was not designed to serve any other political purpose than that indicated.

In the meantime, [the] Prime Minister of Iraq has seen fit, in an interview given to the "London Times", to declare that a settlement of the Palestine issue should be imposed on Israel on the basis of the 1947 resolution of the U.N., a statement which was forthwith welcomed by the spokesman of the British Foreign Office.

This statement by the Prime Minister of a country which took part in the invasion of Israel in 1948, and at the conclusion of hostilities refused even to sign an armistice agreement with us, was made precisely at the moment when Iraqi troops are posed to enter Jordan, and casts a new and difficult light on the intended operation. It becomes clear that the establishment of these troops in Jordan is part of a larger scheme which includes an imposed "settlement" of Arab-Israel issues on a basis which imperils Israel's very existence.

We have now been informed that entry of this force is imminent. In view of the fact that we have not received adequate assurances as to the size of the contemplated force, period of stay in Jordan, exact location, and particularly in view of the light cast on the entire operation by Nuri Sa'id's statement as supported by the British Foreign Office, it is the considered view of the Government that the entry of Iraqi troops into Jordan represents a grave infringement of the status quo in the area and is a serious threat to Israel. We feel it our duty to express our opposition to the contemplated action, and we request your Government's urgent intervention to prevent it from taking place.

Golda Meir
Minister for Foreign Affairs

484

ר' פלפול אל משרד החוץ

R. Pilpul to the Ministry of Foreign Affairs

מברק מוצפן
נוסח נכנס: 130.14/2559/12

אדיס אבבה, 12 באוקטובר 1956

עקב פעילות ממושכת באמצעות גורמים בעלי השפעה, והודות עזרת תמרת,[1] נתקבלתי היום על ידי הקיסר. נכח שר החוץ בלבד. השיחה התנהלה לא כמקובל במישרין ובצרפתית, דבר המוכיח גישה מיוחדת וידידותית. זכיתי לקבלת פנים נאה ביותר ונגעתי מיד ביחסי שתי המדינות. בין הצהרות הקיסר יש לציין:

א) סבור שהגורמים שהניעו את חבש להימנע עד כה מהכרה רשמית הפסידו מחשיבותם לכן אינו רואה סיבה לא לפתור הבעיה בעתיד הקרוב.

ב) עם שובו מסיורו[2] יזמינני לשיחה על דרך התקנת היחסים העשויים לדעתו לשרת את שני הצדדים. הוסיף שאיננו מאמין באפשרות ליחסים תקינים ללא אינטרס הדדי.[3]

ג) מאמין בסיוע ישראלי לניצול אוצרות ארצו והבטיח להבהיר נקודה זו בשיחה שתתקיים עם שובו.

484

1. עמנואל תמרת, יהודי אתיופי, מקורב לקיסר, חוקר הספרות האתיופית העתיקה, לשעבר יועץ במשרד החינוך האתיופי ויועץ לענייני תרבות בשגרירות אתיופיה בפריז.
2. הקיסר עמד לצאת לביקור בהודו ובבורמה.
3. פגישה זאת התקיימה ב־19 במרס 1957. הקיסר הבטיח להורות לשר החוץ לזמן את פלפול לשיחה "לשם בירור פרטי ההכרה". התלונן על כך שעניינה של ישראל בארצו מוגבל ליחסי מסחר, מבלי לסייע לפיתוח התעשייה והחקלאות (ראו פלפול אל משרד החוץ, מס' 238, 20 במרס 1957, 130.15/3740/9).

ציינתי יחסינו עם בורמה כדוגמה למופת והתועלת שבורמה הפיקה מהחלטתה לא להיכנע ללחץ הערבי. הקיסר הסכים והוסיף שבורמה השכילה לפרש רוח החלטות בנדונג בהן אין לראות התנגדות לקשרים עם ישראל, גישה העשויה לשמש דוגמה לחבש. להצעתי הסכים לקבל לשיחה את נציגנו ברנגון בעת ביקורו שם.[4] הוזמנתי יחד עם ראשי הנציגויות הדיפלומטיות לארוחת ערב חגיגית הנערכת בארמון ביום שני הבא. מתכונן לנסוע [לנמל התעופה] להיפרד מהקיסר ביום צאתו. הורו נא.[5]

פלפול

485

הערת עורך
Editorial Note

החלטת מועצת הביטחון על תפעול תעלת סואץ, 13 באוקטובר 1956
The Security Council Resolution on the Operation of the Suez Canal, 13 October 1956

מועצת הביטחון דנה בפרשת תעלת סואץ בין 5 ל־13 באוקטובר. בפני המועצה הועלתה תלונה מטעמן של צרפת ובריטניה על מה שהוגדר

Situation created by the unilateral action of the Egyptian Government in bringing to an end the system of international operation of the Suez Canal which was confirmed and completed by the Suez Canal Convention of 1888.

לקראת הדיונים הגישה בריטניה למועצה את החלטת ועידת לונדון מ־21 באוגוסט 1956 (מסמך או"ם S/3665) ויחד עם צרפת גם הצעת החלטה (ראו מס' 474, הערה 1). עקב חשיבות הנושא היו שש מחברות מועצת הביטחון, ארצות־הברית, ברית־המועצות, בריטניה, צרפת, בלגיה ויוגוסלביה), מיוצגות על ידי שרי החוץ שלהן. כן השתתף בדיונים שר החוץ המצרי.

מועצת הביטחון קיימה שש ישיבות פומביות, ושלוש סגורות (על הדיונים ראו מס' 474, 479 ו־489). במקביל לדיונים אלה התנהל משא ומתן חשאי בין שרי החוץ של בריטניה וצרפת מחד גיסא, לבין שר החוץ של מצרים מאידך גיסא, בהשתתפותו הפעילה של האמרשלד. בפגישה ב־12 באוקטובר העלה הלה "שישה עקרונות" ו"חמש דרכי פעולה"

4. פגישה זו לא התקיימה בסופו של דבר - ראו משרד החוץ אל הקונסוליה הכללית באדיס אבבה, מס' 15, 4 בדצמבר 1956, 130.09/2285/7.

5. בתשובת משרד החוץ נאמר: "יפה מאוד, מצפים להמשך חיובי. הודענו לשמעוני. כמובן תלווהו [לנמל התעופה]" (לוין אל הקונסוליה הכללית של ישראל באדיס אבבה, מס' 34, 15 באוקטובר 1956, 130.09/2559/12). דין וחשבון שלם מהשיחה במכתב פלפול אל מחלקת אסיה ואפריקה, 18 באוקטובר 1956, 130.02/2414/13).
ההכרה דה יורה של אתיופיה בישראל השתהתה, אולי מחשש לתגובה מצרית, והוענקה רק באוקטובר 1961. מסיבה זו נציגותה של אתיופיה בישראל נשארה בדרג קונסוליה כללית, בעוד שישראל שידרגה את הקונסוליה הכללית שלה באדיס אבבה לשגרירות.

לפתרון המשבר (ראו *FRUS, 1955-1957*, Vol. XVI, No. 337, pp. 712-713). ששת העקרונות האלה התקבלו על דעתן של כל חברות המועצה ושימשו בסיס להצעת החלטה שהגישו בריטניה וצרפת ב־13 באוקטובר, שאושרה פה אחד על ידי כל חברות המועצה. נוסח ההחלטה ראו להלן. החלטה זו ידועה כמסמך או"ם S/3675.

בריטניה וצרפת הגישו הצעת החלטה נוספת, שעיקריה קביעה שהחלטות ועידת לונדון תואמות את ששת העקרונות, וקריאה לבריטניה, צרפת ומצרים להבטיח את זכות המשתמשים בתעלה בצורה לא פחות יעילה מהחלטת ועידת לונדון. בהצעת החלטה זו תמכו תשע מחברות המועצה, ואילו ברית־המועצות ויוגוסלביה התנגדו. ההתנגדות הסובייטית מנעה את קבלת ההחלטה.

כמו כן החליטה מועצת הביטחון, פה אחד, להזמין את ישראל ואת שבע המדינות הערביות שביקשו להשתתף בדיונים (עיראק, ירדן, סוריה, לבנון, סעודיה, תימן ולוב) להגיש את טיעוניהן בכתב. בתזכיר שהגישה ישראל ב־13 באוקטובר (העתק בתיק 93.03/3040/5) נסקרה פרשת ההסגר המצרי בתעלה סואץ, ובסיכום נאמר כי בהסתמך על אמנת קונסטנטינופול של 1888 ועל החלטת מועצת הביטחון מ־1 בספטמבר 1951, יש למעצמות הימיות זכות לקיים סחר חופשי עם ישראל דרך התעלה, ועל מצרים מוטלת האחריות לתוצאות העלולות לנבוע מהפרת זכות זאת.

החלטת מועצת הביטחון בעניין תפעול תעלת סואץ
The Security Council Resolution on the Operation of the Suez Canal

The Security Council

Noting the declarations made before it and the accounts of the development of the exploratory conversations on the Suez question given by the Secretary-General of the United Nations and the Foreign Ministers of Egypt, France and the United Kingdom;

Agrees that any settlement of the Suez question should meet the following requirements:

(1) There should be free and open transit through the Canal without discrimination, overt or covert – this covers both political and technical aspects;

(2) The sovereignty of Egypt should be respected.

(3) The operation of the Canal should be insulated from the politics of any country;

(4) The manner of fixing tolls and charges should be decided by agreement between Egypt and the users;

(5) A fair proportion of the dues should be allotted to development;

(6) In case of disputes, unresolved affairs between the Suez Canal Company and the Egyptian Government should be settled by arbitration with suitable terms of reference and suitable provisions for the payment of sums found to be due.

486

א' אבן אל ג' מאיר
A. Eban to G. Meir

מברק מוצפן XA407
נוסח יוצא: 93.01/2188/11

ניו יורק, 13 באוקטובר 1956

שוחחנו עם ראונטרי על עניין עיראק בהשתתפות שילוח.[1] הסברתי תוכן מכתב שרת החוץ ללאוסון[2] שהעתקו מסרתי לדאלס אמש. ציינתי שיש הבדל עצום בין התמונה שתיאר ראש הממשלה ללאוסון[3] לבין זו שהביא לנו וסטלייק.[4] האיום הבריטי להיכנס לצד ירדן במלחמת הגבולות מהווה גורם חדש ורציני ביותר. פירוש הדבר שהגבול הישראלי פרוץ לחדירה ירדנית והגבול הירדני חסום ומחוסן בפני פעולת הגנה ישראלית. גם נאום נורי [אל־סעיד] והצהרת דובר משרד החוץ הבריטי הם גורמים חדשים.[5]

ראונטרי הביא מברקים וטען כדלהלן:

א) ממשלת ארצות־הברית לא עשתה מאומה מחייב עד שהתייעצה עם ראש הממשלה. ראש הממשלה אמר ללאוסון שישראל לא תתנגד אם הכוח יהיה סמלי, אם יחנה בסביבות עמאן, לא יעבור הירדן ולא יתקרב לגבול ישראל וישב ישיבה ארעית ולא יהיה כל סיפוח של שטח ירדני לעיראק. על סמך תנאים אלה ניהלה ארצות־הברית משא ומתן עם אנגליה ועיראק וגילתה שכל התנאים הנ"ל ניתנים להגשמה. ראש הממשלה גם נתן רושם ברור שהוא מבין את המגמה שהיא עצירת נאסר ומניעת יצירת גרעין של כוח נאסרי סובייטי בירדן. שיחות ראש הממשלה-לאוסון הניעו את העניין, set it in motion. הוא מסופק אם אפשר לסגור הברז בשעה זו ועליו לומר בגילוי לב שארצות־הברית התנהגה בכל ההתחשבות בישראל ואין לטעון נגדה שלא דאגה לתנאי ישראל. ראובן [שילוח] ואני הוספנו לטעון שהתכנית המשתקפת באספקלריה בריטית היא שונה מיסודה. אמרתי בסוף שלפחות עליו לנסות לדחות כל ביצוע או הכרעה סופית כדי לאפשר לנו להמשיך בוויכוח הזה. דבר אחד לבצע התכנית ברושם של הסכמה ישראלית, דבר אחר לבצעה נגד חששותינו הנמרצים ביותר והתנגדותנו העקרונית.

לבסוף נתמלא דאגה גלויה והבטיח לעמוד בקשר אתנו ועם דאלס היום ומחר. הציע שאנסה לדבר עם לויד או מישהו בעל סמכות מבני לווייתו.

486

1. השיחה בעקבות הנחיית משרד החוץ במברק, TNWA547, 12 באוקטובר 1956, 93.01/2188/11. בין השאר נאמר במברק זה כי המטרה החיונית היא להשיג לחץ אמריקני על הבריטים שלא יגשימו את התכנית של כניסת צבא עיראקי לירדן.
2. מס' 483.
3. מס' 453.
4. ראו מס' 481.
5. ראו מס' 471, הערה 1.

לדעתי יש להתרכז בשעה זו על דיחוי הביצוע כדי להעניק לעצמנו זמן נוסף להמשך ההסתערות, כי נראה שהתכנית די קרובה להגשמה.[6]

אבן

487

מחלקת חבר־העמים הבריטי אל שגרירות ישראל בלונדון
British Commonwealth Division to the Israel Embassy in London

מברק מוצפן ד/311
נוסח יוצא: 130.09/2321/3

ירושלים, 13 באוקטובר 1956

בהול - לשגריר - אישי

בהמשך לשלנו מכתב השרה (חוזם 175א),[1] שדר ווסטלייק (חוזם 175).[2]

א) בשלב זה הימנע מצעד כלשהו במשרד החוץ הבריטי. לאחר מכתב השרה ללאוסון שיימסר מחר לווסטלייק ללא פירושים נוספים יש להשאיר הבריטים בספקות לגבי צעדינו בימים הקרובים. זאת ועוד, שיחה עמהם עשויה ליצור הרושם שלמרות דברי נורי [אל־סעיד] והדובר,[3] ועל אף השדר, אנו מוכנים לנהל עמהם משא ומתן.

ב) לעומת זאת עליך לראות מיד גייטסקל[4] ויתר ידידינו משתי המפלגות ולקבוע תדהמתנו לאיום הבריטי מה גם שבא לאחר ההתגרות שבדברי נורי והדובר תוך התעלמות גמורה מענייננו החיוניים ומבלי להתחשב כלל בדעתנו ובשיקולינו. לאחר כישלון איומיהם נגד נאסר רוצים להיבנות באיומים נגד ישראל. עליך להמריצם שיפנו מיד לממשלתם ולהזהירה בפני ההסתבכויות החמורות הצפויות ממגמתם.

ג) לידיעתך הורינו אבן להפעיל העיתונות בססמה: בריטניה מאיימת במלחמה על ישראל לכיסוי מזימות ההתפשטות של עיראק וכפיית ויתורים טריטוריאליים על ישראל. אבן וצור יפעלו בבירותיהם למען תלחצנה ארצות־הברית וצרפת על בריטניה שלא תגשים תכניתה.

מב"ר

6. בתגובת משרד החוץ (מברק אל אבן, TNWA533, 14 באוקטובר 1956, 130.09/2311/10) נאמר כי מחלקת המדינה לא השיבה תשובות מחייבות ומוגדרות בקשר לתנאי ישראל, אלא הודיעה כי האנגלים יעשו זאת. הווה אומר, פעלה לבקש הסכמת ישראל אך הסתלקה מאחריות ביחס לתנאים שבהם סייגה אותה ישראל. מכל מקום הודעת נורי סעיד וכן האיום הבריטי שפכו אור חדש לחלוטין על כל המבצע.

487

1. מכתב של מאיר אל לאוסון - מס' 483.
2. שדר וסטלייק - ראו מס' 481.
3. ראו מס' 471, הערה 1.
4. הנחיות לשיחה עם גייטסקל נשלחו לאילת במברק משרד החוץ ד/301 מ־11 באוקטובר 1956, בתיק 130.09/2321/3.

488

י' כרוז אל מחלקת מערב אירופה
Y. Caroz to the West European Division

מברק מוצפן שפ/748
נוסח נכנס: 130.09/2347/2

פריז, 13 באוקטובר 1956

מידי

א) לפי ה"[לה] מונד", שלחה חזית השחרור האלג'יראית שדר לרב הראשי ולראשי הקהילות באלג'יריה בו נקראים היהודים לנקוט עמדה בקונפליקט האלג'יראי.

ב) מנסים לברר פרטים נוספים, אולם לפי סימנים קודמים יש יסוד להניח שהדברים נכונים. כתוצאה מכך עלול לחול מפנה חמור במצב יהודי אלג'יריה. כמחציתם יושבים בערי השדה ובכפרים, מקום שם המורדים חזקים, ואילו הצרפתים חלשים. אחת מדרישות המורדים היא ביטול חוק כרמיה (Crémieux) אשר העניק ב־1870 אזרחות צרפתית ליהודי אלג'יריה.[1]

כרוז

489

א' אבן אל ג' רפאל
A. Eban to G. Rafael

מברק מוצפן WIA829
נוסח יוצא: 93.01/2188/1

ושינגטון, 14 באוקטובר 1956

למרות מאמצי ההסוואה אין ספק שבריטניה וצרפת מתחרטות על ההחלטה להביא עניין סואץ למועצת הביטחון. יוזמה זאת לא הוסיפה מאומה למעמדם. אמנם העקרונות שנתקבלו[1]

488

1. צור נזקק לעניין זה בדיווחו בישיבת הממשלה ב־21 באוקטובר, ואלה דבריו: "ברור שהדבר האחרון שהיהודים צריכים לעשות הוא לוותר על חוק כרמיה, הם צריכים לדרוש אותה ההגנה הניתנת לאזרח צרפתי כי זה יאפשר בשעת שואה לפחות לעבור לצרפת. יש יהודים רבים באלג'יר החושבים על זאת, אבל אין רבים החושבים על עלייה לישראל. יש כמה מאות. התנועה מתחילה להתפתח וייתכן שתלבש ממדים רציניים ביותר בזמן הקרוב. לעת עתה זה עוד לא לבש צורה של תנועה המונית. מהצד השני מעבר יהודים לצרפת מתחיל לקבל צורה של תנועה המונית ורצינית".

489

1. ראו מס' 485 (הערת עורך).

מצלצלים יפה אך עיקרם הוא דווקא הדגשה נוספת של חופש השיט כחוק עולמי בל יעבור ואין בהם סיפוק כלשהו לתרעומת על ההלאמה ולתביעה המפורשת למשטר בין־לאומי. שוב בלטה החזית המצרית-סובייטית כמלוכדת מאוד לעומת הפילוגים הרבים שנתגלו בחזית המערבית, אם כי לבסוף הופיעו תשעה מערביים כתומכים בהחלטות לונדון. התברר כי המגמה היחידה בכל מערכת סואץ הנהנית מתמיכה בין־לאומית רחבה היא חופש השיט וגם פה יש הבדל עצום בין הנכונות לקבוע כלל משפטי מוצק לבין היעדר הנכונות להגשימו הלכה למעשה.

הבריטים והצרפתים לא הרוויחו מאומה על ידי החלטתם להתייחד במאבקם הפרלמנטרי נגד מצרים מבלי לשתף אותנו ביזמתם. בדיעבד לא הפסדנו מאומה בגלל העובדה שהיזמה האומללה הזאת ננקטה ונוהלה בכל שלביה שלא על אחריותנו.

עניין חופש השיט ללא אפליה מודגש בהחלטת מועצת הביטחון זו יותר מאשר בתכנית לונדון או אפילו באמנת קושטא. החלטה זו קובעת התרת המעבר "ללא אפליה כלשהי, גלויה או נסתרת". היא גם תובעת ניתוק הפעלת השיט בתעלה ממערכת סמכויותיה הפוליטיות של שום מדינה, קרי מצרים. החלטה זו נתקבלה לאחר שיוזמיה ותומכיה ציינו במפורש בזמן הדיון כי אין הצדקה לאפליה נגד ישראל ושאפליה זו נוגדת אמנת 1888. הנציג המצרי לא ענה על הביקורת הזאת ולא הסתייג מתחולתו האוניברסלית של כלל חופש השיט. אילו היה כל ערך למובן המילולי המפורש של ההצהרות המחייבות את המצרים היה ניתן להסיק בתום לב שמצרים התחייבה לבטל אפלייתה נגדנו. הואיל ואין לה שום כוונה כזאת, ברור כי הדברים שדגלה בהם בקבלה ההחלטה נאמרים מן השפה ולחוץ תחת לחץ המעמד הפרלמנטרי ותו לא. בכל זאת באה מועצת הביטחון והדגישה שכל הסדר לבעיות סואץ חייב להתבסס על חופש השיט לכול ללא אפליה כלשהי גלויה או סמויה וזאת מאחר שהאפליה היחידה שהוזכרה בכלל הייתה זו המופעלת נגד ישראל. מסתבר שמבחינה משפטית מתבססת זכותנו לחופש השיט על: (1) אמנת קושטא; (2) החלטת 1951; ו־(3) החלטת מועצת הביטחון מאמש; וכך עלינו לגרוס במחצית המערכה, כלומר עלינו לפרש הדברים פשוטם כמשמעם ולפעול כאילו היו כנים ונאמנים.

גם בפרשה הזאת הייתה קיימת אצל יוזמי המעמד הנטייה שהובעה בוועידות לונדון לבלתי הבליט את ענייננו. הנטייה לא הייתה כה סיטונית כמו בוועידות לונדון כי המועצה נאלצה להכיר רשמית בקיום הצד הישראלי על יד הזמנה מפורשת להגיש חוות דעתנו על רקע הסבר דאלס שענייננו נובע "מדבר הפרת אמנת 1888 והחלטת 1951 לגבי אניות ישראליות ושיט המפליג לישראל". את ההודעה הזאת סחטנו ממנו בשעה האחרונה על מנת לחפות על שתיקתו בנאומו הראשון. ראה מברקי 830.[2] העובדה שהזמינונו בכתב ולא בעל־פה היא מצערת, אך נובעת בחלקה מהעובדה שאפילו הידידותיים ביותר לתוכן עמדתנו, כגון צרפת ואוסטרליה, היו משוכנעים ביותר ובכנות עמוקה שיש למנוע הפיכת המעמד לכולו ישראלי-ערבי.

2. במברק זה (14 באוקטובר, 93.01/2188/1) דיווח אבן על המגעים מאחורי הקלעים להסדיר את הופעת ישראל בדיון במועצת הביטחון. ארצות־הברית תמכה בהופעה ישראלית, אך מפאת קוצר הזמן הוחלט לקבל את ההצעה של הגשה עצומות ישראל בכתב. בנוסף עמדה ישראל על כך שדאלס יישא דברים בדיון האחרון במועצה ושיחזור במפורש הן על זכותה העקרונית להופיע בדיון הן על על חובתה של המועצה לא להתעלם מהפרת אמנת 1888 והחלטת 1951.

אינני סבור שנחלשנו במאומה ומבחינה משפטית צרופה אפשר לומר שהעיקרון המרכזי שלנו אף נתחזק בניסוח ההחלטה ובהזכרה הפומבית המפורשת של קובלנתנו המוצדקת בפני המעצמות הימיות הגדולות שהן חברות מועצת הביטחון.

אך פה מזדקר האופי המיוחד של מצבנו. יש לנו עכשיו תיקים מלאים וגדושים הודעות, החלטות ופסקי דין וכולן לטובתנו. גם אלה פרט למצרים שאינם מפרשים זכותנו אינם מערערים עליה והמדובר פה בברית־המועצות וכו'. איני אומר שאסור להתמיד במלאכת איסוף ההודעות המאשרות במפורש ובמשתמע את זכותנו. אך הזכות הזאת כה חזקה ואיתנה מבחינה משפטית וכה מוכרת ברחבי הזירה הבין־לאומית עד שכמעט אי־אפשר להוסיף על ידי גיבוב נוסף. נקודת הכובד שלנו עכשיו חייבת להיות בזירת המעשים, כלומר ביצירת מעמדי מבחן על ידי ניצול בפועל של הזכות המוצקת שזכינו כה תכופות באישורה המילולי ואף פעם לא בהגשמתה למעשה.

על פעולות בכיוון זה אביא הצעות מפורשות ארצה.

אבן

490

מחלקת חבר־העמים הבריטי אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
British Commonwealth Division to the Israel Missions Abroad

מברק מוצפן חוזם 183
נוסח יוצא: 130.09/2377/4

ירושלים, 14 באוקטובר 1956

מידי

היום בא וסטלייק לראות את שרת החוץ לפי בקשתו ומסר כדלקמן:

1. איננו יכול למסור פרטים מלאים על הכוח העיראקי אך רוצה שוב לציין כי הכוח הן במספר, הן בציוד, will be insignificant as far as any danger to Israel is concerned וכן רוצה לחזור ולהדגיש שכוחות עיראק לא יחצו הגדה המערבית ולא יחנו על גבול ישראל.

2. כניסת הצבא העיראקי בהכרח תהיה לטובת ישראל כיוון שיחזק היסודות האחראיים בירדן ויחליש ההרפתקנים. זוהי למעשה הסיבה היחידה ליחס החיובי של ממשלת בריטניה לעניין וממשלת בריטניה תמשיך להשתמש בהשפעתה כדי להבטיח שקט בגבולות.

3. ממשלת בריטניה אינה מתכוונת לעודד איזו מדינה ערבית שהיא להתקפה על ישראל כי אם להפך, תשתמש בהשפעתה כדי להרתיע הערבים מתוקפנות נגד ישראל.

4. ממשלת בריטניה רואה עצמה קשורה להצהרת השלוש ותמלא התחייבותה להגנת ישראל אם תותקף.

שרת החוץ שאלה אם לאור ההתפתחויות תחליט ישראל כי טמונה בהן סכנה לביטחונה וכי עליה לנקוט בצעדים, היפעילו הבריטים את החוזה עם ירדן וישתמשו נגדנו בכוח?

וסטלייק ענה certainly. שרת החוץ אמרה כי המונחים הבלתי ברורים לגבי גודל הכוח העיראקי אינם מבהירים לנו דבר. כוח צה"ל ידוע לנו ועל מנת להעריך אם הכוח העיראקי יהווה סכנה לנו עלינו לקבל פרטים ברורים. אחת מן השתיים, או שהבריטים אינם יודעים ממדי הכוח העיראקי ואזי כיצד יוכלו להבטיחנו כי אין בו סכנה לישראל או שידוע להם גודל כוח זה, אך אינם מוכנים לגלות לנו הדבר ואזי מתעוררים אצלנו ספקות וחששות.

וסטלייק ענה כי לממשלת בריטניה ידועים הפרטים אלא שנמסרו להם כאינפורמציה סודית ועל כן אינם יכולים להודיעם לנו. אך הוא חוזר ומדגיש כי לפי מיטב ידיעתם והערכתם יהיה הצבא העיראקי בירדן insignificant מבחינת סכנה לישראל.[1]

מב"ר

491

ר' שילוח אל י' הרצוג
R. Shiloah to J. Herzog

מברק מוצפן WIA836

נוסח יוצא: 93.01/2213/11

וושינגטון, 15 באוקטובר 1956

בהול-אישי

בהמשך לשיחתנו עם ראונטרי[1] ולרגל צאת השגריר[2] ראינו המזכיר, נכחו השגריר, הובר וילקינס ושילוח. השיחה ארכה שעה. השגריר הרצה טענותינו לפי תדרוככם ובעיקר לפי מברקנו מס' 831.[3]

490

1. למחרת שיחה זו נפגש וסטלייק שוב, פעמיים, עם מנהל מחלקת חבר־העמים הבריטי ומסר שתי נוסחאות שונות בדבר כניסת הכוח העיראקי לירדן. גם שתי נוסחאות אלה לא הניחו את דעתה של ישראל (ראו מחלקת חבר־העמים הבריטי אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ, חוזם 187, 15 באוקטובר 1956, 130.09/2311/10). ממקור אמריקני נודע לישראל כי משרד החוץ הבריטי "נדהם" למקרא מברקיו של וסטלייק על שיחותיו בישראל. הסתבר כי איש זה חרג מסמכויותיו בשינויי ניסוח רבים, ועל כך ננזף. לאחר מכן דרש השגריר ניקולס שיישלחו אליו הוראות ברורות שיאפשרו לו לתת הבטחות מרגיעות וחד־משמעתיות לישראל (ראו שיחת מרוז עם ברגוס, 23 באוקטובר 1956, 130.20/2480/11).

491

1. ראו מס' 486.
2. אבן יצא להתייעצויות בישראל.
3. עיקריו של מברק זה (אבן אל משרד החוץ, 15 באוקטובר 1956, 130.09/2311/12) שאבן סבור כי חשוב ביותר לעקור מן האמריקנים את רושם ההסכמה המותנית של ישראל לכניסת כוחות עיראקיים לירדן, שקיבלו בשיחתו הראשונה של לאוסון ב־1 באוקטובר עם ראש הממשלה.

המזכיר בתשובתו ניתח הסכנות האורבות לאזור על ידי התפוררות, fragmentation, בירדן וחדירה מצרית-סובייטית לשם. ארצות־הברית כישראל רוצה לשמור על הסטטוס קוו הטריטוריאלי ואינה שותפת ואינה יודעת על כל תכניות לשינוי המצב הטריטוריאלי. כששמעו על הכוונה לשלוח כוח עיראקי קטן לירדן לעזור לייצוב המצב המעורער הם חשבו שהתכנית טובה, אולם הבהירו לבריטים כי לא יקבעו עמדה סופית לפני שיתייעצו בישראל. הם מצאו סייגיו של ראש הממשלה מוצדקים ועמדו על הסייגים האלה במגעם עם הבריטים. הם מבינים שההתפתחויות באזור והנוסח והצורה שהבריטים הציגו לנו הדברים יש בהם כדי לעורר בנו חששות ורגישות יתרה. הם בחנו שוב הדברים באופן יסודי ומשוכנעים כי התנאים שהצגנו יקוימו. הסכנות באזור שהביאום לחיוב התכנית עודן קיימות והם סבורים כי גם טובת ישראל וגם ענייני ארצות־הברית מחייבות מניעת ההתפוררות ומניעת חדירה מצרית.

לממשלת ארצות־הברית אין בריתות עם עיראק וירדן ועל כן אינו יודע אם בכוחו לשנות ההחלטה בעקבות השינוי בעמדתנו, אך הוא למד שהביצוע נדחה לזמן־מה עד לבירורים נוספים. הדגיש כי אין ארצות־הברית, ולפי ידיעותיו גם צרפת, שותפות לאיום כלפינו בהצהרת השלוש. כמו כן חזר והדגיש שארצות־הברית אינה שותפת לכל דיון על שינוי בסטטוס קוו וכי לא ייתכן דיון כזה בלי התייעצות מוקדמת עם ישראל.

בסוף השיחה סיפר כי שוחח הבוקר עם הנשיא בפרשה זו, ובשמו הוא מבקש להעביר אלינו לאמור: הנשיא המזכיר וממשלת ארצות־הברית חותרים לידידות גוברת והולכת בין ישראל לממשלת ארצות־הברית. הנשיא יודע כי המצב באזור מסוער ונרגש, וכי אנו היושבים בתוך אזור זה רגישים ונתונים ללחץ של כוחות וגורמים. הנשיא מקווה שלא יחמירו הדברים ושלא ייווצר מצב שיעמיד אותנו בפני העולם in the wrong, דבר שיקשה על עמדת ממשלת ארצות־הברית.[4]

שילוח

4. דוח שלם משיחה זאת בתיק 130.20/2480/11. בעקבות השיחה שיגר בן־גוריון איגרת אל אייזנהאואר ובה חזר על חששותיה של ישראל מכניסת צבא עיראקי לירדן, וביקש את התערבות ארצות־הברית אצל בריטניה ומעוניינים אחרים על מנת למנוע צעד זה. ראו מס' 498 והערה 1 שם.

492

א׳ אשל אל ציר ישראל בוורשה
A. Eshel to the Israel Minister in Warsaw

העתק: 130.11/2508/2

ירושלים, י׳ בחשוון תשי״ז
15 באוקטובר 1956

סודי

הנידון: יחסינו עם פולין

אנו עדים לתהליך של הטבת יחסים בין פולין וישראל, המתבטא בהתרת העלייה (אם כי ממשלת פולין בוודאי לא נקטה במדיניות זו בכוונה לשפר את קשריה אתנו), בעמדה פחות נוקשה של חלק מהעיתונות הפולנית לגבי הסכסוך במזרח התיכון, בהידוק קשרי המסחר והתרבות ובנימה חיובית למדי בצורת אמירת הדברים של נציגיה הרשמיים של פולין בשיחותיהם אתנו.

אין אנו מפריזים בחשיבות הגילויים דלעיל, ואין אנו מסיקים את המסקנה שאמנם פולין גמרה אומר לנטוש את האוריינטציה המדינית הכללית בשאלת ישראל אשר היא נחלת הגוש כולו. אין אנו רשאים להסיק מהגילויים הנ״ל כי פולין תתייצב לימיננו בניגוד לעמדת בנות בריתה הקומוניסטיות. מאידך, אסור לנו לזלזל בהתקדמות המעטה אשר הושגה ועלינו לעודדה ולהגבירה ככל אשר ידנו משגת.

נדמה לי כי זאת יש לעשות בזהירות ובעדינות. אין כל סיכוי להשיג שינוי רדיקלי על ידי הסתערות מדינית חזיתית על ממשלת ורשה. תוצאותיה עלולות להיות הפוכות. מאידך, יש בכל הזהירות ובטקט רב לנסות ניהול שיחות הסברתיות אשר מבלי לדרוש מפולין בשלב זה נקיטת עמדה לטובתנו יסבירו את רקע הבעיה מתוך הבלטת אותן הנקודות אשר בהן אנו מרגישים בהפשרה של העמדה הפולנית.

העמדה בוורשה חשובה לנו ביותר מאז שהסתמנה האפשרות של הידברות עתידה עם הפולנים, אפשרות ולא ודאות. אין אנו יכולים שלא לראות את הריאורגניזציה בתוך הגוש אשר פירושה בין היתר מתן יתר חופש וזכות ביטוי לכל אחד מחלקיו. אנו מעוניינים לכן במיוחד להבטיח לנו בוורשה עמדה אשר גם אם אינה מהווה כרגע שינוי גלוי לטובתנו, הרי תאפשר בכל זאת כי בדיונים הפנימיים בגוש תשמיע פולין דעה יותר חיובית בכל הנוגע אלינו, יהיה זה בשאלת העלייה או בשאלות המזרח התיכון.

מכל מקום, אנו מוכרחים לראות בארץ כהונתך אחת מנקודות המוצא המעטות אשר קיימות עבורנו, באם אנו מנסים בכלל להביא לשינוי ביחס הגוש כולו כלפי ישראל. פירוש הדבר כי עליך מוטל היום אחד התפקידים המרכזיים של שירות החוץ כולו. כל אשר לאל ידינו כדי לעזור לך בהשגת משימה זו עשה ייעשה. אין זו משימה של כמה שבועות ואין המטרה מטרה לזמן קצר, אך מאידך אין לזלזל בגורם הזמן בתקופתנו מהירת ההתפתחויות.

בברכה,

א׳ אשל

493

ד׳ האמרשלד אל מ׳ קדרון (ניו יורק)
D. Hammarskjöld to M. Kidron (New York)

Copy: 130.02/2448/5 :העתק

[New York], 17 October 1956

Dear Mr. Kidron,

I have now received the parts of Mr. Ben-Gurion's statement in the "Knesset" which refer to the United Nations and the Armistice regime.[1]

I have read it with all the understanding that I can bring to bear on his attitude. Having gone out of my way again and again in order to render the utmost justice to Israel's difficulties and viewpoints, having avoided anything but what under strict rules of law was necessary as to the relationship between Israel and the United Nations, I find in the speech a sweeping public indictment of the United Nations and its agents, repeating in a sharpened form allegations, many times discussed between us in detail. Mr. Ben-Gurion cannot have failed to understand that these allegations are founded on an interpretation of facts and law which, at least, is open to serious and honest differences of opinion. However, there is not in his speech any indication of the possibility that the United Nations may have reasons for its stand which deserve consideration.

I regret deeply that this official stand should be Mr. Ben-Gurion's first words after my last letter[2] and the long exchange of views that it ended. In my treatment of the Palestine problem, nothing now seems to remain, but the duties of the chief executive officer of the Organization concerning the role of which Mr. Ben-Gurion has so clearly indicated his views.[3]

Yours sincerely,

Dag Hammarskjöld

493

1. המדובר בדברים שאמר בן־גוריון בפתיחת הדיון המדיני בכנסת ב־15 באוקטובר, שבהם מתח ביקורת על מנגנון הפיקוח על שביתת הנשק, שנכשל במאמציו לסכל את פעולות האיבה נגד ישראל אך מתנהג בה כאילו הייתה שטח בין־לאומי ונוקט אמות מידה של איפה ואיפה כלפי ישראל מצד אחד ומדינות ערב מצד שני (ראו **דברי הכנסת**, כרך XXI מושב שני של הכנסת השלישית, ישיבה קסט, 15 באוקטובר 1956, עמ׳ 62-63).
2. ראו מס׳ 438, הערה 4.
3. האמרשלד חזר על דברים אלה ב־23 באוקטובר בשיחה עם קדרון, שהתרשם כי שאיפתו העיקרית של המזכ״ל היא להסתלק מהזירה המזרח תיכונית פרט לסואץ, וכי הוא כמעט מודה שנכשל בשליחותו (ראו קדרון אל רפאל, X765, 24 באוקטובר 1956, 130.09/2332/2).

494

י' צור אל שרת החוץ
J. Tsur to the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן שפ/ 774
נוסח נכנס: 130.02/2450/4

פריז, 17 באוקטובר 1956

בהול-אישי

בשיחה קצרה עם פינו הבוקר,[1] מסרתי לו תודת ממשלתנו על פעולת צרפת בעניין עיראק.[2] השיב שהעיראקים יכניסו בכל זאת צבא היום או מחר בגודל פלוגה אחת. צרפת קיבלה מהאנגלים כל הערבויות והביטחונות שביקשה. הוא מייעץ שלא ניזום פעולה צבאית נגד ירדן, כי אויבה הוא אחר הכול נאסר ואין לפזר כוחותינו. הוא מבין כי לא נוכל מבלי למחות נמרצות ואולי אפילו לגייס, אך בל נעבור הגבול. זוהי עצת צרפת.

כן הבעתי ספקותיי על תוקפם של הביטחונות והערבויות, אמר שגם הוא אין לו אשליות מרובות, אך במצב זה איננו רואה דרך אחרת. מכל מקום, ממשלתו עומדת על המשמר.

בעניין סואץ, אמר כי שפילוב הודיע לו בארוחה אתמול כי "אניות ישראל צריכות לעבור".[3] שאלתיו לגורל שיירת הניסיון ואמר כי הדבר עומד על הפרק, אך טרם נקבע מועד, שכן איגוד המשתמשים עדיין לא נוצר.[4] שאלתי פינו אם לדעתו מסתמכת הסכמת הרוסים על הסכמה מצרית, ואמר שאיננו בטוח. מצרים מתקרבת והולכת לארצות־הברית. הידידות האינטימית בין דאלס ופאוזי באו"ם הייתה בגדר "שערורייה". מגע מצרים עם האמריקאים עדיין נמשך.

על השיחות כאן[5] לא מסר פרטים, אולם הדגיש כי אידן תקיף, אך לויד נסוג אחור. קבל על חולשת לויד במועצת הביטחון ואמר שבקושי רב עלה בידי אידן להביא לויד לעמדה נבונה יותר. פרשת סואץ טרם נסתיימה.

צור

494

1. לקראת השיחה שיגר משרד החוץ לצור ולאילת תדרוך. נאמר כי למרות שהבריטים והאמריקנים הציגו בתחילה את שיגור הכוח העיראקי לירדן כצעד לייצוב המצב המעורער בירדן, הרי ההתבטאויות האחרונות של נורי סעיד, תגובת הדובר הבריטי ונוסח הפניות האחרונות של הבריטים לישראל מעידות שהכוונה היא להציג את כניסת הכוח כצעד להגנה בפני ישראל. צור הונחה לברר מהן כוונות הבריטים ואפשרויותיה של צרפת להשפיע בעניין, וכן להבטיח כי בדיון הצפוי במועצת הביטחון בעניין קלקיליה (ראו מס' 496) תטיל צרפת וטו על כל החלטת גינוי לישראל (ראו מחלקת מערב אירופה אל שגרירויות ישראל בפריז ובלונדון, חוזם 191, 16 באוקטובר 1956, 130.09/2377/4).
2. ראו מס' 473, הערה 4.
3. בשולי משפט זה רשם מי שרשם: "מתי לעבור?".
4. בעת ביקור ראש ממשלת בריטניה ושר החוץ שלה בפריז (ראו הערה 5 להלן) נפוצו שמועות כי בשיחות עם עמיתיהם הצרפתים ידונו בין השאר בשיגור שיירת מבחן דרך תעלת סואץ, שתכלול גם אנייה ישראלית. שמועה זאת הוכחשה הן על ידי הבריטים הן על ידי הצרפתים (ראו "הארץ", 18 באוקטובר 1956).
5. ב־16 באוקטובר הגיעו ראש ממשלת בריטניה, סר אנתוני אידן, ושר החוץ סלווין לויד לפריז, לשיחות עם מקביליהם הצרפתים. בתום השיחות פורסמה הודעה משותפת, שלפיה שתי המדינות עומדות על דעתן כי הצעת 18 המדינות בדבר פיקוח בין־לאומי על תעלת סואץ צריכה להיות בסיס להסדר. הוחלפו גם השקפות על שאר בעיות המזרח התיכון והוחלט לקיים מגע מתמיד בנידון בין שתי הממשלות (ראו שם).

495

א׳ שלוש אל מחלקת מזרח אירופה
A. Chelouche to the East European Division

מברק מוצפן ט/618
נוסח נכנס: 130.11/2506/7

מוסקבה, 17 באוקטובר 1956

מידי

לשלכם 400.[1] הערכתי במברקי 612 לא השתנתה.[2] לדברי כתב רויטרס אשר הציג השאלה למיקויאן התנהלה השיחה בתנאים שלא אפשרו רישום הנוסח המדויק של תשובת מיקויאן.

הכתב שאל אם מיקויאן אופטימי בקשר לבעיית סואץ.

מיקויאן: ״כן, נראה שהבעיה תמצא את פתרונה במשא ומתן, במקום על ידי שימוש בכוח צבאי״.

הכתב: ״אני מבין כי ברית־המועצות נוקטת עמדה של זכויות שוות לכל המדינות, האם הדבר כולל את ישראל?״.

מיקויאן: ״אה, זמן רב אמנם לא ניתן להם הדבר but nothing was said about it״.

הכתב: ״האם אתה סבור כי ישראל is entitled now to equal rights with all other states״.

מיקויאן: ״כן, כן כל המדינות זכאיות לזכויות שוות. הוסיף כי לדעתו אין זה serious problem הואיל ורוב הסחר הישראלי עובר בים התיכון. זו בעיה שהייתה קיימת לפני ההלאמה, אך לא צריך להיות קושי לפתרה עכשיו״.

לדברי הכתב, לחץ בנקודה זו על מנת לשמוע אם יש לדעת הסובייטים הבדל בין ישראל לבין יתר המדינות, ומתשובת מיקויאן התרשם ברורות כי הוא גורס שלא צריכה להיות כל אפליה.

שלוש

495

1. במברק זה ביקשה מחלקת מזרח אירופה מהשגרירות במוסקבה את הנוסח המדויק וכן הערות והערכות לדברי מיקויאן על חופש השיט (המברק מ־16 באוקטובר 1956, בתיק 130.11/2506/7).
2. במברק זה (אל מחלקת מזרח אירופה, 16 באוקטובר 1956, 130.09/2326/8) כתב שלוש כי תשובה זו מעידה שרק עתה נמוגו כליל חששות הסובייטים מהתערבות מערבית בסואץ או מאפשרות הסדר בתעלה בלעדיהם, ואפשר לראות בה היענות חלקית לפניית ישראל מ־6 באוגוסט. מכל מקום, אין כאן סטייה מהתמיכה הבלתי מסויגת בעמדת מצרים ונותרת השאלה אם הסובייטים גורסים תמיכה בזכותה של ישראל לאלתר או רק לאחר מציאת הסדר כללי.

496

הערת עורך
Editorial Note

דיון במועצת הביטחון בפעולת ישראל בקלקיליה
The Security Council Debate on the Qalqilya Operation

בעקבות פעולת ישראל בקלקיליה הגישה ירדן תלונה למועצת הביטחון. הדיון בתלונה הירדנית נפתח ב־19 באוקטובר 1956. על שולחן המועצה היו מונחים דין וחשבון של ראש מטה משקיפי האו"ם ברנס על התקרית ומכתב של האמרשלד המבקר את ישראל על היעדר שיתוף פעולה עם מנגנון המשקיפים (שניהם כאחד מסומנים כמסמך או"ם S/3685, גם בתיק 130.02/2453/8). נציג ירדן, עבד אל־מונעים ריפאעי גולל פרשה ארוכה של מה שתיאר כהפרות ישראליות של החלטות מועצת הביטחון וקרא להטיל על ישראל סנקציות בהתאם לסעיף 41 של מגילת האו"ם (סעיף זה עניינו ניתוק מלא או חלקי של קשרים כלכליים, ניתוק קשרים דיפלומטיים, הגבלות קשרי דואר ותקשורת). ישראל יוצגה על ידי קדרון, שדיבר קצרות וביקש לדחות את הדיון עד לשובו של ראש המשלחת אבן, השוהה בישראל. אבן נשא את דבריו בישיבה שהתקיימה ב־25 באוקטובר. הוא הטיל את האחריות על המצב בגבול על ירדן וקרא לה לקיים את הפסקת האש. המשך הדיונים נקבע ל־30 באוקטובר אך עקב פרוץ מלחמת סיני הוסר הנושא מסדר היום מבלי שהתקבלה החלטה (ראו דין וחשבון של משלחת ישראל לאו"ם, 23 באוקטובר 1956, 130.02/2440/3; *SCOR*, 11th Year, 745th Meeting, 25 October 1956).

497

מחלקת חבר־העמים הבריטי אל שגרירות ישראל בלונדון
British Commonwealth Division to the Israel Embassy in London

מברק מוצפן פ/342

נוסח יוצא: 130.09/2321/3

ירושלים, 19 באוקטובר 1956

שלשום נתקבל ניקולס לפי בקשתו על ידי שרת החוץ, נכח שניאורסון. להלן סיכום השיחה:

כניסת צבא עיראקי לירדן. לשאלתה של שרת החוץ השיב ניקולס כי אין לומר בביטחה שהתכנית נידונה לגניזה. אין זה מן הנמנע כי ממשלת ירדן תרצה לחזור אליה. לירדן פחד

אמתי אם כי בלתי מבוסס מפני התקפה ישראלית. כן חוששים הם מתוצאות הבחירות.[1] הסכים שאין זה נראה הגיוני כי לאור הפחד מפני התקפה ישראלית יסתפקו בכוח סמלי שאין בידו להגן על ירדן במקרה היפותטי של התקפה מצדנו. מאידך, נוכחותם של חיילים עיראקיים ולו גם במספר קטן עשויה לחזק את היסודות האחראיים בירדן ועל ידי כך להביא לידי ייצוב המצב, וזו הסיבה שממשלת בריטניה תמכה בתכנית. אגב אורחא, העיר כי לדעתו פניית ירדן למועצת הביטחון[2] הנה חסרת היגיון ומוכיחה על עצבנות שליטיה.

שרת החוץ הסבירה עמדתנו לתכנית כניסת הצבא העיראקי:

1. הסכנה הרצינית לביטחוננו לאור כוונותיה המוצהרות של עיראק כלפינו. הצהרת נורי [אל־סעיד] ושידורי בגדאד מוכיחים כוונות אלו מה הן. החשש שצבא עיראק שעמו אין לנו הסכם שביתת נשק ייגרר לתקריות גבול. אין לירדן מה לחשוש מפנינו - אין פנינו להתקיפה אם ירדן לא תעורר יוזמי התקריות. צריך להיות ברור שאין לצפות מאתנו שנשב בחיבוק ידיים אם תימשכנה הרציחות מעבר לגבול ויהיה אשר יהיה הצבא שיימצא בירדן. התקרבות לגבולותינו של צבא מדינה שהתקיפתנו בעבר ומצהירה פומבית שהיא במצב מלחמה אתנו מסכנת במישרין ביטחוננו. חדירתו לירדן תהיה בניגוד להסכם שביתת הנשק ואזי נראה עצמנו חופשיים לפעול.

2. עמדת בריטניה. לא השיבו על שאלותינו, לא התייעצו עמנו תחילה, לא לקחו בחשבון עניינינו החיוניים ובמקום זה באו להעמידנו בפני עובדה מוגמרת עם איום בצדה שאם נתנגד ונגיב, יפעילו נגדנו כוח צבאי. הודעת דובר משרד החוץ הבריטי התומכת בהצהרת נורי [אל־סעיד] מוכיחה הסכנות הצפויות לנו מחדירת הצבא העיראקי. יש לדעת ללא צל של ספק כי החלטות 1947 בשבילנו אינן קיימות יותר ואין להחיותן.

ניקולס השיב שהאלטרנטיבה היא בין חדירה מצרית לירדן ובין כניסת צבא עיראקי. מכל הבחינות נראה לו שהברירה הראשונה מסוכנת לישראל הרבה יותר מהשנייה. גם אם לא יצליחו העיראקים לייצב את המצב לחלוטין ועל ידי כך להקטין תקריות גבול הסיכוי שיפחתו גדול יותר מאשר אם תתחזק ההשפעה המצרית.

לזאת הגיבה שרת החוץ שאין זה כלל בטוח מה טוב לנו יותר. אם ייכנסו המצרים ונחליט להגיב לפחות לא תהיה אנגליה נגדנו מה שאין כן לגבי עיראק.

להודעת נורי [אל־סעיד] אמר ניקולס כי הודעת דובר משרד החוץ הבריטי לא הייתה אלא חזרה על עקרונות נאום גילדהול שעדיין שרירים וקיימים. הביע תרעומת על הודעת הממשלה שלא מסרה העובדות כמות שהן ויצרה רושם מסולף.

(1) האנגלים לא אמרו שיכבדו הסכמם עם ירדן אם נתנגד לכניסת צבא עיראקי אלא אם נתקיף ירדן.

(2) לא נכון שממשלת בריטניה תומכת בהסדר על בסיס 1947 ודובר משרד החוץ הבריטי לא אמר כדבר הזה.

(3) בריטניה אף פעם לא ניסתה למחוק (to erase) הגבולות לפי החלטת האו"ם. תמיד הייתה נאמנה להחלטות או"ם ונהגה לפיהן.

497

1. ב־21 באוקטובר התקיימו בחירות לבית הנבחרים הירדני, שהסתיימו בניצחון מפלגות שמאלניות, אנטי־מערביות ופרו־נאסריות. המלך חוסיין נאלץ להטיל הרכבת הממשלה על סוליימאן אל־נאבולסי, מנהיג המפלגה הלאומית־סוציאליסטית.

2. ראו מס' 496 (הערת עורך).

לגבי (א) שאלה שרת החוץ מה פירוש "נתנגד" אם לצורכי ביטחוננו ניאלץ לעבור הגבול ירדני - היפעלו הבריטים נגדנו - אם התשובה חיובית הרי שהודעת הממשלה מוסרת בדיוק כוונת ההודעה הבריטית.

לגבי (ג) הזכירה שרת החוץ התנגדות בריטניה להחלטת החלוקה, קרבות גוש עציון וכו'.

לשאלת הסכנה לביטחוננו מכניסת עיראק לירדן השיב ניקולס כי אין לבריטניה כל עניין בסכסוך ישראלי-עיראקי וכי תעשה הכול למנוע נורי מלהתקיפנו ובשים לב להשפעת בריטניה בעיראק הריהו משוכנע כי נורי לא יפעל בניגוד לרצונם. מכל מקום רואה עצמה בריטניה קשורה בהצהרת השלוש ותבוא לעזרנו אם נותקף.

לשאלת שרת החוץ אם ידוע לו מתי ייכנס הצבא העיראקי לירדן שכן שמענו ממקורות מוסמכים כי המאורע עשוי להתרחש ביממה הקרובה, השיב ניקולס בשלילה, לא קיבל כל ידיעה בנדון.[3]

מב"ר

498

שדר מראש הממשלה ד' בן־גוריון אל הנשיא אייזנהאואר[1] (ושינגטון)

Message from Prime Minister D. Ben-Gurion to President Eisenhower (Washington)

130.02/5938/3

Jerusalem, 20 October 1956

Dear Mr. President,

On October 15 1956, Secretary of State Dulles conveyed to the Government of Israel, through Ambassador Eban, your expression of hope for close friendship with Israel and his anxiety over certain developments and eventualities in the Middle East.[2]

3. בפגישה נוספת עם מאיר, שהתקיימה ב־20 באוקטובר, מסר ניקולס פרטים על הכוח העיראקי הצפוי להיכנס לירדן: גדוד אחד, שלא יהיה מצויד בטנקים (אך יהיו ברשותו תותחים אנטי־טנקיים ואנטי־אוויריים), שיחנה בין מפרק לגבול הירדני-עיראקי, ותפקידו יהיה לשמור על מחסנים, ורגימנט ממונע שיבטיח את הדרכים באזור זה. כוח זה לא יגדל ולא ינוע מחוץ לתחום שהוקצה לו (ראו מחלקת חבר־העמים הבריטי אל שגרירות ישראל בלונדון, ד/350, 130.09/2321/3). הכוח העיראקי נכנס לירדן בנובמבר 1956, וכמוסכם לא חרג מהתחום שהוקצה לו. ב־9 בדצמבר ביקשה ירדן מעיראק לפנות את צבאה משטחה, וזו נענתה לבקשה.

498

1. את השדר שלפנינו העביר ראובן שילוח למזכיר המדינה דאלס באיגרת מ־20 באוקטובר 1956 (130.02/5938/3). וכך היא גם הועברה אל הנשיא. ראו *FRUS 1955-1957*, Vol. XVI, No. 395, p. 763 n.1.
2. ראו מס' 491.

I warmly reciprocate your wish for growing friendship between our two countries. In the spirit of that friendship I feel bound to suggest urgently that you approach the appropriate capitals, in order to prevent the entry of Iraqi forces into Jordan.

I have given deep thought to this matter since Ambassador Lawson brought it to my attention on October 1st.[3] I am now convinced that the proposed move, which the British Government is actively promoting, would not increase stability in the Middle East, but would, on the contrary, have profoundly disturbing effects.

The entry of Iraqi forces into Jordan would be the first stage in the disruption of the status quo. It would evoke strongly conflicting passions within Jordan and would set in motion a chain of tension and increased instability within Jordan and throughout the other Arab countries. The Jordan-Israel frontier is in a state of high tension owing to continuing acts of murder and sabotage by infiltrators from Jordan. Iraq's army joined the other Arab armies in invading Israel eight years ago and still openly proclaims "a state of war against Israel". At the conclusion of the Arab invasion they refused to sign an armistice agreement with Israel. Israel could clearly not remain indifferent to a move which would bring Iraqi troops over their own frontier and closer to Israel.

In these circumstances the projected move of Iraqi troops would acutely aggravate the threat to Israel's security. I earnestly hope that you will find it possible to exert your eminent authority in the name of peace by urging the British Government, and others concerned, to desist from the implementation of this plan.[4]

Very respectfully yours
David Ben-Gurion

3. ראו מס' 453.
4. ראו תשובה אייזנהואאר במס' 507.

499

מחלקת מזרח אירופה אל שגרירות ישראל במוסקבה
East European Division to the Israel Embassy in Moscow

מברק מוצפן ק/402
נוסח יוצא: 130.02/2153/10

ירושלים, 21 באוקטובר 1956

שרת החוץ קיבלה אברמוב לשיחה ב־17 באוקטובר לפנות ערב.

שרת החוץ פתחה באמרה שהזמינה אותו בשל שתי סיבות.

א) לעתים קרובות אנו באים אליהם בבקשות או בטענות. הפעם נפל בחלקה להביע לו סיפוקנו על מה שראינו, לפחות בעיתון, על הודעת מיקויאן[1] ודברי שפילוב[2] בעניין חופש השיט. אינה רוצה למנוע מעצמה התענוג להגיד לו זאת.

ב) שרת החוץ מצטערת על שלא יכלה להיפגש אתו עד היום ולמסור לו אינפורמציה על המתרחש סביבנו בעניין ירדן ועיראק. ביקשה אשל לעשות זאת ואמנם ביקר אצלו,[3] אך היא רוצה לפרט.

הובאה לפנינו הידיעה כי כוח עיראקי קטן וסמלי מצויד בנשק קל עומד להיכנס לירדן כאילו כדי לעזור "לכוחות האחראיים" להתחזק ובצורה זו להגביר השקט בגבולות. נאמר שכוח זה לא יתקדם לגבולות ישראל ולא ייגש לירדן.

עמדתנו ברורה. חתמנו הסכם שביתת נשק עם ירדן. צבא עיראק היה אחד מצבאות ערב שהתקיפנו ב־1948, סירב לחתום שביתת נשק אתנו ועיראק מוסיפה לטעון שהיא עדיין במצב מלחמה. אין אנו יכולים שלא לראות כניסת צבאם לירדן כהפרת הסטטוס קוו באזור. אנו רואים בכך סכנה לביטחוננו, מה גם שלא נאמר לנו מה גודל הכוח "הסמלי" אם במשך הזמן לא יגדל ומה פירוש הזמניות.

לעת עתה חל שינוי, אבל לפני יומיים היה כמעט בטוח שהכוח ייכנס לירדן. אין לנו גם כעת הביטחון שלא ייכנס. היא רוצה שימסור לממשלתו על התנגדותנו לתכנית, בה אנו רואים סכנה.

ידוע לו בוודאי מה הייתה עמדתנו לברית בגדאד כל הזמן ולא קרה דבר וחצי דבר שישנה אותה. אנו רואים עדיין בברית בגדאד מבחינת ישראל גורם שלילי.

אברמוב מצטחק ושואל: מה חושב ניקולס (שנתקבל על ידי שרת החוץ לפניו)?[4]

שרת החוץ: לא בדיוק כמונו. הבריטים חושבים בוודאי שזה באינטרס שלהם וניסו לשכנענו כי גם באינטרס שלנו. השתדלתי להסביר לניקולס שאם הנסיבות הן באמת כאלה כפי שתיארן, אז אין כל סיבה להניח שהכוח העיראקי יהיה קטן וידרוך במקום מבלי להתקדם. מחינו נגד האיום הבריטי בדבר הפעלת הסכמם עם ירדן שפירושו שימוש בכוח נגדנו.

499

1. ראו מס' 495.
2. שפילוב חזר על דברי מיקויאן בשיחה עם שר החוץ הצרפתי פינו בעת ביקור בפריז - ראו מס' 494. הדברים פורסמו גם בעיתונות - ראו, למשל, "הארץ", 18 באוקטובר 1956.
3. ראו אשל אל אבידר, ק/398, 15 באוקטובר 1956, 130.09/2326/6.
4. ראו מס' 498 והערה 3 שם.

אברמוב: המצב מאוד מסובך, ועד כמה שאני מבין לא מן הנמנע שעוד תהיינה הפתעות.

שרת החוץ: אילו הפתעות?

אברמוב: שונות - מצד ירדן, או עיראק או בריטניה. אינני מכיר המצב לא בירדן ולא בעיראק. על פי השמועות, יש גם בהן כוחות המתנגדים להתפתחות זו, בייחוד בעיראק.

שרת החוץ: זה בשבילנו עוד יותר מסובך, כי אלה המתנגדים הם פרו־מצרים, נחמה קטנה מאוד עבורנו. אמנם התנגדות זו לכניסת עיראק לירדן היא כאילו נקודת מגע אתנו, אך היינו מעדיפים נקודות מגע יותר יציבות.

אברמוב: זה היה יותר טוב.

שרת החוץ: אנו חיים בימים חמורים וחייבים לחשוב יפה כיצד לקיים שלום ויחד עם זה לא להפקיר ביטחוננו.

אברמוב: היכול אני להסיק ממה ששמעתי שאין כל ביטחון אם צבא עיראק ייכנס לירדן או לא?

שרת החוץ: ממקור מסוים שמענו לפני כמה שעות כי עיראק תיכנס היום או מחר. ניקולס טוען שאין לו כל ידיעה.

אברמוב: מי כמוהו יכול לדעת.

שרת החוץ: בצחוק - סוף־סוף זה רק עניין בין ירדן ועיראק.

אברמוב הבטיח למסור לממשלתו.

מזא"ר

500

סיכום דיון[1]
Conclusions of a Meeting

העתק מצולם: ארכיון בן־גוריון
Photocopy: Ben-Gurion Archives

Sèvres, le 24 Octobre 1956

Protocole

Les résultats des conversations qui se sont déroulées à Sèvres du 22 au 24 Octobre 1956 entre les représentants des Gouvernements du Royaume-Uni, de l'Etat d'Israël et de la France sont les suivants:

1° – Les Forces Israéliennes lancent le 29 octobre 1956 dans la soirée une opération d'envergure contre les Forces Egyptiennes en vue d'atteindre le lendemain la Zone du Canal.

2° – les Gouvernements Britannique et Français, constatant ces événements, adressent respectivement et simultanément dans la journée du 30 octobre 1956 au Gouvernements Egyptien et Israélien les deux appels répondant aux lignes directrices suivantes:

A) – Au Gouvernement Egyptien

a) – arrêter toute action de guerre.

b) – retirer toutes ses troupes à la distance de 10 milles du Canal.

c) – accepter l'occupation temporaire des positions clés sur le Canal par les Forces anglo-françaises pour garantir la liberté du transit sur le Canal par les navires de toutes Nations jusqu'à un réglement définitif.

B) – Au Gouvernement Israélien

a) – arrêter toute action de guerre.

b) – retirer toutes ses troupes à la distance de 10 milles à l'Est du Canal.

Par ailleurs le Gouvernement Israélien sera informé de ce que les Gouvernements Français et Britannique ont demandé au Gouvernement Egyptien d'accepter l'occupation temporaire des positions clés sur le Canal par les Forces Anglo-Françaises.

Il est entendu que si l'un des deux Gouvernements refusait, ou ne donnait pas son accord, dans un délai de 12H. [heures], les Forces Anglo-Françaises

500

1. סיכום זה הוכן בסיומם של הדיונים בין בריטניה, צרפת וישראל, שהתקיימו בסבר שליד פריז ב־22 עד 24 באוקטובר. לפרטי הדיונים שקדמו לחתימה ראו מ׳ דיין, **אבני דרך**, עמ׳ 252-266; מ׳ בר־און, **שערי עזה**, עמ׳ 276-293. המסמך חתום בחתימת ידם של בן-גוריון, בשם ישראל, כריסטיאן פינו בשם צרפת, ופטריק דין, תת־מזכיר המדינה לענייני חוץ, בשם הממלכה המאוחדת. בן־גוריון חתם גם בראשי תיבות על כל אחד משני העמודים הראשונים של ההסכם. הנספח המצורף נחתם על ידי בורז׳ס מונורי, שר ההגנה של צרפת. לפי המסופר, לאחר החתימה קיפל בן־גוריון את המסמך והכניסו לכיס חזייתו. התעודה שלפנינו הועתקה מהעתק צילומי שמצוי בארכיון בן־גוריון. התרגום לעברית נעשה על־ידי העורכים.

interviendraient avec les moyens nécessaires pour que leurs demandes soient acceptées.

C) – Les Représentants des Trois Gouvernements sont d'accord pour que le Gouvernement Israélien ne soit pas tenu d'accepter les clauses de l'appel qui lui est adressé, dans le cas ou le Gouvernment Egyptien n'accepterait pas celles de l'appel qui lui est adressé d'autre part.

3° – Dans le cas où le Gouvernement Egyptien n'aurait pas dans les délais fixés donné son accord aux clauses de l'appel qui lui a été adressé, les Forces Anglo-Françaises déclencheront le 31 octobre dans les premières heures de la matinée les opérations militaires contre les Forces Egyptiennes.

4° – Le Gouvernement Israélien enverra des Forces afin d'occuper la côte Ouest du Golfe d'Akaba et le groupe des Iles Tirane et Sanafir pour assurer la liberté de navigation dans le golfe d'Akaba.

5° – Israël s'engage à ne pas attaquer la Jordanie pendant la période des opérations contre l'Egypte.

Mais, au cas où dans la même période la Jordanie attaquerait Israël, le Gouvernement Britannique s'engage à ne pas venir en aide à la Jordanie.

6° – Les dispositions du présent Protocole doivent demeurer rigoureusement secrètes.

7° – Elles entreront en vigueur après l'accord des Trois Gouvernements.

Annexe au Protocole de Sèvres du 24 Octobre 1956

Le Gouvernement Français s'engage à stationner sur le Territoire d'Israël pour assurer la défense aérienne du Territoire Israélien pendant la période du 29 octobre au 31 octobre 1956, un Escadron renforcé de Mystères IV A, un Escadron de Chasseurs Bombardiers. Par ailleurs, deux navires de la Marine Nationale feront escale pendant le même temps dans les ports Israéliens.

פרוטוקול

להלן תוצאות השיחות שהתקיימו בסבר בין 22 ל־24 באוקטובר 1956 בין נציגי ממשלות הממלכה המאוחדת, מדינת ישראל וצרפת:

1. הכוחות הישראליים יפתחו ב־29 באוקטובר אחר הצהריים בתקיפה בקנה מידה גדול נגד הכוחות המצריים, על מנת להגיע ביום המחרת לאזור התעלה.

2. לאחר שייווכחו באירועים אלה יציגו ממשלות בריטניה וצרפת ב־30 באוקטובר 1956, לממשלת מצרים ולממשלת ישראל, בנפרד ובמקביל, את הפניות המנוסחות ברוח הקווים העיקריים האלה:

א) לממשלת מצרים:

(1) הפסקת אש מוחלטת.

(2) להסיג את כל הגייסות לטווח עשרה מילין מן התעלה.

(3) להסכים לכיבוש זמני של עמדות המפתח של התעלה בידי כוחות אנגלו־צרפתיים, כדי להבטיח חופש מעבר בתעלה לאניות כל האומות עד להסדר סופי.

ב) לממשלת ישראל:

(1) הפסקת אש מוחלטת.

(2) להסיג את כוחותיה לטווח עשרה מילין מן התעלה.

בנוסף יביאו לידיעת ממשלת ישראל כי ממשלות צרפת ובריטניה דרשו מממשלת מצרים להסכים לכיבוש זמני של עמדות מפתח בתעלה בידי הכוחות האנגלו־צרפתיים.

מוסכם שאם אחת משתי הממשלות תסרב לפנייה, או שלא תיתן הסכמתה בתוך 12 שעות, הכוחות האנגלו־צרפתיים יהיו עשויים להפעיל את האמצעים הדרושים כדי שיתקבלו תביעותיהם.

ג) נציגי שלוש הממשלות מסכימים שממשלת ישראל לא תידרש לקיים את תנאי הפנייה שנשלחה אליה אם הממשלה המצרית לא תקבל אותם תנאי הפנייה ששוגרה אליה.

3. אם ממשלת מצרים לא תסכים לתנאים שהוצגו לה בתוך הזמן שנקבע, יפתחו הכוחות האנגלו־צרפתיים בשעות הבוקר הראשונות של 31 באוקטובר 1956, בתקיפה של הכוחות המצריים.

4. ממשלת ישראל תשלח כוחות לתפוס את הצד המערבי של מפרץ עקבה, קבוצת האיים טיראן וסנפיר, על מנת להבטיח את חופש השיט במפרץ עקבה.

5. ישראל מתחייבת שלא תתקוף את ירדן בתקופת המבצע נגד מצרים, אך אם, במקרה, באותה העת, תתקוף ירדן את ישראל - הממשלה הבריטית לא תבוא לעזרת ירדן.

6. יש לשמור בסודיות מוחלטת את תנאי פרוטוקול זה.

7. הם ייכנסו לתוקף לאחר שיאושרו בידי שלוש הממשלות.

נספח לפרוטוקול של סבר מ־24 באוקטובר 1956

ממשלת צרפת מתחייבת להציב בשטחה של ישראל בתקופה של 29 עד 31 באוקטובר 1956, גף מתוגבר של מטוסי מיסטר A IV וגף של מטוסי קרב־הפצצה, כדי להבטיח את ההגנה האווירית של שטחה של ישראל. בנוסף תעגונה שתי אניות של הצי הצרפתי באותו הזמן בנמלי ישראל.

501

גי מולה אל ד׳ בן־גוריון
G. Mollet to D. Ben-Gurion

Orig.:IMDEA890/73/2704

מקור: ארכיון צה"ל

Paris, le 25 Octobre 1956

Mon cher Premier Ministre,

Je vous confirme l'accord du gouvernement français sur le résultat des conversations de Sèvres et les termes du protocole final auquel elles ont donné lieu.

J'ai, d'autre part, reçu de Sir Anthony Eden une lettre par laquelle celui-ci me confirme l'agrément du gouvernement britannique.[1] Pour votre information personnelle, je vous communique une photocopie de la dite lettre.

Croyez, mon cher Premier Ministre, à l'assurance de mes sentiments les plus cordiaux.

Guy Mollet

502

תדריך של היועץ לעניינים מדיניים באו"ם

Briefing by the Counsellor for United Nations Political Affairs

טיוטא: 130.15/3743/4

ירושלים, כ' בחשון תשי"ז
25 באוקטובר 1956

סודי

הנידון: תדריך למשלחת ישראל למושב י"א של עצרת או"ם,
הנפתח ב־12.11.56

התדריך הוכן לפי סיכום ההתייעצות שהתקיימה במשרד החוץ, בראשות שרת החוץ ב־21.10.56. התדריך אושר על ידי שרת החוץ לאחר שהובא לישיבת ממשלה ב־28.10.56.

א. **בעיית ארץ־ישראל.**

1. **בעיית הפליטים.**

סוכם כי משלחת ישראל תנצל את המגמה בקרב ארצות המערב (למשל: ארצות־הברית, צרפת והמדינות הסקנדינביות) להפסקתה של מדיניות הסעד - כדי להוציא את הפליטים מהמחנות על מנת ליישבם ולשקמם, וכדי לחסוך את דמי הסעד.

המשלחת תעלה תכנית שיש בה ממש ליישוב הפליטים ותמנה את ויתורינו בשאלות המים (תכנית ג'ונסטון), בשחרור החשבונות החסומים ותוכן הכספות, בנכונותנו לשלם פיצויים וכד'. אף תזכיר שרק הפליטים היושבים בישראל שוקמו.

בשאלת הפיצויים תובהר עמדתנו: (א) התניה בביטול החרם; (ב) תשלום כאמצעי ליישוב בעיית הפליטים. המשלחת תנהג כאשתקד ותגלול את פרשת סוכנות הסעד במלואה: גיוס הפליטים והמשך הסעד למגוייסים, הניצול לרעה שהערבים מנצלים את הוועדה המייעצת של סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטי ארץ־ישראל, יחס הערבים לסוכנות עצמה, אי־ביקור

501

1. וזה לשון המכתב: Her Majesty's Government have been informed of the course of the conversations held at Sèvres on October 22-24. They confirm that in the situation there envisaged they will take the action described. This is in accordance with the declaration enclosed with my communication of October 21.

לבואיס,[1] ניפוח מספר הפליטים (הוצע השימוש במונח: 80 אלף פליטים), השוואת מעמד הפליטים הערביים למעמדם של פליטים אחרים.

אם יעלו הערבים את הבעיה של נכסי הנפקדים תשתמש המשלחת בטיעון שייכלל בתשובתנו לוועדת הפיוס על מכתבה מ־28.9.56.[2]

2. ירושלים.

כל עוד לא תועלה בעיית הבינאום לסדר היום, נגרום אנו התאפקות. אם יסתמן ניסיון להעלותה תנצל המשלחת את ההתנגדות לבינאום מצד ירדן - החברה עתה באו״ם - ותנסה להשתמש בהתנגדות המצרית והכלל־ערבית הנוכחית למשטר בין־לאומי. בנוסף לטיעון שלנו בדיונים קודמים תעלה המשלחת את הרעיון של בירור עמדת התושבים לאחר עשר שנים, המופיע בתכנית הבינאום המקורית מ־1947.

המשלחת תשתדל להעלות תכנית נגדית, כגון: הסכמה לדיווח למזכ״ל (*).

3. **המיעוט הערבי**.

אם יעלו הערבים אתך בעיית המיעוט הערבי בישראל תפריך המשלחת את הטיעון הערבי (*) ותזמין את כל הרוצה לבוא ולראות, תעלה את בעיית המיעוט היהודי בארצות ערב (*) ותשווה את מצב הערבים בישראל למצב הערבים בארצות ערב (*). המשלחת תשקול את כדאיות הטיעון בדבר האיסור להתערבות או״ם בעניינים פנימיים של מדינות [סעיף (7)2 במגילה]. כן תישקל האפשרות לצירוף חבר כנסת דרוזי למשלחת.

4. שלום.

אם ינסו הערבים להעלות את מכלול הבעיה הארץ־ישראלית, תנסה המשלחת לסובב עליהם את הגלגל ולגייס יזמה להצעה שתדרוש משא ומתן לשלום.

5. **המונח "Palestine Question"**.

המשלחת תעקוב אחרי אפשרות למציאת הזדמנות נוחה לשינוי תוארה של בעיית ארץ־ישראל.

6. **נאום בוויכוח הכללי**.

לנאום הישראלי בוויכוח הכללי הוצעו הנקודות הבאות:

- הבעת צער על היעדר שלום תוך ציון העובדה שבעיית ארץ־ישראל היא הבעיה היחידה בה לא נעשה דבר להשגת שלום.
- ניתוח המצב במזרח התיכון.
- המצב באסיה ובאפריקה ובשחרור העמים.

* המשרד מכין חומר בנושאים המסומנות (*).

502

1. אנרי לבואיס, מנהל סוכנות הסעד והתעסוקה לפליטים, הוזמן בפברואר 1956 לביקור בישראל. מועד הביקור שונה פעמים אחדות ובמזכר של משרד החוץ מ־31 באוקטובר 1956 נאמר כי לבואיס החליט לדחות את הביקור לנובמבר, בגלל עומס עבודה. בשולי מזכר זה רשם איתן: "הוא מתחמק" (המזכר בתיק 93.03/3065/4).
2. במכתב זה של ועדת הפיוס (בתיק 93.03/3065/4) תגובה על מכתב מ־11 במרס 1956 אל נציג ועדת הפיוס בירושלים, ממנו מסתבר כי ממשלת ישראל שינתה את עמדתה הקודמת בעניין פיצויים על הרכוש שהשאירו הפליטים הערבים בישראל. ממשלת ישראל התבקשה לשקול מחדש את עמדתה. תשובת הנציגות הקבועה של ישראל לאו״ם, מ־25 באוקטובר 1956, הייתה מתחמקת: נאמר בה כי המכתב מ־28 בספטמבר הגיע לנציגות ב־10 באוקטובר, דהיינו, יום לאחר שפורסם הדוח ה־15 של ועדת הפיוס (מסמך או״ם A/3199), מתאריך 4 באוקטובר, כך שבכל מקרה לא היה זמן מספיק לממשלת ישראל לעיין במכתב מ־28 בספטמבר (בתיק 93.03/3065/4).

- הרעיונות שבעקרונות בנדונג, ללא התייחסות לבנדונג.
- קידום כלכלי של העולם.

הצעות לנקודות נוספות יש להעביר אל שרת החוץ.

ב. **בעיות כלליות.**

1. **ייצוג סין.**

המשלחת תצביע נגד הצעה מערבית שתבקש לדחות את הדיון בהחלפת ייצוגה של סין ותתמוך בהצעה להחלפת הייצוג, אם הצעה כזו תועמד להצבעה.

לא נקבע איזו עמדה תנקוט המשלחת לגבי דרישה מערבית להקדים את ההצבעה על הצעת המערב בדבר דחיית הדיון להצעה המבקשת את החלפת הייצוג. כן לא נקבע איזו עמדה תנקוט המשלחת לגבי דרישה מערבית שלא להעמיד להצבעה את ההצעה בדבר החלפת הייצוג, לאחר קבלתה של ההחלטה הדוחה את הדיון.

2. **קבלת חברות חדשות.**

משלחת ישראל תתמוך בקבלה לאו"ם של: תוניס[יה], מרוקו, סודן ויפן.

המשלחת תסביר את תמיכתה במרוקו תוך הערה מסייגת שתרמוז לענייני העלייה. בניסוח ההסתייגות יושם לב לסכנה של הגברת הלחץ הערבי על מרוקו בעניין זה.

3. **אלג'יר[יה].**

מסתבר כי צרפת עוד לא החליטה על עמדתה בעצרת בשאלת אלג'יר[יה], אף כי אין להניח שהיא תצא מהעצרת כאשתקד. ההנחה היא שלרגל הרכבה החדש של העצרת, לא תוכל צרפת למנוע את קבלת הסעיף לסדר היום.

משלחת ישראל תשוב ותתמוך בצרפת תמיכה פעילה ובלתי מסוייגת, בכל דרך בה תוכל. משלחת ישראל תשתדל אף במידת הצורך להדריך את המשלחת הצרפתית, אם זו תיזקק לכך לרגל חילופי הגברי בה. משרד החוץ ונציגויות ישראל בחוץ לארץ ייךתמו אף הם לעניין אם יידרש הדבר.

4. **קפריסין.**

משלחת ישראל תתמוך בקבלה לסדר היום של הסעיף הבריטי בדבר התערבות יוונית בקפריסין, אשר גם יוון מסכימה לדיון בו.

משלחת ישראל תתמוך בקבלה לסדר היום של הסעיפים היווניים בדבר זכות ההגדרה העצמית לתושבי קפריסין ובדבר אמצעים להגנה על זכויות האדם.

משלחת ישראל תתמוך בהצעות הקוראות למשא ומתן ולשלום.

לאור הצעות ההחלטה שיוגשו, תשקול משלחת ישראל - בהתייעצות עם משרד החוץ - כיצד ניתן לתמוך ביוון נגד בריטניה, בלי לפגוע בטורקיה.

5. **איריאן.**

אמנם לא ברור עדיין מה רוצה אינדונזיה להשיג במושב הקרוב של העצרת, לאחר שהניעה 15 מדינות לרשום את בעיית איריאן על סדר היום. אך אין העמדה שהולנד עומדת לנקוט ברורה לנו. עם זאת, תוסיף המשלחת לתמוך בהולנד בבעיה זו. אם תסכים הולנד להצעה המבקשת משא ומתן, נראה זאת בעין יפה.

6. **אנשים ממוצא הודי בדרום אפריקה.**

משלחת ישראל תתמוך בקבלה לסדר היום של הסעיף הנוגע לאנשים ממוצא הודי בדרום אפריקה ותתמוך בהצעת החלטה הדורשת משא ומתן בשאלה זו. כל זאת גם במקרה שדרום אפריקה תאיים ביציאה מארגון האומות המאוחדות.

7. **אפרטהייד.**

משלחת ישראל תתמוך בקבלה לסדר היום של הסעיף המוצע הנוגע לאפרטהייד. כן תתמוך משלחת ישראל בגינוייה של מדיניות האפליה ובכינונה מחדש של הוועדה לאפרטהייד - אם יוצע הדבר. כל זאת גם במקרה שדרום אפריקה תאיים ביציאה מארגון האומות המאוחדות.

אם תוכל המשלחת לתרום למתינות בנוסח ההחלטות - תעשה זאת.

8. **שינוי במבנה גופי או"ם.**

ההכרעה הושארה בידי המשלחת. המשלחת מתבקשת לשים לבה לכך:

(1) שהרכב מורחב של מועצת הביטחון יהיה פחות נוח לישראל מההרכב הנוכחי, בלי לפתוח פתח של ממש לחברות של ישראל במועצה;

(2) שהרכב מורחב של המועצה הכלכלית והסוציאלית ישפר את סיכויי ישראל להיבחר;

(3) שלא הובהרה התועלת שבהרחבת בית הדין הבין־לאומי והוועדה למשפט בין־לאומי.

9. **בחירות.**

תדריך נפרד יישלח בנושא זה.

503

ר' איתן אל נציגויות ישראל בחוץ לארץ
W. Eytan to the Israel Missions Abroad

העתק: 130.11/2503/8

ירושלים, כ' בחשוון תשי"ז
25 באוקטובר 1956

סודי

כידוע לכם קיימת עתה עלייה בממדים ניכרים מפולין ובממדים מצומצמים יותר משאר ארצות אירופה. ממשלות ערב עושות מאמצים נואשים להשפיע על הממשלות במדינות אלה לשם הפסקתה.

הצלחנו הודות להתערבותו האישית של ראש הממשלה להשפיע על עיתונות הארץ שתימנע מכל פרסום על העלייה. כן הצלחנו להשפיע על חלק מהעיתונות בחוץ לארץ בכיוון זה.

אבקשכם, למען השלם את המלאכה, להקפיד הקפדה גמורה ומוחלטת שלא להשתמש בעלייה ממזרח אירופה כססמת מגבית פומבית ולהשתדל להוציא נושא זה מהעיתונות היהודית והכללית בארץ כהונתכם.

נא לראות את הדבר כחיוני ביותר.

בברכה,

ר' איתן

504

התייעצות על יחסי ישראל עם הוותיקן (ב־25 באוקטובר 1956)
Consultation on Israel's Relations with the Vatican (25 October 1956)

רישום מקורי בכתב יד: 130.10/2523/18

יחסי ישראל - הוותיקן

1) התייעצות ב־25.10.56.

המנכ"ל: (1) מר ששון התרשם כי בוותיקן מתגבשת נטייה להבחין בין עמדתו בשאלת ירושלים לבין עמדתו ליחסים עם ישראל; (2) אושר על ידי פרופ' דופרון (ממונפלייה) המאמין שיש מקום להתקרבות בגלל סכנת הקומוניזם והאיסלאם;[1] (3) לבקשת ששון גישש דופרון אצל הוותיקן; (4) במשך שנים נמנענו ממגע ואילו עתה נראה שיש סיכויים; (5) יש להפעיל צינורות עקיפים ולא דרך מוסד יהודי.

הרצוג: (1) ניסיונותינו לשאת ולתת עם הוותיקן לא היו מעודדים;[2] (2) שתיקתנו בעניין ירושלים הועילה. מאז 1949 (ההסכם עם מקמהון) אין הוותיקן מציק לנו;[3] (3) קשה לתאר קשר עם הוותיקן שלא ייגע בשאלת ירושלים. מציע להמשיך במדיניות של קביעת עובדות ולנהוג בזהירות.

אם יכיר הוותיקן בישראל לא יהיה צורך בהגשת כתב האמנה כיוון שהנציג האפוסטולי לארץ־ישראל יכול לייצגו בישראל.[4]

הרמן: מציע להיעזר במגע עם יהודים וקתולים בארצות־הברית ובקנדה.

הרצוג: יש לזכור כי ספלמן[5] עוין לנו ביותר.

2) במכתב לצור (27.10.55)[6] כותב הרצוג ששתיקתנו הממושכת בעניין ירושלים הועילה לנו ואסור לנו להביא למצב של הכרה באינטרסים של הוותיקן בירושלים. מזהיר מפני נפילה בפח מכל מיני צורות תיווך.

3) רוסי־לונגי הציע לששון (16.11.55)[7] עזרתו בבירור עמדת הוותיקן דרך שגריר איטליה בוותיקן.

4) דופרון מציע לצור (22.11.55) פעולה דרך ה־Papabili[8] ובטוח שפעולה כיום תביא העמדה אחרי מות האפיפיור הנוכחי.[9]

504

1. דופרון, פרופסור באוניברסיטת מונפלייה, בר־סמכא בתולדות ימי הביניים. לרגל עבודתו המדעית ביקר ברומא כמה פעמים והכיר מקרוב אנשי כנסייה. דבריו אלה נאמרו בשיחה עם צור, ראו מכתבו אל איתן, 22 בנובמבר 1956, 130.02/2396/15.
2. לסיכום היחסים עם הוותיקן ראו נ' בן־חורין, "יחסי ישראל-הוואתיקאן, בסבך התאולוגיה, האינטרסים הדתיים והמדיניים", **משרד החוץ, 50 השנים הראשונות**, חלק שני, עמ' 933-1033.
3. תומאס ג' מקמהון, איש כנסייה אמריקני, מנהל אגודת הסעד הקתולית למזרח התיכון. ביקר בישראל בשליחות הוותיקן ב־1948 ו־1949. ראו כרך 4, מס' 179, 215 ו־314. לא נמצא הסכם בכתב אתו.
4. לאחר שנחתם ב־30 בדצמבר 1993 הסכם בין ישראל לבין הוותיקן על כינון יחסים דיפלומטיים מילא אותו אדם את תפקיד הנונציוס (שגריר) והנציג האפוסטולי, אך הוא כן הגיש כתב האמנה כשגריר.
5. פרנסיס ג'וזף קרדינל ספלמן, הארכיבישוף של ניו יורק.
6. בתיק 130.10/2523/18.
7. ראו מכתב ששון אל משרד החוץ, 16 בנובמבר 1955, שם.
8. הקרדינלים הבאים בחשבון להיבחר לכהונת האפיפיור לאחר מות האפיפיור המכהן.
9. אולם משרד החוץ לא המתין למות האפיפיור פיוס ה־12, ובינואר 1957 שיגר את פישר לשליחות בוותיקן, שלא עלתה יפה (ראו דוח פישר על שליחות לוותיקן, 15 בינואר-9 בפברואר 1957, 18 בפברואר 1957, 130.23/3102/18).

505

ד' בן־גוריון אל גי מולה (פריז)
D. Ben-Gurion to G. Mollet (Paris)

Copy: IMDEA890/73/2704 העתק: ארכיון צה"ל

Jérusalem, le 26 Octobre 1956

Mon cher Président,

J'ai reçu votre lettre du 25 octobre 1956,[1] dans laquelle vous confirmez l'accord du gouvernement français sur le résultat des conversations de Sèvres et les termes du protocole du 24 octobre 1956.[2]

Vous m'informez d'autre part d'avoir reçu de Sir Anthony Eden une lettre par laquelle celui-ci confirme l'agrément du gouvernement britannique.[3]

Je vous confirme, avec grand plaisir, l'accord du gouvernement israélien sur le résultat des conversations de Sèvres et les termes du protocole du 24 octobre 1956.

Croyez, mon cher Président, à l'assurance de mes sentiments les plus cordiaux.

D.B.G.

506

א' אבן אל ראש הממשלה ושרת החוץ
A. Eban to the Prime Minister and the Minister of Foreign Affairs

מברק מוצפן WIA875
נוסח יוצא: 93.01/2213/11

ושינגטון, 27 באוקטובר 1956

אישי בתכלית

נתקבלו הוראות להחזיר טייסים שלנו המתאמנים בקנדה, קצין המשתלם בבית הספר לפיקוד ומטה וכן קצינים אחרים. הדבר נותן רושם של תכונה לשעת חרום ואין ספק שכך יתרשמו האמריקאים והקנדים ויתחילו לנחש. אנו כמובן נותנים הסברים תמימים וצולעים למוסדות מהם יוצאים אנשינו.

505

1. מס' 501.
2. מס' 500.
3. ראו מס' 501, הערה 1.

אחת משתיים, או שיש לנו יסוד להניח התקפה עלינו בימים הקרובים, ואז מוטב שנאמר זאת לגורמים הזרים בעוד מועד ובריש גלי ונסתמך על כך בהסבירנו את ההחזרות או שאנו בתהליך של ביצוע תכנית, ואז מוטב לא לזרוע חשדות ולפגוע בכללי ביטחון על ידי מעשים שיבשרו על הדבר מראש. במקרה השני, מוטב היה להמתין עד שהמשבר יתחולל ממש ואז להחזיר האנשים כאילו לפגוש שעת חרום הקופצת עלינו במפתיע.

על כל פנים הואיל והתוצאות המדיניות יחייבו אותנו לעמידה על המשמר כאן, היה רצוי שאקבל איזה שהוא רמז ברור מכם על המצב ועל הסיבות המביאות לידי תכונה רצינית זאת.[1]

אבן

507

שדר מהנשיא אייזנהאואר אל ראש הממשלה ד' בן־גוריון
Message from President Eisenhower to Prime Minister D. Ben-Gurion

Copy: 93.08/417/3 :העתק

[Washington], 27 October 1956

Secret

Dear Mr. Prime Minister,
I received your message dated October 20.[1] I have taken very careful note of the reasons you advance against the movement of Iraqi troops into Jordan which you had initially thought would be a constructive step. I am not sure that I agree with your present position but in any event, and so far as I am informed, there has been no entry of Iraqi troops into Jordan. I hope that you look upon the suspense of that movement as a contribution to peace in the area. I must frankly express my concern at reports of heavy mobilisation on your side,[2] a move which I fear will only increase the tension which you indicate you would like to see reduced.
These are days of great strain. Only statesmanship of high order and self-restraint by all parties can assure that the tensions in the Middle East can be controlled and prevented from becoming a cause for a breach of the peace in that area and in others affected by the ramifications of those tensions.

506
1. למברק זה השיב איתן: "אין מנוס אלא להחזיר הטייסים והקצינים האחרים למרות שמבינים הקושי. הם נחוצים מאוד." (ראו איתן אל אבן, מברק 611, 130.09/2311/10).

507
1. ראו מס' 498.
2. לקראת מבצע סיני החלה ישראל, בלילה שבין 24 ל־25 באוקטובר, בגיוס מילואים כללי.

I remain confident that only a peaceful and moderate approach will genuinely improve the situation, and I renew the plea which was communicated to you through Secretary Dulles[3] that there be no forcible initiative on the part of your Government which would endanger the peace and the growing friendship between our two countries.

Sincerely,

Dwight D. Eisenhower

508

שדר מהנשיא אייזנהאואר אל ראש הממשלה ד׳ בן־גוריון
Message from President Eisenhower to D. Ben-Gurion

Copy: 130.02/2401/13 :העתק

[Washington], 28 October 1956

Secret

My dear Mr. Prime Minister,

Yesterday I forwarded to you a personal message expressing my grave concern regarding reports of mobilization in Israel and renewing my previous plea, which had been transmitted to you by the Secretary of State,[1] that no forcible initiative be taken by Israel which would endanger peace in the Middle East.

This morning I have received additional reports which indicate that mobilization of Israel's armed forces is continuing and has become almost complete. This further message is prompted by the gravity of the situation as I see it.

Because of the wide repercussions which might result in the present high state of tension in the Middle East, and because of the intentions which the United States expressed in the Tripartite Declaration of May 25, 1950,[2] I have given instructions that this situation be discussed with the United Kingdom and France, which are parties to the Declaration, requesting them to exert all possible efforts to ameliorate the situation. I have also directed that

3. הכוונה לדברים שנאמרו לאבן רק למחרת - ראו מס׳ 509.

508

1. מס׳ 507.
2. בהצהרה זו הודיעו ארצות־הברית, בריטניה וצרפת כי תתערבנה (במסגרת האו"ם) כאשר אחת מהמדינות במזרח התיכון תאיים או תנסה לפגוע בגבולותיה או בריבונותה של מדינה אחרת. אחד הסעיפים בהצהרה התייחס לאספקת נשק לצורך הגנה עצמית ולצורך הגנת האזור, שתיעשה רק בתיאום בין שלוש המעצמות (ראו כרך 5, מס׳ 248, 249).

my concern be communicated to other Middle Eastern countries, urgently requesting that they refrain from any action which could lead to hostilities.

Again, Mr. Prime Minister, I feel compelled to emphasize the dangers inherent in the present situation and to urge your Government to do nothing which would endanger the peace.[3]

Sincerely yours,

Dwight D. Eisenhower

509

שגרירות ישראל בוושינגטון אל ג' מאיר וי' הרצוג
Israel Embassy in Washington to G. Meir and J. Herzog

מברק מוצפן WIA877

נוסח נכנס: 130.09/2311/12

ושינגטון, 28 באוקטובר 1956

בהול

תמצית שיחת אבן־דאלס בהשתתפות הובר, מרפי, ראונטרי, וילקינס, מרוז. המזכיר מסר לאבן העתקי שתי איגרות הנשיא לראש הממשלה מאתמול והיום והודעת הנשיא מהיום.[1] הוסיף שעוד תפורסם הודעה רשמית על צעדים לפינוי פרסונל אמריקאי - nonessential, מישראל, ירדן, מצרים וסוריה. אבן הביע צערו שלא קיבל ידיעה קודמת על שדרים אלה כי אז יכול היה בוודאי לתת reassurances. בהסתמכו על הודעת הממשלה,[2] במידה שהייתה ידועה לנו, חזר השגריר על הנקודות העיקריות הגורמות לדאגת ממשלת ישראל: קיימת התרשמות ברורה של כוונה תוקפנית מאוחדת מצד שכנינו, ועל כן גייסנו גדודי

3. במקביל לשדר זה פורסמה במסיבת עיתונאים ב־28 באוקטובר הודעת הנשיא אייזנהאואר לציבור ובה חזר על עיקרי הדברים שנכללו בשני השדרים לבן־גוריון (ראו *FRUS 1955-1957*, Vol. XVI, No. 395, p. 802).

509

1. ראו מס' 507, 508 והערה 3 שם.
2. בהודעת הממשלה מ־28 באוקטובר נאמר בין השאר: "חידוש פעולות הפדאיון על ידי שליטי מצרים בשבועיים האחרונים, מתוך גבולות מצרים, לבנון וירדן; הקמת הברית הצבאית בין מצרים, ירדן וסוריה המכוונת נגד ישראל; הכרזת מושלי המדינה ההאשמית כי בראש דאגותיהם עומדת המלחמה בישראל עד רדתה; הכרזות דומות לאלה מצד שליטי מצרים וסוריה; גיוס צבאות עיראק על גבולות ירדן - כל אלה מצווים עלינו לגייס לשם זהירות וביטחון הגבולות ויישובי הספר מספר של אנשי מילואים [...] למען לא נעמוד בפני התקפת פתע מצד דרום, צפון או מזרח ללא מגן מספיק, היה הכרח לגייס גדודי מילואים אחדים ולהציב אותם על גבולות אלה, לבלום התקפה אפשרית של האויב ולתת לנו שהות מספיקה, במקרה של התקפה עלינו, לגייס חיל מילואים, שעליו ורק עליו נשען ביטחון ישראל [...]." (הארץ, 29 באוקטובר 1956).

מילואים as a precautionary measure. השגריר שאל שמא יש ידיעות בידי המזכיר אשר תקלנה על חששנו. המזכיר אמר שלמיטב ידיעתו אין המדובר בגיוס כמה גדודי מילואים, כי אם בגיוס טוטלי. השגריר העיר שההחלטה על מהות אמצעים הגנתיים ודאי בסמכותה של כל ממשלה ריבונית. המזכיר מיהר להסכים אך הדגיש שמן הסתם מתעוררות אימפליקציות חמורות. המזכיר שאל היש בידינו ידיעות על היקף גיוס אצל שכנינו המלמד על הכנה לפעולה תוקפנית לאלתר. הנה לא נכנסו הכוחות העיראקיים לירדן בעקבות הסתייגותנו, והדבר ודאי צריך להביא להקטנת המתח. השגריר חזר על עיקרי הודעת הממשלה והדגיש, לאור שיחותיו והתרשמויותיו בארץ, כי אין ספק שגיוסנו הוא גיוס הגנתי. כאן העיר המזכיר כי אינו קורא נסתרות לב ואינו יודע למה מכוון גיוס זה. מבחינה ביטחונית נראה לו שזה זמן רב לא הייתה רשאית ישראל לראות עצמה כה איתנה: ירדן נחלשת והולכת, מצרים עסוקה כולה בגיוס נגד צרפת ובריטניה והעיראקים לא נכנסו לירדן. על כן אינו רואה את הסכנה המתבטאת בהודעת ממשלת ישראל. לעומת זאת אם יש לממשלת ישראל כוונות תוקפניות הרי הוא מוכן להאמין שדווקא הרגע הנוכחי כשר ומתאים לביצוע כוונות כאלה מבחינה פסיכולוגית ואחרת. השגריר סיים השיחה באמרו שאין בידו כל הידיעות הדרושות,[3] אך לכשיקבלן ישמח למסרן למזכיר. עם זאת עליו להביע צערו שאין ממשלת ארצות־הברית מגלה מידה גדולה יותר של אמון בכוונותיה של ממשלת ישראל.

שג

3. במברק בהול ששיגר לבן־גוריון לאחר שיחתו עם דאלס הביע אבן את תסכולו על המצב הבלתי אפשרי שבו הוא נמצא: "כל ימי חלדי לא אבין כיצד היה אפשרי לעשות תכונה צבאית כה מבהילה בלי שמץ של הדרכה לי ולנציגויות אחרות כיצד להסביר, לפעול ולהגיב. התמונה המצטיירת בציבור היא של הכנה לפעולה ללא הבהרת הנימוקים הבאים להוכיח כי קרובה התקפה עלינו. אני מחויב ולדעתי רשאי לשאול: א) מה באמת מתרחש, ב) כיצד להגיב?". (מברק WIA876, 28 באוקטובר 1956, 93.01/2213/11). מברק דומה שיגר אל שרת החוץ (29 באוקטובר 1956, 130.09/2311/12) ועליו השיבה: "מטעמי זהירות המובנים לך לא יכולנו וגם איננו יכולים עכשיו למסור לך פרטים על כל המתרחש כרגע. חשבנו לשלוח אליך שליח מיוחד, אך הדבר לא עלה בידנו." (29 באוקטובר 1956, שם).

510

שיחת ד' בן־גוריון - א' לאוסון (בתל אביב, ב־28 באוקטובר 1956)
Meeting: D. Ben-Gurion – E. Lawson (Tel Aviv, 28 October 1956)

Note for the record: 130.02/2448/6 :רשימה לתיק

Confidential

Summary of talk Ben-Gurion–Lawson[1] on Sunday October 28 at 8 p.m. Israel time,[2] as read to Meroz by Bergus:

Lawson handed Ben-Gurion Eisenhower's first letter,[3] Ben-Gurion read the letter and promised a written reply on the following morning with the request that Lawson cable it immediately to [Washington] D.C.[4]

Ben-Gurion stated that we were of course much concerned over the presence of Iraqi troops on the Jordan border but our major preoccupation was the new military alliance between Egypt, Jordan and Syria with its unified command which "ties the rope around our neck".[5] Surely nobody imagines that this alliance could be directed against the U.S., the U.S.S.R. or anybody else except exclusively against Israel. In addition he mentioned Hussein's declarations after the elections and after the conclusion of this new alliance. Ben-Gurion said he did not know whence the attack was likely to come. We have moved a few reserve battalions to the Syrian and Jordan border against the seven brigades which we know are being massed against us. This is a purely precautionary measure. He would be as happy as the President if everything remained quiet. The process of calling up in Israel is bound to be more conspicuous than in the Arab states because in Israel the standing army is small and the mobilization of reserves attracts of course some attention.

On Friday and Saturday we called up a few more reserve battalions which we believe would be able to hold their positions if attacked, until further reinforcements can be rushed in.

Ben-Gurion then expressed disappointment with the Suez Canal debate in the Security Council, where everybody's right has been recognised except Israel's. He said "even our good friend India has advised us to seek redress at the International Court of Justice". But however important to us the question

510

1. ראו מברק לאוסון אל מחלקת המדינה מ־29/28 באוקטובר בחצות, ובו דיווח על הפגישה עם בן־גוריון (*FRUS 1955-1957,* Vol. XVI, No. 401, pp.811-813).
2. לאוסון ביקש להיפגש עם בן־גוריון עוד בבוקר יום ראשון, 28 באוקטובר, אולם בן־גוריון דחה את הפגישה לערב, לאחר שנתקבלה כבר בישיבת הממשלה באותו בוקר ההחלטה לצאת למלחמה.
3. מס' 507.
4. האיגרת, מ־29 באוקטובר 1956, בתיק 130.02/2401/13. בן־גוריון שם את הדגש על המגמות התוקפניות של מצרים והתחמק מבקשת אייזנהאואר להימנע מגיוס כוחות מילואים.
5. בעקבות שיחות ברבת־עמון בין הרמטכ"לים של מצרים, סוריה וירדן נחתם שם ב־24 באוקטובר הסכם על הקמת פיקוד משותף לצבאות שלוש מדינות אלה, שבראשו יעמוד הרמטכ"ל המצרי, עבד־אל־חכים עאמר. מפקד צבא ירדן, מייג'ור־ג'נרל אבו־נואר הכריז כי הפיקוד יופעל במקרה של מלחמה ישראלית-ערבית.

of the Suez Canal, of even greater concern is the strangle-hold exercised by Jordan and Egypt on the Straits of Tiran. Here Lawson interjected and said that if he be permitted to interpret the President's message he would say that Mr. Eisenhower was probably not concerned over legitimate defensive measures, but rather that he was under the impression that non defensive operations are being planned. Ben-Gurion said that the United States had no reason to worry if it succeeded in inducing the Arab States to exercise restraint. He wished the U.S. would be successful in such endeavors, but he was not too hopeful about them.

When questioned by Lawson Ben-Gurion avoided giving full assurances regarding the safety of U.S nationals. While he hoped no harm would befall them, he said he could not be certain. He believed Israel had sufficient air strength to intercept possible enemy bombing assaults, and he said that he did not think it likely that the Fedayeen would attack non-Jewish U.S. nationals. Lawson concluded his report by saying he found the Prime Minister in excellent health and spirits despite the fact that he had been under a fever for some days.[6]

6. בסיום הדוח המקורי שלו (ראו הערה 1 לעיל) הביע לאוסון פקפוק־מה באמינות דבריו של בן־גוריון בציינו כי לדעתו ממעיט בן־גוריון במתכוון בהיקף הגיוס בישראל. כן עמד על הזהירות הרבה שבה נוסחו הדברים ועל סירובו של בן־גוריון להתחייב כי לא יפרצו מעשי איבה.

מפתחות

מפתח האישים*

[הרמיזות במפתח זה מתייחסות למספרי התעודות ולמספרי הערות העורך]

* קיצור:
הע - הערה

מפתח העניינים והמקומות*

[הרמיזות במפתח זה מתייחסות למספרי התעודות ולמספרי הערות העורך]

*קיצור:
הע - הערה

ארצות־הברית - המשך

CONTENTS

Editorial Board

Chairman: YEHOSHUA FREUNDLICH
General Editor: YEMIMA ROSENTHAL
Assistant General Editor: HAGAI TSOREF

Editorial Staff

Yael Raz, biographical research
Louise Fischer, assistant editor (English)
Nurit Madar, editorial secretary
Leeya Ben-Zvi, executive secretary

Translated by: David Herman
Copy-editing and proofreading: Dorit Bonne

©

All rights reserved
Printed in Israel by the Government Printer

ISSN 0334-1062
ISBN 978-965-279-027-9

STATE OF ISRAEL
ISRAEL STATE ARCHIVES

DOCUMENTS ON THE FOREIGN POLICY OF ISRAEL

VOLUME 11
JANUARY – OCTOBER 1956

Edited, annotated and introduced by
Baruch Gilead

Series Editor:
Yehoshua Freundlich

JERUSALEM 2008

STATE OF ISRAEL

DOCUMENTS ON THE FOREIGN POLICY OF ISRAEL, JANUARY – OCTOBER 1956